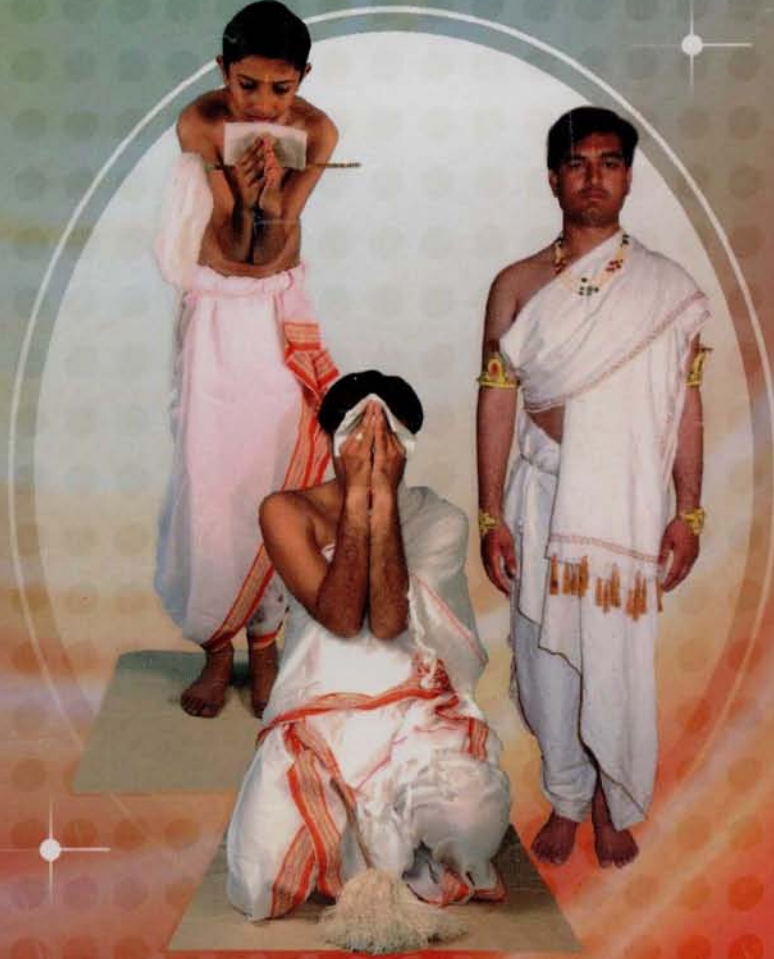

સંપૂર્ણ સચિત્ર

આવશ્યક ક્રિયા-સાધના

પંચ પ્રતિક્રમણના સૂત્ર-અર્થ, પદ-સંપદા, ઉચ્ચારણ પદ્ધતિ,
આદાન-ગૌણ નામ, વિવિધ મુદ્રા, છંદના પ્રચલિત રાગ,
દશત્રિક-જિન-પૂજા વિધિ, પ્રતિક્રમણ-વિધિ-રહસ્ય ઈત્યાદિ.

સંપાદક-માર્ગદર્શક

પરમ પૂજ્ય આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્ વિજય રામચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબના
શિષ્યરત્ન મુનિરાજ શ્રી રમ્યદર્શનવિજયજી મહારાજ સાહેબ

સંકલક : પરેશકુમાર જે. શાહ (શિહોરીવાળા)

દર્શનના ઉપકરણો

સાયમંડની આંગી

પાંખલા સાથે આંગી

નવપદલની આંગી

દાદ

શ્રી સુમતિનાથ સ્વામી

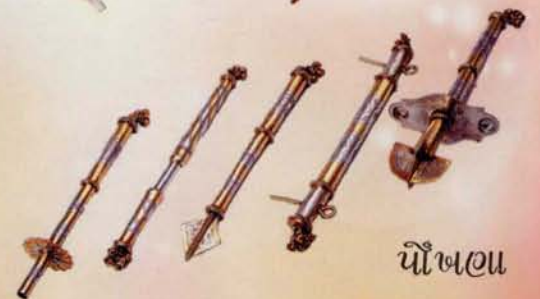
મુગટ

વિવિધ ગતિના પ્રભુલની માળાઓ (કંઠાભરણ)

નવગ્રહ મંડિત કુર્મચક્ર

પાંખલા

ખનન તથા અંજનની વિધિના હિરાજડિત સુવર્ણ અલંકારો

દર્શનના ઉપકરણો

કળશ

ચાંદીના ચાળી-વાટકા

કંકાવટી

મોરપીંછી

વાળાકુંચી

સુવર્ણનો કળશ

સુખડ

કેશવની ચાળી

ધૂપ દાળી

દીપક

દીવી

કુલદાળી

દર્પણ

પંજો

ધૂપ

દીપક

ચામચ

અક્ષત

ફળ

ઝોવેદ

આરતી

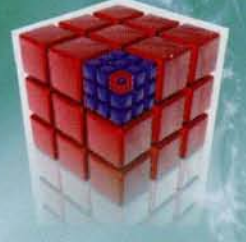

મંગલદીવો

॥ શત્રુંજય તીર્થાધિરાજ શ્રી ઋષભદેવસ્વામિને નમઃ ॥
॥ અનંત લબ્ધિનિધાન શ્રી ગૌતમસ્વામિને નમઃ ॥
॥ નમામિ નિત્યં શ્રી ગુરુ-રામચન્દ્રમ્ ॥

સંપૂર્ણ સચિત્ર

આવશ્યક

ક્રિયા-સાધના

પંચ પ્રતિક્રમણના સૂત્ર-અર્થ, પદ-સંપદા, ઉચ્ચારણ પદ્ધતિ,
આદાન-ગૌણ નામ, વિવિધ મુદ્રા, છંદના પ્રચલિત રાગ,
દશત્રિક-જિત-પૂજા વિધિ, પ્રતિક્રમણ-વિધિ-રહસ્ય ઇત્યાદિ.

પ્રેરક

સૂરિમંત્ર પંચપ્રસ્થાન સમારાધક,
સુપ્રસિદ્ધ પ્રવચનકાર, પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્ વિજય શ્રેયાંસપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ

સંપાદક-માર્ગદર્શક

પરમ પૂજ્ય આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્ વિજય
રામચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબના શિષ્યરત્ન
મુનિરાજ શ્રી રમ્યદર્શનવિજયજી મહારાજ સાહેબ

સંકલક

અધ્યાપક શ્રી પરેશકુમાર જશવંતલાલ શાહ (શિહોરીવાળા)

પ્રકાશન

મોક્ષ પથ પ્રકાશન

જી/૨, નિર્મિત એપાર્ટમેન્ટ, જેઠાભાઈ પાર્ક બસ સ્ટોપ પાસે,
નારાયણનગર રોડ, પાલડી, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૭.

નૈ
શ્રદ્ધા

સંપૂર્ણ સચિત્ર

આવશ્યક ક્રિયા-સાધના

સંપાદક અને માર્ગદર્શક

સંયોજક

પ્રકાશક

પ્રકાશન વર્ષ

પ્રથમ આવૃત્તિ

દ્વિતીય આવૃત્તિ

શ્રુતભક્તિનો અણમોલ લાભ

: મુનિરાજ શ્રી રમ્યદર્શનવિજયજી મહારાજ સાહેબ

: અધ્યાપક શ્રી પરેશકુમાર જશવંતલાલ શાહ (શિહોરીવાળા)

: શ્રી 'સમ્યગ્જ્ઞાન રમ્યપર્ષદા' સંચાલિત

'મોક્ષ પથ પ્રકાશન', અમદાવાદ

: વીર સંવત-૨૫૩૩, વિક્રમ સંવત - ૨૦૬૩, ઈ.સ.- ૨૦૦૭,

: ૫૦૦૦ નકલ, સમર્પણ સમારોહ - અમદાવાદ

: ૫૦૦૦ નકલ, સમર્પણ સમારોહ - મુંબઈ

: રૂ. ૨૫૦/-

પ્રાપ્તિ સ્થાન

: (૧) મોક્ષ પથ પ્રકાશન, શ્રી "સમ્યગ્જ્ઞાન રમ્ય પર્ષદા"
જી-૨, નિર્મિત એપાર્ટમેન્ટ, જેઠાભાઈ પાર્ક સામે,
શાંતિવન રોડ, પાલડી, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૭.
મો. : ૯૮૨૫૦૭૪૮૮૯, ૯૨૨૮૨૬૬૫૦૧

(૨) જૈન પ્રકાશન મંદિર

૩૦૯/૪, ખતરીની ખડકી, દોશીવાડાની પોળ, અમદાવાદ-૧
ફોન : (૦૭૯) ૨૫૩૫૬૮૦૬, ૨૫૩૫૬૧૯૭.

(૩) Dilip. D. Gudhka, Akshay book

R/111, 1st Floor, P.J.Mewawala Chamber,
13, Kazi Sayed Street, (Sak Galli), Masjid Bunder (W),
Mumbai-09. (M) : 092244 33033

(૪) Sevantilal V. Jain

D/52, Sarvodayanagar, Panjarapole, First Lane,
Bhuleshwer, Mumbai-04. Ph. 022-22404717

(૫) Khushalbhai P. Zaveri

No.7, Vinayaka Mudali street,
Near Elephant Gate, 1st floor, Sowcarpet,
Chennai - 600 079 (T.N.)

(૬) Arvindbhai J. Shah

B/5, 1st Floor, Karim Complex, A.M. Lane,
Chickpet, Bangalore-560053. Ph. 41149167

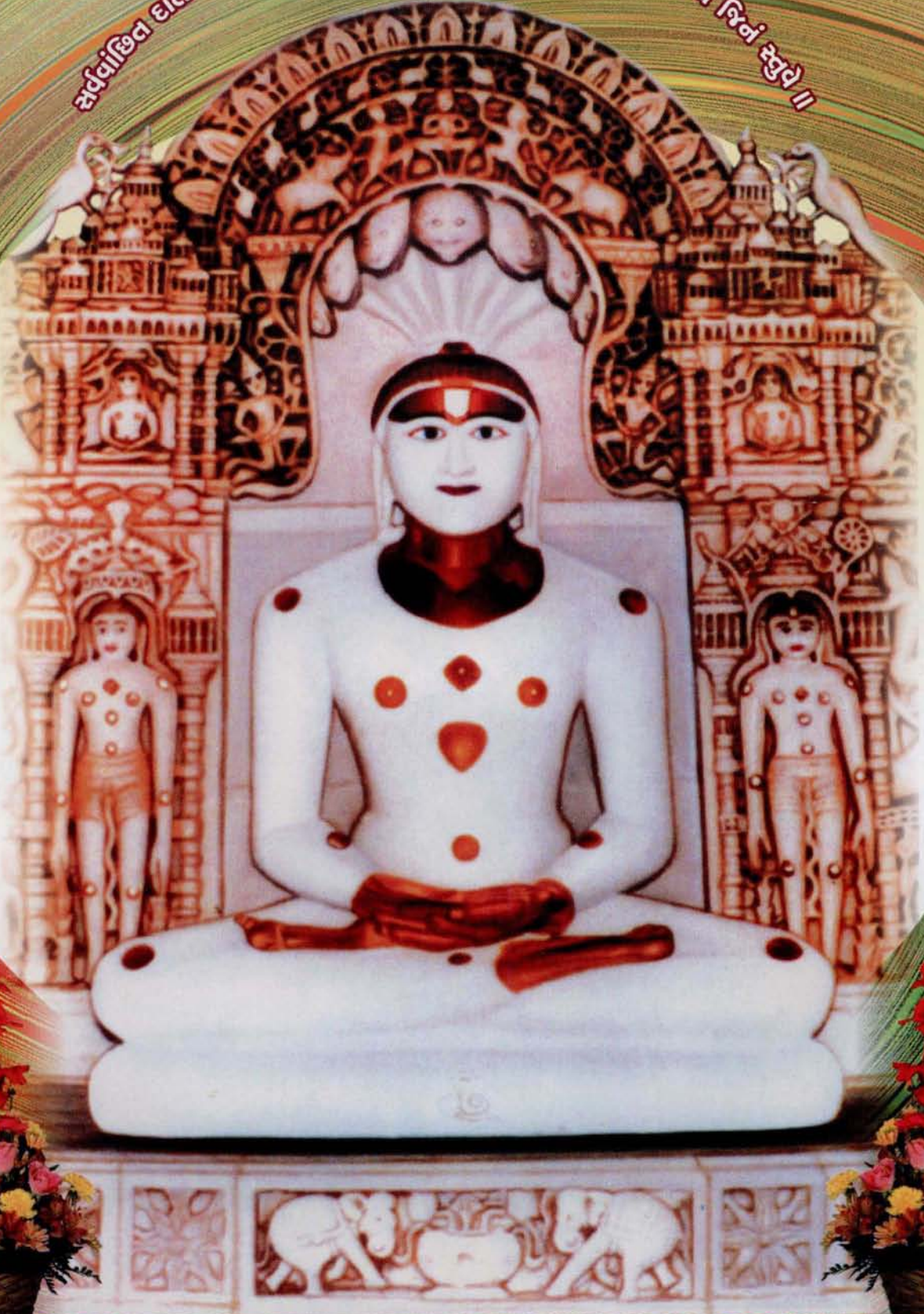
ડિઝાઇન અને પ્રિન્ટીંગ

: બોધિદર્શન ગ્રાફિક્સ, અમદાવાદ.

ફોન ૯૮૨૫૦૭૪૮૮૯, ૯૨૨૮૨૬૬૫૦૧

નોંધ: શ્રી સંઘમાં-જૈન સમાજમાં, વ્યક્તિગત પ્રસંગમાં તથા તપની અનુમોદનાર્થે આ પુસ્તક ભેટ
આપવાની કે પ્રભાવના કરવાની ભાવના હોય તો મુખ્ય પ્રાપ્તિ સ્થાને સંપર્ક કરવાથી વધુ નકલ તુરંત મળી શકશે.

સર્વવાંછિત દાતારં, મોક્ષફલ-પ્રદાયકમ્ । શંખેશ્વર પુરાધીશં, પાર્શ્વનાથં જિનં સ્તુવે ॥

॥ ૐ હ્રીં શ્રીં અહં ધરણેન્દ્ર પદ્માવતી પરિપૂજિતાય શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ ॥

↑ શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુનું બીજું ચૈત્યવંદન

↑ નવદંટક

↑ રામ, ભરત, વાસુદયા પુત્ર, શુક્રાચાર્ય અને શેષઠાચાર્યની મૂર્તિ

પાંચમું શ્રી આદિનાથપ્રભુનું ચૈત્યવંદન

↑ શ્રી પુંડરિક સ્વામીનું ચોથું ચૈત્યવંદન

↑ સિદ્ધવકની પાસે આદિનાથનું મંદિર

↑ શિવપાતવાવની પાસે સિદ્ધશિલા પર કાઉસાગ

↑ દેવીપામની દેવીમા પ્રભુનું પગલું

← ત્રીજું શ્રી રાયપપગલાં નું ચૈત્યવંદન

દ્રાવિડ, વારિજ્ઞલજી, અર્ધમુત્તા અને નારદજીની મૂર્તિ

બાબુનું મંદિર

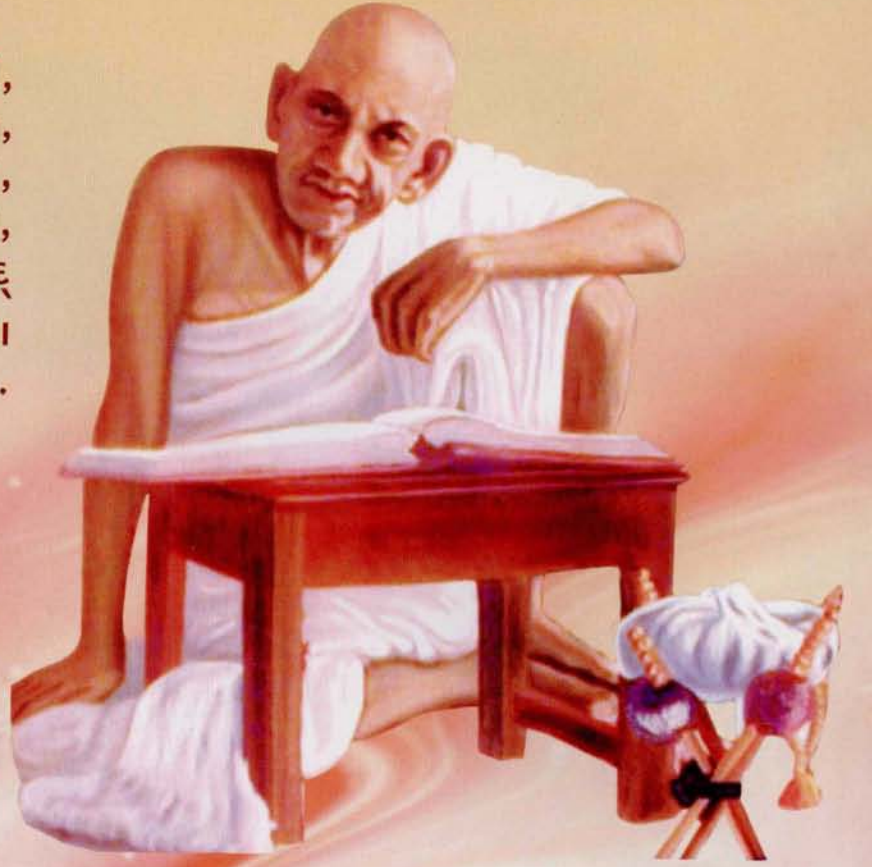
શ્રી પૂજ્યની ટૂંક

સમવસરણ મંદિર →

શ્રી નેમિનાથ, ધર્મનાથ, કુંથુનાથપ્રભુની દેરી

પહેલું જય તલેરીનું ચૈત્યવંદન

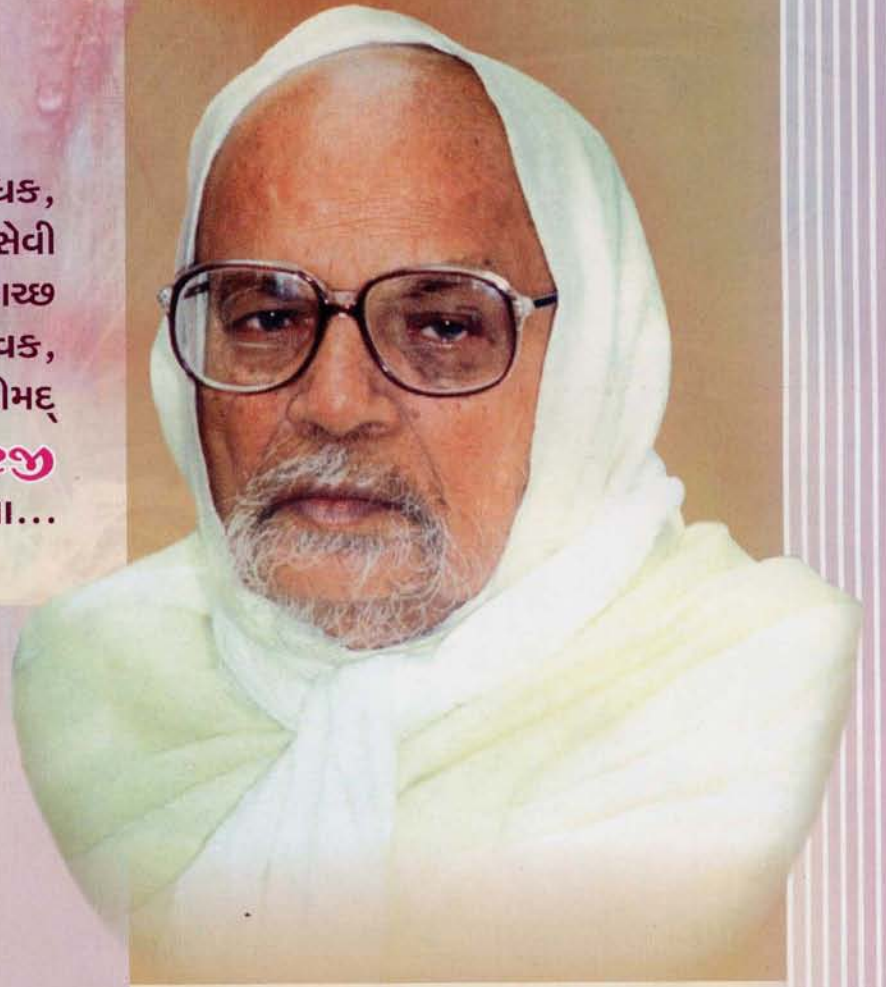
સદ્ચારિત્ર ચૂડામણી,
કર્મસાહિત્ય નિષ્ણાત,
મરુધર-ભૂમિવિભૂષણ,
સુવિશાલગચ્છ-પ્રણેતા,
પૂજ્યપાદ્ આચાર્ય દેવેશ શ્રીમદ્
વિજય **પ્રેમસૂરીશ્વરજી** મહારાજના
ચરણારવિંદમાં કોટિશઃ વંદનાવલિ...

કરુણાવરુણાગારં, મોક્ષમાર્ગસ્ય દેશકમ્ |
રક્ષકં સત્યમાર્ગસ્ય, રામચન્દ્રં ગુરુમ્ નુમઃ ||

ભારતવર્ષજવાહિર, વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ,
સુવિશુદ્ધ દેશના દક્ષ, સુવિશાલ-ગચ્છાધિપતિ,
પરમશાસન પ્રભાવક, પૂજ્યપાદ્ આચાર્ય દેવેશ
શ્રીમદ્ વિજય **રામચંદ્રસૂરીશ્વરજી**
મહારાજના કરકમળમાં સમર્પણ...

વાત્સલ્ય વારિધિ, સમતા સાધક,
સમર્પણમૂર્તિ, આજીવનગુરુચરણસેવી
જ્યોતિર્વિધામાર્તણ્ડ, સુવિશાલગચ્છ
અધિનેતા, પરમશાસનપ્રભાવક,
પૂજ્યપાદ્ આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્
વિજય મહોદયસૂરીશ્વરજી
મહારાજના ચરણોમાં ભાવભરી વંદના...

વર્તમાનમાં વીરશાસનને
પોતાની પ્રશાંતમૂર્તિતા, વિદ્વતા અને
પુણ્ય પ્રભાવકતાથી દીપાવતા
સુવિશાળ ગચ્છાધિપતિ પૂજ્યપાદ
આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય
હેમભૂષણસૂરીશ્વરજી
મહારાજ ને કોટિશઃ વંદન

પ્રસિદ્ધ પ્રવચનકાર,
સૂરિમંત્ર સમાધાનક, પરમ કૃપાળુ,
પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય
શ્રેયાંસપ્રભસૂરીશ્વરજી
મહારાજને ભાવભરી વંદનાવલિ

પ્રસ્તુત પુસ્તકના સંપાદક-માર્ગદર્શક,
'સૂરિ રામચંદ્ર'ના પરમ વિનયી શિષ્યરત્ન
પ.પૂ. મુનિશ્રી **રમ્યદર્શનવિજયજી**
મહારાજ સાહેબને વંદના !

આવશ્યક ક્રિયા સાધના

આવશ્યક ક્રિયા સાધના

અનંતોપકારી શ્રી જિનશ્વરદેવ પ્રણીત દ્વાદશાંગીનો દરેક અક્ષર પ્રભાવવંતો અને પવિત્ર છે. પાઠસિદ્ધ મંત્રનો માત્ર ઉચ્ચાર, તેના અર્થના જ્ઞાન વિના પણ જેમ સાધકને સિદ્ધિ આપે છે, તેમ આ દ્વાદશાંગીના અક્ષરે અક્ષરમાં, પાપને પખાળી, આત્માને પવિત્ર બનાવવાની શક્તિ ભરેલી છે. દ્વાદશાંગીના આવા મહિમાવંત પદોનો અર્થ પણ જો સાચી રીતે સમજાઈ જાય તો આ તારક દ્વાદશાંગીનો અભ્યાસ, અનુષ્ઠાનોને આશયશુદ્ધ અને વિધિશુદ્ધ બનાવવામાં ખૂબ ખૂબ સહાયક બની જાય. અવશ્યકરણીય હોવાથી આવશ્યક તરીકે ઓળખાતી પ્રતિક્રમણ - ક્રિયાના સૂત્રોનું અર્થ સાથે અધ્યયન કરવામાં આવે તો તે પ્રતિક્રમણ અને અન્ય પણ ધર્મક્રિયાઓ, કર્મનિર્જરાનું અપૂર્વ-અદ્ભુત મહાસાધન બની જાય.

પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવે પોતાની કેવલી અવસ્થામાં જે ધર્મદેશના અર્થથી આપી, તેને ગણધરભગવંતાદિ- એ સૂત્ર સ્વરૂપે ગુંથી, તે આગમસૂત્રો તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. આપણને પ્રાપ્ત થયેલાં આવશ્યક સૂત્રો પણ આગમ કહેવાય છે. તે ગણધરભગવંત રચિત છે. પરમાત્મા સાથે સાક્ષાત્ સંબંધ કરાવનારાં આ સૂત્રો મંત્રાક્ષરરૂપ છે. તેમાં તત્ત્વજ્ઞાનનો મહાસાગર ઘૂંઘવાટ કરી રહ્યો છે. તેના અર્થ વિશિષ્ટ છે. તેની પાછળ અજબગજબના રહસ્યો છૂપાયેલાં છે.

છ આવશ્યકોની મહત્તા

આવશ્યક એટલે અવશ્ય કરવા યોગ્ય. વિશ્વકલ્યાણકર જગદ્ગુરુ તારક તીર્થંકર ભગવંતો ગણધર-ભગવંતોને પ્રશ્નના જવાબમાં ત્રિપદી આપે છે. (૧) ઉષ્પન્નેઈ વા = જગતના પદાર્થો ઉત્પન્ન થવાના સ્વભાવવાળા છે, (૨) વિગમેઈ વા = જગતના પદાર્થો નાશ થવાના સ્વભાવવાળા છે અને (૩) દ્યુવેઈ વા = જગતના પદાર્થો સ્થિર રહેવાના સ્વભાવવાળા છે. આ ત્રિપદી સાંભળીને ગણધરભગવંતોને દ્વાદશાંગીનો (બાર અંગો = જેમાં ચૌદ પૂર્વ પણ આવી જાય) પ્રદ્યોત (ક્ષયોપશમ) થાય છે. આ દ્વાદશાંગી જ્ઞાનાત્મક (જ્ઞાન સ્વરૂપ) છે, પરંતુ તેનો સાર ક્રિયાત્મક (ક્રિયા સ્વરૂપ) છ આવશ્યકો છે.

યતુર્વિધ શ્રી સંઘ સ્વરૂપ સાધુ-સાધ્વી અને શ્રાવક-શ્રાવિકાઓએ આ ક્રિયાત્મક છ આવશ્યકો અવશ્ય કરવા જોઈએ. કદાચ વિશિષ્ટ તપ, લાખો રૂપીયાના દાન ઈત્યાદિ ન થાય તો ચાલી શકે. પરંતુ સામાયિક આદિ છ આવશ્યકો તો ફરજિયાત કરવાનાં હોય છે. માટે જ સામાયિક આદિ છ ને આવશ્યક કહેવામાં આવ્યાં છે. દિવસ અને રાત્રિના અંતભાગે સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા વડે

જે અવશ્ય કરવા યોગ્ય છે, તે (સામાયિક આદિ છ) આવશ્યક કહેવાય છે. ટુંકમાં - છ આવશ્યકો યતુર્વિધ શ્રી સંઘની પ્રત્યેક વ્યક્તિએ અવશ્ય કરવાનાં હોય છે. ‘મન્નહ જિણાણં’ની સજ્જાયમાં (‘છવ્વિહ આવસ્સયમ્મિ ઉજ્જુત્તો હોઈ પઈ દિવસં’) શ્રાવકનાં છત્રીસ (૩૬) કર્તવ્યો બતાવ્યાં છે. તેમ છ-આવશ્યકને પણ એક કર્તવ્યરૂપે બતાવવામાં આવ્યા છે.

આવશ્યક શબ્દના - સાર્થક નામ

આવશ્યક, અવશ્યકરણીય, ધ્રૂવ, નિગ્રહ, વિશોધિ, ષટ્ અધ્યયન, વર્ગ, ન્યાય, આરાધના અને માર્ગ, આ દશ પર્યાયવાચી શબ્દો શ્રી વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય નામના જૈનાગમસૂત્રમાં બતાવવામાં આવ્યા છે.

છ આવશ્યકનાં નામ-અર્થ અને વિવરણ

- (૧) **સામાયિક :** સાવધ યોગની વિરતિ. પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોએ તો જીવનભરનું સામાયિક સ્વીકારેલું હોય છે. શ્રાવક-શ્રાવિકાઓએ પણ શક્ય તેટલા વધુ સામાયિક કરવા જોઈએ. સપાપ પ્રવૃત્તિના ત્યાગથી અને નિષ્પાપ પ્રવૃત્તિના સેવનથી સામાયિક દ્વારા ચારિત્ર ગુણની વિશુદ્ધિ અને વૃદ્ધિ થાય છે. સામાયિકની પ્રતિજ્ઞા ‘કરેમિ ભંતે !’ સૂત્ર દ્વારા કરવામાં આવે છે. “ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! દેવસિઅ પડિક્કમણે ઠાઉં ?” આ સૂત્રથી પ્રતિક્રમણની ક્રિયા શરૂ થાય છે. તે પછી ‘કરેમિભંતે !’ થી ‘નાણમ્મિ’ ની આઠ ગાથાના કાઉસ્સગ્ગ સુધી પહેલું આવશ્યક ગણાય છે.
- (૨) **ચઉવ્વિસત્થો :** યતુર્વિંશતિસ્તવ = ચોવિંશ તીર્થંકરનું નામગ્રહણ પૂર્વકનું કીર્તન. દ્વાદશાંગી અને છ આવશ્યકના મૂળમાં તો તીર્થંકર પરમાત્માનો જ ઉપકાર છે. તેઓને ક્યારેય પણ ભૂલી શકાય નહિ. ‘લોગસ્સ સૂત્ર’ દ્વારા ૨૪ તીર્થંકરોની સ્તવના થાય છે. તે દ્વારા દર્શનગુણની વિશુદ્ધિ અને વૃદ્ધિ થાય છે. ‘નાણમ્મિ’ની આઠ ગાથાના કાઉસ્સગ્ગ પછી લોગસ્સસૂત્ર બોલવાનું હોય છે, તે ‘લોગસ્સ’ એ બીજું આવશ્યક ગણાય છે.
- (૩) **વંદન :** સદ્ગુરુને વંદન. જ્ઞાન ચારિત્ર અને તપમાં વીર્ય (ઉત્સાહ-પરાક્રમ) ફોરવતાં સદ્ગુરુભગવંતને રોજ વંદન કરવું જોઈએ, તીર્થંકરોની વાણી આપણને સદ્ગુરુભગવંતો પાસેથી પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી તેઓનો પણ વિનય કરવો જોઈએ. તે દ્વારા જ્ઞાનાદિ ગુણોની વિશુદ્ધિ અને વૃદ્ધિ થાય છે.

“લોગસ્સ’ પછી મુહપત્તિ પડિલેહણ અને બે વાંદણા લેવામાં આવે છે, તે ત્રીજું આવશ્યક ગણાય છે.”

(૪) **પ્રતિક્રમણ** : થયેલી ભૂલોથી પાછા હટવાની ક્રિયા. મૂળગુણોમાં કે ઉત્તરગુણોમાં થયેલી સ્ખલના(ભૂલ) ની આત્મસાક્ષીએ નિંદા કરવી, ગુરુભગવંત પાસે ગર્હા (નિંદા) કરવી અને ગુરુભગવંત પાસે આલોચન (કથન) કરવું, તે પ્રતિક્રમણ નામનું આવશ્યક કહેવાય છે. તે દ્વારા મૂળ અને ઉત્તર ગુણોની વિશુદ્ધિ અને વૃદ્ધિ થાય છે. “વાંદણા પછી ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! દેવસિઅં આલોઉં ?’ થી ‘આયરિય ઉવજઝાએ’ સૂત્ર સુધી ચોથું આવશ્યક ગણાય છે.” (પદ્મી-ચૌમાસી અને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણનો ચોથા આવશ્યકમાં સમાવેશ થાય છે.)

(૫) **કાઉસ્સગ્ગ** : સ્થાનથી, મૌનથી અને ધ્યાનથી કાયાનો ત્યાગ. ભાવપ્રાણને દઝાડનાર રાગ-દ્વેષ રૂપી અગ્નિના શમન નિમિત્તે તેમજ દર્શન અને ચારિત્રની આરાધના નિમિત્તે કાઉસ્સગ્ગ કરવો જોઈએ. કાઉસ્સગ્ગ દ્વારા વીર્યાચારની વિશુદ્ધિ અને વૃદ્ધિ થાય છે. “આયરિય ઉવજઝાએ’ સૂત્ર પછી બે લોગસ્સ અને ૧-૧-લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ કરવાનો હોય છે, તે પાંચમું આવશ્યક ગણાય છે.”

(૬) **પચ્ચક્ખાણ** : મર્યાદા પૂર્વકની પ્રતિજ્ઞા. ત્યાગરૂપ ગુણને ખીલલવા અને સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ માટે પચ્ચક્ખાણ (પ્રતિજ્ઞા)નું પીઠબળ હોવું જરૂરી છે. પચ્ચક્ખાણથી તપાચારની વિશુદ્ધિ અને વૃદ્ધિ થાય છે. વીર્યાચારની પણ શુદ્ધિ થાય છે. સવારે નવકારશી આદિ અને સાંજે ચઉવિહાર આદિ પચ્ચક્ખાણ લેવાય છે, તે દ્વારા પાલન થાય છે. “કાઉસ્સગ્ગ પછી પચ્ચક્ખાણનું ગ્રહણ-સ્મરણ-ધારણા કરવામાં આવે છે.” તે છઠ્ઠું આવશ્યક ગણાય છે.

આમ છ આવશ્યકો દ્વારા જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર તપાચાર અને વીર્યાચાર- એ પાંચ આચોરોની વિશુદ્ધિ અને વૃદ્ધિ થાય છે.

પ્રતિક્રમણ આવશ્યકના

પર્યાયવાચી શબ્દો અને વિવરણ

(૧) **પ્રતિક્રમણ** - અપ્રશસ્ત યોગમાંથી પાછા હટવું તે. (૨) **પ્રતિચરણા** - સંયમની પરિચર્યા કરવી તે. (૩) **પ્રતિહરણા** - ચારિત્રની રક્ષા માટે અસાધવાનીને છોડી દેવી તે (૪) **વારણા** - ઈન્દ્રિયોના વિષયથી મનને વારવું (રોકવું) તે. (૫) **નિવૃત્તિ** - ચારિત્રપાલનમાં લાગેલા અતિચારોથી નિવૃત્ત થવું તે. (૬) **ગર્હા** -

ચારિત્રપાલનમાં લાગેલા દોષોની ગુર્વાદિક પરસાક્ષીએ નિંદા કરવી તે. (૭) **શુદ્ધિ** - વિવિધ પ્રકારનાં પ્રાયશ્ચિત વડે ચારિત્રના દોષોને દૂર(શુદ્ધ) કરવા તે. આ પ્રમાણે પ્રતિક્રમણ આવશ્યકના બીજા પણ પર્યાયીવાચી શબ્દો સંભવે છે. પરંતુ તે બધાનું તાત્પર્ય એ છે કે અપ્રશસ્ત ભાવમાંથી પાછા હટીને પ્રશસ્તભાવમાં આવવું.

પ્રતિક્રમણ આવશ્યકથી થતા લાભો

પ્રશ્ન : હે ભગવંત! પ્રતિક્રમણથી જીવને શું પ્રાપ્ત થાય છે ?

જવાબ : હે ગૌતમ! પ્રતિક્રમણથી જીવને વ્રતમાં પડેલાં છિદ્રો પૂરાય છે, વ્રતનાં છિદ્રો પૂરાઈ જવાથી આશ્રવનો નિરોધ થવાથી ચારિત્ર નિર્દોષ બને છે અને નિર્દોષ - ચારિત્રવાળો જીવ અષ્ટપ્રવચન માતાના પાલનમાં ઉપયોગ યુક્ત બનીને સંયમમાં અનન્યપણે સુપ્રણિધાન પૂર્વક વિચરે છે. (ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર-૨૮મું અધ્યયન)

પ્રશ્ન : પ્રતિક્રમણની ક્રિયા કેમ યોગસ્વરૂપ કહેવાય છે ?

જવાબ : સાચો યોગ મોક્ષસાધક જ્ઞાન અને ક્રિયા ઉભયસ્વરૂપ છે. ભગવાન શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ ‘યોગવિંશિકા’ નામના ગ્રંથરત્નમાં ફરમાવે છે કે મુક્તિને જોયણાઓ જોગો સર્વો વિ ધમ્મવાવારો ।

ભાવાર્થ : જીવનને પરમસુખસ્વરૂપ મોક્ષની સાથે જોડનાર- સંબંધ કરાવી આપનાર સર્વ સાધુભગવંતોનો ભિક્ષાટનાદિ અને ઉપચારથી શ્રાવકોનો પણ સર્વ પ્રકારનો ધર્મવ્યાપાર-સર્વ પ્રકારનું ધર્માચરણ એ યોગ છે. બીજા શબ્દોમાં વિચારીએ તો મોક્ષમાં કારણભૂત આત્માનો સઘળો વ્યાપાર, એ જ ખરેખર યોગ કહેવાય છે. અથવા ધર્મવ્યાપારત્વમેવ યોગત્વમ્ = ધર્મવ્યાપારપણું એ જ યોગનું ખરેખરું યોગનું લક્ષણ છે. એ લક્ષણથી યુક્ત પ્રતિક્રમણની ક્રિયા એ સાચી યોગસાધના છે. તે સિવાય કેવળ આસન, કેવળ પ્રાણાયામ કે કેવળ ધ્યાન, ધારણા કે સમાધિની ક્રિયાએ મોક્ષસાધક યોગ સ્વરૂપ બને, એવો નિયમ નથી. મોક્ષના ધ્યેયથી થતી અષ્ટાંગયોગની પ્રવૃત્તિને જૈનાચાર્યોએ માન્ય રાખેલી છે. તો પણ તેમાં દોષો અને ભયસ્થાનો રહેલા છે, તે પણ સાથે જ બતાવ્યા છે.

જૈન સિદ્ધાંત કહે છે કે કોઈ પણ આસનને તથા કોઈ પણ (બેઠી-ઉભી-સૂતી) અવસ્થાએ મુનિઓ કેવલજ્ઞાન અને મોક્ષ પામી શકે છે. તે સંબંધી કોઈ પણ એક ચોક્કસ નિયમ નથી. નિયમ એક માત્ર પરિણામની વિશુદ્ધિનો છે. પરિણામની વિશુદ્ધિ જે રીતે થાય, તે રીતે વર્તવું, એ કર્મક્ષય કે મોક્ષલાભનું અસાધારણ કારણ (=ઉપાય) છે અને તે જ વાસ્તવિક યોગ છે. પ્રતિક્રમણની ક્રિયા એ પરિણામની શુદ્ધિ માટે અનુપમ ઉપાય છે, તેથી તે પણ એક પ્રકારનો યોગ જ છે. આ આલંબનને લઈને આપણે સહુ શીઘ્ર નિરાલંબી બનીએ એજ એક અંતરની ભાવના સહ

લોહોતરસાધનાનું સૂક્ષ્માવલોકન સંપાદકની કલમે

આ

નશ્વર દેહના માધ્યમે શાશ્વત આત્માના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવા માટે જૈનશાસનની અનુપમસાધનાનું આલંબન લેવું જોઈએ, તેવા શાસ્ત્રોક્ત વચનો અનેક સ્થળે જોવા મળે છે. બાલ્યવયથી માંડીને વયોવૃદ્ધ આરાધકો સાધના કરતા હોય છે. પરંતુ તેમાં કેટલીક અજ્ઞાનતા અને એકબીજાને જોઈને કરવાની વૃત્તિના કારણે વિભિન્નતા જોવા મળે છે. તેમાં મુખ્ય કારણ સાધનાના રહસ્યો અને ગૂઢાર્થોનું અલ્પજ્ઞાન હોય છે. તેથી સાધના કરવા છતાં જોઈએ તેવો ભાવોલ્લાસ જાગતો નથી. આવા સંજોગોમાં જૈનશાસન ના આરાધકોને સાધનાના રહસ્યો અને ગૂઢાર્થોનું જ્ઞાન સરલભાષામાં આપવું જરૂરી જણાતા પ્રસ્તુત પુસ્તક પ્રકાશિત કરવાનો પુરુષાર્થ આદરાયો છે.

પુસ્તકમાં શુદ્ધ ઉચ્ચાર માટે વિશેષ ધ્યાન આપવા સાથે મુદ્રાજ્ઞાન-છંદજ્ઞાન ઈત્યાદિ વિષયોની છણાવટ સરલભાષામાં કરવામાં આવેલ છે. સામાયિક ના ઉપકરણો અને પ્રભુભક્તિમાં ઉપયોગી ‘દશત્રિક’નું સુંદર આલેખન કરવામાં આવેલ છે. દરેક ક્રિયા કરતી વખતે શરીરની શાસ્ત્રોક્ત અવસ્થા સુરમ્ય ચિત્રો દ્વારા જૈનશાસનમાં પ્રથમવાર આપવામાં આવેલ છે. જેથી નાનપણમાં ભણનાર પહેલેથી શુદ્ધ ક્રિયા (શિખી) ભણી શકે અને તે સિવાય ભણેલાઓ પણ આ પુસ્તકના આલંબનથી શુદ્ધ ક્રિયા કરનારા બની શકે.

ઉદાહરણ :- “‘ખમાસમણું’ આપતી વખતે પાંચેય અંગ ભેગાં થાય ત્યારે ત્રસકાયના જીવોની વિરાધનાની સંભાવનાથી બચવા પાછળથી ઉંચા ન થવું જોઈએ...” ‘વાંદણા’ આપતી વખતે અહો કાયં... ઈત્યાદિ બોલતી વેળાએ દશેય આંગળીઓ મુહપત્તિ (રજોહરણ) અને કપાલ પ્રદેશને સ્પર્શવી જોઈએ તેમજ ‘સંકાસં-ખામેમિ’ બોલતી વખતે નીચે નમતાં પાછળથી શરીર ઉંચકાવું ન જોઈએ...” “યોગમુદ્રામાં બન્ને હાથની આંગળીઓ એકબીજાની અંદર અને કોણી ભેગી કરીને પેટ ઉપર સ્થાપવી જોઈએ. તે વખતે નાભિપ્રદેશની આસપાસ રહેલા સદા સર્વ કર્મ રહિત એવા આઠ

રુચક પ્રદેશોની સ્પર્શના કરતાં પ્રાર્થના કરવી જોઈએ કે ‘હે પ્રભુ ! તારી ભક્તિના પ્રભાવે આઠ રુચક પ્રદેશોની જેમ મારા સર્વ આત્મપ્રદેશો પણ કર્મરહિત(મુક્ત) થાય તેવી શક્તિ આપજે...”

ઉપકરણના રહસ્યો અંગે કટાસણું લંબચોરસના બદલે સમચોરસ હોવું જોઈએ. સમતાની સાધના કરવા બેઠેલા આરાધકમાં વિશિષ્ટ પ્રકારની શુભ+શુદ્ધ ઉર્જા ઉત્પન્ન થતી હોય છે. પલાઠી વાળીને બેસે ત્યારે લંબચોરસમાં ઢીંચણ(ઘોટણ)નો ભાગ બહાર રહેવાથી ઉર્જા બહાર ફેલાઈ જવાની સંભાવના રહેલી હોય છે. સમચોરસમાં તે પ્રમાણે થતું નથી. તેથી સમચોરસ-અખંડ-ગરમહિન અને સફેદ કટાસણું જ વાપરવું જોઈએ.

મુહપત્તિ પણ સુતરાઉ-સફેદ અને એક કિનારબંધવાળી સમચોરસ ૧૬ આંગળીની વાપરવી જોઈએ. ચરવળો પણ ઢાંડી ૨૪- આંગળ+૮આંગળ દશી અથવા ઢાંડી+ દશીનું કુલ માપ ૩૨ આંગળ હોવું જોઈએ (ઉભા રહેલા કોઈ પણ આરાધકના હાથની આંગળીથી પગની પાની સુધીનું માપ પ્રાયઃ ૩૨ આંગળ હોય છે). ચરવળાથી કમરની નીચેના અને મુહપત્તિથી કમરની ઉપરના અંગ-ઉપાંગની પ્રમાર્જના કરવાની હોય છે.

કટાસણા ઉપર પગનો સ્પર્શ થતો હોવાથી નવકારવાળી-મુહપત્તિ-જ્ઞાનના ઉપકરણ ન રખાય. ચરવળાની ઢાંડીમાં ઘાઘરી-ચાવી-નવકારવાળી-જ્ઞાનોપકરણ ન રખાય. મુહપત્તિને કોઈ પણ પ્રકારના પુસ્તક-જ્ઞાનોપકરણ-કટાસણામાં સાથે ન રખાય.

આવી અનેક વાતો નો સંગ્રહ પુસ્તકમાં કરવામાં આવ્યો છે. ચાતુર્માસ વેળાએ જિનવાણીના માધ્યમે પર્વાધિરાજ શ્રી પર્યુષણ પર્વ પહેલા અને તે દિવસોમાં ક્યારેક જ આરાધના કરવા આવતાં ભાવિકોને યથોચિત અવસરે ક્રિયાનું કાંઈક આંશિક વર્ણન કરતી વેળાએ ભાવિકોના મુખે સહજભાવે નિકળતાં હૃદયોદ્ગાર અને અનુપમ આનંદ અવિસ્મરણીય વાતો આજે પણ યાદ કરતાં રોમાંચિત થઈ જવાય છે. બસ, તેવા આત્મિક આનંદનો આસ્વાદ સમસ્તશ્રી જૈન સંઘના મહાનુભાવો અનુભવે, તેવી ભાવના અનેક

વર્ષોથી મનમાં રમતી હતી.

તે દિવસો દરમ્યાન શ્રાદ્ધવર્ષ પંડિત શ્રી પરેશભાઈ પણ આવું જ કોઈ પુસ્તક પ્રકાશિત કરવાની ભાવના સાથે ચાતુર્માસ દરમ્યાન જામનગર આવેલ. તેથી તે પુસ્તકમાં માર્ગદર્શન આપવા અને સંપાદન કરવા સહમતિ આપીને આ ભગીરથ કાર્યનો પ્રારંભ દેવ-ગુરુની કૃપાદૃષ્ટિથી કરેલ.

સત્યમાર્ગ-પ્રરૂપક, સુવિશુદ્ધ-ક્રિયામાર્ગદર્શક, અનંતોપકારી, પરમશાસનપ્રભાવક, પરમતારક-ગુરુદેવ, પરમારાધ્યપાદ, પૂજ્ય આચાર્યદેવેશ શ્રીમદ્ વિજય રામચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજની અનવરત વર્ષતિ દિવ્યકૃપાદૃષ્ટિથી તેમજ વાત્સલ્યસાગર, આજીવન ગુરુચરણોપાસક, સમર્પણમૂર્તિ, સમતાદાયક, કરુણાસિંધુ, પરમોપકારી, પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય મહોદયસૂરીશ્વરજી મહારાજની અમાપ દિવ્યકૃપાદૃષ્ટિથી અસ્વસ્થ સ્વાસ્થ્યમાં પણ આ પુસ્તકનું સંપાદન કાર્ય કરવા સમર્થ બન્યો છું.

પ્રથમઆવૃત્તિ ગુજરાતી ભાષામાં આલેખન કરવામાં શુભારંભ, સરલ સ્વભાવી પૂજ્ય પંન્યાસજીશ્રી ભવ્યરત્નવિજયજી ગણિવરની શુભનિશ્રામાં જામનગરમાં થયેલ. તે પુસ્તક સમસ્તશ્રી જૈન સંઘને સમર્પણ કરવાનો (વિમોચન) વિશિષ્ટ કાર્યક્રમ અને દ્વિતીય ગુજરાતી આવૃત્તિ સાથે પ્રથમહિંદી આવૃત્તિનો શુભારંભ અને શાસ્ત્રીય વિશિષ્ટ માર્ગદર્શન આદિ નિઃસ્પૃહ ઉપકાર-વર્ધા કરનાર પરમશાસનપ્રભાવક, પ્રસિદ્ધપ્રવચનકાર,

સૂરિમંત્રપંચપ્રસ્થાન - સમારાધક, વિશુદ્ધ - ક્રિયા - ઉપાસક, શરણાગતહિતચિંતક, પરમોપકારી પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય શ્રેયાંસપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજની શીતલ છાયામાં પાલીતાણામાં પ્રારંભ કરેલ.

પરમશાસન પ્રભાવક, સુમધુર-દેશના-દક્ષ, પરમશ્રદ્ધેય, શરણાગતવત્સલ, કૃપાસાગર, સુવિશાલ-ગચ્છાધિપતિ, પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય હેમભૂષણસૂરીશ્વરજી મહારાજની સતત વરસતી કૃપાદૃષ્ટિ પણ આ સુકૃતનું અવિભાજ્ય અંગ છે.

પ્રસ્તુત પુસ્તકના સંપાદન દ્વારા શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને પામનારો બનું અને જીવનના અંતિમક્ષણ સુધી ચિત્ત પ્રસન્નતા+સમાધિ સાધનારો બનું, એવી પરમાત્માને પ્રાર્થના કરી વિરમું છું.

લિ.

પૂજ્યવાદ આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજય રામચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજનો ચરણોપાસક મુનિ રમ્યદર્શનવિજય

વિ.સં. ૨૦૬૩,
નિજ.જેઠ સુદ-૩
મુંબઈ-૬.

પ્રકાશકીય નિવેદન

જિનશાસનના સમસ્ત આરાધકોને ઉપયોગી બને અને શુદ્ધતાના આગ્રહ સાથે જિનાજ્ઞા અનુસારે સઘળા અનુષ્ઠાનો થાય, તેવા શુભ + શુદ્ધ આશયથી પ્રસ્તુત પુસ્તક પ્રકાશિત કરવાનો નિર્ધાર કરેલ છે.

તેમાં 'સૂરિરામચન્દ્ર' શિષ્યરત્નપ્રવચનકાર, પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી રમ્યદર્શન વિજયજી મ.સા. પોતાની અસ્વસ્થ તબીયતમાં પણ પૂર્ણ માર્ગદર્શન આપી સંપાદન કાર્ય કરેલ છે, તેના અમો અગણિત આભારી છીએ. તેમજ અમારી સંસ્થાના મેનેજિંગટ્રસ્ટી શ્રાદ્ધવર્ષ પંડિતશ્રી શ્રી પરેશભાઈ જશવંતલાલ શાહે (શિહોરીવાળા) પૂર્ણ ઉત્સાહપૂર્વક અનુપમ-મહેનત અને ધગશ પૂર્વક ખૂબ અલ્પ સમયમાં સંકલન-સંયોજન કરી પુસ્તક તૈયાર કરેલ છે, તે યાદ કરી આનંદ અનુભવીએ છીએ. તેની પ્રથમ આવૃત્તિ પૂર્ણ થતાં ટૂંક સમયમાં દ્વિતીયાવૃત્તિનું કાર્ય નિર્વિઘ્ને સમાપન થવા આવ્યું, તે અતિ પ્રશંસનીય છે.

આ મંગલ અવસરે પુસ્તક પ્રકાશનમાં સુકૃતના સહભાગી બનેલાં સર્વે શ્રુતજ્ઞાનોપાસક દાનવીર-મહાનુભાવોનો પણ અમો કૃતકૃત્ય ભાવે આભાર માનીએ છીએ. પ્રાન્તે ! આ પુસ્તકના માધ્યમે સમસ્ત આરાધકો જિનાજ્ઞા અનુસાર આરાધના કરનારા બને એજ શુભકામના..

લી. સમ્યગ્જ્ઞાનરમ્યપર્ષદા સંચાલિત મોક્ષપથ પ્રકાશનના સમસ્ત ટ્રસ્ટીગણ

શ્રેષ્ઠિવર્ચ શ્રી પ્રકાશભાઈ માનમલજી પુનમિયા, મુંબઈ
પંડિતવર્ચ શ્રી ચન્દ્રકાંતભાઈ એસ. સંઘવી, પાટણ
પંડિતવર્ચ શ્રી પરેશભાઈ જે. શાહ, અમદાવાદ

શ્રેષ્ઠિવર્ચ શ્રી પ્રકાશભાઈ કચરાભાઈ શાહ, અમદાવાદ
શ્રેષ્ઠિવર્ચ શ્રી સંજયભાઈ ભરતભાઈ કોઠારી, અમદાવાદ

प्राक्कथनम्

प्राक्कथनम्

जगदुर्जगदुपकृतिधुरीणाः कर्मारपारीणाः प्ररूपणानिपुणाः भगवन्तोऽर्हन्तः सर्वं पदार्थसार्थं सर्वथा सर्वत्र सर्वदा सर्वजनीनतया परमार्थतया च ।

परमश्चासौऽर्थो न धर्ममृते, धर्मश्च नाऽहिंसां विना, अहिंसा च न ज्ञानमन्तरा ।

ज्ञानं तु तदेव यदात्यन्तिकमनन्तमनुपाधिकममलञ्च तदाऽवस्था च ज्ञानस्य न सम्भवति कर्ममर्मविध्वंसनाभावेन । वयं च किल तथाविधं ज्ञानं ज्ञानांशमपि नो दध्महे । तन्निमित्तं चावश्यकं निष्कलसकलाविकलशाश्वतज्ञानवज्जिनपुङ्गवान् सन्निधातुं, सन्निधानमपि जगति केषामपि द्विधा भवति प्रत्यक्षं परोक्षं चेति ।

न चाऽत्र भरतक्षेत्रे पञ्चमे च दुःषमाविषमे करलकाले केवलालोकभास्करास्तीर्थकराः, तत्र क्षमाः वयं तेषां प्रत्यक्षतः सन्निधानमाधातुम्, तथाऽतः कर्तव्यतामास्कन्दति परोक्षतया सन्निधानं तेषां परमेश्वराणां, परोक्षसन्निधानं खलु, प्रणिधानाभिधानवाच्यं, प्रणिधानं च तदाज्ञानुगमनेन, आज्ञानुगमनं तु आज्ञानुसारमाचार एव । साज्ञामाचार एव शिवाय, तद्वैपरीत्येन स भवाय प्रोक्तमेतत् कलिकालसर्वज्ञेन प्रभुणा हेमचन्द्राचार्येण ।

आज्ञाऽऽराद्धा विराद्धा च शिवाय च भवाय च ।
(वीतरागस्तोत्र)

तथाप्रकारः शिवप्रदानप्रधानः सम्यगाचारे विरतिधर्मभूतः तत्राऽप्यावश्यकक्रिया प्रधानतमा । धर्मस्य विधेयत्वेन बालानां व्यवहारनयप्रधानत्वात् तीर्थस्थापनानन्तरं गणभृद्वरैराराधितत्वाच्च ।

सा षड्विधा-सामायिक, चतुर्विंशतिस्तवः, वन्दनकं, प्रतिक्रमणं, कायोत्सर्गः, प्रत्याख्यानं चेति ।

आवश्यकस्य कर्तव्यस्य क्रिया आज्ञाप्रतिषिद्धेभ्यः पापेभ्यः निर्वृतिरुपा, आवश्यकस्य आज्ञाविहितस्य प्रवृत्तिरुपाः च, तयोर्द्विविधयोः क्रिययोर्फलं पापविध्वंसनरूपमेव हि,

पापप्रतिक्रमणरूपैवेत्यावश्यकक्रिया, प्रतिक्रमणमिति परिभाषया प्रयुज्यते तत्प्रतिक्रमणं प्रथम-चरमयोजिनयोः शासने सदैव कर्तव्यम्, मध्यमानां च द्वाविंशतेर्जिनानां शासने यावदतिचारमाचरणीयम् । यतो पञ्चमारे वर्तमाने वर्धमानजिनशासने प्रतिदिनान्तं प्रतिनिशान्तं प्रतिपक्षान्तं प्रतिचातुर्मासान्तं प्रतिवर्षान्तं तत् प्रतिक्रमणमवश्यमेव विधिवद् विधेयं सुविहितैः श्रमण-श्रमणी-श्रावक-श्राविकाजनैः॥

तत्प्रतिक्रमणं राइअं-देवसिअं पक्खिअं चाउम्मासिअं संवच्छरिअं चेति पञ्चविधस्वरूपमिति पञ्चप्रतिक्रमण-मित्यप्युच्यते । तस्य पञ्चप्रतिक्रमणस्य अवश्याचरणीयस्य सविध्याचरणार्थं यानि सूत्राणि सम्पुपयुक्तानि, तान्यनेकैर्मैधाविभिर्मुनिभिर्संपादितानि प्राज्ञैश्च पण्डितैः प्रकाशितानि । तेषु सर्वेषु मुद्रितप्रकाशितेषु पञ्चप्रतिक्रमणसूत्रग्रन्थेषु वैविध्यं विद्यते-यथा केचिन्मूलत एव, केऽपि तदर्थसमेताः, केचन प्रतिक्रमणक्रियाविधिगुरस्सराः, केऽपि तु सविधिक्रमं सूत्रोपनिबद्धाः, कतिपयास्तु कया रीत्या को विधिर्विधेय इति विधिर्दर्शयद्भिश्चित्रैश्चित्रकरा इति । तेषु विविधैर्विधि-विद्भिर्विद्वद्भिः प्रकाशितेषु प्रतिक्रमणसूत्रग्रन्थेषु प्रकाशयमानमिदं "आवश्यकक्रियासाधनासूत्रम् सचित्रम्" पुस्तकं सविशेषं चेतोहरं सम्पत्स्यते स्वकीयविविधवैशिष्ट्येन ।

वैविध्यमस्येदं यथा :

- (१) सूत्रमस्खलितमुच्चारणीयमित्यत्र सगुरुलघुतामाश्रणीया, अतोऽस्मिन् सम्पादने सूत्राणां पद-संपदा-गुरु-लघु-वर्णादिकं सुस्पष्टतामाटीकते ।
- (२) सूत्रप्रज्ञप्त्यै सूत्राभिधानं प्रधानम्-अतोऽस्मिंश्च सूत्राणि त्रैविध्येनाऽभिधानभादधति, तत्रैविध्यं गौणं(१) आदानं(२) शास्त्रीयं(३) चेति । तत्र गुणानिष्पन्नं नाम गौणं, व्यवहारप्रवर्तकमपि नाम न गुणीभूतमतः सर्वैरादीयमानमादानं नाम, यच्चावश्यकसूत्र-वृत्त्यादौ प्रयुक्तं तत् शास्त्रीयं,

एवमभिधानत्रैविध्यमत्र प्राज्ञानां प्रज्ञामाकर्षति ।

- (३) केन छंदसा कथं रीत्या च सूत्राणीमानि प्रोच्यन्ति, तन्निमित्तं छंदोऽभिधानं सूत्राणि मण्डयति ।
- (४) अत्र सूत्रगतानां संयुक्तव्यंजनानामुच्चारणविधिरपि विधेयतामादधाति, यथाच्छंदो व्यंजनादीनां यथावदुच्चारणत एवार्थप्रतीतिरिति प्रथमतः सूत्रशकलस्य तदनन्तरं सकलसूत्रास्याऽर्थः सम्यक् प्रकटीकृतः ।
- (५) सूत्रेषु वर्णोच्चारणविषयेऽल्पमेधसां बालानां वा कतिपयाऽशुद्धिरनाभोगेनावश्यं शक्येति मत्वाऽत्र पुस्तके साभिप्रायमशुद्धिप्रदर्शनपूर्वकमेव शुद्धिर्बुद्धेरदर्शे प्रदर्शिता सम्पादकमहोदयेन ।
- (६) सूत्रेष्वक्षरोच्चारणशुद्धिविधिबुद्धावधार्यार्थप्राधान्यं च धियामाधाय सुधीः प्रतिक्रमणक्रियाचिकीः कथं प्रतिक्रमणाऽऽचारमा-चरेदिति सर्वावश्यकक्रियायाः विधेर्विधानमभिहितं । तद्यथा
 - (१) नवपदविधिः स्थापनाचार्यस्य स्थापनोत्थापनयोर्विधिः,
 - (२) सहेतुविवरणं गुरुवन्दन-चैत्यवन्दनयोर्विधिः,
 - (३) मुखवस्त्रिकाप्रतिलेखनाविधिः,
 - (४) सामायिकावश्यकस्यादानमोचनयोर्विधिः,
 - (५) प्रत्यारव्यानसूत्राणां सविस्तारः सार्थः विधिः,
 - (६) दैवसिक-रात्रिक-पाक्षिक-चातुर्मासिक-सांवत्सरिक-प्रतिक्रमणहेतुगर्भोऽखिलविधिः ।
- (७) चित्राणि स्पष्टतयाऽर्थभावमार्तिभावयन्ति, ततोऽत्र सम्पादने सूत्राणां भावार्थं स्पष्टयितुमर्थान्वितानि समुचितानि चित्राण्यपि सबालाऽबलानां चतुराणां चेतांसि चित्रीयन्ते ।

प्रथमं तु भारतेऽत्र क्षेत्रे प्रथमोपकारि-प्रथमनिर्गथनाथनाभिनंदनजिनस्य भव्यत्वमुद्राप्रदानक्षम विमलाचलमहातीर्थमण्डनस्य चित्रं, तच्च यथावदखिलतयाऽद्वेयस्य विविधशिखराणां तद्गतानां च जिनालयानां सूक्ष्मालेख्यता चक्षुषामाक्षेपदक्षत्वमीक्षितृणामाक्षिपति एकञ्च शङ्खेश्वरपुरवरा-धीश्वरपार्श्वदेवस्य चित्रं भक्तचेतांसि भक्त्योल्लास पूरेणाप्लावयति, द्वितीयं यथामुद्रं विधिदर्शकानि चित्राणि विधिविधीत्सूनामुपयुक्तानि, तत्र क्षमाक्षमणसूत्रस्य, मुखवस्त्रिकाप्रतिलेखनायाः, वन्दनकसूत्रस्य, ईर्यापथिकीसूत्रस्य, चतुर्विंशतिस्तवस्य, जगर्चितामणिसूत्रस्य, शक्रस्तवस्य एवं बहुविधानां सूत्राणाम् चित्राणि प्रतिपदमर्थोद्योतकराणि सन्ति ।

सविशेषमत्र पुस्तके प्रतिक्रमणसूत्राणां छंदसां विस्तृतं विवरणं विदुषां मुदुन्मेषं प्रथयिष्यति । तत्र छंदसां लक्षणाभिधायकं गणसूत्रं छंदसो गणानां विस्तारः, सूत्रत एवोदाहरणं, केषुचित् केन रागेण गीयते इत्यपि सूचितमस्ति ।

एवमनेक प्रकारैर्नूतनसंयोजनैरिदं प्रकाशनं सर्वेषां प्रतिक्रमणसूत्राध्येतृणां प्रतिक्रमणसूत्राणामर्थावबोधोच्चारण-विधिज्ञानछंदोविच्छित्तिप्रभृतिषु जिज्ञासापूर्तिं विरचयितुमलं भविष्यति ।

अत एते सम्यगावश्यकक्रियायाः साधनां समाहितेन चित्तेन सविधिं विधाय, दोषक्षयं कर्मक्षयं च कृत्वा निरन्तरमात्मसौरव्यलीनाः भव्याः भवेयुरित्यभिलषामि ।

अत्र किञ्चिदप्यहंदाज्ञाविरुद्धं, तत्र मम प्रज्ञापराधो मयि महतोपरोधेन विबुधैः समाधेय इति ।

अमृत पटेल
अहमदावाद

પ્રસ્તાવના

નંતાનંત પરમતારક પરમાત્માએ પ્રરૂપેલ પ્રભુશાસન વિશ્વમાં અદ્વિતીય-અમૂલ્ય અને પ્રભુવત્ પરમતારક છે. પ્રભુશાસનનો નાનામાં નાનો યોગ અમૂલ્ય છે. તે યોગ પરમશાશ્વત સુખનું બીજ છે. એટલે જ પંચસૂત્રના પ્રથમસૂત્રનું નામ પાપપ્રણિધાત અને ગુણ બીજાધાન રાખવામાં આવેલ છે. જ્ઞાની-પુરુષોના વચન અનુસાર ત્રિકરણ શુદ્ધ આવશ્યક ક્રિયાઓના માધ્યમથી ગુણબીજાધાન શીઘ્ર થાય છે. આવશ્યક ક્રિયાઓની વિધિ શુદ્ધ કરવા સૂત્રોના સૂક્ષ્મજ્ઞાનની અને સૂત્રના સૂક્ષ્માર્થની વિચારણા કરવી જરૂરી છે.

જિનશાસનની પ્રત્યેક આરાધના ષડાવશ્યકમય છે. પરમાત્માની રથયાત્રા હોય કે પ્રતિક્રમણરૂપ અનુષ્ઠાન હોય, પ્રત્યેક આરાધનામાં સૂક્ષ્મવિચારણાથી ષડાવશ્યક ઘટી શકે છે. શ્રી વિશેષાવશ્યક ભાષ્યમાં (ગાથા-૮૭૩) આવશ્યક શબ્દના વિવિધ અર્થો અને પર્યાયવાચી શબ્દોનું વિશદ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. જિનશાસનમાં આવશ્યકનું મૂલ્ય અતિશય છે. શરીરના પ્રમાદભાવને દૂર કરવા માટે અને આત્મામાં ઉર્જા પ્રગટાવવા માટે આવશ્યક ક્રિયાઓ અનિવાર્ય છે.

સૂત્રોથી વ્યાપ્ત આ ક્રિયાઓમાં સૂત્રશુદ્ધિ અતિ જરૂરી છે. સૂત્રશુદ્ધિ માટે ઉચ્ચારજ્ઞાન, પદજ્ઞાન, વર્ણજ્ઞાન, અર્થજ્ઞાન, સંપદાજ્ઞાન, છંદજ્ઞાન વિગેરે અતિ જરૂરી છે. પ્રસ્તુત પુસ્તક આ સઘળી આવશ્યકતા પૂર્ણ કરવા સક્ષમ છે. વિશેષમાં, પ્રત્યેક સૂત્રમાં ઉચ્ચાર શુદ્ધિ કરવા માટે સંયુક્તાક્ષરવાળા પદોને અલગ કરીને બતાવેલ છે.

પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં જિનશાસનના ઇતિહાસમાં પ્રથમવાર છંદજ્ઞાન સાથે દરેક સૂત્રને દર્શાવેલ છે. શ્રીસંઘમાં છંદનુ જ્ઞાન શિષ્ય પરંપરા કે અભ્યાસ પરંપરામાં ચાલુ કરી દેવામાં આવે તો અભ્યુદય થયા વિના ન રહે. અપ્રશસ્ત રાગોની ઉપશાન્તિ અને શુભભાવોની ઉપલબ્ધિ સહજ થઈ જાય. છંદના નિયમો આપવા સાથે સ્તવન-સજ્જાય સ્તુતિ-સ્નાત્રપૂજા આદિ પ્રચલિત રાગો સાથે સમન્વય કરીને કઠીન વિષયને સરલ બનાવવા પણ પ્રયત્ન કર્યો છે.

જે પ્રશંસનીય છે. તદુપરાંત ખમાસમણ-અબ્ભુદ્ધિઓ-ઈચ્છામિ ઠામિ-વાંદણાં-સાતલાખ જેવાં ગદ્યાત્મક જે સૂત્રો છે, જેની સંપદા આગમગ્રંથોમાં હોવા છતાં પ્રસિદ્ધિમાં ન હતી (અશ્રુતપ્રાયઃ હતી), તે તે સૂત્રોની સંપદા પણ બતાવવામાં આવેલ છે.

આ સિવાય જિનપૂજાની અદ્ભુત માહિતિ-સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રનાં ઉપકરણો-ખમાસમણ-વાંદણાં-અબ્ભુદ્ધિઓ વિગેરે કેવું આસન, કેવી મુદ્રા અને કયા-કયા પદે કેવી રીતે વર્તવું-મુહુપત્તિ-શરીર પડિલેહણ વિધિ ઈત્યાદિનું સુરમ્ય ચિત્ર સંપુટ દ્વારા આબેહૂબ જ્ઞાન જિનશાસનમાં સહુ પ્રથમવાર પુસ્તકમાં આપી, પુસ્તકને રસપ્રદ-આનંદપ્રદ-જ્ઞાનપ્રદ અને બાલભોગ્ય બનાવવાનું સુકૃત પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી રમ્યદર્શનવિજયજી મહારાજ સાહેબે અસ્વસ્થ સ્વાસ્થ્યમાં પણ પ્રસન્નતા પૂર્વક કર્યું છે, જે અતિપ્રશંસનીય છે. સંકલક-સંયોજક શ્રી પરેશભાઈ જે. શાહે સકલ શ્રીસંઘને અણમોલ સાહિત્ય અર્પણ કરીને અનન્ય ભક્તિ કરેલ છે, તે અતિસ્તુત્ય છે.

આપણે સહુ પ્રસ્તુત પુસ્તકનો સુંદર ઉપયોગ કરી આવશ્યક ક્રિયા વિષયક અને જિનપૂજા વિષયક અજ્ઞાનના અંધકારને દૂર કરીને જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રની વિશુદ્ધ આરાધનાના પ્રભાવથી ચિરસંચિત કર્મનો નાશ કરી શાંતિ પ્રાપ્તિ સમાધિ જમાન્તરમાં સદ્ગતિ અને પરંપરાએ સિદ્ધિગતિના સ્વામી બનીએ, એ જ મંગલ પ્રાર્થના.

જિનાજા વિરુદ્ધ લખાયું હોય તો મિચ્છા મિદુક્કડં.

પ્રેષક

પ્રા. શ્રી ચન્દ્રકાન્ત. એસ. સંઘવી
શ્રી સિદ્ધહેમજ્ઞાનપીઠ વાડી જિન વિદ્યાપીઠ
શ્રી નીતિસૂરિજી સંસ્કૃત પાઠશાળા,
પાટણ (ઉ.ગુ.)

મુખ્ય આધાર સ્તંભ

પિતાશ્રી માણેકલાલ નાનયંદશાહ

માતૃશ્રી ચંદનબેન માણેકલાલ શાહ

જેઓની હજારોમાત્રથી સેમાંચિત થઈ જવાય છે,
જેઓના મુખદર્શનથી આનંદ છવાઈ જાય છે;
જેઓના આશિષથી હિમ્મત ભેર જીવી જવાય છે,
જેઓની છત્રછાયામાં શિતલતા પ્રસરી જાય છે.

એવા પાવનકવિ વડીલ જનોની પવિત્ર સેવામાં
સકલ શ્રીસંઘમાં આનંદથી પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં
'સૂરિસમચંદ્ર'શિષ્યરત્ન પ્રખર પ્રવચનકાર,
પૂજ્ય મુનિસજ્જ શ્રી સમ્યક્દર્શન વિજયજી મહાસજ્જ સાહેબની
સહજભાવે પ્રેરણાથી લાભ મળ્યો, તે બદલ ખૂબ આભાર !

પુત્ર	પુત્રવધૂ	પૌત્ર	પૌત્ર	પૌત્રી	પૌત્રી
નરેશભાઈ	સુરેખાબેન	મિતેશ	કુશલ	જિનલ	નિશી
સુધીરભાઈ	કેલાશબેન	નૈતિક	તન્ય	મિકી	પ્રિયંકા
મૂકેશભાઈ	નિરૂપાબેન	નૈતિક	આદેશ	નાન્શી	મૌક્ષી
પિયુષભાઈ	તૃપ્તિબેન	મૌલિન	અંશુલ		
રાજુભાઈ	સીમાબેન	ચૈત્ય			
દિલીપભાઈ	દીનાબેન				

લિ. શ્રીમાણેકલાલ નાનયંદ શાહ પરિવાર (ચાણસોલવાળા)ના સબહુમાન પ્રણામ સ્વીકારશોજી

મુખ્ય મોભી

માતૃશ્રી લીલાબેન નગીનદાસ અજબાણી (ઘોનેરાવાળા)

જેઓ પ્રિયકારી વચન દ્વારા સહુને પ્રિય લાગતા'તા,
જેઓ પ્રેમભરી નજરો દ્વારા સહુને વ્હાલા લાગતા'તા;
જેઓ હેતુભર્યા વ્યવહાર દ્વારા સહુને ગમવા લાગ્યા'તા,
જેઓ સૌમ્યભરી દૃષ્ટિ દ્વારા સહુને પોતાના કરતા'તા.

એવા સૌહાર્દશીલ સ્વજનની પાવન સ્મૃતિમાં આ અદ્ભુત પુસ્તકના પ્રકાશનમાં
ચત્કિચિત્ લાભ અપાવવાની સહજ ભાવે પ્રેરણા કરનાર
‘સૂરિરામચંદ્ર’ના શિષ્યરત્ન પૂજ્ય મુનિરાજ
શ્રીરમ્યદર્શન વિજયજી મ.સા.ના ચરણોમાં
કોટિશઃ વંદના! વંદના! વંદના!

પિતાશ્રી - નગીનદાસ કલદાસ અજબાણી

પુત્ર શૈલેષ દિપક પ્રદીપ	પુત્રવધુ કોકીલા સ્મીતા પ્રીતિ	પુત્રી રંજન કામીની	જમાઈ રજનીકાંત રશ્મીકાંત	પૌત્ર રીતેશ નિશાંત મોન્ડુ	પૌત્રવધુ એશા	પૌત્રી પ્રિયંકા	પૌત્રીજમાઈ અંકિત
----------------------------------	--	--------------------------	-------------------------------	------------------------------------	-----------------	--------------------	---------------------

અનુમોદક

- શેઠ શ્રી મોહનલાલ મંગળજી ગોળાવાળા પરિવાર, વાલકેશ્વર, મુંબઈ-૬.
- અ.સૌ. વસંતીબેન ભચ્યાભાઈ વનેચંદ સંઘવી, વાલકેશ્વર, મુંબઈ-૬.
- શ્રી ધર્મેશકુમાર ધીરજલાલ શેઠ, મુંબઈ

મુખ્ય મોભી

પૂ. વડીલ દાદીમા હરિબેન મૂળચંદ મહેતા

જેઓના નયનોમાં સમ્યગ્જ્ઞાનની સાધના રમતી હતી,
જેઓના હૃદયમાં તીર્થયાત્રાની સ્મરણા રમતી હતી;
જેઓના શ્વાસોચ્છ્વાસમાં સદા મહામંત્રની ધૂન રમતી હતી,
જેઓની કાયા તપ દ્વારા આહાર સંજ્ઞા તોડવા ઝંખતી હતી.

એવા સુદીર્ઘ આયુષ્યમાં અગણિત ગુણવૈભવના માધ્યમે
સદા પ્રસન્ન-આનંદ-સમાધિને સાધનારા એવા પૂ. હરિબેનની પાવન-પુણ્ય સ્મૃતિમાં
સકલશ્રી સંઘમાં ઉપયોગી એવા અણમોલ સાહિત્ય પ્રકાશનમાં
'સૂરિ રામચન્દ્ર' શિષ્યરત્ન પ્રવચનપ્રવીણ,
પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી રમ્યદર્શનવિજયજી મ.સા.ની
સહજ પ્રેરણાથી લાભ મલ્યો, તે બદલ ખૂબ આભાર !
સહુ સાધમિકીને 'પ્રણામ' અને પૂજ્ય મહાત્માઓને 'વંદના' !

લિ.

મહેતા ભાઈચંદ મૂળચંદ પરિવાર હસ્તે હરસુખભાઈ (મુંબઈ)

શુભેચ્છક

- જેસરવાળા તારાબેન હરિલાલ શેઠ, પરિવાર. હસ્તે પ્રકાશભાઈ હાલ બોરીવલી, મુંબઈ.
- શ્રી બાબુલાલ નાગરદાસ શાહ પરિવાર (પટોસણવાળા) હ: પંકજભાઈ, વિજયભાઈ (મુંબઈ)
- શ્રીમતી પન્નાબેન વિનોદભાઈ કાંતિલાલ દોશી પરિવાર (રાધનપુરવાળા) હાલ મુંબઈ-૬

મુખ્ય મોભી

પિતાશ્રી જયંતિલાલ ચિમનલાલ મહેતા

માતુશ્રી કોકીલાબેન જયંતિલાલ મહેતા

જેઓની વાત્સલ્યભરી દૃષ્ટિએ અમોને પલ્લવિત કર્યા,
જેઓના આદર્શભૂત જીવને અમોને પાવન કર્યા;
જેઓના હેતુભર્યા વચનોએ અમોને પગભર કર્યા,
જેઓની હાદિકે શુભકામનાએ અમોને જીવંત કર્યા.

એવા પરમોપકારી પૂજ્ય પિતાશ્રી અને માતુશ્રીની પવિત્ર પુણ્ય સ્મૃતિમાં અમોને ચત્કિચિત્ શ્રુતભક્તિનો લાભ 'સૂરિરામચન્દ્ર' શિષ્યરત્ન મધુરભાષી, પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી રમ્યદર્શનવિજયજી મ. સાહેબની સહજભાવે પ્રેરણા કરવા દ્વારા મલ્યો, તે બદલ ખૂબ આભારી છીએ.

પુત્રો	પુત્રવધૂ	પુત્રી	જમાઈ	પૌત્ર	પૌત્રી	પૌત્રી	પૌત્રી
નિલેશ	ઉર્વશી	રીટા	ચતીનભાઈ	ચશ	નંદીની	ચાંદની	કિના
પરેશ	હીના				નુપુર	સોનમ	

લિ : શ્રી જયંતિલાલ ચિમનલાલ મહેતા પરિવાર
(મૂળ વતન પાલનપુર, હાલ મુંબઈ)ના સાદર પ્રણામ સ્વીકારશોજી

શુભેચ્છક

- સ્વ. અ.સૌ. મંજુલાબેન નાગરદાસ કાનજીભાઈ શાહ (પાલીતાણા)
- શ્રીમતી નારંગીબેન કપૂરચંદજી શાહ. બાલીવાળા, હાલ -મુંબઈ-૬,
- શ્રી કેશવલાલ ન્હાલચંદ પટવા પરિવાર હસ્તે રોહિતભાઈ, નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૯.
- શ્રી કાંતિલાલ રાઘવજી દોશી પરિવાર, હસ્તે વિજયભાઈ, જામનગર.

મુખ્ય મોર્લી

શ્રી બાબુભાઈ નગીનદાસ મોરખીયા શ્રી વર્ષાબેન બાબુલાલ મોરખીયા
(ધાનેરાવાળા) (ધાનેરાવાળા)

જેઓના સ્મરણમાત્રથી આનંદ છવાઈ જાય છે,
જેઓના સાન્નિધ્યમાત્રથી જીવન જીવાઈ જાય છે;
જેઓના હાસ્યમાત્રથી સંતાપ હરાઈ જાય છે,
જેઓના આશિષમાત્રથી સંતોષ છવાઈ જાય છે.

એવા પુણ્યનામધેય પૂજ્ય વડીલ સ્વજનો ની પાવન સેવામાં અદ્ભુત સાહિત્ય પ્રકાશનમાં
'સૂરિરામચન્દ્ર' શિષ્યરત્ન પ્રવચનદક્ષ, પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી રમ્યદર્શન વિજયજી મહારાજ સાહેબની
આત્મોન્નતિકારક સહજ પ્રદેશાથી અમોને લાભ મલ્યો છે, તે બદલ ખૂબ-ખૂબ આભાર !

પુત્ર	પુત્રવધુ	પૌત્ર	પૌત્રી	પુત્રજમાઈ	પુત્રદોહિત્રી
વિજય	સીમા	શૈલ	ઝીલ	સંકેત	અનાયા
દિલીપ	આશા	રોનીશ	સીમરન	પૂજા	
જયેશ	ચેતના	પ્રિયલ	આશી		

લી.

શ્રી બાબુભાઈ નગીનદાસ મોરખીયા પરિવારના સબહુમાન પ્રણામ સ્વીકારશોજી

સહ શુભેચ્છક

- શ્રીમતી દીનાબેન રમણીકભાઈ શાહ, લંડન
- શ્રી દલપતલાલ ચીમનલાલ શાહ, વાલકેશ્વર, મુંબઈ
- શ્રી વિમળભાઈ ભોગીલાલ દોશી, વાલકેશ્વર, મુંબઈ
- શ્રી બાબુલાલ સકરચંદ ટોપીવાળા પરિવાર, વાલકેશ્વર, મુંબઈ
- સૌ. ચંચળબેન પોપટલાલ તારાચંદ મેપાણી, (જુના ડીસા) હસ્તે : બાબુભાઈ, મુંબઈ-૬.
- અ.સૌ. ભાનુબેન સેવંતીલાલ શાહ, ગઢવાળા, હાલ, સુલસા. વાલકેશ્વર, મુંબઈ-૬.
- માતૃશ્રી જાસુદબેન બાલચંદ કેશવલાલ પરિવાર, રાધનપુરવાળા, હાલ ચંદનબાળા, મુંબઈ-૬
- શ્રી ચંદુલાલ ત્રિકમલાલ શાહ, વાલકેશ્વર, મુંબઈ
- શ્રી અશોકભાઈ અમૃતલાલ શાહ, પૂના
- શ્રી વૈભવ સુરેન્દ્રભાઈ શાહ, વાલકેશ્વર, મુંબઈ
- અ.સૌ. પ્રવીણાબેન કુમારપાળ દમણવાળા, હાલ મુંબઈ

મુખ્ય મોભી

સ્વ. સંઘવી રવચંદભાઈ કલ્કચંદ
(ડીસાવાળા)

સ્વ. સંઘવી ચંચીબેન રવચંદ
(ડીસાવાળા)

જેઓના ધર્મ સિંચન દ્વારા અમો કાંઈક ધાર્મિક બન્યા,
જેઓના ઔદાર્ય ગુણ દ્વારા અમો કાંઈક ઉદાર બન્યા;
જેઓના નામસ્મરણ દ્વારા અમો કાંઈક પાવન બન્યા,
જેઓના ગુણ વૈભવ દ્વારા અમો કાંઈક ગુણી બન્યા.

એવા ગુણ સૌરભે સુવાસિત પૂજ્ય વડીલ સ્વજનોની પુણ્યસ્મૃતિમાં
શ્રુતભક્તિનો ચક્રિયંત લાભ 'સૂરિરામચન્દ્ર'ના શિષ્યરત્ન પૂજ્યપાદ
મુનિપ્રવરશ્રી રમ્યદર્શનવિજયજી મહારાજ સાહેબની સહજભાવે પ્રેરણાથી મલ્યો,
તે બદલ ખૂબ જ આભારી છીએ !!!

લી.

શ્રી સંઘવી રવચંદભાઈ કલ્કચંદ પરિવાર (ડીસાવાળા)ના
સબહુમાન પ્રણામ સ્વીકારશોજી

મુખ્ય મોભી

જેઓ અનરાધાર વર્ષવા છતાં ક્યાંય ભીંજાયા નહિ,
જેઓ સર્વત્ર છવાઈ જવા છતાં ક્યાંય દેખાયા નહિ;
જેઓ સર્વદા ઉપયોગી બનવા છતાં ક્યાંય દેખાયા નહિ,
જેઓ ઉદારતામાં સદા અગ્રેસર છતાં ક્યાંય લેપાયા નહિ.

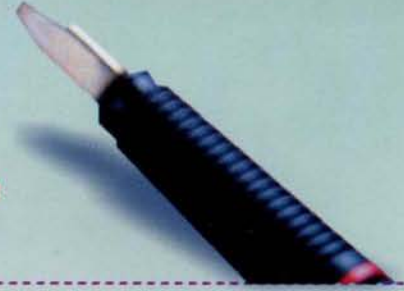
એવા શ્રુતભક્તિ કરવાના ઉચ્છરંગ
પરિણામ સાથે મોટું સુકૃત કરવા છતાં
પોતાના નામનો ઉલ્લેખ ન ઈચ્છનાર
શ્રદ્ધાળુ મહાનુભાવ તરફથી....

હે ઉપકારી ! એ ઉપજાર તમારો જીવિયે ન વિસરે !

- ★ પરમારાધ્યપાદ પૂજ્યપાદ આચાર્ય દેવેશ શ્રીમદ્ વિજય રામચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ
- ★ 'શ્રાદ્ધ પ્રતિક્રમણ-સૂત્ર ચિત્રઆલ્બમ' રચયિતા પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી મહારાજ
- ★ સુવિશાલગચ્છઅધિનેતા, પરમશાસનપ્રભાવક પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય મહોદયસૂરીશ્વરજી મહારાજ
- ★ સદા આશિષ વર્ષાવનાર પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય હેમભૂષણસૂરીશ્વરજી મહારાજ
- ★ સદા પ્રેરણા દાતા પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય શ્રેયાંસપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજ
- ★ આગમ રહસ્ય-ઉદ્યોતક.... પૂજ્ય પંન્યાસપ્રવર શ્રી તપોરત્નવિજયજી ગણિવર્ય
- ★ 'સૂરિ રામચન્દ્ર' શિષ્યરત્ન પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી રમ્યદર્શનવિજયજી મ.સા.
- ★ જૈનતત્ત્વજ્ઞાન દાતા ગુરુજી પંડિતવર્ય શ્રી ચંદ્રકાન્તભાઈ એસ. સંઘવી.
- ★ દિવ્યદર્શન ટ્રસ્ટના સાહિત્ય માટે સહર્ષ સહમત, નિઃસ્પૃહ સ્વભાવી, શ્રી કુમારપાલભાઈ વી. શાહ, ધોળકા
- ★ મોક્ષપથ પ્રકાશનના માનદ ટ્રસ્ટીગણ
- ★ સદા ઉત્સાહ-પ્રેરણા દાતા, નામી-અનામી સ્નેહી-સાધર્મિક બંધુગણ...

સિ
પરેશકુમાર જે. શાહ
અમદાવાદ.

પુસ્તકમાં ઉપયોગી ગ્રંથોની યાદી અને આભાર સ્વીકાર

(૧) આવશ્યક નિર્યુક્તિ (આગમસૂત્ર) (૨) ધર્મસંગ્રહ ભાગ - ૧ - ૨ (૩) છન્દાનુશાસનમ્ (૪) વૃત્તરત્નાકર (૫) પ્રાકૃત પૈંગલ ભાગ - ૧-૨ (૬) પ્રબોધટીકા ભાગ - ૧-૨-૩ (૭) ભાવ પ્રતિક્રમણનું તાળુ ખોલો (૮) શ્રી શ્રાદ્ધ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર-ચિત્ર આલ્બમ (૯) જૈનતત્ત્વ પ્રકાશ (૧૦) સૂત્રાર્થ સાર (૧૧) સૂત્રોનાં રહસ્યો - ભા-૧-૨ (૧૨) તીર્થકર ચરિત્ર સચિત્ર (હિંદી)

ઇત્યાદિ અનેક ગ્રંથોના સહયોગથી પ્રસ્તુત પુસ્તક તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. ઉપરોક્ત પુસ્તકોના સંપાદક - લેખક - સંકલક - સંયોજક - પ્રકાશક - ટ્રસ્ટ આદિ મહાનુભાવોના અમો સદા ઋણી રહીશું.

સિ.

સમ્યગ્જ્ઞાન રમ્ય પર્ષદા સંચાલિત
મોક્ષપથ પ્રકાશનના સમસ્ત ટ્રસ્ટી ગણ

ઉપકાર સ્મરણ

પિતાશ્રી ખુશાલભાઈ પોપટલાલ ઝવેરી

જેઓની શુભ પ્રેરણાથી જીવનમાં ધર્મનો પ્રવેશ થયો, જેઓની શુભ ભાવનાથી સમ્યગ્જ્ઞાનની સાધના શક્ય બની; જેઓની શુભ કામનાથી સમ્યગ્દર્શન પ્રત્યે રાગ ઉત્પન્ન થયો, જેઓની શુભાભિલાષથી સમ્યગ્ચારિત્ર પ્રત્યે અહોભાવ જાગ્યો.

એવા સંસારી પિતાશ્રી-માતૃશ્રીની અપૂર્વ-ત્યાગ વૃત્તિથી 'સંચમ' પંથે સંચરવું શક્ય બન્યું અને પ્રસ્તુત પુસ્તકનું સંપાદન પણ સરળ બન્યું...

....મુનિ રમ્ય દર્શન વિજય

વિ.સં.૨૦૬૩, નિજ જેઠ સુદ ૩
મુંબઈ-૪૦૦૦૦૬

માતૃશ્રી ઉર્મિલાબેન ખુશાલભાઈ ઝવેરી

ઉપકારીઓનું ગુણગુંજન

પિતાશ્રી જશવંતલાલ ભયુલાલ શાહ

માતૃશ્રી હંસાબેન જશવંતલાલ શાહ

આસન્નોપકારી, ચરમતીર્થપતિ, શ્રમણ ભગવાન શ્રી મહાવીર પ્રભુ સ્વળલે ઘાતિકર્મનો ક્ષય કરી કેવલજ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મીને વર્યા. સમવસરણની રચના થતાં કરૂણા સિંધુ પ્રભુજી ત્યાં પધાર્યા અને સુયોગ્ય પાત્ર જોઈ પટ્ટધર શિષ્યરત્નોને ગણધરપદ આપવા સાથે 'ત્રિપદી' આપી. તે ત્રિપદીના આધારે બીજબુદ્ધિ નિધાનના સ્વામી એવા ગણધર ભગવંતોએ અન્તર્મુહૂર્તમાં દ્વાદશાંગીની રચના કરી, તેમાં 'આવશ્યક ક્રિયા સંબંધિત' બહુલતયા સૂત્રોની રચના પણ તેઓશ્રીની જ હોય છે.

તે સૂત્રોને કયા રાગ, કેવા શુદ્ધ ઉચ્ચાર, કઈ મુદ્રા આદિમાં બોલવા દ્વારા અપૂર્વ કર્મ નિર્જરા સધાય, તે અંગેની આવશ્યક સંપૂર્ણ માહિતિ પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં આપેલ છે. જે સાધના ફક્ત ક્રિયારૂપ બની ગયેલ છે અને ક્રિયા ન કરનાર માટે હાસ્ય-પાત્ર બની ગયેલ છે, તે સાધનાને સંપૂર્ણ ભાવમય બનાવવા પુસ્તકમાં ચર્ચિત્ય પ્રયત્ન કરેલ છે.

'સૂરિરામચંદ્ર' શિષ્યરત્ન પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી રમ્યદર્શનવિજયજી મ.સા.ને પ્રસ્તુત પુસ્તક અંગે મારા અંતરની વાત જામનગર ચાતુર્માસ દરમિયાન કરતાં તેઓશ્રીએ અત્ય પચિયમાં પણ ખૂબ ઉત્સાહ આપી જૈનશાસનમાં અત્યંત ઉપયોગી પ્રસ્તુત પુસ્તકના સંપાદક - માર્ગદર્શક બનવાની વિનંતિને સ્વીકારી મારા ઉત્સાહની અભિવૃદ્ધિ કરેલ છે, તેનો સદા આભારી રહીશ.

જીવનમાં ધાર્મિક સંસ્કારોનું સતત સિંચન કરનાર, પરોપકારી, પૂજ્ય પિતાશ્રી જશવંતલાલભાઈ તથા પૂજ્ય માતૃશ્રી હંસાબેનનું અનહદ વાત્સલ્ય અને ઉપકાર કદીયે ભૂલાશે નહિ. સતત ખડે પગે તૈયાર રહીને સઘળાં કાર્યો ગૌણ કરીને મારા કાર્યમાં અનવરત સહાયક બનનાર ધર્મપત્ની શ્રી રૂપા(દિલ્લા) અને કોમળ પુષ્પ સમાન સુપુત્રી ધન્યા તથા સુપુત્ર રત્નના સહકારને આ પ્રસંગે સ્મૃતિપથ પર લાવતાં આનંદ અનુભવું છું.

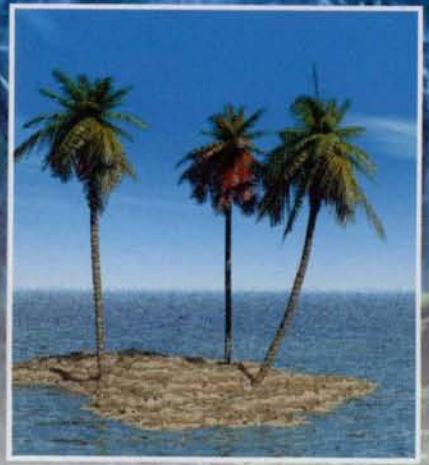
જિનાજ્ઞા વિરૂદ્ધ કાંઈ પણ લખાયું-છપાયું હોય કે ચિત્રો આલેખાયા હોય તો મિચ્છા મિ દુક્કડં.

પૂજ્યોના ચરણારવિંદે વંદનાવલી
પરેશ જે. શાહ

અનુક્રમણિકા

નં	વિષય	પૃષ્ઠ
●	આવશ્યક ક્રિયા સાધના	૮
●	સંપાદક ની કલમે	૧૦
●	પ્રાક્ કથન	૧૨
●	પ્રસ્તાવના	૧૪
●	ગ્રંથના દાતાઓની નામાવલી	૧૫
●	હે ઉપકારી!....	૨૦
●	કલર સમજૂતિ	૨૪
●	છંદ, છંદનું વર્ણન અને રાગ	૨૫
●	સૂત્ર કંઠસ્થ કરતાં પહેલાં ધ્યાન માં રાખવું	૨૬
●	શ્રી વજ્રપંજર સ્તોત્ર-શ્રી આત્મરક્ષા નવકાર મંત્ર	૨૮
૧.	શ્રી પંચમંગલરૂપ શ્રી નવકાર સૂત્ર	૩૦
૨.	શ્રી પંચિંદિય સૂત્ર	૪૪
●	શ્રી ખમાસમણ પ્રમાર્જના સચિત્ર	૪૮
૩.	શ્રી ખમાસમણ સૂત્ર	૫૦
૪.	શ્રી ઇચ્છકાર સૂત્ર	૫૨
૫.	શ્રી અખંભુક્તિઓ સૂત્ર	૫૪
●	શ્રી ગુરુ વંદન વિધિ	૫૫
●	વિવિધ મુદ્રા-૧ સચિત્ર	૫૭
૬.	શ્રી ઇરિયાવહિયં સૂત્ર	૫૮
૭.	શ્રી તસ્સ ઉત્તરી સૂત્ર	૬૨
૮.	શ્રી અન્નત્ય સૂત્ર	૬૩
૯.	શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર	૬૬
૧૦.	શ્રી કર્તેમિ ભંતે સૂત્ર	૭૧
૧૧.	શ્રી સામાધય વયજુતો સૂત્ર	૭૨
●	સામાયિક લેવા/પારવાની વિધિ	૭૪
●	મુહપતિ-શરીર પડિલેહણ ૫૦ બોલ	૭૮
●	મુહપતિ વિવરણ સચિત્ર	૮૦
●	વિવિધ મુદ્રા-૨ સચિત્ર	૮૩
૧૨.	શ્રી જગચિંતામણિ ચૈત્યવંદન સૂત્ર	૮૪
૧૩.	શ્રી જંકિંચિ સૂત્ર	૮૮
●	નમસ્કાર રહસ્ય-પ્રણામ	૮૯
૧૪.	શ્રી નમુત્યુણં સૂત્ર	૯૦
૧૫.	શ્રી જાવંતિ ચેઘ્યાઘં સૂત્ર	૯૪
૧૬.	શ્રી જાવંત કે વિ સાહુ સૂત્ર	૯૪
૧૭.	શ્રી નમોડર્હત્ સૂત્ર	૯૫
૧૮.	શ્રી ઉવસગ્ગહરં સ્તોત્ર	૯૫
૧૯.	શ્રી જયવીયરાય સૂત્ર	૯૭
૨૦.	શ્રી અરિહંત ચેઘ્યાઘં સૂત્ર	૧૦૦
●	શ્રી ચૈત્યવંદન વિધિ	૧૦૩
●	પચ્ચક્ખાણ સૂત્ર-સાર્થ	૧૦૪
●	જિન પૂજા વિધિ સચિત્ર	૧૧૧
૨૧.	શ્રી કલ્લાણ કંદં સૂત્ર	૧૩૮
૨૨.	શ્રી સંસાર-દાવાનલ સૂત્ર	૧૪૦
૨૩.	શ્રી પુક્ખર-વર-દી સૂત્ર	૧૪૩

નં	વિષય	પૃષ્ઠ
૨૪.	શ્રી સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં સૂત્ર	૧૪૬
૨૫.	શ્રી વેયાવચ્ચગરાણં સૂત્ર	૧૪૮
●	શ્રી દેવવંદન વિધિ	૧૪૮
૨૬.	શ્રી 'ભગવાનું સૂત્ર'	૧૫૦
૨૭.	શ્રી દેવસિચ પડિક્કમણે ઠાઉં સૂત્ર	૧૫૦
૨૮.	શ્રી ઇચ્છામિ ઠામિ સૂત્ર	૧૫૨
૨૯.	શ્રી નાણમ્મિ સૂત્ર	૧૫૪
●	વાંદણા સચિત્ર	૧૫૬
૩૦.	શ્રી સુગુરુ વાંદણા સૂત્ર	૧૫૮
૩૧.	શ્રી દેવસિચ આલોઉં સૂત્ર	૧૬૪
૩૨.	શ્રી સાત લાખ સૂત્ર	૧૬૫
૩૩.	શ્રી અટાર પાપસ્થાનક સૂત્ર	૧૬૬
૩૪.	શ્રી સવ્વસ્સ વિ સૂત્ર	૧૬૮
●	વિવિધ મુદ્રા-૩	૧૬૯
૩૫.	શ્રી વંદિતુ સૂત્ર	૧૭૦
૩૬.	શ્રી આચરિચ ઉવજ્જાએ સૂત્ર	૧૮૬
૩૭.	શ્રી શ્રુતદેવતા સ્તુતિ	૧૮૬
૩૮.	શ્રી ક્ષેત્રદેવતાની સ્તુતિ	૧૮૮
૩૯.	શ્રી કમલદલ સ્તુતિ	૧૮૯
૪૦.	શ્રી નમોડસ્તુ વર્ધમાનાય સૂત્ર	૧૮૯
૪૧.	શ્રી વિશાલલોચન સૂત્ર	૧૯૨
૪૨.	શ્રી વરકનક સૂત્ર	૧૯૩
૪૩.	શ્રી ભવનદેવતાની સ્તુતિ	૧૯૩
૪૪.	શ્રી ક્ષેત્રદેવતાની સ્તુતિ	૧૯૪
૪૫.	શ્રી અક્કાઘજ્જેસુ સૂત્ર	૧૯૪
૪૬.	શ્રી લઘુશાંતિ સ્તવ સૂત્ર	૧૯૬
૪૭.	શ્રી ચઉક્કસાય સૂત્ર	૨૦૦
૪૮.	શ્રી મજ્જહ જિણાણં સૂત્ર	૨૦૩
૪૯.	શ્રી ભરહેસરની સજ્જાય સૂત્ર	૨૦૪
●	મહાપુરુષ-મહાસતી ચરિત્ર	૨૦૭
૫૦.	શ્રી સકલ તીર્થ વંદના સૂત્ર	૨૨૧
૫૧.	શ્રી પૌષધ વ્રત પચ્ચક્ખાણ સૂત્ર	૨૨૬
૫૨.	શ્રી પૌષધ પારવાનું સૂત્ર	૨૨૭
●	દેવસિચ પ્રતિક્રમણની વિધિના હેતુ	૨૨૮
●	રાઘચ પ્રતિક્રમણની વિધિના હેતુ	૨૩૪
●	દેવસિચ પ્રતિક્રમણની વિધિ	૨૩૮
●	રાઘચ પ્રતિક્રમણની વિધિ	૨૪૨
૫૩.	શ્રી સ્નાતસ્થા સૂત્ર	૨૪૫
૫૪.	શ્રી સકલાર્હત્ સૂત્ર	૨૪૭
૫૫.	શ્રી સંતિકરં સૂત્ર	૨૫૩
૫૬.	શ્રી અજિતશાંતિ સ્તવ	૨૫૬
૫૭.	શ્રી બૃહત્ શાંતિ સૂત્ર	૨૬૭
૫૮.	શ્રી અતિચાર સૂત્ર	૨૭૩
●	શ્રી પક્ખી આદિ પ્રતિક્રમણ વિધિ	૨૭૮

રંગોની સમજૂતી

- દરેક સૂત્રનું નામ- **સફેદ રંગ (White Colour)**
 - બહુલતયા દરેક સૂત્રોમાં ચાર સંપદા ની એક ગાથા હોય છે. તે દરેક સંપદા એ રંગ બદલવામાં આવેલ છે.
 - એટલે રંગ બદલાય ત્યાં અટકવાનું હોય છે.
તેમાં પહેલી સંપદા - કથ્થઈ રંગ (Brown Colour)	લોગસ્સ ઉજ્જોઅગરે,
બીજી સંપદા - જામલી રંગ (Violet Colour)	ધમ્મતિત્થયરે જિણો
ત્રીજી સંપદા - લીલો રંગ (Green Colour)	અરિહંતે કિત્તધસ્સં,
ચોથી સંપદા - ભૂરો રંગ (Blue Colour)	ચઉવીસંપિ કેવલી ॥૧॥
- વિશેષમાં શ્રી નવકાર મંત્ર તેમજ છંદોના વિવરણમાં દર્શાવેલ ગદ્યાત્મક સૂત્રોમાં ગાથા પ્રમાણે સંપદા કે સંખ્યા બતાવેલ નથી, છતાં અનેક આગમસૂત્રો આદિના આધારે ગાથાના શબ્દોની સંખ્યા પ્રમાણે સંપદા નિશ્ચિત કરીને ઉપર પ્રમાણે રંગોમાં ગોઠવામાં આવેલ છે.
- દરેક સૂત્રના ગાથાર્થ કાળા રંગ (Black Colour)માં કરેલ છે.
 - દરેક સૂત્રના વિષય કાળા રંગ (Black Colour)માં કરેલ છે.
 - દરેક સૂત્રના આદાન નામ, ગૌણ નામ, પદ, સંપદા, ગાથા, લઘુ અક્ષર, ગુરુ અક્ષર, સર્વ અક્ષર લાલ રંગ (Red Colour)માં કરેલ છે.
 - દરેક મુદ્રાઓની સમજણ ભૂરા રંગ (Blue Colour)માં કરેલ છે.
 - સૂત્રોના શુદ્ધ-ઉચ્ચારણ માટે રંગો (Colour)નીગોઠવણ:-
સૂત્રોમાં જ્યાં જ્યાં જોડાક્ષરો આવે છે, ત્યાં ત્યાં વિશેષ ભાર મૂકીને બોલવા માટે અને શુદ્ધતા જળવાઈ રહે, તે માટે ત્યાં ગુલાબી રંગ (Meganta Colour) રાખવામાં આવેલ છે.
દા. ત. : લો-ગસ્-સ ઉજ્-જોઅ-ગરે,
 - સૂત્રના અનુક્રમ પ્રમાણે આપેલા અર્થ સંપદાના રંગ પ્રમાણે મૂકવામાં આવેલ છે.
 - શુદ્ધ - અશુદ્ધ ઉચ્ચારણ વિભાગમાં ગુલાબી (Magenta Colour)માં શુદ્ધ ઉચ્ચારવાળા અક્ષરો મૂક્યા છે.

દા. ત. :

અશુદ્ધ
કિત્તધસ્સં

શુદ્ધ
કિત્તધસ્સં

પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્રોમાં આવતાં છંદ અને તેનું વિવરણ

છંદોની યાદી

કયા સૂત્રમાં ?

(૧) સિલોગો, શ્લોક, અનુષ્ટુપ	શ્રી નવકારસૂત્ર ના છેલ્લા ચાર પદો, જયવીયરાય સૂત્ર ગા.નં. ૫; લોગસ્સ સૂત્ર ગા.નં. ૧; વંદિતુ સૂત્ર ગા.નં. ૩૮; ૩૯, ૪૯, ૫૦; નમોસ્તુ સૂત્ર ગા.નં. ૧; વિશાલલોચન સૂત્ર ગા.નં. ૧; લઘુશાંતિ સૂત્ર ગા.નં. ૧૮; સકલાર્હત્ સ્તોત્ર ૧થી ૨૭, ૩૧; બૃહત્શાંતિ સ્તોત્ર ૧૩, ૧૪, ૨૩, અને ૨૪.
(૨) ગીતિ/ઉદ્ગાથા	શ્રી પંચિંદિય સૂત્ર ગા.નં. ૧.
(૩) ગાહા, ગાથા, આર્યા	શ્રી પંચિંદિય સૂત્ર ગા.નં. ૨, લોગસ્સ સૂત્ર ગા.નં. ૨ થી ૭; સામાઘયવયજુતો સૂત્ર ગા.નં. ૧, ૨; જગચિંતામણિ સૂત્ર ગા.નં. ૪, ૫; જં કિંચિ સૂત્ર, નમુડત્યુણં સૂત્ર ગા. નં. ૧૦; જાવંતિ-સૂત્ર; જાવંત સૂત્ર; ઉવસગ્ગહરં સ્તોત્ર; જયવીયરાય સૂત્ર ગા.નં. ૧ થી ૪; પુક્ખરવરદીવહે ગા.નં. ૧, ૨; સિદ્ધાણં-બુદ્ધાણં સૂત્ર, નાણંમિ સૂત્ર, વંદિતુ સૂત્ર ગા.નં. ૧ થી ૩૭, ૪૦, ૪૮; આચરિય-ઉવજજાએ સૂત્ર; સુઅદેવયા સૂત્ર, ખિત્તદેવયા-સૂત્ર; ભુવનદેવયા-સૂત્ર; વરકનક સૂત્ર; લઘુશાંતિ સૂત્ર; ભરહેસર સૂત્ર; મજ્જહ-જિણાણં સૂત્ર; નમોડસ્તુ સૂત્ર ગા. નં. ૧; વિશાલલોચન સૂત્ર ગા.નં. ૧; અઙ્ગઘજ્જેસુ સૂત્ર; સકલાર્હત્ સ્તોત્ર ગા.નં. ૨૮; બૃહત્શાંતિ-સ્તોત્ર ગા.નં. ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૨૧, ૨૨; શ્રી સંતિકરં સ્તોત્ર; (શ્રી તિજયપહુત સ્તોત્ર; શ્રી નમિઊણ સ્તોત્ર;)
(૪) રોલા છંદ	શ્રી જગચિંતામણિ સૂત્ર ગા.નં. ૧.
(૫) વસ્તુ (રહા) છંદ	શ્રી જગચિંતામણિ સૂત્ર ગા.નં. ૨, ૩.
(૬) ઈન્દ્રવજ્ર છંદ	શ્રી કલ્લાણકંદં સૂત્ર ગા.નં. ૧.
(૭) ઉપજાતિ છંદ	શ્રી કલ્લાણકંદં સૂત્ર ગા.નં. ૨, ૩, ૪; બૃહત્શાંતિ સૂત્ર ગા.નં. ૨૦
(૮) વસંતતિલકા છંદ	શ્રી પુક્ખરવરદીવહે સૂત્ર ગા.નં. ૩; સંસારદાવા૦ સૂત્ર ગા.નં. ૨; (શ્રી ભક્તામર સ્તોત્ર તથા કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર)
(૯) મન્દાકાન્તા છંદ	શ્રી સંસારદાવા૦ સૂત્ર ગા.નં. ૩; બૃહત્શાંતિસ્તોત્ર ગા.નં. ૧.
(૧૦) જ્ઞઘરા છંદ	શ્રી સંસારદાવા૦ સૂત્ર ગા.નં. ૪; સ્નાતસ્થા૦ સ્તુતિ ગા.નં. ૩, ૪.
(૧૧) શાર્દૂલ વિઙ્કીડિત છંદ	શ્રી પુક્ખરવરદીવહે સૂત્ર ગા.નં. ૪, સ્નાતસ્થા૦ સ્તુતિ ગા.નં. ૧, ૨; શ્રી સકલાર્હત્ સ્તોત્ર ૨૯, ૩૨, ૩૩.
(૧૨) ઔપચ્છન્દસિક છંદ	શ્રી નમોસ્તુ સૂત્ર ગા.નં. ૨; વિશાલલોચન સૂત્ર ગા.નં. ૨.
(૧૩) વંશસ્થ છંદ	શ્રી નમોસ્તુ સૂત્ર ગા.નં. ૩; વિશાલલોચન સૂત્ર ગા.નં. ૩.
(૧૪) પાદાકુલક છંદ	શ્રી ચઉક્કસાય સૂત્ર ગા.નં. ૧.
(૧૫) અડિલ્લ છંદ	શ્રી ચઉક્કસાય સૂત્ર ગા.નં. ૨.
(૧૬) ચોપાઘ છંદ	શ્રી સકલતીર્થ સૂત્ર ગા.નં. ૧ થી ૧૫.
(૧૭) માલિની છંદ	શ્રી સકલકુશલવલ્લી; શ્રી સકલાર્હત્ સ્તોત્ર ગા.નં. ૩૦.

શ્રી અજિત-શાન્તિ-સ્તવ છંદોનાં નામો તથા તેનું વિવરણ અન્ય ગ્રંથોમાંથી જોઈ લેવું.

ગદ્યાત્મક સૂત્રો

: શ્રી ખમાસમણ, ઇચ્છકાર, અબ્બુક્કિઓ, ઇરિયાવહિયં, તસ્સ ઉત્તરી, અબ્બત્થ, કરેમિ ભંતે, નમુડત્યુણં, નમોર્હત્, અરિહંત ચેઘઆણં, વેયાવચ્ચગરાણં, ભગવાન્હં, સવ્વસવિ, ઇચ્છામિ-ઠામિ, વાંદણા, સાત લાખ, અટાર-પાપસ્થાનક.

સૂત્રો કંઠસ્થ કરતાં પહેલા ધ્યાનમાં લેવા જેવું

- (૧) પુસ્તકને જમીન, કટાસણા કે પગ ઉપર મૂકવાના બદલે આશાતના ટાળવા સાપડા પર મૂકવું.
- (૨) પુસ્તક વાંચતી વખતે થૂંક-શ્વાસોચ્છ્વાસથી બચવા ૧૪ ઈંચ દૂર રાખવું.
- (૩) સૂત્રોની મૂળ ગાથા સાથે છૂટા પાડેલ અક્ષરોને ધ્યાનમાં રાખીને ગોખવાથી શુદ્ધ ઉચ્ચાર આવશે.
- (૪) પુસ્તકનાં પાનાં ફેરવતી વખતે (જ્ઞાનાવણીય કર્મ બંધમાં સહાયક એવું) થૂંક લગાવીને ફેરવવું નહિ.
- (૫) પુસ્તકનું વાંચન પૂર્ણ થાય ત્યારે જ્યાં-ત્યાં મૂકવાના બદલે, યોગ્ય સ્થાને બહુમાનભાવ પૂર્વક મૂકવું.
- (૬) સમ્યગ્જ્ઞાનનો અભ્યાસ શરૂ કરતાં પૂર્વે શ્રી જ્ઞાનપદ નિમિત્તે પાંચ ખમાસમણા દેવાથી ક્ષયોપશમ ખીલતો હોય છે.
- (૭) જે શબ્દ, જે શબ્દની સાથે, જે રીતે બોલવો જરૂરી હોય, તે તે જ રીતે બોલવાનો ઉપયોગ રાખવો જોઈએ.
- (૮) હ્રસ્વ સ્વર અને દીર્ઘ સ્વરને ધ્યાનમાં રાખીને ક્રમશઃ ટુંકો અને લાંબો બોલવો જોઈએ. તેમ ન કરવાથી અર્થનો અનર્થ થવાની શક્યતા છે. દા.ત. ફરિયાદ = કોઈની ભૂલ કહેવી તે; ફરી યાદ = બીજીવાર યાદ કરવું તે, દિન = દિવસ; દીન = ગરીબ...
- (૯) સૂત્રમાં જ્યારે ‘.’ અનુસ્વાર આવે અને તે પદાન્તે આવે, ત્યારે બોલતી વખતે નાસિકામાંથી અવાજ આવવા સાથે બળે હોઠ બંધ થવા જોઈએ. દા.ત. કરતાં, હું, સાહૂણં, ગયાયં, વંદિઉં, આલોઉં, પડિફ્કમિઉં ઇત્યાદિ અનુસ્વારનો ખ્યાલ રાખવો.
- (૧૦) સૂત્રોમાં જ્યારે સંધિવાળો અક્ષર આવે ત્યારે મૂળ શબ્દ લખવા સાથે કૌંસમાં પણ તે અક્ષર બતાવવામાં આવેલ છે. પણ ઉચ્ચાર કરતી વખતે મૂળ શબ્દ અથવા બ્રેકેટના શબ્દને જ બોલવો પણ બંને ન બોલવો. દા. ત. ઘો (દ્યો).....
- (૧૧) (અ) સૂત્રોમાં જ્યારે જોડાક્ષર આવે ત્યારે અડધા અક્ષરની પૂર્વેના પૂર્ણ અક્ષરની સાથે જોડીને બોલવાથી શુદ્ધ ઉચ્ચાર થશે. દા.ત. સિદ્ + ધાણં = સિદ્ધાણં, પચ્ + ચક્ + ખામિ = પચ્ચક્ખામિ.....
(બ) જ્યારે બે અડધા અક્ષર એક સાથે આવે ત્યારે પહેલો અડધો અક્ષર પૂર્વેના પૂર્ણ અક્ષર સાથે અને બીજો અડધો અક્ષર તે પછીના પૂર્ણ અક્ષર સાથે ઉચ્ચારણ કરવાથી શુદ્ધ ઉચ્ચારણ આવશે.
દા. ત. સમ્ + ચક્ + ત્વ = સમ્યક્ત્વ મોહનીય
- (૧૨) સૂત્રોમાં જ્યારે પૂર્ણ અક્ષર (સ્વર સહિત) આવે ત્યારે સ્વરના ઉચ્ચાર સાથે બોલવું જોઈએ. દા. ત. એસો પંચ્ નમુકારો = અહીં ‘પંચ્’ ન બોલતા ‘પંચ’ બોલવું જોઈએ.
સાત લાખ પૃથ્વીકાય અશુદ્ધ છે. પૃથ્વીકાય શુદ્ધ છે.
- (૧૩) સૂત્રમાં અર્થની પૂર્ણાહૂતિ આવે, ત્યારે અટકવું જોઈએ, તેને સંપદા કહેવાય છે. દરેક ગાથાની પ્રથમ પંક્તિ ‘પદ’ કહેવાય છે, માટે જ દરેક પદાન્તે સામાન્ય અટકવું રાને ગાથા પૂર્ણ થાય ત્યારે થોડું વિશેષ અટકવું જોઈએ. દા.ત. શ્રી નવકાર મંત્રમાં પદ નવ અને સંપદા આઠ છે. આઠમા અને નવમા પદની અર્થ સંકલના એક જ હોવાથી સાથે બોલવાં જોઈએ. મંગલાણં ચ સવ્યેસિં, પટમં હવર્ધ મંગલં ॥

સૂત્રો કંઠસ્થ કરતાં પહેલા ધ્યાનમાં લેવા જેવું

- (૧૪) બે-ત્રણ-ચાર શબ્દો ભેગા થઈને ક્યારેક સામાસિક એક જ શબ્દ બને છે. ત્યારે એ બધા શબ્દો સાથે જ બોલવા જોઈએ. દા.ત. 'તહ નવવિહ બંભયેર ગુત્તિધરો' માં 'નવવિહ' સામાસિક શબ્દ છે. માટે 'તહનવ' ન બોલતા 'તહ નવવિહ' બોલવું જોઈએ.
- (૧૫) શુદ્ધ છાપકામવાળા પુસ્તકમાં રહેલાં સૂત્રોના અક્ષરે-અક્ષર ઉપર બરાબર એક લક્ષ્ય થઈ દૃષ્ટિ કરીને કંઠસ્થ કરવાથી કે પુનરાવર્તન કરવાથી અશુદ્ધ ઉચ્ચારણથી બચી શકાય છે.
- (૧૬) પૂર્ણ ઉપયોગપૂર્વક શુદ્ધ-ઉચ્ચારણ કરવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થતો હોય છે અને બેદરકારી આદિના કારણે ઉપયોગરહિત અશુદ્ધ ઉચ્ચારણ કે અર્ધ શુદ્ધ ઉચ્ચારણ કરવાથી ગાઢ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ થતો હોય છે.
- (૧૭) ભણવાના સમયે ન ભણવાથી, ન ભણવાના સમયે ભણવાથી, ભણનારને (સહાયક ન બનતાં) અંતરાય કરવાથી તેમ જ છતી શક્તિએ (છ મહિને એક ગાથા કંઠસ્થ કરવાની શક્તિ છતાં) નવું જ્ઞાન મેળવવા પુરુષાર્થ ન કરવાથી પણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે.
- (૧૮) જગતની કોઈ પણ ભાષાની લીપીમાં લખાયેલ અક્ષરવાળાં કપડાં-પગરખાં (ચંપલ-બુટ-સેન્ડલ), હાથ રૂમાલ, અંતરવસ્ત્રો-ડીશ-ગ્લાસ આદિ પહેરવાથી કે ઉપયોગ કરવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે.
- (૧૯) કોઈ પણ મનુષ્ય-કાર્દુન-પશુ-પક્ષી આદિ આકૃતિવાળા (ચિત્રોવાળાં) કપડાં પહેરવાથી કે ચાદર આદિનો ઉપયોગ કરવાથી તેમજ તે જ્યારે-જ્યારે ધોવામાં આવે ત્યારે-ત્યારે તે તે આકૃતિ (ચિત્ર)ની હિંસાનું પાપ અને ગાઢ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે. તેના ફળ સ્વરૂપે જન્માન્તરમાં તોતડા-બોબડા-લંગડા-બહેરા-કાણા-મૂંગા-આંધળા આદિ પણાની પ્રાપ્તિ થાય છે.
- (૨૦) જ્ઞાનનાં ઉપકરણ એવાં પુસ્તક-નોટ-ચોપડા-બોલપેન-રબર-પૂંડું-ફૂટપટ્ટી-સંચો-પેન્સીલ-ચોક આદિને ઉપરથી છૂટા ફેંકવાથી, અપવિત્ર સ્થાને મૂકવાથી, તોડવાથી, પગ લગાડવાથી, થૂંક લગાડવાથી જ્ઞાનાવરણીય-કર્મ બંધાય છે.
- (૨૧) જ્ઞાન આપનાર જ્ઞાની, શિક્ષક, અધ્યાપક, માત-પિતા અને વડીલજનોની મશ્કરી કરવાથી, સુયોગ્ય-આજ્ઞાને ઉત્થાપવાથી, નિંદા-કુથલી કરવાથી, તિરસ્કાર-અપમાન કરવાથી અને સુયોગ્ય રીતે આદર સત્કાર-બહુમાન ન કરવાથી પણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે.
- (૨૨) ખાતાં-ખાતાં, પીતાં-પીતાં, એહું મોહું રાખીને બોલવાથી અને ખાતાં-પીતાં કે લઘુનીતિ (પેશાબ કરતાં)-વડીનીતિ (ઝાડે જતાં) કરતાં પોતાની પાસે પર્સ-રૂપીયા-કાગળ-ઘડિયાળ-મોબાઈલ આદિ અક્ષરોવાળી કે કોરો કાગળ આદિ વસ્તુ રાખવાથી પણ ગાઢ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે.
- (૨૩) સૂત્રોમાં રહેલા શબ્દો-અક્ષરોથી ઓછા કે વધારે બોલવાથી અને ભૂલ સમજાયા પછી પણ તે જ મુજબ ચાલુ રાખવાથી પણ ગાઢ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે.
- (૨૪) મંત્ર કરતાં પણ સવિશેષ પ્રભાવશાળી ગણધર ગૂંથિત આ પ્રતિક્રમણ સૂત્રોનો જ્ઞાની ગુરુમુખે શુદ્ધ-અભ્યાસ કરવાનો આગ્રહ રાખવા સાથે, ઝડપી કરવાની લાલસાને છોડીને તેમજ એક-બીજા પાસે સાંભળીને કરવાની વૃત્તિનો ત્યાગ કરીને આરાધક ભવ્યાત્માઓ સમ્યક્ ક્રિયામય જીવન જીવી, વહેલામાં વહેલા સંસાર સાગરથી પાર ઉતરી, મોક્ષનગરને પ્રાપ્ત કરે, તેવી અભિલાષા.....

શ્રી આત્મરક્ષા વજ્રપંજર સ્તોત્ર સચિત્ર

પહેલી, સાતમી, અને આઠમી ગાથા બોલતી વખતની સ્પષ્ટ મુદ્રા

‘ૐ નમો અરિહંતાણં’ બોલતી વખતે આપણા મસ્તક પર રક્ષાચંત્રની સ્થાપના ની કલ્પના કરવી.

‘ૐ નમો સવ્યસિદ્ધાણં’ બોલતી વખતે બન્ને હાથોની પ્રદક્ષિણાકારે મોઢા ની ફરતે ત્રણવાર ફેરવતાં મુખનું રક્ષણ કરતાં હોઈએ, તેમ કલ્પના કરવી.

‘ૐ નમો આયરિયાણં’ બોલતી વખતે બન્ને હાથની હથેળીને ખભાથી નીચે કોણી સુધી ત્રણવાર સ્પર્શ કરતાં, અંગોની રક્ષા ની કલ્પના કરવી

‘ૐ નમો ઉવજગાયાણં’ બોલતી વખતે બન્ને હાથની હથેળીને ચારેય આંગળીઓ દબાવીને અંગૂઠો આકાશ તરફ રાખીને હાથોમાં સશક્ત હથિયાર - શસ્ત્રની કલ્પના કરવી.

‘ૐ નમો લોએ સવ્ય સાદૂણં’ બોલતી વખતે બન્ને હાથોની હથેળી દ્વારા પગના મધ્યભાગથી પૃષ્ઠ ભાગના મધ્ય ભાગ સુધી સ્પર્શના કરતાં બન્ને પગો ની રક્ષા ની કલ્પના કરવી.

‘એસો પંચ નમુકારો’ બોલતી વખતે આસનના મધ્યભાગને આગળ થી સ્પર્શ કરતાં પાછળના મધ્ય ભાગ સુધી સ્પર્શ કરતાં પોતાની ચારે તરફ ની ભૂમિ વજ્રમય બનેલી છે, તેમ કલ્પના કરવી.

‘સવ્ય પાવપ્પણાસણો’ બોલતી વખતે બન્ને હાથની તર્જની ને આકાશ તરફ આગળ બાજુ રાખી બન્ને હાથને પાછળના મધ્યભાગ સુધી લઈ જઈને પોતાની ચારે તરફ વજ્રમય કિલ્લાની રચના થઈ છે, તેમ કલ્પના કરવી.

‘મંગલાણં ચ સવ્યેસિં’ બોલતી વખતે બન્ને હાથો ને પોતાના શરીર થી થોડે દૂર એક સાથે ભેગા કરીને મધ્યભાગથી પૃષ્ઠભાગના મધ્ય ભાગ સુધી સ્પર્શ કરતાં વજ્રમય કિલ્લાની બહાર ચારેકોર અંગારા ની ખાઈની કલ્પના કરવી.

‘પદમં હવર્ધ મંગલં’ બોલતી વખતે બન્ને હાથો ને માથા થી સહેજ ઉપર રાખીને વજ્રમય કિલ્લાના ઢાંકણ ની કલ્પના કરવી.

પદ્માસન કરતી વખતે સહુ પ્રથમ ડાબા પગને જમણા પગના મૂળીયામાં સ્થાપન કરી પછી જમણા પગ ને ડાબા પગ ના મૂળીયા પર સ્થાપન કરવું. પૂર્ણ પદ્માસન થયા પછી બન્ને ઢાંચણ સહજ ભાવે જમીન ને સ્પર્શવા જોઈએ.

શ્રી આત્મરક્ષા વજ્રપંજર સ્તોત્ર

આદાનનામ : શ્રી વજ્રપંજર સ્તોત્ર

ગોણનામ : નમસ્કાર મહામંત્ર

પદ : ૩૨

સંપદા : ૩૨

ગાથા : ૮

વિષય :

મંત્ર દ્વારા શરીર શુદ્ધિ
તથા અશુભથી રક્ષણ
કરવા દ્વારા નમસ્કાર.

છંદનુંનામ: અનુષ્ટુપ્;

રાગ : દર્શન દેવદેવસ્થ... (પ્રભુસ્તુતિ)

ૐ પરમેષ્ઠિ-નમસ્કારં, સારં નવપદાત્મકમ્ ।

આત્મરક્ષાકરં વજ્ર-પંજરાત્મં સ્મરમ્યહં ॥ ૧ ॥

અર્થ :- સાર ભૂત, નવપદમય, વજ્રના પાંજરા સમાન આત્માની રક્ષા કરવાવાળું, એવું પરમેષ્ઠિ નમસ્કારનું હું ૐ કાર પૂર્વક સ્મરણ કરું છું. ૧.

‘ૐ નમો અરિહંતાણં’, શિરસ્કં શિરસિ સ્થિતમ્ ।

‘ૐ નમો સવ્વસિદ્ધાણં’, મુખે મુખપટં વરમ્ ॥ ૨ ॥

અર્થ :- ‘ૐ નમો અરિહંતાણં’ આ પદ મસ્તક ઉપર પર રહેલ શિરસ્ત્રાણ છે અને ‘ૐ નમો સવ્વસિદ્ધાણં’ આ પદ મુખ પર શ્રેષ્ઠ મુખરક્ષક વસ્ત્ર છે. ૨.

‘ૐ નમો આયરિયાણં’, અંગરક્ષાતિશાયિની ।

‘ૐ નમો ઉવજગાયાણં’, આયુધં હસ્તયોર્દટમ્ ॥ ૩ ॥

અર્થ :- ‘ૐ નમો આયરિયાણં’ આ પદ ઉત્તમ અંગરક્ષા કવચ છે અને ‘ૐ નમો ઉવજગાયાણં’ આ પદ બન્ને હાથમાં રહેલું મજબૂત હથિયાર છે. ૩.

‘ૐ નમો લોએ સવ્વસાહૂણં’, મોચકે પાદયોઃ શુભે ।

‘એસો પંચ નમુક્કારો’, શિલા વજ્રમયી તલે ॥ ૪ ॥

અર્થ :- ૐ નમો લોએ સવ્વસાહૂણં’ આ પદ બન્ને પગની રક્ષા કરવાવાળી મોજડીયો છે અને ‘એસો પંચ નમુક્કારો’ આ પદ સાધકની નીચે રહેલી પૃથ્વી વજ્રમય શિલા છે. ૪.

‘સવ્વપાવપ્પણાસણો’, વપ્રો વજ્રમયો બહિઃ ।

‘મંગલાણં ચ સવ્વેસિં’, ખાદિરાંગાર-ખાતિકા ॥ ૫ ॥

અર્થ :- ‘સવ્વપાવપ્પણાસણો’ આ પદ બહાર ચારેબાજુ વજ્રમય કિલ્લો છે અને ‘મંગલાણં ચ સવ્વેસિં’ આ પદ વજ્રમય કિલ્લાની બહાર ચારેબાજુ ખેરના અંગારાવાળી ખાઈ છે. ૫.

‘સ્વાહા’ન્તં ચ પદં જ્ઞેયં, “પટમં હવર્ધ મંગલં” ।

વપ્રોપરિ વજ્રમયં, વિધાનં દેહ-રક્ષણે ॥ ૬ ॥

અર્થ :- ‘સ્વાહા’ અન્તવાળુ એટલે ‘પટમં હવર્ધ મંગલં’ સ્વાહા, આ પદ શરીરની રક્ષા માટે વજ્રમય કિલ્લાની ઉપર ઢાંકણ છે. ૬.

મહાપ્રભાવા રક્ષેયં, ક્ષુદ્રોપદ્રવ - નાશિની ।

પરમેષ્ઠિ - પદોદ્ભૂતા, કથિતા પૂર્વસૂરિભિઃ ॥ ૭ ॥

અર્થ :- પરમેષ્ઠિ પદોથી બનેલી આ રક્ષા મહાપ્રભાવશાળી છે, ક્ષુદ્ર ઉપદ્રવની નાશક છે અને પૂર્વાચાર્યોએ કહેલી છે. ૭.

યશ્ચૈવં કુરુતે રક્ષાં, પરમેષ્ઠિ-પદૈઃ સદા ।

તસ્ય ન સ્થાદ્ ભયં-વ્યાધિ-રાધિશ્ચાપિ કદાચન ॥ ૮ ॥

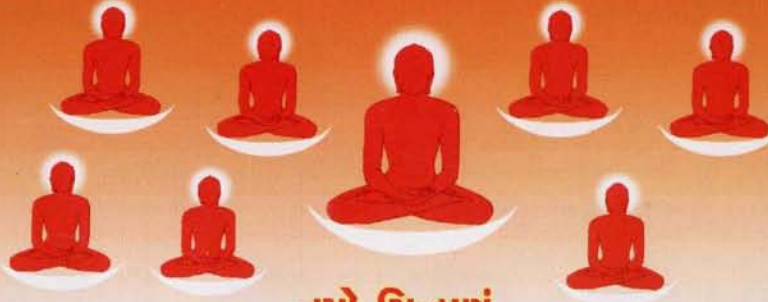
અર્થ :- જે (જીવ) પરમેષ્ઠિ પદો દ્વારા આ પ્રમાણે હંમેશા રક્ષણ કરે છે, તેને ક્યારેય પણ ભય, રોગ અને માનસિક ચિંતાઓ થતી નથી. ૮.

શ્રી નવકાર મંત્ર

નમો અરિહંતાણં

નમો સિદ્ધાણં

નમો આચરિયાણં

નમો ઉવજાગ્યાણં

નમો લોચે સવ્વસાહુણં

૧ 'શ્રી નમસ્કાર સૂત્ર'

આદાનનામ : શ્રી નવકાર મંત્ર
ગોણનામ : પંચમંગલ મહાશ્રુતસ્કંધ
પદ : ૯
સંપદા : ૮
ગુરુ-અક્ષર : ૭
લઘુ-અક્ષર : ૬૧
સર્વ અક્ષર : ૬૮

વિષય :

સર્વશ્રેષ્ઠ એવા પાંચ
પરમેષ્ઠિ ભગવંતોને
ભાવપૂર્ણ હૃદયથી
નમસ્કાર.

મૂળ સૂત્ર

નમો અરિહંતાણં ॥૧॥
નમો સિદ્ધાણં ॥૨॥
નમો આચરિયાણં ॥૩॥
નમો ઉવજાયાણં ॥૪॥
નમો લોકે સર્વસાહુણં ॥૫॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

નમો-અરિ-હન્-તા-ણમ્ ॥૧॥
નમો-સિદ્-ધા-ણમ્ ॥૨॥
નમો-આચ-રિ-યા-ણમ્ ॥૩॥
નમો-ઉવજ્-જા-યા-ણમ્ ॥૪॥
નમો-લોકે-સર્વ-વ-સાહુ-ણમ્ ॥૫॥

પદક્રમાનુસારી અર્થ

નમસ્કાર થાઓ અરિહંત ભગવંતોને. ૧.
નમસ્કાર થાઓ સિદ્ધ ભગવંતોને. ૨.
નમસ્કાર થાઓ આચાર્ય ભગવંતોને. ૩.
નમસ્કાર થાઓ ઉપાધ્યાય ભગવંતોને. ૪.
નમસ્કાર થાઓ લોકમાં રહેલ સર્વ સાધુ ભગવંતોને. ૫.

ચૂલિકા (નમસ્કારનો પ્રભાવ)

છંદનું નામ : સિલોગો ● રાગ : દર્શન દેવદેવસ્થ... (પ્રભુ સ્તુતિ)

એસો પંચ નમુકારો ॥૬॥	એસો-પન્ (પન્)-ચ-નમુક્-કારો ॥૬॥	આ પાંચ (પરમેષ્ઠિ)ને કરેલો નમસ્કાર. ૬.
સર્વ-પાવપ્પણાસણો ॥૭॥	સર્વ-વ-પા-વપ્-પણા-સણો ॥૭॥	સર્વપાપનો નાશ કરનાર છે. ૭.
મંગલાણં ચ સર્વેસિં ॥૮॥	મન્-ગ-લા-ણમ્-ચ-સર્વ-વેસિમ્ ॥૮॥	અને સર્વ મંગલોમાં ૮.
પટમં હવધ મંગલં ॥૯॥	પટ-મન્-હવ-ધ-મન્-ગ-લમ્ ॥૯॥	પ્રથમ છે મંગલ. ૯.

અર્થ :- શ્રી અરિહંત ભગવંતોને, શ્રી સિદ્ધભગવંતોને, શ્રી આચાર્ય ભગવંતોને, શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવંતોને અને લોકમાં રહેલા સર્વ સાધુ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ. આ પાંચ (પરમેષ્ઠિ)ને કરેલો નમસ્કાર સર્વ પાપનો નાશ કરનાર છે. અને સર્વ મંગલોમાં પ્રથમ મંગલ છે. ૧-થી-૯.

ઉપયોગના અભાવે થતા

અશુદ્ધ ઉચ્ચારણી સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારણ

અશુદ્ધ	શુદ્ધ
નમોરિહંતાણં	નમો અરિહંતાણં
નમો અરિઅંતાણં	નમો અરિહંતાણં
નમો સિદ્ધાણં	નમો સિદ્ધાણં
નમો આરિયાણં	નમો આચરિયાણં
નમો ઉવજાયાણં	નમો ઉવજાયાણં
પંચ નમુકારો	પંચ નમુકારો
સર્વ પાવ પણાસણો	સર્વ પાવપ્પણાસણો
સાહુણં	સાહુણં
સર્વેસિગ્	સર્વેસિમ્

પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં ઉપયોગી શબ્દોનો સરલ-સુગમ અર્થ

- સંપદા : સૂત્ર ખોલતી વખતે અટકવાનું સ્થાન.
- પદ : સૂત્ર ખોલતી વખતે સાવ થોડું અટકવાનું સ્થાન.
- આદાન નામ : સૂત્રના પ્રથમ અક્ષરથી પ્રચલિત નામ.
- ગોણનામ : સૂત્રના ગુણ અને વિષય પરથી પડેલું નામ.
- ગુરુ (દીર્ઘ) અક્ષર : થોડું વધારે પ્રયત્નથી ખોલાતો અક્ષર જેની માત્રા ૨ છે.
- લઘુ (હ્રસ્વ) અક્ષર : અલ્પ પ્રયત્ન દ્વારા ખોલાતો અક્ષર, જેની માત્રા ૧ છે.
- સર્વાક્ષર : લઘુ અને ગુરુ અક્ષરની કુલ સંખ્યાનું પ્રમાણ.
- પદક્રમાનુસારી અર્થ : સૂત્રમાં આવતા ક્રમ અનુસાર પદોનો અર્થ.
- ગાથાનો સમૂહ અર્થ : ગાથામાં વિભક્તિના ક્રમ અનુસાર થતો સરલ - સુગમ અર્થ.

શ્રી અરિહંત પરમાત્માનું સ્વરૂપ

કેવલજ્ઞાન પામીને પૃથ્વીતલને પાવન કરતા શ્રી અરિહંત પરમાત્મા ૧૨ ગુણોથી યુક્ત હોય છે. તેમાં આઠ પ્રાતિહાર્ય અને ચાર અતિશયનો સમાવેશ થાય છે. જિનમંદિરમાં પરિકર યુક્ત જિનપ્રતિમાને અરિહંત અવસ્થાવાળી કહેવાય છે.

આઠ પ્રાતિહાર્યનું વર્ણન

૧. **અશોક વૃક્ષ પ્રાતિહાર્ય :** જ્યાં ભગવંતનું સમવસરણ રચાય, ત્યાં ભગવંતના દેહથી ૧૨ ગણું ઉંચું ‘અશોક વૃક્ષ’ દેવતાઓ રચે છે. જેની નીચે બેસી ભગવંત ધર્મદેશના આપે છે. તે અશોકવૃક્ષની ઉપર (ભગવંત જે વૃક્ષની નીચે કેવલજ્ઞાન પામ્યા હોય) એક ચૈત્યવૃક્ષ પણ હોય છે.
૨. **સુરપુષ્પવૃષ્ટિ પ્રાતિહાર્ય :** પ્રભુજી જ્યાં વિહરતા હોય તે ક્ષેત્રમાં અને એક યોજન પ્રમાણ સમવસરણ ભૂમિમાં દેવતાઓ જલસ્થળમાં ઉત્પન્ન થયેલાં છ એ ઋતુઓના

સુગંધી-પંચવર્ણા સચિત-પુષ્પોની વૃષ્ટિ ટીંચણ પ્રમાણ કરે છે તે. પ્રભુજીના અનુપમ પ્રભાવથી તે સચિત પુષ્પોને લોકોની અવર-જવરથી જરાય કિલામણ થતી નથી અને મુનિભગવંતોને પણ વિરાધનાનો દોષ લાગતો નથી.

૩. **દિવ્ય-ધ્વનિ પ્રાતિહાર્ય :** માલકોશ રાગમાં વહેતી ભગવાનની વાણીને દેવતાઓ વાંસળી-વીણા-મૃદંગ આદિના સંગીત સૂરો સાથે જોડે છે તે.

૪. **ચામર પ્રાતિહાર્ય :** રત્નજડિત સુવર્ણની દાંડીવાળા ચાર જોડી શ્વેત ચામરો સમવસરણમાં દેવતાઓ ભગવંતને વીંઝે છે તે.

૫. **સિંહાસન પ્રાતિહાર્ય :** ભગવંતને બેસવા માટે રત્નજડિત સુવર્ણમય સિંહાસન દેવતાઓ સમવસરણમાં રચે છે તે.

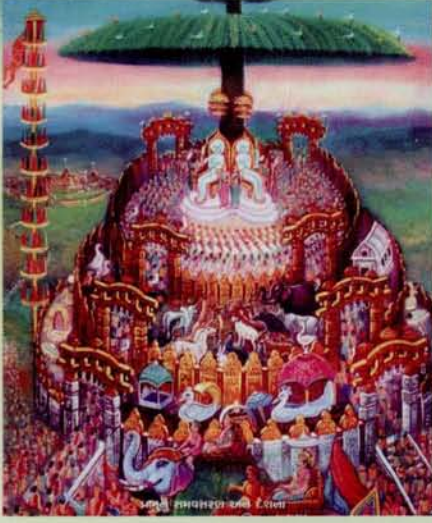
૬. **ભામંડળ પ્રાતિહાર્ય :** ભગવંતના મસ્તકની પાછળ શરદઋતુના સૂર્યના કિરણ જેવું ઉગ્ર તેજવાળું ભામંડળ(તેજનું વલય) દેવતા રચે છે તે. (ભામંડળ ભગવંતના તેજને પોતાના તેજમાં સંહરી લે છે, તે ન હોય તો ભગવંતના મુખ સામે જોઈ પણ શકાય નહિ.)

૭. **દેવદુંદુભિ પ્રાતિહાર્ય :** પ્રભુજી વિહરતા હોય ત્યારે અને સમવસરણમાં દેશના આપવા પધારે ત્યારે દેવતાઓ દેવદુંદુભિ વગાડે છે તે. તે નાદ એમ સૂચવે છે કે “હે ભવ્યો ! તમે શિવપુરના સાર્થવાહ એવા આ ભગવંતને સેવો...”

૮. **છત્ર પ્રાતિહાર્ય :** શરદ ઋતુના ચંદ્ર સમાન ઉજ્જવળ અને મોતીના હારોથી સુશોભિત એવા ત્રણ છત્રો પ્રભુજી વિહરતા હોય ત્યારે હોય છે અને સમવસરણમાં દેશના આપતા હોય ત્યારે પંદરછત્રો મસ્તક ઉપર મોટાથી નાનાના અનુક્રમે હોય છે. (સમવસરણમાં પૂર્વાભિમુખ પ્રભુજીના મસ્તક ઉપર ત્રણ છત્ર સાથે ચૈત્યવૃક્ષ (કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્તિ વૃક્ષ) ઉપર પણ ત્રણ છત્ર હોય છે એટલે ચાર દિશાના $3 \times 4 = 12$ અને ચૈત્યવૃક્ષ પરના $3 = 12$ થાય છે.) ત્રણ છત્ર એમ સૂચવે છે કે... “પ્રભુજી ! આપ ત્રણ ભુવનના સ્વામી છો.”

પ્રભુનો અષ્ટપ્રાતિહાર્ય સાથે વિહાર

ચાર અતિશયોનું વર્ણન

૧. અપાયાપગમાતિશય : પ્રભુજી જ્યાં વિચરતાં હોય ત્યાં છ એ દિશામાં મળીને સવાસો યોજન સુધીમાં પ્રભુજીના પ્રભાવથી છ મહિના સુધી રોગ-મરડી-વૈર-અતિવૃષ્ટિ-દુષ્કાળ-સ્વરાજ્ય અને પર-રાજ્યનો ભય આદિ ઉપદ્રવો થાય નહિ અને પૂર્વે થયા હોય તો નાશ પામે તે. (અપાય = ઉપદ્રવ, અપગમ = નાશ; ઉપદ્રવનો નાશ)
૨. જ્ઞાનાતિશય : પ્રભુજી ની વાણી પાંત્રીશ ગુણોથી યુક્ત હોય છે. તેથી ભવ્યજીવોના સંશયો છેદાય છે તે.
૩. પૂજાતિશય : નરેન્દ્રો, અસુરેન્દ્રો અને સુરેન્દ્રો પણ પ્રભુજીની પૂજા કરે છે તે.
૪. વચનાતિશય : પ્રભુજીની વાણી સર્વજીવો પોત પોતાની ભાષામાં સમજી શકે છે તે.

પરમાત્માની વાણીના ૩૫ ગુણ

(૧) શબ્દાલંકારો અને અર્થાલંકારોથી યુક્ત હોવાથી ‘સંસ્કારવાળી’ (૨) સ્પષ્ટ અને ઉંચા સ્વરવાળી હોવાથી ‘ઉદાત્ત’ (૩) ઉદાર - શિષ્ટાચારી-સંસ્કારી અને વિદ્વાનોને ગમે તેવી ‘ઉપચાર પરીત’ (૪) સમુદ્રનું મંથન કરતાં હોય તેવા ગંભીર ધ્વનિથી અલંકૃત - “મેઘ જેવી ગંભીર” (૫) વાણીની પાછળ જાણે ઘંટનો મધુરો આલાપભર્યો રણકાર ન ચાલતો હોય, તેવી ‘પ્રતિનાદયુક્ત’ (૬) બોલવામાં અને સમજવામાં બહુજ સરળ હોય તેવી ‘દાક્ષિણ ગુણ યુક્ત’ (૭) અતિમીઠો ‘માલકોશ રાગયુક્ત’ (૮) વિશાલ અને ઉંડા અર્થવાળી હોવાથી ‘મહાઅર્થયુક્ત’ (૯) પાછળનું વચન પૂર્વના વચનને વધારે પુષ્ટ કરે અને કોઈ પણ પ્રકારના અવરોધ વગર સતત વહેતી વાણી એટલે ‘અવ્યાઘાતગુણ યુક્ત’ (૧૦) સિદ્ધાંતોને અનુસરતી અને શિષ્ટજનોને પ્રિય હોવાથી ‘શિષ્ટ’ (૧૧) શ્રોતાઓની શંકા દૂર કરવામાં સમર્થ અને સંદેહ ઉત્પન્ન કરવામાં અસમર્થ એવી ‘અસંદેહકર’ (૧૨) અનવરત વહેતી વાણીમાંથી કોઈ પણ વ્યક્તિ દોષ કે દૂષણ કાઢવા અસમર્થ એટલે ‘અન્યોત્તરરહિત’ (૧૩) ગમી જાય અને હૃદયને સુગમતાથી ગ્રહણ કરવા યોગ્ય હોવાથી ‘અતિહૃદયંગમ’ (૧૪) પદો અને વાક્યો એક બીજા સાથે અપેક્ષાવાળા અને સંગતિવાળા હોય એટલે ‘સાકાંક્ષ’ (૧૫) શબ્દે- શબ્દમાં ઔચિત્યનાં દર્શન થાય અને શ્રોતાગણને ચમત્કારિક અસર પહોંચાડનારી એટલે ‘ઔચિત્ય’ (૧૬) વસ્તુતત્ત્વના સ્વરૂપને પ્રતિપાદન કરવા માટે સદા અનુસરનારી હોવાથી ‘તત્ત્વનિષ્ઠ’ (૧૭) પ્રસ્તુત સંબંધવાળા પદાર્થોને કહેનારી અને વગર કારણે અતિવિસ્તારથી રહિત હોવાથી ‘અપ્રકીર્ણ-પ્રસ્તુત’ (૧૮) પોતાની પ્રશંસા અને બીજાની નિંદાથી રહિત હોવાથી ‘સ્વશ્લાધા-પરનિંદા રહિત’ (૧૯) ઉત્તમકોટીની

વિવેચના સાથે ભૂમિકા અનુસાર ઉંડા અર્થથી યુક્ત હોવાથી ‘અભિજ્ઞાત્ય’ (૨૦) અમૃત કરતાં મીઠી અને તરસ-ભૂખ-થાક-કંટાળો-નિદ્રાને ભૂલાવનારી હોવાથી ‘સ્નિગ્ધ મધુર’ (૨૧) લોકોમાં ચારેકોર વાણીના ગુણગાનનો ઘોષ સાંભાળવા મળે અને સાંભાળનાર શ્રોતાઓ પ્રશંસા કરતાં થાકે નહિ એટલે ‘પ્રશંસનીય’ (૨૨) કોઈ પણ શ્રોતાના મર્મને ન ખોલનારી હોવાથી ‘અમર્મવેધી’ (૨૩) કહેવાનો વિષય મહાન અને ગંભીર હોય એટલે ‘ઉદાર’ (૨૪) વાણી ધર્મ અને સારા અર્થ સાથે સંબંધવાળી હોવાથી ‘ધર્માર્થ પ્રતિબદ્ધ’ (૨૫) વ્યાકરણની દૃષ્ટિએ કર્તા-કર્મ આદિ વિભક્તિ, પુર્લિંગ આદિ લિંગો, વર્તમાન - ભવિષ્ય-ભૂત આદિકાળમાં ક્યાંય પણ સ્ખલના, ઉલટ સુલટ કે ફેરફાર રહિત હોવાથી ‘કારકાદિનો અવિપર્યાસ’ (૨૬) બોલનારના મનમાં ભ્રાંતિ, વિક્ષેપ, ક્ષોભ કે ભય આદિ દોષ રહિત હોવાથી ‘વિભ્રમાદિવિયુક્ત’ (૨૭) શ્રોતાના દિલમાં રસ - આતુરતા-જિજ્ઞાસાને સદા જાળવવા સમર્થ હોવાથી ‘ચિત્રકારી’ (૨૮) અન્ય વક્તા કરતાં અતિશય ચઢીયાતી અને ચમત્કારીક વાણી હોવાથી ‘અદ્ભુત’ (૨૯) અતિશય જલ્દી નહિ અને અતિશય ધીમી પણ નહિ પણ પદ્ધતિસર બોલાતી વાણી હોવાથી ‘અનતિવિલમ્બી’ (૩૦) વસ્તુતત્ત્વનું વર્ણન દળદાર-માલદાર-મસાલેદાર વાણીમાં પ્રરુપિત હોવાથી ‘અનેકજાતિ વિચિત્ર’ (૩૧) વચને વચનમાં બીજા વચન કરતાં વિશેષતા સ્થપાઈ ગયેલી હોવાથી ‘આરોપિત વિશેષતાવાળી...’ (૩૨) પરાક્રમ ભરેલી વાણી હોવાથી ‘સત્ત્વપ્રધાન’ (૩૩) દરેક અક્ષર-વાક્ય-પદ બરાબર છૂટાં પડતાં હોવાથી ‘વિવિક્ત’ (૩૪) વાણી યુક્તિ-તર્ક-દૃષ્ટાંત-પ્રમાણથી યુક્ત હોવાથી ‘અવિચ્છિન્ન’ અને (૩૫) વાણી બોલનારને ખેદ કે પરિશ્રમ ન લાગતો હોવાથી ‘અખેદ’ હોય છે.

શ્રી અરિહંત પરમાત્મા ૩૪ અતિશયોથી યુક્ત હોય છે.

- (૧) મર્યાદાથી વધારે વાળ-રોમ-અને નખ ન વધે.
- (૨) શરીર રોગ રહિત હોય.
- (૩) લોહી અને માંસ દૂધની જેમ સફેદ હોય.
- (૪) શ્વાસોચ્છવાસમાં કમલ જેવી સુગંધ હોય.
- (૫) આહાર અને નિહાર (મળત્યાગ) વિધિ ચર્મચક્ષુવાળા ન જોઈ શકે.
- (૬) મસ્તકની ઉપર આકાશમાં ત્રણ છત્ર હોય.
- (૭) પરમાત્માની આગળ આકાશમાં ધર્મચક્ર હોય.
- (૮) પરમાત્માની બન્ને બાજુ શ્રેષ્ઠ બે ચામર હોય.
- (૯) આકાશની જેમ સ્વચ્છ સ્ફટિક મણિનું બનેલું સિંહાસન પાદપીઠ સાથે હોય.
- (૧૦) પરમાત્માની આગળ આકાશમાં ઈન્દ્રધ્વજ ચાલતો હોય.
- (૧૧) જ્યાં જ્યાં પરમાત્મા સ્થિરતા કરે અને બેસે, ત્યાં-ત્યાં તે જ ક્ષણે પાંદડા-પુષ્પ અને પલ્લવથી અલંકૃત છત્ર-ધ્વજા-ઘંટ અને પતાકાથી સુશોભિત અશોકવૃક્ષ ઉત્પન્ન થાય.
- (૧૨) કાંઈક પાછળ મુગટના સ્થાન પર તેજોમંડલ (ભામણ્ડલ) હોય;
- (૧૩) જ્યાં-જ્યાં પરમાત્મા પધારે, ત્યાં-ત્યાં નો પૃથ્વીભાગ સમતલ થઈ જાય.
- (૧૪) જ્યાં-જ્યાં પરમાત્મા પધારે, ત્યાં-ત્યાં કાંટાઓ ઉંધા-મોઢાવાળા બની જાય.
- (૧૫) જ્યાં-જ્યાં પરમાત્મા પધારે, ત્યાં-ત્યાં ઋતુઓ અનુકૂળ બની જાય.
- (૧૬) જ્યાં-જ્યાં પરમાત્મા પધારે, ત્યાં-ત્યાં સંવર્તક વાયુદ્વારા એક યોજન પર્યંત ક્ષેત્ર શુદ્ધ થઈ જાય.
- (૧૭) મેઘ દ્વારા રજકણ ઉપશાંત થઈ જાય.

- (૧૮) જાનુપ્રમાણ દેવકૃત પુષ્પોની વૃષ્ટિ થાય અને પુષ્પોના ડીંટ ઉંધા-મુખવાળા થઈ જાય.
- (૧૯) અમનોજ (પ્રતિકૂળ) શબ્દ-રૂપ-રસ-ગન્ધ અને સ્પર્શ ન હોય.
- (૨૦) મનોજ (અનુકૂળ) શબ્દ-રૂપ-રસ-ગન્ધ અને સ્પર્શ પ્રગટ થાય.
- (૨૧) યોજન પર્યંત સંભાળતી ધર્મદેશના હૃદયસ્પર્શી હોય.
- (૨૨) અર્ધમાગધી ભાષામાં ઉપદેશ આપે.
- (૨૩) તે અર્ધમાગધી ભાષામાં ઉપસ્થિત આર્ય, અનાર્ય, દ્વિપદ, ચતુષ્પદ, મૃગ, પશુ, પક્ષી અને સરિસૃપો આદિને પોતપોતાની ભાષામાં પરિણમિત થાય અને તેઓને હિતકારી, સુખકારી, અને કલ્યાણકારી અનુભવાય.
- (૨૪) દેવ, અસુર, નાગ, સુવર્ણ, યક્ષ, રાક્ષસ, કિન્નર, કિંપુરુષ, ગરુડ, ગંધર્વ અને મહોરગ આદિ પરસ્પરના વૈરભાવને ભૂલીને પ્રસન્નચિત્તે પરમાત્માની ધર્મદેશના સાંભળે.
- (૨૫) અન્ય તીર્થિકો નત મસ્તક થઈને પરમાત્માને નમન કરે.
- (૨૬) પરમાત્માની પાસે આવતાં અન્ય તીર્થિકો નિરુત્તર થઈ જાય.
- (૨૭) જ્યાં-જ્યાં પરમાત્મા પધારે, ત્યાં-ત્યાં સવાસો યોજન સુધી ઉંદર આદિનો ઉપદ્રવ ન થાય.
- (૨૮) પ્લેગ આદિ મહારોગોનો ઉપદ્રવ ન થાય.
- (૨૯) સ્વસેનાનો વિપ્લવ (ઉપદ્રવ) ન થાય.
- (૩૦) અન્ય રાજ્યની સેનાનો ઉપદ્રવ ન થાય.
- (૩૧) અતિવૃષ્ટિ = અધિકવર્ષા ન થાય.
- (૩૨) અનાવૃષ્ટિ = વર્ષા ન આવે, તેવું ન બને.
- (૩૩) દુર્ભિક્ષ = દુકાલ ન પડે.
- (૩૪) પરમાત્માના ચરણ સ્પર્શથી તે ક્ષેત્રમાં પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલો ઉત્પાત તથા વ્યાધિઓ ઉપશાંત થાય.

શ્રી અરિહંત પરમાત્મા ૧૮ દોષથી રહિત હોય

- (૧) દાનાન્તરાય (૨) લાભાન્તરાય (૩) ભોગાન્તરાય (૪) ઉપભોગાન્તરાય (૫) વીર્યાન્તરાય (૬) હાસ્ય (૭) રતિ (૮) અરતિ (૯) ભય (૧૦) શોક (૧૧) જાગૃપ્સા (ઘૃણા) (૧૨) કામ (૧૩) મિથ્યા (૧૪) અજ્ઞાન (મૂઢતા) (૧૫) નિદ્રા (૧૬) અવિરતિ (૧૭) રાગ અને (૧૮) દ્વેષ.

અન્યરીતિએ ૧૮ દોષો રહિત

- (૧) મિથ્યાત્વ (૨) અજ્ઞાન (૩) મદ (૪) ક્રોધ (૫) માયા (૬) લોભ (૭) રતિ (૮) અરતિ (૯) નિદ્રા (૧૦) શોક (૧૧) અલીક (અસત્ય) (૧૨) ચૌર્ય (૧૩) મત્સરતા (૧૪) ભય (૧૫) હિંસા (૧૬) પ્રેમ (૧૭) ક્રીડા અને (૧૮) હાસ્ય.

શ્રી અરિહંત પરમાત્માનું શારિરીક બલ એક ઔપમિક સંકલન

પ્રાણીમાં છુપેલી અનન્તી શક્તિઓને પ્રગટ કરવાનું સ્થાન એટલે જ તીર્થંકર, તેઓ અનંતબલી હોય છે.

૧૨ ચોદ્ધાઓ = ૧ સાંઠ (બળદ); ૧૦ સાંઠો = ૧ ઘોડો; ૧૦ ઘોડાઓ = ૧ ભેંસ; ૧૫ ભેંસો = ૧ હાથી; ૫૦૦ હાથીઓ; = ૧ કેશરી સિંહ; ૨૦૦૦ કેસરી સિંહ = ૧ અષ્ટાપદ પ્રાણી; ૧૦ લાખ અષ્ટાપદો (જંગલી પ્રાણી) = ૧ બલદેવ; ૨ બલદેવો = ૧ વાસુદેવ; ૨ વાસુદેવો = ૧ ચક્રવર્તી; ૧ લાખ ચક્રવર્તીઓ = ૧ નાગેન્દ્ર; ૧ કરોડ નાગેન્દ્ર = ૧ ઈન્દ્ર, અસંખ્ય ઈન્દ્રોમાં જેટલું બળ હોય છે, તેની તુલના તીર્થંકર પરમાત્માની ટચલી (કનિષ્ઠા) આંગળી સાથે પણ ન કરી શકાય. - (વિશેષ-આવશ્યક-ભાષ્ય મૂળગાથા-૭૦-૭૧)

શ્રી અરિહંત પરમાત્મા જગતકર્તા નથી

પરમાત્મા જ્યારે કેવળજ્ઞાન પામે છે, ત્યારે સંસારી ભવ્યજીવોને ધર્મનો ઉપદેશ આપીને સંસારનું સ્વરૂપ બતાવે છે. પરંતુ સંસારને બનાવતા (સર્જન) નથી. આ સંસાર અનાદિકાળનો છે જ. તેનો કોઈ કર્તા નથી, જે કાંઈ રૂપાન્તરો થાય છે, તે કાલનો જ સ્વભાવ છે.

કદાચ કાલ્પનિક વિચારથી એવું એકવાર માની લઈએ કે પરમાત્મા જ જગતના સર્જનહાર છે. તો પરમદયાળુ અને સ્વતંત્ર સર્વશક્તિ સંપન્ન એવા પરમાત્મા કોઈ જીવને અત્યન્ત સુખી અને કોઈક જીવને દુઃખી શા માટે કરે. એટલે આ પ્રમાણે માનવું જ યોગ્ય છે કે સુખી-દુઃખી, ધનવાન-નિર્ધન, સ્વરૂપવાન કે કુરૂપવાન ઈત્યાદિમાં મુખ્ય કારણ જીવાત્માએ પોતે કરેલા શુભ-અશુભ પાપ કર્મો જ છે.

શ્રી અરિહંત પરમાત્માની

પંચપરમેષ્ઠિમાં પ્રધાનતાનું કારણ

શ્રી તીર્થની સ્થાપના કરવા દ્વારા જગતના જીવોને સન્માર્ગ બતાવવાવાળા હોવાથી અને તે તીર્થના આલંબનથી અનેક ભવ્યાત્માઓ મોક્ષ તરફ પ્રયાણ કરવા સમર્થ બનતા હોવાથી તેમજ અષ્ટકર્મમુક્ત શ્રી સિદ્ધભગવંતો પણ આ જ તીર્થના આલંબન થી કર્મમુક્ત બનેલા હોવાથી અઘાતિકર્મ સહિત એવા શ્રી અરિહંત પરમાત્માને પ્રાધાન્યતા આપવામાં આવી છે.

શ્રી સિદ્ધભગવંતોનું સ્વરૂપ

ઘાતિ અને અઘાતિ એવા આઠ કર્મોથી સર્વથા મુક્ત હોવાથી આઠ ગુણથી અલંકૃત હોય છે. એક જીવાત્મા જ્યારે સિદ્ધ થાય ત્યારે અવ્યવહાર રાશિ નિગોદમાં અનાદિકાલથી રહેલો એક જીવાત્મા વ્યવહાર રાશિમાં આવે છે. તેમાં શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોનો જ મહાન ઉપકાર છે.

પંચ પરમેષ્ઠિના ક્રમનું કારણ

તીર્થ સ્થાપનાની પ્રધાનતાના કારણે શ્રી અરિહંત ભગવંતો પ્રથમ સ્થાને યાદ કરાય છે. તીર્થના આલંબનથી ધર્મોપદેશને સંપૂર્ણતયા સમર્પિત થઈ અષ્ટકર્મમુક્ત બનેલ હોવાથી શ્રી સિદ્ધભગવંતોને દ્વિતીય સ્થાને યાદ કરાય છે. પરમાત્માની ગેરહાજરીમાં પરમાત્મવચનને સમર્પિત એવી સુવિશુદ્ધ મોક્ષમાર્ગની દેશના આપવા દ્વારા ઉપકાર કરતા હોવાથી શ્રી આચાર્ય ભગવંતોને તૃતીય સ્થાને યાદ કરાય છે. વિનય-સ્વાધ્યાય અને સ્થિરીકરણ-ગુણથી વિશિષ્ટ યોગદાન આપનાર હોવાથી શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવંતોને ચતુર્થ સ્થાને યાદ કરાય છે. મોક્ષમાર્ગમાં સદા સહાયક એવા શ્રી સાધુ ભગવંતોને પંચમ સ્થાને યાદ કરાય છે.

આઠ કર્મનો ક્ષય કરીને સિદ્ધિપદ-મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે, તે શ્રી સિદ્ધ ભગવંતના આઠ ગુણ.

૧. અનંતજ્ઞાન : જ્ઞાનાવરણીયકર્મનો ક્ષય થવાથી આ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે, આથી લોકલોકના સ્વરૂપને જાણે છે.
૨. અનંતદર્શન : દર્શનાવરણીયકર્મનો ક્ષય થવાથી આ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે, આથી લોકાલોકના સ્વરૂપને સમસ્ત પ્રકારે દેખે છે.
૩. અવ્યાબાધસુખ : વેદનીયકર્મનો ક્ષય થવાથી સર્વ પ્રકારની પીડા રહિત નિરુપાધિકપણું પ્રાપ્ત થાય છે.
૪. અનંતચારિત્ર : મોહનીયકર્મનો ક્ષય થવાથી આ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. આમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને યથાખ્યાત ચારિત્રનો સમાવેશ થાય છે. આથી સિદ્ધ ભગવાન સ્વ સ્વભાવમાં સદા અવસ્થિત રહે છે. તે જ ત્યાં ચારિત્ર છે.
૫. અક્ષયસ્થિતિ : આયુઃકર્મનો ક્ષય થવાથી નાશ ન થાય એવી અનંતસ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. સિદ્ધની સ્થિતિની (શરૂઆત) આદિ છે, પણ અંત નથી. તેથી સાદિ અનંત કહેવાય છે.
૬. અરૂપીપણું : નામકર્મનો ક્ષય થવાથી વર્ણ, ગંધ, રસરૂપ અને સ્પર્શ રહિત થાય છે, કેમકે શરીર હોય તો એ ગુણો રહે છે પણ સિદ્ધને શરીર નથી, તેથી અરૂપીપણું પ્રાપ્ત થાય છે.
૭. અગુરુલઘુ : ગોત્રકર્મનો ક્ષય થવાથી આ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી ભારે, હળવો, ઉંચા અથવા નીચપણાનો વ્યવહાર રહેતો નથી.
૮. અનંતવીર્ય : અંતરાયકર્મનો ક્ષય થવાથી અનંત દાન, અનંત લાભ, અનંત ભોગ, અનંત ઉપભોગ અને અનંત વીર્ય-શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. સમસ્ત લોકને અલોક અને અલોકને લોક કરી શકે, તેવી સ્વભાવિક શક્તિ સિદ્ધમાં હોય છે. છતાં તેઓ તેવું વીર્ય કદી ફોરવતા નથી અને ફોરવશે પણ નહિ. કેમકે પુદ્ગલ સાથેની પ્રવૃત્તિ એ તેમનો ધર્મ નથી. એ ગુણથી પોતાના આત્મિક ગુણોને જેવા છે તેવા રૂપે ધારી રાખે, ફેરફાર ન થવા દે.

શ્રી આચાર્ય ભગવંતોનું સ્વરૂપ

શ્રી અરિહંત પરમાત્માના વિરહમાં “શુદ્ધ પ્રરૂપક ગુણ થકી, અરિહા સમ ભાખ્યા રે...” (નવપદજીની પૂજાની ઢાળ)ના વચન અનુસાર અરિહંત સમાન અને ધર્મના નાયક એવા શ્રી આચાર્ય ભગવંતો ૩૬ ગુણોથી અલંકૃત હોય છે. ‘શ્રી પંચિંદિય સૂત્ર’ માં તેનું વિસ્તારથી વર્ણન કરવામાં આવશે છતાં ખૂબ ટુંકમાં અત્રે જણાવવા છે. (૧ થી ૫) પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષયોનું નિગ્રહ કરે, (૬ થી ૧૪) નવ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યગુણિને ધારણ કરે, (૧૫ થી ૧૮) ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભરૂપી ચાર કષાયથી મુક્ત, (૧૯ થી ૨૩) પાંચ મહાવ્રતથી યુક્ત, (૨૪ થી ૨૮) પાંચ પ્રકારના આચારનું પાલન કરે, (૨૯ થી ૩૩) પાંચ સમિતિનું પાલન કરે અને (૩૪ થી ૩૬) ત્રણ ગુણિથી ગુપ્ત એમ કુલ ૩૬ ગુણો થાય છે અને અન્ય શાસ્ત્રગ્રંથો અનુસાર છત્રીશ છત્રીશી (૩૬ X ૩૬ = ૧૨૯૬) થી પણ શોભે છે.

શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવંતોનું સ્વરૂપ

પાઠક અને વાચકના ઉપનામથી સુપ્રસિદ્ધ એવા શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવંતો સિદ્ધાંતને ભણે અને ભણાવે તેમજ શરણે આવેલાં સંયમીને સંયમમાં સ્થિર કરવાનું મહાન કાર્ય કરતા હોય છે. યુવરાજ અને મંત્રીની ઉપમાને વરેલા એવા શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવંતો ગચ્છ-સમુદાયની અભ્યંતર પર્યાયને સ્વાધ્યાય-વિનય-વૈયાવચ્ચ આદિની શિક્ષા આપનારા હોય છે. તેઓ ૨૫ ગુણોથી અલંકૃત હોય છે.

(૧) શ્રી આચારંગ સૂત્ર (૨) શ્રી સૂચંગાંગ સૂત્ર (૩) શ્રી ઠાણંગ સૂત્ર (૪) શ્રી સમવાયાંગ સૂત્ર (૫) શ્રી ભગવતી સૂત્ર (૬) શ્રી જ્ઞાતા-ધર્મકથા સૂત્ર (૭) શ્રી ઉપાસક દશાંગસૂત્ર (૮) અન્તઃકૃત દશાંગ સૂત્ર (૯) શ્રી અનુતરોવવાઈ સૂત્ર (૧૦) શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્ર (૧૧) શ્રી વિપાક સૂત્ર..., એ અગ્યાર અંગ અને (૧) શ્રી ઉવવાઈ સૂત્ર (૨) શ્રી રાયપસેણી સૂત્ર (૩) શ્રી જીવાભિગમસૂત્ર (૪) શ્રી પન્નવણા સૂત્ર (૫) શ્રી જંબૂદ્વીપપન્નતિ સૂત્ર (૬) શ્રી ચંદપન્નતિ સૂત્ર (૭) શ્રી સૂરપન્નતિ સૂત્ર (૮) શ્રી કપ્પિયા સૂત્ર (૯) શ્રી કપ્પવર્ડિસયા સૂત્ર (૧૦) શ્રી પુફ્ફિયા સૂત્ર (૧૧) શ્રી પુફ્ફ્યૂલિયા સૂત્ર અને (૧૨) શ્રી વહ્નિદશાંગ સૂત્ર એ બાર ઉપાંગને ભણે અને ભણાવે, તેથી ૨૩ ગુણ થયા, (૨૪) ચરણસિતરિ અને (૨૫) કરણસિતરિને પાળે, એમ કુલ ૨૫ ગુણો થયા.

શ્રી સાધુ ભગવંતોનું સ્વરૂપ

જેઓ મોક્ષ મેળવવા માટે સતત સાધના કરે અને બીજા જીવોને મોક્ષમાં જવા માટે સહાય કરે, તેઓ સાધુભગવંત કહેવાય છે. તેઓ ૨૭ ગુણોથી અલંકૃત હોય છે.

(૧) સર્વથા પ્રાણાતિપાત વિરમણ મહાવ્રત (૨) સર્વથા મૃષાવાદ વિરમણ મહાવ્રત (૩) સર્વથા અદત્તાદાન વિરમણ મહાવ્રત (૪) સર્વથા મૈથુન વિરમણ મહાવ્રત (૫) સર્વથા પરિગ્રહ વિરમણ મહાવ્રત (૬) સર્વથા રાત્રિભોજન વિરમણ વ્રત (૭ થી ૧૨) પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય વાયુકાય, વનસ્પતિકાય અને પ્રસકાયની રક્ષા કરે (૧૩ થી ૧૭) પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષયોનો નિગ્રહ કરે (૧૮) લોભનો નિગ્રહ કરે (૧૯) ક્ષમાને ધારણ કરે (૨૦) ચિત્તની નિર્મળતા રાખે (૨૧) વિશુદ્ધ રીતે વસ્ત્રની પડિલેહણા કરે (૨૨) સંયમયોગમાં પ્રવૃત્ત રહે એટલે પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુણિનું પાલન કરે. (નિદ્રા-વિકથા અને અવિવેકનો ત્યાગ કરે.) (૨૩) અકુશળ મનનો સંરોધ એટલે અવળા માર્ગે જતાં મનને રોકે (૨૪) અકુશળ વચનને સંરોધે (૨૫) અકુશળ કાયાને સંરોધે (૨૬) શીત-ઊષ્ણાદિ ૨૨ પરિષહને સમભાવે સહન કરે અને (૨૭) મરણાદિ ઉપસર્ગ ને પણ સમભાવે સહે = એમ કુલ ૨૭ ગુણો થયા.

સતત મોક્ષમાર્ગની સાધના કરતાં અનેકવિધ કષ્ટોને સહન કરતા હોવાથી, તેઓનો વર્ણ કાળો હોય છે. પૂ.સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોનો સંયમથી પવિત્ર દેહ મેલ-પસીના આદિના કારણે મલીન દેખાય, ત્યારે દુર્ગંધા (અરૂચિ) કરવાથી વિચિકિત્સા અતિચાર લાગે અને તેઓનું બહુમાન-અનુમોદન કરવાથી નિર્વિચિકિત્સા આચારનું પાલન થાય છે.

આ પ્રમાણે શ્રી અરિહંત ભગવંતના ૧૨, શ્રી સિદ્ધ ભગવંતના ૮, શ્રી આચાર્ય ભગવંતના ૩૬, શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવંતના ૨૫ અને શ્રી સાધુ ભગવંતના ૨૭ ગુણોનો સરવાળો કરીએ, તો પંચપરમેષ્ઠિના ૧૦૮ ગુણ થાય છે.

નમસ્કાર મહામંત્ર ભણવા અને ગણવાની પાત્રતા અંગે સ્પષ્ટીકરણ

શ્રી મહાનિશીયસૂત્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે ‘શ્રાવકોએ ઉપધાનતપ વિના શ્રી નમસ્કાર મહામંત્ર ભણવું અને ગણવું નિષેધ(મનાઈ) છે’ શ્રી ઉપધાનતપનું પ્રથમ અટારીયુ (અટાર દિવસના પૌષધ) કરવાથી શ્રી નમસ્કાર મહામંત્ર ભણવા અને ગણવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ ઘણી નાની ઉંમરના બાળકો શ્રી ઉપધાનતપ કરવા અસમર્થ હોય ત્યારે બાળકોને ૧૨ ૧/૨ ઉપવાસ જેટલો તપ નવકારશી પચ્ચક્ષાણ દ્વારા પૂર્ણ કરાવવો જોઈએ. શાસ્ત્રીય વિધિ મુજબ ૪૮ નવકારશી = ૧ ઉપવાસ; ૫૮૦ દિવસ સુધી નવકારશી = ૧૨ ૧/૨ ઉપવાસ જેટલો

તપ થાય છે. તપ પૂર્ણ થાય ત્યારે પૂ. ગુરુભગવંત પાસે શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રનું શ્રવણ કરાવવું જોઈએ. શક્તિ પ્રાપ્ત થતાં જ ઉપધાન તપ કરી લેવું જોઈએ. બાળકો સિવાય અન્ય ભવ્યાત્માઓ શક્તિના અભાવે અથવા સંયોગની અનુકૂળતાના અભાવે કદાચ હમણાં ઉપધાન કરવા સમર્થ ન હોય અને ભવિષ્યમાં (ટુંકા સમયમાં) શ્રી ઉપધાન તપ કરવા પૂર્ણ ભાવના સંપન્ન હોય, તેવા ભવ્યાત્માઓ આરાધનાથી વંચિત ન રહી જાય, તેવા શુભ આશયથી શ્રી નમસ્કાર મહામંત્ર ભણવા-અને ગણવાની અનુમતિ જિતાચારથી જૈનશાસનમાં અપાય છે.

વિધિ પૂર્વક કરેલો મંત્રનો જાપ અવશ્ય ફળદાયી બને છે

શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રની આરાધના ત્રણ પ્રકારે બતાવવામાં આવેલ છે

(૧) ઉત્કૃષ્ટ આરાધના (૨) મધ્યમ આરાધના અને (૩) જઘન્ય આરાધના

(૧) ઉત્કૃષ્ટ આરાધના :

શ્રી ઉપધાન તપનું પ્રથમ અટારીયુ આ પ્રમાણે કરાય છે. (અ) ૧૮ દિવસ અહોરાત્રિ પૌષધવ્રત સાથે અખંડ ઉપધાન તપ (બ) ૧૮૦૦ લોગસ્સ સૂત્રનો કાઉત્સગ્ગ અને ખમાસમણાં (ક) ૯ ઉપવાસ અને ૯ નીવી (એકાસણાં) (મૂળવિધિ પ્રમાણે - ૫ ઉપવાસ, ૫છી ૮ આયંબિલ અને ૩ ઉપવાસ)

ઉપધાન તપની મહત્તા અને પવિત્રતા

કોઈપણ શ્રુતને ગ્રહણ કરવા માટે કરાતો વિશિષ્ટ તપ, તેને ઉપધાન કહેવામાં આવે છે. અર્થાત્ જેનાથી શ્રુતજ્ઞાનની પુષ્ટિ થાય, તે ઉપધાન. શ્રી ગુરુભગવંત સમીપે વિધિપૂર્વક તપશ્ચર્યા કરી શ્રી શ્રુત ગ્રહણ કરી ધારવામાં આવે, તે પણ ઉપધાન કહેવાય છે. ઉપધાન = વિશેષ પ્રકારનો તપ .

પ્રથમ ઉપધાન (માળારોપણ વાળા)માં કરાતી આરાધનાની ટુંકી નોંધ

● ૧ લાખ શ્રી નવકાર મંત્રનો જાપ ● ૭ હજાર લોગસ્સનો કાઉત્સગ્ગ ● દોઢેક હજાર વાર શ્રીનમ્સ્તુણં (શકસ્તવ)નો પાઠ ● ૪૭ દિવસ સુધી અહોરાત્રિ પૌષધની આરાધના ● હજારો ખમાસમણાં.... ● ૨૧ ઉપવાસ, ૧૦ આયંબિલ અને ૧૬ નીવી....

(૨) મધ્યમ

આરાધના વિધિ

- શુભ દિવસે શ્રી નવકાર મંત્રનો જાપ શરૂ કરવો.
- તેમાં ૧૮ દિવસ સુધી સંજગ ખીરનાં એકાસણાં અથવા ૧૮ આયંબિલ કરવાં.
- તે દિવસો દરમિયાન એક શ્રી નવકાર મંત્ર ગણી એક સફેદ ફૂલ પ્રભુજીને ચઢાવવા પૂર્વક દરરોજના ૫,૦૦૦ (પાંચ હજાર) શ્રી નવકાર મંત્રનો જાપ કરવો.
- ૧૮ દિવસ દરમિયાન એક લાખ શ્રી નવકારમંત્રનો જાપ પૂર્ણ કરવો.

(૩) જઘન્ય આરાધના

● ૯ દિવસ ખીરનાં એકાસણાં કરવા પૂર્વક દરરોજ બે હજાર શ્રી નવકાર મંત્રનો જાપ કરવો. ● તે દિવસો દરમિયાન સતત પરમાત્મધ્યાનમય બનવું.

શ્રી ગુરુભગવંતના શ્રીમુખે શ્રી નવકાર મંત્ર ગ્રહણ કરવાની વિધિ

● પૂ. ગુરુભગવંત પાસે અગાઉથી શુભ મુહૂર્ત જાણવું. ● ગૃહાંગણે પ્રભુજીની પ્રતિકૃતિ સન્મુખ ધૂપ અને શુદ્ધ ઘીનો દીવો પ્રગટાવવો. ● શુભ સ્થળને આસોપાલવ આદિથી યથાશક્તિ શણગારવું. ● તે દિવસે ઉપવાસ આયંબિલ અથવા એકાસણુ કરવું. ● જિનાલયમાં પ્રભુજીનું ચૈત્યવંદન કરવું. ● વાજતે-ગાજતે શ્રી ગુરુભગવંત પાસે જવું. ● પૂ. ગુરુભગવંતને ગુરૂવંદન કરી માંગલિક સાંભળવા પૂર્વક પ્રાર્થના કરવી કે.. “હે પરમોપકારી ગુરુભગવંત ! હું આપ પૂજ્યશ્રીને ભાવપૂર્વક વંદના કરું છું.મારી ઉપર કૃપા કરી મને શ્રી નવકાર મંત્ર પ્રદાન કરો...” ● પૂ. ગુરુભગવંતે સાધકના કાનમાં ૬૮ અક્ષરવાળો શ્રી નવકાર મંત્ર સંભળાવવો. ● ફરીવાર પૂ. ગુરુભગવંતને ભાવપૂર્વક વંદના કરી, કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરી, જાપ કરવાની અનુમતિ માંગવી. ● પૂ. ગુરુભગવંતના અગણિત ઉપકારોની સ્તવના કરવી.

શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રનો નિયમિત જાપ કયાં, ક્યારે અને કેવી રીતે કરવો

● જાપની જગ્યા નિયત અને પવિત્ર હોવી જોઈએ. ● તીર્થંકર ભગવાનનું કલ્યાણક જે સ્થળે થયું હોય ત્યાં અને જ્યાં સ્થિરતા કરી હોય તે (શુભ પરમાણુમય) ક્ષેત્રમાં કરવો. ● તીર્થ સ્થાનોમાં ● પવિત્ર-શાંત-એકાંત જગ્યાએ ● અશોકવૃક્ષ-શાલવૃક્ષ આદિ ઉત્તમવૃક્ષ નીચે. ● નદી કિનારે. ● વહેલી સવારે બ્રહ્મમુહૂર્તે સૂર્યોદય પહેલાં ૪ ઘડી (૧ કલાક ૩૬ મિનિટ) પૂર્વે જાગૃત થઈ જાપ કરવો ઉત્તમ છે.

પૂજ્યપાદ પાદલિખસૂરિજી મહારાજાએ

જાપના મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર બતાવ્યા છે.

- (૧) **માનસ જાપ** : સહજ ભાવે હોઠ બંધ રાખી, દાંત એક બીજાને ન સ્પર્શે તેમ રાખી, માત્ર પોતે જ જાણી શકે તેમ 'મન'ની અંદર જાપ કરવો તે. ઉત્તમકાર્ય અને શાંતિ માટે ઉપયોગી જાપ કહેવાય છે અને શ્રેષ્ઠ પણ છે.
- (૨) **ઉપાંશુ જાપ** : હોઠનો ફફળાટ વ્યવસ્થિત રાખવા સાથે બીજાને ન સંભળાય તેમ મૌનપૂર્વક મનમાં જાપ કરવો તે. મધ્યમકક્ષાના કાર્ય માટે ઉપયોગી અને મધ્યમજાપ કહેવાય છે.
- (૩) **ભાષ્ય જાપ** : તાલબદ્ધ, શુદ્ધ ઉચ્ચાર સાથે, બીજા સંભળી શકે, તે રીતે બોલીને જાપ કરવો તે. પોતાના કાર્ય માટે ઉપયોગી જાપ કહેવાય છે.

જાપ કરવાની અન્ય ત્રણ રીતો

- (૧) **પૂર્વાનુપૂર્વી** : ક્રમ પ્રમાણે પદ ગણવાં. દા.ત. નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં ઇત્યાદિ...
- (૨) **પશ્ચાનુપૂર્વી** : ઉલટા ક્રમથી ગણવું અર્થાત્ ઉત્ક્રમથી ગણવું. તે બે પ્રકારે ગણાય છે.
 - (૧) પદના ઉત્ક્રમથી અને ૨. અક્ષરના ઉત્ક્રમથી. દા.ત. (૧) પદનો ઉત્ક્રમ-પદમં હવર્ધ મંગલં, મંગલાણં ચ સવ્યેસિં... ઇત્યાદિ
 - (૨) અક્ષરનો ઉત્ક્રમ-લંગમં ઇવહ મંટપ...સિંવ્યેસ ચ હાંલાગમં... ઇત્યાદિ
- (૩) **અનાનુપૂર્વી** : પદ્ધતિ વિશેષથી ગોઠવીને ગણાય તે. દા.ત. ૮ આંક હોય ત્યાં સવ્વપાવપ્પણાસણો, ૨ અંક હોય ત્યારે નમો સિદ્ધાણં

જાપ કરવાની રીતના મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર

- (૧) **ધારણા જાપ** : હાથ કે માળાની સહાયતા વગર માનસિક સંકલ્પના પૂર્વક કરતો જાપ તે. દા.ત. ધ્યાનસ્થ મુદ્રામાં બેસીને પરમાત્માનું ધ્યાન કોઈપણ દ્રવ્યના સહાય વગર કરે તે.

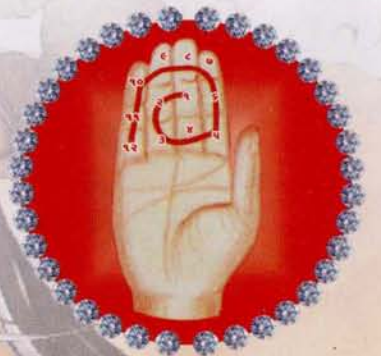
નવપદાવર્ત જાપ

શંખાવર્ત જાપ

સાદો આવર્ત જાપ

નંદાવર્ત

ઓમ્કાર વર્ત

હ્રીં કાર આવર્ત

- (૨) **કર જાપ** :

આંગળીના વેંઠામાં જુદાં-જુદાં આવર્તોના સહારે જાપ કરવો તે. ધારણાજાપ કરવાની અસમર્થતા હોય ત્યારે કર જાપ (કર=હાથ) કરી શકાય છે. તેમાં બન્ને હાથની આંગળીઓના વેંઠાના સહારે સંખ્યાનું પરિમાણ કરી જાપ કરાય તે. વેંઠાના સહારે બન્ને હાથના અંગૂઠાથી ગણવાનું વિધાન છે. તેમાં કહેલાં આવર્ત અનુસાર ગણવાથી શ્રેષ્ઠ ફળદાયક છે. જમણા હાથે ૧૨ અને ડાબા હાથે ૯ ની સંખ્યા હોય છે. ૯ વાર ૧૨ ની સંખ્યા ગણવાથી ૧૦૮ થાય છે.

આ આવર્ત નંદાવર્ત, શંખાવર્ત, ઐં કારાવર્ત, હ્રીં કારાવર્ત, શ્રીં કારાવર્ત, સિદ્ધાવર્ત, નવપદાવર્ત વગેરે અનેક પ્રકારના છે. આવર્તમાં અંગૂઠો ફેરવતાં અંગૂઠાનો નખ કોઈપણ વેંઠામાં ન લાગે અને ૧ થી ૧૨ જમણા હાથે અને ૧-૯ ડાબા હાથે ક્રમશઃ ગણતાં અખંડ - સળંગ અંગૂઠો ફરવો જોઈએ. અંગૂઠો વચ્ચેથી ઉઠાવવો ન જોઈએ.

સુચના : કર જાપ અનંતગણું ફળ આપે છે. (આવર્તના ચિત્રોમાં ક્રમાંક મુજબ જાપ કરી શકાય)

(3) માળા જાપ : શક્તિ મુજબ માળા ખરીદવી. સુતરની માળા સર્વથા યોગ્ય ગણાય છે. તે સિવાય રેશમની માળા, ચંદન, રુદ્રાક્ષ, અક્ષત, સ્ફટિક, પરવાળા આદિની માળા પણ શક્તિ મુજબ લઈ શકાય. શાંતિ અને શુભકાર્ય માટે સફેદ રંગની માળા લેવી.

(જાપમાં ઉપયોગમાં લેતાં પહેલાં માળાને શ્રી ગુરુભગંત પાસે મંત્રાવવી જોઈએ)

અંગૂઠો

તર્જની

મધ્યમા

અનામિકા

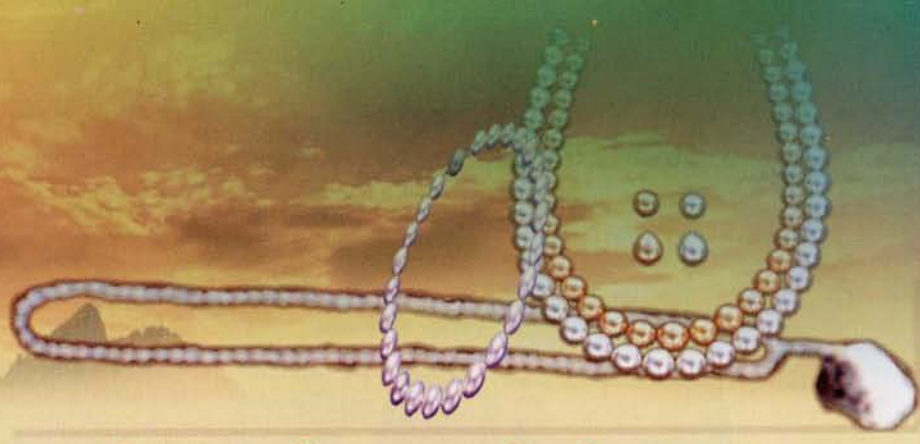

કનિષ્ઠિકા

માળા ગણતરી વખતે રાખવા યોગ્ય સાવધાની

- પોતાની અને પ્રતિષ્ઠા કરેલી (મંત્રેલી) માળા જ વાપરવી.
- સુખડ/સુતરની માળા વાપરવી.
- એક જ નિયત સમયે અને સ્થળે માળા ગણવી.
- પૂર્વ દિશા તરફ મુખ રહે, તે રીતે બેસીને જાપ કરવો.
- પૂર્વ દિશા ન મળે તો ઉત્તર દિશા તરફ મુખ રાખીને જાપ કરી શકાય.
- જાપમાં શુદ્ધ વસ્ત્ર (અખંડ) પહેરવાં, કટાસણું સફેદ ગરમઉનનું ચોરસ રાખવું.
- માળા ગણતરી વખતે પદ્માસન, સિદ્ધાસન, સ્વસ્તિકાસન અથવા પલાંઠી વાળીને સુખાસને બેસવું.
- માળા ગણતરી વખતે કરોડરજ્જુ ટકાર અને સીધી રાખવાથી એકાગ્રતા વધતી હોય છે.
- માળા ગણતરી વખતે એક મણકા ઉપર મંત્ર પૂર્ણ બોલાઈ ગયા પછી જ બીજા મણકાને અડવું જોઈએ.
- માળા ગણતરી વખતે પ્રમાદવશ ઉંઘ આવવાથી માળા પડી જાય તો ફરીવાર પહેલેથી માળા ગણવી જોઈએ અને 'માળા પડી ગઈ' તેની આલોચના પૂ. ગુરુભગવંત પાસે લેવી જોઈએ.
- માળા ખોવાઈ જાય કે ટુટી જાય કે અન્ય કાંઈ નુકસાન થાય તો તેની પણ આલોચના લેવી જોઈએ.

- માળા ગણતરી વખતે મણકાને નખ ન અડવો જોઈએ.
- માળા હૃદયની નજીક, નાભિથી ઉપર અને નાસિકા (નાક)થી નીચે હોવી જોઈએ.
- માળા શરીરના અન્ય ભાગને અને વસ્ત્રોને ન અડવી જોઈએ.
- માળાની ઉપર એક મોટો મણકો હોય છે, તેને 'મેરૂ' કહેવાય છે.
- એક માળા પૂર્ણ થાય ત્યારે મેરૂનું ઉલ્લંઘન ન કરવું એટલે.... 'માળા પૂર્ણ થતાં છેલ્લા મણકાથી બીજીવાર માળા ગણવાની શરૂઆત કરવી.'
- માળા જમીન (ભોયમાં) કટાસણા - ચરવળા કે મુહપત્તિ ઉપર ન રાખવી જોઈએ.
- માળા ભૂલથી નીચે અડી કે પડી જાય તો પૂ. ગુરુભગવંત પાસે ફરી વાર મંત્રાવવી જોઈએ.
- જે માળા થી શ્રી વીતરાગ પરમાત્મા અને શ્રી સિદ્ધચક્રાણી જાપ કરતાં હોઈએ, તે માળાથી શ્રી સરસ્વતી દેવી મંત્ર - વિદ્યામંત્ર - અધિષ્ઠાયકદેવ-દેવી મંત્ર આદિ ન ગણવો જોઈએ. કદાચ ગણાઈ જાય તો ફરીવાર પરમાત્માનો મંત્ર તે માળામાં ન ગણવો.
- જે માળાથી દેવ-દેવી આદિ મંત્રજાપ કરતાં હોઈએ, તે માળાથી પ્રભુજીનો જાપ ન કરવો.

વિવિધ પ્રકારની નવકારવાળી (માળા) થી થતા લાભ નું વર્ણન

- સુતરની નવકારવાળીનો જાપ સુખ આપે છે.
- ચાંદીની નવકારવાળીનો જાપ શાંતિ આપે છે.
- સોનાની નવકારવાળીનો જાપ સૌભાગ્ય આપે છે.
- મોતીની નવકારવાળીનો જાપ આરોગ્ય આપે છે.
- શંખની નવકારવાળીનો જાપ ૧૦૦ ગણો લાભ આપે છે.
- પ્રવાળની નવકારવાળીનો જાપ ૧૦૦૦ ગણો લાભ આપે છે.
- સ્ફટિકની નવકારવાળીનો જાપ ૧૦,૦૦૦ ગણો લાભ આપે છે.
- મોતીની નવકારવાળીનો જાપ ૧,૦૦,૦૦૦ ગણો લાભ આપે છે.
- સોનાની નવકારવાળીનો જાપ ૧૦ કરોડ ગણો લાભ આપે છે.
- ચંદનની નવકારવાળીનો જાપ ૧૦૦ કરોડ ગણો લાભ આપે છે.
- રત્નની નવકારવાળીનો જાપ ૧૨,૦૦૦ કરોડ ગણો લાભ આપે છે.
- પ્લાસ્ટીકની, લાકડાની નવકારવાળી ન વાપરવી, તે શૂન્ય ફળ આપે છે.
- કરજાપ અનંતગણું ફળ આપે છે.

નવકારવાળી ના ૧૦૮ મણકા નું રહસ્ય

શ્રી પંચપરમેષ્ઠિ ના (૧૨+૮+૩૬+૨૫+૨૭=) ૧૦૮ ગુણ હોય છે. તે સમસ્ત ગુણો પ્રત્યે આદર, સત્કાર અને બહુમાન ભાવ ઉત્પન્ન કરવા માટે અને માળા (નવકારવાળી) ગણતી વખતે એક-એક ગુણોનું સ્મરણ કરી પોતાનામાં ઉતારવા પુરુષાર્થ કરવા માટે ૧૦૮ મણકા હોય છે.

આપણા મનમાં રહેલી પાપ કરવાની વૃત્તિ અને પાપકર્મની શક્તિનો નાશ કરવા માટે જૈન માત્રએ ઓછામાં ઓછી એક માળા ૧૦૮ નવકારમંત્રની ગણતી જોઈએ. તેમ કરવાથી આધિ વ્યાધિ-ઉપાધિ અને વિઘ્નોની હારમાળાનો નાશ થવા સાથે પરમશાન્તિ અને આનંદ સ્વરૂપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે.

દિવસથી રાત સુધી આકાશમાં થતા રંગોના ફેરફારને અનુસારે કરાતો જાપ અક્ષરમાળા

- ૧) રાત્રે છેલ્લા પ્રહરે આકાશનો વર્ણ 'સફેદ' હોય ત્યારે 'નમો અરિહંતાણં' નો જાપ કરવો.
- ૨) સવારે સૂર્યોદય વખતે આકાશનો વર્ણ 'લાલ' હોય ત્યારે 'નમો સિદ્ધાણં' નો જાપ કરવો.
- ૩) બપોરે (મધ્યાહ્ન) આકાશનો વર્ણ 'પીળો' હોય ત્યારે 'નમો આયરિયાણં' નો જાપ કરવો.
- ૪) સૂર્યાસ્ત વખતે આકાશનો વર્ણ 'લીલો' હોય ત્યારે 'નમો ઉવજ્જાયાણં' નો જાપ કરવો.
- ૫) મધ્યરાત્રિએ આકાશનો વર્ણ 'કાળો' હોય ત્યારે 'નમો લોએ સવ્વ સાહૂણં' નો જાપ કરવો.

ષડાવશ્યકમય શ્રી નમસ્કાર મહામંત્ર

(૧) નમો = સામાયિક આવશ્યક (નમ્ર-સમતા ભાવની પ્રાપ્તિ)	(૪) એસો પંચ નમુકારો, સવ્વ-પાવપ્પણાસણો = પ્રતિક્રમણ આવશ્યક (પાપથી પાછળ હટવા સ્વરૂપ)
(૨) અરિહંતાણં, સિદ્ધાણં = ચતુર્વિંશતિસ્તવ આવશ્યક (૨૪ તીર્થંકરોનું નામસ્તવ)	(૫) મંગલાણં ચ સવ્વસિં = કાયોત્સર્ગ આવશ્યક (કાઉત્સર્ગ પરમ મંગલ છે.)
(૩) આયરિયાણં, ઉવજ્જાયાણં, લોએ સવ્વ સાહૂણં = ગુરુ વંદન (વાંદણા) આવશ્યક (પૂ.ગુરુ ભ. ને વંદના)	(૬) પટમં હવર્ધ મંગલં = પ્રત્યાખ્યાન આવશ્યક (સર્વશ્રેષ્ઠ મંગલ પ્રતિજ્ઞા છે.)

પ્રથમ પદના સ્મરણથી નિર્વિકલ્પક દશાની પ્રાપ્તિનું વર્ણન

નમો અરિહંતાણ:- 'ન' - જમણા કાનના વિવરમાં; 'મો' - ડાબા કાનના વિવરમાં; 'અ' - જમણી આંખમાં; 'રિ' - ડાબી આંખમાં; 'હં' - જમણા નાક ના વિવરમાં; 'તા' - ડાબા કાનના વિવરમાં અને 'ણં' - મોઢામાં સ્થાપન કરીને ધ્યાન કરવાથી સંકલ્પ-વિકલ્પ દૂર થાય છે.

પંચપરમેષ્ઠિની પ્રધાનતા જેમાં છે; એવી શ્રી નવપદજીની આરાધના આસો અને ચૈત્ર માસ દરમ્યાન ઓળી દ્વારા કરવી જોઈએ. શ્રી શાશ્વતી નવપદજીની ઓળીની વિધિ નીચે મુજબ જાણવી.

ક્રમ	પદનું નામ	કાઉસંગ લોગસમા	પ્રદક્ષિણા	ખમાસમણ	સ્વસ્તિક	વર્ણ અનુસાર ધાન્ય વર્ણન પદ	નવકારવાળી (૨૦)
૧	શ્રી અરિહંત પદ	૧૨	૧૨	૧૨	૧૨	ચોખા	ૐ નમો અરિહંતાણં
૨	શ્રી સિદ્ધ પદ	૮	૮	૮	૮	ઘઉં	ૐ નમો સિદ્ધાણં
૩	શ્રી આચાર્ય પદ	૩૬	૩૬	૩૬	૩૬	ચણા	ૐ નમો આચરિયાણં
૪	શ્રી ઉપાધ્યાયપદ	૨૫	૨૫	૨૫	૨૫	મગ	ૐ નમો ઉવજગાયાણં
૫	શ્રી સાધુ પદ	૨૭	૨૭	૨૭	૨૭	અડદ	ૐ નમો લોએ સવ્વસાહૂણં
૬	શ્રી દર્શન પદ	૬૭	૬૭	૬૭	૬૭	ચોખા	ૐ નમો દંસણસ્સ
૭	શ્રી જ્ઞાન પદ	૫૧	૫૧	૫૧	૫૧	ચોખા	ૐ નમો જ્ઞાનસ્સ
૮	શ્રી ચારિત્ર પદ	૭૦	૭૦	૭૦	૭૦	ચોખા	ૐ નમો ચારિત્તસ્સ
૯	શ્રી તપ પદ	૫૦	૫૦	૫૦	૫૦	ચોખા	ૐ નમો તવસ્સ

શ્રી નવપદજીની આરાધના કરનાર યશ, કીર્તિ, ઋદ્ધિ, સિદ્ધિ અને સમૃદ્ધિ પામે છે અને નવપદજીની આરાધનાનું અંતિમ અને સંપૂર્ણ ફળ પરમપદ=મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે.

ષટ્ચક્ર

શ્રી નવકારમંત્રના ધ્યાનથી સાત ચક્રો પ્રગટ થાય છે.

આપણા શરીરમાં ૭૨,૦૦૦ નાડી હોય છે. તેનું ઉત્પત્તિ સ્થાન (મૂળ-કંદ) જનનેન્દ્રિયથી બે આંગળ નીચે હોય છે. મૂળ-કંદમાંથી ઈડા- પીંગળા-અને સુષુમ્ના- નામની ત્રણ નાડીયો નિકળતી હોય છે, જે અગત્યની છે. તેમાં સુષુમ્ના નાડી મૂળાધાર ચક્ર થી બ્રહ્મારંધ્રચક્ર સુધી લંબાયેલી છે. તે લાલ રંગની હોય છે અને તેમાં 'વજ્ર' નામની નાડી હોય છે. વજ્ર-નાડીમાં 'ચિત્રા' નામની બીજી નાડી હોય છે. વજ્રનાડી તેજસ્વી અને ચિત્રા નાડી સાત્ત્વિક હોય છે. તે ચિત્રા નાડીમાં

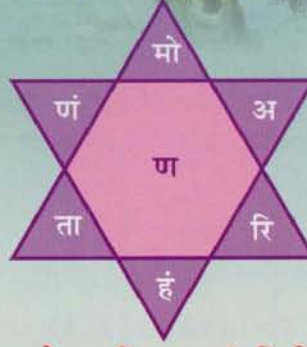
એક (ખૂબ પતળી) નાડી હોય છે, તે બ્રહ્મનાડી કહેવાય છે. કુંડલીની જાગ્રત થાય ત્યારે બ્રહ્મનાડી મારફત મૂળાધાર થી સહસ્રાર તરફ આગળ વધે છે. આ બ્રહ્મનાડીમાં સાત ચક્ર ((૧) મૂળાધાર, (૨) સ્વાધિષ્ઠાન, (૩) મણિપુર, (૪) અનાહત, (૫) વિશુદ્ધ, (૬) આજ્ઞા અને (૭) સહસ્રાર ચક્ર) હોય છે. શ્રી નવકાર મંત્રના ઉચ્ચાર સાથે ૭૨,૦૦૦ નાડીમાં ચૈતન્ય શક્તિનો સંચાર થાય છે. શ્રી નવકારમંત્રથી અંતઃકરણ ઉપર અસર થાય છે.

ચક્રોનું ચતુર્વિધ ધ્યાન સ્તોત્રથી કમલના પાંદડાનું ધ્યાન

ગુદલિङ્ગમધ્યે આધારચક્રં પ્રથમમ્ ।

- (૧) મૂળાધાર ચક્ર (ગુદા અને લિંગના મધ્યમાં આ ચક્રનું સ્થાન હોય છે.) :
- ચાર પાંદડાંવાળું કમલ હોય છે. તે 'નમઃ સિદ્ધમ્' આ ચાર અક્ષરોથી સમૃદ્ધ હોય છે. કર્ણિકામાં પ્રણવ (ૐ કાર), જે પંચ પરમેષ્ઠિના પાંચવર્ણથી યુક્ત છે. તેનું ધ્યાન સુખ આપનાર હોય છે. (પંચ પરમેષ્ઠિના પ્રથમ અક્ષરથી ૐકાર - અ + અ (અશરીરી) + આ + ઊ + મ્ (મુનિ) = ૐ થાય છે.)

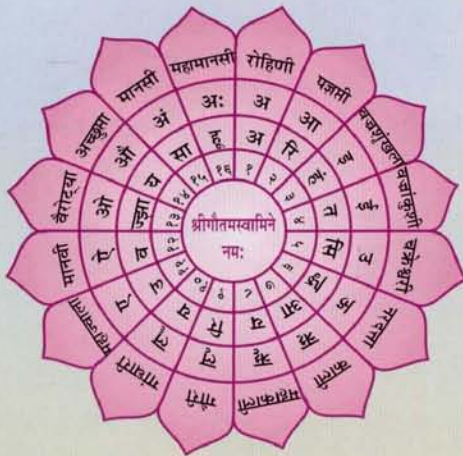
લિङ્ગમૂલે સ્વાધિષ્ઠાનચક્રં દ્વિતીયમ્ ।

- (૨) સ્વાધિષ્ઠાન ચક્ર (લિંગના મૂળમાં આ ચક્રનું સ્થાન) :
- છ ખૂણાની આકૃતિવાળો હોય છે. તે આકૃતિના મધ્યથી લઈને પ્રદક્ષિણામાં એટલે ક્રમશઃ : 'નમો અર્ચિહંતાણં' આ સાત અક્ષરનો મહામંત્ર છે. તેનું ધ્યાન દુઃખનું હરણ કરે છે.

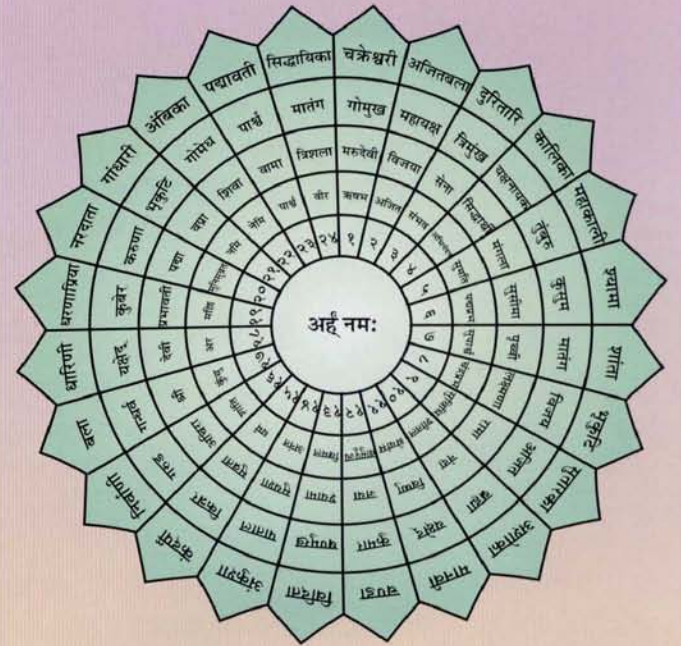
નાભૌ મણિપૂરચક્રં તૃતીયમ્ ।

- (૩) મણિપૂર ચક્ર (નાભિપ્રદેશ પર આ ચક્રનું સ્થાન) :
- આઠ પાંખડીવાળું હોય છે. તેમાં મધ્ય સ્થાને અને મૂળ દિશાઓમાં પંચ-પરમેષ્ઠિ અને વિદિશામાં દર્શન-જ્ઞાન-ચાત્રિ-તપનું ધ્યાન કરવું જોઈએ.

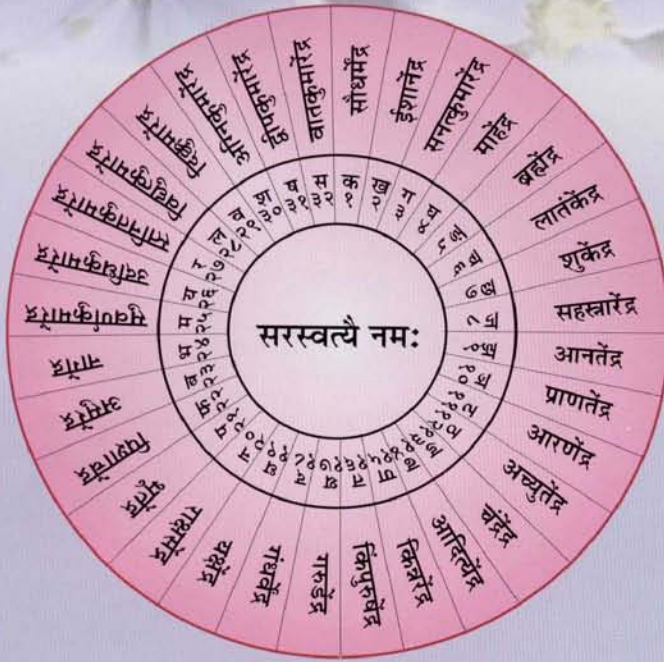
હૃદયે અનાહતચક્રં ચતુર્થમ્ ।

- (૪) અનાહત ચક્ર (હૃદયના મધ્યભાગ પર ચક્રનું સ્થાન) :
- સોળ પાંદડાંવાળું કમલ હોય છે. તેમાં સોળ અક્ષરવાળી મહાવિદ્યા હોય છે. અને સોળ પાંદડાં સોળ સ્વરથી સૂચિત સોળ વિદ્યાદેવીઓથી યુક્ત છે. તેની કર્ણિકામાં 'શ્રી ગૌતમસ્વામિને નમઃ' મંત્ર છે. તેને નમસ્કાર કરવો જોઈએ.

કળ્પે વિશુદ્ધિચક્રં પચ્ચમમ્ ।

- (૫) વિશુદ્ધ ચક્ર (ગળા પર આ ચક્રનું સ્થાન હોય છે.) :
- ચોવીશ પાંદડાંવાળું કમલ હોય છે. તેમાં ચોવીશ તીર્થકરો, તેમની માતાઓ, યક્ષ-યક્ષિણી રહેલા હોય છે. તેની કર્ણિકામાં જિનશક્તિ એટલે 'અર્હ નમઃ' મંત્ર છે. તેનું ધ્યાન કરવું જોઈએ.

धण्टिकायां ललनाचक्रं षष्ठम् ॥

(૬) લલના ચક્ર (સ્વર પેટી (ઘઠિટકા) :

બ્રીશ પાંદડાંવાળું કમલ હોય છે. તે બ્રીશ ઈન્દ્રીય સમૃદ્ધ છે. અને 'હ' રહિત એટલે 'ક' થી 'સ' સુધીના બ્રીશ વ્યંજનથી યુક્ત છે. 'સરસ્વત્યૈ નમઃ' મંત્રથી સિદ્ધ સરસ્વતીદેવી મને સુખ આપજો.

મસ્તકે સોમકલાચક્રં અષ્ટમ્ ।

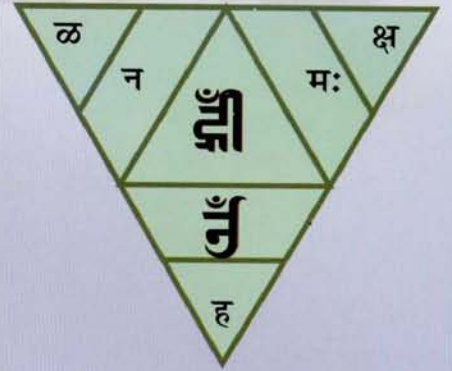
(૮) સોમકલા ચક્ર (માથા પર આ ચક્રનું આ ચક્રનું સ્થાન) :

જે અર્ધ ચન્દ્રાકારની આકૃતિ જેવું સોમકલા છે. તેમાં "અ, સિ, આ, ઉ, સા, નમઃ" મંત્રનું ચંદ્ર જેવા સફેદ વર્ણ પર ધ્યાન કરવાથી મોક્ષ પ્રાપ્તિમાં કારણભૂત બને છે.

બ્રહ્મદ્વારે બ્રહ્મબિન્દુચક્રં નવમ્ ।

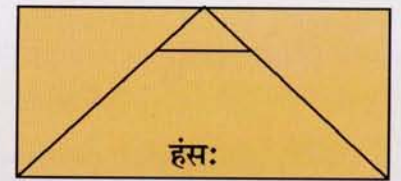
(૯) બ્રહ્મબિન્દુ ચક્ર (બ્રહ્મદ્વાર પર આ ચક્રનું સ્થાન હોય છે.) : આ બ્રહ્મનાડી (સુષુમ્નાનાડી) થી સંયુક્ત છે. તેનું પ્રણવ (ૐ કાર)થી આપૂરિત ધ્યાન, ભવ્ય જીવોનું કલ્યાણ કરે છે.

ભૂમધ્યે આજ્ઞાચક્રં સપ્તમ્ ।

(૭) આજ્ઞા ચક્ર (બન્ને ભ્રમરની વચ્ચે ચક્રનું સ્થાન) :

ત્રણ પાંદડાંવાળું કમલ હોય છે. તે 'હ', 'લ' અને 'ક્ષ' થી યુક્ત છે અને 'ૐ નમઃ' થી સંકલિત (હ્રીં કાર સ્વરૂપ) એકાદારી મહાવિદ્યાથી યુક્ત છે. આ મહાવિદ્યા સમગ્ર સિદ્ધિને આપવા વાળી છે.

બ્રહ્મદ્વારોપરિ હંસનાદચક્રં દશમ્ ।

(૧૦) હંસનાદ ચક્ર (બ્રહ્મદ્વારની ઉપર આ ચક્રનું સ્થાન હોય છે.) :

હંસ (જીવ= આત્મા)નું અત્યંત શુદ્ધ સ્ફટિક જેવું, જે ગલિતમનવાળો એટલે ક્ષીણવૃત્તિવાળો યોગી પુરુષ ધ્યાન કરે છે, તે (યોગી પુરુષ) ને સમગ્ર સિદ્ધિઓ વશીભૂત થાય છે.

આ ચતુર્વિધધ્યાન સ્તોત્રમાં રહેલા પરમેષ્ઠિમય સર્વશ્રેષ્ઠ તત્ત્વનું, જે આત્મા નિરંતર ધ્યાન કરે છે, તે પરમાનંદ (મોક્ષ) ને પામે છે.

૨ 'શ્રી પંચિંદિય સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી પંચિંદિય સૂત્ર
ગોણ નામ : સુગુરુ સ્થાપના સૂત્ર
પદ : ૮
ગાથા : ૨
ગુરુ અક્ષર : ૧૦
લઘુ અક્ષર : ૭૦
સર્વ અક્ષર : ૮૦

વિષય :
૧૮ ગુણો દોષત્યાગ
સ્વરૂપ અને ૧૮ ગુણો
ગુણ-સ્વીકાર સ્વરૂપ =
કુલ ૩૬ ગુણોનું વર્ણન.

'ગુરુ-સ્થાપના' કરતી વખતે
ઉભડગપગે બેસીને કરવાની મુદ્રા.

'ગુરુ-સ્થાપના' કરતી વખતે
પલાંઠીમાં બેસીને કરવાની મુદ્રા.

'ઉત્થાપન મુદ્રા'
ઉભડગપગે કરવાની રીત.

'ઉત્થાપન મુદ્રા'
પલાંઠીમાં બેસીને કરવાની રીત.

૧૮ ગુણો દોષ-ત્યાગ સ્વરૂપ છે. છંદનું નામ : ગીતિ; રાગ : જિણજમ્મસમયે મેરુસિહરે (સ્નાત્રપૂજા)

મૂળ સૂત્ર

પંચિંદિય- સંવરણો,
તહ નવવિહ-બંભચેર-ગુત્તિધરો ।

ચઉવિહ-કસાય-મુક્કો,
ઘમ અઘ્ઘરસ-ગુણોહિં સંજુતો ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

પન્ (પન્)-ચિન્-દિય-સર્વ (સમ્)-વર-ણો,
તહ નવ-વિહ-બમ્-ભ-ચેર-ગુત્-તિ-ધરો ।

ચઉ-વિહ કસા-ચ-મુક્-કો,
ઘમ અટ્-ઠા-રસ ગુણો-હિમ્ સમ્ (સન્)-જુત્-તો ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

પાંચ ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરનાર,
તથા નવ પ્રકારના બ્રહ્મચર્યની-
ગુપ્તિને કરનાર,
ચાર પ્રકારના કષાયથી મુક્ત,
આ અટાર ગુણોથી સંયુક્ત ૧.

અર્થ: પાંચ ઇન્દ્રિયો (ના વિષયો) ને નિગ્રહ કરનાર, તથા રોકનાર તથા નવ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિને ધારણ કરનાર, ચાર કષાયથી મુક્ત, એ અટાર ગુણોથી સંયુક્ત ૧.

૧૮ ગુણો ગુણ-સ્વીકાર સ્વરૂપ છે. છંદનું નામ : ગાહા; રાગ : મયકુંદ-ચંપમાલઘ..... (સ્નાત્ર પૂજા)

પંચ-મહવ્યય-જુતો,
પંચવિહાચાર-પાલણ-સમત્યો ।

પંચ - સમિઓ તિ - ગુતો,
છતીસ-ગુણો ગુરુ મજ્ઞ ॥૨॥

પન્ (પન્)-ચ મહવ્-વય જુત્-તો,
પન્ (પન્)-ચ-વિહા-ચાર-
પાલ-ણ-સમત્-થો ।

પન્ (પન્) - ચ-સમિ- ઓ -તિ-ગુત્-તો,
છત્-તીસ-ગુણો ગુરુ-મજ્-ઞ ॥૨॥

પાંચ મહાવ્રતથી યુક્ત,
પાંચ પ્રકારના આચારને પાલન કરવા માટે સમર્થ,
પાંચ સમિતિવાળા (અને) ત્રણ ગુપ્તિવાળા
(એ) છત્રીશ ગુણવાળા (તે) ગુરુ મારા (છે.) ૨.

અશુદ્ધ

તહ નહવિય
પંચ મહાવય જુતો
પંચવિચાર પાલણ સમત્યો
છતીસ ગુરુ ગુરુ મજ્ઞ

શુદ્ધ

તહ નવવિહ
પંચ મહવ્યય જુતો
પંચવિહાચાર પાલણ સમત્યો
છતીસ ગુણો ગુરુ મજ્ઞ

અર્થ : પાંચ મહાવ્રતથી યુક્ત, પાંચ પ્રકારના આચારને પાલન કરવા માટે સમર્થ, પાંચ સમિતિવાળા અને ત્રણ ગુપ્તિવાળા, એ છત્રીશ ગુણવાળા મારા ગુરુ છે. ૨.

શ્રી આચાર્ય ભગવંતના ૩૬ ગુણોનું વર્ણન

પૂ. ગુરુદેવની નિશ્રામાં ધર્મક્રિયા કરીને સંસારસાગરને તરવાનો હોય છે. મન-વચન-કાયાના યોગોનું જેમના ચરણે સમર્પણ કરવાનું છે એ તારક પૂ. ગુરુદેવની ઓળખાણ સૌથી પહેલા કરવી જોઈએ. તેઓ ૩૬ ગુણોથી યુક્ત હોય છે. તેમાં.....

પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષયોને વશમાં રાખનાર :

● પાંચ ઈન્દ્રિયો અને તેના વિષયો :

ચામડી, જીભ, નાક, આંખ અને કાન, તે પાંચ ઈન્દ્રિયો અને તેના વિષયો અનુક્રમે સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ અને શબ્દ હોય છે. (૧) સ્પર્શ = ૮ = ગુરુ, લઘુ, મૃદુ, કર્કશ, શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ, રુક્ષ • (૨) રસ = ૫ = તીખો, કડવો, ખાટો, મધુર, કષાય. (૩) ગંધ = ૨ = સુગંધ, દુર્ગંધ. • (૪) વર્ણ = ૫ = લાલ, પીળો, લીલો, સફેદ, કાળો • (૫) શબ્દ = ૩ = સચિત્ત, અચિત્ત, મિશ્ર, એમ પાંચ ઈન્દ્રિયોના (૮+૫+૨+૫+૩) = ૨૩ વિષયો અનુકૂળ મળે તો રાગ ન કરે અને પ્રતિકૂળ મળે તો દ્વેષ ન કરે.

● બ્રહ્મચર્યની નવ વાડ :

ખેતરનું જેમ વાડથી રક્ષણ થાય તેમ બ્રહ્મચર્યનું આ નવ વાડોથી રક્ષણ થાય છે. (૧) સ્ત્રી, પશુ, નપુંસક જ્યાં ન હોય ત્યાં વસે. (૨) સ્ત્રીકથા અને સ્ત્રીની સાથે રાગથી વાત ન કરે. (૩) સ્ત્રી બેઠી હોય તે આસને પુરુષ બે ઘડી બેસે નહિ અને પુરુષ બેઠો હોય તે આસને સ્ત્રી ત્રણ પ્રહર (લગભગ ૧૨ કલાક) સુધી બેસે નહિ. (૪) સ્ત્રીના અંગોપાંગ રાગપૂર્વક જુએ નહિ. (૫) એક ભીતના આંતરે સ્ત્રી-પુરુષનો આવાસ હોય ત્યાં ન રહે. (૬) અગાઉ ભોગવેલા વિષયાદિભોગોને સંભારે નહિ. (૭) સ્નિગ્ધ આહાર કરે નહિ. (૮) નીરસ એવો પણ અધિક આહાર કરે નહિ અને (૯) શરીરની શોભા ટાપટીપ કરે નહિ. આ પ્રકારે નવ પ્રકારની બ્રહ્મચર્ય ગુપ્તિને ધારણ કરે છે.

● ચાર કષાયોથી મુક્ત : કષ=સંસાર + આય=લાભ, = સંસારનો લાભ. તે ચાર પ્રકારે છે. (૧) ક્રોધ, (૨) માન, (૩) માયા અને (૪) લોભ.

પાંચ મહાવ્રતથી યુક્ત

(૧) સર્વથા પ્રાણાતિપાત વિરમણ મહાવ્રત, (૨) સર્વથા મૃષાવાદ વિરમણ મહાવ્રત, (૩) સર્વથા અદત્તાદાન વિરમણ મહાવ્રત, (૪) સર્વથા મૈથુન વિરમણ મહાવ્રત અને (૫) સર્વથા પરિગ્રહ વિરમણ મહાવ્રત થી યુક્ત હોય.

પાંચ પ્રકારના આચાર

૧. જ્ઞાનાચાર : જ્ઞાન ભણે, ભણાવે, લખે, લખાવે, ભણનારને સહાયક બને.
૨. દર્શનાચાર : શુદ્ધ સમ્યક્ત્વને પોતે પાળે, બીજા પાસે પળાવે અને સમ્યક્ત્વથી પડતાને સમજાવી સ્થિર કરે.
૩. ચારિત્રાચાર : પોતે શુદ્ધ ચારિત્ર પાળે, બીજા પાસે પળાવે, અને પાળનારને અનુમોદે.
૪. તપાચાર : છ બ્રાહ્મ અને છ અભ્યંતર એમ બાર પ્રકારનો તપ પોતે કરે, કરાવે અને કરતાને અનુમોદન આપે.
૫. વીર્યાચાર : ધર્માનુષ્ઠાન (ધર્મક્રિયા) કરવામાં છતી શક્તિ ગોપવે નહિ તથા તમામ આચાર પાળવામાં વીર્યશક્તિ સંપૂર્ણ રીતે ફોરવે તે. આ પ્રમાણે પાંચ આચારના પાલનમાં સમર્થ હોય.

● પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિથી યુક્ત : ચારિત્ર ધર્મની રક્ષા માટે પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિરૂપી આઠ પ્રવચન માતાને પાળે.

- (૧) ધર્માસમિતિ : સાડા ત્રણ હાથ આગળ દૃષ્ટિ નીચે રાખીને ભૂમિને જોતાં ચાલવું.
- (૨) ભાષાસમિતિ : હિતકારી, મિત, પ્રિયકારી નિરવધ વચન બોલવું.
- (૩) આદાન-ભંડમત્ત-નિક્ષેપણા-સમિતિ : વસ્ત્ર-પાત્ર, પાટ આદિ મુક્તાં-લેતાં પૂંજવા પ્રમાજવાનો ઉપયોગ રાખવો.

(૪) પારિષ્ઠા-પનિકા-સમિતિ : મલ, મૂત્ર, શ્લેષ્મ, કફ આદિ ત્યાગ કરવા યોગ્ય પદાર્થો જીવ ન હોય, તેવી ભૂમિએ પરઠવવાં.

● ત્રણ ગુપ્તિ :

- (૧) મનગુપ્તિ : મનમાં આર્ત, રૌદ્ર, ધ્યાન ધ્યાવવાં નહિ.
- (૨) વચનગુપ્તિ : નિરવધ વચન પણ કારણ વિના બોલવું નહિ.
- (૩) કાયગુપ્તિ : શરીર અણપડિલેલું હલાવવું નહિ. આ પ્રમાણે પાંચ ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરનાર, નવ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિને ધારણ કરનાર, ચાર પ્રકારના કષાયથી મુક્ત, પાંચ પ્રકારના મહાવ્રતથી યુક્ત, પાંચ પ્રકારના આચારને પાલન કરવા માટે સમર્થ, પાંચ સમિતિનું પાલન કરનાર અને ત્રણ ગુપ્તિનું પાલન કરનાર (૫ + ૬ + ૪ + ૫ + ૫ + ૫ + ૩ =) એવા ૩૬ ગુણોથી યુક્ત મારા પૂ. ગુરુભગવંત હોય.

સ્થાપનાનું મહત્વ

ગુણની પ્રાપ્તિ માટે કરાવું કોઈપણ અનુષ્ઠાન ગુણવાન ગુરુભગવંતની સન્મુખ રહીને કરવું જોઈએ. કેમકે ગુરુભગવંતની હાજરીમાં ધર્મક્રિયા કરવાથી પ્રમાદ (= આળસ) ન નડે, ભૂલમાંથી બચી જવાય અને પુણ્યપ્રભાવ સંપન્ન ગુરુભગવંતની હાજરીમાં આનંદ અને વીર્યોલ્લાસની પણ વૃદ્ધિ થાય આથી તમામ ધર્મક્રિયા, શક્ય હોય તો

ગુરુભગવંતોની નિશ્રામાં કરવી જોઈએ. જ્યારે સદ્ગુરુભગવંતની હાજરી ન હોય, ત્યારે આ સ્થાપનાસૂત્ર બોલી, તેના એક-એક પદની વિચારણા દ્વારા ગુણવાન ગુરુભગવંતને નજર સમક્ષ લાવી, ગુરુસ્થાપના કરવી જોઈએ. આ રીતે સ્થાપના કરવાથી આપણે ગુરુભગવંતની નિશ્રામાં છીએ, એવો અનુભવ કરી શકાય.

સ્થાપનાથી યતા લાભોનું વર્ણન

પૂજ્યપાદ શ્રી જિનભદ્ર ગણિ ક્ષમાશ્રમણે શ્રી વિશેષાવશ્યકભાષ્યમાં જણાવ્યું છે કે “જ્યારે સાક્ષાત્ ગુણવંત ગુરુભગવંતનો વિરહ હોય ત્યારે ગુરુભગવંતની ઉપસ્થિતિનો સાક્ષાત્ અનુભવ કરવા ગુરુસ્થાપના કરવી જોઈએ. જેમ જિનેશ્વરના વિરહમાં તેમની પ્રતિમાનું સેવન અને આમંત્રણ સફળ થાય છે, તેમ ગુરુભગવંતના વિરહમાં ગુરુભગવંતની સ્થાપના સન્મુખ કરેલો વિનય અને ક્રિયા માટેનું આમંત્રણ આત્મા માટે હિતકર થાય છે.”

પૂજ્યપાદ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિજી મહારાજાએ શ્રી ગુરુવંદન ભાષ્યમાં જણાવ્યું છે કે (ધર્માનુષ્ઠાન કરતાં) સાક્ષાત્ ગુરુભગવંત વિદ્યમાન ન હોય, તો ગુરુભગવંતના ગુણોથી જે યુક્ત હોય, તેને ગુરુભગવંત તરીકે સ્થાપવા અથવા તેના સ્થાને અક્ષાદિ કે જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રના ઉપકરણો સ્થાપવાં.

“ગુરુભગવંતના સાન્નિધ્યમાં હું છું”, તેવો ભાવ આ સૂત્ર બોલતાં થાય, તો ઉચિત વિનયપૂર્વક બેસી, અવિનય-આશાતનાને ટાળી, ધર્માનુષ્ઠાન થાય અને ભાવોની વૃદ્ધિ પામવા સાથે ક્રિયા મહાન ફળદાયી બને. પરંતુ જેઓ આ સૂત્ર બોલી જાય પણ સૂત્ર દ્વારા આવા ગુરુભગવંતને ઉપસ્થિત કરી શક્તા નથી, તેવા જીવોની ક્રિયા માત્ર દ્રવ્યક્રિયા કહેવાય છે. કેમકે સૂત્રથી થનાર ભાવ નહિ થવાના કારણે ભાવગુરુભગવંતની સ્મૃતિ તેમને થતી નથી અને તે કારણે ગુરુભગવંત પ્રત્યે વિનય-બહુમાન કે ક્રિયામાં કોઈ ભાવ આવી શક્તો નથી, માટે જ ‘આ સૂત્ર દ્વારા ભાવ ગુરુભગવંતને સ્મૃતિમાં લાવવા ખાસ મહેનત કરવી જોઈએ.’

સ્થાપનાજી સ્થાપવાની મુદ્રાને ‘આદવાન (સ્થાપના) મુદ્રા’ કહેવાય છે. સ્થાપનાજી ઉત્થાપવાની મુદ્રાને ‘ઉત્થાપન મુદ્રા’ કહેવાય છે.

સ્થાપનાના બે પ્રકાર કહેવાય છે.

ચૌદ પૂર્વધર - શ્રી શ્રુતકેવલી - કલ્પસૂત્ર જૈનાગમના રચયિતા પૂજ્યપાદ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીજી મહારાજાએ નવમા પૂર્વમાંથી ‘સ્થાપના-કલ્પ’ ઉદ્ધૃત કરીને સ્થાપના બે પ્રકારે કહેલ છે. તે આ પ્રમાણે :

(૧) ઈત્વરકથિત સ્થાપના: અલ્પસમય માટેની સ્થાપના. આપણા ગુરુભગવંતો જે સ્થાપનાચાર્યજી રાખે છે, તેમાં શ્રી આચાર્ય આદિ પંચપરમેષ્ઠિભગવંતની સ્થાપના કરેલી હોય છે. તે જો હોય તો બીજી કોઈ સ્થાપના સ્થાપવાની જરૂર રહેતી નથી. તેમની સામે બધી ક્રિયા કરી શકાય પણ જો ગુરુભગવંતના સ્થાપનાચાર્યજી ન હોય તો ક્રિયા કરવા માટે શ્રી નવકારમંત્ર + શ્રી પંચિંદિય સૂત્ર વાળુ પુસ્તક, તે ન હોય તો કોઈ અન્ય ધાર્મિક પુસ્તક અથવા નવકારવાળી અથવા ચરવળા જેવી સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રનાં ઉપકરણો પોતાની સામે રાખીને અલ્પસમય માટે જે સ્થાપના કરવામાં આવે છે, તેને ઈત્વરકથિત સ્થાપના કહેવામાં આવે છે. (પ્લાસ્ટીક, લોટું આદિ જઘન્ય દ્રવ્યની સ્થાપના યોગ્ય ન કહેવાય.)

(૨) ચાવત્કથિત સ્થાપના: ગુરુપ્રતિમા કે અક્ષાદિની

સ્થાપનાને ચાવત્કથિત સ્થાપના કહેવાય છે. અક્ષ,

વરાટક, ચંદન પ્રમુખ કાષ્ટમાં આલેખાયેલા ચિત્રમાં

(૧) સદ્ભાવ અને (૨) અસદ્ભાવ ગુરુભગવંતની

સ્થાપના ચિરકાળ=લાંબાકાળ સુધી કરવામાં આવે

છે. તેમાં દક્ષિણાવર્ત આદિ વિશિષ્ટ લક્ષણવાળા

અક્ષ-વરાટક વિશેષ ફળદાયી કહેવાય છે. (૧)

સદ્ભાવ = ગુરુભગવંતની પ્રતિમા-પ્રતિકૃતિ

(ફોટો) ની આબેહૂબ સ્થાપના. (૨) અસદ્ભાવ =

અક્ષ, વરાટક, પુસ્તક આદિમાં અતદાકાર

(આકૃતિ રહિત) સ્થાપના.

● અક્ષ = ગોળ શંખાકૃતિ, (હાલ તે મોટેભાગે સ્થાપનાચાર્યજી તરીકે વાપરવામાં આવે છે.)

● વરાટક = ત્રણ લીટીવાળા કોડા, (તેની સ્થાપના હાલમાં લગભગ જોવામાં આવતી નથી.)

સ્થાપનાજી સ્થાપવાની વિધિ

(૧) ઈત્વરકથિત સ્થાપના સ્થાપવાની વિધિ : સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રના ઉપકરણોને બાજોઠ ઉપર પધરાવીને (નાભિથી ઉપર અને નાકથી નીચે રહે તેમ) ગુરુભગવંતના ૩૬ ગુણોની સ્થાપના કરતા હોઈએ, તે રીતે તેની સન્મુખ જમણો હાથ અવળો (સર્પાકારે) સ્થાપના મુદ્રામાં રાખવો અને ડાબા હાથે મુહપત્તિ મુખ આગળ રાખીને મંગલ માટે શ્રી નવકારમંત્ર બોલીને શ્રી પંચિંદિયસૂત્ર બોલવું.

(સામાયિક - પ્રતિક્રમણ વગેરેની ક્રિયા સ્થાપનાચાર્યજી સામે કરતી વખતે વચ્ચે-વચ્ચે પવનના કારણે કે નાના બાળકના કારણે સ્થાપનાચાર્યજી હલી જાય અથવા કોઈ ભૂલથી હલાવી નાંખે, તો ફરીવાર ઉપરોક્ત શ્રી નવકારમંત્ર + શ્રી પંચિંદિયસૂત્ર વડે સ્થાપના કરવી. સ્થાપનાચાર્યજી હલી ગયા, તેની ગુરુભગવંત પાસે આલોચના લેવી.)

સ્થાપનાજી ઉત્થાપવાની વિધિ

(૨) ઈત્વર કથિત સ્થાપના ઉત્થાપન વિધિ :- બધી ક્રિયા પૂર્ણ થયા બાદ જમણો હાથ સવળો રાખી ડાબા હાથે મુખ પાસે મુહપત્તિ રાખીને ઉત્થાપન મુદ્રામાં શ્રી નવકારમંત્ર ગણવો. આ ક્રિયા કર્યા પછી સ્થાપેલ વસ્તુને હલાવી શકાય.

ચાવત્કથિત સ્થાપનાચાર્યજીના પડિલેહણ ની વિધિ

ખમાસમણું (સત્તર સંડાસા પૂર્વક) દઈને ઈરિયાવહિયં પડિક્કમી ૧૩ બોલથી અક્ષનું પડિલેહણ કરવું.

સ્થાપનાચાર્યજી પડિલેહણના ૧૩ બોલ

(૧) શુદ્ધસ્વરૂપના ધારક-ગુરુ (૨) જ્ઞાનમય (૩) દર્શનમય (૪) ચારિત્રમય (૫) શુદ્ધ-શ્રદ્ધામય (૬) શુદ્ધ-રૂપણામય (૭) શુદ્ધ-સ્પર્શનામય. (૮-૯-૧૦) પંચાચાર પાળે, પળાવે, અનુમોદે. (૧૧) મનગુપ્તિ (૧૨) વચનગુપ્તિ (૧૩) કાયગુપ્તિએ ગુપ્તા.

પડિલેહણ કરવાનો ક્રમ

સવારના પડિલેહણમાં બે હાથ જોડીને વિનમ્ર ભાવ પ્રગટ કરીને સ્થાપનાચાર્યજીને ગ્રહણ કરીને સ્થાપનાચાર્યજીની જોળીને ૨૫ બોલથી પડિલેહવી. પછી જોળીથી ઠવણીની દાંડીને ૧૦ બોલથી પડિલેહણ કરી જોળીને ઠવણી પર મૂકવી. સ્થાપનાચાર્યજીને (મુહપત્તિ સહિત) પડિલેહણ કરેલ શુદ્ધ વસ્ત્ર (કંબલાદિ) પર મૂકવા. સ્થાપનાચાર્યજી ઉપર ટાંકેલ પ્રથમ મુહપત્તિને ૨૫ બોલથી પડિલેહણ કરવી. તે મુહપત્તિને જમણા હાથે આંગળીઓના આંતરે પકડીને એક-એક અક્ષ ને (સ્થાપનાચાર્યજી) ૧૩-૧૩ બોલથી પડિલેહણ કરી શુદ્ધ વસ્ત્ર ઉપર ક્રમશઃ ગોળાકારે સ્થાપન કરવા. પછી સ્થાપનાચાર્યજી મૂકવાની પાટલીને ૧૦ બોલથી પડિલેહણ કરવી. પડિલેહણ કરેલ પાટલી ઉપર અનુક્રમ પ્રમાણે અક્ષો (સ્થાપનાચાર્યજી) ને મૂકવા અને તેની ઉપર પડિલેહણ કરેલ પ્રથમ મુહપત્તિ ટાંકવી. પછી ક્રમશઃ બે મુહપત્તિ અને નીચે રહેલ ખુલ્લા બે રુમાલોને ૨૫-૨૫ બોલથી પડિલેહણ કરવું. પડિલેહણ થયેલ સર્વ મુહપત્તિ આદિને ક્રમશઃ મૂકીને સ્થાપનાચાર્યજીને વ્યવસ્થિત મૂકવા અને જોળી બાંધીને ઠવણી ઉપર સ્થાપન કરવા. બપોરના પડિલેહણ વખતે જોળી-ઠવણી અને બે રુમાલ - ત્રણ મુહપત્તિનું પડિલેહણ કર્યા પછી સ્થાપનાચાર્યજી (અક્ષો) ની ક્રમશઃ પડિલેહણ કર્યા પછી પાટલીનું પડિલેહણ કરવું. પછી પાટલી પર અક્ષો (સ્થાપનાચાર્યજી) ની સ્થાપના કરી મુહપત્તિથી ટાંકી બાંધીને બે હાથે બહુમાન ભાવપૂર્વક ઠવણી પર મૂકવા.

(મુહપત્તિ-રુમાલ-જોલી = ૨૫ બોલથી, ઠવણી-પાટલી = ૧૦ બોલથી અને સ્થાપનાચાર્યજી (અક્ષો)નું = ૧૩ બોલથી પડિલેહણ અક્ષનું કરવું.) (ઠવણી ઉત્તમદ્રવ્ય (સુખડ આદિ) ની હોવી જરૂરી છે)

પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંત ઉભય ટંક સ્થાપનાચાર્યજીની પડિલેહણ કરે અને પૌષ્ઠાર્થી શ્રાવક-શ્રાવિકા પણ ઉભય ટંક સ્થાપનાચાર્યજી ની પડિલેહણ કરે. પરંતુ પૌષ્ઠવ્રત સિવાયના શ્રાવક-શ્રાવિકાએ એક વખત સ્થાપનાચાર્યજીની પડિલેહણ કરવી. સ્થાપનાચાર્યજીની જરૂર ન હોય ત્યારે ચતુર્વિધ શ્રી સંઘે (સાધુ-સાધ્વીજી-શ્રાવક-શ્રાવિકા) તે સ્થાપનાચાર્યજી સંપૂર્ણપણે ટંકાઈ જાય તેટલું વાસચૂર્ણ (વાસક્ષેપ) ઉપર-નીચે નાખીને સુયોગ્ય સાધનમાં મૂકી રાખવા.

સ્થાપનાચાર્યજી સાડા ત્રણ હાથ દૂર રાખવા, તેમને પૂંઠ ન પડે તેની કાળજી રાખવી, ક્રિયા કરતી વખતે સ્થાપનાચાર્ય ઉંબરાની અંદર હોય તો અંદર જઈને ક્રિયા કરવી. સ્થાપનાચાર્યજીનું બહુમાન જાળવવા માટે વિના કારણે વારંવાર એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને મૂકવા નહીં. સ્થાપનાચાર્યજી સ્થાપતાં પહેલાં “ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! શ્રી સુધર્માસ્વામી સ્થાપનાજી સ્થાપું ?” આદેશ માંગવાની જરૂર નથી. કારણ કે સ્થાપનાચાર્યજી સ્થાપ્યા પહેલાં તેમની આગળ આદેશ કેવી રીતે મંગાય ? . ખુરશી આદિ પર કારણસર બેસનારે પણ સ્થાપનાચાર્યજી નાભિ ઉપર રહે, તેમ રાખવા.

ખમાસમણ આપતી વખતે કરવા યોગ્ય સત્તર સંડાસા (પ્રમાર્જના)

૧

‘ઈચ્છામિ ખમાસમણો ’
બોલતી વખત ની મુદ્રા

૨

‘વંદિઉં’બોલતી
વખત ની મુદ્રા

૩

ચરવળાની (છેડે રહેલ) ગરમ ઉણની
દશીથી પાછળના ભાગે ડાબી તરફ
થાપાથી પગની પાની સુધી પ્રમાર્જના કરવી.

૪

પાછળના ભાગે નજર કરતાં
મધ્ય સ્થાને થાપાથી નીચે
સુધી પ્રમાર્જના કરવી.

૫

પાછળના ભાગે જમણી
તરફ થાપાથી પાની
સુધી પ્રમાર્જના કરવી.

૬

આગળના ભાગે ડાબી તરફ
પગના મૂળીયાથી પગના પંજાના
છેડા સુધી પ્રમાર્જના કરવી.

૭

આગળના ભાગે મધ્યસ્થાને
ડુંટીથી નીચેથી બન્ને પગના
વચ્ચેની અંતિમ જગ્યા
સુધી પ્રમાર્જના કરવી.

૮

આગળના ભાગે જમણી
તરફ પગના મૂળીયાથી
પગના પંજાના છેડા
સુધી પ્રમાર્જના કરવી .

૯

ટીંચણની સ્થાપના નીચે
કરવા માટે યોગ્ય અંતરે
ડાબેથી જમણે તેમ ત્રણ
વાર પ્રમાર્જના કરવી.

ખમાસમાણ આપતી વખતે કરવા યોગ્ય સત્તર સંડાસા (પ્રમાર્જના)

૧૦

ટીંચણ સ્થાપનની જગ્યાએ પ્રમાર્જના કર્યા પછી (કોઈની પણ સહાયતા લીધા વગર) નીચે બેસવું.

૧૧

મુખના અડધા ભાગની ડાબી તરફ ઑંખ-નાક-હોઠ-ગાળની પ્રમાર્જના કરતાં ખભાથી પંજા સુધી પ્રમાર્જના કરવી.

૧૨

ડાબા હાથની હથેળી સીધી પ્રમાર્જને સહેજ હાથ ઊંચો કરી પાછળના ભાગે કોણી સુધી પ્રમાર્જના કરવી.

૧૩

ફોટા નં.-૧૧ અને ૧૨ની જેમ ડાબાના બદલે જમણે પ્રમાર્જના કરવી.

૧૪

ચરવળાને ખોળામાં મૂકીને મુહપતિથી મસ્તક સ્થાપવાની જગ્યાએ ડાબે થી જમણે, તેમ ત્રણ વાર ક્રમશઃ પ્રમાર્જના કરવી.

૧૫

બે હાથ- બે પગ અને માથું નીચે નમતી વખતે પાછળથી ઊંચા ન થવું જોઈએ.

૧૬

બે હાથ-બે પગ અને માથું = ૫ અંગ નીચે જમીન ને સ્પર્શે ત્યારે જ 'મત્યએણ વંદામિ' બોલવું.

૧૭

ઉભા થતી વેળાએ પહેલા પાછળ સહેજ નજર કરી ડાબેથી જમણે, તેમ ત્રણવાર ક્રમશઃ પગના પંજા ને સ્થાપન કરવાની ભૂમિ પર પ્રમાર્જના કરવી.

૧૮

પાછળ પ્રમાર્જના કર્યા બાદ (કોઈનો પણ સહારો લીધા વગર) ઉભા થવું.

૩ 'શ્રી ખમાસમણ સૂત્ર'

આદાન નામ :	શ્રી ખમાસમણ સૂત્ર
ગોણ નામ :	પંચાંગ પ્રણિપાત સૂત્ર
પદ :	૨
સંપદા :	૨
ગુરુ અક્ષર :	૩
લઘુ અક્ષર :	૨૫
સર્વ અક્ષર :	૨૮

વિષય :
(ખૂબ ટુંકાણમાં)
પરમાત્મા તથા
ગુરુભગવંતને
વંદના.

‘ખમાસમણ’ આપતી
વખતેની સ્પષ્ટ મુદ્રા.

‘ખમાસમણ’ આપતી વખતે
પાછળ થી ઉંચા ન
થવું જોઈએ, તે સ્પષ્ટ મુદ્રા.

મૂળ સૂત્ર

ઘચ્છામિ ખમાસમણો ॥૧॥
વંદિઉં જાવણિજાએ
નિસીહિયાએ ॥૨॥
મત્યએણ વંદામિ ॥૩॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ઘચ્-છા-મિ-ખમા-સમ-ણો ॥૧॥
વન્-દિઉમ્ જાવ-ણિજ્-જાએ-
નિ-સી-હિ-યાએ ॥૨॥
મત્-થ-એણ વન્-દામિ ॥૩॥

પદક્રમાનુસારી અર્થ

હું ઘચ્છુ છું કે હે ક્ષમાશ્રમણ !, ૧.
વંદન કરવાને માટે શરીરની
શક્તિ સહિત પાપ વ્યાપારને તજીને. ૨.
મસ્તક વડે વંદન કરું છું. ૩.

અશુદ્ધ

ઘચ્છામિ ખમાસણો
નિસીયાએ
વંદિઉ (વંદેઉ) જાવણિજાએ
મથેણ વંદામિ

શુદ્ધ

ઘચ્છામિ ખમાસમણો
નિસીહિયાએ
વંદિઉં જાવણિજાએ
મત્યએણ વંદામિ

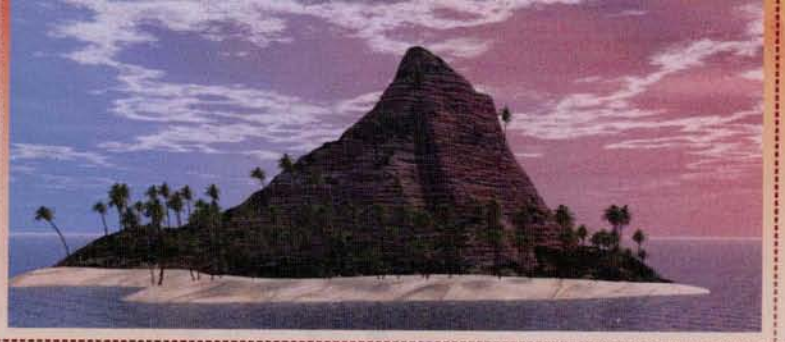
અર્થ : હે ક્ષમાશ્રમણ ! શરીરની શક્તિ
સહિત અને પાપ વ્યાપારને તજીને વંદન
કરવા માટે ઘચ્છું છું (અને) મસ્તક
વડે વંદન કરું છું. ૧-૩.

સત્તર સંડાસા

૧. પાછળ કમરના ભાગથી નીચે પગની પાની સુધી
ચરવળાથી ડાબે-વચ્ચે-જમણે અનુક્રમે પ્રમાર્જન કરવું.
(૧ થી ૩)
૨. આગળ બન્ને પગ મૂળીયાથી નીચે પગની પાની સુધી
ચરવળાથી ડાબે-વચ્ચે-જમણે અનુક્રમે પ્રમાર્જન કરવું. (૪
થી ૬)
૩. ઢીંચણ સ્થાપન કરવાની જગ્યાએ નીચે જમીન પર
ચરવળાથી ત્રણ વાર પ્રમાર્જવું. (૭ થી ૯)
૪. મુહપતિની ડાબી બાજુ મુખથી ખભો-હાથ-કોણી-પંજો-
પાછળનો હાથનો અડધોભાગ ત્યાં સુધી મુહપતિ દ્વારા
પ્રમાર્જવું અને તે મુજબ જમણી બાજુ પણ પ્રમાર્જના

કરવી. (૧૦-૧૧)

૫. મસ્તક જ્યાં સ્થાપન કરવું હોય તે ભૂમિ પર મુહપતિથી
ત્રણ વાર પ્રમાર્જના કરવી. (૧૨ થી ૧૪)
૬. હાથને જોડીને, બંને કોણી પેટ પર સ્થાપીને ચરવળાને
ખોળામાં મૂકીને, બંને હાથે જમીન પર પગની સાવ નજીક
સ્થાપીને પાછળથી જરા પણ ઉંચા થયા વગર પ્રમાર્જન
કરેલ ભૂમિ પર મસ્તકની સ્થાપના કરતાંની સાથે
‘મત્યએણ વંદામિ’ બોલવું.
૭. વંદન કરી લીધા પછી પાછા ઉભા થતી વખતે પગની
પાછળ દૃષ્ટિ કર્યા બાદ ચરવળાથી ત્રણ વાર પ્રમાર્જના
કરીને ઉભા થવું. (૧૫ થી ૧૭)

જેનાથી સંસારનો લાભ થાય અર્થાત્ સંસારમાં પરિભ્રમણ વધે, તેને કષાય કહેવાય. તે ચાર પ્રકારે છે.

૧. ક્રોધ ૨. માન ૩. માયા અને ૪. લોભ.

જીવનના ઊંચા વિકાસને પામેલા ધર્માત્માને પણ ભયંકર પછડાટ આપતો હોય છે. આ ક્રોધ સૌથી ખતરનાક દોષ છે, તો તેનો પ્રતિપક્ષી ગુણ ‘ક્ષમા’ આત્મવિકાસને

સાધનારો કહેવાય છે. પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતો અનેક ગુણોના ભંડાર હોય છે. તેઓમાં પ્રધાન ગુણ ‘ક્ષમા’ હોય છે. શ્રી અરિહંત ભગવંતાદિમાં આ ગુણ પૂર્ણ કક્ષાએ વિકસિત હોય છે. જ્યારે પૂ. સાધુભગવંતાદિ તે પૂર્ણ કક્ષા સુધી પહોંચવા પ્રયત્નશીલ હોય છે, માટે જ તેઓ સર્વેને ‘ક્ષમાશ્રમણ’ના નામથી સંબોધિત કરીને વંદના કરવા આ ‘ખમાસમણ’ સૂત્ર ઉપયોગી કહેવાય છે.

ક્ષમાશ્રમણને (ગુરુભગવંતને) વંદન કરવાના ત્રણ પ્રકારો શાસ્ત્રોમાં જણાવવામાં આવ્યા છે.

(૧) જઘન્ય ગુરુવંદન : (ફિટ્ટા વંદન)

પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતો જ્યારે મળે ત્યારે પૂર્ણ અનુકૂળતા ન હોય ત્યારે બે હાથ જોડી મસ્તક નમાવીને ‘મત્ય એણ વંદામિ’ બોલવા દ્વારા વંદન કરાય, તેને ફિટ્ટા વંદન કહેવાય છે.

પૂ. ગુરુ ભગવંતો સામે મળે કે રસ્તામાં મળે કે અન્ય કોઈ સ્થળે મળે ત્યારે યથાયોગ્ય વિનય સાચવીને ફિટ્ટા વંદન કરવું જોઈએ. વાહન આદિમાં પસાર થવાનું થાય અને ઉભા રહેવું કે થોભવું શક્ય ન હોય, તો પણ તે તે અવસ્થામાં પણ બુટ-ચંપલનો આદિનો ત્યાગ કરીને બહુમાન ભાવપૂર્વક ફિટ્ટા વંદન કરવું જોઈએ. તેમ ન કરવાથી ગુરુ ભગવંતનો અવિનય અને આશાતનાનો દોષ લાગે.

સાધુભગવંતો સાધુભગવંતોને અને સાધ્વીજી ભગવંતો સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોને તેમજ શ્રાવક-શ્રાવિકા ગણ સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોને ‘મત્યએણ વંદામિ’ દ્વાર ફિટ્ટા વંદન કરે. પરંતુ રસ્તામાંથી પસાર થતી વેળાએ સાધ્વીજી ભગવંતો અને શ્રાવિકાગણ સાધુભગવંતોને ફિટ્ટા વંદન અવશ્ય કરવા છતાં સાધુ ભગવંતો શાસનની અપભ્રાજનાથી બચવા તે ફિટ્ટા વંદનનો કોઈ પ્રતિભાવ ન આપે. તે જ પ્રમાણે સાધ્વીજી ભગવંતો પણ શ્રાવક ગણના ફિટ્ટા વંદન નો કોઈ પ્રતિભાવ ન આપે.

(જ્યારે શ્રાવક-શ્રાવિકા અરસ-પરસ મળે ત્યારે (પરસ્પર સાધર્મિકને) ‘જય જિનેન્દ્ર’ બોલવાના બદલે ‘પ્રણામ’ બોલે. એક બીજામાં રહેલા આત્મસ્વભાવ વિકાસી ગુણોને નજર સમક્ષ રાખીને બુટ-ચંપલનો ત્યાગ કરી મુખશુદ્ધિ સાથે બે હાથ જોડી મસ્તક નમાવીને ‘પ્રણામ’ બોલવું વધુ ઉચિત છે. પરંતુ જૈનેતર ભાઈ-બહેન જૈનધર્મીને મળે તો ‘જય શ્રી કૃષ્ણ’ કે ‘જય સીયારામ’ના પ્રતિભાવના જવાબ રૂપે ‘જય જિનેન્દ્ર’ બહુમાનભાવ પૂર્વક બોલવું જોઈએ.)

(૨) મધ્યમ-ગુરુ-વંદના : (થોભ-વંદના)

પંચાંગ – પ્રણિપાત સ્વરૂપ શ્રી ખમાસમણ સૂત્ર, ઈચ્છાકાર સૂત્ર અને અખ્ખુલ્લિઓ સૂત્ર ના સહારે થોભીને કરાવું વંદન, તે થોભવંદન કહેવાય છે.

લઘુ સાધુભગવંત વડીલ સાધુભગવંતોને અને સાધ્વીજી ભગવંત વડીલ સાધ્વીજી ભગવંતો તથા સર્વ સાધુભગવંતોને તેમજ શ્રાવક ગણ સાધુ ભગવંતોને અને શ્રાવિકાગણ સાધુ-સાધ્વીજીભગવંતોને આ થોભ-વંદન કરે. પણ શ્રાવક ગણ સાધ્વીજી ભગવંતને ફક્ત જઘન્ય વંદન સ્વરૂપ ફિટ્ટા વંદન જ કરે.

(૩) ઉત્કૃષ્ટ-વંદન : (દ્વાદશાવર્ત-વંદન)

પૂ. ગુરુ ભગવંતને બાર આવર્ત છે જેમા એવા શ્રી વાંદણા સૂત્ર આદિ દ્વારા વંદન કરાય, તે દ્વાદશાવર્ત નામનું ઉત્કૃષ્ટ ગુરુવંદન કહેવાય છે પૌષધમાં ‘રાઈ-મુહપતિ’ કરાય છે, તે પણ આ જ વંદન છે. આચાર્ય- ઉપાધ્યાય- પંચ્યાસ પ્રવર-ગણિવર્ય અને પ્રવર્તકની વિશિષ્ટ પદવી ધરાવનાર પૂજ્ય ગુરુભગવંતને આ વંદન કરાય છે. જ્યારે પદસ્થનો સર્વથા અભાવ હોય ત્યારે પૌષાર્થીઓ સ્થાપનાચાર્યજી સમક્ષ સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતની સાક્ષીએ પણ આ દ્વાદશાવર્ત (રાઈ-મુહપતિ) વંદન કરતા હોય છે.

પ્રસ્તુત ત્રણ પ્રકારના ગુરુવંદનમાં મધ્યમ-ગુરુવંદન સ્વરૂપ થોભ વંદનમાં આ શ્રીખમાસમણ સૂત્રની આવશ્યકતા રહેલી છે. તેમજ શ્રી અરિહંત ભગવંતાદિ પંચપરમેષ્ઠિ, જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપપદ આદિ વિશિષ્ટ આરાધનામાં પણ આ સૂત્ર અતિ-ઉપયોગી છે.

પરંતુ કુળદેવતા ૨૪ તીર્થંકરોના ચક્ષ-ચક્ષણી, ૧૬ વિદ્યાદેવીઆ શાસન રક્ષક સમ્યદૃષ્ટિ દેવ-દેવીઓ કે પોતાના માત-પિતા આદિ વડીલ જનને ક્યારે પણ આ ખમાસમણ સૂત્ર દ્વારા વંદન ન જ કરાય.

૪ 'શ્રી ઇચ્છકાર સૂત્ર'

‘ગુરુવંદન’
કરતી વખતે
બોલતી -
સાંભળતી
વખતેની મુદ્રા.

આદાન નામ : શ્રી ઇચ્છકાર સૂત્ર
ગોણ નામ : સુગુરુ સુખશાતા પૃચ્છા સૂત્ર
પદ : ૭
સંપદા : ૭
ગુરુ અક્ષર : ૪
લઘુ અક્ષર : ૪૮
સર્વ અક્ષર : ૫૨

વિષય :
સદ્ગુરુને
સંયમયાત્રાની
સુખશાતા
પુછવી.

મૂળ સૂત્ર

ઇચ્છકાર! સુહરાઈ ?
(સુહદેવસિ ?)
સુખતપ ? શરીર નિરાબાધ ?

સુખ-સંજમ-જાત્રા
નિર્વહો છો જી ?
સ્વામી ? શાતા છે જી ?

ભાત-પાણીનો લાભ
દેજો જી ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ઇચ્-છ-કાર! સુહ-રાઈ ?
(સુહ-દેવ-સિ ?)
સુખ-તપ ? શરીર-નિરા-બાધ ?

સુખ-સમ્ (સન્)-જમ-જાત્ર-રા
નિર્-વહો છો જી ?
સ્વામી ! શાતા છે જી !

ભાત-પાણીનો લાભ દેજો-જી ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

હે ગુરુમહારાજ ! (આપની) ઇચ્છા હોય તો
(પૂછું) આપની સુખે રાત્રી (સુખે દિવસ)
સુખે તપશ્ચર્યામાં શરીર સંબંધી
રોગ રહિતપણામાં ? હે સ્વામિન્ !
સુખે સંયમયાત્રામાં પ્રવર્તો છો જી,

હે સ્વામિન્ ! આપને શાતા છે જી !
(ગુરુ કહે: દેવ ગુરુ પસાય)
ભાત-પાણીનો લાભ આપશો જી,
(ગુરુ કહે: વર્તમાન જોગ) . ૧.

અર્થ: હે ગુરુમહારાજ ! (આપની) ઇચ્છા હોય તો પૂછું... આપની રાત્રી સુખપૂર્વક પસાર પસાર થઈ ? દિવસ સુખપૂર્વક પસાર થયો ? સુખપૂર્વક તપશ્ચર્યા થઈ ? શરીર રોગરહિત અવસ્થામાં છો ને ? સુખશાતાપૂર્વક સંયમની યાત્રામાં પ્રવર્તો છો જી ? હે સ્વામી ! આપ શાતામાં છો જી ? મને ભાત-પાણીનો લાભ આપશોજી. ૧.

સૂત્ર સંબંધિ વિવરણ

૧. પુરિમક્ર ના પચ્ચક્ખાણ પહેલાં ‘સુહરાઈ’ અને પછી ‘સુહદેવસિ’ બોલવું, પણ બન્ને એક સાથે ન બોલવાં.
૨. સુહરાઈ / સુહદેવસિ..થી સ્વામી ! શાતા છે જી’ સુધીનાં તમામ વાક્યો જુદા જુદા પ્રશ્નોને જણાવે છે. તેથી તે તમામ વાક્યો પ્રશ્ન પૂછતાં હોઈએ તે રીતે બોલવા. તે વાક્યો બોલતી વખતે મુખ ઉપર તે તે પ્રશ્નોના જવાબો જાણવાની ઇચ્છાના હાવભાવ પ્રગટ થવા જોઈએ.

‘જૈનશાસનમાં ‘ગુરુ’ની સુંદર વ્યાખ્યા : જે સંસારને શોષે અને મોક્ષને પોષે, તે ગુરુ કહેવાય.’

જૈનશાસનમાં ગુરુપદનું ગૌરવ કોઈ અનેક છે. પરમાત્માએ બતાવેલા જૈનશાસનને આજે આપણા સુધી પહોંચાડનાર જો કોઈ હોય તો તે ગુરુભગવંત જ છે. અજ્ઞાન રુપ અંધકારનો નાશ કરનાર ગુરુ છે. વિષયના વિષનું વમન કરાવીને આરાધનાના અમૃતનું પાન કરાવનાર જો કોઈ હોય તો તે ગુરુ જ છે. જેઓ કંચન અને કામિનીના સર્વથા ત્યાગી હોય, પાંચ મહાવ્રતોનું સુંદર પાલન કરતા હોય, પરમાત્માના માર્ગે યથાશક્તિ ચાલતા હોય, પરમાત્માની આજ્ઞાવિરુદ્ધ કદીય ક્યારેય બોલતા ન હોય, મોક્ષ

મેળવવાની જેમને તલપ હોય, સંસારીજનોના હૈયાનો તાપ શાન્ત કરી દે તેવી પ્રશાન્ત મુખમુદ્રાને ધારણ કરતા હોય, સંસારના સર્વ પદાર્થોમાં અનાસક્ત બનીને, આત્માના અદ્ભુત આનંદને માણવા સાથે જેઓ રસલ્હાણ કરતા હોય, તેવા ગુરુભગવંતના સંસર્ગ-પરિચયથી ભવોભવનાં પાપો ક્ષય પામી જાય. તેમના ચરણોમાં વંદના કરવાથી ભવોભવના કર્મબંધનો તુટીને ખલાસ થઈ જાય. તેમને કરવામાં આવતી વંદના ચંદનથી ચ વધારે શીતલતા આપવા સમર્થ છે. ચંદન તો શરીરને કેટલાક સમય માટે ઠંડક આપે છે. પણ ગુરુભગવંતને કરવામાં આવતી વંદના, કષાયના ભાવોને શાંત કરીને, ભવોભવના સંતાપને શમાવી અદ્ભુત શીતળતા આપે છે. ભૂતકાળમાં ડોકીયું કરીશું તો જણાશે કે સામાન્ય રીતે જે જે લોકો મહાન બન્યા છે, તે બધાયને સૌ પહેલા તો ગુરુ જ મળ્યા હતા. ગુરુભગવંતના સત્સંગના પ્રભાવે તેઓ પતનની ખાઈમાંથી મહાનતાના એવરેસ્ટ શિખરોને સર કરી શક્યા હતા.

સવાલાખ જિનચૈત્યો અને સવા કરોડ જિનખિંબોનું સર્જન કરનાર સમ્રાટ સંપ્રતિ મહારાજાને આર્યસુહસ્તિસૂત્રિજી મળ્યા હતા. તો અઢાર દેશમાં અમારિ-અહિંસાનું પ્રવર્તન કરાવનાર ગુર્જરેશ્વર કુમારપાળ મહારાજાને કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્યજી મળ્યા હતા. કૂર અને ખૂંખાર મોગલ શહેનશાહ અકબરમાં જીવદયાના ભાવ પેદા કરનાર પણ જગદ્ગુરુ હીરસૂરીશ્વરજી મહારાજ જ હતા.

જિનશાસનમાં ગુરુની ઇચ્છા વિના કોઈપણ કાર્ય કરી શકાતું નથી. તેથી જ ગુરુમહારાજને શાતા પૂછતાં પહેલાં પણ તે અંગે તેમની ઇચ્છા જાણવી જરૂરી છે. માટે જ આ સૂત્રમાં સૌ પ્રથમ ઇચ્છકાર શબ્દ મૂકવામાં આવ્યો છે.

જો શાતા પૂછવા માટે પણ ગુરુજીની ઇચ્છા જાણવી જરૂરી હોય અને જો તેમની ઇચ્છા ન હોય તો શાતા પણ ન પૂછાય પછી ગુરુજીની ઇચ્છા વિના અન્ય કાર્ય તો ન જ કરાય, તે તો સુગમતાથી સમજી શકાય તેમ છે. ટુંકમાં કહીએ તો ગુરુજીની ઇચ્છા જાણી તેને અનુરૂપ જ જીવન જીવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તેમની ઇચ્છાની વિરુદ્ધ સ્વપ્નમાં પણ ન થઈ જાય તેની સતત કાળજી રાખવી જોઈએ, માટે કહ્યું છે કે –

ગુરુની ઇચ્છાનું પાલન અમૃતકુંભ સમાન છે, જ્યારે ગુરુનો એકેક નિસાસો વધસ્તંભ સમાન છે.

જ્યારે આપણે ‘સ્વામી ! શાતા છે જી ?’ સવાલ પૂછીએ ત્યારે ગુરુભગવંત જવાબ આપે છે કે “દેવ-ગુરુ પસાય”

આ ‘દેવ-ગુરુ પસાય’વાક્ય એ જૈન શાસનનું અદ્ભૂત વાક્ય છે. અનાદિકાળથી મજબૂત કરેલા અહંભાવ ને

નાશ કરવા માટે આ વાક્ય અમોઘ શસ્ત્ર છે. કેમકે ગુરુભગવંતની શાતાનું રહસ્ય ‘દેવ-ગુરુ’ની કૃપા જ છે પણ પોતાની હોશિયારી નહીં.

જેમ દેવ-ગુરુ પસાય સુંદર વાક્ય છે. તેમ બીજાં પણ બે સુંદર વાક્યો સમજવા જેવાં છે. ૧. વર્તમાનજોગ અને ૨. કાળધર્મ

૧. વર્તમાનજોગ:- પૂ. ગુરુ ભગવંતની શાતા પૂછ્યા બાદ ગોચરી – પાણી વહોરવા પધારવાની વિનંતી ‘ભાત-પાણીનો લાભ દેજોજી’ વાક્ય દ્વારા કરવાની હોય છે. (ભાત – પાણી = પૂ. ગુરુ ભગવંતને કલ્પ ખાવા – પીવાની તમામ સીજ – વસ્તુઓ) તે વિનંતી સાંભળીને પૂ. ગુરુભગવંત ‘વર્તમાન જોગ’ (= તે સમયે જેવી અનુકૂળતા) કહે પણ ‘આજે’ – ‘અત્યારે’ કે ‘સાંજે’ કે ‘કાલે’ આવીશ, તેવું ક્યારેય ન બોલે – કેમકે તે સમયે કાંઈક આકસ્મિક કાર્ય ઉપસ્થિત થાય અથવા આયુષ્ય સાથ ન આપે, તો આપેલ વચન વ્યર્થ (ખોટું) ઠરવાની શક્યતા રહે અને તેથી મૃષાવાદ વિરમણ મહાવ્રતમાં દોષ લાગે. તેથી બીજા મહાવ્રત એવા તેઓ ‘વર્તમાન જોગ’ શબ્દનો ઉપયોગ કરતા હોય છે.

૨. કાળધર્મ :- પૂ. ગુરુ ભગવંત જ્યારે આયુષ્યકર્મ પૂર્ણ થાય ત્યારે ‘મરણ પામ્યા’ કે ‘મરી ગયા’ તેમ ન બોલતાં ‘કાળધર્મ’, પામ્યા, તેમ બોલાય છે. કાળધર્મ=કાળનો ધર્મ છે. નવાને જૂનું કરવું. સડન, પડન, ગલન, વિધ્વંસ આદિ પણ કાળના જ ધર્મો છે. તેમ બાળ પણ-યુવાની-વૃદ્ધાવસ્થા આદિ પણ કાળના ધર્મો છે. આયુષ્ય પૂર્ણ થયું એટલે કે કાળે પોતાનો ધર્મ બજાવ્યો માટે કાળધર્મ શબ્દનો ઉપયોગ થાય છે.

સુખશાતા પૂછ્યા સાથે સમજવા જેવી કેટલી અગત્યની વાત

- પૌષ્ઠાર્થીભાઈ – બહેનોએ પણ અવશ્ય ભાત-પાણી બોલવું.
- ઇચ્છકાર સૂત્ર દ્વારા વંદના સૂર્યાસ્ત સુધી કરવી જોઈએ.
- સૂર્યાસ્ત પછી શ્રાવક-શ્રાવિકા કે સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંત થોભ વંદન ન કરે.
- “સૂર્યાસ્તની આસપાસ વંદન કરતી વેળાએ શ્રાવક-શ્રાવિકાએ ‘ભાત-પાણી’ અવશ્ય બોલવું... કેમકે તે સમયે અથવા રાત્રિ સમયે શરીર અસ્વસ્થ થતાં અનિવાર્ય સંજોગોમાં અણાહારી ઔષધ કે ડૉક્ટર આદિના તપાસ ઉપચાર જરૂર પડે તો તે પણ ‘ભાત-પાણી’ની પૂછામાં આવી જાય છે.

- સાધુભગવંત સાધુભગવંતને અને સાધ્વીજીભગવંત સાધુ કે સાધ્વીજીને ‘ભાત-પાણી’ન કહે.
- સૂર્યાસ્ત પછી ગુરુભગવંતને બે હાથ જોડીને ‘ત્રિકાલ વંદના’ કહેવાય.
- સાધુભગવંત અરસપરસ અને સાધ્વીજીભગવંત અરસપરસ ‘ત્રિકાલ વંદના’ નહિ પણ ‘મત્યએણ વંદામિ’ બોલે.
- સૂર્યાસ્ત પછી અમૂક સમય સુધી ગુરુવંદન કરવાનો વ્યવહાર જોવા મળે છે.

પ 'શ્રી અબ્બુહિઓ સૂત્ર'

પ્રતિક્રમણ વખતે ગુરુવંદન
વેળાએ આ સૂત્ર બોલતી
વખતની મુદ્રા. (હાથ
ખુલ્લા રાખવા જરૂરી છે.)

ઉપાશ્રયમાં
ગુરુવંદન વખતે આ સૂત્ર
બોલતી-સાંભળતી
વેળાની સ્પષ્ટ મુદ્રા.

આદાન નામ : શ્રી અબ્બુહિઓ સૂત્ર
ગોણ નામ : ગુરુખામણા સૂત્ર
ગુરુ અક્ષર : ૧૫
લઘુ અક્ષર : ૧૧૧
સર્વ અક્ષર : ૧૨૬

વિષય :
શ્રી ગુરુભગવંત
પાસે અપરાધોની
ક્ષમા માંગવી.

મૂળ સૂત્ર

ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ !
અબ્બુહિઓમિ અબ્બિતર-
દેવસિઅં (રાઈઅં) ખામેઉં?
ઘચ્છં, ખામેમિ દેવસિઅં (રાઈઅં),

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ઘચ્-છા-કારે-ણ સન્-દિ-સહ ભગ-વન્ !
અબ્-ભુટ્-હિઓ-મિ અબ્-ભિન્-તર-
દેવ-સિઅમ્-(રા-ઈ-અમ્-) ખામે-ઉમ્ ?
ઘચ્-છમ્, ખામે-મિ-દેવ-સિઅમ્-
(રા-ઈ-અમ્-),

પદાનુસારી અર્થ

હે! ઘચ્છાપૂર્વક આજ્ઞા આપો હે ભગવન્!
ઉપસ્થિત થયો છું દિવસની (રાત્રીના)અંદર
થયેલા અપરાધને ખમાવવા માટે,
આજ્ઞા પ્રમાણ છે, ખામું છું દિવસના
(રાત્રીના) અપરાધને.

અર્થ:- હે ભગવન્ ! ઘચ્છાપૂર્વક આજ્ઞા આપો, દિવસના (રાત્રીના) અપરાધને ખમાવવા માટે ઉપસ્થિત થયો છું (ગુરુભગવંત 'ખામેહ' આજ્ઞા આપે એટલે)આજ્ઞા પ્રમાણ છે, દિવસના (રાત્રીના) અપરાધને ખમાવું છું.

મૂળ સૂત્ર

જંકિંચિ અપત્તિઅં,
પરપત્તિઅં, ભત્તે, પાણે,
વિણાએ, વેયાવચ્ચે,
આલાવે, સંલાવે,
ઉચ્ચાસણે, સમાસણે,
અંતર-ભાસાએ,
ઉવરિ-ભાસાએ,

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

જડ્-કિન્-(કિન્)-ચિ અ પત્-તિ-અમ્,
પર-પત્-તિ-અમ્, ભત્-તે, પાણે,
વિણ-એ, વેયા-વચ્-ચે,
આલા-વે, સર્વ (સમ્) -લાવે,
ઉચ્-ચા-સણે, સમા-સણે,
અન્-તર-ભાસા-એ,
ઉવ-રિ-ભાસા-એ,

પદાનુસારી અર્થ

જે કોઈ અપ્રીતિ થાય તેવું,
વિશેષ અપ્રીતિ થાય તેવું, ભોજનને વિષે, પાણીને વિષે,
વિનયને વિષે, વૈયાવચ્ચને વિષે,
એક વાર બોલવાના વિષે, વારંવાર બોલવાના વિષે,
ઉંચે બેસવાથી, સમાન આસને બેસવાથી,
વચ્ચે બોલવાથી,
વધારીને બોલવાથી,

અર્થ:- જે કાંઈ ભોજનને વિષે, પાણીને વિષે, વિનયને વિષે, વૈયાવચ્ચને વિષે, એકવાર બોલવાથી, વારંવાર બોલવાથી, ગુરુથી ઉંચે આસને બેસવાથી, ગુરુની સમાન આસને બેસવાથી, ગુરુ બોલતા હોય તેની વચ્ચે બોલવાથી, ગુરુએ કહેલી વાતને વધારીને કહેવાથી અપ્રીતિ ભાવ કે વિશેષ અપ્રીતિ ભાવ ઉપજાવ્યો હોય.

મૂળ સૂત્ર

જંકિંચિ મજ્ઞ વિણાય-પરિહીણં-
સુહમં વા બાયરં વા-
તુબ્બે જાણહ, અહં ન જાણામિ,
તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં ॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

જડ્-કિન્-ચિ-મજ્-ઝ વિણ-ય-પરિ-હીણમ્-
સુહુ-મમ્-વા-બાય-રમ્-વા-
તુબ્-ભે-જાણ-હ,અહમ્-ન-જાણા-મિ,
તસ્-સ મિચ્-છા-મિ-દુક્-ક-ડમ્ ॥

પદાનુસારી અર્થ

જે કાંઈ મારાથી વિનયરહિતપણું,
નાનું અથવા મોટું કર્યું હોય,
તમે જાણો છો, હું જાણતો નથી,
તે મિથ્યા થાઓ મારું દુષ્કૃત(પાપ).

ઉપયોગના અભાવે થતા અશુદ્ધ સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારણ

અશુદ્ધ

અબ્બુહિઓમિ અબ્બિતરં
વિણાએ
સુહમં વા

શુદ્ધ

અબ્બુહિઓમિ અબ્બિતર
વિણાએ
સુહમં વા

અર્થ :- (એવી રીતે) જે કાંઈ પણ નાનું કે મોટું મારાથી વિનય રહિત થયું હોય, જે તમે જાણો છો, (પણ) હું જાણતો નથી, તે મારું દુષ્કૃત (અપરાધ) મિથ્યા થાઓ.

આ સૂત્રની પ્રથમ ત્રણ લીટી ઊભા ઊભા, બે હાથ જોડી, મસ્તક નમાવીને બોલવી. તેમાં “જામેઉં” બોલતી વેળાએ વિશેષ નમવું. બાકીનું “જંકિંચિ” થી આખું સૂત્ર હાથ ઠાવીને બોલવું. હાથ ઠાવવામાં જમણો હાથ ખુલ્લો જમીન પર કે ચરવાળા ઉપર સ્થાપવો. ડાબો હાથ મુખ પાસે રાખવો. બે ટીંચણ જમીનને અડાલેલા અને મસ્તક નમાવેલું રાખવું. હથેળી ખુલ્લી રાખવી જરૂરી છે.

‘મિચ્છા’ ‘મિ’ ‘દુક્કડમ્’ એ ત્રણ અલગ અલગ પદો છે, તે ખ્યાલમાં રહેવું જોઈએ.

(૧) સદ્ગુરુ પાસે અનેક પ્રકારના અપરાધોની ક્ષમા ત્યારે જ ભાવવિભોર બનીને માંગી શકાય કે જ્યારે ગુરુભગવંત પ્રત્યે હૃદયમાં પુષ્કળ અહોભાવ હોય. આમ આ સૂત્ર ગુરુ પ્રત્યે ના સર્વોત્કૃષ્ટ અહોભાવને સૂચવે છે.

(૨) એક પછી એક તમામ અપરાધોને યાદ કરીને, તેની ક્ષમા મંગાવ છે. તે એમ જણાવે છે કે જીવે પાપનો ખટકો રાખવો જોઈએ. શુદ્ધિની તલપ રાખવી જોઈએ. એક પણ પાપ પ્રાયશ્ચિત કર્યા વિનાનું ન રહેવું જોઈએ. તે માટે હૃદયમાં સાચા અર્થનો પશ્ચાત્તાપ પણ હોવો જોઈએ.

આમ, જિનશાસનમાં સદ્ગુરુ તથા પાપના પ્રાયશ્ચિતનું મહત્વ પુષ્કળ આંકવામાં આવ્યું છે, તે વાત આ સૂત્રથી સમજાય છે.

ગુરુભગવંતના ચરણોની સેવામાં જે લીન છે, ગુરુભગવંતની આજ્ઞાનું પાલન વગેરે કરવા રુપ આરાધનામાં જે સદા તત્પર રહે છે, તે જ સાધુ કહેવાય છે. તે જ સાધુ

ચારિત્રજીવનનો ભારેખમ બોજ ઉપાડવાને સમર્થ બને છે. બીજાનું તો અહીં ગર્વું જ નહીં. શ્રાવક-શ્રાવિકાએ પણ ગુરુભગવંતને વંદન કરવાથી વિનય ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. ક્ષમા માગવી એ દીનતા નથી પણ જાગૃત આત્માનો સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત કરવા માટેનો ઉત્તમ પ્રયત્ન છે અને તેનાથી ચિત-પ્રસન્નતાની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ઉચ્ચાર વગેરે અંગેનાં સૂચનો

૧. અભ્યંતર શબ્દ નથી. પણ અર્પિતર શબ્દ છે. તે ધ્યાનમાં રાખવું.

૨. આ સૂત્રમાં બે જગ્યાએ રાઘચં-દેવસિચં શબ્દ આવે છે. તેમાં રાઘચં-પુરિમકૃ પચ્ચક્ખાણ પહેલા અને ‘દેવસિચં’ પુરિમકૃ પચ્ચક્ખાણ પછી બોલવાનો ઉપયોગ રાખવો. બન્ને સાથે ક્યારેય પણ નહિ.

૩. ‘મજ્ઞ’ પદમાં ‘ઝ’ નો ઉચ્ચાર ઝભલાના ‘ઝ’ ની જેમ કરવો.

૪. ‘અર્પિતર દેવસિચં જામેઉં’ કેટલા સમય દરમિયાન થયેલા અપરાધોને ખમાવવા ઇચ્છીએ છીએ ? તે આ પદ દ્વારા જણાવાય છે.

(દિવસના, રાત્રિના, પંદર દિવસના, ચાર મહિનાના, કે એક વર્ષના અપરાધોને ખમાવવા માટે અનુક્રમે દેવસિચં, રાઘચં, પક્ખિચં, ચોમાસિચં કે સંવચ્છરિચં બોલવામાં આવે છે.)

ગુરુવંદન વિધિ

સહુ પ્રથમ પૂ.ગુરુભગવંતને બે હાથ જોડી મસ્તક નમાવીને ‘મત્થએણ વંદામિ’ બોલવું. પછી તેઓશ્રીની વંદન કરવા માટે અનુજ્ઞા (અનુમતિ) માંગવી. અનુમતિ મળતાં પ્રથમ બે ખમાસમણાં સત્તર સંડાસા પૂર્વક વિધિ સાથે આપવાં. પછી ઊભા થઈને બન્ને પગની વચ્ચે આગળના ભાગમાં પોતાના ચાર આંગળનું અંતર અને પાછળના ભાગમાં તેથી કાંઈક ઓછું અંતર રાખીને, બન્ને હાથની આંગળીઓ એકબીજાની અંદર રાખીને, બન્ને હાથની કોણી ભેગી કરી પેટ ઉપર સ્થાપન કરીને ‘ઇચ્છકાર!...’ સૂત્ર, પ્રશ્નો પૂછતા હોઈએ, તેવા હાવ-ભાવ સાથે બોલવા.

પૂ. સાધુ ભગવંતમાં કોઈ ગણિવર્ય કે પંથ્યાસપ્રવર કે ઉપાધ્યાય કે આચાર્ય આદિ પદસ્થ હોય તો ‘ઇચ્છકાર !’ સૂત્ર બોલ્યા પછી વચ્ચે એક ખમાસમણું આપવું. પદસ્થ ન હોય તો ‘ઇચ્છકાર!...’ સૂત્ર પછી તુરંત ઊભા-ઊભા ‘ઇચ્છા...સંદિસહ. ભગવન્ ! અભ્ભુક્કિઓમિ અર્પિતર દેવસિચં જામેઉં ?’ પ્રશ્ન પૂછીને પૂ.ગુરુભગવંત ‘જામેહ’ કહે, પછી ‘ઇચ્છં, જામેમિ દેવસિચં’ બોલી નીચેની ભૂમિની પ્રમાર્જના કરીને ટીંચણ સ્થાપન

કરી ચરવાળા ઉપર ચિત્ર મુજબ જમણો હાથ ખુલ્લો રાખી ડાબો હાથ મુખ પાસે રાખીને ‘જંકિંચિ... મિચ્છા મિ દુક્કડં...’ સુધી પૂર્ણ સૂત્ર બોલવું. (કોઈ પણ શ્રાવક - શ્રાવિકાએ (દીર્ઘકાલીન મુમુક્ષુ હોય કે દીક્ષા લેવાની તૈયારીમાં હોય તો પણ) ગુરુવંદન કરતી વેળાએ ‘અભ્ભુક્કિઓ’ ખામતી વખતે ગુરુભગવંતના ચરણ આદિનો સ્પર્શ ન જ કરી શકાય. કરે તો ગુરુભગવંતની આશાતના નો દોષ લાગે) પછી ફરીવાર (સત્તર સંડાસા પૂર્વક) એક ખમાસમણું આપવું.

રોજ ઉપાશ્રયમાં બિરાજમાન પૂજ્ય ગુરુભગવંતને વંદન કરવું જોઈએ. જ્યારે તેઓશ્રી ન હોય ત્યારે તેઓશ્રીની પ્રતિકૃતિને અને કદાચ તે પણ ન હોય તો પુસ્તકને સ્થાપીને પણ અવશ્ય ગુરુવંદન કરવું જોઈએ. દિવસ દરમિયાન ત્રણવાર વંદન કરવું જોઈએ. સૂર્યાસ્ત પછી જયણા પાલનની ઓછી સંભાવના હોવાના કારણે ત્રણેયકાળના વંદન કરવાની ભાવનાથી ‘ત્રિકાળ વંદના’ બે હાથ જોડી મસ્તક નમાવીને કરવી જોઈએ.

ગુરુવંદનનું ફળ

તરણતારણ પરમાત્માએ કહ્યું છે કે હે ગૌતમ! ગુરુવંદન કરવાથી જીવ નીચગોત્ર કર્મ ખપાવે છે, ઉચ્ચગોત્ર કર્મનો બંધ કરે છે અને અપ્રતિહત આજ્ઞાવાળું એટલે જેની આજ્ઞા કોઈ ઉલ્લંઘી ના શકે તેવા ફળવાળું સૌભાગ્ય નામકર્મ પણ બાંધે છે. હે ગૌતમ! ગુરુવંદન કરવાથી જ્ઞાનાવરણીય વગેરે આઠ કર્મો ગાઢ બંધનથી બાંધ્યા હોય તે ટીલા

બંધનવાળા બને છે, દીર્ઘસ્થિતિવાળા હોય તે અલ્પ સ્થિતિવાળા, તીવ્રરસવાળા અને ઘણાં પ્રદેશવાળા બાંધ્યા હોય તે અલ્પરસવાળા અને અલ્પપ્રદેશવાળા બને છે અને તેથી જીવાત્મા અનાદિ-અનંત સંસારરૂપી જંગલમાં લાંબો કાળ પરિભ્રમણ કરતો નથી. અર્થાત્ જલ્દી પરમપદ = મોક્ષ સુખનો ભોક્તા બને છે.

ગુરુવંદન ન કરવાથી થતાં નુકશાન

પૂ. ગુરુ ભગવંતને વંદન ન કરવાથી તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞાનો અનાદર થાય છે. અવિધિપૂર્વક વંદન કરવાથી અહંકાર - અવિનય - અક્કડતા આદિ દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. લોકમાં તિરસ્કાર થાય, નીચગોત્રકર્મનો બંધ થાય, આલોક અને પરલોકમાં

અનેક આપત્તિઓ અને પરંપરાએ અનંત દુઃખોની ખાણ સમાન સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાનું થાય.

શ્રી ગુરુભગવંતને વંદન ક્યારે ન કરાય અને ક્યારે કરાય તેનું વર્ણન વિસ્તારથી શ્રી ગુરુવંદન ભાષ્યમાં વર્ણવાયું છે, તે આ પ્રમાણે:

શ્રી ગુરુભગવંતને વંદન - ક્યારે ન થાય ?

૧. ગુરુ જ્યારે ધર્મચિંતામાં હોય.
૨. ગુરુનું વંદન કરનાર ઉપર લક્ષ ન હોય અથવા ઊભા હોય.
૩. ગુરુ જ્યારે પ્રમાદમાં એટલે કે ક્રોધમાં કે નિદ્રામાં હોય.
૪. ગુરુની જ્યારે આહાર કરવાની અથવા ઠલ્લે જવાની તૈયારી હોય.

શ્રી ગુરુભગવંતને વંદન - ક્યારે થાય ?

૧. ગુરુ જ્યારે શાંત બેઠા હોય.
૨. ગુરુ જ્યારે અપ્રમત હોય.
૩. ગુરુ જ્યારે આસન ઉપર બેઠેલા હોય.
૪. “છંદેણ” કહેવા માટે ઉદ્યત હોય.

ગુરુભગવંતને વંદન ક્યારે-ક્યારે કરવું જોઈએ

- સવાર-સાંજ પચ્ચક્ષ્માણ લેતી વખતે ‘ગુરુવંદન’ કરી ‘ઘચ્છકારી ભગવન્! પસાય કરી પચ્ચક્ષ્માણ કરાવશોજી ! આદેશ માંગી પચ્ચક્ષ્માણ લેવું. પણ રસ્તે આવતાં-જતાં કે વંદન કર્યા વગર પચ્ચક્ષ્માણ લેવાય નહીં.’
- સામાયિક, પૌષ્ઠ લેતાં પહેલાં અને દેવસિંચ પ્રતિક્રમણ કરતાં પહેલાં ગુરુવંદન કરવું જોઈએ.
- પૂ. ગુરુભગવંત પાસે વ્યાખ્યાન - વાચના શ્રવણ કરતાં પહેલાં અને પછી તેમજ ગાથા લેતાં પહેલાં અને પછી ગુરુવંદન કરવું.
- વ્યાખ્યાન શ્રવણ - વાચના - ગાથા લેતાં પહેલાં ગુરુવંદન કર્યા પછી નીચે મુજબ આદેશ એક-એક ખમાસમણા સાથે માંગવા.
- ઘચ્છકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! વાયણા સંદિસાહું ? ગુરુભગવંત કહે ‘સંદિસાવેહ’ પછી ‘ઘચ્છ’.

- ઘચ્છકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! વાયણા લેશું ? ગુરુભગવંત કહે ‘લેજો’ પછી ‘ઘચ્છ’ બોલવું.
- ઘચ્છકારી ભગવન્ ! પસાય કરી વાયણા પ્રસાદ કરશોજી ! કહીને બે હાથ જોડી મસ્તક નમાવીને ઉભા રહેવું. વ્યાખ્યાન કે વાચનાનો અવસર હોય તો પૂ.ગુરુભગવંત માંગલિક સંભળાવે, તે એકાગ્રચિત્તે સાંભળવું.
- કોઈ ધાર્મિક વાંચનની અનુમતિ મેળવવા કે ગાથા લેવાની હોય ત્યારે માંગલિક શ્રવણની આવશ્યકતા નથી રહેતી. ઉપાશ્રયે બિરાજમાન પૂ.ગુરુભગવંતને સંયમપર્યાયના ક્રમઅનુસાર મોટા-નાનાની મર્યાદા મુજબ અવશ્ય વંદન કરવું જોઈએ. કદાચ કોઈક અનિવાર્ય સંજોગના કારણે તે શક્ય ન હોય તો ફિટ્ટા વંદન = ‘મત્યએણ વંદામિ’ દરેક પૂ.ગુરુભગવંતને બહુમાન ભાવપૂર્વક કરવું જોઈએ. એક જગ્યાએ ઉભા રહીને સર્વ સાધુ ભગવંતોને એક જ વંદનથી વંદન ન કરાય. શુદ્ધ ઉચ્ચાર અને શુદ્ધવિધિ સાથે કરાયેલું ગુરુવંદન વિપુલ કર્મનિર્જરામાં સહાયક બનતું હોય છે.

વિવિધ આવશ્યક ક્રિયાની સાચી મુદ્રા - ૧

૧. ગુરુસ્થાપના મુદ્રા

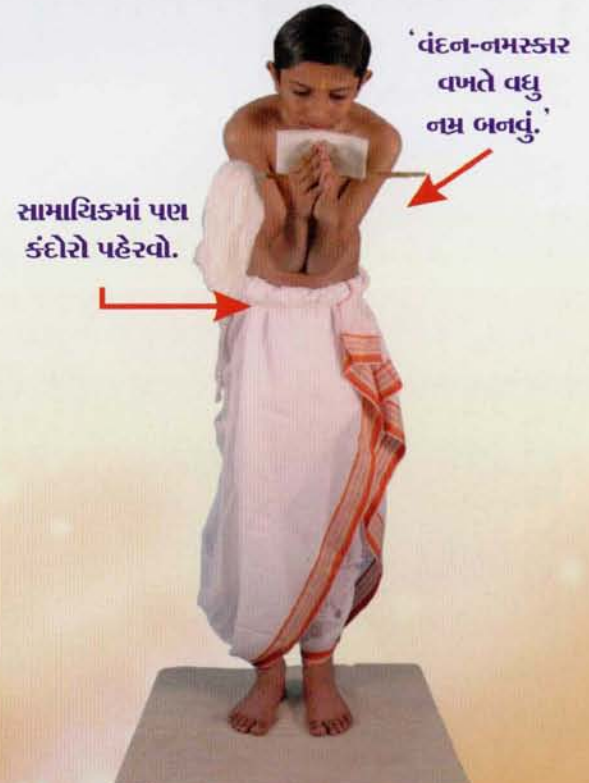
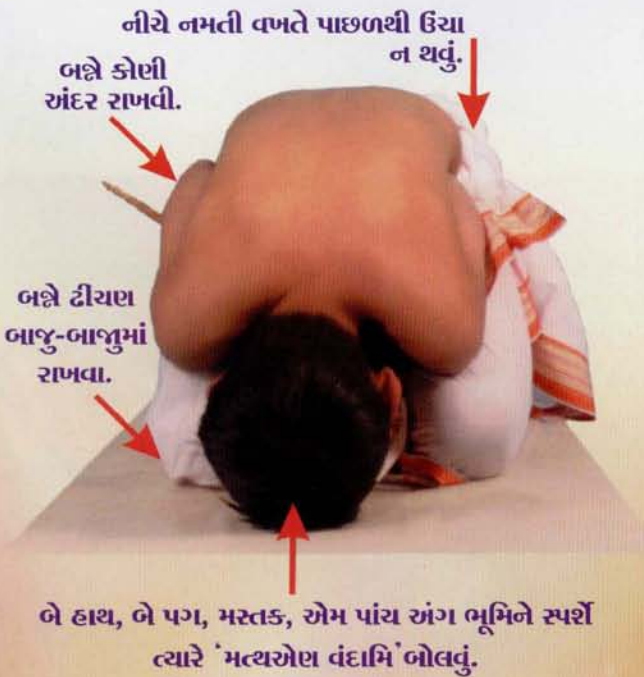

૨. સામાયિક, પરચક્રાણ પારતા અને અવિધિ આશાતના કરતી વેળાની મુદ્રા :

૪. ‘વંદિઉં’ ‘વંદામિ’ ‘વંદે’ ‘નમંસામિ’ બોલતી વખતની મુદ્રા

૩. ખમાસમણ વખતની મુદ્રા

શ્રી ઇરિયાવહિયં સૂત્ર

તેઈદિયા

ચઉરિદિયા

પંચિદિયા

અમિહયા

લેસિયા

સંઘદિયા

કિલામિયા

ઉદ્ધવિયા

ઠાણાઓ ઠાણં સંકામિયા

જીવિયાઓ વવરોવિયા

ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવાન્ !
ઈરિયાવહિયં પડિક્કમામિ ?
ઈચ્છં, ઇચ્છામિ પડિક્કમિઉ.

વતિયા

સંઘાઈયા

પરિયાવિયા

તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં ॥

ઈરિયાવહિયાએ
વિરાહણાએ
ગમણાગમણે

પાણકકમણે

બીયકકમણે

હરિયકકમણે

ઓસા ઉતિંગ

પણગ-દગમટ્ટી

મક્કડા-સંતાણા
સંકમણે

જે મે જીવા વિરાહિયા

એગિંદિયા

બેઈદિયા

૬ 'શ્રી ઇરિયાવહિયં સૂત્ર'

આદાન નામ :	શ્રી ઇરિયાવહિયં (ઐયાપથિકી) સૂત્ર
ગૌણ નામ :	લઘુ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર
પદ :	૨૬
સંપદા :	૭
ગુરુઅક્ષર :	૧૪
લઘુ અક્ષર :	૧૩૬
સર્વ અક્ષર :	૧૫૦

વિષય :
ગમનાગમન કરતાં
થઈ ગયેલી જીવોની
વિરાધનાની ક્ષમાપના.

દેવવંદન અને
ચૈત્યવંદન કરતી
વખતે આ સૂત્ર
બોલતી-સાંભળતી
વેળાની મુદ્રા.

પ્રતિક્રમણ અને
આલોચના કરતી
વખતે આ સૂત્ર
બોલવા-સાંભળવાની
સ્પષ્ટ મુદ્રા.

મૂળ સૂત્ર

ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ !
ઇરિયાવહિયં પડિક્કમામિ ?

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ઇચ્-છા-કારે-ણ સન્-દિ-સહ ભગ-વન્ !
ઇરિ-યા-વહિ-યમ્ પડિક્-કમા-મિ ?

પદાનુસારી અર્થ

ઇચ્છા પૂર્વક આજ્ઞા આપો હે ભગવન્ !
ચાલવાના માર્ગમાં જે વિરાધનાનું પાપ
લાગ્યું હોય તેનાથી પાછો ફરું ?
(શિષ્ય પ્રશ્ન કરે.) (ગુરુ ભગવંત કહે
'પડિક્કમેહ' (=પાછા ફરો)
(શિષ્ય કહે) ગુરુભગવંતની આજ્ઞા ઇચ્છું છું.

ઇચ્છં,

ઇચ્-છમ્,

ઇચ્છામિ પડિક્કમિઉં ॥૧॥

૧. અભ્યુપગમસંપદા

ઇચ્-છા-મિ પડિક્-કમિ-ઉમ્ ॥૧॥

હું ઇચ્છું છું પાછો ફરવા માટે. ૧.

૨. નિમિત્ત સંપદા

ઇરિયાવહિયાએ વિરાહણાએ ॥૨॥ ઇરિ-યા-વહિ-યાએ વિરા-હણા-એ ॥૨॥

માર્ગમાં ચાલતાં જે વિરાધના થઈ હોય. ૨.

અર્થ:- હે ભગવાન ! આપ ઇચ્છાપૂર્વક આજ્ઞા આપો કે હું માર્ગમાં ચાલતા જે વિરાધનાનું પાપ થયું હોય તેનાથી પાછો ફરું ?
(ભગવંત કહે 'પાછા ફરો') (ત્યારે શિષ્ય કહે) હું આપની આજ્ઞા ઇચ્છું છું (પ્રમાણ ગણું છું) હું માર્ગમાં ચાલતા જે વિરાધનાનું પાપ
થયેલ હોય, તેથી પાછો ફરવા ઇચ્છું છું. ૧. ૨.

૩. ઓઘ સંપદા

ગમણાગમણે ॥૩॥

ગમ-ણા-ગમ-ણે ॥૩॥

જતાં આવતાં. ૩.

૪. ઇતરહેતુ સંપદા

પાણકકમણે, બીયકકમણે,
હરિયકકમણે,

પાણક્-કમ-ણે, બીયક્-
કમ-ણે, હરિ-યક્-કમ-ણે,

ઓસા-ઉત્તિંગ-પણાગ-
દગ-મટ્ટી-

ઓસા-ઉત્-તિડ્-ગ-પણા-ગ-
દગ-મટ્-ટી-

મક્કડા-સંતાણા સંકમણે ॥૪॥

મક્-કડા-સન્-તાણા સંડ્-કમ-ણે ॥૪॥

જીવો પગ નીચે આવવાથી,
ધાન્ય બીજ પગ નીચે આવવાથી,
લીલી વનસ્પતિ પગ નીચે આવવાથી,
ઝાકળ, કીડીનાં નગરાં, પાંચ રંગની લીલી
ફૂગ, સચિત પાણી યુક્ત સચિત માટી,
કરોળીયાની જાળ, પગ નીચે આવવાથી.

અર્થ :- જેમકે જતાં-આવતાં, (ગમનાગમન કરતાં) જીવો, ધાન્યના બીજો, લીલી વનસ્પતિ, ઝાકળ, કીડીનાં નગરાં,
પાંચ રંગની લીલીફૂગ, સચિત- પાણીયુક્ત સચિત માટી, કરોળીયાની જાળ પગ નીચે આવવાથી. ૩. ૪.

૫. સંગ્રહ સંપદા

જે મે જીવા વિરાહિયા ॥૫॥

જે મે જીવા વિરા-હિયા ॥૫॥

જે જીવોની મેં વિરાધના કરી હોય. ૫.

૬. જીવ સંપદા

એગિંદિયા, બેઇદિયા,
તેઇદિયા, ચઉરિંદિયા,
પંચિંદિયા ॥૬॥

એગિન્-દિયા, બેઇન્-દિયા,
તે-ઇન્-દિયા, ચઉ-રિન્-દિયા,
પમ્(પન્)-ચિન્-દિયા ॥૬॥

એક ઇન્દ્રિયવાળા, બે ઇન્દ્રિયવાળા,
ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા, ચાર ઇન્દ્રિયવાળા,
પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા. ૬.

અર્થ :- એક ઇન્દ્રિયવાળા, બે ઇન્દ્રિયવાળા, ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા, ચાર ઇન્દ્રિયવાળા અને પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા જે જીવોની મેં વિરાધના(નીચે જણાવ્યા મુજબ) કરી હોય. ૫.૬.

૭. વિરાધના સંપદા

અભિહયા, વત્તિયા, લેસિયા, અભિ-હયા, વત્-તિયા,

સંઘાઇયા, સંઘટ્ટિયા,

પરિયાવિયા, કિલામિયા,
ઉદ્ધવિયા, ઠાણાઓ ઠાણં
સંકામિયા,
જીવિયાઓ વવરોવિયા,
તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડ ॥૭॥

સઙ્-ઘા-ઇયા, સઙ્-ઘટ્-ટિયા,

પરિ-યા-વિયા, કિલા-મિયા,
ઉદ્-દ-વિયા, ઠાણાઓ ઠાણમ્
સઙ્-કા-મિયા,
જીવિ-યાઓ વવ-રો-વિયા,
તસ્-સ મિચ્-છા મિ-દુક્-ક-ડમ્ ॥૭॥

લાતે માર્યા હોય, ધૂળ નીચે ઢાંક્યા હોય, જમીન સાથે
ઘસ્યા હોય
માંહે માંહે શરીર એકઠા કર્યા હોય, થોડા સ્પર્શથી
દુઃખ ઉપજાવ્યું હોય
પરિતાપ ઉપજાવ્યો હોય, મરેલા જેવા કર્યા હોય.
ત્રાસ પમાડ્યા હોય, એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને
મૂક્યા હોય.
જીવિતથી જુદા કર્યા હોય.
તે મિચ્છા થાઓ. મારુ દુષ્કૃત્ય(તેની હું માફી માંગુ છું) ૭.

અર્થ:- લાતે માર્યા હોય, ધૂળે કરીને ઢાંક્યા હોય, જમીન સાથે ઘસ્યા હોય, માંહે માંહે એકઠા કર્યા હોય, થોડા સ્પર્શથી
દુઃખી કર્યા હોય, પરિતાપ ઉપજાવ્યો હોય, મરેલા જેવા કર્યા હોય, ત્રાસ પમાડ્યા હોય, એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને મૂક્યા હોય,
જીવિતવ્યથી જુદા કર્યા હોય તે સંબંધી મારું દુષ્કૃત્ય મિચ્છા થાઓ. એટલે એ પાપની માફી માંગુ છું. ૭.

ઉપયોગના અભાવે થતા

અશુદ્ધ ઉચ્ચારોની સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારો.

અશુદ્ધ

ઇચ્છા. સંદિ. ભગવાન્
ઇચ્છિયાવિયાએ
ઇચ્છામિ પડિક્કમિઉં
એકિંદિયા
અભિયા
સંઘાયા
મક્કડા
ઉદ્ધવિયા
વતિયા

શુદ્ધ

ઇચ્છા. સંદિ. ભગવન્
ઇચ્છિયાવહિયાએ
ઇચ્છામિ પડિક્કમિઉં
એગિંદિયા
અભિહયા
સંઘાઇયા
મક્કડા
ઉદ્ધવિયા
વતિયા

ઉચ્ચાર વગેરે અંગે સૂચનો

(જે સૂત્રમાં ગાથા ન હોય છતાં આંકડા આપ્યા હોય તે સંપદાના સમજવા.)

- ‘ઇચ્છાકારેણ..... ઇચ્છિયાવહિયં પડિક્કમામિ?’ આ પદ બોલતાં પ્રશ્ન કરતા હોઇએ, તેવો ભાવ લાવવો જોઇએ.
- ‘પડિક્કમિઉં’માં અન્તે રહેલાં ‘●’ (અનુસ્વાર)નો ઉચ્ચાર કરતાં બન્ને હોઠ ભેગા થવા જોઇએ.
- ‘પડિક્કમામિ, પડિક્કમિઉં, પાણકકમણે’ વગેરે પદોમાં ‘ક્ક’ જોડાક્ષરનો ઉચ્ચાર શુદ્ધ કરવા પૂર્વના અક્ષર પર ભાર મૂકવો.
- ‘પણગ’ પછી થોડું અટકી ‘દગ-મટ્ટી’ ત્યારબાદ ‘મક્કડા-સંતાણા’ સાથે બોલીને ‘સંકમણે’ અલગથી બોલવું.
- તે જ પ્રમાણે ‘ઠાણાઓ ઠાણં સંકામિયા’, ‘જીવિયાઓ વવરોવિયા’ સાથે બોલવું પણ તસ્સ-મિચ્છા-મિ-દુક્કડમ્ અલગ બોલવું.

શ્રી ઇચ્છિયાવહિયં સૂત્રની મહત્તા અંગે

હૃદય પૂર્વકના પશ્ચાત્તાપના ભાવ સાથે શ્રી અઘમુતા મહામુનિએ આ ઇચ્છિયાવહિયં સૂત્ર (લઘુ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર) બોલતાં-બોલતાં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલ. આપણે પણ આ સૂત્ર પશ્ચાત્તાપથી ભાવવિભોર બનીને-ગદ્ગદિત બનીને બોલવાનો ઉપયોગ રાખવો જોઇએ.

શ્રી લઘુપ્રતિક્રમણ = માત્ર ગમનાગમનની ક્રિયાનું પ્રતિક્રમણ કહેવાય છે. આ સૂત્રનો ઉપયોગ રસ્તે જતાં-આવતાં (ગમનાગમન કરતાં) કોઇપણ જીવોની વિરાધનાનું પાપ લાગેલ હોય ત્યારે પૂ.સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંત અને પૌષાર્થી

તેમજ શ્રાવક-શ્રાવિકા કરતાં હોય છે. ૧૦૦ ડગલાંની બહાર જવાનું હોય ત્યારે, કદાચ ૧૦૦ ડગલાંની અંદર પણ જીવની વિરાધના થઇ હોય ત્યારે, સામાયિક - પૌષધ - ચૈત્યવંદન - દેવવંદન - સ્વાધ્યાય - ધ્યાનાદિ કરતાં પૂર્વે અને એક ક્રિયામાંથી બીજી ક્રિયામાં પ્રવેશ કરતાં પૂર્વે આ ઇચ્છિયાવહિયં સૂત્ર સર્વજીવની ક્ષમાપના માટે કરવામાં આવે છે. સર્વ જીવોની ક્ષમાપના કર્યા વગર અંતરમાં મૈત્રીભાવ ઉદ્ભવતો નથી. તે મૈત્રીભાવ વગરની તમામ ક્રિયા વ્યર્થ કહેવાય છે. તેથી ‘ક્ષમા’ પ્રધાન જૈનધર્મમાં આ સૂત્ર ખૂબ મહત્ત્વનું કહેવાયું છે.

આરાધના - વિરાધના અંગે સમજ

સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચરિત્ર સ્વરૂપ મોક્ષમાર્ગની ઉપાસના કરવી અર્થાત્ સંયમમાર્ગનું વિધિ પ્રમાણે પાલન કરવું તેને આરાધના કહેવાય છે. આવી આરાધનાથી વિપરીત - વિકૃત - આચરણ અથવા ખામી કે ભૂલયુક્ત આચરણ અને પ્રાણીને દુઃખ ઉપજે, તેવું આચરણ કરવું, તેને વિરાધના કહેવામાં આવે છે.

તે વિરાધનાથી બચવા માટે આ 'ઘરિયાવહિયં સૂત્ર' બોલવામાં આવે છે. વિરાધના ચાર પ્રકારે છે

- (૧) અતિક્રમ :- આરાધના ભંગ માટે કોઈ પ્રેરણા કરે અને પોતે તેનો નિષેધ ન કરે.
- (૨) વ્યતિક્રમ :- વિરાધના માટે તૈયારી કરે.
- (૩) અતિચાર :- કાંઈક અંશે દોષનું સેવન કરે.
- (૪) અનાચાર :- સંપૂર્ણતયા આરાધનાનો ભંગ કરે.

શ્રી ઘરિયાવહિયં સૂત્ર દ્વારા વિરાધનાની ક્ષમાપના અંગે સમજ

- એકેન્દ્રિય = ૨૨, બેઘન્દ્રિય = ૨, તેઘન્દ્રિય = ૨,
- ચઉચ્ચિન્દ્રિય = ૨ = ૨૮
- પંચેન્દ્રિયમાં નરક = ૧૪, દેવ = ૧૮૮, મનુષ્ય = ૩૦૩, તિર્યંચ = ૨૦ = કુલ = ૫૬૩
- ૫૬૩ ભેદના જીવોને ૧૦ (અભિહયા...થી વવરોવિયા સુધી) પ્રકારે વિરાધના = ૫,૬૩૦
- ૨ = (રાગ દ્વેષ), મન-વચન-કાયા = ૩, કરણ-કરાવણ-

અનુમોદન = ૩

- ભૂતકાળ - વર્તમાનકાળ-ભવિષ્યકાળ = ૩, આ બધી વિરાધનાઓની દુની સાક્ષીએ માફી માંગુ છું અરિહંત-સિદ્ધ-સાધુ-સમ્યગ્દષ્ટિદેવ-ગુરુ અને આત્મા = ૬
- ૫૬૩૦ x ૨ x ૩ x ૩ x ૩ x ૬ = ૧૮,૨૪, ૧૨૦ (આ સૂત્ર દ્વારા અઢાર લાખ, ચોવિશ હજાર એકસોને વીશ પ્રકારની ક્ષમાપના માંગવામાં આવે છે)

શ્રી ઘરિયાવહિયં સૂત્રની ૭ સંપદા અને તસ્સઉત્તરી સૂત્રની ૮ મી સંપદા કહેવાય છે

- (૧) અભ્યુપગમસંપદા : આલોચના = પ્રતિક્રમણ રૂપ પ્રાયશ્ચિત્તનું અંગીકાર કરવાપણું હોવાથી બે પદની સંપદા "ઘરછાકારેણ... થી... પડિક્કમિઉ" ॥૧॥
- (૨) નિમિત્ત સંપદા : વિરાધના થવાનું નિમિત્ત અર્થાત્ કયાં પાપ કાર્યની આલોચના કરવાની ? 'ઘરિયાવહિયાએ વિરાહણાએ' ॥૨॥
- (૩) ઓઘસંપદા : વિરાધના થવાનું સામાન્ય કારણ અર્થાત્ માર્ગમાં ગમનાગમન કરતાં વિરાધના થઈ હોય 'ગમણાગમણે' ॥૩॥
- (૪) ઇત્તરહેતુ સંપદા : વિરાધના થવાનાં વિશેષ કારણો... 'પાણકકમણે... સંકમણે' ॥૪॥

- (૫) સંગ્રહ સંપદા : જે જીવની વિરાધના કરી હોય એનો સમૂહ 'જે મે જીવા વિરાહિયા' ॥૫॥
- (૬) જીવ સંપદા : સંગ્રહમાં ભેગા કરેલા જીવોના પ્રકાર દર્શાવ્યા 'એગિંદિયા... પંચિંદિયા' ॥૬॥
- (૭) વિરાધના સંપદા : તમામ પ્રકારના જીવોની ૧૦ પ્રકારે વિરાધના 'અભિહયા... વવરોવિયા... દુક્કડ' ॥૭॥
- (૮) પ્રતિક્રમણ સંપદા : જે જે પાપો થયા છે, તે તે પાપોનું પ્રતિક્રમણ 'તસ્સઉત્તરી... કાઉસ્સગ્ગં' ॥૮॥

આમાં પ્રથમ પાંચ સંપદા એ શ્રી ઘરિયાવહિયં સૂત્રની મુખ્ય સંપદા કહેવાય છે. તેમજ જીવ સંપદા, વિરાધના સંપદા અને પ્રતિક્રમણ સંપદા એ ચૂલિકા સંપદા કહેવાય છે.

દેવવંદન અને ચૈત્યવંદન
કરતી વખતે આ સૂત્ર
બોલતી-સાંભળતી
વેળાની મુદ્રા.

પ્રતિક્રમણ અને આલોચના
કરતી વખતે આ સૂત્ર
બોલવા-સાંભળવાની
સ્પષ્ટ મુદ્રા.

૭ 'શ્રી તસ્સ ઉત્તરી સૂત્ર'

આદાન નામ	: શ્રી તસ્સ ઉત્તરી સૂત્ર
ગોણ નામ	: ઉત્તરીકરણ સૂત્ર
પદ	: ૬
સંપદા	: ૧
ગુરુ અક્ષર	: ૧૦
લઘુ અક્ષર	: ૩૯
સર્વ અક્ષર	: ૪૯

વિષય:

પાપોની વિશેષ
શુદ્ધિ કરવા
કાયોત્સર્ગ
કરવાનો સંકલ્પ.

૮. પ્રતિક્રમણ સંપદા

મૂળ સૂત્ર

તસ્સ ઉત્તરી-કરણેણં,
પાયચ્છિત્ત-કરણેણં,

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

તસ્-સ ઉત્-તરી-કર-ણે-ણમ્,
પાયચ્-છિત્-ત કર-ણે-ણમ્,

પદાનુસારીઅર્થ

તે પાપને વિશેષ શુદ્ધ કરવા માટે ઉત્તરીકરણનો ઉપાય,
પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા માટે (ગુરુ પાસે આલોચન કરવા માટે)

પ્રાયશ્ચિત્તકરણનો ઉપાય

વિસોહી-કરણેણં,

વિસો-હી-કર-ણે-ણમ્,

આત્માની વિશુદ્ધિ કરવા માટે (અંતરમેલને ટાળવા માટે)

વિશોધીકરણનો ઉપાય

વિસલ્લી-કરણેણં,

વિસલ્-લી-કર-ણે-ણમ્,

આત્માને શલ્યથી રહિત કરવા માટે

કાયોત્સર્ગનું પ્રયોજન

પાવાણં કમ્માણં નિગ્ધાયણદ્વયે,
ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં ॥૧॥

પાવા-ણમ્ કમ્-માણમ્, નિગ્-ધા-યણદ્-ઠાએ,
ઠામિ કાઉસ્-સગ્-ગમ્ ॥૧॥

પાપ કર્મોનો ઘાત કરવા માટે.
કરું છું કાઉસ્સગ્ગ. ૧.

ઉપયોગના અભાવે થતા
અશુદ્ધ ઉચ્ચારોની સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારો.

અશુદ્ધ

પાયચ્છિત્ કર્ણેણં
નિગ્ધાયણ ઠાએ
કાઉસગ્

શુદ્ધ

પાયચ્છિત્ત કરણેણં
નિગ્ધાયણદ્વયે
કાઉસ્સગ્ગં

અર્થ :- (જે વિરાધનાનું પાપ થયું હોય) તે પાપને વિશેષ શુદ્ધ કરવા માટે,
પ્રાયશ્ચિત્ત માટે આત્માની વિશુદ્ધિ કરવા માટે, આત્માને શલ્યરહિત કરવા માટે, અને
પાપ કર્મોનો ઘાત કરવા માટે કાયોત્સર્ગ = કાયાનો ત્યાગ (કાયોત્સર્ગ = કેટલાં
આગાર (અપવાદ-વિકલ્પ) રહે છે, તે શ્રી અન્નત્યસૂત્રમાં જણાવેલ છે) કરું છું. ૧.

શ્રી તસ્સઉત્તરી સૂત્રની મહત્તા અને ગૂઢ રહસ્ય અંગે સમજ

વિરાધનાના પાપથી લેપાયેલો આત્મા 'ઈન્દ્રિયાવહિયંસૂત્ર'થી
શુદ્ધ થાય છે. તેમ છતાં જેટલી અશુદ્ધિ રહી હોય, તેને વિશેષ
શુદ્ધ કરવા માટે આ સૂત્રમાં ક્રમ અનુસાર પ્રક્રિયા બતાવેલ છે.

૧. પાપરૂપી શલ્યને સહુ પ્રથમ બહાર લાવવાનો પ્રયત્ન કરવા
માટે (ઉત્તરીકરણ).
૨. આલોચના- નિંદા- ગર્હા વગેરે રૂપી પ્રાયશ્ચિત્ત વડે શલ્યને
ઉપર લાવવા માટે (પ્રાયશ્ચિત્તકરણ).

૩. બીજી વિકૃતિ પેદા ન કરે તે માટે જ્ઞાન-
દર્શન-ચારિત્રની આરાધના વડે આત્માની
વિશુદ્ધિ કરવા માટે (વિશોધીકરણ).
૪. નિંદેલાં-ગર્હલાં-આલોચેલાં તે પાપોને
આત્માથી સદા બહાર કાઢવા માટે અને તે
પાપોના ઉપદ્રવથી મુક્ત થવા કાયોત્સર્ગ
કરવા માટે (વિસલ્લીકરણ).

૯ 'શ્રી અમ્રત્ય સૂત્ર'

આદાન નામ	: શ્રી અમ્રત્યસૂત્ર
ગોણ નામ	: આગાર સૂત્ર
પદ	: ૨૮
સંપદા	: ૫
ગુરુ અક્ષર	: ૧૩
લઘુ અક્ષર	: ૧૨૭
સર્વ અક્ષર	: ૧૪૦

વિષય :
કાયોત્સર્ગની પ્રતિજ્ઞા,
આગાર (છૂટ, અપવાદ),
સમયની-મર્યાદા તથા
સ્વરૂપનું વર્ણન.

ચૈત્યવંદન અને
દેવવંદન વખતે સૂત્ર
બોલવાની આ મુદ્રા.

પ્રતિક્રમણ માં રત્નત્રયીની
શુદ્ધિ માટે સૂત્ર બોલતી-
સાંભળતી વખતની આ મુદ્રા.

'અપ્પાણં વોસિરામિ'
બોલતા સાથેની મુદ્રા.

૧. એકવચનાન્ત આગાર સંપદા

મૂળ સૂત્ર	ઉચ્ચારણમાં સહાયક	પદાનુસારી અર્થ
અમ્રત્ય ઊસસિએણં, નીસસિએણં, ખાસિએણં, છીએણં, જંભાઘએણં, ઉડ્ડુએણં, વાયનિસગ્ગેણં, ભમલીએ પિતમુચ્છાએ ॥૧॥	અન્-નત્-થ ઊસ-સિ-એ-ણમ્, નીસ-સિ-એ-ણમ્, ખાસિ-એ-ણમ્, છીએ-ણમ્, જમ્-ભા-ઘએ-ણમ્-ઉડ્-ડુએ-ણમ્, વાય-નિ-સગ્-ગે-ણમ્, ભમ-લીએ પિત્-ત મુચ્-છાએ ॥૧॥	સિવાય કે ઊંચો શ્વાસ લેવા વડે, નીચો શ્વાસ મૂકવા વડે, ઉધરસ આવવાથી, છીંક આવવાથી, બગાસુ આવવાથી, ઓડકાર આવવાથી, વાછૂટ થવાથી, ચક્કર આવવાથી, પિત્તના પ્રકોપ વડે ચક્કર આવવાથી. ૧.

અર્થ:- (૧) ઊંચો શ્વાસ લેવા વડે (૨) નીચો શ્વાસ મૂકવા વડે (૩) ઉધરસ આવવાથી (૪) છીંક આવવાથી (૫) બગાસુ આવવાથી (૬) ઓડકાર આવવાથી (૭) વાછૂટ થવાથી (૮) ચક્કર આવવાથી (૯) પિત્તના પ્રકોપ વડે મૂર્છા આવવાથી. ૧.

૨. બહુવચનાન્ત આગાર સંપદા

સુહુમેહિં અંગ સંચાલેહિં, સુહુમેહિં ખેલ સંચાલેહિં, સુહુમેહિં દિદ્ધિ સંચાલેહિં ॥૨॥	સુહુ-મે-હિમ્-અઙ્-ગ-સમ્ (સન્)-ચા-લેહિમ્, સુહુ-મે-હિમ્-ખેલ-સમ્ (સન્)-ચા-લેહિમ્, સુહુ-મે-હિમ્-દિદ્-ધિ-સમ્ (સન્)-ચા-લેહિમ્ ॥૨	સૂક્ષ્મ રીતે શરીરનો સંચાર થવાથી, સૂક્ષ્મ રીતે થૂંક-કફનો સંચાર થવાથી, સૂક્ષ્મ રીતે દષ્ટિનો સંચારથી. ૨.
--	---	---

અર્થ :- સૂક્ષ્મરીતે શરીરનો સંચાર, થૂંક-કફનો સંચાર, દષ્ટિનો સંચાર થવાથી. ૨.

૩. આગંતુક આગાર સંપદા

એવમાઘ એહિં આગારેહિં, અભગ્ગો અવિરાહિઓ, હુજ્જ મે કાઉસ્સગ્ગો ॥૩॥	એવ-માઘ-એ-હિમ્, આગાર-એ-હિમ્, અભગ્-ગો અવિ-રાહિ-ઓ, હુજ્-જ મે કાઉસ્-સગ્-ગો ॥૩॥	એ વગેરે (બીજા પણ ચાર), આગારો સિવાય ભાંગ્યા વગરનો (અખંડિત) વિરાધના વગરનો હોજો મારો કાયોત્સર્ગ. ૩.
---	--	--

અર્થ :- આ આગાર તથા બીજા ચાર આગાર સિવાય મારો કાયોત્સર્ગ અખંડિત અને વિરાધના વગરનો હોજો. ૩.

● બીજા ચાર આગાર : (૧) અગ્નિના ઉપદ્રવથી બીજે સ્થાને જવું પડે તથા વિજળીના પ્રકાશથી વસ્ત્રાદિ ઓઢવું પડે (૨) બિલાડી, ઉંદર વગેરે આડાં ઉતરતાં હોય અથવા પંચેન્દ્રિય જીવનું છેદન-ભેદન થવું હોય તો બીજે સ્થાને જવું પડે (૩) અકસ્માત્ ચોરની ધાડ આવી પડે અથવા રાજાદિકના ભયથી બીજે જવું પડે અને (૪) સિંહ વગેરે ઉપદ્રવ કરતા હોય અથવા સર્પાદિક દંશ કરે તેમ હોય અથવા ભીંત પડે તેવી હોય તો બીજે સ્થાને જવું પડે.

૪. ઉત્સર્ગ અવધિ સંપદા

જાવ અરિહંતાણં ભગવંતાણં, નમુક્કારેણં ન પારેમિ ॥૪॥	જાવ અરિ-હન્-તાણમ્ ભગ-વન્-તાણમ્, નમુક્-કારે-ણમ્ ન પારે-મિ ॥૪॥	જ્યાં સુધી અરિહંત ભગવંતને નમસ્કાર વડે ન પારું. ૪.
---	---	--

અર્થ:- જ્યાં સુધી અરિહંત ભગવંતને નમસ્કાર કરવા વડે ન પારું. (૪.)

૫. સ્વરૂપ સંપદા

તાવ કાયં, ઠાણેણં મોણેણં, તાવ કાયમ્, ઠાણે-ણમ્, મોણે-ણમ્, ત્યાં સુધી કાયાને સ્થાન વડે, મૌન વડે
ઝાણેણં અપ્પાણં વોસિરામિ ॥૫॥ ઝાણે-ણમ્ અપ્-પા-ણમ્-વોસિ-રામિ ॥૫॥ ધ્યાન વડે, પોતાને વોસિરાવું છું (ત્યાગ કરું છું)૫.
અર્થ:- ત્યાં સુધી મારી કાયાને સ્થાન વડે, મૌન વડે ધ્યાન વડે આત્માને વોસિરાવું છું. ૫.

ઉપયોગના અભાવે થતા અશુદ્ધ ઉચ્ચારોની સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારો

અશુદ્ધ

અનત્ય
ખાસસિએણં
જંભાએણં
ભમ્ભલીએ
સુહમેહિ
સંચાલેહી
એવમાઘ આગારેહિ
માણેણં
વોસરામિ

શુદ્ધ

અન્નત્ય
ખાસિએણં
જંભાઘએણ
ભમ્ભલીએ
સુહુમેહિં
સંચાલેહિં
એવમાઘ એહિં આગારેહિં
મોણેણં
વોસિરામિ

૧૯ દોષ છોડીને કાર્યોત્સર્ગ કરવો જોઈએ, તે આ પ્રમાણે

(૧) ઘોડાની પેઢે એક પગ ઊંચો, વાંકો રાખે, તે ઘોટકદોષ
(૨) વેલડીની જેમ શરીરને ઘુણાવે, તે લતાદોષ (૩) થાંભલા પ્રમુખને
ઓઠીંગણ દઢ રહે, તે સ્તંભાદિ દોષ. (૪) ઉપર મેડી અથવા માળ
હોય તેને મસ્તક ટેકાવી રહે, તે માલદોષ (૫) ગાડાની ઉંઘની પેટે
અંગુઠા તથા પાની મેળવીને પગ રાખે, તે ઉદ્ધિદોષ (૬) નિગડ
(બેડી) માં પગ નાખ્યાની પેઢે પગ પહોળા રાખે, તે નિગડદોષ (૭)
નગન ભીલડીની જેમ ગુહ્ય સ્થાને હાથ રાખે, તે શળરીદોષ (૮)
ઘોડાના ચોકડાની જેમ રજોહરણ (ચરવળા)ની દશી આગળ રહે
તેમ હાથ રાખે, તે ખલિણદોષ (૯) નવ પરણીત વધૂની જેમ માથું
નીચું રાખે, તે વધૂદોષ. (૧૦) નાભિની ઉપર અને ટીચણની નીચે
લાંબુ વસ્ત્ર રાખે, તે લંબોત્તરદોષ (૧૧) ડાંસ મચ્છરના ભયથી,
અજ્ઞાનથી અથવા લજ્જાથી હૃદયને આચ્છાદન કરી સ્ત્રીની જેમ

ઢાંકી રાખે, તે સ્તનદોષ (૧૨) શીતાદિકના ભયથી સાધ્વીની જેમ ખંને સ્કંધ ઢાંકી રાખે એટલે સમગ્ર શરીર આચ્છાદિત રાખે, તે
સંચતિદોષ. (૧૩) આલાવો ગણવાને અર્થે અથવા કાર્યોત્સર્ગની સંખ્યા ગણવાને અંગુલી તથા પાંપણના ચાળા કરે, તે
ભમુહંગુલિદોષ. (૧૪) કાગડાની જેમ ડોળા ફેરવે, તે વાયસદોષ (૧૫) પહેરેલાં વસ્ત્ર પરસેવાથી મલીન થવાના ભયથી કોઠ ની
જેમ ગોપવી રાખે, તે કપિત્થદોષ. (૧૬) ચક્ષાવેશિતની જેમ માથું ઘૂણાવે, તે શિરઃકંપ દોષ (૧૭) મૂંગાની જેમ હું હું કરે, તે મૂકદોષ
(૧૮) આલાવો ગુણતાં મદિરા પીધેલની જેમ ખડખડાટ કરે, તે મદિરાદોષ અને (૧૯) વાનરની જેમ આસપાસ જોયા કરે,
ઓષ્ઠપુટ હલાવે, તે પ્રેક્ષદોષ કહેવાય છે.

સાધુ ભગવંત અને શ્રાવકને આ ૧૯ દોષ કાર્યોત્સર્ગમાં સંભવે. સાધ્વીજી ભગવંતને સ્ત્રી જાતિ હોવાથી શરીરનું બંધારણ
તેવા પ્રકારનું હોવાથી ૧૦મો-૧૧મો-૧૨મો દોષ સિવાય ૧૬ દોષ સંભવે. શ્રાવિકાને પણ તે ૪ કારણે ૯મો-૧૦મો-૧૧મો-૧૨મો દોષ
સિવાય ૧૫ દોષ સંભવે. જે ત્યાગ કરવો જરૂરી છે.

લંબોત્તર દોષ એટલે ઘોટી નાભી થી ૪ આંગળ નીચે ન પહેરવી અને ઘુટણ થી ચાર આંગળ ઉપર ન રાખવી, તે.

શુદ્ધ કાયોત્સર્ગ તથા કાયોત્સર્ગ ના ૧૯ દોષ

પ્રેક્ષ્ય દોષ

નિગડ દોષ

બે પગ વચ્ચે અંતર,
ચરવળો પકડવાની રીત
અને હોઠનો ફફડાટ
સાથે ચારેકોર દૃષ્ટિ કરે,
તે અવિધિ કહેવાય.

વાચસ દોષ

કાગડાની જેમ
ડોળા ફેરવે, તે
અવિધિ કહેવાય.

શિરઃકમ્પદોષ

ખેસથી આખી છાતી
સ્ત્રીની જેમ ઢાંકી રાખવી,
તે અવિધિ કહેવાય.

સંચતિદોષ

વધૂદોષ

ઘોટક દોષ

નવી પરણેલી સ્ત્રીની જેમ
મોઢું નીચે ટાળીને રાખવું
અને ઘોડાની જેમ પગ
ઉંચા નીચા રાખવા,
તે અવિધિ કહેવાય.

શુદ્ધ કાઉત્સર્ગગની મુદ્રા

શુદ્ધ કાઉત્સર્ગગની મુદ્રા

શબરી દોષ

નગ્ન ભીલડીની જેમ
બન્ને હાથને ગુહ- સ્થાને
ઢાંકી રાખવા,
તે અવિધિ કહેવાય.

ભૂચડ્ગુલી દોષ ખલિણ દોષ

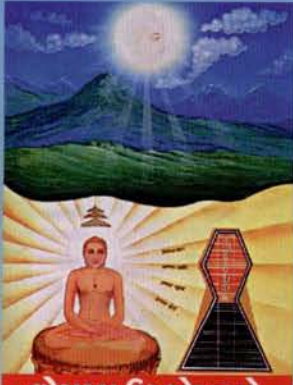
આંગળીના વેટામાં
કાઉત્સર્ગગની સંખ્યા ગણવી,
અથવા નવકારવાળીથી
ગણવા, તે અવિધિ કહેવાય.

બગાસું આવે ત્યારે
કાઉત્સર્ગગમાં મુદ્દપત્તિનો
ઉપયોગ મુખ આગળ ન
રાખવો, એક હાથમાં એક
સાથે મહુપત્તિ ચરવળો
રાખવો, તે એક અવિધિ

બન્ને હાથ જોડીને પગનું
માપસર અંતર રાખ્યા
વગર કાયોત્સર્ગ કરવો,
તે અવિધિ કહેવાય.

લોગસ્ત ઉજ્જૈનગરે,

ધમ્મ-તિથ્યચરે-

જિણે ।

અરિહંતે કિત્તઈસ્સં
ચઉવીસં પિ કેવલી ॥૧॥

ઉસભ- -મજિજં ચ વંદે,

શ્રી લોગસ્ત સૂત્ર

સુવિહિં ચ પુફ્ફદંતં,

કુંથું

અરં ચ

મલ્લિં,

સંભવ- મભિણંદણં ચ સુમઈ ચ ।

સીયલ- સિજજંસ- વાસુપુજજં ચ ।

વંદે મુણિસુવ્વયં નમિજિણં ચ ।

પઠિમપ્પહં સુપાસં,

વિમલ- મણંતં ચ જિણં,

વંદામિ રિક્કનેમિં

જિણં ચ ચંદપ્પહં વંદે ॥૨॥

ધમ્મં સંતિં ચ વંદામિ ॥૩॥

પાસં તહ વહ્મમાણં ચ ॥૪॥

એવં મચ્છે અભિયુઆ, વિહુચચ-મલા પહીણજર-મરણા । કિત્તિય-વંદિય-મહિયા, જે એ લોગસ્ત ઉત્તમા સિદ્ધા ।
ચઉવીસં પિ જિણવરા, તિથ્યચરા મે પસીયંતુ ॥૫॥ આરુગ્ગ બોહિલાભં, સમાહિવરમુત્તમં દિંતુ ॥૬॥

ચંદેસુ નિમ્મલચરા, આઈચ્છેસુ અહિયં પચાસ-ચરા ।

સાગર-વરગંભીરા,

સિદ્ધા સિદ્ધિં મમ દિસંતુ ॥૭॥

૬ 'શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર'

દેવવંદન - ચૈત્યવંદન વખતે આ સૂત્ર બોલતી-સાંભળતી વખતેની મુદ્રા.
પ્રતિક્રમણ માં રત્નત્રયીની શુદ્ધિ માટે આ સૂત્ર બોલતી-સાંભળતી વખત ની મુદ્રા.
કાયોત્સર્ગ ધ્યાને આ સૂત્રનું ચિંતન કરતી વખતેની મુદ્રા.

આદાન નામ : શ્રી લોગસ્સ (નામસ્તવ) સૂત્ર
ગોણ નામ : ચતુર્વિંશતિસ્તવ (ચઉવીસત્યથ)
પદ : ૨૮
સંપદા : ૨૮
ગુરુ અક્ષર : ૨૭,
લઘુ અક્ષર : ૨૨૬
સર્વ અક્ષર : ૨૫૬

વિષય:
શ્રી ૨૪ ભગવંતોની નામપૂર્વક સ્તવના કરી મોક્ષપદની માંગણી કરવામાં આવી છે.

છંદનું નામ:સિલોગો; રાગ: "દર્શન દેવદેવસ્ય"... (પ્રભુ સ્તુતિ)

મૂળ સૂત્ર

લોગસ્સ ઉજ્જોઅગરે,
ધમ્મ-તિત્યયરે જિણે ।
અરિહંતે કિત્તધસ્સં,
ચઉવીસંપિ કેવલી ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

લો-ગસ્-સ ઉજ્-જોઅ-ગરે,
ધમ્-મ-તિત્-થ-યરે જિણે ।
અરિ-હન્-તે-કિત્-ત-ધસ્-સમ્,
ચઉ-વી-સમ્-પિ કેવ-લી ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

(કેવળજ્ઞાન વડે) લોકનો ઉદ્યોત કરનારા,
ધર્મતીર્થના કરનાર (રાગદ્વેષને) જીતનારા,
અરિહંત ભગવંતનું હું કીર્તન કરીશ-
ચોવીશે પણ કેવળજ્ઞાની. ૧.

છંદનું નામ:ગાહા; રાગ:- "જિણજમ્મસમયે મેરુસિહરે"....(સ્નાત્રપૂજા)

ઉસભમજિઅં ચ વંદે,
સંભવમ-ભિણંદણં ચ
સુમધં ચ ।
પઉમપ્પહં સુપાસં,
જિણં ચ ચંદપ્પહં વંદે ॥૨॥

ઉસ-ભ-મજિ-અમ્ ચ વન્-દે,
સમ્-ભવ-મભિ-ણન્-દણમ્ ચ
સુમ-ધમ્-ચ ।
પઉ-મપ્-પહમ્-સુપા-સમ્,
જિણમ્ ચ ચન્-દપ્-
પહમ્ વન્-દે ॥૨॥

ઋષભદેવ તથા અજિતનાથને હું વંદુ છું,
સંભવનાથને, અભિનંદન સ્વામીને તથા
સુમતિનાથને,
પદ્મપ્રભસ્વામીને, સુપાર્શ્વનાથને,
અને રાગ દ્વેષને જિતનારા ચંદ્રપ્રભસ્વામીને વંદન કરું છું. ૨.

અર્થ :- (કેવળજ્ઞાન વડે) લોકનો ઉદ્યોત કરનારા, ધર્મરૂપ તીર્થને કરનારા, રાગદ્વેષને જીતનારા, કેવળજ્ઞાની એવા ચોવીશે તીર્થકરોનું હું કીર્તન કરીશ. શ્રી ઋષભદેવને તથા શ્રી અજિતનાથને, શ્રી સંભવનાથને, શ્રી અભિનંદનસ્વામીને, શ્રી સુમતિનાથને, શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામીને, શ્રી સુપાર્શ્વનાથને તથા રાગ-દ્વેષને જિતનારા શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીને હું વંદન કરું છું. ૧.૨.

સુવિહિં ચ પુષ્કદંતં,
સીઅલ સિજ્જંસ-
વાસુપુજ્જં ચ ।
વિમલમણંતં ચ જિણં,
ધમ્મં સંતિં ચ વંદામિ ॥૩॥

સુવિ-હિમ્ ચ પુપ્-ફ-દન્-તમ્,
સીઅ-લ સિજ્-જન્-સ
વાસુ-પુજ્-જમ્ ચ ।
વિમલ-મણન્-તમ્ ચ જિણમ્,
ધમ્-મ્ સન્-તિમ્ ચ વન્-દામિ ॥૩॥

સુવિધિનાથ એટલે પુષ્પદંતસ્વામીને,
શીતલનાથને, શ્રેયાંસનાથને,
વાસુપૂજ્યસ્વામીને,
વિમલનાથને, અનંતનાથને (રાગદ્વેષના) જીતનારા
ધર્મનાથને તથા શાંતિનાથને વંદન કરું છું. ૩.

અર્થ :- શ્રી સુવિધિનાથને (જેમનું બીજું નામ)પુષ્પદંતસ્વામીને, શ્રી શીતલનાથને, શ્રી શ્રેયાંસનાથને, શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીને, શ્રી વિમલનાથને, શ્રી અનંતનાથને, જિનેશ્વર શ્રી ધર્મનાથને તથા શ્રી શાંતિનાથને હું વંદન કરું છું. ૩.

કુંથું અરં ચ મલ્લિં,
વંદે મુણિસુવ્વયં નમિજિણં ચ ।

કુન્-થુમ્ અરમ્ ચ મલ્-લિમ્,
વન્-દે મુણિ-સુવ્-વયમ્ નમિજિણમ્ ચા

કુંથુનાથને, અરનાથને તથા મલ્લિનાથને
વંદન કરું છું, મુનિસુવ્રતસ્વામીને તથા
નમિજિનેશ્વરને,

વંદામિ રિઙ્કેમિં,
પાસં તહ વદ્ધમાણં ચ ॥૪॥

વન્-દામિ રિટ્-ઠ-નેમિમ્,
પાસમ્ તહ વદ્-ધ-માણમ્ ચ ॥૪॥

હું વંદન કરું છું અરિષ્ટનેમિનાથને,
પાર્શ્વનાથને તથા શ્રી વર્ધમાનસ્વામીને. ૪.

અર્થ :- શ્રી કુંથુનાથને, શ્રી અરનાથને, શ્રી મલ્લિનાથને, શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીને અને શ્રી નમિનાથને, શ્રી અરિષ્ટ-નેમિનાથને, શ્રી પાર્શ્વનાથને અને શ્રી વર્ધમાનસ્વામીને હું વંદન કરું છું. ૪.

મૂળ સૂત્ર

એવં મએ અભિથુઆ,
વિહુય-રયમલા-પહીણ-
જર-મરણા ।
ચઉવીસં પિ જિણવરા,
તિત્થયરા મે પસીયંતુ ॥૫॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

એવમ્-મએ અભિ-થુઆ,
વિહુ-ય-રય-મલા પહી-ણ
જર-મરણા ।
ચઉ-વી-સમ્-પિ જિણ વરા,
તિત્-થ-યરા મે પસી-યન્-તુ ॥૫॥

પદાનુસારી અર્થ

એ પ્રકારે મારા વડે (નામપર્વક) સ્તવના -
કરાયેલ (કર્મરૂપ) રજ તથા મળ દૂર કર્યા છે -
(જેમણે) જરા અને મરણ સર્વથા ક્ષીણ થઈ ગયા છે,
ચોવીશે પણ જે સામાન્ય કેવળીઓમાં શ્રેષ્ઠ છે
એવા તીર્થંકરો મારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ. ૫.

અર્થ :- આ રીતે મારા વડે સ્તવના કરાયેલ, કર્મરૂપ રજ અને મળ દૂર કર્યા છે એવા, જરા (અને) મૃત્યુ સર્વથા ક્ષીણ થયા છે એવા ચોવીશે જિનેશ્વર શ્રી તીર્થંકર દેવો મારી ઉપર પ્રસન્ન થાઓ. ૫.

કિત્તિય-વંદિય-મહિયા,

જે એ લોગસ્સ ઉત્તમા સિદ્ધા ।
આરુગ્ગ-બોહિલાભં,
સમાહિવર-મુત્તમં દિંતુ ॥૬॥

કિત્-તિય-વન્-દિય-મહિ-યા,

જે એ લોગસ્-સ્ ઉત્-તમા સિદ્-ધા ।
આરુગ્-ગ બોહિ-લાભમ્,
સમાહિ-વર-મુત્-ત-મમ્ દિન્-તુ ॥૬॥

જેઓ ઈન્દ્રાદ્રિ દેવતાઓ વડે કીર્તન કરાયેલા
વંદન કરાયેલા અને પૂજન કરાયેલા છે,
જેઓ લોકમાં ઉત્તમ સિદ્ધ થયા છે,
તેઓ (મને) આરોગ્ય રૂપ સમ્યગ્દર્શનનો લાભ
અને ઉત્તમ સમાધિનું વરદાન આપો. ૬.

અર્થ :- જેઓ ઈન્દ્રાદ્રિ દેવતાઓ વડે કીર્તન-વંદન-પૂજન કરાયેલા છે, જેઓ લોકમાં ઉત્તમ સિદ્ધ થાય છે, તેઓ (મને) આરોગ્ય અને સમ્યગ્દર્શનનો લાભ અને ઉત્તમ સમાધિનું વરદાન આપો. ૬.

ચંદેસુ નિમ્મલયરા,

આઘચ્ચેસુ અહિયં પયાસયરા ।
સાગર વર-ગંભીરા,
સિદ્ધા સિદ્ધિં મમ દિસંતુ ॥૭॥

ચન્-દેસુ નિમ્-મ-લય-રા,

આઘચ્-ચેસુ અહિ-યમ્ પયા-સયરા ।
સાગર-વર-ગમ્-ભીરા,
સિદ્-ધા સિદ્-ધિમ્ મમ દિસન્-તુ ॥૭॥

ચંદ્રના સમૂહથી વિશેષ નિર્મલ,

સૂર્યના સમૂહથી વિશેષ પ્રકાશ કરનારા,
શ્રેષ્ઠ સાગર જેવા ગંભીર,
એવા સિદ્ધ પરમાત્માઓ મને મોક્ષ આપો. ૭.

અર્થ :- ચંદ્રના સમૂહથી વિશેષ નિર્મલ, સૂર્યના સમૂહથી વિશેષ પ્રકાશ કરનારા, મોટા સમુદ્ર જેવા ગંભીર સિદ્ધ પરમાત્મા મને મોક્ષ આપો. ૭.

(નોંધ :- શ્રી લોગસ્સ સૂત્રમાં ‘ચઉવિસંપિ’ના સ્થાને ‘ચઉવ્વીસં’નો મત હોવાથી ગુરુ અક્ષર રટના બદલે રલ થાય છે.)

સૂત્રની આવશ્યકતા અંગે કાંઈક

સવારે અને સાંજ પ્રતિક્રમણમાં છએ આવશ્યકોનું
આચરણ થાય છે. આ છ આવશ્યકોમાં બીજું આવશ્યક
ચતુર્વિંશતિ સ્તવ છે, તેમાં ૨૪ ભગવાનની સ્તવના કરાય

છે. તે માટે આ લોગસ્સ સૂત્રનો ઉપયોગ કરાય છે. રત્નત્રયીની
શુદ્ધિ માટે અને વિવિધ આરાધના માટે તેમજ ક્ષુદ્રોપદ્રવ-કર્મક્ષય
આદિ માટે શ્રી લોગસ્સ સૂત્રનો કાયોત્સર્ગમાં સ્મરણ કરાય છે.

ઉપયોગ ના અભાવે થતા અશુદ્ધ ઉચ્ચારોની સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારો

અશુદ્ધ

કિતઘસં
સંભવ-મ્મિઅણંદણં ચ
પઠિમપહં
ચંદપહં
કુંથુ
એવ મહે અભિથુઆ
વિહુયરયમલા
સિદ્ધા સિદ્ધિં મમ દિસંતુ

શુદ્ધ

કિતઘસ્સં
સંભવ-મ્મિણંદણં ચ
પઠિમપ્પહં
ચંદપ્પહં
કુંથુ
એવં મએ અભિથુઆ
વિહુય-રયમલા
સિદ્ધા સિદ્ધિં મમ દિસંતુ

કયાં કેટલા પ્રમાણમાં કાયોત્સર્ગ કરવો ?

- ‘કુસુમિણ દુસુમિણ’નો કાયોત્સર્ગ ખરાબ દુષ્ટ-સ્વપ્ન
અથવા સ્વપ્ન રહિત રાત્રિ પસાર કરેલ હોય તો ‘ચાર
લોગસ્સ, ચંદેસુ- નિમ્મલયરા’ સુધી કરાય અને
ચોથા વ્રત સંબંધિત સ્ખલના=કુલ્લિતસ્વપ્ન આવેલ
હોય તો ‘ચાર લોગસ્સ, સાગર-વર-ગંભીરા’ સુધી.
- ક્ષુદ્રોપદ્રવનો નાશ કરવા અને છીંકનો કાઉસ્સગ્ગ
પણ ‘સાગરવરગંભીરા’ સુધી કરાય. લઘુ શાંતિ
અને બૃહત્ શાંતિસ્તવ આદિ શાંતિકર્મમાં સંપૂર્ણ
લોગસ્સનો કાયોત્સર્ગ કરાય. કોઈપણ પદની
આરાધના કે કર્મક્ષય નિમિત્તનો કાયોત્સર્ગ ‘ચંદેસુ
નિમ્મલયરા’ સુધી કરાય.

ઉચ્ચાર વગેરે અંગે સૂચનો

- આ સૂત્રમાં '●' અનુસ્વાર (મીંડી) અનેક અક્ષરો સાથે કુલ ૫૦ વાર આવે છે, તેથી પૂર્ણ કાળજી સાથે ઉચ્ચાર કરવો.
- આ સૂત્રમાં 'ચ' ૧૧ વાર આવે છે. તેમાં ૧૦ વાર 'ચ'નો અર્થ 'અને' થાય છે અને ૧ વાર (સુવિહિં ચ પુષ્કદંતં) નો અર્થ 'અથવા' થાય છે.
- શ્રી સુવિધિનાથ ભગવાનનું બીજું નામ 'પુષ્કદંત' આ સૂત્રમાં છે. બીજી-ત્રીજી-ચોથી ગાથામાં ૨૪ પ્રભુજીનો સમાવેશ કરાયો છે. તેમાં 'વંદે', 'વંદામિ' બોલતી વખતે મસ્તક વિશેષ નમાવવું.
- શ્રી આદેશ્વર દાદા, શ્રી પદ્મપ્રભુ અને શ્રી ચન્દ્રપ્રભુ ઉચ્ચાર અશુદ્ધ છે.
- શ્રી આદીશ્વરદાદા, શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામી અને શ્રી ચન્દ્રપ્રભસ્વામી ઉચ્ચાર શુદ્ધ છે.
- 'સંભવ-મભિષંદણં ચ' નો ઉચ્ચાર કરતાં 'સંભવમભિષં દણં ચ' ન બોલવું.
- આ સૂત્રની બીજી, ત્રીજી અને ચોથી ગાથામાં ૨૫ નામો દ્વારા ૨૪ ભગવાનનું સ્મરણ કરાય છે.

શ્રી લોગસસ સૂત્રના સાડા- ત્રણ વલય અંગે સમજૂતી

શરીરના સાત ચક્રો ઉપર સાડા ત્રણ વલયમાં કુંડલિની નામની સૂક્ષ્મ સુષુપ્ત શક્તિને જાગૃત કરવા અને કાયોત્સર્ગનું ધાર્યું ફળ મેળવવા આ પ્રમાણે ધ્યાન કરવું જોઈએ.

મૂલાધાર આદિ સાત ચક્રોમાં સાડા ત્રણ વલયના સહારે ચોવીશ તીર્થંકર પરમાત્માનું સ્મરણ કરાય છે. તેમાં પહેલા ચિત્રમાં બતાવ્યા અનુસાર પહેલા વલય માં શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન થી શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભગવાન સુધી (સાત ભગવાનનું) સ્મરણ કરીને અંતે 'જિણં' શબ્દ મૂક્યો છે. બીજા વલયમાં શ્રી

ચન્દ્રપ્રભસ્વામી થી શ્રી અનંતનાથ ભગવાન સુધી (સાત ભગવાનનું) સ્મરણ કરને અંતે 'જિણ' શબ્દ મૂક્યો છે. ત્રીજા વલયમાં શ્રી ધર્મનથ થી શ્રી નેમિનાથ ભગવાન સુધી, (સાત ભગવાનનું) સ્મરણ કરીને અંતે 'જિણ' શબ્દ મૂક્યો છે. ચોથા અડધા વલયમાં શ્રી અરિષ્ઠ નેમિનાથથી શ્રી વર્ધમાન સ્વામી ભગવાન સુધી, (ત્રણ ભગવાનનું) સ્મરણ કરાય છે. પ્રથમ ત્રણ વલયના અંતે 'જિણ' શબ્દ મૂકેલો હોવાથી અંતિમ (છેલ્લા) ત્રણ ભગવાનને ચોથા અડધા વલયમાં સ્મરણ કરાય છે.

સાત ચક્રના નામ-સ્થાન અને વલયોમાં ૨૪ ભગવાનનું વિવરણ

નામ	સ્થાન	૧લું વલય	૨મું વલય	૩મું વલય	૪મું વલય
૧. મૂલાધાર ચક્ર	પાછળના ભાગે નીચે	કિસલ	ચંદ્રખંડ	ધમ્મં	ચિહ્નનેમિં
૨. સ્વાધિષ્ઠાન ચક્ર	નાભિથી નીચે આગળ	મજિયાં	સુવિહિં	સંતિં	પાસં
૩. મહિપૂર ચક્ર	નાભિના સ્થાને	સંભવ-	સીચલ	કુંથું	વજ્રમાણં
૪. અનાહત ચક્ર	હૃદયના સ્થાને	મભિષંદણં	સીજ્જંસ	અરં	
૫. વિશુદ્ધ ચક્ર	કંઠના સ્થાને	સુમઘં	વાસુપુજ્જં	મલ્લિં	
૬. આજ્ઞા ચક્ર	લલાટના સ્થાને	પઉમખંદ	વિમલ-	મુણિસુવ્વયં	
૭. સહસ્રાર ચક્ર	શિખાના સ્થાને	સુપાસં	મણંતં	નમિં	

સાડા ત્રણ વલયમાં દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપની આરાધના

૧. દર્શન : ૧લું વલય પૂરું થતાં સાતમા ભગવાન શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પાસે આવ્યા. તેથી સમ્યગ્દર્શનગુણની પાસે આવ્યા. (સુપાસં = સારા ની પાસે)
૨. જ્ઞાન : ૨ જુ વલય પૂરું થતાં ચૌદમાં શ્રી અનંતનાથ ભગવાન આવ્યા. (અનંત અનંત = જ્ઞાન)
૩. ચારિત્ર : ૩જુ વલય પૂરું થતાં એકવીશમાં શ્રી નમિનાથ ભગવાન આવ્યા. (નમિ=નમ્રતા=સમ્યક્ ચારિત્ર)
૪. તપ : ૪ થું વલય અડધું પૂરું થતા ચોવીશમાં શ્રી મહાવીરસ્વામી ભગવાન આવ્યા. (મહાવીર = પૂર્ણ તપસ્વી =સમ્યક્તપ)

૧૦ 'શ્રી કરેમિ ભંતે ! સૂત્ર'

‘સામાયિક દંડક’ સૂત્રના
શ્રવણ (સાંભળતી) અને
બોલતી વખત ની વિનમ્ર મુદ્રા.

આદાન નામ : શ્રી કરેમિ ભંતે ! સૂત્ર
ગોણ નામ : પચ્ચક્ખાણ સૂત્ર
ગુરુ અક્ષર : ૭
લઘુ અક્ષર : ૬૯
સર્વ અક્ષર : ૭૬

વિષય:
સાવધપ્રવૃત્તિના
ત્યાગ સ્વરૂપ પ્રાય:
શાશ્વત સૂત્ર છે.

મૂળ સૂત્ર

કરેમિ ભંતે ! સામાયિક,
સાવજ્જં જોગં પચ્ચક્ખામિ;
જાવ નિયમં પજ્જુવાસામિ,
દુવિહં તિવિહેણં,
મણેણં, વાયાએ, કાએણં,
ન કરેમિ, ન કારવેમિ,
તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ,
નિંદામિ ગરિહામિ,

અપ્પાણં વોસિરામિ. ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

કરે-મિ-ભન્-તે ! સામા-ઇ-અમ્,
સાવજ્-જમ્-જોગમ્ પચ્-ચક્-ખામિ;
જાવ નિય-મમ્ પજ્-જુ-વાસા-મિ,
દુવિ-હમ્ તિવિ-હે-ણમ્,
મણે-ણમ્ વાયા-એ, કાએ-ણમ્,
ન કરે-મિ, ન કાર-વેમિ,
તસ્-સ ભન્-તે ! પડિક્-કમા-મિ,
નિન્-દામિ - ગરિ-હામિ,

અપ્-પા-ણમ્ વોસિ-રામિ. ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

હું કરું છું હે ભગવંત ! સામાયિક
સાવધ (પાપવાળા) યોગનું પચ્ચક્ખાણ કરું છું.
જ્યાં સુધી નિયમમાં રહેલો છું
બે રીતે, ત્રણ પ્રકારે (એટલે)
મનથી, વચનથી, કાયાથી
ન કરું, ન કરાવું.
તે સંબંધી હે ભગવંત !
(આત્મસાક્ષીએ) નિંદુ છું (ગુરુસાક્ષીએ) વિશેષ
નિંદું (ગર્હા કરું) છું
અને એ પાપરૂપ આત્માનો(હું) ત્યાગ કરું છું.૧.

અશુદ્ધ	શુદ્ધ
સાવજ્	સાવજ્જં
નિયમ	નિયમં
તવિએણં	તિવિહેણં
પડિક્કમામિ	પડિક્કમામિ

અર્થ :- હે ભગવંત ! હું સામાયિક કરું છું તેમાં પાપ વ્યાપારનું (સાવધ યોગનું)
પચ્ચક્ખાણ (પ્રતિજ્ઞા) કરું છું. જ્યાં સુધી નિયમમાં રહેલો છું, ત્યાં સુધી બે રીતે, ત્રણ પ્રકારે
એટલે મનથી, વચનથી, કાયાથી (પાપાવ્યાપારને) સાવધ યોગને હું કરીશ નહિ અને કરાવીશ
નહિ. હે ભગવંત ! ભૂતકાળમાં કરેલા તે પાપોથી હું પાછો ફરું છું. તેની આત્મસાક્ષીએ નિંદા
કરું છું અને ગુરુભગવંતની સાક્ષીએ ગર્હા કરું છું. એ પાપરૂપ આત્માનો હું ત્યાગ કરું છું.

આ સૂત્રના ગૂઢ રહસ્યો

- ‘ભંતે !’ બોલતી વખતે પ્રશ્ન પૂછતા હોઈએ, તેવો
રણકાર નમ્રભાવે લાવવો.
- સામાયિકમાં ‘જાવ નિયમં’, પૌષ્ઠમાં ‘જાવ પોષહં’ અને
વાચના - વ્યાખ્યાન શ્રવણ વખતે ‘જાવ સુયં’ (જ્યા સુધી
વ્યાખ્યાન-વાચના ચાલે ત્યાં સુધી) બોલાય છે.
- પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતો જીવનભરનું સામાયિક દીક્ષા
ગ્રહણ કરતી વખતે લેતાં હોવાથી તેઓ ‘જાવ નિયમં’ના
બદલે ‘જાવજ્જુવાએ’ અને ‘દુવિહં તિવિહેણં’ ના બદલે

તિવિહં તિવિહેણં અને ‘ન કરેમિ ન કારવેમિ’ની સાથે
‘કરંતંપિ અન્નં ન સમન્નુજાણામિ’ બોલે છે.

- આરંભ - સમારંભનો ત્યાગ સામાયિક લેનાર ગૃહસ્થ
કરતો હોવાથી ‘સાધુ જેવો’ પણ કહેવાય છે.
- શ્રી તીર્થંકર પરમાત્મા દીક્ષા ગ્રહણ કરે ત્યારે આ સૂત્ર
‘ભંતે’ સિવાય સાધુ યોગ્ય પચ્ચક્ખાણ કરતા હોવાથી
અતિ મહિમાવંત કહેવાય છે. તેથી પ્રાય: શાશ્વત પણ
કહેવાય છે.

છ આવશ્યક નો ગર્ભિત અર્થ ‘કરેમિભંતે’માં

- (૧) ‘હું સામાયિક કરું છું.’ (= કરેમિ સામાયિક)
શબ્દ દ્વારા સમતાભાવની પ્રાપ્તિ = સામાયિક -
આવશ્યક.
- (૨) ‘હે ભગવંતો’ = (કરેમિ ભંતે!) શબ્દ દ્વારા ચોવીશે
ભગવંતોની સ્તુતિ = ચઉવીસત્થો-આવશ્યક.
- (૩) ‘હે ભગવંતો ! હું તમને નમસ્કાર કરીને પાપો નહિ
કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરું છું.’ = (તસ્સ ભંતે !) =
વંદન - આવશ્યક.

- (૪) ‘હું પાપોની ક્ષમા માંગુ છું.’ (=પડિક્કમામિ)= પ્રતિક્ષમાણ -
આવશ્યક.
- (૫) હું મારા આત્માને આવાં પાપોની ક્ષમા માટે કાયાને
સ્થિર કરું છું (=અપ્પાણં વોસિરામિ) = કાઉસ્સગ્ગ -
આવશ્યક.
- (૬) ‘હે પ્રભુ ! હું આ સામાયિકમાં પાપવાળા કામ નહિ
કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરું છું’ (=સાવજ્જં જોગં
પચ્ચક્ખામિ) =પચ્ચક્ખાણ-આવશ્યક.

૧૧ 'શ્રી સામાય-વયજુતો સૂત્ર'

સામાયિક પારતી
વખતેની મુદ્રા

આદાન નામ : શ્રી સામાયવયજુતો
સૂત્ર; ગોણ નામ:સામાયિક પારવાનું સૂત્ર
પદ : ૮
સંપદા : ૮
ગાથા : ૨
ગુરુ અક્ષર : ૭
લઘુ અક્ષર : ૬૭
સર્વ અક્ષર : ૭૪

વિષય :

વારંવાર સામાયિક
કરવાથી થતા લાભ
અને તેમાં લાગેલા
દોષની ક્ષમા યાચના.

છંદનું નામ:ગાહા; રાગ: મયકુંદ ચંપમાલાઈ...(સ્નાત્ર પૂજા)

મૂળ સૂત્ર

સામાય વયજુતો,
જાવ મણે હોય નિયમ-સંજુતો ।

છિન્ન અસુહં ક્ષમં,
સામાય જતિયા વારા ॥૧॥

અર્થ :- સામાયિક વ્રતથી યુક્ત જીવનું મન જ્યાં સુધી નિયમથી સંયુક્ત હોય ત્યાં સુધી જેટલી વાર સામાયિક કરે છે, તેટલી વાર અશુભ કર્મને છેદે છે. ૧.

ઉચ્ચારણ માં સહાયક

સામા-ય વય-જુત-તો,
જાવ મણે હોય નિયમ-સન્ (સન્)-જુત-તો ।

છિન્-નય અસુ-હમ્ કમ્-મમ્,
સામા-ય જત્-તિયા-વારા ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

સામાયિક વ્રતથી યુક્ત
જ્યાં સુધી મન હોય નિયમથી સંયુક્ત
(ત્યાં સુધી)
છેદે છે અશુભ કર્મને
સામાયિક જેટલી વાર કરે. ૧.

સામાયઅમ્મિ ઉ કરમે,
સમણો ઘવ સાવઓ હવય જમ્હા ।
એએણ કારણેણં,
બહુસો સામાયઅં કુજ્જા ॥૨॥

સામા-ય-અમ્-મિ ઉ કરમે,
સમ-ણો ઘવ સાવ-ઓ હવય જમ્-હા ।
એ-એ-ણ કાર-ણે-ણમ્,
બહુ-સો સામા-ય-અમ્ કુજ્-જા ॥૨॥

સામાયિક વળી કરતી વખતે
સાધુ જેવો શ્રાવક થાય છે જે કારણ થી
એ કારણથી
બહુવાર સામાયિક કરવું જોઈએ. ૨.

અશુદ્ધ	શુદ્ધ
છિનઈ	છિન્નઈ
જતિયા	જતિયા
ઉક્કએ ઉ	કએ
એએણ કારણેણ	એએણ કારણેણં
હું	હુ
વચન	વચનના

અર્થ:- વળી સામાયિક કરતી વખતે જે કારણથી શ્રાવક સાધુ જેવો થાય છે એ કારણથી બહુવાર સામાયિક કરવું જોઈએ. ૨.

સામાયિક વિધિએ લીધું, વિધિએ પાર્યું, વિધિ કરતાં જે કોઈ અવિધિ હુઓ હોય તે સવિ હુ મન, વચન, કાયાએ કરી મિ ચ્છા મિ દુક્કડં. દશ- મનના, દશ વચનના, બાર કાયાના એ બ્રીશ દોષમાંહિ (માંહે) મારે જીવે જે કોઈ દોષ લાગ્યો હોય તે સવિ હુ મન, વચન, કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડં.

સામાયિકમાં ત્યાગ કરવાના ૩૨ દોષો

મનના દશ દોષ : (૧) વૈરી દેખી દ્રેષ કરે (૨) અવિવેક ચિંતવે (૩) અર્થ ન ચિંતવે (૪) મનમાં ઉદ્વેગ ધરે (૫) યશની વાંછા કરે (૬) વિનય ન કરે (૭) ભય ચિંતવે (૮) વ્યાપાર ચિંતવે (૯) ફળનો સંદેહ રાખે અને (૧૦) હાંસી કરે

વચનના દશ દોષ : (૧) કુવચન બોલે (૨) હુંકાર કરે (૩) પાપ આદેશ આપે (૪) લવારો કરે (૫) કલહ કરે (૬) આવો જાઓ કહે (૭) ગાળ બોલે (૮) બાળક રમાડે (૯) વિકથા કરે અને (૧૦) હાંસી કરે.

કાયાના બાર દોષ : (૧) આસન ચપળ હોય (૨) ચારે દિશાએ જુએ (૩) સાવધ કામ કરે (૪) આળસ મરડે (૫) અવિનય બેસે (૬) ઓઢું લઈ બેસે (૭) મેલ ઊતારે (૮) ખરજ ખણે (૯) પગ ઉપર પગ ચઢાવે (૧૦) અંગ ઉઘાડું મૂકે (૧૧) અંગ ઢાંકે અને (૧૨) ઉંઘે(એ સર્વે મળી બ્રીશ દોષ સામાયિકમાં અચતનાથી લાગે છે, તે તજવા જોઈએ.)

ઉચ્ચાર શુદ્ધિ અંગેનાં સૂચનો

૧. 'કરેમિ ભંતે !' સૂત્રમાં 'નિયમ', આવે છે, આ સૂત્રમાં "નિયમ" આવે છે, તે ખ્યાલ રાખવું.
૨. 'હુ' નો અર્થ 'પોતે' નહિ, પણ 'ખરેખર' થાય છે, તેનો ઉપયોગ રાખવો.

સૂત્ર રચના અંગે સમજૂતિ

પહેલી બે ગાથા પ્રાકૃત છે. છેલ્લી બે ગાથા ગુજરાતીમાં છે. શ્રી વર્ધમાનસૂરિકૃત 'આચાર-દિનકર', શ્રી મહિમાસાગરજી કૃત 'ષડાવશ્યક વિવરણ' વગેરે જે પાઠોના છેલ્લાં વાક્યોનું ગુજરાતીકરણ થયેલ છે. તે ૧૯મી સદીથી આ સૂત્ર ની પછી તે બોલવાની પરંપરા શરૂ થઈ હોય, તેમ જણાય છે.

સામાયિક પારવાની મુદ્રા

પ્રતિક્રમણ ઠાવતી વખતે,
પચ્ચક્ષાણ પારતી વખતે,
ક્રિયાના અંતે 'મિચ્છા મિ દુક્કડં'
માંગતી વખતે ચરવાળા/રજોદરણ પર
જમણા હાથે મુઢિયાળીને અને ડાબા હાથને
મુખ આગળ રાખીને કરવા યોગ્ય ક્રિયાનું
સ્પષ્ટ ચિત્ર

સામાયિકમાં કાયાના ૧૨ દોષ

વારંવાર વગર કારણે ઉભા
થવું અને આસન ઉપાડવું.

ચારેબાજુ જોયા કરવું.

પગ ઉપર પગ
ચઢાવી ને બેસવું.

ચરવાળાની દાંડીથી
ખંજવાળ દૂર કરવી.

હથેલીમાં માથુ
રાખીને સૂઈ જવું.

આખા શરીરને
વસ્ત્રથી ઢાંકી દેવું.

બન્ને પગોને બન્ને હાથોથી
બાંધીને આલસ-પ્રમાદ કરવો.

શરીરના મેલ ને હાથથી
ઘસીને કાઢવું કે પ્રયત્ન કરવો.

બાળકો સાથે રમવું કે ઝગડો કરવો.

સામાયિકનાં ઉપકરણો

- (૧) **પુરુષ માટે ધોતીયું - ખેસ :** ઓટ્યા - સિવ્યા વગરના અખંડ - સફેદ - સુતરાઉ અને સ્વચ્છ હોવાં જોઈએ. ખેસ બન્ને બાજુ છેડે દશીવાળો રાખવો.
- સ્ત્રીઓ માટે ત્રણ વસ્ત્ર :** મર્યાદા સચવાય અને મસ્તક ઢંકાય તેવા (આછા રંગનાં) સુતરાઉ - અખંડ - સ્વચ્છ વસ્ત્ર રાખવાં જોઈએ.
- (૨) **કટાસણું :** દોઢ હાથ લાંબુ-પહોળુ, ગરમ-સ્વચ્છ-ઓટ્યા-સીવ્યા વગરનું અને જયણાનું પાલન બરાબર થાય માટે સફેદ જ વાપરવું.
- (૩) **મુહપતિ :** ૧૬ આંગળ x ૧૬ આંગળ (૧ વેંત અને ૪ આંગળ) સમચોરસ, સુતરાઉ-સ્વચ્છ-એક કિનાર બંધ અને ઓટ્યા વગર-અક્ષર રહિત હોવી જોઈએ.
- (૪) **ચરવળો :** પુરુષો માટે ગોળ દાંડીનો અને સ્ત્રીઓ માટે ચોરસ દાંડીનો હોવો જોઈએ. દશીઓ ગરમઉનની ઉપરથી વણેલી અને નીચેથી વણ્યા

- વગરની હોવી જોઈએ. દાંડી સુખડ સીસમ- સેવન આદિ કાષ્ટ (લાકડા)ની જ વપરાય. (દાંડી + દશીનું માપ = ૩૨ આંગળ અથવા ૨૪ આંગળ દાંડી + ૮ આંગળ દશી કે ૨૦ આંગળ દાંડી + ૧૨ આંગળ દશી)
- (૫) **સાપડો અને પુસ્તક :** લાકડાનો સાપડો અને સ્વાધ્યાયમાં ઉપયોગી પુસ્તક રાખવું.
- (૬) **મોરપીંછી :** પુસ્તકનાં પાનાં ફેરવતી વખતે તેને પૂંજવા માટે મોરપીંછી રાખવી.
- (૭) **નવકારવાળી :** પૂ. ગુરુભગવંત પાસે મંત્રાવેલી સુતરાઉ-સ્વચ્છ નવકારવાળી લાકડાની ડબ્બીમાં રાખવી.
- (૮) **સ્થાપનાચાર્યજી :** અક્ષના સ્થાપનાજી ન હોય તો કોઈપણ પુસ્તક વગેરેને નાભિની ઉપર અને નાકથી નીચે આવે, તેમ સાપડા આદિમાં પધરાવવાં જોઈએ.
- (૯) **કંબલ :** ગરમ ઉનનીશાલ લઘુશંકા (પેશાબ) આદિના નિવારણ માટે સાથે રાખવી. મોટા પ્રતિક્રમણમાં ખાસ રાખવી.

કર્મ બંધમાં સહાયક સામાયિક આદિનાં અધિકરણો

શાસ્ત્રમાં બતાવેલાં કર્મ નિર્જરામાં સહાયક ઉપકરણો વધારે કે ઓછાં અથવા અસ્થાને ઉપયોગ કરવાથી તે ‘અધિકરણો’ બનેલાં હોય છે. તેમજ કર્મબંધમાં સહાયક પણ બનેલાં હોય છે.

(૧)(અ) **પુરુષો માટે ધોતીયું - ખેસના બદલે** (પાયજામો, ચઢી, પાટલૂન આદિ સીવેલા વસ્ત્રો ન જ પહેરાય) : પોલીસ્ટર, ટેરીલીન, સીન્થેટીક, રેશમી તેમજ પ્રમાણથી અધિક કે ઓછા માપનાં, મેલાં, ઝાડો, પેશાબ કરેલાં અશુદ્ધ અને જૂનાં પૂજનાં વસ્ત્ર પહેરવાં અને ધોતી પહેરતાં ગાંઠ બાંધવી તે અધિકરણ કહેવાય છે.

(બ) **સ્ત્રીઓ માટે વેષ :** મર્યાદા ન સચવાય તેવાં અને ત્રણથી અધિક વસ્ત્ર રાખે તેમજ સુતરાઉ સિવાયના તથા ઝાડો-પેશાબ કરેલાં અશુદ્ધ રાખે તો તે અધિકરણ...

(લૂંગીની જેમ ધોતીયું ક્યારેય પણ ન જ પહેરાય) (નોંધ :- સામાયિક - પૌષ્ઠ કરતી વખતે પુરુષો સાધુ ભગવંત જેવા અને સ્ત્રીઓ સાધ્વીજી ભગવંત જેવી કહેવાય છે. તેથી પુરુષોએ કોઈપણ પ્રકારના અલંકાર જેમકે વીટી, દોરો, ઘડિયાળ, બ્રોસલેટ આદિ પહેરીને રખાય નહિ અને બહેનોએ સૌભાગ્ય ચિહ્ન સિવાય કંઈપણ ન પહેરાય. વિજાણુ (ઘલેક્કટ્ટીક) ઘડિયાળ આદિ કોઈ પણ સાધન પહેરાય-રખાય કે સ્પર્શ પણ કરાય નહિ.)

(૨) **કટાસણું :** કેશમીલોનની બનાવટના, હાથથી ગૂંથેલા, ઓટેલા-સીવેલા તેમજ રંગ-બેરંગી રાખે અને અનેક વચ્ચે એક શાલ રાખે કે સુતરાઉ રાખે તો અધિકરણ બને. (એક જ પડનું હોવું જરૂરી છે. છતાં શારીરિક પ્રતિકૂળતાના કારણે અધિક પાથરવું પડે તો પૂ. ગુરુભગવંતની અનુજ્ઞા મેળવે તો અધિકરણ ન બને)

(૩) **ચરવળો :** પુરુષ ચોરસદાંડીનો અને સ્ત્રી ગોળદાંડીનો રાખે, દાંડી પ્લાસ્ટીક, એલ્યુમીનીયમ, સ્ટીલ, ચાંદી કે સોનાની ઘુઘરી સાથે રાખે, બ્રીશ આંગળથી અધિક કે હીન રાખે, દશી ગરમઉનની ન રાખે કે આખી વણ્યા વગરની રાખે તો અધિકરણ બને. (ચરવળામાં ચાવી-નવકારવાળી કે કૂમતાં ન રખાય તેમજ સ્વચ્છ રખાય.) ચરવળાની દાંડીથી ખંજવાળ દૂર કરવી, દશીથી મચ્છર-માખી ભગાડવાં, ખભા ઉપર મૂકીને અન્ય ક્રિયા કરવી તે પણ અધિકરણ કહેવાય છે.

(૪) **મુહપતિ :** સુતરાઉ સિવાયની પોલીસ્ટર, રેશમી રાખે, અક્ષરવાળી રાખે, ઓટેલી અને એક કિનાર બંધ ન હોય તેવી રાખે, ૧૬ આંગળથી વધારે કે ઓછી, મેલી રાખે અને ફાટેલી-કાણાવાળી રાખે, ઉંધી રાખે તો અધિકરણ બને.

(૫) **પુસ્તક-સાપડો :** પુસ્તકને કટાસણા ઉપર કે પગ ઉપર અથવા નીચે જમીન પર રાખે, સાપડો પ્લાસ્ટીક આદિ નિમ્નકક્ષાનો રાખે અથવા તુટેલો-ભાંગેલો રાખે અને છાપા-મેગેઝીન-પૂર્તિ આદિ વાંચન કરે તો અધિકરણ બને. (પુસ્તકને કટાસણું-ચરવાળો-મુહપતિ કે નાભિથી નીચેનાં અંગ સ્પર્શવાં ન જોઈએ.)

(૬) **કાંબલી :** રેશમ કે કેશમીલોનની રાખે, રંગ-બેરંગી રાખે, પ્રમાણ કરતાં ઓછી કે વધારે લાંબી-પહોળી રાખે (મસ્તકથી લઈને બન્ને હાથ અને અડધુ શરીર ઢંકાવવું જોઈએ.) કાંબળીકાલમાં ઓટ્યા પછી તુરંત વાળીને રાખે, અસ્વચ્છ રાખે, ખરડાયેલી, ફાટેલી-કાણાવાળી રાખે તો તે અધિકરણ બને.

(૭) **માતરીયું :** જુના પૂજના વસ્ત્રો રાખે, સુતરાઉ સિવાય ના રાખે, ફાટેલાં-સાંધેલાં-સીવેલાં-ઓટેલાં અને કાણાવાળા રાખે, લૂંગી કે ટુવાલની જેમ પહેરે અથવા મેલા-ઘેલા રાખે તો તે અધિકરણ બને.

સામાયિક લેવાની વિધિ

- શુદ્ધ - સ્વચ્છ - અખંડ અને સુતરાઉ વસ્ત્ર પહેરવા. (ધોતીયું પહેરતાં ગાંઠ ન મારવી)
- ચરવળાથી હળવા હાથે જમીનને પૂંજીને કટાસણું પાથરવું.
- નાભિથી ઉપર - નાસિકાથી નીચે રહે તેમ સ્થાપનાચાર્યજી પધરાવવા.
- સ્વાધ્યાયમાં ઉપયોગી પુસ્તક સુયોગ્ય સાપડા પર

- રાખવું. નવકારવાળી ડબ્બીમાં રાખવી.
 - સમયનો ઉપયોગ રાખવા રેતીવાળી ઘડી અથવા ચાવીવાળી ઘડિયાળ યોગ્ય આંતરે રાખવી.
 - ખારી-ખારણાને સાધના દરમ્યાન બંધ-ખોલ ન કરવા પડે, તેવી પરિસ્થિતિમાં રાખવા.
- (૧) ઉભડક પગે બેસીને જમણા હાથની હથેળી સર્પાકારે પુસ્તક + સાપડા સ્વરૂપ સ્થાપનાચાર્યજી સામે અને ડાબાહાથની હથેળીમાં બંધ કિનાર વાળો ભાગ બહાર દેખાય તેમ મુહપતિ મોઢાથી ત્રણ આંગળ આગળ રાખીને ‘શ્રી નમસ્કાર મહામંત્ર અને શ્રી પંચિંદિયસૂત્ર’ ખોલવા દ્વારા સ્થાપના કરવી.
- સ્થાપનાચાર્યજીને સ્થાપ્યા પછી તે અંશ માત્ર પણ હલવા ન જોઈએ અને એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને અનિવાર્ય સંજોગ સિવાય લઈ ન જવાય.
 - બે ઘડીના સામાયિકમાં કારણ વિના ઉઠ-બેસ, હલન-ચલન, ગમનાગમન આદિ ન કરાય અને વ્યાખ્યાન-વાંચના-ગાથા લેવા- દેવાંની ક્રિયા વખતે ગુરુવંદન કરાય પણ તે સિવાય ન કરાય.
- (૨) ‘ગુરુ સ્થાપના’ કર્યા પછી સત્તર સંડાસા (પ્રમાર્જના) પૂર્વક એક ખમાસમણું આપવું.
- (૩) પછી ઉભા થઈને ‘ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! ઇરિયાવહિયં પડિક્કમામિ? બોલી ગુરુભગવંતને પ્રશ્ન કરવો. ગુરુ ભગવંત કહે ‘પડિક્કમેહ’ ત્યારે કહેવું ‘ઘચ્છ’, ઘચ્છામિ... તસ્સ ઉત્તરી... અન્નત્થ સૂત્ર’ ‘અપ્પાણં વોસિરામિ’ બોલીને ૧૯ દોષ રહિત ‘એક લોગસ્સ, ચંદેસુ નિમ્મલયરા’ સુધીનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો. (શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર ન જ આવડે તો જ ચારવાર શ્રી નવકારમંત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો.)
- કાઉસ્સગ્ગ પૂર્ણ થાય ત્યારે હાથ ઊંચા કરતાં પહેલાં ‘નમો અરિહંતાણં’ બોલીને પારવું જોઈએ.
- (૪) પછી શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર પૂર્ણ બોલીને ફરીવાર એક ખમાસમણું આપવું... પછી ઉભા થઈને....
- (૫) ‘ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સામાયિક મુહપતિ પડિલેહું ?’ કહેવું ત્યારે ગુરુભગવંત કહે ‘પડિલેવેહ’... ત્યારે ‘ઘચ્છ’ કહીને ૫૦ (પચાસ) બોલથી મુહપતિ-શરીરની પડિલેહણા કરવી. પછી એક ખમાસમણું આપી ઉભા થવું....
- (૬) કહેવું કે ‘ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સામાયિક સંદિસાહું ?’ ગુરુભગવંત કહે ‘સંદિસાવેહ’ ત્યારે ‘ઘચ્છ’ કહીને.

- (૭) એક ખમાસમણું આપીને ઉભા થઈને કહેવું કે ‘ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સામાયિક ઠાઉ ?’ ગુરુભગવંત કહે ‘ઠાવેહ’ ત્યારે ‘ઘચ્છ’ કહેવું.
- (૮) પછી બે હાથ જોડીને એકવાર શ્રી નવકારમંત્ર બોલીને કહેવું કે ‘ઘચ્છકારી ભગવન્ પસાય કરી સામાયિક દંડક ઉચ્ચરાવોજી!’ ગુરુભગવંત ‘કરેમિભંતે!’ ઉચ્ચરાવે અથવા પૂર્વે સામાયિક લીધેલ શ્રાવક “શ્રાવક-શ્રાવિકાને” અને શ્રાવિકા “શ્રાવિકાને” ઉચ્ચરાવે અથવા તેઓ પણ ન હોય ત્યારે લેનાર સાધક પોતે ‘મુહપતિ’નો ઉપયોગ મુખ આગળ રાખીને ‘કરેમિભંતે’ સૂત્ર બોલે.
- (૯) પછી ખમાસમણું આપી ઉભા થઈને કહે કે ‘ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! બેસણે સંદિસાહું ?’ ગુરુભગવંત કહે ‘સંદિસાવેહ’ ત્યારે ‘ઘચ્છ’ કહીને એક ખમાસમણું આપી ઉભા થઈને કહેવું કે...
- (૧૦) ‘ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! બેસણે ઠાઉ ?’ ગુરુભગવંત કહે ‘ઠાવેહ’ ત્યારે ‘ઘચ્છ’ કહી એક ખમાસમણું આપવું.
- (૧૧) પછી ‘ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સજ્જાય સંદિસાહું ?’ ગુરુભગવંત કહે ‘સંદિસાવેહ’ ત્યારે ‘ઘચ્છ’ કહી એક ખમાસમણું આપવું.
- (૧૨) પછી ‘ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સજ્જાય કરું ?’ કહેવું ત્યારે ગુરુ ભગવંત કહે ‘કરેહ’ ત્યારે ‘ઘચ્છ’ કહેવું પછી...
- (૧૩) પુરુષોએ ઉભા અથવા બેસીને અને સ્ત્રીઓએ ઉભા-ઉભા બે હાથ જોડીને ત્રણવાર શ્રી નવકારમંત્રનું સ્મરણ કરવું.
- નોંધ : ‘કરેમિ ભંતે!’ સૂત્ર ઉચ્ચર્યા પછી બે ઘડી (૪૮ મિનિટ) સુધી સામાયિક કરવું. એક સાથે ત્રણ સામાયિક કરવાની પ્રથા પ્રચલિત છે. તેમાં છેલ્લો આદેશ ‘સજ્જાય કરું ?’ ના બદલે ‘સજ્જાયમાં ઘું’ બીજી-ત્રીજી સામાયિક લેતી વખતે (સામાયિક પારવાની વિધિ કર્યા વગર) બોલવું. સળંગ ચોથી સામાયિક કરતાં પૂર્વે સામાયિક પારીને સામાયિક લેવાની વિધિ કરવી.
- વ્યાખ્યાન-વાચના શ્રવણ વખતે વચ્ચે સામાયિક લેવા- પારવાની વિધિ કરવાથી જિનવાણીની આશાતના લાગે એટલે ‘જાવ નિયમં’ ના બદલે ‘જાવ સુયં (સુઅં)’ બોલીને શ્રવણ કરવું અને ઓછામાં ઓછી બે ઘડી (૪૮ મિનિટ) તેમાં બેસવું અને વધારે માટે કોઈ સમય મર્યાદા નથી. જિનવાણી પૂર્ણ થાય ત્યારે (શ્રુત સામાયિક) ‘જાવસુયં’ સામાયિક પૂર્ણ થઈ સમજવી. ૪૮ મિનિટ પ્રમાણે સામાયિકની સંખ્યાની ગણતરી કરી શકાય. પણ ૪૮ થી ઓછા સમયને પૂર્ણ કરવા બેસાય નહિ.

સામાયિક પારવાની વિધિ

- સત્તર સંડાસા પૂર્વક એક ખમાસમણું આપવું. પછી ઉભા થઈને કહેવું કે...
- ‘ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! ઇરિયાવહિયં પડિક્કમામિ?’ ત્યારે ગુરુભગવંત કહે ‘પડિક્કમેહ’ પછી ‘ઘચ્છ’ બોલવું.
- શ્રી ઇરિયાવહિયં સૂત્ર - તસ્સઉત્તરી સૂત્ર - અન્નત્થ સૂત્ર ક્રમશઃ બોલવું.
- ‘એક લોગસ્સ ચંદેસુ નિમ્મલયરા સુધી’ ન આવડે તો જ ચારવાર શ્રી નવકારમંત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો.

- પછી પ્રગટ શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર પૂર્ણ બોલીને એક ખમાસમણું આવીને ઉભા થવું.
- બોલવું કે ‘ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્’ મુહપતિ પડિલેહું ગુરુભગવંત કહે ‘પડિલેવેહ’ ત્યારે ‘ઘચ્છ’ બોલીને ૫૦ બોલથી મુહપતિ શરીરની પડિલેહણા કરતી.
- પછી એક ખમાસમણું આપી ઉભા થઈ આદેશ માંગવો કે ‘ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સામાયિક પારુ ?’ ગુરુભગવંત કહે ‘પુણો વિ કાયવ્વં’ (ફરીથી કરવા જેવું છે.) ત્યારે ‘યથાશક્તિ’ હશે તો જરૂર કરીશ)

- પછી એક ખમાસમણું આપી ઉભા થઇને કહેવું કે ‘ઘરછાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સામાયિક પાર્યુ ?’ ત્યારે ગુરુભગવંત કહે ‘આચારો ન મોતવ્વો’ (અર્થ : સામાયિક નો આચાર મૂકવા જેવો નથી) ત્યારે કહેવું તહતિ ! (અર્થ : આપનું વચન પ્રમાણ છે)
- પછી ઉભડક પગે નીચે બેસીને ચરવળા ઉપર જમણા હાથની હથેળીની (અંગૂઠો અંદર રહે, તેમ મુઠ્ઠિ વાળીને) મુઠ્ઠિ રાખીને તેમજ ડાબા હાથની હથેળીમાં (બંધ કિનારવાળો ભાગ બહાર દેખાય તેમ) મુહપતિ મોટાથી

ત્રણ આંગળ દૂર રાખીને ‘શ્રી નવકાર મંત્ર અને શ્રી સામાયિક વચ- જુતો સૂત્ર’ બોલવું (શ્રાદ્ધવિધિ ગ્રંથાનુસાર ઉભા-ઉભા હાથ જોડી શ્રી નવકારમંત્ર ગણીને પછી ઉભડકપગે બેસીને પારવાનું સૂત્ર બોલવાનું વિધાન છે.)

- પુસ્તક આદિની સ્થાપના કરેલ હોય તો તે સ્થાપનાચાર્યજી થી સવળો હાથ રાખીને એકવાર શ્રી નવકારમંત્ર બોલીને ઉત્થાપન મુદ્રામાં ઉત્થાપન કરવું પછી યોગ્ય સ્થાને સ્થાપનાચાર્યજી પધરાવવા.

સામાયિક વ્રતનાં પાંચ અતિયાર

(૧) કાયાનું અયોગ્ય પ્રવર્તન (૨) વાણીનું અયોગ્ય ઉચ્ચારણ (૩) મનનું અયોગ્ય ચિંતવન (૪) અનાદર અને (૫) સ્મૃતિભ્રંશ (યોગશાસ્ત્ર પ્રકાશ : ચોથો)

સામાયિક ક્યારે નિરર્થક બને ?

સામાયિક કરીને આર્તધ્યાનને વશ થયેલો શ્રાવક જો ઘરકાર્યને ચિંતવે, તો તેનું સામાયિક નિરર્થક (અર્થ વગરનું) કહેવાય છે.
(પૂ. હરિભદ્રસૂત્રજીકૃત - શ્રાવકધર્મ વિધિ પ્રકરણમ્)

સામાયિકમાં આવશ્યક મુદ્રાઓ

૧. **સ્થાપના મુદ્રા :** જમણા હાથની હથેળીને અવળી સર્પાકારે હૃદયની સમીપમાં અને ડાબા હાથની હથેળીમાં મુહપતિ (બંધ કિનારવાળો ભાગ બહાર દેખાય તેમ) ને મોટા થી ત્રણ આંગળ દૂર રાખવાથી (ગુરુ) સ્થાપના મુદ્રા થાય છે.
૨. **ઉત્થાપન મુદ્રા :** જમણા હાથની હથેળીને સવળી અને ડાબા હાથની હથેળીમાં મુહપતિ રાખવાથી ઉત્થાપનમુદ્રા થાય છે.
૩. **યોગમુદ્રા :** જમણા હાથની તર્જની (પ્રથમા) આંગળી ઉપર રહે, તેમ બન્ને હાથની આંગળીઓ એકબીજાની અંદર રહે તેમ રાખી કમળના ડોડાની જેમ આકૃતિ બનાવી બેચ

સામાયિકમાં અષ્ટપ્રવચનમાતાનું પાલન

૧. ઇર્યાસમિતિ, ૨. ભાષા સમિતિ, ૩. એષણા સમિતિ, ૪. આદાનભંડમત્તનિક્ખેવણા સમિતિ ૫. પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ, ૬. મન ગુપ્તિ, ૭. વચન ગુપ્તિ, ૮. કાયગુપ્તિ એ પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ એ અષ્ટપ્રવચનમાતા શ્રાવક તથા ધર્મે સામાયિક-પોષહ લીધે રૂડી પેરે પાળી નહિ, જે કાંઈ ખંડના-વિરાધના હુધ હોય, તે સવિ હુ મન-વચન-કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડંમ્ ॥

(આ અષ્ટપ્રવચન માતા સૂત્ર સામાયિક-પોષધમાં ૧૦૦ ડગલાની બહાર જવાનું થાય, કાજો પરઠવવાનું થાય, ત્રસકાયની વિરાધના થાય કે ઝાડો-પેશાબ કરી પરઠવીને પાછા આવતાં ઇરિયાવહિયં કરીને બોલવાનું હોય છે)

હાથની કોણીને પેટ ઉપર સ્થાપન કરવાથી ‘યોગમુદ્રા’ થાય છે. (ચૈત્યવંદન ભાષ્ય) (ઇરિયાવહિયં સૂત્ર આદિ સઘળા સૂત્રો આ મુદ્રામાં બોલવા જોઈએ. પ્રભુદર્શન સ્તુતિ આદિ પણ...)

૪. **જિનમુદ્રા :** ઉભા રહેતી વખતે બન્ને પગનાં પંજા વચ્ચેનું અંતર આગળથી પોતાના ચાર આંગળ અને પાછળ ચારથી ઓછુ અને ત્રણથી વધારે આંગળ રાખવાથી જિનમુદ્રા થાય છે. (કાઉસ્સગ્ગ વખતે આ મુદ્રા કરવી જોઈએ)

સામાયિક મોક્ષનું પરમ અંગ છે

(અ) સામાયિક શબ્દની વ્યાખ્યા

૧. **સામાયિક :** પાપ પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ, નિષ્પાપ પ્રવૃત્તિનું આચરણ, આર્ત-રોદ્ધ્યાનનો પરિત્યાગ, સર્વજીવો પ્રત્યે સમતા- સંયમ-શુભ ભાવના આદિ.. (વિશેષાવશ્યકભાષ્ય)
૨. **સામાયિક :** પાપ કાર્યથી મુક્ત અને દુર્ધ્યાનથી રહિત આત્માનો બે ઘડી (૪૮ મિનિટ) જેટલો સમભાવ, મોક્ષ સાધન પ્રત્યે સરખા સામર્થ્યવાળા સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનો લાભ, સર્વજીવો પ્રત્યે મૈત્રી ભાવ રુપી લાભ, નિંદા કે પ્રશંસા, માન કે અપમાન, સ્વજન કે પરજનમાં સમાનવૃત્તિનો લાભ, સઘળા ત્રસ અને સ્થાવર જીવો ઉપર સમાન પરિણામનો લાભ અને આત્મસ્વભાવમાં સ્થિર થવામાં સહાયક એવું કેવલી ભગવંતો દ્વારા કહેવાયેલું આ સામાયિક છે. ‘અપ્પા સામાઙ્ગ્યં અપ્પા સામાઙ્ગ્યસ્સ અટ્ઠો’ આત્મા સામાયિક છે અને આત્મા સામાયિકનો અર્થ છે. (ધર્મસંગ્રહ ગ્રંથના આધારે)

સામાયિકનું ફળ

નિશ્ચયને જાણનાર સાધુભગવંત સામાયિક રૂપી સળીવડે ભેગાં થયેલા કર્મ અને જીવ (આત્મા)ને જુદા કરે છે. સામાયિક રૂપી સૂર્યથી રાગાદિ અંધકારનો નાશ કરવાથી યોગીઓ પોતાના આત્મામાં જ પરમાત્માનું સ્વરૂપ જુએ છે. જે કોઈ પણ ભવ્યાત્મા મોક્ષમાં ગયા છે, જાય છે અને જશે, તે સઘળા સામાયિકના જ પ્રભાવથી છે, તેમ જાણવું.

કોઈ એક વ્યક્તિ રોજ એક લાખ ખાંડી પ્રમાણ સુવર્ણ (સોના) નું દાન કરે અને કોઈ એક વ્યક્તિ બીજીસ દોષ રહિત ત્રિકરણ શુદ્ધે એક સામાયિક કરે, તો પણ દાન આપનારો વ્યક્તિ સામાયિક કરનાર વ્યક્તિ ની તોલે આવી શકતો નથી. એક સામાયિક કરનારો બાણું કરોડ, અગણસાઈઠ લાખ, પચ્ચીશ હજાર, નવસો પરચીશ અને ત્રણ અષ્ટમાંશ પલ્યોપમ (૯૨,૫૯,૨૫,૯૨૫ ૩/૮ પલ્યોપમ) જેટલું દેવલોકનું આયુષ્ય બાંધે છે. સામાયિક-પૌષધમાં રહેલાં જીવનો જે કાળ (સમય) પસાર થાય છે, તેને સફળ જાણવો. તે સિવાયનો સમય સંસારના પરિભ્રમણનું કારણ છે. (કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રીહેમચન્દ્રચાર્યજીકૃત યોગશાસ્ત્ર પ્રકાશ ચોથો)

મુહપત્તિ અને શરીર પડિલેહણના ૫૦ બોલની સચિત્ર સરળ સમજણ

૧

યથાજાત મુદ્રામાં બેસી બન્ને હાથ બે પગની વચ્ચે રાખી મુહપત્તિને ડાબા હાથમાં સ્થાપના કરવી.

૨

બંધ કિનારવાળો મુહપત્તિનો ભાગ જમણા હાથેપકડવો અને મુહપત્તિ ખોલવી.

૩

તે ખોલેલી મુહપત્તિને પકડીને દૈષ્ટિ પડિલેહણ કરવી. પછી મુહપત્તિને ડાબા હાથેથી છોડી નીચેના ભાગને પકડવી, આ પ્રમાણે ત્રણ વાર કરતાં 'સૂત્ર અર્થ, તત્ત્વ કરી સદ્દુ' બોલવું.

૪

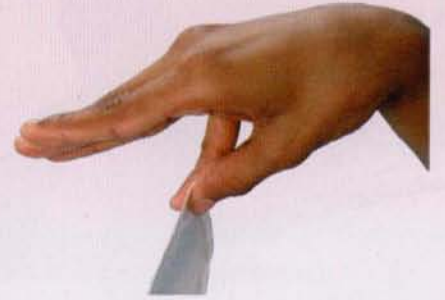
મુહપત્તિને ડાબા હાથેથી ખંખેરતા 'સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય, મિથ્યાત્વમોહનીય પરિહરં' બોલવું અને જમણા હાથેથી ખંખેરતા 'કામ રાગ, સ્નેહ રાગ, દૈષ્ય રાગ પરિહરં' બોલવું

૫

પછી ડાબા હાથમાં મુહપત્તિ સ્થપાન કરીને મુહપત્તિના વચ્ચેના ભાગને પકડી મુહપત્તિને વાળવી.

૬

બંધ કિનારવાળો મુહપત્તિનો ભાગ વાળીને અંદર રહે, તેમ છેડેથી મુહપત્તિને જમણા હાથના અંગૂઠો અને ટચલી આંગળીથી પકડવી.

૭

તે પકડેલ મુહપત્તિને અનામિકાના સહારે પકડીને થોડી બહાર કાઢીને ચિત્ર મુજબ રચલી-અનામિકા વચ્ચે રાખવી.

૮

તેજ મુજબ અનામિકા-મધ્યમા અને મધ્યમા-તર્જની વચ્ચે વાળીને ચિત્ર મુજબ ત્રણ વિભાગ કરવા.

૯

ડાબા હાથની આંગળીઓના છેડે સ્પર્શ કર્યા વગર મુહપત્તિ અધર રાખીને 'સુદેવ' મનમાં બોલવું.

મુહપતિ અને શરીર પડિલેહણના ૫૦ બોલની સચિત્ર સરળ સમજણ

૧૦

તે મુજબ હથેળીની વચ્ચે
સ્પર્શ્યાવગર મુહપતિ
રાખીને 'સુગુરુ' બોલવું.

૧૧

તે મુજબ હથેળીના છેડે
સ્પર્શ્યા વગર મુહપતિ
રાખી 'સુધર્મ' બોલવું.

૧૨

હથેળીના છેડે થી કોણી સુધી તરફ
જતાં સ્પર્શ્યા વગર 'આહરુ' બોલવું.
(ફોટો નં. ... થી ... મુજબ જ્ઞાન, દર્શન,
ચારિત્ર આદરું અને મન ગુપ્તિ, વચન ગુપ્તિ,
કાય ગુપ્તિ, આદરું' ક્રમ મુજબ બોલવું.)

૧૩

હાથના મધ્યભાગથી જાણે ખંખેરતા હોઈએ, તેવા
ભાવસાથે મુહપતિને સ્પર્શીને 'કુદેવ, કુગુરુ, કુધર્મ
પરિહરું' બોલવું. (ફોટો નં. ... : મુજબ 'જ્ઞાન
વિરાધના, ચારિત્ર વિરાધના પરિહરું' અને મનદંડ,
વચનદંડ, કાયદંડ પરિહરું' ક્રમમુજબ બોલવું.)

૧૪

હાથના ત્રણ વિભાગની કલ્પના કરી
સવળે પડિલેહતાં 'હાસ્ય', વચ્ચે
પડિલેહતા 'રતિ' અને અવળે
પડિલેહતા 'અરતિ-પરિહરું' બોલવું.

૧૫

ચિત્ર નં. ૧૪ મુજબ મુહપતિ ડાબા
હાથે તૈયાર કરી જમણા હાથના
ત્રણ વિભાગ કલ્પીને ક્રમશઃ 'ભય,
શોક, દુર્ગંધા પરિહરું' બોલવું.

૧૬

આંખો આદિ અંગોની પડિલેહણા
માટે મુહપતિના છેડા ખુલ્લા અને
કડક રહે, તેમ ચિત્ર મુજબ
તૈયાર કરવા.

૧૭

તૈયાર થયેલ ખુલ્લા + કડક છેડાને છાતી
તરફ વાળવા અને તે વખતે બન્ને હથેળી છાતી તરફ
ખુલ્લી દેખાશે. (ફોટો નં. ૧૬-૧૭ મુજબ મુહપતિ
તૈયાર કરવાનું મુખ્ય કારણ તે તે અંગોની મુહપતિદ્વારા
ફક્ત સ્પર્શના નહીં પણ પડિલેહણા કરવી તે છે.)

૧૮

તેવી મુહપતિથી બન્ને આંખોની
વચ્ચેના ભાગની પડિલેહણા કરતા
'કૃષ્ણ લેશ્યા' બોલવું.

મુહપત્તિ અને શરીર પડિલેહણના ૫૦ બોલની સચિત્ર સરળ સમજણ

૧૯

તે મુજબ જમણી આંખે
પડિલેહણ કરતાં
'નીલ લેશ્યા' મનમાં બોલવું.

૨૦

તે મુજબ ડાબી આંખ
પડિલેહણ કરતાં
'કાપોત લેશ્યા પરિહરું'
મનમાં બોલવું.

૨૧

ઑંખોની જેમમોટાના ત્રણ
વભાગમાં વચ્ચે-જમણે-ડાબે ક્રમશઃ
'રસ ગારવ, ઋદ્ધિ ગારવ, સાતા
ગારવ પરિહરું' બોલવું.

૨૨

મોટાની જેમ છાત્રીના ત્રણ વિભાગમાં
વચ્ચે-જમણે-ડાબે ક્રમશઃ
'માયા શલ્ય, નિયાણ શલ્ય,
મિથ્યાત્વ શલ્ય પરિહરું' બોલવું.

૨૩

ડાબા ખભાને ઉપરથી
નીચે પડિલેહતા 'ક્રોધ'
અને જમણા ખભે 'માન
પરિહરું' મનમાં બોલવું.

૨૪

કાંખમાં ઉપરથી નીચે
ડાબે પડિલેહતાં 'માયા'
અને જમણે પડિલેહતા
'લોભ પરિહરું' બોલવું.

૨૫

ડાબા પગની ડાબી બાજુ છેડેની દશીથી
પડિલેહતા 'પૃથ્વીકાય' વચ્ચે 'અકાય'
અને જમણે 'તેઉકાયની જયણા કરું' બોલવું.

૨૬

જમણા પગની ડાબી બાજુ છેડેની દશીથી
પડિલેહતા 'વાઉકાય, વચ્ચે 'વનસ્પતિકાય'
અને જમણે 'ત્રસકાયની રક્ષા કરું' બોલવું.

મુહપતિ પડિલેહણના રપ બોલ અને શરીર પડિલેહણના રપ બોલ કુલ ૫૦ બોલના વિવેચન અને વિધિ અંગેનું માર્ગદર્શન

વૃદ્ધસંપ્રદાય મુજબ આ ‘બોલ’ મનમાં બોલવાના હોય છે. અને તેનો અર્થ વિચારવાનો હોય છે. તેમાં ‘ઉપાદેય’ અને ‘હેય’ વસ્તુઓનો વિવેક અત્યંત ખૂબી પૂર્વક કરવામાં આવ્યો છે. દાખલા તરીકે પ્રવચન એ તીર્થ હોઈને પ્રથમ તેના અંગારુપ “સૂત્રની અને અર્થની તત્ત્વ વડે શ્રદ્ધા કરવાની છે” એટલે કે સૂત્ર અને અર્થ ઉભયને તત્ત્વરુપ-સત્યરુપ સ્વીકારીને તેમાં શ્રદ્ધા રાખવાની છે. અને તે શ્રદ્ધામાં અંતરાયરુપ સમ્યક્ત્વમોહનીય આદિ કર્મો હોવાથી તેને પરિહરવાની ભાવના કરવાની છે. મોહનીય કર્મમાં પણ રાગને ખાસ પરિહરવા જેવો છે. તેમાં પ્રથમ કામરાગને, પછી રનેહરાગને અને છેલ્લે દષ્ટિરાગને છોડવાનો છે. કારણ કે એ રાગ છૂટ્યા વિના સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મને આદરવાનું બની શકતું નથી. અહીં સુદેવ, સુગુરુ, અને સુધર્મની મહત્તા વિચારી તેમને જ આદરવાની ભાવના કરવાની છે. તેથી કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મને પરિહરવાનો દૃઢ સંકલ્પ કરવાનો છે. જો આટલું થાય તો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર ને આદરવાનું છે. કે જેનું અપરનામ ‘સામાયિક’ છે તેની સાધના યથાર્થ થઈ શકે છે.

આવી આરાધના કરવા માટે જ્ઞાન વિરાધના, દર્શન વિરાધના, અને ચારિત્ર વિરાધના ને પરિહરવાની જરૂર છે. ટૂંકમાં મનગુપ્તિ વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિ આદરવા યોગ્ય છે. એટલે ઉપાદેય છે અને મનદંડ, વચનદંડ, અને કાયદંડ પરિહરવા યોગ્ય છે એટલે હેય છે.

આ રીતે ‘ઉપાદેય’ અને ‘હેય’ અંગે ભાવ્યા પછી જે વસ્તુઓ ખાસ પરિહરવા જેવી છે તથા જેના અંગે ચતના કરવાની

ખાસ જરૂર છે, તેનો વિચાર દેહની પડિલેહણા પ્રસંગે કરવાનો છે. તે આ રીતે :-

“હાસ્ય, રતિ, અરતિ, પરિહર” વળી “ભય, શોક, જુગુપ્સા પરિહર” એટલે જે હાસ્યાદિ ષટ્ક (છ) (ચારિત્રમોહનીય) કષાય થી ઉદ્ભવે છે. તેનો ત્યાગ કરવાથી મારું ચારિત્ર સર્વાંશે (સંપૂર્ણતયા) નિર્મળ થાય.

“કૃષ્ણ લેશ્યા, નીલ લેશ્યા અને કાપોત લેશ્યા પરિહર” કારણ એ ત્રણે લેશ્યાઓમાં અશુભઅધ્યવસાયોની પ્રધાનતા છે અને તેનું ફળ આધ્યાત્મિક પતન છે, માટે પરિહર છે.

“રસગારવ, ઋદ્ધિગારવ અને સાતાગારવ પરિહર” કારણ કે એનું ફલ પણ સાધનામાં વિક્ષેપ અને આધ્યાત્મિક પતન છે, માટે પરિહર છે.

તેની સાથે “માયાશલ્ય, નિયાણશલ્ય અને મિથ્યાત્વશલ્ય પરિહર” કારણ કે તે ધર્મકરણીનાં અમૂલ્ય ફળનો નાશ કરનાર છે.

આ બધાનો ઉપસંહાર કરતાં હું એવી ભાવના રાખું છું કે “ક્રોધ અને માન તથા માયા અને લોભ પરિહર” કે જે અનુક્રમે રાગ અને દ્વેષના સ્વરુપો છે. સામાયિકની સાધનાને સફલ બનાવનારી જે મૈત્રી ભાવના તેનો હું બને તેટલો અમલ કરીને “પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, તથા ત્રસકાય” એ છયે કાયના જીવોની ચતના કરું. જો આટલું કરું તો આ મુહપતિ રૂપી સાધુતાનું જે પ્રતીક મેં હાથમાં લીધું છે, તે સફલ થયું ગણાશે.

મુહપતિ પડિલેહણ કરતી વખતે મનમાં બોલવા-વિચારવા યોગ્ય રપ બોલ

ગુરુવંદન કરનાર પ્રથમ સંડાસાપૂર્વક ખમાસમણ દઈ ગુરુની આજ્ઞા માંગી મુહપતિ પડિલેહણ ઉત્કટિક આસને (બન્ને પગના પંજાના આધારે ઉભડક બેસવું) નીચે બેસી બે પગની વચ્ચે બે હાથ રાખીને કરવું જોઈએ. તેમાં મુહપતિના રપ બોલ. (૧) દષ્ટિ પડિલેહણા + (૬) ઉર્ધ્વ પફોડા (પુરિમ) + (૯) અક્ષોડા + (૯) પક્ષોડા = રપ

(૧) (૧) દષ્ટિપડિલેહણા : મુહપતિનાં ૫૬ ઉપેડી દષ્ટિ સન્મુખ તીર્ચી વિસ્તારીને દષ્ટિ સન્મુખ રહેવું પાસું દષ્ટિથી બરાબર તપાસવું. તેમાં જો કોઈ જીવ જંતુ દેખાય તો તેને જયણા પૂર્વક યોગ્ય સ્થાને મૂકવાં. પછી મનમાં બોલવું કે (નીચે મોટા અક્ષરો આપ્યા છે તે મનમાં બોલવાના છે તથા તેનો અર્થ વિચારવાનો છે.)

૧. સૂત્ર,

- (આ વખતે મુહપતિની એક બાજુની પ્રતિભેખના થાય છે. એટલે કે તેની બાજુનું બરાબર નિરીક્ષણ કરવામાં આવે છે.)
- (૨) ત્યારબાદ મુહપતિનો બે હાથે પકડેલો ઉપલો ભાગ ડાબા હાથ ઉપર (જમણા હાથ વડે) નાખીને બીજું પાસું એવી રીતે બદલી નાંખવું કે પ્રથમ ડાબા હાથમાં

પકડેલો=દાબેલો ખૂણો જમણા હાથમાં આવે અને બીજું પાસું દષ્ટિ સન્મુખ થઈ જાય, ત્યારબાદ તે દષ્ટિ સન્મુખ થયેલા બીજા પાસાને પણ પહેલા પાસાની જેમ દષ્ટિ થી તપાસવું. એ પ્રમાણે મુહપતિનાં બે પાસાં દષ્ટિથી તપાસવાં તે ‘દષ્ટિપડિલેહણા’ જાણવી. તે વખતે મનમાં બોલવું કે.....

અર્થ, તત્ત્વ કરી સદ્દહું.

સૂત્ર તથા અર્થ ઉભયને તત્ત્વરુપ એટલે સત્ય સ્વરુપ સમજું છું અને તેની પ્રતીતિ કરી, તેના પર શ્રદ્ધા કરું. છું. આ વખતે મુહપતિની બીજી બાજુની પ્રતિભેખના થાય છે. એટલે કે મુહપતિની બીજી બાજુનું બરાબર નિરીક્ષણ કરવામાં આવે છે.

૬. ઉર્ધ્વ-પફોડા (=પુરિમ) પડિલેહણ વિધિ

- (૩) બીજા પાસાની દષ્ટિ પડિલેહણા કરીને તે ઉર્ધ્વ એટલે તીર્ચી વિસ્તારેલી એવી મુહપતિનો પ્રથમ ડાબા હાથ તરફનો ભાગ ત્રણ વાર ખંખેરવો અથવા નચાવવો, તે પહેલા “ત્રણ ઉર્ધ્વ પફોડા (પુરિમ)” કહેવાય. મનમાં બોલવું કે.....

૨. સમ્યક્ત્વ મોહનીય, ૩. મિશ્ર મોહનીય,

૪. મિથ્યાત્વ મોહનીય પરિહરું.

- (૪) ત્યારબાદ (દષ્ટિ પડિલેહણામાં કહ્યાં પ્રમાણે) મુહપતિનું બીજું પાસું બદલીને અને દષ્ટિથી તપાસીને જમણા હાથ તરફનો ભાગ ત્રણ વાર ખંખેરવો અથવા નચાવવો તે બીજા “ત્રણ ઊર્ધ્વપક્ષોડા (પુરિમ) કહેવાય, તે વખતે મનમાં બોલવું કે....

૫. કામરાગ, ૬. સ્નેહરાગ,

૭. દુષ્ટિરાગ પરિહરું.

(ત્રણ પ્રકારના રાગ ખંખેરી નાખવા જેવા છે. એટલે મુહપતિને અહીં ત્રણ વાર ખંખેરવામાં આવે છે.)

આ પ્રમાણે પહેલા ત્રણ અને બીજા ત્રણ એમ કુલ મળીને છ ઊર્ધ્વપક્ષોડા (પુરિમ=પ્રસ્ફોટક) કહેવાય.

- (૫) મુહપતિનો મધ્યભાગ ડાબા હાથ પર નાંખી, વચલી ઘડી પકડી બેવડી કરો.(અહીંથી મુહપતિને સંકેલવાનું શરૂ થાય છે.)

(૯) અક્ષોડા અને

(૯) પક્ષોડા પડિલેહણ વિધિ

(૯) અક્ષોડા પછી મધ્યભાગનો છેડો જમણા હાથે એવી રીતે ખેંચી લેવો કે જેથી બરાબર બે પડની ઘડી વળી જાય. અને(તે બે પડવાળી થયેલી મુહપતિ) દષ્ટિ સન્મુખ આવી જાય. ત્યારબાદ તરત તેના ત્રણ વધૂટક કરીને જમણા હાથની ચાર અંગુલીઓના ત્રણ આંતરામાં ભરાવવા-દાખવા અને તેવી રીતે ત્રણ વધૂટક કરેલી મુહપતિને ડાબા હાથની હથેળી ઉપર હથેલીને ન અડે- ન સ્પર્શે તેવી રીતે પ્રથમ ત્રણવાર કાંડા સુધી લઈ જવી અને એ પ્રમાણે ત્રણ વખત વચ્ચે વચ્ચે આગળ કહેવાતા પક્ષોડા કરવા પૂર્વક ત્રણ ત્રણવાર અંદર લેવી તે ૯ અક્ષોડા અથવા ૯ આખોટક અથવા ૯ આસ્ફોટક કહેવાય. (તેમાં ગ્રહણ કરવાનું હોવાથી ખંખેરવાનું નથી.)

(૯) પક્ષોડા (પ્રમાર્જના) : ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પહેલી વાર કાંડા તરફ ચઢતાં ત્રણ અક્ષોડા કરીને નીચે ઉતરતી વખતે હથેલીને મુહપતિ અડે = સ્પર્શે એવી રીતે(મુહપતિ વડે) ત્રણ ઘસરકા ડાબી હથેલીને કરવા તે પહેલી ૩ પ્રમાર્જના ત્યારબાદ (કાંડા તરફ ચડતા ૩ અક્ષોડા કરી) બીજી વાર ઉતરતાં ૩ પ્રમાર્જના અને એજ પ્રમાણે (વચ્ચે ૩ અક્ષોડા કરી) પુનઃ ત્રીજી વખત ૩ પ્રમાર્જના કરવી, તે ૯ પ્રમાર્જના અથવા ૯ પક્ષોડા અથવા ૯ પ્રસ્ફોટક કહેવાય.(ઉપર કહેલા ૬ પ્રસ્ફોટક તે આથી જુદા જાણવા, કારણ કે વિશેષતઃ એ ૬ ઊર્ધ્વ પક્ષોડા અથવા ૬ પુરિમ કહેવાય છે, પરંતુ પ્રસિદ્ધિમાં ૯ પક્ષોડા ગણાય છે તે તો આ ૯ પ્રમાર્જનાનું નામ છે.)

એ ૯ પક્ષોડા અને ૯ પક્ષોડા લિંગ લિંગ અંતરિયા એટલે પરસ્પર ત્રણ ત્રણને આંતરે થાય છે, તે આ પ્રમાણે - પ્રથમ હથેલીએ ચઢતાં ૩ પક્ષોડા કરવા, ત્યારબાદ

હથેલી ઉપરથી ઉતરતાં ૩ પક્ષોડા કરવા, ત્યારબાદ પુનઃ ૩ પક્ષોડા, પુનઃ ૩ પક્ષોડા, પુનઃ ૩ પક્ષોડા, પુનઃ ૩ પક્ષોડા, એ અનુક્રમે ૯ પક્ષોડા, અને ૯ પક્ષોડા પરસ્પર અંતરિત ગણાય છે. અથવા પક્ષોડાના આંતરે પક્ષોડા એમ પણ ગણાય છે.

૮. સુદેવ ૯. સુગુરુ ૧૦. સુધર્મ આદરું.

- (૬) સુદેવ, સુગુરુ, સુધર્મ વિષેની શ્રદ્ધા આપણામાં દાખલ થાય તેવી ઘચ્છા છે. તેથી મુહપતિને આંગળીઓના અગ્રભાગથી અંદર તરફ લાવવાની ક્રિયા કરવામાં આવે છે. તેમાં પહેલા ટપ્પે મુહપતિ લગભગ આંગળીના અગ્રભાગે રાખવી અને તે વખતે ‘સુદેવ’ બોલવું પછી બીજી ટપ્પે મુહપતિને હથેલીના મધ્યભાગ સુધી લાવવી અને તે વખતે ‘સુગુરુ’ બોલવું અને ત્રીજા ટપ્પે મુહપતિને હાથના કાંડા સુધી લાવવી અને તે વખતે ‘સુધર્મ’ બોલવું તેથી આગળ કોણી સુધી પહોંચતાં ‘આદરું’ એટલા શબ્દો બોલવા મુહપતિ હાથને સ્પર્શવી ન જોઈએ.

- (૭) હવે ઉપરની રીતથી ઉલટી રીતે મુહપતિને કાંડાથી આંગળીના ટેરવા સુધી ઘસીને લઈ જાઓ તે વખતે ઝાટકીને કાંધ કાઢી નાંખતા હોઈએ, તેમ ઘસીને મુહપતિ લઈ જવી અને મનમાં બોલવું કે.

૧૧. કુદેવ, ૧૨. કુગુરુ, ૧૩. કુધર્મ પરિહરું.

(આ એક જાતની પ્રમાર્જન વિધિ થઈ. તેથી તેની ક્રિયા પણ તેવી જ રાખવામાં આવી છે.)

- (૮) હવે મુહપતિ ત્રણ ટપ્પે આંગળીના અગ્રભાગેથી હથેલીથી કાંડા સુધી મુહપતિ સહેજ અદ્ધર રાખી અંદર લેવી અને બોલો કે....

૧૪. જ્ઞાન, ૧૫. દર્શન, ૧૬. ચારિત્ર આદરું.

(આ ત્રણ વસ્તુઓ આપણી અંદર આવે તે માટે એનો વ્યાપક-ન્યાસ કરવામાં આવે છે.)

- (૯) હવે ઉપરથી ઉલટી રીતે હથેલીના કાંડાથી હાથની આંગળી સુધી મુહપતિ ઘસીને લઈ જવી અને બોલવું કે

૧૭. જ્ઞાન-વિરાધના, ૧૮. દર્શન-વિરાધના,

૧૯. ચારિત્ર-વિરાધના પરિહરું.

(આ ત્રણ વસ્તુઓ બહાર કાઢવાની છે, માટે તેનું ઘસીને પ્રમાર્જન કરવામાં આવે છે.)

૨૦. મનગુપ્તિ, ૨૧. વચનગુપ્તિ,

૨૨. કાયગુપ્તિ આદરું.

(આ ત્રણ વસ્તુઓ આપણી અંદર આવે તે માટે એનો વ્યાપક ન્યાસ કરવામાં આવે છે.)

- (૧૦) હવે મુહપતિને હથેલીના કાંડાથી હાથની આંગળી સુધી ઘસીને લઈ જવી અને બોલવું કે....

૨૩. મનદંડ ૨૪. વચનદંડ,

૨૫. કાયદંડ પરિહરું.

(આ ત્રણ વસ્તુઓ બહાર કાઢવાની છે, માટે તેનું પ્રમાર્જન કરવામાં આવે છે.)

શરીર પડિલેહતી વખતે વિચારવાના રપ બોલ

(આ બોલ વખતે અભ્યંતર પ્રમાર્જન કરવાનું હોવાથી બધી વખતે પ્રમાર્જનની ક્રિયા કરવામાં આવે છે.)

- (૧) હવે આંગળામાં (આંતરામાં) ભરાવેલી મુહપત્તિથી ડાબાહાથની ઉપર બન્ને બાજુ અને નીચે એમ ત્રણ જગ્યાએ પ્રદક્ષિણાકારે પ્રમાર્જના કરતાં મનમાં બોલવું કે....

૨૬. હાસ્ય, ૨૭. રતિ, ૨૮. અરતિ પરિહરું.

- (૨) એવી જ રીતે ડાબા હાથના આંગળામાં (આંતરામાં) ભરાવેલી મુહપત્તિથી જમણા હાથની ઉપર બન્ને બાજુ અને નીચે એમ ત્રણ જગ્યાએ પ્રદક્ષિણાકારે પ્રમાર્જના કરતાં મનમાં બોલવું કે.....

૨૯ ભય, ૩૦. શોક, ૩૧. દુર્ગસ્થિ પરિહરું.

- (૩) પછી આંગલીઓમાંથી મુહપત્તિને કાઢીને, બેવડી જ રાખીને બન્ને હાથની આંગળીઓના આંતરામાં ગોઠવીને, મુહપત્તિનો નીચેનો ભાગ સીધો રહે તેમ રાખવો.
(જુઓ ચિત્ર નં. ૧૬ અને ૧૭) મુહપત્તિથી સુયોગ્ય પ્રમાર્જના થાય તેમ માથાના મધ્યભાગે (વચ્ચે) અને જમણી-ડાબી બે બાજુએ એમ ત્રણ જગ્યાએ પ્રમાર્જના કરતાં અનુક્રમે મનમાં બોલવું કે.

૩૨. કૃષ્ણલેશ્યા, ૩૩. નીલલેશ્યા,

૩૪. કાપોતલેશ્યા પરિહરું.

- (૪) એવી જ રીતે મુહપત્તિથી મોટાની વચ્ચે અને જમણી-ડાબી બે બાજુએ પ્રમાર્જના કરતાં અનુક્રમે મનમાં બોલવું કે....

૩૫. રસગારવ, ૩૬. ઋદ્ધિગારવ,

૩૭. સાતાગારવ પરિહરું.

- (૫) એવી જ રીતે મુહપત્તિથી હૃદયની વચ્ચે અને જમણી-ડાબી બે બાજુએ પ્રમાર્જના કરતાં અનુક્રમે મનમાં બોલવું કે.

૩૮. માયાશલ્ય, ૩૯. નિયાણશલ્ય,

૪૦. મિથ્યાત્વશલ્ય પરિહરું.

- (૬) એવી જ રીતે બન્ને હાથમાં મુહપત્તિ રાખીને ડાબા ખભા પરથી ફેરવીને વાંસાનો (પીઠનો ઉપલો ભાગ) ભાગ પ્રમાર્જતાં મનમાં બોલવું કે....

૪૧. ક્રોધ-

- (૭) એવી જ રીતે મુહપત્તિથી જમણા ખભા પર થી ફેરવીને વાંસાનો (પીઠનો ઉપલો ભાગ) પ્રમાર્જતા મનમાં બોલવું કે....

૪૨. માન પરિહરું.

- (૮) તે પછી એવી જ રીતે બન્ને હાથમાં મુહપત્તિ રાખીને ડાબાહાથની કક્ષા (કાંખ) ના સ્થાને ઉપરથી નીચે તરફ પ્રમાર્જના કરતાં મનમાં બોલવું કે....

૪૩. માયા.

- (૯) ત્યારબાદ એવી જ રીતે મુહપત્તિથી જમણાહાથની કક્ષા(કાંખ)ના સ્થાને ઉપરથી નીચે તરફ પ્રમાર્જના કરતાં મનમાં બોલવું કે....

૪૪. લોભ પરિહરું.

(એ પ્રમાણે પીઠ + વાંસાની ૪ પ્રમાર્જના થઈ. એ ચાર પંડિલેહણને રખભા+૨ પીઠની પંડિલેહણ ગણવાનો વ્યવહાર પ્રસિદ્ધ છે.)

તે પછી ચરવળા (ઓઘા) થી ડાબા પગના મધ્યભાગે (વચ્ચે) અને ડાબા-જમણા ભાગે એમ ત્રણ જગ્યાએ પ્રમાર્જના કરતાં અનુક્રમે મનમાં બોલવું કે. (પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંત 'રક્ષાકરું' બોલે)

૪૫. પૃથ્વીકાય, ૪૬. આકાય,

૪૭. તેઉકાયની જયણા કરું. (રક્ષા કરું.)

ત્યાર બાદ ચરવળા (ઓઘા) થી જમણા પગના મધ્યભાગે (વચ્ચે) અને ડાબા-જમણા ભાગે એમ ત્રણ જગ્યાએ પ્રમાર્જના કરતાં અનુક્રમે મનમાં બોલવું કે.

૪૮. વાયુકાય, ૪૯. વનસ્પતિકાય,

૫૦. પ્રસકાયની રક્ષા કરું.

(મુહપત્તિ + શરીર પડિલેહણ વિશેષ સુયોગ્ય અનુભવી પાસે શિખવા પ્રયત્ન કરવો.)

દ્વાદશાવર્ત વંદનનાં રપ આવશ્યક તેમજ ઉપલક્ષણથી મુહપત્તિ અને શરીરની રપ-રપ પડિલેહણા મન-વચન-કાયા સ્વરૂપ ત્રણેય કરણથી ઉપયોગવાળો થઈને અને ઓછા-વધતા અંશ વગર સંપૂર્ણ રીતે પ્રયત્નપૂર્વક જે જીવાત્મા આરાધના કરે છે, તે અધિક-અધિક કર્મ નિર્જરા સાધે છે અને ઉપયોગ વગર અવિધિથી હીન-અધિક આરાધના કરનાર મુનિભગવંત પણ વિરાધક કહેવાય છે.

સ્ત્રીના શરીરની ૧૫ પડિલેહણા અંગે સમજણ

સ્ત્રીઓનું માથું, હૃદય અને ખભા વચ્ચેનાં હંમેશાં ટંકાયેલા હોય છે. તેથી માથાના ત્રણ હૃદયના ત્રણ અને ખભાના (કાંખના પણ) ચાર એમ કુલ ૧૦ પડિલેહણા હોતી નથી. તેથી તેઓને ફક્ત

બે હાથની, ત્રણ+ત્રણ = છ, મોંટાની ૩ અને બન્ને પગની ત્રણ+ત્રણ = છ, એમ કુલ ૧૫ પડિલેહણા હોય છે. તેમાં સાધ્વીજી ભગવંતને પ્રતિક્રમણ કરતી વખતે માથું ખુલ્લુ રાખવાનો વ્યવહાર હોવાથી માથાની ત્રણ પડિલેહણા સાથે ૧૮ પડિલેહણા હોય છે.

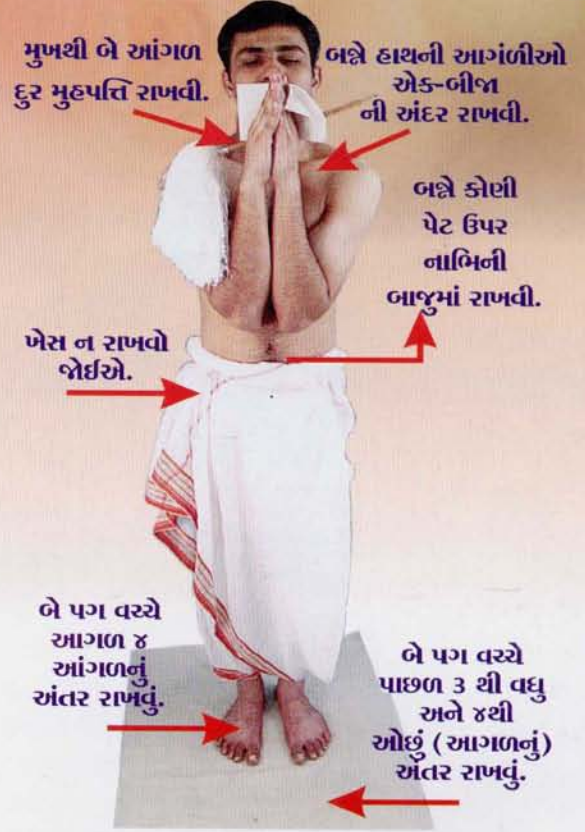
મુહપત્તિ અને શરીરની પડિલેહણા સુયોગ્ય રીતે થાય પણ ફક્ત મુહપત્તિનો જ સ્પર્શ ન થાય, તેની કાળજી રાખીને ઉપયોગપૂર્વક ક્રિયા કરવી જોઈએ.

વિવિધ આવશ્યક ક્રિયાની સાચી મુદ્રા - ૨

૧. દેવ વંદન -ચૈત્યવંદની ક્રિયાની સાચી મુદ્રા

૨. પ્રતિક્રમણ -આલોચના વખતની યોગ મુદ્રા

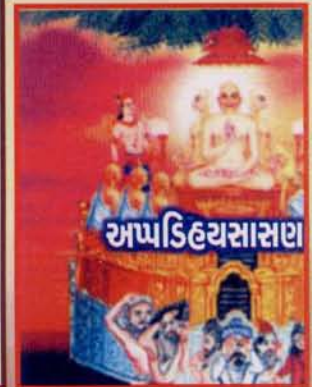
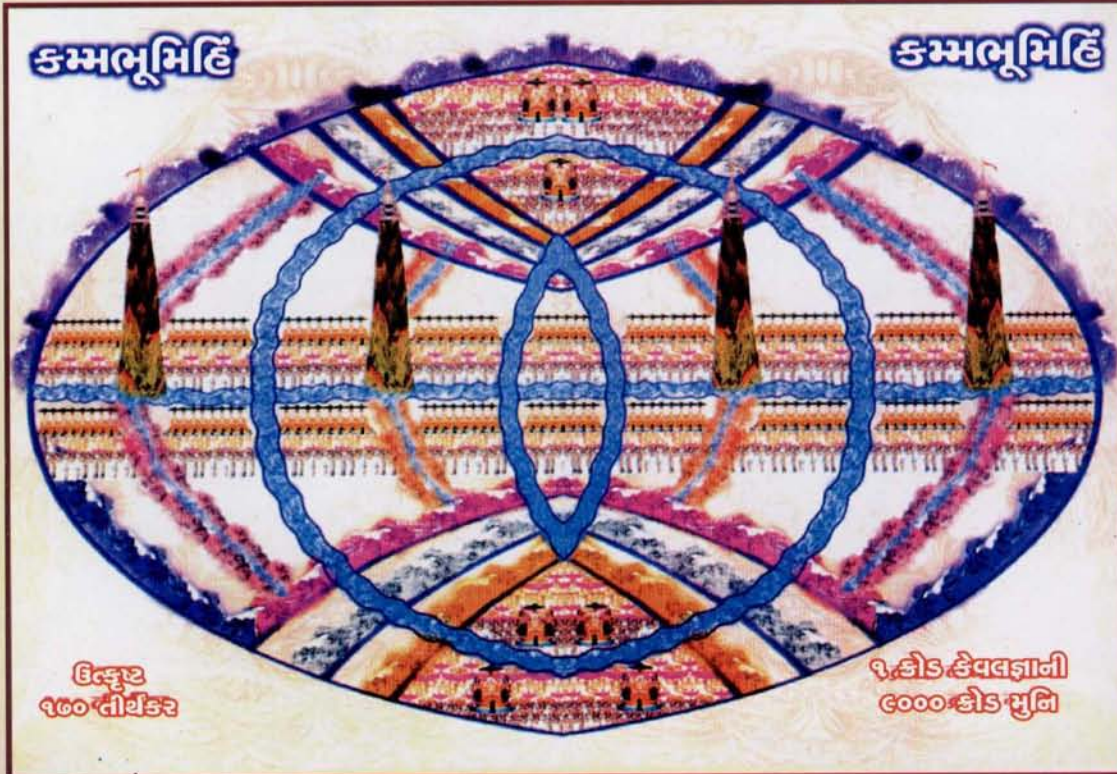

૩. દેવ વંદન -ચૈત્યવંદની વખતે જિન મુદ્રા

૪. પ્રતિક્રમણ-આલોચના વખતે જિન મુદ્રા

૧૨ 'શ્રી જગચિંતામણિ ચૈત્યવંદન સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી જગચિંતામણિ સૂત્ર
ગોણ નામ : ચૈત્યવંદન સૂત્ર
ગાથા : ૫
ગુરુ અક્ષર : ૩૩
લઘુ અક્ષર : ૨૮
કુલ અક્ષર : ૩૩૧

વિષય :

શાશ્વત-અશાશ્વત
જિનાલયો, જિન
પ્રતિમાઓ તીર્થો,
વિચરતા અરિહંતો તથા
અરિહંતના ગુણોને વંદના.

દેવવંદન, ચૈત્યવંદન તથા
રાઈચ પ્રતિક્રમણ વખતે
આ સૂત્ર બોલતી-સાંભળતી
વખતે ની મુદ્રા.

અપવાદિક મુદ્રા.

મૂળ સૂત્ર

ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! ઇચ્-છા-કારે-ણ સન્-દિ-સહ ભગ-વન્ !
ચૈત્યવંદન કરું ? ઇચ્છં, ચૈત્-ય-વન્-દન કરું ? ઇચ્-છમ્.

પદાનુસારી અર્થ

હે ભગવંત ! ઇચ્છાપૂર્વક આજ્ઞા આપો.
કે હું ચૈત્યવંદન કરું ? (ભગવંત કહે) 'કરેહ'
(કરજો) ત્યારે કહેવું ('ઇચ્છં') આજ્ઞા પ્રમાણ છે.

અર્થ :- હે ભગવંત ! ઇચ્છાપૂર્વક આજ્ઞા આપો. હું ચૈત્યવંદન કરું ? (ભગવંત કહે) કરેહ (કરજો) ત્યારે કહેવું આજ્ઞા પ્રમાણ છે.

છંદનું નામ: રોલા; રાગ: "ભીમપલાશ" 'શ્રી ચિંતામણિપાસજી દાદા વાત સુણો એક મોરી રે'

જગ ચિંતામણિ ! જગ નાહ !	જગ-ચિન્-તા-મણિ ! જગ-નાહ !	હે ભવ્યજીવોને માટે ચિંતામણિરત્ન સમાન, ભવ્યજીવોના નાથ
જગ ગુરુ ! જગ રક્ષણ !	જગ-ગુરુ ! જગ-રક્ષ-ખણ !	જગતના ગુરુ, છ જીવનિકાયના રક્ષક
જગ બંધવ ! જગ સત્યવાહ !	જગ-બન્-ધવ ! જગ-સૈત્-ય-વાહ !	સકળજંતુના બંધુ, મોક્ષના અભિલાષી માટે સાર્થવાહ સમાન,
જગ ભાવ વિચક્ષણ !	જગ-ભાવ-વિ-અક્ષ-ખણ !	જગતમાં રહેલ છ દ્રવ્યને કહેવામાં વિચક્ષણ,
અઘ્ઘવય સંઠવિઅ-રુવ !	અટ્-ઠા-વય-સણ-ઠ-વિઅ-રુવ !	અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર જેઓનાં પ્રતિબિંબ (રુપ) સ્થાપન કરેલાં છે,
કમ્મટ્ટ-વિણાસણ !	કમ્-મટ્-ઠ-વિણા-સણ !	આઠેય કર્મોનો નાશ કરનાર એવા-
ચઉવીસંપિ જિણવર !	ચઉ-વીસમ્-પિ જિણ-વર !	ચોવીશે પણ જિનેશ્વર ભગવંતો-
જયંતુ અપ્પડિહય-સાસણ ॥૧॥	જયન્-તુ અપ્-પડિ-હય-સા-સણ ! ॥૧॥	જયવંતા વર્તો (કે) જેઓનું શાસન કોઈનાંથી પણ હણાય તેવું નથી. ૧.

અર્થ :- ભવ્યજીવોને માટે ચિંતામણિ રત્ન સમાન, ભવ્યજીવોના નાથ, જગતના ગુરુ, છ જીવનિકાયના રક્ષક, સકળ જીવના (નિષ્કારણ) બંધુ, મોક્ષના અભિલાષી માટે સાર્થવાહ સમાન, જગતમાં રહેલાં ધર્માસ્તિકાય આદિ છ દ્રવ્યોને કહેવામાં વિચક્ષણ, અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર જેઓનાં પ્રતિબિંબ (રુપ) સ્થાપન કરેલાં છે, આઠેય કર્મોનો નાશ કરનાર એવા ચોવીશે પણ જિનેશ્વર ભગવંતોનું કોઈનાંથી પણ ન હણાય તેવું શાસન જયવંતુ વર્તો. ૧.

છંદનું નામ:- વસ્તુ; રાગ :- અવધિજ્ઞાને અવધિજ્ઞાને... (સ્નાત્ર પૂજા)

કમ્મભૂમિહિં કમ્મભૂમિહિં,	કમ્-મ-ભૂમિ-હિમ્ કમ્-મ-ભૂમિ-હિમ્	કર્મવાળી ભૂમિ, કર્મવાળી ભૂમિ
પટમ-સંઘયણિ,	પટ-મ-સઙ્-ઘ-(સન્)-યણિ	(વિષે) પહેલાં સંઘયણવાળા,

છંદનું નામ-વસ્તુ ; રાગ :- મયકુંદ ચંપમાલઘ... (સ્નાત્રપૂજા)

ઉક્કોસય સતરિસય-	ઉક્-કો-સય સત્-તરિ-સય-	ઉત્કૃષ્ટથી એકસો ને સિતેર
જિણવરાણ વિહરંત લખ્ખમ્,	જિણ-વરા-ણ વિહ-રન્-ત લખ્-ભમ્,	જિનેશ્વરો વિહરતાં મળે છે.
નવકોડિહિં કેવલિણ,	નવ-કોડિ-હિમ્ કેવ-લિણ,	નવ કોડ કેવલ જ્ઞાની.
કોડિ સહસ્સ નવ સાહુ ગમ્મમ્,	કોડિ-સહસ્-સ-નવ સાહુ ગમ્-મમ્,	નવ હજાર કરોડ સાધુ જાણીએ

છંદનું નામ:- વસ્તુ; રાગ :- કુસુમાભરણ ઉતારીને.... (સ્નાત્ર પૂજા)

સંપઘ જિણવર વીસ-	સમ્-પઘ જિણ-વર- વીસ-	વર્તમાનમાં(શ્રી સીમંધર સ્વામી આદિ)જિનેશ્વર વીશ
મુણિ બિહુ કોડિહિં વરનાણ,	મુણિ બિહુમ્ કોડિ-હિમ્ વર-નાણ,	બે કોડ કેવળજ્ઞાની મુનિઓ
સમણહ કોડિ સહસ્સદુઅ,	સમ-ણહ-કોડિ સહસ્-સ દુઅ,	બે હજાર કરોડ સાધુઓ
થુણિજ્જય નિચ્ચ વિહાણિ ॥૨॥	થુણિજ્-જય નિચ્-ચ વિહા-ણિ ॥૨॥	તેમની સ્તવના કરીએ છીએ નિત્ય(હંમેશાં) સવારે. ૨.

અર્થ :- અસિ, મધિ અને કૃષિ એ કર્મ જ્યાં છે, તેવી કર્મવાળી કર્મભૂમિને વિષે પહેલા સંઘયણવાળા ઉત્કૃષ્ટથી એકસોને સિતેર (૧૦૦) જિનેશ્વર ભગવંતો, નવ કરોડ કેવળજ્ઞાની અને નવહજાર કરોડ સાધુ ભગવંતો વિહરતા મળે છે. વર્તમાન સમયમાં શ્રી સીમંધરસ્વામી આદિ વીશ જિનેશ્વર- ભગવંતો, બે કરોડ કેવળજ્ઞાની અને બે હજાર કરોડ સાધુ ભગવંતો વિહરતા મળે છે, તેઓની હું હંમેશાં (નિત્ય) સવારે સ્તવના કરું છું. ૨.

જયઉ સામિય! જયઉ સામિય !

અવર વિદેહિં તિત્થયરા

છંદનું નામ: વસ્તુ: રાગ :- મયકુંદ ચંપમાલર્થ... (સ્નાત્રપૂજા)

જયઉ સામિઅ! જયઉ સામિઅ!
રિસહ ! સત્તુજિ,
ઉજિજતિ પહુ નેમિજિણ !
જયઉ વીર ! સચ્ચઉરિ મંડણ !
ભરુઅચ્છહિં મુણિસુવ્વય !
મુહરિ પાસ! દુહ-દુરિઅ-ખંડણ!
અવરવિદેહિં તિત્થયરા,
ચિહુ દિસિ વિદિસિ જિં કે વિ,
તીઆણા ગય સંપઈઅ,
વંદું જિણ સવ્વે વિ ॥૩॥

જય-ઉ સામિ-અ! જય-ઉ સામિ-અ!
રિસ-હ ! સત્-તુન્-જિ,
ઉજ્-જિન્-તિ પહુ-નેમિ-જિણ !
જય-ઉ વીર ! સચ્-ચ-ઉરિ-મણ્-ડણ!
ભરુ-અચ્-છહિમ્ મુણિ-સુવ્-વય!
મુહરિ-પાસ! દુહ-દુરિ-અ-ખણ્-ડણ!
અવ-ર-વિદે-હિમ્ તિત્-થ-યરા,
ચિહુમ્-દિસિ વિ-દિસિ-જિહ્-જિમ્-કે વિ,
તીઆ-ણા-ગય સમ્-પ-ઈ-અ,
વન્-દું જિણ સવ્-વે-વિ ॥૩॥

જય પામો સ્વામી ! જય પામો ! સ્વામી !
ઋષભદેવ ! શત્રુંજય ઉપર,
ગિરનાર ઉપર પ્રભુ નેમિજિનેશ્વર,
જય પામો મહાવીરસ્વામી સાંચોર નગરને શોભાવનાર
ભરુચમાં મુનિસુવ્રતસ્વામી,
મુહરી ગામમાં પાર્શ્વનાથ! દુઃખ અને પાપનો નાશ કરનારા,
બીજા (પાંચ) મહાવિદેહને વિષે જે તીર્થકરો
ચાર દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં જે કોઈ પણ-
ભૂતકાળ, ભવિષ્યકાળ અને વર્તમાનકાળમાં
(હું) વંદન કરૂં. જિનેશ્વર સર્વેને પણ. ૩.

અર્થ:- શ્રી શત્રુંજય ગિરિરાજ ઉપર શ્રી ઋષભદેવભગવાન !, શ્રી ગિરનાર પર્વત ઉપર શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ !, સાંચોરનગરને શોભાવનાર શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવાન ! દુઃખ અને પાપનો નાશ કરનારા ભરુચમાં ઊરાજમાન શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી ભગવાન ! અને મુહરી (મથુરા નગરી) ગામના ભૂષણ શ્રી પાર્શ્વનાથસ્વામી ! જય પામો ! જય પામો !. બીજા પાંચ મહાવિદેહમાં રહેલાં તીર્થકરો તથા ચાર દિશા અને વિદિશામાં ભૂતકાળ, ભવિષ્યકાળ અને વર્તમાનકાળમાં જે કોઈ પણ જિનેશ્વર હોય, તે સર્વેને પણ હું વંદન કરું છું. ૩.

છંદનું નામ: ગાદા. રાગ: “જિણજમસમયે મેરુસિહરે” (સ્નાત્રપૂજા)

સત્તાણવધ-સહસ્સા,
લક્ખા છપ્પન્ન અઢુ કોડીઓ!
બત્તીસ સય-બાસીઆઈ,
તિઅલોએ ચેઈએ વંદે ॥૪॥

સત્-તાણ-વધ સહસ્-સા,
લક્-ખા છપ્-પન્-ન અટ્-ઠ-કોડીઓ!
બત્-તીસ-સય-બાસી-આ-ઈમ્,
તિઅ-લોએ ચેઈ-એ વન્-દે ॥૪॥

સત્તાણું હજાર.
લાખ છપ્પન, આઠ કરોડ,
બત્રીશ સો બ્યાસી,
ત્રણ લોકને વિષે જે જિનમંદિર છે તેને વંદન કરું છું. ૪.

અર્થ :- ત્રણે લોકમાં રહેલાં આઠ કરોડ, (છપ્પન લાખ + સત્તાણું હજાર + બત્રીશ સો + બ્યાસી) સત્તાવન લાખ, બસોને બ્યાસી (૮,૫૦,૦૦,૨૮૨) જિનમંદિરોને હું વંદન કરૂં છું. ૪.

પનરસ-કોડિ-સયાઈ,
કોડિ બાયાલ લક્ખ અડવણો !
છત્તીસ-સહસ્સ અસીઈ,
સાસય બિંબાઈ પણામામિ ॥૫॥

પન-રસ-કોડિ-સયા-ઈમ્
કોડિ બાયા-લ લક્-ખ અડ-વન્-ના !
છત્-તીસ-સહસ્-સ-અસી-ઈમ્,
સાસ-ય-બિમ્-બા-ઈમ્ પણ-મામિ ॥૫॥

પંદરસો કરોડ (પંદર અબજ).
કરોડ બેતાલીશ લાખ અઢ્યવન.
છત્રીશ હજાર એસી.
શાશ્વત જિનબિંબોને પ્રણામ કરું છું. ૫.

ઉપયોગ ના અભાવે થતા અશુદ્ધ ઉચ્ચારો તેની સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારો

અશુદ્ધ

અપડિહય
મુણિ બિહુ
બાસિયાઈ
અસિઈ
ઉજિજત
કમ્મભૂમિહિ
સયાઈ

શુદ્ધ

અપ્પડિહય
મુણિ બિહું
બાસિયાઈ
અસિઈ
ઉજિજતિ
કમ્મભૂમિહિં
સયાઈ

અર્થ : તે જિનમંદિરોને વિષે રહેલા પંદર અબજ બેતાલીશ કોડ, અઢ્યવન લાખ, છત્રીશ હજાર અને એસી (૧૫,૪૨,૫૮,૩૬,૦૮૦) શાશ્વત બિંબોને પ્રણામ કરું છું. ૫.

શ્રી ગૌતમસ્વામી ગણધર અષ્ટાપદજી મહાતીર્થની યાત્રા કરવા પધાર્યા ત્યારે પ્રભુજી સન્મુખ આ સૂત્રની પહેલી બે ગાથાની રચના કરેલ. તે સિવાયની ત્રણ ગાથા પાછળથી જોડાયેલ છે. આ ચૈત્યવંદન સૂત્ર સિવાય અન્ય ગણધર રચિત સૂત્રો પંચમગણધર શ્રી સુધર્મા સ્વામીજીએ રચેલાં જાણવાં.

શ્રી અષ્ટપદ મહાતીર્થની રચના અંગે કાંઈક વાતો

એક-એક યોજનનાં આઠ પગથીયાં દ્વારા જે તીર્થનું નામ અષ્ટાપદજી પડેલ છે, તે ભરતક્ષેત્રમાં છે પણ, હાલ તે દેખાતો નથી. અહીં શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન દશ હજાર

સાધુઓ સાથે નિર્વાણ પામ્યા હતા. તે નિર્વાણ સ્થળની નજીક તેઓના પુત્ર શ્રી ભરતચક્રવર્તીએ વાર્ધકી રત્નને આદેશ કરીને સિંહ-નિષધા (= સિંહ આગળના પગ ઉભા રાખીને બેઠો હોય તેવી આકૃતિ) પ્રાસાદ ચતુર્મુખી (ચૌમુખી) બનાવેલ. તેમાં ચોવીશે પ્રભુજીની ઉંચાઈ-વર્ણ અનુસાર નાસિકા સહુની એક સરખી શ્રેણીમાં આવે તે પ્રમાણે રત્નમય પ્રતિમાઓ દક્ષિણ દિશામાં ત્રીજા, ચોથા, પાંચમા, છઠ્ઠા ભગવાન, પશ્ચિમદિશામાં સાતમાં થી ચૌદમાં ભગવાન, ઉત્તરદિશામાં પંદરમાં થી ચોવીશમાં ભગવાન અને પૂર્વદિશામાં પહેલા બીજા ભગવાનની સ્થાપના કરેલ છે. તેમજ ૯૯ ભાઈઓ, બ્રાહ્મી-સુંદરી બહેનો અને મરુદેવીમાતાની સિદ્ધાવસ્થાની મૂર્તિ પધરાવેલ છે. તીર્થરક્ષાના આશયથી દંડરત્નથી પર્વત ખરબચડો કરીને એક-એક યોજન પ્રમાણ પગથીયાં કરીને ચંત્રમાનવની ગોઠવણ કરેલ.

વિશેષ રક્ષા માટે તત્પર થયેલા શ્રી સગરચક્રવર્તીના ૬૦ હજાર પુત્રો પર્વતની ચારેકોર ઉંડી ખાઈ ખોદી, નાગકુમાર દેવના રોષથી ભસ્મીભૂત થઈને દેવલોકે ગયા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી ગણધર અષ્ટાપદજી દક્ષિણ તરફથી પધાર્યા હતા એટલે ચત્તારિ - અઢુ-દસ-દોય (=૪, ૮, ૧૦, ૨) પાઠ પ્રચલિત છે.

શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી ભગવાનના સમયમાં અયોધ્યા નગરીની બહાર મોટા વૃક્ષની ટોચ પરથી શ્રી અષ્ટાપદજી તીર્થની ધજા લહેરાતી દેખાતી હતી. સતી દમયંતી જ્યારે પૂર્વભવમાં ‘વીરમતિ’ હતાં, ત્યારે આ તીર્થની યાત્રા કરવા સાથે ચોવીશે પરમાત્માને રત્નનાં તિલક ચઢાવ્યાં હતાં, તેના જ પ્રભાવે સતીના ભવમાં ગાઢ અંધકારમાં પણ કપાળમાંથી તેજપૂંજ રેલાતો હતો.

દેવવંદન, ચૈત્યવંદન તથા પ્રતિક્રમણ વખતે આ સૂત્ર બોલતી-સાંભળતી વેળાની મુદ્રા.

અપવાદિક મુદ્રા.

૧૩ 'શ્રી જંકિંચિ સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી જંકિંચિ સૂત્ર,
ગોણ નામ : તીર્થ વંદના
ગાથા : ૧
પદ : ૪
સંપદા : ૪
લઘુ અક્ષર : ૩
ગુરુ અક્ષર : ૩
કુલ અક્ષર : ૩૨

વિષય:

સ્વર્ગ, પાતાળ અને મનુષ્યલોકમાં રહેલા સર્વતીર્થો અને તેમાં રહેલી પ્રતિમાઓને વંદના.

છંદનું નામ: ગાહા. રાગ: "જિણજમ્મસમયે મેરુસિહરે" (સ્નાત્ર પુજા)

મૂળ સૂત્ર

જંકિંચિ નામ તિત્થં,
સગ્ગે પાયાલિ માણુસે લોએ ।
જાઇ જિણ-ખિંબાઇ,
તાઇ સવ્વાઇ વંદામિ ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

જક્- (જમ્)-કિમ્ (કિન્)-ચિ નામ-તિત્-થમ્,
સગ્-ગે પાયા-લિ માણુ-સે લોએ ।
જાઇમ્ જિણ-ખિમ્-ખાઇમ્,
તાઇમ્-સવ્-વાઇમ્ વન્-દામિ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

જે કોઇ નામ રૂપ તીર્થો છે,
સ્વર્ગમાં, પાતાળમાં મનુષ્યલોકમાં-
જેટલાં જિનેશ્વરનાં ખિંબો છે,
તે સર્વેને વંદન કરું છું. ૧.

અર્થ :- સ્વર્ગમાં, પાતાળમાં અને મનુષ્યલોકમાં જે કોઇ નામ રૂપ તીર્થો છે, (તેમાં) જેટલાં જિનેશ્વરનાં ખિંબો છે તે સર્વેને હું વંદન કરું છું. ૧.

ઉપયોગના અભાવે થતા અશુદ્ધ ઉચ્ચારો તેની સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારો

અશુદ્ધ

માણસે લોએ
જાઇ જિણખિંબાઇ
તાઇ સવ્વાઇ

શુદ્ધ

માણુસે લોએ
જાઇ જિણ ખિંબાઇ
તાઇ સવ્વાઇ

ત્રણ લોકમાં રહેલાં જિનખિંબો અંગે વિવરણ

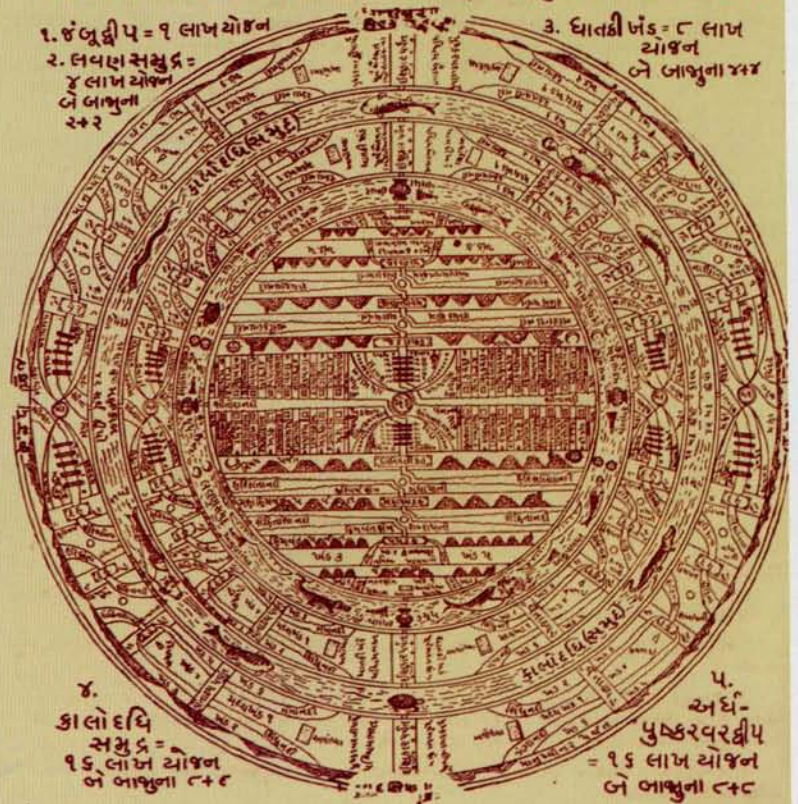
પાતાલે યાનિ ખિંબાનિ, યાનિ ખિંબાનિ ભૂતલે ।
સ્વર્ગડપિ યાનિ ખિંબાનિ, તાનિ વંદે નિરન્તરમ્ ॥

ઉદ્ધવલોકમાં ૧,૫૨,૯૪,૪૪,૭૬૦, અધોલોકમાં ૧૩,૮૯,૬૦,૦૦,૦૦૦ અને તીર્થાલોકમાં જંબુદ્વીપમાં ૬૩૫ ચૈત્યોમાં, દાતકીખંડમાં ૧૨૭૨ ચૈત્યોમાં, પુષ્કરાવર્તદ્વીપમાં ૧૨૭૬ ચૈત્યોમાં, નંદીશ્વરદ્વીપમાં ૬૮ ચૈત્યોમાં, રુચકદ્વીપમાં ૪ ચૈત્યોમાં અને કુંડલ દ્વીપમાં ૪ ચૈત્યોમાં (કુલ = ૩૨૫૯ ચૈત્યોમાં) ૩,૯૧,૩૨૦ પ્રતિમાઓ છે. તે બધી મળીને ૧૫,૪૨,૫૮,૩૬,૦૮૦ જિનપ્રતિમાઓ અને તે સિવાય અશાશ્વત ચૈત્યોમાં રહેલી જિનપ્રતિમાઓને નજર સમક્ષ લાવીને ભક્તિ ભાવના ઉમળકા સાથે ઉત્કૃષ્ટ બહુમાનભાવ ઉત્પન્ન કરી કૃતજ્ઞતા ભાવને પ્રગટ કરવા સાથે અનંતાનંત પાપ કર્મોનો નાશ કરવા માટે વારંવાર વંદના કરવી જોઇએ.

■ ૪૫ લાખ યોજન પ્રમાણ ચતુર્ધી દ્વીપ-મનુષ્ય લોકનો નકશો ■

૧. જંબુદ્વીપ = ૧ લાખ યોજન
૨. લવણ સમુદ્ર = ૪ લાખ યોજન
ને બાજુના ૨+૨

૩. દાતકી ખંડ = ૮ લાખ યોજન
ને બાજુના ૪+૪

૪. કાલોદધિ સમુદ્ર = ૧૬ લાખ યોજન
ને બાજુના ૮+૮

૫. અર્ધ-પુષ્કરવર્તદ્વીપ = ૧૬ લાખ યોજન
ને બાજુના ૮+૮

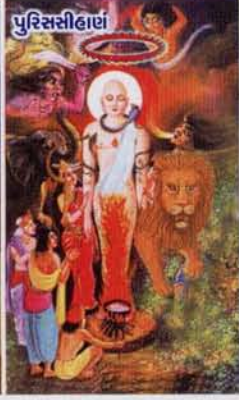
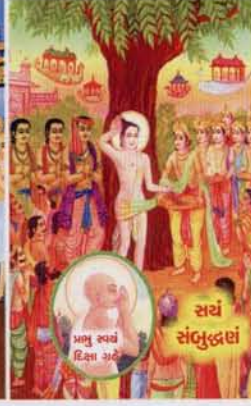
શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રનું રહસ્ય

- સમસ્ત વિશ્વમાં (પરમ) સર્વશ્રેષ્ઠ સ્થાનમાં બિરાજમાન, તેથી જ ઈચ્છિત એવા પંચ પરમેષ્ઠિને કરેલો એવો નમસ્કાર, સર્વ પાપોનો નાશ કરે છે.
- શ્રી અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય તથા સર્વ સાધુભગવંતો સ્વરૂપ પરમ પાવન પંચ પરમેષ્ઠિને નમસ્કાર કરવાથી સર્વ પ્રકારના પાપકર્મોનો નાશ થાય છે.
- શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રમાં પૂજનીય પરમેષ્ઠિનાં નામોચ્ચારની પહેલા 'નમો' શબ્દ નો ઉલ્લેખ (નિર્દેશ) પહેલાં કરાયેલો છે.
- 'નમો' શબ્દ વિનય, નમ્રતા, નિરહંકાર ધોતક છે, આ ગુણો આવ્યા પછી પણ ભાવપૂર્વક કરેલ નમસ્કાર સર્વ પાપોનો નાશ કરે છે.
- તેથીજ જૈન ધર્મમાં વિનય ગુણને અતિ મહત્વનું સ્થાન અપાયેલું છે.
- શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રના જાપથી નવનિધિઓ તથા આઠ સિદ્ધિઓ પણ પ્રાપ્ત થાય છે.
- આ મહામંત્ર સ્વયંથી સિદ્ધ થાય છે, તેથી તેને સિદ્ધ મંત્ર પણ કહે છે.
- આ મહામંત્ર આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિના કારણભૂત ક્રમશઃ સાધુ-ઉપાધ્યાય-આચાર્ય તેમજ સિદ્ધપદ આપવા માટે સમર્થ બને છે અને વિશિષ્ટ પુણ્યશાળી ભવ્યાત્માના અરિહંત પદ પણ પ્રાપ્ત થાય છે.
- આ મહામંત્રમાં આકાર સંપન્ન વ્યક્તિની નહીં પરંતુ નિરાકાર ગુણોની સ્તવના છે.
- આ મહામંત્ર ચૌદપૂર્વનો સાર અને પંચમંગલ મહાશ્રુત રક્ષ્ઠના નામથી વિખ્યાત છે.
- આ મહામંત્ર અનાદિ-અનંત સ્વરૂપ શાશ્વત તથા ત્રિકાલ, ત્રિલોક સ્થાયી મંત્રો છે.
- આ મહામંત્રના નવલાખ જાપથી નરકગમનનું નિવારણ અને વિધ્નો નાશ થાય છે.
- આ મહામંત્રના નવકોડ જાપથી પ્રાયઃ ૮ અથવા ૯ ભવમાં મુક્તિ પુરીમાં વાસ મળી જાય છે.
- આ મહામંત્ર ૧૦૦૮ વિદ્યા તેમજ દેવથી અધિષ્ઠિત કહ્યો છે.
- આ મહામંત્રના ૬૮ અક્ષરના ભાવપૂર્વક સ્મરણ ૬૮ તિર્થયાત્રાનું ફળ આપે છે.
- આ મહામંત્રના એક અક્ષરથી ૭, એક પદથી ૫૦ અને પૂર્ણ મંત્રથી ૫૦૦ સાગરોપમ ના નરકગતિનું અતિઃદુખદાયી પાપોનો નાશ થાય છે.
- આ મહામંત્રમાં રહેલ ફક્ત 'ન' અક્ષરના ઉચ્ચાર કરવામાં તે સફલ બને છે, જે સર્વકર્મોની સ્થિતિ ૧ કોડા કોડી સાગરોપમથી ન્યૂન બનાવે છે અર્થાત જે ગ્રન્થિ પ્રદેશ પર આવે છે તે આત્મા સમર્થ બને છે.
- દ્રવ્ય નમસ્કાર : બે હાથ જોડીને, મસ્તકને નમાવી શરીરને સંકુચિત કરવું.
- ભાવ નમસ્કાર : સંસાર વર્ધક વર્તન-વ્યવહાર-ઉચ્ચાર-વિચાર-જાતે જોડવા અને જિનાજા અનુસાર જીવન બનાવવું, ભાવ નમસ્કાર ભક્ત ને ભગવાન બનાવે છે.
- રોજ ઓછામાં ઓછી એક આખી મહામંત્રની માળા અવશ્ય ગણવી જોઈએ.

પ્રણામના અદ્ભુત લાભ તેમજ ગૂઢ રહસ્યાર્થ

- જ્યારે અરસ પરસ સાધર્મિક (સમાન ધર્મના પાલક) ભાઈઓ મળે ત્યારે “જય જિનેન્દ્ર” બોલવાને બદલે બે હાથ જોડીને “પ્રણામ” બોલવું જોઈએ.
- કોઈપણ ઉમરવાળા અર્થાત નાના હોય કે મોટા હોય, તો પણ “પ્રણામ” બોલવું જોઈએ.
- “પ્રણામ” બોલવાથી સામેની વ્યક્તિને જ નમન થાય છે, એવું અતિસંક્ષિપ્ત અર્થ ન કરવો, સામેની વ્યક્તિમાં જૈન ધર્મની પ્રાપ્તિના માધ્યમથી પ્રાપ્ત થયેલા આત્મિક ગુણો (જેવા કે સમતા, ધીરતા, ઉદારતા, સરલતા, આદિ)ને પણ “પ્રણામ” થાય છે, એવો અર્થ કરવો જોઈએ.
- ગુણવાન સાધર્મિકને સાચાહૃદયથી “પ્રણામ” કરવાથી આપણાંમા પણ ગુણો પ્રગટ થાય છે.
- જેઓને “પ્રણામ” કરીએ છીએ તેઓની સાથે જ કલહ, ક્રોધ આદિ સ્વયંજ નાશ પામી જાય છે.
- “પ્રણામ” થી અહંકારનો ત્યાગ અને નમ્રતાનો સ્વીકાર થાય છે.
- “પ્રણામ” કરવાથી ‘વિનય’ નામના અભ્યંતર તપની આરાધના થાય છે.
- “પ્રણામ” કરવાથી બીજાના દોષો દેખવાનો ત્યાગ અને ગુણોના પ્રતિ અનુરાગ પેદા થાય છે.
- “પ્રણામ” સંસારવર્ધક મિથ્યાત્વનો ત્યાગ અને સંસારમોચક સમ્યક્ત્વ નો લાભ થાય છે.
- “પ્રણામ” કરવાથી એક-બીજા પ્રતિ કદુતા-શત્રુતાનો ત્યાગ થાય છે.
- “પ્રણામ” કરવાથી અક્કડતા તથા જડતાનો ત્યાગ આપોઆપ થાય છે.
- “પ્રણામ” થી અભિમાનનો ત્યાગ થવાથી પશુયોનિ સ્વરૂપ દુર્ગતિના દ્વાર બંધ થઈ જાય છે.
- “પ્રણામ” કરવાથી લોકપ્રિય બનવાની સાથે પ્રસંશાપાત્ર પણ બનીએ છીએ.
- “પ્રણામ” થી અહંકારી પણ નમ્ર બની જાય છે અને આત્મહિતવચન ગ્રાહ્ય બને છે.
- “પ્રણામ” શબ્દ પ્રેમ, કરુણા, મૃદુતા, કોમલતા તથા ગુણાનુરાગ વાયક છે.
- “પ્રણામ” શબ્દના ઉચ્ચારથી અંતરમાં રહેલ ક્લિષ્ટ કર્મ પણ નાશ થાય છે.
- “પ્રણામ” શબ્દ વિનયગુણ ધોતક છે, બધી રિદ્ધિ-સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ વિનય થી થાય છે.
- “પ્રણામ” શબ્દ આઠે કર્મોને નાશ કરવામાં અમોઘ શાસ્ત્ર સમાન છે.
- “પ્રણામ” શબ્દ આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિ ને શાન્ત કરીને પરમ સમાધિ આપે છે.
- “પ્રણામ” બોલતી વખતે મુખ શુદ્ધ હોવું, બુટ-ચંપલ અદિનો ત્યાગ તથા બંને હાથ જોડીને મસ્તકને વિનમ્રતાથી નમાવવું જરૂરી છે.
- ભાવ અરિહંત પ્રભુ સમવસરણમાં સિંહાસન પર બેસતા પહેલા અવશ્ય ‘નમો તિત્થસ્સ’ બોલીને કૃતજ્ઞતા અભિવ્યક્ત કરે છે.
- જૈન ધર્મ સિવાયના અનુયાયીને ‘જય જિનેન્દ્ર’ ઉપરાંત સર્વ પ્રકારની શુદ્ધિની સાથે બહુમાનપૂર્વક પ્રભુજીને લલચમાં રાખીને બોલવું જોઈએ.

નમુત્યુણં

‘ચિત્ર અંગે સરળ સમજૂતિ’

(૧) ‘નમુત્યુણં’ આ શબ્દ દરેક વિશેષણો સાથે જોડવો અને ‘નમસ્કાર થાઓ’ તેવો ભાવ સમજવો; ‘અરિહંતાણં’= આઠ પ્રાતિહાર્યના ચૈભવ યુક્ત બાર પર્ષદા થી શોભતાં અરિહંત પ્રભુના ચરણે નમન. (૨) ‘ભગવંતાણં’ આઠ પ્રાતિહાર્ય સાથે કેવલજ્ઞાની એવા અરિહંત ભગવંતને વિહરતાં જોઈ ચરણે નમન. (૩) ‘આઈગરાણં’ ગણધરભગવંતને ત્રિપદી આપવા દ્વારા શ્રુતપ્રવચનનો પ્રારંભ કરતાં જોઈ નમન કરવા. (૪) તિત્થચરાણં=ગણધર ભગવંતોને વાસચૂર્ણનો કોષ કરીને તીર્થની સ્થાપના કરનારને જોઈ નમન. (૫) ‘સચં સંબુદ્ધાણં’- ગુરુપિના સ્વયં-જાતે પ્રતિબોધ પામેલા પ્રભુજી સર્વવિરતિ ઉચ્ચરે છે, તે જોઈ નમન. (૬) ‘પુરિ સુતમાણં’= ખાણમાં પડેલા જાત્યરત્નની જેમ અનાદિ નિગોદથી આજ સુધી પ્રભુજીને ઉત્તમજોવા(ચરણે નમન) (૭) ‘પુરિસ-સીહાણં’= પ્રભુજી ઉપસર્ગ-પરિષદને સહન કરવામાં સિંહ જેવા પરાક્રમી જોઈ નમન કરવા. (૮) ‘પુરિસ-વર પુંડરિયાણં’ કર્મરૂપી કીચકમાં ઉગેલા, ભોગરૂપી જળથી ઉછરેલા, છતાંએ બન્નેથી ઉંચે કમળની જેમનિર્લેપ રહેલા પ્રભુજીને જોઈ ચરણે નમન કરવા. (૯) ‘પુરિસ વર ગંધહત્થીણં’= જેમગંધહસ્તી આવતાં ક્ષુદ્ર હાથીઓ ભાગી જાય, તેમપરમાત્મા જ્યાં વિહરે ત્યાં ૧૨૫ યોજન સુધી મારી-મરકી-મૂષક-રોગ દુર્ભાગ્ય આદિ ભાગી જાય છે. તે દેખી નમન. (૧૦) ‘લોગુતમાણં’= ભવ્ય જીવોમાં ઉત્તમપ્રભુજીને જોઈને નમન. (૧૧) ‘લોગ નાહાણં’= ચરમાવર્તમાં રહેલા ભવ્ય જીવોને આત્મગુણોનો સંયોગ કરાવનાર અને આવેલ ગુણોનો રક્ષણ કરનાર એવા યોગ-ક્ષેમકરી પ્રભુજી સાચા નાથ છે, તે જોઈને નમન કરવા. (૧૨) ‘લોગ-હિયાણં’= ભવ્યજીવો રૂપી લોકનું અનવરત આત્મહિત કરનાર પ્રભુજીને જોઈ નમન.. (૧૩) ‘લોગ-પર્વાણં’= ભવ્યજીવો રૂપી લોકના હૃદયમાં દીવો પ્રગટાવનાર પ્રભુજીને જોઈ નમન. (૧૪) ‘લોગ પજજોઅગરાણં’=પ્રભુજી ગણધર ભગવંતોરૂપી લોકમાં વિશેષ જ્ઞાન પ્રકાશ કરનારા જોઈને નમન. (૧૫) ‘અભયદયાણં’= સમસ્ત જીવરાશિને ૭ ભયોથી મુક્ત કરનારા પ્રભુજીને જોઈને નમન.. (૧૬) ‘ચક્રમુદયાણં’= ધર્મ પ્રત્યે આકર્ષણ કરનારી એવી દૃષ્ટિને આપનારા પ્રભુજીને જોઈને નમન.. (૧૭) ‘મગ્ગદયાણં’= ધર્મની માર્ગ દેખાડનાર અને અનુકૂળ સરળ ચિત્ત કરનારા પ્રભુજીને જોઈને નમન.. (૧૮) ‘સરણ દયાણં’= સરળ ચિત્તમાં તત્ત્વજિજ્ઞાસા ઉભી કરનારા અને રક્ષણ કરનારા પ્રભુજીને જોઈને નમ. (૧૯) ‘બોહિદયાણં’= તત્ત્વનો સાચો બોધ કરાવનારા એવા પ્રભુજીને જોઈને નમન.. (૨૦) ‘ધર્મદયાણં’= ચારિત્ર ધર્મને દેનારા એવા પ્રભુજીને જોઈને નમન.. (૨૧) ‘ધર્મદેસયાણં’=ધર્મ દેશના આપવા દ્વારા ભવસંતાપને હરનારા એવા પ્રભુજીને જોઈને નમન.. (૨૨) ‘ધર્મનાયકગાણં’= ધર્મનાયક એટલે પ્રભુ નટની જેમ ધર્મનેતા નહી, પણ સ્વયં ઉપસર્ગ-પરિસહો વચ્ચે તપ-સંપમ-ધ્યાનધર્મ ઉત્કૃષ્ટ આરાધી ધર્મનેતા બનેલા. (૨૩) ‘ધર્મસારહીણં’= વિષય કષાયથી અનાશકત એવા ભવ્ય જીવોને મોક્ષ તરફ પ્રયાણ કરાવનારા પ્રભુજીને જોઈને નમન.. (૨૪) ‘ધર્મ વર ચાઉરંત ચક્રવટીણં’= દાન-શીલ-તપ ભાવથી ચાર ગતિનું નાશ કરનાર શ્રેષ્ઠ ચક્રવર્તી એવા પ્રભુજીને જોઈને નમન..

દેવવંદન,
ચૈત્યવંદન તથા
પ્રતિક્રમણ કરતી
વખતે આ સૂત્ર
બોલતી-સાંભળતી
વેળાની મુદ્રા.

અપવાદિક મુદ્રા.

૧૪ 'શ્રી નમુડત્યુણં સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી નમુડત્યુણં સૂત્ર
ગોણ નામ : શકુસ્તવ સૂત્ર
ગાથા ૯+૧ : ૧૦
પદ : ૩૩
સંપદા : ૯
ગુરુ અક્ષર : ૩૩
લઘુ અક્ષર : ૨૬૪
સર્વ અક્ષર : ૨૯૭

વિષય:
શ્રી તીર્થકર
પરમાત્માની
તેમના ગુણો
દ્વારા સ્તવના.

મૂળ સૂત્ર

નમુ ટ્યુણં અરિહંતાણં-
ભગવંતાણં ॥૧॥

અર્થ :- અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ. ૧.

૧. સ્તોતવ્ય સંપદા

ઉચારણમાં સહાયક

નમુત્-થુ-ણમ્ અરિ-હન્-તા-ણમ્-
ભગ-વન્-તા-ણમ્ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

નમસ્કાર થાઓ અરિહંત
ભગવંતોને. ૧.

૨. ઓઘહેતુ સંપદા

આઘગરાણં તિત્થચરાણં- આઘ-ગરા-ણમ્ તિત્થ-ચરા-ણમ્,
સચંસંબુદ્ધાણં ॥૨॥ સચન્-સમ્-બુદ્ધ-ધા-ણમ્ ॥૨॥

ધર્મની શરૂઆત કરનારને, તીર્થના સ્થાપનારને,
પોતાની મેળે બોધ પામનારને. ૨.

અર્થ : ધર્મની આદિ શરૂઆત કરનારને, તીર્થના સ્થાપનારને અને પોતાની મેળે બોધ પામનારને, અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ. ૨.

૩. વિશેષ હેતુ સંપદા

પુરિસુત્તમાણં પુરિસસીહાણં- પુરિ-સુત્-ત-મા-ણમ્ પુરિ-સ-સીહા-ણમ્-
પુરિસ વર પુંડરીઆણં- પુરિ-સ-વર-પુણ્-ડરી-આણમ્-
પુરિસવરગંધહત્થીણં ॥૩॥ પુરિ-સ-વર-ગન્-ધ-હત્-થી-ણમ્ ॥૩॥

પુરુષોમાં ઉત્તમને, પુરુષોમાં સિંહ સમાનને,
પુરુષોમાં ઉત્તમપુંડરીક (કમળ) સમાનને
પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ ગંધહાથી સમાનને. ૩.

અર્થ : પુરુષોમાં ઉત્તમને, પુરુષોમાં સિંહ સમાનને, પુરુષોમાં ઉત્તમ પુંડરીક (કમળ) સમાનને, પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ ગંધહાથી સમાનને, ૩.

૪. સામાન્યોપયોગ સંપદા

લોગુત્તમાણં લોગ-નાહાણં- લોગુત્-ત-મા-ણમ્ લોગ-નાહા-ણમ્-
લોગ-હિયાણં લોગ-પઘવાણં- લોગ-હિયા-ણમ્ લોગ-પઘ-વા-ણમ્-
લોગ-પજ્જોઅ-ગરાણં ॥૪॥ લોગ-પજ્જ-જો-અ-ગરા-ણમ્ ॥૪॥

લોકને ઉત્તમને, લોકનાં નાથ ને,
લોકનું હિત કરનારને, લોકમાં દીપક સમાનને,
લોકમાં પ્રકાશ કરનારને. ૪.

અર્થ : લોકમાં ઉત્તમને, લોકનાં નાથને, લોકનું હિત કરનારને, લોકમાં દીપક સમાનને, લોકમાં પ્રકાશ કરનારને. ૪.

૫. તદ્-હેતુ સંપદા

અભય-દયાણં ચક્ષુ-દયાણં- અભ-ય-દયા-ણમ્ ચક્ષુ-જુ-દયા-ણમ્-
મગ્ગ-દયાણં સરણ-દયાણં મગ્-ગ-દયા-ણમ્ સર-ણ-દયા-ણમ્-
બોહિદયાણં ॥૫॥ બોહિ-દયા-ણમ્ ॥૫॥

અભયદાન આપનારને, ચક્ષુ આપનારને,
માર્ગને આપનારને, શરણ આપનારને,
સમક્ષિત આપનારને. ૫.

અર્થ : અભયદાન આપનારને, શ્રુતજ્ઞાન રૂપ ચક્ષુ (આંખ) આપનારને, મોક્ષમાર્ગ આપનારને, શરણ આપનારને, સમક્ષિત આપનારને. ૫.

૬. વિશેષોપયોગ સંપદા

ધમ્મ-દયાણં ધમ્મ-દેસયાણં- ધમ્-મ-દયા-ણમ્ ધમ્-મ-દેસ-યાણમ્-
ધમ્મ-નાયગાણં ધમ્મ-સારહીણં ધમ્-મ-નાય-ગા-ણમ્ ધમ્-મ-સાર-હીણમ્-
ધમ્મ-વરચાઉચ્ચ-ચક્કવટ્ટીણં ॥૬॥ ધમ્-મ-વર-ચાઉ-ચ્ચ-ન્-ત-
ચક્ક-ક-વટ્ટ-ટીણમ્ ॥૬॥

ધર્મને આપનારને, ધર્મનો ઉપદેશ આપનાર
ધર્મનાં નાયક ને, ધર્મનાં સારથીને,
ધર્મ(દાન-શીલ-તપ-ભાવરૂપ)નાં
શ્રેષ્ઠ ચાર અંતના ચક્કવર્તીને. ૬.

અર્થ : ધર્મને આપનારને, ધર્મનો ઉપદેશ આપનારને, ધર્મના નાયક, ધર્મના સારથીને, દાન-શીલ-તપ-ભાવ રૂપ ધર્મનાં ચતુરંત શ્રેષ્ઠ ચક્કવર્તીને. ૬.

અનંતા અરિહંત ભગવંતોની કલ્પના કરવી, ડાબી બાજુ ભવિષ્યમાં અષ્ટકર્મ મુક્ત થનાર એવા અનંતા અરિહંતોની કલ્પના કરવી અને સન્મુખમાં વર્તમાન પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં તિહરતા શ્રી સીમંધર સ્વામિ આદિ વીશ વિહરમાન અરિહંત ભગવંતોની કલ્પના કરી પ્રણેય કાળના અરિહંત ભગવંતોને મન-વચન-કાયાથી ભાવપૂર્વક નમન કરવા....

‘અપ્પડિહયવરનાણ-ઈસણ-ધરાણ’- શુક્લધ્યાનથી પ્રગટેલા કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનવાળા પ્રભુજીને પ્રણેય કાળ અને સમસ્ત વિશ્વને જોતા જોઈને નમન કરવા. વિચરૂ છઉમાણ - પ્રભુજીના ધ્યાનસ્મી અગ્નિથી છદ્મસ્થ અવસ્થામાં કારણભૂત ચારદાતિ કર્મ ને બાળતા એવા પ્રભુજીને જોઈને નમન કરવા. (૧) જિણાણ-જાવયાણ = ૧૦ માં ગુણઠાણોને અંતે રાગ-દ્વેષ વિજેતા વીતરાગ બનેલા જોવા અને એવા તેઓ અન્યોને પણ રાગ-દ્વેષ વિજેતા બનાવવા સમર્થ જોઈને નમન; (૨) તિણાણ-તારયાણ = ૧૨માં ગુણવઠાણાના અંતે બાકી ઘાતિકર્મ અજ્ઞાન-નિદ્રા-અંતરાયના મહાસાગરને તરી જતાં પ્રભુજીને ગોદોહિકા આસને જોવા અને એવા તેઓ અન્યોને પણ તારવામાં સમર્થ જોઈને નમન; (૩) બુદ્ધાણ-બોહ્યાણ = ૧૩મે ગુણઠાણે બુદ્ધ-સર્વજ્ઞ બની સમવસરણ પર બિરાજેલા જોવા અને એવા તેઓ અન્યોને પણ બુદ્ધ બનાવવા સમર્થ જોઈને નમન; (૪) મુતાણ-મોઅગાણ = ૧૪માં ગુણઠાણાના અંતે સર્વકર્મથી મુક્ત સિદ્ધશિલા પર રહ્યા જ્યોતિ સ્વરૂપે જોવા અને એવા તેઓ અન્યોને પણ મુક્ત કરવા સમર્થ જોઈને નમન. સવ્વન્નૂણં સવ્વદરિસીણં - સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી એવા અરિહંત ભગવંતોને જોઈને નમન..... સિવ-મયલ-મરુઅ-મણંત-મકુબય-મવાબાહ-મપુનરાવિત્તિ-કલ્યાણ સ્વરૂપ, નિશ્ચલ, નિરોગી, અંતરહિત, અક્ષયસ્થિતિરૂપ કોઈપણ પ્રકારની બાધા રહિત (અવ્યાબાધ) અને જ્યાંથી ફરીથી પાછા ક્યારેય આવવાનું નથી એવા.... સિદ્ધિ ગર્ભ નામધેયં ઠાણં સંપ્રતાણં - સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પામેલા એવા... નમો જિણાણં જિઅ ભયાણં - રાગ-દ્વેષને જિતનારા અને સર્વભયોને જીતનારા શ્રી અરિહંત ભગવંતોને ભાવપૂર્વક નમસ્કાર થાઓ. ‘જે અ અર્થયા સિદ્ધા, જે અ ભવિસ્સંતિણાગએકાલો સંપર્થ અ વટ્ટમાણા, સવ્વે તિવિહેણ વંદામિ’ સાધના કરનાર સાધકે જમણી બાજુ અષ્ટકર્મ મુક્ત એવા ભૂતકાળમાં થયેલા

૭. સ્વરૂપ સંપદા

અપ્પડિહય-વરનાણ-
ઈસણ-ધરાણં વિચરૂછઉમાણં ॥૭॥

અપ્-પડિ-હય-વર-નાણ
ઈન્-સણ-ધરા-ણમ્-વિચરૂ
-ટ-છઉ-માણમ્ ॥૭॥

કોઈનાથી પણ ન હણાય એવા શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન અને શ્રેષ્ઠ દર્શનને ધારણ કરનાર, ચાલ્યુ ગયું છે, છદ્મસ્થ પણું જેમનું. ૭.

અર્થ : કોઈનાં થી પણ ન હણાય એવા શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન અને શ્રેષ્ઠ દર્શનને ધારણ કરનારને, ચાલ્યું ગયું છે છદ્મસ્થપણું જેમનું. ૭.

૮. જિનસમફલ સંપદા

જિણાણં જાવયાણં,
તિણાણં તારયાણં,
બુદ્ધાણં બોહ્યાણં,
મુતાણં મોઅગાણં ॥૮॥

જિણા-ણમ્ જાવ-યાણમ્,
તિન્-નાણમ્ તાર-યાણમ્,
બુદ્-ધા-ણમ્ બોહ-યાણમ્,
મુત્-તા-ણમ્ મોઅ-ગા-ણમ્ ॥૮॥

રાગદ્વેષને જીતનાર, જીતાનારને,
તરનાર-તારનારને,
તત્ત્વના જાણનાર, જણાવનારને,
કર્મથી મુક્ત, મુકાવનારને. ૮.

અર્થ : રાગદ્વેષને જીતનાર, જીતાડનાર, તરનાર-તારનારને, તત્ત્વના જાણનાર-જણાવનારને, કર્મથી મુક્ત મુકાવનારને. ૮.

૯. મોક્ષ સંપદા

સવ્વજ્ઞાણં સવ્વદરિસીણં-
સિવ-મયલ-મરુઅ-મણંત-
મક્ખમય-મવ્વાબાહ-
મપુણરાવિત્તિ સિદ્ધિગાધનામધેયં-

ઠાણં સંપત્તાણં-
નમો જિણાણં જિઅ-ભયાણં ॥૯॥

સવ્-વન્-નૂ-ણમ્ સવ્-વ-દરિ-સી-ણમ્-
સિવ-મય-લ-મરુ-અ-મણન્-ત-
-મક્-ખય-મવ્-વા-બાહ-
મપુ-ણ-રાવિત્-તિ સિદ્-ધિ-ગાધ-
-નામ-ધેયમ્-

ઠાણમ્ સમ્-પત્-તાણમ્-
નમો જિણા-ણમ્ જિઅ-ભયા-ણમ્ ॥૯॥

સર્વજ્ઞાને, સર્વદર્શીને,
કલ્યાણરૂપ-અચળ-રોગરહિત-અનંત,
અક્ષય, અવ્યાબાધ (અને)
ફરીથી પાછા આવવાનું નથી એવા,
સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પામેલાને
નમસ્કાર થાઓ, રાગદ્વેષને જીતનારને
જિનને (કે) જેઓ સર્વ પ્રકારના
સર્વ ભયને જીતનાર છે તેને. ૯.

અર્થ : સર્વજ્ઞાને, સર્વદર્શીને, કલ્યાણરૂપ, અચળ (સ્થિર) રોગ રહિત-અનંત (અંત વિનાનું)-અક્ષય (નાશ ન પામે તેવું) - અવ્યાબાધ (આધિ વ્યાધિ-ઉપાધિ રહિત) - ફરીથી પાછા આવવાનું નથી એવા સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પામેલા જેઓ રાગ-દ્વેષને જીતનારા એવા જિનને અને સર્વ પ્રકારના ભયને જીતનાર (શ્રી અરિહંત પરમાત્મા) ને નમસ્કાર થાઓ. ૯.

છંદનું નામ:ગાહા. રાગ: “જિણજમ્મસમયે” (સ્નાત્ર પૂજા)

જે અ અઘઆ સિદ્ધા,
જે અ ભવિસ્સંતિ ણાગએ કાલે ।
સંપદ અ વટ્ટમાણા,
સવ્વે તિવિહેણ વંદામિ ॥૧૦॥

જે અ અઘ-આ સિદ્-ધા,
જે અ-ભવિસ્-સન્-તિ-ણા-ગએ કાલે ।
સમ્-પદ અ વટ્-ટ-માણા,
સવ્-વે તિવિ-હેણ વન્-દામિ ॥૧૦॥

જેઓ અને ભૂતકાળમાં સિદ્ધ થયા હોય છે,
જેઓ અને થશે ભવિષ્યકાળમાં,
હમણાં અને (વર્તમાનકાળમાં) વર્તતા હોય,
સર્વેને (હું) ત્રણ પ્રકાર વંદન કરું છું. ૧૦.

અર્થ : અને જેઓ ભૂતકાળમાં સિદ્ધ થયા હોય અને જેઓ ભવિષ્યકાળમાં સિદ્ધ થવાનાં છે અને જેઓ હમણાં વર્તમાનકાળમાં વિહરી રહ્યા છે, તે સર્વેને હું મન-વચન-કાચારુપ ત્રણ કરણથી વંદન કરું છું. ૧૦

આ સૂત્રમાં ‘વિઅટ્ટછઉમાણં’ને બદલે ‘વિઅટ્ટચ્છઉમાણં’ નો મત મળતો હોવાથી ગુરુ અક્ષર ૩૩ના બદલે ૩૪ પણ મનાય છે. ૯ ગાથા શાશ્વત છે અને ૧૦મી ગાથા પાછળથી ઉમેરવામાં આવેલ છે.

નમુત્યુણં સૂત્રનાં ૩૩ પદોમાં ૯ સંપદાનાં નામોનાં કારણ અને અર્થનું વિવરણ

- (૧) સ્તોતવ્ય સંપદા : સ્તુતિ-સ્તવના કરવા યોગ્ય એક અરિહંત પરમાત્મા જ છે. તેથી બે પદવાળી પહેલી સંપદા ‘નમુત્યુણં થી ભગવંતાણં’ સુધીની સ્તોતવ્ય સંપદા છે.
- (૨) ઓઘ હેતુ સંપદા : અરિહંત પરમાત્માને જ નમસ્કાર કરવાનો ઓઘ પહેલી (સામાન્ય) હેતુને દર્શાવતી ત્રણ પદોવાળી ‘આઘગરાણં થી સયં સંબુદ્ધાણં’ સુધીની બીજી ઓઘહેતુ સંપદા છે.
- (૩) વિશેષહેતુ સંપદા : અરિહંત પરમાત્માને જ નમસ્કાર કરવાના વિશેષ હેતુ (કારણ)ને દર્શાવતી ચાર પદવાળી ‘પુરિસુત્તમાણં થી પુરિસવર ગન્ધહત્વીણં’ સુધીની ત્રીજી વિશેષ હેતુ સંપદા છે.
- (૪) સામાન્ય-ઉપયોગ સંપદા : અરિહંત પરમાત્મા સામાન્યપણે સર્વલોકને પરાર્થ અને પરમાર્થ કરવાથી ઉપકારી હોવાથી તેને દર્શાવતી પાંચ પદવાળી ‘લોગુત્તમાણં થી લોગપજ્જોઅગરાણં’ સુધીની ચોથી સામાન્ય ઉપયોગ સંપદા છે.
- (૫) તદ્-હેતુ સંપદા : સામાન્ય ઉપયોગમાં એટલે સર્વ લોકના પરમાર્થ કરવામાં કારણભૂત પાંચ પદવાળી ‘અભયદયાણં થી બોહિદયાણં’ સુધીની પાંચમી તદ્-હેતુ સંપદા છે.
- (૬) વિશેષ - ઉપયોગ સંપદા : જે વિશેષ ઉપયોગ પ્રયોજનરૂપ અર્થ પાંચ પદવાળી ‘ધમ્મદયાણં થી ધમ્મવર ચરિરંત-ચક્કવટ્ટીણં’ સુધીની છઠ્ઠી વિશેષ ઉપયોગ સંપદા છે.
- (૭) સ્વરૂપ સંપદા : અરિહંત પરમાત્માના સ્વરૂપને વર્ણવતી બે પદવાળી ‘અપ્પડિહય...થી વિઅટ્ટ-છઉમાણં’ સુધીની સાતમી

અશુદ્ધ ઉચ્ચારો તેની સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારો

અશુદ્ધ

નમુ ત્યુણં
આયગરાણં
ધમ્મદેસીયાણ
લોગપજ્જોગરાણં
ચખુદયાણં, મગ્દયાણં
ધમ્મદયાણં,
અપડિહયવરનાણં
જિણાણં જાવયાણં
તિન્નાણં તારિયાણં
બુદ્ધાણં બોહિયાણં
સવન્નૂણં
મપુણરાવિત્તિ
જે અઘઆ સિદ્ધા
ભવિસંતિ આગએ કાલે
તિવેહણ

શુદ્ધ

નમુ ત્યુ ણં
આઘગરાણં
ધમ્મદેસયાણં
લોગપજ્જોઅગરાણં
ચખ્ખુદયાણં, મગ્ગ દયાણં
ધમ્મદયાણં,
અપ્પડિહયવરનાણ
જિણાણં જાવયાણં
તિન્નાણં તારયાણં
બુદ્ધાણં બોહયાણં
સવ્વજ્ઞૂણં
મપુણરાવિત્તિ
જે અ અઘઆ સિદ્ધા
ભવિસ્સંતિ ણાગએ કાલે
તિવિહેણ

સ્વરૂપ સંપદા છે.

- (૮) જિનસમફલ સંપદા : અરિહંત પરમાત્માનું પોતાનું જેવું સ્વરૂપ છે, તેવું સ્વરૂપ અન્ય જીવોને પણ આપે છે, તેને દર્શાવતી ચાર પદવાળી ‘જિણાણં થી મોઅગાણં’ સુધીની આઠમી જિનસમફલ સંપદા છે.
- (૯) મોક્ષ સંપદા : અરિહંત પરમાત્મા અઘાતિકર્મનો નાશ કરી સિદ્ધ-અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે, તે થતાં સિદ્ધાવસ્થાને દર્શાવતી ત્રણ પદવાળી ‘સવ્વન્નૂણં થી જિઅભયાણં’ સુધીની નવમી મોક્ષ સંપદા છે.

૧૫ 'શ્રી જાવંતિ ચેઈઆઈ સૂત્ર'

અપવાદિક
સન્મૂખ
મુદ્રા.

કપાલ પ્રદેશને
સ્પર્શ કર્યા ની
સાઈડપોઝની મુદ્રા.

બે દિંચણ નીચે
સ્થાપી ડાબો પગ
સહેજ ઉભો કરીને બન્ને હાથને ખોળા પ્રમાણે રાખીને કપાલ પ્રદેશને અડીને રાખવાની મુદ્રા.

આદાન નામ :	શ્રી જાવંતિ ચેઈઆઈ સૂત્ર
ગોણ નામ :	ચૈત્યવંદન સૂત્ર
પદ :	૪
સંપદા :	૪
ગાથા :	૧
ગુરુ અક્ષર :	૩
લઘુ અક્ષર :	૩૨
સર્વ અક્ષર :	૩૫

વિષય :
સ્વર્ગ, પાતાળ
અને મનુષ્યલોકમાં
રહેલા જિનચૈત્યોન
વંદના.

છંદનું નામ: ગાહા. રાગ : “જિણજમ્મસમચે” (સ્નાત્રપૂજા)

મૂળ સૂત્ર

જાવંતિ ચેઈઆઈ,
ઉઠે અ અહે અ તિરિઅ લોએ અ ।
સવ્વાઈ તાઈ વંદે,
ઇહ સંતો તત્થ સંતાઈ ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

જાવન્-તિ ચેઈ આઈમ્,
ઉડ્-ટે-અ-અહે-અ-તિરિ-અ-લોએ અ ।
સવ્-વાઈમ્ તાઈમ્ વન્-દે,
ઇહ સન્-તો તત્-થ સન્-તા-ઈમ્ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

જેટલી જિનપ્રતિમાઓ છે.
ઉર્ધ્વલોકમાં, અધોલોકમાં અને તિર્થાલોકમાં,
સર્વેને તેને વંદન કરુ છું.
અહીં રહેલો ત્યાં રહેલીને. ૧.

અશુદ્ધ

જાવંત ચેઈઆઈ
સવ્વાઈ તાઈ
ઈઅ સંતો તત્થ સંતાઈ

શુદ્ધ

જાવંતિ ચેઈઆઈ
સવ્વાઈ તાઈ
ઈહ સંતો તત્થ સંતાઈ

અર્થ :- ઉર્ધ્વલોકમાં, અધોલોકમાં, અને તિર્થાલોકમાં જેટલી જિનપ્રતિમાઓ છે તેને અહીં રહેલો હું ત્યાં રહેલી સર્વે પ્રતિમાઓને વંદન કરું છું. ૧.

આ સૂત્ર બોલતી
વખતની સન્મૂખ
ચિત્રની સ્પષ્ટ મુદ્રા.

સાઈડ પોઝમાં
મુક્તા શુક્તિ મુદ્રા.

૧૬ 'શ્રી જાવંત કે વિ સાહુ સૂત્ર'

આદાન નામ :	શ્રી જાવંત કે વિ સાહુ સૂત્ર
ગોણ નામ :	મુનિવંદન સૂત્ર
પદ :	૪
સંપદા :	૪
ગુરુ અક્ષર :	૩
લઘુ અક્ષર :	૩૭
સર્વાક્ષર :	૪૦ (૩૮)

વિષય :
ભરત-ઐરાવત-
મહાવિદેહક્ષેત્રમાં
રહેલાં સાધુ
ભગવંતોને વંદના.

છંદનું નામ:ગાહા. રાગ: “મચકુન્દ ચંપમાલઈ” (સ્નાત્રપૂજા)

જાવંત કે વિ સાહુ,
ભરહે-રવચ-મહાવિદેહે અ ।
સવ્વેસિં તેસિં પણાઓ,
તિવિદેણ તિદંડ-વિરચાણં ॥૧॥

જા-વન્-ત કે વિ સાહુ,
ભર-હે-રવ-ચ-મહા-વિદે-હે-અ ।
સવ્-વે-સિમ્ તેસિમ્ પણ-ઓ,
તિવિ-હે-ણ તિ-દણ્ડ-વિર-ચાણમ્ ॥૧॥

જેટલા કોષપણ સાધુઓ.
ભરતક્ષેત્રમાં, ઐરાવતક્ષેત્રમાં અને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં (છે)
સર્વેને તેઓને નમેલો છું.
ત્રિવિદે ત્રણ દંડથી વિરામ પામેલાને. ૧.

અર્થ : ભરતક્ષેત્રમાં, ઐરાવતક્ષેત્રમાં અને મહાવિદેહક્ષેત્રમાં મનદંડ-વચનદંડ- કાયદંડ રૂપ ત્રણ દંડથી વિરામ પામેલાં જે કોષપણ સાધુ ભગવંતો છે, તેઓ સર્વને હું મન-વચન-કાયાથી નમેલો છું. ૧.

અશુદ્ધ

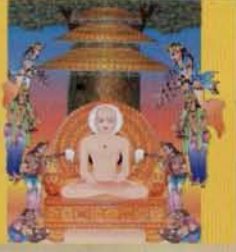
જાવંતિ કે વિ સાહુ
મહાવિદેહે
પણાઓ
તિદંડ વીરિચાણં

શુદ્ધ

જાવંત કે વિ સાહુ
મહાવિદેહે અ
પણાઓ
તિદંડ વિરચાણં

● શ્રી વિતરાગ પરમાત્માને ઓળખનાર - સમજાવનાર અને સન્માર્ગ બતાવનાર સાધુભગવંતો છે. તેઓને આ ‘જાવંત કે વિ સાહુ’ સૂત્ર દ્વારા વંદન કરાય છે. યોગ્ય બહુમાન-આદર-અહોભાવ દ્વારા હંમેશા તેઓની વંદના કરવાથી કર્મનિર્જરા થાય છે.

૧૭ 'શ્રી નમોઽર્હત્ સૂત્ર'

‘અર્હત્’

‘સિદ્ધ’

આદાન નામ : શ્રી નમોઽર્હત્ સૂત્ર
ગોણ નામ : પંચ પરમેષ્ઠિ નમસ્કાર
ગુરુ અક્ષર : ૭
લઘુ અક્ષર : ૮
સર્વ અક્ષર : ૧૫

વિષય :
અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય,
ઉપાધ્યાય અને સાધુ
સ્વરૂપ પંચપરમેષ્ઠિને
નમસ્કાર.

‘આચાર્ય’

‘ઉપાધ્યાય’

સૂત્ર	ઉચ્ચારણ	અર્થ
નમોઽર્હત્-	નમોર્-હત્	નમસ્કાર હો અરિહંત ભગવંતને.
સિદ્ધા-	સિદ્-ધા	સિદ્ધભગવંતને.
-ચાર્યો-	ચાર્-યો	આચાર્ય ભગવંતને.
-પાધ્યાય-	પા-ધ્યા-ય	ઉપાધ્યાય ભગવંતને.
-સર્વ-	સર્-વ	સઘળાય.
સાધુભ્યઃ	સા-ધુ-ભ્યઃ	સાધુભગવંતને.

અર્થ :- શ્રી અરિહંત ભગવંત, સિદ્ધ ભગવંત, આચાર્ય ભગવંત, ઉપાધ્યાય ભગવંત અને સઘળાય સાધુ ભગવંતને નમસ્કાર થાઓ.

આ સૂત્ર અંગે વિશેષ સમજણ

આ સૂત્ર પૂર્વમાંથી ઉદ્ધૃત કરેલું હોવાથી સાધ્વીજીભગવંત અને શ્રાવિકાને બોલવાનો અધિકાર નથી. તેઓને આ સૂત્રની જ્યારે જરૂર જણાય ત્યારે શ્રી નવકારમંત્ર બોલવાની પ્રથા પ્રચલિત છે. આ સૂત્ર વિવિધ રાગોમાં બોલાવું હોય છે. પણ તેમાં ગુરુ-લઘુ અક્ષર અને જોડાક્ષરની ઉચ્ચાર વિધિમાં બાધ ન પહોંચે, તે પ્રમાણે જ બોલવું જોઈએ. ગુરુ-આજ્ઞા વગર શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિજીએ આ સૂત્ર પૂર્વમાંથી ઉદ્ધૃત કરેલ હોવાથી તેમને સંઘ બહાર કરેલ, અને યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત કરી રાજાને પ્રતિબોધ કરવાથી શ્રીસંઘમાં તેમનો સન્માનપૂર્વક સ્વીકાર કરેલ.

‘સર્વસાધુભ્યઃ’

૧૮ 'શ્રી ઉવસગ્ગહરં સૂત્ર'

દેવવંદન,
ચૈત્યવંદન તથા
પ્રતિક્રમણ કરતી
વખતે આ સૂત્ર
બોલતી-સાંભળતી
વેળાની મુદ્રા.

અપવાદિક મુદ્રા.

આદાન નામ : શ્રી ઉવસગ્ગહરં સૂત્ર
ગોણ નામ : ઉપસર્ગહર સ્તોત્ર
પદ - ૨૦
સંપદા - ૨૦
ગાથા - ૫
ગુરુ અક્ષર - ૨૧
લઘુ અક્ષર-૧૬૪, સર્વ અક્ષર-૧૮૫

વિષય:
ધર્મમાર્ગમાં
અંતરાયભૂત
વિઘ્નોના
નિવારણની પ્રાર્થના
ગર્ભિત પાર્શ્વનાથ
પ્રભુની સ્તવના.

છંદનું નામ: ગાહા. રાગ: “જિણજમ્મસમયે” (સ્નાત્રપૂજા)

મૂળ સૂત્ર
ઉવસગ્ગહરં પાસં,
પાસં વંદામિ કમ્મ-ધણ-મુક્કમ્.

વિસ-હર-વિસ-નિન્નાસં,

મંગલ-કલ્લાણ-આવાસં ॥૧॥

અર્થ :- ઉપસર્ગને હરનારા, પાર્શ્વયક્ષવાળા, કર્મના સમૂહથી મુકાયેલા, વિષને ધારણ કરનારા એવા સર્પના વિષને નાશ કરનાર, મંગલ અને કલ્યાણના ઘરરૂપ એવા શ્રી પાર્શ્વનાથને હું વંદન કરું છું. ૧.

ઉચ્ચારણમાં સહાયક
ઉવસગ્-ગહરમ્-પાસમ્,
પાસમ્-વન્-દામિ-કમ્-મ-ધણ-મુક્-કમ્.

વિસ-હર-વિસ-નિન્-ના-સમ્,

મઙ્-ગલ-કલ્-લાણ-આ-વા-સમ્ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ
ઉપસર્ગને હરનાર, પાર્શ્વયક્ષ વાળા એવા...
પાર્શ્વનાથને વંદું છું, જેઓ કર્મના સમૂહથી
મુકાયેલોને,
(વિષને ધારણ કરનાર)સર્પના વિષને નાશ
કરનારાને,
મંગળ અને કલ્યાણના ઘરરૂપને ૧.

વિસહર કુલિંગ મંત્ર,
કંઠે ધારણ જો સયા મણુઓ ।
તસ્સ ગહ-રોગ મારી,
દુઃખ-જરા જંતિ ઉવસામં ॥૨॥

વિસ-હર-કુ-લિ-ગ-મન્-તમ્,
કણ્-ઠે ધારે-ધ જો સયા મણુ-ઓ ।
તસ્-સ ગહ-રોગ-મારી,
દુટ્-ઠ જરા જન્-તિ ઉવ-સા-મમ્ ॥૨॥

વિષને હરનાર સ્કુલિંગ મંત્રને,
કંઠમાં ધારણ કરે છે જે કોઈ હંમેશા મનુષ્ય,
તેના ગ્રહ, રોગ, મરકી,
દુષ્ટ તાવ પામે છે શાંતિને. ૨.

અર્થ : જે કોઈ મનુષ્ય વિષને હરનાર સ્કુલિંગમંત્રને કંઠમાં સદા ધારણ કરે છે, તેના ગ્રહ, રોગ, મરકી અને દુષ્ટ તાવ શાંતિને પામે છે. ૨.

ચિદ્ધૃતિ દૂરે મંતો,
તુજ્ઞ પણામો વિ બહુફલો હોઈ ।
નર તિરિએસુ વિ જીવા,
પાવંતિ ન દુક્ખ-દોગચ્ચં ॥૩॥

ચિટ્-ઠઉ દૂરે મન્-તો,
તુજ્-ઝ પણા-મો વિ-બહુ-ફલો હોઈ ।
નર-તિરિ-એસુ વિ-જીવા,
પાવન્-તિ ન દુક્-ખ-દો-ગચ્-ચમ્ ॥૩॥

દૂર રહો (સ્કુલિંગ) મંત્ર
તમને કરેલો પ્રણામ પણ ઘણા ફળવાળો થાય છે
મનુષ્ય (અને) તિર્યચને વિષે પણ જીવો
પામતાં નથી દુઃખ (અને) દુર્ભાગ્ય. ૩.

અર્થ:- તે (સ્કુલિંગ) મંત્ર તો દૂર રહો, ફક્ત તમને કરેલા નમસ્કાર પણ ઘણા ફળને આપનાર થાય છે (અને) મનુષ્ય-તિર્યચગતિમાં રહેલા જીવો પણ દુઃખ અને દુર્ભાગ્યને પામતા નથી. ૩.

તુહ સમ્મતે લક્ષ્ઠે,
ચિંતામણિ-કપ્પપાય વળ્લહિએ ।
પાવંતિ અવિગ્ધેણં,
જીવા અચરામરં ઠાણં ॥૪॥

તુહ સમ્-મત્-તે લક્-ધે,
ચિન્-તા-મણિ કપ્-પ-પાય-વળ્-ભ-હિએ ।
પાવન્-તિ-અવિગ્-ધેણમ્,
જીવા-અચ-રા-મરમ્ ઠાણમ્ ॥૪॥

તમારું સમ્યગ્દર્શન પામે છતે.
ચિંતામણિરત્ન (અને) કલ્પવૃક્ષથી અધિક
પામે છે નિર્વિઘ્નપણે
જીવો અજરામર (મોક્ષ) સ્થાનને. ૪.

અર્થ :- ચિંતામણિરત્ન અને કલ્પવૃક્ષથી પણ અધિક એવું તમારું સમ્યગ્દર્શન જીવો પામે છતે (પામવાથી) નિર્વિઘ્નપણે અજરામર(અજર=ઘડપણ રહિત=મોક્ષપદ) ને પામે છે. ૪.

ઘચ સંથુઓ મહાયસ !,
ભત્તિભરનિબ્ભરેણ હિયએણ ।
તા દેવ ! દિજ્જ બોહિં,
ભવે ભવે પાસ જિણચંદ ! ॥૫॥

ઘચ સન્-થુઓ મહા-યસ !
ભત્-તિબ્-ભર નિબ્-ભ-રેણ-હિય-એણ ।
તા દેવ ! દિજ્-જ બો હિમ્,
ભવે ભવે પાસ-જિણ-ચન્-દ ! ॥૫॥

એ પ્રકારે સ્તવેલા હે મોટા યશવાળા !
ભક્તિના સમૂહથી પરિપૂર્ણ એવા હૃદયથી,
તેથી હે દેવ ! આપો બોધિનીજને,
ભવોભવમાં શ્રી પાર્શ્વ જિનચંદ્ર. ૫.

અર્થ :- હે મોટા યશવાળા (પાર્શ્વનાથભગવાન) ! ભક્તિના સમૂહથી પરિપૂર્ણ એવા હૃદયથી મેં આ પ્રમાણે સ્તવના કરી છે, તેથી હે દેવ ! શ્રી પાર્શ્વનાથ જિનચંદ્ર ! મને જન્મોજન્મમાં બોધિનીજ (સમ્યગ્દર્શન) ને આપો. ૫

અશુદ્ધ

મંગલ કલ્યાણ આવાસં
તુઅ સમતે લક્ષ્ઠે
પાવંતિ અવિઘેણં
ઈહ સંથુઓ મહાયસ
ભત્તિભર
દિજ્જ બોહિ

શુદ્ધ

મંગલ કલ્લાણ આવાસં
તુહ સમ્મતે લક્ષ્ઠે
પાવંતિ અવિગ્ધેણં
ઈઅ સંથુઓ મહાયસ
ભત્તિભર
દિજ્જ બોહિં

પ્રસ્તુત સૂત્રની રચના - રચયિતા અંગે કાંઈક દિગ્દર્શન

શ્રી સંઘ ઉપર વ્યંતરદેવ દ્વારા ઉપદ્રવ કરવામાં આવેલ ત્યારે તેના નિવારણ માટે લગભગ ૨૨૦૦ વર્ષ પહેલાં અંતિમ ચૌદપૂર્વધર શ્રી આર્ય ભદ્રબાહુસ્વામીજીએ આ સ્તોત્રની ૭ ગાથા પ્રમાણ રચના કરેલ. વિષમકાલમાં તે મંત્રાક્ષરોનો દુરુપયોગ થવાથી શાસનરક્ષક અધિષ્ઠાયક દેવની વિનંતીથી પાછળથી બે ગાથા સંહરી લેવામાં આવેલ. હાલ, પાંચ ગાથાનું આ સ્તોત્ર પૂર્વધરે રચેલ હોવાથી સૂત્ર પણ કહેવાય છે. આ પૂર્વધર ભગવંતે શ્રી કલ્પસૂત્રની પણ રચના પૂર્વમાંથી કરેલ છે. તેઓ આર્ય શ્રી સ્થુલભદ્ર સ્વામીજીના વિદ્યાગુરુ પણ હતા.

૧૯ શ્રી જય-વીયરાય સૂત્ર

આદાન નામ : શ્રી જય વીયરાય સૂત્ર
ગોણ નામ : પ્રણિધાન (પ્રાર્થના) સૂત્ર
પદ : ૨૦
સંપદા : ૨૦
ગુરુઅક્ષર : ૧૯
લઘુઅક્ષર : ૧૭૨
સર્વાક્ષર : ૧૯૧

વિષય :
પરમાત્માની
પાસે ભક્તિના
ફળ રુપે
૧૩ પ્રકારની
પ્રાર્થના-યાચના.

બન્ને દિગ્દિશ નીચે
સ્થાપી ડાબો પગ સહેજ
ઊંચો કરી કપાલ પ્રદેશ
પર બજે હાથ ખોળા
ભરીને રાખવા સાથે
અડાડવાની મુદ્રા

સન્મુખ
અપવાદિક
મુદ્રા

‘વાચિજજઈ.. થી
જયતિ શાસનમ્’
સુધી યોગમુદ્રામાં

છંદનું નામ: ગાહા; રાગ : ‘જિણજમ્મસમયે મેરુસિહરે’ (સ્નાત્ર પૂજા)

મૂળ સૂત્ર

જય વીયરાય ! જગગુરુ !
હોઉ મમં વુહ પભાવઓ ભયવં !

ભવ્ય નિવ્વેઓ મગ્ગા-
-છુસારિઆ ઘટ્ટ ફલ સિદ્ધિ ॥૧॥

અર્થ :- હે વિતરાગ ! હે જગતના ગુરુ ! (તમે) જય પામો. હે ભગવંત ! મને તમારી ભક્તિના પ્રભાવથી સંસાર પરથી કંટાળી (ભવ-નિર્વેદ), (તમારા) માર્ગને અનુસરવાની બુદ્ધિ (માર્ગાનુસારીપણું) (મને) ઇચ્છિત ફળની સિદ્ધિ. ૧.

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

જય વીય-રાય ! જગ-ગુરુ !,
હોઉ મ-મમ્, વુહ-પભા-વઓ ભય-વમ્ !

ભવ-નિવ્-વેઓ મગ્-ગા-
છુ-સારિ-આ-ઈટ્-ઠ-ફલ-સિદ્-ધિ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

જય પામો હે વિતરાગ !, હે જગતના ગુરુ !,
થાઓ મને તમારી (ભક્તિના) પ્રભાવથી હે
ભગવંત !
સંસાર પરથી કંટાળો, માર્ગને
અનુસરવાની બુદ્ધિ, ઇચ્છિત ફળની સિદ્ધિ. ૧.

(૧) ‘જયવીયરાય !... પભાવઓ = ભયવં!’ પ્રભુજી સન્મુખ પ્રણિધાન કરતાં મસ્તકે અંજલિ કરી ૧૩ વસ્તુની વિનમ્ર માંગણી કરવી.

(૨) ‘ભવ-નિવ્વેઓ’... દેવ-મનુષ્યભવમાં સુખમય સંસાર પણ અસાર જ છે, તેવી ભાવના અંતરમાં પ્રગટે.

(૩) મગ્ગાનુસારિયા... માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણો પોતાના અંતરમાં પ્રગટે અને મોક્ષમાર્ગને જ અનુસારવાની તત્વ જિજ્ઞાસા પેદા થાય.

(૪) ઇષ્ટફલ સિદ્ધિ. નિર્મળ ચિત્તો પ્રભુજીના દર્શન-પૂજન કરવાની શક્તિ, રોગમાં સમાધિભાવ રહે, સુયોગ્ય આજીવિકા મળતી રહે અને

યથાયોગ્ય અવસરે ધર્મમા બાધાર્પ ન બને, તેવી ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થતી રહે... ઇત્યાદિ ચિત્તની પ્રસન્નતાર્પ સમાધિ રહે.

લોગ-વિરુદ્ધ-ચ્યાઓ,
ગુરુજણપૂઆ-પરત્યકરણં ચ ।
સુહ ગુરુ જોગો તવ્વયણ-
-સેવણા આભવમખંડા ॥૨૥

લોગ-વિરુદ્ધ-ધચ્-ચાઓ,
ગુરુ-જણ-પૂઆ-પરત્-થ-કર-ણમ્-ચ ।
સુહ-ગુરુ-જોગો તવ્-વ-ચણ-,
સેવ-ણા-આભ-વ-મખણ્-ડા. ॥૨૥

લોકવિરુદ્ધ નો ત્યાગ,
વડીલજનો પૂજા, પરોપકાર કરવા પણું અને
સદ્ગુરુનો યોગ, તેમના વચનની-
સેવા, સંસારમાં છું ત્યાં સુધી અખંડપણે ૨.

અર્થ :- લોકમાં વિરોધ ઉત્પન્ન થાય એવા કાર્યનો ત્યાગ (લોકાપવાદ-ત્યાગ), વડીલજનોની પૂજા (આદર-સત્કાર-બહુમાન), પરોપકાર કરવાની તત્પરતા અને સદ્ગુરુભગવંતનો ભેટો (યોગ) તેમજ તે સદ્ગુરુભગવંતના વચનની સેવા આ સંસારમાં જ્યાં સુધી છું, ત્યાં સુધી મને અખંડપણે પ્રાપ્ત થાઓ. ૨.

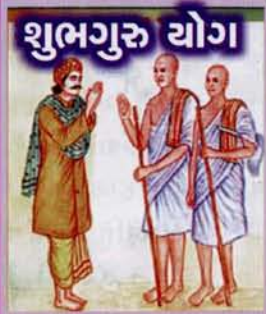
(૫) લોગ-વિરુદ્ધચ્યાઓ : ધર્મીજનની હાંસી, મશ્કરી, નિંદા, ઈર્ષ્યા, બહુજનવિરુદ્ધનો સંગ, દેશના આચારનું ઉલ્લંઘન, બીજાને દુઃખી જોઈ આનંદ ઈત્યાદિ લોકમાં વિરુદ્ધ એવા આચરણનું ત્યાગ મને સદા હોજો.

(૬) ગુરુજનપૂજા : પૂ. માત-પિતાજીની સેવા-શુશ્રૂષા, વિદ્યાદાતાર ગુરુનો યથોચિત બહુમાન, પૂ. વડીલોની આજ્ઞાનો સહર્ષ સ્વીકાર, નિંદા-ક્રુથલી-મશ્કરીનો ત્યાગ મને સદા હોજો.

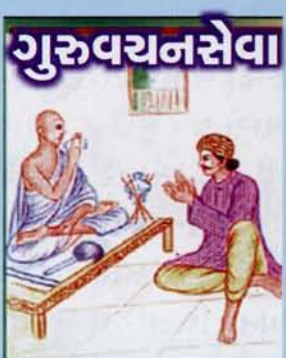

(૭) પરત્યકરણં = અન્યોને સહાયક બનવાની તીવ્ર ભાવના, અપેક્ષારહિત પરોપકાર કરવામાં આનંદ, રોગીષ્ઠ-બીમાર-પરાધીનની સેવા-શુશ્રૂષા, યથાયોગ્ય પાત્રને હિતકારી વાતોનો ઉપદેશ ઈત્યાદિ પરાર્થકરણની ભાવના મને સદા હોજો.

(૮) સુહગુરુ જોગો પંચમહાવ્રતધારી, સંસાર શોષક-મોક્ષ પોષક દેશના દક્ષ એવા સદ્ ગુરુભગવંતનો સદા સમાગમ થાઓ.

(૯) તવ્વયણસેવણા (સદ્ગુરુવચણ સેવણા) એવા સદ્ગુરુભગવંતના મુખે થી નિકળતી જિનવાણીને એકાગ્રચિત્તે શ્રવણ કરવી અને તેઓના વચન અનુસાર દેવદર્શન-પૂજા, ગુરુજનપૂજા, જીવરક્ષાકાર્ય, સાધર્મિક

ભક્તિ-વાત્સલ્ય, રથયાત્રા-જલયાત્રા આદિ શાસનપ્રભાવક કાર્યો, સામાયિક-પૌષધવ્રત સ્વીકાર, સંયમગ્રહણની તીવ્ર ઉત્કંઠતા, તત્ત્વ-ચિંતન, અનુપ્રેક્ષા, સ્વાધ્યાય, તપ, ત્યાગ આદિ કાર્યો કરવાની ભાવના મારા અંતરમાં સદા હોજો. (આ સઘળું મને મોક્ષ પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાં સુધી અખંડિત હોજો.)

(૧૦) 'ભવે ભવે તુમ્હ ચલણાણં' ભવોભવ પ્રભુજી તારી સેવા-પૂજા-દર્શનાનો અચૂકલાભ મળવા સાથે તારા વચન પ્રત્યે અવિચલ શ્રદ્ધા મને પ્રાપ્ત હો, તેવી પ્રભુજીને પ્રાર્થના.

વારિજજઈ જઈ વિ, નિયાણ-
બંધણં, વીયરાય ! તુહ સમએ ।
તહ વિ મમ હુજજ સેવા,
ભવે ભવે તુમ્હ ચલણાણં ॥૩૥

વારિજ્-જઈ જઈ વિ, નિયા-ણ-
બન્-ધ-ણમ્, વીય-રાય ! તુહ સમએ ।
તહ વિ મમ હુજ્-જ સેવા,
ભવે ભવે તુમ્-હ ચલ-ણા-ણમ્ ॥૩૥

વારેલું છે જો કે, નિયાણાનું-
બાંધવું, હે વીતરાગ ! તમારા સિદ્ધાંતમાં,
તો પણ મને હોજો સેવા,
ભવોભવને વિષે તમારા ચરણની ૩.

અર્થ :- હે વીતરાગ ! તમારા સિદ્ધાંતમાં જો કે નિયાણું બાંધવાનું વારેલું (નિષેધેલું) છે, તો પણ મને જન્મોજન્મમાં તમારા ચરણોની સેવા પ્રાપ્ત હોજો. ૩.

દુઃખ-ખઓ કમ્મ-ખઓ,
સમાહિમરણં ચ બોહિલાભો અ ।
સંપજજઉ મહ એયં,
તુહ નાહ ! પણામ કરણેણં ॥૪॥

અર્થ :- હે નાથ ! તમને નમસ્કાર કરવાથી મને દુઃખનો ક્ષય, કર્મનો ક્ષય, સમાધિ-મરણ અને બોધિબીજ (સમ્યગ્દર્શન) એ (ચાર) પ્રાપ્ત થાઓ. ૪.

દુઃખ-ખઓ-કમ્મ-મ-ખઓ,
સમા-હિ મર-ણમ્ ચ બોહિ-લાભો અ ।
સમ્-પજ્-જઉ મહ, એ-અમ્,
તુહ નાહ ! પણા-મ કર-ણે-ણમ્ ॥૪॥

દુઃખનો ક્ષય, કર્મનો ક્ષય,
સમાધિ-મરણ અને બોધિબીજનો લાભ અને
પ્રાપ્ત થાઓ મને એ,
તમને હે નાથ ! પ્રણામકરવાથી ૪.

(૧૧) દુઃખ-ખઓ :
રોગનો નાશ, દુર્ભાગ્યનો
નાશ, દીનતાનો ત્યાગ,
માનસિક અસ્વસ્થતાનો
નાશ, આધિ-વ્યાધિ-
ઉપાધિનો ત્યાગ,
વિષયોની લોલુપતાનો
ત્યાગ, કષાયોની
પરાધીનતાનો ત્યાગ...
ઈત્યાદિ દુઃખનો ક્ષય
થાઓ.

(૧૨) કમ્મ-ખઓ :
અશાતા વેદનીયકર્મથી
આવેલ માંદગી,
લાભાન્તરાય કર્મથી
લાભમાં વિઘ્ન,
જ્ઞાનાવરણીયકર્મના
ઉદયથી અજ્ઞાનતા,
જીવદયા ન પાળવાના
કારણે આવેલ ચિંતા...
ઈત્યાદિ કર્મનો ક્ષય
થાઓ.

(૧૩) સમાહિ-મરણ :
ગમે તેવી માંદગીમાં અને
ગમે તેવા સંજોગોમાં
અંતિમસમયે (અને
જીવન પર્યંત) ચિત્તની
પ્રસન્નતા સ્વરૂપ સમાધિ
મરણની પ્રાપ્તિ હોજો.

(૧૪) બોહિલાભો :
પ્રભુજીના આત્માને
'નયસાર'ના ભવમાં
'બોધિલાભ'ની પ્રાપ્તિ
થાય છે. તેમ મને પણ
હોજો અને તેના પ્રભાવે
જિનવચન પ્રત્યે શ્રદ્ધા,
સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન-
ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયીની
પ્રાપ્તિ આદિ સમ્યક્ત્વનો
લાભ હોજો.

(૧૫) સંપજજઉ મહ એયં તુહ નાહ પણામ કરણેણં :
ઉપર જણાવેલ ૧૩ વસ્તુની પ્રાપ્તિ હે નાથ ! મને તારા પ્રણામના પ્રભાવે સદા પ્રાપ્ત હોજો.

છંદનું નામ: અનુષ્ટુપ્. રાગ : દર્શનં દેવદેવસ્ય (પ્રભુ સ્તુતિ)

સર્વ-મંગલ-માંગલ્યં,
સર્વ-કલ્યાણ-કારણમ્ ।
પ્રધાનં સર્વ ધર્માણાં,
જૈનં જયતિ શાસનમ્ ॥૫॥

સર્-વ-મઙ્-ગલ-માઙ્-ગલ્-યમ્,
સર્-વ-કલ્-યાણ કાર-ણમ્ ।
પ્રધા-નમ્ સર્-વ ધર્-મા-ણામ્,
જૈ-નમ્-જ-ય-તિ-શા-સ-નમ્ ॥૫॥

સર્વ મંગલોમાં મંગલ,
સર્વકલ્યાણોનું કારણ ।
પ્રધાન એવું સર્વધર્મોમાં,
જૈન જય પામે છે શાસન પ.

અર્થ : સર્વ મંગલોમાં મંગલરૂપ, સર્વ
કલ્યાણોના કારણરૂપ, સર્વધર્મોમાં શ્રેષ્ઠ
એવું જૈનશાસન જય પામે છે. ૫.

**(૧૬) સર્વ 'મંગલ માંગલ્યં, સર્વ કલ્યાણ કારણં
પ્રધાનંસર્વધર્માણાં, જૈનં જયતિ શાસનમ્ :** શ્રી અરિહંત
પરમાત્મા અને તેમનું શાસન અને પ્રથમગણધર તેમજ
જિનખિંજન-જિનમંદિર-જિનાગમઅને ચતુર્વિધ શ્રી સંઘ
(સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવીકા) તેમજ રત્ન ત્રયી
(સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર) આ જગતમાં સર્વ મંગલોમાં
મંગલ, સર્વકલ્યાણનું કારણ અને સર્વ ધર્મોમાં પ્રધાન છે,
તેવું જૈનશાસન સદા જય પામો - વિજય પામો.

અશુદ્ધ	શુદ્ધ
જય વીરાય	જય વીરયાય
મગ્ગાઅણુસારિઆ	મગ્ગાણુસારિઆ
લોગવિરુદ્ધયાઓ	લોગવિરુદ્ધયાઓ
તવયણસેવણા	તવ્વયણસેવણા
વારિજઈ	વારિજજઈ
નિયાણબંધણ	નિયાણબંધણં
પ્રધાન સર્વધર્માણ	પ્રધાનં સર્વધર્માણાં
પ્રણામકર્ણેણં	પણામકરણેણ
સર્વ મંગલ્ય માંગલ્યં	સર્વ મંગલ માંગલ્યં

પ્રસ્તુત સૂત્ર અંગે કાંઈક વિશેષ સમજ

આ સૂત્રની પહેલી બે ગાથા શ્રી ગણધર ભગવંતે રચેલી છે અને છેલ્લી ત્રણ
ગાથા પાછળથી ઉમેરવામાં આવેલી છે. પ્રભુજીના પ્રભાવથી અર્થાત્ ભક્તિના
પ્રભાવથી આઠ વસ્તુઓની માંગણી (પહેલી બે ગાથામાં) કરતી વખતે
મુક્તાશુક્તિ મુદ્રા કરવી અને પ્રભુજીના પ્રણામથી ચાર વસ્તુઓની માંગણી (છેલ્લી
ત્રણ ગાથામાં) કરતી વખતે યોગમુદ્રા કરવી જોઈએ.

દેવવંદન, ચૈત્યવંદન તથા પ્રતિક્રમણ કરતી વખતે આ સૂત્ર બોલતી-સાંભળતી વેળાની મુદ્રા.

૨૦ શ્રી અરિહંતચેઈઆણં સૂત્ર

આદાન નામ :	અરિહંત ચેઈઆણં સૂત્ર
ગોણ નામ :	ચૈત્યસ્તવ સૂત્ર
પદ :	૧૫
સંપદા :	૩
ગુરુઅક્ષર :	૧૬
લઘુઅક્ષર :	૭૩
સર્વાક્ષર :	૮૯

વિષય :
પ્રભુજીની વંદનાદિ કરવા માટે શ્રદ્ધાદિદ્વારા આલંબન લઈને કાર્યોત્સર્ગ કરવાનું વિધાન

મૂળ સૂત્ર

અરિહંત ચેઈઆણં,
કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

૧. અભ્યુગપગમ-સંપદા

અરિ-હન્-ત ચેઈ-યા-ણમ્,
કરે-મિ, કાઉસ્-સગ્-ગમ્ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

અરિહંતની પ્રતિમાને (વંદનાદિ),
હું કરું છું. કાર્યોત્સર્ગ. ૧.

વંદણવત્તિયાએ, પૂજણવત્તિયાએ,
સક્કારવત્તિયાએ, સમ્માણ વત્તિયાએ,
બોહિલાભવત્તિયાએ,
નિરુવસગ્ગવત્તિયાએ ॥૨॥

૨. નિમિત્ત સંપદા

વન્-દણ-વત્-તિ-યાએ,
પૂઅ-ણ-વત્-તિ-યાએ,
સક્-કાર-વત્-તિ-યાએ,
સમ્-માણ-વત્-તિ-યાએ,
બોહિ-લાભ-વત્-તિ-યાએ,
નિરુ-વ-સગ્-ગ-વત્-તિ-યાએ ॥૨॥

વંદન કરવા માટે, પૂજા કરવા માટે,
સત્કાર કરવા માટે, સન્માન કરવા માટે,
સમ્યગ્દર્શન પામવા માટે,
ઉપસર્ગરહિત સ્થાન પામવા માટે. ૨.

૩. હેતુ સંપદા

સદ્ધાએ, મેહાએ, ધિઘએ,
ધારણાએ, અણુપેહાએ,
વજ્ઞમાણીએ, ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં ॥૩॥

સદ્-ધાએ, મેહા-એ, ધિઘ-એ,
ધાર-ણાએ, અણુપ્-પેહા-એ,
વજ્-ટ-માણી-એ, ઠામિ-કાઉસ્-સગ્-ગમ્ ॥૩॥

શ્રદ્ધા પૂર્વક, બુદ્ધિ પૂર્વક, ધીરજ પૂર્વક,
ધારણા પૂર્વક, અનુપ્રેક્ષા પૂર્વક,
વધતાં પરિણામે, (હું) કરું છું કાર્યોત્સર્ગ. ૩.

અર્થ :- હું શ્રી અરિહંતભગવંતની પ્રતિમા (ચૈત્ય) ને વંદન કરવા, પૂજા કરવા, સત્કાર કરવા, સન્માન કરવા, સમ્યગ્દર્શન (બોધિબીજ) પામવા અને ઉપસર્ગ રહિત (મોક્ષ) સ્થાન પામવા માટે કાર્યોત્સર્ગ કરું છું. ૧. ૨.

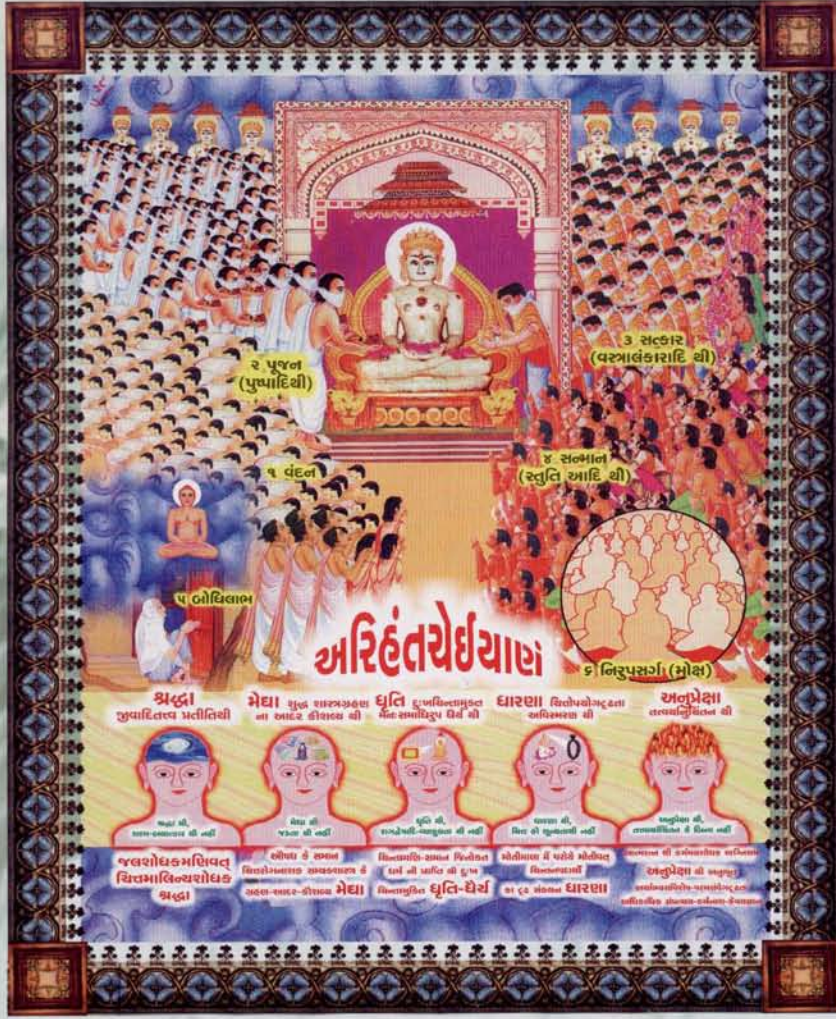
અશુદ્ધ

પૂજા વત્તિયાએ

શુદ્ધ

પૂઅણ વત્તિયાએ

અર્થ :- વધતાં પરિણામસાથે વધતી શ્રદ્ધા - વધતી બુદ્ધિ - વધતી ધીરજ - વધતી ધારણા - વધતી અનુપ્રેક્ષા (વારંવાર તત્ત્વની વિચારણા) પૂર્વક હું કાર્યોત્સર્ગ કરું છું. ૩.

- (૧) **અરિહંત ચેઈયાણં** = અષ્ટપ્રાતિહાર્ય યુક્ત શ્રી અરિહંત પરમાત્માના જિનાલયમાં જિનપ્રતિમાં ની કલ્પના કરી નમસ્કાર કરવા.
- (૨) **વંદણ-વત્તિયાએ** = પ્રભુજી ના ગર્ભગૃહ (ગભારા) ની બહાર પ્રભુજીને જોતા જ અર્ધ અવનત થઈ વંદન કરતાં મહાનુભાવને નિહાળો.
- (૩) **પૂજણ-વત્તિયાએ** = પ્રભુજીને હાથના ખોળામાં પંચવર્ણીય પુષ્પો લઈને પ્રભુજીને પુષ્પ પૂજા કરતાં શ્રદ્ધાળુને નિહાળો.
- (૪) **સક્કાર-વત્તિયાએ** = પ્રભુજીને ભવ્ય અંગરચના (આંગી) કર્યા પછી સુવર્ણાદિ અંલકારો ચઢાવતાં મહાનુભાવને નિહાળો.
- (૫) **સમ્માણ-વત્તિયાએ** = પ્રભુજીના ગભારાની બહાર ઉભા રહીને વિનમ્રભાવે ભાવવાહી સ્તુતિ બોલવા દ્વારા પ્રભુજીને સન્માનકરતાં મહાનુભાવને નિહાળો.
- (૬) **બોહિલાભ-વત્તિયાએ** = પ્રભુજીના વચન પ્રત્યે અવિચલ શ્રદ્ધા સ્વરૂપ બોધિ (સમ્યક્ત્વ) નો લાભ પામતાં મહાનુભાવને નિહાળો.
- (૭) **નિરુવસગ-વત્તિયાએ** = સર્વકર્મ મલ મુક્ત શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોના સ્થાન રૂપ રૂપસર્ગ રહિત એવું મોક્ષને પામવા તળસતા મહાનુભાવને નિહાળો. (કાર્યોત્સર્ગમાં સહાયક ૫ સાધનની વૃદ્ધિ માટે) ચિંતન સ્વરૂપ અનુપ્રેક્ષા સર્વકર્મ મળને ભસ્મીભૂત કરવા સમર્થ બને છે.

- (૧) **સદ્ધાએ** = જલને સ્વચ્છ કરનાર મણિરત્ન ની જેમ, શ્રદ્ધા પણ ચિત્તની મલીનતાને દુર કરવામાં સહાયક બને છે.
- (૨) **મેહાએ** = જેમ રોગીને ઔષધ પ્રત્યે પ્રેમ હોય, તેમ મેહા (બુદ્ધિ) પણ શાસ્ત્રગ્રહણ પ્રત્યે અત્યંત આહાર-સત્કાર-અને કૌશલ્ય સ્વરૂપ છે.
- (૩) **ધિઈએ** = હુંફ સ્વરૂપ છે. જેમ ચિંતામણિરત્ન ઘસ્ટિત ને આપતા સમર્થ છે, તેમ જિનેશ્વર ભગવંત પ્રરૂપિત જિનધર્મ પણ ધૈર્ય- દૃતિને આપવા સમર્થ છે.
- (૪) **ધારણાએ** = મોતીની માળામાં પરોવાયેલા મોતીની જેમ ચિંતન કરવા યોગ્ય પદાર્થોનું દટ શ્રેણી બદ્ધ સંકલના પણ ધારણા થી શક્ય બને છે.
- (૫) **અણુષ્પેહાએ** = જેમ અગ્નિ લીલીવનસ્પતિને દાણવારમાં ભસ્મીભૂત કરે છે, તેમ પરમસંવેગની દટતાદિ દ્વારા તત્ત્વાર્થ ચિંતન સ્વરૂપ અનુપ્રેક્ષા સર્વકર્મ મળને ભસ્મીભૂત કરવા સમર્થ બને છે.

શ્રી અરિહંતચેદ્યાણં સૂત્રની ત્રણ સંપદા અને અગ્નિત્યસૂત્રની પાંચ સંપદા અંગે

૧. અભ્યુપગમસંપદા : એક ચૈત્ય (દેરાસર) માં રહેલી પ્રતિમાઓની આરાધના કરવા માટે કાયોત્સર્ગ કરવાનું સ્વીકારેલું હોવાથી આ બે પદવાળી 'અરિહંત ચેદ્યાણં થી.... કાઉસ્સગ્ગં' સુધીની અભ્યુપગમસંપદા છે.
૨. નિમિત્ત સંપદા : કાયોત્સર્ગ કરવાનું નિમિત્ત (પ્રયોજન) આ ૬ પદવાળી સંપદામાં 'વંદણ વત્તિયાએ થી..... નિરુવસગ્ગવત્તિયાએ' સુધીમાં જણાવેલ હોવાથી નિમિત્ત સંપદા છે.
૩. હેતુ સંપદા : શ્રદ્ધાદિ વિના કરેલો કાયોત્સર્ગ ઇચ્છિતફળને આપવા સમર્થ બને નહિ, તેથી કાયોત્સર્ગના હેતુ ને આ ૭ પદવાળી 'સદ્ધાએ થી ઠામિકાઉસ્સગ્ગં' સુધીની હેતુ સંપદા છે.
૪. એકવચનાંત આગાર સંપદા : કાયોત્સર્ગમાં અનિવાર્ય છૂટ (આગાર) એકવચનાંત વાળા ૯ પદોમાં 'અગ્નિત્ય થી... ભમલીએ પિત્તમુચ્છાએ' સુધી બતાવેલ હોવાથી તે એકવચનાંત આગાર સંપદા છે.
૫. બહુવચનાંત આગાર સંપદા : કાયોત્સર્ગમાં અનિવાર્ય

છૂટ (આગાર) બહુવચનાંત વાળા ત્રણ પદોમાં 'સુહુમેહિં.... થી... દિટ્ઠિ સંચાલેહિં' સુધી બતાવેલ હોવાથી, તે બહુવચનાંત આગાર સંપદા છે.

૬. આગંતુક આગાર સંપદા : એકવચન અને બહુવચનના અંતમાં કહેલા આગાર સિવાય ઉપલક્ષણથી અન્ય મોટા ચાર આગાર ૬ પદવાળી એવમાઇ એહિં.... થી.... કાઉસ્સગ્ગં સુધી સંપદાને આગંતુક આગાર સંપદા કહેવાય છે.
૭. ઉત્સર્ગ અવધિ સંપદા : કાયાનો ઉત્સર્ગ (ત્યાગ) કેટલાં સમય માટે કરવાનો છે, તે અવધિ (મર્યાદા) ને જણાવનારી ૪ પદવાળી 'જાવ અરિહંતાણં.... થી.... ન પારેમિ' સુધીની સંપદાને ઉત્સર્ગ અવધિ સંપદા કહેવાય છે.
૮. સ્વરૂપ સંપદા : કાયોત્સર્ગ કેવી રીતે કરવો, તેનું સ્વરૂપ બતાવતી ૬ પદવાળી સંપદાને 'તાવ કાયં.... થી... અપ્પાણં વોસિરામિ' સુધીની સ્વરૂપ સંપદા કહેવાય છે.

આ સૂત્રમાં આવતા ક્રમ અંગેનું રહસ્ય

શ્રી અરિહંતભગવંતના ચૈત્ય (= પ્રતિમા અથવા જિનમંદિર) નું આલંબન લઈને કાયોત્સર્ગ કરાય છે. તેઓનું આલંબન (ટેકો-આધાર) લેવાથી મન સ્થિર થતું હોય છે. તેથી પહેલાં તેમના વંદનનું નિમિત્ત લઈને વંદણ વત્તિયાએ ચિત્તને એકાગ્ર કરવામાં આવે છે. પછી પૂજનનું નિમિત્ત લઈને પૂજણ વત્તિયાએ, સત્કારનું નિમિત્ત લઈને સક્કાર વત્તિમાએ સન્માનનું નિમિત્ત લઈને સમ્માણ વત્તિયાએ, બોધિલાભનું નિમિત્ત લઈને બોહિલાભ વત્તિયાએ અને મોક્ષનું નિમિત્ત લઈને નિરુવસગ્ગ વત્તિયાએ દ્વારા ચિત્તને એકાગ્ર કરવામાં આવે છે. તેનાથી (વંદનાદિથી) જે લાભ મળે છે, તે મળે એવી ઇચ્છા રાખવામાં આવે છે.

તેમજ જો શ્રદ્ધા (આસ્થા) કેળવવામાં આવે, સમજણ (મેધા-બુદ્ધિ) ખીલવવામાં આવે, ધીરજ (વૃત્તિ, ચિત્તની સ્વસ્થતા) રાખવામાં આવે, ધારણા (પદાર્થના દૃઢ

સંકલનરૂપ) નો અભ્યાસ કરવામાં આવે અને અનુપ્રેક્ષા (વારંવાર તત્ત્વનું ચિંતન) નો ફરી-ફરીવાર આશ્રય લેવામાં આવે, તો ચિત્ત એક વિષયમાં એકાગ્ર થઈ શકે.

આવી ચિત્તની એકાગ્રતા સાથે કરેલો કાયોત્સર્ગ કર્મનિર્જરામાં અપૂર્વ સહાયક બનેલો હોય છે.

આ સૂત્રને લઘુ ચૈત્યવંદન સૂત્ર પણ કહેવાય છે. અનેક જિનાલયોના દર્શન-વંદનનો અવસર એક સાથે આવે, ત્યારે દરેક સ્થળે ચૈત્યવંદન કરવું શક્ય ન હોય ત્યારે સત્તર સંડાસા (પ્રમાર્જના) સાથે ત્રણવાર ખમાસમણ આપ્યા પછી યોગમુદ્રામાં આ શ્રી અરિહંત ચેદ્યાણં સૂત્ર બોલીને એક શ્રી નવકારમંત્રનો કાયોત્સર્ગ કરી સ્તુતિ=થોય બોલીને ફરીવાર એક ખમાસમણ દેવાથી લઘુ ચૈત્યવંદનનો લાભ મળતો હોય છે.

શ્રી ચૈત્યવંદનની વિધિ

(આ શુદ્ધ ક્રિયા જિનપ્રતિમા કે તેમની સ્થાપના સમક્ષ કરવી)
આ ચૈત્યવંદનમાં ૧૪ અધિકાર બતાવવામાં આવ્યા છે.

૧. **ઐયપથિકી ક્રિયા :** સત્તર સંડાસાપૂર્વક ખમાસમણ આપીને ગમનાગમનની ક્રિયાની વિરાધના કે ત્રસકાયની વિરાધનાની શુદ્ધિ માટે યોગમુદ્રામાં 'ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! ઇચિયાવહિયં પડિક્કમામિ?... તસ્સઉત્તરી... અન્નત્ય' સૂત્ર બોલીને એક લોગસ્સ (ચંદેસુ નિમ્મલયરા સુધી), ન આવડે તો જ ચાર વાર શ્રીનવકાર મંત્રનો જિનમુદ્રામાં કાયોત્સર્ગ કરવો. પછી 'નમો અરિહંતાણં' બોલવા સાથે કાયોત્સર્ગ પારીને યોગમુદ્રામાં શ્રીલોગસ્સ સૂત્ર સંપૂર્ણ બોલવું. (૧૦૦ ડગલાની અંદર અને તેમાં ગમનાગમન વખતે વિરાધના ન થયેલ હોય તો એક ચૈત્યવંદન પછી બીજું ચૈત્યવંદન ઇચિયાવહિયં વગર થાય.)
૨. **પ્રણિપાત :** યોગ મુદ્રામાં હાથ જોડીને સત્તર સંડાસાપૂર્વક ખમાસમણ (પંચાંગ પ્રણિપાતની ક્રિયા) ત્રણ વાર આપવાં.
૩. **ક્રિયાનો આદેશ માંગવો :** પછી ઉભા થઈ યોગમુદ્રામાં હાથ જોડીને 'ઘચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! ચૈત્યવંદન કરું ?' નો વિનમ્રભાવે ઉચ્ચાર કરી આદેશ માંગવો.
૪. **આદેશ સ્વીકાર :** 'ઘચ્છં' પદ બોલીને આદેશનો સ્વીકાર કરવો.
૫. **આસન :** પછી ઉભડકપગે બેસીને જમણો ટીંચણ જમીનને સ્પર્શે તેમ અને ડાબો ટીંચણ જમીનથી (૫-૬ આંગળ) સહેજ અદ્ધર રાખી યોગમુદ્રામાં હાથ જોડીને 'ચૈત્યવંદન' ના પ્રારંભમાં (છંદનું નામ: માલિની ; રાગ 'અવનિતલગતાનાં કૃતિ....'
(સક્લાશ્વર્હત્ સ્તોત્ર)
સક્લ-કુશલ-વલ્લિ-પુષ્કરાવર્ત-મેઘો.
દુરિત-તિમિર-ભાનુઃ, કલ્પવૃક્ષોપ-માનઃ ।
ભવ-જલ-નિધિ-પોતઃ, સર્વસંપત્તિ-હેતુઃ,
સ ભવતુ સતતં વઃ, શ્રેયસે શાન્તિનાથઃ ॥૧॥
(‘શ્રેયસે પાર્શ્વનાથઃ’ આદિ આગળ બોલવું ઉચિત નથી)
બોલીને પૂર્વાચાર્યે રચેલ ભાવવાહી સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-

- ગુજરાતી કે હિન્દીભાષામાં ચૈત્યવંદન બોલવું.
૬. **સકલતીર્થ-વંદના :** પછી જં કિંચિ સૂત્ર સુતનો પાઠ યોગમુદ્રામાં બોલવો.
૭. **અર્હદ્-વંદના :** પછી નમોશ્ચત્યુણં સૂત્રનો પાઠ યોગમુદ્રામાં બોલવો.
૮. **સર્વ ચૈત્યવંદના :** પછી જાવંતિ ચેઘઆઘં સૂત્રનો પાઠ મુક્તાશુક્તિમુદ્રામાં બોલવો અને પછી પંચાંગ પ્રણિપાત સ્વરૂપ એક ખમાસમણ સત્તરસંડાસાપૂર્વક આપવું.
૯. **સર્વસાધુવંદના :** પછી જાવંત કે વિ સાહુ સૂત્રનો પાઠ મુક્તાશુક્તિમુદ્રામાં બોલવો.
૧૦. **અરિહંતાદિ સ્તવના :** પછી નમોશ્ચર્હત્ સૂત્રનો પાઠ ફક્ત પુરુષોએ (બહેનોએ શ્રી નવકારમંત્ર) સ્તવનના મંગલાચરણ સ્વરૂપે બોલવો.
૧૧. **સ્તવના :** પછી ઉવસગ્ગહરં સૂત્ર અથવા પ્રભુ ગુણ ગર્ભિત – અથવા સ્વદોષ ગર્ભિત પૂર્વાચાર્યે રચેલું શાસ્ત્રીય રાગનું ભાવવાહી સ્તવન મંદસ્વરે (અન્યોને ખલેલ ન પહોંચે તેમ) બોલવું.
૧૨. **પ્રણિધાન :** પછી જય વીયરાય સૂત્ર નો પાઠ પ્રથમબે ગાથા મુક્તાશુક્તિ મુદ્રામાં અને અંતિ મત્રણ ગાથા યોગમુદ્રામાં બોલવી. (બહેનોએ પૂર્ણ સૂત્ર યોગમુદ્રામાં બોલવું)
૧૩. **કાયોત્સર્ગ :** પછી જયણાપૂર્વક (ટેકો લીધા વગર) ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં અરિહંત-ચેઘઆઘં સૂત્રનો પાઠ બોલી અન્નત્ય બોલીને જિનમુદ્રામાં એક શ્રી નવકારમંત્રનો કાયોત્સર્ગ કરવો. 'નમો અરિહંતાણં' બોલતાં કાયોત્સર્ગ પારીને 'નમોશ્ચર્હત્ સૂત્ર' (ફક્ત પુરુષો) બોલી ભાવવાહી એક સ્તુતિ બોલવી. (સામૂહિક ચૈત્યવંદન કરનારે સ્તુતિ સાંભળ્યા પછી કાયોત્સર્ગ પારવી)
૧૪. **અંતિમપ્રણિપાત :** પછી સત્તર સંડાસા પૂર્વક એક 'ખમાસમણ' સ્વરૂપ પંચાંગ-પ્રણિપાત આપવું અને પચ્ચક્ખાણ લેવાનું હોય તો લેવું.

મુક્તાશુક્તિ મુદ્રા

મુક્તા = મોતી ; શુક્તિ = છીપ. છીપમાં મોતી હોય ત્યારે જેવો આકાર દેખાતો હોય તેવી મુદ્રા કરવી. બન્ને હાથના (હથેળી) ના ટેરવાં 'એકબીજાને સ્પર્શે અને ખોખાની જેમ વચ્ચેનો ભાગ પોલાણવાળો હોય તેમજ કનિષ્ઠા (ટચલી)થી હાથના કાંડા સુધીનો

ભાગ બંધ હોય તથા બન્ને કોણી ભેગી હોય ત્યારે હાથ કપાળને સ્પર્શે અથવા ન સ્પર્શે ત્યારે આ મુદ્રા કહેવાય છે. (જાવંતિ ચેઘઆઘં, જાવંત કે વિ સાહુ અને 'જય વીયરાય !... આભવમખંડા સુધી' નાં સૂત્ર આ મુદ્રામાં બોલવાં)

શ્રી પચ્ચક્ષાણનાં સૂત્ર - અર્થ અને સમજૂતિ

પચ્ચક્ષાણ લેનારને તે તે પચ્ચક્ષાણના સમયની મર્યાદા

૧. નવકાર-સહિત પચ્ચક્ષાણ : સૂર્યોદય પછી ૪૮ મિનિટ (બે ઘડી)
 ૨. પોરિસિ-પચ્ચક્ષાણ : સૂર્યોદયથી દિવસના ચોથા ભાગ (એક પ્રહર)
 ૩. સાટ-પોરિસિ-પચ્ચક્ષાણ : સૂર્યોદયથી દિવસનો છ આની ભાગ (દોઢ પ્રહર)
 ૪. પુરિમકુ-પચ્ચક્ષાણ : સૂર્યોદયથી દિવસના મધ્યભાગ (મધ્યાહ્ન) (બે પ્રહર)
 ૫. અવકુ-પચ્ચક્ષાણ : સૂર્યોદયથી દિવસનો પોણો ભાગ (ત્રણ પ્રહર)
- (દિવસ જેટલા કલાકનો હોય, તેને ચાર વડે ભાગવાથી એક પ્રહર થાય, જ્યારે ૧૨ કલાકનો દિવસ હોય ત્યારે ૪ વડે ભાગવાથી ૩ કલાકે એક પ્રહર થાય.)

પચ્ચક્ષાણ લેનારના (જાણકાર-અજ્ઞાની) વિશુદ્ધ આદિ ભેદો

૧. વિશુદ્ધ : પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર અને અર્થ જાણે અને જાણકાર પાસે ગ્રહણ કરે.
 ૨. શુદ્ધ : પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર અને અર્થ જાણે અને અજ્ઞાની પાસે ગ્રહણ કરે.
 ૩. અર્ધશુદ્ધ : પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર અને અર્થ ન જાણે પણ જાણકાર પાસે ગ્રહણ કરે.
 ૪. અશુદ્ધ : પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર અને અર્થ ન જાણે અને અજ્ઞાની પાસે ગ્રહણ કરે.
- (પહેલો - બીજો ભાંગો સારો, ત્રીજો જાણકાર પાસે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશે, તેવી આશાથી કાંઈક સારો પણ ચોથો ભાંગો તો સર્વથા અયોગ્ય જ કહેવાય)

પચ્ચક્ષાણ લેવાનો સમય અને મહત્તા અંગે સમજણ

શ્રી અરિહંત પરમાત્માના ગુણોના સ્મરણ સ્વરૂપે સવારે ઉઠતાંની સાથે ૧૨ વાર શ્રી નવકાર મંત્રનું સ્મરણ મનમાં કરવું. તે વખતે યથાશક્તિ પચ્ચક્ષાણની ધારણા આત્મસાક્ષીએ કરવી. રાઈઅ પ્રતિક્રમણમાં તપચિંતવણીના કાયોત્સર્ગ વેળાએ પણ ધારણા કરવી. પછી પ્રાતઃ કાળની વાસચૂર્ણ (ક્ષેપ) પૂજા કરવા જિનાલયે જવું. ત્યાં પ્રભુ સાક્ષીએ પણ ધારણા પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર દ્વારા ગ્રહણ કરવું. ત્યારબાદ ઉપાશ્રયે જઈને સદ્ગુરુભગવંતને વંદના કરીને તેઓશ્રીના મુખે એટલે ગુરુસાક્ષીએ પચ્ચક્ષાણ ગ્રહણ કરતી વખતે મનમાં તે સૂત્રોનો ઉચ્ચાર કરવો અને ‘પચ્ચક્ષાણ-વોસિરર્ધ’ ની જગ્યાએ ‘પચ્ચક્ષાણમિ-વોસિરર્ધમિ’ અવશ્ય બોલવું. આ પ્રમાણે આત્મ-સાક્ષીએ, દેવસાક્ષીએ અને ગુરુસાક્ષીએ હર્મેશા પચ્ચક્ષાણ કરવાનો આગ્રહ રાખવો.

નવકારશી થી સાટપોરિસિ સુધીનાં પચ્ચક્ષાણ સૂર્યોદય પહેલાં લઈ લેવાં અને પુરિમકુ-અવકુનાં પચ્ચક્ષાણ સૂર્યોદય પછી પણ લઈ શકાય. ચઉવિહાર-તિવિહાર અને પાણહારનાં પચ્ચક્ષાણ સૂર્યાસ્ત પહેલાં લઈ લેવાં અથવા ધારી લેવાં.

ઓછામાં ઓછું નવકારશી અને રાત્રિભોજન ત્યાગનું પચ્ચક્ષાણ તેમજ મુક્તિસહિયં પચ્ચક્ષાણ

સદ્ગતિ ઈચ્છનારા દરેક ભાગ્યશાળીએ અવશ્ય કરવું જોઈએ. પંચમકાલમાં સંઘયણબળ ઓછું હોવાના કારણે અનિવાર્ય સંજોગોમાં લીધેલ પચ્ચક્ષાણ નો ભંગ ન થાય, તે માટેના આગાર (છૂટ) પચ્ચક્ષાણમાં બતાવવામાં આવેલા છે. પણ તેનો ઉપયોગ કરવાની છૂટ નથી. કદાચ દોષ સેવાઈ જાય તો તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત (= આલોચના) ગુરુભગવંતને નિવેદન કરીને લેવું જોઈએ.

નમુક્કારસહિયં (નવકારશી) આદિ સઘળાચ દિવસ સંબંધિત પચ્ચક્ષાણો સાથે મુક્તિસહિયં પચ્ચક્ષાણ પણ અવશ્ય લેવામાં આવે છે. તેથી પચ્ચક્ષાણ પારતી વખતે અંગૂઠો અંદર રહે તેમ મુક્તિવાળીને પચ્ચક્ષાણ પારવું જોઈએ. પચ્ચક્ષાણનો સમય થઈ ગયા પછી વિશેષ આરાધના નિમિત્તે અને કોઈક સંજોગોના કારણે કદાચ પચ્ચક્ષાણ પારવામાં ન આવે, તો પણ પચ્ચક્ષાણવાળા મહાનુભાવને ‘મુક્તિસહિયં’ નો લાભ અચૂક મળે છે. દા.ત. નવકારશી પચ્ચક્ષાણ કરનાર ભાગ્યશાળી પ્રભુમક્તિ કે જિનવાણી શ્રવણ કે વ્યવહારિક સંજોગોના કારણે તે સમયે કદાચ પચ્ચક્ષાણ ન પારે, તો પણ તેને નવકારશીનો સમય થઈ જવા છતાં મુક્તિસહિયં પચ્ચક્ષાણ નો લાભ મળે.

નમુક્તિસહિયં થી તિવિહાર ઉપવાસ સુધીનાં પચ્ચક્ખાણ વિધિ મુજબ પારવાં જોઈએ. તેમાં ‘શ્રી ઇન્દ્રિયાવહિયં થી લોગસ્સસૂત્ર સુધી....’ પછી ખમાસમણ આપીને ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! ચૈત્યવંદન કરું ?’ ઈચ્છં કહી જગચિંતામણિ થી પૂર્ણ જયવીયરાય! સૂત્ર સુધી બોલી ચૈત્યવંદન કરવું. પછી ખમાસમણ દઈને ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સજ્જાય કરું ?’ ઈચ્છં, કહીને ગોદોહિકા આસને (ગાય દોહવાની મુદ્રા) બેસીને શ્રી નવકારમંત્ર અને ‘શ્રી મન્નહ જિણાણં’ (પૂ. સાધુ-સાધ્વીજીભ. માટે દશવૈકાલિકસૂત્રનું પ્રથમઅધ્યયન) બોલી ઉભા થઈ ખમાસમણ આપીને ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! મુહપત્તિ પડિલેહું ?’ ઈચ્છં, કહી ૫૦ બોલથી મુહપત્તિ-શરીરની પડિલેહણા કરવી. પછી ફરીવાર ખમાસમણ આપીને ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ !’ પચ્ચક્ખાણ પારું ? ‘યથાશક્તિ’ બોલી સત્તર સંડાસા પૂર્વક ખમાસમણ આપીને ઉભા થઈ ને યોગમુદ્રામાં ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! પચ્ચક્ખાણ પાર્યું ?’ ‘તહત્તિ’ કહીને ઉભડક પગે નીચે ઘુંટણના આધારે બેસીને ચરવળો/રજોહરણ/જમીન પર જમણા હાથની મુઢિ વાળીને ડાબા હાથની હથેળીમાં મુહપત્તિ (બંધ કિનાર બહાર દેખાય તેમ) મુખની પાસે રાખીને શ્રી નવકારમંત્ર બોલીને પચ્ચક્ખાણ પારવાનું સૂત્ર પચ્ચક્ખાણ લીધા પ્રમાણે બોલવું.

પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજીભગવંતો અને પૌષ્ઠધવ્રતધારી શ્રાવક-શ્રાવિકાગણ તેમજ શ્રી નવપદજીની ઓળી વિધિપૂર્વક આરાધન કરનાર આરાધકવર્ગ ઉપરોક્ત પચ્ચક્ખાણ પારવાની વિધિ કરતા હોય છે. તે સિવાય નિત્ય નવકારશી થી તિવિહાર ઉપવાસ આદિ તપ કરનાર આરાધક શ્રાવક-શ્રાવિકાગણમાં પચ્ચક્ખાણ પારવાની વિધિ કરવાની વિસરાઈ ગયેલ છે, તે યોગ્ય નથી. તે માટે યથાશક્ત્ય પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. કદાચ રોજે નવકારશીમાં અનુકૂળતા ન રહે તો તેથી વિશેષ તપ કરવાના અવસરે પૌષ્ઠધમાં ન હોય તો પણ પચ્ચક્ખાણ પારવાની વિધિનો આગ્રહ જરૂર રાખવો જોઈએ.

નવકારશીનું પચ્ચક્ખાણ કરનાર ભાગ્યશાળીએ દિવસ દરમિયાન પૂર્ણ મુખશુદ્ધિ હોય ત્યારે યાદ રાખીને ‘મુક્તિસહિયં પચ્ચક્ખાણ’ કરવું જોઈએ. તેમજ પહેલું બિયાસણું કરીને ઉઠતી વખતે અને તિવિહાર ઉપવાસમાં જ્યારે-જ્યારે પાણી વાપરવાનું (પીવાનું) થઈ ગયા પછી અચૂકપણે આ મુક્તિસહિયં પચ્ચક્ખાણ કરવું જોઈએ. હમેશાં ઓછામાં ઓછું નવકારશી અને ચઉવિહાર નું પચ્ચક્ખાણ કરવા સાથે મુખશુદ્ધિ હોય ત્યારે અચૂકપણે મુક્તિસહિયં પચ્ચક્ખાણ કરનાર મહાનુભાવને ૨૫ થી ૨૮ ઉપવાસ નો લાભ એક મહિને થતો હોય છે. તે લાભ ચૂકવા જેવો નથી.

આયંબિલ, એકાસણું અને બીજી બિયાસણું કરીને ઉઠતી વખતે અચૂક પણ મહાનુભાવે તિવિહાર અને મુક્તિસહિયં નું પચ્ચક્ખાણ કરવું જોઈએ. ફરીવાર જ્યારે પાણી પીવાની જરૂર જણાય ત્યારે મુઢિ વાળી શ્રી નવકારમંત્ર અને

મુક્તિસહિયં પચ્ચક્ખાણનું પારવાનું સૂત્ર બોલીને પાણી વાપરી શકાય. કદાચ કોઈક આરાધક ને મુક્તિસહિયં પચ્ચક્ખાણ પારતાં ન આવડે તો જલ્દી ગુરુભગવંત પાસે શિખી લેવું. તે ન થાય ત્યાં સુધી તિવિહારનું પચ્ચક્ખાણ તો અવશ્ય કરવું જોઈએ.

એકલઠાણ-ઠામચઉવિહાર આયંબિલ-એકાસણું કર્યા પછી અચૂકપણે ચઉવિહારનું પચ્ચક્ખાણ તે જ વખતે કરવું જોઈએ. સાંજે ગુરુસાક્ષીએ અને દેવસાક્ષીએ પણ ચઉવિહારનું જ પચ્ચક્ખાણ લેવું જોઈએ. એક સાથે ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરેલ હોવાથી વિશિષ્ટ તપ (આયંબિલ-એકાસણ આદિ) હોવા છતાં ‘પાણહાર’ ના બદલે ‘ચઉવિહાર’ નું જ પચ્ચક્ખાણ લેવું.

છટ્ટ-અઢમ કે તેથી વધારે ઉપવાસના પચ્ચક્ખાણ એક સાથે લીધા હોય તો તેના બીજા દિવસે પાણી પીતાં પહેલાં ફરીવાર પચ્ચક્ખાણ લેવાના સૂત્ર અનુસાર ‘પાણહાર પોરિસિં....’ નું પચ્ચક્ખાણ અવશ્ય લેવું જોઈએ. ચઉવિહાર ઉપવાસ નું પચ્ચક્ખાણ લીધેલ હોય તો તે દિવસે સાંજે ગુરુસાક્ષીએ અને દેવસાક્ષીએ ફરીવાર પચ્ચક્ખાણ નું સ્મરણ કરવું જોઈએ. એક સાથે ઘણા ઉપવાસનું પચ્ચક્ખાણ એક જ દિવસમાં લીધા પછી કે મનમાં ફક્ત ધારણા કરી લીધા પછી બીજા - ત્રીજા આદિ દિવસોમાં ફરીવાર પચ્ચક્ખાણ ન લેવાથી ઉપવાસ નો લાભ મળતો નથી. પાણી મોટાંમાં નાખ્યા પછી સવારનું કોઈપણ પચ્ચક્ખાણ ન લેવાય.

હાલ, નવકારશી આદિ પચ્ચક્ખાણ માં કેટલીક અજ્ઞાનતા અને દેખાદેખીના કારણે પચ્ચક્ખાણ પારતી વખતે પાર્યા પછી તુરંત કોગળા કરવાની કે દાંતણ કરવાની કે થોડુંક પાણી પીવાની પ્રવૃત્તિ વિધિરૂપે ચાલુ થયેલ છે, તે ઉચિત નથી. પહેલા નંબરે તો પચ્ચક્ખાણ પારવાની વિધિ નો આગ્રહ રાખવો જરૂરી છે. છતાં શક્ય ન હોય તો ત્રણવાર શ્રી નવકારમંત્ર મુઢિવાળીને ગણવાથી પચ્ચક્ખાણ પારવાની પ્રથા પ્રચલિત છે.

સૂર્યોદય પછી બે ઘડી (૪૮ મિનિટ) થાય ત્યારે નવકારશી પચ્ચક્ખાણ આવે, તેમ સૂર્યાસ્ત પૂર્વે (પહેલાં) બે ઘડી (૪૮ મિનિટ) થાય ત્યારે ચારેય પ્રકારના આહારના ત્યાગ સ્વરૂપ ચઉવિહારનું પચ્ચક્ખાણ કરવાની પ્રથા જૈનશાસનમાં પ્રચલિત હતી અને અત્યારે પણ ચતુર્વિધ શ્રી સંઘમાં કેટલોક વર્ગ આ મુજબ સૂર્યાસ્ત પહેલાં બે ઘડીએ આહાર-પાણીનો ત્યાગ કરે છે, તે અનુકરણીય છે.

કદાચ તે (બે ઘડી પહેલા પચ્ચક્ખાણ કરવું) શક્ય ન બને, તો બારે માસ ચઉવિહાર નું પચ્ચક્ખાણ સૂર્યાસ્ત પહેલાં કરી લેવું જોઈએ. રાત્રિભોજન નરકનું પ્રથમ દ્વાર છે. રાત્રે આહાર-પાણી કાંઈ પણ લેવાય નહિ અને અપાય નહિ. છતાં ધર્મમાં નવો પ્રવેશ કરનાર મહાનુભાવને કાંઈક લાભ મળે, તે આશયથી તિવિહારનું પચ્ચક્ખાણ અપાય છે. તેમાં પાણી કેટલું અને કેટલી વાર અને કેટલા વાગ્યા સુધી પીવાય, તે અંગે ઘણા

મુંઝવણ અનુભવતાં હોય છે. તરસ્યા રહેવાની શક્તિ ન જ રહે અને અસમાધિ થવાની શક્યતા રહે ત્યારે તિવિહારનું પચ્ચક્ખાણ કરનાર મહાનુભાવે લોટા-ગ્લાસ કે જગ ભરીને પાણી ઘટઘટાવી જવાના બદલે ઔષધ સ્વરૂપે શક્ય તેટલું ઓછું અને ઓછીવાર અને વહેલાસર ગળું ભીનું થાય તેટલું દુઃખતા હ્રદયે પીવાય.

તિવિહાર પચ્ચક્ખાણ કરવા અસમર્થ છતાં તે તરફ આગળ વધવાની પૂર્ણ ભાવના ધરાવનાર મહાનુભાવ કોઈક અસાધ્ય રોગના કારણે ઔષધ લીધા વગર રાત્રે સમાધિ ટકે તેમ ન હોય અને ગુરુભગવંત પાસે તે અંગેની નિર્બળતા અને અસમાધિ થવાના કારણોનું નિવેદન કરીને સંમતિ લીધેલ હોય તેવા રાત્રિભોજનત્યાગની ભાવનાવાળા આરાધક ને સૂર્યાસ્ત પહેલાં દુવિહારનું પચ્ચક્ખાણ અપાય છે. તેમાં શક્ય હોય ત્યાં સુધી કાંઈપણ લેવાનું ટાળવા પ્રયત્ન કરે, છતાં લેવું જ પડે તેવા સંજોગો ઉપસ્થિત થાય તો સૂર્યાસ્ત પછી ઔષધ અને પાણી લઈ શકે.

સૂર્યાસ્ત પછી જમનારને ચઉવિહાર-તિવિહાર-દુવિહારનું પચ્ચક્ખાણ ન જ કરાય. તેઓ ગુરુભગવંત પાસે જાણીને ‘ધારણા અભિગ્રહ પચ્ચક્ખાણ’ (જમ્યા પછી કાંઈપણ નહીં ખાવાનો અભિગ્રહ) લઈ શકે. તેઓને રાત્રિભોજનનો દોષ લાગે જ, તેમાં કોઈ શંકા ન કરવી.

પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજીભગવંતો દીક્ષાગ્રહણ કરે ત્યાંથી જીવે ત્યાં સુધી ગમે તેવા શારીરિક-માનસિક આદિ સંજોગો ઉપસ્થિત થાય તો પણ ક્યારેય ચારેય પ્રકારનો આહાર ન જ કરે. જીવન પર્યંત રાત્રિભોજનત્યાગનું છઠ્ઠું વ્રત પાળે.

પૂ. ગુરુભગવંત પચ્ચક્ખાણ આપે ત્યારે એક કે બે વાર ખાવાની છૂટ આદિ ના પચ્ચક્ખાણ ન આપે પણ એકાસણા પચ્ચક્ખાણ માં એક ટાઈમ સિવાય અન્ય સમયના ભોજનનો ત્યાગ કરવાનાં પચ્ચક્ખાણ આપે. તે મુજબ સઘળાંય પચ્ચક્ખાણમાં સમજવું.

નવકારશીનું પચ્ચક્ખાણ કરનાર કોઈક સંજોગે ‘પોરિસી’ કે સાઠપોરિસિ સુધી કાંઈ પણ ખાધા-પીધા વગર રહે અને આગળનું પચ્ચક્ખાણ ન કરે તો તેને ફક્ત નવકારશી નો જ લાભ મળે. કદાચ સમય વધારે થઈ જતાં ખ્યાલ આવે અને આગળનું પચ્ચક્ખાણ કરે તો તે તે પચ્ચક્ખાણ નો લાભ મળે. પણ સૂર્યોદય પહેલાં લીધેલા પચ્ચક્ખાણ જેટલો લાભ ન મળે.

આયંબિલ-એકાસણું કે બિયાસણું પચ્ચક્ખાણ કરેલ હોય અને ઉપવાસ કરવાની ભાવના જાગે તો પાણી પીધેલ ન હોય અને ઉપવાસનું પચ્ચક્ખાણ કરે, તો જ ઉપવાસ નો લાભ મળે. તે જ પ્રમાણે એકાસણાનું પચ્ચક્ખાણ લીધા બાદ આયંબિલ કે લુખી નીવિ કરવાની ભાવના જાગે ત્યારે અને બિયાસણાનું પચ્ચક્ખાણ લીધા બાદ એકાસણું - આયંબિલ કે લુખીનીવિ કરવાની ભાવના જાગે તો કાંઈપણ ખાધા-પીધા વગર તે તે પચ્ચક્ખાણ લીધેલ હોય તો જ તે તે પચ્ચક્ખાણનો

લાભ મળી શકે. કદાચ પ્રથમ બિયાસણું કર્યા પછી બીજું બિયાસણું કરવાની ભાવના ન હોય તો તિવિહારનું પચ્ચક્ખાણ કરી શકાય. અન્ય પચ્ચક્ખાણોમાં પાણી વપરાઈ (પીવાઈ) ગયેલ હોય અને તેથી વિશેષ તપ કરવાની ભાવના જાગે તો ‘ધારણા અભિગ્રહ પચ્ચક્ખાણ’ કરી શકાય.

લીધેલ પચ્ચક્ખાણ કરતાં આગળનાં વિશેષ પચ્ચક્ખાણ કરી શકાય, પણ તેથી ઓછું પ્રાણાન્ત કષ્ટે પણ ન કરવા કાળજી રાખવી જોઈએ.

તિવિહાર કે ચઉવિહાર ઉપવાસનાં પચ્ચક્ખાણ એક થી વધારે એક સાથે (શક્તિ મુજબ) લેવાથી ઘણો વિશેષ લાભ મળતો હોય છે. એક સાથે ૧૬ ઉપવાસનું પચ્ચક્ખાણ લેવાય છે.

જૈન ધર્મની પ્રાપ્તિના કારણે જીવનમાં ક્યારેય આચરવાની શક્યતા ન હોય, તેવા અનાચારોનું પચ્ચક્ખાણ કરવાથી તે તે પાપોથી બચી શકાય છે. જીવન દરમ્યાન ક્યારેય પણ તે તે પાપોનું સેવન ન કરવા છતાં પચ્ચક્ખાણ ન કરવાના કારણે તે તે પાપો ના વિપાકોની ભયંકરતા સહન કરવી પડતી હોય છે.

ત્યાગ કરવા યોગ્ય અનાચારો સાત વ્યસન = માંસ, મદિરા, જુગાર, પરત્રી (પરપુરુષ) સેવન, ચોરી, શિકાર અને વેશ્યાગમન, ચાર મહાવિગર્હ = મધ (HONEY), મદિરા (દારૂ), માખણ (BUTTER) અને માંસ (MUTTON), તરવાનું (SWIMING), ઘોડે સવારી (HORSE RIDING), ઉડન ખટોલા, સર્કસ, પ્રાણી સંગ્રાહલય જોવા જવું (ZOO), પંચેન્દ્રિયજીવનો વધ, આઈસ્ક્રીમ, ઠંડુપીણું (COOL DRINKS), પરદેશ ગમન આદિ. અનાચારોમાંથી શક્ય તેટલી વસ્તુનો ‘ધારણા અભિગ્રહ’ પચ્ચક્ખાણ દેવ-ગુરુ-આત્મસાક્ષીએ કરવાથી તે તે પાપોથી બચી શકાય છે. શક્ય હોય તો શ્રાવક-શ્રાવિકાગણે સમ્યક્ત્વમૂળ ૧૨ વ્રત ગ્રહણ કરવાં જોઈએ.

દિવસ અને રાત સંબંધિત રોજીંદા ઉપભોગમાં આવતી વસ્તુઓ આદિનું પણ નવકારશી અને ચઉવિહાર પચ્ચક્ખાણ લેતી વખતે પરિમાણ કરીને ‘દેશાવગાસિક’ નું પચ્ચક્ખાણ કરવું જોઈએ. દેસાવગાસિક પચ્ચક્ખાણમાં ૧૪ નિયમની ધારણા કરવાથી તે સિવાયની જગતની તમામ વસ્તુઓના પાપથી બચી શકાય છે. સવારે ધારણા કરેલ ૧૪ નિયમોને સૂર્યાસ્ત આસપાસ સંકેલીને રાત્રી સંબંધિત નિયમો લેવાના હોય છે. રાત્રિના નિયમો સવારે સંકેલીને નવા લેવાના હોય છે. પણ તે સામાયિક કે પૌષ્ઠમાં ન સંકેલી કે ન ધારી શકાય.

દેવસિમ્મ અને રાઈઅ પ્રતિક્રમણ ની સાથે દિવસ દરમ્યાન આઠ સામાયિક કરવાથી દેસાવગાસિકવ્રત નું પાલન થવું હોય છે.

માનવભવમાં જ શક્ય સર્વ-સંગત્યાગ સ્વરૂપ સર્વવિરતિધર્મને (સંયમને) પામવાના લક્ષ્ય સાથે શક્તિ ગોપવ્યા વગર યથાશક્ય વ્રત-નિયમ-પચ્ચક્ખાણ કરવાં જોઈએ.

પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર

૧. : નવકારશી પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર-અર્થ સાથે

ઉગ્ગાએ સૂત્રે, નમુક્કાર સહિયં મુહિસહિયં, પચ્ચક્ષાણ (પચ્ચક્ષામિ) ચઉવ્વિહં પિ આહારં અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં અન્નત્થણા-ભોગેણં, સહસાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણં વોસિરઈ (વોસિરામિ) ॥

અર્થ : સૂર્યોદયથી બે ઘડી (૪૮ મિનિટ) સુધી નમસ્કાર સહિત-મુહિસહિત નામનું પચ્ચક્ષાણ કરે છે (કરં છું) તેમાં ચારેય પ્રકાર ના આહારનો એટલે અશન (=ભૂખને શમાવવામાં સમર્થ ભાત આદિ દ્રવ્યો), પાન (=સાદુ પાણી), ખાદિમ(=શેકેલા ધાન્ય અને ફલ વિગેરે) અને સ્વાદિમ(=દવા પાણી સાથે) નો અનાભોગ (=ઉપયોગ વિના ભૂલી જવાથી કોઈ ચીજ મુખમાં નંખાય તે), સહસાત્કાર (=પોતાની મેળે ઓચિંતુ મુખમાં કાંઈ ચીજ પ્રવેશ કરે તે), મહત્તરાકાર (=મોટી કર્મનિર્જરા નું કારણ આવવું તે) અને સર્વ-સમાધિ-પ્રત્યાકાર (કોઈપણ રીતે સમાધિ ન જ રહેવી તે) આ ચાર આગાર (છૂટ) રાખી ત્યાગ કરે છે (કરં છું.)

નવકારશી પચ્ચક્ષાણ પારવાનું સૂત્ર અર્થ સાથે

ઉગ્ગાએ સૂત્રે નમુક્કારસહિયં મુહિસહિયં પચ્ચક્ષાણ કર્યું ચઉવિહાર પચ્ચક્ષાણ ફાસિયં, પાલિયં, સોહિયં, તીરિયં, કીટ્ટિયં, આરાહિયં, જં ચ ન આરાહિયં તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં ॥

અર્થ : સૂર્યોદય પછી બે ઘડી (=૪૮ મિનિટ) સુધી નમસ્કાર સહિત-મુહિસહિત પચ્ચક્ષાણ મેં ચારેય પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કર્યો છે. આ પચ્ચક્ષાણ મેં સ્પર્શ્યું (=વિધિ વડે ઉચિત કાલે જે પચ્ચક્ષાણ લીધું હોય તે) છે, પાણ્યું (કરેલાં પચ્ચક્ષાણને વારંવાર સંભારવું તે) છે, શોભાવ્યું (=ગુરુને (વડીલજનને) આપીને બાકીનાથી ભોજન કરવું તે) છે, તીર્યું (=કાંઈક અધિક કાળ ધીરજ રાખીને પચ્ચક્ષાણ પારવું તે) છે, કીર્ત્યું (=ભોજનના સમયે પચ્ચક્ષાણ પુરું થયે સંભારવું તે) છે અને આરાધ્યું (=ઉપરોક્ત પ્રકારે આચરેલું પચ્ચક્ષાણ તે) છે, તેમાં જે આરાધાયું ન હોય તે મારું પાપ મિચ્છા થાયો. (પચ્ચક્ષાણની છ શુદ્ધિ પણ કહેવાયેલી છે. (૧) શ્રદ્ધાવંત પાસે પચ્ચક્ષાણ કરવું તે શ્રદ્ધાશુદ્ધિ ; (૨) જાણ પણ મેળવવા ખપ કરવો તે જ્ઞાન-શુદ્ધિ ; (૩) ગુરુને વંદન કરવારૂપ વિનય કરીને પચ્ચક્ષાણ લેવું તે વિનય શુદ્ધિ ; (૪) ગુરુ પચ્ચક્ષાણ આપે ત્યારે મંદસ્વરે મનમાં પચ્ચક્ષાણ બોલવું તે અનુભાષણ શુદ્ધિ ; (૫) સંકટમાં પણ લીધેલ પચ્ચક્ષાણ ને બરાબર પાળે તે અનુપાલન શુદ્ધિ અને (૬) આલોક-પરલોકના સુખની ઈચ્છા વિના (કેવળ કર્મક્ષય માટે) પાળે તે ભાવશુદ્ધિ કહેવાય છે.

૨. પોરિસિ અને સાઠ્ઠપોરિસિ પચ્ચક્ષાણનું સૂત્ર અર્થ સાથે

ઉગ્ગાએ સૂત્રે પોરિસિં, સાઠ્ઠ-પોરિસિં મુહિસહિયં પચ્ચક્ષાણ (પચ્ચક્ષામિ) ચઉવ્વિહં પિ આહારં અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પચ્છન્ન-કાલેણં, દિસા-મોહેણં, સાધુ-વચણેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિ-વત્તિયાગારેણં વોસિરઈ (વોસિરામિ) ॥

અર્થ : સૂર્યોદય થી એક પ્રહર (= દિવસનો ચોથો ભાગ) સુધી પોરિસિ, દોઢ પ્રહર (= દિવસનો છ આની ભાગ) સુધી સાઠ્ઠપોરિસિ - મુહિસહિત નામનું પચ્ચક્ષાણ કરે છે (કરં છું)

તેમાં ચારેય પ્રકારના આહારનો એટલે અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમનો અનાભોગ, સહસાત્કાર, પચ્છન્નકાલ (= મેઘ-વાદળ આદિથી ઢંકાયેલો કાલની ખબર ન પડવી), દિગ્મોહ (=દિશાનો ભ્રમ થવો), સાધુ-વચન (= ‘બહુપડિપુન્ના પોરિસિ’ એવો પાત્રા પડિલેહણ સમયે સાધુ ભગવંતનો વચન સાંભળવાથી પચ્ચક્ષાણ આવી ગયું છે, તેમ સમજી ગયા હોય), મહત્તરાકાર, અને સર્વ-સમાધિ-પ્રત્યાકાર આ છ આગાર (છૂટ) રાખી ત્યાગ કરે છે (કરં છું).

૩. પુરિમક્ર અને અવક્ર પચ્ચક્ષાણનું સૂત્ર અર્થ સાથે

સૂત્રે ઉગ્ગાએ, પુરિમક્રં અવક્રં મુહિસહિયં પચ્ચક્ષાણ (પચ્ચક્ષામિ) ચઉવ્વિહં પિ આહારં અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પચ્છન્નકાલેણં, દિસામોહેણં, સાધુવચણેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિ-વત્તિયાગારેણં વોસિરઈ (વોસિરામિ) ॥

અર્થ : સૂર્યોદયથી મધ્યાહ્ન સમય એટલે બે પ્રહર સુધી (પુરિમક્ર) / અથવા અપરાર્ધ એટલે ત્રણ પ્રહાર સુધી (અવક્ર) મુહિસહિત પચ્ચક્ષાણ કરે છે (કરં છું) તેમાં ચારેય પ્રકારના આહાર એટલે અશન, પાન, ખાદિમઅને સ્વાદિમનો અનાભોગ, સહસાત્કાર, પચ્છન્નકાલ, દિગ્મોહ, સાધુ વચન, મહત્તરાકાર અને સર્વ સમાધિ-પ્રત્યાકાર પૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરં છું.)

પોરિસિ-સાઠ્ઠપોરિસિ-પુરિમક્ર અને અવક્ર પચ્ચક્ષાણ પારવાનું સૂત્ર અર્થ સાથે

ઉગ્ગાએ સૂત્રે પોરિસિં, સાઠ્ઠપોરિસિં, સૂત્રે ઉગ્ગાએ પુરિમક્રં, અવક્રં મુહિસહિયં પચ્ચક્ષાણ કર્યું ચઉવિહાર, પચ્ચક્ષાણ ફાસિયં, પાલિયં, સોહિયં, તીરિયં, કીટ્ટિયં, આરાહિયં, જં ચ ન આરાહિયં તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં ॥

અર્થ : સૂર્યોદય પછી પોરિસિ, સાઠ્ઠપોરિસિ, પુરિમક્ર, અવક્ર મુહિસહિત (જે પચ્ચક્ષાણ કર્યું હોય તે જ બોલવું) પચ્ચક્ષાણમાં મેં ચારેય પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કર્યો છે. આ પચ્ચક્ષાણ મેં સ્પર્શ્યું, પાણ્યું, શોધ્યું, તીર્યું, કીર્ત્યું અને આરાધ્યું છે, તેમાં જે આરાધાયું ન હોય તે મારું પાપ મિચ્છા થાયો અર્થાત્ નાશ પામો.

ઉગ્ગએ સૂરે નવકારસહિઅં, પોરિસિં, સાક્ર-પોરિસિં, સૂરે ઉગ્ગએ પુરિમહં, અવહં મુહ્સિહિઅં પચ્ચક્ખાઈ (પચ્ચક્ખામિ) ચઉવિહં પિ આહારં અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણા-ભોગેણં, સહસાગારેણં, પચ્ચન્નકાલેણં, દિસામોહેણં, સાહુવયણેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણં, આયંબિલં, નિવ્વિગઈઓ, વિગઈઓ પચ્ચક્ખાઈ (પચ્ચક્ખામિ) અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, લેવાલેવેણં, ગિહત્થ-સંસટ્ઠેણં, ઉક્ખિત્ત-વિવેગેણં, પડુચ્ચ-મક્ખિખએણં, પારિચ્છવણિયા-ગારેણં, મહત્તરાગારેણં સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણં,

એગાસણં, બિયાસણં પચ્ચક્ખાઈ (પચ્ચક્ખામિ), તિવિહંપિ, ચઉવિહંપિ આહારં અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણા-ભોગેણં, સહસાગારેણં, સાગારિયા-ગારેણં, આઉટણ-પસારેણં, ગુરુ-અબ્બુદ્ધાણેણં, પારિચ્છા-વણિયાગારેણં, મહત્તરા-ગારેણં, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણં, પાણસ્સ લેવેણ વા, અલેવેણ વા, અચ્છેણ વા, બહુલેવેણ વા, સસિત્થેણ વા, અસિત્થેણ વા વોસિરઈ (વોસિરામિ)॥

(બિયાસણ પચ્ચક્ખાણ લેનારે નવકારસહિઅં બોલવું; એકાસણું-એકલઠાણું-નીવિ અને આયંબિલ પચ્ચક્ખાણ કરનારે સાક્ષપોરિસિં અથવા તેથી વધારેનું પચ્ચક્ખાણ બોલવું; એકલઠામ-ઠામ ચઉવિહાર, એકાસણ કે નીવિ કે આયંબિલ કરનારે ‘એગાસણં પચ્ચક્ખામિ ચઉવિહંપિ આહારં’ બોલવું; ઠામ ચઉવિહાર સિવાયના પચ્ચક્ખાણવાળાએ ‘એગાસણં બિયાસણં પચ્ચક્ખામિ તિવિહંપિ આહારં અસણં, ખાઈમં, સાઈમં’ બોલવું ; લુખી નીવિ કે કડા વિગઈની નીવિ (ઉપધાન તપ) કરનારે ‘નિવ્વિગઈઓ પચ્ચક્ખામિ’ અને ‘એગાસણં પચ્ચક્ખામિ’ પાઠ બોલવો; સર્વથા વિગઈઓનો ત્યાગ કરનાર અથવા અમુક વિગઈ ((૧) ઘી, (૨) તેલ, (૩) ગોળ, (૪) દૂધ, (૫) દહી અને (૬) કડા વિગઈ, આ છ વિગઈ કહેવાય છે) નો ત્યાગ કરનારે ‘વિગઈઓ પચ્ચક્ખામિ’ નો પાઠ બોલવો, આયંબિલ કરનારે ‘આયંબિલં પચ્ચક્ખામિ’ અને ‘એગાસણં પચ્ચક્ખામિ’ પણ બોલવું અને ઉકાળેલું અચિત્ત પાણી વાપરનારે ‘પાણસ્સ...’ નો પાઠ જરૂર બોલવો; આયંબિલ કરનારે ‘પડુચ્ચ-મક્ખિખએણં’ આગાર ન બોલવું.)

અર્થ : સૂર્યોદય થી બે ઘડી, એક પ્રહર, દોઢ પ્રહર, બે પ્રહર કે ત્રણ પ્રહર સુધી મુહ્સિહિત પચ્ચક્ખાણ કરે છે (કરું

છું.) તેમાં ચારેય પ્રકારના આહારનો એટલે અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમનો અનાભોગ, સહસાત્કાર, પચ્ચન્નકાલ, દિગ્મોહ, સાધુવચન, મહત્તરાકાર અને સર્વ-સમાધિ-પ્રત્યાકાર પૂર્વક ત્યાગ કરે છે. (કરું છું.) આયંબિલ / નીવિ / વિગઈનો ત્યાગ અનાભોગ, સહસાત્કાર, લેપાલેપ (=ખરડાયેલી કડછી વિગેરેને લુંછીને વહોરાવેલો આહાર ગ્રહણ કરતાં મુનિને (આયંબિલ કે નીવિ નો) ભંગ ન થાય તે), ગૃહસ્થ-સંસૃષ્ટ (=શાક માંડાદિક ઘી - તેલથી સંસ્કારિત કર્યો હોય તો તે મુનિને (નીવિ આદિ)માં ભંગ ન થાય તે) ઉદ્ધિપ-વિવેક (=શાક રોટલી ઉપરથી પિંડ વિગઈને ગૃહસ્થે ઉપાડીને અલગ મૂકી હોય તો તે વહોરતાં મુનિને (નીવિ આદિનો) ભંગ ન થાય તે), પ્રતીત્ય-મ્રક્ષિત (=કાંઈક ઘી આદિથી આંગળીઓ દ્વારા કણીક મસળી હોય તે વસ્તુ વાપરતાં મુનિને (નીવિ-વિગઈત્યાગનો) ભંગ ન થાય, પણ આયંબિલનો ભંગ થાય તે,) પારિષ્ઠાપનિકાકાર (=વિધિએ કરીને ગ્રહણ કરેલો આહાર પરઠવવા યોગ્ય હોય (તો ગુરુભગવંતની આજ્ઞાએ) તે વાપરવો તે), મહત્તરાકાર, સર્વ-સમાધિ-પ્રત્યાકાર પૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરું છું.)

એકાસણ/બિયાસણનું પચ્ચક્ખાણ કરે છે (કરું છું) તેના અનાભોગ, સહસાત્કાર, સાગારિકાકાર (=ગૃહસ્થાદિની નજર લાગવાથી મુનિને એકાસણાદિમાં ઉઠવું પડે તે), આકુચન-પ્રસારણ(=હાથ-પગ વિગેરે અંગોને સંકોચવું તે), ગુરુ-અભ્યુત્થાન (=વડીલ ગુરુજી આવે ત્યારે તેમને વિનય સાચવવા એકાસણાદિમાં ઉભા થવું તે), પારિષ્ઠાપનિકાકાર, મહત્તરાકાર અને સર્વ-સમાધિ-પ્રત્યાકાર પૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરું છું) અચિત્ત પાણીના છ આગાર લેપ (=ઓસામણ આદિ લેપકૃત (વાસણમાં લેપ રહે તે) પાણી તે), અલેપ (=કાંજી (છાશની આસનું પાણી તે) નું અલેપકૃત પાણી તે), અચ્છ (=ત્રણ ઉકાળાવાળું નિર્મળ ઉષ્ણ પાણી તે), બહુલેપ (=ચોખા-ફળ વિગેરેનું ઘોવણ, તે બહુલેપકૃત પાણી હોય તે), સસિક્થ (=દાણા સહિત અથવા આટાના રજકણ સહિત પાણી તે) અને અસિક્થ (=લુગડાથી ગળેલ દાણા કે આટાના રજકણવાળું પાણી તે) પૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરું છું)

(વિશેષનોંધ : લેપાલેપ, ગૃહસ્થ-સંસૃષ્ટ, ઉદ્ધિપ-વિવેક, પ્રતીત્ય-મ્રક્ષિત, પારિષ્ઠાપનિકાકાર, સાગારિકાકાર અને અચિત્ત પાણીના અચ્છ સિવાયના આગાર ૪૨ દોષ રહિત આહાર-પાણીની ગવેષણા (શોધ) કરનાર પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતો ને જ લાગુ પડે છે. ગૃહસ્થ આ આગારનો ઉપયોગ કરે તો પચ્ચક્ખાણનો ભંગ થાય છે, તે વિવેક ખાસ રાખવો.)

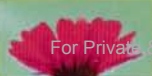
એકાસણું-બિયાસણું-એકલઠાણું-નીવિ અને આયંબિલ પચ્ચક્ખાણ પારવાનું સૂત્ર અર્થ સાથે

ઉગ્ગએ સૂરે નમુક્કાર સહિઅં, પોરિસિં, સાક્ષપોરિસિં, સૂરે ઉગ્ગએ પુરિમહં, અવહં મુહ્સિહિઅં પચ્ચક્ખાણ કર્યું ચઉવિહાર આયંબિલ, નીવિ, એકાસણ, બિયાસણ પચ્ચક્ખાણ કર્યું તિવિહાર, પચ્ચક્ખાણ ફાસિઅં, પાલિઅં, સોહિઅં, તીરિઅં, કીટ્ટિઅં, આરાહિઅં, જં ચ ન આરાહિઅં તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડમ્ ॥

અર્થ : સૂર્યોદય પછી બે ઘડી/એક પ્રહર/દોઢ પ્રહર/બે પ્રહર/ત્રણ પ્રહર મુહ્સિહિત પચ્ચક્ખાણમાં મેં ચારેય પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કર્યો છે. આયંબિલ / નીવિ / એકાસણ / બિયાસણ પાણી સિવાયના ત્રણ

આહારના ત્યાગ સાથે કર્યું છે. મારું આ પચ્ચક્ખાણ મેં સ્પર્શ્યું, પાળ્યું, શોધ્યું, તીર્યું, કીટ્યું અને આરાધ્યું છે, તેમાં જે આરાધ્યાયુ ન હોય તે મારું પાપ મિચ્છા થાઓ અર્થાત્ નાશ પામો.

(નોંધ: ‘નમુક્કારસહિઅં’થી ‘અવહં’ સુધીનો પાઠ સળંગ ન બોલતાં જે પચ્ચક્ખાણ કર્યું હોય તે જ બોલવું. તેમજ આયંબિલ થી બિયાસણ સુધીમાં પણ એકાસણ-અથવા બિયાસણ બોલવું, પણ આયંબિલ કે નીવિ કરેલ હોય તો આયંબિલ કે નીવિ બોલવા સાથે એકાસણ અવશ્ય બોલવું. વાપર્યા પછી તિવિહાર/મુહ્સિહિઅંનું પચ્ચક્ખાણ લેવું હિતકર છે.)

૫. તિવિહાર-ઉપવાસ પચ્ચક્ખાણ સૂત્ર અર્થ સાથે

સૂરે ઉગ્ગએ (ચોથ-અખ્ખતટ્ઠં) અખ્ખતટ્ઠં પચ્ચક્ખાઈ (પચ્ચક્ખામિ) તિવિહંપિ આહારં અસણં, પાણં ખાઈમં, સાઈમં અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પારિજ્ઞ-વણિયાગારેણં મહત્તરાગારેણં, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણં પાણહાર પોરિસિં, સાઢ્ઢપોરિસિં સૂરે ઉગ્ગએ પુરિમહં, અવહં મુહ્સિહિઅં પચ્ચક્ખાઈ (પચ્ચક્ખામિ) અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પરચ્છન્નકાલેણં, દિસામોહેણં, સાહુવયણેણં, મહત્તરાગારેણં સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણં, પાણસ્સ લેવેણ વા અલેવેણ વા, અચ્છેણ વા, બહુલેવેણ વા, સસિત્થેણ વા અસિત્થેણ વા વોસિરઈ (વોસિરામિ) ॥

અર્થ : સૂર્યોદયથી માંડીને બીજા દિવસના સૂર્યોદય સુધી ઉપવાસનું પચ્ચક્ખાણ (આગલા દિવસે અને પારણાના દિવસે એકાસણ કરનારને ચોથ-અખ્ખતટ્ઠ કરવું) કરે છે (કરં છું) તેમાં ત્રણ પ્રકારના આહારનો એટલે અસણ, ખાદિમઅને સ્વાદિમનો અનાભોગ, સહસાત્કાર, પારિજ્ઞાપનિકાકાર, મહત્તરાકાર અને સર્વ-સમાધિ-પ્રત્યાકાર પૂર્વક કરે છે (કરં છું). તેમાં પાણીનો આહાર એક પ્રહર (પોરિસિ) / દોઢ પ્રહર (સાઢ પોરિસિ) / બે પ્રહર (પુરિમહ) / ત્રણપ્રહર (અવહ) મુહ્સિહિત પચ્ચક્ખાણનો અનાભોગ, સહસાત્કાર, પ્રચ્છન્નકાલ, દિગ્મોહ, સાધુવચન, મહત્તરાકાર અને સર્વસમાધિ પ્રત્યાકાર પૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરં છું). પાણીના (આગારો) લેપ, અલેપ, અચ્છ, બહુલેપ, સસિક્થ અને અસિક્થ પૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરં છું.)

૬. ચઉવિહાર-ઉપવાસ પચ્ચક્ખાણ સૂત્ર અર્થ સાથે

સૂરે ઉગ્ગએ (ચોથ-અખ્ખતટ્ઠં) અખ્ખતટ્ઠં પચ્ચક્ખાઈ (પચ્ચક્ખામિ) ચઉવિહં પિ આહારં અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પારિજ્ઞવણિયાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણં વોસિરઈ (વોસિરામિ)

અર્થ : સૂર્યોદયથી માંડીને બીજા દિવસના સૂર્યોદય સુધી ઉપવાસનું પચ્ચક્ખાણ (ઉપવાસના આગલા દિવસે એકાસણ/આયંબિલ અને ઉપવાસના પારણાના દિવસે પણ

એકાસણ / આયંબિલ કરનારે ચોથ-અખ્ખતટ્ઠં કહેવું) કરે છે (કરં છું.) તેમાં ચારેય પ્રકારના આહાર એટલે અશન, પાણ, ખાદિમઅને સ્વાદિમનો અનાભોગ, સહસાત્કાર, પારિજ્ઞાપનિકાકાર, મહત્તરાકાર અને સર્વસમાધિ પ્રત્યાકાર પૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરં છું.)

(ચઉવિહાર-ઉપવાસ પારવાનું હોવું નથી. સાંજે પ્રતિક્રમણ-દેવદર્શન વેળાએ સ્મરણ માટે પચ્ચક્ખાણ ફરીવાર લેવાની વિધિ પ્રચલિત છે. કદાચ ભૂલાઈ જવાય તો દોષ લાગતો નથી.)

૭. છઠ્ઠ-અઠ્ઠમ-આદિ તિવિહાર ઉપવાસ પચ્ચક્ખાણ સૂત્ર અર્થ સાથે

સૂરે ઉગ્ગએ છઠ્ઠભતં (બે ઉપવાસ) / અઠ્ઠમભતં (ત્રણ ઉપવાસ) / દસમભતં (ચાર ઉપવાસ) / દ્વાદશભતં (પાંચ ઉપવાસ) / ચતુર્દશભતં (છ ઉપવાસ) / ષોડશ ભતં (સાત ઉપવાસ) / અષ્ટાદશ ભતં (આઠ ઉપવાસ) / પચ્ચક્ખાઈ (પચ્ચક્ખામિ) તિવિહંપિ આહારં અસણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં સહસાગારેણં, પારિજ્ઞ-વણિયાગારેણં મહત્તરા-ગારેણં, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણં, પાણહાર પોરિસિં, સાઢ્ઢપોરિસિં સૂરે ઉગ્ગએ પુરિમહં, અવહં મુહ્સિહિઅં પચ્ચક્ખાઈ (પચ્ચક્ખામિ) અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પરચ્છન્ન-કાલેણં, દિસામોહેણ, સાહુવયણેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વ સમાહિ-વત્તિયાગારેણં, પાણસ્સ લેવેણ વા, અલેવેણ વા, અચ્છેણ વા, બહુલેવેણ વા, સસિત્થેણ વા, અસિત્થેણ વા, વોસિરઈ (વોસિરામિ) ॥

અર્થ : સૂર્યોદયથી માંડીને ત્રીજા દિવસના સૂર્યોદય સુધી બે ઉપવાસ / ચોથા દિવસના સૂર્યોદય સુધી ત્રણ ઉપવાસ / પાંચમા દિવસના સૂર્યોદય સુધી ચાર ઉપવાસ / છઠ્ઠા દિવસના સૂર્યોદય સુધી પાંચ ઉપવાસ / સાતમા દિવસના સૂર્યોદય સુધી છ ઉપવાસ / આઠમા દિવસના સૂર્યોદય સુધી સાત ઉપવાસ /

નવમા દિવસના સૂર્યોદય સુધી આઠ ઉપવાસ (એક-એક દિવસ વધારતાં ૧૬ ઉપવાસ સુધી એક સાથે પચ્ચક્ખાણ લઈ શકાય) નું પચ્ચક્ખાણ કરે છે (કરં છું.) તેમાં ત્રણ પ્રકારના આહાર એટલે અશન, ખાદિમઅને સ્વાદિમનો અનાભોગ, સહસાત્કાર, પારિજ્ઞાપનિકાકાર, મહત્તરાકાર અને સર્વ-સમાધિ-પ્રત્યાકાર પૂર્વક કરે છે (કરં છું), તેમાં પાણીનો આહાર એક પ્રહર / દોઢ પ્રહર / બે પ્રહર / ત્રણ પ્રહર મુહ્સિહિત પ્રત્યાખ્યાનનો અનાભોગ, સહસાત્કાર, પ્રચ્છન્નકાલ, દિગ્મોહ, સાધુવચન, મહત્તરાકાર અને સર્વ-સમાધિ પ્રત્યાકાર પૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરં છું). અચિત પાણીના (આગારો) લેપ, અલેપ, અચ્છ, બહુલેપ, સસિક્થ અને અસિક્થ પૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરં છું).

(નોંધ : એક સાથે એક થી વધારે ઉપવાસનું પચ્ચક્ખાણ લીધા પછી બીજાદિવસે પાણી પીતાં પહેલાં ‘પાણહાર પોરિસિં થી વોસિરામિ’ સુધીનું પચ્ચક્ખાણ અવશ્ય લેવું જોઈએ. આ પચ્ચક્ખાણ પારવાનો સૂત્ર એક ઉપવાસમાં જણાવ્યા મુજબ જાણવું. તેમાં અખ્ખતટ્ઠના બદલે જેટલા ઉપવાસ કર્યા હોય તે તે બોલવું જરૂરી છે.)

૮. દેશાવગાસિક પચ્ચક્ખાણ સૂત્ર અર્થ સાથે

દેસાવગાસિયં ઉવભોગં, પરિભોગં પચ્ચક્ખાઈ (પચ્ચક્ખામિ) અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણં વોસિરઈ

(વોસિરામિ) ॥

અર્થ : દેશથી સંક્ષિપ્ત કરેલી ઉપભોગ અને પરિભોગની વસ્તુઓનું પ્રત્યાખ્યાન કરે છે (કરં છું). તેનો અનાભોગ,

સહસાત્કાર, મહત્તરાકાર અને સર્વસમાધિ-પ્રત્યાકાર પૂર્વક કરે છે (કરું છું).

(નોંધ : સચિત્તદ્વવિગર્હ.....વગેરે ૧૪ નિયમોની ધારણા કરનારે સવાર-સાંજ આ પચ્ચક્ષાણ લેવું.)

૯. ધારણા-અભિગ્રહ પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર અર્થ સાથે

ધારણા અભિગ્રહ પચ્ચક્ષાણ (પચ્ચક્ષામિ) અન્નત્યણા-ભોગેણ, સહસા-ગારેણ, મહત્તરા-ગારેણ, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણ વોસિરથ (વોસિરામિ) ॥

અર્થ : અમુક સમયની મર્યાદા માટે ધારેલ અભિગ્રહનું પચ્ચક્ષાણ (પ્રત્યાખ્યાન) કરે છે (કરું છું). તેનો

અનાભોગ, સહસાત્કાર, મહત્તરાકાર અને સર્વસમાધિ પ્રત્યાકારપૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરું છું).

(નોંધ : વિગર્હ ત્યાગ, દ્રવ્ય સંક્ષેપ, અનાચારોનો ત્યાગ, કર્મવશ રાત્રે ખાધા પછી ખાવાનો ત્યાગ આદિની ધારણા કરી પચ્ચક્ષાણ લેવા માટે આ સૂત્ર ખૂબ જ ઉપયોગી અને જરૂરી છે.)

૧૦. મુહિસિહિયં પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર અર્થ સાથે

મુહિસિહિયં પચ્ચક્ષાણ (પચ્ચક્ષામિ) અન્નત્યણા-ભોગેણ, સહસાગારેણ, મહત્તરાગારેણ, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણ વોસિરથ (વોસિરામિ).

અર્થ : મુહિસિહિત પ્રત્યાખ્યાન કરે છે (કરું છું.) તેનો અનાભોગ, સહસાત્કાર, મહત્તરાકાર અને સર્વસમાધિ પ્રત્યાકાર પૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરું છું.) નોંધ : દિવસ દરમ્યાન જ્યારે પણ મુખ શુદ્ધ હોય ત્યારે આ પચ્ચક્ષાણ કરવું હિતાવહ છે.

મુહિસિહિયં પચ્ચક્ષાણ પારવાનું સૂત્ર અર્થ સાથે

મુહિસિહિયં પચ્ચક્ષાણ ફાસિયં, પાલિયં, સોહિયં, તીરિયં, કિટ્ટીયં, આરાહિયં, જં ચ ન આરાહિયં તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં ॥

અર્થ : મુહિસિહિત પ્રત્યાખ્યાન મેં સ્પર્શ્યું, પાળ્યું, શોધ્યું, તીર્યું, કીર્ત્યું અને આરાધ્યું છે. તેમાં જે ન આરાધ્યાયું હોય તે મારા પાપ મિચ્છા થાઓ અર્થાત્ નાશ પામો.

(નોંધ : મુહિસિહિયં પચ્ચક્ષાણ પારવા આ સૂત્ર કંઠસ્થ કરવું ખૂબ જ જરૂરી છે.)

સાંજનાં પચ્ચક્ષાણ

૧૧ પાણહાર પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર અર્થ સાથે

પાણહાર દિવસ-ચરિમં પચ્ચક્ષાણ (પચ્ચક્ષામિ) અન્નત્યણાભોગેણ, સહસાગારેણ, મહત્તરાગારેણ, સવ્વ-સમાહિ વત્તિયાગારેણ વોસિરથ (વોસિરામિ) ॥

અર્થ : દિવસના શેષ-ભાગથી સંપૂર્ણ રાત્રિ-પર્યંત પાણી નામના આહારનું પ્રત્યાખ્યાન કરે છે (કરું છું.) તેનો

અનાભોગ, સહસાત્કાર, મહત્તરાકાર અને સર્વસમાધિ પ્રત્યાકાર પૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરું છું.)

(નોંધ : આયંબિલ-એકાસણ-નીવિકે બીજા બિયાસણા વાળાએ સૂર્યાસ્ત પહેલાં તિવિહારનું પચ્ચક્ષાણ કરનાર ભાગ્યશાળીએ આ પાણહાર-પચ્ચક્ષાણ કરવું)

૧૨ ચઉવિહાર પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર અર્થ સાથે

દિવસ-ચરિમં પચ્ચક્ષાણ (પચ્ચક્ષામિ), ચઉવિહંપિ આહારં અસણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્યણાભોગેણ, સહસાગારેણ, મહત્તરાગારેણ, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણ વોસિરથ (વોસિરામિ) ॥

અર્થ : દિવસના શેષ ભાગથી સંપૂર્ણ રાત્રિ-પર્યંત પચ્ચક્ષાણ કરે છે (કરું છું.) તેમાં ચારેય પ્રકારના આહાર

એટલે અશન, પાણ, ખાદિમ અને સ્વાદિમનો અનાભોગ, સહસાત્કાર, મહત્તરાકાર, સર્વ સમાધિ પ્રત્યાકાર પૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરું છું.)

(નોંધ : ઠામચઉવિહાર આયંબિલ - નીવિ - એકાસણ અને બીજા બીયાસણાવાળાએ અને સૂર્યાસ્ત આસપાસ ચાર આહાર છોડનારે આ પ્રત્યાખ્યાન કરવું.)

૧૩ તિવિહાર પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર અર્થ સાથે

દિવસ ચારેમં પચ્ચક્ષાણ (પચ્ચક્ષામિ) તિવિહંપિ આહારં અસણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્યણાભોગેણ, સહસા-ગારેણ, મહત્તરા-ગારેણ, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણ વોસિરથ (વોસિરામિ)

અર્થ : દિવસના શેષ ભાગથી સંપૂર્ણ રાત્રિ-પર્યંત પચ્ચક્ષાણ કરે છે (કરું છું.) તેમાં ત્રણ પ્રકારના

આહાર એટલે અશન, ખાદિમ અને સ્વાદિમનો અનાભોગ, સહસાત્કાર, મહત્તરાકાર, સર્વ સમાધિ પ્રત્યાકાર પૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરું છું.)

(નોંધ : આયંબિલ-નીવિ-એકાસણું અને બીજું બીયાસણું કરીને ઉઠતી વખતે અને છુટાવાળાએ રાત્રિ દરમ્યાન પાણી પીવાની છૂટ રાખનારે આ પચ્ચક્ષાણ અવશ્ય કરવું જોઈએ.)

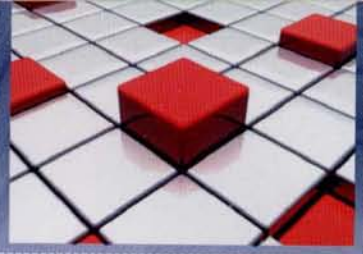
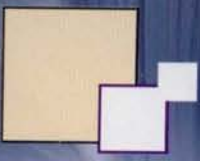
૧૪ દુવિહાર પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર અર્થ સાથે

દિવસ-ચરિમં પચ્ચક્ષાણ (પચ્ચક્ષામિ) દુવિહં પિ આહારં અસણં, ખાઈમં, અન્નત્યણાભોગેણ, સહસા-ગારેણ મહત્તરા-ગારેણ, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયાગારેણ વોસિરથ (વોસિરામિ) ॥

અર્થ : દિવસના શેષ ભાગથી સંપૂર્ણ રાત્રિ પર્યંત પ્રત્યાખ્યાન કરે છે (કરું છું.) તેમાં બે પ્રકારના આહાર એટલે અશન અને

ખાદિમનો અનાભોગ, સહસાત્કાર, મહત્તરાકાર, સર્વસમાધિ-પ્રત્યાકારપૂર્વક ત્યાગ કરે છે (કરું છું.)

(નોંધ : પૂ.ગુરુ ભગવંતની આજ્ઞા મેળવ્યા પછી રાત્રે સમાધિ ટકે અને ચોવિહાર સુધી પહુંચવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય તે માટે આ પચ્ચક્ષાણ ઔષધ-પાણી લેનારે લેવું)

જિન દર્શન વિધિ

- સુચાગ્ય વસ્ત્ર પહેરના જિનાલયે ફક્ત દર્શન કરવા જનાર ભાગ્યશાળીઓએ વિધિ અનુસાર કમસર-દ્રવ્ય-ભાવ પૂજા કરવી જોઈએ.
- બર્મુડા - હાફપેન્ટ - સ્લીવલેસ - નાઈટી - મેક્સી આદિ ઉદ્ભટ વસ્ત્રો પહેરીને જિનાલયે ન જવાય.
- સ્કુલબેગ - ઓફીસબેગ - કોસ્મેટીક - પર્સ - મોજા - દવા - ખાવા - પીવાની વસ્તુ લઈને દેરાસરે ન જવાય.

- શક્ય હોય તો મોબાઈલનો ત્યાગ કરવો, નહિતર મોબાઈલ ઓફ કરીને દેરાસરે જવું.
- જોર્ગીંગ દ્વારા પસીનાથી રેબઝેબ થયેલા વસ્ત્રે ન જવાય.
- અશુદ્ધ મુખે કે મેલા કપડા પહેરીને ન જવાય.
- પ્રભુજીની ભક્તિ માટે યથાયોગ્ય વસ્તુ સાથે લઈને જવાય પણ ખાલી હાથે ન જવાય.
- ઘરથી જિનાલય દર્શન કરીને પરત ઘરે જ આવવાનું હોય તો પગરખા પહેરવા ટાળવા.

દ્રવ્ય-ભાવ પૂજા 'દર્શન' કરતી વેળાએ

- દૂરથી જિનાલયની ધજા ફરકતી દેખાય કે કોઈપણ ભાગ દેખાય ત્યારે તે સન્મુખ દષ્ટિ રાખીને 'નમો- જિણાણં' બે હાથ જોડીને બોલવું.
- પગ + મુખ શુદ્ધિ પૂર્વક પ્રવેશ કરવો.
- જિનાલયના પરિસરમાં પ્રવેશ કરતા સાંસારિક સંબંધોના ત્યાગ સ્વરૂપ 'પહેલી નિસ્સીહિ' બોલવી. પછી ઘંટનાદ કરવો, (નિસ્સીહિ = નિષેધ) કેશર તિલક કરવું.
- દેરાસરમાં પ્રભુજીના મુખદર્શન થતાં અડધા નમીને 'નમો જિણાણં' બે હાથ જોડીને બોલવું.
- ગભારા સન્મુખ ઉભા રહી પ્રભુજીને અનિમેષ નયને નિહાળવા.
- પ્રભુજીની જમણી તરફથી જયણાપાલન પૂર્વક 'કાલ અનાદિ અનંતથી...' દુહા બોલવા પૂર્વક ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપવી.
- મૂળનાયક સન્મુખ આવતા 'નમો જિણાણં' બોલવું.
- દેરાસર સંબંધિત ચિંતાના ત્યાગ સ્વરૂપ 'બીજી નિસ્સીહિ' બોલવી.
- બહેનોએ-ભાઈઓએ ક્રમશઃ ડાબી-જમણી તરફ સાઈડમાં ઉભા રહીને એકી સંખ્યામાં ભાવવાહી સ્તુતિઓ અન્યોને અંતરાય ન પડે, તેમ બોલવી.
- સ્વદ્રવ્યથી અગ્રપૂજા કરવાની ભાવનાવાળાએ સાથે લાવેલ ધૂપ-દીપક ને પ્રગટાવવું.
- સ્વદ્રવ્યથી કરવાની ભાવના છતાં સંજોગવશ સાથે સામગ્રી ન લાવ્યા હોય તેવા મહાનુભાવોએ ભંડારમાં યથાશક્તિ નાણું મુકીને ધૂપ આદિ પૂજા કરવી.
- ભાઈઓએ અને બહેનોએ પ્રભુજીની ડાબી તરફ યોગ્ય આંતરે ઉભી રહીને ધૂપદાની/ધૂપસળી સ્થીર રાખીને પૂજાના દૂહા બોલવા સાથે ધૂપ-પૂજા કરવી.
- ભાઈઓએ પ્રભુજીની જમણી તરફ અને બહેનોએ પ્રભુજીની ડાબી તરફ યોગ્ય આંતરે ઉભી રહીને ફાણસ ચુક્ત દીપકને પ્રદક્ષિણા-આકારે નાકથી નીચે-નાભિથી

ઉપર રાખીને ત્રણવાર ફેરવવા દ્વારા પૂજાના દુહા બોલવા સાથે દીપક પૂજા કરવી.

- ભાઈઓએ જમણી અને બહેનોએ ડાબી તરફ ઉભા રહીને દર્પણ(અરીસો)ને હૃદયની ડાબી તરફ રાખી તેમાં પ્રભુજીના મુખદર્શન થતાં સેવકભાવે પંખો ટાળવો. (તે દર્પણમાં પોતાનો મુખ ન જ જોવાય.)
- ભાઈઓએ જમણી અને બહેનોએ ડાબી તરફ ઉભા રહીને ચામર નૃત્ય કરવું.
- આરતી-મંગલદીવો અને શાંતિ-કળશ દેરાસરમાં ચાલતાં હોય તો તેમાં યથાશક્તિ હાજરી આપવી.
- મધ્યાહ્નકાળની પૂજાની જેમ અનુક્રમે અક્ષત-નૈવેદ્ય-ફળપૂજા દુહા બોલવા સાથે કરવી.
- હાથરૂમાલ કે ખેસના છેડાથી ત્રણવાર ભૂમિપ્રમાર્જના કરી દ્રવ્ય પૂજાના ત્યાગ સ્વરૂપ 'ત્રીજી નિસ્સીહિ' બોલવી.
- ઈરિયાવહિયં કરીને ચૈત્યવંદન કરી પચ્ચક્ષાણ કરવું. પછી ખમાસમણ આપીને 'અવિધિ આશાતના મિચ્છા મિ દુક્કડં' મુઠ્ઠિવાળીને અવશ્ય બોલવું.
- દેરાસરથી નિકળતા પ્રભુજીને પૂંઠ ન દેખાય તેમ આગળ-પાછળ દષ્ટિ કરીને ઘંટ પાસે આવવું.
- ડાબા હાથને હૃદયના મધ્યસ્થાનમાં રાખી જમણા હાથે ત્રણવાર ઘંટનાદ કરવો.
- દેરાસરની બહાર ઓટલા પર બેસીને પ્રભુજીની ભક્તિને વાગોળવું અને પ્રભુજીના વિરહથી હૃદયને અપરંપાર વેદનાવાળા અનુભવી નિર્ગમન કરવું.
- ઉપાશ્રયમાં પૂજ્ય ગુરુભગવંત પાસે પચ્ચક્ષાણ કરવું. (સવારથી બપોર સુધી દર્શન કરનાર મહાનુભાવોએ ઉપર મુજબ વિધિનો ક્રમ જાળવવો. સાંજે કે સૂર્યાસ્ત પછી દર્શન કરવા જનારે ત્રણ પ્રદક્ષિણા અને ઘંટનાદ અને દર્પણ-પંખો-અક્ષત-નૈવેદ્ય-ફળ-પૂજા સિવાયની સઘળીયે વિધિ કરવી.)

ત્રિકાળ પૂજા વિધિ

(૧) પ્રાતઃકાળની પૂજા : રાત્રિ સંબંધિત પાપોનું નાશ કરે. સ્વચ્છ સુતરાઉ વસ્ત્ર (સામાયિક-પૌષ્ઠ-પ્રતિક્રમણ સિવાયના) ધારણ કરવા. બે હાથ, બે પગ અને મુખ સ્વરૂપ પાંચ અંગની નિર્મળ જલથી શુદ્ધિ કરવી. એક સ્વચ્છ થાળીમાં ધૂપીયું+ધૂપસળી, ફાણસ ચુક્ત દીપક, અખંડ અક્ષત (ચોખા), રસવંતુ નૈવેદ્ય, ઋતુ પ્રમાણે ઉત્તમ ફળ, વાસચૂર્ણ(ક્ષેપ)રાખવા ચાંદી-પીતળની ડબ્બી અને એક ચાંદીની વાટકી સાથે લેવી.

જિનાલયે પહુંચતા પગ શુદ્ધિ કરી પ્રવેશ કરતા ‘પહેલી-નિસ્સીહિ’ બોલવી. પ્રભુજીના મુખદર્શન થતાં ‘નમો-જિણાણં’ અડધા કમરેથી નમીને બોલવું. પ્રભુજીનું સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરી હૃદયમાં સ્થાપન કરી ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપવી. મૂળનાયક પ્રભુજી સન્મુખ આવતા ભાવવાહી (એકી સંખ્યામાં) સ્તુતિઓ બોલવી.

પ્રભુજીના દર્શન ન થાય તેવા સ્થળે જઈ વાસચૂર્ણ (ક્ષેપ) વાટકીમાં લઈ આઠ-પડવાળો મુખકોશ બાંધવો. પોતાના વસ્ત્રના સ્પર્શથી અશુદ્ધ થયેલી બન્ને હથેળી સ્વચ્છ પાણીથી શુદ્ધ કરી ગભારા પાસે આવવું. બન્ને હાથમાં ફક્ત વાસચૂર્ણની વાટકી અને થાળી લઈને ગભારામાં પ્રવેશ કરતાં ‘બીજી નિસ્સીહિ’ બોલવી.

પ્રભુજીના પબાસન થી દૂર અને યથાયોગ્ય આંતરે રહી અંગુઠો + અનામિકા(= પૂજાની આંગળી)ની ચપટીમાં વાસચૂર્ણ લઈ પ્રભુજીને સ્પર્શ કર્યા વગર (પૂજાના વસ્ત્ર હોય તો પણ) અધ્ધરથી બહુમાન ભાવપૂર્વક નવ અંગે ખૂબ શાંતિથી પૂજા કરવી. વાસચૂર્ણ પૂજા કરતા પહેલા કે પછી પ્રભુજીના અંગે ચઢેલ વાસચૂર્ણ (ક્ષેપ) પોતાના હાથે લઈને મસ્તકે નાખવાથી પ્રભુજીની ઘોર આશાતના લાગે.

વાસચૂર્ણ - પૂજા કરી પ્રભુજીને પૂંઠ ન પડે, તેમ ગભારાની બહાર આવીને પુરૂષોએ + બહેનોએ પ્રભુજીની ડાબી તરફ ઉભા રહી ધૂપ પૂજા ધૂપસળી સ્થીર રાખીને કરવી. પછી

પુરૂષોએ જમણી અને બહેનોએ ડાબી તરફ ઉભા રહીને દીપક પૂજા કરવી.

પાટલા પર અક્ષત-નૈવેદ્ય-ફુલ પૂજા (તે વિસ્તારપૂર્વક મધ્યાહ્નકાળની પૂજા વિધિમાં જણાવેલ છે) કરવી. ત્રણવાર ભૂમિ પ્રમાર્જના કરી ‘ત્રીજી-નિસ્સીહિ’ બોલવી પછી ઇચ્છિયાવહિયં કરીને ચૈત્યવંદન કરીને પચ્ચક્ષ્માણ લેવું.

જિનાલયથી ઉપાશ્રયે જઈને પૂજ્ય ગુરૂભગવંતોને ગુરૂવંદન કરી પચ્ચક્ષ્માણ ગ્રહણ કરવું. ગોચરી-પાણી વહોરવા પધારવા વિનંતિ કરી ગુરૂભગવંતને પૂંઠ ન પડે, તેમ ઉપાશ્રયથી નિર્ગમન કરવું.

(રાઈ-પ્રતિક્રમણ કરતાં પહેલા દેરાસરે ન જવાય. દેરાસરે જઈને આવ્યા પછી રાઈ-પ્રતિક્રમણ ન થાય. પ્રાતઃકાળની પૂજાનો સમય અરૂણોદયથી ૧૨-૦૦ કલાક સુધી)

(૨) મધ્યાહ્નકાળની પૂજા : આ ભવના પાપનો નાશ કરે. જિનપૂજા વિધિમાં વિગતવાર વર્ણન સાથે બતાવેલ અષ્ટપ્રકારી પૂજા જાણવી. આ પૂજા મધ્યાહ્નકાળના ભોજન પહેલા પુરિમકૃ પચ્ચક્ષ્માણની આસપાસ કરવાનું વિધાન છે.

(૩) સાયંકાળની પૂજા : ૭ ભવના પાપનો નાશ કરે.

સાંજ વાળુ પતાવીને અથવા પાણી ચૂકવીને સ્વચ્છ વસ્ત્ર પહેરવા. એક ચાંદી/પીતળની થાળીમાં ધૂપીયું + ધૂપસળી અને ફાણસ સાથે દીપક લઈને જિનાલયે જવું. ‘નિસ્સીહિ’ બોલી પ્રવેશ કરવો. પ્રભુજીના મુખદર્શન થતાં ‘નમો જિણાણં’ અર્ધ અવનત થઈ બોલવું. સૂર્યાસ્ત પછી પ્રદક્ષિણા આપવાનું વિધાન નથી. પ્રભુસમક્ષ સ્તુતિઓ બોલવી. ‘બીજી-નિસ્સીહિ’ બોલીને પ્રાતઃકાળની પૂજાની જેમ જ ધૂપ પૂજા અને દીપક પૂજા કરવી.

ત્રણવાર ભૂમિપ્રમાર્જના કરી ‘ત્રીજી નિસ્સીહિ’ બોલવી. પછી ઇચ્છિયાવહિયં સાથે ચૈત્યવંદન કરીને પચ્ચક્ષ્માણ લેવું. ઉપાશ્રયે જઈ પૂજ્ય ગુરૂભગવંતોની નિશ્રામાં ‘દેવસિઅ-પ્રતિક્રમણ’ કરવું. (દેવસિઅ-પ્રતિક્રમણ પહેલા આ પૂજા કરાય. પછી ન કરાય.)

જિનપૂજા વિધિ

જિનપૂજા વિધિ ક્રમાનુસારી
મધ્યાહ્નિકાળ - પૂજા

- સ્વાર્થમય સંસારથી છૂટવા નિઃસ્વાર્થ પ્રભુજીના શરણે પહોંચવા મનને ભાવિત કરવું.
- સ્નાન મંત્ર બોલવા પૂર્વક યોગ્ય દિશા સન્મુખ બેસી જયણા પૂર્વક સ્નાન કરવું.
- વસ્ત્રમંત્ર ના ઉચ્ચાર પૂર્વક ધૂપથીવાસિત અતિ સ્વચ્છ વસ્ત્ર, સ્વચ્છ ગરમશાલ પર ઉભા રહી ધારણ કરવાં.
- દ્રવ્યશુદ્ધિમંત્રથી પવિત્રિત ન્યાય સંપન્ન વૈભવથી પ્રાપ્ત અષ્ટ પ્રકારી પૂજાની સામગ્રી નાભિથી ઉપર રહે, તેમ ગ્રહણ કરવી.
- દૂરથી જિનાલયનાં શિખર-ધ્વજા કે અન્ય કોઈ ભાગનાં દર્શન થતાં મસ્તક નમાવી 'નમો જિણાણં' બોલવું.
- ઈર્ષ્યા સમિતિના પાલન પૂર્વક પ્રભુના ગુણોથી ભાવિત હૃદય સાથે મૌનપૂર્વક જિનાલય તરફ જવું.
- દેરાસરના મુખ્ય પ્રવેશદ્વારે પ્રવેશ કરતાં પહેલી નિસ્સીદિ ત્રણ વાર બોલવી.
- મૂળનાયક ભગવાનનાં દર્શન કરી 'નમો જિણાણં' કહીને સુખડ ઘરમાં આવવું.
- ઓરસીયા-સુખડ-વાટકીઓને ધૂપ થી સુવાસિત કરવા.
- અષ્ટ-પડ-મુખકોશ બાંધ્યા પછી જ કેશર-ચંદન ઘસવા ઓરસીયા નો સ્પર્શ કરવો.
- કેશર-અંબર-કસ્તૂરી-ચંદન મિશ્રિત એક વાટકી અને કપૂર-ચંદન ની એક વાટકી ઘસવી.
- તિલક કરવા નાનકડી વાટકી કે સ્વચ્છ હથેલીમાં કેશર મિશ્રિત ચંદન લઈને મસ્તકાદિમાં તિલક કરવું.
- પૂજા માટે ઉપયોગી સઘળીયે સામગ્રી હાથમાં લઈને મૂળનાયક પ્રભુજી સમક્ષ જઈ 'નમો જિણાણં' બોલવું.
- મૂળનાયક પ્રભુજીની જમણી તરફથી જયણાપૂર્વક સામગ્રી સાથે રાખીને ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપવી.
- પ્રભુજી સન્મુખ અર્ધ-અવનત થઈ યોગ-મુદ્રામાં ભાવવાહી સ્તુતિઓ મંદસ્વરે બોલવી.
- પૂજાની સામગ્રી-બન્ને હથેળી અને મુખકોશ વસ્ત્રને ધૂપથી સુવાસિત કરવાં.
- પ્રભુજી ન દેખાય તેવા સ્થાને પૂર્ણ અષ્ટપડ મુખકોશ બાંધી સ્વચ્છ જલથી બન્ને હાથ ધોવા.
- શરીર-વસ્ત્ર કે અન્ય કોઈનો સ્પર્શ ન થાય, તેમ કાળજીપૂર્વક પૂજાની સામગ્રી સાથે ગભારા પાસે આવવું.
- ગભારામાં જમણા પગે પ્રવેશતાં અડધા નમીને બીજી નિસ્સીદિ ત્રણ વાર બોલવી.
- મૃદુ-કોમળ હાથે પ્રભુજી પર રહેલાં વાસી પુષ્પ, હાર, મુગટ, કુંડલ, બાજુબંધ, ચાંદીનું ખોખું આદિ ઉતારવાં.
- છતાં રહી ગયેલ નિર્માલ્યને દૂર કરવા કોમળ હાથે મોરપીંછી ફેરવવી.
- પખાસણમાં એકત્રિત થયેલ નિર્માલ્યને દૂર કરવા સ્વચ્છ-પૂંજણીનો ઉપયોગ કરવો.
- ગભારાના ભૂમિતલને સાફ કરવા લોખંડના તારવગરની સાવરણી (ઝાડું)નો ઉપયોગ જયણાપૂર્વક કરવો.
- શુદ્ધ-પાણીની કુંડીમાંથી કળશ ભરીને ચંદનાદિ ભીનું કરવું, પછી ભીના પોતાથી કેશર દૂર કરવું.

- વિશેષ શુદ્ધિ માટે અને વાસીચંદન દૂર કરવા માટે ખૂબ કોમળતાથી જરૂર જણાય તો વાળા-કુંચી નો ઉપયોગ કરવો.
- ગભારાની બહાર જઈ જયણા પૂર્વક અસ્વચ્છ થયેલ બન્ને હાથ ને સ્વચ્છ કરી ધૂપથી સુવાસિત કરવા.
- પંચામૃતને સુવાસિત કરી કળશમાં ભરીને મૌન પૂર્વક મસ્તકથી પદ્માલ કરવો.
- શુદ્ધ પાણીને પણ સુવાસિત કરી કળશમાં ભરીને મૌનપૂર્વક મસ્તકથી પદ્માલ કરવો.
- અંગ-લૂંછણાં કરનાર મહાનુભાવે શુદ્ધપાણી થી પદ્માલ કરતી વખતે પ્રભુજીને સર્વાંગે કોમળતાથી સ્પર્શ કરવો.
- શરીર-વસ્ત્ર-પખાસણ-નખ-પસીનો આદિના સ્પર્શ વગર અંગલૂંછણાં કોમળતાથી કરવાં.
- કપૂર-ચંદન મિશ્રિત વાટકીમાંથી પાંચેય આંગળીયે પ્રભુજીના અંગોમાં ચંદનપૂજા મૌનપૂર્વક કરવી.
- સુયોગ્ય-સ્વચ્છ વસ્ત્રથી પ્રભુજીના સર્વાંગને ખૂબ કોમળતાથી વિલેપનપૂજા કર્યા પછી લૂંછવા.
- મૌનપૂર્વક મનમાં દુહા ભાવતાં કેશર-અંબર-કસ્તુરી મિશ્રિત ચંદનથી પ્રભુજીને નવ- અંગે પૂજા કરવી.
- શુદ્ધ-અખંડ-સુવાસિત પુષ્પો-પુષ્પમાળા મૌનપૂર્વક મનમાં મંત્રોચ્ચાર કરી પુષ્પપૂજા કરવી.
- દશાંગ આદિ ઉત્તમદ્રવ્યો દ્વારા ભાઈઓ-બહેનોએ ગભારાની બહાર ડાબી તરફ મંત્રોચ્ચારપૂર્વક ધૂપ- પૂજા કરવી.
- શુદ્ધ ઘી અને સુતરાઉ રૂંદ દ્વારા ભાઈઓએ જમણે અને બહેનોએ ડાબે ઉભા રહી મંત્ર-દુહા સાથે દીપક પૂજા કરવી.

- નૃત્ય સાથે ચામર પૂજા, શુભભાવે દર્પણપૂજા, દર્પણમાં પ્રભુજીનાં દર્શન થતાં પંખો વિંચવો.
- શુદ્ધ-અખંડ અક્ષત દ્વારા અષ્ટમંગલ / નંદાવર્ત / સ્વસ્તિકનું આલેખન મંત્ર-દુહા બોલવા સાથે કરવું.
- દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની ટગલી અને ઉપર સિદ્ધશિલાનું આલેખન અક્ષત (ચોખા) થી કરવું.
- રસવંતી મીઠાઈઓનો થાળ મંત્ર-દુહા બોલવા સાથે સ્વસ્તિક ઉપર નૈવેદ્ય ચઢાવવો.
- ઉત્તમફળો (ઋતુપ્રમાણેના) નો થાળ દુહા-મંત્ર પૂર્વક સિદ્ધશિલા ઉપર ફળ ચઢાવવું.
- અંગપૂજા અને અગ્રપૂજાના સમાપન સ્વરૂપ **ત્રીજી નિરસીહિ** ત્રણવાર બોલવી. ભાવપૂજામાં પ્રવેશ કરવો.
- એક ખમાસમણ આપી ઈચ્છિયાવહિયં...થી લોગસ્સ સુધી કરી ત્રણ ખમાસમણાં આપવાં.
- યોગમુદ્રામાં ભાવવાહી ચૈત્યવંદન કરતાં પ્રભુજીની ત્રણ અવસ્થાનું ભાવન કરવું.
- શાસ્ત્રીય રાગો મુજબ પ્રભુગુણગાન-સ્વદોષગમિત વાતો સ્તવન દ્વારા પ્રગટ કરવી. ચૈત્યવંદન પછી પચ્ચક્ષાણ કરવું.
- પાછળ-ધીમા પગે પ્રભુજીને પોતાની પૂંઠ ન દેખાય તેમ બહાર નિકળતાં ઘંટનાદ કરવો.
- દહેરાસરના ઓટલે પ્રભુજીની ભક્તિના આનંદને મમળાવવું.
- પ્રભુજીની ભક્તિનો આનંદ અને પ્રભુજીના વિરહનો વિષાદ સાથે રાખી જયણાપૂર્વક ઘર તરફ પ્રયાણ કરવું.
- પૂ.સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતો અને પૌષ્ઠધાર્થી ભાઈઓ-બહેનોએ જ નિકળતાં 'આવસ્સહિ' બોલવું.

દેરાસરમાં લઈ જવાની સામગ્રી

❖ સોના-ચાંદી-પીતળ કે સુખડની ડબ્બી ❖ સુવર્ણ-રજત કે પીતળની થાળી ❖ ત્રણ કળશ ઉપરથી ઢાંકેલા, વૃષભાકારે એક કળશ ❖ શુદ્ધ સુખડ ❖ શુદ્ધ કેસર-કપૂર (બરાસ)-અંબર-કસ્તુરી ❖ ગાયનું દૂધ ❖ કુવાનું અથવા વરસાદનું નિર્મળ પાણી ❖ પંચામૃત ન્હવણ માટે 'ગાયનું ઘી-દૂધ-દહી, સાકર-પાણી' ❖ સુગંધિત ફુલની છાબડી ❖ સોના-ચાંદીના વસ્ત્ર-બાદલુ ❖ શુદ્ધ રેશમના પાકા રંગના દોરા/લચ્છી ❖ સુવાસિત ધૂપ ❖ ગાયનું ઘી અને સુતરાઉ રૂંદ ની તાજી દીવેટનો દીવો ફાણસ સાથે ❖ બે સુંદર ચામર ❖ આરીસો ❖ પંખો ❖ અખંડ ચોખા ❖ રસવંતુ નૈવેદ્ય ❖ ઋતુ પ્રમાણેનાં સુયોગ્ય ઉત્તમફળ ❖ ત્રણ અંગલૂંછણાં ❖ એક પાટલૂંછણું ❖ પ્રભુજીને પધરાવવા સુયોગ્ય થાળી ❖ સોના-ચાંદીના સિક્કા અથવા રુપીયા ❖ સુરમ્ય ઘંટ ❖ ગંભીરસ્વર યુક્ત શંખ ❖ પીતળ-ચાંદીની ડબ્બીમાં ઘી-દુધ-પાણી (પગ ધોવા માટે પીતળના લોટામાં પાણી) તે સિવાય પરમાત્માની ભક્તિમાં ઉપયોગી પ્લાસ્ટીક-લોટું-એલ્યુમીનીયમ સિવાયની સામગ્રીમાં લઈ જવી. **પ્રભુભક્તિનાં સાધનોનો ઉપયોગ પોતાના માટે કરવાથી દેવદ્રવ્યના ભક્ષણનો મહાન દોષ લાગે છે. શક્ય હોય તો બટવાનો ત્યાગ કરવો.**

અધમકદાની વસ્તુ

પ્રભુજી સમક્ષ ન લઈ જવાય

બિસ્કીટ, પીપરમીટ, ચોકલેટ, અભક્ષ્ય મીઠાઈ, જાંબુ, બોર જેવા અભક્ષ્ય ફળો, સુગંધ વગરના અથવા ખંડિત ફુલો, પાન મસાલા, વ્યસન ઉત્તેજક-વસ્તુ, દવા-ઔષધ-ટીપા-પૂજામાં ઉપયોગી ન હોય તેવી ખાવા-પીવાની કે શરીરને સજાવવાની (Cosmetic Items) સામગ્રી કે અન્ય તુચ્છ સામગ્રી દેરાસરમાં ન લઈ જવાય. ફુક્કા લઈ જવાથી અવિનયનો દોષ લાગે. ભૂલથી દેરાસર લઈ ગયા હોય, તો તે વસ્તુને પોતાના ઉપયોગમાં લેતાં પહેલા પૂ. ગુરુ ભગવંતની પાસે આલોચના લેવી જોઈએ. દેરાસરમાં પ્રભુજીની સેવા-પૂજા-દર્શન કરવા જતી વખતે પાંચ પ્રકારનો અભિગમ (વિનય) સાચવવો જોઈએ અને દશત્રિકનું પાલન કરવું જોઈએ.

પાંચ પ્રકારનો અભિગમ (વિનય)

૧. સચિત ત્યાગ : પ્રભુભક્તિમાં ઉપયોગમાં ન આવે, તેવી ખાવા-પીવા આદિ સચિત વસ્તુઓનો ત્યાગ.
૨. અચિત અત્યાગ : નિર્જીવવસ્ત્ર-અલંકાર આદિ અને પ્રભુ ભક્તિમાં ઉપયોગી વસ્તુઓનો ત્યાગ ન કરવો.
૩. ઉત્તરાસન : બન્ને છેડા સહિતનું એક પડવાળો સુયોગ્ય-સ્વચ્છ ખેસ ધારણ કરવો.
૪. અંજલિ : પ્રભુજીના મુખના દર્શન થતાં બે હાથ મસ્તકે જોડીને અંજલિ કરવી.
૫. એકાગ્રતા : મનની એકાગ્રતા જાળવવી (મન એકાગ્ર હોય ત્યારે વચન-કાયા એકાગ્ર થઈ જાય).

દશ-ત્રિક = (દશ પ્રકારે ત્રણ-ત્રણ વસ્તુઓનું પાલન)

૧. નિસીદિ ત્રિક : પહેલીનિસીદિ બીજી નિસીદિ

ત્રીજી નિસીદિ

- : દેરાસરનાં મુખ્ય દરવાજામાં પ્રવેશ વખતે સંસાર ના ત્યાગસ્વરૂપ.
- : ગભારામાં પ્રવેશ કરતી વખતે જિનાલય સંબંધિત ચિંતાના ત્યાગસ્વરૂપ.
- : ચૈત્યવંદન શરૂ કરતાં પૂર્વ અંગ-અગ્રપૂજા સ્વરૂપ દ્રવ્યપૂજાના ત્યાગસ્વરૂપ.

૨. પ્રદક્ષિણા ત્રિક :

- પ્રભુજીનાં દર્શન પૂજન કરતાં પહેલાં સંપૂર્ણ જિનાલયને / મૂળનાયકપ્રભુજીને / ત્રિગડામાં પધરાવેલા પ્રભુજીને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પ્રાપ્તિ માટે 'કાળ અનાદિ અનંત થી...' દુહા બોલવા પૂર્વક ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપવી તે

૩. પ્રણામત્રિક :

- (૧) અંજલિ બદ્ધ પ્રણામ
- (૨) અર્ધઅવનત પ્રણામ
- (૩) પંચાંગ-પ્રણિપાત પ્રણામ

- : જિનાલયના શિખરનાં દર્શન થતાં બન્ને હાથ જોડી કપાળે લગાડવા તે.
- : ગભારા પાસે પહોંચતાં બે હાથ જોડી કપાળે લગાડીને અડધા નમી જવું તે.
- : ખમાસમણ આપતી વખતે પાંચેય અંગોને વિધિમુજબ નમાવવા તે.

૪. પૂજા ત્રિક :

- (૧) અંગ પૂજા
- (૨) અગ્ર પૂજા
- (૩) ભાવ પૂજા

- : પ્રભુજીને સ્પર્શીને થતી પદ્માલ-ચંદન-કેસર-પુષ્પ પૂજા તે.
- : પ્રભુજીની આગળ રહીને થતી ધૂપ-દીપ-ચામર-દર્પણ-પંખો-અક્ષત-નૈવેદ્ય-ફળ-પૂજા.
- : પ્રભુજીની સ્તવના સ્વરૂપ ચૈત્યવંદન કરવું તે.

● નોંધ : અન્ય રીતિએ પણ પૂજા ત્રિક થાય છે.

- (૧) પાંચ પ્રકારી પૂજા
- (૨) અષ્ટ પ્રકારી પૂજા
- (૩) સર્વ પ્રકારી પૂજા

- : ચંદન, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ અને અક્ષત પૂજા.
- : ન્હવણ-ચંદન-પુષ્પ-ધૂપ-દીપ-અક્ષત-નૈવેદ્ય અને ફળ પૂજા.
- : ઉત્તમદ્રવ્ય દ્વારા પ્રભુજીની વિશિષ્ટ ભક્તિ કરવી તે.

૫. અવસ્થા ત્રિક :

- (૧) પિંડસ્થ-અવસ્થા
- (૨) પદસ્થ-અવસ્થા
- (૩) રૂપાતિત અવસ્થા

- : પ્રભુજીને સમક્ષિ પ્રાપ્તિ થી લઈને અંતિમભવે યુવરાજપદ સુધી અવસ્થાનું ભાવન કરવું.
- : પ્રભુજીના અંતિમભવમાં રાજ્યાવસ્થાથી કેવલી અવસ્થાનું ભાવન કરવું.
- : પ્રભુજીને અષ્ટકર્મનાશ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ સિદ્ધાવસ્થાનું ભાવન કરવું.

● નોંધ : પદ્માલ આદિ દ્રવ્ય પૂજા-ભાવ પૂજા કરતા અવસ્થાનું ભાવન કરવું.

- (૧) જન્મ-અવસ્થા
- (૨) રાજ્ય-અવસ્થા

- : પદ્માલ.
- : ચંદન-પુષ્પ-અલંકાર-આંગી.

(૩)

- શ્રમણ-અવસ્થા : કેશ રહિત મસ્તક-મુખ જોઈને ભાવવી અને આઠ પ્રાતિહાર્ય દ્વારા પ્રભુજીની કેવલી અવસ્થા ભાવવી અને પ્રભુજીને પર્યકાસને-કાઉરસગમુદ્રામાં જોતાં સિદ્ધાવસ્થા-ભાવવી.

૬. **ત્રણ દિશા નિરીક્ષણ ત્યાગ સ્વરૂપ દિશીત્યાગ ત્રિક :** પ્રભુજીની સન્મુખ સિવાય પોતાની પાછળ, જમણી અને ડાબી તરફની ત્રણ દિશાને જોવાનું ત્યાગ કરવું તે.
૭. **પ્રમાર્જના ત્રિક :** પ્રભુજીની ભાવપૂર્ણ સ્વરૂપ ચૈત્યવંદન શરૂ કરતાં પહેલાં ભૂમિનું ત્રણ વખત પ્રમાર્જન કરવું તે.

૮. **આલંબન-ત્રિક :**

- (૧) સૂત્ર(વર્ણ) આલંબન : અક્ષરો પદ-સંપદા વ્યવસ્થિત બોલવાં તે.
- (૨) અર્થ-આલંબન : સૂત્રોના અર્થ હૃદયમાં વિચારવા તે.
- (૩) પ્રતિમા-આલંબન : જિન પ્રતિમા અથવા ભાવ અરિહંતના સ્વરૂપનું આલંબન કરવું.

૯. **મુદ્રા ત્રિક :**

- (૧) યોગમુદ્રા : અંદરો અંદર આંગળીઓ જોડવી તે.
- (૨) જિનમુદ્રા : કાયોત્સર્ગની આકૃતિ તે.
- (૩) મુક્તાશુક્તિ મુદ્રા : મોતીની છીપના જેવી આકૃતિ કરવી તે.

૧૦. **પ્રણિધાન-ત્રિક :**

- (૧) ચૈત્યવંદન-પ્રણિધાન : 'જાવંતિ ચેઈઆઈ' સૂત્રદ્વારા ચૈત્યોની સ્તવના કરવી તે.
- (૨) મુનિવંદન-પ્રણિધાન : 'જાવંત કે વિ સાહુ' સૂત્ર દ્વારા મુનિભગવંતો ને વંદના કરવી તે.
- (૩) પ્રભુ પ્રાર્થના - પ્રણિધાન : 'જય વીયરાય' સૂત્ર દ્વારા પ્રભુજીને પ્રાર્થના કરવી તે.

● નોંધ : મનની સ્થિરતા, વચનની સ્થિરતા અને કાયાની સ્થિરતા સ્વરૂપ ત્રણ પ્રણિધાન પણ કહેવાય છે.

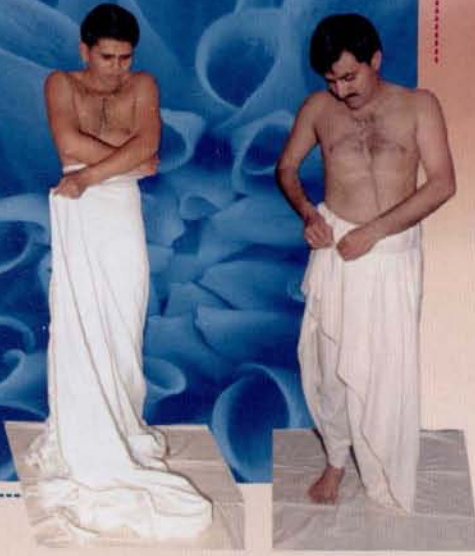
સ્નાન વિધિ

સ્નાન કરવાની વિધિ

સુગંધિત તેલ અને આમળા પ્રમુખ ચૂર્ણ આદિને ભેગું કરીને વિધિપૂર્વક તૈલમર્દન (માલીસ) આદિ પ્રક્રિયા કરીને સ્વસ્થ બનવું. પછી પૂર્વદિશા સન્મુખ બેસીને પોતાની નીચે પીત્તળ આદિની કથરોટ (થાળો) રાખીને બન્ને હથેલીને ખોખાની જેમ રાખી સ્નાન મંત્ર બોલવો કે 'ૐ અમલે વિમલે સર્વતીર્થજલે પાં પાં વાં વાં અશુચિ: શુચીર્ભવામિ સ્વાહા...' ખોખામાં સર્વતીર્થોનું પાણી છે, એવો વિચાર કરી લલાટથી માંડી પગના તળીયા સુધી સ્નાન કરતું છું, એવો વિચાર કરવો. આ ક્રિયા ફક્ત એક જ વાર કરવી. પછી થોડા - સ્વચ્છ-સુગંધિત દ્રવ્યોથી મિશ્રિત નિર્મળ સચિત જલથી સ્નાન કરવું. સ્નાનમાં વપરાયેલ પાણી ગટર આદિમાં ન જવું જોઈએ. સ્નાન કર્યા પછી અતિસ્વચ્છ ટુવાલથી શરીર લૂંછવું. (મૂળ વિધિ અનુસાર સ્નાન પછી શરીર લૂંછવાની વિધિ નથી, ફક્ત પાણી નિતારવાનું હોય છે).

પૂજાનાં કપડાં પહેરતી વખતે રાખવા યોગ્ય સાવધાની

- દશાંગાદિ ધૂપથી સુવાસિત શુદ્ધ રેશમનાં પૂજાના વસ્ત્રો સ્વચ્છ ગરમશાલ ઉપર ઊભા રહીને પહેરવાં જોઈએ.
- ધોતીયું પહેરતી વખતે ગાંઠ ન મારવી જોઈએ. સુયોગ્ય ભાગ્યશાળી પાસે શિખી લેવું.
- ધોતીયામાં આગળ-પાછળ પાટલી વ્યવસ્થિત કરવી અને અધોઅંગ (કમરની નીચેનો ભાગ) પૂર્ણ ઢંકાય તેમ પહેરવું.
- ધોતીયા ઉપર સુવર્ણ - ચાંદી કે પીત્તળ-ત્રાખાનો નકશી કામવાળો કંદોરો અવશ્ય પહેરવો.
- ખેસના બન્ને છેડામાં પ્રમાર્જનામાં ઉપયોગી રેશમી દોરાની દશીઓ જરૂર રાખવી.
- ખેસ પહેરતી વખતે જમણો ખભો ખુલ્લો રાખવો પણ બહેનોની જેમ બન્ને ખભા ન ઢાંકવા.
- ખેસ લંબાઈ- પહોળાઈમાં સુયોગ્ય મોટો અને અષ્ટપડ મુખકોશ બંધાય, તેવો રાખવો.
- વૈભવ અનુસાર દશેય આંગળીઓ મુદ્રિકા (વીંટી)થી અલંકૃત કરવી. તેમાં અનામિકા તો કરવી જ.
- વીરવલય-બાજુબંધ-નવશેર સોનાનો હાર, મુગટ આદિ અલંકારો પહેરવાં.
- સ્ત્રીઓએ પણ સોળે શણગારે સજીને રુમાલ સહિત ચાર વસ્ત્ર પહેરીને પ્રભુ પાસે આવવું.
- સ્ત્રીઓએ સુયોગ્ય આર્ય મર્યાદાને શોભે, તેવા વસ્ત્રો પહેરવાં. મસ્તક હંમેશાં ઢાંકેલું રાખવું.
- સ્ત્રીઓએ પૂજાનો રુમાલ નાનો રાખવાના બદલે સ્કાર્ફ જેવડો મોટો ચોરસ રુમાલ રાખવો.
- પુરુષોએ પૂજામાં સિલાઈ વગરનાં-અખંડ-અતિસ્વચ્છ - નિર્મળ બે જ વસ્ત્ર વાપરવાં.

ગાંઠ માર્યા વગર
ધોતીયું આમ પહેરાય

કંદોરો બાંધવો
જરૂરી

- પૂજાનાં વસ્ત્ર થી નાક, પસીનો, મેલ આદિ અશુચિ સાફ કરવાનું કામ ન કરાય.
- પૂજાનાં વસ્ત્રો ફક્ત પૂજા માટે વપરાય, સામાયિક આદિ માટે ન વપરાય.
- પૂજાનાં વસ્ત્રો રોજે રોજ સ્વચ્છ નિર્મળ પાણીથી ધોવા જોઈએ. ધોયા વગર બીજા દિવસે ન પહેરાય.
- પૂજાના વસ્ત્રોમાં કાંઈ પણ ખવાય કે પીવાય નહિ અને અશુચિકર્મ લઘુનીતિ આદિ પણ ન કરાય. થઈ જાય તો પૂજામાં ન પહેરાય.

આગળ તરફ આ
બ્રમાણે પહેરવા

પાછળ તરફ આ
બ્રમાણે પહેરવા

- પૂજાનાં વસ્ત્ર પોતાનાં જ વાપરવાનો આગ્રહ રાખવો. સંસ્થાનાં વાપરવાં પડે તો ઉપયોગ કરી યોગ્ય સ્થાને મૂકવાં.
- પુરુષો માટે લેંગો-ઝભ્મો, ગંજી, શાલ-સ્વેટર પેન્ટ-શર્ટ, ટીશર્ટ આદિ કપડા પૂજામાં ન ચાલે.
- શિયાળા કે ઠંડીના દિવસોમાં સીવેલાં વસ્ત્ર પહેરવાને બદલે પૂજા માટેની

અલગ ગરમસાલ રાખવી. તે ગભારામાં જતાં પહેલા કાઢી નાખવી.

- ઘરેથી સ્નાન કરી ચાલુ ધોયેલાં વસ્ત્ર પહેરી દહેરાસરે આવી ફરીવાર સ્નાન કર્યા વગર પૂજાનાં કપડા પહેરી પૂજા કરવાથી આશાતના લાગે.
- પૂજા કરવા જતી વખતે ઘડિયાળ-ચાવી-ટોકન આદિ કાંઈ પણ સાથે ન રખાય.

- કર્મવશના કારણે મોબાઈલ આદિ દર્શન કરવા જતાં રાખવો જ પડે, તો સ્વીચ ઓફ કરવાનું ભૂલવું નહિ.
- પૂજાનાં વસ્ત્ર અનેક લાભોનું કારણ હોવાથી શુદ્ધ ૧૦૦% શીલ્ક (રેશમ)નાં જ વાપરવાં. પૂજાનાં વસ્ત્ર પહેરતાં પહેલા 'ૐ હ્રીં ઑં કૌં નમઃ' આ મંત્ર બોલી વસ્ત્રો પર હાથ ફેરવવો. પછી વિધિ મુજબ પહેરવા.

- પોતાના ઘરેથી લાવેલા લોટાના પાણીથી ખુલ્લી જગ્યાએ પગ ધોવા.
- સંસ્થામાં રાખેલ પાણીથી પગ ધોતાં પહેલા 'જમીન જીવજંતુ રહિત છે કે નહિ...' તેની ચોક્કસાઈ કરવી. ગાળેલું પાણી જ વાપરવું. વાસણ ઢાંકેલું રાખવું.
- પગ ધોતી વખતે એક-બીજા પગના પંજાને પરસ-પરસ ક્યારેય ન કરવા, તેમ કરવાથી પોતાનો અપયશ ફેલાય.
- ધોવાયેલ પાણી ગટર- નીલ-નિગોદ આદિમાં ન જાય, તેની

જયણાપૂર્વક જિનાલય
તરફ ગમન

જયણાપૂર્વક પગ
શુદ્ધીકરણ

પૂર્ણ કાળજી રાખવી.

- થોડાક જ પાણીનો ખૂબ સાવધાની પૂર્વક ઉપયોગ કરવો.
- જયણાપૂર્વક કરાયેલી સઘળીયે ક્રિયા કર્મ-નિર્જરામાં સહાયક બનતી હોય છે.
- પોતાના વૈભવ અને મોભા અનુસાર આડંબર પૂર્વક ઋદ્ધિ સાથે સુયોગ્ય નયનરમ્ય પૂજાની સામગ્રી લઈને જ દહેરાસરે જવું.
- દર્શન કરવા જનારે પણ સુયોગ્ય સામગ્રી સાથે રાખવી.

દેરાસરમાં પ્રવેશતી વખતે વિધિ

- પૂજાની સામગ્રી સાથે પ્રભુજીની દૃષ્ટિ પડતાં જ માથુનમાવી બે હાથ જોડીને ‘નમો જિણાણં’ નો ઉચ્ચાર મંદસ્વરે કરવો.
- વિદ્યાથીએ દફતર, ઓફિસ જનારે પાકીટ - સૂટકેશ-થેલો અને અન્ય કોઈ પણ દર્શનાર્થીએ ખાવા-પીવા-શણગાર આદિની સામગ્રીનો દેરાસર બહાર ત્યાગ કરીને પ્રવેશ કરવો.

પહેલી નિસીહિ બોલતી વખતે વિધિ

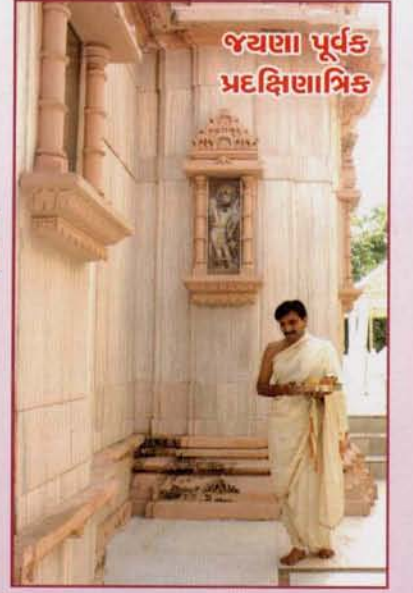
- દેરાસરના મુખ્ય પ્રવેશદ્વાર ઉપર નિસીહિ ત્રણવાર બોલી પ્રવેશ કરવો.
- ‘પહેલી - નિસીહિ’ બોલવાથી સંસારની તમામ વસ્તુઓનો મન-વચન-કાયાથી ત્યાગ થતો હોય છે.
- દેરાસર સંબંધિત કોઈ પણ સૂચન અને જાતે સફાઈ કામ આદિ કરવાની છૂટ હોય છે.
- અધિકૃત વ્યક્તિ સૂચન કરે, તે યોગ્ય કહેવાય. આરાધકવર્ગ ખૂબ કોમળતા - મીઠાશ સાથે સૂચન કરી શકે.
- દેરાસરની શુદ્ધિ-રક્ષણ-પોષણ-પાલનનું કાર્ય જાતે કરવાથી અનંતગણો ફળ મળે છે.
- એકવાર ઘંટનાદ પ્રવેશ કરતા કરવો.

નમ્રતા સાથે જિનાલયમાં પ્રવેશ

‘પહેલી નિસીહિ’ રંગમંડપમાં પ્રવેશ કરતી વખતે

જયણા પૂર્વક પ્રદક્ષિણાત્રિક

પ્રદક્ષિણાના દુહા

કાળ અનાદિ અનંતથી, ભવ ભ્રમણનો નહિ પાર; તે ભવ ભ્રમણ નિવારવા, પ્રદક્ષિણા દઈ ત્રણ વાર. ૧ ભમતીમાં ભમતા થકાં, ભવ ભાવઠ દૂર પલાય; દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર રૂપ, પ્રદક્ષિણા ત્રણ દેવાય. ૨ જન્મ-મરણાદિ સવિ ભય ટળે, સીઝે જો દર્શન કાજ; રત્નત્રયી પ્રાપ્તિ ભણી, દર્શન કરો જિનરાજ. ૩ જ્ઞાન વડું સંસારમાં, જ્ઞાન પરમસુખ હેત; જ્ઞાન વિના ગજ જીવડા, ન લહે તત્ત્વ સંકેત. ૪ ચય તે સંચય કર્મનો, રિકત કરે વળી જેઠ; ચારિત્ર નિર્યુક્તિએ કલ્હુ, વંદો તે ગુણ ગોહ. ૫ દર્શન - જ્ઞાન - ચારિત્ર એ, રત્નત્રયી શિવદ્વાર; ત્રણ પ્રદક્ષિણા તે કારણે, ભવદુઃખ ભંજનહાર. ૬

- પ્રદક્ષિણા બાદ ભાવવાહી સ્તુતિઓ મંદસ્વરે બોલવી.
- દુહા મંદસ્વરે ગંભીર અવાજે એકલયમાં ‘સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર’ની પ્રાપ્તિ માટે બોલવા.
- પ્રદક્ષિણા આપતી વખતે કપડાં સરખાં કરવાં, આડું-અવળુ જોવું, ઈત્યાદિ કરવાથી આશાતના લાગે.
- પૂજાની સામગ્રી સાથે રાખીને ખૂબ કાળજી પૂર્વક જયણાનું પાલન કરવા સાથે પ્રદક્ષિણા આપવી.
- પ્રદક્ષિણા ન આપવી અથવા એકજ આપવી અથવા અધુરી આપવી અથવા પૂજા કર્યા પછી આપવી, તે અવિધિ કહેવાય.

પ્રદક્ષિણા આપતી વખતે રાખવા યોગ્ય કાળજી

- મૂળનાયક પ્રભુજીની જમણી બાજુથી (આપનારની ડાબી બાજુથી) ઈર્યાસમિતિના પાલન પૂર્વક ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપવી.
- શક્ય હોય તો દહેરાસરના પૂર્ણપરિસરને અથવા મૂળનાયક પ્રભુજીને અથવા ત્રિગડામાં બિરાજમાન પ્રભુજીને પ્રદક્ષિણા આપવી.
- શત્રુંજય તીર્થના દુહા બોલવાના બદલે ‘કાલ અનાદિ અનંતથી...’ દુહાઓ ત્રણ પ્રદક્ષિણામાં બોલવા.

આઠ પડવાળો
મુખકોશ આમ
તૈયાર કરાય

મુખ-કોશ
આવી રીતે
બંધાય

‘ભાવવાહી સ્તુતિઓ’

- દર્શનં દેવદેવસ્ય, દર્શનં પાપનાશનમ્, દર્શનં સ્વર્ગ-સોપાનં, દર્શનં મોક્ષ-સાધનમ્. ૧.
- જેના ગુણોના સિંધુના, બે બિંદુ પણ જાણું નહિ, પણ એક શ્રદ્ધા દિલ મહિ, કે નાથ સમ કો છે નહિ; જેના સહારે કોડો તરીયા, મુક્તિ મુજ નિશ્ચય સહી, એવા પ્રભુ અરિહંતને, પંચાંગ ભાવે હું નમું. ૨.
- સંસાર ઘોર અપાર છે, તેમાં ડૂબેલાં ભવ્યને, હે તારનારા નાથ ! શું ભૂલી ગયા નિજ ભક્ત ને; મારે શરણ છે આપનું, નવિ ચાહતો હું અન્યને, તો પણ પ્રભુ મને તારવામાં, ટીલ કરો શા કારણે? ૩.
- જે દ્રષ્ટિ પ્રભુ દરિશણ કરે, તે દ્રષ્ટિને પણ ધન્ય છે, જે જીભ જિનવરને સ્તવે, તે જીભને પણ ધન્ય છે; પીવે મુદા વાણી સુધા, તે કર્ણયુગને ધન્ય છે, તુજ નામ મંત્ર વિશદ ધરે, તે હૃદયને પણ ધન્ય છે. ૪.
- સુણ્યા હશે પૂજ્યા હશે, નિરખ્યા હશે પણ કો’ક દાણે, હે જગતબંધુ ! ચિત્તમાં, ધાર્યા નહિ ભક્તિ પણે; જનમ્યો પ્રભુ તે કારણે, દુઃખ પાત્ર આ સંસારમાં, આ ભક્તિ તે ફળતી નથી, જે ભાવ શૂન્ય આચારમાં. ૫.

અષ્ટપડમુખકોશ બાંધવાની વિધિ

- પ્રભુજીની દૃષ્ટિ ન પડે, તેવી જગ્યાએ ઉભા રહીને પૂર્ણતયા આઠ પડ થાય, તેમ મુખકોશ બાંધવો, પછી પાણીથી હાથ શુદ્ધ કરવા.
- પુરુષોએ ખેસથી જ મુખકોશ બાંધવો અને બહેનોએ પણ પૂર્ણ લંબાઈ-પહોળાઈ સાથે ચોરસ સ્કાર્ફના રુમાલથી અષ્ટપડ મુખકોશ બાંધવો.
- મુખકોશના આઠ પડથી બન્ને નાસિકા (નાક) અને બન્ને હોઠ સંપૂર્ણપણે ઢંકાઈ જાય, તેમ જ બાંધવો.
- મુખકોશ વ્યવસ્થિત બાંધ્યા પછી વારંવાર મુખકોશ નો સ્પર્શ, ઉંચો-નીચો કરવો, તે આશાતના છે.
- ખેસ અથવા રુમાલ ફક્ત એક હાથે મોટા ઉપર ઢાંકીને કેસરપૂજા કે પુષ્પપૂજા કે પ્રભુજીનો સ્પર્શ કરવાથી આશાતના લાગે.
- મુખકોશ બાંધીને જ ચંદન ઘસાય, પૂજા કરાય, આંગી કરાય અને પ્રભુજીના ખોખા-મુગટ આદિ પર પણ આંગી કરી શકાય.
- મુખકોશ બાંધ્યા પછી મૌન ધારણ કરવું જોઈએ. દુહા આદિ પણ મન માં ભાવવા જોઈએ. ઉચ્ચાર ન કરાય.

ચંદન ઘસતી વખતે રાખવા યોગ્ય કાળજી

- કપુર-કેશર-અંબર-કસ્તુરી આદિ ઘસવા યોગ્ય દ્રવ્ય કોરા હાથે સ્વચ્છ-વાટકીમાં કાઢી લેવા. સુખડ પણ પાણીથી સ્વચ્છ કરવો.

- મુખકોશ બાંધ્યા પછી ઓરસીયા નો સ્પર્શ કરવો. શુદ્ધ જલ એક સ્વચ્છ વાટકીમાં ગ્રહણ કરવું.
- ઓરસીયો સ્વચ્છ થાય પછી કપૂર (બરાસ) + પાણી મિશ્રિત કરીને સુખડ ઓરસીયા પર ઘસવું અને ઘસાયેલું ચંદન એક વાટકીમાં લઈ લેવું..
- પછી કેશર આદિ +પાણી મિશ્રણ કરીને સુખડ ઘસવું અને તૈયાર થયેલ કેશર ને સ્વચ્છ હથેળીના સહારે વાટકીમાં લેવું.
- કેશર-ચંદન વાટકીમાં લેતી વખતે અને ઘસતી વખતે શરીરનો પસીનો - નખ અડવાં ન જોઈએ અને પોતાના તિલક માટે અલગ વાટકીમાં કેશર ઘસેલું ગ્રહણ કરવું.
- કેશર આદિ ઘસતી વખતે અને ઓરસીયાની આસપાસ રહેતી વખતે સંપૂર્ણ મૌન ધારણ કરવું.
- પ્રભુજીની ભક્તિ સિવાય શારીરિક રોગ-ઉપશાન્તિ કે સાંસારિક કાર્ય માટે ચંદનાદિ ઘસવાથી દેવદ્રવ્યના ભક્ષણનો દોષ લાગે.

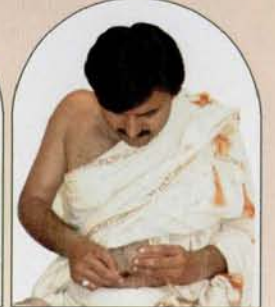
ચંદન-કેશર ઘસતાં આમ કરવું

તિલક કરવાની વિધિ

કપાળ-
કાન-
ગળા-
હૃદય-
નાભિ પર
તિલક

- પુરુષોએ દીવાની જ્યોત અને બહેનો એ ● ગોળ આકારે તિલક કરવો.
- પ્રભુજીની દૃષ્ટિ ન પડે તેવા સ્થળે પદ્માસને/ઉભા રહીને બે ભ્રમરના મધ્યસ્થાનમાં તિલક કરવું.
- પુરુષોએ બે કાન, ગળા પર, હૃદય પર અને નાભિ પર પણ તિલક કરવું, પરંતુ બહેનો એ કંઠ સુધી.
- તિલક કરતાં પૂર્વે 'ૐ આં હ્રીં ક્લૌં અર્હતે નમઃ' મંત્ર સાતવાર બોલી કેશરને મંત્રિત કરવું.
- 'હું ભગવાનની આજ્ઞા શિરોધારણ કરું છું'. આવી ભાવના રાખવા પૂર્વક કપાળે 'આજ્ઞા-ચક્ર' ના સ્થાને તિલક કરવું.

અભિષેક માટે કળશ તૈયારીની વિધિ

- ગાયનું દૂધ = ૫૦% નિર્મળ પાણી = ૨૫ %, દહી ૧૦%, સાકર = ૧૦%, અને ગાયનું ઘી = ૫% = ૧૦૦% પંચામૃત.
- પદ્માલ માટે પંચામૃત મુખકોશ બાંધીને જાતે મૌનપૂર્વક તૈયાર કરવું.
- કુવો-વાવડી-વરસાદનું પાણી ગાળીને સ્વચ્છ વાપરવું. પણ નળનું કે ગાળ્યા વગરનું પાણી ન વાપરવું.
- ફક્ત દૂધનો જ પદ્માલ કરવાનો હોય ત્યારે દૂધમાં એક ચમચી જ પાણી ઉમેરી તૈયાર કરાય.
- પંચામૃત કે શેરડીના રસ (અખાત્રીજ)નો પદ્માલ કર્યા પછી ચીકાશ સંપૂર્ણતયા સાફ થાય, તેમ કરવું.
- પદ્માલ માટે તૈયાર કરેલ કળશ, વાટકા આદિ ટાંકીને જ રાખવાનો આગ્રહ રાખવો.
- પદ્માલમાં થૂંક-પરસેવો-શ્લેષ્મ આદિ ન પડે, તેની ખાસ કાળજી રાખવી.

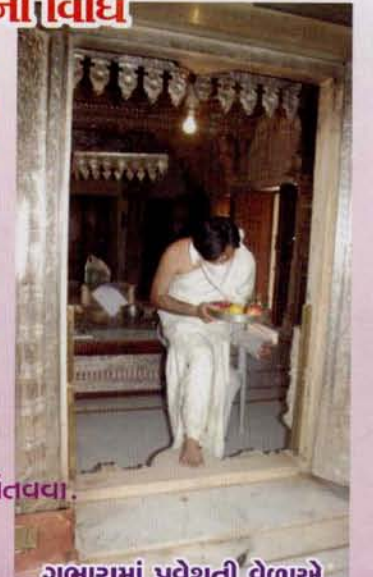
શુદ્ધ જલ અભિષેક માટે આમ પ્રહણ કરાય

અભિષેક માટે પંચામૃત તૈયાર આમ કરાયે

ગભારામાં પ્રવેશ સમયની વિધિ

- ગભારામાં પ્રવેશ કરતાં પૂર્વે દેરાસર સંબંધિત કાર્યના ત્યાગ સ્વરૂપ બીજી નિસીદિ ત્રણ વાર અવશ્ય બોલવી.
- અંગપૂજામાં ઉપયોગી સામગ્રી જ સાથે રાખવી. બટવો-ડબ્બી-બગલ થેલો-થેલી આદિ ન લઈ જવાય.

ગભારામાં પ્રવેશતી વેળાએ

- ગભારામાં પ્રવેશ કરતાં રાગ-દ્રેષ રુપી સિંહના મોઢા ઉપર જમણો પગ ચાંપીને પ્રવેશ કરવો.
- અતિસ્વચ્છ થયેલ હાથ અને પૂજાની સામગ્રીને જ્યાં - ત્યાં સ્પર્શ ન કરાવવો જોઈએ.
- અંગપૂજાના ધ્યેયથી જ ગભારામાં પ્રવેશ કરવો ત્યારે મૌન ધારણ કરી દુહા પણ મનમાં જ ચિંતવવા.
- મુખકોશ બાંધીને જ પ્રવેશ કરવો.

પ્રભુજી પરનું નિર્માલ્ય ઉતારવાની અને પક્ષાલ કરવાની વિધિ

- સ્વચ્છ થાળ પ્રભુજી આગળ રાખીને ખૂબ કોમળતા પૂર્વક ધીરતા રાખીને જીવ-જંતુની જચણા પૂર્વક ફૂલ આદિ નિર્માલ્ય ઉતારવાં.
- વાસી ફૂલવાળી થાળીને સુયોગ્ય સ્થાને મૂકીને ખોખુ-મુગટ-કુંડલ આદિ એક પછી એક ઉતારવાં.
- ખોખા-મુંગટ-કુંડલ-પાંખડા આદિ જમીન ઉપર ન મુકતાં સુયોગ્ય પિત્તળના થાળમાં બહુમાન પૂર્વક મૂકવા.
- સુકોમળ મોરપીંછથી પ્રભુજીના અંગોમાં શેષ બાકી રહેલા નિર્માલ્યને ખૂબ ધીરતા પૂર્વક ઉતારવું.
- પખાસનમાં એકત્રિત થયેલ નિર્માલ્યને પ્રભુજીના સ્પર્શ વગર પૂંજણીથી એકત્રિત કરવું.
- વાસી ચંદન-કેશર ને કાઢવા અને સોના-ચાંદીના વસ્ત્ર - બાદલાને કાઢવા પાણી વાટકામાં લેવું.
- તેમાં હથેળીને પાણીથી ભીની કરી ધીમેથી કેશર આદિ ઉતારીને વાટકામાં સંગ્રહ કરવો.
- સ્વચ્છ સુતરાઉ એક અંગલૂછણાંને સ્વચ્છ પાણીના વાટકામાં પળાડીને તે વસ્ત્રથી શેષ રહેલ ચંદન દૂર કરવું. પછી પક્ષાલ કરી નિર્માલ્ય કાઢવું.
- છતાં પ્રભુજીના અંગ-ઉપાંગમાં કેશર આદિ રહી જાય તો ખૂબ કોમળતાથી વાળાફૂંચીનો ઉપયોગ કરવો.
- અષ્ટપદ મુખકોશ બાંધી બન્ને હાથમાં કળશ પકડીને પ્રભુજીના મસ્તકથી પંચામૃત-દુધ આદિનો પક્ષાલ કરવો.
- પક્ષાલ કરતી વખતે સંપૂર્ણ મૌન ધારણ કરવું અને પોતાનો દેહ (આત્મા) નિર્મળ થઈ રહ્યો છે, તેવી ભાવના ભાવવી.

મોરપિંછથી વાસી શુદ્ધ આમ કરાય

પૂંજણીથી ફક્ત પખાસણ

વાસી કેશરને આમ દૂર કરાય

પક્ષાલ 'પંચામૃત' આદિનું મસ્તકે થી કરાય

પક્ષાલ પછી શુદ્ધીકરણ

૨૭ ડંકા આમ વગાડાય

- પક્ષાલ વખતે શક્ય હોય તો રંગમંડપમાં રહેલ ભાવિકોએ ઘંટનાદ-શંખનાદ-નગારા આદિ વાજુંત્રો લયમાં વગાડે.
- પંચામૃત કે દૂધનો અભિષેક ચાલતો હોય ત્યારે પાણીનો ન કરવો. તે જ મુજબ પાણીના અભિષેક વખતે જાણવું.
- અભિષેક કરતી વખતે પોતાના વસ્ત્ર કે શરીરનો કોઈ પણ ભાગ કે કળશ, નખ આદિ કર્કશ વસ્તુ પ્રભુજીને ન સ્પર્શે, તેની કાળજી રાખવી.
- પક્ષાલ માટે અન્ય ભાવિકોને જોર-જોરથી બૂમ પાડી બોલાવવા, તે પ્રભુજીની આશાતના કહેવાય.
- પ્રભુજીની સુંદર આંગી રચાયેલ હોય અને તેથી વિશેષ સારી આંગી કરવાની પોતાની ક્ષમતા હોય તો સવારે પક્ષાલ કરેલ પ્રભુજીને બહુમાન ભાવપૂર્વક પધરાવીને ફરીવાર પક્ષાલ કરી શકાય. નહિતર ન કરાય.
- પક્ષાલ થઈ ગયેલ હોય અથવા અંગલૂછણાં ચાલતા હોય કે થઈ ગયેલા હોય અથવા કેશર પૂજા આદિ પણ ચાલું થઈ ગયેલ હોય અથવા પોતે ચૈત્યવંદનાદિ ભાવપૂજા કરતા હોય ત્યારે ભગવાનને

અંગૂઠે પણ પક્ષાલ ન જ કરાય.

- વૃષભાકાર કળશથી પ્રભુજીનો પક્ષાલ કરી શકાય.
- પક્ષાલ કરતી વખતે પખાસણમાં એકત્રિત થયેલ 'નમણ'ને સ્પર્શ પણ ન કરાય.
- પક્ષાલ કે પૂજા કરતાં મુખકોશ કે વસ્ત્ર કે શરીરના કોઈ પણ ભાગને સ્પર્શ ન જ કરાય.
- કળશ નીચે ન પડવો જોઈએ, પડી જાય તો ઉપયોગ ન થાય. નહવણ જલ ઉપર પગ ન આવે, તેમ કરવું.

- ન્હવણ જલને પ્રભુપૂજામાં ઉપયોગી બાગ બગીચામાં ન પરઠવાય. ન્હવણજલના સંયોગથી ઉત્પન્ન થયેલ ફુલ-ડમરો આદિ 'નિર્માલ્ય દેવદ્રવ્ય' કહેવાય. તેનો ફરીવાર ઉપયોગ કરતાં પહેલાં યોગ્ય વળતર દેવદ્રવ્યમાં ભરવું.

- ન્હવણજલ પરઠવવા માટે ૮ ફુટ ઊંડી અને ૩-૪ ફુટ લંબચોરસ કુંડી ઢાંકણ સાથે બનાવવી.

- પંચામૃત કે દૂધનો અભિષેક ગભારામાં કે પ્રભુજીની નજીક થાય ત્યારે દૂર રહેલ ભાગ્યશાળી બોલે કે (પુરૂષો નમોઽર્હત્ બોલે)

મેરૂશિખર ન્હવરાવે હો સુરપતિ !,
મેરૂં શિખર ન્હવરાવે...

જન્મકાળ જિનવરજી કો જાણી,
પંચ રૂપ કરી આવે.. હો સુરપતિ !...

રત્ન પ્રમુખ અડજાતિના કળશા,
ઔષધિ ચૂરણ મિલાવે.. હો સુરપતિ !...

ખીરસમુદ્ર તીર્થાદક આણી,
સ્નાત્ર કરી ગુણગાવે.. હો સુરપતિ...

એણિ પરે જિન પડિમા કો ન્હવણ કરી,
બોધિ-બીજ માનુ વાવે.. હો સુરપતિ !...

અનુક્રમે ગુણ રત્નાકર ફરસી,
જિન-ઉત્તમપદ પાવે.. હો સુરપતિ...

- (પક્ષાલ કરનાર પોતે જ સુરપતિ બનીને જન્માભિષેક કરતો હોય, ત્યારે પોતે પોતાના માટે સુરપતિ આવ્યા, તેમ ન કહેતાં પોતાના કર્મમળ દૂર થઈ રહ્યા છે, તેમ ભાવે. અન્યો 'સુરપતિ' કહી સંબોધી શકે.

- નિર્મળજલથી અભિષેક કરનાર ભાગ્યશાળી મનમાં ભાવે અને યોગ્ય આંતરે ઉભા રહેલા ભાગ્યશાળી બોલે કે (પુરૂષો નમોઽર્હત્ બોલે)

“જ્ઞાન કળશ ભરી આતમા,

સમતા રસ ભરપૂર ।

શ્રી જિનવરને નવરાવતાં,

કર્મ થાયે ચક્રચૂર ॥૧॥

જલપૂજા જૂગાતે કરો,

મેલ અનાદિ વિનાશ ।

જલ પૂજા ફળ મુજ હોજો,

માગું એમ પ્રભુ પાસ ॥૨॥”

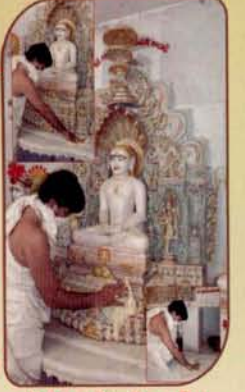
“ૐ હ્રીં શ્રી પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય
જન્મ-જરા-મૃત્યુ નિવારણાય શ્રીમતે
જિનેન્દ્રાય જલં યજામહે સ્વાહા”

(૨૭ ડંકા વગાડવા)

અંગલૂંછણાં કરતી વેળાએ રાખવા યોગ્ય કાળજી

- અંગલૂંછણાં દશાંગ આદિ સુગંધિત ધૂપ થી ધૂપવાં અને સાથે પોતાના બન્ને હાથ પણ ધૂપવાં.
- પ્રભુજીનો સાક્ષાત્ અત્યારે જ જન્મ થયો છે, તેવા ભાવ સાથે ખૂબ જ કોમળતાથી અંગલૂંછણાં કરવા.
- પહેલું અંગલૂંછણું સહેજ જાડું, બીજું તેથી થોડું પાતલું (પાકી મલમલનું) અને ત્રીજું સહુથી બારીક (કાચી-મલમલનું) રાખવું.
- અંગલૂંછણાં શુદ્ધ સુતરાઉ, મુલાયમ, સ્વચ્છ, ડાઘા વગર-કાણાં વગરનાં રાખવાં.
- અંગલૂંછણાં કરતી વખતે પોતાના હાથને વસ્ત્ર-શરીર-મુખકોશ-નખ આદિ કોઈનો પણ સ્પર્શ ન કરાય, થાય તો હાથ પાણીથી સ્વચ્છ કરવા.
- ખૂબજ કાળજી રાખવા છતાં અંગલૂંછણાં પોતાના શરીર-વસ્ત્ર-પાસાન-ભૂમિતલને સ્પર્શી જાય, તો તે અંગલૂંછણાંનો ઉપયોગ પ્રભુજી માટે ક્યારેય ન કરવો.
- અંગલૂંછણાં નો સ્પર્શ પાટલૂંછણાં-જમીનલૂંછણાં સાથે થઈ જાય તો તે અંગલૂંછણાંનો ઉપયોગ ન જ કરાય. તે જ પ્રમાણે પાસાન કોરં કરવામાં ઉપયોગી પાટલૂંછણાંનો સ્પર્શ ભોયતળીયે લૂંછવામાં ઉપયોગી ભૂમિલૂંછણાં સાથે થઈ જાય, તો તેનો પાટલૂંછણાં તરીકે ઉપયોગ ન કરાય.
- અંગલૂંછણાંમાં પહેલો કરતી વખતે પ્રભુજી પર રહેલ વિશેષ પાણીને ઉપર-ઉપરથી કોરં કરવું અને બીજું કરતી વખતે સંપૂર્ણ શરીર ને કોરં કર્યા પછી અંગ-ઉપાંગ - પાછળ - હથેળી નીચે - ખભા નીચે આદિ જગ્યાએ ખાસ અંગલૂંછણાંની જ લટ બનાવીને આર-પાર કાઢીને વિવેક પૂર્વક કોરં કરવું.
- તે લટથી કોરં થવું શક્ય ન હોય, ત્યારે જ સુયોગ્ય-સ્વચ્છ-ધૂપાવેલી સોના-ચાંદી-તાંબા-પીતલ કે સુખડની કૂંચી (શળી) થી હળવાશ સાથે કોરં કરવું.
- ત્રીજું કરતી વખતે સંપૂર્ણ કોરા થયેલ પ્રભુજીનો હળવાશ થી સર્વાંગે સ્પર્શ કરીને વિશેષ કોરં કરવું.
- અષ્ટ પ્રાતિહાર્ય સહિત પરમાત્માને અંગલૂંછણાં કરતી વખતે પ્રભુજી ને કર્યા પછી અષ્ટ પ્રાતિહાર્ય આદિ પરિકર (દેવ-દેવી-ચક્ષુ યક્ષિણી-પ્રાસાદદેવી આદિ) ને પણ કરી શકાય.

પ્રભુજીના પરિકરને પાસાનને પાટલૂંછણાથી

નીચે જમીનને જમીન લૂંછણાથીલૂંછવું

અંગલૂંછણાને સુવાસિત કરવા

પહેલું અંગલૂંછણું આમ કરાય.

સળીના સહારે અંગલૂંછણાંનો ઉપયોગ

બીજા અંગલૂંછણાંમાં અંગ-ઉપાંગને કરાય

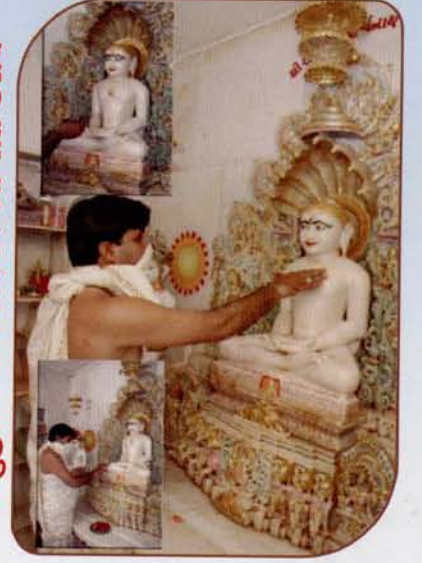
ત્રીજા અંગલૂંછણાંમાં આમ કરાય

- પરિકર વગરના સિદ્ધાવસ્થા ના પ્રભુજી હોય અને મૂળનાયક પ્રભુજીના અધિષ્ઠાયક દેવ-દેવી અને પ્રાસાદદેવીની અલગ સ્થાપના કરેલ હોય, તો તેઓને પ્રભુજીમાં ઉપયોગી સિવાયનાં અંગલૂંછણાં કરવાં.
- અંગલૂંછણાંનો પ્રારંભ કરતાં પહેલાં અંગલૂંછણાં મૂકવા ઉપયોગી એક થાળ સાથે રાખવો અને તેમાં અંગલૂંછણાં રાખવાં. પળાસન-દરવાજા-ખીટી-પાઈપ આદિ માં અંગલૂંછણાં કર્યા પહેલાં કે પછી ન રખાય.
- અંગલૂંછણાં કરતી વખતે એક હાથનો પ્રભુજીને કે દીવાલ કે પરિકર કે અન્ય કોઈને પણ ટેકો ન દેવાય.
- પક્ષાલ કર્યા પછી અંગલૂંછણાં કરતાં પહેલાં પંચધાતુના પ્રભુજી કે સિદ્ધચક્રજી આદિ ચંત્રોમાંથી પાણી નિતરવા આડા- અવળા-ઉંધા-ઉંચા-નીચા એકબીજા ઉપર ન રખાય. તે મહાન ધોર આશાતના કહેવાય.
- અંગલૂંછણાં કરતી વખતે સ્તુતિ-સ્તોત્રપાઠ કે એકબીજાને ઈશારો આદિ કરવાથી આશાતના લાગે.
- અંગલૂંછણાંનું કાર્ય પૂર્ણ થતા ની સાથે જ સંપૂર્ણ સ્વચ્છ અને અંગલૂંછણાં સૂકવવા માટે જ અનામત રખાયેલી દોરી પર કોઈના પણ મસ્તક આદિ શરીર સ્પર્શ નહિ, તેમ તુરંત સૂકવી દેવાં.
- પાટલૂંછણાં કરવાવાળાને અંગલૂંછણાંનો સ્પર્શ ન થવો જોઈએ. પાટલૂંછણાં કરતી વેળાએ પ્રભુજીની પાછળ કે આગળ કે આજુ-બાજુમાં ફેરવતી વેળાએ પ્રભુજી કે પરિકર આદિનો સ્પર્શ ન જ થવો જોઈએ. થાય તો મહાન આશાતના લાગે.
- અંગલૂંછણાં - પાટલૂંછણાં - જમીનલૂંછણાંની દોરી અલગ-અલગ (અનામત) રાખવી જોઈએ.
- અંગલૂંછણાં ધોતી વખતે સુયોગ્ય કથરોટ (થાળ)માં અન્ય વસ્ત્રો ન સ્પર્શ, તેની કાળજી રાખવી.
- પાટલૂંછણાં ધોતી વખતે પણ તે જ મુજબ કાળજી રાખવી. જમીન લૂંછણાં યોગ્ય રીત અલગ જ ધોવાં.
- શક્ય હોય તો પ્રભુજીની ભક્તિમાં ઉપયોગી વસ્ત્ર-વાસણ આદિના ધોવણનું પાણી ગટર-ખાળમાં ન જાય, તેની કાળજી રાખવી.
- અંગલૂંછણાં સુકાઈ ગયા પછી બન્ને હાથ સ્વચ્છ કરી મૌન ધારણ કરી ફક્ત બે હથેળીના સ્પર્શથી વાળવા.
- પાટલૂંછણાં પણ તે જ મુજબ કરવા અને જમીન-લૂંછણાં પણ યથાયોગ્ય રીતે રાખવા.
- અંગલૂંછણાં ને સાચવવા અલગ સ્વચ્છ સુતરાઉ થેલી રાખવી. પાટલૂંછણાં તેનાથી અલગ સાચવીને રાખવાં.
- જમીનલૂંછણાંનો સ્પર્શ અન્ય કોઈ પણ વસ્ત્ર કે ઉપકરણને ન થાય, તેની કાળજી સાથે વાળીને રાખવા.
- અંગલૂંછણાં આદિ થઈ ગયા પછી સુગંધિત ધૂપ ને (પ્રભુ સમક્ષ) શુદ્ધિ માટે લઈ જઈને સુવાસિત કરવા.

પ્રભુજીને વિલેપણ કરવાની વિધિ

- દેશી કપૂર અને ચંદન મિશ્રિત સુગંધિત વિલેપન ને સુયોગ્ય થાળીમાં ધૂપાવીને ગભારામાં લઈ આવવું.
- જમણા હાથની પાંચેય આંગળીઓથી નખ ન લાગે, તેમ પ્રભુજીના સર્વ-અંગે વિલેપન કરવું.

પ્રભુજીને સર્વાંગે વિલેપન આ રીતે કરાય

- (વિલેપન પહેલાં બન્ને હાથ સંપૂર્ણ સ્વચ્છ કરવા જરૂરી જાણવા)
- વિલેપન પૂજામાં નવ-અંગ સાથે કોઈ સંબંધ નથી. સમસ્ત અંગને વિલેપન કરવાનું હોય છે.
- વિલેપન કરનાર ભાગ્યશાળી મનમાં દુહો ભાવે અને ગભારાની બહાર રહેલા ભાવિકો બોલે કે... (પુરૂષો 'નમોઽર્હત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વ સાધુભ્યઃ' બોલે)
- ‘શીતલ ગુણ જેહમાં રહ્યો, શીતલ પ્રભુ મુખ રંગ । આત્મ શીતલ કરવા ભણી, પૂજે અરિહા અંગ..૧૧૧૧’
- “ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા-મૃત્યુ-નિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય ચંદનં યજ્ઞમહે સ્વાહા” (૨૭ ડંકા વગાડવા)
- અર્થ : જે પ્રભુજીમાં શીતલ ગુણ રહેલો છે અને જેઓનું મુખ પણ શીતલ રંગથી ભરપૂર છે, એવા શ્રી અરિહંત પરમાત્માના અંગની પોતાના આત્માની શીતલતા માટે ચંદન-કપૂર આદિ શીતળ દ્રવ્યોથી પૂજા કરો.
- વિલેપન (ચંદન) પૂજા પૂર્ણ થયા પછી અંગલૂંછણાં સિવાયના અતિસ્વચ્છ વસ્ત્રથી પ્રભુજીના સર્વ-અંગે વિલેપન હળવાશ થી દૂર કરવો.
- વિલેપન કર્યા પછી તુરંત જ કોઈ ભાગ્યશાળીને સોના-ચાંદીના વસ્ત્ર થી ભવ્ય આંગી કરવાની ભાવના હોય તો વિલેપન દૂર કરવાની જરૂર નથી.
- વિલેપન ઉતારવાના વસ્ત્રનો ઉપયોગ કર્યા પછી તુરંત જ સુયોગ્ય સ્થાને સૂકવવા કાળજી રાખવી.
- વિલેપન વસ્ત્રને સ્વચ્છ પાણીથી ધોયા પછી અંગલૂંછણાં સાથે ધોઈ, સૂકવી અને મૂકી શકાય.
- વિલેપન વસ્ત્રને સ્વચ્છ પાણીથી ધોયા પછી અંગલૂંછણાં સાથે ધોઈ, સૂકવી અને મૂકી શકાય.

અંગ-રચના (આંગી) ની વિધિ

- ચાંદી આદિના ખોખા, મુગટ, પાંખડા આદિમાં આંગી મુખકોશ ખાંધીને જ કરાય. ● સોનું, ચાંદી, હીરા, માણેક, મોતી આદિ ઉત્તમ દ્રવ્યોથી આંગી થઈ શકે. ● સોના-ચાંદી કે પીત્તળના ટીકાથી પણ આંગી થઈ શકે. ક્રોમ કે હળકા ધાતુના ટીકા ન ચાલે. ● શુદ્ધ સુખડનો પાવડર અને ઉત્તમ સામગ્રી સાથે શુદ્ધ રેશમના દોરાથી થઈ શકે. ● સોના-ચાંદીના શુદ્ધ વરખ અને બાદલાથી પણ થઈ શકે. વરખને ડબાવવા માટેનું '૩' (કપાસ) શુદ્ધ અને સ્વચ્છ હોવું જોઈએ. તે '૩' કેશરવાળું થાય કે ભીનું થાય કે નીચે પડી જાય કે પોતાના અંગને સ્પર્શે તો ત્યાગ કરવો. ● ૩ (Cotton), મખમલ (Welwet), વુલન દોરા (Thread), સુતરાઉ દોરા આદિ જઘન્ય કક્ષાની વસ્તુથી કે ખાધ ખોરાકની સામગ્રીથી પણ ન કરવી જોઈએ. ● સુગંધવગરના ફુલ, ફુલની કળીઓ કે પાંદડા, કેશરવાળા ફુલો કે પૂર્ણ અવિકસિત ફુલોથી કે ફુલોની પાછળ વરખની પાછળના કાગળ ભેરવીને પણ આંગી ન થઈ શકે. ● બીજા દિવસે આંગી ઉતારતાં નિર્માલ્ય 'દેવ દ્રવ્ય' ની ઉપજ થાય, તેવી આંગી કરવી જોઈએ. ● કોઈએ નહિ પહેરેલા નવા સોના-ચાંદીના દાગીના પ્રભુજીને ચઢાવી શકાય. તે દાગીના પહેલેથી પાછા લેવાની સંકલ્પના કરી હોય તો પરત લઈને પોતાના ઉપયોગમાં લઈ શકાય. ● પૂજાની થાળી ઉંઘી કરીને પ્રભુજીને ન પધરાવાય. પ્રભુજીને પાછળ કે આગળ નીચે નમાવીને બાદલું આદિ ન છાંટી શકાય. ● સંપૂર્ણ સ્વચ્છ થાળીમાં કે સ્વચ્છ વસ્ત્ર પર પ્રભુજીને પધરાવીને રાંગી કરી શકાય.

પ્રભુજીની કેશરપૂજા વેળાએ રાખવા યોગ્ય સાવધાની

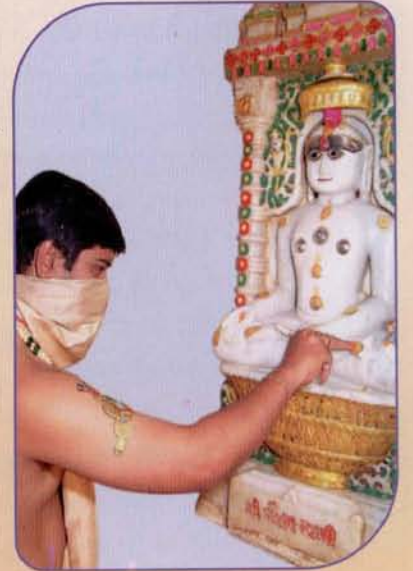
- હૃદય સાથે સીધો સંબંધ ધરાવનાર અને નામકર્મ ને દૂર કરવા સમર્થ અનામિકા આંગળીથી જ પ્રભુજીની કેશર પૂજા કરાય. નખનો સ્પર્શ ત્યજવો.
- અંબર-કસ્તૂરી-કેશર મિશ્રિત ચંદનની વાટકી સહેજ મોટા મોંઢાવાળી રાખવી. અતિપ્રવાહી કે અતિઘટ સ્વરૂપના બદલે મધ્યમકક્ષાનું પેસ્ટ જેવું એકાકાર (પાણી છૂટે નહિ તેવું) કેશર હોવું જોઈએ.
- પ્રભુજીના નવ-અંગે પૂજા કરતી વખતે જમણા-ડાબા અંગોમાં (પગ-ઘૂંટણ-કાંડા-ખભા) આંગળી એક વાર કેશરમાં બોળીને બન્ને સ્થળે પૂજા થઈ શકે. પણ જમણે પૂજા કર્યા પછી આંગળીમાં કેશર ન વધે, તો ડાબે પૂજા કરતા પહેલાં કેશરમાં આંગળી બોળી શકાય. દરેક અંગે પોતાનું કેશર લાગવું જરૂરી છે.
- બન્ને પગના અંગૂઠે એક જ વાર કેશર પૂજા થઈ શકે. વારંવાર કે અન્ય આંગળીમાં પૂજા ન કરાય.
- પૂજા કરતી વેળાએ સંપૂર્ણ મૌન ધારણ કરવું અને કોઈની પણ સાથે ઈશારાથી પણ જરૂરી વાત ન કરવી.
- પ્રભુજી પંચધાતુ ના હોય કે સાવ નાના હોય કે શ્રી સિદ્ધચક્રજી નો ગઢો હોય, તેની પૂજા કરતાં, તેઓ સહેજ પણ હલવા ન જોઈએ.
- વધારે ભગવાનની ટુંક સમયમાં પૂજા કરવાના લોભના

બદલે વિધિ સાથે થોડા ભગવાનની પૂજા કરવામાં વિશેષ લાભ હોય છે. કેશર લાલચોડ ન કરવું જોઈએ.

- ખૂબ જ ધીરતા - ગંભીરતા - સ્થિરતા - હળવાશ સાથે ક્રોમળતાથી પ્રભુજીની પૂજા કરવી જોઈએ.
- કોઈ ભાવિકે પ્રભુજીને ભવ્યઆંગી કરેલ હોય કે કરતાં હોય તો કેશર પૂજાનો આગ્રહ ન રાખવો. તેની અનુમોદના કરવી.
- દેરાસરમાં મૂળનાયકજીને પૂજાની વાર હોય અને અન્ય પ્રભુજી ની પૂજા કરવી હોય તો થોડું કેશર અલગ વાટકીમાં રાખીને પૂજા કરવી.
- કેશરપૂજા કરતાં પહેલાં જો પરમાત્માને કેશર ના રેલા ઉતરેલા હોય તો સુસ્વચ્છ વસ્ત્ર થી લૂંછીને પછી પૂજા કરવી. નહિતર લૂંછવાની જરૂર નથી.
- પૂજાના ક્રમમાં મૂળનાયકજી, અન્ય પરમાત્મા, શ્રી સિદ્ધચક્રજી ચંત્ર-ગઢો, શ્રી વીશસ્થાનક ચંત્ર-ગઢો, પ્રવચનમુદ્રામાં ગણધર ભગવંતો અને અંતે શાસનના અધિષ્ઠાયક સમ્યક્દ્રષ્ટિ દેવ-દેવીઓને કપાળે અંગૂઠેથી તિલક કરાય.
- પ્રભુજીની પૂજા કર્યા પછી સિદ્ધચક્રજી ને અને સિદ્ધચક્રજીને કર્યા પછી પ્રભુજીને કરી શકાય.
- પ્રવચન મુદ્રાવાળા ગણધર ભગવંતોને પૂજા કર્યા પછી તે જ કેશરથી પ્રભુજી કે સિદ્ધાવસ્થાવાળા ગણધર ભગવંતો કે સિદ્ધચક્રજીને પૂજા ન જ કરાય.
- શાસન દેવ-દેવીને અંગૂઠેથી મસ્તક ઉપર તિલક-કર્યા પછી તે કેશરથી કોઈને પણ પૂજા ન જ કરાય.
- શાસન રક્ષક દેવ-દેવીને, 'ધર્મ શ્રદ્ધામાં સહાયક બને અને ગમે તેવા વિઘ્નમાં પણ શ્રદ્ધા અડગ બની રહે' તેવા આશયથી પૂજા કરાય. તે સિવાય અન્ય આશય થી નહિ.
- પ્રવચનમુદ્રા કે ગુરુ અવસ્થામાં રહેલ ચરમભવી શ્રી ગણધર ભગવંતોને પ્રભુજી સમક્ષ ગુરુવંદન કરાય.
- પ્રભુજીના નવ-અંગે ક્રમથી પૂજા કરતાં પહેલાં તે તે અંગ ના દુહા મનમાં ભાવીને પછી તે તે અંગે પૂજા કરવી.

પ્રભુજીના અંગૂઠે પૂજા આમ કરાય

ગુરુ ગૌતમસ્વામીજીને આમ પૂજા કરાય

(૧) બે અંગૂઠે પૂજા:-

જલ ભરી સંપુટ પત્રમાં, યુગલિક નર પૂજંત ।
ઋષભ ચરણ અંગુઠડે, દાયક ભવજલ અંત ॥૧॥

(૨) બે ટીંચણે પૂજા:-

જનુબલે કાઉસ્તગ્ગ રહ્યા, વિચર્યા દેશ વિદેશ ।
ખડા-ખડા કેવળ લહ્યું, પૂજો જાનુ નરેશ ॥૨॥

(૩) બે કાંડે પૂજા:-

લોકાંતિક વચને કરી, વરસ્થા વરસીદાન ।
કર કાંડે પ્રભુ પૂજના, પૂજો ભવિ બહુમાન ॥૩॥

(૪) બે ખભે પૂજા:-

માન ગચું દોય અંશથી, દેખી વીર્ય અનંત ।
ભૂજા બલે ભવજલ તર્યા, પૂજો ખંધ મહંત ॥૪॥

(૫) શિરશિખાએ (મસ્તકે) પૂજા:-

સિદ્ધશિલા ગુણ ઉજળી, લોકાંતે ભગવંત ।
વસીયા તિણે કારણ ભવી, શિરશિખા પૂજંત ॥૫॥

(૬) કપાળે પૂજા:-

તીર્થકર પદ પુણ્યથી, ત્રિભુવનજન સેવંત ।
ત્રિભુવન તિલકસમા પ્રભુ, ભાલતિલક જયવંત ॥૬॥

(૭) કંઠે પૂજા:-

સોળ પહોર પ્રભુ દેશના, કંઠે વિવર વર્તુળ ।
મધુર ધ્વનિ સુરનર સુણે, તેણે ગળે તિલક અમૂલ ॥૭॥

(૮) હૃદય (છાતી) પૂજા:-

હૃદય કમલ ઉપશમ બલે, બાળ્યા રાગ ને રોષ ।
હિમદહે વન ખંડને, હૃદય તિલક સંતોષ ॥૮॥

સમ્યદૃષ્ટિ દેવ-દેવીને અંગૂઠેથી કપાળે આમ પૂજા કરાય

(૯) નાભિએ પૂજા:-

રત્નત્રયી ગુણ ઉજળી, સકલ સુગુણ વિશ્રામ ।
નાભિ કમળની પૂજના, કરતાં અવિચળ ધામ ॥૯॥

(૧૦) બે હાથ જોડીને ભાવવા યોગ્ય નવ-અંગ પૂજાનો ઉપસંહાર:

ઉપદેશક નવતત્ત્વના, તેણે નવ-અંગ જિણંદ ।
પૂજો બહુવિધ રાગશું, કહે શુભવીર મુણિંદ ॥૧૦॥

(અધિષ્ઠાયક દેવ-દેવીઓને અક્ષત (ચોખા) ચઢાવવાનું કે દષ્ટિ પડે તેમ સુખડી આદિ પણ વહેંચાય કે મુકાય નહિ.) ઋષભ ચરણ અંગૂઠડે.. દુહામાં પાર્શ્વ ચરણ કે અન્ય કોઈ પણ ભગવાનનું નામ બોલીને પૂજા ન કરાય.

પુષ્પપૂજાની વિધિ

- સુગંધી, અખંડ, જીવજંતુ રહિત, ધૂળ આદિ મલિનતા વગરના અને તાજા ફૂલો પ્રભુજીને ચઢાવવા.
- મૂળ વિધિ પ્રમાણે સહજ ભાવે સુયોગ્ય સ્વચ્છ વસ્ત્રમાં (જમીન થી અદ્ધર) પડેલાં તાજા પુષ્પો ચઢાવવા.
- પુષ્પો ચૂંટીને જ લેવા પડે તો ખૂબ કોમળતાથી આંગળીઓ પર સોના-ચાંદી-પીત્તળના કવર ચઢાવીને ચૂંટવા જોઈએ.
- મલ મલિન શરીર અને દુર્ગંધભર્યા હાથે ચૂંટીને

પ્રભુજીને પુષ્પપૂજાની કુસુમાંજલિ આમ ધરાય

- લીધેલા પુષ્પો, શક્ય હોય ત્યાં સુધી ટાળવાં.
- સ્નાનાદિથી સ્વચ્છ થયેલ શરીરવાળાએ પગરખાં (ચંપલ આદિ) પહેર્યા વગર ફૂલો એકત્રિત કરવાં.
- ફૂલો મેળવ્યા પછી ગળેલા સ્વચ્છ પાણીની આછી છાંટ મારીને ઉપરની ધૂળ ખંખેરવી. (જયણાપૂર્વક)
- ફૂલો સુયોગ્ય સ્વચ્છ-સોના-ચાંદી કે પીત્તળની છાબડીમાં ખુલ્લાં રાખવાં. વાંસ નેતરની છાબડીમાં ન રાખવા.
- સ્વચ્છ વસ્ત્રો ધારણ કરી મૌન રાખીને સુંદર ભાવનાથી ભાવિત હૃદય સાથે દોરાની ગૂંથણીથી સુયોગ્ય મનોહર ફૂલોની માળા બનાવવી. સોય-દોરાથી ગૂંથેલી (પરોવેલી, વિંધેલી) માળા અયોગ્ય અને હિંસાકારક કહેવાય.
- ફૂલમાળા ગૂંથતી વખતે સુતરાઉ દોરો કે ફૂલો પોતાના શરીર-વસ્ત્ર કે અન્ય કોઈને પણ સ્પર્શવાં ન જોઈએ, સ્પર્શ તો તે પુષ્પો ત્યાગ કરવા.
- પ્રભુજીને ચઢાવેલાં પુષ્પો ફરીવાર ચઢાવવાં નહિ. દિવસ દરમિયાન ચઢાવેલાં પુષ્પો એક સાથે ભેગાં કરીને આંગી ચઢાવતી વખતે ફરીવાર તે ચઢાવેલા ટગલાંમાંથી ચૂંટીને પ્રભુજીના અંગ ઉપર ન ચઢાવાય. પ્રભુજીની શોભા માટે પ્રભુજીને ન સ્પર્શે તેમ આગળ (શોભા માટે) ગોઠવી શકાય.
- પ્રભુજીનું મુખકમળ ટંકાઈ જાય અથવા ભાવિકોને નવ-અંગે પૂજા કરવામાં અંતરાયભૂત બને, તેમ ફૂલો

ચઢાવાય નહિ. કઢાચ તે પ્રમાણે અયોગ્ય સ્થાને ચઢાવેલાં હોય તો કાઢીને ફરીવાર તે વખતે ચઢાવી શકાય. પણ ફરીવાર ચઢાવવા માટે સંગ્રહ ન કરાય.

- ફૂલો પોતાના શરીર-વસ્ત્ર કે પળાસન કે ભૂમિતલ કે અયોગ્ય સ્થાને સ્પર્શી ગયા હોય કે પડી ગયાં હોય તો તે પ્રભુજીને ચઢાવવાથી મહાન આશાતના લાગે.
- ફૂલો ક્યારે પણ પ્લાસ્ટિકની કોથળીમાં કે છાપામાં કે રઢી કાગળમાં કે અન્ય અયોગ્ય સાધનમાં કે ડબ્બીની અંદર અંધ ન લવાય કે તે ન ચઢાવાય.
- ફૂલનાં પાંદડાં કે કેશર-ચંદન મિશ્રિત ચોખા પુષ્પપૂજા કે કુસુમાંજલિ માટે ન ચાલે. (અપવાદ સિવાય)
- ફૂલ મળવાની શક્યતા ઓછી હોય ત્યારે સોના - રુપાના ફૂલથી પુષ્પપૂજા આદિ થઈ શકે.
- પ્રભુજીને પુષ્પ એકાદ-બે ચઢાવવાના બદલે બે હાથના ખોખામાં પુષ્પો લઈને ચઢાવવાં જોઈએ. (કુસુમ = પુષ્પ; અંજલિ = ખોખો = કુસુમાંજલિ)
- મનમાં ભાવવા યોગ્ય અને પ્રભુજીથી યોગ્ય આંતરે ઉભા રહેલ ભાવિકોએ બોલવા યોગ્ય દુહા- (પુરૂષો 'નમોઢર્હત્..'. બોલે) 'સુરભિ અખંડ કુસુમગ્રહી, પૂજે ગત સંતાપ । સુમજંતુ ભવ્ય જ પરે, કરીએ સમક્તિ છાપ ॥૧॥ 'ૐ હ્રીંશ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા-મૃત્યુ નિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય પુષ્પાણિ યજ્ઞમહે સ્વાહા' (૨૭ ડંકા વગાડવા)
- અર્થ : જેમના સંતાપ માત્ર નાશ પામ્યા છે, એવા પ્રભુજીને તમે સુંગઢિત-અખંડ પુષ્પોથી પૂજા કરો. પ્રભુજીના સ્પર્શથી ફૂલનો જીવ ભવ્યપણાની છાપ મેળવે છે, તેમ તમો પણ સમક્તિની છાપ મેળવો.
- અહી ગભારાની અંદર પ્રભુની સાવ નજદીકમાં ઉતારવા યોગ્ય નિર્માલ્યથી લઈને પુષ્પ પૂજા સુઢીની પૂજાને 'અંગપૂજા' કહેવાય છે. તેમાં સર્વથા મૌનનું પાલન અને દુહા આદિ મનમાં જ ભાવવા.
- પ્રભુજીથી ઓછામાં ઓછા સાડા ત્રણ હાથ દૂર (અવગ્રહમાં) રહીને કરવા યોગ્ય 'અગ્રપૂજા' છે.
- સ્વઢ્રવ્ય થી અષ્ટ -પ્રકારી પૂજા કરનાર ભાગ્યશાળીઓએ પણ સાડા ત્રણ હાથ દૂર રહીને જ અગ્રપૂજા કરવી.

ધૂપ-પૂજા ની વિધિ

- માલતી-કેશર-ચંપો આદિ ઉત્તમજાતિની સુગંધથી મિશ્રિત દશાંગધૂપ પ્રભુજી સમક્ષ કરવો.
- ધૂપ સુગંધ રહિત-ધૂમાડાથી આંખ બળે તેવો કે ઉધરસ ઉપડે તેવું કે સળી સાથેનો ન વાપરવો.
- દહેરાસરમાં ધૂપઢાની માં ધૂપસળી ચાલું હોય તો બીજી ન પ્રગટાવવી. સ્વઢ્રવ્યવાળા પ્રગટાવી શકે.
- સ્વઢ્રવ્યથી ધૂપપૂજા કરનારે ધૂપસળીના નાના-નાના ઢુકડા કરી પ્રગટાવવાના બદલે યથાશક્તિ સુયોગ્ય મોટી પ્રગટાવવી.
- ધૂપ પ્રભુજીની (નજદીક) નજીક ન લઈ જવાય. થાળીમાં ધૂપ-ઢીપ આદિ રાખીને પ્રભુજીની અંગપૂજા (પક્ષાલ, કેશર, પુષ્પપૂજા) ન કરાય.
- ધૂપ પ્રગટાવતી વખતે તેનો અગ્રભાગ ઢી માં ન બોળવો અને ધૂપસળીમાં રહેલ અગ્નિજવાળા ને ફૂંકથી ન હોલવાય.
- ધૂપપૂજા કરતી વખતે ઢીપક તે જ થાળીમાં સાથે ન રખાય. તે જ મુજબ ઢીપકપૂજા વખતે પણ સમજવું.
- ધૂપપૂજા પુરુષોએ અને બહેનોએ પ્રભુજીની ડાબી બાજુ ઉભા રહીને કરવી.
- ધૂપસળી પ્રગટાવ્યા બાદ ધૂપને પ્રદક્ષિણાની જેમ ગોળાકારે ફેરાવવાના બદલે પોતાના હૃદયની નજીક સ્થિર રાખી ઘુમ્મસેરને ઉર્ધ્વગતિ તરફ જતા જોવી.
- ધૂપસળી હાથમાં રાખવાના બદલે યોગ્ય રીતે ધૂપઢાનીમાં રાખવી.
- ધૂપપૂજા કરતી વખતે સુમધુર સ્વરે લયબદ્ધ રીતે બોલવા યોગ્ય દુહો: (પુરૂષો નમોઢર્હત્... બોલે) અમે ધૂપની પૂજા કરીએ રે, ઓ મન માન્યા મોહનજી; અમે ધૂપ ઘટા અનુસરીએ રે, ઓ મન માન્યા મોહનજી; પ્રભુ નહિ કોઈ તમારી તોલે રે, ઓ મન માન્યા મોહનજી; પ્રભુ અંતે છે શરણ તમારું રે, ઓ મન માન્યા મોહનજી;
- "ધ્યાન ઘટા પ્રગટાવીએ, વામ નયન જિન ધૂપ । મિચ્છત દુર્ગન્ધ દૂરે ટળે, પ્રગટે આત્મસ્વરૂપ ॥૧॥
- "ૐ હ્રીં શ્રી પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા-મૃત્યુ નિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય ધૂપં યજ્ઞમહે સ્વાહા" (૨૭ ડંકા વગાડવા)
- અર્થ : પ્રભુજીની ડાબી આંખ તરફ ધૂપને રાખી, તે ધૂપમાંથી નિકળતી ધૂમાડાની ઘટાની જેમ આપણે સહુ ધ્યાનની ઘટા પ્રગટાવીએ કે જેથી તે ધ્યાનઘટાના પ્રભાવે મિથ્યાત્વ રૂપી દુર્ગંધ નાશ પામે અને આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય. (ધૂપપૂજા કરતી વખતે નવકાર-સ્તુતિ-સ્તોત્ર આદિ કાંઈ પણ ન બોલાય)
- ધૂપપૂજા પછી ધૂપઢાની પ્રભુજીથી સુયોગ્ય આંતરે રાખવી.

પ્રભુજીની ડાબી તરફ ધૂપઢાની (સળી) સ્થિર રાખીને ધૂપપૂજા આમ કરાય

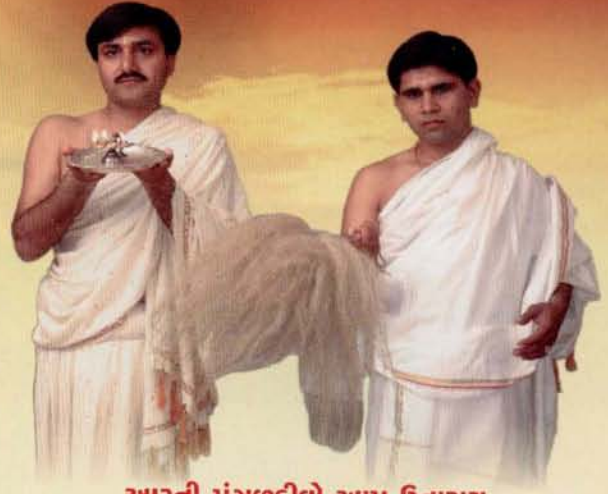
દીપક પૂજા ની વિધિ

- ગાયનું શુદ્ધ ઘી અને સુતરાઉ (કોટન) રૂ થી તૈયાર કરેલ દીપડી સુયોગ્ય ફાણસમાં રાખવી.
- અશુદ્ધ વસ્ત્ર-હાથ ના સહારે તૈયાર થયેલ દીવેટ અને બોયાનો ઉપયોગ શક્ય હોય ત્યાં સુધી ટાળવો.
- બારે માસ દેરાસરમાં કે સ્વદ્રવ્યથી પૂજા કરનાર ભાવિકોએ દિપકને ચારે બાજુ અને ઉપર-નીચેથી બંધ ફાણસમાં (જયણા પાલન માટે) રાખવો.
- ‘જયણા પ્રધાન જૈનધર્મ છે’, તેથી પૂજામાં પણ અયોગ્ય વિરાધનાથી બચીને ભક્તિ કરવી.
- ગભારામાં દીવા ઢાંકેલા અને ગાયના ઘી ના રાખવા.
- દહેરાસરનાં રંગમંડપ-નૃત્યમંડપ આદિમાં ઘીના અથવા દીવેલના દીવાઓ સુયોગ્ય હાંડીમાં ઢંકાયેલા રાખવા.
- કાચના ગ્લાસમાં સુયોગ્ય સ્વચ્છ ગળેલું પાણી અને દેશી રંગ સાથે ઘી / દીવેલ ના દીવા યોગ્ય સ્થાને ઢાંકેલા રાખવા.
- કાંચના ગ્લાસ, હાંડી, ફાણસ-અથવા ઢાંકણ આદિ (ઘી આદિના ચીકાશના કારણે) સુયોગ્ય સમયે વારંવાર સાફ કરવા સાવધાની રાખવી.
- ઘી/દીવેલ આદિના છાંટા દહેરાસરમાં ક્યાંય પણ ન પાડવા.
- અખંડ દીપકને અધિકૃત વ્યક્તિ સિવાય ના એ સ્પર્શ ન કરવો.
- ગભારાની બહાર અને સ્વદ્રવ્યથી પૂજા કરનારે પ્રભુજીથી યોગ્ય આંતરે દીપક રાખી દીપક પૂજા કરવી.
- દીપક પૂજા પુરુષોએ પ્રભુજીની જમણીબાજુ અને બહેનોએ ડાબી બાજુ ઉભા રહીને કરવી.
- એક જ દીવેટનો દીપક હાથમાં રાખીને ઘંટ વગાડીને ક્યારેય પણ આરતી કે મંગલદીવો ન બોલાય.
- દીપક પૂજા કરતી વખતે પ્રદક્ષિણાકારે નાક થી નીચે અને નાભિથી ઉપર દીપક રાખીને દુહા બોલવા.
- દીપક પૂજા વખતે સાથે ઘંટ વગાડવાનો વિધાન નથી. અન્ય સ્તુતિ-સ્તોત્ર આદિ પણ ન બોલાય.
- અગ્રપૂજા વખતે મુખકોશની જરૂર નથી.
- આરતી-મંગલ દીવો કરનારે માથે સાફો/ટોપી અને ખભે ખેસ પ્રભુજીનો વિનય સાચવવા જરૂર રાખવું.

- મૂળનાયક પ્રભુજી સન્મુખ આરતી-મંગલદીવો ઉતાર્યા પછી ઘંટનાદ ચાલુ રખાવીને જિનાલયમાં બિરાજમાન અન્ય પ્રભુજી સમક્ષ પણ ઉતારવો. મુક્તી વખતે જાળી -વાળું ઢાંકણ ઢાંકવું.

પ્રભુજીને ફાણસ ચુકત દીપક-પૂજા

આરતી મંગલદીવો આમ ઉતારાય

- દીપક પૂજા કરનાર ભાઈઓ સાથે ફક્ત હાથ લગાડીને બહેનો જમણી તરફ દીપક પૂજા ન કરાય, તેવી રીતે પુરુષોએ પણ ન કરાય.
- દીપક પૂજા વેળાએ બોલવા યોગ્ય દુહો (પુરુષો ‘નમોઽર્હત્..’ બોલે)

દુહો :- દ્રવ્યદીપ સુવિવેકથી, કરતાં દુઃખ હોય ફોક ।

ભાવ પ્રદીપ પ્રગટ હુએ, ભાસિત લોકાલોક ॥૧॥

‘ૐ હ્રીં શ્રી પરમ - પુરુષાય, પરમેશ્વરાય, જન્મ - જરા - મૃત્યુ નિવારણાય, શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય દીપં યજ્ઞમહે સ્વાહા’ (૨૭ ડંકા વગાડવા) અર્થ: સુયોગ્ય વિવેકપૂર્વક પ્રભુજીની આગળ દ્રવ્ય દીપક પ્રગટાવવાથી દુઃખ માત્ર નાશ પામે છે અને તેના પ્રભાવે લોક-અલોક જેમાં પ્રકાશિત થાય છે એવા ભાવ દીપકસ્વરૂપ કેવલ જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે.

આરતી

જય જય આરતી, આદિ જિણંદા;

નાભિરાયા મરૂદેવી કો નંદા... ૧

પહેલી આરતી, પૂજા કીજે; નરભવ પામીને લાહો લીજે ।

દૂસરી આરતી દીનદયાળા, ધૂળે વા મંડપમાં જગઉંજુવાળા ॥

તીસરી આરતી ત્રિભુવનદેવા,

સુરનર કિન્નર કરે તોરી સેવા;

ચોથી આરતી, ચઉગતિચૂરે, મનવાંછિતફળ શિવ સુખ પૂરે ॥

પંચમી આરતી પુણ્યઉપાયા, મૂળચંદ્રે ઋષભ ગુણ ગાયા ॥

મંગલ-દીવો

દીવો રે દીવો પ્રભુ મંગલિક દીવો,

આરતી ઉતારણ, બહુ ચિરંજીવો,

સોહામણો ગણ, પર્વ દિવાળે,

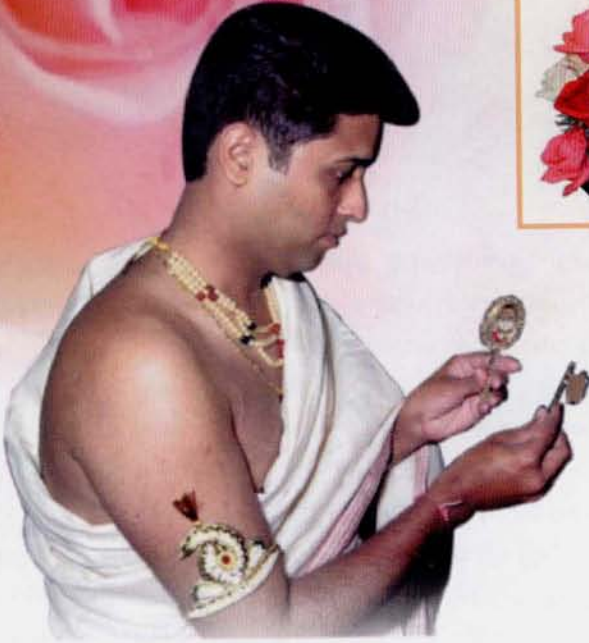
અંબર ખેલે, અમરા બાળે,

દીપાલ ભણે, તેણે એક નિહાળે,

આરતી ઉતારી, રાજા કુમારપાળે,

અમ ઘેર મંગલિક, તુમ ઘેર મંગલિક,

મંગલિક ચતુર્વિધ, સંઘને હોજો...

દર્પણમાં પ્રભુજીના દર્શન થતા પંખો આમ ઢાળવો

દર્પણ દર્શન તથા પંખો વિંઝવાની વિધિ

- એલ્યુમીનીયમ, તુચ્છ કાગળનું પૂઠું અને લોટાના સ્ક્રુ-નટ અને પ્લાસ્ટિકથી મટેલુ દર્પણ ન રાખવો.
- સોના-ચાંદી કે પીતળનું નકશીકામ વાળો દર્પણ રાખવું.
- પ્રભુજીના મુખદર્શન માટે ઉપયોગી આરીસાથી ક્યારે પણ પોતાનું મુખ જોવાય જ નહિ. જોવાઈ જાય તો તે દર્પણનો પ્રભુ ભક્તિમાં ઉપયોગ ન કરવો.
- શક્ય હોય તો દહેરાસરમાં અને સ્વદ્રવ્યવાળાઓએ દર્પણ ઉપર સુયોગ્ય કવર ઢાંકી ને રાખવું.
- દર્પણને પોતાના હૃદયની નજીક પાછળનો ભાગ રાખીને આગળના ભાગ થી પ્રભુજીનાં દર્શન કરવાં.
- પોતાના હૃદયકમલમાં પ્રભુજીનો વાસ છે અને પ્રભુજીની રહેમ નજર સેવક ઝંખે છે, તેવા આશયથી પ્રભુને દર્પણમાં હૃદય પાસે જોવા અને તુરંત સેવક બનીને પંખો ઢાળવો (ફેરવવો.)
- તે વખતે બોલવા યોગ્ય ભાવવાહી સ્તુતિ.
પ્રભુ દર્શન કરવા ભણી, દર્પણ પૂજા વિશાલ ।
આત્મદર્શનથી જુએ, દર્શન હોય તત્કાલ ॥૧॥
- દર્પણ અને પંખા નો ઉપયોગ કર્યા પછી દર્પણ ને ઉંધો અને પંખાને સુયોગ્ય સ્થાને લટકાવવો.

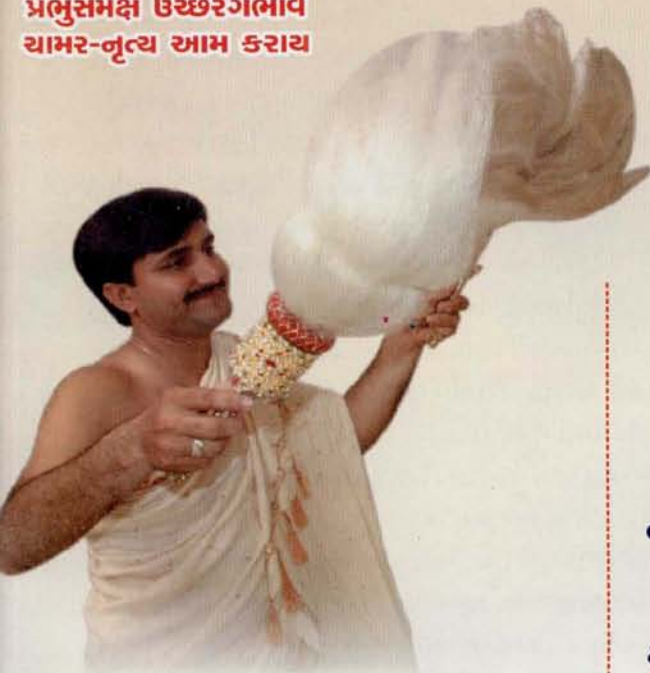

ચામર પૂજા ની વિધિ

- પહેલાં બન્ને હાથમાં એક-એક ચામર રાખીને ચામર સાથે અડધા નમીને 'નમો જિણાણં' કહેવું.
- સ્વદ્રવ્યના ચામર સાવ નાનકડા કે વાળ વળેલાં અને મેલા ન રાખવા. મોટા ચામર વિશેષ ભાવ જગાવે.
- અન્ય આરાધકોને ખલેલ ન પહુંચે, તેમ યોગ્ય સ્થાને યોગ્ય અંતરે ઉભા રહીને ચામર ઢાળવાં.
- ચામર ઢાળતી વખતે પગને નચાવતાં અને આખા શરીરને સુયોગ્ય વળાંક (મરોડ) આપતાં પ્રભુજીના સેવક બનવાના તળસાટ સાથે તાલબદ્ધ રીતે સુયોગ્ય રીતે વસ્ત્રને સાચવીને નૃત્ય કરવું.
- ચામર નૃત્ય વખતે ઢોલ - નગારાં - તબલાં - શંખ-વાંસળી આદિ વાજુંત્રો પણ વગાડી શકાય.
- ચામર નૃત્ય કરતી વખતે નાગ-મદારી નૃત્ય ન કરાય.
- ચામર નૃત્ય કરવામાં સંકોચ ન રખાય. બે ચામર ન મળે તો એક ચામર અને એક હાથથી નૃત્ય કરવું.
- બહેનોએ ફક્ત બહેનોની જ ઉપસ્થિતિ હોય તો યથાયોગ્ય રાગવિનાશક ચામર નૃત્ય કરવું, પણ પુરુષોની હાજરીમાં બન્ને હાથે અથવા એક હાથે ચામર લઈને પગોનો મર્યાદિત થણગણાટ કરીને સામાન્ય નૃત્ય કરવું.
- ચામર નૃત્ય વેળાએ મધુર સ્વરે બોલવા યોગ્ય સ્તોત્ર :-
કુન્દા-વદાત-ચલ-ચામર-ચારુ-શોભં,
વિભ્રાજતે તવ વપુઃ કલધૌત-કાન્તમ્ ।
ઉદચ્છ શાઙ્ક-શુચિ-નિર્ઝર-વારિ-ધાર,
મુચ્ચૈ-સ્તટં સુર-ગિરે-રિવ-શાત કૌમ્ભમ્ ॥૩૦॥
અર્થ : હે પ્રભુજી ! ઉદય પામતા ચંદ્ર જેવા નિર્મળ, ઝરણાના પાણીની ધારાઓથી શોભિત, મેરુ પર્વતના ઉંચા સુવર્ણમય શિખરની જેમ, મોગરાના પુષ્પ જેવા ઉજ્જવળ વિંઝાતા ચામરોથી શોભાવાળું આપનું સુવર્ણ-કાંતિમય-શરીર શોભી રહ્યું છે. (૩૦)

પ્રભુસમક્ષ ઉચ્છરંગભાવે
ચામર-નૃત્ય આમ કરાય

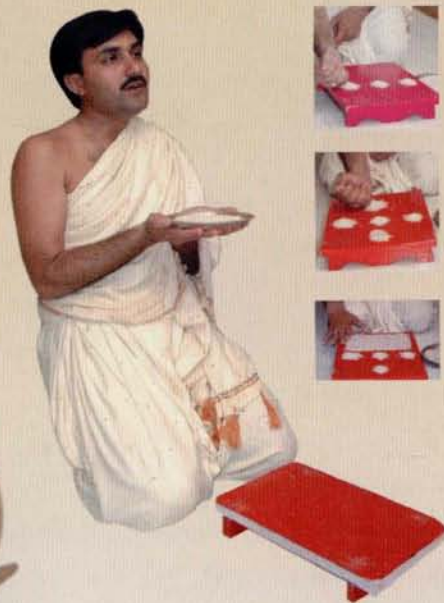
શ્રી પાર્શ્વપંચકલ્યાણક પૂજાની ટાળ :

બે બાજુ ચામર ઢાલે,
એક આગળ વજ ઉલાળે ।
જઈ મેરુ ધરી ઉત્સંગે,
ઈંદ્ર ચોસઠ મળિયા રંગે ॥
પ્રભુ પાર્શ્વજીનું મુખડું જોવા,
ભવોભવના પાતિક ધોવા...

- દહેરાસરના અથવા પ્રભુજીની ભક્તિ માટે લાવેલા ચામરોથી પૂજ્ય ગુરુ ભગવંત સમક્ષ નૃત્ય ન કરાય અને ઢળાય પણ નહિ. સ્નાત્ર મહોત્સવમાં રાજ-રાણી કે ઈન્દ્ર-ઈન્દ્રાણી ને પણ ન ઢળાય. કદાચ ઢાળવાની કે નૃત્ય કરવાની જરૂર જણાય તો દેવદ્રવ્યમાં યથાયોગ્ય નકરો આપ્યા પછી જ ઉપયોગ કરી શકાય.

અક્ષત પૂજા કરવાની વિધિ

- ઉત્તમપ્રકારના સ્વચ્છ-શુદ્ધ અને બન્ને બાજુએ ધાર વાળા, અખંડ ચોખા વાપરવા.

અક્ષત-પૂજા આમ કરાય

- શક્ય હોય તો સુવર્ણ કે રજતના ચોખા બનાવવા.
- તે લ - રંગ - કેશ ર આદિથી મિશ્રિત ચોખા ન વાપરવા. પૂજન આદિમાં પણ વર્ણ પ્રમાણેનાં ધાન્ય વાપરવાં.
- અખંડ ચોખાને સુસ્વચ્છ થાળીમાં રાખી બન્ને દીચણ જમીન પર સ્થાપીને પ્રભુજી સમક્ષ દૃષ્ટિ રાખીને મધુર સ્વરે દુહો બોલવો... (પુરૂષો નમોઽર્હત્..... બોલે)
'શુદ્ધ અખંડ અક્ષત ગ્રહી, નંદાવર્ત વિશાળ ।
પુરી પ્રભુ સન્મુખ રહો,
ટાળી સકલ જંજાળ.. ॥૧॥

ૐ હ્રીં શ્રી પરમપુરુષાય, પરમેશ્વરાય, જન્મ-જરા મૃત્યુ નિવારણાય,
શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય અક્ષતાન્ યજામહે સ્વાહા..(૨૭ ડંકા વગાડવા)
અર્થ: શુદ્ધ અને અખંડ એવા અક્ષત (ચોખા) લઈને પ્રભુજી પાસે વિશાળ એવો નંદાવર્ત કરો અને સર્વ જંજાળને ત્યજીને પ્રભુજી સન્મુખ શુભ ભાવના ભાવો.

- દુહો-મંત્ર બોલ્યા પછી અક્ષતને જમણા હાથની હથેળીમાં રાખીને હથેળીના નીચેના ભાગથી અનુક્રમે મધ્યમાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્રની ત્રણ ઢગલીએ અને ઉપર તરફ સિદ્ધશિલા માટે એક ઢગલી અને અંતે નીચે નંદાવર્ત કે સ્વસ્તિક માટે એક ઢગલી ચોખાની કરવી.

- સહુ પ્રથમ મધ્ય (વચ્ચે)ની ત્રણ ઢગલીને વ્યવસ્થિત કરતાં નીચે મુજબ દુહા મધુર સ્વરે બોલવું. 'દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રના આરાધન થી સાર...'
- પછી ઉપરની ઢગલીમાં અષ્ટમીના ચંદ્ર જેવી ની રચના કરતાં મધ્ય ભાગમાં ઝાડો ભાગ અને જમણી તરફ, ડાબી તરફ પતળો ભાગ કરતાં-કરતાં બન્ને ખૂણે માખીની પાંખ જેટલો પાતળો ભાગ કરવો. તેની ઉપર અડે નહિ તેમ તે સિદ્ધશિલાની સમકક્ષમાં એક નાની પતલી લીટી કરવી.

સિદ્ધશિલાની રચના કરતાં મધ્ય ભાગમાં ઝાડો ભાગ અને જમણી તરફ, ડાબી તરફ પતળો ભાગ કરતાં-કરતાં બન્ને ખૂણે માખીની પાંખ જેટલો પાતળો ભાગ કરવો. તેની ઉપર અડે નહિ તેમ તે સિદ્ધશિલાની સમકક્ષમાં એક નાની પતલી લીટી કરવી.

સિદ્ધ ભગવંતોનો વાસ
સિદ્ધશિલા

આ રચના કરતી વખતે મધુર સ્વરે બોલવું -

'સિદ્ધશિલાની ઉપરે, હો મુજ વાસ સ્વીકાર...'

નૈવેદ્ય પૂજા કરવાની વિધિ

- સાવ નીચે રહેલ ઢગલીના ચોખાને અનામિકા (પુજાની આંગળી)થી ચોરસ આકારે ફેલાવવા, પણ ઢગલીમાં વચ્ચે ગોળાકાર કરી બંગડી જેવું ક્યારે પણ ન બનાવવું. કેમકે તેમ કરવાથી ભવભ્રમણ વધે.
- શક્ય હોય તો નંદાવર્ત રોજ કરવું, કેમકે તે અતિલાભદાયી અને મહામંગલકારી કહેવાય છે.
- ચારેય દિશામાં એક-એક લીટી કરીને સાથીયાનો આકાર આપવો. તેમાં પહેલો પાંખડો જમણી તરફ ઉપરનો મનુષ્ય-ગતિનો કરવો. બીજો ડાબી તરફ ઉપરનો દેવગતિનો કરવો. ત્રીજો ડાબી તરફ નીચે તિર્યચગતિનો કરવો. ચોથો જમણી તરફ નીચે નરક-ગતિનો કરવો જોઈએ.
- ફક્ત સ્વસ્તિક જ બનાવવાની ભાવનાવાળા મહાનુભાવે સાથીયાની ચારેય દિશાનાં પાંખડાં ને કોઈ પણ જાતનો વળાંક ન આપવો. ૐ આ પ્રમાણે કરવું અયોગ્ય છે. ૐ આ પ્રમાણે કરવું યોગ્ય છે.

- સાથીયા કે નંદાવર્તની રચના વેળા દુહા બોલવા :
“અક્ષત પૂજા કરતાં થકાં, સફલ કલ્પ અવતાર ;
ફલ માગું પ્રભુ આગળે, તાર તાર મુજ તાર.”
સાંસરિક ફળ માંગીને, રડવડયો બહુ સંસાર ;
અષ્ટકર્મ નિવારવા, માગું મોક્ષ-ફળ સાર.
ચિહ્નું ગતિ ભ્રમણ સંસારમાં, જન્મ-મરણ જંજાળ,
પંચમીગતિ વિણ જીવને, સુખ નહિ તિહું કાળ.”

દેવગતિ ૨ મનુષ્યગતિ ૧

તિર્યચગતિ ૩ નરકગતિ ૪

- નોંધ : સાથીયો દર્શન જ્ઞાન-ચારિત્રની ત્રણ ઢગલીની ઉપર ગમે તેટલી સંખ્યામાં કરવાની હોય તો પણ ન કરાય. વિશેષ વિધિ માટે સાથીયા કરનારે નિત્ય ક્રમ મુજબ એક સાથીયો અવશ્ય વધારે કરવો.
- અષ્ટમંગલ :
૧.સ્વસ્તિક, ૨.દર્પણ, ૩.કુંભ, ૪.ભદ્રાસન, ૫.શ્રીવત્સ, ૬.નંદાવર્ત, ૭.વર્ધમાન અને ૮.મીનયુગલ
- મૂળ વિધિ અનુસાર પ્રભુજી સમક્ષ અષ્ટમંગલ રોજે આલેખવા જોઈએ. તે શક્ય ન હોય તો આ અક્ષત પૂજા વખતે અષ્ટમંગલની પાટલી પ્રભુજી સમક્ષ રાખીને અષ્ટમંગલ આલેખ્યાનો સંતોષ માનવો. પાટલીની કેશર-ચંદન પૂજા ન થાય.
- અક્ષતપૂજા કરતાં અન્ય ક્રિયા કે અન્યત્ર દૃષ્ટિ ન કરાય.
- અનિવાર્ય સંજોગો સિવાય દેરાસરમાં કટાસણામાં કે તે વગર પળાંઠી વાળીને બેસવું, તે આશાતના છે.

રસવંતા નૈવેદ્યની થાળ આમ ઢોંકાય

- બજારની અભદ્ય મીઠાઈ - પીપરમીન્ટ - ચોકલેટ - સાકરના ક્યુબસ્ - લોલીપોપ - આદિ ન ચઢાવાય.
- રસવંતી મીઠાઈ શક્ય ન હોય તો ખડી સાકર-પતાસાં આદિ ભદ્ય મીઠી વસ્તુ લઈ જઈ શકાય.
- નૈવેદ્ય એકાદ-બે રાખવાના બદલે થાળ કે થાળી ભરાઈ જાય, તેટલાં શક્તિ પ્રમાણે રાખવા.
- સુયોગ્ય નૈવેદ્યની ઉપર સોના-ચાંદીના વરખ લગાડાય.
- નૈવેદ્યથી ચોખા-પાટલા-બાજોઠ આદિ ચીકણા ન થાય, તે માટે થાળીમાં મૂકવા.
- આર-પાર જોઈ શકાય તેવા સાધન દ્વારા નૈવેદ્યને ઢાંકવાથી માખી આદિથી બચાવી શકાય.
- શ્રી વીશસ્થાનક તપ, વર્ધમાન તપ, ઓળી આદિ દરમ્યાન ક્રિયામાં જણાવ્યા મુજબના દરેક સાથીયા પર ઓછામાં ઓછું એક નૈવેદ્ય ફળ જરૂર મૂકવું જોઈએ.
- રસવંતા નૈવેદ્યને થાળીમાં રાખી દુહો બોલવો....
(પુરૂષો ‘નમોઽર્હત્...’ બોલે.)

ન કરી નૈવેદ્ય પૂજના, ન ધરી ગુરુની શીખ ।

લેશે પરભવ અશાતા, ઘર ઘર માંગશે ભીખ ॥

“અણહારી પદ મેં કર્યાં, વિગ્રહ-ગઈ અનંત ;

દૂર કરી તે દીજીએ, અણહારી શિવસંત. ॥”

ૐ હ્રીં શ્રી પરમપુરુષાય, પરમેશ્વરાય, જન્મ-જરા-મૃત્યુ નિવારણાય, શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય નૈવેદ્યાનિ (એક હોય તો નૈવેદ્ય) યજ્ઞમહે સ્વાહ ॥ (૨૭ ડંકા વગાડવા)

અર્થ : હે પ્રભુ ! એક ભવથી બીજા ભવે જતાં વચ્ચે બે-ત્રણ-ચાર સમય માટે વિગ્રહ ગતિમાં મેં અનંતીવાર આહારના ત્યાગ સ્વરૂપ અણાહારીપણું કર્યું છે. પણ તેથી મારી કાંઈ કાર્ય સિદ્ધિ (મોક્ષપદ પ્રાપ્તિ) થઈ નથી. તેથી આ નૈવેદ્યદ્વારા આપની પૂજા કરવા દ્વારા યારું છું કે તેવા ક્ષણિક-નાશવંત અણાહારીપણાને દૂર કરીને મને અક્ષય-શાશ્વત એવા અણાહારીપદ સ્વરૂપ મોક્ષ સુખને આપો.

ફળ પૂજાની વિધિ

- ઉત્તમ તથા ઋતુ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠ ફળો ચઢાવવાં. શ્રીફળ ઉત્તમ કહેવાય. નહિતર બદામ ચાલે.
- નિમ્ન કક્ષાનાં, સડી-ગચેલાં, ગળી-ગચેલાં, છિદ્રવાળાં કે બોર-જાંબુ આદિ ફળો ન ચઢાવાય.
- સુયોગ્ય ફળોને ગાયના ઘીનું વિલેપન કરીને સોના-ચાંદીના વરખ લગાડીને સુશોભિત કરી શકાય.
- એકાદ કેળાના બદલે આખી લૂમ ચઢાવવી.
- શત્રુંજય તીર્થ માં જય તળેટી પાસે વહેંચનાર પાસેથી ફળ ન ખરીદવા.
- ફળ સિદ્ધશિલાની ઉપરની લીટી પર શ્રી સિદ્ધ ભગવતોનો વાસ છે, ત્યાં સિદ્ધભગવંતોને ચઢાવવું.
- ફળ પૂજા વેળા બોલવા યોગ્ય દુહો :

(પુરુષો' નમોઽર્હત્... 'બોલે)

“ઈન્દ્રાદિક પૂજા ભણી,

ફલ લાવે ધરી રાગ ।

પુરુષોત્તમ પૂજી કરી,

માગે શિવ ફળ ત્યાગ.. ॥૧॥

ૐ હ્રીં શ્રી પરમપુરુષાય, પરમેશ્વરાય, જન્મ-જરા મૃત્યુ નિવારણ શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય ફલાનિ (એક હોય

તો ‘ફલં’) યજ્ઞમહે સ્વાહા... (૨૭ ડંકા વગાડવા)

અર્થ : પ્રભુ ઉપરના ભક્તિરાગથી ઈન્દ્રાદિ દેવો પ્રભુજીની ફળપૂજા કરવા માટે અનેક પ્રકારના ઉત્તમ-ફળોથી પૂજા કરીને મોક્ષની પ્રાપ્તિરૂપ ફળને પામવામાં સહાયભૂત એવા ત્યાગધર્મની અર્થાત્ ચારિત્રધર્મની યાચના કરે છે અર્થાત્ મોક્ષફળનું દાન માગે છે.

ઉત્તમ ફળોનો થાળ આમ ટોંકાય

અક્ષત-નૈવેદ્ય-ફળ પૂજા પછી રાખવા યોગ્ય સાવધાની

- પ્રભુજી સમક્ષ ચઢાવેલ અક્ષત (ચોખા)-નૈવેદ્ય (મીઠાઈ આદિ)-ફળો અને રોકડ નાણું, તે નિર્માલ્ય દેવદ્રવ્ય કહેવાય.
- નિર્માલ્ય દેવદ્રવ્યની સઘળી સામગ્રીઓ દ્વારા ઉપાર્જિત થયેલ નાણું દેવદ્રવ્યના ભંડારમાં પૂરાવું જોઈએ.

- તેવી વ્યવસ્થા શ્રી સંઘ કે પેટી કરવા સમર્થ ન હોય તો નિર્માલ્ય દેવદ્રવ્યની યથાયોગ્ય ઉપજની રકમ પોતાના હાથે દેવદ્રવ્યના ભંડારમાં પૂર્યા બાદ ચૈત્યવંદન આદિ ભાવપૂજાનો પ્રારંભ કરવો.
- ઘરની દરેક વ્યક્તિમાં પણ આવા પ્રકારના સંસ્કાર નાખવા પ્રયત્ન કરવો.
- પોતે ચઢાવેલ સામગ્રીનું યથાયોગ્ય રોકડ નાણું દેવદ્રવ્યના ભંડારમાં પૂરવાથી તે તે આરાધકો દર્શનાચારના અતિચાર સ્વરૂપ દેવદ્રવ્યની ઉપેક્ષાના મહાન દોષથી બચી શકે છે.
- દહેરાસરની કોઈપણ સામગ્રી ઉપયોગમાં લેતાં પહેલાં સ્વદ્રવ્યથી કરવાની ભાવનાવાળાએ ભંડારમાં કાંઈક યોગ્ય નાણું પુરવું જોઈએ.
- દહેરાસરમાં ચઢેલ સામગ્રીનો ઉપયોગ પૂજારી, ઉપાશ્રય-આયંબિલશાળાનો માણસ, ચોકીદાર, સાફ-સફાઈ કરનાર મજદુર (કર્મચારી), પેટીના કર્મચારી આદિ

કરતાં હોય તો તેઓને પોતાનું કોઈપણ કાર્ય ચીંધવું કે સોંપવું નહીં.

- દહેરાસરમાં પૂજારી રાખવો જ પડે, તેમ હોય તો શ્રાવકગણની બદલીમાં તેઓ (પુજારી) કામ કરતા હોવાથી તેઓને સર્વ સાધારણ (સાતક્ષેત્ર) ખાતામાંથી જ પગાર આપવો. દેવદ્રવ્યમાંથી ન આપવો.
- શ્રી સંઘના ઉદારદિલવાળા ભાગ્યશાળીઓએ મહિનાની શરૂઆત પહેલાં નિર્માલ્ય દેવદ્રવ્ય ખાતે યથાયોગ્ય રકમ શ્રી સંઘ તરફથી નિર્માલ્ય દેવદ્રવ્યની ઉપેક્ષાના દોષથી શ્રી સંઘને બચાવવા દેવદ્રવ્યમાં ભરી શકાય.

ચૈત્યવંદન પહેલા સમજવા યોગ્ય વાતો

ત્રણવાર ભૂમિ પ્રમાર્જના
આમ કરાય

- ભાઈઓએ પોતાના ખેસના છેડે રહેલ દશીથી અને બહેનોએ પોતાની સુયોગ્ય રેશમી સાડીના છેડેથી ત્રણવાર ભૂમિનું પ્રમાર્જન કરવું જોઈએ.
- ચૈત્યવંદન શરુ કરતા પહેલા દ્રવ્યપૂજાના ત્યાગ સ્વરૂપ ત્રીજી નિસીહિ ત્રણ વાર બોલવી.
- આ નિસીહિ બોલ્યા પછી પાટલા પર કરેલ અક્ષતાદિ દ્રવ્યપૂજા સાથે સંબંધ રહેતો નથી. તેથી તે પાટલાને સાચવવું કે રક્ષણ કરવું કે આંગળીઓથી સરખું કર્યા કરવું ઇત્યાદિ કરવાથી નિસીહિનો ભંગ થાય.
- ‘ઈરિયાવહિયં’ ની શરૂઆત કર્યા પછી પચ્ચક્ષમાણ ન લેવાય કે ન દેવાય અને વચ્ચેથી ઉભા થઈને પક્ષાલ આદિ દ્રવ્ય પૂજા કરવા પણ ન જવાય. ચૈત્યવંદન પૂર્ણ થયા પછી પ્રભુજીને સ્પર્શ કરવા ગભારા આદિમાં પણ ન જવાય. કદાચ

ચૈત્યવંદન કર્યા પછી પક્ષાલ આદિ દ્રવ્ય પૂજા કરવાની ખૂબ જ ભાવના હોય તો ફરિવાર તે પક્ષાલ આદિ કરેલ પ્રભુજીને અનુક્રમ પ્રમાણે અંગ-અગ્ર-ભાવ પૂજા કરવી જરૂરી જાણવી.

- ચૈત્યવંદન શરુ કરતાં પહેલાં અવશ્ય યોગમુદ્રામાં ‘ઈરિયાવહિયં’ કરવી જોઈએ.
- દેરાસરમાં એક ચૈત્યવંદન કર્યા પછી સળંગ ત્યાં જ પરિસરમાં બીજુ ચૈત્યવંદન કે દેવવંદન કરવાની ભાવના હોય અને દહેરાસરમાં આવ-જાવ કરતાં પાણી-ફૂલ આદિની વિરાધના ન થયેલ હોય તો ફરીવાર ‘ઈરિયાવહિયં’ કરવાની જરૂર રહેતી નથી. વિરાધના થયેલ હોય કે ૧૦૦ ડગલાંથી ઉપર જવાનું થયેલ હોય તો અવશ્ય ‘ઈરિયાવહિયં’ કરવી જોઈએ.

મનને સ્થિર કરીને ચૈત્યવંદનનાં સૂત્ર તથા અર્થ ઉપર વિશેષ ધ્યાન આપવું અને ચિંતન કરવું.

ચૈત્યવંદન વિધિ

- સહુ પ્રથમ એક ખમાસમણ સત્તર સંડાસા પૂર્વક દેવું.

● ખમાસમણ સૂત્ર ●

ઈચ્છામિ ખમાસમણો ! ॥૧॥ વંદિઉં જાવણિજાએ નિસિહિઆએ ॥૨॥ મત્યએણ વંદામિ ॥૩॥

- ‘ઈચ્છામિ ખમાસમણો વંદિઉં’ બોલતા અડધા અંગને નમાવવું.

- ફરી સીધા થઈને ‘જાવણિજાએ નિસિહિઆએ’ બોલીને બન્ને પગ અને ટીંચણ સ્થાપવાની ભૂમિનું પ્રમાર્જન કરીને નીચે

ઉભડક પગે બેસવું અને પછી બન્ને હાથનું પ્રમાર્જન તથા મસ્તક મૂકવાની જગ્યાનું પ્રમાર્જન કરવું.

- પછી બે પગ-બે હાથ અને

પંચાંગ-પ્રણિપાત આમ અપાય

મસ્તક સ્વરૂપ પાંચ અંગનો સ્પર્શ જમીન પર થતાં જ ‘મત્યએણ વંદામિ’ બોલવું. તે વખતે પાછળથી હિંચા ન થવાય, તેની કાળજી રાખવી. શક્ય હોય તો દેરાસરમાં બિરાજમાન દરેક પ્રભુજીને ત્રણ-ત્રણ ખમાસમણાં આપવાં.

- ત્યાર બાદ ઈરિયાવહિયં પડિક્કમવી...

● ઈરિયાવહિયં સૂત્ર ●

ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન ! ઈરિયાવહિયં પડિક્કમામિ ? ઈચ્છં, ઈરછામિ પડિક્કમિઉં ॥૧॥ ઈરિયાવહિયાએ, વિરાહણાએ ॥૨॥ ગમણાગમણે ॥૩॥ પાણકમણે, બીચકમણે, હરિચકમણે, ઓસા-ઉત્તિંગ પણગ દગ, મટ્ટી - મક્કડા - સંતાણા, સંકમણે ॥૪॥

જે મે જીવા વિરાહિયા ॥૫॥ એગિંદિયા, બેઈદિયા, તેઈદિયા, ચઉરિંદિયા, પંચિંદિયા ॥૬॥ અભિહયા વસિયા, લેસિયા, સંઘાઈયા, સંઘટ્ટિયા, પરિયાવિયા, કિલામિયા, ઉદ્ધવિયા ઠાણાઓ ઠાણં સંકામિયા, જીવિયાઓ વવરોવિયા તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કડ ॥૭॥

● તસ્સ ઉત્તરી કરણેણં સૂત્ર ●

તસ્સ ઉત્તરી - કરણેણં, પાયચ્છિત - કરણેણં, વિસોહી - કરણેણં, વિસલ્લી - કરણેણં, પાવાણં - કમ્માણં, નિગ્ધાયણદ્વયે ઠામિ કાઉસ્સગં ॥૧॥

ઈરિયાવહિયં
આમ કરાય

● અગ્નત્ય સૂત્ર ●

અગ્નત્ય ઊસસિએણં, નીસસિએણં, ખાસિએણં, છીએણં-જંભાઈએણં, ઉઙ્કુએણં, વાયનિસગ્ગેણં, ભમલિએ, પિત્તમુચ્છાએ ॥૧॥ સુહુમેહિં અંગ - સંચાલેહિં, સુહુમેહિં ખેલ-સંચાલેહિં, સુહુમેહિં દિહિ - સંચાલેહિં ॥૨॥ એવમાઈ એહિં આગારેહિં, અભગ્ગો અવિરાહિઓ હુજ્જ મે કાઉસ્સગ્ગો ॥૩॥ જાવ અરિહંતાણં, ભગવંતાણં, નમુક્કારેણં ન પારેમિ

॥૪॥ તાવ કાયં ઠાણેણં, મોણેણં, ઝાણેણં, અપ્પાણં વોસિરામિ ॥૫॥

(‘જિનમુદ્રા’માં એક લોગસ્સ ‘ચંદેસુ નિમ્મલયરા’ સુધીનો અને ન આવડે તો ચાર નવકારનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો. પછી ‘નમો અરિહંતાણં’ કહી કાઉસ્સગ્ગ પારી લોગસ્સ બોલવો.)

● લોગસ્સ (નામસ્તવ) સૂત્ર ●

લોગસ્સ ઉજ્જોઅગરે, ધમ્મતિત્થયરે જિણે । અરિહંતે કિત્તઈસ્સં, ચઉવિસં પિ કેવલી ॥૧॥ ઉસભમજિઅં ચ વંદે, સંભવમભિણંદણં ચ સુમઈ ચ ।

ચૈત્યવંદન આમ કરાય પઠિમપ્પહં સુપાસં, જિણં ચ

ચંદપ્પહં વંદે ॥૨॥ સુવિહિં ચ પુફ્ફદંતં, સીઅલ સિજ્જંસ વાસુપૂજ્જં ચ । વિમલમણંતં ચ જિણં, ધમ્મં સંતિં ચ વંદામિ ॥૩॥ કુંથું અરં ચ મલ્લિં, વંદે મુણિસુવ્વયં નમિજિણં ચ । વંદામિ રિઢ્ઢનેમિં, પાસં તહ વદ્ધમાણં ચ ॥૪॥ એવં મએ અભિથુઆ, વિહુયરથમલા પહીણજરમરણા । ચઉવીસં પિ જિણવરા, તિત્થયરા મેં પસીયંતુ ॥૫॥ કિત્તિય વંદિય મહિયા, જે એ લોગસ્સ ઉત્તમા સિદ્ધા । આરુગ્ગ બોહિલાભં, સમાહિવરમુત્તમં દિંતુ ॥૬॥ ચંદેસુ નિમ્મલયરા, આઈચ્ચેસુ અહિયં પયાસયરા । સાગરવરગંભીરા, સિદ્ધા સિદ્ધિં મમ દિસંતુ ॥૭॥

● પછી ખમાસમણ ત્રણવાર દેવા.

● ખમાસમણ સૂત્ર ●

ઈચ્છામિ ખમાસમણો ! ॥૧॥ વંદિઉં જાવણિજ્જાએ નિસિહિઆએ ॥૨॥ મત્થએણ વંદામિ ॥૩॥

● ચૈત્યવંદનના પ્રારંભમાં બોલવા યોગ્ય સ્તોત્ર:-

સકલ - કુશલ - વલ્લી, પુષ્કરાવર્ત - મેઘો;
દુરિત - તિમિર - ભાનુ:, કલ્પવૃક્ષોપમાન: ।

ભવજલ - નિધિ - પોત:, સર્વ - સંપત્તિ હેતુ:,
સ ભવતુ સતતં વ:; શ્રેયસે શાન્તિનાથ: ॥
(શ્રેયસે પાર્શ્વનાથ: આદિ બોલવું ઉચિત નથી.)

● સામાન્ય જિન ચૈત્યવંદન ●

તુજ મુરતિને નિરખવા, મુજ નયણાં તરસે;
તુમ ગુણગણને બોલવા, રસના મુજ હરખે. ॥૧॥
કાયા અતિ આનંદ મુજ, તુમ ચુગ પદ ફરસે;
તો સેવક તાર્યા વિના, કહો કિમ હવે સરસે ॥૨॥
એમ જાણીને સાહિબાએ, નેક નજર મોહે જોય;
‘જ્ઞાનવિમલ’ પ્રભુ નજરથી, તે શું જે નવિ હોય ॥૩॥
(જે ભગવાન હોય તેમનું, અથવા જે ભગવાનનું પાંચમાથી કોઈપણ કલ્યાણક હોય તેમનું અથવા સુદ-૧ થી દિનવૃદ્ધિ પ્રમાણે તે તે સંખ્યામાં આવતા ભગવાનનું (વદ-૧ માં ૧૫+૧=૧૬માં ભગવાન, વદ ૯, ૧૦, ૧૧ ના ૨૩માં ભગવાન અને વદ-૧૨ થી અમાસ સુધી ૨૪ માં ભગવાનનું ચૈત્યવંદન બોલવું જોઈએ. સામાન્ય જિન ચૈત્યવંદન કોઈપણ ભગવાન સન્મુખ બોલી શકાય.)

● જંકિંચિ ●

જંકિંચિ નામ તિત્થં, સગ્ગે પાયાલિ માણુસ્સે લોએ, જાઈ જિણ-બિંબાઈ, તાઈ સવ્વાઈ વંદામિ ॥૧॥

● નમુત્થુણં સૂત્ર ●

નમુત્થુણં અરિહંતાણં ભગવંતાણં ॥૧॥ આઈગરાણં, તિત્થયરાણં, સચંસંબુદ્ધાણં ॥૨॥ પુરિસુત્તમાણં, પુરિસીહાણં, પુરિસવરપુંડરિઆણં, પુરિસવર-ગંધહત્થીણં ॥૩॥ લોગુત્તમાણં, લોગનાહાણં, લોગહિઆણં, લોગપઈવાણં, લોગપજ્જોઅ-ગરાણં ॥૪॥ અભયદયાણં, ચક્કમુદયાણં, મગ્ગદયાણં શરણદયાણં, બોહિદયાણં. ॥૫॥ ધમ્મદયાણં ધમ્મેદેસયાણં, ધમ્મનાયગાણં, ધમ્મસારહીણં, ધમ્મવરચાઉ-રંતચક્કવટ્ટીણં. ॥૬॥

અપ્પડિહયવરનાણ-દંસણધરાણં વિઅટ્ટછઉમાણં. ॥૭॥ જિણાણં જાવયાણં, તિજ્ઞાણં તારયાણં, બુદ્ધાણં બોહયાણં, મુત્તાણં મોઅગાણં ॥૮॥ સવ્વજ્ઞૂણં, સવ્વદરિસીણં, સિવ-મયલ-મરુઅ-મણંત-મજ્જન-મવ્વાબાહ-મપુણ-રાવિતિ-

મુક્તાસુકિત મુદ્રા

સિદ્ધિગર્ભ નામધેયં ઠાણં સંપત્તાણં નમો જિણાણં જિઅભયાણં.
॥૯॥ જે અ અર્થયા સિદ્ધા, જે અ ભવિસ્સંતિ ણાગએ કાલે,
સંપર્થ અ વટ્ટમાણા, સવ્વે તિવિહેણ વંદામિ ॥૧૦॥

● જાવંતિ ચેઈઆઈ ●

(લલાટે હાથનો ખોખો કરી મુક્તાસુક્તિ મુદ્રામાં
આ સૂત્ર બોલવું)

જાવંતિ ચેઈઆઈ, ઉઠ્ઠે અ અહે અ તિરિઅ લોએ અ । સવ્વાઈ
તાઈ વંદે, ઈહ સંતો તત્થ સંતાઈ ॥૧॥ (એક ખણાસમણ સત્તર
સંકાસા પૂર્વક દેવું.)

● જાવંત કેવિ સાહુ ●

(મુક્તાસુક્તિ મુદ્રામાં આ સૂત્ર બોલવું)

જાવંત કેવિ સાહુ,
ભરહેરવય-મહાવિદેહે અ ।

સવ્વેસિં તેસિં પણઓ,
તિવિહેણ તિદંડ વિરયાણં ॥૧॥

● પંચ પરમેષ્ઠિ નમસ્કાર ●

(આ સૂત્ર ફક્ત પુરૂષો જ બોલે)

નમોર્હત્-સિદ્ધાચાર્યો-પાઘ્યાય-સર્વ સાધુબ્યઃ ॥

● સામાન્ય જિન સ્તવન ●

ચરણ કી શરણ ગ્રહું...

જિન તેરે... ચરણ કી શરણ ગ્રહું...

હૃદયકમલમે ધ્યાન ધરત હું,

શિર તુજ આણ વહું.. જિન તેરે.. ॥૧॥

તુમ સમ ખોળ્યો દેવ ખલક મેં,

પેળ્યો નાહિ કબહું.. જિન તેરે.. ॥૨॥

તેરે ગુણો કી જપું જપમાલા,

અહર્નિશ પાપ દહું.. જિન તેરે.. ॥૩॥

મેરે મનકી તુમ સખ જાણો,

કયાં મુખ બહોત કહું.. જિન તેરે.. ॥૪॥

કહે 'જસવિજય' કરો ત્યું સાહિબ,

જયું ભવદુઃખ ન લહું.. જિન તેરે.. ॥૫॥

(ચૈત્યવંદનમાં આપેલ સૂચના મુજબ સ્તવનમાં સમજવું)

● શાસ્ત્રીય શુદ્ધ રાગમાં પૂર્વાચાર્યો દ્વારા રચાયેલા અથવા
પોતાના સ્વરચિત સ્તવનો એકી સંખ્યામાં મંદસ્વરે
અન્યોને ખલેલ ન પહુંચે, તેમ સુમધુર કંઠે ભાવવિભોર
થઈને ગાવવા.

● દહેરાસરમાં પ્રભુજી સમક્ષ પર્યુષણ આદિ પર્વોનાં સ્તવનો
(દા.ત. સુણજો સાજન સંત.. અષ્ટમી તિથિ સેવો
રે...) અને તીર્થના મહિમાને (દા.ત. વિમલાચલ નીતુ...) જ
વર્ણવતાં સ્તવનો ન ગાવા.

● પ્રભુગુણવૈભવનું વર્ણન જેમાં હોય અને પોતાના દોષોનો

અરિહંત ચેઈઆઈ આમ કરાવ

સ્વીકાર જેમાં હોય, તેવા અર્થ
સાથેનાં સ્તવનો પ્રભુજી સમક્ષ
ગાવા જોઈએ. ફિલ્મોની તર્જમાં
સ્તવન ગાવા યોગ્ય નથી.

● દેરાસરમાં પૂજન કે પૂજા કે મંડળ
કે સંધ્યાભક્તિ આદિ કાર્યક્રમોમાં
ઉપદેશ આપતાં ગીતો (દા.ત.
એક પંખી આવીને ઉડી ગયું..
મા-બાપનો ઉપકાર.. શોક
ગીત...) ક્યારેય પણ કોઈપણ
સંજોગોમાં ન ગવાય.

● જયવીચરાય સૂત્ર

(મુક્તાસુક્તિ મુદ્રામાં) ●

જયવીચરાય ! જય ગુરુ ! હોઉ મમં
તુહ પભાવઓ ભયવં । ભવનિવ્વેઓ

મગ્ગાણુસારિયા ઈક્કલસિદ્ધિ ॥૧॥ લોગ વિરુદ્ધચ્ચાઓ,
ગુરુજણપૂઆ પરત્થકરણં ચ, સુહગુરુજોગો તવ્વચણ સેવણા
આભવમખંડા ॥૨॥

(હવે આ સૂત્ર યોગમુદ્રામાં બોલવું.)

વારિજજઈ જઈ વિ, નિયાણબંધણં વીચરાય ! તુહ સમએ, તહ
વિ મમ હુજજ સેવા, ભવે ભવે તુમ્હ ચલણાણં ॥૩॥
દુક્ખક્ખઓ કમ્મક્ખઓ, સમાહિમરણં ચ બોહિલાભો અ,
સંપજજઉ મહ એઅં, તુહ નાહ ! પણામ કરણેણં ॥૪॥ સર્વ
મંગલ માંગલ્યં, સર્વ કલ્યાણ કારણમ્ ।

પ્રધાનં સર્વ ધર્માણં, જૈનં જયતિ શાસનમ્ ॥૫॥

(પછી ઉભા થઈને 'અરિહંત-ચેઈઆઈ સૂત્ર બોલવું')

અરિહંત-ચેઈઆઈ કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં ॥૧॥ વંદણ-
વત્તિયાએ, પૂઆણ-વત્તિયાએ, સક્કાર-વત્તિયાએ, સમ્માણ-
વત્તિયાએ, બોહિલાભ -વત્તિયાએ, નિરુવસગ્ગ-વત્તિયાએ
॥૨॥ સદ્ધાએ, મેહાએ, ધિઈએ, ધારણાએ, અણુપ્પેહાએ,
વડ્ઠમાણીએ ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં ॥૩॥

● અગ્નત્ય સૂત્ર ●

અગ્નત્ય ઉસસિએણં, નીસસિએણં ખાસિએણં છીએણં,
જંભાઈએણં, ઉડ્ડુએણં, વાયનિસગ્ગેણં, ભમલિએ
પિત્તમુચ્છાએ ॥૧॥ સુહુમેહિં અંગ સંચાલેહિં, સુહુમેહિં-ખેલ
સંચાલેહિં, સુહુમેહિં દિટ્ઠિ સંચાલેહિં ॥૨॥ એવમાઈ-એહિં
આગારેહિં, અભગ્ગો, અવિરાહિઓ હુજજ મે કાઉસ્સગ્ગો
॥૩॥ જાવ અરિહંતાણં ભગવંતાણં નમુક્કારેણં ન પારેમિ ॥૪॥
તાવ કાયં ઠાણેણં મોણેણં ઝાણેણં અપ્પાણં વોસિરામિ ॥૫॥

(જિન મુદ્રામાં એક નવકારનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો.
'નમો અરિહંતાણં' બોલીને એક થોય બોલવી)

કાઉસ્સગ કરવાની વિધિ

- કાઉસ્સગ ૧૯ દોષ રહિત અને શરીરને એકદમ સ્થિર રાખી, દષ્ટિ પ્રભુ સમક્ષ અથવા નાકની દાંડી તરફ રાખી, હોઠ સહજતાથી એક-બીજાને સ્પર્શ તેમ બંધ રાખી, જીભ વચ્ચે અથવા તાળવે સ્થિર રાખી, બન્ને દાંતની પંક્તિ (શ્રેણી) એક-બીજાને ન સ્પર્શ, તેમ રાખીને, કાઉસ્સગ કરવો વિશેષ ફળદાયી છે.
- ઉચ્ચાર કે ગણગણાટ કે આંગળીના વેટામાં સંખ્યા ન ગણાય.

● શ્રી પાર્શ્વનાથ જિન સ્તુતિ (=થોય) ●

(પુરુષો પહેલા 'નમોર્હત્ બોલે.')

શંખેશ્વર પાર્શ્વજી પૂજીએ, નરભવનો લ્હાવો લીજીએ ।

મન-વાંછિત પૂરણ સુરતરુ, જય વામા સુત અલવેસરું ॥૧॥

(અહીં પણ ચૈત્યવંદન સ્તવનમાં કરેલ સૂચન મુજબ તે તે ભગવાનની થોય બોલવી.)

પછી એક ખમાસમણ દેવું. “ઈચ્છામિ ખમાસમણો વંદિઉં જાવણિજજાએ નિસીહિઆએ મત્યએણ વંદામિ”

ઉભા થઈ યોગમુદ્રામાં યથાશક્તિ પરચક્રખાણ લેવું.

જિનમુદ્રામાં કાઉસ્સગ આમ કરાય

પ્રભાતનાં પરચક્રખાણો

નવકારશી :- ઉગ્ગએ સૂરે, નમુકારસહિયં મુહ્તિસહિયં, પરચક્રખાઈ (પરચક્રખામિ) ચઉવ્વિહંપિ આહારં, અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયા-ગારેણં, વોસિરઈ (વોસિરામિ.)

પોરિસિ-સાટપોરિસિ-પુરિમટ્ટ-અવટ્ટ

ઉગ્ગએ સૂરે નમુકારસહિયં, પોરિસિં, સાટપોરિસિં, સૂરે ઉગ્ગએ પુરિમટ્ટં, અવટ્ટં, મુહ્તિસહિયં, પરચક્રખાઈ (પરચક્રખામિ), ઉગ્ગએ સૂરે ચઉવ્વિહંપિ આહારં, અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પરચ્છન્નકાલેણં, દિસામોહેણં, સાહુવયણેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વ-સમાહિ-વત્તિયા-ગારેણં, વોસિરઈ (વોસિરામિ.)

આયંબિલ-નિવિ-એકાસણું-બિયાસણું

ઉગ્ગએ સૂરે, નમુકારસહિયં, પોરિસિં, સાટપોરિસિં સૂરે ઉગ્ગએ પુરિમટ્ટં, અવટ્ટં, મુહ્તિસહિયં, પરચક્રખાઈ (પરચક્રખામિ), ઉગ્ગએ સૂરે ચઉવ્વિહંપિ આહારં, અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પરચ્છન્નકાલેણં, દિસામોહેણં, સાહુવયણેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, આયંબિલં, નિવ્વિગઈઓ-વિગઈઓ પરચક્રખાઈ (પરચક્રખામિ), અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, લેવાલેવેણં, ગિહત્થાસંસટ્ટેણં, ઉક્ખિતવિવેગેણં, પડુચ્ચમક્ખિએણં, પારિહ્વાવણિયાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિ-વત્તિયાગારેણં, એગાસણં, બિયાસણં, પરચક્રખાઈ (પરચક્રખામિ), ચઉવ્વિહંપિ, તિવિહંપિ આહારં, અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, સાગરિયાગારેણં, આઉંતેણ-પસારેણં, ગુરુઅબ્બુદ્ધાણેણં, પારિહ્વાવણિયાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિ-વત્તિયાગારેણં, પાણસ્સ લેવેણ વા, અલેવેણ વા, અચ્છેણ વા, બહુલેવેણ વા, સસિત્થેણ વા, અસિત્થેણ વા, વોસિરઈ (વોસિરામિ.)

ચઉવિહાર ઉપવાસ

સૂરે ઉગ્ગએ અબ્બતટ્ટં પરચક્રખાઈ (પરચક્રખામિ), ચઉવ્વિહંપિ આહારં, અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં,

અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પારિહ્વાવણિયાગારેણં મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં વોસિરઈ (વોસિરામિ.)

તિવિહાર ઉપવાસ

સૂરે ઉગ્ગએ અબ્બતટ્ટં પરચક્રખાઈ (પરચક્રખામિ), તિવિહંપિ આહારં, અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પારિહ્વાવણિયાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં પાણહાર, પોરિસિં, સાટપોરિસિં, સૂરે ઉગ્ગએ પુરિમટ્ટં, અવટ્ટં મુહ્તિસહિયં, પરચક્રખાઈ (પરચક્રખામિ), અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પરચ્છન્નકાલેણં, દિસામોહેણં, સાહુવયણેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, પાણસ્સ લેવેણ વા, અલેવેણ વા, અચ્છેણ વા, બહુલેવેણ વા, સસિત્થેણ વા, અસિત્થેણ વા, વોસિરઈ (વોસિરામિ.)

ધારણા અભિગ્રહ

ધારણા અભિગ્રહ પરચક્રખાઈ (પરચક્રખામિ) અરિહંતસક્ખિયં, સિદ્ધસક્ખિયં સાહુસક્ખિયં, દેવસક્ખિયં, અપ્પસક્ખિયં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં વોસિરઈ (વોસિરામિ.)

દેશાવગાસિક

દેશાવગાસિયં, ઉવભોગં, પરિભોગં, પરચક્રખાઈ (પરચક્રખામિ) અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, વોસિરઈ (વોસિરામિ.)

મુહ્તિસહિયં

મુહ્તિસહિયં પરચક્રખાઈ (પરચક્રખામિ) અન્નત્થણા-ભોગેણં, સહસાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિ-વત્તિયાગારેણં, વોસિરઈ (વોસિરામિ.)

(૧૪ નિયમ ધારનાર અને આઠ સામાયિક સાથે બે પ્રતિક્રમણ કરનારે ‘દેવસાવગાસિક’, કોઈપણ પ્રતિજ્ઞા કે ધારણા કરનાર ‘ધારણા અભિગ્રહ’ અને મુખશુદ્ધિ હોય ત્યારે

ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરવાની ભાવનાવાળાએ ‘મુક્તિસહિઅં’ પચ્ચક્ષાણ લેવું.)

સાંજનાં પચ્ચક્ષાણો પાણહાર

પાણહાર દિવસચરિત્રમં, પચ્ચક્ષાણ, (પચ્ચક્ષામિ) અન્નત્યણાભોગેણં, સહસાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, વોસિરર્થ(વોસિરામિ).

ચઉવિહાર-તિવિહાર-દુવિહાર

દિવસચરિત્રમં પચ્ચક્ષાણ, (પચ્ચક્ષામિ), ચઉવિહંપિ, તિવિહંપિ, દુવિહંપિ આહારં, અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાર્ધમં, અન્નત્યણાભોગેણં, સહસાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વમાહિવત્તિયાગારેણં, વોસિરર્થ (વોસિરામિ).

(પચ્ચક્ષાણ કરનારે ‘પચ્ચક્ષામિ,વોસિરામિ’ અવશ્ય બોલવું)

પછી તુરંત એક ખમાસમણ આપીને નીચે ટીંચણના આધારે ઉભડગ પગે બેસીને મુઢિવાળીને ‘જિન ભક્તિ કરતાં જે કાંઈ અવિધિ આશાતના હુઈ હોય’ તે સવિ હું મન-વચન-કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડં’ બોલવું.

● ત્યાર બાદ પ્રભુજીની ભક્તિથી ઉત્પન્ન થયેલ આનંદને વ્યક્ત કરવા એકી સંખ્યામાં સ્તુતિઓ બોલવી. (દા.ત. આવ્યો શરણે તમારા, ભવોભવ તુમ ચરણોની સેવા., જિને-ભક્તિજિને ભક્તિ., અધ મે સફલં જન્મ..., પાતાલે યાનિ ખિંબાનિ... અન્યથા શરણં નાસ્તિ... અન્તે ઉપસર્ગાઃ ક્ષયં યાન્તિ અને સર્વ મંગલ માંગલ્યં’ બોલવું)

પ્રભુજીને આમ વધાવાય

પ્રભુજીને વધાવવાની વિધિ

- ચૈત્યવંદન સ્વરૂપ ભાવપૂજાની સમાપ્તિ થયા પછી સોના-રૂપા-હીરા-માણેક-મોતીથી પ્રભુજીને બન્ને હાથે વધાવાય.
- અથવા ચાંદીના સુવર્ણ રંગના ઢાળ ચઢાવેલા કમળ જેવા આકારના ફૂલો અને સાચા મોતી તેમજ અંખડ ચોખાથી પણ વધાવી શકાય.
- સાથીયા આદિના ચોખાને લઈને ન વધાવાય.
- વધાવવાની સામગ્રી હાથમાં રાખીને બોલવા યોગ્ય દુહા :-
- શ્રી પાર્શ્વ પંચ કલ્યાણક પૂજાનું ગીત:
“ ઉત્સવ રંગ વધામણાં, પ્રભુ પાસને નામે ॥
કલ્યાણ ઉત્સવ કિયો, ચઢતે પરિણામે,
શતવર્ષાયુ જીવીને, અક્ષય સુખ સ્વામી ॥
તુમ પદ સેવા ભક્તિમાં, નવિ રાખું ખામી,
સારી ભક્તે સાહેબા, રીઝો એક વેળા ॥
શ્રી શુભવીર હુવે સદા, મનવાંછિત મેળા ”
- વધાવતાં-વધાવતાં બોલવું.
તીરથ પદ ધ્યાવો ગુણ ગાવો, પંચરંગી રચણ મિલાવો રે ॥
થાળ ભરી ભરી મોતીડે વધાવો, ગુણ અનંત દિલ લાવો રે ॥
ભલું થયું ને અમે પ્રભુગુણ ગાયા, રસના નો રસ પીધો રે ॥
રાવણ રાયે નાટક કીધો, અષ્ટાપદ ગિરિ ઉપર રે ॥
થૈયા થૈયા નાટક કરતાં, તીર્થંકર પદ લીધું રે ॥
- ચૈત્યવંદન પૂર્ણ થયે પાટલા ઉપર મૂકેલ સામગ્રી અને પાટલો સુયોગ્ય જગ્યાએ જાતે મૂકવાં.

દેરાસરની બહાર નીકળતી વખતે વિધિ

- પ્રભુજી સન્મુખ દૃષ્ટિ રાખીને હૃદયમાં પ્રભુનો વાસ કરતાં-કરતાં પ્રભુજીને આપણી પીઠ ન દેખાય, તે મુજબ આગળ-પાછળ અને બન્ને બાજુ બરાબર કાળજી રાખીને પૂજાની સામગ્રી સાથે પાછાં પગે ચાલતાં-ચાલતાં પ્રવેશદ્વાર પાસે રહેલા મનોહર ઘંટ પાસે આવવું.
- પ્રભુજીની ભક્તિ કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલ અંદરના અનહદ આનંદ અને શાંતિના અનુભવને પ્રગટ કરવા અન્ય આરાધકોને ખલેલ ન પહોંચે, તેમ ત્રણવાર ઘંટનાદ કરવો.
- ઘંટનાદ પછી પલકારા વિના અનિમેષ નયને પ્રભુની નિસ્પૃહ કરુણાદૃષ્ટિનું અમીપાન કરતાં-કરતાં અતિશય દુઃખતા હૃદયે પ્રભુનું સાન્નિધ્ય છોડીને પાપથી ભરેલા સંસારમાં પાછા જવું પડે છે, તેમ ખેદ રાખીને પાછાં પગે પ્રવેશદ્વાર તરફ આવવું.
- મૌન-ધારણ, જયણા-પાલન, દુઃખાર્ત-હૃદય આદિ સહજતાથી અનુભવતાં આરાધકના નયનો અશ્રુપૂર્ણ પણ થવા સંભવ છે.

જ્ઠવણ (નમણ) જલ લગાડવાની વિધિ

- દહેરાસરમાં પ્રવેશદ્વાર પાસે પ્રભુની કોઈપણ દિશામાંથી દૃષ્ટિ ન પડે, તેવી જગ્યાએ સુયોગ્ય સ્વચ્છ વાટકામાં ઢાંકણ સાથે જ્ઠવણ (નમણ) જલ રાખવું.
- પોતાના શરીરને જ્ઠવણનો સ્પર્શ કરવાનો હોવાથી, તે વખતે પ્રભુજીની દૃષ્ટિ પડે, તો અનાદર થાય.
- સાધન નાનુ હોય તો નીચે એક થાળી રાખવી.
- જ્ઠવણજલને અનામિકા (પૂજા કરવાની આંગળી)થી સ્પર્શ કરીને અનુક્રમે એક-એક અંગે છાંટા ન પડે, તેમ લગાડવું. પ્રભુજીના અંગને સ્પર્શીને પરમપવિત્ર બનેલ નમણ જમીન પર ન પડે તેમ સાચવવું.
- જ્ઠવણજલ જમણી અને ડાબી આંખે સ્પર્શ કરતાં ભાવના ભાવવી કે “મારી આંખોમાં રહેલ પાંચ અંગે જ્ઠવણ જલ આમ લગાડાય

દોષદૃષ્ટિ અને કામવિકારો આના પ્રભાવે દૂર થાઓ.” પછી બન્ને કાનોમાં જમણે-ડાબે સ્પર્શ કરતાં ભાવના ભાવવી કે “મારામાં રહેલ પરદોષશ્રવણ અને સ્વગુણશ્રવણની ખામી દૂર થઈને મને જિનવાણી શ્રવણની રુચિ ઉત્પન્ન થાઓ.” અને પછી કંઠના સ્થાને સ્પર્શ કરતાં ભાવના ભાવવી કે “મને સ્વાદ પર વિજય મળે અને પરનિંદા-સ્વપ્રશંસા દોષ નિર્મૂળ થવા સાથે ગુણીજનના ગુણો ગાવા સદા તત્પરતા મળે.” પછી હૃદયમાં સ્પર્શ કરતાં ભાવના ભાવવી કે “મારા હૃદયમાં સર્વજીવો પ્રત્યે મૈત્રીભાવ ઉત્પન્ન થવા સાથે પ્રભુજી તારો અને તારી આજ્ઞાનો સદૈવ વાસ બની રહે” અને અંતે નાભિકમળ પર સ્પર્શ કરતાં ભાવના ભાવવી કે.. ‘મારાં કર્મમલ મુક્ત આઠરુચકપ્રદેશની જેમ મારા સર્વ-આત્મ-પ્રદેશો સર્વથા સર્વ કર્મમલ મુક્ત થાઓ.’

- આવી ભાવના કેશર તિલક પોતાના અંગે કરતા પણ ભાવવી જોઈએ.
- જ્ઠવણ જલ નાભિની નીચેના અંગમાં ન લગાડાય.

પ્રભુજીથી પાછા વળતાં આમ નિકળાય

ઓટલા ઉપર બેસવાની વિધિ

- પ્રભુજીને કે દહેરાસરને પીઠ ન પડે તે રીતે બેસવું.
- રસ્તો કે પગથિયાં છોડીને એક બાજુ મૌન ધારણ કરી બેસવું.
- આંખો બંધ કરી મનમાં વાર ત્રણ શ્રી નવકાર મંત્ર ગણી હૃદયમાં પ્રભુજીનાં દર્શન કરવાં.
- મારુ દુર્ભાગ્ય છે કે પ્રભુજીને છોડીને ઘરે જવું પડે છે તેવો ભાવ રાખી ઊભા થવું.

ધૃતિ શ્રી જિન પૂજા-દર્શન વિધિ સમાપ્ત

૨૧ 'શ્રી કલ્યાણ કંઠ સૂત્ર'

‘દેવવંદન-ચૈત્યવંદનમાં કાયોત્સર્ગ પાત્રીને બોલતીવખતની મુદ્રા’

કાયોત્સર્ગમાં સાંભળતી વખતની મુદ્રા.

આદાનનામ : શ્રી કલ્યાણ કંઠ સૂત્ર
ગોણનામ : શ્રી પંચજિન સ્તુતિ સૂત્ર
પદ : ૧૬
સંપદા : ૧૬
ગુરુ-અક્ષર : ૨૩
લઘુ-અક્ષર : ૧૫૩
સર્વ અક્ષર : ૧૭૬

વિષય :
શ્રી પાંચજિનવરની,
સર્વતીર્થકરોની,
શ્રુતજ્ઞાનની અને
શ્રુતદેવીની સ્તુતિ.

છંદનું નામ: ઇન્દ્રવજ્રા. ★ રાગ: “ભોગી યદાલોકનતોડપિ યોગી” (શ્રીપાર્શ્વપંચકલ્યાણક પૂજા શ્લોક)

મૂળ સૂત્ર

કલ્યાણકંઠં પઠમં જિણિદં,
સંતિં તઓ નેમિજિણં મુણીદં ।
પાસં પયાસં સુગુણિક્કઠાણં,

ભત્તીઘ વંદે સિરિ વહ્નમાણં ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

કલ્-લાણ્-કન્-દમ્ પઠ-મમ્ જિણિન્-દમ્,
સન્-તિમ્-તઓ નેમિ-જિણમ્ મુણીન્-દમ્ ।
પાસમ્ પયા-સમ્ સુ-ગુણિક્-ક ઠા-ણમ્,

ભત્-તીઘ વન્-દે સિરિ-વદ્-ધ-માણમ્ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

કલ્યાણના મૂળ પ્રથમજિનેન્દ્રને, (ઋષભદેવ)ને
શાંતિનાથને તથા મુનિઓના ઇન્દ્ર નેમિજિનને,
શ્રી પાર્શ્વનાથને ત્રણ ભુવનમાં પ્રકાશ કરનાર
(અને) સારા ગુણોના એક સ્થાનરૂપ
શ્રી વર્ધમાનસ્વામીને હું ભક્તિભાવ પૂર્વક વાંદું છું. ૧.

અર્થ :- કલ્યાણના મૂળ સમાન શ્રી ઋષભદેવ ભગવાને, મુનિઓના ઇન્દ્ર સમાન શ્રી શાંતિનાથને તથા શ્રી નેમિનાથ જિનને, ત્રણ ભુવનમાં પ્રકાશ કરનાર શ્રી પાર્શ્વનાથને અને સારા ગુણોના એક સ્થાનરૂપ શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને હું ભક્તિભાવપૂર્વક વાંદું છું. ૧.

છંદનું નામ: ઉપજાતિ. ★ રાગ “ભોગી યદાલોકનતોડપિ યોગી” (શ્રી પંચકલ્યાણકપૂજા શ્લોક)

અપાર સંસાર સમુદ્દપારં,
પતા સિવં દિંતુ સુઘક્ક-સારં ।

સવ્વે જિણિંદા સુરવિંદ-વંદા,

કલ્યાણ-વલ્લીણ-વિસાલ-કંદા ॥૨॥

અપા-ર-સન્-સાર-સમુદ્-દ-પારમ્,
પત્-તા સિવમ્-દિન્-તુ સુઘક્-ક-સા-રમ્ ।

સવ્-વે-જિણિન્-દા-સુર-વિન્-દ-વન્-દા,

કલ્-લાણ-વલ્-લીણ વિસા-લ-કન્-દા ॥૨॥

છેડા વિનાના સંસારરૂપ સમુદ્રના પારને
પામેલા એવા (જિનેન્દ્ર) ઉત્તમ અને
અપૂર્વસાર રૂપ મોક્ષ આપો,
તે બધા જિનેન્દ્ર દેવતાઓના
સમૂહથી વંદાયેલા છે,
કલ્યાણરૂપી વેલડીના વિશાળ
મૂળ સમાન એવા. ૨.

અર્થ :- છેડા વિનાના સંસારરૂપ સમુદ્રને પાર પામેલા, દેવતાઓના સમૂહથી વંદાયેલા તેમજ કલ્યાણરૂપ વેલડીઓના મોટા મૂળ સમાન સર્વ જિનેન્દ્રો (મને) ઉત્તમ અને અપૂર્વ સારરૂપ મોક્ષ આપો. ૨.

નિવ્વાણ-મગ્ગે વરજાણ કપ્પં,
પણાસિયાસેસ-કુવાઘદપ્પં ।
મયં જિણાણં સરણં બુહાણં,
નમામિ નિચ્ચં તિજગપ્પહાણં ॥૩॥

નિવ્-વાણ-મગ્-ગે વર જાણ-કપ્-પમ્,
પણા-સિયા-સેસ-કુવા-ઘ-દપ્-પમ્ ।
મયમ્-જિણા-ણમ્ સર-ણમ્ બુહા-ણમ્,
નમા-મિ-નિચ્-ચમ્ તિ-જ-ગ-
પ્-પ-હા-ણમ્ ॥૩॥

મોક્ષમાર્ગમાં ઉત્તમ વાહન સમા,
બધા કુવાદિઓના ગર્વનો નાશ કરનાર,
જિનેશ્વરોનો સિદ્ધાંત પંડિતોને શરણ રૂપ છે,
ત્રણ જગતમાં પ્રધાન (એવા તે મત) ને હું
હમેશા નમસ્કાર કરું છું. ૩.

અર્થ :- મોક્ષમાર્ગમાં (પ્રયાણ કરનાર ને) ઉત્તમ વાહન સમાન, બધા કુવાદિઓના અહંકારનો નાશ કરનાર, પંડિતોને શરણરૂપ અને ત્રણ જગતમાં શ્રેષ્ઠ એવા શ્રી જિનેશ્વરદેવોના સિદ્ધાંતને હું હમેશા નમસ્કાર કરું છું. ૩.

કુંદિંદુ ગોક્ખીર તુસારવજ્ઞા,

સરોજહત્થા કમલે નિસજ્ઞા ।

વાઈ(એ)સિરી પુત્થય-વગ્ગ-હત્થા,

સુહાય સા અમ્હ સયા પસત્થા ॥૪॥

કુન્-દિન્-દુ-ગોક્-ખીર-તુ-સાર વન્-ના,

સરો-જ હત્-થા કમ-લે નિસન્-ના ।

વાઈ(એ)-સિરી-પુત્-થય-વગ્-ગ-હત્-થા,

સુહા-ય સા અમ્-હ સયા-પસત્-થા ॥૪॥

૧.મયકુંદ (મોગરા)નું ફુલ, ૨. ચંદ્ર,
૩.ગાયનું દૂધ અને ૪. બરફ જેવા રંગવાળી,
જેના હાથને વિશે કમળ છે, (અને) કમળ
ઉપર બેઠેલી છે એવી,
(વાળી) જેના બીજા હાથમાં પુસ્તકોનો
સમૂહ છે એવી સરસ્વતી દેવી-
ઉત્તમ એવી તે દેવી હમેશા અમારા સુખને
માટે થાઓ. ૪.

અર્થ :- મયકુંદ (મોગરા)નું ફુલ, ચંદ્ર, ગાયનું દૂધ અને બરફ જેવા રંગવાળી, (એક) હાથમાં કમળ (અને બીજા) હાથમાં પુસ્તકોનો સમૂહ છે જેણીને એવી કમળ ઉપર બેસેલી, અને સદા કલ્યાણને કરનારી એવી ઉત્તમ સરસ્વતી દેવી અમારા સુખને માટે થાઓ. ૪.

ઉપયોગના અભાવે થતા અશુદ્ધ ઉચ્ચારો તેની સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારો

અશુદ્ધ	શુદ્ધ
કલ્યાણકંદં	કલ્યાણકંદં
પટમજિણં	પટમં જિણં
સુગણિકઠાણં	સુગુણિકઠાણં
ભત્તીય વંદે	ભત્તીય વંદે
અપારસંસાર	અપારસંસાર
સમુદ્ધપારં	સમુદ્ધપારં
સવ્વે જિણંદા	સવ્વે જિણંદા

નોંધ : પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજી ભગંવતોને વિહાર દરમ્યાન રોજ ઉપાશ્રય પરિવર્તન થાય ત્યારે અને એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને સંથારો કરવાની જગ્યા બદલે ત્યારે અને ચતુર્વિધ શ્રી સંઘ (સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા) પક્ષી-ચૌમાસી અને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણના આગલા દિવસે દેવસિંચ પ્રતિક્રમણ માંગલિક સ્વરૂપે કરે ત્યારે અને ચતુર્વિધ શ્રી સંઘ સવારે રાઈચ પ્રતિક્રમણ કરે ત્યારે આ

‘શ્રી કલ્યાણકંદં સૂત્ર’નો અવશ્ય ઉપયોગ ચાર થોયના જોડા સ્વરૂપે કરતા હોય છે. છેલ્લા કેટલાક સમયથી આ સ્તુતિ વિવિધ રાગોમાં બોલવાની અને તેમાંય વળી ફિલ્મી રાગોમાં બોલવાની કુપ્રથા ચાલુ થયેલ છે, તે ઈચ્છિત અને શોભાસ્પદ નથી. છન્દ અનુસારે તે તે અક્ષરોમાં સુયોગ્ય વિરામ લઈને શાસ્ત્રીય રાગ અનુસાર વધારે લંબાવ્યા વગર બોલવું હિતકર છે.

શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ દર્શન જ્ઞાન-ચારિત્ર ક્ષમાદિ કલ્યાણલતા ઓના કંદ જેવા છે. (પ્રભુમાંથી જ બધાં કલ્યાણ ઉઠે છે.)

એમની નીચે શ્રી શાન્તિનાથ ભગવાન તથા શ્રી નેમિનાથ ભગવાન છે. બાજુમાં જ્ઞાનપ્રકાશ રૂપ શ્રી પાશ્વનાથ છે. (જે અજ્ઞાનતિમિરને હટાવે છે.) એમની નીચે સદગુણોના અર્કરૂપ અને પ્રાતિહાર્યના વૈભવયુક્ત શ્રી મહાવીરસ્વામી છે. ૧.

સામે અનંતા જિનેશ્વરદેવો સમવસરણમાં બિરાજમાન છે, અને એમની આત્મજ્યોત ભવસમુદ્ર

પાર કરી મોક્ષે પહોંચી રહી છે, એ બે બાજુ દેવોથી વંદાય છે, અને એમના (ચિંતનાદિ દ્વારા) પ્રભાવથી આપણામાં કલ્યાણ વેલડીઓ ઉગી વિસ્તરી રહી છે. એવો પ્રભુને હાથ જોડી પ્રાર્થવાનું કે ‘શિવંદિતુ સુઈક્કસારં’ અમને શાસ્ત્રોના સારભૂત અને સમગ્ર પવિત્ર-નિર્મળ વસ્તુઓમાં પ્રધાન એવા મોક્ષને દો. ૨.

જિનાગમએ મોક્ષમાર્ગ = જ્ઞાન દર્શન-ચારિત્રે વિહરવા માટે જહાજરૂપ છે. બુદ્ધજનોએ પોતાનું જીવનનાવ એની સાથે ગાંઠીને એનું શરણ લીધું છે. આ જિનમત જહાજે મિથ્યાવાદીઓના મદને તોડવાથી એ બિચારા એની સામે ન જોતાં નિસ્તેજ થઈ કદાગ્રહમાં ડુબી રહ્યા છે. આવા વિશ્વ શ્રેષ્ઠ જિનમતને હું સદા નમું છું. ૩.

સામે સફેદ વર્ણવાળી સરસ્વતી દેવી કમળ પર બેઠી છે, એના એક હાથમાં કમળ અને બીજા હાથમાં પુસ્તક સમુહ છે, એને આપણે પ્રાર્થીએ છીએ કે અમારા સુખ માટે થાઓ. ૪.

૨૨ 'શ્રી સંસારદાવા સૂત્ર'

આઠમના દિવસે
પ્રતિક્રમણમાં
કાયોત્સર્ગ પારીને
આ સૂત્ર બોલતી
વેળાની મુદ્રા.

આઠમના દિવસે
પ્રતિક્રમણ માં
કાયોત્સર્ગમાં રહીને
આ સૂત્ર સાંભળતી
વેળા ની મુદ્રા.

પક્ષિ-ચૌમાસી-
સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ
વખતે સજગ્રાયમાં
આસૂત્ર બોલતી-
સાંભળતી વખતની મુદ્રા.

આદાન નામ : શ્રી સંસાર દાવાનલ સ્તુતિ

ગૌણ નામ : શ્રી મહાવીર સ્વામી સ્તુતિ

પદ : ૧૬

સંપદા : ૧૬

ગાથા : ૪

સર્વ અક્ષર : ૨૫૩

વિષય :

આસન્ન ઉપકારી
શ્રી મહાવીર સ્વામી,
સર્વ તીર્થંકર ભગવંતોની,
આગમ-સિદ્ધાંતની
અને શ્રુતદેવીની સ્તુતિ.

છંદનું નામ: ઈન્દ્ર-વજ્રા; • રાગ “ભોગી ચદાલોકનતોડપિ યોગી” (શ્રી પાર્શ્વપંચકલ્યાણકપૂજા શ્લોક)

મૂળ સૂત્ર

સંસાર-દાવા-નલ-દાહ-નીરં,
સંમોહ-ધૂલી-હરણે સમીરં ।
માયા-રસા-દારણ-સાર-સીરં,
નમામિ વીરં ગિરિ-
સાર-ધીરં ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

સન્-સાર-દાવા-નલ-દાહ-નીરમ્,
સમ્-મોહ-ધૂલી-હર-ણે-સમી-રમ્ ।
માયા-રસા-દાર-ણ-સાર-સીરમ્,
નમામિ-વીરમ્ ગિરિ-સાર-ધીરમ્ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

સંસારરૂપ દાવાનળના તાપને ઓલવવામાં પાણી સમાન
મોહ(અજ્ઞાન)રૂપી ધૂળને દૂર કરવામાં પવન સમાન
કપટરૂપી પૃથ્વીને ખોદવામાં તીક્ષ્ણ હળ સમાન,
(અને) મેરુપર્વત સમ ધીરજવાન (એવા)
શ્રી મહાવીર પ્રભુને (હું) નમસ્કાર કરું છું. ૧.

અર્થ : સંસારરૂપ દાવાનળના તાપને ઓલવવા માટે પાણી સમાન, મોહ એટલે અજ્ઞાનરૂપી ધૂળને દૂર કરવામાં પવન સમાન, માયા એટલે કપટરૂપી પૃથ્વીને ખોદવામાં તીક્ષ્ણ હળ સમાન, અને મેરુપર્વત જેવા ધૈર્યવાન શ્રી મહાવીર પ્રભુને હું નમસ્કાર કરું છું. ૧.

છંદનું નામ: વસન્તતિલકા. • રાગ-ભકતામર-પ્રણત-મૌલિ-મણિ-પ્રભાણા- (નવસ્મરણસ્તોત્ર)

ભાવા-વનામ-સુર-દાનવ-માન-વેન,
ચૂલા-વિલોલ-કમલા-વલિ-માલિ-તાનિ ।
સંપૂરિતા-ભિનત-લોક-સમી-હિતાનિ,
કામં નમામિ જિનરાજ-પદાનિ તાનિ ॥૨॥

ભાવા-વનામ-સુર-દાનવ-માન-વેન,
ચૂલા-વિલો-લ-કમ-લા-વલિ-
માલિ-તાનિ ।
સમ્-પૂરિ-તા-ભિન-ત-લોક-
સમી-હિતાનિ,
કામમ્-નમામિ જિન-રાજ-પદા-
-નિ તાનિ ॥૨॥

ભાવપૂર્વક નમસ્કાર કરનારા દેવો-દાનવો
અને મનુષ્યોના જે સ્વામી
તેના મુગટ ઉપર રહેલી ચપળ કમળની
શ્રેણિઓથી પૂજાએલા એવા,
(વળી) સારી રીતે પૂર્ણ કર્યા છે નમસ્કાર
કરનાર લોકોના મનોવાંછિત જેમણે એવા-
તે જિનેશ્વરોના ચરણોમાં હું ખૂબ નમસ્કાર
કરું છું. ૨.

અર્થ :- ભાવપૂર્વક નમસ્કાર કરનારા દેવો, દાનવો અને મનુષ્યોના સ્વામીઓના મુગટમાં રહેલ ચપળ કમળની શ્રેણિઓથી પૂજાયેલ, વળી સારી રીતે પૂર્ણ કર્યા છે નમસ્કાર કરનારા લોકોના મનોવાંછિત જેઓએ, એવા શ્રી જિનેશ્વર દેવોના ચરણોમાં હું ખૂબ નમસ્કાર કરું છું. ૨.

છંદનું નામ:મન્દાક્રાન્તા. • રાગ: “રે રે પંખી પર પથરો ફેંકતા ફેંકી દીધો” (લોકગીત)

બોધા-ગાધં સુપદ-પદવી-
નીર-પૂરા-ભિરામં,
જીવા-હિંસા-વિર-લ-લ-હરી-
સડ્-ગ-માગાહ-દેહં ।
ચૂલા-વેલં ગુરુ-ગમ-મણિ-
-સંકુલં-દૂર-પારં,

બોધા-ગાધમ્ સુપદ-પદ-વી-નીર-
પૂર-ભિ-રામમ્,
જીવા-હિન્-સા-વિર-લ-લ-હરી-
સડ્-ગ-મા-ગા-હ-દે-હમ્ ।
ચૂલા-વેલમ્ ગુરુ-ગમ-મણિ-સડ્-
કુલમ્-દૂર-પારમ્,

સારં-વીરા-ગમ-જલ-નિધિં-
સાદરં સાધુ સેવે ॥૩॥

સારમ્-વીરા-ગમ-જલ-નિ-ધિમ્-
સાદ-રમ્ સાધુ-સેવે ॥૩॥

(૧) જ્ઞાનથી ગંભીર, (૨) સારા પદોની
રચનારૂપ પાણીના સમૂહ વડે મનોહર
(૩) જીવની અહિંસારૂપ આંતરારહિત તરંગોના
મળવાથી અગાધ શરીરવાળા,
(૪) (સિદ્ધાંતોની) ચુલિકારૂપ વેલવાળા
(૫) મોટા-સરખા પાઠ રૂપી રત્નોથી ભરેલો
(૬) જેનો કિનારો ઘણો દૂર છે એવા,
(૭) (અને) ઉત્તમ શ્રી વીર ભગવંતના
આગમરૂપી સમુદ્રને હું આદર સહિત સારી રીતે સેવું છું. ૩.

અર્થ :- જ્ઞાનથી ગંભીર, સારા પદોની રચનારૂપી પાણીના સમૂહથી મનોહર, જીવોની દયારૂપી આંતરારહિત તરંગોના મળવાથી અગાધ શરીરવાળા, સિદ્ધાંતોની ચુલિકારૂપ વેલોવાળા, મોટા-સરખા પાઠરૂપી રત્નોથી ભરેલા, જેનો કાંઠો પાર પામી શકાય તેવો નથી એવા ઉત્તમશ્રી વીરભગવંતના આગમરૂપ સમુદ્રની હું આદરપૂર્વક સારી રીતે સેવા કરું છું. ૩.

છંદનું નામ: સગ્ધરા. • રાગ: અર્હત્વક્રમ-પ્રસૂત-ગણધર-રચિતં... (સ્નાતસ્થા સ્તુતિ)

આ-મૂ-લા-લોલ-ધૂલી-બહુલ-
પરિમલા-લીટ-લોલા-લિ-માલા,
ઝંકા-રા-રાવ-સારા-મલ-દલ-
કમલા-ગાર-ભૂમિ-નિવાસે ।
છાયા-સંભાર-સારે-વર-
કમલ-કરે!
તાર-હારા-ભિ-રામે!,
વાણી-સં-દોહ-દેહે!-
ભવ-વિર-હ વરં-દેહિ-મે-
દેવિ! સારં ॥૪॥

આ-મૂ-લા-લો-લ-ધૂલી-બહુલ-
પરિ-મલા-લીટ-લોલા-લિ-માલા,
ઝંક-કા-રા-રાવ-સારા-મલ-દલ-
કમલા-ગાર-ભૂમિ-નિવાસે ।
છાયા-સમ્-ભાર-સારે! વર-
કમલ-કરે!-
તાર-હારા-ભિરામે!,
વાણી-સન્-દોહ-દેહે!-
ભવ-વિરહ-વરમ્-દેહિ-મે-
દેવિ ! સા રમ્ ॥૪॥

મૂળ સુધી કાંઈક ડોલતું, પરાગની ઘણી
સુગંધમાં આશક્ત થયેલા ચપળ ભમરાઓની શ્રેણીઓના
ગુંજારવના શબ્દથી ઉત્તમ એવું નિર્મળ પાંદડાવાળું
એવું જે કમળ, તે રુપ ઘરની ભૂમિમાં રહેનારી એવી,
કાંતિના સમુદ્ધથી સુશોભિત એવી,
હાથને વિષે ઉત્તમ કમળ છે એવી,
દેદીપ્યમાન-હારથી મનોહર એવી,
દ્રાદશાંગીરુપ વાણીના સમૂહરૂપી શરીરવાળી એવી,
હે શ્રુતદેવી ! મને સંસારના વિરહનું ઉત્તમ
મોક્ષરૂપી વરદાન આપો. ૪.

અર્થ:- મૂળ સુધી કાંઈક ડોલતા, પરાગની ઘણી સુગંધમાં આશક્ત થયેલ ચપળ ભમરાઓની શ્રેણીઓના ગુંજારવથી શ્રેષ્ઠ,
નિર્મળ પાંદડાવાળા કમળરૂપી ઘરની ભૂમિમાં રહેનારી, કાંતિના સમુદ્ધથી સુશોભિત, હાથને વિષે ઉત્તમ કમળવાળી, દેદીપ્યમાન
હારથી મનોહર, (દ્રાદશાંગીરૂપ) વાણીના સમૂહરૂપી શરીરવાળી હે શ્રુતદેવી ! મને ઉત્તમ મોક્ષરૂપી વરદાન આપો. ૪.

અશુદ્ધ

નમ્મામિ વીરં
લિટ્ઠુ લોલા લિમાલા
સુરપદ પદવી

શુદ્ધ

નમ્મામિ વીરં
લીટ લોલા લિમાલા
સુપદ પદવી

આ સ્તુતિના સંદર્ભમાં રચયિતા અંગે કાંઈક જાણીએ

જૈનધર્મના પ્રગાટ દ્રેષી એવા મિથ્યાભિમાની હરિભદ્ર પુરોહિત જ્ઞાનના
ગર્વથી પોતાની સાથે ચાર વસ્તુ લઈને જ ગમનાગમન કરતા હતા. ‘જંબુવૃક્ષની
ડાળી’-જંબુદ્વીપમાં મારા જેવો કોઈ જ્ઞાની નથી તેમ સાબીત કરવા રાખતાં,

‘સીડી’ -કદાચ કોઈક પ્રતિવાદી ડરીને આકાશ માર્ગે ચાલ્યો
જાય, તો ઉતારવા માટે ઉપયોગ કરવા રાખતા, ‘કોદાળી’-
કોઈક પ્રતિવાદી ડરીને જમીનમાં ઘુસી જાય તો કાઢવા માટે
ઉપયોગ કરવા રાખતા અને પેટ પર લોખંડનો પટ્ટો બાંધવા
દ્વારા મારામાં અગાધ જ્ઞાન છે, તે ક્યાંય ફુટીને બહાર ન
નિકળી જાય માટે પહેરતા.

આવો ગર્વ છતાં એક અભિગ્રહ હતો કે ‘જે હું સાંભળું તે
મને ન સમજાય, તો જે સમજાવે, તે મારા ગુરુ’ આના પ્રભાવે
તેઓ જૈનધર્મને પામ્યા એટલું જ નહિ પણ સર્વસંગનો ત્યાગ
કરી સંયમી બની અનુક્રમે તેઓ જૈનશાસનની ધુરાને
સંભાળનાર પ્રકાંડ વિદ્વાન પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય
હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજા પણ બન્યા. પોતાના સંસારી
ભાણેજો એવા શિષ્યરત્નો પૂ. મુનિરાજશ્રી હંસવિજયજી અને
પૂ. મુનિરાજશ્રી પરમહંસ વિજયજી બૌદ્ધો દ્વારા મરાયા. તે
વખતે બૌદ્ધોને વાદમાં હરાવીને ૧૪૪૪ બૌદ્ધ સાધુઓને જીવતા
ગરમતેલની કડાઈમાં તળાવવા તૈયાર થયા.

ત્યારે જૈનધર્મની પ્રાપ્તિમાં સહાયભૂત માતૃહૃદયા સાધ્વીજી
ભગવંત શ્રી ચાકિની મહત્તરાના એક વૈરભાવના વિપાક દર્શન
શ્લોકને વાંચીને શાન્ત થયા અને પોતાના ગુરુભગવંત પાસે
દુષ્કૃતની નિંદા કરવા સાથે પ્રાયશ્ચિત માંગેલ. પૂજ્ય
ગુરુભગવંતે પ્રગાટ જ્ઞાની એવા પોતાના શિષ્યને પ્રાયશ્ચિત
સ્વરૂપે ૧૪૪૪ ગ્રંથોની રચનાની પ્રતિજ્ઞા આપેલ. દિવસ-રાત
જોયા વિના નૂતન જૈનશાસ્ત્રોની રચના કરવામાં મશગુલ બની

ગયા. અંતિમસમયે ૧૪૪૦ ગ્રંથની રચના કરતાં-કરતાં આ
‘સંસારદાવાનલ સ્તુતિ’ એક ગાથા બરાબર એક ગ્રંથ મુજબ
ત્રણ ગાથાની રચના કરી ૧૪૪૪મા ગ્રંથની રચના સ્વરૂપ
છેલ્લી ગાથાની એક લીટીની રચના કરી સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ
પામ્યા. ત્યારે શાસન દેવની સહાયથી શ્રી સંઘે ‘ઝંકારા...’ થી
ત્રણ પદ (લીટી)ની રચના કરેલ. તેથી છેલ્લી ત્રણ લીટી શ્રી
સંઘ સાથે બોલવાની પ્રથા છે.

‘ચાકિની મહત્તરા સુનૂ’ ના નામે પ્રખ્યાત પૂજ્યપાદ
આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્ વિજય હરિભદ્ર સૂરીશ્વરજી મહારાજાની
આ સ્તુતિમાં એકપણ જોડાક્ષર નથી અને સંસ્કૃત-પ્રાકૃત
ભાષાનું મિશ્રણ પણ છે. તેમજ તેઓ શ્રીમદ્ની રચનાના અંતે
પોતાનું નામ લખવાના બદલે તેઓ ‘વિરહ’ શબ્દ લખતા.
ભગવાનથી ૧૭૦૦-૧૮૦૦ કે તેઓ પોતે આથી ૧૭૦૦-૧૮૦૦
વર્ષ પહેલાં થયા ? તેઓ શ્રીમદ્ ને સદા માટે કઠવુ હતું.

● આ ‘સંસાર દાવા સ્તુતિ’ ચતુર્વિધ શ્રી સંઘમાં આઠમના
દિવસે સ્તુતિ સ્વરૂપે બોલાય છે. પક્ષી-ચૌમાસી અને
સંવત્સરી પ્રતિક્રમણમાં સજગ્રાય સ્વરૂપે બોલાય છે. તેમજ
દેવસિય-રાઈય પ્રતિક્રમણમાં પૂ. સાધ્વીજી ભગવંતો અને
બેનો પહેલી ત્રણ ગાથા ‘નમોડસ્તુ વર્ધમાનાય’ અને ‘વિશાલ-
લોચન’ ના બદલે (સામૂહિક સ્વરૂપે) બોલતાં હોય છે.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર ચિંતામણિમાં શ્રી વીરવિજયજી મહારાજાએ
એમ જણાવ્યું છે કે છેલ્લાં ત્રણ પદોમાં (છેલ્લી ગાથાની છેલ્લી
ત્રણ લીટી) રહેલ મંત્ર શક્તિથી ક્ષુદ્ર-ઉપદ્રવ ઉપશાંત થાય છે.

પરમાત્માની કરૂણાદષ્ટિ રૂપી પાણીથી વિષય-
કષાયરૂપી દાવાનલથી મસ્ત ભવ્યાત્માને દાહશમન,
પરમાત્માની દેશના રૂપી પવનથી મોહરૂપી ધૂળનું હરણ,
પરમાત્માની વાત્સલ્યદષ્ટિથી માયા રૂપી પૃથ્વીને 'ખોદવા માટે
તીક્ષ્ણહળ સમાન અને ધોર-પરિષદ-ઉપસર્ગમાં પણ
મેરૂપર્વતની જેમ નિશ્ચલ એવા શ્રી વીરપ્રભુ ને હું નમસ્કાર
કરું છું. ૧.

મુકુટ બદ્ધ દેવ-દેવેન્દ્ર-નરેન્દ્રના સમૂહથી અને
દેવી-ઈન્દ્રાણી-મહારાણીના સમૂહથી ચરણે નમન કરાચેલા
પરમાત્માને મારા અત્યંત નમસ્કાર હો. ૨.

બોધાગાથં સુપદપદવી-નીરપૂરાભિરામં,
જીવાહિંસા-વિરલ-લહરી-સંગમાગાહદેહં ।
ચૂલાવેલં ગુરુગમ-મણિ-સંકુલં દૂરપારં
સારં વીરાગમજલનિધિં સાદરં સાધુ સેવે ॥

સાગર જેવા ગંભીર અર્થો મને અહિંસા રૂપી
તરંગોથી ગાઢ તેમજ પાર ન પમાય તેવા અને ચૂલિકા-પાઠ
આદિથી ભરેલા અને જિનાગમને અમો આદરપૂર્વક સેવીએ
છીએ. ૩.

કમળધરે કમળાસને જિનવચનમય એવી સરસ્વતી
દેવી ને પ્રાર્થના કરવાની કે અમને ભવ-વિરહ = મોક્ષનું
વરદાન આપો. ૪.

દેવવંદન, ચૈત્યવંદન
કરતી વેળાએ બોલતી
સાંભળતી વેળાની મુદ્રા.

પ્રતિક્રમણમાં રત્નત્રયીની
શુદ્ધિ માટે બોલતી -
સાંભળતી વેળાની મુદ્રા.

૨૩ 'શ્રી પુષ્પર-વર-દીવદે સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી પુષ્પરવરદીવદે સૂત્ર
ગોણ નામ : શ્રી શ્રુતસ્તવ સૂત્ર
પદ : ૧૬
સંપદા : ૧૬
ગાથા : ૪
ગુરુ અક્ષર : ૩૪
લઘુ અક્ષર : ૧૮૨
સર્વ અક્ષર : ૨૧૬

વિષય :
અજ્ઞાનરૂપી
અંધકારના
સમૂહનો નાશ
કરનાર શ્રુતજ્ઞાનરૂપ
આગમની સ્તુતિ.

છંદનું નામ: આર્યા (ગાહા) • રાગ: જિણજમ્મસમયે મેરુસિહરે (સ્નાત્રપૂજા)

મૂળ સૂત્ર

પુષ્પર-વર-દીવદે,
ધાયઘ-સંડે અ જંબૂ-દીવે અ ।
ભરહેરવય-વિદેહે,

ધમ્માઘગારે નમંસામિ ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

પુક્-ખર-વરદ્-દી-વડ્-દે,
ધાય-ઘ-સણ્-ડે અ જમ્-બૂ-દીવે અ ।
ભર-હે-રવ-ય વિદે-હે,

ધમ્-માઘ-ગારે ન-મમ્-સામિ ॥૧॥

પદાનુ સારી અર્થ

પુષ્કર નામના સુંદર અડધા દ્વીપમાં,
ઘાતકી ખંડના અને જંબૂદ્વીપમાં (રહેલા)
(પાંચ) ભરત, (પાંચ) ઐરાવત અને
(પાંચ) મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં
(શ્રુત) ધર્મની શરૂઆત કરનાર
(તીર્થંકરો ને હું નમસ્કાર કરું છું. ૧.

અર્થ :- પુષ્કર નામના સુંદર અડધાદ્વીપમાં, ઘાતકીખંડ ને જંબૂદ્વીપમાં (આવેલ) (પાંચ) ભરત, (પાંચ) ઐરાવત અને (પાંચ) મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં (શ્રીશ્રુત) ધર્મની શરૂઆત કરનારા (તીર્થંકરભગવંતો) ને હું નમસ્કાર કરું છું. ૧.

તમ-તિમિર-પડલ-વિહ્ન-સણસ્સ,

સુર-ગણ-નરિંદ-મહિ-અસ્સ ।

સીમા-ધરસ્સ વંદે,
પફો-ડિય-મોહ-જાલસ્સ ॥૨॥

અર્થ :- અજ્ઞાનસ્વરૂપ અંધકારના સમૂહને નાશ કરનાર, દેવતાઓના સમૂહ અને ચક્રવર્તી (રાજા)ઓથી પૂજાયેલ, (આત્માને) મર્યાદામાં રાખનાર, અને મોહરૂપી જાળને તોડી નાખનાર એવા (શ્રી સિદ્ધાંત)ને હું વંદન કરું છું. ૨.

તમ-તિમિ-ર પડ-લ-વિદ્-ધમ્ સણસ્-સ,

સુર-ગણ નરિન્-દ-મહિ-અસ્-સ ।

સીમા-ધરસ્-સ વન્-દે,
પપ્-ફો ડિ-ય-મોહ-જા-લસ્-સ ॥૨॥

અજ્ઞાનસ્વરૂપ અંધકારના સમૂહને
નાશ કરનાર

દેવતાઓના સમૂહ અને ચક્રવર્તી
રાજાઓ દ્વારા પૂજાયેલા

મર્યાદામાં રાખનારને હું વંદન કરું છું.
મોહની જાળને તોડી નાખનાર. ૨.

છંદનું નામ: વસંતતિલકા ★ રાગ : ભક્તામર-પ્રણત-મૌલિ-મણિ-પ્રભાણા (નવસ્મરણ સ્તોત્ર)

જાઈ-જરા-મરણ-સોગ-
પણા-સણસ્સ,
કલ્લાણ-પુક્ખલ-
વિસાલ-સુહા-વહસ્સ ।
કો-દેવ-દાણવ-નરિંદ-
ગણ-સ્થિઅસ્સ,
ધમ્મસ્સ-સાર-મુવલળ્લ-
કરે પમાયં ॥૩॥

અર્થ :- જન્મ, ઘડપણ, મૃત્યુ અને શોકનો નાશ કરનાર, કલ્યાણકારી (અને) સંપૂર્ણ વિશાળ (મોક્ષ) સુખને આપનાર, દેવ-દાનવ અને રાજાના સમૂહથી પૂજાયેલ, (એવા) (શ્રી શ્રુત) ધર્મના રહસ્યને પામીને કોણ પ્રમાદ કરે ? (અર્થાત્ કોઈ પણ પ્રમાદ ન કરે) ૩.

જાઈ-જરા-મરણ-સોગ-

પણા-સણસ્-સ,

કલ્-લાણ-પુક્-ખલ-

વિસા-લ-સુહા-વહસ્-સ ।

કો-દેવ-દાણ-વ નરિન્-દ-

ગણસ્-થિઅસ્-સ,

ધમ્-મસ્-સ-સાર-મુવ-લળ્-ભ-

કરે પમા-યમ્ ॥૩॥

જન્મ-ઘડપણ-મૃત્યુ ને શોકનો

નાશ કરનાર,

કલ્યાણ અને સંપૂર્ણ વિશાળ

(મોક્ષના) સુખને આપનાર.

દેવતા, દાનવ અને રાજાના

સમૂહથી પૂજાયેલ એવા,

શ્રુતધર્મના તત્ત્વને પામીને કોણ

પ્રમાદ કરે ? (અર્થાત્ કોઈપણ પ્રમાદ ન કરે) ૩.

છંદનું નામ: શાર્દૂલ-વિકીડિત; રાગ ★ સ્નાતસ્થા-પ્રતિમસ્થ-મેરુ-શિખરે..(વીરપ્રભુ-સ્તુતિ)

સિદ્ધે ભો ! પયઓ
 ઇમો જિણમએ-
 નંદી સયા સંજમે,
 દેવ-નાગ-સુવન્ન-કિન્નર-ગણ-

સ્સખ્ખૂઅ-ભાવચ્ચિએ ।
 લોગો-જત્થ-પઈહિઓ-
 જગમિણં તેલુક્ક-મચ્ચાસુરં,

ધમ્મો વહ્ણિ સાસઓ વિજયઓ-
 ધમ્મુતરં વહ્ણિ ॥૪॥

સુઅસ્સ ભગવઓ
 કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં, વંદણવત્તિયાએ..

સિદ્ધ-ધે-ભો-પય-ઓ-
 ઇમો જિણ-મએ-
 નન્-દી સયા સમ્ (સન્)-જમે,
 દેવન્-નાગ-સુવન્-ન-કિન્-નર-ગણ-

સ્સખ્-ભૂઅ-ભાવચ્-ચિએ ।
 લોગો-જત્-થ-પઈટ્-ઠિઓ-
 જગ-મિણમ્ તેલુક્-ક-મચ્-ચા-સુરમ્,

ધમ્-મો વડ્-ટઉ-સાસઓ-વિજ-ય-ઓ
 ધમ્-મુત્-તરમ્ વડ્-ટઉ ॥૪॥

સુઅસ્-સ ભગ-વઓ
 કરે-મિ-કાઉસ્-સગ્-ગમ્ વન્-દણ-
 વત્-તિ-ચાએ.....

હે (જ્ઞાનવંત લોકો) ! સિદ્ધ એવા
 જિનમતને આદરસાથે નમસ્કાર થાઓ,
 (જે હોતે છતે) ચારિત્રધર્મને વિષે હંમેશાં સમૃદ્ધ છે.
 વૈમાનિક, ભવનપતિ, જ્યોતિષી અને
 વ્યંતર દેવના સમૂહથી-
 સત્ય ભાવે કરીને પૂજાએલું એવું,
 જ્ઞાન જે (શ્રુતધર્મ)માં રહેલું છે,
 મનુષ્યો અને અસુરોવાળા ત્રણ લોક રૂપ
 આ જગત્ (જોયરૂપે) જેમાં પ્રતિષ્ઠ્યું છે,
 એવો શ્રુતધર્મ શાશ્વત વૃદ્ધિ પામો, વિજયવંત
 થાઓ તેમજ ચારિત્રધર્મ બાદ પણ તે વૃદ્ધિ પામો. ૪.
 તે પૂજ્યશ્રી શ્રુતધર્મને (વંદનાદિ માટે)
 હું કાયોત્સર્ગ કરું છું.

અર્થ :- હે (જ્ઞાનવંત લોકો) ! પ્રખ્યાત (સિદ્ધ) એવા શ્રી
 જિનેશ્વરદેવના સિદ્ધાન્તને આદર સાથે નમસ્કાર થાઓ. (જે
 હોતે છતે) ચારિત્રધર્મમાં હંમેશાં સમૃદ્ધિ છે, (જે) વૈમાનિક,
 ભવનપતિ, જ્યોતિષી અને વ્યંતરદેવના સમૂહથી (હૃદયના)
 સત્યભાવથી પૂજાયેલા છે. જે (શ્રુતધર્મ)માં (ત્રણેય લોકનું)
 જ્ઞાન રમને મનુષ્યો તથા અસુરોવાળા ત્રણ લોકરૂપ આ જગત
 (જોય (જાણવા યોગ્ય) રૂપે) રહેલું છે. (તે) શ્રુત ધર્મ શાશ્વત
 વૃદ્ધિ પામો, વિજય પામો ૪. પૂજ્ય શ્રુતધર્મને (વંદનાદિ માટે)
 હું કાયોત્સર્ગ કરું છું. ૪.

આ સૂત્રના રહસ્ય અંગે કાંઈક સમજૂતિ

સિદ્ધાંતથી જ પરમાત્મા તથા તેઓએ કહેલ ભાવો જાણી
 શકાય છે. આ શ્રુતધર્મ ભરત વગેરે ૧૫ ક્ષેત્રમાં જ હોય છે,
 તેથી પ્રથમગાથામાં એ પંદર ક્ષેત્રમાં શ્રુતધર્મનું પ્રતિપાદન
 કરનાર શ્રી તીર્થંકરદેવોની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે. બીજી
 ગાથામાં શ્રુતધર્મની સ્તુતિ, ત્રીજી ગાથામાં આવા શ્રુતધર્મને
 પામી પ્રમાદ કરવા જેવો નથી અને ચોથી ગાથામાં ચારિત્ર
 ધર્મની પ્રાપ્તિ થયા પછી જ તે શ્રુતધર્મ વિશેષ વૃદ્ધિ પામે, તેમ
 જણાવેલ છે.

અશુદ્ધ

સિદ્ધે ભો ! પયઓ અણમો
 કિન્નર ગણ સખ્ખૂઅ

શુદ્ધ

સિદ્ધે ભો ! પયઓ ઇમો
 કિન્નર ગણ સ્સખ્ખૂઅ

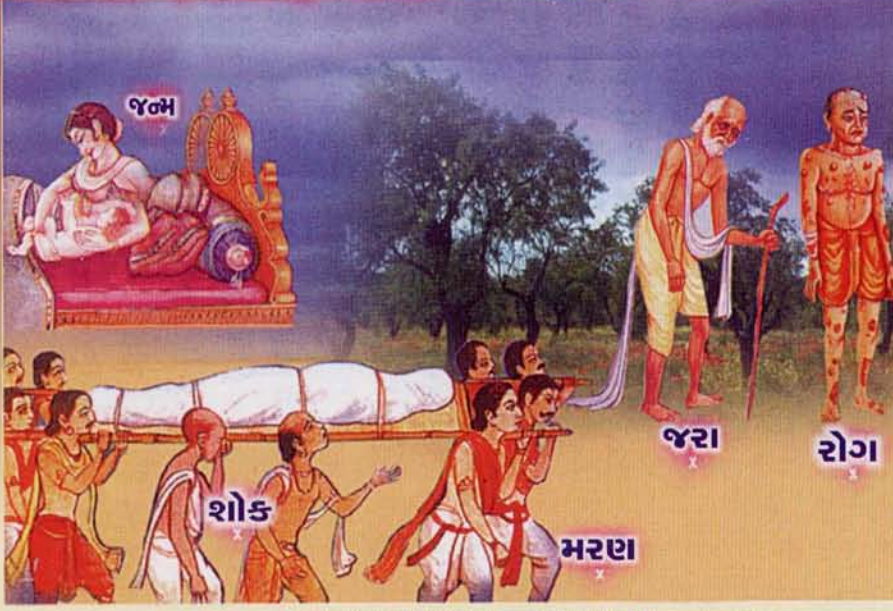
નોંધ : આ સૂત્રમાં મતાંતરે 'દેવનાગ' ના બદલે 'દેવનાગ' નો
 મત હોવાથી ગુરુ અક્ષર ૩૪ ના બદલે ૩૫ પણ થાય છે.

પુષ્કરવરનું અડધુદ્રીપ, ઘાતકીખંડ અને
 જંબૂદ્રીપમાં ધર્મની આદિ કરનાર એવા અરિહંત પ્રભુને
 ભાવપૂર્વક નમસ્કાર. ૧.

અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ કરનાર, સુર-
 સુરેન્દ્રના સમૂહ અને ચક્રવર્તી રાજાઓથી પૂજાયેલા, મોહરૂપી
 અગ્નિજવાલાને શાંત કરનાર અને મર્યાદામાં રાખનાર એવા
 શ્રુતધર્મને વંદન કરું છું. ૨.

જન્મ, ઘડપણ, મરણ, રોગ, શોક, આદિને નાશ કરનાર, સર્વ વિરતિ-રૂપ વૈભવ-દેવ લોક અને અંતે મુક્તિનગર પહોંચાડવા સમર્થ એવા સર્વકલ્યાણ કર, દેવ-દાનવથી પૂજાયેલા એવા શ્રુતધર્મને પામીને કોણ પ્રમાદ કરે ? ૩.

સર્વ અરિહંત ભગવંતો દ્વારા અર્થથી દેશના એકસરખી ચૌદરાજલોક વ્યાપ્ત અને પાંચજ્ઞાન યુક્ત હોય છે. તેવા શ્રુતને પામીને મહામુનિ સૂર્ય આતાપના, શિલા પર સંથારો, ધોર ઉપસર્ગ સહન, સ્ત્રી પરિસહમાં નિર્લેપતા, ષટ્કાયજીવોની રક્ષા અને જંગલી પ્રાણી પ્રત્યે કરુણા રાખનાર હોય છે, તેથી તે સંયમધર્મ દેવ-દાનવ-નાગેન્દ્ર-કિન્નરો દ્વારા નમાયેલો હોવાથી મને સદા સંયમમાં આનંદ આપનાર બનો.૪.

દેવવંદન ,
ચૈત્યવંદન વખતે
બોલતી- સાંભળતી
વખતેની મુદ્રા

પ્રતિક્રમણમાં
રત્નત્રયીની શુદ્ધિ
માટે બોલતી-સાંભળતી
વખતની મુદ્રા

૨૪ 'શ્રી સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં સૂત્ર'

આદાન નામ :	શ્રી સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં સૂત્ર
ગોણનામ :	સિદ્ધસ્તવ સૂત્ર
પદ :	૨૦
સંપદા :	૨૦
ગાથા :	૫
ગુરુ અક્ષર :	૨૫
લઘુ અક્ષર :	૧૫૧
સર્વ અક્ષર :	૧૭૬

વિષય :

સર્વ સિદ્ધભગવંતોને,
શ્રી વીરવિભુને,
શ્રી અરિષ્ટનેમિના
કલ્યાણક વર્ણન સાથે,
અષ્ટાપદજી પ્રભુને સાચા
નમસ્કારનું વર્ણન.

છંદનું નામ: ગાહા; રાગ: “જિણજમ્મસમયે મેરુસિહરે” (સ્નાત્રપૂજા)

મૂળ સૂત્ર

સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં,
પાર-ગયાણં પરંપર ગયાણં ।
લોઅગ્ગ-મુવગયાણં,
નમો સયા સવ્વ સિદ્ધાણં ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

સિદ્-ધા-ણમ્ બુદ્-ધા-ણમ્,
પાર-ગયા-ણમ્, પરમ્-પર-ગયા-ણમ્ ।
લોઅગ્-ગ-મુવ-ગયા-ણમ્,
નમો સયા સવ્-વ-સિદ્-ધા-ણમ્ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

બંધાયેલ કર્મનો નાશ કરેલ, પોતાના મેળે બોધ પામેલ,
સંસાર સમુદ્રથી પાર પામેલા તથા અનુક્રમે મોક્ષે પહોંચેલા-
લોકના અગ્રભાગ ઉપર પહોંચેલા (એવા)
સર્વસિદ્ધોને હમેશા નમસ્કાર હો...૧.

અર્થ :- જેઓએ બંધાયેલ કર્મનો નાશ કર્યો છે એવા, પોતાની મેળે બોધ પામેલા, સંસાર સમુદ્રનો પાર પામેલા, ગુણસ્થાનકના ક્રમે (અનુક્રમે) મોક્ષે પહોંચેલા (અને) લોકના અગ્રભાગે પહોંચેલા, એવા સર્વે સિદ્ધોને હું નમસ્કાર કરું છું. ૧.

જો દેવાણ વિ દેવો,
જં દેવા પંજલી નમંસંતિ ।
તં દેવ દેવ મહિઅં,
સિરસા વંદે મહાવીરં ॥૨॥

જો દેવા-ણ વિ દેવો,
જમ્-દેવાપ્પ(પન્)-જલી-નમમ્-સન્-તિ
તમ્ દેવ-દેવ-મહિ-અમ્,
સિર-સા વન્-દે મહા-વીરમ્ ॥૨॥

જે દેવોના પણ દેવ છે,
જેઓને દેવતાઓ વિનયપૂર્વક હાથ જોડી-નમસ્કાર કરે છે,
તે દેવના પણ દેવ (ઈન્દ્ર) થી પૂજાએલા-
મહાવીર પ્રભુને મસ્તકથી વાંદું છું. ૨.

અર્થ :- જે દેવોના પણ દેવ છે અને જેઓને દેવતાઓ વિનયપૂર્વક હાથ જોડી નમસ્કાર કરે છે, તે ઈન્દ્રોથી પૂજાયેલ (એવા) શ્રી મહાવીરસ્વામીને હું મસ્તક થી વાંદું છું. ૨.

ઘક્કોવિ નમુક્કારો,
જિણવર વસહસ્સ-વહ્ધમાણસ્સ ।

ઘક્-કો વિ નમુક્-કારો,
જિણ-વર વસ-હસ્-સ વદ્-ધ-માણસ્-સ ।

એક પણ નમસ્કાર.
જિનવરોમાં વૃષભ સમાન
શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને કરેલ
સંસારરૂપ સમુદ્રથી
તારે છે પુરુષને કે સ્ત્રીને. ૩.

સંસારસાગરાઓ,
તારેઘ નરં વ નારિં વા ॥૩॥

સન્-સાર-સાગ-રાઓ,
તારે-ઘ નરમ્ વ નારિમ્-વા ॥૩॥

અર્થ :- જિનવરમાં શ્રેષ્ઠ એવા વર્ધમાનસ્વામીને(કરેલો) એક પણ નમસ્કાર પુરુષને કે સ્ત્રીને સંસારસમુદ્રથી તારે છે. ૩.

ઉજિંજત-સેલ-સિહરે,
દિક્ખા-નાણં નિસીહિઆ જસ્સ ।
તં ધમ્મ-ચક્કવટ્ટિં,
અરિહુનેમિં નમંસામિ ॥૪॥

ઉજ્-જિન્-ત-સેલ-સિહરે,
દિક્-ખા નાણમ્ નિસી-હિઆ જસ્-સ ।
તમ્-ધમ્-મ ચક્-ક-વટ્-ટિમ્,
અરિટ્-ઠ-નેમિમ્ નમમ્-સામિ ॥૪॥

ગિરનાર પર્વતના શિખર ઉપર.
જેઓના દીક્ષા, કેવળજ્ઞાન, મોક્ષ કલ્યાણક જેના થયા છે.
તે ધર્મના ચક્રવર્તી એવા.
શ્રી અરિષ્ટનેમિને હું નમસ્કાર કરું છું. ૪.

અર્થ :- ગિરનાર પર્વતના શિખર ઉપર જે (ભગવંત)ના દીક્ષા કલ્યાણક, કેવળજ્ઞાન કલ્યાણક અને મોક્ષ (નિર્વાણ) કલ્યાણક થયા છે, તે ધર્મચક્રવર્તી શ્રી અરિષ્ટનેમિભગવાનને હું નમસ્કાર કરું છું. ૪.

ચત્તારિ અટ્ઠ દસ દોય,
વંદિયા જિણવરા ચઉવીસં ।

ચત્-તારિ અટ્-ઠ દસ દોય,
વન્-દિ-યા જિણ-વરા ચઉવ્-વી-સમ્ ।

ચાર, આઠ, દશ (અને) બે
એ ચોવીશે જિનવરો વંદાયેલા છે.
પરમાર્થથી સિદ્ધ થયા છે સર્વ કાર્યો જેઓના
એવા હે સિદ્ધો મને મોક્ષ આપો. ૫.

પરમહુ નિટ્ઠિ અટ્ઠ,
સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસંતુ ॥૫॥

પર-મટ્-ઠ-નિટ્-ઠિ-અટ્-ઠા,
સિદ્-ધા-સિદ્-ધિમ્ મમ-દિ-સન્-તુ ॥૫॥

અર્થ :- બાર, આઠ, દશ (અને) બે, એમ વંદના કરાયેલા, પરમાર્થથી સિદ્ધ થયા છે કાર્યો જેઓના એ(એવા) સિદ્ધ થયેલા ચોવીશે તીર્થંકરો મને સિદ્ધિ પદ આપો. ૫.

નમસ્કાર ત્રણ પ્રકારે થાય

૧. ઈચ્છાયોગ નમસ્કાર : શુદ્ધ નમસ્કાર જાણે પણ આચરી ન શકે છતાં આચરવાની ઈચ્છા પૂર્ણ હોય તે. આથી પુણ્ય બંધ કરાવે.
 ૨. શાસ્ત્રયોગ નમસ્કાર : શુદ્ધ નમસ્કાર જાણે અને આચરણ પણ કરે પણ વિશેષ શુદ્ધતા ન હોય તે આથી કર્મનિર્જરા કરાવે.
 ૩. સામર્થ્યયોગ નમસ્કાર : શુદ્ધ નમસ્કાર જાણે આચરે અને પોતાની દરેક કરણી પણ શાસ્ત્ર બની જાય તે આથી અન્તર્મુદૂર્તમાં કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્તિ થાય. (આવા જ નમસ્કારનો ઉલ્લેખ ઉપરોક્ત સૂત્રમાં કરાયેલ છે.)
- (સંદર્ભ : પૂ.આ.શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી કૃત યોગદૃષ્ટિ સમુચ્ચય)
જિજ્ઞાસા : અતીત, અનાગત, વર્તમાન ચોવીશીના કેટલા કલ્યાણકો ગિરનાર પર્વત ઉપર થયા ?
તૃપ્તિ : વર્તમાન ચોવીશીના ૩ કલ્યાણક (નેમિનાથ દીક્ષા, કેવલ, મોક્ષ) - ૩,

ઉપયોગના અભાવે થતા અશુદ્ધ ઉચ્ચારો તેની સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારો

અશુદ્ધ

લોચગ મુવગયાણં
નરં વ નારિ વા

તમધમ્મચક્ક વટ્ટીણં

શુદ્ધ

લોચગ મુવગયાણં
નરં વ નારિં વા

તં ધમ્મચક્ક

અનાગત ચોવીશીના ૨૨ ભગવાનના નિર્વાણકલ્યાણક-૨૨, અનાગત ચોવીશીના છેલ્લા ૨ ભગવાન છેલ્લા ૩-૩ કલ્યાણક-૬, અતીત ચોવીશીના છેલ્લા ૮ ભગવાનના છેલ્લા ૩-૩ કલ્યાણક- ૨૪ = ૫૫

સિદ્ધાણં = બાંધેલા આ કર્મોને શુક્લધ્યાન દ્વારા ભસ્મીભૂત કરતા; બુદ્ધાણં = ચાર ઘાતિ કર્મના ક્ષયથી કેવલજ્ઞાન-દર્શનને પામેલ, પારગયાણં = સંસાર સાગર પાર કરીગયેલા;

પરંપરગયાણં = ગુણસ્થાનકના ક્રમબુજબ અષ્ટકર્મનું દહન કરનારા; લોચગમુવગયાણં = લોકના અગ્રભાગને એટલે સિદ્ધાવસ્થાને પામેલાને હું નમસ્કાર કરું છું.૧.

સામર્થ્યયોગ દ્વારા કરાયેલો એક પણ પ્રભુજીને નમસ્કાર, તે નર હોય કે નારી તેને ભવપાર કરવા સમર્થ બને છે. ૩.

ચાર-આઠ-દશ અને બે ની સંખ્યામાં ચારેય દિશામાં શ્રીઅષ્ટાપદ તીર્થમાં બિરાજમાન ચોવીસે પરમાત્માને હું વંદન કરું છું. તે સિદ્ધ ભગવંતો મને સિદ્ધિપદને આપો. ૬.

જેઓ દેવોના પણ દેવ છે, જે દેવોની શ્રેણીથી પૂજાયેલ છે, તે તે દેવાધિદેવ એવી શ્રી વીરપ્રભુને મસ્તકવડે હું નમસ્કાર કરું છું. ૪.

ગિરનારપર્વત પર દીક્ષા-કેવલજ્ઞાન અને નિર્વાણ પામેલા અને ધર્મમાં ચક્રવર્તીસમાન એવા શ્રી નેમિનાથ ભગવાનને હું નમસ્કાર કરું છું. ૫.

૨૫ 'શ્રી વૈયાવચ્ચ-ગરાણં સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી વૈયાવચ્ચ-ગરાણં સૂત્ર
ગોણ નામ : શ્રી સમ્યગ્દષ્ટિદેવની સ્તુતિ
ગાથા : ૧
લઘુ અક્ષર : ૧૮
ગુરુ અક્ષર : ૪
કુલ અક્ષર : ૨૨

વિષય :

શાસનરક્ષક
સમ્યગ્દષ્ટિ દેવોના
સ્મરણ દ્વારા ધર્મમાં
સ્થિરતાની માંગણી.

ચૈત્યવંદન, દેવવંદન
કરતી વખતે બોલતી-
સાંભળતી વખતની મુદ્રા

પ્રતિક્રમણમાં રત્નત્રયીની
શુદ્ધિ માટે બોલતી-
સાંભળતી વખતની મુદ્રા

મૂળ સૂત્ર

વૈયાવચ્ચગરાણં સંતિગરાણં

સમ્મ-દિઙ્ગિ-સમાહિ-ગરાણં,

કરેમિ કાઉસ્સગ્ગાં ॥૧॥ અન્નત્ય

અર્થ :- વૈયાવચ્ચનાં કરનાર, શાંતિનાં કરનાર (અને) સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને સમાધિ કરનાર દેવોને (આશ્રયીને) હું કાર્યોત્સર્ગ કરું છું. ૧.

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

વૈયા-વચ્-ચ-ગરા-ણમ્ સન્-તિ-ગરા-ણમ્

સમ્-મ-દિટ્-ઠિ-સમા-હિ-ગરા-ણમ્,

કરે-મિ કાઉસ્-સગ્-ગમ્ ॥૧॥ અન્-નત્-ત્ય

પદાનુસારી અર્થ

(શ્રી જૈનશાસન) વૈયાવચ્ચનાં કરનાર
(તથા) શાંતિનાં કરનાર
સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને સમાધિ કરનારને
(આશ્રયીને)

કરું છું કાર્યોત્સર્ગ. ૧.

પ્રમુખની વિશિષ્ટ ભાવપૂજામાં ઉપયોગી દેવવંદનની વિધિ

- એક ખમાસમણ આપવું પછી યોગમુદ્રામાં 'ઈચ્છિયાવહિયં' લોગસ્સ પૂર્ણ સુધી કરવું.
- પછી એક ખમાસમણ આપી આદેશ માંગવો કે 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ચૈત્યવંદન કરું ? ગુરુભગવંત કહે 'કરેહ' ત્યારે 'ઈચ્છ' બોલવું.
- પછી 'સકલ કુશલવલ્લી' બોલી 'તુજ મુરતિને નિરખવા...' આદિ ભાવવાહી એક ચૈત્યવંદન બોલવું.
- પછી 'જંકિંચિ નામ-તિત્થં' બોલી નમુત્યુણં સૂત્ર બોલી મુક્તાશુક્તિ મુદ્રામાં જયવીરરાય સૂત્ર આભવમખંડા સુધી બોલવું.
- પછી એક ખમાસમણ આપી ફરીવાર આદેશ માંગવો કે 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ચૈત્યવંદન કરું ? ગુરુભગવંત., કહે 'કરેહ' ત્યારે 'ઈચ્છ' બોલવું.
- પછી તરત ભાવવાહી એક ચૈત્યવંદન બોલી 'જંકિંચિ' સૂત્ર બોલી નમુત્યુણં સૂત્ર બોલી ઉભા થઈ યોગમુદ્રામાં અરિહંત ચેઈઆણં સૂત્ર બોલી અન્નત્ય 'બોલીને એકવાર શ્રી નવકાર મંત્રનો કાઉસ્સગ્ગા જિનમુદ્રામાં કરી 'નમો અરિહંતાણં' બોલવા દ્વારા પારીને પુરુષોએ 'નમોડર્હત્' સૂત્ર બોલી ચાર થોયના જોડામાંથી પહેલી થોય બોલવી.

- પછી લોગસ્સ સૂત્ર બોલી 'સવ્વલોએ-અરિહંત ચેઈઆણં અને અન્નત્ય સૂત્ર બોલી એકવાર શ્રી નવકારમંત્રનો કાઉસ્સગ્ગા કરી પારીને બીજી થોય બોલવી.'
- પછી 'શ્રી પુકખરવર દીવજ્ઞે સૂત્ર', વંદણવત્તિયાએ-અન્નત્ય સૂત્ર બોલી એકવાર શ્રી નવકારમંત્રનો કાઉસ્સગ્ગા કરી પારીને ત્રીજી થોય બોલવી. પછી 'સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં' વૈયાવચ્ચ-ગરાણં-અન્નત્ય સૂત્ર અનુક્રમે બોલી એકવાર-શ્રીનવકાર-મંત્રનો કાઉસ્સગ્ગા કરી પારીને પુરુષોએ 'નમોડર્હત્ સૂત્ર' અને બેનોએ એકવાર શ્રી નવકારમહામંત્ર બોલીને ચોથી થોય બોલવી.
- પછી નીચે બેસીને ચૈત્યવંદન મુદ્રામાં નમુત્યુણં સૂત્ર બોલી પાછા ઉભા થઈ યોગ મુદ્રામાં પહેલા ચાર થોયના જોડાની જેમ જ અરિહંત-ચેઈઆણં થી સિદ્ધાણં-બુદ્ધાણં આદિ સૂત્ર સુધી ચાર થોય અનુક્રમે બોલીને નીચે ચૈત્યવંદન મુદ્રામાં બેસવું.
- પછી 'નમુત્યુણં' બોલી 'જાવંતિ ચેઈઆણં' મુક્તાશુક્તિ મુદ્રામાં બોલી ઉભા થઈ સત્તરસંડાસા (પ્રમાર્જના) પૂર્વક એક ખમાસમણ આપવું.
- પછી મુક્તાશુક્તિ મુદ્રામાં 'જાવંત કે વિ સાહુ' સૂત્ર બોલી પુરુષો હોય તો 'નમોડર્હત્ સૂત્ર' બોલે અને બેનો હોય તો

એકવાર શ્રીનવકારમંત્ર હાથ જોડી બોલીને ભાવવાહી એકી સંખ્યામાં સુમધુર સ્વરે અન્યોને અંતરાય ન થાય તેમ સ્તવન બોલવું.

- પછી મુક્તાશુક્તિ મુદ્રામાં ‘જયવીય-રાય સૂત્ર’ ‘આભવમખંડા’ સુધી બોલવું અને પછી એક ખમાસમણ આપી આદેશ માંગવો કે ‘ઈચ્છાકારણ સંદિસહ ભગવન્ ચૈત્યવંદન કરું ?’ ગુરુભગવંત કહે ‘કરેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છ’ બોલવું.
- પછી ગુજરાતી-સંસ્કૃત-કે પ્રાકૃત ભાષામાં ભાવવાહી ચૈત્યવંદન બોલીને ‘જંકિંચિ નામ-તિત્થં’ સૂત્ર બોલી ‘નમુત્યુણં સૂત્ર’

બોલવું. પછી મુક્તા શુક્તિ મુદ્રામાં જયવીયરાય સૂત્ર આભવમખંડા સુધી અને વારિજજઈ થી યોગમુદ્રામાં પૂર્ણ સૂત્ર બોલવું.

- પછી અંતે એક ખમાસમણ આપી ઉભડગ પગે નીચે બેસી જમણા હાથની મુઢિવાળી કટાસણું-જમીન ચરવાળો રજોહરણ (ઓઘો) પર સ્થાપન કરી ‘દેવવંદનની વિધિ કરતા જે કંઈ અવિધિ હુઈ હોય, તે સવિ હુ મન - વચન - કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડં’ બોલવું.

નોંધ : ચાર થોયના જોડાનો ઉપયોગ શ્રી કલ્લાણકંદં સૂત્ર અને સંસાર દાવાનલ સૂત્રની એક-એક ગાથા સ્વરૂપે અનુક્રમે કરી શકાય. તે સિવાય ગુજરાતીમાં ચાર થોયના જોડા નીચે બતાવવામાં આવ્યા છે ત્રણ વાર ચૈત્યવંદન બોલતી વખતે પૂર્વે બતાવેલ ચૈત્યવંદન વિધિમાંથી ‘સકલ-કુશલ-વલ્લી’ અને ‘તુજ મુરતી ને નિરખવા’ નો ઉપયોગ કરી શકાય. તે સિવાય બે ચૈત્યવંદન નીચે બતાવવામાં આવ્યાં છે.

શ્રી દેવવંદનમાં ઉપયોગી ચૈત્યવંદન - ૨

પરમેશ્વર પરમાત્મા, પાવન પરમીકૃ, જય જગગુરુ દેવાધિદેવ, નયણે મેં દીકૃ ॥૧॥
અચલ-અકલ-અવિકાર સાર, કરુણારસ સિંધુ, જગતજન આધાર એક, નિષ્કારણ બંધુ ॥૨॥
ગુણ અનંત પ્રભુ તાહરાએ, કિમહી કહ્યા ન જાય, રામપ્રભુ જિન ધ્યાનથી, ચિદાનંદ સુખ થાય ॥૩॥

શ્રી દેવવંદનમાં ઉપયોગી ચાર થોય નો જોડા - ૧

શંખેશ્વર પાર્શ્વજી પૂજીએ, નરભવનો લાહો લીજીએ । મન વાંછિત પૂરણ સુરતરુ, જય વામા સુત અલવેસરૂં ॥૧॥
દોય રાતા જિનવર અતિ ભલા, દોય ધોળા જિનવર ગુણ નીલા । દોય નીલા દોય શ્યામલ કહ્યાં, સોલે જિન કંચન વર્ણ લહ્યાં ॥૨॥
આગમ તે જિનવર ભાખીઓ, ગણધર તે હિયડે રાખીયો । તેહનો રસ જેણે ચાખીયો, તે હુવો શિવ સુખ સાખીયો ॥૩॥
ધરણેન્દ્રરાય પદ્માવતી, પ્રભુ પાર્શ્વ તણાં ગુણ ગાવતી । સહુ સંઘના સંકટ ચૂરતી, નયવિમલનાં વાંછિત પૂરતી ॥૪॥

શ્રી દેવવંદનમાં ઉપયોગી ચૈત્યવંદન - ૧

જય ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ, જય ત્રિભુવન સ્વામી, અષ્ટકર્મ રિપુ જીતીને, પંચમીગતિ પામી ॥૧॥
પ્રભુ નામે આનંદ કંદ, સુખ સંપત્તિ લઈએ, પ્રભુ નામે ભવોભવ તણાં, પાતિક સવિ દહિએ ॥૨॥
ૐ હ્રીં વર્ણ જોડી કરી, જપીએ પાર્શ્વ નામ, વિષ અમૃત થઈ પરિણમે, લહિએ અવિચલ ધામ ॥૩॥

શ્રી દેવવંદનમાં ઉપયોગી ચાર થોય નો જોડા - ૨

પ્રહ ઉઠી વંદુ , ઋષભદેવ ગુણવંત; પ્રભુ બેઠા સોહે, સમવરણ ભગવંત । ત્રણ છત્ર બિરાજે ચામર ઢાળે ઈંદ્ર; જિનના ગુણ ગાવે, સુર નર નારીના વૃંદ ॥૧॥
બાર પર્ષદા બેસે, ઈન્દ્ર ઈન્દ્રાણી રાય, નવ કમળ રચે સુર, તિહાં ઠવતાં પ્રભુ પાય । દેવદુંદુભિ વાજે કુસુમ વૃષ્ટિ બહુ હુંત; એવા જિન ચોવીસે, પૂજો એકણ ચિત્ત ॥૨॥
જિન જોજણ ભૂમિ, વાણીનો વિસ્તાર; પ્રભુ અર્થ પ્રકાશે રચના ગણધર સાર । સો આગમ સૂણતાં, છેદી જે ગતિ ચાર; જિનવચન વખાણી, લીજે ભવનો પાર ॥૩॥
જક્ષ ગૌમુખ ગિરૂઓ, જિનની ભક્તિ કરેવ, તિહાં દેવી ચક્કેશ્વરી વિધન કોડી હરેવ । શ્રી તપગચ્છનાયક, વિજય સેનસૂરિરાય, તસ્સ કેરો શ્રાવક, ઋષભદાસ ગુણ ગાય ॥૪॥

- પ્રભુજીની ભાવ પૂજા કરતી વખતે શક્ય હોય તો ચૈત્યવંદન ના બદલે દેવવંદન કરવાનો આગ્રહ રાખવો, વિશેષ લાભદાયી કહેવાય. કોઈપણ વિશિષ્ટતપની આરાધનામાં ભાગ્યશાળીએ ત્રણેય સમય દેવવંદન કરવાં જોઈએ. સવારનું રાઈઅ પ્રતિક્રમણ કરતાં પહેલા અને સાંજે દેવસિઅ-પક્ષી આદિ પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી દેવવંદન પણ ન કરાય.

- પ્રભુજીની દ્રવ્યપૂજા અને ભાવપૂજા સિવાય વિશિષ્ટ આરાધનાનાં કાઉસ્સગ્ગ - પ્રદક્ષિણા ખમાસમણ-સાથીયા-ચૈત્યવંદન આદિ કરી શકાય. પણ શક્ય હોય ત્યાં સુધી નવકારવાળી ગણવા પળાંઠી વાળીને પ્રભુજી સમક્ષ ન બેસવા કાળજી રાખવી. આપણું શરીર અશુચિ (અપવિત્ર)નો ભંડાર હોવાથી વિશેષ કોઈ અગત્ય કારણ સિવાય પૂજના કપડામાં કે સ્વચ્છ કપડામાં પ્રભુજી સમક્ષ વધારે પડતો સમય ન રહેવા કાળજી રાખવી.

૨૬ 'શ્રી ભગવાનાદિ વંદન સૂત્ર'

‘ખમાસમણ’ આપીને ઉભા થવું.

ઉભા થઈ યોગમુદ્રામાં બોલતી-
સાંભળતી વખતની મુદ્રા

આદાન નામ : શ્રી ભગવાનાદિ વંદન સૂત્ર
ગોણ નામ : પંચ પરમેષ્ઠિ નમસ્કાર
વિષય : પંચપરમેષ્ઠિ ભગવંતોને
નમસ્કાર
લઘુ અક્ષર : ૧૬
ગુરુ અક્ષર : ૩
કુલ અક્ષર : ૧૯

વિષય :
સર્વશ્રેષ્ઠ એવા પાંચ
પરમેષ્ઠિ ભગવંતોને
ભાવપૂર્ણ હૃદયથી
નમસ્કાર.

મૂળ સૂત્ર

ભગવાન્હં, આચાર્યહં,
ઉપાધ્યાયહં, સર્વસાધુહં.

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ભગ-વાન્-હમ્, આ-ચાર્-ય-હમ્,
ઉપા-ધ્યા-ય-હમ્, સર્-વ-સાધુ-હમ્.

પદાનુસારી અર્થ

ભગવંતને, આચાર્યને, ઉપાધ્યાયને,
સર્વ સાધુઓને નમું છું.

અર્થ :- (અરિહંત અને સિદ્ધ સ્વરૂપ) ભગવંતોને, આચાર્યોને, ઉપાધ્યાયોને (અને) સર્વ સાધુઓને વંદન કરું છું.

નોંધ : દેવસિંચ અને રાઈચ પ્રતિક્રમણ વખતે
બળેવાર આવતું આ સૂત્ર એક-એક ખમાસમણ ના
આંતરે બોલાવું હોય છે. તે વખતે બહુલતયા બેઠા-બેઠા

શરીરને ખૂબ સામાન્ય વળાંક આપીને બોલાવું હોય છે, તે હિતકર નથી. આપણા પરમોપકારી પંચપરમેષ્ઠિ ભગવંતોને ખૂબ
ભાવપૂર્વક સત્તર સંડાસા (પ્રમાર્જના) સાથે ખમાસમણ આપવા દ્વારા વાંદવા જોઈએ.

● સાંજના પ્રતિક્રમણમાં પહેલીવાર આવતાં આ સૂત્ર પછી ‘ઈચ્છાકારી સમસ્ત શ્રાવકને વાંદું’ બોલવાની પ્રથા પ્રચલિત છે.

અશુદ્ધ

ભગવાન્ આચાર્ય ઉપાધ્યાયં
સર્વસાધુભ્યં કે સર્વસાધુભ્યં

શુદ્ધ

ભગવાન્હં આચાર્યહં ઉપાધ્યાયહં
સર્વસાધુહં

પ્રતિક્રમણ
ઠાવતી વખતે
આ સૂત્ર બોલવા-
સાંભળવાની મુદ્રા.

૨૭ 'દેવસિંચ પડિક્કમણે ઠાઉં સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી સવ્વસ્સ વિ દેવસિંચ સૂત્ર
ગોણ નામ : સંક્ષિપ્ત પ્રતિક્રમણ
સ્થાપના સૂત્ર

લઘુ અક્ષર : ૧૮
ગુરુ અક્ષર : ૮
કુલ અક્ષર : ૨૬

વિષય :
અતિશય ઉપયોગી
ખૂબ જ ઓછા
શબ્દોમાં અગાધ
પાપોની આલોચના.

મૂળ સૂત્ર

ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ !
દેવસિંચ (રાઈચ) પડિક્કમણે ઠાઉં ?
ઈચ્છં,

સવ્વસ્સ વિ, દેવસિંચ (રાઈચ),
દુચ્ચિંતિચ, દુખમાસિચ, દુચ્ચિદ્ધિચ
મિચ્છા મિ દુક્કડં ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ઈચ્-છા-કારે-ણ સન્-દિ-સહ ભગ-વન્!
દેવ-સિચ-(રાઈચ) -પડિક્-કમણે ઠાઉમ્ ?
ઈચ્-છમ્,

સવ્-વસ્-સ વિ, દેવ-સિચ (રા-ઈચ)
દુચ્-ચિન્-તિચ, દુખ્-ભા-સિચ,
દુચ્-ચિદ્-ધિચ
મિચ્-છા મિ દુક્-ક-ડમ્ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

ઈચ્છા પૂર્વક આજ્ઞા આપો કે ભગવન્ !
દિવસ સંબંધી (રાત્રી સંબંધી) પાપોથી પાછો ફરું ?
(ગુરુ કહે ‘પડિક્કમેહ’) (પાપથી ભલે પાછા
ફરો) (ત્યારે શિષ્ય કહે) ‘ઈચ્છં’ તમારી
આજ્ઞા પ્રમાણ છે.
સર્વ પણ દિવસ સંબંધી (રાત્રી સંબંધી)
દુષ્ટ ચિંતવન, દુષ્ટ ભાષણ
દુષ્ટ ચેષ્ટારૂપ પ્રવૃત્તિ કરવાનું
મારું પાપ મિથ્યા થાયો. ૧.

અર્થ :- ઈચ્છાપૂર્વક હે ભગવન્ ! આપ આજ્ઞા આપો કે હું દિવસ સંબંધી (રાત્રી સંબંધી) પાપોથી પાછો ફરું ?
(ગુરુભગવંત કહે પાપ થી ભલે પાછા ફરો) ત્યારે શિષ્ય કહે) મને આપની આજ્ઞા પ્રમાણ છે. (તે મુજબ) મારા સઘળાંય પણ
દિવસ સંબંધી (રાત્રી સંબંધી) દુષ્ટ (ખરાબ) ચિંતવન, દુષ્ટ (ખરાબ) ભાષણ (બોલવાનું) અને દુષ્ટ (ખરાબ) ચેષ્ટારૂપ
પ્રવૃત્તિ સંબંધી મારું પાપ મિથ્યા થાયો અર્થાત્ મારું પાપ નાશ પામો. ૧.

દેવસિંચ પ્રતિક્રમણ વખતે ‘દેવસિંચ’ બોલવું અને રાઈચ પ્રતિક્રમણ વખતે ‘રાઈચ’ બોલવું. ★ સર્વ દોષનું મૂળ કારણ
મન, વચન અને કાયા છે, તેથી એ ત્રણના દુષ્ટ વ્યાપારથી લાગેલા દોષનું આ સૂત્રમાં ખૂબ જ ટૂંકાણમાં મિથ્યા દુષ્ટ કરવામાં
આવેલ છે.

પ્રતિક્રમણ વખતે
આ સૂત્ર બોલતી
- સાંભળતી
વખતની મુદ્રા.

૨૮ 'શ્રી ઈચ્છામિ ઠામિ સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી ઈચ્છામિ ઠામિ સૂત્ર
ગોણ નામ : અતિચાર આલોચના સૂત્ર
ગુરુ અક્ષર : ૨૯
લઘુ અક્ષર : ૧૩૮
સર્વ અક્ષર : ૧૬૭

વિષય :
શ્રાવકના ૧૨ વ્રતો
સંબંધિ લાગેલા
અતિચારની ક્ષમા
યાચના.

મૂળસૂત્ર

ઈચ્છામિ ઠામિ કાઉસ્સગ્ગાં
જો મે, દેવસિઓ (રાઈઓ)
અઈઆરો કઓ
કાઈઓ, વાઈઓ, માણસિઓ,

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ઈચ્-છામિ ઠામિ કાઉસ્-સગ્-ગમ્
જો મે દેવ-સિઓ (રા-ઈઓ)-
અઈ-આરો-કઓ
કાઈ-ઓ, વાઈ-ઓ, માણ-સિઓ,

પદાનુસારી અર્થ

હું કાચોત્સર્ગમાં રહેવાને ઈચ્છું છું.
જે મેં દિવસ સંબંધી (રાત્રી સંબંધી) અતિચાર
કર્યા હોય.
(૧) શરીર સંબંધી (૨) વચન સંબંધી (અને)
(૩) કાયા સંબંધી,

અર્થ: હું કાચોત્સર્ગમાં રહેવાને ઈચ્છું છું. જે મેં દિવસ સંબંધી (રાત્રી સંબંધી) મનથી, વચનથી અને કાયાથી (અતિચાર કર્યા હોય.)

ઉસ્સુતો, ઉમ્મગ્ગો
અકપ્પો, અકરણિજ્જો,

ઉસ્-સુત્-તો, ઉમ્-મગ્-ગો
અ-કપ્-પો, અ-કર-ણિજ્-જો,

દુજ્ઞાઓ, દુવ્વિચિંતિઓ,

દુજ્-જાઓ, દુવ્-વિ-ચિન્-તિઓ,

અણાચારો, અણિચ્છિઅવ્વો,

અણા-ચારો, અણિચ્-છિ-અવ્-વો,

અસાવગપાઉગ્ગો,

અસા-વગ-પાઉગ્-ગો,

(૪) શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ (૫) માર્ગ વિરુદ્ધ,
(૬) આચાર વિરુદ્ધ,
(૭) નહિ કરવા યોગ્ય કરવા રૂપ,
(૮) આર્ત-રૌદ્રધ્યાનસ્વરૂપ દુધ્યાન રૂપ,
(૯) અશુભ ચિંતવન કરવા રૂપ,
(૧૦) વ્રતાદિનો તદ્દન ભંગ કરવા રૂપ અનાચારથી,
(૧૧) નહિ ઈચ્છવા યોગ્ય (તેમજ),
(૧૨) શ્રાવકને જે ઉચિત ન હોય તેવું અયોગ્ય
કરવાથી,

અર્થ :- શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ, સન્માર્ગ વિરુદ્ધ, આચાર વિરુદ્ધ (હોય), ન કરવા યોગ્ય (હોય), આર્ત-રૌદ્રધ્યાન સ્વરૂપ
દુધ્યાનરૂપ, અશુભ ચિંતવનરૂપ, વ્રતાદિના તદ્દન ભંગ કરવા સ્વરૂપ અનાચારરૂપ, (જે) ઈચ્છવા યોગ્ય ન હોય (અને)
શ્રાવકને ઉચિત ન હોય તેવું અયોગ્ય કરવાથી (તેવો અતિચાર લાગવાથી)

આ અતિચાર શેમાં લાગ્યો હોય ?

નાણે, દંસણે,
ચરિતાચરિતે,
સુએ, સામાઘએ,
તિણ્દં ગુતીણં,
ચઉણ્દં કસાયાણં,

નાણે, દન્-સ-ણે,
ચરિત્-તા-ચરિત્-તે,
સુએ, સામા-ઘએ,
તિણ્-દમ્ ગુત્-તી-ણમ્,
ચઉણ્-દમ્ કસા-યાણમ્,

જ્ઞાનને વિષે, દર્શન ને વિષે,
દેશવિરતિ (રૂપ શ્રાવકધર્મ)ને વિષે,
શ્રુત સિદ્ધાંતને વિષે, સામાયિકને વિષે (અને)
ત્રણ ગુપ્તિને વિષે,
ચાર કષાય (ના ત્યાગ) સંબંધી,

અર્થ :- જ્ઞાન ને વિષે, દર્શન ને વિષે, દેશવિરતિ (રૂપ શ્રાવકધર્મ) ને વિષે, સિદ્ધાંતને વિષે, સામાયિક ને વિષે અને ત્રણ ગુપ્તિ
સંબંધી, ચાર કષાય (ના ત્યાગ) સંબંધી...

આ અતિચાર વળી કયાં વ્રતો સંબંધી લાગ્યા હોય ?

પંચાહ-મણુવ્યાણાં,
તિહં ગુણવ્યાણાં,
ચઉહં સિક્ખાવ્યાણાં,
બારસ વિહસ સાવગધમ્મસ,

પમ્(પન્)-ચણ્-હ-મ-ણુવ્-વયા-ણમ્,
તિણ્-હમ્ ગુણવ્-વયા-ણમ્,
ચઉણ્-હમ્ સિક્ખ-ખા-વયા-ણમ્,
બારસ-વિહસ-સ-સાવ-ગ-ધમ્-મસ-સ,

પાંચ અણુવ્રતને વિષે,
ત્રણ ગુણવ્રતને વિષે,
ચાર શિક્ષાવ્રતને વિષે,
(એ) બાર પ્રકારના શ્રાવકધર્મને વિષે,

લાગેલા અતિચારની ભાવ-પૂર્વક ક્ષમા ચાચના

જં ખંડિયાં જં વિરાહિયાં,
તસ મિચ્છા મિ દુક્કડં ॥

જમ્-ખણ્-ડિ-અમ્ જમ્ વિરા-હિ-અમ્,
તસ-સ મિચ્-છા મિ દુક્-ક-ડમ્ ॥

જે (દેશ થકી) ભાંગ્યુ હોય (અને) જે
(સર્વ થકી) વિરાધ્યું હોય,
તે મારાં પાપ મિથ્યા થાઓ (નિષ્ફળ થાઓ).

અશુદ્ધ

ઉસુત્તો ઉમ્મગ્ગો
દુવિચિંતિઓ
તિહં
મિચ્છામિદુક્કડમ્

શુદ્ધ

ઉસુત્તો ઉમ્મગ્ગો
દુવ્વિચિંતિઓ
તિહં
મિચ્છા મિ દુક્કડં

અર્થ:-(તેમજ) પાંચ અણુવ્રત સંબંધી, ત્રણ ગુણવ્રત સંબંધી (અને) ચાર શિક્ષાવ્રત સંબંધી, (એ) બાર પ્રકારના શ્રાવક ધર્મ સંબંધી જે દેશ થકી ભાંગવા સ્વરૂપ ખંડિત કર્યું હોય અને જે સર્વ થકી વિરાધના કરવા સ્વરૂપ વિરાધ્યું હોય, તે મારાં પાપ મિથ્યા થાઓ (નિષ્ફળ થાઓ) (દેશ = કાંઈક અંશે; સર્વ = સર્વથા)

શ્રાવકનાં બાર વ્રત

પાંચ અણુવ્રત

(૧) સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત = મોટી હિંસાથી અટકવું (૨) સ્થૂલ મૃધાવાદ વિરમણ વ્રત = મોટું જુદું બોલવાથી અટકવું, (૩) સ્થૂલ-અદત્તાદાન વિરમણવ્રત = નહિ આપેલાને લેવાથી અટકવું, (૪) સ્વદારાસંતોષ-પરસ્ત્રીગમન વિરમણવ્રત = પોતાની પત્નીમાં સંતોષ કેળવીને પરસ્ત્રીને સેવવાથી અટકવું અને (૫) સ્થૂલ પરિગ્રહ પરિમાણ વિરમણવ્રત = મોટા પરિગ્રહથી અટકવું.

ત્રણ ગુણવ્રત

(૬) દિગ્પરિમાણવ્રત : દિશામાં ગમનાગમનનું પરિમાણ નક્કી કરવું, (૭) ભોગોપભોગ પરિમાણ વ્રત = ભોગ અને ઉપભોગનું પરિમાણ નક્કી કરવું અને (૮) અનર્થદંડ વિરમણ વ્રત : નકામાં પાપથી અટકવું

ચાર શિક્ષાવ્રત :

(૯) સામાયિક વ્રત : સામાયિક કરવાની સંખ્યાનું પરિમાણ કરવું.
(૧૦) દેશાવગાસિક વ્રત : ઉપવાસ અથવા ઓછામાં ઓછું એકાસણ કરીને રાઈઅ-દેવસિઅ પ્રતિક્રમણની સામાયિક સિવાય આઠ સામાયિક કરવાં તે.
(૧૧) પૌષધોપવાસ વ્રત : ઉપવાસ કરી ૮ પ્રહરનો અહોરાત્ર પૌષધ કરવો.
(૧૨) અતિથિ-સંવિભાગ વ્રત : અહોરાત્ર (આઠ પ્રહર)

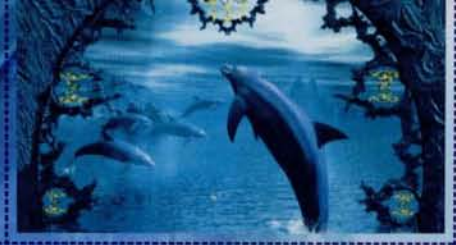
પૌષધવ્રતમાં ચઉવિહાર ઉપવાસ કરી બીજા દિવસે પૌષધ પારીને ઠામ ચઉવિહાર એકાસણાનું પચ્ચક્ખાણ કરી પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતને પોતાના ગૃહાંગણે પધરાવીને સુપાત્ર દાન કરવું. પૂજ્ય મહાત્મા જે વસ્તુ વહોરે તે જ વસ્તુ દ્વારા એકાસણું કરીને ચઉવિહારનું પચ્ચક્ખાણ તે જ વખતે લઈ લેવું તે.

પૂજ્ય મહાત્માને અતિથિ સંવિભાગવ્રત છે, તેમ કહી સઘળી વસ્તુઓ વહોરાવવાનો આગ્રહ ન રાખવો.

પૂ. મહાત્માઓનો સર્વથા અભાવ હોય તો વ્રતધારી શ્રાવક - શ્રાવિકાને આમંત્રણ આપી જમાડી શકાય

- માનવભવ પામ્યા પછી શ્રાવકધર્મનો સ્વીકાર કરી ૧૨ વ્રત અથવા તેથી અલ્પ સંખ્યામાં પણ વ્રત ગ્રહણ કરીને વ્રતધારી બનવું જોઈએ. શાસ્ત્રીય વચન અનુસારે વ્રતધારી ને જ શ્રાવક કહેવાય, તે સિવાયના ભાગ્યશાળીઓને ફક્ત જૈન જ કહેવાય. પૂ.મહાત્માઓ આજીવન માટે પાંચ મહાવ્રતોને ધારણ કરનારા હોય છે.
- આ 'ઈચ્છામિ ઠામિ' સૂત્ર દેવસિઅ કે રાઈઅ કે પક્ખી કે ચૌમાસી કે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ વખતે પંચ મહાવ્રતધારી પૂજ્ય ગુરુભગવંતની નિશ્રા દરમ્યાન આવે, ત્યારે દરેક શ્રાવક - શ્રાવિકાગણે શ્રાવક - ધર્મ (જીવન)ને ઉદ્દેશીને રચાયેલ ઉપરોક્ત આ સૂત્ર અવશ્ય મનમાં બોલવું જોઈએ. કેમકે પૂજ્ય ગુરુભગવંતો સાધુધર્મને લાગવું સૂત્ર બોલતા હોય છે.

૨૯ 'શ્રી નાણમ્મિ દંસણમ્મિ સૂત્ર'

પ્રતિક્રમણમાં
પંચાચારની
શક્તિ માટે
કાયોત્સર્ગમાં
ચિંતન
કરવાની મુદ્રા

આદાન નામ : શ્રી નાણમ્મિ સૂત્ર,
ગોણ નામ : શ્રી પંચાચારની ગાથા
પદ : ૩૨
સંપદા : ૩૨
ગાથા : ૮
લઘુ અક્ષર : ૨૫૭
ગુરુ અક્ષર : ૩૩
કુલ અક્ષર : ૨૯૦

વિષય :
પાંચ આચારોનાં
પ્રભેદ સાથે વર્ણન
અને અતિચારોનું
સ્મરણ કરી ગર્ભિત રીતે
મિથ્યા દુષ્કૃતની ચાચના.

મૂળસૂત્ર

નાણમ્મિ દંસણમ્મિ અ,
ચરણમિ તવંમિ તહ ચ વીરિયંમિ ।
આચરણં આચારો,
ઘચ એસો પંચહા ભણિઓ ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

નાણમ્-મિ દન્-સણમ્-મિ અ,
ચર-ણમ્-મિ તવમ્-મિ-તહ ચ વીરિ-યમ્-મિ ।
આચ-રણમ્ આચારો,
ઘચ એસો પમ્(પન્)-ચહા ભણિ-ઓ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

(૧) જ્ઞાનને વિષે, (૨) દર્શનને વિષે,
(૩) ચારિત્રને વિષે, (૪) તપને વિષે તથા
(૫) વીર્યને વિષે આચરણ, તે કહેવાય,
આ પ્રમાણે (વિષયભેદે) આ આચાર
પાંચ પ્રકારે કહ્યો છે. ૧.

અર્થ :- જ્ઞાન ને વિષે, દર્શન ને વિષે, ચારિત્રને વિષે, તપને વિષે તેમજ વીર્ય ને વિષે (જે) આચરણ (તે) આચાર, (જ્ઞાનાદિ ભેદથી) આ (આચાર) આ પ્રમાણે પાંચ પ્રકારે કહેલ છે. ૧.

કાલે વિણએ બહુમાણે,
ઉવહાણે તહ અનિણહવણે ।
વંજણ-અત્ય-તદુભએ,

કાલે વિણએ બહુ-માણે,
ઉવ-હાણે તહ અ-નિણ-હ વ-ણે ।
વમ્(વન્)-જણ-અત્-થ-તદુ-ભએ,

કાળે ભણવું, વિનય કરવો, બહુમાન રાખવો,
ઉપધાનાદિ વિશિષ્ટ તપ કરવો તથા ભણાવનારને છૂપાવવા
શુદ્ધ ઉચ્ચાર સાથે સૂત્ર અને અર્થ ભણવાં તથા સૂત્રાર્થ
બન્ને શુદ્ધ ભણવા,

અઠ્ઠ વિહો નાણ-માચારો ॥૨॥ અટ્-ઠ-વિહો નાણ-માચારો ॥૨॥ એમ આઠ પ્રકારે જ્ઞાનનો આચાર છે. ૨.

અર્થ :- (૧) જે કાળે જે ભણવાની આજ્ઞા હોય, તે ભણવું એ કાળ આચાર, (૨) જ્ઞાન-જ્ઞાનીનો વિનય સાચવવો તે વિનય આચાર,
(૩) જ્ઞાની તથા જ્ઞાન ઉપર અંતરનો પ્રેમ કરવો તે બહુમાન આચાર, (૪) સૂત્રો ભણવા માટે તપ વિશેષ કરવો તે ઉપધાન
આચાર, (૫) ભણાવનાર ગુરૂને ન ઓળવવા તે અનિહવ આચાર, (૬) સૂત્રો શુદ્ધ ભણવાં તે વ્યંજન આચાર, (૭) અર્થ શુદ્ધ
ભણવા તે અર્થ આચાર અને (૮) સૂત્ર અને અર્થ બન્ને શુદ્ધ ભણવા તે તદુભય આચાર, આ આઠ પ્રકારનો જ્ઞાનાચાર છે. ૨.

નિસ્સંકિઅ નિક્કંખિઅ,
નિવ્વિતિગિચ્છા અમૂઢદિચ્છી અ ।
ઉવવૂહ થિરિકરણે,
વચ્છલ્લ-પ્પભાવણે અઠ્ઠ ॥૩॥

નિસ્-સડ્-કિઅ નિક્-કડ્-ખિઅ,
નિવ્-વિતિ-ગિચ્-છા અમૂ-ઢ દિટ્-ઠી અ ।
ઉવ-વૂહ થિરિ-કર-ણે,
વચ્-છલ્-લપ્-પભા-વણે અટ્-ઠ ॥૩॥

શંકા ન કરવી, બીજા મતની ઈચ્છા ન કરવી,
દુર્ગંધા ન કરવી, સત્ય માર્ગથી ડામાડોળ ન થવું.
સમક્તિધારીની પ્રશંસા, અન્યોને ધર્મમાં સ્થિર કરવા,
સાધર્મિકોનું હિત ચિંતવવું, શાસન પ્રભાવના
કરવી, (આ)આઠ. ૩.

અર્થ :- (૧) વીતરાગના વચનમાં શંકા ન કરવી, તે નિઃશંકિતા, (૨) જિનમત વિના બીજા મતની ઈચ્છા ન કરવી, તે
નિષ્કાંક્ષિતા (૩) પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોના મલ-મલીન વસ્ત્ર કે દેહ દેખીને દુર્ગંધા ન કરવી તે અથવા ધર્મના ફળમાં
સંદેહ ન લાવવો તે નિર્વિચિકિત્સા (૪) વળી મિથ્યાત્વીઓના ઠાઠમાઠ દેખી સત્યમાર્ગમાં ડામાડોળ ન થવું તે અમૂઢદિચ્છિતા,
(૫) સમક્તિધારીના થોડા ગુણના પણ વખાણ કરવા, તે ઉપબુંહણા (૬) ધર્મ નહિ પામેલાને અને ધર્મથી પડતાં જીવોને સ્થિર
કરવા તે સ્થિરીકરણ, (૭) સાધર્મિક ભાઈનું અનેક પ્રકારે હિત ચિંતવવું તે વાત્સલ્ય (અને) (૮) બીજા લોકો પણ જેનધર્મની
અનુમોદના કરે તેવાં કાર્યો કરવાં તે પ્રભાવના, એ આઠ ભેદ દર્શનાચારના જણવા યોગ્ય છે. ૩.

પણિહાણ જોગજુતો, પંચહિં સમિધહિં તીહિં ગુત્તીહિં । એસ ચરિતાચારો, અઢવિહો હોધ નાયવ્વો ॥૪॥	પણિ-હાણ-જોગ જુત્-તો, પમ્(પન્)-ચહિમ્-સમિ-ધહિમ્ તીહિમ્ ગુત્-તીહિં । એસ-ચરિત્-તા-ચારો, અટ્-ઠ વિ-હો હોધ નાયવ્-વો ॥૪॥	એકાગ્રતા સ્વરૂપ પ્રણિધાન યોગથી સહિત પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિઓથી આ ચારિત્રાચાર- આઠ પ્રકારે જાણવા યોગ્ય છે. ૪.
--	---	---

અર્થ :- પાંચ સમિતિ (ઈર્ષ્યા, ભાષા, એષણા, આદાન ભંડમત -નિષ્ખેવણા અને પારિષ્કાપનિકા-સમિતિ) અને ત્રણ ગુપ્તિ (મનગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ, અને કાચગુપ્તિ) થી મન-વચન-કાચાની એકાગ્રતા સ્વરૂપ પ્રણિધાનયોગથી યુક્ત આ ચારિત્રાચાર આઠ પ્રકારે જાણવા યોગ્ય છે. ૪.

બારસ-વિહમ્મિ વિ તવે, સખિંભતર-બાહિરે કુસલ-દિટ્ટે । અગિલાધ અણાજીવી, નાયવ્વો સો તવાચારો ॥૫॥	બાર-સ-વિહમ્-મિ વિ ત-વે, સખ્-મિન્-તર-બાહિ-રે કુસલ-દિટ્-ઠે । અગિ-લાધ અણા-જીવી, નાયવ્-વો સો તવા-ચારો ॥૫॥	બાર પ્રકારનાં તપનાં વિષયમાં અભ્યંતર (અને) બાહ્ય સહિત અરિહંતોએ પ્રરૂપેલા ખેદરહિત (તથા) આજીવિકાની ઈચ્છા વિના આચરણા તે તપાચાર જાણવો. ૫.
---	--	---

અર્થ :- શ્રી તીર્થંકર ભગવંતે પ્રરૂપેલ (ઉપદેશેલ) (છ પ્રકારના) અભ્યંતરતપ સહિત (છ પ્રકારના) બાહ્યતપ રૂપ બાર પ્રકારના તપના વિષયમાં ખેદ રહિત (તેમજ) હું તપ કરું તો આજીવિકા ચાલે એમ આજીવિકાની ઈચ્છા વગર (જે આચરણ), તે તપાચાર કહેવાય છે. ૫.

અણસણ-મૂણો-અરિઆ, વિત્તિ-સંખેવણં-રસચ્ચાઓ । કાચ-કિલેસો સંલી-ણાચા, બજ્જો તવ હોધ ॥૬॥	અણ-સણ-મૂણો-અરિ-આ, વિત્-તિ સડ્-ખેવ-ણમ્ રસચ્-ચાઓ । કાચ-કિલે-સો સલ્લં (સમ્)-લી-ણાચા, બજ્-જો તવો હોધ ॥૬॥	૧. ઉપવાસ આદિ તપ એટલે અણસણ, ૨. પરિમાણથી ઓછું લેવું તે ઉણોદરી, ૩. સંતોષ રાખવો તે વૃત્તિસંક્ષેપ, ૪. ઘી-દૂધ આદિ વિગઈનો ત્યાગ તે રસ-ત્યાગ, ૫. કાચાને દમવી તે કાચ-ક્લેશ (અને) ૬. વિષય-વાસના રોકવી તે સંલીનતા. (એ) બાહ્યતપના (છ) પ્રકાર છે. ૬.
--	---	---

અર્થ :- (૧) બીયાસણું, એકાસણું, આયંભિલ, ઉપવાસ વગેરે તપ તે અણસણ તપ, (૨) નિયત ભોજન પરિમાણથી ઓછું લેવું તે ઉણોદરી તપ, (૩) જરૂરીયાત ઓછી રાખવી, સંતોષ રાખવો તે વૃત્તિસંક્ષેપ તપ, (૪) ઘી, દૂધ, દહી આદિ વિગઈનો ત્યાગ કરવો તે રસત્યાગ તપ (૫) કાચાને દમવી તે કાચક્લેશ તપ અને (૬) વિષય-વાસના રોકવી અથવા અંગોપાંગ સંકોચવાં તે સંલીનતા તપ (આ છ પ્રકારે) બાહ્યતપ છે. ૬.

પાયચ્છિતં વિણઓ, વેયાવચ્ચં તહેવ સજ્જાઓ । ઝાણં ઉસ્સગ્ગો વિ અ, અખિંભતરઓ તવો હોધ ॥૭॥	પા-ચચ્-છિત્-તમ્ વિણઓ, વેયા-વચ્-ચમ્ તહેવ સજ્-જાઓ । ઝાણમ્ ઉસ્-સગ્-ગો વિ અ, અખ્-મિન્-તરઓ તવો હોધ ॥૭॥	૧. પ્રાયશ્ચિત, ૨. વિનય, ૩. વૈયાવચ્ચ, ૪. સ્વાધ્યાય, ૫. ધ્યાન, ૬. કાયોત્સર્ગ, અભ્યંતર તપ (છ પ્રકારે) છે. ૭.
---	--	--

અર્થ :- ૧. લાગેલા દોષની ગુરુ પાસે આલોચના કરી તેની શુદ્ધિ માટે તપ કરવો તે પ્રાયશ્ચિત તપ, ૨. દેવ-ગુરુ-સંઘ-સાધર્મિક આદિ તરફ નમ્રતા-ભક્તિભાવ ધરાવવો તે વિનયતપ, ૩. અરિહંત-આચાર્ય-સાધુ-સાધવી વગેરેની સેવા-ભક્તિ કરવી તે વૈયાવચ્ચ તપ ૪. વાચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા રૂપ પાંચ પ્રકારનો અભ્યાસ કરવો તે સ્વાધ્યાય તપ, ૫. આર્ત અને રૌદ્ર ધ્યાનનો ત્યાગ કરી ધર્મ અને શુક્લ ધ્યાન કરવું (પ્રવર્તવું) તે ધ્યાનતપ અને ૬. કર્મના ક્ષય માટે કાઉત્સગ્ગ કરવો તે કાયોત્સર્ગ તપ (આ છ પ્રકારે) અભ્યંતર તપ હોય છે. ૭.

અણિગૂહિઅ બલ-વીરઓ, પરક્કમધ જો જહુત્તમાઉત્તો । જુંજધ અ જહાથામં, નાયવ્વો વીરિઆચારો ॥૮॥	અણિ-ગૂહિ-અ-બલ-વીર-ઓ, પરક્-ક-મ-ધ જો જહુત્-ત-મા-ઉત્-તો । જુમ્(જુન્)-જધ અ જહા-થા-મમ્, નાયવ્-વો વી-રિ-આ-ચારો ॥૮॥	પોતાના બલ તથા વીર્યને છૂપાવ્યાં વિના, શાસ્ત્રાજ્ઞા મુજબ સાવધાન થઈને ઉધમકરે, અને શક્તિને પ્રમાણે ધર્મકાર્ય કરે, તેનું આચરણ તે વીર્યાચાર જાણવો. ૮.
--	---	---

અર્થ : (પોતાનું) બળ અને વીર્ય ને છૂપાવ્યા વિના શાસ્ત્રાજ્ઞા મુજબ (પૂર્વોક્ત જ્ઞાનાચાર આદિ આચારોમાં) સાવધાન થઈ ને ઉધમ કરે અને શક્તિ મુજબ પ્રવૃત્તિ કરે (તેનો આચાર તે) વીર્યાચાર જાણવો. (મન-વચન-કાચાની સંપૂર્ણ શક્તિ થી શાસ્ત્રાનુસારી પ્રવૃત્તિ = વીર્યાચાર) છે. ૮.

★ આ રીતે જ્ઞાનાચાર-૮, દર્શનાચાર-૮, ચારિત્રાચાર-૮, તપાચાર-૧૨ અને વીર્યાચાર-૩, કુલ - ૩૯ ભેદો છે.
નોંધ : મોટેભાગે વર્ષોથી પ્રતિક્રમણ કરનાર મહાનુભાવો અતિચારની આઠ ગાથા સ્વરૂપ આ ‘શ્રી નાણમ્મિ સૂત્ર’ ના બદલે આઠવાર શ્રી નવકાર મંત્રનો કાઉત્સગ્ગ કરતા હોય છે, તે ઉચિત નથી. શક્ય હોય તો વ્હેલાસર આઠ ગાથા ગુરુભગવંત પાસે શુદ્ધ-ઉચ્ચારપૂર્વક શિખી લેવી જોઈએ.

વાંદણામાં રપ આવશ્યક સાચવવાની મુદ્રા

૧

‘ઈચ્છામિ ખમાસમણો’
બોલતી-સાંભળતી
વેળાની મુદ્રા

૨

‘વંદિઉં’ બોલતા-
સાંભળતાં સહેજ વધારે
નીચે નમવું.

૩

‘નિસીહિ’ બોલતી વખતે ગુરુના અવગ્રહમાં
પ્રવેશ કરવા જમીન/કટાસણા પર ડાબેથી
જમણે તેમ ત્રણ-વાર ક્રમશઃ પ્રમાર્જના કરવી.

૪

ગુરુના અવગ્રહમાં
પ્રવેશ કરતી
વેળાની મુદ્રા

૫

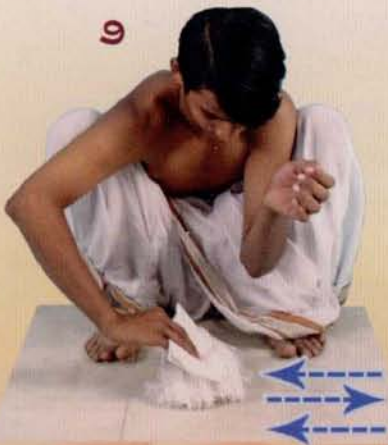
પ્રવેશ કરી નીચે બેસતા પહેલા
ખમાસમણની જેમ પગની આગળ-
પાછળ ત્રણ-ત્રણ પ્રમાર્જના કરવી.

૬

પ્રમાર્જના કરીને બેસતી
વખતે કોઈનો પણ સહારો
લીધા વગર બેસવું.

૭

યથાજાત મુદ્રામાં બેઠા પછી
ખમાસમણની જેમ મુખ અને
બન્ને હાથની પ્રમાર્જના (મુહપત્તિથી)
કરી મુહપત્તિને ચરવળા પર સ્થાપન
કરવાની જગ્યાએ ડાબેથી જમણે
ક્રમશઃ ત્રણવાર પ્રમાર્જના કરવી.

ગુરુચરણ પાદુકાની સંકલ્પના પૂર્વક
મુહપત્તિને ચરવળા પર સ્થાપન કરવી.
તે વખતે મુહપત્તિની બંધ કિનારનો ભાગ
ડાબી તરફ નીચે રહે, તેમ રાખવો જોઈએ.

૮

વાંદણામાં ૨૫ આવશ્યક સાચવવાની મુદ્રા

૯

‘અ’, ‘કા’, ‘કા’ અને ‘જ’, ‘જ’, ‘જજ’,
બોલતી વખતે બન્ને હાથની દશેય
આંગળીઓ નખ ન સ્પર્શ તેમ, ચરવળા
પર સ્થાપેલી મુહપત્તિને સ્પર્શવી જોઈએ.

૧૦

નીચે થી ઉપર તરફ
હથેળીઓ જતી વખતે વચ્ચે
ક્યાંય છૂટી ન પડવી જોઈએ.

૧૧

‘તા’ ‘વ’ અને ‘ચ’ બોલતી વખતે
મુહપત્તિને (ગુરુચરણ પાદુકા)
પૂંઠ ન પડે તેમ મધ્યસ્થાને
હથેળીને ભેગી રાખવી.

૧૨

‘હો’, ‘યં’, ‘ચ’ અને
‘ભે’, ‘ણિ’, ‘ભે’ બોલતી
વખતે બન્ને હાથની દશેય
આંગળીઓના નખ ન સ્પર્શ તેમ,
કપાલ પ્રદેશ પર સ્પર્શવી.

૧૩

‘સંક્રાસં’ અને ‘ખામેમિ’ બોલતા
શીર્ષનમન કરતી વખતે બન્ને
હાથની ખુલ્લી (ખોખા જેવી) હથેળી
હળવેથી ચરવળા/મુહપત્તિ પર સ્પર્શ
કરીને મસ્તક હથેળીમાં મૂકવો.

૧૪

મસ્તક હથેળીમાં
સ્પર્શ ત્યારે પાછળથી
સહેજ પણ ઉંચા ન
થવું જોઈએ. (ત્રસ જીવોની
વિરાધનાથી બચવા)

૧૫

‘આવસ્થિયાએ’ બોલતી વખતે
પહેલાં પાછળ દષ્ટિ પડિલેહણા
કરી પછી ત્રણવાર ડાબેથી જમણે
ક્રમશઃ પ્રમાર્જના કરવી.

૧૬

પહેલા વાંદણામાં અને
બીજા વાંદણાના અંતમાં
ગુરુના અવગ્રહની બહાર
નિકળતી વેળાની મુદ્રા

૧૭

અવગ્રહની બહાર નિકળતાની
સાથે યોગમુદ્રાની જેમ બન્ને
પગ વચ્ચે અંતર રાખવું.
બીજા વાંદણામાં તેવો નિયમ નથી.

૩૦ 'શ્રી સુગુરુ વાંદણા સૂત્ર'

વાંદણા આપતી
વેળાની મુદ્રા

દશેય આંગળીનો
કપાળે સ્પર્શ

આદાન નામ	: શ્રી સુગુરુ વાંદણા સૂત્ર
ગોણ નામ	: દ્વાદશાવર્ત વંદન સૂત્ર
પદ	: ૫૮
ગુરુ અક્ષર	: ૨૫
લઘુ અક્ષર	: ૨૦૧
સર્વ અક્ષર	: ૨૨૬

વિષય :

૨૫ આવશ્યકો સાથે
૩૨ દોષ રહિત વિનય
ભાવ યુક્ત દ્વાદશાવર્ત
વંદનનું વર્ણન.

મૂળ સૂત્ર

ઈચ્છામિ ખમાસમણો ! વંદિઉં-
જાવણિજાએ નિસીહિઆએ ॥૧॥

અર્થ:- (શિષ્ય કહે) હે ક્ષમા પ્રધાન સાધુજી ! (હું) પાપ વ્યાપારનો ત્યાગ કરી શક્તિ સહિત વંદન કરવાને ઈચ્છું છું. ૧.

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

૧. ઈચ્છા-નિવેદન સ્થાન

ઈચ્-છા-મિ-ખમા-સમણો-વન્-દિ-ઉમ્
જાવ-ણિજ-જાએ-નિસી-હિ-આએ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

હે ક્ષમાપ્રધાન સાધુજી ! હું વાંદવાને ઈચ્છું છું.
શક્તિ સહિત, પાપ વ્યાપારનો ત્યાગ કરીને. ૧.

અણુજાણહ, મે મિઉગ્ગહં-

નિસીહિ ॥૨॥

અર્થ:- (ગુરુ કહે - છંદેણ= ઈચ્છાપૂર્વક = (સ્વખુશી થી કરો) (ત્યારે શિષ્ય કહે-) મને મિત અવગ્રહ (સાડા ત્રણ હાથ પ્રમાણ)માં પ્રવેશ કરવાની રજા આપશોજી. (ગુરુ કહે - અણુજાણમિ(હું આજ્ઞા આપું છું.) (શિષ્ય કહે-) ગુરુવંદન સિવાય બીજે વ્યાપાર નિષેધીને. ૨.

૨. અનુજ્ઞા-સ્થાન

અણુ-જાણ-હ, મે મિ- ઉગ્-ગ-હમ્-

નિ-સી-હિ ॥૨॥

મિત અવગ્રહમાં મને પ્રવેશ કરવાની
આજ્ઞા આપશોજી.

ગુરુવંદન સિવાય બીજે વ્યાપાર નિષેધીને. ૨.

અહો, કાયં,
કાય-સંકાસં-
ખમણિજજો ભે! કિલામો,

અ-હો, કા-યમ્-
કા-ય સમ્-કા-સમ્-
ખમ-ણિજ-જો-ભે ! કિ-લામો,

આપના શરીર (રૂપ ચરણ)ને
મારા મસ્તકરૂપી શરીરથી અડવાથી
હે ભગવંત ! (મારાથી) આપને કોઈ
ગ્લાનિ થઈ હોય (તે) ક્ષમાયોગ્ય છે.

૩. શરીર સુખશાતા-પૃચ્છા સ્થાન

અપ્પ-કિલંતાણં ! -
બહુસુભેણ ભે ! દિવસો (રાઈઓ)-
વર્ધકંતો ॥૩॥

અપ્-પ કિ-લન્ તા-ણમ્
બહુ-સુ-ભેણ-ભે ! દિ-વસો(રા-ઈઓ)
વ-ર્ધક-કન્-તો ॥૩॥

થોડા થાક વાળા આપને
હે ભગવંત! ઘણા શુભ ભાવથી આપનો
દિવસ (રાત્રી) વીત્યો છે ? ૩.

અર્થ:- આપના શરીર (રૂપ ચરણ) ને (મારા મસ્તક રૂપ) શરીરથી સ્પર્શથી આપને (કંઈ) કિલામણા (થાય તે) ક્ષમા યોગ્ય છે અર્થાત્ ક્ષમા આપવા જેવી છે. થોડા થાકવાળા આપને હે ભગવંત ! ઘણા શુભ ભાવથી દિવસ (રાત્રી) પસાર થયો છે ને ? (ગુરુ કહે-તહતિ = તે પ્રકારે જ છે.) ૩.

૪-સંયમ-યાત્રા-પૃચ્છા સ્થાન

જ-તા ભે ! ॥૪॥

જત્-તા-ભે ! ॥૪॥

આપની સંયમયાત્રા બરાબર ચાલે છે ? ૪.

૫. યાપના-પૃચ્છા સ્થાન

જ-વ-ણિજ્જં ચ ભે ! ॥૫॥

જવ-ણિજ્-જન્(જન્) ચ ભે ! ॥૫॥

આપનું શરીર ઈન્દ્રિયો અને મનથી પીડા પામતું નથી ને ? ૫.

૬. અપરાધ-ક્ષમાપના સ્થાન

ખામેમિ ખમાસમણો !

ખામે-મિ-ખમા-સમ-ણો !

હે ક્ષમાશ્રમણ ! (મારો) દિવસ (કે રાત્રી)

દેવસિચં (રાઈચં) વઘક્કમ્મં ॥૬॥

દેવ-સિચં-(રાઈ-ચં)-વઘક્-કમ્-મમ્ ॥૬॥

સંબંધી જે કોઈ અપરાધ થયો હોય તેને હું ખમાવું છું. ૬.

અર્થ :- (શિષ્ય કહે) આપની સંયમયાત્રા બરાબર ચાલે છે ને ? (ગુરુ કહે - 'તુબ્બં પિ વટ્ટએ' = તમારી સંયમયાત્રા પણ બરાબર ચાલે છે ને ?) ૪. (શિષ્ય કહે-) આપનું શરીર ઈન્દ્રિયો અને મનથી પીડા પામતું નથી ને ? (ગુરુ કહે 'એવં' = એમ જ છે.) ૫. (શિષ્ય કહે)-હે ક્ષમાશ્રમણ ! મારો દિવસ સંબંધી (રાત્રી સંબંધી) (જે કંઈ) અપરાધ થયો હોય, તેની હું ક્ષમા માંગું છું. (ગુરુ કહે 'અહમપિ ખામેમિ તુમં'-હું પણ તને ખમાવું છું.) ૬.

આવસ્સિઆએ, પડિક્કમામિ-

આ-વસ્-સિ-આએ, પડિક્-ક-મામિ-

આવશ્યક ક્રિયા માટે (હું) પાછો ફરું છું.) અને લાગેલ દોષથી પાછો હટું છું.

ખમાસમણાણં-

ખમા-સમ-ણા-ણમ્-

આપ ક્ષમાશ્રમણ સંબંધી દિવસમાં (કે રાત્રી) સમયમાં થયેલી

દેવસિઆએ, (રાઈઆએ)

દેવ-સિઆએ (રાઈ-આએ)

તેત્રીશ આશાતનાઓમાંથી કોઈ પણ

આસાયણાએ, તિત્તીસન્નયરાએ,

આ-સા-ય-ણાએ-

આશાતના દ્વારા...

તિત્-તી-સન્-ન-યરા-એ,

અર્થ :- આવશ્યક ક્રિયામાટે (હું) અવગ્રહની બહાર જાઉં છું.) આપ ક્ષમાશ્રમણ સંબંધી દિવસમાં (કે રાત્રીમાં) થયેલી તેત્રીશમાંથી (કોઈપણ) આશાતના દ્વારા (લાગેલ દોષનું) પ્રતિક્રમણ કરું છું....

જં કિંચિ મિચ્છાએ-

જક્-કિન્(કિન્)-ચિ મિચ્-છાએ,

જે કંઈ મિથ્યાભાવથી

મણ-દુક્કડાએ, વય-દુક્કડાએ,

મણ-દુક્-ક-ડાએ, વય-દુક્-ક-ડાએ,

મન સંબંધી, વચન સંબંધી (અને)

કાય દુક્કડાએ,

કાય-દુક્-ક-ડાએ,

કાયા સંબંધી પાપરૂપ આશાતનાથી

કોહાએ, માણાએ,

કો-હા-એ, મા-ણા-એ,

ક્રોધથી, માનથી,

માયાએ, લોભાએ,

મા-યા-એ, લો-ભા-એ,

માયાથી (અને) લોભથી થયેલી આશાતનાથી-

અર્થ :- (હે ક્ષમાશ્રમણ !) જે કંઈ મિથ્યાત્વથી, મન સંબંધી દુષ્ટત્વ, વચન સંબંધી દુષ્ટત્વ અને શરીર સંબંધી દુષ્ટત્વ રૂપ આશાતનાથી, ક્રોધથી-માનથી, માયાથી અને લોભથી થયેલ આશાતનાથી...

સવ્વ-કાલિઆએ,

સવ્-વ-કાલિ-આએ,

સર્વકાળ-સંબંધી, (અને)

સવ્વ-મિચ્છો-વચારાએ,

સવ્-વ-મિચ્-છો-વચા-રાએ,

સર્વ-મિથ્યા-ઉપચાર સંબંધી

સવ્વ-ધમ્માઘક્કમણાએ,

સવ્-વ-ધમ્-મા-ઘક્-કમ-ણાએ,

સર્વધર્મ-ઓળંગવા રૂપ આશાતનાથી

આસાયણાએ,

આસા-યણા-એ,

જે મેં અતિચાર (દોષ) કર્યો હોય

જો મે અઘઆરો કર્યો,

જો મે અઘ-ચારો કર્યો,

તેને હે ક્ષમાશ્રમણ ! હું પડિક્કમું છું.

તસ્સ ખમાસમણો પડિક્કમામિ-

તસ્-સ ખમા-સમ-ણો-પડિક્-કમા-મિ-

આત્મસાક્ષીએ નિંદુ છું (અને) ગુરુ સાક્ષીએ

નિંદામિ, ગરિહામિ-

નિન્-દામિ ગરિ-હા-મિ-

ગર્હા (વિશેષ નિંદુ) કરું છું.

અપ્પાણં વોસિરામિ ॥૭॥

અપ્-પાણમ્- વો-સિ-રામિ ॥૭॥

પાપરૂપ મારા આત્માનો ત્યાગ કરું છું. ૭.

અર્થ :- સર્વ કાળ સંબંધી, સર્વ મિથ્યા ઉપચાર (= કૂડ-કપટરૂપ) સંબંધી, સર્વ (અષ્ટ-પ્રવચન માતારૂપ) ધર્મને ઓળંગવારૂપ આશાતના થી મેં જે (કોઈ) અતિચાર કર્યો હોય, હે ક્ષમાશ્રમણ ! તે સંબંધી પાપોથી હું પાછો હટું છું, આત્મસાક્ષીએ નિંદા કરું છું અને ગુરુસાક્ષીએ ગર્હા (વિશેષ નિંદા) કરું છું અને એવા પાપરૂપ મારા આત્માનો હું ત્યાગ કરું છું. ૭.

‘આવસ્સિઆએ’ શબ્દ અંગે થોડી વિશેષ સમજ

- ★ આ સૂત્રનો ઉપયોગ ગુરુવાંદણાંમાં બે વાર થતો હોય છે. તેમાં પહેલા ‘વાંદણાં’માં ‘નિસીહિ’ કહીને પ્રવેશ કર્યા પછી ‘આવસ્સિઆએ’ કહીને ગુરુ ભગવંતના અવગ્રહની બહાર નિકળવાનું હોય છે. ફરીવાર બીજા વાંદણાંમાં અવગ્રહમાં પ્રવેશ કરવા સહમતિ લીધા પછી ફરી ત્રીજીવાર ગુરુવાંદણા કરવાના ન હોવાથી ત્યાં ‘આવસ્સિઆએ’ બોલવાની જરૂર રહેતી નથી. વાંદણા સૂત્ર પૂર્ણ થાય ત્યારે અવગ્રહની બહાર સામાન્યતઃ નીકળાતું હોય છે.
- ★ તેથી જ પહેલાં વાંદણાંમાં ‘આવસ્સિઆએ’ બોલવું પણ બીજા વાંદણાંમાં ‘આવસ્સિઆએ’ ન બોલવું.
- ★ આ વાંદણાં સૂત્ર શ્રી ગણધરભગવંતો રચિત પ્રાકૃત

ભાષામાં છે.

- ★ જે આવશ્યક સાચવવા માટે શ્રી વાંદણા સૂત્રનું ખાસ પદ હોય, તે આવશ્યક બે વાર ગણવું.
દા.ત. ૩ આવર્ત- અહો કાયં કાય, ૩ આવર્ત-જતા ભે જવણિ જજં ચ ભે ! આ બન્ને વાંદણાંમાં આવતાં હોવાથી તે આવશ્યક સાચવવા માટે ઉપયોગી હોવાથી બે વાર તેની ગણતરી કરાય છે.
- ★ જે આવશ્યક સાચવવા માટે શ્રી વાંદણાં સૂત્રનું ખાસ પદ ન હોય, તે આવશ્યક બંને વાંદણાંમાં આવતું હોતાં છતાં એક જ વાર ગણવું.
દા.ત. (૧) યથાજાત મુદ્રા અને (૩) ગુપ્તિનું પાલન.

આ સૂત્રમાં આવતાં ત્રણ-ત્રણ આવર્ત વખતે સાચવવા યોગ્ય વિધિ

- ‘અ’ - પૂ. મહાત્માઓ રજોહરણ ઉપર અને શ્રાવક-શ્રાવિકાગણ ચરવળા પર સ્થાપેલી મુહપતિ પર દશેય આંગળીનો સ્પર્શ કરે.
- ‘હો’ - ચતુર્વિધ શ્રી સંઘ દશેય આંગળીના ટેરવા કપાલપ્રદેશને સ્પર્શે તેવી મુદ્રા કરે.
- ‘કા’ - પૂ. મહાત્માઓ રજોહરણ ઉપર અને શ્રાવક-શ્રાવિકાગણ ચરવળા પર સ્થાપેલી મુહપતિ પર દશેય આંગળીનો સ્પર્શ કરે.
- ‘ચં’ - ચતુર્વિધ શ્રી સંઘ દશેય આંગળીના ટેરવા કપાલપ્રદેશને સ્પર્શે તેવી મુદ્રા કરે.
- ‘કા’ - પૂ. મહાત્માઓ રજોહરણ ઉપર અને શ્રાવક-શ્રાવિકાગણ ચરવળા પર સ્થાપેલી મુહપતિ પર દશેય આંગળીનો સ્પર્શ કરે.
- ‘ચ’ - ચતુર્વિધ શ્રી સંઘ દશેય આંગળીના ટેરવા કપાલપ્રદેશને સ્પર્શે તેવી મુદ્રા કરે.
- ‘જ’ - પૂ. મહાત્માઓ રજોહરણ ઉપર અને શ્રાવક-શ્રાવિકાગણ ચરવળા પર સ્થાપેલી મુહપતિ પર દશેય આંગળીનો સ્પર્શ કરે.
- તા.- સ્વરિત સ્વરે બોલતી વખતે ચરણસ્પર્શ (રજોહરણ / મુહપતિ) થી ઉઠાવી લીધેલ ઊંધા હાથને (રજોહરણ) ઓઘા કે મુહપતિથી લલાટ (કપાલ પ્રદેશ) ની વચ્ચે પૂંઠ ન પડે, તેમ ચતા કરવામાં આવે.
- ‘ભે’ - ચતુર્વિધ શ્રી સંઘ દશેય આંગળીના ટેરવા કપાલપ્રદેશને સ્પર્શે તેવી મુદ્રા કરે.

- ‘જ’ - પૂ. મહાત્માઓ રજોહરણ ઉપર અને શ્રાવક-શ્રાવિકાગણ ચરવળા પર સ્થાપેલી મુહપતિ પર દશેય આંગળીનો સ્પર્શ કરે.
- ‘વ’ - સ્વરિત સ્વરે બોલતી વખતે ચરણસ્પર્શ (રજોહરણ / મુહપતિ) થી ઉઠાવી લીધેલ ઊંધા હાથને (રજોહરણ) ઓઘા કે મુહપતિથી લલાટ (કપાલ પ્રદેશ) ની વચ્ચે પૂંઠ ન પડે, તેમ ચતા કરવામાં આવે.
- ‘ણિ’ - ચતુર્વિધ શ્રી સંઘ દશેય આંગળીના ટેરવા કપાલપ્રદેશને સ્પર્શે તેવી મુદ્રા કરે.
- ‘જજં’ - પૂ. મહાત્માઓ રજોહરણ ઉપર અને શ્રાવક-શ્રાવિકાગણ ચરવળા પર સ્થાપેલી મુહપતિ પર દશેય આંગળીનો સ્પર્શ કરે.
- ‘ચ’ - સ્વરિત સ્વરે બોલતી વખતે ચરણસ્પર્શ (રજોહરણ / મુહપતિ) થી ઉઠાવી લીધેલ ઊંધા હાથને (રજોહરણ) ઓઘા કે મુહપતિથી લલાટ (કપાલ પ્રદેશ) ની વચ્ચે પૂંઠ ન પડે, તેમ ચતા કરવામાં આવે.
- ‘ભે’ - ‘ચતુર્વિધ શ્રી સંઘ દશેય આંગળીના ટેરવા કપાલપ્રદેશને સ્પર્શે તેવી મુદ્રા કરે.
- ગુરુ ભગવંત થી દૂર રહેતાં હોવાથી વાંદણાંમાં શ્રાવક-શ્રાવિકાગણ ચરવળા ઉપર મુહપતિમાં ગુરુચરણની સ્થાપના કરે જ્યારે પૂ. મહાત્માઓ ગુરુભગવંતની ખૂબ નજીક વસતા હોવાથી વાંદણાંમાં તેઓ ઓઘા ઉપર ગુરુચરણની સ્થાપના કરે.

વાંદણાં સૂત્રમાં આવતાં ૨૫ આવશ્યક અંગે સમજ

૨ = અવનત, ૨ = પ્રવેશ, ૧ = યથાજાત મુદ્રા, ૧૨ = આવર્ત, ૪ = શીર્ષનમન અને ૧. નિષ્ક્રમણ અને ત્રણ ગુપ્તિનું પાલન = ૨ + ૨ + ૧ + ૧૨ + ૪ + ૧ + ૩ = ૨૫ આવશ્યક થાય છે.

પ્રસ્તુત સૂત્રમાં કઈ રીતે સંભવે ?

ઈચ્છામિ ખમાસમણો થી	પહેલાં વાંદણાંમાં + બીજા વાંદણાંમાં	
નિસીહિઆએ	૨ ૧લું અવનત,	૨જી અવનત ('વંદિઉં' બોલતી વખતે નમવું તે)
નિસીહિ	૨ ૧લો પ્રવેશ,	૨જો પ્રવેશ (ગુરુભગવંતના મિત અવગ્રહમાં પ્રવેશ કરવો તે)
વાંદણા લેવાની મુદ્રા	૧ ૧ યથાજાત મુદ્રા	(મૌના ગર્ભમાં બાળક રહે તેમ બેસીને વાંદણાં આપવા તે)
અહો કાયં કાય	૬ ૩ આવર્ત	૩ આવર્ત (નીચે-ઉપર દેશેય આંગળીઓનો સ્પર્શ કરવો તે)
સંક્રાસં	૨ ૧લું શીર્ષ નમન	૨જું શીર્ષનમન (આ બોલતાં બન્ને હથેળીને નીચે સ્થાપીને પાછળથી ઊંચા થયા વગર મસ્તકનો ત્યાં સ્પર્શ કરવો તે)
જતા ભે, જવણિ, જજં ચ ભે !	૬ ૩ આવર્ત	૩ આવર્ત (નીચે ઉપર દેશેય આંગળીઓનાં નખ ન લાગે, તેમ સ્પર્શ)
ખામેમિ ખમાસમણો	૨ ૩જું શીર્ષ નમન	૪થું શીર્ષનમન (ઉપર લખેલ શીર્ષનમન અનુસાર કરવું તે)
આવસ્સિઆએ	૧ ૧ નિષ્ક્રમણ	(પહેલાં વાંદણાંમાં મિત અવગ્રહની બહાર નિકળતી વખતે કરાતી ક્રિયા તે)
મનમાં અર્થનું ચિંતવન	૧ ૧ મન ગુપ્તિનું પાલન	
સ્પષ્ટ શુદ્ધ ઉચ્ચારણ	૧ ૧ વચન ગુપ્તિનું પાલન	
કાયાથી ૨૫ આવશ્યકો આપવાં	૧ ૧ કાય ગુપ્તિનું પાલન	

કુલ-૨૫ આવશ્યક - (અવશ્ય સાચવવા યોગ્ય)નું પાલન વાંદણા સૂત્ર દ્વારા થાય છે.

અવગ્રહ અંગે સરળ સમજ

પૂ.ગુરુભગવંત અને આપણી વચ્ચે જે અંતર રખાય, તે અવગ્રહ કહેવાય. ગુરુ ભગવંતની આજ્ઞા વગર તેઓના અવગ્રહમાં પ્રવેશ કરવો, તે એક પ્રકારનો અવિનય કહેવાય છે. વાંદણામાં આજ્ઞા માગીને બે વાર પ્રવેશ કરાય છે.

અવગ્રહ બે પ્રકારે હોય છે. (૧) સ્વપક્ષ-અવગ્રહ- સાધુ થી સાધુનો, સાધુથી શ્રાવકનો, (સાડા ત્રણ હાથનો) સાધવીજીથી સાધવીજીનો, સાધવીજી થી શ્રાવિકાનો. (૨) પરપક્ષ-અવગ્રહ : સાધુથી સાધવીજી અને શ્રાવિકાનો

(૧૩ હાથનો), સાધવીજી થી સાધુ અને શ્રાવકનો (૧૩ હાથનો) કટાસણા ના પાછલાં છેડે ઊભા હોઈએ, તે વખતે ગુરુવાંદણાંમાં અવગ્રહ ની બહાર કહેવાય અને 'નિસીહિ' કીધા પછી કટાસણાંના આગળા છેડા પાસે આવવાથી અવગ્રહમાં પ્રવેશ કર્યો, તેમ કહેવાય.

અવગ્રહમાં પ્રવેશ કર્યા પછી યથાજાત મુદ્રામાં બેસવું, મુહપતિ/રજોહરણ ઉપર ગુરુચરણની સ્થાપના કરવી.

દ્વાદશાવર્ત વંદન ક્યારે કઈ રીતે કરવું.

પહેલા વાંદણાંમાં છ આવર્ત અને બીજા વાંદણાંમાં છ આવર્ત, એમ કુલ મળીને ૧૨ આવર્ત ને દ્વાદશાવર્ત વંદન કહેવાય છે. તે વંદન પદવીધારી પદસ્થ ગુરુભગવંતને હંમેશાં એકવાર કરવું જોઈએ. પૌષધવ્રતમાં 'રાઈઅ-મુહપતિ'ની ક્રિયા કરવામાં આવે છે, તેને દ્વાદશાવર્ત વંદન કહેવાય છે. પૌષધવ્રતમાં મુનિભગવંતની ઉપરના પદવીધારી ગુરુભગવંત સમક્ષ સ્થાપનાચાર્યજી (અક્ષાદિ) વગર પણ આ ક્રિયા કરી શકાય, પણ પદવીધારી ન હોય તો તે ગુરુભગવંતની આગળ સ્થાપનાચાર્યજી (અક્ષાદિ) રાખીને રાઈઅ-મુહપતિ (દ્વાદશાવર્ત) ક્રિયા કરી શકાય. પૌષધમાં આ ક્રિયા અવશ્ય કરવી જોઈએ. તે (પૌષધ) સિવાયનાએ પણ પદવીધારી ગુરુભગવંતને ચરવળા-મુહપતિનો ઉપયોગ રાખવા સાથે શ્રાવક-શ્રાવિકાગણે અનુજ્ઞા મેળવીને

દ્વાદશાવર્ત વંદન કરવું જોઈએ. દરરોજ કરવું કદાચ શક્ય ન હોય તો ૧૫ દિવસે પક્ષી પ્રતિક્રમણ પછી અથવા ચાર મહિને ચૌમાસી પ્રતિક્રમણ પછી અથવા અંતે એકવર્ષે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી આ દ્વાદશાવર્ત વંદન અવશ્ય કરવું જોઈએ.

જો દ્વાદશાવર્ત વંદન મન-વચન-કાયાની એકાગ્રતા સાથે પ્રણિધાન પૂર્વક ૨૫ આવશ્યકનું બરાબર પાલન કરવા સાથે કરવામાં આવે તો મોક્ષનું ફળ આપવા સમર્થ બને છે અને સંપૂર્ણ ઉપયોગ રાખવા છતાં કાંઈક કચાશ રહી જાય તો છેવટે વૈમાનિક દેવલોકનું આયુષ્ય ૪૩૨ બંધાય છે. પરંતુ ખ્યાલ હોવા છતાં ઉપયોગ ન રાખીએ તો ચારિત્રાચારનો દોષ લાગે અને શક્તિનો પૂર્ણ સદુપયોગ ન કરવાથી વીર્યાચારનો દોષ પણ લાગે છે.

ગુરુવંદનથી થતાં લાભો

શ્રી હરિભદ્ર સૂરિજીએ શ્રી લલિત વિસ્તાર - ચૈત્યસ્તવની વૃત્તિમાં 'ધર્મ પ્રતિમૂલ - ભૂતા વંદના' શબ્દ દ્વારા વંદના ને ધર્મનું મૂળ કહ્યું છે. કારણ કે ગુરુવંદનાથી ધર્મ - ચિંતનાદિરૂપ અંકુરાઓ ફૂટે છે. ધર્મશ્રવણ, ધર્મ - આચરણ રૂપ શાખા - પ્રશાખાઓનો વિસ્તાર થાય છે અને અંતે સ્વર્ગના તથા મોક્ષના સુખોની પ્રાપ્તિ રૂપ ફૂલ તથા ફળ પ્રગટે છે.

સુગુરુ વંદનથી થતાં ૬ ગુણોની પ્રાપ્તિરૂપ લાભો

(૧) વિનય (૨) અહંકાર ભંગ (૩) ગુરુજનની પૂજા (૪) જિનાજ્ઞાનું પાલન, (૫) શ્રુતધર્મની આરાધના અને (૬) સિદ્ધિ પદની પ્રાપ્તિ થાય છે.

સુગુરુને વંદન ન કરવાથી લાગતાં

૬ દોષોની પ્રાપ્તિરૂપનું નુકશાન

(૧) અવિનય (૨) અભિમાન (૩) નિંદા (૪) નીચગોત્રકર્મનું બંધ (૫) અજ્ઞાન અને (૬) સંસારની વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે.

છ આવશ્યકમાં વાંદણાં (ગુરુવંદન) નો સમાવેશ શા કારણે ?

આત્મ-વિશુદ્ધિ માટે આ યોજાયેલી છ આવશ્યકની લોકોત્તર ક્રિયામાં (સમતાની પ્રાપ્તિ માટે કયો છે નિર્ધાર જેને એવો કર્મોથી છૂટવાની ઈચ્છાવાળો) મુમુક્ષુ સામાયિક આવશ્યકની સુંદર સાધના કરતો હોય છે. ત્યારે સમત્વની અનુભૂતિ કરતાંની સાથે આ માર્ગનો ઉપદેશ આપનાર શ્રી અરિહંત ભગવંતો અને માર્ગનું પૂર્ણ પાલન કરવા દ્વારા સર્વકમલથી મુક્ત થયેલાં શ્રી સિદ્ધભગવંતોને ભાવપૂર્વક વંદન કરવા દ્વારા ચતુર્વિંશતિસ્તવ (ચઉવિસત્યો) આવશ્યકની ઉપાસનાથી દર્શનાચારની શુદ્ધિ કરે છે. તથા સુગુરુભગવંતની સંયમયાત્રા વગેરે ના પ્રશ્નો પૂછી પોતાનાથી જાણતાં કે અજાણતાં મન-વચન-કાયાથી થયેલ આશાતનાની ક્ષમા માગવા દ્વારા જ્ઞાનાચારની વિશુદ્ધિ કરે છે. આ રીતે દર્શનાચાર અને જ્ઞાનાચારથી વિશુદ્ધિ થયેલો મુમુક્ષુ પ્રતિક્રમણ, કાયોત્સર્ગ અને પચ્ચક્ષ્માણ આવશ્યકનો સાચો અધિકારી બને છે. જે દ્વારા તે ક્રમશઃ ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચારની સિદ્ધિ કરીને પોતાનું ઈચ્છિત સાધવામાં સફળ થાય છે.

આ રીતે વાંદણાં (વંદન) આવશ્યક એ આધ્યાત્મિક અનુષ્ઠાનની સંપૂર્ણ સફળતા માટે પૂર્વસેવારૂપ છે અને તેથી તે હંમેશાં આવશ્યક (અવશ્ય કરવા યોગ્ય) છે.

- આ દ્વાદશાવર્ત વંદન કોણે, ક્યારે કઈ રીતે કરાય ઈત્યાદિનું વિસ્તૃત વર્ણન 'શ્રી ગુરુવંદનભાષ્ય'માંથી જાણી લેવા પ્રયત્ન કરવો. છતાં 'શ્રી પંચિંદિયસૂત્ર' આદિમાં તે અંગે કાંઈક આંશિક વર્ણન કરવામાં આવેલ છે, તે જોઈ લેવું.
- સુગુરુ ભગવંતની મિતાક્ષરી સુંદર વ્યાખ્યા. : “જેઓ સંસાર ને શોષે અને મોક્ષને પોષે, તે સુગુરુ કહેવાય.”
- આ વાંદણાં સૂત્રમાં દરેક પ્રતિક્રમણ વખતે કરવા યોગ્ય ફેરફાર અંગે સમજૂતિ :
 ૧. દેવસિચ પ્રતિક્રમણમાં 'દિવસો વર્ધકંતો' અને 'દેવસિચં વર્ધકુકમ્મં' અને 'દેવસિચાએ આસાયણાએ' બોલવું.
 ૨. રાઈ પ્રતિક્રમણમાં 'રાઈઓ વર્ધકંતો' અને 'રાઈચં વર્ધકુકમ્મં' અને 'રાઈઆએ આસાયણાએ' બોલવું.
 ૩. પક્ખી પ્રતિક્રમણમાં 'પક્ખો વર્ધકંતો' અને 'પક્ખિચં વર્ધકુકમ્મં' અને 'પક્ખિઆએ આસાયણાએ' બોલવું.
 ૪. ચૈમાસી પ્રતિક્રમણમાં 'ચૈમાસી વર્ધકંતા' અને 'ચૈમાસિચં વર્ધકુકમ્મં' અને 'ચૈમાસિઆએ આસાયણાએ' બોલવું.
 ૫. સંવત્સરી પ્રતિક્રમણમાં 'સંવચ્છરો વર્ધકંતો' અને 'સંવચ્છરિચં વર્ધકુકમ્મં' અને 'સંવચ્છરિઆએ આસાયણાએ' બોલવું.

સુગુરુ ભગવંતને દ્વાદશાવર્ત વંદન કરતા ૩૨ દોષ અવશ્ય ત્યજવા જોઈએ.

(૧) આદર રહિત વાંદે, તે અનાહુત દોષ : (૨) અક્કડતા રાખીને વાંદે, તે સ્તબ્ધ દોષ; (૩) ભાડુતીની જેમ વાંદણા દઈને તરત નાસી જાય, તે અપવિદ્ધ દોષ; (૪) એક વંદનથી ભેગા (થયેલા સર્વે) સાધુઓને વાંદે તે પરિપિંડિત દોષ; (૫) તીડની જેમ કુદકા મારતો અથવા ટોલની જેમ ઉપડીને વાંદે, તે ટોલગતિ દોષ; (૬) રજોહરણ/ચરવળાને અંકુશની જેમ ગ્રહણ કરીને વાંદે, તે અંકુશ દોષ; (૭) કાયળાની પેઠે રીંગતો શરીરને ચલાયમાન કરતો વાંદે, તે કચ્છભરિંગિત દોષ; (૮) માછલાની જેમ ઉછળતો વાંદે, તે મત્યોદ્ધર્ત દોષ; (૯) મનમાં આચાર્યાદિના દોષ ચિંતવીને વાંદે, તે મનઃપ્રદુષ્ટ દોષ; (૧૦) હાથ ને બે પગની વચ્ચે રાખવાના બદલે બહાર રાખીને વાંદે, તે વેદિકા-બદ્ધ દોષ;

(૧૧) વિદ્યામંત્ર વિગેરેની લાલચથી વાંદે, તે ભજંત દોષ;; (૧૨) સંઘ બહાર મૂકાઈ જવાના ભયથી વાંદે, તે ભયદોષ; (૧૩) સામાચારીમાં પોતે કુશળ છે, તેવા અહંકારથી વાંદે, તે ગૌરવદોષ; (૧૪) મિત્રપણાના કારણથી (બહુમાનના અભાવથી) વાંદે, તે મિત્ર દોષ; (૧૫) વંદન કરવાથી મને વસ્ત્રાદિ સારા મળશે, તેવા આશયથી વાંદે, તે કારણ દોષ; (૧૬) ચોરની પેઠે છુપાતો વાંદે, તે સ્તૈન્ય દોષ; (૧૭) ગુરુવંદનના અવસર વગર પોતાની જ અનુકૂળ જોઈને વાંદે, તે પ્રત્યનીક દોષ; (૧૮) પોતે અથવા ગુરુભગવંત ક્રોધવાળા હોય ત્યારે વાંદે, તે રુષ્ટ દોષ; (૧૯) આંગળીથી તર્જના કરતો વાંદે, તે તર્જિત દોષ; (૨૦) વિશ્વાસ ઉપજાવવા માટે કપટથી વાંદે, તે શઠ દોષ; (૨૧) હેલના-અવજ્ઞા કરતો વાંદે,

તે હીલિત દોષ; (૨૨) વાંદણાની વચ્ચે વિકથાઓ કરતો વાંદે, તે વિપરિત્કુચિત દોષ; (૨૩) કોઈ દેખે તો વાંદે અને ન દેખે તો ન વાંદે, તે દષ્ટાદષ્ટ દોષ; (૨૪) પશુના શીંગડાની જેમ લલાટના બે પડખે વાંદે, તે શૃંગદોષ; (૨૫) રાજાના કરની જેમ વેઠથી વાંદે તે કર દોષ; (૨૬) તેમનાથી ક્યારે મુકાશું? વિચારી વાંદે તે, તન્મોચન દોષ; (૨૭) રજોહરણ (શ્રાવક-શ્રાવિકાગણે ચરવાળા ઉપર સ્થાપેલ મુહપત્તિ સમજવી) અને મસ્તકે હાથ અડાડી કે ન અડાડીને વાંદે, તે

આશ્લિષ્ટાનાશ્લિષ્ટ દોષ; (૨૮) ઓછા અક્ષરો બોલીને વાંદે, તે ઉણ દોષ; (૨૯) મોટા સાદે 'મત્યએણ વંદામિ' કહે, તે ઉત્તરયૂલિકાદોષ; (૩૦) મૂંગાની પેઠે મનમાં બોલીને વાંદે, તે મૂક દોષ; (૩૧) બધું વંદન મોટા સાદે બોલે, તે ટડ્ડર દોષ અને (૩૨) રજોહરણ (ચરવાળા) ને ઉંબાડીયાની જેમ ભમાડીને વાંદે, તે ચુડલિક દોષ કહેવાય છે.

ઉપરોક્ત બત્રીશદોષ રહિત પચ્ચીશ આવશ્યક સહિત દ્વાદશાવર્ત વંદન કરવાથી આત્મા સર્વકર્મ મુક્ત બની મુક્તિપદને પામે છે.

ગુરુભગવંત પ્રત્યે ૩૩ આશાતના ત્યજવી જોઈએ

(૧) ગુરુભગવંતની આગળ જવું. (૨) ગુરુભગવંત ની આગળ ઉભા રહેવું. (૩) ગુરુભગવંતની આગળ બેસવું. (૪) ગુરુભગવંતની પડખે (ડાબે-જમણે)જવું. (૫) ગુરુભગવંતની પડખે (જમણે-ડાબે) ઉભા રહેવું. (૬) ગુરુભગવંતની પડખે બેસવું. (૭) ગુરુભગવંતની સાવ નજીક આગળ ચાલવું. (૮) ગુરુભગવંત ની સાવ નજીક ઉભા રહેવું. ગુરુભગવંતની સાવ નજીક બેસવું. (૧ થી ૯ આશાતનામાં ગુરુભગવંત ની આજ્ઞાથી તેમ કરવાનું થાય તો આશય શુદ્ધ હોવાથી દોષ સંભવતો નથી.) (૧૦) ગુરુભગવંતની પહેલાં હાથ-પગ ધોઈ લેવા. (૧૧) બહાર જઈને આવ્યા પછી ગુરુભગવંતની પહેલા 'ઈરિયાવહિયં' આલોવે. (૧૨) રાત્રે સંથારો કરતાં પહેલાં કે પછી ગુરુભગવંત સાદ આપે, ત્યારે જાગતા હોવા છતાં જવાબ ન આપવું. (૧૩) ગૃહસ્થને ગુરુભગવંત પાસે જાય તે પહેલાં પોતાની પાસે બોલાવે. (૧૪) ગોચરી બીજા સાધુભગવંત પાસે આલોવીને પછી ગુરુભગવંત પાસે, આલોવે (૧૫) ગોચરી બીજા સાધુભગવંત ને દેખાડે. (૧૬) ગુરુભગવંત પહેલા અન્ય સાધુભગવંતને ગોચરી વાપરવા માટે નિમંત્રણ (આમંત્રણ) આપવું. (૧૭) ગુરુભગવંત પધારે તે પહેલા આજ્ઞા વગર બીજા સાધુભગવંત ને ખવડાવે. (૧૮) ગુરુભગવંત પધારે પહેલાં ગોચરીમાં આવેલ સારી વસ્તુઓ પોતે આજ્ઞા વગર વાપરી (ખાઈ) લે. (૧૯) દિવસે ગુરુભગવંત એ બોલાવ્યા છતાં (સાંભળવા છતાં) ઉત્તર ન આપે. (૨૦) ગુરુભગવંત બોલાવે ત્યારે કઠોર વચન કહે. (૨૧) ગુરુભગવંત સાદ કરે ત્યારે પોતાના આસને બેઠાં-બેઠાં જવાબ આપવું.

(૨૨) ગુરુભગવંત બોલાવે ત્યારે 'શું કહો છો?' તું જ કર. ઈત્યાદિ તોછડાઈ પૂર્વક વચન કહે. (૨૩) ગુરુભગવંત બોલાવે અથવા વાર્તાલાપ કરતા હોય ત્યારે સામો જવાબ આપે અર્થાત્ તર્જના કરે. (૨૪) વ્યાખ્યાનશ્રવણ કરતી વખતે સારા મનવાળો ન થાય. (૨૫) ગુરુભગવંત કે વડીલ સાધુભગવંત કોઈ કામ ચીંધે તો વિનયરહિત ભાષણ કરે. (૨૬) 'એ અર્થ તમને યાદ આવતો નથી. એ કથા હું તમને સારી રીતે સમજાવીશ' એમ કહી ગુરુભગવંત અન્યોને સમજાવતાં હોય ત્યારે કથાનો છેદ કરે. (૨૭) 'ગોચરી વેળા થઈ છે...' એમ કહીને ગુરુભગવંત પાસે બેઠેલ પર્યદા (સભા)નો ભંગ કરે, (૨૮) ગુરુભગવંત ના વ્યાખ્યા પછી પર્યદા (સભા) ઉઠી ને હોય ત્યારે ગુરુ-આજ્ઞા વગર પોતાની વિશેષ હોશિયારી-બતાવવા ગુરુભગવંતના વિષયને વિશેષ વિસ્તારીને સમજાવે. (૨૯) અથવા ચાલતી સભામાં શ્રોતાજન ને આવર્જીત કરવાં 'હું તમને પછી ખૂબ સારી રીતે ગણે ઉત્તરી જાય, તેમ સમજાવીશ.' તેમ કહે, (૩૦) ગુરુભગવંત ના સંથારા-આસન-કપડા આદિને પગ લગાડે. (૩૧) ગુરુભગવંત ના વસ્ત્રાદિને ગુરુ આજ્ઞા વગર ઉપયોગ કરે (બેસે-ઉભા રહે-આળોટે કે અજુગતું વર્તન કરે). (૩૨) ગુરુભગવંત કરતા ઉંચા આસને બેસે અને (૩૩) ગુરુભગવંત જેવા વસ્ત્રાદિનો ઉપયોગ કરે અથવા ગુરુભગવંતના વસ્ત્રાદિ જેટલા કિંમતી અથવા તેથી વિશેષમાં મોંઘા વસ્ત્રાદિનો ઉપયોગ કરે.

ઉપરોક્ત પૂ. ગુરુભગવંત પ્રત્યેની ૩૩ આશાતના નો ત્યાગ કરી યથાયોગ્ય વિનય-બહુમાન-આદર ભાવ રાખીને જ વર્તવા ખાસ ઉપયોગ રાખવો જોઈએ.

પ્રતિક્રમણ વખતે
બોલતી -સાંભળતી
વેળાની મુદ્રા

આ પ્રમાણે આગળ
પ્રમાર્જના કરવી,
તે અવિધિ છે.

૩૧ 'શ્રી દેવસિઅં આલોઉં' સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી દેવસિઅં આલોઉં

ગોણ નામ : અતિચાર

આલોચના સૂત્ર

વિષય:

પ્રતોમાં લાગેલ
અતિચારની આલોચના
સાથે ક્ષમા ચાચના.

મૂળસૂત્ર

ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ-
ભગવન્ !
દેવસિઅં (રાઈઅં) આલોઉં?

ઈચ્છં, આલોએમિ

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ઈચ્-છા-કારે-ણ સન્-દિ-સહ
ભગ-વન્ !
દેવ-સિઅમ્-(રા-ઈઅમ્-)
આ-લો-ઉમ્ ?
ઈચ્-છમ્, આલો-એમિ

પદાનુસારી અર્થ

હે ભગવંત ! આપ ઈચ્છા પૂર્વક આજ્ઞા આપી કે

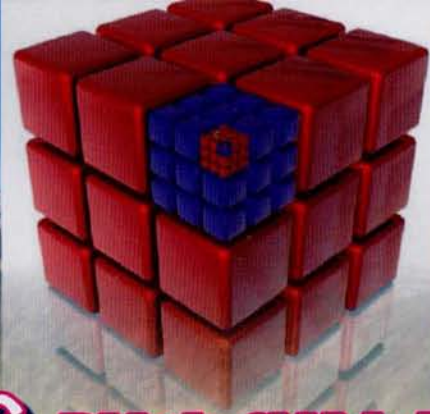
(હું) દિવસ (કે રાત્રી) સંબંધી પાપોની આલોચના
કરું ? (ગુરુ-કહે = આલોવેહ=આલોચના કરો ત્યારે)
(શિષ્ય-કહે) (ઈચ્છં) આપની આપની આજ્ઞા પ્રમાણે છે.
હું આલોચના કરું છું.

જો મે દેવસિઅો (રાઈઅો) જો-મે-દેવ-સિ-અો (રા-ઈઅો) ... જે (કંઈ) મેં દિવસ (કે રાત્રી) સંબંધી)...

અર્થ :- હે ભગવંત ! આપ (મને) ઈચ્છાપૂર્વક આજ્ઞા આપો કે (હું) દિવસ (કે રાત્રી) સંબંધી પાપોની આલોચના કરું ? (ત્યારે ગુરુભગવંત કહે. આલોવેહ - આલોચના ભલે કરો) ત્યારે (શિષ્ય-કહે) મને આપની આજ્ઞા પ્રમાણે છે. જે (કંઈ) દિવસ (કે રાત્રી) સંબંધી પ્રતોમાં અતિચાર રૂપ પાપ લાગ્યા હોય તેની હું આલોચના કરું છું.

★ નોંધ : આ સૂત્રનો અનુસંધાન ૨૮માં સૂત્ર 'શ્રી ઈચ્છામિ ઠામિ' સાથે 'દેવસિઅો' (રાઈઅો) અર્થયારો કઅો કાઈઅો...થી સૂત્ર પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી લેવાનો હોય છે. તેમાં પ્રતિક્રમણ અનુસાર 'દેવસિઅો' શબ્દમાં ફેરફાર કરવો જોઈએ. જેમકે દેવસિ પ્રતિક્રમણમાં 'દેવસિઅો' રાઈઅ પ્રતિક્રમણમાં 'રાઈઅો,' પફ્ખી પ્રતિક્રમણમાં 'પફ્ખીઅો,' ચૌમાસી પ્રતિક્રમણમાં 'ચઉમાસિઅો' અને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણમાં 'સંવચ્છરિઅો' બોલવું જોઈએ.

★ આ સૂત્રની શરુઆત થતાં ઘણા ભાવિકો આગળ ચરવણા/રજોહરણ થી પ્રમાર્જના કરતા હોય છે. તેમાં બીજા વાંદણા પછી આવતા આ સૂત્રને લક્ષ્યમાં રાખીને યોગમુદ્રા અનુસાર બન્ને પગના પંજાને રાખવા પ્રમાર્જના કરી શકાય. અવગ્રહની અંદર જ રહીને આ સૂત્ર, દેવસિક આદિ અતિચાર અને વંદિતુસૂત્ર આદિ પૂર્ણ બોલીને પછી અવગ્રહની બહાર જવાનું વિધાન છે, તે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.

૩૨ 'શ્રી સાત લાખ સૂત્ર'

પ્રતિક્રમણ વખતે
મુહપત્તિના ઉપયોગ
પૂર્વક બોલતી -
સાંભળતી વેળાની મુદ્રા

આદાન નામ : શ્રી સાત લાખ સૂત્ર

ગૌણ નામ : જીવરાશિ -

આલોચના સૂત્ર

વિષય:

સમસ્ત જીવરાશિ પ્રતિ
થયેલા હિંસાદોષ સ્વરૂપ
પ્રથમ પાપસ્થાનકની
વિસ્તારથી આલોચના.

મૂળ સૂત્ર

સાત લાખ પૃથ્વીકાય,
સાત લાખ અપ્કાય,
સાત લાખ તેઉકાય,
સાત લાખ વાઉકાય,
દશ લાખ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય,

ચૌદ લાખ સાધારણ વનસ્પતિકાય,

બે લાખ બેઇન્દ્રિય,
બે લાખ તેઇન્દ્રિય,
બે લાખ ચઉરિન્દ્રિય,
ચાર લાખ દેવતા,
ચાર લાખ નારકી,
ચાર લાખ તિર્યચ પંચેન્દ્રિય,

ચૌદ લાખ મનુષ્ય

એવંકારે ચોરાશી લાખ જીવા યોનિ માંહે મહારે જીવે જે કોઈ જીવ હણ્યો
હોય, હણાવ્યો હોય, હણતાં પ્રત્યે અનુમોદ્યો હોય, તે સવિ હુ મન-
વચન-કાયાએ કરી, મિચ્છા મિ દુક્કડં ॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

સાત લાખ પૃથ્-વી-કાય,
સાત લાખ અપ્-કાય,
સાત લાખ તેઉ-કાય,
સાત લાખ વાઉ-કાય,
દશ લાખ પ્ર-ત્-યે-ક -
વનસ્-પતિ-કાય,
ચૌદ લાખ સાધા-રણ-
વનસ્-પતિ-કાય,
બે લાખ બે ઇન્-દ્રિય,
બે લાખ તે ઇન્-દ્રિય,
બે લાખ ચઉ-રિન્-દ્રિય,
ચાર લાખ દેવ-તા
ચાર લાખ નાર-કી,
ચાર લાખ તિર્-ચન્ (ચન્)
-ચ પન્ (પન્)-ચેન્-દ્રિય,
ચૌદ લાખ મનુ-ષ્ય.

અર્થ : સાત લાખ પ્રકારના (પૃથ્વીરૂપ-જીવ) પૃથ્વીકાય ના જીવો (માટી, ટેફ્ટ, પથ્થર વગેરે), સાત લાખ પ્રકારના (પાણીરૂપ-જીવ) અપ્કાયના જીવો- (પાણી, ઝાકળ, બરફ, ધુમ્મસ વગેરે), સાત લાખ પ્રકારના (અગ્નિરૂપ-જીવ) અગ્નિકાયના જીવો (- લાઈટ, બલ્બ, બેટરી, મશાલ વગેરે), સાત લાખ પ્રકારના (પવનરૂપ-જીવ) વાયુકાય જીવો (-હવા, વાયરો, પવન વગેરે), દશ લાખ પ્રકારના એક શરીરમાં એક જીવ રૂપ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયના જીવો (- ફળ, ફૂલ, બી, પાંદડુ, છાલ વગેરે), ચૌદ લાખ પ્રકારના (એક શરીરમાં-અનંત જીવો રૂપ) સાધારણ વનસ્પતિ -કાયના જીવો (=કંદમૂળ, નીલ, નિગોદ વગેરે), બે લાખ પ્રકારના (ફક્ત સ્પર્શ અને રસનો અનુભવ કરી શકે, તેવા જીવરૂપ) બેઇન્દ્રિય જીવો (= શંખ, કોડી, અળસીયા વેગર), બે લાખ પ્રકારના (ફક્ત સ્પર્શ, રસ અને ગંધનું સંવેદન કરવા સમર્થ એવા જીવરૂપ) તેઇન્દ્રિય જીવો (=કીડી, મંકોડા, છાણના કીડા, ઘનેરા, કંથુઆ, ઈયળ વગેરે), બે લાખ પ્રકારના (ફક્ત સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને રૂપનું જ સંવેદન કરવા સમર્થ એવા જીવરૂપ) ચઉરિન્દ્રિય જીવો, (- વીંછી, ભમરો, તીડ,

અશુદ્ધ

બે લાખ બેઇન્દ્રિ
તિર્યચ પંચિન્દ્રિ

શુદ્ધ

બે લાખ બેઇન્દ્રિય
તિર્યચ પંચેન્દ્રિય

માખી, ડાંસ, મચ્છર વગેરે), ચાર લાખ પ્રકારના દેવતાઓ (= યેમાનિક, ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી દેવતાઓ), ચાર લાખ પ્રકારના નારકીઓ, ચાર લાખ પ્રકારના (સ્પર્શ, રસ, ગંધ રૂપ અને શબ્દરૂપ પાંચેય -ઇન્દ્રિયનું સંવેદન

કરવા સમર્થ પશુઓ રૂપ) તિર્યચ પંચેન્દ્રિય જીવો (સર્પ, પંખી, માછલી, હાથી, ઘોડા, કુતરા વગેરે), ચૌદ લાખ પ્રકારના મનુષ્યો એ પ્રમાણે ૭ + ૭ + ૭ + ૭ + ૧૦ + ૧૪ + ૨ + ૨ + ૨ + ૪ + ૪ + ૪ + ૧૪ = ૮૪ લાખ પ્રકારની જીવોની યોનિ (ઉત્પત્તિ સ્થાન) હોય છે.

તેમાંથી મારા જીવે (થી) જે કોઈ જીવને હણ્યો હોય, બીજા પાસે હણાવ્યો હોય અને હણનારની અનુમોદના (પ્રશંસા-તારીફ) કરી હોય, તે સર્વ પ્રકારના (કરણ-કરાવણ-અનુમોદનરૂપ) ખરેખર મન, વચન અને કાયાથી પાપ કર્યું હોય તો તે પાપ મારું મિથ્યા થાઓ (નિષ્ફળ થાઓ).

પ્રતિક્રમણ વખતે
મુહપત્તિના
ઉપયોગ પૂર્વક
બોલતી-સાંભળતી
વેળાની મુદ્રા

૩૩ 'શ્રી અટાર પાપસ્થાનક સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી પહેલે પ્રાણાતિપાત સૂત્ર
ગોણનામ : અટાર
પાપસ્થાનક સૂત્ર

વિષય :
સઘળાંય પાપસ્થાનકોની
ગુરુસમક્ષ નિવેદના કરી
મિથ્યા દુષ્કૃત કહેવું.

મૂળસૂત્ર

પહેલે પ્રાણાતિપાત, બીજે મૃષાવાદ,
ત્રીજે અદત્તાદાન, ચોથે મૈથુન,
પાંચમે પરિગ્રહ, છઠ્ઠે ક્રોધ,
સાતમે માન, આઠમે માયા,
નવમે લોભ, દશમે રાગ,
અગ્યારમે દ્વેષ, બારમે કલહ,
તેરમે અભ્યાખ્યાન, ચૌદમે પૈશુન્ય,
પંદરમે રતિ-અરતિ, સોલમે પર-પરિવાદ,
સત્તરમે માયા મૃષાવાદ,
અટારમે મિથ્યાત્વશલ્ય
એ અટાર-પાપસ્થાનકમાંહે
માહરે જીવે, જે કોઈ પાપ સેવ્યું હોય,
સેવરાવ્યું હોય, સેવતાં પ્રત્યે-
અનુમોદ્યું હોય,
તે સવિ હુ મન વચન કાયાએ કરી-
મિથ્યા મિ દુક્કડં.

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

પહેલે પ્રાણા-તિ-પાત, બીજે મૃષા-વાદ,
ત્રીજે અદત્-તા-દાન, ચોથે મૈ-થુન,
પાંચ-મે પરિ-ગ્રહ, છઠ્-ઠે ક્રો (ક્-રો)-દ્ય,
સાત-મે માન, આઠ-મે માયા,
નવ-મે લોભ, દશમે રાગ,
અગ્-યાર-મે દ્વેષ(દ્વે-ષ), બાર-મે કલ-હ,
તેર-મે અભ્-યા-ખ્યા-ન, ચૌદ-મે પૈ-શુન્-ય,
પન્-દરમે રતિ-અરતિ, સોલ-મે પર-પરિ-વાદ,
સત્-તરમે માયા-મૃષા-વાદ,
અટારમે મિથ્-યાત્-વ શલ્-ય
એ અટાર-પાપ-સ્થા-નક-માંહે
માહરે-જીવે, જે કોઈ પાપ સેવ્યું હોય,
સેવ-રાવ્યું હોય, સેવતાં પ્રત્યે-
અનુ-મોદ્યું (-દ્ય) હોય,
તે સવિ હુ મન વચન-કાયાએ કરી-
મિથ્યા મિ દુક્ક-ક-ડમ્.

અર્થ :- જીવ હિંસા કરવી, તે પ્રાણાતિપાત; અસત્ય વચન બોલવું, તે મૃષાવાદ; ચોરી કરવી, તે અદત્તાદાન; કામ-વિષય સેવન, તે મૈથુન; ધન્ય-ધાન્ય આદિની મમતા; તે પરિગ્રહ; ગુસ્સો કરવો, તે ક્રોધ; અહંકાર કરવો, તે માન; કપટ-પ્રપચ કરવું, તે માયા; સંગ્રહવૃત્તિ-અસંતોષ, તે. લોભ; (પ્રીતિ)મોહ રાખવો, તે રાગ; અરૂચિ (તિરસ્કાર) રાખવી, તે દ્વેષ; કજીયો કરવો, તે કલહ; ખોટું આળ દેવું, તે અભ્યાખ્યાન; યાડી ખાવી, તે પૈશુન્ય; સુખ આવે ત્યારે હર્ષ કરવો, તે રતિ; દુખ આવે ત્યારે શોક કરવો, તે અરતિ; પારકી નિંદા કરવી, તે

પરપરિવાદ; કપટ પૂર્વક જુઠું બોલવું, તે માયા-મૃષાવાદ અને દેવ-ગુરુ અને ધર્મ ઉપર અશ્રદ્ધારૂપ ડખલ, તે મિથ્યાત્વ-શલ્ય કહેવાય છે.

અર્થ : આ અટાર પાપસ્થાનકમાંથી મારા જીવે (થી) જે કોઈ પાપ સેવ્યું હોય, બીજા પાસે સેવરાવ્યું હોય અને સેવનારની પ્રશંસા (અનુમોદના-તારીફ) કરી હોય, તે સર્વ પ્રકારના - (=કરણ-કરાવણ-અનુમોદનરૂપ) પાપ ખરેખર મનથી, વચનથી કે કાયાથી આચર્યા તે સર્વ મારા પાપ મિથ્યા થાઓ. (નિષ્કળ થાઓ.)

એક-એક પાપસ્થાનક પ્રવૃત્તિ, યોગ, કરણ અને કષાય થી ગુણવાથી ૧૯૪૪ થાય છે.

૩ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ:-

૧. સંરંભ = પાપ પ્રવૃત્તિના આચરણની ઈચ્છા થવી તે
૨. સમારંભ = જે ઈચ્છા થઈ તેને પૂર્ણ કરવાની તૈયારી કરવી તે)

૩. આરંભ = પ્રવૃત્તિની શરૂઆત કરવી તે)

૩ પ્રકારનો યોગ = મન, વચન અને કાયા,

૩ પ્રકારના કરણ = કરણ-કરાવણ અને અનુમોદન

૪ પ્રકારનો કષાય = ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ,

આ પ્રમાણે = $3 \times 3 \times 3 \times 4 = 108$ થાય.

૧૮ પાપ સ્થાનક ૧૦૮ થી ગુણવાથી ૧૯૪૪ની સંખ્યા પ્રાપ્ત થાય છે.

નોંધ : ● છેલ્લા ઘણા વર્ષોથી આ સૂત્ર બોલતી વખતે બોલનાર ભાગ્યશાળી '૧૪ લાખ મનુષ્ય' સુધી પહોંચે ત્યારે ઉપસ્થિત સર્વે આરાધકો આગળનું વાક્ય એક સાથે બોલતાં હોય છે, જે યોગ્ય નથી. કેમકે એક સાથે બોલનારાઓમાં શબ્દ-ઉચ્ચારની રીત અલગ-અલગ હોવાથી બહુ સ્પષ્ટ શબ્દો સંભળાવાની શક્યતા ઓછી રહેતી હોય અને આ સૂત્ર ને કંઠસ્થ નહિ કરનાર આરાધકોને તે અસ્પષ્ટ શબ્દ ઉચ્ચારના કારણે એટલું ધારવાનું અધુરું રહી જવાની શક્યતા રહે. તેથી આદેશ લેનાર ભાગ્યશાળીએ જ પૂર્ણ સૂત્ર બોલવાનો આગ્રહ રાખવો અને છેલ્લે 'મિચ્છા મિ દુક્કડ' સાથે સહુ કોઈએ બોલવા ઉપયોગ રાખવો. આ મુજબ અઢાર પાપ સ્થાનકમાં, સામાયિક પારવાના સૂત્રમાં, અતિચાર બોલાય ત્યારે દરેક અતિચારની સમાપ્તિ વેળાએ અને પૌષ્ઠવ્રત પારતી વખતે આ કાળજી રાખવી હિતકર જણાય છે.

- સાત લાખ, અઢાર પાપસ્થાનક, સામાઈય-વચ-જુતો, અતિચાર (ગુજરાતીમાં), સાગરચંદો કામો (—પૌષ્ઠ પારવાનો સૂત્ર) માં અન્તે 'મને- વચને-કાયાએ કરી તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડ' બોલવું, તે અતિશય અશુદ્ધ પાઠ છે. પણ તેમાં નિયમ 'મન-વચન-કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડ' બોલવું, તે અણિશુદ્ધ પાઠ છે, તેનો ખ્યાલ રાખવો.
- સર્વ જીવોને આશ્રયી ઉત્પન્ન થવાના સ્થાનો અસંખ્ય છે, પરંતુ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ અને આકૃતિથી જે ઉત્પત્તિ સ્થાનો સમાન હોય છે, તેટલાનું એક સ્થાન ગણાય છે. એથી કુલ ઉત્પત્તિસ્થાનો ૮૪ લાખ છે. દાત. પૃથ્વીકાય ના મૂળ ભેદ= 340×4 વર્ણ (= લાલ, પીળો, લીલો, કાળો અને સફેદ) $\times 2$ રંગ (= સુગંધ અને દુર્ગંધ) $\times 4$ રસ (= તીખો, કડવો, ખાટો, મધુર અને ખારો (= કષાય) $\times 8$ સ્પર્શ (= સ્નિગ્ધ, રુદ્ધ, ઉષ્ણ, શીત, કર્કશ, લીસો, કઠણ અને નરમ) $\times 4$ આકૃતિ= સંસ્થાન (= વૃત્ત, પરિમંડલ, ચોરસ, લંબચોરસ અને ત્રિકોણ)= $9,00,000$ (સાત લાખ) થાય છે. તે મુજબ દરેક જીવોના મૂળભેદ સાથે $2000 (4 \times 2 \times 4 \times 4 \times 4)$ ને ગુણવાથી તે તે સંખ્યાની પ્રાપ્તિ થાય છે, જે નીચે મુજબ જાણશો.

★ ૮૪,૦૦,૦૦૦ યોનિઓ ★

દરેક જીવોનો ગુણસ્થાનક ક્રમ

પૃથ્વીકાય જીવોના મૂળ ભેદ	$340 \times 2,000 =$	૭,૦૦,૦૦૦	} ૨ ગુણસ્થાનક સુધી
અપ્કાય જીવોના મૂળ ભેદ	$340 \times 2,000 =$	૭,૦૦,૦૦૦	
તેઉકાય જીવોના મૂળ ભેદ	$340 \times 2,000 =$	૭,૦૦,૦૦૦	
વાઉકાય જીવોના મૂળ ભેદ	$340 \times 2,000 =$	૭,૦૦,૦૦૦	
પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય જીવોના મૂળ ભેદો	$400 \times 2,000 =$	૧૦,૦૦,૦૦૦	} ૨ ગુણસ્થાનક સુધી
સાધારણ વનસ્પતિકાય જીવોના મૂળ ભેદો	$900 \times 2,000 =$	૧૪,૦૦,૦૦૦	
બેઈન્દ્રિય જીવોના મૂળ ભેદો	$100 \times 2,000 =$	૨,૦૦,૦૦૦	
તેઈન્દ્રિય જીવોના મૂળ ભેદો	$100 \times 2,000 =$	૨,૦૦,૦૦૦	
ચઉરિન્દ્રિય જીવોના મૂળ ભેદો	$100 \times 2,000 =$	૨,૦૦,૦૦૦	} ૪ ગુણસ્થાનક સુધી
દેવતાના જીવોના મૂળ ભેદો	$200 \times 2,000 =$	૪,૦૦,૦૦૦	
નારકીના જીવોના મૂળ ભેદો	$200 \times 2,000 =$	૪,૦૦,૦૦૦	
તિર્યચ પંચેન્દ્રિય જીવોના મૂળ ભેદો	$200 \times 2,000 =$	૪,૦૦,૦૦૦	
મનુષ્ય જીવોના મૂળ ભેદો	$900 \times 2,000 =$	૧૪,૦૦,૦૦૦	- ૫ ગુણસ્થાનક સુધી
જીવના મૂળ ભેદો અંગેનો પાઠ(પ્રાપ્ય) લભ્ય નથી	કુલ	૮૪,૦૦,૦૦૦	- ૧૪ ગુણસ્થાનક સુધી
			જીવયોનિ

વિનમ્રતાપૂર્વક
ગુરુભગવંતોને
નિવેદન કરતી મુદ્રા

૩૪ 'શ્રી સવ્યસ વિ સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી સવ્યસ વિ સૂત્ર
ગોણ નામ : પાપ
આલોચના
સૂત્ર

વિષય :
પાપ આલોચવા
ગુરુભગવંતને
નિવેદન.

મૂળસૂત્ર

સવ્યસ વિ દેવસિઅ,
(રાઈઅ)
દુચ્ચિંતિઅ, દુબ્ભાસિઅ,
દુચ્ચિદ્ધિઅ,
ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન !

(પડિક્કમેહ)ઈચ્છં,

તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં ॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

સવ્-વસ્-સ-વિ-દેવ-સિ-અ
(રા-ઈ-અ)
દુચ્-ચિન્-તિઅ-દુબ્-ભા-સિઅ,
દુચ્-ચિટ્-ઠિઅ,
ઈચ્-છા-કારેણ-સન્-દિસહ-ભગ-વન્ !

(પડિક્ક-કમેહ)-ઈચ્-છમ્,

તસ્-સ-મિચ્-છા-મિ-દુક્ક-ડ-ડમ્ ॥

પદાનુસારી અર્થ

સર્વેપણ દિવસ/રાત્રિ
સંબંધિત...
દુષ્ટ ચિંતવન, દુષ્ટ ભાષણ
દુષ્ટ ચેષ્ટા સંબંધિ
હે ગુરુભગવંત ! હું ઈચ્છું છું કે આપ
પાપથી પાછા હટવા અનુમતિ આપો...
(ગુરુભગવંત કહે ભલે પાપથી પાછા
ફરો) ત્યારે શિષ્ય કહે, આપની
આજ્ઞા પ્રમાણ છે,
તે મારા આચરેલા પાપ મિથ્યા થાઓ !

અર્થ : હે ક્ષમાશ્રમણ ! આપ સ્વેચ્છાએ મને અનુમતિ આપો કે હું સર્વેપણ દિવસ/રાત્રી સંબંધિત આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાન સ્વરૂપ દુષ્ટ ચિંતવનથી, અસત્ય-કઠોર વચન સ્વરૂપ દુષ્ટ ભાષણથી અને ન કરવા યોગ્ય ક્રિયા સ્વરૂપ દુષ્ટ ચેષ્ટા સ્વરૂપ પાપથી પાછો ફરું ? (ગુરુભગવંત કહે-ભલે ! પાપથી પાછા ફરો)(ત્યારે શિષ્ય કહે -)આપની આજ્ઞા પ્રમાણ છે. હું તે સઘળાચ દુષ્કૃત્યથી પાછો ફરું છું અને મારા દુષ્કૃત્ય મિથ્યા થાઓ.

પ્રસ્તુત સૂત્ર અંગે વિશેષ સમજૂતી

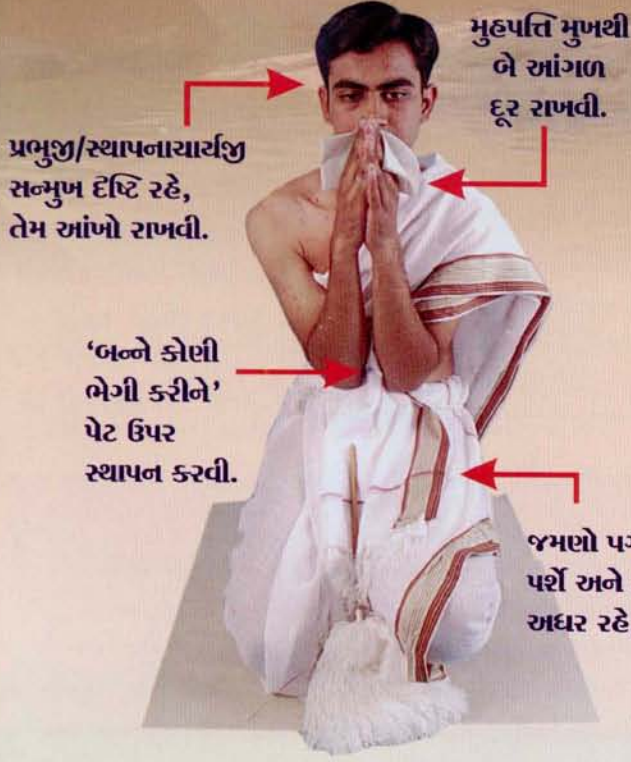
- આ સૂત્ર ઉભા રહીને યોગમુદ્રામાં બોલવું જોઈએ.
- પૂ.ગુરુભગવંત 'પડિક્કમેહ'બોલે ત્યારે સહુ આરાધકોએ 'ઈચ્છં, તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં' એક સાથે અવશ્ય બોલવું જોઈએ.
- આ સૂત્ર પક્ખી, ચૌમાસી અને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણમાં અતિચાર પૂર્ણ થયા પછી બોલાય છે.
- તે બોલ્યા પછી શિષ્ય ગુરુભગવંતને પ્રશ્ન પૂછતા હોય છે કે "ઈચ્છકારી ભગવન ! પસાય કરી પક્ખી / ચૌમાસી / સંવત્સરી તપ પ્રસાદ કરશોજી" ત્યારે ગુરુભગવંત ઉત્તર આપતા કહે છે, 'પક્ખીણં લેખે ચોથ-અબ્ભતટ્ટેણં=એક ઉપવાસ, બે આયંબિલ, ત્રણ નીવિ, ચાર એકાસણા, આઠ બિયાસણા અથવા બે હજાર સ્વાધ્યાય કરી લેખા શુદ્ધિ કરી પહુંચાડશો.'
- 'ચૌમાસી લેખે છઠ્ઠ-અબ્ભતટ્ટેણં-બે ઉપવાસ,ચાર આયંબિલ, છ નીવિ, આઠ એકાસણા, સોલ બિયાસણા અથવા ચાર હજાર સ્વાધ્યાય કરી લેખા શુદ્ધિ કરી પહુંચાડશો.'

'સંવત્સરી લેખે અઢમ્-અબ્ભતટ્ટેણં-ત્રણ ઉપવાસ, છ આયંબિલ, નવ નીવિ, બાર એકાસણા, ચોવીસ બિયાસણા અથવા છ હજાર સ્વાધ્યાય કરી લેખા શુદ્ધિ કરી પહુંચાડશો.'

- પૂ.ગુરુભગવંતના જવાબ મુજબ તપ પૂર્ણ કર્યો હોય તો 'તહત્તિ'બોલવું, તપ ચાલુ કર્યો હોય અને પૂર્ણ કરવાની ભાવના હોય તો 'પઈદ્ધિઓ'(=આપની આજ્ઞા અનુસાર તપમાં પ્રસ્થાપિત થયો છું.)અને તપ કર્યો ન હોય અને કરવો પણ ન હોય તો 'મૌન'રહેવું જોઈએ.
- પાક્કિક, ચૌમાસી અને સંવત્સરીના પ્રાયશ્ચિત સ્વરૂપ તપ કરવાથી જિનાજ્ઞા પાલનનો લાભ થાય છે અને તે મુજબ તપ ન કરવાથી જિનાજ્ઞાનો અનાદર થાય છે.
- લેખા શુદ્ધિ = ગુરુભગવંતની આજ્ઞા અનુસાર કરેલા તપને લખીને ગુરુભગવંતને બતાવવું જોઈએ અથવા મૌખિક નિવેદન કરવું જોઈએ.

વિવિધ આવશ્યક ક્રિયાની સાચી મુદ્રા - ૩

૧. ચૈત્યવંદન સમયની મુદ્રા

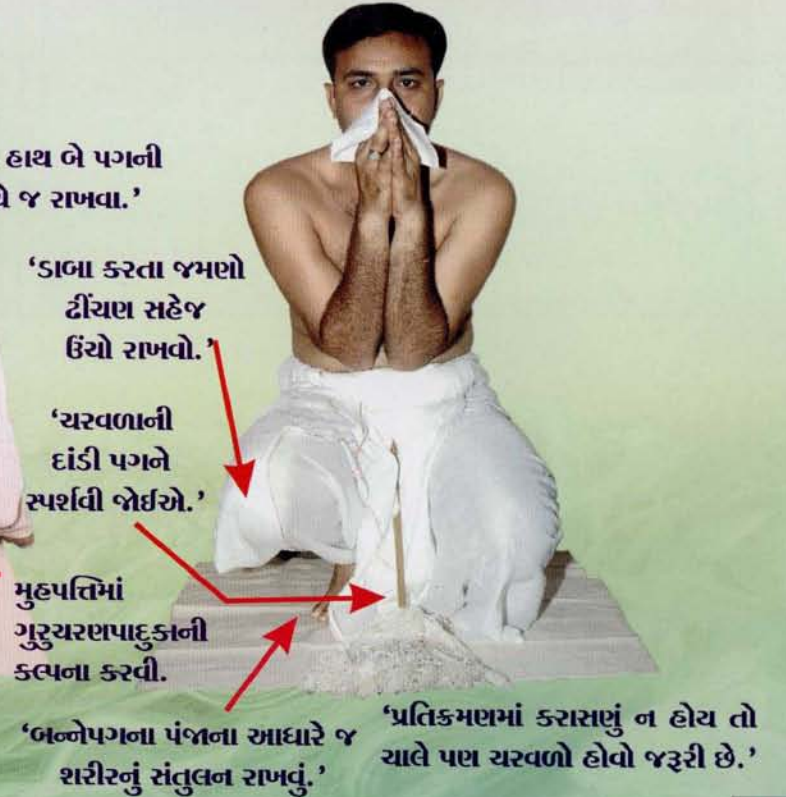
૨. મુક્તા શુક્તિમુદ્રા

૩. વાંદણા સમયની મુદ્રા

૪. વંદિતુ સૂત્ર બોલતી વખતની મુદ્રા

પ્રતિક્રમણ વખતે
બોલતી-સાંભળતી
વેળાની મુદ્રા

પગના પંજા પર
શરીરની સંતુલના
જાળવી
એકાગ્રતાથી
સુત્ર બોલવું

અપવાદિક મુદ્રા

૩૫ 'શ્રી વંદિતુ સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી વંદિતુ સૂત્ર

ગૌણ નામ : શ્રાવક

પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

પદ : ૨૦૦

સંપદા : ૨૦૦

વિષય:

આચાર તથા વ્રતોમાં
લાગેલ અતિચારની
નિંદા-ગર્હા અને
આત્માને પવિત્ર કરે
તેવી ભાવનાઓ છે.

છંદનું નામ: ગાહા. રાગ: 'શાન્તિ શાન્તિ નિશાન્તં'... (લઘુ શાન્તિ સ્તવ)

મૂળસૂત્ર

વંદિતુ સવ્ય સિદ્ધે,
ધમ્માચરિત્તે અ સવ્ય સાહુ અ ।
ઇચ્છામિ પડિક્કમિઉં,
સાવગ ધમ્માઇ-આરસ્સ ॥૧॥

અર્થ:- સર્વજ્ઞ એવા શ્રી અરિહંત પરમાત્મા, શ્રી સિદ્ધભગવંત, શ્રી ધર્માચાર્ય, શ્રી ઉપાધ્યાયભગવંત અને સર્વસાધુ-ભગવંતને વંદન કરીને (હું) શ્રાવકધર્મમાં લાગેલા અતિચારો (૩૫ પાપ)થી પાછો હટવા (ફરવા) ઇચ્છું છું. ૧.

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

વન્-દિત્-તુ સવ્-વ-સિદ્-ધે,
ધમ્-મા ય-રિત્તે અ સવ્-વ-સાહુ-અ ।
ઇચ્-છા-મિ પડિક્-કમિ-ઉમ્,
સાવ-ગ ધમ્-મા-ઇ-આ-રસ્-સ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

વાંદીને સર્વજ્ઞ એવા અરિહંતો અને સિદ્ધ ભગવંતોને,
ધર્માચાર્યોને ઉપાધ્યાયોને અને સર્વસાધુઓને !
(હું) ઇચ્છું છું, (પાપોથી) પાછા ફરવા માટે,
શ્રાવક ધર્મને વિષે લાગેલા અતિચારથી. ૧.

મસ્તક મુકાવી શુદ્ધ આલોચના કરી શકવાનું સામર્થ્ય મળે, તેવી પ્રાર્થના કરવી. ૧.

પ્રતિક્રમણના હાર્દરૂપ
આ સૂત્રના પ્રારંભમાં
પંચ પરમેષ્ઠીને
નમસ્કાર દ્વારા
મંગલ કરવામાં આવે
છે. પાંચે પરમેષ્ઠીને
પોતાની વિશિષ્ટ
મુદ્રામાં જોઈ ભાવથી

જો મે વચાઈઆરો

દેવ-ગુરુકૃપાથી
મળેલ જ્ઞાન - દર્શન-
ચારિત્રના યોગે અને
ભાવમાં આવેલ
મલિનતાને દૂર કરી
નિર્મલતાને પ્રાપ્ત
કરવાનો પુરુષાર્થ. તે
માટે પશ્ચાદ્ભૂમાં
અંધારામાંથી અજવાળા
તરફ ગતિ બતાવી
છે. ૨.

સર્વ વ્રતો તથા આચારોમાં લાગેલા અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ

જો મે વચાઇ-આરો,
નાણે તહ દંસણે ચરિત્તે અ ।

સુહુમો અ બાયરો વા,

તં નિંદે તં ચ ગરિહામિ ॥૨॥

અર્થ :- વ્રતોમાં, જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર અને ચારિત્રાચાર સંબંધી આચારમાં (તપાચાર, વીયાચાર અને સંલેખનામાં) જાણવામાં ન આવે તેવા સૂક્ષ્મ પ્રકારના અને જાણી શકાય, તેવા બાદર પ્રકારના અતિચાર જે (કંઈ) મને લાગ્યો હોય, તેની હું આત્મ સાક્ષીએ નિંદા કરું છું અને ગુરુની સાક્ષીએ ગર્હા (વિશેષ નિંદું) કરું છું. ૨.

જો મે વચા-ઇયા-રો,
નાણે તહ દન્-સણે ચરિત્-તે અ ।

સુહુ-મો અ બાય-રો વા,

તમ્-નિન્-દે તમ્ ચ ગરિ-હામિ ॥૨॥

જે મને વ્રતોમાં અતિચાર, જ્ઞાનને વિષે,
દર્શનને વિષે તથા ચારિત્રને વિષે અને 'અ' શબ્દથી
તપને વિષે અને વીર્ય ને વિષે
જાણવામાં ન આવે, તે સૂક્ષ્મ અને પ્રગટ જાણી શકાય,
તે બાદર (અતિચાર લાગ્યો હોય)
તેને હું નિંદું છું અને ગુરુની સમક્ષ ગર્હા કરું છું. ૨.

પરિગ્રહ તથા આરંભનું પ્રતિક્રમણ

દુવિહે પરિગ્રહમ્મિ,
સાવજજે બહુવિહે અ આરંભે ।
કારાવણે અ કરણે,
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં ॥૩॥

દુવિ-હે પરિગ્-ગહમ્-મિ,
સા-વજ્-જે બહુ-વિહે-અ-આ-રમ્-ભે ।
કા-રા-વણે અ કર-ણે,
પડિક્-કમે-દેસિ-અમ્-સવ્-વમ્ ॥૩॥

બે પ્રકારના પરિગ્રહ છે. (અને)
પાપવાળા અનેક પ્રકારના આરંભો
કરવાથી, કરાવવાથી અને અનુમોદવાથી
પાછો ફરું છું, દિવસ સંબંધી સર્વ અતિચારથી. ૩.

અર્થ :- બે પ્રકારના પરિગ્રહને વિષે એટલે (૧) સાવધ= પાપવાળો પરિગ્રહ અને (૨) અનેક પ્રકારના આરંભ સ્વરૂપ પરિગ્રહ, આ બંનેને પોતે જાતે કરવાથી અને બીજા પાસે કરાવવાથી અને બીજા કરનારાઓને અનુમોદવાથી હું તે દિવસ સંબંધી સર્વ અતિચારથી પાછો ફરું છું. ૩.

સમ્યગ્જ્ઞાનનાં અતિચાર ગર્ભિત ઇન્દ્રિય-કષાય-અપ્રશસ્ત ભાવનું પ્રતિક્રમણ

જં બહ્-મિદિ-એહિં,
ચઉહિં કસાએહિં અપ્પસત્થેહિં ।
રાગેણ વ દોસેણ વ,
તં નિંદે તં ચ ગરિહામિ ॥૪॥

જમ્-બદ્-ધ-મિન્-દિ-એ-હિમ્,
ચઉ-હિમ્-કસા-એહિમ્-અપ્-પ-સત્-થેહિમ્ ।
રાગે-ણ-વ-દોસે-ણ-વ,
તમ્-નિન્-દે-તમ્-ચ-ગરિ-હામિ ॥૪॥

જે ઇન્દ્રિયોથી પાપ બાધ્યું હોય,
ચાર કષાયો, અશુભભાવથી
રાગથી અથવા દ્વેષથી
તેને હું નિંદુ છું અને ગુરુ સાક્ષી ગર્હુ છું. ૪

અર્થ :- અપ્રશસ્ત (અશુભ) ભાવથી પ્રવર્તેલ પાંચ ઇન્દ્રિયો, ચાર કષાયો (ક્રોધ માન, માયા અને લોભ), રાગ અથવા દ્વેષથી જે (કર્મ) બાંધ્યું હોય, તેની હું નિંદા કરું છું અને ગુરુ સાક્ષીએ ગર્હા કરું છું. ૪.

સમ્યગ્દર્શનનાં અતિચારનું પ્રતિક્રમણ

આગમણે નિગ્ગમણે,
ઠાણે ચંકમણે અણાભોગે ।
અભિઓગે અ નિઓગે,
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં ॥૫॥

આગ-મણે નિગ્-ગમ-ણે,
ઠાણે ચડ્-કમ-ણે અણા-ભોગે ।
અભિ-ઓગે અ નિઓ-ગે,
પડિક્-કમે દેસિ-અમ્ સવ્-વમ્ ॥૫॥

આવવામાં (તથા) જવામાં
સ્થાને રહેવામાં તથા શૂન્ય ચિત્તથી ફરવામાં,
આગ્રહના કારણે અને પરાધીનતાના કારણે
દિવસના સંબંધી સર્વ અતિચારથી હું પાછો ફરું છું. ૫.

અર્થ :- શૂન્ય ચિત્તથી, રાજાદિકના આગ્રહથી અને નોકરી વગેરેની પરાધીનતાથી મિથ્યાદૃષ્ટિઓના સ્થાન આદિમાં આવવામાં, નીકળવામાં, ઉભા રહેવામાં તેમજ ફરવામાં દિવસ સંબંધી લાગેલા સર્વ અતિચારો નું પ્રતિક્રમણ કરું છું. ૫.

પરિગ્રહ તથા આરંભના પ્રતિક્રમણ
પાછા ફરતા આત્માને જોવા.૩.

અનુપયોગ અને બેપરવાહીથી જીવયુક્ત કે
જીવરહિત ભૂમિપર સકારણ કે નિષ્કારણ
આવવું, જવું, ઉભા રહેવું તથા હરવું-
ફરવું, ઘર તથા પાછળ ઉધાનના માણસો
જુઓ. અભિયોગમાં રાજાના આદેશને
નતમસ્તકે સ્વીકાર કરતો સેવક છે તથા
નિયોગમાં રામચંદ્રજીના આદેશથી
સીતાજીને જંગલમાં મૂકવા જતા પોતાની
ફરજને બંધાયેલા કૃતાંતવદન સેનાપતિ
દેખાય છે.૫.

સમ્યક્ત્વ વ્રતનાં પાંચ અતિચારનું પ્રતિક્રમણ

સંકા કંખ વિગિચ્છા,
પસંસ તહ સંથવો કુલિંગીસુ ।
સમ્મતસ્સ-ધચ્ચારે,
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં ॥૬॥

સડ્-કા કડ્-ખ-વિ-ગિચ્-છા,
પસન્-સ તહ-સન્-થવો કુલિડ્-ગીસુ ।
સમ્-મત્-તસ્-સ-ધ-આ-રે,
પડિક્-કમે દેસિ-અમ્ સવ્-વમ્ ॥૬॥

શંકા, અન્યમતની ઈચ્છા, ફળમાં સંદેહ,
મિથ્યાત્વીના પ્રશંસા તથા પરિચય
સમ્યક્ત્વના અતિચારમાંથી
પાછો ફરું છું દિવસ સંબંધી સર્વ. ૬.

અર્થ :- (૧) શ્રી વિતરાગના વચનમાં ખોટી શંકા- કરવી. (૨) અન્યમતની ઈચ્છા કરવી, (૩) સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતના મલ-મલીન શરીર-વસ્ત્ર દુર્ગંધા કરવી અથવા ધર્મના ફળમાં સંદેહ કરવો, (૪) મિથ્યાત્વીની પ્રશંસા (વખાણ) કરવી તથા (૫) જુદા-જુદા વેષ ધારણ કરી ધર્મના બહાને લોકોને ઠગનારા પાખંડીઓનો પરિચય કરવો, આ પાંચ પ્રકારના સમ્યક્ત્વવ્રતના અતિચાર છે, હું દિવસ સંબંધી તે સર્વ અતિચારથી પાછો ફરું છું. ૬.

આલોક વિષયમાં દેવ-ગુરુના વચન પર અને પરલોક વિષયમાં મોક્ષ, દેવલોક અને નરક જેવો સ્થાનો પ્રત્યે શંકા હોય... અન્ય ધર્મના સ્થાનોની ચમત્કારિક વાતો સાંભળી મન આકર્ષાય તે કાંદા, જેમાં પ્રખ્યાત હિંદુ દેવસ્થાન તથા ચર્ય દેખાડ્યા છે. સાધુના મલિન વસ્ત્ર-ગાત્ર જોઈ મોઢું મચકોડતો યુવાન. તથા અન્ય દર્શનીઓની યજ્ઞ યાગાદિ ક્રિયા જોઈ તેનાથી પ્રભાવિત થતા અને તેના તરફ ખેંચાતા જીવો.૬.

છકાયના જીવોનાં સમારંભના અતિચારનું પ્રતિક્રમણ

છક્કાય-સમારંભે,

પયાણે અ પયાવણે અ જે દોસા ।

અત્તજ્ઞ ય પરજ્ઞ,

ઉભયજ્ઞ ચેવ તં નિંદે ॥૭॥

અર્થ :- પોતાને માટે, બીજાને માટે (અને) (તે) બંનેને માટે (જાતે) રાંધતાં, (બીજા પાસે) રંધાવતાં (અને રાંધનારની અનુમોદના કરતા) છ જીવ નિકાય(= પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય સ્વરૂપ એકેન્દ્રિય અને બેઠન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચઉર્થિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય સ્વરૂપ ત્રસકાયના જીવો = ૬ જીવ નિકાય) ના સમારંભ (=પ્રાણીના વધનો સંકલ્પ, તે સંરભ, તેને પરિતાપ ઉપજાવો, તે સમારંભ અને પ્રાણીનો વધ કરવો, તે આરંભ કહેવાય છે)માં મારાથી જે કાંઈ દોષ લાગ્યો હોય, તેની હું નિંદા કરું છું. ૭.

છક્ક-કાય-સમા-રમ્-ભે,

પયાણે અ પયા-વણે અ જે દોસા ।

અત્-તટ્-ઠા ય પરટ્-ઠા,

ઉભ-ચટ્-ઠા ચેવ તમ્ નિન્-દે ॥૭॥

છકાયના જીવોના આરંભને વિષે,

પોતે રાંધતાં, રંધાવતાં જે કાંઈ દોષ લાગ્યો હોય,

પોતાને માટે અને બીજાને માટે,

ઉભયને માટે, તેને નિંદું છું. ૭.

સામાન્યથી શ્રાવકનાં બાર વ્રતોના અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ

પંચાહ-મણુવવ્યાણં,

ગુણવ્યાણં ચ તિણમધચારે ।

સિક્ખાણં ચ ચઉઈહં,

પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં ॥૮॥

પમ્ (પન્)-ચણ્-હ-મણુવ્-વયા-ણમ્,

ગુણવ્-વયા-ણમ્ ચ તિણ્-હ-મધ-ચારે ।

સિક્-ખા-ણમ્ ચ ચઉઈ-હમ્,

પડિક્-કમે દેસિ-અમ્ સવ્-વમ્ ॥૮॥

પાંચ અણુવ્રતને વિષે,

ત્રણ ગુણવ્રતોના જે અતિચાર લાગ્યા હોય

તથા ચાર શિક્ષાવ્રતોને વિષે,

દિવસ સંબંધી સર્વ (અતિચારો)ને હું પડિક્કમું છું. ૮.

અર્થ :- પાંચ અણુવ્રતો, ત્રણ ગુણવ્રતો (અને) ચાર શિક્ષાવ્રતો સંબંધી અતિચારોથી દિવસ સંબંધી લાગેલા સર્વ (અતિચારો)નું હું પ્રતિક્રમણ કરું છું ૮.

ભોજન સમારંભના દૃશ્ય દ્વારા રસોઈ કરવી, કરાવવી તથા છ કાયની જીવહિંસા બતાવી છે.૭.

પૂર્વના કાળમાં ટોર એ સંપત્તિ ગણાતા તેથી ટોરને અનુસરીને ચિત્રો બતાવ્યા છે. આજના કાળમાં શેરીમાં રખડતા કૂતરા - બિલાડા, ઘરના નોકર - ચાકર આદિ સાથે થતા વ્યવહાર પણ આમાં ગણી લેવા. પાંચમાં ચિત્રમાં પાણી-ઘાસ ખાતા ઘોડામાંથી કેટલાક મોઢા ચામડાથી બાંધેલા દેખાડ્યા છે, ૧૦.

પહેલા અણુવ્રતનાં અતિચારનું પ્રતિક્રમણ

પઢમે અણુવ્યયમ્મિ,

થૂલગ-પાણાઘ-વાય-વિરઘઓ ।

આયરિય-મપ્પસત્થે,

ઘત્થપ-માયપ્પ-સંગેણં ॥૯॥

પઢ-મે અણુવ્-વયમ્-મિ,

થૂલ-ગ-પાણાઘ-વાય-વિર-ઘઓ ।

આય-રિય-મપ્-પ સત્-થે,

ઈત્-થ પ મા-ચપ્-પ-સડ્-ગે-ણમ્ ॥૯॥

પહેલા અણુવ્રતને વિષે,

પ્રાણાતિપાતથી સ્થૂલવિરતિથી

માઠા ભાવથી આચર્યું હોય

અહીં પ્રમાદના પ્રસંગથી. ૯.

વહ-બંધ-છવિચ્છેએ,
અઈભારે-ભત-પાણ-વુચ્છેએ ।

પટમ-વચસ્સ-ઈઆરે,
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં ॥૧૦॥

અર્થ :- (ગાથા) ૯ અને ૧૦) = પહેલા અણુવ્રતમાં પ્રાણોના વિનાશથી સ્થૂલ વિરતિને આશ્રયીને આચરણ થાય છે, તેમાં પ્રમાદના પ્રસંગથી અપ્રશસ્ત ભાવથી (૧) (જીવનો) વધ, (૨) બંધન; (૩) અવયવ છેદન, (૪) અતિભાર (આરોપણ) અને (૫) અન્ન-જળ અટકાવવારૂપ પહેલા(અણુ)વ્રતના અતિચારો છે, (તેમાં) દિવસ સંબંધી (લાગેલ) સર્વ (અતિચારો)નું હું પ્રતિક્રમણ કરું છું. ૯-૧૦.

વહ-બન્-ધ-છવિચ્-છેએ,
અઈ-ભારે ભત્-ત પાણ-વુચ્-છેએ ।

પટમ-વચસ્-સ-ઈ-આરે,
પડિક્-કમે દેસિ-અમ્ સવ્-વમ્ ॥૧૦॥

વધ કરવો, દરોડાથી બાંધવા, અવયવો છેદવાં,
અતિભાર ભરવો(તથા) ખોરાક પાણીનો
અંતરાય કરવો

પહેલા (અણુ)વ્રતના અતિચારમાં
દિવસ સંબંધી સર્વ અતિચારોને હું પડિક્કમું છું. ૧૦.

બીજા અણુવ્રતનાં અતિચારોનું પ્રતિક્રમ

બીએ અણુવ્વયંમિ,
પરિથૂલગ-અલિઅ-વયણ-વિરઘઓ ।

આચરિય-મખ્સત્યે,
ઘત્થ-પ-માયખ્-સંગેણં ॥૧૧॥
સહસ્સા-રહસ્સ-દારે,

મોસુવએસે અ કૂડ-લેહે અ ।

બીય વચસ્સ-ઈઆરે,
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં ॥૧૨॥

બીએ અણુવ્-વચમ્-મિ
પરિ-થૂલ-ગ-અલિ-અ-
વયણ-વિર-ઘઓ ।

આચ-રિય-મખ્-પ-સત્-થે,
ઘત્-થ પમા-યખ્-પ-સડ્-ગે-ણમ્ ॥૧૧॥
સહ-સા-રહસ્-સ-દારે,

મોસુ-વએ-સે અ કૂડ-લેહે અ ।

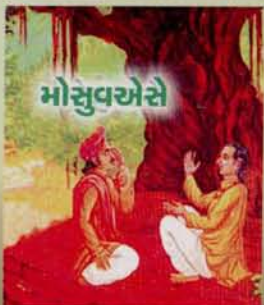
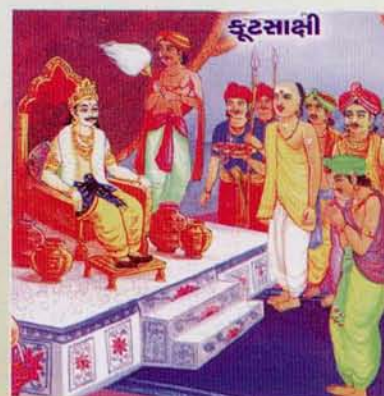
બીઅ-વચસ્-સ-ઈઆરે,
પડિક્-કમે દેસિ-અમ્ સવ્-વમ્ ॥૧૨॥

બીજા અણુવ્રતને વિષે,
અતિશય મોટા જુદા વચનથી વિરતિ
આશ્રયી

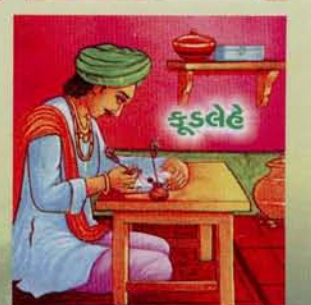
માઠા ભાવથી આચાર્ય હોય
અહીં પ્રમાદના પ્રસંગથી. ૧૧.

(૧) વગર વિચાર્યે ખોટીઆળ મૂકવી
(૨) ખાનગી વાત બહાર પાડવી
(૩) પોતાની સ્ત્રીની ગુપ્ત વાત બીજાને કહેવી.
(૪) જુદો ઉપદેશ આપવો; અને
(૫) જુદા લેખ અથવા દસ્તાવેજ લખવા,
બીજા (અણુ) વ્રતના અતિચારમાં
દિવસ સંબંધી સર્વ (અતિચારો)ને હું
પડિક્કમું છું. ૧૨.

અર્થ :- બીજા અણુવ્રતમાં સ્થૂલ (અતિશય મોટા) રીતે અસત્ય વચનથી વિરતિને આશ્રયીને આચરણ (થાય છે.) એમાં પ્રમાદના પ્રસંગથી અપ્રશસ્ત ભાવથી (૧) વગર વિચાર્યે કોઈના ઉપર ખોટી (જુદું) આળ મૂકવી; (૨) ખાનગી વાત બહાર પાડવી; (૩) પોતાની સ્ત્રી સંબંધી ગુપ્તવાત બીજાને કહી દેવી, (૪) ખોટો (જુદો) ઉપદેશ આપવો અને (૫) જુદા લેખ અથવા દસ્તાવેજ લખવા રૂપ બીજા વ્રતના અતિચારો છે. (તેમાં) દિવસ સંબંધી સર્વ (અતિચારો)નું હું પ્રતિક્રમણ કરું છું. ૧૧-૧૨.

લગ્ન લાયક સ્ત્રી, જમીન તથા ગાય મોટા જૂઠના ત્રણે કારણ બતાવ્યા છે. ન્યાસાપહારમાં ધનવાન વ્યક્તિ સાથે સારી રીતે વ્યવસ્થા કરી નબળાની થાપણ ઓળવી જતો શેઠ દેખાડયો છે. મોસુવએસે માં ગામના ચોરા પર બેસી પટલાઈ કરી જૂઠી સલાહ આપતો માણસ છે. ૧૧-૧૨.

ત્રીજા અણુવ્રતનાં અતિચારનું પ્રતિક્રમણ

તદ્યથે અણુવ્યયમિ,
થૂલગ-પર-દવ્ય-હરણ-વિરઘઓ ।

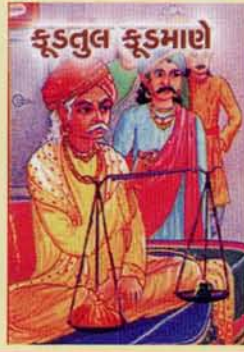
આયરિય-મપ્પ-સત્થે,
ઈત્થ-પ-માપ્પ-સંગેણં ॥૧૩॥
તેના-હડપ્પ-ઓગે,
તપ્પડિરૂવે વિરઘ ગમણે અ ।
કૂડ-તુલ કૂડ-માણે,
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં ॥૧૪॥

તદ-એ અણુવ્-વયમ્-મિ,
થૂલ-ગ-પર-દવ્-વ-હર-ણ-વિર-ઘઓ ।

આય-રિય-મપ્-પ-સત્-થે,
ઈત્-થ-પ-મા-યપ્-પ-સડ્-ગે-ણમ્ ॥૧૩॥
તેના-હડપ્-પ-ઓગે,
તપ્-પડિ-રૂવે-વિ-રૂધ્-ધ-ગમણે અ ।
કૂડ-તુલ-કૂડ-માણે,
પડિક્-કમે દેસિ-અમ્ સવ્-વમ્ ॥૧૪॥

ત્રીજા અણુવ્રતને વિષે .
પારકા ધનની ચોરી કરવાથી સ્થૂલ
રીતે વિરતિ આશ્રયી.
માઠા ભાવથી આચર્યું હોય
અહીં પ્રમાદના પ્રસંગથી. ૧૩.
ચોરે ચોરેલી વસ્તુ, ચોરને ઉત્તેજન,
ખોટુ-સાચું કરવું, દાણચોરી, (અને)
ખોટા તોલ-માપ રાખવા,
તે દિવસ સંબંધી સર્વ અતિચારથી
હું પાછો ફરું છું. ૧૪.

અર્થ :- ત્રીજા અણુવ્રતના સ્થૂળ રીતે બીજાના દ્રવ્યના હરણથી વિરતિને આશ્રયીને આચરણ થયું હોય, તેમાં પ્રમાદના વશથી અપ્રશસ્ત ભાવથી (૧) ચોરે ચોરેલી વસ્તુ લીધી હોય, (૨) ચોરને ચોરી કરવા પ્રેરણા કરી હોય, (૩) મૂળ વસ્તુના બદલે ભળતી વસ્તુ આપી હોય, (૪) દાણચોરી વિગેરે રાજવિરૂદ્ધ આચરણ કર્યું હોય અને (૫) ખોટા તોલ અને ખોટા માપથી વ્યાપાર કર્યો હોય, તે પાંચ પ્રકારના ત્રીજા અણુવ્રતનાં અતિચારમાં દિવસ સંબંધી સર્વે ને હું પડિક્કમું છું. ૧૩-૧૪.

ચોરીનો માલ (સસ્તામાં મળતો હોવાથી) લેનાર વેપારી, તેને પ્રેરણા આપનાર બતાવ્યા છે. આજના કાળમાં ચોરબજાર કે ગુજરીનો માલ લાવનારે સાવધાન બનવું જોઈએ. ૧૩-૧૪.

વેશ્યાના ઘરે જતો
કામી પુરુષ, વિવાહ
કરણ, કામચેષ્ટા આદિ
દ્વારા તમામ અતિચાર
જાણી લેવા. ૧૫-૧૬.

ચોથા અણુવ્રતનાં અતિચારનું પ્રતિક્રમણ

ચઉત્થે-અણુવ્યયમિ,
નિચ્ચં પર-દાર-ગમણ વિરઘઓ ।

આયરિય-મપ્પ-સત્થે,
ઈત્થ-પ-માયપ્પ-સંગેણં ॥૧૫॥
અપરિગગહિઆ ઇત્તર,

અણંગ-વિવાહ-તિવ્વ-અણુરાગે ।

ચઉત્થ વયસ્સ-ઈઆરે,
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં ॥૧૬॥

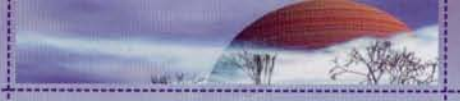
ચઉત્-થે અણુવ્-વયમ્-મિ,
નિચ્-ચમ્-પર-દાર-ગમણ-વિર-ઘઓ ।

આય-રિય-મપ્-પસત્-થે,
ઈત્-થ પમા-યપ્-પ-સડ્-ગે-ણમ્ ॥૧૫॥
અપ-રિગ્-ગહિયા-ઈત્-તર,

અણડ્-ગ વિવાહ-તિવ્-વ-અણુરાગે ।

ચઉત્-થ વયસ્-સ-ઈ-આ-રે,
પડિક્-કમે દેસિ-અમ્ સવ્-વમ્ ॥૧૬॥

ચોથા અણુવ્રતને વિષે...
સદા પારકી સ્ત્રી સાથે ગમન કરવાથી
વિરતિને આશ્રયીને
માઠા-ભાવથી કાંઈ આચર્યું હોય
અહિં પ્રમાદના પ્રસંગથી. ૧૫.
કુંવારી કે વિધવા સાથે ગમન, બીજાની રાખેલી
સાથે ગમન કરવું.
પારકી સ્ત્રીને વિકારદૃષ્ટિથી જોવું કે
સૃષ્ટિવિરૂદ્ધ કર્મ, પારકા વિવાહ કરવાં,
કામભોગની તીવ્ર અભિલાષા
ચોથા (અણુ) વ્રતનાં અતિચારમાં
દિવસ સંબંધી સર્વ અતિચારને પડિક્કમું છું. ૧૬.

અર્થ :- ચોથા અણુવ્રતમાં સદા (હંમેશાં) પારકી સ્ત્રી અથવા પોતાની સ્ત્રી સિવાય અન્ય સ્ત્રી સાથે ગમન કરવાની વિરતિને આશ્રયીને આચરણ કયું હોય. આમાં પ્રમાદના પ્રસંગથી અપ્રશસ્ત ભાવથી (૧) અપરિગૃહીતાગમન = કોઈએ પણ જે સ્ત્રીને ગ્રહણ નથી કરી એવી કુંવારી કન્યા અથવા વિધવા સ્ત્રી આદિ સાથે મૈથુન સેવન કરવું તે, (૨) ઈત્પર-પરિગૃહીતાગમન:- અમુક દિવસ સુધી બીજાએ રાખેલી વેશ્યા પ્રમુખ સાથે મૈથુનસેવન કરવું તે, (સ્વદારા સંતોષના નિયમવાળાને આ બંને અતિચારો અનાચાર તરીકે સમજવા) (૩) અનંગ કીડા :- પારકી સ્ત્રીઓના અંગોપાંગ વિકારદૃષ્ટિથી જોવા તથા સૃષ્ટિ વિરુદ્ધ કામચેષ્ટા કરવી તે, (૪) પરવિવાહકરણ :- પોતાના પુત્રાદિ સિવાય પારકા વિવાહ પ્રમુખ કરવા તે અને (૫) કામભોગ-તીવ્ર-અભિલાષા= કામ-ભોગની તીવ્ર અભિલાષા કરવી તે (૩૫) ચોથા (અણુ)વ્રતના અતિચારો છે. (તેમાં) દિવસ સંબંધી લાગેલા સર્વ (અતિચારો) નું હું પ્રતિક્રમણ કરું છું. ૧૫-૧૬.

પાંચમાં અણુવ્રતનાં અતિચારનું પ્રતિક્રમણ

ઘતો અણુવ્રતે પંચમંભિ,
આચરિય-મપ્પ-સત્યંભિ ।
પરિમાણ-પરિચ્છેએ,
ઘત્ય-પ-માયપ્પ-સંગેણ ॥૧૭॥
ઘણ-ઘણ-ખિત-વત્યુ,
રુપ્પ-સુવન્ને અ-કુવિઅ-
પરિમાણે ।

દુપએ ચઉપ્પયંભિય,
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં ॥૧૮॥

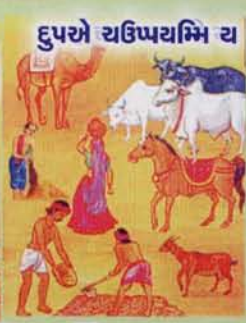
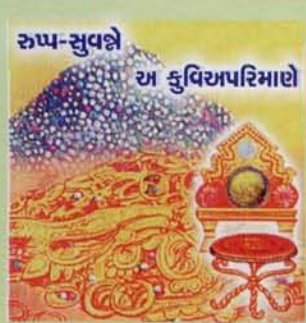
અર્થ :- એ પછી પાંચમા અણુવ્રતમાં ધન-ધાન્યાદિના પરિગ્રહ પરિમાણ વિરતિ આશ્રયી આચરણ (થાય છે.) એમાં પ્રમાદના પ્રસંગથી અપ્રશસ્ત ભાવથી (પરિગ્રહના) પ્રમાણનો ભંગ થવાથી (૧) ધન-ધાન્ય, (૨) ખેતર-ઘર વગેરે (૩) રૂપુ-સોનુ (૪) તાંબુ-કાંસુ પ્રમુખ હલકી ધાતુઓના પ્રમાણ અને રાચરચીલું અને (૫) બે પગા (નોકર-ચાકરવગેરે) અને ચોપગા (ગાય-ભેંસ-ઘોડા વગેરે)ના પરિમાણમાં (જે અતિચાર) ચોથા (અણુ)વ્રત સંબંધી દિવસ દરમ્યાન લાગ્યા હોય, તે સર્વ (અતિચારો) નું હું પ્રતિક્રમણ કરું છું. ૧૭-૧૮.

ઘત્-તો અણુવ્ર-વએ પમ્(પન્)-ચ-મમ્-મિ,
આચ-રિઅ-મપ્-પસત્-થમ્-મિ ।
પરિ-માણ-પરિચ્-છે-એ,
ઘત્-થ પમા-યપ્-પ-સક્-ગે-ણમ્ ॥૧૭॥
ઘણ-ઘન્-ન-ખિત્-ત-વત્-થૂ,
રૂપ્-પ-સુવન્-ને અ કુવિ-અ-
પરિ-માણે ।

દુપ-એ ચઉપ્-પ-યમ્-મિય,
પડિક્-કમે દેસિઅમ્ સવ્-વમ્ ॥૧૮॥

એ પછી પાંચમા અણુવ્રતને વિષે માઠા ભાવથી આચર્યું હોય, પ્રમાણનો ભંગ થવાથી અહીં પ્રમાદના પ્રસંગથી. ૧૭.
૧. ધન-ધાન્ય, ૨. ખેતર-ઘર વગેરે
૩. રૂપુ-સોનુ, ૪. તાંબુ-કાંસુ પ્રમુખ હલકી ધાતુઓના પ્રમાણ વિષે... અને
૫. દાસ-દાસી, ગાય-ભેંસ-ઘોડા પ્રમુખ જાનવરો દિવસ સંબંધી સર્વ (અતિચારો)ને હું પડિક્કમું છું. ૧૮.

ઘતો અણુવ્રતે પંચમંભિ

ગમણસ્સ ઉ પરિમાણે

ઉર્ધ્વગમન માટે એરોપ્લેન, અધોગમન માટે સબમરીન કે ડાઈવર્સ વિ. તથા તિર્ચ્છુગમન માટે ગાડી-મોટર આદિ બતાવ્યા છે. ૧૯.

છટ્ઠાવ્રત (=પહેલા ગુણવ્રત)નાં પાંચ અતિચારનું પ્રતિક્રમણ

ગમણસ્સ ઉઠ્ઠા પરિમાણે,
દિસાસુ ઉઠ્ઠું અહે અ
તિરિઅં ચ ।
વુઠ્ઠિસઘ અંતરદ્ધા,

પટમંમિ ગુણવ્યએ નિંદે ॥૧૯॥

ગમ-ણસ્-સ ઉ પરિ-માણે,
દિસા-સુ ઉઠ્-ટમ્ અહે અ-
-તિરિ-અમ્-ચ ।
વુડ્-ટિ સઘ-અન્-ત-રદ્-ધા,

પટ-મમ્-મિ-ગુણવ્-વએ નિન્-દે ॥૧૯॥

જવાના પરિમાણને વિષે,
૧. ઉંચે, ૨.નીચે અને
૩.તિર્છી-દિશાઓમાં નિયમ ઉપરાંત જવાથી,
૪. એક દિશા ઘટાડી બીજી દિશામાં વધારો
કરવાથી અને ૫. માર્ગમાં યાદિ જતી રહેવાથી
પહેલા ગુણવ્રતને વિષે લાગેલા અતિચારને
હું નિંદું છું. ૧૯.

અર્થ :- ૧.ઉપરની ૨. નીચેની અને ૩. તિર્છી દિશામાં (જવાના પરિમાણથી) અધિક જવાથી, (એક દિશામાંથી બીજી દિશામાં),
૪. વધારવાથી અને ૫. (વધારે જતાં) ભૂલી જવાથી પહેલા ગુણવ્રત (દિક્પરિમાણવ્રત)માં (લાગેલા અતિચારોની) હું નિંદા કરું છું. ૧૯.

સાતમા વ્રત (બીજા ગુણવ્રત) નાં ૨૦ અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ

મજજંમિ અ મંસંમિઅ,

પુફે અ ફલે અ ગંધ મલ્લે અ ।
ઉવભોગ-પરિભોગે,
બીયંમિ ગુણવ્યએ નિંદે ॥૨૦॥

અર્થ :- મદિરા, માંસ (અને બીજા પણ અભક્ષ્ય પદાર્થો), પુષ્પ, ફળ, સુગંધી પદાર્થો અને ફૂલની માળાના ઉપભોગ (=એકવાર ઉપયોગમાં આવે તે. જેમકે ખોરાક, પાણી ફૂલ, ફળ વગેરે) અને પરિભોગ (= વારંવાર ઉપયોગમાં આવે તે. જેમકે ઘર, પુસ્તક વસ્ત્ર, ઝવેરાત વગેરે) થી બીજા ભોગોપભોગ પરિમાણ રૂપ ગુણવ્રતમાં (લાગેલ અતિચારોની) હું નિંદા કરું છું. ૨૦.

મજ્-જમ્-મિઅ મન્-સમ્-મિઅ,

પુફે અ ફલે અ ગન્-ધ-મલ્-લે અ ।
ઉવ-ભોગ-પરિ-ભોગે,
બીયમ્-મિ-ગુણવ્-વએ નિન્-દે ॥૨૦॥

મદિરા, માંસ અને બીજા નહિ ખાવા યોગ્ય
અભક્ષ્ય પદાર્થોના

ફૂલ, ફળ અને સુગંધી પદાર્થ તથા ફૂલની માળાના
ઉપભોગ અને પરિભોગથી,
બીજા ગુણ વ્રતને વિષે લાગેલા અતિચારને હું નિંદું છું. ૨૦

સચિત્તે પડિબદ્ધે,

અપોલ-દુષ્પોલિઅં ચ આહારે ।

તુચ્છો-સહિ-ભક્ષ્મણયા,
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં ॥૨૧॥

સચ્-ચિત્-તે પડિ-બદ્-ધે,

અપો-લ દુપ્-પોલિ-અમ્ ચ આહારે ।

તુચ્-છો-સહિ-ભક્-ષ્-મ-ણયા,
પડિક્-કમે દેસિ અમ્ સવ્-વમ્ ॥૨૧॥

૧. સચિત્તવસ્તુનો ત્યાગ છતાં વાપરવી અથવા નિયમ
ઉપરાંત વાપરવી; ૨. સચિત્ સાથે વળગલી વસ્તુ વાપરવી;
૩. તદ્દન કાચી વસ્તુ વાપરવી; ૪. અડધી કાચી-પાકી
વસ્તુ વાપરવી અને
૫. તુચ્છ પદાર્થોનું ભક્ષણ કરવું.
દિવસ સંબંધી સર્વ (અતિચારો)ને
હું પડિક્કમું છું. ૨૧.

અર્થ:- ૧. સચિત્ત-આહાર = સચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ હોવા છતાં વાપરવી અથવા નિયમ ઉપરાંત વાપરવી તે; ૨. સચિત્ત સંબદ્ધ = સચિત્ સાથે વળગેલી વસ્તુ વાપરવી, જેમકે ગોટલી સહિત કેરી વગેરે; ૩. અપક્વ-આહાર = તદ્દન અપક્વ = કાચી વસ્તુ વાપરવી, જેમકે તરતનો દળેલો લોટ તથા ચાખ્યા વગરનો વગેરે. ૪. દુષ્પક્વ-આહાર = અડધી કાચી-પાકી વસ્તુ વાપરવી, જેમકે. ઓળો, પુંખ, થોડો શેકેલો મકાઈનો ડોડો વગેરે; ૫. તુચ્છોષધિ ભક્ષણ = તુચ્છ પદાર્થો (જેમાં ખાવાનું ઓછું અને બહાર ફેંકવાનું વધારે હોય તે)નું ભક્ષણ કરવું તે, જેમકે બોર, સીતાફળ વગેરે (આ પાંચ અતિચારમાંથી) દિવસ સંબંધી (લાગેલા) સર્વ (અતિચારો)નું હું પ્રતિક્રમણ કરું છું. ૨૧.

૨૨ અભક્ષ્ય,
૩૨ અનંતકાય,
ચાર મહાવિગર્હ,
રાત્રિભોજન
આદિમાંથી કેટલાક
અભક્ષ્ય દ્રવ્યો તથા
અતિભોગસક્તિના
પ્રતિરૂપે પુષ્પ-ફળ
દેખાડાયા છે.
૨૦-૨૧.

ધંગાલી-વણ-સાડી,
ભાડી-ફોડી સુવજજએ કમ્મં ।

વાણિજ્યં ચેવ દંત,
લક્ષ્મ-રસ-કેસ-વિસ-વિસયં ॥૨૨॥

ધડ્-ગાલી-વણ-સાડી,
ભાડી-ફોડી-સુ-વજ્-જએ
કમ્-મમ;

વાણિજ્-જમ્ ચેવ દન્-ત,
લક્ષ્-ખ-રસ-કેસ-વિસ
-વિસ-યમ્ ॥૨૨॥

(૧) અંગારકર્મ, (૨) વનકર્મ, (૩) શકટ કર્મ,
(૪) ભાટક કર્મ (૫) સ્ફોટક કર્મ (એ પાંચ
કર્મદાન (શ્રાવકે અત્યન્ત પછે છોડી દેવાં)
નિશ્ચે પાંચ વ્યાપાર પણ છોડી દેવા (૧) દાંતનો
(૨) લાખનો (૩) રસનો (૪) કેશનો અને (૫) વિષનો
(ઝેરનો) વ્યાપાર તથા તલવાર, છરી આદિ
શસ્ત્રોનો વ્યાપાર. ૨૨.

અર્થ :- (૧) કુંભાર, ભાડભુંજ- ચુનારા વગેરેનાં અગ્નિ સંબંધી કામ, તે અંગાર કર્મ માળી (૨) ખેડૂત, કઠિયારા વગેરેનું વનસ્પતિને ઉગાડવાં તથા છેદાવવાં તથા વેચવાથી કે તેમાં સહયોગથી થતાં કામ, તે વન કર્મ; (૩) સુથાર, લુહાર, ઓટો મોબાઈલ્સ, સ્પેર પાર્ટ્સ, વગેરેના વાહન બનાવવાં તથા વેચાણથી કે તેમાં સહયોગથી થતાં કામ, તે શકટ કર્મ (૪) ; વણઝારા, રાવળ વગેરેનું ઘોડા, ઉંટ, બળદ વગેરેને ભાડે આપવાનું અથવા સાયકલ-સ્કુટર, બસ, ટ્રેન આદિ ભાડેથી આપવાનું કામ, તે ભાટકકર્મ (૫); ઓડ-કોન્ટ્રાક્ટર વગેરેનું ફૂવા-વાવ, તળાવ, વગેરે ખોદવા- ખોદાવવાથી થતાં કામ તે સ્ફોટક કર્મ; એ પાંચેય કર્મ શ્રાવકે અત્યન્તપછે છોડી દેવાં જોઈએ. (વળી) (૧) દંતવાણિજ્ય= હાથીદાંત વગેરે દાંતનો વ્યાપાર; (૨) લક્ષ્મ-વાણિજ્ય=લાખ, કુસુંબો, હરતાળ વગેરેનો વ્યાપાર, (૩) રસ-વાણિજ્ય= ઘી, તેલ વગેરેનો વ્યાપાર, (૪) કેસ વાણિજ્ય= મોર, પોપટ, ગાય, ઘોડા, ઘેટા વગેરેના વાળનો વ્યાપાર અને (૫) વિસવિસયં-વાણિજ્ય= 'વિસ'- અફીણ, સોમલ વિગેરે ઝેરી પદાર્થો અને જંતુનાશક દવાઓ પ્રવાહી-પાવડર કે ગોળી આકારમાં વ્યાપાર અને 'વિસયં'- તલવાર, છરી, ધનુષ્ય, ગન, બંદુક, મશીનગન, ભાલા વગેરે શસ્ત્રોનો વ્યાપાર, (આ પ્રમાણે) પાંચેય પ્રકારના વ્યાપારને પણ શ્રાવકે અત્યન્ત વર્જવા જોઈએ. ૨૨.

મહાહિંસક, મહાઆરંભ-સમારંભના કારક પંદર કર્મદાનના ધંધામાંથી કેટલાકની રૂપરેખા... અંગારકર્મ = ઇંટનો નિંભાડો તથા સ્ટીલ ફેક્ટરીની ભટ્ટી, વનકર્મ=ઝાડ (વૃક્ષો) કાપવાનો કોન્ટ્રેક્ટ, શકટકર્મ=મોટર મેન્યુફેક્ચરીંગ, ભાટકર્મ=ટ્રાન્સપોર્ટેશનની ટ્રકો, સ્ફોટક કર્મ=બોગદુ બનાવવા ખોદે, તથા સુરંગ ફોડે, દંતવાણિજ્ય=હાથીદાંતનો ઢગલો, લક્ષ્મવાણિજ્ય=સાબુની દુકાન, રસવાણિજ્ય=દારુની બોટલોનો વેપાર, કેશવાણિજ્ય=કેશ તથા કેશયુક્ત જીવોનું વેચાણ. અહીં રૂંવાટીવાળા પશુઓનું વેચાણ બતાવ્યું છે. વિષવાણિજ્ય=બેગોન સ્પ્રે, ટિક - ૨૦ આદિ તથા તલવાર બંદુક આદિ શસ્ત્રોનો વેપાર. યંત્રપીલન કર્મ=શેરડી સંચો, નિર્લાંછન કર્મ: ગાયને ડામદેવા. દવાગિનદાન=જંગલની આગ. સર દ્રહ તડાગ શોષકમ=ફૂવા, તળાવનું પાણી મોટરથી ખંચાય છે. અસતીપોષક=હલકા કામ કરવાના મનુષ્યોને વેચતો દલાલ. ૨૨.

એવં ખુ જંત-પિલ્લણ,
કમ્મં નિલ્લંછણં
ચ દવદાણં ।
સર-દહ-તલાય-સોસં,

એવમ્ ખુ જન્-ત પિલ્-લણ,
કમ્-મમ્ નિલ્-લમ્(લન્)-છણમ્
ચ-દવ-દાણમ્ ।
સર-દહ-તલાય-સો-સમ્,

એ પ્રમાણે નિશ્ચયથી(૧) યંત્રપીલણકર્મ,
(૨) નિર્લાંછનકર્મ,
(૩) દવદાનકર્મ,
(૪) સરોવર-ઝરા-તલાવ વગેરે સુકાવવાનું
શોષણ કર્મ અને

અસદ્ય પોસં ચ વજ્જિજ્જા ॥૨૩॥ અસદ્ય-પોસમ્ ચ વજ્-જિજ્-જા ॥૩॥ (૫) અસતિ-પોષણ કર્મ વર્જવું જોઈએ. ૨૩.

અર્થ :- એ જ પ્રમાણે (૧) યંત્ર પીલન કર્મ=ઘંટી, ચરખા, ઘાણી-મીલ વગેરે ચલાવવાથી લાગતું કર્મ (૨) નિર્લાંછનકર્મ=તે ઉંટ, બળદ વગેરેના નાક-કાન વીંધવાથી લાગતું કર્મ (૩) દવ-દાન કર્મ=જંગલ, ઘર વગેરેમાં આગ લગાડવાથી લાગતું કર્મ : (૪) શોષણ કર્મ=સરોવર-ઝરા તથા તળાવ વગેરેનું પાણી સુકાવી નાખવાથી લાગતું કર્મ અને (૫) અસતિ પોષણ કર્મ=કુતરા-ખિલાડા વગેરે હિંસક પ્રાણીઓનું અને દુરાચારી માણસો (વ્યભિચારી સ્ત્રી આદિ)નું પોષણ કરવાથી લાગતું કર્મ, આ પાંચેય પ્રકારનું કર્મ શ્રાવકે વર્જવું જોઈએ. ૨૩. ★ (આ રીતે સાતમા વ્રત (બીજા ભોગોપભોગ પરિમાણ ગુણવ્રત) ના મૂળ સચિત-આહાર આદિ ૫ અતિચાર અને ૧૫ કર્મદાનના ૧૫ મળીને ૨૦ અતિચાર થાય છે.)

આઠમા વ્રત (ત્રીજો ગુણવ્રત)નાં અતિચારોની આલોચના

સત્થગ્ગિ-મુસલ-જંતગ,
તણ-કટ્ઠે-મંત-મૂલ-ભેસજ્જે ।
દિન્ને દવાવિએ વા,
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં ॥૨૪॥

સત્-થગ્-ગિ-મુસ-લ-જન્-તગ,
તણ-કટ્-ઠે-મન્-ત-મૂલ-ભેસજ્-જે ।
દિન્-ને દવા-વિએ-વા,
પડિક્-કમે દેસિ અમ્ સવ્-વમ્ ॥૨૪॥

શસ્ત્ર, અગ્નિ, સાંબેલું, અને યંત્ર વગેરે,
વળી ઘાસ, કાષ્ટ, મંત્ર, જડીબુટ્ટી તથા ઔષધ વગેરે
પોતે આપવાથી તથા બીજા પાસે અપાવવાથી
દિવસ સંબંધી સર્વ (અતિચારો)ને પડિક્કમું છું ૨૪.

અર્થ :- શસ્ત્ર, અગ્નિ, સાંબેલું અને યંત્ર વગેરે તેમજ ઘાસ, કાષ્ટ, મંત્ર, જડીબુટ્ટી અને ઔષધ (પ્રયોજન વિના બીજાને) આપતાં અથવા બીજા પાસે અપાવતાં (અને આપનારની અનુમોદના કરવાથી) આઠમા વ્રત (ત્રીજા અનર્થદંડ વિરમણ ગુણવ્રત)માં લાગેલા દિવસ સંબંધી (સર્વ અતિચારો)નું હું પ્રતિક્રમણ કરું છું. ૨૪.

હવે પ્રમાદચરણ કહે છે

દહાણુ-વ્વટ્ટણ-વજ્જગ,
વિલેવણે સદ્-રૂપ-
રસ-ગંધે ।

દહા-ણુવ્-વટ્-ટણ-વન્-નગ,
વિલે-વણે સદ્-દ-રૂવ-
રસ-ગન્-ધે ।

વત્થાસણ-આભરણે,
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં ॥૨૫॥

વત્-થા-સણ-આભ-રણે,
પડિક્-કમે દેસિ-અમ્-સવ્-વમ્ ॥૨૫॥

૧.(જયણા વિના) જ્ઞાપું, ૨.મેલ ઉતારવો,
પીઠી વગેરે ચોળવાં તથા ૩.રંગ કરવો,
૪.વિલેપન કરવું તથા ૫. શબ્દો સાંભળવાં,
૬.રૂપ નિરખવાં, ૭.સ્વાદ કરવો,
૮.સુગંધી પદાર્થો સુંઘવાં,
૯ વસ્તુ આસન અને ઘરેણામાં આશકિત,
દિવસ સંબંધી સર્વ (અતિચારો)ને પડિક્કમું છું. ૨૫.

અર્થ :- જયણા વિના (અળગણ પાણીથી) (૧) જ્ઞાપું (૨) પીઠી વગેરે ચોળી, મેલ ઉતારવો. (૩) અબીલ, ગુલાબ વગેરેથી રંગ કરવો. (૪) કેશર-ચંદનથી વિલેપન કરવું. (૫) વાજુંત્રના શબ્દો સાંભળવાં. (૬) રૂપ નિરખવાં (૭) અનેક રસનો સ્વાદ કરવો. (૮) અનેક જાતના સુગંધી પદાર્થો સુંઘવા (૯) વસ્ત્ર, આસન અને ઘરેણામાં આશકિત કરવાથી તથા આરંભ કરવાથી દિવસ સંબંધી લાગેલા સર્વ (અતિચારો)નું પડિક્કમું છું. ૨૫.

આઠમા વ્રતનાં (ત્રીજા ગુણવ્રતનાં) પાંચ અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ

કંદખે કુક્કુઘએ,

કન્-દખ્-પે કુક્-કુ-ઘએ,

૧. વિકાર વધે તેવી વાતો કરવી.

મોહરિ-અહિગરણ-ભોગ-
અઘરિતે ।

મોહ-રિ અહિ-ગર-ણ-ભોગ-
અઘ-રિત્-તે ।

૨. કામ ઉત્પન્ન કરનારી કુચેષ્ટા કરવી.

૩. હાસ્યાદિક દ્વારા જેમ તેમ ખોલવું,

૪. ખપ કરતાં વધારે શસ્ત્રો મેળવવા અને

૫. ઉપભોગ-પરિભોગમાં ખપ કરતાં વધારે વસ્તુ રાખવી.

દંડમ્મિ અણઘ્ઘએ,
તઘમ્મિ ગુણવ્વએ નિંદે ॥૨૬॥

દણ્-ડમ્-મિ અણદ્-ઠાએ,
તઘ-અમ્-મિ ગુણવ્-વએ
નિન્-દે ॥૨૬॥

અનર્થદંડ વિરમણવ્રત નામના

ત્રીજા ગુણવ્રતને વિષે જે દોષ લાગ્યો હોય,

તેને હું નિંદું છું. ૨૬.

અર્થ :- ૧. કંદર્પ= વિકાર વધે તેવી વાતો કરવી. ૨. કૌકુચ્ય = કામ ઉત્પન્ન કરનારી કુચેષ્ટા કરવી. ૩. મોખર્થ = મુખથી હાસ્યાદિક દ્વારા જેમ તેમ બોલવું, ૪. સંયુક્તાધિકરણ = પોતાના ખપ (જરૂર) કરતાં વધારે શસ્ત્રો મેળવવાં ૫. ઉપભોગ-પરિભોગાતિરિક્તતા = ઉપભોગ તથા પરિભોગમાં વપરાતી ચીજો ખપ (જરૂર) કરતાં વધારે રાખવી, આ પાંચ પ્રકારના ત્રીજા અનર્થદંડ વિરમણપ્રત ને વિષે જણાવ્યાં છે. તેમાં મને જે દોષ લાગ્યો હોય, તેને હું નિંદુ છું. ૨૬.

અનર્થદંડ વિરમણ પ્રતમાં હિંસ્રપ્રદાન તથા પ્રમાદાચરણના પ્રકારો બતાવ્યા છે તથા અતિચારોમાં પ્રેમિકાને પુષ્પ આપી કામચેષ્ટા કરતો માણસ કંદર્પમાં બતાવ્યો છે તથા અન્યને હસાવવા વિચિત્ર ચેષ્ટા કરતા તથા લોક આકર્ષણ માટે કરાતી નિરર્થક ચેષ્ટાઓ હોવાથી અનર્થદંડમાં લીધેલ છે. અધિકરણમાં પાપ પ્રવૃત્તિ માટે તૈયાર હાલતમાં રાખી મૂકેલી ઘંટી -સાંબેલું બતાવ્યા છે. પશુઓનું મહોરું પહેરેલા માણસો કૌકુચ્યમાં બતાવ્યા છે. વર્તમાનકાળના અત્યંત વ્યાપક બની ગયેલા તથા લોક માનસમાં પાપ પ્રવૃત્તિરૂપ નહીં લાગતા અનર્થદંડના પ્રકારો બતાવ્યા છે જેમાં કોમ્પ્યુટર સંલગ્ન ગેમ-ચેટિંગ સર્ફિંગ આદિ. ગૃહોપયોગી સાધનો, પ્રસાધનના સાધનો, સ્વિમિંગપુલ, રેસકોર્સ (ધોડાદોડ) આદિ સજ્જાના પ્રકારો, ફ્રીજ, ટી.વી, પતાનીજોડ, હાઉસીંગેમ, ટેપ રેકોર્ડર, થિયેટર, હોટલ, સર્કસ, ટુરિસ્ટ સ્પોટ (પ્રવાસના સ્થળો), ઘરનું અધતન ફર્નિચર, ક્રિકેટ આદિ રમતમાં અત્યંત રુચિપૂર્વક પ્રવૃત્તિ આદિ બતાવ્યા છે. ૨૪-૨૫-૨૬.

નવમા વ્રત (પહેલા શિક્ષાવ્રત) નાં પાંચ અતિયારોનું પ્રતિક્રમણ

તિવિહે દુષ્પણિહાણે,
અણવટ્ઠાણે તહા સઘ વિહૂણે ।

તિવિ-હે દુષ્-પણિ-હાણે,
અણ-વટ્-ઠાણે તહા સઘ-વિહૂ-ણે ।

ત્રણ પ્રકારનાં દુષ્પણિધાનને સેવવાં.

(૧) મન દુષ્પણિધાન (૨) વચન દુષ્પણિધાન
(૩) કાય દુષ્પણિધાન (૪) અવિનયપણે સામાયિક
કરવું તથા (૫) યાદ ન રહેવાથી સામાયિક વ્રતને ભૂલી જવું
એ રીતે સામાયિક ખોટી રીતે કર્યું હોય (તે)

સામાઘર્ય વિતહ-કએ,
પઢમે સિક્ખાવએ નિંદે ॥૨૭॥

સામા-ઘર્ય વિતહ-કએ,
પઢ-મે સિક્-ખા-વએ નિન્-દે ॥૨૭॥

પહેલા શિક્ષાવ્રતને વિષે લાગેલા અતિયારને હું નિંદું છું. ૨૭

અર્થ :- ૧. મનનું દુષ્ટ પ્રણિધાન ૨. વચનનું દુષ્ટ પ્રણિધાન ૩. કાયાનું દુષ્ટ પ્રણિધાન (વ્યાપાર) ૪. અવિનય પણે (બે ઘડી કરતાં વહેલું) સામાયિક કરવું ૫. યાદ ન રહેવાથી સામાયિક વ્રતને ભૂલી જવું સ્વરૂપ સ્મૃતિભ્રંશ; આ રીતે સામાયિક ખોટી રીતે કર્યું હોય તો તે પહેલાં સામાયિક શિક્ષાવ્રતને વિષે લાગેલા પાંચ અતિયારોમાંથી જે કોઈ દોષ લાગ્યો હોય તેની હું આત્મસાક્ષીએ નિંદા કરું છું. ૨૭.

દશમા વ્રત (બીજા શિક્ષાવ્રત)નાં પાંચ અતિયારોનું પ્રતિક્રમણ

આણવણે પેસવણે,

આણ-વણે પેસ-વણે,

સદ્દે રૂવે અ પુગલક્ખેવે ।

સદ્-દે રૂવે અ પુગ્-ગ-લક્-ખેવે ।

૧. બહારથી વસ્તુ લાવવાથી

૨. બહાર વસ્તુ મોકલવાથી,

૩. શબ્દ બોલવાથી, ૪. રૂપ દેખાડવાથી અને

૫. કાંકરો વગેરે નાખવાથી (તે)

દેસાવગા-સિઅંમિ,

દેસા-વગા-સિ-અમ્-મિ,

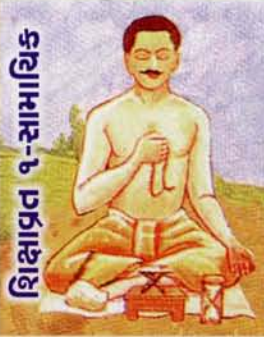
બીએ સિક્ખાવએ નિંદે ॥૨૮॥

બીએ સિક્-ખા-વએ નિન્-દે ॥૨૮॥

દેશાવગાસિક નામના

બીજા શિક્ષાવ્રતને વિષે લાગેલ અતિયાર ને હું નિંદું છું. ૨૮

અર્થ :- (૧) આનયન પ્રયોગ = નિયમ બહારની ભૂમિમાંથી વસ્તુ મંગાવવી (૨) પ્રેચ્ય-પ્રયોગ = હદ બહાર વસ્તુ મોકલવી. (૩) શબ્દાનુપાત = ખોખારો આદિ પ્રમુખ કરી બોલાવવાથી (૪) રૂપાનુપાત = રૂપ દેખાડવાથી અને (૫) પુદ્ગલ પ્રક્ષેપ = કાંકરો આદિ નાંખી પોતાપણું જણાવવાથી. આ પ્રમાણે બીજા દેશાવગાસિક ગુણવ્રત ના પાંચ અતિયારોમાંથી મને કોઈ દોષ લાગ્યો હોય, તેની હું નિંદા કરું છું. ૨૮.

વસ્ત્ર લાવતો, પુસ્તક લઈ જતો, કોઈને બોલાવતો, કાંકરો ફેંકતો આદિ ક્રિયાશીલ સામાયિક વસ્ત્રધારી દેશાવગાસિક વ્રતધારી શ્રાવક બતાવ્યો છે. ૨૮.

અગીઆરમા વ્રત (ત્રીજા શિક્ષાવ્રત)નાં પાંચ અતિયારોનું પ્રતિક્રમણ

સંથારુચ્ચાર-વિહિ-

પમાય-તહ-ચેવ-ભોયણા-ભોએ ।

પોસહ-વિહિ-વિવરીએ ,

તઘએ સિક્ખાવએ નિંદે ॥૨૯॥

સન્-થા-રુચ્-ચાર-વિહિ-

પમા-ય તહ ચેવ ભોય-ણા-ભોએ ।

પોસ-હ-વિહિ-વિવરીએ,

તઘ-એ-સિક્-ખા-વએ નિન્-દે ॥૨૯॥

સંથારા, લઘુનીતિ અને વડીનીતિ સંબંધી વિધિમાં

પ્રમાદ કરવાથી તેમજ ભોજનની ચિંતા કરવાથી

પોષધવિધિ વિપરીત કરવાથી (તે)

ત્રીજા શિક્ષાવ્રતને વિષે લાગેલા અતિયારને

હું નિંદું છું. ૨૯.

અર્થ :- સંથારા, સંબંધી વિધિમાં (૧) પડિલેહણ-પ્રમાર્જન ન કરવારૂપ, (૨) પડિલેહણ-પ્રમાર્જન જેમ-તેમ કરવારૂપ પ્રમાદ કરવાથી તેમજ લઘુનીતિ (પેશાબ) અને વડીનીતિ (ઝાડો) સંબંધી વિધિમાં (પરઠવવાની ભૂમિને) (૩) પડિલેહણ-પ્રમાર્જન ન કરવારૂપ તેમજ (૪) પડિલેહણ-પ્રમાર્જન જેમ-તેમ કરવારૂપ પ્રમાદ કરવાથી અને (૫) ભોજનની ચિંતા કરવાથી, આ રીતે પોષધ વિધિ વિપરીત કરવાથી ત્રીજા (પોષધોપવાસ) શિક્ષાવ્રતમાં લાગેલા અતિયારોની હું નિંદા કરું છું. ૨૯.

બારમા વ્રત (ચોથા શિક્ષાવ્રત)ના પાંચ અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ

સચ્ચિતે નિઙ્ગિવણે,

સચ્-ચિત્-તે નિઙ્-ખિ-વણે,

૧. સાધુને દેવાયોગ્ય ભોજન ઉપર સચિત વસ્તુ મૂકવાથી,

પિહિણે વવએસ મચ્છરે ચેવ ।

પિહિ-ણે વવ-એસ મચ્-છરે ચેવ ।

૨. દેવા યોગ્ય વસ્તુ ઉપર સચિત વસ્તુ ટાંકવાથી

કાલાઘક્કમ-દાણે,

કાલા-ઘક્-કમ-દાણે,

૩. ફેરફાર બોલવાથી ૪. ઈર્ષ્યાભાવે દાન દેવાથી અને

ચઉત્થે સિક્ખાવએ નિંદે ॥૩૦॥

ચઉત્-થે સિક્-ખા-વએ નિન્-દે ॥૩૦॥

૫. મુનિને ગોચરીનો વખત વીતી ગયે તેડવા જવાથી.

અર્થ :- ૧. સાધુને દેવા યોગ્ય ભોજન ઉપર સચિત વસ્તુ મૂકવાથી, ૨. દેવા યોગ્ય વસ્તુ ઉપર સચિત વસ્તુ ટાંકવાથી, ૩. ફેરફાર બોલવાથી (=દેવાની બુદ્ધિએ પારકી વસ્તુ પોતાની કહેવાથી અને નહિ દેવાની બુદ્ધિએ પોતાની વસ્તુ પારકી કહેવાથી) ૪. ક્રોધ, ઈર્ષ્યા અને ગર્વ કરીને નિશ્ચે દાન આપવાથી અને ૫. મુનિને ગોચરીનો વખત વીતી ગયે તેડવા જવાથી. ચોથા 'અતિથિ-સંવિભાગ' નામના શિક્ષાવ્રતમાં લાગેલા અતિચારોને હું નિંદું છું. ૩૦.

સુહિએસુ અ દુહિએસુ અ,
જામે અસ્સંજએસુ અણુકંપા ।

સુહિ-એસુ અ દુહિ-એસુ અ,
જા મે અસ્-સન્(સન્)-જ-એસુ-
અણુ-કમ્-પા ।

સુવિહિતોને વિષે, દુઃખીને વિષે,
ગુરુનિશ્ચાએ વિચરનારા સુસાધુને વિષે
અનુકંપા (દયા) થઈ હોય,
રાગથી અથવા દ્વેષથી,
તેને હું નિંદું છું અને ગર્હું છું. ૩૧.

રાગેણ વ દોસેણ વ,
તં નિંદે તં ચ ગરિહામિ ॥૩૧॥

રાગે-ણ વ દોસે-ણ વ,
તમ્ નિન્-દે તમ્ ચ ગરિ-હામિ ॥૩૧॥

અર્થ :- જ્ઞાનાદિમાં હિત છે જેનું, એવા સુવિહિતોને વિષે; વ્યાધિથી પીડાયેલા, તપ વડે દુર્બળ અને તુચ્છ ઉપાધિવાળા દુઃખીને વિષે, તેમજ ગુરુ નિશ્ચાએ વિચરનારા સુસાધુને વિષે અથવા વસ્ત્રાદિકથી સુખી, રોગાદિકથી દુઃખી, એવા અસંચતી-પાસત્યા (= છ જીવ નિકાયનો વધ કરનાર) જીવો ઉપર રાગથી અથવા દ્વેષથી જે (અન્ન આદિ આપવા રૂપ) અનુકંપા (દયા) થઈ હોય, તેને હું નિંદું છું અને ગુરુ સાક્ષીએ ગર્હા (વિશેષ નિંદા) કરું છું. ૩૧.

સાહસુ સંવિભાગો,
ન કર્યો તવ-ચરણ-કરણ-
જુતેસુ ।
સંતે ફાસુઅ દાણે,
તં નિંદે તં ચ ગરિહામિ ॥૩૨॥

સાહુ-સુ સર્વ-વિભા-ગો,
ન કર્યો તવ-ચરણ-કરણ-
જુત્-તેસુ ।
સન્-તે ફાસુ-અ દાણે,
તમ્ નિન્-દે તમ્-ચ ગરિ-હામિ ॥૩૨॥

સાધુઓને વિષે વહોરાવવું
તે ન કર્યું હોય, તપથી ચરણસિતરી અને
કરણ-સિતરીથી યુક્ત એવા
નિર્દોષ આહારાદિ હોવા છતાં,
તેને હું નિંદું છું અને ગર્હું છું. ૩૨.

અર્થ :- નિર્દોષ આહાર વગેરે હોવા છતાં તપ, ચરણ સિતરી અને કરણ સિતરીથી યુક્ત એવા સાધુઓ વિષે દાન કર્યું ન હોય, તેની હું નિંદા કરું છું અને ગુરુ સાક્ષીએ ગર્હા કરું છું. ૩૨.

પાંચ પ્રકારની આશંસા :
ઈહલોકની આશંસામાં રાજ્ય
સુખાદિની આશંસા દેખાય, એમ
અનુક્રમે દેવસુખ, જીવિત સુખ,
આપઘાત તથા કામભોગની
પ્રાપ્તિની આશંસા દેખવી.૩૩.

સંલેષણાનાં પાંચ અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ

ઘહલોએ પર-લોએ,
જીવિઅ મરણે અ આસંસ-પઓગે ।

પંચવિહો અઘઆરો,
મા મજ્જ હુજ્જ મરણંતે ॥૩૩॥

ઘહ-લોએ પર-લોએ,
જીવિ-અ-મરણે અ
આ-સન્-સ-પઓ-ગે ।

પમ્(પન્)-ચ-વિહો અઘ-આરો,
મા મજ્જ-જ હુજ્જ-જ મરણન્-તે ॥૩૩॥

(૧) આ લોક સંબંધી, (૨) પર-લોક સંબંધી,
(૩) જીવિત સંબંધી, (૪) મરણ-સંબંધી અને
(૫) કામ-ભોગ સંબંધી આશંસા કરવાથી,
પાંચ પ્રકારના અતિચારો
મને મરણાંત સુધી ન હોજો. ૩૩.

અર્થ :- (૧) આલોક (ધર્મના પ્રભાવથી આલોકમાં સુખી થવાની ઈચ્છા કરવી) સંબંધી, (૨) પર-લોક (ધર્મના પ્રભાવથી પરલોકમાં દેવ-દેવેન્દ્ર વગેરે સુખ મળે એવી ઈચ્છા કરવા) સંબંધી, (૩) જીવિત (અનશન આદિ તપને લીધે સન્માન દેખી જીવવાની ઈચ્છા કરવા) સંબંધી, (૪) મરણ (અનશન વ્રતના દુઃખથી ગભરાઈ મરણની ઈચ્છા કરવા) સંબંધી અને (૫) કામ-ભોગની વાંચ્છા (આશંસા) કરવી, એ સંલેષણાના પાંચ પ્રકારના અતિચાર (માંથી એક પણ) મને મરણાંત સુધી ન હોજો. ૩૩.

સર્વવ્રતનાં અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ

કાએણ કાઘઅસ્સ,
પડિક્કમે વાઘઅસ્સ વાયાએ ।

મણસા માણસિઅસ્સ,
સવ્વસ્સ વયાઘ-આરસ્સ ॥૩૪॥

કાએ-ણ કાઘ-અસ્-સ,
પડિક્-કમે વાઘ-અસ્-સ વાયા-એ ।

મણસા-માણ-સિ-અસ્-સ,
સવ્-વસ્-સ વયા-ઘઆ-રસ્-સ ॥૩૪॥

૧. અશુભકાયાથી લાગેલાને શુભ કાયયોગથી
૨. અશુભ વચનથી લાગેલાને શુભવચન
યોગથી પડિક્કમું છું.
૩. અશુભ મનથી લાગેલાને શુભ મનયોગથી
એ સર્વવ્રતના અતિચાર ને. ૩૪.

અર્થ :- (૧) અશુભ કાયાથી લાગેલા અતિચારને શુભ કાયયોગથી (૨) અશુભવચનથી લાગેલા અતિચારને શુભ-વચનયોગથી અને (૩) અશુભમનથી લાગેલા અતિચાર ને શુભ-મનયોગથી, એમ સર્વવ્રતનાં અતિચારોનું હું પ્રતિક્રમણ કરું છું. ૩૪.

વંદણ-વય-સિક્ખા-ગારવેસુ,
સન્ના-કસાય-દંડેસુ ।
ગુત્તીસુ અ સમિઘસુ અ,
જો અઘઆરો અ તં નિંદે ॥૩૫॥

વન્-દણ-વય-સિક્-ખા-ગાર-વેસુ,
સન્-ના કસા-ય દણ્-ડેસુ ।
ગુત્-તીસુ અ સમિ-ઘ-સુ અ,
જો અઘ-આરો અ તમ્ નિન્-દે ॥૩૫॥

વંદન, વ્રત, શિક્ષા, ગારવને વિષે,
સંજ્ઞા, કષાય તથા દંડને વિષે,
ગુપ્તિ અને સમિતિને વિષે,
જે અતિચાર લાગ્યો હોય તેને હું નિંદુ છું. ૩૫.

અર્થ :- (૧) વંદન (બે પ્રકારનાં દેવવંદન, ગુરુવંદન), (૨) વ્રત (-બાર પ્રકારનાં (૫) અણુવ્રત (૩) ગુણવ્રત અને (૪) શિક્ષાવ્રત) (૩) શિક્ષા (બે પ્રકારની ગ્રહણ શિક્ષા-સૂત્ર અને અર્થનો અભ્યાસ કરવો તે અને આસેવન શિક્ષા= કર્તવ્યોનું પાલન કરવું તે) (૪) ગારવ (ત્રણ પ્રકારના (૧) રસગારવ= ઘી, દૂધ, દહી આદિ રસવાળા પદાર્થો મળતાં અભિમાન કરવું અને ન મળે તો તેની (લાલસા) ઈચ્છા કરવી તે, (૨) ઋદ્ધિગારવ=ધન વગેરે મળતાં અભિમાન અને ન મળે તો તેની ઈચ્છા કરવી તે અને (૩) શાતાગારવ=સુખ, આરોગ્ય વગેરે મળતાં અભિમાન અને ન મળે તો તેની ઈચ્છા કરવી તે), (૫) સંજ્ઞા (સંક્ષેપથી ચાર પ્રકારે છે. (૧) આહાર સંજ્ઞા (૨) ભય સંજ્ઞા (૩) મૈથુન સંજ્ઞા અને (૪) પરિગ્રહ સંજ્ઞા, વળી દશ, પંદર અને સોળ પ્રકારો પણ કહેલાં છે.) (૬) કષાય (=જેનાથી સંસાર વધે તે કષાય ચાર પ્રકારે છે. ૧. ક્રોધ ૨. માન ૩. માયા અને ૪. લોભ) (૭) દંડ (જે અશુભયોગથી આત્મા ધર્મ ભ્રષ્ટ થાય, તે દંડ પણ ત્રણ પ્રકારે છે. (૧) મનદંડ (૨) વચનદંડ અને (૩) કાયદંડ), (૮) ગુપ્તિ (- જે શુભયોગથી આત્મા ધર્મોત્થાન પામે, તે ગુપ્તિત્રણ પ્રકારે છે. (૧) મન-ગુપ્તિ (૨) વચન-ગુપ્તિ અને (૩) કાય-ગુપ્તિ) અને (૯) સમિતિ (જેના પાલનથી સારી ગતિ નિશ્ચિત થાય છે, તે સમિતિ પાંચ પ્રકારે છે. (૧) ઈર્યાસમિતિ (૨) ભાષા-સમિતિ (૩) એષણા સમિતિ (૪) આદાન-ભંડમત-નિક્ષેપણા સમિતિ અને (૫) પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ) આ વિષે કરવા યોગ્ય ન કરવાથી અને ન કરવા યોગ્ય કરવાથી જે અતિચાર લાગ્યો હોય, તેની હું નિંદા કરું છું. ૩૫.

સમ્યક્ત્વી જીવને અત્યબંધનું કારણ

સમ્મદિટ્ઠી જીવો-
જઘ વિ હુ પાવં સમાચરે કિંચિ ।
અપ્પો સિ હોઘ બંધો,
જેણ ન નિદ્ધંધસં કુણઘ ॥૩૬॥

સમ્-મ દિટ્-ઠી જીવો-
જઘ-વિ હુ પાવમ્-સમા-ચરે કિન્-ચિ ।
અપ્-પો સિ હોઘ બન્-ધો,
જેણ ન નિદ્-ધન્-ધસમ્ કુણઘ ॥૩૬॥

સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ-
જો કે કંઈ પાપ કરે છે,
તો પણ તેને કર્મનો બંધ થોડો થતો હોય છે-
કારણ કે તે નિર્દયપણે પાપ કરતો નથી. ૩૬.

અર્થ :- સમ્યગ્દષ્ટિ (સમ્યક્ત્વી) જીવ જો કે કંઈ પાપ કરે, તો પણ તેને કર્મનો બંધ ઓછો (અત્ય) થાય છે, કારણ કે (તે) નિર્દય પણે (કચારેય) પાપ કરતો નથી. ૩૬.

તં પિ હુ સપડિક્કમણં,

સપ્પરિઆવં સઉત્તરગુણં ચ

ખિપ્પં ઉવસામેઘ,

વાહિવ્વ સુ સિક્ખિઓ વિજ્જો ॥૩૭॥

તમ્-પિ હુ સ-પડિક્-કમ-ણમ્,

સપ્-પરિ-આવમ્ સ ઉત્-તર-ગુણમ્ ચ ।

ખિપ્-પમ્ ઉવ-સામે-ઘ,

વા-હિવ્-વ સુ-સિક્-ખિઓ

વિજ્-જો ॥૩૭॥

(શ્રાવક) તે (અલ્પકર્મબંધ) ને પણ નિશ્ચયે પ્રતિક્રમણ કરવાથી, પશ્ચાતાપ કરવાથી અને ગુરુએ આપેલા પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાથી, જલ્લીથી શાંત કરે છે, જેમ સારો શીખેલો વૈદ્ય વ્યાધિ (રોગને) શાંત કરે છે તેમ. ૩૭.

અર્થ :- વળી તે અલ્પકર્મબંધ વાળો સમ્યગ્દષ્ટિ શ્રાવક તે (અલ્પકર્મ બંધ) ને સારો શીખેલો વૈદ્ય જેમ વ્યાધિને, તેમ પ્રતિક્રમણ નિયમિત કરવાથી, કરેલા પાપનું ધોર પશ્ચાતાપ કરવાથી અને ગુરુભગવંતે આપેલા પાપના પ્રાયશ્ચિત્તને શુદ્ધ ઉપયોગ સાથે કરવાથી જલ્લીથી શાંત -દુર કરે છે. ૩૭

શ્રાવક કઈ રીતે કર્મનો નાશ કરે

જહા વિસં કુટ્ઠગયં,

મંત-મૂલ-વિસારયા ।

વિજ્જા હણંતિ મંતેહિં,

તો તં હવઘ નિવ્વિસં ॥૩૮॥

એવં અઢ્ઢવિહં કમ્મં,

રાગ-દોસ-સમજ્જિયં ।

આલોચંતો અ નિંદંતો,

ખિપ્પં હણઘ સુસાવઓ ॥૩૯॥

જહા વિસમ્ કુટ્-ઠ-ગ-યમ્,

મન્-ત મૂલ-વિસા-રયા ।

વિજ્-જા હણન્-તિ મન્-તે-હિમ્,

તો તમ્ હવ-ઘ નિવ્-વિ-સમ્ ॥૩૮॥

એવમ્-અટ્-ઠ-વિહમ્-કમ્-મમ્,

રાગ-દોસ-સમજ્-જિયમ્ ।

આલો-અન્-તો અ નિન્-દન્-તો,

ખિપ્-પમ્ હણ-ઘ સુ સાવ-ઓ ॥૩૯॥

જેમ શરીરમાં વ્યાપેલા (સર્પ વગેરેના) ઝેરને

મંત્ર અને જડીબુટ્ટીના જાણનારા

વૈદ્યો મંત્રાદિથી ઉતારી નાખે છે અને

તેથી તે શરીર ઝેર રહિત થાય છે. ૩૮.

એવી રીતે આઠ પ્રકારના કર્મોને

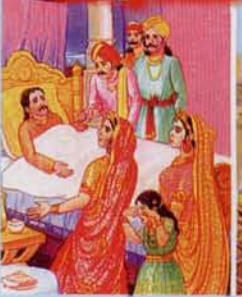
રાગ અને દ્વેષથી બાંધેલા,

ગુરુપાસે આલોચતો અને આત્મસાક્ષીએ નિંદતો

સારો શ્રાવક જલ્લીથી હણે છે. ૩૯.

અર્થ :- મંત્ર અને જડીબુટ્ટીના જાણનાર વૈદ્યો જેમ શરીરમાં વ્યાપેલા ઝેરનો મંત્રો (અને જડીબુટ્ટીઓ) થી નાશ કરે છે, તેથી તે ઝેર વગરનું થાય છે, તેમ ગુરુની પાસે આલોચના કરતો અને આત્મસાક્ષીએ નિંદા કરતો સુશ્રાવક રાગ-દ્વેષથી બાંધેલ આઠ પ્રકારના કર્મનો જલ્લી નાશ કરે છે. ૩૮-૩૯.

તં પિ હુ સપડિક્કમણં

જહા વિસં કુટ્ઠગયં

એવં અઢ્ઢવિહં કમ્મં

આલોચના કરનાર પાપરૂપી ભારથી રહિત (હળવો) થાય છે.

કયપાવો વિ મણુસ્સો,

આલોઘઅ નિંદિઅ ગુરુસગાસે ।

હોઘ અઘરેગ લહુઓ,

ઓહરિઅ-ભરુવ્વ ભારવહો ॥૪૦॥

કય-પાવો વિ મણુસ્-સો,

આલો-ઘઅ નિન્-દિઅ ગુરુ-સગાસે ।

હોઘ અઘ-રેગ-લહુ-ઓ,

ઓહ-રિઅ-ભરુવ્-વ ભાર-વહો ॥૪૦॥

પાપનો કરનાર એવો પણ મનુષ્ય

ગુરુભગવંતની પાસે પોતાના પાપને આલોચીને

તથા આત્માની સાક્ષીએ નિંદીને

પાપના બોજથી હળવો થઈ જાય છે.

જેમ ભાર ઉપાડનાર (મજુર) ભાર ઉતારીને હળવો થાય છે તેમ. ૪૦.

અર્થ :- જેમ ભાર ઉપાડનાર (મજુર આદિ) ભાર ઉતારીને હળવો થાય છે, તેમ પાપ કરનારો મનુષ્ય પણ ગુરુભગવંતની પાસે પાપ આલોચીને અને આત્મસાક્ષીએ નિંદા કરીને અત્યંત હલકો (હળવો) થાય છે. ૪૦.

પ્રતિક્રમણ આવશ્યકનું ફળ

આવસ્સ-એણ એએણ,

સાવઓ જઘ વિ બહુરઓ હોઘ ।

દુક્ખાણ મંત કિરિઅં,

કાહી અચિરેણ કાલેણ ॥૪૧॥

આવસ્-સ-એણ એ-એણ,

સાવ-ઓ જઘ વિ બહુ-રઓ હોઘ ।

દુક્-ખાણ-મન્-ત-કિરિ-અમ્,

કાહી અચિ-રેણ કાલે-ણ ॥૪૧॥

આ આવશ્યક ક્રિયાથી

શ્રાવક કદાચ ઘણા પાપવાળો હોય તો પણ

પાપરૂપ દુઃખનો નાશ

થોડા કાળમાં જ કરશે. ૪૧.

અર્થ :- શ્રાવક કદાચ ઘણા પાપ વાળો હોય (તો પણ) આ (પ્રતિક્રમણ) આવશ્યકથી થોડા જ સમયમાં દુઃખો નાશ કરશે. ૪૧.

(વિસ્મૃત થયેલ અતિયાર)

આલોઅણા બહુવિહા,

ન ચ સંભરિઆ પડિક્કમણ કાલે ।

મૂળગુણ-ઉત્તરગુણે,

તં નિંદે તં ચ ગરિહામિ ॥૪૨॥

આલો-અણા બહુ-વિહા,

ન ચ સમ્-ભ રિઆ પડિક્-કમ્-ણ કાલે ।

મૂલ-ગુણ-ઉત્-તર-ગુણે,

તમ્-નિન્-દે તમ્-ચ ગરિ-હામિ ॥૪૨॥

આલોચના ઘણા પ્રકારની છે, પરંતુ

પ્રતિક્રમણ વખતે યાદ ન આવી હોય તેવી

મૂળગુણ અને ઉત્તરગુણને વિષે

તેને હું નિંદું છું અને ગર્હું છું. ૪૨.

અર્થ :- (પ્રતિક્રમણ) આવશ્યક સમયે મૂળ ગુણ અને ઉત્તર ગુણને વિષે (જે) અનેક પ્રકારની આલોચના યાદ ન આવી હોય, તેની હું આત્મ સાક્ષીએ નિંદા કરું છું ને ગુરુસાક્ષીએ ગર્હા (વિશેષ નિંદા) કરું છું. ૪૨.

તસ્સ ધમ્મસ્સ કેવલિપન્નતસ્સ-
અબ્બુહિઓમિ આરાહણાએ-
વિરઓ મિ વિરાહણાએ-
તિવિહેણ પડિક્કતો-

તસ્-સ-ધમ્-મસ્-સ કેવ-લિ-પન્-નત્-તસ્-સ,
અબ્-ભુટ્-હિઓ મિ-આરા-હણા-એ
વિર-ઓમિ-વિરા-હણા-એ
તિવિ-હેણ પડિક્-કન્-તો

તે કેવળી ભગવંતે કહેલા શ્રાવક ધર્મની
આરાધના માટે હું ઉઠયો છું અને
તેની વિરાધનાથી અટક્યો છું.
મન-વચન-કાયાએ ત્રણ પ્રકારથી
પડિક્કમતો

વંદામિ જિણે ચઉવ્વીસં ॥૪૩॥

વન્-દામિ જિણે ચઉવ્-વી-સમ્ ॥૪૩॥

ચોવીશે જિનેશ્વરોને હું વાંદું છું. ૪૩.

અર્થ :- તે કેવળી ભગવંતને ઉપદેશલ ધર્મની આરાધના માટે હું ઉભો (તત્પર) થાઉં છું, (તેની) વિરાધનાથી અટક્યો છું અને ચોવીશ જિનેશ્વરોને વંદન કરું છું. ૪૩. ('અબ્બુહિઓમિ' બોલતાં ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં શેષ સૂત્ર બોલવું.)

સર્વ - ચૈત્યવંદના

જાવંતિ ચેઘઆઇ,
ઉક્રે અ અહે અ તિરિઅલોએ અ ।
સવ્વાઇ તાઇ વંદે,
ઇહ સંતો તત્થ સંતાઇ ॥૪૪॥

જા-વન્-તિ ચેઘ-આ-ઇમ્,
ઉક્ર-દે-અ અહે-અ તિરિ-અ-લોએ અ ।
સવ્-વા-ઇમ્ તાઇમ્ વન્-દે,
ઇહ સન્-તો તત્-થ સન્-તા-ઇમ્ ॥૪૪॥

જેટલી જિન પ્રતિમાઓ છે.
ઉર્ધ્વલોક, અધોલોક અને તિર્ચ્છાલોકને વિષે,
સર્વને હું વંદન કરું છું.
અહી રહેલા (એવો હું) ત્યારે રહેલી
(જિન-પ્રતિમાઓ) ને. ૪૪.

અર્થ :- ઉર્ધ્વલોક, અધોલોક અને તિર્ચ્છાલોકને વિષે જેટલી જિન પ્રતિમાઓ છે, તેને અહી રહેલો એવો હું ભાવપૂર્વક વંદન કરું છું. ૪૪.

સર્વ-સાધુવંદના

જાવંત કે વિ સાહુ,
ભરહેરવય-મહાવિદેહે અ ।
સવ્વેસિં તેસિં પણઓ,
તિવિહેણ તિંદં વિરયાણં ॥૪૫॥

જા-વન્-ત કે વિ સાહુ,
ભર-હે-રવ-ય-મહા-વિદે-હે અ ।
સવ્-વે-સિમ્ તેસિમ્ પણ-ઓ,
તિવિ-હેણ તિ-દણ્-ડ વિર-યા-ણમ્ ॥૪૫॥

જેટલા કોષપણ સાધુઓ,
ભરત-ઐરાવત-મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે,
સર્વને તેને નમ્યો,
ત્રિવિધે ત્રણ દંડથી વિરામપામેલા. ૪૫.

અર્થ :- (પાંચ) ભરત ક્ષેત્ર, (પાંચ) ઐરાવત ક્ષેત્ર અને (પાંચ) મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે જે કોઈ સાધુભગવંતો મન, વચન, કાયાથી, મનદંડ, વચનદંડ કાયદંડથી વિરામ પામેલા છે, તેઓ સર્વને હું નમ્યો છું. ૪૫.

શ્રાવક કઈ રીતે દિવસો પસાર કરવાની ભાવના રાખે ?

ચિર-સંચિય-પાવ-પણાસણીઇ,

ચિર-સમ્ (સન્)-ચિય-પાવ-પણા-સણીઇ,

ઘણા કાળથી એકઠાં કરેલાં પાપોનો

ભવ-સય-સહસ્સ-મહણીએ ।

ભવ-સય-સહસ્-સ-મહ-ણીએ ।

સો-હજાર- (લાખ) ભવને હણનારી,

ચઉવીસ-જિણ-વિણિગ્ગય-કહાઇ,

ચઉ-વીસ જિણ-વિણિગ્-ગય-કહાઇ,

ચોવીશે તીર્થકરોના મુખથી નિકળેલી એવી
ધર્મકથામાં,

વોલંતુ મે દિઅહા ॥૪૬॥

વોલન્-તુ મે દિ-અહા ॥૪૬॥

મારા દિવસો પસાર થાઓ. ૪૬.

અર્થ :- લાંબા કાળથી એકઠાં કરાયેલ પાપોનો નાશ કરનારી, લાખો (અનંતા) ભવોનો નાશ કરનારી એવી ચોવીશે તીર્થકરભગવંતોના શ્રીમુખેથી નિકળેલી એવી ધર્મકથામાં મારા દિવસો પસાર થાઓ. ૪૬.

મંગલ ભાવના :

મમ મંગલ-મરિહંતા,
સિદ્ધા સાહુ સુઅં ચ ધમ્મો અ ।

સમ્મદિટ્ઠિ-દેવા,
દિંતુ સમાહિં ચ બોહિં ચ ॥૪૭॥

અર્થ :- (૧) અરિહંત ભગવંત (૨) સિદ્ધ ભગવંત (૩) સાધુ ભગવંત (૪) શ્રુત (જ્ઞાન) ધર્મ અને (૫) ચારિત્રધર્મ : આ પાંચેય મને મંગલ ભૂત હો. (વળી) સમ્યગ્દષ્ટિ દેવતાઓ (મને) સમાધિ અને સમક્તિ આપો. ૪૭.

મમ મક્ક-ગલ-મરિ-હન્-તા,
સિદ્ધ-ધા સાહુ સુઅમ્ ચ ધમ્-મો અ ।

સમ્-મ-દિટ્-ઠિ દેવા,
દિન્-તુ સમા-હિમ્ ચ બો-હિમ્ ચ ॥૪૭॥

મારે મંગળરૂપ છે, (૧) અરિહંત ભગવંત,
(૨) સિદ્ધ ભગવંત, (૩) સાધુ ભગવંત,
(૪) શ્રુતધર્મ તથા (૫) ચારિત્રધર્મ,
સમ્યગ્દષ્ટિ દેવતાઓ,
(મને) સમાધિ અને સમક્તિ આપો. ૪૭.

પ્રતિક્રમણ કરવાનાં કરણો

પડિસિદ્ધાણં કરણે,
કિચ્ચાણ-મકરણે પડિક્કમણં ।

અસદ્દહણે અ તહા,
વિવરીઅ-પરુવણાએ અ ॥૪૮॥

અર્થ :- (૧) શાસ્ત્રમાં ના પાડેલ કામકર્મ્ય હોય, (૨) શાસ્ત્રમાં કહેલ કરવા યોગ્ય શુભ કામન કર્યું હોય, (૩) જિનેશ્વર પરમાત્માના વચનમાં વિશ્વાસ ન કર્યો હોય અને (૪) શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ પ્રરૂપણા કરી હોય, આ ચાર કારણોથી ઉપજેલા પાપથી ફરવા પ્રતિક્રમણ અવશ્ય કરવું જોઈએ. ૪૮.

પડિ-સિદ્ધ-ધાણમ્ કરણે,
કિચ્-ચાણ-મ-કર-ણે પડિક્-કમ-ણમ્ ।

અસદ્-દ હણે અ તહા,
વિવ-રીઅ-પરુ-વણા-એ અ ॥૪૮॥

(૧) ના પાડેલ કામ કર્યું હોય
(૨) કરવા યોગ્ય શુભ કામ ન કર્યું હોય, તે
માટે પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ.
(૩) જિનવચનમાં અવિશ્વાસ કર્યો હોય તથા
(૪) શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ પ્રરૂપણા કરી હોય. ૪૮.

સર્વ જીવોની સાથે ક્ષમાપના

જામેમિ સવ્વ જીવે,
સવ્વે જીવા ખમંતુ મે ।
મિત્તી મે સવ્વ-ભૂએસુ,
વેરં મજ્જા ન કેણઘ ॥ ૪૯ ॥

અર્થ :- હું બધા જીવોને ખમાવું છું, બધા જીવો મને ક્ષમા આપો, મારે બધા જીવો ઉપર મૈત્રી ભાવ છે, કોઈ જીવ સાથે મારે વૈર નથી. ૪૯.

જામે-મિ સવ્-વ-જીવે,
સવ્-વે જીવા ખમન્-તુ મે ।
મિત્-તી મે સવ્-વ-ભૂએ-સુ,
વેરમ્-મજ્-જા ન કેણઘ ॥૪૯॥

હું બધા જીવોને ખમાવું છું,
બધા જીવો મને ક્ષમા આપો,
બધા જીવો ઉપર મારે મૈત્રી ભાવ છે,
કોઈ જીવ સાથે મારે વૈર નથી. ૪૯.

પ્રતિક્રમણનો ઉપસંહાર અને અંતિમ મંગલ

એવમહં આલોઘઅ,
નિંદિઅ ગરહિઅ દુગંછિઅં સમ્મં ।

તિવિહેણ પડિક્કંતો,
વંદામિ જિણે ચઉવ્વીસં ॥૫૦॥

અર્થ :- આ પ્રમાણે (પાપોની) આલોચના કરી, નિંદા કરી, ગર્હણા કરી અને દુર્ગંધા કરી સમ્યક્ પ્રકારે મન-વચન-કાયાથી (ત્રણ પ્રકારે) પ્રતિક્રમણ કરતો ચોવીશે જિનેશ્વરને હું વંદન કરું છું. ૫૦.

એવ-મહમ્-આલો-ઘઅ,
નિન્-દિઅ-ગર-હિઅ-દુગાન્-
(ગાન્)-છિઅમ્-સમ્-મમ્ ।
તિવિ-હેણ પડિક્-કન્-તો,
વન્-દામિ જિણે ચઉવ્-વીસમ્ ॥૫૦॥

આ પ્રમાણે પાપની આલોચના કરી,
નિંદા કરી, ગર્હણા કરી અને દુર્ગંધા
કરી સમ્યક્ પ્રકારે
મન-વચન-કાયાથી (ત્રણ પ્રકારે) પ્રતિક્રમણ કરતો
ચોવીશે જિનેશ્વરને હું વંદન કરું છું. ૫૦.

ઉપયોગના અભાવે થતા અશુદ્ધ ઉચ્ચારો તેની સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારો

અશુદ્ધ

વંદિતુ સવ સિદ્ધે
ઈચ્છામિ પડિકમિઉ
સાવગ ધમાઈ ચારસ્સ
સુહમો અ બાયરો વા
ત નિંદે તં ચ ગરિહામિ
પડિકમે દેવસિઅં સવ્વં
અપ્સત્યેહિ
આગમણે નિગમણે
છકાયસમારંભ
પંચામણુવયાણં ગુણવયાણં
થૂલગ પણાઈવાય વિરૈયો
પટમવયસિઆરે
બીએણુવયમિ
આયરિય મપસત્યે
ઈત્ય પમાયપસંગેણ
અપરિગણિઆ ઈતર
દુપરે ચઉપયમ્મિ

શુદ્ધ

વંદિતુ સવ્વ સિદ્ધે
ઈચ્છામિ પડિક્કમિઉ
સાવગ ધમ્માઈ ચારસ્સ
સુહુમો અ બાયરો વા
તં નિંદે તં ચ ગરિહામિ
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં
અપ્પસત્યેહિ
આગમણે નિગ્ગમણે
છક્કાય સમારંભે
પંચાહ-મણુવ્વયાણં ગુણવયાણં
થૂલગ પાણાઈવાય વિરઈઓ
પટમ વયસ્સ-ઈઆરે
બીએ અણુવ્વયમ્મિ
આયરિય મપ્પસત્યે
ઈત્ય પમાયપ્પસંગેણ
અપરિગ્ગહિઆ ઈતર
દુપરે ચઉપ્પયમ્મિ

અશુદ્ધ

ઉવભોગે પરિભોગે
ભાડી ફોડી સુવજેએ કમ્મં
વાણિજ્જં ચેવ દંતં
એવું ખુ જંતાપિલ્લણ
નિલંછણં
અસથ પોસં ચ વજિજ્જા
તણકંઠે
કંદખ્ખે કુકુઈએ
અહિગરણ ભોગઈરિતે
સથિતે નિખવણે
વાયસ્સ વાયાએ
ન ચ સંભારિઆ
પાવ પણાસણીયા
વિણિગય કહાઈ
વિરિઓમિ વિરાહણાએ
ખામેમિ સવ્વ જુવા
દુગંછિઅં સમ્મં

શુદ્ધ

ઉવભોગ-પરિભોગે
ભાડી ફોડી સુવજ્જએ કમ્મં
વાણિજ્જં ચેવ દંત
એવં ખુ જંત-પિલ્લણ
નિલ્લંછણં
અસઈ પોસં ચ વજિજ્જા
તણ-કંઠે
કંદખ્ખે કુકુઈએ
અહિગરણ ભોગ અઈરિતે
સથિતે નિક્ખિવણે
વાઈઅસ્સ વાયાએ
ન ચ સંભરિઆ
પાવ પણાસણીઈ
વિણિગ્ગય કહાઈ
વિરઓમિ વિરાહણાએ
ખામેમિ સવ્વ જુવે
દુગંછિઅં સવ્વં

પ્રતિક્રમણ વખતે
બોલવાની મુદ્રા
અને 'ભગવઓ
અંજલિં'
બોલતી વખતે
મસ્તકે હાથ
સ્પર્શ કરવો.

૩૬ 'શ્રી આચરિય ઉવજમાએ સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી આચરિય
ઉવજમાએ સૂત્ર

ગોણ નામ : સર્વ જીવરાશિ
ખામણસૂત્ર

પદ : ૧૨

સંપદા : ૧૨

ગાથા : ૩

વિષય :

આવશ્યક ક્રિયામાં સર્વ
જીવરાશિ અને પૂજ્યોને
ખમાવવા સાથે ક્ષમા આપવાની
વિશિષ્ટ ક્રિયાનો સમાવેશ.

છંદનું નામ: ગાહા. ★ રાગ : “જિણજમ્મસમયે મેરુસિહરે”.... (સ્નાત્રપૂજા)

મૂળ સૂત્ર

આચરિય-ઉવજમાએ,
સીસે સાહમ્મિએ કુલ-ગણે અ ।

જે મે કેઈ કસાયા,
સવ્વે તિવિહેણ ખામેમિ ॥૧॥

અર્થ :- આચાર્યભગંવતો, ઉપાધ્યાયભગંવતો, તેઓના શિષ્યો, સાધર્મિકો, એક આચાર્યનો પરિવાર, તે કુલ અને ઘણા આચાર્યનો પરિવાર, તે ગણ પ્રત્યે મારા જીવે કોઈપણ પ્રકારનો કષાય કર્યો હોય તે સર્વની હું મન-વચન-કાયાથી માફી (ક્ષમા) માંગું છું. ૧.

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

આચ-રિય-ઉવજ્-માએ,
સીસે સાહમ્-મિએ કુલ-ગણે અ ।

જે મે કેઈ કસાયા,
સવ્-વે તિવિ-હેણ ખામે-મિ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

આચાર્ય, (અને) ઉપાધ્યાય,
તેમના શિષ્યો, સાધર્મિક,
અને કુલ અને ગણને વિષે
મારા જીવે કોઈ પણ પ્રકારના કષાય કર્યા હોય,
તે સર્વને ત્રિવિધે (ત્રણ પ્રકારે) ખમાવું છું. ૧.

સવ્વસ્સ સમણ સંઘસ્સ,
ભગવઓ અંજલિં કરિઅ સીસે ।

સવ્વં ખમાવઘટ્તા,
ખમામિ સવ્વસ્સ અહયં પિ ॥૨॥

અર્થ :- મસ્તક ઉપર બે હાથ જોડીને પૂજ્ય શ્રી સર્વ શ્રમણસંઘના (કરેલા) સર્વ (અપરાધ)ને ખમાવીને હું પણ સર્વના (અપરાધને) ક્ષમા કરું છું. ૨.

સવ્વસ્સ જીવરાસિસ્સ,
ભાવઓ ધમ્મ-નિહિઅ-નિઅ-ચિત્તો ।

સવ્વં ખમાવઘટ્તા,
ખમામિ સવ્વસ્સ અહયં પિ ॥૩॥

સવ્-વસ્-સ સમણ-સઙ્-ઘસ્-સ,
ભગવ-ઓ-અન્-જલિમ્-કરિ-અ સી-સે ।

સવ્-વમ-ખમા-વ-ઘટ્-તા,
ખમા-મિ સવ્-વસ્-સ અહ-યમ્ પિ ॥૨॥

સવ્-વસ્-સ જીવરા-સિસ્-સ,
ભાવ-ઓ ધમ્-મ-નિહિ-અ-નિઅ-
ચિત્-તો ।

સવ્-વમ્ ખમા-વઘટ્-તા,
ખમા-મિ-સવ્-વસ્-સ અહ-યમ્ પિ ॥૩॥

સર્વ શ્રમણસંઘ રૂપ
ભગવંતના કરેલા અપરાધ પ્રત્યે
મસ્તક ઉપર બે હાથ જોડી
સર્વના અપરાધને ખમાવીને,
તે સર્વના કરેલા અપરાધને હું પણ ખમાવું છું. ૨.

સર્વ જીવોના સમૂહના (મેં કરેલા સર્વ
અપરાધ પ્રત્યે)
ભાવથી ધર્મને વિષે પોતાનું ચિત્ત
સ્થાપ્યું છે જેણે એવો હું
સર્વ અપરાધને ખમાવીને
હું પણ સર્વના અપરાધને ક્ષમા કરું છું. ૩.

અશુદ્ધ
ભગવો અંજલિ

શુદ્ધ
ભગવઓ અંજલિં

અર્થ :- ભાવથી ધર્મને વિષે સ્થાપ્યું છે પોતાનું ચિત્ત જેણે એવો હું સર્વ જીવોના સમૂહના સંબંધમાં કરેલા (અપરાધ) પ્રત્યે સર્વને ખમાવીને હું પણ સર્વને ખમું છું. ૩.

પ્રતિક્રમણ વેળાએ
કાયોત્સર્ગમાં
સાંભળવાની મુદ્રા

પ્રતિક્રમણ વખતે
યોગમુદ્રામાં
બોલવાની મુદ્રા

૩૭ 'શ્રુત દેવતાની સ્તુતિ'

આદાન નામ : શ્રી સુઅદેવયા સ્તુતિ
ગોણ નામ : શ્રુતદેવતાની સ્તુતિ
ગાથા : ૧
પદ : ૪
સંપદા : ૪
ગુરુ અક્ષર : ૨
લઘુ અક્ષર : ૩૫
સર્વ અક્ષર : ૩૭

વિષય :

શ્રુતજ્ઞાન તરફ
આદર રાખનારાઓ
પ્રત્યે સહાનુભૂતિ
દાખવવા માટે શ્રીસંઘ
ભલામણ કરે છે.

મૂળ સૂત્ર

સુઅ દેવયાએ કરેમિ-
કાઉસ્સગ્ગં, અજ્જત્થ.....

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

સુઅ-દેવ-યાએ કરે-મિ-
કાઉસ્-સગ્-ગમ્, અન્-નત્-થ.....

પદાનુસારી અર્થ

શ્રુતદેવતાને (સ્મરણ કરવા) માટે,
કરું છું કાયોત્સર્ગ.

છંદનું નામ:ગાહા. રાગ: 'જિણજન્મસમયે મેરુસિહરે...'(સ્નાત્રપૂજા)

સુઅદેવયા ભગવઘ,
નાણા-વરણીય-કમ્મ-સંઘાયં ।
તેસિં ખવેઉ સયયં,
જેસિં સુઅસાયરે ભત્તી ॥૧॥

સુઅ-દેવ-યા ભગ-વઘ,
નાણા-વર-ણીય-કમ્-મ સઙ્-ઘા-યમ્ ।
તેસિમ્-ખવેઉ સય-યમ્,
જેસિમ્-સુઅ-સાય-રે ભત્-તી ॥૧॥

ભગવતી, (સરસ્વતી) શ્રુતદેવતા
જ્ઞાનાવરણીય કર્મના સમૂહને;
તેઓનો હંમેશાં ક્ષય કરો,
જે પુરુષોની શ્રુત સાગરને વિષે ભક્તિ છે તે. ૧.

અર્થ :- શ્રુતદેવતાને આરાધના માટે હું કાયોત્સર્ગ કરું છું. જેઓને શ્રુતજ્ઞાનરૂપ સમુદ્ર ઉપર ભક્તિ છે, તેઓના જ્ઞાનાવરણીય કર્મના સમૂહનો પૂજ્ય શ્રુતદેવતા (= સર્વજ્ઞ ભગવંતથી પ્રરૂપાયેલા. આગમ-સિદ્ધાંતો વગેરે શ્રુતજ્ઞાનની અધિષ્ઠાયક દેવીને શ્રુતદેવતા = સરસ્વતી કહેવાય છે) ક્ષય કરો (૧)

★ નોંધ : આ સૂત્રની શરૂઆતમાં ‘કરેમિ કાઉસ્સગ્ગ’ પછી અન્નત્થ સૂત્ર બોલી એકવાર શ્રી નવકાર મંત્રનો જિનમુદ્રામાં કાયોત્સર્ગ કરી અને પારીને ‘સુઅદેવયા...’ ગાથા બોલવી. અહીં આ સૂત્રમાં, ક્ષેત્રદેવતાની સ્તુતિમાં, કમલદલની સ્તુતિમાં, ભવન દેવતાની સ્તુતિમાં, ક્ષેત્રદેવતાની સ્તુતિમાં ‘અન્નત્થ સૂત્ર’ બોલતાં પહેલા ‘વંદણ વત્તિયાએ...’ સૂત્ર બોલવાની જરૂર નથી. કેમકે શાસન રક્ષક સમ્યગ્દષ્ટિ દેવનું સ્મરણ કરી પ્રાર્થના થાય પણ અવિરતિવાળા હોવાથી વંદન-નમન ન થાય. તે જ મુજબ ‘કુસુમિણ દુસુમિણનો, દેવસિઅ-પાયચ્છિત્તનો, કર્મક્ષયનો, દુઃખક્ષય કર્મક્ષયનો અને ક્ષુદ્રોપદ્રવ ઉકવણાર્થનો કાઉસ્સગ્ગ કરતાં પૂર્વે ‘વંદણ વત્તિયાએ...’ સૂત્ર બોલવાની જરૂર નથી. કોઈપણ વિશિષ્ટ તપની આરાધના માટે, ચૈત્યવંદન-દેવવંદન આદિ માટે કાયોત્સર્ગ કરતાં પહેલા અવશ્ય ‘વંદણ-વત્તિયાએ....’ સૂત્ર બોલવું જોઈએ.

પ્રતિક્રમણ વખતે
કાયોત્સર્ગમાં
સાંભળવાની મુદ્રા.

પ્રતિક્રમણ વખતે
યોગમુદ્રામાં
બોલવાની મુદ્રા.

૩૯ ‘શ્રી ક્ષેત્રદેવતાની સ્તુતિ’

આદાન નામ :	શ્રી ખિત્તદેવયા સ્તુતિ;
ગોણ નામ :	શ્રી ક્ષેત્રદેવતાની સ્તુતિ
ગાથા :	૧
પદ :	૪
સંપદા :	૪
ગુરુ અક્ષર :	૩
લઘુ અક્ષર :	૩૩
સર્વ અક્ષર :	૩૬

વિષય :
તે તે ક્ષેત્રના
સમ્યગ્દષ્ટિ દેવોને
મુનિ ભગવંતોની
સાધના નિર્વિઘ્નપણે
થાય માટે
પ્રાર્થના કરવી.

મૂળ સૂત્ર

ખિત્તદેવયાએ કરેમિ-
-કાઉસ્સગ્ગાં, અન્નત્થ.....

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ખિત્-ત દેવ-યાએ કરે-મિ-
કાઉસ્-સગ્-ગમ્, અન્-નત્-થ.....

પદાનુસારી અર્થ

ક્ષેત્રદેવતાને (સ્મરણ કરવા) માટે
કરું છું કાયોત્સર્ગ

છંદનું નામ:ગાહા. રાગ-જિણજમ્મસમયે (સ્નાત્રપૂજા)

જિસે ખિત્તે સાહુ,
દંસણ નાણેહિં ચરણ સહિએહિં ।
સાહંતિ મુક્ખ-મગ્ગાં,
સા દેવી હરઉ દુરિઆઇ ॥૧॥

જિસે ખિત્-તે સાહુ,
દન્-સણ-નાણે-હિમ્ ચરણ-સહિ-એહિમ્ ।
સાહન્-તિ મુક્-ખ-મગ્-ગમ્,
સા દેવી હર-ઉ દુરિ-આ-ઇમ્ ॥૧॥

જેના ક્ષેત્રને વિષે સાધુ-મુનિરાજો
દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રથી સહિત-
મોક્ષ માર્ગને સાધે છે,
તે દેવી પાપોનો નાશ કરો. ૧.

અર્થ :- શ્રી ક્ષેત્રદેવતાની આરાધના (સ્મરણ) નિમિત્તે હું કાયોત્સર્ગ કરું છું. જેના ક્ષેત્રમાં સાધુ-મુનિરાજો ચારિત્ર સહિત દર્શન અને જ્ઞાનથી મોક્ષમાર્ગ -ની સાધના કરે છે, તે (ક્ષેત્રની અધિષ્ઠાયક) દેવી પાપોનો નાશ કરો. ૧.

૩૯ 'શ્રી કમલ-દલ સ્તુતિ'

આદાન નામ :	શ્રી કમલદલ સ્તુતિ
ગોણ નામ :	શ્રી શ્રુતદેવતાની સ્તુતિ
ગાથા :	૧
પદ :	૪
સંપદા :	૪
ગુરુ અક્ષર :	૪
લઘુ અક્ષર :	૪૦
સર્વ અક્ષર :	૪૪

વિષય :
શ્રુતદેવી
(સરસ્વતિ)ના
મનોહર વર્ણન
સાથે સિદ્ધિની
ચાચના.

છંદનું નામ:ગાઠા; રાગ: 'જિણ જમ્મસમયે મેરુસિહરે'... (સ્નાત્ર પૂજા)

મૂળ સૂત્ર

કમલ-દલ-વિપુલ-નયના,
કમલ મુખી કમલ ગર્ભ-સમ-ગૌરી ।

કમલે સ્થિતા ભગવતી,
દદાતુ શ્રુતદેવતા સિદ્ધિમ્ ॥૧॥

અર્થ :- કમળના પાંખડી જેવા વિશાળ નેત્ર વાળી, કમળ જેવા મુખવાળી, કમળના ગર્ભ સમાન ગૌર વર્ણવાળી, (તેમજ) કમળને વિષે રહેલા ભગવતી શ્રુતદેવી (સરસ્વતી) (અમને) સિદ્ધિ આપો. ૧.

● (દેવસિંચ પ્રતિક્રમણમાં સ્ત્રીઓ 'સુઅદેવયા ભગવર્ધ' ના સ્થાને આ સ્તુતિ બોલે છે.)

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

કમલ-દલ- વિપુલ-નયના,
ક-મલ-મુખી-કમલ-ગર્-ભ-સમ-ગૌરી ।

કમલે-સ્થિતા ભગ-વતી,
દ-દાતુ શ્રુત-દેવતા સિદ્-ધિમ્ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

કમળની પાંખડી જેવા વિશાળ નેત્રવાળી,
કમળના જેવા મુખવાળી, કમળના ગર્ભ
સરખા ગૌર વર્ણવાળી...

તથા કમળને વિષે રહેલી ભગવતી
સરસ્વતી દેવી અમને સિદ્ધિ આપો. ૧.

૪૦ 'શ્રી નમોઽસ્તુ વર્ધમાનાય સૂત્ર'

ફક્ત પુરુષો માટે
પ્રતિક્રમણ વખતે
બોલતી વેળાની મુદ્રા.

અપવાદિક મુદ્રા.

આદાન નામ :	શ્રી નમોઽસ્તુ વર્ધમાનાય સૂત્ર
ગોણ નામ :	શ્રી સાયંકાલીન વીરસ્તુતિ
ગાથા :	૩
પદ :	૧૨
સંપદા :	૧૨
ગુરુ અક્ષર :	૩૦
લઘુ અક્ષર :	૯૫
સર્વ અક્ષર :	૧૨૫

★ (આ સૂત્ર પૂર્વમાંથી
ઉદ્ધૃત થયેલ હોવાથી
સ્ત્રીઓ આ સૂત્રના બદલે
'સંસારદાવાનલ'ની પ્રથમ
ત્રણ ગાથા બોલે)

વિષય :

સાંજના પ્રતિક્રમણ
સમયે છ આવશ્યકની
પૂર્ણાહુતિનો હર્ષ વ્યક્ત
કરવા ગુણગણગર્ભિત
વીર વિભુની સ્તુતિ.

સામાયિક, ચઉવીસત્યો(લોગસ), વાંદણાં, પ્રતિક્રમણ, કઠિસ્સગ્ગ, પરચક્ખાણ કર્યું છે જી.

મૂળ સૂત્ર

ઘચ્છામો અણુસદ્ધિં,
નમો ખમાસમણાણં;
નમોઽર્હત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-
-સર્વ સાધુભ્યઃ ॥

અર્થ :- અમે ગુરુની આજ્ઞાને ઘચ્છીએ છીએ, ક્ષમાશ્રમણોને નમસ્કાર થાઓ. (પરમમંગળ સ્વરૂપે) શ્રી અરિહંત ભગવંતો, સિદ્ધ ભગવંતો, આચાર્ય -ભગવંતો, ઉપાધ્યાય ભગવંતો અને સાધુ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ.

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ઘચ્-છામો અણુ-સદ્-ધિમ્ ,
નમો ખમા-સમ-ણા-ણમ્ ;
નમોર્-હત્-સિદ્-ધા-ચાર્- યો પાધ્યાય-
સર્-વ-સાધુ-ભ્યઃ ॥

પદાનુસારી અર્થ

અમે ગુરુ આજ્ઞાને ઘચ્છીએ છીએ,
નમસ્કાર થાઓ ક્ષમાશ્રમણોને.
અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને
સર્વ સાધુભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ.

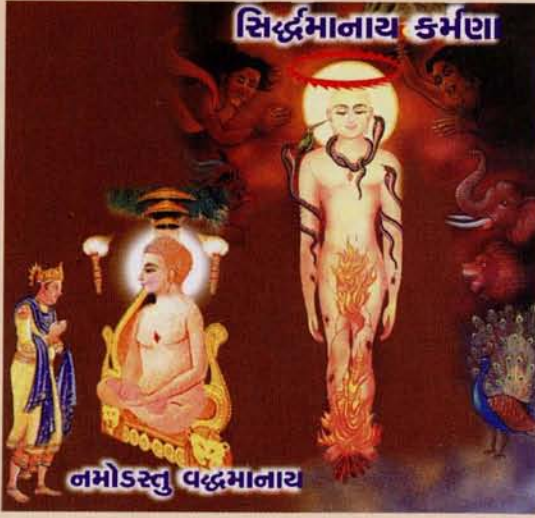
છંદનું નામ: અનુષ્ટુપ્; રાગ=દર્શનં દેવદેવસ્ય (પ્રભુ સ્તુતિ)

નમોડસ્તુ વર્ધમાનાય,
સ્પર્ધમાનાય કર્મણા ।
તજજયા-વાપ્ત-મોક્ષાય,
પરોક્ષાય કુતીર્થિનામ્ ॥૧॥

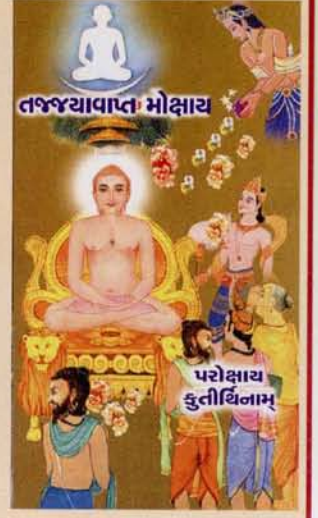
નમો-સ્તુ વર્-ધ-માના-ય,
સ્પર્-દ્ધ-માના-ય કર્-મણા ।
તજ્-જયા-વાપ્-ત-મોક્-ષાય,
પરોક્-ષાય કુતીર્-થિનામ્ ॥૧॥

શ્રી મહાવીર સ્વામીને નમસ્કાર થાઓ,
૧. કર્મની સાથે સ્પર્ધા કરનાર,
૨. તે (કર્મ)ને જીતીને મોક્ષ પામેલા, વળી
૩. મિથ્યાત્વીઓની દૃષ્ટિથી દૂર એવા. ૧.

અર્થ :- કર્મની સાથે સ્પર્ધા કરનાર અને તે કર્મને જીતીને મોક્ષને પામેલા અને મિથ્યાદૃષ્ટિની દૃષ્ટિથી દૂર એવા શ્રી વર્ધમાન (મહાવીર) સ્વામીને નમસ્કાર થાઓ. ૧.

‘નમોડસ્તુ વર્ધમાનાય’ બોલતાં, અષ્ટ પ્રાતિહાર્ય યુક્ત શ્રી પ્રભુને જોઈ શિર નમાવી વંદન કરવું ‘સ્પર્ધમાનાય કર્મણા’ બોલતાં, પ્રભુને કર્મ સાથે લડતા અર્થાત્ કર્મના ઉપદ્રવ (દા.ત. દુષ્ટ દેવથી મસ્તકે ઠોકાતું કાળચક્ર, સિંહ વાઘના આક્રમણ-સર્પદંશ, પગ વચ્ચે અગ્નિ આદિ) વખતે અણનમ ચિત્તસમાધિથી ઉભેલા જોવાના. ‘તજજયાવાપ્ત મોક્ષાય’ બોલતાં એ ઉપદ્રવોમાં અદ્ભુત ઉપશમ-સમતા રાખી કર્મધ્વંસ કરી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરતા જોવાના. ‘પરોક્ષાય..’ બોલતાં, મિથ્યાદર્શનીઓ પ્રભુથી મોં ફેરવી લેતા, પ્રભુને જોઈ નહિ શકતા હોય એવા પ્રભુ જોવાના. ૧.

છંદનું નામ: ઔપચ્યન્દસિક. રાગ: વંદેમાતરમ્-સુજલામ્-સુફલામ્” (દેશ-ગીત)

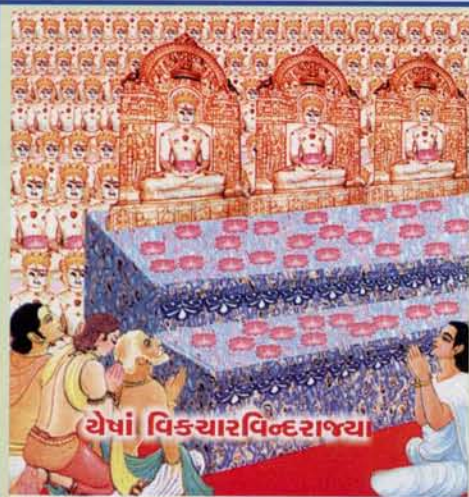
યેષાં વિકચાર-વિંદ-રાજયા,
જયાય: કમ-કમલાવલિં દધત્યા ।

સદશૈરિતિ સંગતં પ્રશસ્યં,

કથિતં સન્તુ શિવાય તે જિનેન્દ્રા: ॥૨॥

યેષામ્-વિકચાર-વિન્-દ-રાજ્-યા,
જયા-ય: -કમ-કમલા-વલિમ્
-દધત્-યા ।
સદ્-દૃશૈ-રિતિ સદ્-ગતમ્
-પ્ર-શ-સ્-યમ્,
કથિ-તમ્ સન્-તુ શિવાય-
તે જિ-નેન્-દ્રા: ॥૨॥

ખીલેલા કમળોની શ્રેણીથી જે તીર્થંકરોના વખાણવા લાયક ચરણરૂપ કમળની શ્રેણી તેને ધારણ કરે છે, તેથી સરખાની સાથે સરખાનું મળવું, એ ઘણું વખાણવા લાયક - કહેલું છે, તેવા જિનેશ્વરો મોક્ષને માટે થાઓ. ૨.

‘યેષાં વિકચાર..’ બોલતાં આપણી સામે અનંતા તીર્થંકર દેવ છે, એમના ચરણ કમળ આગળ કમળોની પંક્તિ છે, એની અપેક્ષાએ પ્રભુ ચરણ કમળ પંક્તિ અધિક સુંદર છે, છતાં કમળ તરીકે બંને સમાન હોઈ કમળપંક્તિ બોલે છે કે ‘સમાનની સાથેનો અમારો યોગ પ્રશંસનીય છે.’ આવા પ્રભુ શિવ-મોક્ષ કલ્યાણ માગવાનું. ૨.

અર્થ :- જે (જિનેશ્વરો)ની વખાણવા લાયક ચરણકમળની શ્રેણીને ધારણ કરતી, એવી વિકસ્વર કમળોની શ્રેણીનું સરખાની સાથે મળવું, તે વખાણવા લાયક કહેલું છે. તે જિનેશ્વરો મોક્ષને માટે થાઓ. ૨.

છંદનું નામ: વંશસ્થ. રાગ: 'કલ્લાણ કંદં, પઠમં જિણિંદં' (પંચજિન સ્તુતિ સુત્ર)

કધાય-તાપા-દિત-જંતુ-નિવૃત્તિ,

કરોતિ ચો જૈન-મુંખાંબુદોદ્ગત: ।

સ શુક્ર-માસોદ્-ભવ-વૃષ્ટિ-સન્નિભો,

દધાવુ તુષ્ટિ મયિ વિસ્તરો ગિરામ્ ॥૩॥

કધાય-તાપાર્-દિ-ત-જન્-તુ નિર્-વૃત્તિમ્,

કરો-તિ ચો જૈન-મુખામ્-બુદોદ્-ગત: ।

સ શુક્ર-માસોદ્-ભવ વૃષ્-ટિ સન્-નિભો,

દધાવુ વૃષ્-ટિમ્ મયિ વિસ્-તરો ગિરામ્ ॥૩॥

કધાય રૂપ તાપથી પીડાયેલા એવા
પ્રાણીને શાંતિ-

કરે છે. જે જિનેશ્વરના મુખરૂપી-
મેઘમાંથી નીકળેલો

અને જેઠ માસમાં ઉત્પન્ન થયેલ
વરસાદ જેવો-

(સિદ્ધાંતરૂપ) વાણીનો વિસ્તાર
મારા વિષે સંતોષ કરો. ૩.

‘કધાયતાપા...’
બોલતાં, પ્રભુ દેશના
દે છે, તે મુખ વાદળ,
અને એ માંથી
નીકળતી વાણી જાણે
વૃષ્ટિ, એ શ્રોતા પર
પડી એમના કધાય-
તાપને શાંત કરી દે
છે. જેઠનો વરસાદ
ભૂમિને કેવી ઠંડીગાર
કરી દે ? ૩.

અર્થ :- જે જિનેશ્વરોના મુખરૂપી મેઘથી

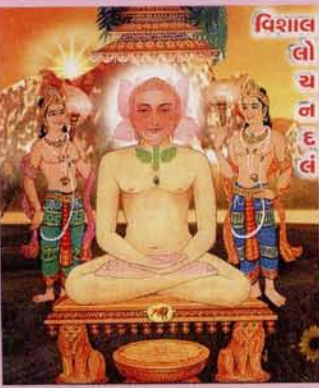
નિકળેલો વાણીનો વિસ્તાર કધાયરૂપ તાપથી
પીડાયેલા પ્રાણીઓને શાંત કરે છે (વળી) જે જેઠ
માસમાં ઉત્પન્ન થયેલ વરસાદ જેવો છે, તે
(સિદ્ધાંતરૂપ) વાણીનો વિસ્તાર મારા વિષે સંતોષ
કરો. ૩.

અશુદ્ધ

જયાય કમકમલાવલિં
સદ્રશૈરિતિ
જન્તુ નિવૃત્તિ
વૃષ્ટિ સન્નિભો

શુદ્ધ

જયાય: કમકમલાવલિં
સદ્રશૈરિતિ
જન્તુ નિવૃત્તિ
વૃષ્ટિ સન્નિભો

વિશાલ લોચન... બોલતા
ભગવાનનું મુખ કમળ
જોવું, જેમાં બે નેત્ર પાંદડા
સમાન અને દાંતમાં
ઉછળતા કિરણ પરાગ
જેવા જોવાના.૧.

ચેષાભિષેક... બોલતા
પૂર્વ પૂર્વ કાળની અનંત
મેરુ - અવસ્થા પર
અનંત પ્રભુને ઈન્દ્ર
જન્માભિષેક કરતા
જોવાના, અને એ
એ ના. અનંદ દ
આનંદમાં સ્વર્ગ સુખને
તૃણથી પણ તુચ્છ
માનતા જોવાના. ૨.

કલંક નિર્મુક્ત... બોલતા, દુનિયાનો ચંદ્ર તો કલંકિત અને
પૂર્ણતા છોડી નાનો થનારો, તથા રાહુના મોંમાં ગળાતો ને
અસ્ત પામતો છે, ત્યારે જિનેશ્વર ભાષિત આગમોરૂપી ચંદ્ર
નિષ્કલંક છે, કદી પૂર્ણતાને છોડતો નથી, તથા કુતર્કરૂપી
રાહુના ડોકાને ગળી જઈ સાફ કરનારો અને સદા ઉદય જ
પામનારો છે, તેમજ સુબુદ્ધ (વિશુદ્ધ બુદ્ધિના ધણી) દેવ-
માનવોથી વંદાયેલ છે. ૩.

ફક્ત પુરુષો માટે
પ્રતિક્રમણ વખતે
બોલતી વેળાની મુદ્રા.

અપવાદિક મુદ્રા.

૪૧ 'શ્રી વિશાલ-લોચન-દલં સૂત્ર'

આદાન નામ :	શ્રી વિશાલ-લોચન-દલં સૂત્ર
ગોણ નામ :	પ્રભાત કાળની વીરસ્તુતિ
ગાથા :	૩
પદ :	૧૨
સંપદા :	૧૨
ગુરુ અક્ષર :	૨૩
લઘુ અક્ષર :	૧૦૧
સર્વ અક્ષર :	૧૨૪

આ સ્તુતિને પૂર્વમાંથી ઉદ્ધૃત કરેલ હોવાથી સ્ત્રીઓ આ સ્થાને 'સંસાર દાવાનલ'ની પ્રથમ ત્રણ ગાથા બોલે

વિષય :

આ પ્રભાતિક સ્તુતિ (છ આવશ્યક પછી)માં ગુણગણ-ગર્ભિત સ્તવના સાથે પ્રાર્થના છે.

છંદનું નામ:અનુષ્ટુપ્ • રાગ: દર્શનં દેવદેવસ્ય....(પ્રભુ સ્તુતિ)

મૂળ સૂત્ર

વિશાલ-લોચન-દલં,
પ્રોધદ્-દંતાંશુ-કેસરમ્ ।

પ્રાત-વીર-જિનેન્દ્રસ્ય,
મુખ-પદ્મં પુનાતુ વ: ॥૧॥

અર્થ :- વિશાળ નેત્રરૂપી કમળ છે જેમાં એવું, પ્રકાશમાન દાંતના કિરણરૂપી કેસરાઓવાળું એવું શ્રી વીર વિભુનું મુખકમળ પ્રભાત સમયે તમને પવિત્ર કરો. ૧.

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

વિશાલ-લોચન-દલમ્,
પ્રોદ્-યદ્-દન્-તાન્-શુ-કેસ-રમ્ ।

પ્રાતર્-વીર-જિનેન્-દ્ર-સ્ય,
મુખ-પદ્-મમ્ પુનાતુ વ: ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

વિશાળ નેત્રરૂપી પત્ર છે જેમાં એવું,
પ્રકાશમાન દાંતના કિરણરૂપી કેસર છે-
(સુગંધના કણિયા) છે એવું,
પ્રભાત સમયે શ્રી વીર જિનેશ્વરનું
મુખરૂપી કમળ તમને પવિત્ર કરો. ૧.

છંદનું નામ: ઔપચ્ચન્દસિક • રાગ- "વંદે માતરમ્ સુજલામ્ સુફલામ્"....(દેશગીત)

યેષા-મભિષેક કર્મ કૃત્વા,
મતા હર્ષ-ભરાત્ સુખં સુરેન્દ્રા: ।
તૃણમપિ ગણયન્તિ નૈવ નાકં,
પ્રાત: સન્તુ શિવાય તે જિનેન્દ્રા: ॥૨॥

યેષા-મભિ-ષેક-કર્-મ કૃત્-વા,
મત્-તા હર્-ષ-ભરાત્-સુખમ્ સુરેન્-દ્રા: ।
તૃણ-મપિ ગણ-યન્-તિ નૈ-વ નાકમ્,
પ્રાત: સન્-તુ શિવાય તે જિનેન્-દ્રા: ॥૨॥

જે જિનેશ્વરોનું સ્નાન કર્મ કરીને,
હર્ષના સમૂહથી ઉન્મત થયેલા એવા દેવેન્દ્રો
સ્વર્ગના સુખને તણખલા તુલ્ય પણ ગણતા નથી
તે જિનેન્દ્રો પ્રભાત સમયે અમને મોક્ષને માટે
થાઓ. ૨.

અર્થ :- જે (જિનેશ્વરો)ના અભિષેક (સ્નાન કર્મ) કાર્યને કરીને, હર્ષના સમૂહથી ઉન્મત થયેલા એવા દેવેન્દ્રો, દેવલોક સંબંધી સુખને તૃણ (ઘાસ) સમાન પણ ગણતા નથી, તે જિનેન્દ્રો પ્રભાત સમયે મોક્ષ માટે થાઓ. ૨.

છંદનું નામ: વંશસ્થ • રાગ: કલ્લાણકંદં પટમં જિણિંદં...(પંચજિન સ્તુતિ)

કલંક નિર્મુક્ત-મમુક્ત-પૂર્ણતં,
કુતર્ક રાહુ-ગ્રસનં સદોદયમ્ ।

અપૂર્વચંદ્ર જિનચંદ્ર-ભાષિતં,

દિનાગમે નૌમિ બુદ્ધૈ-
નમસ્કૃતમ્ ॥૩॥

ક-લક-ક-નિર્-મુક્-ત મ-મુક્-ત-
પૂર્-ણ-તમ્,
કુતર્-ક રાહુ-ગ્રસ-નમ્ સદો-દયમ્ ।

અ-પૂર્-વ ચન્-દ્રમ્ જિન-ચન્-દ્ર-
ભાષિ-તમ્,
દિના-ગમે-નૌમિ-બુદ્ધૈર્-
-નમસ્-કૃતમ્ ॥૩॥

(૧)કલંકથી રહિત અને (૨) જેની પૂર્ણતા મુંકાણી થતી એવું એટલે કે સંપૂર્ણ-
(૩)કુતર્કવાદી રૂપ રાહુને ભક્ષણ કરનાર
અને (૪) સદા ઉદય પામેલા-
(૫)અપૂર્વ ચંદ્રરૂપ જિનચંદ્રના આગમને

વળી (૬) પંડિતોથી નમસ્કાર કરાયેલા, -
એવા જિનેશ્વરોએ કહેલા આગમને હું
પ્રભાત સમયે નમસ્કાર કરું છું. ૩.

અશુદ્ધ

પ્રોધદ્ દંતાંશુ
પ્રણમપિ
અપૂર્વચંદ્ર
બુદ્ધૈ નમસ્કૃતમ્

શુદ્ધ

પ્રોધદ્-દંતાંશુ
તૃણમપિ
અપૂર્વચંદ્ર
બુદ્ધૈ નમસ્કૃતમ્

અર્થ :- (૧) કલંકથી રહિત, (૨) જેની પૂર્ણતા મુંકાણી નથી એવું (એટલે કે સંપૂર્ણ),
(૩) કુતર્કવાદી (અન્ય દર્શની) રૂપ રાહુને ભક્ષણ કરનાર, (૪) હંમેશા ઉદય પામેલ,
(૫) અપૂર્વ ચંદ્ર સમાન અને (૬) પંડિતોથી નમસ્કાર કરાયેલ એવા શ્રી જિનેશ્વર
ભગવંતોના આગમને હું પ્રભાત સમયે નમસ્કાર કરું છું. ૩.

પ્રતિક્રમણ વખતે
બોલવાની મુદ્રા.

અપવાદિક મુદ્રા.

૪૨ 'શ્રી વરકનક સૂત્ર'

આદાન નામ :	શ્રી વરકનક સૂત્ર
ગોણ નામ :	એકસો સિતેર જિનસ્તુતિ
ગાથા :	૧
પદ :	૪
સંપદા :	૪
ગુરુ અક્ષર :	૪
લઘુ અક્ષર :	૪૦
સર્વ અક્ષર :	૪૪

વિષય :
ઉત્કૃષ્ટ કાળે
વિહરતાં ૧૭૦
જિનેશ્વરો વર્ણ
અનુસાર
સ્તવેલા છે.

છંદનું નામ: ગાહા; રાગ: જિણજન્મસમયે મેરુસિહરે.... (સ્નાત્ર પૂજા)

મૂળ સૂત્ર વર-કનક-શંખ-વિદ્રુમ- મરકત-ધન-સન્નિભં-વિગત-મોહમ્ । સપ્તિ-શતં જિનાનાં, સર્વામર-પૂજિતં વંદે ॥૧॥	ઉચ્ચારણમાં સહાયક વર-કનક-શંખ-વિદ્રુ-રુમ, મર-કત-ધન-સન્-નિભમ્-વિગત-મોહમ્ । સપ્-તતિ-શતમ્ જિના-નામ્, સર્-વા-મર-પૂજિ-તમ્ વન્-દે ॥૧॥	પદાનુસારી અર્થ ઉત્તમસુર્વણ, શંખ, પરવાળા, નીલમ, મેઘ જેવા રંગવાળા, મોહરહિત- એકસોને સિતેર તીર્થકરોને સર્વ દેવતાઓથી પૂજાયેલાને હું વંદન કરું છું. ૧
અર્થ :- ઉત્તમ સુવર્ણ, શંખ, પરવાળા, નીલમ, અને મેઘ જેવા (વર્ણવાળા) મોહ રહિત, સર્વ દેવતાઓથી પૂજાયેલ એકસો ને સિતેર તીર્થકર ભગવંતોને (આ અવસર્પિણીમાં બીજા શ્રી અબ્રુતનાથ ભગવાનના સમયમાં ૧૭૦ જિનેશ્વર દેવો વિહરતા હતા) હું વંદન કરું છું. ૧. (સાચંકાલીન પ્રતિક્રમણમાં છ આવશ્યક પૂર્ણ થયા પછી 'ભગવાન્હં' આદિ પંચ પરમેષ્ઠિને વંદન કરતા પહેલાં આ સૂત્ર સામુહિક બોલાય છે)		

૪૩ 'શ્રી ભવનદેવતાની સ્તુતિ'

આદાન નામ :	શ્રી જ્ઞાનાદિ ગુણ સૂત્ર
ગોણ નામ :	ભવનદેવતા સ્તુતિ
ગાથા :	૧
પદ :	૪
સંપદા :	૪
ગુરુ અક્ષર :	૨(૪)
લઘુ અક્ષર :	૩૫(૪૭)
સર્વ અક્ષર :	૩૭(૫૧)

વિષય :
સ્વાધ્યાય-સંયમરત
એવા મુનિ
મહારાજને
ભવનદેવી કલ્યાણ
કરે, તેવી પ્રાર્થના
કરેલ છે.

મૂળ સૂત્ર ભવણદેવયાએ કરેમિ કાઉસ્સગગમ્, અન્નત્ય.....	ઉચ્ચારણમાં સહાયક ભ-વણ-દેવ-યાએ કરે-મિ કાઉસ્-સગ્-ગમ્-અન્-નત્-થ.....	પદાનુસારી અર્થ ભવનદેવીની આરાધવા માટે હું કાઉસ્સગગ કરું છું.
છંદનું નામ: ગાહા; રાગ: જિણજન્મસમયે મેરુસિહરે.... (સ્નાત્ર પૂજા)		
જ્ઞાનાદિ-ગુણ-યુતાનાં, નિત્યં સ્વાધ્યાય-સંયમ-રતાનામ્ । વિદધાતુ ભવન દેવી, શિવં સદા સર્વ-સાધૂનામ્ ॥૧॥	જ્ઞાના-દિ-ગુણ-યુતા-નામ્, નિત્-યમ્ સ્વા-ધ્યા-ય-સંયમ-રતા-નામ્, વિ-દધા-તુ ભવ-ન-દેવી, શિવમ્ સદા સર્-વ-સાધૂ-નામ્ ॥૧॥	જ્ઞાનાદિગુણોથી યુક્ત (અને) હંમેશાં સ્વાધ્યાય અને સંયમમાં મગ્ન, ભવનદેવી કરો.. (એવા) સર્વ સાધુઓનું સદા કલ્યાણ. ૧.
અર્થ :- ભવનદેવતાની આરાધના (સ્મરણ) માટે કાયોત્સર્ગ કરું છું. જ્ઞાનાદિ ગુણોથી યુક્ત અને હંમેશાં વાયનાદિ પંચવિદ્ય સ્વાધ્યાયમાં મગ્ન અને સંયમમાં સદા આશક્ત (મશ્ગુલ) એવા સર્વ સાધુભગવંતોને ભવનદેવી સદા કલ્યાણને માટે થાઓ. ૧.		
★ આ સ્તુતિ પદ્મી-ચૌમાસી-સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ વખતે દેવસિંધ પ્રતિક્રમણમાં 'સુઅદેવયા ભગવર્ધ' ના સ્થાને બોલાય છે અને પૂ. મહાત્માઓ એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને સંથારો કરે, ત્યારે પણ 'સુઅદેવયા ભગવર્ધ' ના સ્થાને આ સ્તુતિ બોલતા હોય છે.		

‘પ્રતિક્રમણ વખતે જિનમુદ્રામાં સાંભળતી વેળાની મુદ્રા’
‘પ્રતિક્રમણ વખતે યોગ મુદ્રામાં બોલતી વેળાની મુદ્રા’

૪૪ ‘શ્રી ક્ષેત્ર દેવતા સ્તુતિ’

આદાન નામ : શ્રી યસ્થા: ક્ષેત્રં સ્તુતિ
ગોણ નામ : શ્રી ક્ષેત્ર દેવતા સ્તુતિ
ગાથા : ૧
પદ : ૪
સંપદા : ૪
ગુરુ અક્ષર : ૩(૫)
લઘુ અક્ષર : ૨૯(૪૦)
સર્વ અક્ષર : ૩૨(૪૫)

વિષય :
જે ક્ષેત્રને આશ્રયીને મુનિ મહારાજ સંયમસાધના કરતાં હોય, તે ક્ષેત્ર દેવતા સુખ આપનારા થાઓ, તેવી પ્રાર્થના.

મૂળ સૂત્ર

ખિત્-દેવયાએ કરેમિ-
કાઉસ્સગ્ગાં, અન્નત્ય.....

અર્થ :- ક્ષેત્ર દેવતાની આરાધના (સ્મરણ) માટે હું કાઉસ્સગ્ગા (કાયોત્સર્ગ) કરું છું.

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ખિત્-ત-દેવ-યાએ-કરેમિ-
કા-ઉસ્-સગ્-ગમ્, અન-નત્-થ.....

પદાનુસારી અર્થ

ક્ષેત્ર દેવતાની આરાધના માટે હું કાયોત્સર્ગ કરું છું.

છંદનું નામ: ગાહા; • રાગ: જિણજન્મસમયે મેરુસિહરે.... (સ્નાત્ર પૂજા)

યસ્થા: ક્ષેત્રં સમાશ્રિત્ય,
સાધુભિ: સાધ્યતે ક્રિયા ।
સા ક્ષેત્ર-દેવતા નિત્યં,
ભૂયાન્ન: સુખ-દાયિની ॥૧॥

યસ્-યા: ક્ષે-ત્રમ્ સમા-શ્રિ-ત્ય,
સાધુ-ભિ: સા-ધ્ય-તે ક્રિયા ।
સા ક્ષેત્ર દેવતા નિત્-યમ્,
ભૂ-યાન્-ન: સુખ-દાયિની ॥૧॥

જે ક્ષેત્રને આશ્રયીને (અંગીકાર કરીને) સાધુ ભગવંતો વડે ક્રિયા સધાય છે, હંમેશાં તે ક્ષેત્ર દેવતા, અમને સુખ આપનારી થાઓ. ૧.

અર્થ :- જેના ક્ષેત્રને આશ્રયીને (અંગીકાર કરીને) સાધુ ભગવંતો દ્વારા (તપ-સંયમ-સ્વાધ્યાય રૂપ ધર્મ) ક્રિયા સધાય છે. તે (ક્ષેત્રની અધિષ્ઠાયક સમ્યગ્દૃષ્ટિ) ક્ષેત્ર દેવતા હંમેશાં અમને સુખ આપનારી થાઓ. ૧.

● આ સ્તુતિ પડખી, ચૌમાસી અને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણમાં દેવસિંહ પ્રતિક્રમણ વખતે ‘જિસે ખિત્તે સાહૂ’ ના સ્થાને બોલાય છે. અને પૂ. મહાત્માઓ એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને સંથારો કરે ત્યારે પણ ‘જિસે ખિત્તે સાહૂ’ ના સ્થાને આ સ્તુતિ બોલતા હોય છે.

પ્રતિક્રમણ વખતે સાંભળતી વેળાની મુદ્રા.

૪૫ ‘શ્રી અઢાઈજજેસુ સૂત્ર’

આદાન નામ : શ્રી અઢાઈજજેસુ સૂત્ર,
ગોણ નામ : શ્રી મુનિવંદન સૂત્ર
ગાથા : ૨
પદ : ૮
સંપદા : ૮
ગુરુ અક્ષર : ૧૩
લઘુ અક્ષર : ૭૨
સર્વ અક્ષર : ૮૫

વિષય :
અટીદીપમાં રહેલ અટાર હજાર શીલાંગ-રથ ધરનાર સર્વ સાધુ ભગવંતોને વિવિધ ગુણ સ્મરણ કરી વંદના.

છંદનું નામ: ગાહા; • રાગ: જિણજન્મસમયે મેરુસિહરે.... (સ્નાત્ર પૂજા)

મૂળ સૂત્ર

અઢાઈજજેસુ દીવસમુદેસુ,
પનરસસુ કમ્મભૂમિસુ ।
જાવંત કે વિ સાહૂ,
રયહરણ-ગુચ્છ-પડિગ્ગહ ધારા ॥૧॥

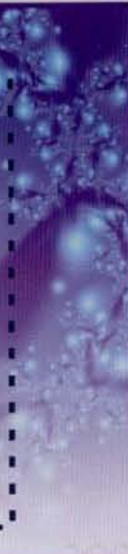
ઉચ્ચારણમાં સહાયક

અડ્-ટા-ઈજ્-જેસુ દી-વસ-મુદ્-દેસુ,
પન-રસ-સુ કમ્-મ-ભૂમિ-સુ ।
જા-વન્-ત કે વિ-સાહૂ,
રય-હરણ-ગુચ્-છ-પડિગ્-ગહ-ધારા ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

અટીદીપ અને બે સમુદ્ર સંબંધી પંદર કર્મભૂમિને વિષે-
જેટલા કોઈ પણ સાધુઓ રજોહરણ, ગુચ્છક અને પાત્રાને ધારણ કરનારા. ૧.

અર્થ :- અટીદીપ અને બે સમુદ્ર સંબંધી પંદર કર્મભૂમિને વિષે જે કોઈ પણ સાધુ ભગવંતો રજોહરણ (ઓઘો), ગુચ્છક (પાત્રાની ઝોળી ઉપર-નીચે બંધાય તે) અને પાત્રા (આદિ)ને ધારણ કરનારા. ૧.

પંચ-મહવ્ય-ધારા,
અઙ્ગરસ-સહસ્સ-સીલંગ-ધારા ।

અઙ્ગુયા-ચાર-ચરિતા,
તે સવ્વે સિરસા મણસા,
મત્થએણ વંદામિ ॥૨॥

અર્થ :- પાંચ મહાવ્રતને ધારણ કરનાર, અઢારહજાર શીલના અંગ ને ધારણ કરનાર, તથા સંપૂર્ણ આચારરૂપ ચારિત્રવાળા, તે સર્વ ને હું મસ્તકથી અને મનથી વંદન કરું છું. ૨.

★ આ સૂત્ર શ્રાવક-શ્રાવિકાગણે દેવસિઅ-રાઈઅ પ્રતિક્રમણમાં છ આવશ્યક પૂર્ણ થયા પછી ‘ભગવાનહં’ આદિ પંચપરમેષ્ઠિને વંદના કર્યા પછી બોલવાનું હોય છે. વડીલ ભાગ્યશાળી સૂત્ર ઉચ્ચારે (અન્યો સાંભળે) ત્યારે સર્વે જમણા હાથની હથેળી ચરવળા/કટાસણા ઉપર ચત્તી સ્થાપન કરે, તેવી વિધિ છે. પૂ.મહાત્માઓ ‘વંદિતુસૂત્ર’ ના સ્થાને ‘પગામ-સજાયા’ બોલે ત્યારે તેમાં ઉભા થઈ બે હાથ જોડીને (યોગમુદ્રામાં) દેવસિઅ, રાઈઅ, પક્ખી, ચૌમાસી અને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણમાં આ સૂત્ર બોલતા હોય છે.

પમ્ (પન્)-ચ મહવ્-વચ-ધારા,
અટ્-ઠા-રસ-સહસ્-સ સી-લક્-ગ-ધા-રા ।

અક્-ખુયા-ચાર-ચરિત્-તા,
તે સવ્-વે સિરસા મણ-સા,
મત્-થ-એણ વન્-દામિ ॥૨॥

પાંચ મહાવ્રતને ધારણ કરનારા,
અઢાર હજાર શીલના અંગને
ધારણ કરનાર,
સંપૂર્ણ આચારરૂપ ચારિત્રવાળા,
તે સર્વેને મસ્તકથી અને મનથી
વંદન કરું છું ૨.

ઉપયોગના અભાવે થતા અશુદ્ધ ઉચ્ચારો તેની સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારો

અશુદ્ધ

અઢાઈ જેસુ
પનરસુ
પડિગહ ધારા
પંચ મહાવચ ધારા
અઠારસ સહસ
અઙ્ગુયાચાર ચરિતા
મત્થેણ વંદામિ

શુદ્ધ

અઙ્ગઈજેસુ
પનરસસુ
પડિગ્ગહ ધારા
પંચ મહવ્વચ ધારા
અઙ્ગરસ સહસ્સ
અઙ્ગુયાચાર ચરિતા
મત્થએણ વંદામિ

આ સૂત્ર બોલતી-સાંભળતી વખતે કરવા યોગ્ય શુભ માનસિક સંકલ્પ

અઢી દ્વીપની રહેલાં માનવ ભવને સાર્થક કરનારા પૂજ્ય મહાત્માઓને નજર સમક્ષ લાવવા. તેઓના આત્મગુણ વૈભવને ઓળખવા બાહ્ય-અભ્યંતર સ્વરૂપનું નિરીક્ષણ કરવું. તેમાં વળી રજોહરણનું ધ્યાન ધરતાં ‘જીવરક્ષા માટે પૂંજી-પ્રમાર્જીને રજકણને હરવા સાથે અનાદિકાલથી આત્મા ઉપર લાગેલાં કર્મરૂપ રજકણને હરનાર એવા મહાત્માઓની કલ્પના કરવી. કાષ્ઠ (લાકડા)નાં પાત્રાની ઉપર-નીચે ઉનનો ટુકડો રાખવા દ્વારા વિશિષ્ટ જયણાનું પાલન કરતા (ગુચ્છક ધરનાર) અને જિનેશ્વરોએ બતાવેલ ૪૨ દોષ રહિત આહારની ગવેષણા કરતી વખતે તે

આહાર-પાણીને ધારણ કરવા સમર્થ કાષ્ઠનાં પાત્રાથી શોભતા અને ગોચરી વાપરવા છતાં કર્મ નિર્જરા સાધતા અને અહિંસા, જૂઠ, ચોરી, મૈથુન-પરિગ્રહથી સર્વથા વિરામ પામવા માટે પાંચ મહાવ્રતને ધારણ કરતા અને જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર રૂપ પંચાચારનું સુવિશુદ્ધ પાલન કરવા સાથે શુદ્ધ નિર્વિકાર (વિકાર રહિત) હૃદય વૃત્તિને અખંડિત ધરનારા એવા મહાત્માઓને વાંદવા તેમજ (મન-વચન-કાયા=) ૩ યોગ .. (કરણ-કરાવણ-અનુમોદન=) X ૩ કરણ = ૯ X ૪

(આહાર, ભય, મૈથુન-પરિગ્રહ) સંજ્ઞા= ૩૬ X ૫ ઇન્દ્રિયો (સ્પર્શનેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય અને શ્રોતેન્દ્રિય)=૧૮૦ X ૧૦ પૃથ્વીકાયાદિ (પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય અને અજીવ)= ૧૮૦૦ X ૧૦ યતિધર્મ (= ક્ષમા, નમ્રતા, સરળતા, મુક્તિ (સંતોષ), તપ, સંયમ, સત્ય, શૌચ, અર્કિચન અને બ્રહ્મચર્ય)= ૧૮,૦૦૦ (અઢાર હજાર) શીલના અંગને ધારણ કરનાર એવા પૂ.મહાત્માઓને મનથી અને મસ્તકથી ભાવપૂર્વક વંદના કરવી જોઈએ.’

પ્રતિક્રમણ વખતે
જિનમુદ્રામાં
સાંભળવાની મુદ્રા

પ્રતિક્રમણ વખતે
યોગમુદ્રામાં
બોલવાની મુદ્રા

૪૬ 'શ્રી લઘુશાંતિ સ્તવ સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી શાંતિં શાન્તિ
નિશાન્તમ્ સૂત્ર
ગોણ નામ : શ્રી શાંતિ જિન સ્તુતિ
ગાથા : ૧૯
પદ : ૭૬
સંપદા : ૭૬

વિષય :

શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની
સ્તવના વિવિધ વિશેષણોથી
કરીને ક્ષુદ્રોપદ્રવાદિની
શાન્તિ માટે પ્રાર્થના કરેલ છે.

છંદનું નામ: ગાહા; રાગ = જિણજન્મસમયે મેરુસિહરે.... (સ્નાત્ર પૂજા)

મૂળ સૂત્ર

શાન્તિં શાન્તિ નિશાન્તં,
શાન્તં શાન્તા શિવં નમસ્કૃત્ય ।

સ્તોતુ: શાન્તિ નિમિત્તં,
મંત્રપદૈ: શાંતયે સ્તૌમિ ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

શાન્-તિમ્ શાન્-તિ નિ-શાન્-તમ્,
શાન્-તમ્ શાન્-તા- શિવમ્-નમસ્-કૃત્ય ।

સ્તો-તુ:-શાન્-તિ-નિમિત્-તમ્,
મન્-ત્ર-પદૈ: શાન્-તયે સ્તૌ-મિ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

શાંતિના સ્થાન ભૂત એવા શાંતિનાથ ભગવાનને
રાગ-દ્વેષ રહિત, વળી જેનાથી ઉપદ્રવો શાંત
થાય છે એવા (શ્રી શાંતિનાથ) ને નમસ્કાર કરીને
સ્તુતિ કરનારની શાંતિના કારણે
શાંતિને માટે મંત્રોના પદોથી (શ્રી શાંતિનાથની)
હું સ્તુતિ કરું છું. ૧.

અર્થ :- શાંતિના સ્થાન રૂપ, રાગ-દ્વેષ વિનાના, જેનાથી ઉપદ્રવો શાન્ત થયા છે એવા, શ્રી શાન્તિનાથને નમસ્કાર કરીને
સ્તુતિ કરનારની શાન્તિ માટે હું મંત્રપદોથી શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની સ્તુતિ કરું છું. ૧.

ઓમિતિ નિશ્ચિત-વચસે,
નમો નમો ભગવતેઽર્હતે પૂજામ્ ।

શાન્તિ-જિનાય જયવતે,
યશસ્વિને સ્વામિને દમિનામ્ ॥૨॥

અર્થ :- ઐશ્વર્યવર્ધના પૂજાને યોગ્ય, રાગ-દ્વેષને જિતનારા, યશવાળા અને
મુનિઓના સ્વામી એવા શ્રી શાંતિનાથને વારંવાર નમસ્કાર થાઓ. ૨.

ઓમિ-તિ નિશ્-ચિત-વચસે,
નમો નમો ભગ-વ-તેર્હ-તે પૂજામ્ ।

શાન્-તિ-જિના-ય જય-વતે,
યશસ્-વિને સ્વા-મિને દમિ-નામ્ ॥૨॥

ૐ, એ પ્રમાણેના નિશ્ચિત વચનવાળા
વળી પૂજાને યોગ્ય એવા ભગવંતને
વારંવાર નમસ્કાર થાઓ.
રાગ-દ્વેષને જીતનાર એવા શ્રી શાંતિનાથને
યશવાળા અને મુનિઓના સ્વામી. ૨.

સકલા-તિશેષક-મહા-
સંપત્તિ-સમન્વિતાય શસ્ત્રાય ।
ત્રૈલોક્ય પૂજિતાય ચ,
નમો નમ: શાન્તિદેવાય ॥૩॥

અર્થ :- સમસ્ત (ચોત્રીશ) અતિશય રૂપ મહાસંપત્તિથી યુક્ત, પ્રશંસા કરવા યોગ્ય અને ત્રણે લોકના જીવો વડે પૂજાયેલા એવા
શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનને વારંવાર નમસ્કાર થાઓ. ૩.

સક-લા-તિશે-ષક-મહા-
સમ્-પત્-તિ-સમન્-વિતાય શસ્-ત્રાય ।
ત્રૈલોક્-ય-પૂ-જિતાય ચ,
નમો-નમ: શાન્-તિ-દેવાય ॥૩॥

સંપૂર્ણ ચોત્રીશ અતિશયરૂપ, મોટી
સંપત્તિએ સહિત પ્રશંસવા યોગ્ય,
વળી ત્રણલોકના જીવોથી પૂજિત એવા-
શ્રી શાંતિનાથદેવને વારંવાર નમસ્કાર થાઓ. ૩.

સર્વામર સુસમૂહ-
સ્વામિક સંપૂજિતાય ન(નિ) જિતાય ।

ભુવન-જન-પાલનોદત-

તમાય સતતં નમસ્તસ્મૈ ॥૪॥

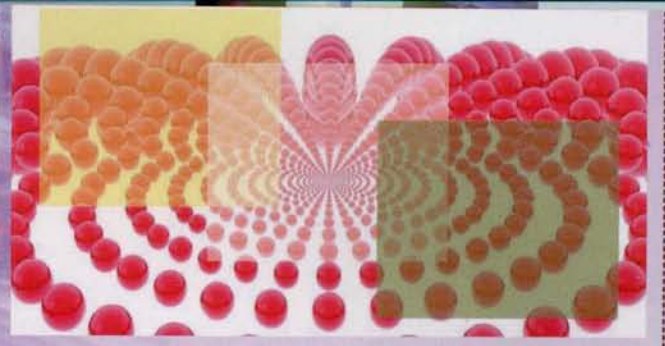
અર્થ :- સર્વ દેવતાઓના સુંદર સમુદાયના સ્વામીઓ (ચોસઠ ઈન્દ્રો)થી સારી રીતે પૂજાયેલ, દેવતાઓથી પણ ન જિતાયેલ,
ત્રણ ભુવનના જીવોનું પાલન કરવામાં અત્યંત સાવધાન એવા શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનને હંમેશાં (નિરંતર) નમસ્કાર થાઓ. ૪.

સર્-વા-મર-સુ-સમૂ-હ-
સ્વા-મિક-સમ્-પૂજિતાય ન-જિતાય ।

ભુવન-જન-પાલ-નો-દ(દય)-ત-

તમા-ય સત-તમ્ નમસ્-તસ્-મૈ ॥૪॥

સર્વ દેવતાઓના સુંદર સમૂહ સહિત
તેમના સ્વામી ચોસઠ ઈન્દ્રોથી પૂજાયેલા
વળી દેવતાઓથી પણ ન જિતાયેલા,
તથા ત્રણ ભુવનના માણસોનું પાલન
કરવામાં ઘણા સાવધાન
એવા શ્રી શાંતિનાથને હંમેશાં નમસ્કાર થાઓ ૪.

સર્વ-દુરિતૌ-ઘ-નાશન-કરાય,
સર્વાશિવ-પ્રશમનાય ।
દુષ્ટ-ગ્રહ-ભૂત-પિશાચ-
શાકિનીનાં પ્રમથનાય ॥૫॥

સર્-વ-દુરિ-તૌ-ઘ-નાશ-ન-કરા-ય,
સર્-વા-શિવ-પ્રશમ-નાય ।
દુષ્-ટ ગ્રહ-ભૂત-પિશા-ચ-
શાકિ-ની-નામ્ પ્રમ-થ-નાય ॥૫॥

સર્વ પાપના સમૂહનો નાશ કરનારા,
સર્વ ઉપદ્રવોને પ્રકૃષ્ટપણે શાંત કરનારા.
ખરાબ ગ્રહ-ભૂત અને પિશાચ
તથા ઉપદ્રવોનો નાશ કરનારા એવા. ૫.

અર્થ :- સર્વપાપના સમૂહનો નાશ કરનાર, સર્વ ઉપદ્રવોને પ્રકૃષ્ટપણે શાંત કરનાર, ખરાબ (દુષ્ટ) ગ્રહ, ભૂત, પિશાચ અને શાકિનીઓના (ઉપદ્રવોનો) નાશ કરનાર (એવા શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનને નમસ્કાર થાઓ.) ૫.

યચ્ચેતિ નામ-મંત્ર,
પ્રધાન-વાક્યો-પયોગ-કૃત-તોષા ।
વિજયા કુરુતે જનહિત,
મિતિ ચ નુતા નમત તં શાન્તિમ્ ॥૬॥

યસ્-ચેતિ નામ-મન્-ત્ર,
પ્ર-ધાન-વાક્-યો-પ-યોગ-કૃત-તોષા ।
વિજ-યા-કુરુ-તે-જન-હિત,
મિતિ ચ નુતા નમ-ત તમ્-શાન્-તિમ્ ॥૬॥

જે શાંતિનાથનો પૂર્વે કહેલ નામ રૂપી મંત્રથી-
પ્રધાન વાક્યના ઉપયોગથી સંતુષ્ટ થયેલી
(સ્તુતિ કરાયેલી) વિજયાદેવી લોકોનું હિત કરે છે,
તેથી તે શાંતિનાથને તમે નમસ્કાર કરો. ૬.

અર્થ :- જે શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુના પૂર્વે કહેલા નામરૂપ મંત્રથી સર્વોત્તમવચનના ઉપયોગથી કરાયી છે સંતોષ જેણીને એવી, તેમજ (આગળ કહેવામાં આવશે તે પ્રકારે) સ્તુતિ કરાયેલી વિજયાદેવી લોકોનું કલ્યાણ (હિત) કરે છે, તે શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુને તમે નમસ્કાર કરો. ૬.

ભવતુ નમસ્તે ભગવતિ !,
વિજયે સુજયે પરાપરૈરજિતે ! ।

ભવ-તુ-નમસ્-તે ભગ-વતિ !,
વિજયે ! સુજયે ! પરા-પરૈ-રજિતે ।

હે ભગવતી! તમોને નમસ્કાર થાઓ.
સારા જયવાળી અને બીજા દેવોથી નહિ
જિતાયેલી એવી હે વિજયાદેવી !
પૃથ્વીને વિષે કોઈ પણ જગ્યાએ પરાજય નહિ પામેલી
'આપ જય પામો છો!' એમ સ્તુતિ કરવાથી સ્તુતિ
કરનારને જય આપનારી એવી હે વિજયા દેવી. ૭.

અપરાજિતે ! જગત્યાં,
જયતીતિ જયાવહે ! ભવતિ ॥૭॥

અ-પરા-જિતે ! જગત્-યામ્ ,
જય-તી-તિ જયા-વહે ! ભવ-તિ ॥૭॥

અર્થ :- હે ભગવતી, વિજયાદેવી, સારા જય વાળી (સુજયાદેવી) બીજા દેવોથી નહિ જીતાયેલ (અજિતા-દેવી) અને જગતમાં પરાભવ નહિ પામેલ (અપરાજિતા-દેવી) આપ જયવંતા વર્તો છો, એમ (સ્તુતિ કરવાથી સ્તુતિ કરનારને) જય આપનારી (હે દેવી !) આપને નમસ્કાર થાઓ. ૭.

સર્વસ્થાપિ ચ સંઘસ્ય,
ભદ્ર કલ્યાણ મંગલ પ્રદે ।
સાધૂનાં ચ સદાશિવ-
સુતુષ્ટિ પુષ્ટિ-પ્રદે જુથાઃ ॥૮॥

સર્-વ-સ્થા-પિ ચ સઙ્-ઘ-સ્ય,
ભદ્-ર-કલ્-યાણ-મઙ્-ગલ-પ્રદ-દે ।
સાધૂ-નામ્ ચ સદા-શિવ,
સુ-તુષ્-ટિ-પુષ્-ટિ -પ્રદે જુથાઃ ॥૮॥

(ચતુર્વિધ) સર્વસંઘને પણ
સુખ, ઉપદ્રવરહિતપણું અને મંગળને દેનારી,
વળી સાધુઓને સદા નિરૂપદ્રવપણું તથા
ચિત્તની શાંતિ અને ધર્મની વૃદ્ધિ કરનારી
એવી હે દેવી! તમે જયવંતી હો. ૮.

અર્થ :- (ચતુર્વિધ) સર્વસંઘને સુખ, ઉપદ્રવરહિતપણું અને મંગળ દેનાર વળી સાધુ ભગવંતોને હંમેશાં નિરૂપદ્રવપણું, ચિત્તની શાંતિ અને ધર્મની વૃદ્ધિ કરનારી એવી (હે દેવી !) તમે જયવંતી હો. ૮.

ભવ્યાનાં કૃતસિદ્ધે !,
નિર્વૃત્તિ-નિર્વાણ-જનનિ ! સત્વાનામ્ ।

ભવ્-યા-નામ્ કૃત-સિદ્ધ-ધે,
નિર્-વૃત્-તિ-નિર્-વાણ જન-નિ ! -
સત્-ત્વા-નામ્ ।

ભવ્ય પ્રાણીઓને સિદ્ધિ દેનારી
ચિત્તની સમાધિ અને મોક્ષને ઉત્પન્ન
કરનારી તથા પ્રાણીઓને
નિર્ભયપણું આપવામાં તત્પર
તથા કલ્યાણને આપનારી હે દેવી!
તમને, નમસ્કાર હો. ૯.

અભય-પ્રદાન નિરતે !,
નમોઽસ્તુ સ્વસ્તિ પદે ! તુભ્યમ્ ॥૯॥

અભ-ય-પ્રદા-ન-નિ-રતે !,
નમો-સ્તુ સ્વ-સ્તિ-પ્રદે તુભ્-યમ્ ॥૯॥

અર્થ :- ભવ્ય પ્રાણીઓને સિદ્ધિ દેનારી, ચિત્તની સમાધિ અને મોક્ષને ઉત્પન્ન કરનારી, નિર્ભય-પણું આપવામાં તત્પર (તેમજ) કલ્યાણને આપનારી, (હે દેવી !) તમોને નમસ્કાર થાઓ. ૯.

ભક્તાનાં જન્તૂનાં,
શુભાવહે ! નિત્યમુદતે ! દેવિ ।
સમ્યગ્દષ્ટિનાં ધૃતિ-રતિ-
મતિ-બુદ્ધિ-પ્રદાનાય ॥૧૦॥

ભક્-તા-નામ્ જન્-તૂ-નામ્,
શુભા-વહે ! નિત્-ય-મુદ(દય)-તે દેવિ ।
સમ્-યગ્-દષ્-ટિ-નામ્ ધૃતિ-રતિ-
મતિ બુદ્-ધિ-પ્રદા-નાય ॥૧૦॥

ભક્ત જીવોનું
કલ્યાણ કરવામાં હંમેશાં તત્પર હે દેવી !
સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને ધૈર્ય તથા પ્રીતિ,
મતિ અને બુદ્ધિ આપવાને (સદા તત્પર છો) . ૧૦ .

અર્થ :- હે દેવી ! તમે ભક્ત જીવોનું કલ્યાણ કરનારાં, તેમજ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને ધીરતા, પ્રીતિ, મતિ અને બુદ્ધિ આપવા માટે હંમેશાં તત્પર છો ૧૦.

જિનશાસન-નિરતાનાં,
શાન્તિ-નતાનાં ચ જગતિ
જનતાનામ્ ।
શ્રીસંપત્-કીર્તિ-યશો-વર્દ્ધનિ !,

જિન-શા-સન-નિર-તા-નામ્,
શાન્-તિ નતા-નામ્-ચ જ-ગ-તિ-
જન-તા-નામ્ ।
શ્રી-સમ્-પત્-કીર્-તિ-યશો-વર્ દ્-ધનિ !

જિનશાસનમાં પ્રેમવાળા તથા
શ્રી શાંતિનાથને નમસ્કાર કરનાર
જગતના જનસમુદાયોને
લક્ષ્મી, સંપત્તિ, કીર્તિ અને યશને
વધારનાર
હે જયાદેવી ! તમે વિજય પામો. ૧૧.

જયદેવિ ! વિજયસ્વ ॥૧૧॥

જયદેવિ ! વિજ-ય-સ્વ ॥ ૧૧॥

અર્થ :- જિનશાસન ઉપર પ્રેમવાળા, તથા શ્રી શાન્તિનાથ ભગવાનને નમસ્કાર કરનારા જગતના જન-સમુદાયને લક્ષ્મી, સંપત્તિ, કીર્તિ (= એક દેશવ્યાપી ખ્યાતિ અથવા દાન-પુણ્યથી પ્રાપ્ત થાય તે) અને યશ (= સર્વ દિશા વ્યાપી ખ્યાતિ અથવા પરાક્રમથી પ્રાપ્ત થાય તે) ને વધારનાર હે જયાદેવી! તમે વિજય પામો. ૧૧.

સલિલા-નલ-વિષ-વિષધર,
દુષ્ટગ્રહ-રાજ-રોગ-રણ-ભયતઃ ।

સલિ-લા-નલ-વિષ-વિષ-ધર,
દુષ્-ટ-ગ્રહ-રાજ-રોગ-રણ-ભય-તઃ ।

જળ, અગ્નિ, ઝેર અને સાપ
નઠારો-ગ્રહ, દુષ્ટ રાજા, રોગ અને
લડાઈના ભયથી,
(વળી) રાક્ષસ, શત્રુઓના સમૂહ અને મરકી
વળી ચોર, સાત ઈતિઓ તથા શિકારી
પ્રાણીના ભયથી. ૧૨.

રાક્ષસ-રિપુ-ગણ-મારિ-
ચૌરેતિ-શ્વાપદાદિભ્યઃ ॥૧૨॥

રાક્ષ-સ-રિપુ-ગણ-મારિ,
ચૌ-રેતિ-શ્વા-પદા-દિ-ભ્યઃ ॥૧૨॥

અર્થ :- જળ, અગ્નિ, ઝેર, સર્પ (સાપ), નઠારા (દુષ્ટા) ગ્રહો, દુષ્ટ (ઉપદ્રવી) રાજા, રોગ, યુદ્ધના ભયથી, રાક્ષસ શત્રુઓનો સમુદાય, મરકી, ચોર, (સાત) ઈતિઓ (= (૧) અતિવૃષ્ટિ, (૨) અનાવૃષ્ટિ, (૩) ઉંદર, (૪) તીડ, (૫) પોપટ, (૬) સ્વયંક્રભય (=પોતાના સૈન્યનો ભય) અને (૭) પર ચક્રભય (= બીજા રાજાના સૈન્યનો ભય)) તથા શિકારી પ્રાણી વિગેરેના ભયથી. ૧૨.

અથ રક્ષ રક્ષ સુશિવં,

અથ રક્ષ રક્ષ સુ-શિવમ્ ,

કુરુ કુરુ શાન્તિં ચ-
કુરુ કુરુ સદેતિ ।
તુષ્ટિં કુરુ કુરુ પુષ્ટિં,
કુરુ કુરુ સ્વસ્તિં ચ-
કુરુ કુરુ ત્વમ્ ॥૧૩॥

કુરુ કુરુ શાન્-તિમ્-ચ
કુરુ કુરુ સદે-તિ ।
તુષ્-ટિમ્-કુરુ કુરુ પુષ્-ટિમ્ ,
કુરુ કુરુ સ્વસ્-તિમ્ ચ-
કુરુ કુરુ ત્વમ્ ॥૧૩॥

(એ બધાથી) હવે રક્ષણ કરો, રક્ષણ કરો
વળી અતિશયનિરુ-પદ્રવ પણું વારંવાર કરો,
શાંતિ કરો-કરો, એ પ્રમાણે
હંમેશાં કરો-કરો,
સંતોષ કરો અને પુષ્ટિ વારંવાર કરો,
વળી હે દેવી ! તમે વારંવાર
કલ્યાણ કરો. ૧૩.

અર્થ :- હવે (એ બધાથી) માફ રક્ષણ કરો-રક્ષણ કરો, અતિશય નિરુપદ્રવપણું કરો-કરો, શાંતિ કરો-કરો, સંતોષ કરો-કરો, પુષ્ટિ વારંવાર કરો-કરો અને કલ્યાણ કરો-કરો, એ પ્રમાણે હંમેશાં કરો-કરો. ૧૩.

ભગવતિ ! ગુણવતિ ! શિવ-શાન્તિ-
તુષ્ટિ-પુષ્ટિ-સ્વસ્તીહ કુરુ-
કુરુ જનાનામ્ ।
ઓમિતિ નમો નમો હ્રૌં હ્રૌં હ્રૌં હ્રૌં :
યઃ ક્ષાઃ હ્રૌં કુટ્ કુટ્
(કુટ્ કુટ્) સ્વાહા ॥૧૪॥

ભગ-વતિ ! ગુણ-વતિ ! શિવ-શાન્-તિ-
તુષ્-ટિ પુષ્-ટિ સ્વસ્-તીહ કુરુ-
કુરુ જનાનામ્ ।
ઓ-મિતિ નમો નમો હ્રામ્ હ્રીમ્ હ્રૂમ્
હ્રઃ- યઃ ક્ષાઃ હ્રીમ્
કુટ્-કુટ્-(કુટ્-કુટ્)-સ્વાહા ॥૧૪॥

હે ગુણવાળી ભગવતી ! કલ્યાણ-શાંતિ
(તું આ જગતમાં) લોકોને તુષ્ટિ-પુષ્ટિને
કુશળને વારંવાર કર.
ૐ રૂપ જયોતિ સ્વરૂપિણી હે દેવી ! હ્રૌં હ્રૌં
વગેરે મંત્રાક્ષરો પૂર્વક તમને વારંવાર
નમસ્કાર થાઓ. ૧૪.

અર્થ :- હે ગુણવતી ! હે ભગવતી ! તમે અહીં લોકોનો નિરુપદ્રવતા, શાન્તિ, તુષ્ટિ અને કલ્યાણને કરો-કરો. ૐ રૂપ જયોતિ સ્વરૂપિણી દેવી ! (= હ્રૌં હ્રૌં હ્રૌં હ્રૌં : યઃ ક્ષાઃ હ્રૌં = આ સાત મંત્રાક્ષરો શાન્તિમંત્રના બીજરૂપ છે અને 'કુટ્ કુટ્ સ્વાહા' આ ત્રણ મંત્રાક્ષરો વિઘ્નનાશ કરનાર મંત્રબીજ છે) પૂર્વક તમને વારંવાર નમસ્કાર થાઓ. ૧૪.

એવં યન્નામાદર-
પુરસ્સરં સંસ્તુતા જયાદેવી ।
કુરુતે શાન્તિં નમતાં,

નમો નમઃ શાન્તયે તસ્મૈ ॥૧૫॥

એવમ્-યન્-ના-માદર,
પુરસ્-સરમ્ સન્-સ્તુ-તા જયા-દેવી ।
કુરુ-તે શાન્-તિમ્ નમ-તામ્ ,

નમો નમઃ શાન્-તયે તસ્-મૈ ॥૧૫॥

એવી રીતે જેમના નામાદર મંત્ર પૂર્વક
સ્તુતિ કરાયેલી જયાદેવી
શ્રી શાંતિનાથને નમસ્કાર કરનાર
જીવોને શાંતિ કરે છે.
તે શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુને વારંવાર
નમસ્કાર થાઓ. ૧૫.

અર્થ :- આ પ્રમાણે જેમના નામાદર-મંત્રથી સ્તુતિ કરાયેલ જયાદેવી (શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુને) નમસ્કાર કરતાં (જીવો)ને શાન્તિ કરે છે, તે શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનને વારંવાર નમસ્કાર થાઓ. ૧૫.

ઘતિ પૂર્વસૂરિ-દર્શિત-
મંત્રપદ-વિદર્ભિતઃ
સ્તવઃ શાંતેઃ ।
સલિલાદિ-ભય-વિનાશી,
શાન્ત્યાદિ-કરશ્ચ-ભક્તિ-મતામ્ ॥૧૬॥

ઘતિ-પૂર્-વ સૂરિ-દર્-શિત-
મન્-ત્ર-પદ-વિદર્-ભિ-તઃ
સ્ત-વ શાન્-તેઃ ।
સલિ-લાદિ-ભય-વિ-નાશી,
શાન્-ત્યા-દિ કરશ્-ય-
ભક્-તિ-મતામ્ ॥૧૬॥

એ પ્રમાણે પૂર્વાચાર્યોએ બતાવેલ
મંત્રોના પદથી ગર્ભિત એવું શ્રી
શાંતિનાથ -પ્રભુનું સ્તવ
પાણી વગેરેના ભયનું નાશ કરનાર
તથા ભક્તિ કરનાર મનુષ્યોને શાંતિ
વગેરેના સુખને આપનાર છે. ૧૬.

અર્થ :- આ પ્રમાણે પૂર્વાચાર્યોએ બતાવેલ મંત્રોના પદથી ગર્ભિત એવું શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુનું સ્તવન, પાણી વગેરેના ભયને નાશ કરનાર તથા ભક્તિ કરનાર (મનુષ્યો)ને શાંતિ વગેરેના સુખને આપનાર છે. ૧૬.

યશ્ચૈનં પઠતિ સદા,
શ્રુણોતિ ભાવયતિ વા યથાયોગમ્ ।
સ હિ શાન્તિ-પદં યાચાત્,
સૂરિઃ શ્રી માન-દેવશ્ચ ॥૧૭॥

યશ્-ચૈનમ્- પઠ-તિ સદા,
શૃ-ણો-તિ ભાવ-યતિ વા યથા-યોગમ્ ।
સ હિ શાન્-તિ-પદમ્ યા-ચાત્,
સૂ-રિઃ-શ્રી-માન-દેવશ્-ચ ॥૧૭॥

વળી જે માણસ હમેશા (વિધિપૂર્વક) આ
સ્તવનને ભણે છે,
વિધિ પૂર્વક સાંભળે છે અથવા મનન કરે છે,
તે અવશ્ય શાંતિના સ્થાન ને પામે છે,
(તથા આ સ્તોત્રના રચના એવા) શ્રી
શ્રી માનદેવસૂરિજી પણ શાંતિપદ ને પામે. ૧૭.

અર્થ :- વળી જે (માણસ) આ સ્તવનને વિધિ પૂર્વક ભણે છે, સાંભળે છે અથવા મનન કરે છે તે, તેમજ શ્રી માનદેવ સૂરિ (પણ) અવશ્ય શાન્તિ પદ ને પામે. ૧૭.

ઉપસર્ગાઃ ક્ષયં યાન્તિ,
છિદ્યન્તે વિઘ્ન-વલ્લયઃ ।
મનઃ પ્રસન્નતામેતિ,
પૂજ્યમાને જિનેશ્વરે ॥૧૮॥

ઉપ-સર્-ગાઃ ક્ષ-યમ્ યાન્-તિ,
છિદ્-યન્-તે વિઘ્-ન-વલ્-લ-યઃ ।
મનઃ-પ્રસન્-ન-તામેતિ,
પૂજ્-ય-માને-જિનેશ્-વરે ॥૧૮॥

બધા ઉપસર્ગો નાશ પામે છે,
વિઘ્નરૂપી વેલડીઓ છેદાય છે,
મન પ્રસન્નતા ને પામે છે,
શ્રી જિનેશ્વરદેવનું પૂજન કરવાથી. ૧૮.

અર્થ :- શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુનું પૂજન કરવાથી ઉપસર્ગો નાશ પામે છે, વિઘ્ન રૂપી વેલડીઓ છેદાય છે, (અને) મન પ્રસન્નતાને પામે છે. ૧૮.

સર્વ મંગલ-માંગલ્યં,
સર્વ કલ્યાણ-કારણમ્ ।
પ્રધાનં સર્વ-ધર્માણાં,
જૈનં જયતિ શાસનમ્ ॥૧૯॥

સર્-વ મઙ્-ગલ માઙ્-ગ-લ્યમ્,
સર્-વ કલ્-યાણ કાર-ણમ્ ।
પ્રધા-નમ્ સર્-વ ધર્-મા-ણામ્,
જૈનમ્ જયતિ શાસ-નમ્ ॥૧૯॥

સર્વ મંગલોમાં પરમમંગલ
સર્વ કલ્યાણનું કારણ
સર્વ ધર્મોમાં પ્રધાન (એવું)
શ્રી જૈનશાસન જયવંતું વર્તે છે. ૧૯.

અર્થ :- સર્વ માંગલિકોમાં માંગલિક, સર્વ કલ્યાણોનું કારણ, સર્વ ધર્મોમાં પ્રધાન એવું શ્રી જૈનશાસન જયવંતું વર્તે છે. ૧૯.

બહુદગ્ધના પ્રસિદ્ધ પ્રભાવક અનંત કર્ણાસાગર પૂજ્યપાદ
માનદેવ સૂરિજી નાડુલનગર મધ્યે ચાતુર્માસ રહ્યા હતા, તે વખતે શાકંભરી
નગરમાં શાકિનીએ મરકીથી શ્રી સંઘ પીડા પામવા લાગ્યો. તેથી તે શ્રી સંઘની
વિનંતિથી પદ્મા, જયા, વિજયા, અજિતા અને અપરાજિતા-એ ચાર દેવીઓનું
નિત્ય સાનિધ્ય પ્રાપ્ત કરનાર પૂજ્યપાદ માનદેવ સૂરિજીએ આ લઘુશાંતિ
સ્તવની રચના કરેલ અને તેના જ પ્રભાવે શ્રી સંઘ મરકીના ઉપદ્રવથી શાંત
થયો. આ સ્તવ ભણવાથી, સાંભળવાથી અને તેનાથી મંત્રેલું જલ છાંટવાથી
સર્વ ઉપદ્રવો નાશ પામવા લાગ્યા. તેથી આ સ્તવ ગણવા લાગ્યો.

આ સ્તવ માંગલિક સ્વરૂપે સર્વત્ર
બોલાવા લાગ્યા. પ્રાયઃ ૫૦૦ વર્ષ પહેલાં એક યતિ
પાસે ઉદયપુરમાં વારંવાર શ્રાવકો આવી આ
સ્તવ સંભળાવવા વિનંતિ કરતા. ત્યારે તે યતિએ
'દેવસિચ પ્રતિક્રમણ'માં 'દુક્ખજ્ઞય
કમ્મજ્ઞય'ના કાઉરસગ્ગ પછી આ સ્તવ
સંભળાવવા નો (કહેવાનો) ઠરાવ કર્યો, તે
દિવસથી તે રિવાજ પ્રચલિત થયો, તેમ વૃદ્ધવાદ છે.

અશુદ્ધ

મન્ત્ર પદે
ભગવતેડહતે
નમો નમો શાન્તિદેવાય
પાલનોધ્યત
પ્રથમનાય
પ્રધાન-વાક્યો પ્રયોગ
વિજિયા કુરુતે
નિવૃત્તિ નિર્વાણ જનનિ!
નિત્યમુદ્યતે દેવિ!
સમ્યગ્દ્રષ્ટીનાં

શુદ્ધ

મન્ત્ર પદૈ:
ભગવતેડહતે
નમો નમ: શાન્તિદેવાય
પાલનોધત
પ્રથમનાય
પ્રધાન-વાક્યોપયોગ
વિજયા કુરુતે
નિવૃત્તિ નિર્વાણ જનનિ!
નિત્યમુદ્યતે દેવિ !
સમ્યગ્દ્રષ્ટીનાં

અશુદ્ધ

કુરુ કુરુ સદેતિ
વૃષ્ટિ પુષ્ટિ સ્વસ્તી
ય ક્ષ:
કુરુતે શાન્તિ
નમો નમો શાન્તયે તસ્મૈ
વિદર્ભિત સ્તવ શાન્તે
યશ્ચેનં પઠતિ સદા
શાન્તિ પદં યાયાત
સૂરિ શ્રીમાનદેવશ્ચ
ઉપસર્ગા
છિદ્યન્તે

શુદ્ધ

કુરુ કુરુ સદેતિ
વૃષ્ટિ-પુષ્ટિ-સ્વસ્તીહ
ય: ક્ષ:
કુરુતે શાન્તિ
નમો નમ: શાન્તયે તસ્મૈ
વિદર્ભિત: સ્તવ: શાન્તે:
યશ્ચેનં પઠતિ સદા
શાન્તિપદં યાયાત્
સૂરિ: શ્રીમાનદેવશ્ચ
ઉપસર્ગા:
છિદ્યન્તે

પ્રતિક્રમણના અંતે સામાયિક
પાર્ત્તાં પહેલા સાંભળવાની મુદ્રા

અપવાહિક મુદ્રા

૪૭ 'શ્રી ચઉક્કસાય સૂત્ર'

આદાન નામ : શ્રી ચઉક્કસાય સૂત્ર
ગૌણ નામ : શ્રી પાર્શ્વજિન સ્તુતિ
ગાથા : ૨
પદ : ૮
સંપદા : ૮

વિષય :

સુંદર અલંકાર યુક્ત
ભાષામાં મંત્રગર્ભિત
શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની
સ્તુતિ કરેલ છે.

છંદનું નામ: પાદાકુલક

રાગ:- “શંખેશ્વરના પાર્શ્વ પ્રભુ, તારું નામ જગતમાં અમર છે....” (ભક્તિગીત)

મૂળ સૂત્ર

ચઉક્કસાય-પડિ-મલ્લુલ્લુ-રણુ,
દુજ્જય-મયણ-બાણ-મુસુ-મૂરણુ ।

સરસ-પિયંગુ-વજ્રુ-ગય-ગામિઉ,

જયઉ પાસુ ભુવણતય સામિઉ ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ચઉક્-કસા-ય-પડિ-મલ્-લુલ્-લૂરણુ,
દુજ્-જય-મય-ણ-બાણ-મુસુ-મૂર-ણુ ।

સરસ-પિ-યજ્-ગુ-વન્-નુ ગય-ગામિઉ,

જયઉ પાસુ ભુવણત્-તય-સામિ-ઉ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

ચાર કષાયરૂપ શુભના નાશ કરનાર,
દુઃખે જીતાય એવા કામદેવના
બાણને ભાંગનાર,
રસવાળી રાયણના જેવા વર્ણવાળા તથા
હાથીના જેવી ગતિવાળા,
ત્રણ ભુવનના સ્વામી એવા શ્રી પાર્શ્વનાથ
ભગવંત- જયવંતા વર્તો. ૧.

અર્થ :- ચાર કષાયરૂપ શુભનો નાશ કરનાર, દુઃખે જીતાય એવા કામદેવના બાણને ભાંગનાર, રસવાળી (નીલી) રાયણના જેવા (શરીરના) વર્ણવાળા અને હાથીની જેવી ગતિ વાળા, ત્રણ ભુવનના સ્વામી એવા શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન જયવંતા વર્તો. ૧.

છંદનું નામ: અડિલ્લ; રાગ : શંખેશ્વરના પાર્શ્વપ્રભુ, તારું નામ જગતમાં અમર છે...'

જસુ-તણુ-કંતિ-કડપ્પ-સિણિદ્ધઉ,
સોહધ-ફણિ-મણિ-કિરણા-લિદ્ધઉ ।

નં નવ-જલહર-તડિલ્લય લંછિઉ ,

સો જિણુ પાસુ પયચ્છઉ વંછિઉ ॥૨॥

જસુ તણુ કન્-તિ કડપ્-પ સિણિદ્-ધઉ,
સોહ-ધ ફણિ-મણિ-
કિર-ણા-લિદ્-ધઉ ।

નમ્-નવ જલ હર-
તડિલ્-લય લમ્(લન્)-છિઉ,
સો જિણુ પાસુ પ-યચ્-છઉ-
વમ્(વન્)-છિઉ ॥૨॥

જેના શરીરમાં કાંતિનો સમૂહ સ્નિગ્ધ છે
સાપની ફેણ ઉપર રહેલા મણિરત્નના
કિરણો વડે વ્યાપ્ત છે,
વીજળીની લતાના ચમકારાએ કરીને
સહિત નવા મેઘની જેમ શોભે છે,
તે પાર્શ્વજિનેશ્વર (મારા) વાંછિતપૂર્ણ
કરો.૨.

અર્થ :- જેના શરીરની કાંતિનો સમૂહ સ્નિગ્ધ છે, (જે) સર્પની ફેણ ઉપર રહેલ મણિરત્નનાં કિરણોવડે વ્યાપ્ત છે, વળી (જે) વિજળીની લતાના ચમકારાથી યુક્ત નવા મેઘની જેમ શોભે છે, તે શ્રી પાર્શ્વજિનેશ્વર (મારા) વાંછિતોને પૂર્ણ કરો. ૨.

અશુદ્ધ શુદ્ધ

ચઉક્કસાય ચઉક્કસાય
ભુવણતય ભુવણતય
પયચ્છિ પયચ્છિ

- પ્રાકૃત ભાષામાંથી રૂપાંતર થયેલ અપભ્રંશ ભાષામાં શ્રી પાર્શ્વજિનનું ભાવવાહી ચૈત્યવંદન છે.
- ચતુર્વિધ શ્રી સંઘ ‘સંથારા પોરિસી’ ભણાવતો હોય ત્યારે વડીલ આ સૂત્ર બોલે તે સિવાય ‘સામાયિક પારતી વખતે લોગસ્સ સૂત્ર પછી ખમાસમણ આપ્યા વગર આ સૂત્ર ચૈત્યવંદન સ્વરુપે બોલાય છે. શ્રાવકોએ ખેસનો ઉપયોગ આ પૂર્ણ ચૈત્યવંદન (જય વીયરાય સૂત્ર પૂર્ણ સુધી) થાય ત્યાં સુધી કરવો જોઈએ.’

રાઈઅ-પ્રતિક્રમણમાં ઉપયોગી આદેશ

ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ !
કુસુમિણ-દુસુમિણ ઉહ્ણવણી-
રાઈઅ-પાયચ્છિત-
વિસોહણત્યં
કાઉસ્સગ્ગં કરું ?
ઈચ્છં,

કુસુમિણ-દુસુમિણ-ઉહ્ણવણી-
રાઈઅ-પાયચ્છિત-
વિસોહણત્યં
કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં, અન્નત્ય....

ઈય-છા-કારેણ-સન્-દિસહ-ભગ-વન્ !
કુસુ-મિણ-દુસુ-મિણ-ઉહ્-ડા-વણી-
રા-ઈઅ-પા-યચ્-છિત્-ત
-વિસો-હણત્-થમ્
કા-ઉસ્-સગ્-ગમ્ ક-રું ?
ઈય-છમ્,

કુસુ-મિણ-દુસુ-મિણ-ઉહ્-ડાવણી-
રા-ઈઅ-પા-યચ્-છિત્-ત
-વિસો-હણત્-થમ્
કરે-મિ કા-ઉસ્-સગ્-ગમ્, અન્-નત્-થ...

ઈચ્છાપૂર્વક આજ્ઞાઆપો હે ભગવન્ !
કુસ્વપ્ન-દુઃસ્વપ્ન સંબંધી પાપ દૂર કરવા
રાત્રી દરમ્યાન થયેલ અતિચારના
પ્રાયશ્ચિત ની વિશિષ્ટ શુદ્ધિ કરવા માટે
કાયોત્સર્ગ કરું ?
(ગુરુ કહે-કરેહ (તમે કરો) ત્યારે શિષ્ય
કહે=) આપની આજ્ઞા પ્રમાણ છે.
કુસ્વપ્ન-દુસ્વપ્નથી ઉત્પન્ન થયેલ પાપને દૂર કરવા
રાત્રી સંબંધી થયેલ અતિચારના
પ્રાયશ્ચિતની વિશુદ્ધિ માટે
કાયોત્સર્ગ કરું છું.

અર્થ :- હે ભગવંત ! આપ મને ઈચ્છા પૂર્વક આજ્ઞા આપો કે હું કુસ્વપ્ન (કામભોગાદિની અભિલાષા સંબંધી) અને દુઃસ્વપ્ન (ભૂત-પિશાચ)થી ઉત્પન્ન થયેલાં પાપ દૂર કરવા માટે રાત્રિ સંબંધી લાગેલ અતિચાર ના પ્રાયશ્ચિતની વિશુદ્ધિ માટે કાયોત્સર્ગ કરું ? (ગુરુ ભગવંત કહે-કરેહ (= તમે કરો) ત્યારે શિષ્ય કહે=) આપની આજ્ઞા પ્રમાણ છે. હું કુસ્વપ્ન અને દુઃસ્વપ્ન થી ઉત્પન્ન થયેલા પાપ દૂર કરવા માટે રાત્રિ સંબંધી લાગેલ અતિચારના પ્રાયશ્ચિતની વિશુદ્ધિ માટે કાયોત્સર્ગ કરું છું.

★ રાત્રિમાં કામભોગ-સ્વપ્નદોષ આદિ ચતુર્થવ્રત સંબંધી કુસ્વપ્ન આવેલ હોય અને ખ્યાલ હોય તો ઉપરોક્ત આદેશ માંગીને ચારવાર લોગસ્સસૂત્ર ‘સાગરવર-ગંભીરા’ સુધી નો કાયોત્સર્ગ કરવો. રાત્રિમાં ચતુર્થવ્રત સિવાય ભૂત-પિશાચ-સૌમ્ય-કુરૂપ(સ્વપ્ન રહિત) આદિ સંબંધી દુઃસ્વપ્ન કે સુસ્વપ્ન હોય તો ઉપરોક્ત આદેશ માગી ચારવાર લોગસ્સ સૂત્ર ‘ચંદેસુ નિમ્મલયરા સુધી’નો કાયોત્સર્ગ કરવો. શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર ન આવડે તો જ ૧૬ વાર શ્રી નવકાર મંત્રનો કાયોત્સર્ગ ઉભય (કુસ્વપ્ન-દુઃસ્વપ્ન)માં કરવો.

★ રાઈઅ પ્રતિક્રમણ કરતાં પહેલાં દહેરાસર ન જવાય અને ગુરુવંદન પણ ન કરાય. પ્રતિક્રમણ પૂર્વે એક-બે-ચાર સામાયિકની ભાવનાવાળાએ ઉપરોક્ત કાયોત્સર્ગ કર્યા પછી જ કોઈપણ આરાધના કરવી. પ્રતિક્રમણ (રાઈઅ) પહેલાં દેવવંદન-ચૈત્યવંદન પણ ન કરાય.

દેવસિઅ પ્રતિક્રમણમાં ઉપયોગી આદેશો

૧. ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ !
દેવસિઅ-પાયચ્છિત-
વિસોહણત્યં-
કાઉસ્સગ્ગં કરું ?
ઈચ્છં,
દેવસિઅ-પાયચ્છિત-વિસોહણત્યં
કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં, અન્નત્ય....

ઈય-છા-કારેણ-સન્-દિસહ-ભગ-વન્ !
દેવ-સિઅ-પા-યચ્-છિત્-ત-
વિસો-હ-ણત્-થમ્
કા-ઉસ્-સગ્-ગમ્ ક-રું ?
ઈય-છમ્,
દેવ-સિઅ-પા-યચ્-
છિત્-ત-વિસો-હ-ણત્-થમ્
કરે-મિ કા-ઉસ્-સગ્-ગમ્ અન્-નત્-થ...

ઈચ્છાપૂર્વક આજ્ઞા આપો હે ભગવંત
દિવસ સંબંધી અતિચારના
પ્રાયશ્ચિતની વિશેષ શુદ્ધિ માટે
કાયોત્સર્ગ કરું ? ગુરુ કહે ‘કરેહ’ (-ભલે કરો)
આપની આજ્ઞા પ્રમાણ છે.
દિવસ સંબંધી અતિચારના
પ્રાયશ્ચિતની વિશેષ શુદ્ધિ માટે
કાયોત્સર્ગ કરું છું.

અર્થ :- હે ભગવંત ! આપ ઈચ્છાપૂર્વક આજ્ઞા આપો કે હું દિવસ સંબંધી (લાગેલા) અતિચારના પ્રાયશ્ચિતની વિશેષ શુદ્ધિ માટે કાયોત્સર્ગ કરું ? (ત્યારે ગુરુભગવંત કહે-કરેહ (-ભલે કરો) (શિષ્ય કહે) આજ્ઞા પ્રમાણ છે. (હું) દિવસ સંબંધી (લાગેલા) અતિચારના પ્રાયશ્ચિતની વિશેષ શુદ્ધિ માટે કાયોત્સર્ગ કરું છું.

૨. ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ !
દુક્ખજ્ઞય-કમ્મજ્ઞય-નિમિત્ત-
કાઉસ્સગ્ગં કરું ?
ઇચ્છં,
દુક્ખજ્ઞય-કમ્મજ્ઞય-નિમિત્ત
કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં, અન્નત્ય....

ઇચ-છા-કારેણ-સન-દિસહ-ભગ-વન્ !
દુક્-ખજ્-ખય કમ્-મજ્-ખય નિ-મિત્-તમ્-
કા-ઉસ-સગ્-ગમ્ કરુમ્ ?
ઇચ-છમ્,
દુક્-ખજ્-ખય કમ્-મજ્-ખય નિ-મિત્-તમ્
કરેમિ કા-ઉસ્-સગ્-ગમ્, અન્-નત્-થ....

ઇચ્છા પૂર્વક આજ્ઞા આપો હે ભગવન્ !
દુઃખના ક્ષય અને કર્મના ક્ષય માટે
કાયોત્સર્ગ કરું ?
(ગુરુ કહે= 'કરેહ' ત્યારે શિષ્ય કહે)
આપની આજ્ઞા પ્રમાણે છે.
દુઃખના ક્ષય અને કર્મના ક્ષય માટે
કાયોત્સર્ગ કરું છું.

અર્થ :- હે ભગવંત ! આપ ઇચ્છા પૂર્વક આજ્ઞા આપો કે હું દુઃખના ક્ષય માટે અને કર્મના ક્ષય માટે કાયોત્સર્ગ કરું ? (ગુરુ ભગવંત કહે-કરેહ (ભલે કરો) (ત્યારે શિષ્ય કહે=) આપની આજ્ઞા પ્રમાણ છે. હું દુઃખના ક્ષય માટે અને કર્મના ક્ષય માટે કાયોત્સર્ગ કરું છું.

૩. ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ !
ક્ષુદ્રોપદ્રવ-ઉજ્જિવણાર્થ-
કાઉસ્સગ્ગં કરું ?
ઇચ્છં,

ઇચ-છા-કારેણ-સન-દિસહ-ભગ-વન્ !
ક્ષુદ્-રોપદ્-રવ-ઉડ્-ડાવ-ણાર્-થમ્-
કા-ઉસ-સગ્-ગમ્, ક-રુમ્ ?
ઇચ-છમ્,

ઇચ્છા પૂર્વક આજ્ઞા આપો હે ભગવન્ !
ક્ષુદ્ર એવા ઉપદ્રવને દૂર કરવા માટે
કાયોત્સર્ગ કરું ?
(ગુરુ. કહે=કરેહ (ભલે કરો), ત્યારે શિષ્ય
કહે=) આપની આજ્ઞા પ્રમાણ છે.
ક્ષુદ્ર એવા ઉપદ્રવને દૂર કરવા માટે
હું કાયોત્સર્ગ કરું છું.

ક્ષુદ્રોપદ્રવ-ઉજ્જિવણાર્થ
કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં, અન્નત્ય....

ક્ષુદ્-રો-પદ્-રવ-ઉડ્-ડાવ-ણાર્-થમ્-
કરે-મિ-કા-ઉસ્-સગ્-ગમ્, અન્-નત-થ...

અર્થ :- હે ભગવંત ! આપ ઇચ્છા પૂર્વક આજ્ઞા આપો કે હું ક્ષુદ્ર એવા ઉપદ્રવને દૂર કરવા માટે કાયોત્સર્ગ કરું ? (ત્યારે ગુરુ ભગવંત કહે-કરેહ (=ભલે કરો, ત્યારે શિષ્ય કહે=) આપની આજ્ઞા પ્રમાણ છે. હું ક્ષુદ્ર એવા ઉપદ્રવને દૂર કરવા માટે કાયોત્સર્ગ કરું છું.

★ આ ત્રીજો આદેશ માંગ્યા પછી ચાર લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ 'સાગરવર ગંભીરા' સુધી કરવો અને પારીને નમોડર્હત્ (પુરુષે જ) બોલવા પૂર્વક નીચે મુજબની ગાથા (વડીલે) બોલીવી...

સર્વે યક્ષામ્બિકાધા યે,
વૈયાવૃત્ત્ય-કરાધીને ।
ક્ષુદ્રોપદ્રવ-સંધાતં,
તે દ્રૂતં દ્રાવયન્તુ નઃ ॥૧૧॥

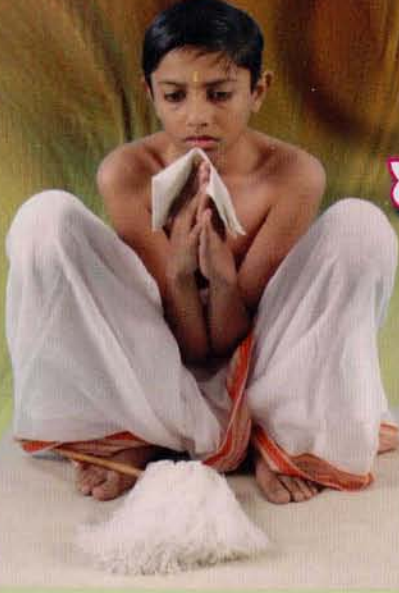
સર્-વે-યક્-ધામ્-બિકાદ્-યા-યે,
વૈયા-વૃત્-ત્ય-કરા-ધી-ને ।
ક્ષુદ્-રો-પદ્-રવ-સડ્-ધા-તમ્,
તે દ્-રૂ-તમ્ દ્-રાવ-યન્-તુ નઃ ॥૧૧॥

સર્વે અધિષ્ઠાયકદેવ તથા અંબિકાદિ જે
વૈયાવચ્ચ કરવાના સ્વભાવ વાળા છે,
ક્ષુદ્ર એવા ઉપદ્રવના સમૂહને
તે જલ્દીથી નાશ કરનાર થાઓ અમારા માટે. ૧.

અર્થ :- ચતુર્વિધ શ્રી સંઘની વૈયાવચ્ચ (=ભક્તિ-સેવા) કરવામાં તત્પર એવા જે શાસન રક્ષક અધિષ્ઠાયક સમ્યગ્દૃષ્ટિ યક્ષો અને અંબિકા દેવી આદિ છે, તેઓ જલ્દીથી અમારા તે તે ક્ષુદ્ર એવા ઉપદ્રવના સમૂહને નાશ કરનારા થાઓ. ૧.

★ પૂ. મહાત્માઓ કાળધર્મ પામ્યા પછી પાલખી નિકળ્યા બાદ થતા સામૂહિક દેવવંદન વખતે અંતે આ ત્રીજો આદેશ અને ગાથા બોલવા સાથે બૃહત્ શાંતિ સ્તોત્ર બોલવાનું વિધાન છે. તથા પક્ષી-ચૌમાસી અને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ દરમ્યાન પ્રતિક્રમણ સ્થાપ્યા બાદ અતિચાર પૂર્ણ થયા બાદ પ્રતિક્રમણ સાથે ઠાવનાર (સ્થાપનાર) કોઈ ભાગ્યશાળીને બૃહત્ શાંતિ સ્તોત્રનો પાઠ પૂર્ણ થતા પહેલાં છીંક આવે, તો ઉપરોક્ત ત્રીજો આદેશ માંગી કાયોત્સર્ગ કરી આ ગાથા બોલાવ છે.

★ છીંક આવેલ ભાગ્યશાળીએ પ્રતિક્રમણ પૂર્ણ થયા પછી પૂ. ગુરુભગવંત પાસે આલોચના લેવી જોઈએ.

માંગલિક
પ્રતિક્રમણ અને
પૌષ્ઠ આદિમાં
સાંભળતી
વેળાની મુદ્રા

૪૮. 'શ્રી મન્નહ જિણાણ સજમાય'

આદાન નામ :	શ્રી મન્નહ જિણાણ સૂત્ર
ગૌણ નામ :	શ્રાવક કર્તવ્ય સૂત્ર
ગાથા :	૫
પદ :	૨૦
સંપદા :	૨૦
ગુરુ અક્ષર :	૨૮
લઘુ અક્ષર :	૧૬૨
સર્વ અક્ષર :	૧૯૦

વિષય :
શ્રાવક જીવનને
સુશોભિત
કરનાર અવશ્ય
કરવા યોગ્ય ૩૬
કર્તવ્યોનું વર્ણન.

છંદનું નામ: • ગાહા; રાગ : જિણજમ્મસમયે મેરુસિહરે...(સ્નાત્ર પૂજા)

મૂળ સૂત્ર

મન્નહ જિણાણ માણં,
મિચ્છં પરિહરહ ધરહ સમ્મતં ।

છવ્વિહ-આવસ્સયમ્મિ,
ઉજ્જુતો હોઈ પર્ય-દિવસં ॥૧॥

અર્થ :- (૧) જિનેશ્વર ભગવંતોની આજ્ઞા માનવી, (૨) મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરવો (૩) સમ્યક્ત્વને ધારણ કરવું અને (૪ થી ૯) છ પ્રકારના આવશ્યક (સામાયિક, ચતુર્વિંશતિસ્તવ, વાંદણા, પ્રતિક્રમણ, કાયોત્સર્ગ અને પરચક્ષાણ)માં હંમેશા ઉદ્યમવંત થવું. ૧.

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

મન્-નહ જિણાણ-માણમ્,
મિચ્-છમ્ પરિ-હર-હ ધરહ સમ્-મત્-તમ્ ।

છવ્-વિહ આવસ્-સયમ્-મિ,
ઉજ્-જુત્-તો હોઈ પર્ય-દિવ-સમ્ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

૧. જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞા માનવી,
૨. મિથ્યાત્વને ત્યાગ કરવો,
૩. સમ્યક્ત્વને ધારણ કરવું,
૪. થી ૯ છ પ્રકારના આવશ્યકને વિષે હંમેશા ઉદ્યમવંતુ થાઓ. ૧.

પવ્વેસુ પોસહ વયં,
દાણં સીતં તવો અ ભાવો અ ।
સજમાય-નમુક્કારો,
પરોવયારો અ જયણા અ ॥૨॥

પવ્-વેસુ પોસ-હ વયમ્,
દાણમ્ સીલમ્-તવો અ ભાવો અ ।
સજ્-માય, નમુક્-કારો,
પરો-વયા-રો અ જય-ણા અ ॥૨॥

- (૧૦) પર્વ દિવસોમાં પૌષ્ઠ કરવો,
- (૧૧) દાન (૧૨) શીયળ, (૧૩) તપ અને
- (૧૪) સ્વાધ્યાય (૧૬) નમસ્કાર,
- (૧૭) પરોપકાર કરવો અને (૧૮) જયણા રાખવી. ૨.

અર્થ :- (૧૦) પર્વમાં દિવસોમાં પૌષ્ઠ કરવો, (૧૧) દાન (૧૨) શીયળ (૧૩) તપ (૧૪) ભાવના (૧૫) સ્વાધ્યાય (અભ્યાસ), (૧૬) નમસ્કાર (૧૭) પરોપકાર કરવો અને (૧૮) જયણા રાખવી. ૨.

જિણ-પૂઆ જિણ-થુણાણં,
ગુરુ-થુઅ સાહમ્મિઆણ-વચ્છલ્લં ।

જિણ-પૂઆ જિણ-થુણા-ણમ્,
ગુરુ-થુઅ સાહમ્-મિ-આણ-વચ્-છલ્-લમ્ ।

વવહારસ્સ ય સુદ્ધિ,
રહ-જતા તિત્થ-જતા ય ॥૩॥

વવ-હારસ્-સ ય સુદ્-ધિ,
રહ-જત્-તા તિત્-થ-જત્-તા ય ॥૩॥

- (૧૯) જિનેશ્વરની પૂજા, (૨૦) સ્તુતિ,
- (૨૧) ગુરુભગવંતની સ્તુતિ
- (૨૨) સાધર્મિકને વિષે વાત્સલ્ય,
- (૨૩) વ્યવહારમાં શુદ્ધિ,
- (૨૪) રથયાત્રા અને (૨૫) તીર્થયાત્રા. ૩.

અર્થ :- (૧૯) જિનેશ્વર દેવની પૂજા, (૨૦) શ્રી જિનેશ્વર દેવની સ્તુતિ, (૨૧) ગુરુભગવંતની સ્તુતિ (૨૨) સાધર્મિક પ્રત્યે વાત્સલ્ય, (૨૩) વ્યવહારમાં શુદ્ધિ, (૨૪) રથયાત્રા અને (૨૫) તીર્થની યાત્રા કરવી. ૩.

ઉવસમ-વિવેગ-સંવર,
ભાસા-સમિધ છ જીવ-કરુણા ય ।

ઉવ-સમ વિવે-ગ સમ્-વર,
ભાસા-સમિ-ધ, છ-જીવ-કરુણા ય ।

- (૨૬) ઉપશમ, (૨૭) વિવેક (૨૮) સંવર,
- (૨૯) ભાષા સમિતિ, (૩૦) છકાય વ જીવની દયા,
- (૩૧) ધાર્મિક માણસોનો સંસર્ગ (સોળત),
- (૩૨) ઇન્દ્રિયોનું દમન, (૩૩) ચારિત્રના પરિણામ. ૪.

ધમ્મિઅ-જણ-સંસગ્ગો,
કરણ-દમો ચરણ-પરિણામો ॥૪॥

ધમ્-મિઅ-જણ-સન્-સગ્-ગો,
કરણ-દમો, ચરણ-પરિ-ણામો ॥૪॥

અર્થ :- (૨૬) ઉપશમ, (૨૭) વિવેક, (૨૮) સંવર, (૨૯) ભાષા સમિતિ, (૩૦) છકાયના જીવોની દયા, (૩૧) ધાર્મિક માણસના સોળત, (૩૨) ઇન્દ્રિયોનું દમન અને (૩૩) ચારિત્રના પરિણામ રાખવા. ૪.

સંઘોવરિ બહુ માણો,
પુત્યથ-લિહણં પભાવણા તિત્યે ।

સડ્-ટાણ કિચ્ચ મેઅં,
નિચ્ચં સુગુરુ-વએ સેણં ॥૫૥

સડ્-ઘો-વરિ બહુ-માણો,
પુત્-થય-લિહ-ણમ્-પભા-વણા તિત્-થે ।

સડ્-ટાણ કિચ્-ચ-મેઅમ્,
નિચ્-ચમ્ સુ-ગુરુ-વ-એ-સેણમ્ ॥૫૥

(૩૪) શ્રી સંઘની ઉપર બહુમાન રાખવું.
(૩૫) પુસ્તકો લખાવવું, અને
(૩૬) પ્રભાવના કરવી.
શ્રાવકોનું આ કર્તવ્ય છે,
તે સદ્ગુરુના ઉપદેશથી (જાણી) નિત્ય
કરવા યોગ્ય છે. ૫.

અર્થ :- (૩૪) સંઘ પ્રત્યે બહુમાન ભાવ, (૩૫) પુસ્તક લખાવવું, અને (૩૬) તીર્થમાં પ્રભાવના કરવી, આ શ્રાવકોએ સદ્ગુરુના ઉપદેશથી (જાણીને) હંમેશા કરવા યોગ્ય છે. ૫.

અશુદ્ધ

પરિહરહ ધર સમ્મતં
ભાસાસમિય છજીવ
સડાણ કિચ્ચમેઅં

શુદ્ધ

પરિહરહ ધરહ સમ્મતં
ભાસાસમિઈ છજીવ
સજ્ઞાણ કિચ્ચમેઅં

★ આ સજ્ઞાય પૌષધવ્રતધારી શ્રાવક-શ્રાવિકાગણ સવારે દેવ વંદન કર્યા પછી, બપોરનું પડિલેહણ કરતી વખતે, પરચ્છબાણ પારતી વખતે (છૂટાવાળા (પૌષધવ્રત વગર) પણ પરચ્છબાણ પારતાં) બોલતાં હોય છે. તેમજ પક્ષી,

ચૌમાસી અને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણના આગળ દિવસે દેવસિઅ પ્રતિક્રમણમાં સજ્ઞાય સ્વરૂપે આ સૂત્ર બોલાય છે.

★ ખૂબ ટુંકાણમાં આપેલ છત્રીશ કર્તવ્યોને સદ્ગુરુ ભગવંતની નિશ્રામાં .. નિરાંતે બેસીને સમજી લેવા અને યથાશક્ય રીતે આચરણમાં મુંકવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.
નોંધ : શ્રાવકના ૩૬ કર્તવ્યોની સજ્ઞાય પણ છે.

રાઘચ પ્રતિક્રમણ વખતે બોલતી - સાંભળતી વેળાની મુદ્રા.

૪૯ 'શ્રી ભરહેસર બાહુબલી સજ્ઞાય'

આદાન નામ : શ્રી ભરહેસર સજ્ઞાય
ગૌણ નામ : મહાપુરુષોનું સ્મરણ
પદ : ૫૨
સંપદા : ૫૨
ગાથા : ૧૩
ગુરુ અક્ષર : ૫૫
લઘુ અક્ષર : ૪૩૦
સર્વ અક્ષર : ૪૮૫

વિષય :

શીલવ્રતનું દંડતાથી પાલન કરનાર ઉત્તમ સત્ત્વશાલી મહાપુરુષો અને મહાસતીઓનું નામ સ્મરણ.

છંદનું નામ: ગાઢા ★ **રાગ:** જિણજમ્મસમયે મેરુસિહરે... (સ્નાત્ર-પૂજા)

મૂળ સૂત્ર

ભરહેસર બાહુબલી,

અભયકુમારો અ દંટણ કુમારો ।

સિરિઓ અણિ-આઉતો,

અઘમુતો નાગદત્તો અ ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ભર-હે-સર બાહુ બલી,

અભય-કુમારો-અ દં-ટ-ણ કુમારો ।

સિરિ-ઓ અણિ-આ ઉત્-તો,

અઘ-મુત્-તો નાગ-દત્-તો અ ॥૧॥

પદાનુસારી અર્થ

૧. (શ્રી ઋષભદેવના પુત્ર) ભરત ચક્રવર્તી તથા ૨. (તેમના ભાઈ) બાહુબલીજી,
૩. (શ્રેણિક રાજાના પુત્ર) અભય કુમાર
૪. (કૃષ્ણજીના પુત્ર) દંટણ કુમાર,
૫. (શ્રી સ્થૂલભદ્રજીના નાના ભાઈ) શ્રીચક્ર તથા
૬. અણિકાપુત્ર આચાર્ય,
૭. (જેમણે છ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા લીધી હતી તે) અતિમુક્ત(અઘમુત) મુનિ અને ૮. નાગદત્ત. ૧.

અર્થ :- શ્રી ભરતેશ્વર ચક્રવર્તી, બાહુબલી, અભયકુમાર, દંટણકુમાર, શ્રીચક્ર, અણિકાપુત્ર આચાર્ય, અતિમુક્ત મુનિ અને નાગદત્ત. ૧.

મેઅજજ થૂલભદ્રો,

વયરરિસી નંદિષેણ સિંહગિરી ।

કચવજ્ઞો અ સુકોસલ,

પુંડરિઓ કેસિ કરકંડૂ ॥૨॥

મેઅજ્-જ-થૂલ-ભદ્ર-દો,

વયર-રિસી નન્-દિ-સેણ સિંહ-ગિરી ।

કચ-વન્-નો અ સુ-કોસલ,

પુણ્-ડ-રિઓ કેસિ કર-કણ્-ડૂ ॥૨॥

૯. મેતારજ મુનિ (જેના માથે સોનીએ
વાઘર વીંટી હતી તે) તથા ૧૦. સ્થૂલભદ્રજી
૧૧. વજ્રસ્વામી, ૧૨. નંદિષેણ
૧૩. સિંહગિરિ, (વજ્રસ્વામીના ગુરુ)
૧૪. કૃતપુણ્યકુમાર ૧૫. સુકોશલ મુનિ
(જેમનું શરીર વાઘણે ભક્ષણ કર્યું હતું તે)
૧૬. પુંડરીક ગણધર, ૧૭. કેશીકુમાર
૧૮. કરકંડુ મુનિ. ૨.

અર્થ :- મેતાર્ય મુનિ, શ્રી સ્થૂલ-ભદ્રજી, વજ્રસ્વામી, નંદિષેણજી, શ્રી સિંહગિરિજી, કૃતપુણ્ય કુમાર, સુકોશલ મુનિ, પુંડરિક ગણધર, શ્રી કેશીકુમાર તથા કરકંડુમુનિ. ૨.

હલ્લ-વિહલ્લ-સુદંસણ,

સાલ-મહાસાલ-સાલિભદ્રો અ ।

ભદ્રો દસન્ન-ભદ્રો,

પસન્ન ચંદો અ જસભદ્રો ॥૩॥

હલ્-લ વિહલ્-લ સુ-દન્-સણ,

સાલ મહા-સાલ સાલિ-ભદ્ર-દો અ ।

ભદ્ર-દો દ-સન્-ન-ભદ્ર-દો,

પ-સન્-ન-ચન્-દો અ જસ-ભદ્ર-દો ॥૩॥

અર્થ :- હલ્લકુમાર અને વિહલ્લકુમાર, સુદર્શન શેઠ, શાલમુનિ, મહાશાલ મુનિ, શાલિભદ્ર મુનિ, શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીજી, દશાણભદ્ર રાજા, પ્રસન્નચંદ્રરાજર્ષિ તથા ચશોભદ્રસૂરિજી. ૩.

જંબુ પહું વંકચૂલો,
ગચ સુકુમાલો અવંતિ સુકુમાલો ।

ધન્નો ઇલાધ પુત્રો,
ચિલાધ પુત્રો અ બાહુમુણી ॥૪॥

અર્થ :- જંબૂસ્વામી, વંકચૂલ, (રાજકુમાર) ગજસુકુમાલ, અવંતિસુકુમાલ, યુગબાહુમુનિ. ૪.

જમ્-બુ પહૂ વડ્-ક-ચૂલો,

ગચ-સુકુ-માલો અવન્-તિ સુકુમાલો ।

ધન્-નો ઇલાધ-પુત્-તો,

ચિલા-ધ-પુત્-તો અ બાહુ-મુણી ॥૪॥

(રાજકુમાર) ગજસુકુમાલ, અવંતિસુકુમાલ,

૨૯. જંબૂસ્વામી, ૩૦. વંકચૂલ રાજકુમાર,
૩૧. ગજસુકુમાલ, ૩૨. અવંતિસુકુમાલ,
૩૩. ધન્ના શેઠ, ૩૪. ઇલાચી પુત્ર
૩૫. ચિલાતીપુત્ર વળી ૩૬. યુગબાહુમુનિ. ૪
૩૭. ધન્ના શેઠ, ઇલાચીપુત્ર, ચિલાતી પુત્ર,

અજજગિરી અજજરક્ષિઅ,
અજજસુહત્તી ઉદાયગો મણગો ।

કાલચસૂરિ સંબો,
પજજુજ્ઞો મૂળદેવો અ ॥૫॥

અર્થ :- આર્યમહાગિરિ, આર્યરક્ષિતસૂરિ, આર્ય સુહસ્તિસૂરિ, ઉદાયી રાજા, મનક પુત્ર, કાલિકાચાર્ય, શાંભકુમાર, પ્રધુમ્નકુમાર અને મૂળદેવ (રાજા). ૫.

અજ્-જ-ગિરી અજ્-જ-રક્ષ-ખિઅ,

અજ્-જ-સુહત્-તી ઉદા-યગો, મણ-ગો ।

કાલ-ચ-સૂરી સમ્-બો,

પજ્-જુન્-નો મૂળ-દેવો અ ॥૫॥

૩૭. આર્યમહાગિરિ, ૩૮. આર્યરક્ષિતસૂરિ
૩૯. આર્યસુહસ્તિસૂરિ, ૪૦. ઉદાયી રાજા તથા
૪૧. મનકપુત્ર
૪૨. કાલિકાચાર્ય, ૪૩. શાંભકુમાર;
૪૪. પ્રધુમ્નકુમાર ૪૫. મૂળદેવ રાજા. ૫.

પભવો વિણ્ણકુમારો,
અદ્ધકુમારો અ દટપ્પહારી અ ।

સિજ્જંસ કૂરગડૂ અ,
સિજ્જંભવ મેહકુમારો અ ॥૬॥

અર્થ :- શ્રી પ્રભવસ્વામી, વિષ્ણુકુમાર, આદ્રકુમાર, દટ પ્રહારી, શ્રેયાંસ કુમાર, કૂરગડુ મુનિ, શ્રી શચ્યંભવસૂરિ અને મેઘકુમાર. ૬.

પભ-વો વિણ્-હુ-કુમા-રો,
અદ્-દ-કુમારો દટપ્-પહારી અ ।

સિજ્-જન્-સ કૂર-ગડૂ અ,

સિજ્-જમ્-ભવ મેહ-કુમા-રો અ ॥૬॥

૪૬. પ્રભવસ્વામી, ૪૭. વિષ્ણુકુમાર,
૪૮. આદ્રકુમાર, ૪૯. દટપ્રહારી;
૫૦. શ્રેયાંસકુમાર ૫૧ કૂરગડુ સાધુ,
૫૨. શચ્યંભવ આચાર્ય અને ૫૩. મેઘકુમાર. ૬.

એમાઘ મહાસત્તા,
દિંતુ સુહં ગુણ-ગણેહિં-સંજુત્તા ।

જેસિં નામગ્ગહણે,
પાવપ્પ બંધા વિલયં જંતિ ॥૭॥

અર્થ :- ઇત્યાદિ જેઓના નામસ્મરણથી પાપના બંધ નાશ પામે છે, (તે) (જ્ઞાનાદિ) ગુણોના સમુદાયથી યુક્ત મહા પરાક્રમી પુરુષો (અમોને) સુખ આપો. ૭. (● 'વિલયં જંતિ' ના બદલે 'વિલીજંતિ' પાઠ વધારે સંગત છે.)

એમાઘ મહા-સત્-તા,
દિન્-તુ સુહમ્ ગુણ-ગણે-હિમ્

સમ્(સન્)-જુત્-તા ।

જેસિમ્-નામગ્-ગ-હ-ણે,

પાવપ્-પ-બન્-ધા વિલ-યમ્ જન્-તિ ॥૭॥

ઈત્યાદિ બીજા પણ મોટા પરાક્રમી પુરુષો
જ્ઞાનાદિ ગુણોના સમૂહ કરી સહિત
એવું સુખ આપો.
જેમનાં નામ લેવાથી
પાપના બંધ નાશ પામે છે. ૭.

સુલસા ચંદનબાલા,
મણોરમા મયણરેહા દમયંતી ।
નમયાસુંદરી સીયા,
નંદા ભદ્રા સુભદ્રા ય ॥૮॥

સુલ-સા ચન્-દન-બાલા,
મણો-રમા મય-ણ-રેહા દમ-યન્-તી ।
નમ-યા-સુન્-દરી સીયા,
નન્-દા ભદ્-દા સુ-ભદ્-દા-ય ॥૮॥

૧. સુલસા શ્રાવિકા, ૨. ચંદનબાલા,
૩. મનોરમા, ૪. મદનરેખા વળી ૫. દમયંતી
૬. નર્મદા-સુંદરી, ૭. સીતાસતી,
૮. નંદા, ૯. ભદ્રા શેઠાણી તથા ૧૦. સુભદ્રા. ૮.

અર્થ :- શ્રી સુલસા શ્રાવિકા, ચંદનબાળા, મનોરમા, મદનરેખા, દમયંતી, નર્મદા સુંદરી, સીતા સતી, નંદા, ભદ્રા શેઠાણી, સુભદ્રા. ૮.

રાઘમધ રિસિદતા,
પઠિમાવધ અંજણા સિરીદેવી ।
જિટ્ઠુજિટ્ઠ મિગાવધ,
પભાવધ ચિલ્લણા દેવી ॥૯॥

રાઘ-મધ, રિસિદત્-તા,
પઠિ-મા-વધ અમ્(અન્)-જણા સિરી-દેવી ।
જિટ્-ઠ સુ-જિટ્-ઠ મિગા-વધ,
પભા-વધ ચિલ્-લણા-દેવી ॥૯॥

૧૧. રાજુમતિ, ૧૨. ઋષિદતા
૧૩. પદ્માવતી, ૧૪. અંજના સુંદરી, ૧૫. શ્રીદેવી,
૧૬. જયેષ્ઠા, ૧૭. સુજયેષ્ઠા, ૧૮. મૃગાવતી,
૧૯. પ્રભાવતી અને ૨૦. ચેલ્લણાચાણી. ૯.

અર્થ :- રાજુમતિ, ઋષિદતા, પદ્માવતી, અંજના સુંદરી, શ્રીદેવી, જયેષ્ઠા, સુજયેષ્ઠા, મૃગાવતી, પ્રભાવતી અને ચેલણા રાણી. ૯.

બંભી સુંદરી રૂપિણી,
રેવધ કુંતી સિવા જયંતી અ ।

બમ્-ભી, સુન્-દરી રુપ્-પિણી,
રેવધ, કુન્-તી, સિવા, જયન્-તી અ ।

૨૧. બ્રાહ્મી, ૨૨. સુંદરી, ૨૩. રુક્મિણી
૨૪. રેવતી શ્રાવિકા, ૨૫. કુંતી,
૨૬. શિવા, અને ૨૭ જયંતી

દેવધ દોવધ ધારણી,
કલાવધ પુષ્પયૂલા ય ॥૧૦॥

દેવ-ધ, દોવ-ધ, ધાર-ણી,
કલા-વધ પુષ્-ફ-યૂલા ય ॥૧૦॥

૨૮. દેવકી, ૨૯. દ્રૌપદી, ૩૦ ધારણી
૩૧. કલાવતી અને ૩૨. પુષ્પયૂલા. ૧૦.

અર્થ :- બ્રાહ્મી, સુંદરી, રુક્મિણી, રેવતી શ્રાવિકા, કુંતી, શિવા, જયંતી, દેવકી, દ્રૌપદી, ધારણી, કલાવતી અને પુષ્પયૂલા. ૧૦.

પઠિમાવધ અ ગોરી,
ગંધારી લક્ષ્મણા સુસીમા ય ।
જંબુવધ સત્યભામા,
રૂપિણી કણ્ઠદૃઢ મહિસીઓ ॥૧૧॥

પઠિ-મા-વધ અ ગોરી,
ગન્-ધારી લક્ષ્-મ્-મણા સુસી-મા ય ।
જમ્-બૂ-વધ સત્-ય-ભામા,
રૂપ્-પિણી, કણ્-ઠદ્-ઠ મહિસીઓ ॥૧૧॥

૩૩. પદ્માવતી, ૩૪, ગૌરી,
૩૫. ગંધારી, લક્ષ્મણા, ૩૭. સુસીમા,
૩૮. જંબૂવતી, ૩૯. સત્યભામા,
૪૦ રુક્મિણી (કૃષ્ણાની આઠ પટ્ટરાણીઓ). ૧૧.

અર્થ :- પદ્માવતી, ગૌરી, ગંધારી, લક્ષ્મણા, સુસીમા જંબૂવતી, સત્યભામા અને રુક્મિણી આઠ કૃષ્ણાની પટ્ટરાણીઓ. ૧૧.

જક્ષ્મા ય જક્ષ્મદિન્ના,
ભૂઆ તહ ચેવ ભૂઆદિન્ના અ ।
સેણા વેણા રેણા,
ભઈણીઓ થૂલભદ્રસ્સ ॥૧૨॥

જક્ષ્-મા ય જક્ષ્-મ્-દિન્-ના,
ભૂઆ તહ ચેવ ભૂઆ-દિન્-ના ય ।
સેણા વેણા રેણા,
ભઈણીઓ થૂલ-ભદ્-દસ્-સ ॥૧૨॥

૪૧. યક્ષા, ૪૨. યક્ષદતા,
૪૩. ભૂતા તથા વળી નિશ્ચયે ૪૪. ભૂતદતા,
૪૫. સેણા, ૪૬. વેણા અને ૪૭. રેણા (એ સાત)
શ્રી સ્થૂલભદ્રજીની બહેનો. ૧૨.

અર્થ :- યક્ષા, યક્ષદતા, ભૂતા, ભૂતદતા, સેણા, વેણા અને રેણા (આ સાત) વળી નિશ્ચયે કરી સ્થૂલભદ્રજીની બહેનો. ૧૨.

ઘચ્યાઘ મહાસઘઓ,
જયંતિ અકલંક સીલ કલિઆઓ ।
અજજવિ વજજઘ જાસિં,
જસ પડહો તિહુઅણે સયલે ॥૧૩॥

ઘચ્-ચાઘ મહા-સઘ-ઓ,
જ-યન્-તિ અ ક-લક્ષ્-ક સીલ-કલિઆઓ ।
અજ્-જ વિ વજ્-જઘ જા-સિમ્,
જસ-પડ-હો તિહુ-અણે સયલે ॥૧૩॥

ઈત્યાદિ મોટી સતીઓ
નિર્મળ શીલગુણે કરી સહિત જયવંતી વર્તે છે.
વળી જેનો આજે પણ વાગે છે.
સકલ ત્રિભુવનને વિષે જશનો ડંકો. ૧૩.

અર્થ : ઈત્યાદિ નિર્મળ (નિષ્કલંક) શીલથી યુક્ત મહાસતીઓ જયવંતી વર્તે છે. જેઓનો આજે પણ સર્વ ત્રિભુવનમાં યશનો ડંકો વાગે છે. ૧૩.

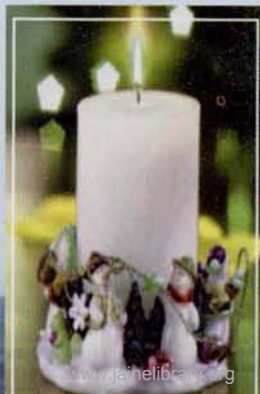
અશુદ્ધ

વચરિસિ
એમાઈ મહાસતા
ગુણગણેહિ સંજુતા
જેસિં નામગહણે
પાવબંધા

શુદ્ધ

વચરિસિ
એમાઈ મહાસતા
ગુણગણેહિ સંજુતા
જેસિં નામગહણે
પાવબંધા

★ પ્રભાત સમયે રાઈઅ-પ્રતિક્રમણ વેળાએ સાત્ત્વિકતા અને ખુમારીની પ્રાપ્તિ માટે સજઝાય (સ્વાધ્યાય) સ્વરૂપે આ બોલાય છે. આ સજઝાય બોલતી વખતે તે તે મહાપુરુષો મહાસતીઓના સદ્ગુણોને યાદ કરીને તેવા બનવા સંકલ્પ કરવો જોઈએ.

(૧) ભરત ચક્રવર્તી : શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના જયેષ્ઠપુત્ર તથા પ્રથમચક્રવર્તી. તેઓ અપ્રતિમઐશ્વર્ય છતાં જાગૃત સાધક હતા. ૬૦,૦૦૦ બ્રાહ્મણો રોજ.... સંભળાવતા હતા. ૯૯ ભાઈઓની દીક્ષા બાદ વૈરાગ્ય ભાવનામાં રમમાણ રહેતા એકવાર આરીસા-ભવનમાં અલંકૃત શરીરને જોતાં વીંટી નીકળી જવાથી શોભારહિત થયેલી, એવી આંગળીને જોતા અન્ય અલંકારો પણ ઉતાર્યા અને શોભારહિત સંપૂર્ણ દેહ જોઈ અનિત્ય ભાવનામાં રમતા કેવલજ્ઞાન પામ્યા. દેવતાઓએ આપેલ સાધુનો વેષ સ્વીકારી વિશ્વ પર ઉપકાર કરી છેવટે અષ્ટાપદ પર્વત પર નિર્વાણ પામ્યા.

(૩) અભયકુમાર : નંદા રાણીથી શ્રેણિક રાજાને થયેલ પુત્ર. બાલ્યાવસ્થામાં જ પિતાના ગૂઢ વચનને ઉકેલી પિતાના નગરમાં આવ્યા અને બુદ્ધિજળથી ખાલી કૂવામાંથી વીંટી બહાર કાઢી શ્રેણિક રાજાના મુખ્યમંત્રી બન્યાં. ઔત્પાતિકી, વૈનયિકી, કાર્મિકી અને પારિણામિકી બુદ્ધિના સ્વામી એવા તેમણે અનેક સમસ્યાઓ ઉકેલી હતી. છેવટે અંત:પુર બાળવાના બહાને પિતાના વચનથી મુક્ત થઈ પ્રભુ વીર પાસે દીક્ષા લઈ ઉત્કૃષ્ટ તપ કરી અનુત્તર વિમાનમાં દેવ થયા. ત્યાંથી સ્વવી મહાવિદેહમાં ચારિત્ર ગ્રહણ કરી મોક્ષે પધારશે.

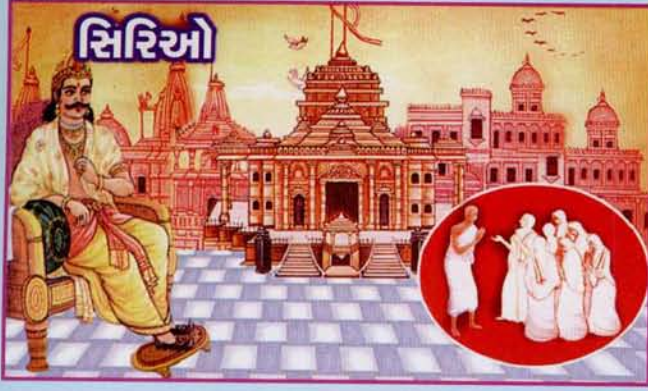
(૨) બાહુબલી : ભરત ચક્રવર્તીના નાનાભાઈ પ્રભુ ઋષભદેવે તક્ષશિલા નું રાજ્ય

આપ્યું હતું. બાહુબળ અસાધારણ હોવાથી તથા ૯૮ ભાઈઓના અન્યાયનો પ્રતિકાર કરવા ચક્રવર્તીની આજ્ઞા ન માની અને ભયંકર યુદ્ધ થયું. છેવટે દષ્ટિયુદ્ધ, વાયુયુદ્ધ, બાહુયુદ્ધ અને દંડયુદ્ધ કર્યું, જેમાં ભરત ચક્રવર્તી હારતાં ચક્રવર્તન ફેંક્યું પરંતુ સ્વગોષ્ઠીયનો નાશ ન કરે તેથી પાછું ફર્યું. બાહુબલી ક્રોધમાં મુઠી ઉપાડી મારવા દોડ્યા. પરંતુ વિવેકબુદ્ધિ જાગૃત થતાં કેશલોચ કરી દીક્ષા લઈ કેવલી નાના ભાઈઓને વંદન ન કરવા પડે તે માટે કાઉન્સિલગઢ ધ્યાનમાં ઉભા રહ્યાં. ૧ વર્ષ પછી પ્રભુએ મોકલેલ બ્રાહ્મી - સુંદરી બહેન સાધ્વીજીઓએ “વીરા મોરા ગજ થકી ઉતરો રે, ગજ ચડ્યે કેવલ ન હોય” એમ પ્રતિબોધ કરતા વંદન કરવા પગ ઉપાડતા કેવળજ્ઞાન થયું. ઋષભદેવ ભગવાન સાથે મોક્ષે ગયાં.

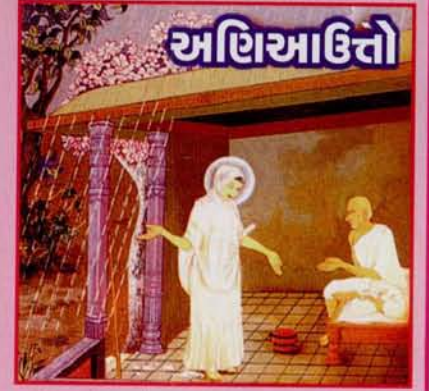
(૪) દંડણકુમાર : શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવની દંડણા નામની રાણીના પુત્ર એવા દંડણકુમારે પ્રભુ નેમિનાથ પાસે દીક્ષા લીધી.

પરંતુ લાભાંતરાય કર્મના ઉદયે શુદ્ધ ભિક્ષા મળતી નથી, તેથી અભિગ્રહ કર્યો કે ‘સ્વલબ્ધિથી ભિક્ષા મળે તો જ લેવી’ છ મહિનાના ઉપવાસ થયા એકવાર ભિક્ષા અર્થે દ્વારિકામાં પધાર્યા હતા ત્યારે શ્રી નેમિનાથે પોતાના અઢાર હજાર સાધુમાં સર્વોત્તમ તરીકે તેમનું નામ આપ્યું. તેથી નગરમાં પાછા ફરતા શ્રીકૃષ્ણે તેમને જોઈ હાથી પરથી નીચે ઉતરી વિશેષ ભાવથી વંદન કર્યું. તે જોઈ એક શેઠે ઉત્તમ ભિક્ષા વહોરાવી. પરંતુ પ્રભુના શ્રીમુખે ‘આ આહાર પોતાની લબ્ધિથી નથી મળ્યો.’ તેમ જાણતાં કુંભારની શાળામાં પરઠવવા ચાલ્યા. પરઠવતા ઉત્તમ ભાવના ભાવતા કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.

સિરિઓ

(૫) શ્રીયક : શકટાલ મંત્રીના નાના પુત્ર તથા સ્થૂલભદ્રસ્વામી અને યક્ષાદિ સાત બહેનોના ભાઈ, પિતાના મૃત્યુ પછી નંદરાજાનું મંત્રીપદ સ્વીકારી ધર્મના અનુરાગથી ૧૦૦ જેટલા જિનમંદિરો અને ત્રણસો જેટલી ધર્મશાળાઓ બંધાવી હતી. બીજા પણ અનેક સુકૃતો કરી ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. એકદા સંવત્સરી પર્વે યક્ષા સાધ્વીજીના આગ્રહથી ઉપવાસનું પચ્ચક્ષાણ કર્યું. સુકુમાલતાના કારણે, કદી ભૂખ સહન ન કરેલી હોવાથી તે જ રાત્રે શુભધ્યાનપૂર્વક કાળધર્મ પામી સ્વર્ગવાસી થયા.

અણિઆઉતો

(૬) અણિકાપુત્ર
આચાર્ય : દેવદત્ત
વણિક અને
અણિકાના પુત્ર, નામ
હતું સંધીરણ પણ
લોકમાં અણિકાપુત્ર
તરીકે પ્રસિદ્ધ થયાં.
જયસિંહ આચાર્ય
પાસે દીક્ષા લઈ

અનુક્રમે શાસ્ત્રજ્ઞ આચાર્ય થયા. રાણી પુષ્પચૂલાને આવેલા સ્વર્ગ-નરકના સ્વપ્નોનું યથાતથા વર્ણન કરી પ્રતિબોધ પમાડી દીક્ષા અપાવી. દુષ્કાળમાં અન્ય મુનિઓને દેશાંતર મોકલી વૃદ્ધત્વના કારણે પોતે ત્યાં રહ્યાં. તેમની પુષ્પચૂલા સાધ્વીજી વૈયાવચ્ચ કરતા હતાં. કાલાંતરે કેવળજ્ઞાની સાધ્વીજીની વૈયાવચ્ચ લીધાનો ખ્યાલ આવતાં મિચ્છા મિ દુક્કડ માંગી પોતાનો મોક્ષ ગંગા નદી ઉતરતા થશે તે જાણી ગંગાનદી પાર ઉતરતા વ્યંતરીએ શૂળીમાં પરોવતા સમતાભાવથી અંતકૃત્ કેવળી થઈ મોક્ષમાં પધાર્યા.

અર્ધમુતો

(૭) અતિમુક્તમુનિ : પેટાલપુર નગરમાં વિજય રાજા-શ્રીમતી રાણીના પુત્ર અતિમુક્તક. માત-પિતાની અનુમતિથી આઠ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા લીધી. 'જે જાણું તે નવિ જાણું, નવિ જાણું તે જાણું' મરણ નિશ્ચિત છે તે જાણું છું. પણ ક્યારે આવશે તે જાણતો નથી. આ સુપ્રસિદ્ધ વાક્ય દ્વારા શ્રેષ્ઠીની પુત્રવધૂને પ્રતિબોધ પમાડનારા મુનિ બાલ્યાવસ્થામાં વર્ષાઋતુમાં ભરાયેલા ખાબોચિયામાં પાત્રાની હોડી તરાવવા લાગ્યા, ત્યારે સ્થવિરોએ સાધુધર્મ સમજાવતા વીર પ્રભુજી પાસે આવી તીવ્ર પશ્ચાત્તાપપૂર્વક ઇચ્છિયાવહિયાના 'દગમટ્ટી' શબ્દ બોલતા કેવળજ્ઞાન પામ્યા.

નાગદત્તો

(૮) નાગદત્ત : વારાણસી નગરીના યજ્ઞદત્ત શેઠ-ધનશ્રીના પુત્ર. નાગવસુ કન્યા સાથે વિવાહ કર્યા. નગરનો કોટવાળ નાગવસુને ચાહતો હોવાથી રાજાના પડી ગયેલા કુંડલને કાયોત્સર્ગ ધ્યાનમાં ઉભેલા નિઃસ્પૃહી નાગદત્ત પાસે મૂકી રાજા સમક્ષ એના પર આળ ચડાવ્યું. શૂળીએ ચડાવતા નાગદત્તના સત્યના પ્રભાવથી પ્રગટ થઈ શાસનદેવતાએ 'પ્રાણ જાય પણ પારકી વસ્તુને ન અડે' એવી ટેકને પ્રમાણિત કરી. સત્ય હકીકતની જાણ કરી યશ ફેલાવ્યો. અંતે દીક્ષા લઈ સર્વકર્મક્ષય કરી કેવળશ્રી વરી મોક્ષમાં પધાર્યા.

મેઅજ્જ

(૯) મેતાર્યમુનિ : ચાંડાલને ત્યાં જન્મ્યા પણ શ્રીમંત શેઠને ત્યાં ઉછર્યા. પૂર્વભવના મિત્રદેવની સહાયથી અદ્ભુત કાર્યો સાધતા શ્રેણિક રાજાના જમાઈ બન્યા. અંતે દેવના ૩૬ વર્ષ સુધીના પ્રયત્નોથી પ્રતિબોધ પામી દીક્ષા લીધી. શ્રેણિક રાજાના સાથિયાના સોનાના જવલા ઘડતા સોનીને ત્યાં ગોચરી જતાં સોની ભિક્ષા વહોરાવવા ઉઠ્યો ત્યાં કોંચ પક્ષી જવલા ચણી ગયું. જવલા ન દેખાતા સોનીને શંકા જતાં, પૂછવા છતાં પક્ષી પ્રત્યેની દયાથી મહાત્મા મૌન રહેવાથી માથે ભીના ચામડાની વાધર વીંટી તડકે ઉભા રાખ્યા. બંને આંખો બહાર નીકળી જવા છતાં અસહ્ય યાતનાને સમતાભાવે સહન કરી અંતકૃત્ કેવળી થઈ મોક્ષે ગયા.

(૧૦) થુલભદ્ર :
નંદરાજાના મંત્રી
શકટાલના મોટા પુત્ર.
ચૌવનાવસ્થામાં કોશા
ગણિકાના મોહમાં
લપટાયેલા. પરંતુ પિતાના
મૃત્યુથી વૈરાગ્ય પામી
આર્ય સંભૂતિવિજય પાસે
દીક્ષા લઈ એકવાર કોશા
ગણિકાને ત્યાં ગુરુની
અનુમતિથી ચોમાસુ કરી
કામના ઘરમાં જઈ કામને
હરાવી કોશાને ધર્મમાં
સ્થિર કરી ગુરુના શ્રીમુખે
“દુષ્કર-દુષ્કરકારક”

બિરુદ મેળવી ૮૪ ચોવીશી સુધી નામ અમર કર્યું. આર્ય
ભદ્રબાહુસ્વામી પાસે અર્થથી દશ પૂર્વ અને સૂત્રથી બાકીના
ચારપૂર્વ, એમ ચૌદ પૂર્વ ભણ્યા. કાળધર્મ પામી પહેલા દેવલોકે
ગયા.

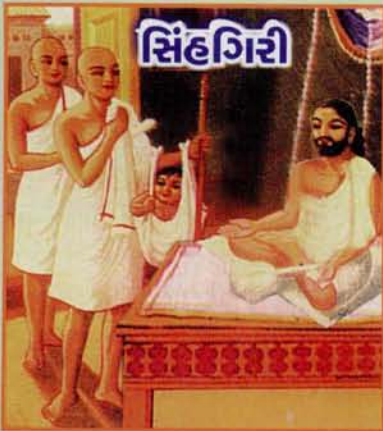

(૧૧) વજ્રસ્વામી :
તુંબવન ગામના
ધનગિરિ-સુનંદાના
પુત્ર, પિતાએ જન્મ
પહેલા દીક્ષા લીધાનું
જાણતા સતત રડતા
રહી માતાનો મોહ
તોડાવ્યો. માતાએ
ધનગિરિમુનિને

વહોરાવ્યા. સાધ્વીના ઉપાશ્રયમાં રહી ૧૧ અંગ મોટે કર્યા.
માતાએ બાળકને પાછો મેળવવા રાજદ્વારે ઝઘડો કરતાં
સંઘસમક્ષ ગુરુના હાથે રજોહરણ લઈ નાચીને દીક્ષા લીધી.
રાજાએ બાળકની ઈચ્છાનુસાર ન્યાય ચૂકવ્યો. સંયમથી
પ્રસન્ન થયેલા દેવોએ આકાશગામિની તથા વૈકિયલવ્ધિ
આપેલ. ભયંકર દુષ્કાળ વખતે આખા સંઘને આકાશગામી
પટ દ્વારા સુકાળના ક્ષેત્રમાં ફેરવી, તથા બૌદ્ધ રાજાને
પ્રતિબોધ કરવા લાખો પુષ્પો અન્યક્ષેત્રમાંથી લાવી શાસન
પ્રભાવના કરી. છેલ્લા દશપૂર્વધર બની અંતે કાળધર્મ
પામ્યા. ઈન્દ્રે તેમનો મહોત્સવ કર્યો.

(૧૨) નંદિસેણ : આ નામના બે મહાપુરુષો થઈ ગયા. એક અદ્ભુત વૈયાવચ્ચી નંદિસેણ
કે જેમણે દેવતાની આકરી પરીક્ષા પણ અપૂર્વ સમતાભાવથી પાર કરી અને અન્ય શ્રેણિક
રાજાના પુત્ર નંદિસેણ-જેણે પ્રભુવીરથી પ્રતિબોધ પામી અદ્ભુત સત્ત્વ દાખવી ચારિત્ર
સ્વીકાર્યું તથા કર્મવશ ઉઠતી ભોગેચ્છાઓને દબાવવા ઉગ્ર વિહાર-સંયમ તથા તપશ્ચર્યાના
યોગો સેવ્યા, જેના પ્રભાવે અનેક લવ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ. એકવાર ગોચરી પ્રસંગે વેશ્યાને
ત્યાં જઈ ચડ્યા જ્યાં ધર્મલાભનો પ્રતિભાવ ‘અર્થલાભની અહીં જરૂર છે’ વાક્યથી મળ્યો.
માનવશ તરણું ખેંચી સાડા બાર કોડ સોનામહોરની વૃષ્ટિ કરી. વેશ્યાના આગ્રહની
સંસારમાં રોકાયા પરંતુ દેશનાલલ્લિથી રોજ ૧૦ને પ્રતિબોધ કરતા. ૧૨ વર્ષે એક વાર
દશમો સોની એવો આવ્યો, જે પ્રતિબોધ પામ્યો જ નહીં. છેવટે ગણિકાએ ‘દશમા તમે’
એમ મશ્કરી કરતાં મોહનિદ્રા તૂટતાં દીક્ષા લઈ આત્મકલ્યાણ સાધ્યું.

(૧૩) સિંહગિરિ :
પ્રભુ
મહાવીર
દેવની
બારમી પાટે
બિરાજમાન
પ્રભાવશાળી
આચાર્ય.
અનેકવિધ
શાસનસેવા

ના કાર્યો કરવાની સાથે તેઓ વજ્રસ્વામીના
ગુરુ પંથ બન્યા હતા.

(૧૪) કૃતપુણ્યક (કચવજ્ઞા શેઠ) :
પૂર્વભવમાં મુનિને ત્રણ વખત ખંડિત
દાન દેવાથી ધનેશ્વર શેઠને ત્યાં
અવતરેલા કૃતપુણ્યકને વર્તમાન
ભવમાં વેશ્યા સાથે, અપુત્રીયા એવી
ચાર શ્રેષ્ઠિ પુત્રવધુઓ સાથે તથા
શ્રેણિકરાજાની પુત્રી મનોરમા સાથે
એમ ત્રણ વાર ખંડિત ભોગો પ્રાપ્ત
થયા તથા શ્રેણિકરાજાનું અર્ધું
રાજ્ય પ્રાપ્ત થયું હતું. સંસારના
વિવિધ ભોગો ભોગવી પ્રભુવીર
પાસે પૂર્વભવનો વૃતાંત સાંભળી
દીક્ષા ગ્રહણ કરી સ્વર્ગવાસી થયા.

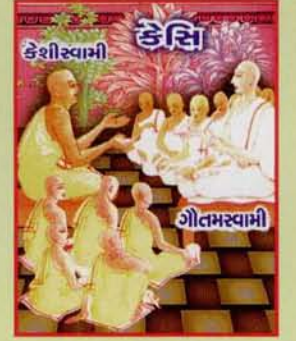

(૧૫) સુકોશલમુનિ : અયોધ્યાના કીર્તિધર રાજા-સહદેવી રાણીના પુત્ર. પિતાના પગલે સુકોશલે પણ દીક્ષા લેતા વિયોગના આર્તધ્યાને મૃત્યુ પામી સહદેવી જંગલમાં વાઘણ બની. એકદા સુકોશલ તે જ જંગલમાં જઈ કાર્યોત્સર્ગ ધ્યાને ઉભા રહેતા તે જ વાઘણે આવીને હુમલો કર્યો અને શરીર ચીરી નાંખ્યું. ઉપસર્ગને અપૂર્વ સમતાથી સહન કરતાં અંતકૃત કેવળી થઈ સુકોશલ મુનિ મોક્ષે પધાર્યા.

(૧૬) પુંડરીક : પિતાની સાથે દીક્ષા લેવાની ભાવના છતાં નાનાભાઈ કંડરીકની તીવ્ર ભાવના જોઈ તેને દીક્ષાની

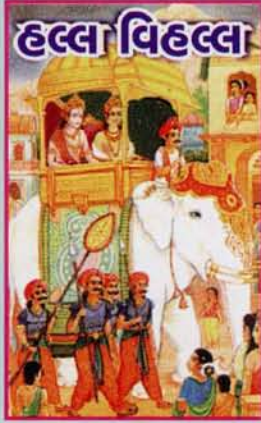
સહમતિ આપી પોતે વૈરાગ્યપૂર્વક રાજ્યપાલન કર્યું. હજાર વર્ષના સંયમ પછી કંડરીક મુનિ રોગગ્રસ્ત થતાં સુંદર ઉપચાર તથા અનુપાનાદિથી ભક્તિ કરી વળાવ્યા પરંતુ રાજવી ભોગોની લાલસાએ ચારિત્રભ્રષ્ટ થઈ કંડરીક ઘરે આવતા તેને રાજગાદી સોંપી પોતે સંયમજીવન સ્વીકાર્યું. ગુરુભગવંત ન મળે ત્યાં સુધી ચારે આહારનો ત્યાગ કરી વિહાર કર્યો. ઉત્તમભાવચારિત્ર પાળી ત્રણ દિવસમાં કાળ કરી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયાં.

(૧૭) કેશી ગણધર : શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામીની પરંપરાના આ મહાપુરુષે મહાનાસ્તિક પ્રદેશી રાજાને પ્રતિબોધ પમાડ્યો હતો તથા શ્રી ગૌતમસ્વામી ભગવંત સાથે ધર્મચર્ચા કરી પાંચ મહાવ્રતના પ્રભુવીરના શાસનને સ્વીકારી અનુક્રમે સિદ્ધપદને પામ્યા.

(૧૮) રાજર્ષિ કરકંડુ : ચંપાનગરીના રાજા દધિવાહન રાણી પદ્માવતીના પુત્ર, પણ ઉન્મત્ત હાથીએ જંગલમાં માતાને મૂકી દેતા, માતાએ સાધ્વીજી પાસે દીક્ષા લેતા જન્મ બાદ સ્મશાનમાં મૂકાયા અને ચંડાલને ત્યાં ઉછર્યા. શરીરે ખણ ખૂબજ આવતી હોવાથી કરકંડુ નામ પડ્યું. અનુક્રમે કંચનપુરના અને ચંપાના રાજા બન્યા. અતિપ્રિય રૂપાળા અને બળવાન સાંઠને જરા જર્જરિત જોતા વૈરાગ્ય થયો અને પ્રત્યેકજન્મ થઈ દીક્ષા લઈ મોક્ષમાં પધાર્યા.

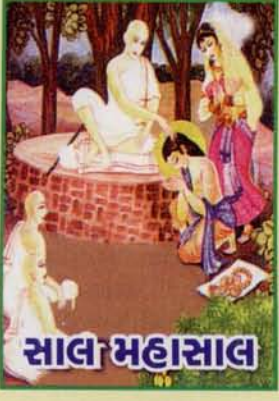

(૧૯-૨૦) હલ્લ-વિહલ્લ : શ્રેણિકની પત્ની ચેલ્લણાના પુત્રો, શ્રેણિકે સેચનક હાથી ભેટ આપવાથી કોણિકે ચુદ્ધ કર્યું. પિતામહ ચેડા રાજાની મદદથી લડતા હતા ત્યાં રાત્રિચુદ્ધ દરમ્યાન સેચનક હાથી ખાઈમાં પડી મરી જતાં વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લઈ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં દેવ થયા.

(૨૧) સુદર્શન શેઠ : અર્હદ્દાસ-અર્હદ્દાસી માત-પિતાના સંતાન, બાર વ્રતધારી શ્રાવક હતા. કપિલા દાસીએ વાસનાપૂર્તિ માટે પ્રયત્ન કર્યો. ત્યારે 'હું નપુંસક છું' એમ કહી છટકી ગયા. બીજીવાર રાજરાણી અભયાએ પૌષધમાં કાઉરસગ્ગ સ્થિત સુદર્શનને દાસી દ્વારા ઉપાડી લાવી ચલાયમાન કરવા ઘણા પ્રયત્ન કર્યા. પરંતુ નિષ્ફળતા મળી ત્યારે શીલ-ભંગનો આરોપ મૂકાયો. ઘણું પુછવા છતાં ખુલાસો ન કરતા રાજાએ ફાંસીની સજા ફરમાવી. સ્વયંની આરાધના તથા ધર્મપત્ની મનોરમાના કાઉરસગ્ગ આરાધનાના બળે શૂળીનું સિંહાસન થયું. એકવાર પ્રભુવીર પાસે જતાં નવકાર મહામંત્રના પ્રભાવે રોજની સાત હત્યા કરનાર અર્જુનમાળીના દેહમાંથી ચક્ષુને દૂર કરી દીક્ષા અપાવી. અંતે મહાવ્રત આરાધી મોક્ષમાં ગયા.

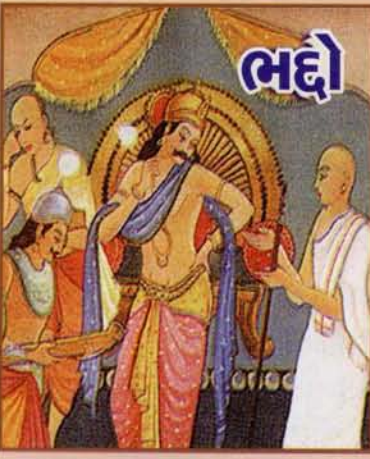

(૨૨-૨૩) શાલ - મહાશાલ : બંને ભાઈઓ હતા. પરસ્પર પ્રીતિ હતી. ભાણેજ ગાંગલીને રાજ્ય સોંપી દીક્ષા લીધી હતી. એક વખત પ્રભુ ગૌતમસ્વામી સાથે ગાંગલીને પ્રતિબોધવા પૃષ્ઠચંપામાં આવ્યા. માતા-પિતા સાથે ગાંગલીએ દીક્ષા લીધી. રસ્તામાં ઉત્તમ ભાવના ભાવતાં સહુને કેવળજ્ઞાન થયું. અંતે મોક્ષ પામ્યા.

હતા. એક વખત શ્રેણિક મહારાજા તેમની સ્વર્ગીય સમૃદ્ધિ જોવા આવ્યા ત્યારે પોતાના માથે સ્વામી છે એમ જાણી દીક્ષાની ભાવનાથી એક-એક પત્નીનો ત્યાગ કરવા લાગ્યા ત્યારે બંનેની ધન્યશેઠની પ્રેરણાથી એક સાથે બધો ત્યાગ કરી ચારિત્ર સ્વીકારી ઉગ્ર સંયમ-તપશ્ચર્યા પાળી વૈભારગિરિ પર અનશન સ્વીકારી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયાં.

(૨૫) ભદ્રબાહુસ્વામી : અંતિમ ચૌદપૂર્વના જ્ઞાતા અને આવશ્યકાદિ દશ સૂત્રો પર નિર્યુક્તિના રચતિયા મહાપ્રાણ ધ્યાનને સાધનાર મહાપુરુષે વરાહમિહિરના અધકચરા જ્યોતિષ જ્ઞાનનો પ્રતિકાર કરી આકાશમાંથી માંડલાની વચ્ચે નહીં પરંતુ માંડલાના છેવાડે માછલું પડવું તથા રાજપુત્રનું ૧૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય નહીં પરંતુ માત્ર સાત દિવસમાં બિલાડીના આગળિયાથી મોત થવું. આદિ સચોટ ભવિષ્ય જણાવી જિનશાસનનની પ્રભાવના કરી તથા વરાહમિહિરકૃત ઉપસર્ગને શાંત કરવા 'ઉવસગ્ગહરં' સ્તોત્રની રચના કરી. કલ્પસૂત્ર-મૂળસૂત્રના તેઓ રચયિતા છે.

(૨૬) દશાર્ણભદ્ર રાજા : દશાર્ણપુરના રાજા, નિત્ય ત્રિકાળપૂજાનો નિયમ હતો. એક વાર ગર્વસહિત અપૂર્વ ઋદ્ધિ સાથે વીરપ્રભુને વંદન કરવા જતાં ઈન્દ્રે અપૂર્વ સમૃદ્ધિ પ્રદર્શન કરી ગર્વ ખંડન કર્યું. તેથી વૈરાગી થઈ ચારિત્ર લીધું. અંતે સમ્યગ્ આરાધના કરી મોક્ષે પધાર્યા.

(૨૭) પ્રસન્નચંદ્ર રાજા : સોમચંદ્ર રાજા-ધારિણીના સંતાન, બાલકુંવરને રાજ્ય સોંપી ચારિત્ર લીધું. એકવાર રાજગૃહીમાં ઉદ્યાનમાં કાયોત્સર્ગ ધ્યાને હતા ત્યારે પ્રભુ વીરને વંદન કરવા

નીકળેલ રાજા શ્રેણિકના અગ્રેસર બે સૈનિકોના મોટે સાંભળ્યું કે 'મંત્રીઓ બેવફા થતા ચંપાનગરીનો રાજા દધિવાહન પોતાના બાળપુત્રને લડાઈમાં હણી રાજ્ય લઈ લેશે.' તેથી પુત્રમોહથી માનસિક ચુદ્ધ કરતાં સાતમી નરક યોગ્ય કર્મ એકઠા કર્યા. બધા શરત્રો ખૂટી ગયા જાણી માથાનો લોખંડી ટોપ કાઢવા હાથ ફેરવે છે ત્યારે મુંડિત મસ્તકથી સાધુપણાનો ખ્યાલ આવતા પશ્ચાતાપ કરતાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા.

(૨૮) ચશોભદ્રસૂરિ : શર્યંભવસૂરિ ના શિષ્ય તથા ભદ્રબાહુસ્વામી ના ગુરુદેવ, ચૌદપૂર્વના

અભ્યાસી તેઓએ અનેક યોગ્ય સાધુઓને પૂર્વોની વાચના આપી. અંતે શત્રુંજયગિરિની યાત્રા કરી કાળધર્મ પામી સ્વર્ગે પધાર્યા.

(૨૯) જંબુસ્વામી : નિઃસ્પૃહ અને વૈરાગ્યવાસિત હોવા છતાં ઋષભદત્તાધારિણીના આ પુત્રને માતાના આગ્રહથી આઠ કન્યાઓ સાથે પરણવું પડ્યું. પણ પહેલી જ રાત્રે અતિવૈરાગ્યસભર ઉપદેશ આપી એ બધાને વૈરાગ્ય પમાડ્યો. એ સમયે પાંચસો ચોરો સાથે ચોરી કરવા આવેલ પ્રભવ ચોર પણ પીગળ્યા. બીજા દિવસે ૫૨૭ સાથે જંબુકુમારે સુધર્માસ્વામી પાસે દીક્ષા લીધી. અવસર્પિણી કાળના ભરતક્ષેત્રના તેઓ છેલ્લા કેવળી થયા.

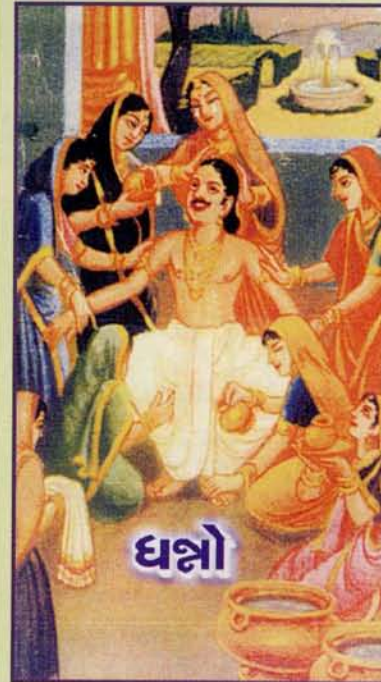
(૩૦) વંકચૂલ : વિરાટ દેશના ૨૧૪ કુમાર પુષ્પચૂલ, પરંતુ જુગાર-ચોરી વગેરે વકતાના કારણે લોકોએ

નામ વંકચૂલ પાડ્યું. પિતાએ દેશવટો આપતાં પત્ની-બહેન સાથે નીકળી જંગલમાં પલ્લીપતિ થયા. એકવાર આર્ય જ્ઞાનતુંગસૂરિજી પધારતા કોઈને ઉપદેશ ન આપવાની શરતે ચોમાસું કરાવ્યું. વિહાર કરતાં વંકચૂલની સરહદ ઓળંગી ત્યારે વંકચૂલની ઈચ્છાથી આચાર્ય ભગવંતે (૧) અજાણ્યા ફળ ખાવા નહીં (૨) પ્રહાર કરતા પહેલાં સાત ડગલા પાછા હટવું (૩) રાજરાણી સાથે ભોગ ભોગવવા નહીં (૪) કાગડાનું માંસ ખાવું નહીં, એ ચાર નિયમો આપ્યા. અનેકવિધ કષ્ટો વચ્ચે પણ દૃઢતાથી નિયમપાલન કરી અનેક લાભો મેળવી વંકચૂલ સ્વર્ગવાસી થયા.

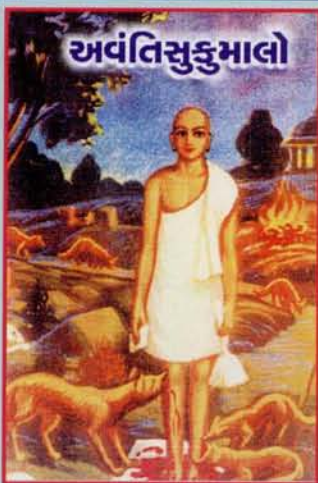
(૩૧) ગયસુકુમાલ : સાત-સાત પુત્રોને જન્મ આપવા છતાં એકેયનું લાલન પાલન કરવા ન મળવાથી વિષાદ પામેલા દેવકીએ કૃષ્ણને જણાવતા કૃષ્ણે હરિહૌગમેષી દેવની આરાધના કરી. મહર્દિક દેવ દેવકીની કુક્ષિમાં આવ્યા તે ગયસુકુમાલ. બાલ્યવયે વૈરાગ્ય પામ્યા પરંતુ મોહપાશમાં બાંધવા માત-પિતાએ લગ્ન કરાવ્યા. પરંતુ યુવાવયે જ નેમિનાથ પ્રભુ પાસે દીક્ષા લઈ સ્મશાનમાં કાયોત્સર્ગ ધ્યાનમાં રહ્યા. 'દીકરીનો ભવ બગાડ્યો' એમ વિચારી સોમિલ સસરાએ માથે માટીની પાળ બાંધી

ચિતામાંથી ઘગધગતા અંગારા કાઢી માથે મૂક્યાં. સમતાભાવે અપૂર્વ કર્મનિર્જરા કરી અંતકૃત કેળવી થઈ મોક્ષે પધાર્યા.

(૩૩) ધન્યકુમાર : ધનસાર-શીલવતીના સંતાન, ભાગ્યબળે અને બુદ્ધિબળે અખૂટ લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરી હતી. એકવાર સાળા શાલિભદ્રની

દીક્ષાની ભાવનાથી પત્ની સુભદ્રા રડતી હતી, ત્યારે તે કાયર છે કે એક-એક છોડે છે, આમ ટોણો માર્યો. 'કથની સહેલી છે, કરણી અઘરી છે', આવી પત્નીની વાત સાંભળી એક સાથે તમામ ભોગસામગ્રી ત્યાગી શાલિભદ્ર સાથે દીક્ષા લઈ ઉત્તમ આરાધના કરી અનુત્તર દેવલોકમાં ગયા.

(૩૨) અવંતિસુકુમાલ : ઉજ્જયિનીના વાસી ભદ્રશેઠ-ભદ્રાશેઠાણીના સંતાન, ૩૨ પત્નીઓના સ્વામી. એક વાર આર્યસુહસ્તિસૂરિને પોતાની યાનશાળામાં વસતિ આપી ત્યારે 'નલિનીગુલ્મ' અધ્યયન સાંભળતાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું, ચારિત્ર લીધું અને શરીરની સુકુમાળતાના કારણે લાંબો સમય ચારિત્ર પાળવાની અશક્તિના કારણે સ્મશાને કાઉત્સર્ગ ધ્યાને ઉભા રહ્યા. સુકોમળ શરીરની ગંધથી આકર્ષાઈ શિયાળણી બચ્ચા સાથે આવી અને શરીરે બચકા

ભરવા લાગી પરંતુ શુભ ધ્યાનમાં મગ્ન રહી કાળ કરી નલિનીગુલ્મવિમાનમાં દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા.

(૩૪) ઇલાચીપુત્ર : ઇલાવર્ધન નગરના ઇભ્ય શેઠ-ધારિણીના પુત્ર. વૈરાગ્યવાસિત જોઈ પિતાએ હલકા મિત્રોની સોબત કરાવતા લંખીકાર નટની પુત્રી પર મોહાયા. નટે નાટ્યકળામાં પ્રવીણ

થઈ રાજાને રીજવવાની શરત મૂકી. તેથી તેમની સાથે નટકળા શીખી બેનાતટના મહીપાળ રાજા પાસે નટકળા બતાવી. અદ્ભુત ખેલો કરવા છતાં નટડીમાં મોહાઈ રાજા વારંવાર ખેલ કરાવે છે ત્યારે પરસ્ત્રીલંપટતા અને વિષયવાસના પર વૈરાગ્ય આવ્યો, ત્યાં અત્યંત નિર્વિકારભાવે ગોચરી વહોરતા સાધુને જોઈ ભક્તિભાવ જાગ્યો અને ક્ષપકશ્રેણિએ ચડી કેવળજ્ઞાન પામ્યા.

(૩૫) ચિલાતીપુત્ર : રાજગૃહીમાં ચિલાતી દાસીનો પુત્ર. ધન સાર્થવાહને ત્યાં નોકરી કરે પણ અપલક્ષણ જોઈ કાઢી મૂકતા જંગલમાં ચોરોનો સરદાર થયો. 'ધન તમારું, શ્રેષ્ઠિપુત્રી

સુસીમા મારી' એમ કરાર કરી ચોરોને સાથે લઈ ઘાડ પાડી બધું ઉપાડી ચાલ્યાં. કોલાહલ થતાં રાજના સિપાઈઓ પાછળ પડ્યાં એટલે ધનના પોટલા મૂકી તથા સુસીમાનું માથુ કાપી ઘડ મુકી ભાગ્યાં. રસ્તામાં મુનિરાજ મળતાં તલવારની અણીએ ધર્મ પૂછતાં 'ઉપશમ-વિવેક-સંવર' ત્રણ પદ આપી ચારણલબ્ધિથી સાધુમહારાજ ઉડ્યા. ચિલાતીપુત્ર ત્રણ પદોનું ધ્યાન ધરતાં ત્યાં જ શુભ ધ્યાનમાં મગ્ન થયાં. લોહીની વાસથી આવેલ કીડીઓનો ઉપદ્રવ અટકી દિવસ સહન કરી સ્વર્ગવાસી થયા.

(૩૬) બાહુમુનિ : જેમનું મૂળ નામ યુગબાહુ હતું. તે પાટલીપુત્રના વિક્રમબાહુ રાજા-મદનરેખા રાણીના પુત્ર. પૂર્વભવની જ્ઞાનપંચમીની આરાધનાના પુણ્યબળે સરસ્વતી દેવી અને વિદ્યાધરોની કૃપા પ્રાપ્ત થતાં અનેક

વિદ્યાઓ પ્રાપ્ત કરી તથા ચાર પ્રશ્નોના પ્રત્યુત્તર આપવાની પ્રતિજ્ઞા પૂતળી પાસે કરાવી અનંગસુંદરી સાથે વિવાહ કર્યા. અંતે ચારિત્ર લઈ જ્ઞાનપંચમીની આરાધના કરી કેવળી બન્યા, ભવિકો પર ઉપકાર કરી મોક્ષે પધાર્યા.

(૩૭) આર્યમહાગિરિ અને (૩૮) આર્યસુહૃત્તિસૂરિ : બંને શ્રી સ્થૂલભદ્રજીના દશપૂર્વી શિષ્યો હતા. આર્ય મહાગિરિએ ગચ્છમાં રહી જિનકલ્પની તુલના કરેલી, તેઓ કડકમાં કડક ચારિત્ર પાળતા તથા પળાવતા હતા. અંતે ગજપદ તીર્થે 'અનશન' કરી સ્વર્ગમાં ગયા. આર્ય સુહૃત્તિસૂરિએ એક ભિક્ષુકને દુષ્કાળના સમયમાં ભોજનનિમિત્તક દીક્ષા આપેલી, જે પાછળથી સંપ્રતિ મહારાજ થયા અને અવિસ્મરણીય શાસનપ્રભાવના કરેલી. આચાર્યશ્રી પણ ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધ કરી વિશિષ્ટ શાસનપ્રભાવનાના કાર્યો કરી અંતે સ્વર્ગવાસી થયા.

(૩૯) આર્યરક્ષિતસૂરિ : બ્રાહ્મણ શાસ્ત્રોમાં પ્રકાંડ વિદ્વતા મેળવી રાજસન્માન પ્રાપ્ત કર્યું પણ આત્મહિતેચ્છુ માતાએ દષ્ટિવાદ ભણવાની પ્રેરણા કરતા આચાર્ય તોસલિપુત્ર પાસે આવી ચારિત્ર લઈ તેમની પાસે તથા વ્રજસ્વામિજી પાસેથી સાડા નવ પૂર્વ સુધીનું જ્ઞાન મેળવ્યું. દશપુરના રાજા, પાટલિપુત્રના રાજા આદિને જૈન બનાવ્યા. પોતાના પરિવારને પણ દીક્ષા આપી અને આરાધનામાં સ્થિર કર્યા. જૈન શ્રુતજ્ઞાનને દ્રવ્યાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, ચરણાનુયોગ અને ધર્મકથાનુયોગ એમ ચાર અનુયોગમાં વિભાજિત કર્યું. અંતે સ્વર્ગવાસી થયા.

ઉદાયગો

(૪૦) ઉદાયનરાજર્ષિ : વીતભય નગરીના રાજા હતા. પોતાની દાસી સહિત પ્રભુવીરની દેવકૃત જીવિત પ્રતિમા ઉપાડી ગયેલા ઉજ્જયિનીના રાજા ચંડપ્રધોતને યુદ્ધમાં હરાવી બંદી બનાવ્યા હતા, પરંતુ સાધર્મિક જાણી સંવત્સરીના દિવસે ક્ષમાપનાપૂર્વક છોડ્યા હતા. જો 'પ્રભુ પધારે તો દીક્ષા લઉં' એવા તેમના સંકલ્પને એજ દિવસે પ્રભુવીરે પધારી સફળ કર્યો. 'રાજેશ્વરી તે નરકેશ્વરી' એમ માની પુત્રને રાજ્ય ન આપતા ભાણેજ કેશીને રાજ્ય આપી અંતિમરાજર્ષિ બન્યા. એકવાર વિચરતા સ્વનગરમાં પધારતાં 'આ રાજ્ય પાછું લેવા આવ્યા છે' એમ માની ભાણેજે વિષપ્રયોગ કર્યો તેમાં બે વાર બચ્યા, ત્રીજી વાર અસર થઈ પરંતુ શુભધ્યાનધારામાં આરૂઢ થઈ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું.

મહાગો

(૪૧) મનક : શચ્ચંભવસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય. એમનું આયુષ્ય છ મહિના જેટલું અલ્પ હોવાથી ટૂંક સમયમાં સુંદર આરાધના કરી શકે તે માટે શચ્ચંભવસૂરિએ શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રની રચના કરી. તેઓ છ મહિના ચારિત્ર પાળી દેવલોકે પધાર્યા.

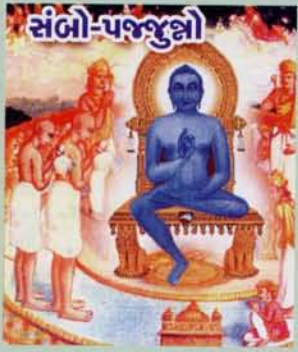

કાલચસૂરિ

(૪૨/૧) કાલકાચાર્ય : બહેન સરસ્વતી સાથે ગણધરસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી. ઉજ્જયિનીના રાજા ગર્દભિલ્લે અત્યંત રૂપવતી સરસ્વતી સાધ્વીજી પર મોહાંધ થઈ

અંતઃ પુરમાં કેદ કર્યા ત્યારે ઘણી રીતે સમજાવવા છતાં ન માન્યા એટલે સૂરિજીએ વેશપરિવર્તન કરી ૯૬ શકરાજાઓને પ્રતિબોધ પમાડી ગર્દભિલ્લ પર ચડાઈ કરાવી. સાધ્વીજીને છોડાવ્યા. સૂરિજી અત્યંત પ્રભાવક પુણ્યપુરુષ હતા.

(૪૨/૨) કાલકાચાર્ય (૨) : પ્રતિષ્ઠાનપુરના રાજા શાલિવાહનની વિનંતીથી સંવત્સરી ચોથે પ્રવર્તાવી તથા સીમંધરસ્વામીએ ઈન્દ્ર આગળ 'નિગોદનું આબેહુળ સ્વરૂપ આ કાલકસૂરિ કહી શકશે' તેમ જણાવતાં બ્રાહ્મણનું રૂપ લઈ ઈન્દ્ર આવેલ. આચાર્યે ચતુર્થસ્વરૂપ જણાવતા ઈન્દ્ર પ્રસન્ન થયેલા.

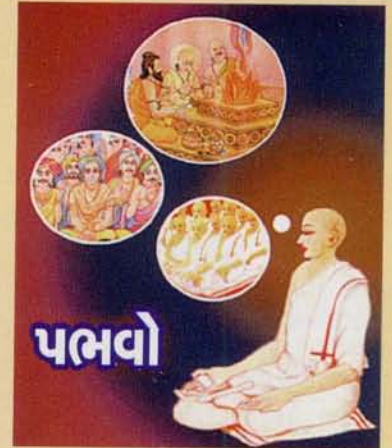
સંબો-પંજુશ્ચો

(૪૩/૪૪) શાંબ અને પ્રધુમ્ન : શ્રી કૃષ્ણના બંને પુત્રો, શાંબની માતા જંબૂવતી, પ્રધુમ્નની માતા રૂકમણી, બાળપણમાં અનેક લીલાઓ કરી, કૌમાર્યાવસ્થામાં વિવિધ પરાક્રમો કરી છેવટે પ્રભુ નેમિનાથ પાસે દીક્ષા લઈ શત્રુંજયગિરિ પર મોક્ષે ગયા હતા.

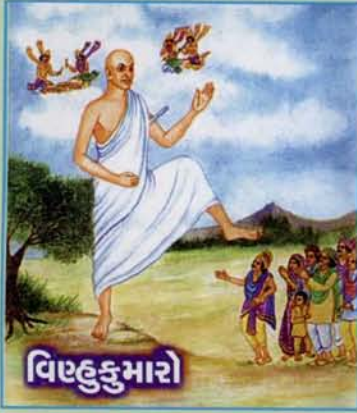
મૂળદેવો

(૪૫) મૂળદેવ : કળાકુશળ પણ ભારે જુગારી, પિતાએ દેશવટો આપ્યો તેથી ઉજ્જયિનીમાં આવી દેવદત્તા ગણિકા અને કલાચાર્ય વિશ્વભૂતિનો પરાજય કર્યો. પુણ્યબળ, કળાબળ અને મુનિને દાનના પ્રભાવે વિષમપરિસ્થિતિ પસાર કરી હાથીઓથી સમૃદ્ધ વિશાલ રાજ્ય અને કલાપ્રિય ચતુર ગણિકા દેવદત્તાના સ્વામી થયા. પાછળથી વૈરાગ્ય પામી ચારિત્ર પાળી દેવલોકે ગયા. ભવિષ્યમાં મોક્ષે જશે.

પભવો

(૪૬) પ્રભવસ્વામી : જંબૂસ્વામીને ત્યાં ચોરી કરવા જતાં પતિ-પત્ની વચ્ચેના વૈરાગ્યપ્રેરક સંવાદ સાંભળી પ્રતિબોધ પામી ૫૦૦ ચોરો સાથે દીક્ષા લીધી. જંબૂસ્વામી પછી શાસનનો સર્વભાર સંભાળનાર પૂજ્યશ્રી ચૌદ પૂર્વના જ્ઞાતા હતા. જૈનશાસનની ધુરા સોંપવા શ્રમણ તથા શ્રમણોપાસક સંઘમાં વિશિષ્ટ પાત્ર વ્યક્તિત્વ ન દેખાતાં તેઓશ્રીએ શચ્ચંભવ બ્રાહ્મણને પ્રતિબોધી ચારિત્ર આપી શાસનનાયક બનાવ્યા હતા.

(૪૭) વિષ્ણુકુમાર :
પન્નોતર રાજા -
જ્વાલાદેવીના કુળદીપક,
મહાપદ્મ ચક્રવર્તીના
ભાઈ, દીક્ષા લઈ
ઘોર તપ તપી અનેક
લબ્ધિના ધારક બન્યા.
શાસનદ્રેષી નમુચિએ
શ્રમણ સંઘને ષટ્પંડની
હદ છોડી જવા જણાવ્યું
ત્યારે મુનિવરે પધારી

ઘણી સમજાવટ કરવા છતાં ન માનતા નમુચિ પાસે ત્રણ
ડગલાં ભૂમિ માંગી. માંગણી સ્વીકારતા ૧ લાખ યોજનનું
વિરાટ શરીર બનાવી એક પગ સમુદ્રના પૂર્વ કાંઠે, એક પગ
સમુદ્રના પશ્ચિમકાંઠે મૂક્યો, ત્રીજો પગ ક્યાં મુકુ એમ કહીને
તે પગ નમુચિના મસ્તકે મૂકી સંઘને ઉપદ્રવથી મુક્ત કર્યો.
આલોચનાથી શુદ્ધ થઈ ઉત્તમચારિત્ર પાળી અંતે મોક્ષ
પધાર્યા.

(૪૮) આર્દ્રકુમાર : આર્દ્રક નામના અનાર્યદેશના
રાજકુમાર. પિતા આર્દ્રક અને શ્રેણીક રાજાની મૈત્રીને
લંબાવવા અભયકુમાર સાથે મૈત્રીનો હાથ લંબાવ્યો ત્યારે
હળુકર્મી જાણી અભયકુમારે રત્નમય જિનપ્રતિમા મોકલી.
પ્રભુદર્શને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થતા આર્યદેશમાં આવી દીક્ષા
લીધી. વર્ષો સુધી ચારિત્ર પાળ્યા બાદ ભોગાવલી કર્મનો ઉદય
થતાં સંસારવાસ સ્વીકારવો પડ્યો. ફરી ચારિત્રનો ઉલ્લાસ થયો
ત્યારે પુત્રસ્નેહે બીજા બાર વર્ષ સંસારમાં રોકી રાખ્યા બાદ ફરી
દીક્ષા લઈ અનેકને પ્રતિબોધ પમાડી આત્મકલ્યાણ સાધ્યું હતું.

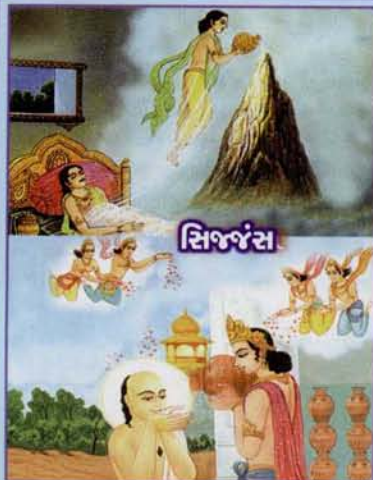
(૪૯) દટપહારી :
ચણદત્ત બ્રાહ્મણનો
પુત્ર કુસંગથી
બગડી પ્રસિદ્ધ
ચોર બન્યો.
એકવાર લૂંટ
ચલાવતા બ્રાહ્મણ

ગાય, સગર્ભા સ્ત્રી એટલે કે સ્ત્રી + ગર્ભસ્થ બાળક એમ
ચાર મહાહત્યા કરી. પરંતુ હૃદય દ્રવી જતાં ચારિત્ર લીધું અને
જ્યાં સુધી પૂર્વ પાપની સ્મૃતિ થાય ત્યાં સુધી કાયોત્સર્ગ ધ્યાને
રહેવાનો અભિગ્રહ લઈ હત્યાવાળા ગામની સીમમાં જ
કાઉસસગમાં ઉભા રહ્યાં. અસહ્ય કઠોર શબ્દો કહી, પથ્થર
રોડા, આદિનો ઘા કરી લોકોએ હેરાન કર્યા. પરંતુ બધું
સમતાભાવે સહન કરી છ મહિનાના અંતે કેવળજ્ઞાન પામ્યા.

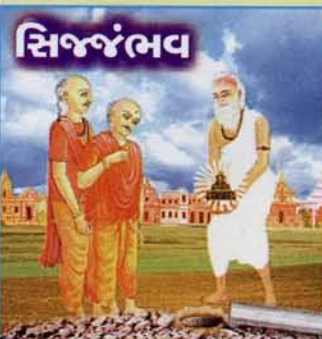

(૫૧) કૂરગડુ મુનિ :
ધનદત્ત શ્રેષ્ઠિના પુત્ર,
ધર્મધોષસૂરિ પાસે
નાની ઉંમરમાં દીક્ષિત
થયા હતા. ક્ષમાગુણ
અદ્ભુત હતો પણ
તપશ્ચર્યા જરાય ન

કરી શકે. એકવાર પર્વદિવસે પ્રાતઃ કાળમાં ઘડો ભરીને
ભાત લઈ આવી વાપરવા બેઠા, ત્યાં સાથે રહેલ
માસક્ષમાણના તપસ્વી મુનિએ 'મને બળખો કાઢવાનું સાધન
કેમ ન આપ્યું ?' હવે તમારા પાત્રમાં જ બળખો કાઢું તેમ કહી
ભોજનમાં જ બળખો નાંખ્યો.' અન્યત્ર લાવેલ ગોચરી
સાથેના ચાર તપસ્વીઓને બતાવવા તેમના ખાઉધરાપણાની
નિંદા કરતાં તેમના પાત્રમાં થૂંક નાખે છે એવો નિર્દેશ આવે
છે. કૂરગડુ મુનિએ અદ્ભુત ક્ષમા રાખી સ્વનિંદા કરતાં
કરતાં કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું.

(૫૦) શ્રેયાંસકુમાર :
બાહુબલીના પૌત્ર અને
સોમયશ રાજાના
દીકરા. શ્રી આદિનાથ
પરમાત્માને વાર્ષિક તપ
પછી ઈક્ષુરસથી પારણું
જાતિ સ્મરણજ્ઞાની એવા
તેમણે કરાવ્યું હતું.
આત્મસાધના કરી અંતે
સિદ્ધપદને પામ્યા.

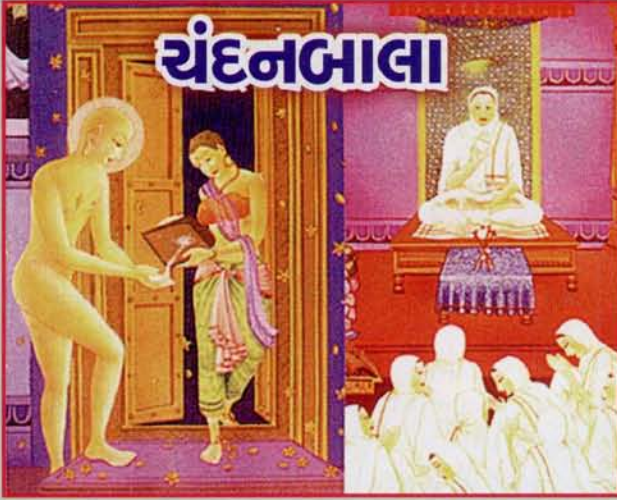
(૫૨) શચ્યંભવસૂરિ :
પૂર્વાવસ્થામાં કર્મકાંડી
બ્રાહ્મણ હતા, પરંતુ તેમની
પાત્રતા દેખી પ્રભવસ્વામીએ બે
સાધુ મોકલી પ્રતિબોધ કરી
ચારિત્ર આપી શાસનની ધુરા
સોંપી હતી. બાલપુત્ર મનક
ચારિત્રના માર્ગે આવ્યો ત્યારે
તેનું અલ્પ આયુ જાણી
સિદ્ધાંતમાંથી ઉદ્ધરી શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રની રચના કરી હતી.
શાસનસેવાના અનેકવિધ કાર્યોથી જીવન સફળ બનાવ્યું હતું.

(૫૩) મેહકુમાર : શ્રેણિક રાજાની ધારિણી નામની રાણીના પુત્ર. આઠ રાજકુમારીને પરણ્યા હોવા છતાં પ્રભુવીરની દેશનાથી પ્રતિબોધ પામી ચારિત્ર સ્વીકાર્યું. નવદીક્ષિત મુનિનો સંથારો છેલ્લે થવાથી આખી રાત સાધુઓની અવરજવરથી ધૂળ ઉડવાથી નિદ્રા આવી નહીં તેથી ચારિત્ર નહીં પળાય તેમ સમજી રજોહરણ પાછું સોંપવા વિચાર્યું. સવારે પ્રભુએ સામેથી બોલાવી કરેલું દુધ્યાન જણાવી પૂર્વના હાથીના ભવમાં સસલાને બચાવવાની દયાથી કેવા કષ્ટ સ્વીકાર્યા હતા, તે જણાવ્યું. પ્રતિબોધ પામી આંખ અને પગ સિવાય શરીરના કોઈ અંગોનો ઉપચાર ન કરાવવાની ઘોર પ્રતિજ્ઞા લઈ નિર્મળ ચારિત્ર પાળી સ્વર્ગવાસી થયા.

(૧) સુલસા : શ્રેણિકના લશ્કરના મુખ્ય રથિક નાગરથના ધર્મપત્ની. પ્રભુ મહાવીરદેવ પ્રત્યે પરમભક્તિ અને શ્રદ્ધા ધરાવતા હતાં. દેવસહાયથી થયેલા ૩૨પુત્રો એક સાથે શ્રેણિકની રક્ષા માટે ખપી ગયા છતાં ભવસ્થિતિ વિચારી પોતે શોક કર્યો નહીં અને પતિને પણ ન કરવા દીધો. પ્રભુ વીરે અંબડ સાથે ધર્મલાભ કહેવડાવ્યા ત્યારે અંબડે ઈન્દ્રજાળથી બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ તથા તીર્થંકરની સમવસરણ ઋદ્ધિ વિકુર્વી પણ સુલસા જરાય શ્રદ્ધાની દંડતાથી ચલિત ન થઈ તેથી ઘરે જઈ ધર્મલાભ પહોંચાડ્યા. દેવકૃત સમ્યક્ત્વ પરીક્ષામાં લક્ષપાક તેલનાં ૪ બાટલા ફુટવા છતાં કષાય ન કર્યો. મૃત્યુ પામી દેવલોકમાં ગયા. આવતી ચોવીશીમાં નિર્મમ નામે ૧૫માં તીર્થંકર થશે.

(૨) ચંદનબાલા : ચંપાપુરીના દધિવાહન રાજા-ધારિણી રાણીની કુલદીપિકા. કૌશાંબીના રાજા શતાનિકના હુમલામાં પિતા ભાગી ગયા, માતાએ શીલરક્ષણાર્થે બલિદાન આપ્યું. અને તે ઉભી બજારે વેચાઈ. ધનાવહ શેઠે ખરીદી દીકરી તરીકે ઘરે રાખી, પરંતુ શ્રેષ્ઠિપત્ની -મૂળાની શંકા થઈ કે ભવિષ્યમાં શેઠ આની સાથે લગ્ન કરશે. તેથી મુંડન કરી, પગે બેડી નાખી, અંધારિયા ઓરડામાં પુરી. ૩ દિવસે શેઠને ખબર પડતાં સૂપડામાં અડદના બાકુળા આપી બેડી તોડવા લુહારને બોલાવવા ગયા. ત્યાં પ્રભુ વીરના અભિગ્રહની પૂર્તિ કરી બાકુળા વહોરાવતાં પંચદિવ્ય પ્રગટ થયાં. આખરે પ્રભુ વીરના હસ્તે દીક્ષિત થઈ ૩૬,૦૦૦ સાધ્વીઓના વડેરા થયા, અનુક્રમે કેવળી થઈ મોક્ષે ગયા.

(૩) મનોરમા : સુદર્શન શેઠના પતિવ્રતા પત્ની, જેમના કાઉસગધ્યાને શાસનદેવતાને સહાય માટે આકર્ષ્યા હતા.

(૪) મદનરેખા : મણિરથ રાજાના લઘુબંધુ યુગબાહુના અત્યંત સ્વરૂપવાન શીલવાન ધર્મપત્ની. મણિરથે

મદનરેખાને ચલિત કરવા અનેક પ્રયત્નો કર્યા. તેમાં નિષ્ફળ જતાં છેવટે યુગબાહુનું ખૂન કર્યું. પતિને અંત સમયે અદ્ભુત સમાધિ આપી ગર્ભવતી મદનરેખા નાસી છૂટી. જંગલમાં જઈ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. જે પાછળથી નમિરાજર્ષિ થયા. ત્યારબાદ મદનરેખાએ દીક્ષા લઈ આત્મકલ્યાણ સાધ્યું.

(૫) દમયંતી : વિદર્ભનરેશ ભીમરાજાના પુત્રી અને નળરાજાના ધર્મપત્ની. પૂર્વભવમાં અષ્ટાપદ પર ચોવીસે ચ ભગવાનને સુવર્ણમય તિલક ચડાવ્યા હોવાથી કપાળમાં સ્વયં પ્રકાશિત તિલક જન્મથી હતું. નળરાજા જુગારમાં હારી જતાં બંને જણાએ વનવાસ સ્વીકાર્યો. જ્યાં બાર વર્ષનો બંને વચ્ચે વિયોગ થયો. અનેક સંકટોની વચ્ચે શીલપાલન કરી છેવટે નલ સાથે મિલન થયું. અંતે ચારિત્ર લઈ સ્વર્ગવાસી થઈ બીજા ભવમાં કનકવતી નામે વસુદેવના પત્ની બની મોક્ષે ગયા.

(૬) નર્મદાસુંદરી : પિતા સહદેવ અને પતિ મહેશ્વરદત્ત. સ્વપરિચયથી સાસુ - સસરાને દંડ જૈનધર્મી કર્યા. સાધુ પર પાનની પિચકારી ઉડવાથી પતિ વિયોગથી ભવિષ્યવાણી મળી, ભવિષ્યવાણી સફળ થતા પતિવિયોગે શીલ પર અનેક આફતો આવી પણ કષ્ટો વેઠીને પણ સહનશીલતા અને બુદ્ધિના પ્રભાવે શીલ સાચવ્યું. અંતે ચારિત્ર લઈ અવધિજ્ઞાની બન્યા અને પ્રવર્તિની પદ શોભાવ્યું.

(૭) સીતા : વિદેહરાજ જનકના પુત્રી અને રામચંદ્રજીના પત્ની. અપરસાસુ કૈકેયીને દશરથે આપેલ વરદાનથી રામસાથે વનવાસ સ્વીકાર્યો. રાવણે અપહરણ કર્યું. વિકટ સંયોગો વચ્ચે શીલરક્ષા કરી. રામાયણના યુદ્ધ બાદ અયોધ્યા પાછા ફર્યા ત્યાં લોકનિંદા થતા રામચંદ્રજીએ ગર્ભિણી અવસ્થામાં જંગલમાં મૂક્યાં. સંતાનોએ પિતા-કાકા સાથે યુદ્ધ કરી પરાક્રમ દાખવી પિતૃકુળને જગાવ્યું. પછી સતીત્વ અંગે અગ્નિપરીક્ષા આપી. વિશુદ્ધ શીલવતી જાહેર થયા કે તુરંત ચારિત્ર લઈ બારમા દેવલોકે ઈન્દ્ર બન્યાં. ત્યાંથી ચ્યવી રાવણનો જીવ તીર્થંકર થશે, તેના ગણધર બની મોક્ષે પધારશે.

(૮) નંદા : શ્રેણિકરાજ પિતાથી રિસાઈને ગોપાળ નામધારણ કરી બેનાતટ ગયેલા ત્યારે ધનપતિ શેઠની પુત્રી નંદાને પરણ્યા હતા. નંદાને અભયકુમાર પુત્ર હતા. જેમણે વર્ષોના વિયોગ પછી માત-પિતાનું મિલન કરાવેલું. અખંડ શીલપાલન કરી આત્મકલ્યાણ સાધ્યું હતું.

(૯) ભદ્રા : શાલિભદ્રના માતા, પરમજૈનધર્મના અનુરાગિણી હતા. પતિ-પુત્ર વિયોગમાં શીલધર્મ પાળી આત્મકલ્યાણ કર્યું સાધ્યું હતું.

(૧૦) સુભદ્રા : જિનદાસ પિતા અને તત્ત્વમાલિની માતાની ધર્મપરાયણ સુપુત્રી. તેના સાસરિયા બૌદ્ધ હોવાથી અનેક પ્રકારે સતાવતા હતા. પરંતુ તે પોતાના ધર્મથી ચલાયમાન ન થયા. એક વખત વહોરવા પધારેલા એક જિનકલ્પી મુનિની આંખમાં પડેલું તણખલું કાઢતાં કપાળના ચાંલ્લાની છાપ તે સાધુના કપાળ પર પડી અને સતીના માથે આળ આવ્યું. તે દૂર કરવા શાસનદેવીની આરાધના કરતાં બીજે દિવસે નગરના દરવાજા બંધ થઈ ગયા. આકાશવાણી થઈ કે 'જો કોઈ સતી સ્ત્રી કાચા સૂતરના તાંતણાથી ચાળણી વડે કૂવામાંથી પાણી કાઢીને છાંટશે તો આ દરવાજા ઉઘડશે.' અન્ય સ્ત્રીઓ ન કરી શકતા છેલ્લે સતી સુભદ્રાએ આ કાર્ય કરી બતાવ્યું અને શીલધર્મનો જયજયકાર ફેલાવ્યો. આખરે દીક્ષા લઈ મોક્ષગામી થયા.

(૧૧) રાજિમતી : ઉગ્રસેન રાજાના સૌંદર્યવતી પુત્રી અને નેમિનાથ પ્રભુના વાગ્દત્તા. હરણિયાઓનો પોકાર સાંભળી નેમિકુમાર પાછા ફર્યા પછી મનથી તેમનું જ શરણ લઈ સતીત્વ પાળી ચારિત્ર લીધું. શ્રી નેમિનાથ પ્રભુના લઘુબંધુ રથનેમિ ગુફામાં નિર્વસ્ત્ર અવસ્થામાં તેમને જોઈ વિચલિત બન્યા ત્યારે સુંદર હિતશિક્ષા આપી સંયમમાં સ્થિર કર્યા. સતી છેવટે કર્મક્ષય કરી મુક્તિપદને વર્યા.

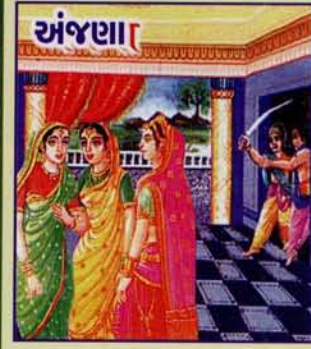

(૧૨) **ઋષિદત્તા** : હરિષ્ણેષા તાપસની અત્યંત સૌંદર્યવતી પુત્રી અને કનકરથ રાજાના ધર્મપત્ની. કર્મોદયે શોક્યે સુલસા યોગિની દ્વારા ડાકણનું કલંક લગાડાવ્યું હતું તેના કારણે ઘણા કષ્ટો સહવા પડ્યા. પરંતુ પ્રભુભક્તિ અને શીલધર્મના પ્રભાવે તમામમાંથી પાર ઉતર્યા. છેવટે સંયમ ધારણ કરી સિદ્ધિપદને વર્યા.

(૧૩) **પદ્માવતી** : ચેડા રાજાના પુત્રી અને ચંપાપુરીના દધિવાહન રાજાના ધર્મપત્ની. સગર્ભાવસ્થામાં 'હાથીની અંબાડી પર બેસી રાજાથી છત્ર ધરાતા પોતે વનવિહાર કરે' તેવો દોહદ થતાં તેને પૂર્ણ કરવા વ્યવસ્થા થઈ પરંતુ જંગલ દેખી હાથી ભાગી છૂટતા રાજા એક વૃક્ષની ડાળી પકડી લટકી પડ્યાં પરંતુ રાણી તેમ ન કરી શકતા છેવટે હાથી પાણી વાપરવા ઉભો રહ્યો ત્યારે ઉતરી તાપસના આશ્રમમાં ગયા. ત્યાંથી સાધ્વીજીનો પરિચય થતાં ગર્ભની વાત જણાવ્યા વગર દીક્ષા લીધી. પાછળથી ગુપ્ત રીતે બાળકનો જન્મ કરાવી સ્મશાનમાં મૂકાવ્યો જે પ્રત્યેક બુદ્ધ કરકંડૂ થયા. એક વખત થઈ રહેલ પિતા-પુત્રના યુદ્ધને ત્યાં જઈ સારી હકીકત જણાવી અટકાવ્યું. નિર્મળ ચારિત્ર પાળી અંતે આત્મકલ્યાણ સાધ્યું.

(૧૪) **અંજનાસુંદરી** : મહેન્દ્ર રાજા-હૃદયસુંદરી રાણીની પુત્રી, પવનંજયના ધર્મપત્ની, નાનીશી વાતને

મોટું સ્વરૂપ આપી લગ્ન પછી ૨૨ વર્ષ સુધી પવનંજયે તરછોડી હતી છતાં અખંડ શીલપાલન અને ધર્મધ્યાન કર્યું. યુદ્ધમાં ગયેલા પતિ ચક્રવાક મિથુનની વિરહ-વિહ્વલતા જોઈ ગુપ્ત રીતે અંજના પાસે આવ્યાં પરંતુ તે મિલન પરિણામે આફતદાયી બન્યું. ગર્ભવતી બનતાં કલંકિની જાહેર કરી સાસુ-સસરાએ પિતાને ઘરે મોકલી, તો ત્યાંથી પણ વનમાં ધકેલાઈ. વનમાં તેજસ્વી 'હનુમાન' પુત્રને જન્મ આપ્યો. શીલપાલનમાં અડગ સતીને શોધવા નીકળેલા પતિને વર્ષો પછી ઘણી મહેનતે મેળાપ થયો. આખરે બંને જણ ચારિત્ર લઈ મુક્તિપદને વર્યા.

(૧૫) **શ્રીદેવી** : શ્રીધર રાજાની પરમશીલવતી સ્ત્રી. વિદ્યાધરે અને દેવે અપહરણ કરી શીલથી ડગાવવા ઘણી કોશિષ કરી પણ પર્વતની જેમ નિશ્ચલ

રહ્યા. છેવટે ચારિત્ર લઈ પાંચમા દેવલોકે ગયા.

(૧૬) **જયેષ્ઠા** : ચેડા રાજાની પુત્રી, પ્રભુવીરના મોટાભાઈ નંદિવર્ધન રાજાની ધર્મપત્ની, પ્રભુ વીરના બારવ્રતધારી શ્રાવિકા, એમના અડગ શિયલની શકેન્દ્રે પ્રશંસા કરતાં એક દેવે ઘણી જ ભયંકર કસોટી કરેલી, પરંતુ અણિશુદ્ધ પાર ઉતરતાં મહાસતી જાહેર કરી. દીક્ષા લઈ કર્મ ખપામી શિવપુરમાં (મોક્ષમાં) પધાર્યા.

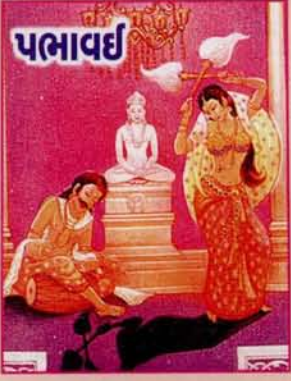
(૧૭) **સુજયેષ્ઠા** : ચેડા રાજાની પુત્રી. સંકેત પ્રમાણે તેને લેવા આવેલ શ્રેણિક રાજા ભૂલથી તેની બહેન ચેલ્લાણને લઈ ચાલતા થયા તેથી

વૈરાગ્ય પામી શ્રી ચંદનબાળા પાસે દીક્ષા લીધી. એકવાર અગાસીમાં આતાપના કરતા તેમના રૂપથી મોહ પામી પેટાલ વિદ્યાધરે ભમરાનું રૂપ કરી યોનિ પ્રવેશ કરી શુક તેના અજાણતા મૂકતાં ગર્ભ રહ્યો પરંતુ જ્ઞાની મહાત્માએ સત્ય જણાવી શંકા દૂર કરી. તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરી કર્મ ખપાવી મોક્ષમાં ગયાં.

(૧૮) **મૃગાવતી** : ચેડા રાજાની પુત્રી અને કૌશાંબીના શતાનીકની ધર્મપત્ની. રૂપલુન્ધ ચંડપ્રધોતે ચડાઈ કરી ત્યારે શતાનીક તે જ રાત્રે અપસ્મારના રોગથી મૃત્યુ પામ્યો. ભોગની આશા બતાવી ચંડપ્રધોત પાસે જ કિલ્લો મજબૂત કરાવી અનાજ-પાણી ભરાવડાવી કિલ્લાના દ્વાર બંધ કરાવી પ્રભુવીરની રાહ જોવા લાગી. પ્રભુ પધારતા દરવાજા ખોલાવી દેશના સાંભળતા વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લીધી. એકવાર સૂર્ય-ચંદ્ર મૂળ વિમાને દર્શન માટે આવતા પ્રકાશને લીધે રાત્રિનો ખ્યાલ ન આવતાં વસ્તીમાં આવવામાં મોડું થતાં આર્યા ચંદનબાળાએ ઠપકો આપવાથી પશ્ચાતાપ કરતા કેવળજ્ઞાન પામ્યા.

પ્રભાવર્ધ

(૧૯) પ્રભાવતી :
ચેડા રાજાની
પુત્રી અને
સિંધુ-
સૌવીરના
રાજર્ષિ
ઉદાયનની
ધર્મપત્ની.

કુમારનંદી દેવે બનાવેલ જીવિતસ્વામિની પ્રતિમાની પેટી તેમના હાથે જ ખુલી. તે પરમાત્માને મંદિરમાં પધરાવી રોજ અપૂર્વ જિનભક્તિ કરતા. એકવાર દાસી પાસે મંગાવેલ વસ્ત્રો મંગાવેલ રંગના જ હોવા છતાં અન્ય વર્ણના દેખાવાથી તથા નૃત્યભક્તિ સમયે ઘડ મસ્તક વિનાનું દેખાવાથી મૃત્યુ નજીક જાણી પ્રભુવીર પાસે દીક્ષા લઈ દેવલોકમાં ગયા.

ચિલ્લાદેવી

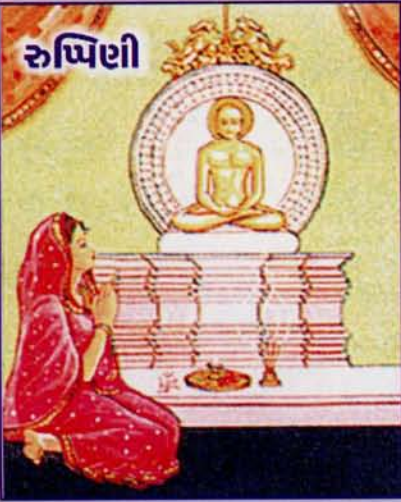
(૨૦) ચેલ્લા : ચેડા મહારાજાની પુત્રી તથા શ્રેણિકરાજાની ધર્મપત્ની. પ્રભુ મહાવીરદેવની પરમશ્રાવિકા તથા પરમધર્માનુરાગિણી હતા. એક વાર શિયાળાની તીવ્ર ઠંડીમાં તળાવના કિનારે ખુલ્લા દેહે આખી રાત કાચોત્સર્ગ ધ્યાનમાં રહેનાર સાધુની ચિંતા કરતા શ્રેણિકને તેના શીલ પર વહેમ આવ્યો હતો પરંતુ પ્રભુવીરના વચનથી અખંડ શીલવતી જાણી તે દૂર થયો હતો. વિશુદ્ધ આરાધના કરી આત્મકલ્યાણ સાધ્યું હતું.

બંભીસુંદરી

(૨૧-૨૨) બ્રાહ્મી સુંદરી : ઋષભદેવ ભગવાનની વિદુષી પુત્રીઓ, એક લિપિજ્ઞાનમાં અને બીજી ગણિતમાં પ્રવીણ હતી. સુંદરીએ ચારિત્ર મેળવવા ૬૦,૦૦૦ વર્ષ સુધી આયંબિલનો તપ કરેલો. બંને બહેનોએ દીક્ષા લઈ જીવન ઉજવળ કરેલું. બાહુબલીને ઉપદેશ આપવા બંને સાધ્વી બહેનો સાથે ગયા હતા. અંતે મોક્ષમાં પધાર્યા.

રુષ્મિણી

(૨૩) રુક્મિણી : કૃષ્ણની પટ્ટરાણીથી ભિન્ન વિશુદ્ધ શીલવંતા સન્નારી.

રેવધ

(૨૪) રેવતી : ભગવાન મહાવીર સ્વામીના પરમશ્રાવિકા. ગોશાળાની તેજોલેશ્યાથી પ્રભુને છ મહિના સુધી થયેલી અશાતના કાળમાં ભક્તિભાવથી કોળાપાક વહોરાવી પ્રભુવીરને શાતા આપી તીર્થંકર નામગોત્ર બાંધ્યું હતું. આવતી ચોવીસીમાં સમાધિ નામના સત્તરમાં તીર્થંકર થશે.

કુંતી

(૨૫) કુંતી : પાંચ પાંડવોના માતા. અનેક કષ્ટમય પ્રસિદ્ધ જીવન પ્રસંગો વચ્ચે પણ ધર્મશ્રદ્ધાની જ્યોત જલતી રાખી હતી. છેવટે પુત્રો અને પુત્રવધૂ સાથે ચારિત્ર લઈ મોક્ષે ગયા હતા.

સિવા

પટ્ટરાણી. દેવકૃત ઉપસર્ગમાં પણ અચલ રહેલા. ઉજ્જયિની નગરીમાં પ્રગટતો અગ્નિ આ સતીના હાથે પાણી છંટાવવાથી શાંત થઈ જતો. આખરે ચારિત્ર લઈ સિદ્ધિપદ પામ્યા.

(૨૬) શિવાદેવી : ચેડા મહારાજાના પુત્રી અને ચંડપ્રધોત રાજાના પરમશીલવતી

જયંતી

પ્રસિદ્ધ હતી. અંતે દીક્ષા લઈ સિદ્ધિગતિને વર્ચા.

(૨૭) જયંતિ : શતાનિક રાજાની બહેન અને રાણી મૃગાવતીની નણંદ. તત્પણ અને વિદુષી આ શ્રાવિકાએ પ્રભુવીરને કેટલાક તાત્વિક પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા અને પ્રભુવીરે તેના પ્રત્યુત્તર આપ્યા હતા. તે કૌશાંબીમાં પ્રથમ શય્યાતર તરીકે

(૨૮) દેવકી : વસુદેવના પત્ની અને શ્રીકૃષ્ણના માતા. 'દેવકીનો પુત્ર કંસને મારશે' એમ કોઈ મુનિના કથનથી જાણવાથી તેના છ પુત્રોને ભાઈ કંસે મારી નાખવા લઈ લીધેલ. સાતમું સંતાન કૃષ્ણ-દેવકીની પુત્રપાલનની અતિ ઈચ્છાથી હરિઐગમેષી દેવને પ્રસન્ન કરી કૃષ્ણે ગજસુકુમાલ સંતાન અપાવ્યો. જેણે કુમળી વયમાં દીક્ષા લીધી ત્યારે 'ભવચક્રની છેલ્લી મા બનાવજે' તેવું વરદાન લીધું. દેવકીએ સમ્યક્ત્વ સહિત બારદ્રત પાળી આત્મકલ્યાણ કર્યું હતું.

(૨૯) દ્રૌપદી : પૂર્વકૃત નિયાણાના પ્રભાવે પાંચ પાંડવોના પત્ની બન્યા. નારદે ગોઠવી આપેલા વારા પ્રમાણે જ્યારે જે પતિની સાથે રહેવાનું થાય, તેનાથી અન્ય સાથે ભાઈવત્ વ્યવહાર પાળવાનું અતિદુષ્કર કાર્ય સાધ્યું હોવાથી મહાસતી કહેવાયા. અનેક કષ્ટો વચ્ચે પણ શીલને અખંડ જાળવી, ચારિત્ર લઈ અંતે દેવલોકમાં ગયા.

(૩૦) ધારિણી : ચંદનબાળાજીના માતા, એકવાર શતાતીક રાજા નગર પર ચડી આવતા પોતાની નાની પુત્રી વસુમતી સાથે ભાગી છુટી પરંતુ સૈનિકોના સુકાનીના હાથમાં આવી. તેણે જંગલમાં અનુચિત માંગણી કરી ત્યારે શીલરક્ષા માટે જીભ કચડીને પ્રાણત્યાગ કર્યો હતો.

(૩૧) કલાવતી : શંખ રાજાના શીલવતી સ્ત્રી. ભાઈએ મોકલેલા કંકણોની જોડી પહેરી પ્રશંસાના ઉચ્ચારાચેલા વાક્યોથી ગેરસમજૂતી થતા પતિને શીલ પર શંકા આવતા કંકણ સહિત કાંડા કાપવા હુકમ કર્યો. મારાઓએ જંગલમાં લઈ જઈ તેમ કર્યું પરંતુ શીલના પ્રભાવે તેના હાથ હતા તેવા ને તેવા થઈ ગયા. જંગલમાં પુત્રને જન્મ આપ્યો અને તાપસોના આશ્રમે આશ્રય લીધો. કંકણ પરનું નામ વાંચી શંકા દૂર થતાં રાજા ઘણું પસ્તાયો અને ઘણા વર્ષો બાદ બંનેનો મેળાપ થયો પણ ત્યારે જીવનરંગ પલટાઈ જવાથી દીક્ષા લઈ આત્મકલ્યાણ કર્યું અને દેવલોકે પધાર્યા. શંખ-કલાવતી છેવટે પૃથ્વીચંદ્ર-ગુણસાગર થઈ મોક્ષે ગયા.

(૩૨) પુષ્પચૂલા : પુષ્પચૂલ-પુષ્પચૂલા બંને જોડિયા ભાઈ-બહેનોને અતિશય સ્નેહ હોવાથી પિતાએ બંનેના વિવાહ કરાવ્યા. અઘટિત ઘટવું જોઈ માતાને આઘાત લાગતાં દીક્ષા લઈ સ્વર્ગે ગયાં, ત્યાંથી સ્વર્ગ-નરકના સ્વપ્નો દેખાડી પુષ્પચૂલાને પ્રતિબોધિત કરી અણિકાપુત્ર આચાર્ય પાસે દીક્ષા લેવડાવી. સ્થિરવાસ સેવતા અણિકાપુત્ર આચાર્યની બહુમાનપૂર્ણ સેવા - ભક્તિ કરતાં એક દિવસ કેવલજ્ઞાન થયું. ત્યારબાદ આચાર્યશ્રીને ખ્યાલ ન આવ્યો ત્યાં સુધી વૈયાવચ્ચ કરતા રહ્યાં. અંતે સિદ્ધિપદને પામ્યા.

(૩૩) પદ્માવતી-ગૌરી-ગાંધારી-લક્ષ્મણા-સુસીમા-જંબૂવતી-સત્યભામા અને રુક્મિણી : આ આઠે કૃષ્ણની અલગ-અલગ દેશમાં જન્મેલી પટ્ટરાણીઓ હતી. જુદા જુદા સમયે થયેલી શીલની કસોટીમાં દરેક પાર ઉતર્યા હતા. છેવટે દરેકે દીક્ષા લઈને આત્મ-કલ્યાણ કર્યું હતું.

(૩૪) યક્ષા, યક્ષદત્તા, ભૂતા, ભૂતદત્તા,

સેણા વેણા, રેણા : સ્થૂલભદ્રજીની સાત બહેનો. સ્મરણ શક્તિ ઘણી તીવ્ર. ક્રમશઃ એક, બે, ત્રણ યાવત્ સાત વખત સાંભળે તો યાદ રહી જાય. સાતે બહેનોએ દીક્ષા અંગીકાર કરેલી. યક્ષાસાધ્વીની પ્રેરણાથી ભાઈમુનિ શ્રીચક્ર પર્વતિથિનો ઉપવાસ કરતાં કાળ પામીને દેવલોકે ગયા. ત્યારે સંઘસહાયથી પ્રાયશ્ચિત માટે શ્રી સીમંધરસ્વામી પાસે ગયા આશયશુદ્ધિના કારણે પ્રાયશ્ચિત ન આપ્યું પણ ભગવાને ભરત ક્ષેત્રના સંઘ માટે ચાર અધ્યયન આપ્યા. સાતે બહેન સાધ્વીઓ પૂર્વ ભણતા એવા સ્થૂલભદ્ર-સ્વામીને એકવાર વંદન કરવા ગયેલા ત્યારે અહંકારથી તેઓ સિંહનું રૂપ લઈને બેઠેલા. ગુર્વાજ્ઞાથી ફરી વંદન કરવા ગયા ત્યારે મૂળરૂપમાં આવી ગયા હતા. સાતે ય સાધ્વીઓએ નિર્મળ સંયમજીવન પાળી આત્મકલ્યાણ સાધ્યું.

પ૦ 'શ્રી સકલતીર્થ વંદના સૂત્ર'

પ્રતિક્રમણ વખતે
બોલવાની મુદ્રા

અપવાદિક મુદ્રા.

આદાન નામ	: શ્રી સકલતીર્થ સૂત્ર
ગોણ નામ	: શ્રી તીર્થ વંદના સૂત્ર
ગાથા	: ૧૫
પદ	: ૬૦
સંપદા	: ૬૦
ગુરુ અક્ષર	: ૫૫
લઘુ અક્ષર	: ૫૭૮
સર્વ અક્ષર	: ૬૩૩

વિષય :

ત્રણલોકવર્તી-
શાશ્વત-અશાશ્વત
અરિહંતપ્રભુના ચૈત્ય
અને બિંબોને વંદના
તથા ગુરુને વંદના.

છંદનું નામ: યોપાદ્ય; રાગ- 'દુઃખમે સુમિરન સજ કરે, સુખમે કરે ન કોય..' (કબીર દુહા)

મૂળસૂત્ર

સકલ તીર્થ વંદું કર જોડ,
જિનવર-નામે મંગલ કોડ ।

પહેલે સ્વર્ગે લાખ બત્રીશ,
જિનવર ચૈત્ય નમું નિશદીશ ॥૧॥

અર્થ :- સર્વ તીર્થોને હું હાથ જોડીને વંદના કરું છું જિનેશ્વર ભગવંતના માત્ર નામસ્મરણના પ્રભાવથી કોડો મંગલ વર્તાય છે અર્થાત્ અપમંગલની શ્રેણીઓ નાશ પામે છે. પહેલા દેવલોકમાં બત્રીશ લાખ પ્રમાણ જિનમંદિર છે, તેને હું વંદના કરું છું. ૧.

બીજે લાખ અઢવીશ કહ્યાં,
ત્રીજે બાર લાખ સદ્દેહ્યાં ।
ચોથે સ્વર્ગે અડલખ ધાર,
પાંચમે વંદું લાખ જ ચાર ॥૨॥

અર્થ :- બીજા દેવલોકમાં અઢવીશ (અઢવીશ) લાખ ત્રીજે દેવલોકમાં બાર લાખ, ચોથા દેવલોકમાં આઠ લાખ, પાંચમા દેવલોકમાં ચાર લાખ એવા જિનેશ્વરભગવંતોના જિનમંદિર વર્ણવ્યા છે, તેને હું વંદના કરું છું. ૨.

છઠ્ઠે સ્વર્ગે સહસ્ર પચાશ,
સાતમે ચાલીશ સહસ્ર પ્રાસાદ ।
આઠમે સ્વર્ગે છ હજાર,
નવ દશમે વંદું શત ચાર ॥૩॥

અર્થ :- છઠ્ઠા દેવલોકમાં પચાસ હજાર, સાતમા દેવલોકમાં ચાલીશ હજાર, આઠમા દેવલોકમાં છ હજાર, નવમા દેવલોકમાં ચારસો અને દશમાં દેવલોકમાં ચારસો એવા શ્રી જિનવરના જિનમંદિરો છે, હું વંદના કરું છું. ૩.

અગ્યાર-બારમે ત્રણશેં સાર,
નવ ગૈવેયકે ત્રણશેં અટાર ।
પાંચ અનુત્તર સર્વે મળી,
લાખ ચોરાશી અધિકાં વળી ॥૪॥

અર્થ :- અગ્યારમાં દેવલોકમાં ત્રણસો, બારમાં દેવલોકમાં ત્રણસો, નવ-ગૈવેયકમાં ત્રણસો અટાર અને પાંચ અનુત્તર વિમાન દેવલોકમાં પાંચ જિનમંદિરો વર્ણવ્યા છે. પણ સર્વે દેવલોકાદિમાં જિનમંદિરની સંખ્યા તો ચોરાશી લાખથી પણ અધિક છે. તેને હું વંદના કરું છું. ૪.

સહસ્ર સત્તાણું ત્રેવીશ સાર,
જિનવર ભવન તણો અધિકાર ।
લાંબા સો જોજન વિસ્તાર,
પચાસ ઊંચા બહોતેર ધાર ॥૫॥

અર્થ :- શાસ્ત્રમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણે સો યોજન લાંબા, પચાસ યોજન પહોળા અને બહોતેર યોજન ઊંચા એવા સત્તાણું હજાર અને ત્રેવીશ (૯૭,૦૨૩) એવા જિનેશ્વર ભગવંતોના સારભૂત જિનમંદિરો છે. ૫.

સહસ્ર-સત્-તાણું ત્રેવીશ સાર,
જિન-વર ભવન-તણો અધિ-કાર ।
લામ્-બા સો જોજન વિસ્-તાર,
પચા-સ ઊમ્ (ઊન્)-ચા
બહોન્-તેર ધાર ॥૫॥

હજાર સત્તાણું ત્રેવીશ મુખ્ય,
જિનેશ્વર ભગવંતોના ભવનોનો અધિકાર છે,
લાંબા સો યોજન પહોળા
પચાસ યોજન અને ઊંચા બહોતેર યોજન
ધારણ કરવા. ૫.

સકલ તીર્થ
વંદું કર જોડ

સિદ્ધ અનંત
નમું નિશદિશ

વૈમાનિક દેવલોક માં
કુલ જિનમંદિર-૮૪,૯૭,૦૨૩
કુલ જિનગિંઘ-૧,૫૨,૯૪,૮૮,૭૬૦

પાંચ (ચૈત્ય)

અનુતરૈ

નવગૌવેયકે

ત્રણસે અટાર (૩૧૮)

(૧૧-૧૨ માં ૩૦૦)
(૯-૧૦ માં ૪૦૦)

૮ માં સ્વર્ગે
૭ માં
૬ ટ્રા સ્વર્ગે
૫ માં વંદુ

૬૦૦૦
૪૦,૦૦૦
૫૦,૦૦૦
૪ લાખ

ત્રીજે ૧૨ લાખ

ચોથે ૮ લાખ

પહેલે સ્વર્ગે ૩૨ લાખ

બીજે ૨૮ લાખ

જ્યોતિષી અસંખ્ય
મંદિર ગિંઘ

તિચ્છલોક માં ૩૨૫૧ મંદિર ૩૯૧૩૨૦ ગિંઘ

વ્યંતર-અસંખ્ય મંદિર ગિંઘ....

ભવનપતિમાં
૭,૭૨ લાખ
મંદિર
૧૩૮૧ કોડ
૬૦ લાખ ગિંઘ

એકસો એશી બિંબ પ્રમાણ,
સભા-સહિત એક ચૈત્યે જાણ ।
સોકોડ બાવન કોડ સંભાલ,
લાખ ચોરાણું સહસ ચૌઆલ ॥૬॥

એકસો એમ્(એન્)-શી બિમ્-બ-પ્રમા-ણ,
સભા-સહિત-એક-ચૈત્-યે-જાણ ।
સો કોડ બાવન કોડ સમ્-ભાલ,
લાખ ચોરાણું સહસ ચૌઆલ ॥૬॥

એકસો એશી જિનબિંબોનું પ્રમાણ-
(આ દરેક) સભા-સહિત એક ચૈત્યમાં જાણવું,
એકસો કોડ, બાવન કોડને યાદ કરીને-
લાખ ચોરાણું, હજાર ચાલીશ. ૬.

અર્થ :- (નવ ગૈવેયક અને પાંચ અનુતર દેવલોક સિવાય) દરેક જિનમંદિરમાં (પાંચ) સભા સહિત એક-એક જિનમંદિરમાં એકસોને એશી જિન પ્રતિમાઓનું પ્રમાણ હોય છે, તે જાણવું તે મુજબ એકસોને બાવન કોડ, ચોરાણું લાખ અને ચાલીશ હજાર જિનબિંબોને યાદ કરીને હું વંદના કરું છું. ૬.

સાતસેં ઉપર સાઠ વિશાલ,
સવિ બિંબ પ્રણમું ત્રણ કાલ ।
સાત કોડને બહોતેર લાખ,
ભવનપતિમાં દેવલ ભાખ ॥૭॥

સાતશેં ઉપર સાઠ વિશાલ,
સવિ બિમ્-બ-પ્રણમું-ત્રણ-કાલ ।
સાત કોડને બહોન્-તેર લાખ,
ભવનપતિમાં દેવલ ભાખ ॥૭॥

સાતસોથી અધિક સાઠ વિશાલ-
સવિ જિનબિંબને હું પ્રણામકરું છું; ત્રણ કાલ ।
સાત કોડને બહોતેર લાખ-
ભવનપતિમાં ચૈત્યો રહેલા છે, એમ કહેવું છે. ૭.

અર્થ :- સાતસોને સાઠ (સાઈઠ) એવા વિશાલ સર્વ જિનપ્રતિઓને હું ત્રણેય કાલ પ્રણામ કરું છું. ભવનપતિ દેવલોકમાં સાત કરોડ અને બહોતેર લાખ જિનમંદિરો છે. ૭.

એકશો એશી બિંબ પ્રમાણ,
એક એક ચૈત્યે સંખ્યા જાણ ।
તેરશેં કોડ નેવ્યાશી કોડ,
સાઠ લાખ વંદું કર જોડ ॥૮॥

એક-સો એમ્(એન્)-શી બિમ્-બ પ્રમાણ,
એક-એક-ચૈત્-યે-સંખ્યા-જાણ ।
તેરશેં કોડ નેવ્-યાશી કોડ,
સાઠ લાખ વન્-દું કર-જોડ ॥૮॥

એકસો એશી બિંબોનું પ્રમાણ-
એક એક ચૈત્યમાં સંખ્યા જાણવી,
તેરશો કોડ નેવ્યાશી કોડ-
સાઠ લાખ થાય બે હાથ જોડીને વંદું છું. ૮.

અર્થ :- તે (સાત કરોડ બહોતેર લાખ) જિનમંદિરોમાં એક સોને એશી (૧૮૦) જિન પ્રતિમાઓ છે. એટલે સર્વ ચૈત્યો (મંદિરો)માં રહેલી જિનપ્રતિમાની કુલ સંખ્યા તેરસો ને વ્યાશી કરોડ અને સાઠ (સાઈઠ) લાખ થાય છે, તેને હું બે હાથ જોડીને વંદના કરું છું. ૮.

બત્રીસેં ને ઓગણસાઠ,
તિચ્છાલોકમાં ચૈત્યનો પાઠ ।
ત્રણ લાખ એકાણું હજાર,
ત્રણશેં વીશ તે બિંબ જુહાર ॥૯॥

બત્-રીસેં ને ઓગણ-સાઠ,
તિર્-ચ્છા લોકમાં ચૈત્-યનો-પાઠ ।
ત્રણ લાખ એકાણું હજાર,
ત્રણશેં વીશ તે બિમ્-બ જુહાર ॥૯॥

બત્રીસો અને ઓગણસાઠ
મનુષ્યલોકમાં શાશ્વત ચૈત્યો જણાવેલાં છે;
ત્રણ લાખ એકાણું હજાર
ત્રણસો વીશ જિનબિંબોને હું વંદન કરું છું ૯.

અર્થ :- તિચ્છાલોકમાં (મનુષ્યલોક)માં ત્રણ હજાર બસો ઓગણ સાઠ શાશ્વત જિનમંદિરોમાં ત્રણ લાખ એકાણું હજાર ત્રણસો વીશ જિનપ્રતિમાઓ જણાવ્યા છે તેને હું વંદના કરું છું. ૯.

વ્યંતર જ્યોતિષીમાં વળી જેહ,
શાશ્વતા જિન વંદું તેહ ।
ઋષભ-ચંદ્રાનન-વારિષેણ,
વર્ધમાન નામે ગુણસેન ॥૧૦॥

વ્યન્-તર-જ્યો-તિષીમાં વળી જેહ,
શાશ્-વતા-જિન-વન્-દુ-તેહ ।
ઋષભ-ચન્-દ્રા-નન-વારિ-ષેણ,
વર્-ધ-માન નામે ગુણ-સેન ॥૧૦॥

વ્યંતર, જ્યોતિષ દેવલોકમાં ઉપરાંત જે-
શાશ્વત જિનબિંબો છે વંદન કરું છું તેને,
ઋષભ, ચંદ્રાનન, વારિષેણ-
અને વર્ધમાન નામના ગુણોથી યુક્ત ૧૦.

અર્થ :- આ ઉપરાંત વ્યંતર-જ્યોતિષ દેવલોકમાં રહેલા શાશ્વત જિનબિંબો અને દિવ્ય ગુણોના સામ્રાજ્યથી યુક્ત એવા શાશ્વતા જિનેશ્વર ભગવંતના શુભ નામ-ઋષભ, ચંદ્રાનન, વારિષેણ અને વર્ધમાન છે, તેમને હું વંદના કરું છું. ૧૦.

સમેત શિખર વંદું જિનવીશ,
અષ્ટાપદ વંદું ચોવીશ ।
વિમલાચલને ગઢ ગિરનાર,
આબુ ઉપર જિનવર જુહાર ॥૧૧॥

સમ્-મેત શિખર-વન્-દુ-જિન-વીશ,
અષ્-ટા-પદ-વન્-દુ ચો-વીશ ।
વિમલા-ચલ ને ગઢ ગિર-નાર,
આબુ ઉપર જિન-વર જુહાર ॥૧૧॥

સમેત શિખર પર વંદન કરું છું જિનેશ્વરોને વીશ,
અષ્ટાપદ પર વંદન કરું છું ચોવીશ જિનેશ્વરોને
વિમલાચલ(શત્રુંજય) પર્વત ઉપર ગિરનાર ઉપર
અને આબુ ઉપર જિનેશ્વરોની હું સ્તુતિ કરું છું. ૧૧.

અર્થ :- સમ્મેત શિખરજી તીર્થમાં રહેલા વીશ જિનેશ્વરોની અને શ્રી અષ્ટાપદ મહાતીર્થ પર રહેલા ચોવીશ જિનેશ્વરોની અને શ્રી શત્રુંજય ગિરિરાજને, શ્રી ગિરનાર તીર્થને શ્રી આબુ તીર્થને વિશે રહેલાં જિનેશ્વરો અને તીર્થની હું સ્તુતિ કરું છું. અર્થાત્ વંદના કરું છું. ૧૧.

શંખેશ્વર કેસરિઓ સાર,
તારંગે શ્રી અજિત જુહાર ।
અંતરિક્ષ વરકાણો પાસ,
જુરાવલોને થંભણ પાસ ॥૧૨॥

શંખેશ્-વર કેસ-રિઓ સાર,
તા-રન્-ગે શ્રી અજિ-ત જુહાર ।
અન્-ત-રિક્-ષ-વર-કાણો-પાસ,
જુરા-વલો ને થમ્-ભણ પાસ ॥૧૨॥

શંખેશ્વર કેસરિયાજી વળી સારભૂત છે,
તારંગે શ્રી અજિતનાથ ભગવાનની સ્તુતિ કરું છું,
તેમજ અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ, વરકાણા પાર્શ્વનાથ,
જુરાવલા પાર્શ્વનાથ અને સ્થંભન પાર્શ્વનાથ. ૧૨.

અર્થ :- જગતમાં સારભૂત એવું શ્રી શંખેશ્વરતીર્થ, શ્રી કેશરીયાજી તીર્થ, તારંગા તીર્થે શ્રી અજિતનાથ ભગવાન, અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથભગવાન, શ્રી જુરાવલા પાર્શ્વનાથભગવાન અને શ્રી સ્થંભન પાર્શ્વનાથ ભગવાનને હું વંદના કરું છું. ૧૨.

ગામ નગર પુર પાટણ જેહ,
જિનવર ચૈત્ય નમું ગુણ ગેહ ।

વિહરમાન વંદું જિન વીશ,
સિદ્ધ અનંત નમું નિશદિશ ॥૧૩॥

ગામ નગર પુર પાટણ જેહ,
જિનવર ચૈત્ય-ય નમું ગુણ-ગેહ ।

વિહ-રમાન વન્-દું જિન વીશ ,
સિદ્-ધ અનન્-ત-
નમું નિશ-દિશ ॥૧૩॥

ગામ, નગર, પુરોમાં અને પત્તનમાં જેટલાં-
જિનેશ્વર ભગવંતના ચૈત્યો છે તેને હું વંદન
કરું છું, ગુણના ઘર સમાન,
વિહરમાનને વંદન કરું છું, જિનોને વીશ,
સિદ્ધ અનંતોને હું વંદન કરું છું. ૧૩.

અર્થ :- ગામમાં, નગરમાં, પુરમાં અને પત્તનમાં જેટલા ગુણોના ઘરરૂપ જિનેશ્વર ભગવંતોના ચૈત્યો છે તેને હું વંદન કરું છું.
વળી વીશ વિહરમાન જિનેશ્વર ભગવંતો તેમજ સિદ્ધપદને પામેલા અનંત સિદ્ધોને હું હંમેશા પ્રતિદિન વંદના કરું છું. ૧૩.

અટીદ્રીપમાં જે અણગાર,
અટાર સહસ સીલાંગના ધાર ।
પંચમહાવ્રત સમિતિ સાર,
પાળે પળાવે પંચાચાર ॥૧૪॥

અટી-દ્રીપમાં જે અણ-ગાર,
અટા-ર સહસ સી-લાડ્-ગ-ના ધાર ।
પઞ્(પન્)-ય મહા-વ્રત સમિ-તિ સાર,
પાળે પળાવે પઞ્(પન્)-યા -ચાર ॥૧૪॥

અટી દ્રીપમાં જેટલા સાધુઓ છે,
જે અટાર હજાર શીલાંગથી યુક્ત છે,
પાંચ મહાવ્રત અને પાંચ સમિતિ સારભૂત
તે પાળે પળાવે પાંચ આચારને ૧૪.

અર્થ :- અટીદ્રીપમાં જેટલા વિરક્ત સાધુઓ છે, જે અટાર હજાર શીલાંગ ના રથને ધારણ કરનારા છે, તેમજ સારભૂત એવા
પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ આચારને પાળે છે અને બીજાને પણ પળાવનારા છે. ૧૪.

બાહ્ય અભ્યંતર તપ ઉજમાલ,
તે મુનિ વંદું ગુણ મણિમાલ ।

નિત નિત ઊઠી કીર્તિ કરું,
જીવ કહે ભવ-સાયર તરું ॥૧૫॥

બાહ્-ય અભ્-યન્-તર તપ ઉજ-માલ,
તે મુનિ વન્-દું ગુણ-મણિ-માલ ।

નિત નિત ઊઠી કીર્-તિ કરું,
“જીવ” કહે ભવ-સાયર તરું ॥૧૫॥

બાહ્ય તેમજ અભ્યંતર તપમાં ઉદ્યમવંત થયેલા
તેવા મુનિઓને વંદન કરું છું, ગુણ રૂપ
મણિરત્નની માળા સમાન,
દરરોજ ઉઠીને તેમની કીર્તના કરું,
જીવવિજય કહે ભવ-સમુદ્રને તરું. ૧૫.

અર્થ :- (છ) બાહ્ય અને (છ) અભ્યંતર તપથી ઉજ્જવળ થયેલા, સદ્ગુણોરૂપી મણિરત્નની માળા સમાન એવા શ્રી સાધુભગવંતોને હું
વંદન કરું છું. દરરોજ સવારે ઉઠીને કીર્તન કરું છું. તે વંદન-કીર્તનના પ્રભાવે ‘જીવ વિજયજી’ કહે છે કે ભવરૂપી સમુદ્રને હું તરું છું. ૧૫.

સ્વર્ગ, પાતાળ અને મર્ત્યલોકમાં રહેલા શાશ્વત ચૈત્યો અને શાશ્વત બિંબોની સંખ્યા

લોક	શાશ્વત ચૈત્યો	શાશ્વત બિંબો
સ્વર્ગ	૮૪,૯૭,૦૨૩	૧,૫૨,૯૪,૪૪,૭૬૦
પાતાળ અથવા ભવનપતિના આવાસમાં	૭,૭૨,૦૦,૦૦૦	૧૩,૮૯,૬૦,૦૦,૦૦૦
મર્ત્યલોકમાં	૩૨૫૯	૩,૯૧,૩૨૦

(૧) સ્વર્ગમાં રહેલા શાશ્વત જિનચૈત્યો અને શાશ્વતબિંબો

નામ	ચૈત્યસંખ્યા	પ્રત્યેક ચૈત્યમાં બિંબ સંખ્યા	કુલ બિંબો	નામ	ચૈત્યસંખ્યા	પ્રત્યેક ચૈત્યમાં બિંબ સંખ્યા	કુલ બિંબો
પહેલા દેવલોકે	૩૨,૦૦,૦૦૦	X ૧૮૦	૫૭,૬૦,૦૦,૦૦૦	નવમા દેવલોકે	૪૦૦	X ૮૦	૭૨,૦૦૦
બીજા દેવલોકે	૨૮,૦૦,૦૦૦	X ૧૮૦	૫૦,૪૦,૦૦,૦૦૦	દશમા દેવલોકે		૧૮૦	
ત્રીજા દેવલોકે	૧૨,૦૦,૦૦૦	X ૧૮૦	૨૧,૬૦,૦૦,૦૦૦	અગ્ર્યારમા દેવલોકે	૩૦૦	X ૧૮૦	૫૪,૦૦૦
ચોથા દેવલોકે	૮,૦૦,૦૦૦	X ૧૮૦	૧૪,૪૦,૦૦,૦૦૦	બારમા દેવલોકે		૧૮૦	
પાંચમા દેવલોકે	૪,૦૦,૦૦૦	X ૧૮૦	૭,૨૦,૦૦,૦૦૦	નવ ગ્રૈવેયકમાં	૩૧૮	X ૧૨૦	૩૮,૧૬૦
છઠ્ઠા દેવલોકે	૫૦,૦૦૦	X ૧૮૦	૯૦,૦૦,૦૦૦	પાંચ અનુત્તરમાં	૫	X ૧૨૦	૬૦૦
સાતમા દેવલોકે	૪૦,૦૦૦	X ૧૮૦	૭૨,૦૦,૦૦૦				
આઠમા દેવલોકે	૬,૦૦૦	X ૧૮૦	૧૦,૮૦,૦૦૦	કુલ	૮૪,૯૭,૦૨૩	૧,૫૨,૯૪,૪૪,૭૬૦	

(૧) સર્ગના પ્રત્યેક ચૈત્યમાં ૧૮૦ બિંબની ગણતરી નીચેના ધોરણે કરવામાં આવી છે.

દરેક દેવલોકમાં પાંચ સભા હોય છે, ૧. મજ્જન સભા, ૨. અલંકાર સભા, ૩. સુધર્મ સભા, ૪. સિદ્ધાયતન સભા, ૫. વ્યવસાય સભા. એ દરેક સભાને ત્રણ દ્વાર હોય છે એટલે પાંચ સભામાં બધાં મળીને પંદર દ્વાર હોય છે. એ દરેક દ્વાર ઉપર ચૌમુખ બિંબ હોય છે. એટલે પાંચ સભામાં ૬૦ બિંબો હોય છે અને દરેક દેવલોકમાં રહેલું ચૈત્ય ત્રણ દ્વારવાળું જ હોય છે. અને દરેક દ્વાર પર ચૌમુખ હોય છે. એટલે તેમાં કુલ ૧૨ બિંબ હોય છે અને તે ચૈત્યના ગભારામાં ૧૦૮ જિનબિંબ હોય છે. જે મળીને ચૈત્યમાં રહેલાં બિંબોની કુલ સંખ્યા -૧૨૦ ની થાય છે. તેવી રીતે સભાના ૬૦ તથા ચૈત્યના ૧૨૦ બિંબો મળીને કુલ-૧૮૦ બિંબ થાય છે. નવ ગ્રૈવેયક તથા અનુત્તર વિમાનોમાં સભાઓ હોતી નથી. તેથી તેમાં ૧૨૦ બિંબો હોય છે.

(૨) પાતાળલોકમાં રહેલા શાશ્વત ચૈત્યો તથા શાશ્વત બિંબો

નામ	ચૈત્યસંખ્યા	પ્રત્યેક ચૈત્યમાં બિંબની સંખ્યા	કુલ બિંબો
૧. અસુરકુમાર	૬૪,૦૦,૦૦૦ X ૧૮૦	૧,૧૫,૨૦,૦૦૦	
૨. નાગકુમાર	૮૪,૦૦,૦૦૦ X ૧૮૦	૧,૫૧,૨૦,૦૦૦	
૩. સુપર્ણકુમાર	૭૨,૦૦,૦૦૦ X ૧૮૦	૧,૨૯,૬૦,૦૦૦	
૪. વિદ્યુત્કુમાર	૭૬,૦૦,૦૦૦ X ૧૮૦	૧,૩૬,૮૦,૦૦૦	
૫. અગ્નિકુમાર	૭૬,૦૦,૦૦૦ X ૧૮૦	૧,૩૬,૮૦,૦૦૦	

નામ	ચૈત્યસંખ્યા	પ્રત્યેક ચૈત્યમાં બિંબની સંખ્યા	કુલ બિંબો
૬. દ્રીપકુમાર	૭૬,૦૦,૦૦૦ X ૧૮૦	૧,૩૬,૮૦,૦૦૦	
૭. ઉદધિકુમાર	૭૬,૦૦,૦૦૦ X ૧૮૦	૧,૩૬,૮૦,૦૦૦	
૮. દિક્કુમાર	૭૬,૦૦,૦૦૦ X ૧૮૦	૧,૩૬,૮૦,૦૦૦	
૯. પવનકુમાર	૮૬,૦૦,૦૦૦ X ૧૮૦	૧,૭૨,૮૦,૦૦૦	
૧૦. સ્તનિતકુમાર	૭૬,૦૦,૦૦૦ X ૧૮૦	૧,૩૬,૮૦,૦૦૦	
કુલ	૭,૭૨,૦૦,૦૦૦ X ૧૮૦	૧૩,૮૯,૬૦,૦૦,૦૦૦	

(૩) મનુષ્ય લોકમાં શાશ્વત ચૈત્યો ૩૨૫૯ છે.

૩૨૫૯ ચૈત્યોમાં નંદીશ્વરદ્વીપના ૫૨, રાયકદ્વીપના ૪ અને કુંડલદ્વીપના ૪. એમ ૬૦ ચૈત્યો ૪ દ્વારવાળાં હોય છે. એટલે તેમાં રહેલા જિનબિંબોની સંખ્યા ૧૨૪ હોય છે. અને બાકીના એટલે ૩૧૯૯ ચૈત્યોમાં ૧૨૦ બિંબો હોય છે. આ રીતે મનુષ્ય લોકમાં રહેલા સઘળા બિંબોની સંખ્યા ૩,૯૧,૩૨૦ ની થાય છે.

મનુષ્યલોકના ૩૨૫૯ શાશ્વતચૈત્યોની વિગત :-

જંબૂદ્વીપના-૬૩૫, ધાતકીખંડના-૧૨૭૨, પુષ્કરવરદ્વીપના-૧૨૭૨, તથા મનુષ્યક્ષેત્રની બહાર-૮૦ મંદિર.

તેથી કુલ ૬૩૫+૧૨૭૨+૧૨૭૨+૮૦ = ૩૨૫૯ શાશ્વત ચૈત્ય છે.

જંબૂદ્વીપના ૬૩૫ શાશ્વત ચૈત્યોની વિગત :-

ભરતક્ષેત્રના ૩ ચૈત્ય (ગંગા અને સિંધુના પ્રતાપકુંડમાં ૧-૧ તથા વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર ૧=૩, હિમવંતપર્વત ઉપર ચૈત્ય(૧ શિખર ઉપર, ૧ પર્વત ઉપર દ્રહમાં) ૩ + ૨ = ૫

હિમવંતક્ષેત્ર-૩, મહાહિમવંતપર્વત-૨, હરિવર્ષક્ષેત્ર-૩, નિષેધ પર્વત-૨=૧૫ આ રીતે દક્ષિણના ૧૫, શાશ્વત મંદિરો તે જ રીતે ઉત્તરના નીલવંતપર્વત-૨, રમ્યક્ષેત્ર-૩, રક્ષિતપર્વત-૨, ઔરણ્યવંત ક્ષેત્ર-૩, શિખરી પર્વત-૨, ઔરવત ક્ષેત્ર - ૩ = ૧૫ કુલ ૩૦.

જંબૂદ્વીપ મહાવિદેહના ૬૦૫ મંદિરો- (૧) દેવકુરુના ૨૨૮, (૨)ઉત્તરકુરુના ૨૨૮,(૩) પૂર્વ મહાવિદેહ-૬૨, (૪) પશ્ચિમ મહાવિદેહ-૬૨,(૫) મેરુના-૨૫.

(૧) દેવકુરુના :- (૨૨૮)- નિષેધપર્વત પરથી શીતોદા નદી નીકળે છે. તે પર્વતની તળેટીમાં જ્યાં દ્રહમાં પડે છે,તે દ્રહની મધ્યમાં ૧ ચૈત્ય, તે નદીની બે બાજુ ચિત્ર, વિચિત્ર બે

પર્વત છે. તે પર્વતના શિખર ઉપર ૨ ચૈત્યો, તે નદી દેવકુરુ ક્ષેત્રમાંથી પસાર થાય છે. તે ૫ દ્રહમાં થઈને પસાર થાય છે. આ દરેક દ્રહની મધ્યમાં એક મંદિર છે. તે દ્રહના ૫ ચૈત્ય, પાંચેય દ્રહની બંને બાજુ કંચનગિરિ પર્વત આવેલા છે એટલે ૧૦ કંચનગિરિ પર્વત થશે. તે દરેક પર્વત ઉપર ૧૦ મંદિરો છે. એટલે કંચનગિરિના = ૧૦૦ ચૈત્યો, પૃથ્વીકાય, વૃક્ષ આકારનું જંબૂવૃક્ષ આવેલું છે. તે જંબૂપીઠ ઉપર ૧૧૭ જંબૂવૃક્ષો છે.

મધ્યમાં એક જંબૂવૃક્ષ છે. તેની ફરતા તેનાથી અડધા માપવાળા બીજા આઠ વૃક્ષો છે અને તે આઠ વૃક્ષોને ફરતા બીજા ૧૦૮ વૃક્ષો છે. તે દરેક વૃક્ષની મધ્ય ડાળી ઉંચી છે અને તે ડાળી ઉપર એક-એક મંદિર છે એટલે જંબૂવૃક્ષના ૧૧૯ ચૈત્ય.

નિષેધ પર્વતથી શરુ કરી ગજદંત આકારના બે પર્વતો- પૂર્વમાં સોમનસ ગજદંત અને પશ્ચિમમાં વિદ્યુત્પાત ગજદંત બે પર્વતો શરુમાં ૫૦૦ યોજન પહોળા અને મેરુની નજીક આવતાં હાથીદંતની જેમ પાતળા થઈ જાય છે અને આ પર્વતો મહાવિદેહક્ષેત્રથી દેવકુરુને જુદા પાડે છે. તે બે પર્વતનાં ૨ ચૈત્ય, દેવકુરુક્ષેત્રની મધ્યમાં ૧ ચૈત્ય આવેલું છે. એટલે કુલ = ૧+૨+૫+૧૦૦+૧૧૭+૨+૧ = ૨૨૮ શાશ્વત ચૈત્ય થાય.

(૨) ઉત્તરકુરુક્ષેત્રના :- ૨૨૮ ચૈત્ય તે દેવકુરુની જેમ સમજવા.

સીતા નદીના દ્રહનું ૧, દ્રમક ઝમક પર્વતના ૨, દ્રહના ૫, કંચનગિરિના ૧૦૦, શાલ્મવૃક્ષના ૧૧૭, માલ્યવંત ગજદંત અને ગંધમાદન ગજદંત ૨, ઉત્તરકુરુ ક્ષેત્રની મધ્યમાં ૧ = ૨૨૮ ચૈત્ય.

(૩) પૂર્વમહાવિદેહ-૬૨:- ૧૬ વિજયમાં દરેક નદીના

દ્રહની મધ્યમાં ૨ ચૈત્ય અને એક વિજયના બે ભાગ કરતા વૈતાલ્ય પર્વતના શિખર ઉપર ૧ એમ કુલ-૩ . ૧૬ X ૩ = ૪૮ ચૈત્ય. બે વિજયની મધ્યમાં રહેલા વક્ષસ્કારપર્વત (અંતર પર્વત) ના શિખર ઉપર ૮ એટલે વક્ષસ્કાર પર્વતના ૮ ચૈત્ય. ૧૬ વિજયના ૧૪ આંતરા થાય. તેમાં એક આંતરામાં વક્ષસ્કાર પર્વત અને બીજા આંતરામાં નદી હોય છે. એટલે ૬ અંતરનદીના ૬ ચૈત્યો. ૪૮+૮+૬=૬૨ ચૈત્ય.

(૪) પશ્ચિમમહાવિદેહના ૬૨, ૧૬ વિજયના દરેક વિજયમાં ૩ એટલે ૧૬X૩ = ૪૮ ચૈત્ય, ૮ વક્ષસ્કાર પર્વતના = ૮ ચૈત્ય, ૬ અંતર નદીના = ૬૨ ચૈત્ય,

(૫) મેરુપર્વતના ૨૫ ચૈત્ય :- મેરુપર્વતની તળેટીમાં સમભૂતલા પૃથ્વી ઉપર ભદ્રશાલ વનમાં ચાર દિશામાં એકેક ચૈત્ય છે, તે ભદ્રશાલ વનના ૪ ચૈત્ય. ૫૦૦ યોજન ઉંચું નંદનવન છે, તેની ચારે દિશામાં એકેક મંદિર છે, નંદનવનના ૪ ચૈત્ય. ૬૨,૫૦૦ યોજન ઉંચે સોમનસવનની ચારે દિશામાં એકેક મંદિર છે. સોમનસવનના ૪ ચૈત્ય, ૩૬,૦૦ યોજન ઉંચે પાંડુકવનની ચારે દિશામાં એક મંદિર છે. પાંડુકવનના ૪ ચૈત્ય.

મેરુપર્વતની ચૂલિકા સૌથી ઉંચે એક મંદિર તે ચૂલિકાનું ૧ ચૈત્ય. મેરુપર્વતની સમભૂતલા પૃથ્વી ઉપર ચાર વિદિશામાં

હાથીના આકારના કરિકૂટપર્વત છે. તે કરિકૂટપર્વતના ૮ ચૈત્ય. ૪+૪+૪+૪+૧+૮ = ૨૫ ચૈત્યો. આ રીતે જંબૂદ્વીપના ૩૦+૨૨૮+૨૨+૬૨+૬૨+૨૫ = ૬૩૫ ચૈત્ય

ધાતકીખંડ અને પુષ્કરવદ્વીપમાં ૨ ભરત ક્ષેત્ર, ૨ ઔરાવત ક્ષેત્ર, ૨ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર છે. તેથી તેમાં જંબૂદ્વીપ કરતાં બમણો ચૈત્ય થશે. તદુપરાંત તે બે ખંડમાં વક્ષસ્કારપર્વતના બે ચૈત્ય વધુ થશે માટે ૧૨૭૨ એટલે ધાતકીખંડના ૧૨૭૨ અને પુષ્કરવદ્વીપના ૧૨૭૨, જંબૂદ્વીપ + ધાતકીખંડ + પુષ્કરવદ્વીપ = ૬૩૫ + ૧૨૭૨ + ૧૨૭૨ = ૩૧૩૯ ચૈત્ય છે.

૧. પુષ્કરવદ્વીપના બે ભાગ કરતા માનુષોત્તર પર્વત ઉપર ચારે દિશામાં એકેક ચૈત્ય એટલે માનુષોત્તર પર્વતના ૪ ચૈત્ય ૨. નંદીશ્વરદ્વીપમાં ગોળાકારે ૫૨ પર્વત છે અને તે દરેક શિખર ઉપર એકેક ચૈત્ય છે. એટલે નંદીશ્વરદ્વીપના ૫૨ ચૈત્ય. ૩. નંદીશ્વરદ્વીપમાં સૌધર્મેન્દ્ર દ્વીપની નગરીના ૧૬ ચૈત્ય. ૪. કુંડલદ્વીપ અને રૂચકદ્વીપમાં ચારે દિશામાં પર્વત ઉપર એટલે ૮ ચૈત્ય એટલે તિસ્થાલોકમાં શાશ્વતા ચૈત્ય = જંબૂદ્વીપના + ધાતકીખંડના + પુષ્કરવદ્વીપના + મનુષ્યલોકની બહાર = ૬૩૫+૧૨૭૨+૧૨૭૨+૮૦ = ૩૨૫૯ શાશ્વત ચૈત્યો છે.

પ૧ 'શ્રી પોષહ પ્રયગ્યા સૂત્ર'

પૌષધવ્રત લેતી
વેળાની મુદ્રા

આદાન નામ : શ્રી કરેમિભંતે !
પોષહ સૂત્ર
ગોણ નામ : પૌષધવ્રત સૂત્ર.

વિષય :

આહાર-શરીર સત્કાર-ત્યાગરૂપ પ્રતિજ્ઞા
અને બ્રહ્મચર્ય- અવ્યાપાર પાલનરૂપ
પ્રતિજ્ઞાદ્વારા સાધુજીવનનો આસ્વાદ.

મૂળસૂત્ર

કરેમિભંતે! પોસહં,
આહાર પોસહં દેસઓ, સવ્વઓ,
સરીર-સક્કાર-પોસહં-સવ્વઓ,
બંભચેર પોસહં સવ્વઓ,
અવ્વાવાર-પોસહં સવ્વઓ,
ચઉવિહં પોસહં ઠામિ,
જાવ-દિવસં અહોરત્તં
(જાવ-સેસ દિવસં)
પજ્જુવાસામિ,

અર્થ :- હે ભગંવત ! પોષધવ્રત કરું છું. આહાર-ત્યાગ કરવાનો, દેશથી (=આયંબિલ-એકાસણું-તિવિહાર ઉપવાસ) અથવા સર્વથી (ચઉવિહાર ઉપવાસ), સર્વથા શરીર-સત્કારનો ત્યાગ, સર્વથા બ્રહ્મચર્યનું પાલન અને (સર્વથી) અવ્યાપારનું પાલન રૂપ પોષધવ્રત, આ ચાર પ્રકારના પોષધમાં હું રહું છું. (તે) આખો દિવસ (સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધી) કે રાત-દિવસ (સૂર્યોદયથી બીજા દિવસના સૂર્યોદય સુધી) કે શેષ બાકી રહેલ દિવસ-રાત્રિ (અવકાશ થી બીજા દિવસના સૂર્યોદય સુધી રાત્રી પોષધ) સુધી એવો છું.

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

ક-રેમિ-ભન્-તે ! પો-સહમ્,
આ-હાર-પો-સહમ્-દેસ-ઓ-સવ્-વઓ,
સરીર-સક્-કાર-પોસ-હમ્-સવ્-વઓ,
બમ્-ભ-ચેર,-પો-સહમ્-સવ્-વઓ,
અવ્-વા-વાર-પોસ-હમ્-સવ્-વઓ,
ચ-ઉવ્-વિહ્-પો-સહમ્-ઠા-મિ,
જાવ-દિવ-સમ્-અહો-રત્-તમ્
(જાવ-સેસ-દિવ-સમ્)
પજ્-જુ-વા-સા-મિ,

પદાનુસારીઅર્થ

હે ભગંવત ! હું પોષધવ્રત કરું છું.
દેશ થકી-સર્વ થકી આહાર ત્યાગ પૌષધ,
સર્વ થકી શરીર સત્કાર ત્યાગનો પૌષધ,
સર્વથી બ્રહ્મચર્ય પાલન પૌષધ,
સર્વ થકી અવ્યાપાર પૌષધ,
આ ચાર પ્રકારના પોષધમાં હું રહું છું.
આખો દિવસ અથવા રાત-દિવસ સુધી
(શેષ બાકી રહેલ દિવસ સુધી)
સેવું એટલે પાળું ત્યાં સુધી,

દુવિહં તિવિહેણં
મણેણં વાયાએ કાયાએ
ન કરેમિ ન કારવેમિ
તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ
નિંદામિ-ગરિહામિ
અપ્પાણં વોસિરામિ ॥૧॥

દુવિ-હમ્-તિવિ-હે-ણમ્
મણે-ણમ્-વા-યાએ-કા-એ-ણમ્
ન-કરેમિ-ન-કાર-વેમિ
તસ્-સ-ભન્-તે ! પડિક્-કમા-મિ
નિન્-દામિ-ગરિ-હા-મિ
અપ-પા-ણમ્-વો-સિ-રામિ ॥૧॥

બે પ્રકારે અને ત્રણ પ્રકારે
મન-વચન-કાયા (એમ ત્રણ પ્રકારે) થી
ન કરું અને ન કરાવવું.
તેને હે ભગવંત ! હું પડિક્કમું છું
નિંદું છું અને ગર્હું છું.
(પાપ સ્વરૂપ) મારા આત્માને વોસિરાવું છું.

અર્થ :- બે પ્રકારે અને ત્રણ પ્રકારે, મન-વચન અને કાયાથી (એમ ત્રણ પ્રકારે) ન કરું અને ન કરાવવું (એમ બે પ્રકારે) હે ભગવંત ! તે (ભૂતકાળના પાપ-દોષ)નું હું પ્રતિક્રમણ કરું છું, આત્મસાક્ષીએ નિંદું છું અને ગુરુભગવંત સમક્ષ ગર્હા (વિશેષ નિંદા) કરું છું. અને તે પાપાત્મક એવા મારા બાહિર-આત્મભાવને વોસિરાવું છું. ૧.

● દિવસે ૪ પ્રહર કે આઠ પ્રહર નો પોષધ લેનારે સવારે સૂર્યોદય પહેલાં પોષધ લેવો જોઈએ અને બપોરે પોષધ લેનારે સવારે રાઈઅ પ્રતિક્રમણ અને ઓછામાં ઓછું એકાસણાનું તપ કરવા સાથે પોષધ લીધા બાદ પાણી ન વાપરવું જોઈએ.

● ફક્ત દિવસનો (૪ પ્રહર) પોષધ લેનારે ‘જાવ-દિવસ’ બોલવું-ધારવું અને દિવસ-રાત્રીનો (૮ પ્રહર) પોષધ લેનારે ‘જાવ-અહોરત્ત’ બોલવું કે ધારવું અને બપોરે રાત્રિ પોષધ લેનારે (૪ પ્રહરે) ‘જાવ સેસ દિવસ’ બોલવું કે ધારવું જોઈએ.

● પોષધ-વ્રત સૂર્યોદય પહેલાં લેવાય, પણ કોઈ અનિવાર્ય કારણોસર પછી લેવામાં આવે, તો બીજા દિવસે તેટલાં કલાકો વધારે પોષધવ્રતમાં રહેવું. પોષધ સૂર્યોદય પછી જ પરાય.

પોષધ પારતી વેળાની મુદ્રા

પર ‘શ્રી પોસહ-પારવાનું સૂત્ર’

આદાન નામ : શ્રીસાગરચંદોકામો સૂત્ર
ગોણ નામ : પોષધ પારવાનું સૂત્ર
ગાથા : ૨
પદ : ૮
સંપદા : ૮

વિષય :

પોષધવ્રતધારી મહાપુરુષોને
ચાદ કરવા સાથે પોષધમાં લાગેલાં
દોષોની ક્ષમા ચાચના.

છંદનું નામ: ગાહા; રાગ:- ‘જિણજમ્મસમયે મેરુસિહરે’...(સ્નાત્ર પૂજા)

મૂળ સૂત્ર

સાગર-ચંદો કામો,
ચંદવ-ડિંસો સુદંસણો ધન્નો ।
જેસિં પોષહ પડિમા,
અખંડિયા જીવિયંતેવિ ॥૧॥

ઉચ્ચારણમાં સહાયક

સા-ગર-ચન્-દો-કા-મો,
ચન્-દ્-વ-ડિન્-સો-સુદન્-સણો-ધન્-નો ।
જે-સિમ્-પો-ષહ-પડિ-મા,
અખણ્-ડિયા-જીવિ-ચન્-તે-વિ ॥૧॥

અર્થ

સાગરચંદ્ર અને કામદેવજી,
ચંદ્રાવતંસ, સુદર્શન શેઠ, ધન્નાજી,
જેની પોષધ-પ્રતિમા
જીવિતના અંત સુધી પણ અખંડ રહી. ૧.

અર્થ :- શ્રી સાગરચંદ્રકુમાર, કામદેવજી, ચંદ્રાવતંસ રાજા, સુદર્શન શેઠ અને ધન્નાજી, (કે) જેઓની પોષધ પ્રતિમા મરણાંત કષ્ટ પ્રાપ્ત થવા છતાં જીવનના અંત સુધી પણ અખંડિત રહેલ. ૧.

ધન્ના સલાહણિજા,
સુલસા આણંદ કામદેવાય ।
જાસ પસંસઈ ભયવં,
દટવ્વયતં મહાવીરો ॥૨॥

ધન-ના-સ-લાહ-ણિજ્-જા,
સુલ-સા-આ-ણન્-દ-કામ-દેવા-ય ।
જાસ-પસન્-સઈ-ભય-વમ્,
દટવ્-વયત્-તમ્-મહા-વીરો ॥૨॥

તે પુરુષોને ધન્ય છે, તેઓ વખાણવા લાયક છે,
સુલસા શ્રાવિકા, આણંદ અને કામદેવ શ્રાવક,
જેઓને ભગવાન પોતે વખાણે છે,
દટવ્રતને મહાવીર સ્વામી. ૨.

અર્થ :- તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે (અને) તેઓ પ્રશંસા પાત્ર પણ છે. સુલસા શ્રાવિકા, આણંદ શ્રાવક અને કામદેવ શ્રાવક (સમક્ષ) દટવ્રત પછાની પ્રશંસા સ્વયં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કરી હતી. ૨.

પોષહ વિધિએ લીધો, વિધિએ પાર્યો, વિધિ કરતાં જે કોઈ અવિધિ હુઓ હોય, તે સવિ હુ મન-વચન-કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડં ।
પોષહના અટાર દોષ માંહે જે કોઈ દોષ લાગ્યો હોય, તે સવિહુ મન-વચન-કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડં ।

પૌષધમાં ટાળવા યોગ્ય અઠાર દોષો

૧. પૌષધમાં વિરતિ વિનાના બીજા શ્રાવકનો આણેલો આહાર કે પાણી વાપરવાં.
૨. પૌષધ નિમિત્તે સરસ આહાર લેવો.
૩. ઉત્તરપારણાને દિવસે વિવિધ પ્રકારની સામગ્રી વાપરવી.
૪. પૌષધ નિમિત્તે આગલા દિવસે દેહ-વિભૂષા કરવી.
૫. પૌષધ નિમિત્તે વસ્ત્રો ધોવરાવવાં.
૬. પૌષધ નિમિત્તે આભૂષણો ઘડાવવાં તેમજ પૌષધ વખતે ધારણ કરવાં.
૭. પૌષધ નિમિત્તે વસ્ત્રો રંગાવવાં.
૮. પૌષધ વખતે શરીર પરથી મેલ ઉતારવો.
૯. પૌષધમાં અકાળે શયન કરવું કે નિંદ્રા લેવી. (રાત્રિના

- બીજા પ્રહરે સંથારા-પોરિસી ભણાવીને નિંદ્રા લેવી ઘટે છે.)
૧૦. પૌષધમાં સારી કે નઠારી સ્ત્રી સંબંધી કથા કરવી.
૧૧. પૌષધમાં સારા કે નઠારા આહાર સંબંધી કથા કરવી.
૧૨. પૌષધમાં સારી કે નઠારી રાજકથા કે યુદ્ધકથા કરવી.
૧૩. પૌષધમાં દેશકથા કરવી.
૧૪. પૌષધમાં પૂંજ્યા-પડિલેલા વિના લઘુનીતિ કે વડીનીતિ પરઠવવી.
૧૫. પૌષધમાં કોઈની નિંદા કરવી.
૧૬. પૌષધમાં પૌષધ નહીં લીધેલા એવા માતા, પિતા, પુત્ર, ભાઈ, સ્ત્રી વગેરે સંબંધીઓ સાથે વાર્તાલાપ કરવો.
૧૭. પૌષધમાં ચોરસંબંધી વાર્તા કરવી.
૧૮. પૌષધમાં સ્ત્રીઓનાં અંગોપાંગ નીરખીને જોવાં.

પ્રતિક્રમણ શબ્દનો અર્થ અને તેની મહત્તા અંગે કાંઈક સરળ સમજૂતી

પ્રતિ=પાછા ; ક્રમણ=હટવું ; થઈ ગયેલા દુષ્કૃત્યોથી પાછા હટવું, તેનું નામ પ્રતિક્રમણ.

શ્રી વંદિતા સૂત્રમાં ૪૮મી ગાથામાં જણાવ્યા મુજબ પ્રતિક્રમણ મુખ્ય ચાર કારણથી કરાય છે.

૧. જિનેશ્વર ભગવંતે જેનો નિષેધ (મનાઈ) કરેલ હોય, તે કરવું અથવા પોતે જેના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા લીધેલ હોય, તેનું આચરણ કરવું.
૨. જિનેશ્વર ભગવંતે જેનું વિધાન (કરવા યોગ્ય) કરેલ હોય કે આચરવાનું કીધેલ હોય, તે ન આચર્યું હોય અથવા પોતે જે આચરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધેલ હોય તેનું આચરણ ન કર્યું હોય તો.
૩. જિનેશ્વર ભગવંતના વચનથી વિરુદ્ધ પ્રજ્વળા કરી હોય તો. આ ચારમાંથી જાણતાં-અજાણતાં મન-વચન-કાયાથી કરણ-કરાવણ-અનુમોદન દ્વારા જે કાંઈ પણ દુષ્કૃત થયેલ હોય તો તેનાથી પાછા હરવા માટે અવશ્ય પ્રતિક્રમણ કરવાનું વિધાન વિવિધ શાસ્ત્રોમાં છે.

પ્રતિક્રમણના સૂત્રો અને અર્થોમાં સંપૂર્ણ ઉપયોગ રાખીને અથવા કોઈક કારણોસર કદાચ સૂત્ર-અર્થ ન આવડતા હોય તો પણ તે સૂત્રો અનંત મંત્રાક્ષરોથી ભરેલા, અતિપાવન છે, તેવો ભાવ રાખીને હૃદયમાં કરેલ પાપો-દુષ્કૃતો પ્રત્યે ઘૂણા પેદા કરીને વિચારવું કે ‘અરરર !!! મારાથી આ પાપો શા કારણે થયા ? હું કેવો અધમ (જેવો) છું ! મારા સઘળા દુષ્કૃતને અંતરથી હું નિંદુ છું અને ગુરુ સાક્ષીએ ગર્હા કરું છું તેમજ ભાવના ભાવું છું કે મારું દુષ્કૃત મિથ્યા થાઓ, અર્થાત કૃણ રહિત થાઓ.

દિવસ-રાત દરમિયાન અણસમજ કે સમજણપૂર્વક ઘણા પાપો થતા હોય છે. તેવા સમયે આ પાપો બંધાતા રહે અને પાપોની આલોચના કરવામાં ન આવે તો તે તે દુષ્કૃત, શલ્ય સ્વરૂપે આત્મમાં એકાકાર થવાની સંભાવના રહે છે. તેથી તે સઘળા દુષ્કૃતોનું પદાલન કરવા માટે નિયમિત પ્રતિક્રમણ આવશ્યક ઉભયટંક (સવાર-સાંજ) કરવું જોઈએ.

પૂજ્યાદ આચાર્યશ્રી વિજય લક્ષ્મીસૂરીશ્વરજી મહારાજ શ્રી પર્યુષણ પર્વ અષ્ટાહ્નિકા પ્રવચનમાં પ્રતિક્રમણ આવશ્યક ની મહત્તા અંગે ખૂબ સુંદર દૃષ્ટાંત આપવા દ્વારા સ્પષ્ટ રીતે સમજાવે છે કે... જંબુદ્વીપમાં રહેલા સઘળા પર્વતો પથ્થરની જગ્યાએ શુદ્ધ સૂવર્ણ ના બની જાય તે સૂવર્ણ કોઈ એક જ વ્યક્તિના માલિકીનું ન બની જાય અને તે નિઃસ્પૃહભાવે સઘળા સુવર્ણનો ઉત્તમ એવા સાતક્ષેત્રમાં સદ્રવ્યય કરે અથવા જંબુદ્વીપમાં રહેલી સઘળીયે રેતકણો અદ્ભૂત હીરા સ્વરૂપે થઈ જાય અને કોઈ એક જ વ્યક્તિના માલિકીની બની જાય, તે નિઃસ્વાર્થ ભાવે પોતાની પાસે કાંઈ પણ રાખ્યા વગર સઘળા હીરાને ઉત્તમ એવા સાતક્ષેત્રમાં સદ્રવ્યય કરે, તો પણ એક દિવસના અવિરતિથી બંધાયેલ કર્મને ધોવા સમર્થ બની શકતો નથી, પણ જો શુદ્ધ ભાવ સાથે કરેલા પાપોનો પશ્ચાતાપ કરવા સાથે સવાર-સાંજ નિયમિત પ્રતિક્રમણ (આવશ્યક) ક્રિયા કરે, તો તે રાત-દિવસના પાપકર્મોને ધોવાઈ શકે છે અને વિશેષ ભાવોલ્લાસ જાગે તો અનેક ભવોથી એકત્રિત કરેલા પાપકર્મોને પણ ધોવા સમર્થ બની શકે છે.

શ્રી દેવસિમ-પ્રતિક્રમણ વિધિના ક્રમના હેતુ (કારણ)

દેવસિમ-પ્રતિક્રમણ સાંજે કરવામાં આવે છે.

તે ઉપાશ્રયમાં પૂજ્ય ગુરુભગવંતની નિશ્રામાં કરવું જોઈએ.

બે-પાંચ માઈલના આંતરમાં પૂ. ગુરુભગવંતની નિશ્રા મળતી હોય તો પાઠશાળા કે પૌષધશાળા કે પોતાના ઘરમાં દેવસિમ-પ્રતિક્રમણ આદિ ન કરવું જોઈએ. (વૃદ્ધાવસ્થા / માંદગી સિવાય)

જયણાપૂર્વક ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કરતાં 'નિસીહિ' બોલવું અને સંસાર સાથેનો સંબંધ છોડવો.

પૂ. ગુરુ ભગવંતની નિશ્રા ન હોય તો ગુરુ ભગવંતની સ્થાપના સ્વરૂપ સ્થાપનાચાર્યજી સન્મુખ ક્રિયા કરવી.

પ્રશ્ન નં. ૧ પૂ. ગુરુભગવંતની નિશ્રામાં જ પ્રતિક્રમણ કરવાનું કારણ શું ?

ઉત્તર : પૂ. ગુરુભગવંતની નિશ્રામાં કરવાથી અનુષ્ઠાન વધુ દૃઢ બને છે અને પ્રમાદ-આળસનો ત્યાગ થાય છે. આજે ન્યાયાલયોમાં પણ ગુનો સાક્ષીથી સિદ્ધ થાય છે અને દુનિયામાં સાક્ષી સાથેનો વ્યવહાર નિશ્ચલ-વિશ્વાસપાત્ર ગણાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૨ પ્રતિક્રમણ શબ્દ શેને માટે રુઢ (વપરાયેલો) છે ?

ઉત્તર : પ્રતિક્રમણ શબ્દ એ છ આવશ્યક (= સામાયિક, ચઉવિસત્થો, વાંદણાં, પ્રતિક્રમણ, કાઉસ્સગ્ગ અને પચ્ચક્ખાણ) માટે રુઢ છે. પણ શાસ્ત્રીય વચન અનુસાર છ આવશ્યકમાંથી ચોથું પ્રતિક્રમણ કહેવાય છે. તે છ આવશ્યકો વિષે શ્રાવકે સદા ઉદમશીલ રહેવું જોઈએ (મન્નહ જિણાણં સજ્જાય)

પ્રશ્ન નં. ૩ પ્રતિક્રમણ શા કારણે કરવું જોઈએ ?

ઉત્તર : જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર સ્વરૂપ પાંચેય આચારની શુદ્ધિ માટે પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ.

પ્રશ્ન નં. ૪ પ્રતિક્રમણમાં છ આવશ્યકના કયા સૂત્રથી કયા આચારની શુદ્ધિ થાય છે ?

ઉત્તર : ૧. સામાયિક (કરેમિ ભંતે !)થી ચારિત્રાચારની; ૨. ચઉવિસત્થો (લોગસ્સ)થી દર્શનાચારની, ૩. વાંદણા (દ્વાદશાવર્ત વંદન) થી જ્ઞાનાચારની, ૪. પ્રતિક્રમણ (વંદિત્તુ)થી જ્ઞાનાદિ પાંચેય આચારની, ૫. કાઉસ્સગ્ગ (અપ્પાણં વોસિરામિ)થી તપાચાર-વીર્યાચારની અને ૬. પચ્ચક્ખાણ (નવકારશી થી ચોવિહાર ઉપવાસ અને પાણહારથી દુવિહાર સુધીના)થી તપાચારની શુદ્ધિ થાય છે. આ છ એ આવશ્યકનું વિધિપૂર્વક સેવન કરવાથી વીર્યાચારની શુદ્ધિ થાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૫ પ્રતિક્રમણનો કાળ (સમય) ઉત્સર્ગ અને અપવાદથી શું છે ?

ઉત્તર : ઉત્સર્ગથી (મૂળવિધિ પ્રમાણે) દેવસિમ-પ્રતિક્રમણનો સમય (કાળ) સૂર્ય અડધો ડૂબે ત્યારે શ્રી વંદિત્તુ સૂત્ર આવવું જોઈએ તે પ્રમાણે છે. એટલે સૂર્યાસ્તથી ૨૦-૨૫ મિનિટ પહેલાં પ્રતિક્રમણ ચાલુ કરવું જોઈએ. રાઈઅ પ્રતિક્રમણ સૂર્યોદયના ૨૦ મિનિટ પહેલા પૂર્ણ થાય તેમ કરવું જોઈએ.

અપવાદથી (અનિવાર્ય સંજોગોમાં આવશ્યકથી વંછિત રહી જવાય ત્યારે પૂ. ગુરુભગવંતની અનુજ્ઞાથી જ કરાય) દેવસિમ પ્રતિક્રમણ દિવસના મધ્યભાગ (પુરિમકુના પચ્ચક્ખાણ પછી)થી મધ્યરાત્રિ (રાત્રિના ૧૨.૦૦ વાગ્યા આસપાસ) સુધી કરી શકાય અને રાઈઅ-પ્રતિક્રમણ રાત્રિના મધ્યભાગ (રાત્રિના ૧૨:૦૦ વાગ્યા પછી)થી દિવસના મધ્યભાગ (પુરિમકુ પચ્ચક્ખાણ પહેલાં) સુધી કરી શકાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૬. પ્રતિક્રમણમાં સૌથી પહેલા સામાયિક શા માટે લેવાય છે ?

ઉત્તર : અવિરતિ (પાપ-વ્યાપાર)નો ત્યાગ કરી વિરતિ (નિરવધ વ્યાપાર)માં પ્રવેશ કરવા માટે સામાયિક લેવું જરૂરી છે. વિરતિપણમાં કરેલી સઘળી ક્રિયા પુષ્ટિકારક અને ફળદાયી બને છે. તેથી પ્રતિક્રમણના પ્રારંભમાં સામાયિક લેવાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૭. પચ્ચક્ખાણ છટ્ટું આવશ્યક હોવા છતાં પ્રતિક્રમણના પ્રારંભમાં વાંદણાં આપવા પૂર્વક પચ્ચક્ખાણ શા કારણે લેવાય છે ?

ઉત્તર : સાંજના પચ્ચક્ખાણમાં 'દિવસચરિમં' (=દિવસના અંતિમભાગ પહેલાં)નો પાઠ હોવાથી સૂર્યાસ્ત પહેલા પચ્ચક્ખાણ કરવું જરૂરી છે. કેમકે છટ્ટુ આવશ્યક સુધી પહોંચતા ઘણો સમય વ્યતિત થવાની શક્યતા રહેલી છે. પૂ. ગુરુભગવંતના વિનય સ્વરૂપ દ્વાદશાવર્ત વંદન (વાંદણાં) કરવાપૂર્વક પચ્ચક્ખાણ લેવાય છે. એટલે સાંજે સામાયિક લીધા બાદ મુહપતિ પડિલેહણ અને વાંદણાં પૂર્વક પચ્ચક્ખાણ લેવાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૮. પ્રતિક્રમણની શરૂઆતમાં જ ચાર થોયનું દેવવંદન શા માટે કરાય છે ?

ઉત્તર : શ્રી ચૈત્યવંદન ભાષ્યમાં જણાવેલ બાર અધિકારોથી ૪ થોયનું દેવવંદન પ્રારંભમાં કરવાથી દેવ-ગુરુનો બહુમાન-વિનય થાય છે અને તેથી જ સઘળી ધર્મક્રિયા (દેવ-ગુરુના વંદનથી) સફળ થાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૯. દેવ વંદનમાં ૧૨ અધિકારો કયા-કયા છે ?

ઉત્તર :	અધિકાર નો ક્રમ	કોને વંદન-સ્મરણ થાય છે ?
૧લો		ભાવ-જિન
૨જો		દ્રવ્ય-જિન
૩જો		ચૈત્યસ્થાપના-જિન
૪થો		નામ-જિન
૫મો		ત્રણે ભુવનના સ્થાપના-જિન
૬છો		વિહરમાન-જિન
૭મો		શ્રુત જ્ઞાન
૮મો		સર્વ-સિદ્ધ ભગવંતો
૯મો		તીર્થાધિપતિ શ્રીવીર ભગવાન
૧૦મો		ઉજ્જયંત (ગિરનાર) તીર્થ
૧૧મો		અષ્ટાપદ તીર્થ
૧૨મો		સમ્યગ્દષ્ટિ દેવસ્મરણ

કયા પદથી થાય છે ?

‘નમુત્યુણં થી જિઅભયાણં’ સુધી
 ‘જે અ અઈયા સિદ્ધા ‘થી’ તિવિહેણ વંદામિ’ સુધી
 અરિહંત-ચેઈઆણં સૂત્ર
 લોગસ્સ સૂત્ર
 સવ્વલોએ
 ‘શ્રી પુક્ખર-વર-દીવહે થી નમંસામિ’ સુધી
 ‘તમતિમિર થી અંતિમ’ સુધી
 ‘સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં થી સવ્વસિદ્ધાણં’ સુધી
 ‘જો દેવાણ...થી નરં વ નારિં વા’ સુધી
 ‘ઉજિંજતસેલ થી નમંસામિ’ સુધી
 ‘ચત્તારિ-અદ્ધ થી દિસંતુ’ સુધી
 ‘વેયાવચ્ચગારાણં થી કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં’ સુધી

પ્રશ્ન નં. ૧૦. ચાર ખમાસમણમાં ‘ભગવાનું’ આદિનો શું અર્થ છે ?

ઉત્તર : ‘ભગવાનું’નો અર્થ ‘અરિહંત અને સિદ્ધભગવંત’, ‘આચાર્યનું’નો અર્થ ‘આચાર્ય ભગવંત’, ‘ઉપાધ્યાયનું’નો અર્થ ‘ઉપાધ્યાય ભગવંત’ અને ‘સર્વસાધુનું’નો અર્થ ‘સર્વ સાધુભગવંત’ને નમસ્કાર થાયો

પ્રશ્ન નં. ૧૧. ‘સવ્વસ્સવિ દેવસિઅ’ સૂત્રને પ્રતિક્રમણનું બીજ સૂત્ર શા માટે કહેવાય છે ?

ઉત્તર : મનના દુશ્ચિંતવનની, વચનના દુર્ભાષણની અને કાયાની કુચેષ્ટાની આલોચના આ લઘુસૂત્ર દ્વારા કરવામાં આવી છે અને આનો વિસ્તાર ૪ પ્રતિક્રમણની ક્રિયામાં કરવામાં આવેલ છે. તેથી ૪ આ સંક્ષિપ્ત સૂત્રને બીજ સૂત્ર કહેવાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૧૨. પાંચેય આચારમાં સૌ પહેલાં ચારિત્રાચારની શુદ્ધિ માટે ૮ ગાથાનો કાઉસ્સગ્ગ કેમ કરાય છે ?

ઉત્તર : મુક્તિ માટે નજીકનું કારણ અને પાંચેય આચારમાં પ્રધાન-શ્રેષ્ઠ હોવાથી દિવસ સંબંધી લાગેલા દોષોમાં સહુ પહેલાં ચારિત્રાચારની શુદ્ધિ માટે આઠ ગાથાનો કાઉસ્સગ્ગ કરાય છે. પૂજ્ય મહાત્માઓ સાધુજીવનને અનુલક્ષીને ‘સયણા...’ની એક ગાથા એક વાર ચિંતવન કરે છે. પંચાચારની ગાથાના ચિંતવન વખતે શ્રાવકોએ પોતાને લાગેલા અતિચારોને, પૂ. મહાત્માઓએ એક ગાથાના ચિંતવન વખતે લાગેલા અતિચારોને મોટા-નાના ક્રમમાં ગોઠવવા જોઈએ અને ‘દેવસિઅ આલોઈ ?’ના આદેશ વખતે ક્રમસર મોટા-નાના અતિચારોનું પૂ. ગુરુભગવંતને નિવેદન કરવું જોઈએ.

પ્રશ્ન નં. ૧૩. અહીં ત્રીજું આવશ્યક એવા (વાંદણાં) આપવાનો હેતુ શું છે ?

ઉત્તર :- ૩૨ દોષ રહિત અને ૨૫ આવશ્યક સહિત વાંદણા, પૂ. ગુરુભગવંતને કાઉસ્સગ્ગમાં ધારેલ મોટા-નાના અતિચારના નિવેદન પહેલાં વિનય-બહુમાન માટે અપાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૧૪ - ‘સવ્વસ્સવિ દેવસિઅ...ઈચ્છાકારેણ...’ સૂત્ર કયા હેતુથી બોલાય છે ?

ઉત્તર : આ સૂત્રમાં દિવસના મન-વચન-અને કાયાના સર્વ અતિચારનો સંગ્રહ હોવાથી પૂ. ગુરુભગવંત પાસે પ્રાયશ્ચિત મંગાય છે અને ગુરુભગવંત ‘પડિક્કમેહ’ કહેવા દ્વારા તે અતિચારોના પ્રાયશ્ચિત રૂપે પ્રતિક્રમણ કરવાનું કહે ત્યારે ‘ઈચ્છં, તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં’ કહેવું. પછી ૧૦ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિતમાં પ્રતિક્રમણ નામનું બીજુ પ્રાયશ્ચિત કરવામાટે યોગમુદ્રા પૂર્વક વીરાસને બેસી, સમભાવમાં રહીને, ઉપયોગ સહિત, મનથી પદે પદે સંવેગની પ્રાપ્તિ કરતાં, ડાંસ-મચ્છરઆદિના દંશ પરિષહને ગણકાર્યા વિના બોલે.

પ્રશ્ન નં. ૧૫. પૂજ્ય મહાત્માઓ ‘શ્રમણ સૂત્ર’ બોલે તે પહેલા શ્રી નવકારમંત્ર, કરેમિભંતે !, ચત્તારિ મંગલં,ઈચ્છામિ પડિક્કમિઉં, અને ઈરિયાવહિયં સૂત્ર કયા હેતુથી બોલે છે ?

ઉત્તર : બધા કાર્યો પંચપરમેષ્ઠિ ભગવંતને નમસ્કાર કરવાપૂર્વક કરવાનાં હોય છે, માટે પ્રારંભમાં શ્રી નવકારમહામંત્ર બોલે છે. સમતા ભાવમાં સ્થિર થઈને પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ માટે ‘કરેમિ ભંતે’ સૂત્ર બોલે છે. પછી માંગલિક માટે ‘ચત્તારિ

મંગલ' બોલે છે. પછી દિવસ સંબંધી અતિચારને આલોચવા માટે 'ઈચ્છામિ પડિક્કમિઈ' સૂત્ર બોલે છે અને ગમનાગમન (જવા-આવવાની)થી થયેલ વિરાધનાની આલોચના માટે 'ઈરિયાવહિયં' સૂત્રને પૂજ્ય મહાત્માઓ બોલે છે અને પછી સમસ્ત અતિચારથી પાછા હટવા માટે 'શ્રમણ સૂત્ર' બોલે છે. ઉપરોક્ત હેતુ માટે જ શ્રાવક-શ્રાવિકાગણ પણ શ્રી નવકારમંત્ર, કરેમિભંતે ! અને ઈચ્છામિ પડિક્કમિઈ પછી શ્રી વંદિતુ સૂત્ર બોલે છે.

પ્રશ્ન નં. ૧૬. શ્રમણ સૂત્ર અને વંદિતુ સૂત્રમાં 'અખ્ખુહિઓમિ આરાહણામે' બોલતાની સાથે શેષ સૂત્ર ઉભા-ઉભા કેમ બોલાય છે?

ઉત્તર : અતિચાર રૂપ પાપના ભારથી હળવો બન્યો હોવાથી ઉભા થઈને શેષ સૂત્ર બોલાય છે. અથવા દ્રવ્ય (શરીર)થી ઉભા થઈને ભાવથી આરાધના કરવા ઉભો થયો છું, એમ સૂચવવા માટે પણ બોલાય છે. આ ચોથા પ્રતિક્રમણ આવશ્યકથી ચાર પ્રકારનાં કર્મ=સ્પૃષ્ટ, બુદ્ધ, નિધત અને નિકાચિતમાંથી પહેલા બે પ્રકારના કર્મ દૂર થાય છે. ('અખ્ખુહિઓમિ' બોલતાંની સાથે ઉભા થઈને ગુરુભગવંત અવગ્રહની બહાર નીકળીને શેષ સૂત્ર પૂર્ણ કરવું જોઈએ.)

પ્રશ્ન નં. ૧૭. શ્રમણ સૂત્ર અને વંદિતુ સૂત્ર પછી તુરત બે વાંદણાં કયા હેતુથી અપાય છે ?

ઉત્તર : વંદન આઠ કારણે કરાય છે. ૧. પ્રતિક્રમણ, ૨. સ્વાધ્યાય, ૩. કાઉસ્સગ્ગ કરવા, ૪. અપરાધ ખમાવવા, ૫. પરોણા સાધુ આવે ત્યારે, ૬. આલોચન લેતા, ૭. પચ્ચક્ખાણ લેતા અને ૮. અણસણ કરતી વખતે ગુરુવંદન કરાય છે. અહીં 'તસ્સ ધમ્મસ્સ...' દ્વારા અતિચારનું પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી પૂ. ગુરુભગવંત પ્રત્યે થયેલા પોતાના અપરાધને ખમાવવાને માટે ગુરુવંદન કરવામાં આવેલ છે, અર્થાત્ પહેલા (પ્રતિક્રમણ) અને ચોથા (અપરાધ ખમાવવા) કારણે વાંદણા અપાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૧૮. 'અખ્ખુહિઓમિ અખ્ખિભતર' ગુરુવંદન પછી બે વાંદણા કયા હેતુથી અપાય છે ?

ઉત્તર : વંદન કરવાના આઠ કારણોમાંથી ત્રીજા એવા કાઉસ્સગ્ગ કરવા માટે બે વાંદણાં અપાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૧૯. શ્રી આયરિય-ઉવજ્જાએ સૂત્ર કયા હેતુથી બોલાય છે ?

ઉત્તર : કષાયો ભારે હોય તો ચારિત્રનો પર્યાય શેરડીના ફૂંચાની જેમ નિષ્ફળ જાય, માટે ચારિત્રની સફળતા માટે તેમજ કષાયોને ઠારવા માટે આ સૂત્ર બોલાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૨૦. બે લોગસ્સ સૂત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કયા હેતુથી કરાય છે ?

ઉત્તર : શ્રમણ સૂત્ર કે વંદિતુ સૂત્રમાં રહી ગયેલી ચારિત્રાચારની અશુદ્ધિને દૂર કરવા માટે બે લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ 'ચંદેસુ નિમ્મલયરા' સુધી કરાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૨૧. દેવસિચ પ્રતિક્રમણ ઠાવ્યા પછી 'કરેમિ ભંતે!' બોલાય છે અને બીજીવાર શ્રી વંદિતુ સૂત્ર પહેલાં બોલાય છે, તો ફરી ત્રીજીવાર અહીં 'કરેમિ ભંતે!' શા હેતુથી બોલાય છે ?

ઉત્તર : સમતાભાવમાં રહીને કરેલી સઘળીયે ધર્મક્રિયા સફળ થાય છે, તે વાતને વારંવાર યાદ કરાવવા પ્રતિક્રમણની શરૂઆતમાં, મધ્યમાં અને અંતમાં, તેમ ત્રણવાર 'કરેમિ ભંતે!' સૂત્ર બોલાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૨૨. બે લોગસ્સના કાઉસ્સગ્ગ પછી એક-એક લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ કયા હેતુથી કરાય છે ?

ઉત્તર : જેમ કતકનું ચૂર્ણ મેલા પાણીને શુદ્ધ કરે છે અને જેમ અંજન આંખને ચોક્ખી કરે છે, તેમ ચારિત્રાચારની શુદ્ધિ માટેના લોગસ્સના કાઉસ્સગ્ગ પછી પ્રથમ એક લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ દર્શનાચારની શુદ્ધિ માટે કરાય છે. તે માટે શ્રી ઋષભદેવ આદિ ચોવીશે તીર્થંકરોના નામસ્મરણરૂપ શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર પૂર્ણ બોલી 'સવ્વલોએ' દ્વારા ત્રણ ભુવનમાં રહેલા સ્થાપનાજિનને વંદન કરવાપૂર્વક કાઉસ્સગ્ગ કરાય છે. દર્શનાચારની શુદ્ધિ પછી પ્રાપ્ત થયેલ જ્ઞાન, સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપે પરિણમે, તે માટે પછીનો એક લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ જ્ઞાનાચારની શુદ્ધિ માટે કરાય છે. તે કાઉસ્સગ્ગ કરતાં પૂર્વે વિહરમાન જિનભગવંતોની સ્તુતિ, સમ્યગ્જ્ઞાનની સ્તવના કરી શ્રુતદેવતાના સ્મરણ સ્વરૂપશ્રી પુક્ખર વર- દીવકે સૂત્ર આદિ બોલાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૨૩. ત્રણેય કાઉસ્સગ્ગ પૂર્ણ થયા પછી કયા હેતુથી 'સિદ્ધાણં-બુદ્ધાણં' સૂત્ર બોલાય છે ?

ઉત્તર : તેમાં સર્વકર્મભલથી મુક્ત એવા શ્રી સિદ્ધભગવંતો ને યાદ કરવા માટે 'શ્રી સિદ્ધાણં-બુદ્ધાણં' સૂત્ર બોલાય છે. શ્રી જિનેશ્વરભગવંતોના વચન અનુસાર સઘળીયે સુવિશુદ્ધ વિધિપૂર્વક કરાયેલી

ક્રિયાનું અંતિમફળ મોક્ષ સુખની પ્રાપ્તિ છે.

પ્રશ્ન નં. ૨૪. શ્રી શ્રુતદેવતાનો કાઉસ્સગ્ગ શા માટે કરાય છે ?

ઉત્તર : સઘળીયે ધર્મ ક્રિયાનો આધાર શ્રુત છે. તેથી આપણા સહુમાં શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય માટે 'સુઅદેવયા ભગવર્ધ'ની સ્તુતિ દ્વારા શ્રુતદેવતાનો કાઉસ્સગ્ગ કરાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૨૫. શ્રી શ્રુતદેવતા-ક્ષેત્રદેવતા-ભવનદેવતાનો એક જ શ્રી નવકાર મહામંત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કેમ કરાય છે ?

ઉત્તર : સમ્યગ્દષ્ટિ એવા દેવો અત્પ મહેનતે સિદ્ધ (પ્રસન્ન) થતા હોવાથી આઠ શ્વાસોચ્છવાસ પ્રમાણ શ્રી નવકાર મહામંત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કરાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૨૬. શ્રી શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ માટે 'શ્રુત' ને સ્મરણ કરવાના બદલે 'શ્રુતદેવતા' ને કયા હેતુથી સ્મરણ કરાય છે ?

ઉત્તર : શ્રી દ્વાદશાંગીના અધિષ્ઠાયક સમ્યગ્દષ્ટિ શ્રુતદેવતાને સ્મરણ કરવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ પ્રગટે છે, માટે શ્રુતદેવતાનું સ્મરણ કરાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૨૭. શ્રી ક્ષેત્રદેવતાનો કાઉસ્સગ્ગ કયા હેતુથી કરાય છે ?

ઉત્તર : આપણે સહુ જે ક્ષેત્ર (જગ્યા)ને આશ્રયીને ધર્મક્રિયા કરીએ છીએ, તેના અધિષ્ઠાયક ક્ષેત્રદેવતા હોય છે, માટે તેઓને કૃતજ્ઞતારૂપે યાદ કરાય છે અને પૂ. મહાત્માઓ પણ ત્રીજા અદત્તાદાન વિરમણ મહાવ્રતની ભાવનામાં જણાવ્યા મુજબ ક્ષેત્રના માલિકની વારંવાર અનુજ્ઞા લેવાનું વિધાન હોવાથી શ્રી ક્ષેત્રદેવતાના સ્મરણ રૂપે કાઉસ્સગ્ગ કરતા હોય છે.

પ્રશ્ન નં. ૨૮- અવિરતિધર એવા શ્રુતદેવતા અને ક્ષેત્રદેવતાને સ્મરણ રૂપે કાઉસ્સગ્ગ કરવાથી શું મિથ્યાત્વ લાગે ?

ઉત્તર : શ્રી આવશ્યક સૂત્રની બૃહત્વૃત્તિમાં શરૂઆતમાં જ ૧૪૪૪ ગ્રંથના રચયિતા સૂરિપુરંદર પૂ. આ.શ્રી.હરિભદ્ર સૂરીશ્વરજી મહારાજાએ શ્રુતદેવતાને નમસ્કાર કર્યો છે અને પક્ષીસૂત્ર આદિ તથા શ્રી આવશ્યકસૂત્રની પંચાંગીમાં શ્રુતદેવતા આદિનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો જોઈએ, એમ જાણવામાં આવ્યું છે.

શ્રી પૂર્વધરો (વાચક ઉમાસ્વાતિજી મહારાજા આદિ)ના કાળમાં પણ આ કાઉસ્સગ્ગ થતો હતો અને તેનો નિષેધ ક્યારેય કરવામાં આવ્યો નથી. આ કાઉસ્સગ્ગ કરવાથી મિથ્યાત્વ લાગવાની તો કોઈ સંભાવના જ નથી. પરંતુ તે કાઉસ્સગ્ગ

કરવાથી ગુણની ઉપબૃહંણ થતી હોય છે અર્થાત્ જ્ઞાનાચારનું પાલન થાય છે. (સર્વ કે દેશવિરતિધરે ઉપરોક્ત દેવતાઓનું ફક્ત સ્મરણ જ કરવાનું હોય છે. પણ 'વંદણ-વત્તિયાએ' આદિ પદ દ્વારા વંદન-નમન-પૂજન કરવાનું હોતું નથી. એટલે દોષની કોઈ સંભાવના રહેતી નથી.)

પ્રશ્ન નં. ૨૯ અહીં ચોથી વખતે બે વાર વાંદણાં કયા હેતુથી અપાય છે ?

ઉત્તર : જેમ રાજા (માલિક)ની અનુજ્ઞાથી કાર્ય પૂર્ણ કર્યા પછી સેવકો રાજાને નમન કરવાપૂર્વક કાર્ય પૂર્ણ કર્યાનું નિવેદન કરે, તેમ પૂ.ગુરુભગવંતની અનુજ્ઞાથી ચારિત્ર આદિની વિશુદ્ધિ કરનારા એવા છ એ આવશ્યકો મેં પૂર્ણ કર્યા છે, તે જણાવવા માટે દ્વાદશાવર્તવંદન સ્વરૂપ બે વાર વાંદણાં અહીં અપાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૩૦. 'ઈચ્છામો અણુસદ્ધિ' નો અર્થ શું છે ?

ઉત્તર : 'હું પૂ.ગુરુભગવંતના અનુશાસન ને ઈચ્છું છું. અર્થાત્ પૂ.ગુરુભગવંતની અનુજ્ઞા મુજબ મેં સંપૂર્ણ ઉપયોગપૂર્વક છ આવશ્યક સ્વરૂપ પ્રતિક્રમણ કર્યું છે.

પ્રશ્ન નં. ૩૧. 'નમોડસ્તુ વર્ધમાનાય' સૂત્ર કયાં હેતુથી બોલાય છે ?

ઉત્તર : શ્રી વિરવિભુનું શાસન જયવંતુ વર્તે છે. તે જિનેશ્વર ભગવંતની અનુજ્ઞાથી પ્રતિક્રમણ કરવાનું હોય છે. તે પ્રતિક્રમણ કોઈપણ પ્રકારના વધન વગર પૂર્ણ થયું છે, તે આનંદને અભિવ્યક્ત (પ્રગટ) કરવા આ સ્તુતિ (સૂત્ર) બોલાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૩૨. 'નમોડસ્તુ વર્ધમાનાય' સૂત્ર (સ્તુતિ)ઉંચા સ્વરે શા કારણે બોલાય છે ?

ઉત્તર : કૃતજ્ઞ ગુણસંપન્ન મહાનુભાવનો એવો વ્યવહાર હોય છે કે વડીલોની અનુજ્ઞાથી નિર્વિઘ્ને પૂર્ણ કરેલ કાર્યની મંગલ પૂર્ણાહૂતિ થાય ત્યારે આનંદ વ્યક્ત કરવા ઉંચા સ્વરે દેવ-ગુરુની સ્તુતિ કરવી. તેમજ દુન્યવી વ્યવહારમાં પણ આનંદ વ્યક્ત કરવા વાજા વગાડવાં અને નૃત્ય કરવા સાથે ગીતો ગાવાં આદિનો વ્યવહાર છે, તેવી રીતે છ આવશ્યકની પૂર્ણાહૂતિના આનંદને વ્યક્ત કરવા ઉંચા સ્વરે આ ત્રણ સ્તુતિ એક સાથે બોલાય છે. (સૂર્યાસ્ત પછીના સમયે બોલાતી આ સ્તુતિનો સામુહિક અવાજ ત્રસજીવો આદિ માટે ત્રાસદાય બને, તેવો ન હોવો જોઈએ.)

(દેવસિચ-પ્રતિક્રમણમાં પૂ.મહાત્માઓમાં વડીલ

ગુરુ ભગવંત એક સ્તુતિ બોલે, પક્ષી-ચૌમાસી-સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ વખતે ત્રણેય સ્તુતિ બોલે, પછી જ સમૂહમાં રહેલા અન્ય મહાનુભાવો એકરાગમાં લયબદ્ધ રીતે મધુર કંઠે ત્રણેય સ્તુતિઓ બોલે)

પ્રશ્ન નં. ૩૩. પૂ. સાધુ ભગવંતો અને શ્રાવકો ‘નમોઽર્હત્’ બોલવા પૂર્વક ‘નમોઽસ્તુ વર્ધમાનાય’ સ્તુતિ બોલતા હોય છે. જ્યારે પૂ. સાધ્વીજી ભગવંતો અને શ્રાવિકોઓ ‘નમો ખમાસમણાણં’ પછી ‘સંસાર દાવાનલ’ની પ્રથમ ત્રણ ગાથા બોલતાં હોય છે, આવો ભેદ શા હેતુથી છે ?

ઉત્તર : ‘નમોઽર્હત્’ ‘નમોઽસ્તુ વર્ધમાનાય’ (વિશાલલોચન દલં) સ્તુતિ (સૂત્રો) પૂર્વમાંથી ઉદ્ધૃત કરેલ છે. અર્થાત્ ૧૪ પૂર્વમાંથી લીધેલ છે, સ્ત્રીઓને પૂર્વ કે દષ્ટિવાદ ભણવાનો-બોલવાનો અધિકાર નથી, માટે તેઓ ‘સંસાર દાવાનલ’ સૂત્ર બોલતાં હોય છે.

પ્રશ્ન નં. ૩૪. સ્ત્રીઓને પૂર્વ કે દષ્ટિવાદ ભણવા-બોલવાનો અધિકાર કેમ નથી ?

ઉત્તર : શાસ્ત્રકાર મહર્ષિઓ ફરમાવે છે કે સ્ત્રીઓ સહજભાવે અલ્પ સત્ત્વવાળી, વિશિષ્ટ યોગ્યતા વગરની, અભિમાન કરવાના સ્વભાવવાળી અને છીછરા સ્વભાવની અધીરી હોવાના કારણે ઊંચી વિદ્યાઓના ઘણા પ્રભાવો અને મંત્રાદિનું વર્ણન દષ્ટિવાદ, પૂર્વશ્રુતમાં હોવાથી સ્ત્રીઓને ભણવા-બોલવાનો અધિકાર નથી. તેમજ ઉત્થાનશ્રુત, સમુત્થાનશ્રુત, અરૂણોપપાત-વરૂણોપપાત અધ્યયનાદિ પણ ભણવા-બોલવાનો અધિકાર નથી.

પ્રશ્ન નં. ૩૫. અહીં ‘નમુત્યુણં’, ‘સ્તવન’ અને ‘ચાર વાર ખમાસમણ’ કયા હેતુથી બોલાય-અપાય છે ?

ઉત્તર : પ્રતિક્રમણની શરૂઆતમાં અને અંતમાં મંગલ માટે દેવ અને ગુરૂને વંદન કરવું જોઈએ માટે ‘નમુત્યુણં’ સૂત્ર દ્વારા પ્રભુને વંદન કરાય છે અને સ્તવન દ્વારા પ્રભુજીના ગુણગાન ગવાય છે. તેમજ ‘ભગવાન્હં’ આદિ દ્વારા દેવ-ગુરુ સ્વરૂપ પંચ પરમેષ્ઠિને નમન કરાય છે તથા અંતે શ્રાવક-શ્રાવિકાગણ અઢીઢીપમાં રહેલ પંચમહાવ્રતધારી પૂ. ગુરૂભગવંતોને ‘અડ્ઢાઈજજેસુ’ સૂત્ર દ્વારા વંદન કરતાં હોય છે. (પૂ. મહાત્માઓ ‘પગામસજ્જાય’માં કરતા હોય છે)

પ્રશ્ન નં. ૩૬. પહેલા અતિચારની શુદ્ધિ માટે કાઉસ્સગ્ગ કર્યા છતાં અહીં ફરીવાર ચાર લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ બે વાર શા હેતુથી કરાય છે ?

ઉત્તર : દિવસ સંબંધી થયેલા પાપોના પ્રાયશ્ચિતની વિશુદ્ધિ માટે અને પાપના ઉદયથી આવેલ દુઃખના ક્ષય માટે તેમજ સંસાર પરિભ્રમણમાં મુખ્ય કારણ સમાન કર્મના ક્ષય માટે અને પૂર્વ કરેલ અતિચારની શુદ્ધિની વિશેષ દૃઢતા માટે અહીં ફરીવાર બે વાર ચાર લોગસ્સ સૂત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કરાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૩૭. બે વાર ચાર લોગસ્સના કાઉસ્સગ્ગની વચ્ચે સજ્જાય કયા હેતુથી બોલાય છે ?

ઉત્તર : પ્રાયશ્ચિતની વિશુદ્ધિ માટેનો પ્રથમ ચાર લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ કર્યા પછી વૈરાગ્ય પ્રેરક અને આત્મશિખામણ સ્વરૂપ પૂર્વાચાર્યો રચિત સજ્જાય બોલવાથી હૃદય વિશેષ ભાવિત બને છે અને કર્મના વિપાકોને સમજવાની બુદ્ધિ કેળવાય, તે માટે સજ્જાય બોલાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૩૮. બીજીવારનાં ચાર લોગસ્સ સૂત્રનો કાઉસ્સગ્ગ ‘ચંદેસુ નિમ્મલયરા’ સુધી કરવાના બદલે સંપૂર્ણ કેમ કરાય છે ?

ઉત્તર : પરમશાંતિના અનુભવ માટે અને ભૂત-પિશાચ આદિ ઉપદ્રવની શાંતિ માટે દુઃખના અને કર્મના ક્ષય માટે કાઉસ્સગ્ગ કરાતો હોવાથી અહીં સંપૂર્ણ લોગસ્સ કાઉસ્સગ્ગમાં બોલાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૩૯. ‘શ્રી લઘુશાંતિ સ્તવ’ કાઉસ્સગ્ગ મુદ્રામાં સાંભળવાનો અને આદેશ લેનારને યોગમુદ્રામાં બોલાવાનો શું હેતુ છે ?

ઉત્તર : સૂર્યાસ્ત પછી ઉપાશ્રય આદિમાં અંધારું વ્યાપી ગયેલ હોવાથી કાઉસ્સગ્ગ મુદ્રામાં અનેકવિધ મંત્રાક્ષરોથી ગર્ભિત શ્રી લઘુશાંતિ સ્તવ સાંભળવાનું વિધાન છે. તેમજ પ્રતિક્રમણ પછીની શેષ રાત્રિ નિરૂપદ્રવી-ક્ષુદ્રોપદ્રવ રહિત અને પરમ શાંતિદાયક બને, તે હેતુથી કાઉસ્સગ્ગ પછી શ્રી લઘુશાંતિ સ્તવ બોલાય છે. તે પછી શ્રાવક-શ્રાવિકાગણ ‘અવિધિ-આશાતના મિચ્છા મિ દુક્કડં’ કરી સામાયિક પારતી વખતે મહામંગલકારી ચઉક્કસાય ચૈત્યવંદન, જયવીચરાય સુધી કરવું જોઈએ.

: ઈતિશ્રી દેવસિચ-પ્રતિક્રમણ હેતુ સમાપ્ત :

: શ્રી રાઈઅ-પ્રતિક્રમણના હેતુઓ :

રાત્રિના છેલ્લા પ્રહરે (અંદાજથી ત્રણ કલાક આસપાસ) નિદ્રાનો ત્યાગ કરી શ્રી નવકાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરી પથારીનો ત્યાગ કરી અવિરતિના સૂચક અંગોની અલ્પ પાણીથી શુદ્ધિ કરવી. પછી ૧૦૦% સુતરાઉ પ્રમાણોપેત સામાયિક માટેનાં શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરીને ઉપાશ્રય તરફ ઈર્યાસમિતિના પાલનપૂર્વક પ્રયાણ કરવું. પૂજ્ય ગુરુભગવંતની અનુજ્ઞા મેળવીને સામાયિક વિધિપૂર્વક ગ્રહણ કરવું.

(અહીં દેવસિઅ-પ્રતિક્રમણમાં ખતાવેલ હેતુઓમાં જે કાંઈ વિશેષ ફેરફાર રાઈઅ-પ્રતિક્રમણમાં હશે, તે જ ખતાવવામાં આવશે, તે સિવાયના હેતુઓ દેવસિઅ-પ્રતિક્રમણ મુજબ જાણવા)

પ્રશ્ન નં. ૧. પૂ. મહાત્માઓ અને શ્રાવકાદિ (સામાયિક લેતાં પહેલાં) પ્રારંભમાં ‘ઈર્યાવહિયં’ શા હેતુ થી કરે છે ?

ઉત્તર: ‘ઈર્યાવહિયં’ દ્વારા સર્વ જીવરાશિ પ્રત્યે ક્ષમાપના અને મૈત્રીભાવના ને સુદૃઢ કરાય છે. તેથી આગળ ચૈત્યવંદન, સજગ્રાય, આવશ્યક આદિ સુવિશુદ્ધ વૈરભાવ મુક્ત હૃદયે કરી શકાય છે. જેમ દ્રવ્યપૂજા માટે શરીરની બાહ્યશુદ્ધિ જરૂરી છે, તેમ ભાવપૂજા માટે અંતરશુદ્ધિ પણ ખૂબ જરૂરી છે, તે અંતરશુદ્ધિમાં સહાયક ‘ઈર્યાવહિયં’ છે, માટે તે પ્રતિક્રમણના પ્રારંભમાં કરાય છે. શ્રી મહાનિશીથ સૂત્રમાં પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે ‘ઈર્યાવહિયં’ વગર કરેલી સઘળી ક્રિયા (- ચૈત્યવંદન, સજગ્રાય, આવશ્યક આદિ) નિષ્ફળ જાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૨ પ્રારંભમાં કુસુમિણ-દુસુમિણનો કાઉસ્સગ્ગ કયા હેતુથી કરાય છે. ૨.

ઉત્તર: રાત્રિ સમયમાં નિદ્રા દરમ્યાન ખરાબ સ્વપ્ન આદિથી પેદા થયેલા પાપોની શુદ્ધિ માટે પ્રાયશ્ચિત્તરૂપે આ કાઉસ્સગ્ગ કરવામાં આવે છે. (આ કાઉસ્સગ્ગ કર્યા વગર પ્રાતઃ કાળે (સવારે) કોઈપણ ક્રિયા કરવી કલ્પતી નથી. રાઈઅ-પ્રતિક્રમણ પહેલાં દેરાસર જવાય નહીં.)

પ્રશ્ન નં. ૩ ‘શ્રી જગચિંતામણિ’નું ચૈત્યવંદન પ્રારંભમાં શા કારણે કરાય છે ?

ઉત્તર: સઘળીયે ધર્મક્રિયા દેવ-ગુરુ ને વંદન કરીને કરવાથી સફળ થાય છે. માટે આ મહામંગલ સ્વરૂપ ‘શ્રી જગચિંતામણિ’ ચૈત્યવંદન પ્રારંભમાં કરાય છે. ‘ભગવાનું’ આદિ પણ તે જ કારણે કરાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૪ ભરહેસરની સજગ્રાય શા હેતુથી બોલાય છે ?

ઉત્તર: પ્રાતઃકાળે શિયળના દંઢ પાલનમાં મક્કમ એવા મહાપુરુષો અને મહાસતીઓનું નામસ્મરણ

કરવાથી આખો દિવસ સદાચાર-સદ્વિચાર યુક્ત રહે, તે માટે આ ભરહેસરની સજગ્રાય બોલાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૫ ઉત્તર: ‘ઈચ્છકાર સુહરાર્ધ’ સૂત્ર અહીં બોલવાનો શું હેતુ છે ?

પ્રતિક્રમણના બીજમંત્ર સ્વરૂપ ‘સવ્યસ્સવિ’ બોલતાં પૂર્વે પૂ. ગુરુભગવંતની રાત્રિ સુખપૂર્વક પસાર થઈ છે કે નહિ? ઈત્યાદિ પૃચ્છા માટે અને વિનય-બહુમાનભાવ પેદા કરવા માટે આ સૂત્ર અહીં બોલાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૬ દેવસિઅ પ્રતિક્રમણમાં ઠાવ્યા પછી ‘કરેમિ ભંતે !’ સૂત્ર બોલાય છે. તો પછી અહીં ‘જગચિંતામણિ’ ચૈત્યવંદન દ્વારા માંગલિક કરવા છતાં ‘કરેમિભંતે’ પૂર્વે ‘નમુડત્યુણં’ સૂત્ર શા હેતુથી બોલાય છે ?

ઉત્તર: ‘શ્રી જગચિંતામણિ’નું ચૈત્યવંદન એ સ્વાધ્યાય આદિ કરવા માટે માંગલિક સ્વરૂપે બોલાય છે. જ્યારે અહીં ‘નમુડત્યુણં’ સૂત્ર સ્વરૂપ દેવવંદન રાઈઅ પ્રતિક્રમણના પ્રારંભ પૂર્વના મંગલ સ્વરૂપે બોલાય છે. સર્વત્ર-સર્વદા દેવભક્તિ કરવા જેવી છે, એ સુવિહિત પરંપરાને પ્રસ્થાપિત કરવા માટે પણ અહીં ‘નમુડત્યુણં’ સૂત્ર બોલાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૭ દેવસિઅ-પ્રતિક્રમણમાં ચારિત્રાચારની શુદ્ધિ માટે બે લોગસ્સ સૂત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કરાય છે. તો પછી રાઈઅ-પ્રતિક્રમણમાં તે શુદ્ધિ માટે ઠાવ્યા પછી એક લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ કયા હેતુથી કરાય છે ?

ઉત્તર: રાત્રિના સમયમાં ગમનાગમન કરવું, તે અજરણાનું કારણ હોવાથી દિવસ કરતાં રાત્રે અલ્પ-(થોડું) ગમનાગમનની ક્રિયા થતી હોવાથી ચારિત્રાચારના અતિચાર અલ્પ (થોડા) લાગે છે. માટે જ બે લોગસ્સના બદલે એક લોગસ્સ સૂત્રનો કાઉસ્સગ્ગ ‘ચંદેસુ નિમ્મલયરા’ સુધી કરાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૮ દેવસિઅ પ્રતિક્રમણમાં પ્રતિક્રમણ ઠાવ્યા પછી તુરંત ‘નાણમ્મિ સૂત્ર’ની આઠ ગાથાની કાઉસ્સગ્ગ કરાય છે, તો પછી રાઈઅ-પ્રતિક્રમણમાં બેવાર એક-એક લોગસ્સ સૂત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કર્યા પછી છેલ્લે ‘નાણમ્મિ સૂત્ર’નો કાઉસ્સગ્ગ કેમ કરાય છે ?

ઉત્તર: રાત્રિ સમયે નિદ્રાનો ત્યાગ કરીને ઉઠેલામાં કાંઈક અંશે પ્રમાદ (આળસ)ની શક્યતા રહેલી હોય છે, તેથી તેવી અર્ધજાગ્રત અવસ્થામાં ‘નાણમ્મિ સૂત્ર’ની આઠગાથાનો કાઉસ્સગ્ગ કરતાં-મોટા અતિચારોને ક્રમબદ્ધ ગોઠવવામાં

કદાચ મુશ્કેલી નડી શકે, માટે અહીં રાઈઅ-પ્રતિક્રમણમાં અન્તે આ કાઉન્સિલિંગ કરવાનું વિધાન છે.

પ્રશ્ન નં. ૯ તપ ચિંતવણીનો કાઉન્સિલિંગ કયા હેતુથી કરાય છે ?
ઉત્તર: દર્શનાચાર, જ્ઞાનાચાર અને ચારિત્રાચારની શુદ્ધિ કર્યા પછી દિવસ સંબંધી આહાર-પાણીનો કેટલાં અંશે ત્યાગ કરવાની શક્યતા છે, તે પોતાના આત્મબળને શોધવા અને તપાચારની વિશેષ શુદ્ધિ માટે આ કાઉન્સિલિંગ કરાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૧૦ આ 'તપચિંતવણી'નો કાઉન્સિલિંગ કેવી રીતે કરવો જોઈએ ?

ઉત્તર: 'તપચિંતવણી'નો કાઉન્સિલિંગ ભવિષ્યકાલ (ભાવના છે), ભૂતકાલ (શક્તિ છે) અને વર્તમાનકાળ (પરિણામ છે) ને લક્ષ્યમાં રાખીને પ્રભુજીની આજ્ઞા અનુસાર આ પંચમકાળમાં શક્ય તેટલો ઉત્કૃષ્ટ (છ મહિનાના ચઠિવિહારા ઉપવાસ) તપ થી જઘન્ય (નવકારશી) તપ સુધી પોતાની આત્મ-શક્તિને લક્ષ્યમાં રાખીને (બાહ્યતપ અંગે) ચિંતવન કરવું જોઈએ. તેની સાચી રીતે નીચે મુજબ છે.

પ્રભુ મહાવીર સ્વામીજીએ ઉત્કૃષ્ટ તપ છ મહિનાનો કર્યો છે, તો હે જીવ ! તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

એક દિવસ ઓછા છ મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

બે દિવસ ઓછા છ મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

ત્રણ દિવસ છ મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

એમ એકેક દિવસ ઓછા છ મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

૨૯ દિવસ ઓછો છ મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

પાંચ મહિના નો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

૧-૨-૩-૪-૫ દિવસ ઓછો પાંચ મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

૬-૭-૮-૯-૧૦ દિવસ પાંચ મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

૧૧-૧૨-૧૩-૧૪-૧૫ દિવસ ઓછો પાંચ મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

૧૬-૧૭-૧૮-૧૯-૨૦ દિવસ ઓછો પાંચ મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૫ દિવસ ઓછો પાંચ મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

૨૬-૨૭-૨૮-૨૯ દિવસ ઓછો પાંચ મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

ચાર મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ? ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

અહીં પાંચ મહિનાની જેમ ૫-૫ દિવસ ઓછા કરતા વિચારવું અને જવાબ આપવો.

ત્રણ મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

બે મહિનાનો તપ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી પરિણામ નથી.

અહીં એકેક દિવસ ઓછા કરી વિચારવું પછી જવાબ આપો કે..

(કોઈ ભાગ્યશાળીએ ૫૦-૪૫ ઉપવાસ સળંગ ભૂતકાળમાં કર્યા હોય તો તે સંખ્યા આવે ત્યારે જવાબમાં ભાવના છે, શક્તિ છે, પરિણામ નથી, તેમ કહેવું.)

એક મહિના (માસદ્વમણ) ના ઉપવાસ તું કરી શકીશ ? ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી. (અહીંથી આગળ વધતાં એક-એક ઉપવાસ ઓછા કરતાં ૧૩ ઉપવાસ ઓછા એક મહિનાના ઉપવાસ સુધી પહોંચવું. તેમાં જે ભાગ્યશાળીને માસદ્વમણ આદિ વિશિષ્ટ તપ ચાલતો હોય તો તેમને તે ઉપવાસની સંખ્યા આવે ત્યારે 'ભાવના છે, શક્તિ છે, પરિણામ છે' તેમ બોલીને કાઉન્સિલિંગ પારવો. પરંતુ જેઓએ ભૂતકાળમાં માસદ્વમણ કે તેથી વિશેષ તપ કરેલ હોય તો તે તે ઉપવાસની સંખ્યા આવે ત્યારે એક-એક ઉપવાસનો જ ઘટાડો કરતાં તે વખતે 'ભાવના છે, શક્તિ છે, પરિણામ નથી' તેમ દરેકમાં જવાબ ચિંતવી કાઉન્સિલિંગમાં જ આગળ વધવું. આ પ્રમાણેના જવાબ ૬ મહિનાના ઉપવાસથી લઈને પોરિસી પચ્ચક્ખાણ સુધી કહેવા, પણ જ્યારે નવકારશી આવે ત્યારે તો 'ભાવના છે, શક્તિ છે, પરિણામ છે' તેમ બોલીને કાઉન્સિલિંગ પારવો. જે દિવસે જે પચ્ચક્ખાણ કરવાની ઈચ્છા હોય તે પચ્ચક્ખાણ સુધી તપચિંતવન કરતાં પહોંચવાનું થાય ત્યારે ત્રણેય જવાબ 'ભાવના છે, શક્તિ છે, પરિણામ છે. માં ચિંતવીને કાઉન્સિલિંગ 'નમો અરિહંતાણં' બોલવા પૂર્વક પારવો જોઈએ)

૧૩ દિવસ ઓછા ૧ મહિનાના ઉપવાસ તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

ચોત્રીશ અખ્ખતટ્ટું (૧૬ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

બત્રીશ અખ્ખતટ્ટું (૧૫ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

ત્રીશ અખ્ખતટ્ટું (૧૪ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

અઠ્યાવીશ અખ્ખતટ્ટું (૧૩ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

છવ્વીશ અખ્ખતટ્ટું (૧૨ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

ચોવીશ અખ્ખતટ્ટું (૧૧ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?

ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.

બાવીશ અખતરું (૧૦ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
વીશ અખતરું (૮ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
અઘ્નરસ અખતરું (૮ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
સોલસ અખતરું (૭ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
ચૌદસ અખતરું (૬ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
બારસ અખતરું (૫ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
દશમ અખતરું (૪ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
અઠ્ઠમ અખતરું (૩ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
છટ્ઠ અખતરું (૨ ઉપવાસ) તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
ચોથ અખતરું (૧ ઉપવાસ = આગળ - પાછળના દિવસે
એકાસણાવાળું) તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
અખતરું (ઉપવાસની આગળ-પાછળ એકાસણા વગરનો ૧
ઉપવાસ.)
તું કરી શકીશ ? ભાવના છે. શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
આયંબિલ તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
લુખી નીવિ તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
એકલઠાણું એકાસણું તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
ઠામચઉવિહાર આયંબિલ તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
ઠામ ચઉવિહાર એકાસણું તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
એકાસણું તું કરી શકીશ ? ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
બિયાસણું તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
અવકૃ તું કરી શકીશ ? ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
પુસ્તિક તું કરી શકીશ ? ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
સાઢ-પોરિસી તું કરી શકીશ ?
ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
પોરિસી તું કરી શકીશ ? ભાવના છે, શક્તિ નથી, પરિણામ નથી.
નવકારશી તું કરી શકીશ ? ભાવના છે, શક્તિ છે, પરિણામ છે.

આ કાઉસગગની રીત ગુરુગમથી શિખીને આ
મુજબ કાઉસગગ કરવો જોઈએ.

કદાચ તે શક્ય ન હોય તો જ ૧૬ વાર શ્રી
નવકારમંત્રનો કાઉસગગ કરવો.

પ્રશ્ન નં. ૧૧ 'ચોત્રીશ અખતરુંથી' 'ચોથ અખતરું' સુધી
ઉપવાસની સંખ્યા કરતાં પચ્ચક્ષાણ સૂત્રની
સંખ્યા (જેમકે ચોત્રીશ=૧૬ ઉપવાસ, અઘ્ન=૩
ઉપવાસ) વધારે કયા હેતુથી હોય છે ?

ઉત્તર : સામાન્યતઃ ભોગી એવા મહાનુભાવને દિવસમાં
ફક્ત બે વાર જ ભોજન લેવાનું વિધાન શાસ્ત્રોમાં
વર્ણવાયું છે.

(એક વાર ખાય=યોગી, બે વાર ખાય = ભોગી
અને ત્રણ વાર ખાય=રોગી કહેવાય છે.) તે
મુજબ ૧૬ ઉપવાસ કરનાર રોજના બે વખત
ખાવાનો ત્યાગ કરતો હોવાથી $૧૬ \times ૨ = ૩૨$
ટાઈમ ભોજન ત્યાગ કરે છે અને તે ઉપવાસની
શરૂઆતના આગલા દિવસે પણ એકાસણાનું તપ
કરવાથી અને પાછળના દિવસે એક જ વખત
ભોજન લેવાનો એટલે એકાસણાનું તપ કરતો
હોવાથી આગળ-પાછળ ના દિવસના એક-એક
વખતના ભોજન નો ત્યાગ કરતો હોવાથી $૩૨ +$
 $૨ = ૩૪$ વખત ભોજનનો ત્યાગ કરતો હોવાથી
૧૬ ઉપવાસ કરનારને ૩૪ અખતરુંનું
પચ્ચક્ષાણ અપાય, તે મુજબ અન્ય સદાગાય
ચોથ અખતરું પચ્ચક્ષાણ સુધીમાં સમજી લેવું.

(જીતાચાર મુજબ આગળ-પાછળ એકાસણું ન કરનાર
ને પણ ઉપર મુજબ પચ્ચક્ષાણ અપાય છે.)

પ્રશ્ન નં. ૧૨ 'સકલતીર્થ' સૂત્ર અહીં કયા હેતુથી બોલાય છે ?

ઉત્તર : જગતમાં રહેલા શાશ્વત-અશાશ્વત જિન ચૈત્યો
અને જિનબિંબોને પ્રભાતે વંદન કરવાથી તીર્થો
પ્રત્યે વિશેષ આદરભાવ પેદા થાય છે અને
બોલતી-સાંભળતી વખતે તે તે તીર્થોને નજર
સમક્ષ રાખી ભાવપૂર્વક વંદના કરીને પાવન
બનાય છે. માટે અહીં મહામંગળકારી
સકલતીર્થ વંદના સૂત્ર મંદસ્વરે બોલાય છે.

પ્રશ્ન-૧૩ 'સામાયિક... કાઉસગગ પચ્ચક્ષાણ કર્યું છે જી !
બોલવું કે' 'પચ્ચક્ષાણ ધાર્યું છે જી !' બોલવું
જોઈએ ?

ઉત્તર : સકલતીર્થ વંદના પછી તપચિંતવણી
કાઉસગગમાં નિર્ણિત કરેલ પચ્ચક્ષાણ
ઉચ્ચારપૂર્વક લીધેલ હોય તો 'પચ્ચક્ષાણ કર્યું છે
જી' બોલવું અને પચ્ચક્ષાણ સૂત્ર ન આવડવું
હોય તો તે તે પચ્ચક્ષાણની ધારણા કરેલ હોય તો
'પચ્ચક્ષાણ ધાર્યું છે જી', એમ બોલવું જોઈએ.

પ્રશ્ન નં. ૧૪ ‘વિશાલ લોચનદલં’ સૂત્ર મંદસ્વરે શા માટે બોલવું જોઈએ ?

ઉત્તર : આ સૂત્ર ૪ મંદસ્વરે નહિ, પરંતુ સમસ્ત રાઈઅ-પ્રતિક્રમણના સૂત્રો સામુહિક કરતા હો ત્યારે મંદસ્વરે એક-બીજાને સંભળાય, તે રીતે ૪ બોલવાં જોઈએ. કેમકે સૂર્યોદય પહેલાં આ ક્રિયા કરવાની શક્યતા હોય છે. શાસ્ત્રીય મર્યાદા અને વચન અનુસાર રાત્રી સમયે ઉંચા અવાજે બોલવું, મોટેથી ઉધરસ ખાવી. હુંકારો આપીને બોલાવવા અને ખોંખારો ખાવા સાથે ઉંચા સાદે છીંક ખાવાનો પણ નિષેધ છે. કેમકે તે અવાજથી ગરોળી આદિ હિંસક પ્રાણીઓ ઝબકીને જાગી જાય અને તેના ભક્ષ્ય એવા મચ્છર-માખી આદિ જીવાતનું ભક્ષણ કરવા લાગી જાય તથા ધોબી, લુહાર, સુથાર મોચી આદિ કર્માદાનના વ્યાપાર કરનારા આરંભ-સમારંભના કાર્યોમાં વહેલા પ્રવૃત્ત થઈ જાય. તે સઘળા દોષો ઉંચા અવાજે પ્રતિક્રમણ આદિ ધર્મક્રિયા કરનાર મહાનુભાવને અનિચ્છા છતાં લાગી જાય માટે મંદસ્વરે બોલવું.

પ્રશ્ન નં. ૧૫ રાઈઅ-પ્રતિક્રમણમાં અંતે ‘શ્રી કલ્લાણ-કંદં’ સૂત્રની ૪ થોડ સ્વરૂપ દેવવંદન કરવાનું ૪ છે, તો પછી અહીં લઘુ ચૈત્યવંદન સ્વરૂપે ‘વિશાલ લોચનદલં’ સૂત્ર કયા હેતુથી બોલાય છે ?

ઉત્તર : રાઈઅ-પ્રતિક્રમણમાં અંતિમ મંગલ સ્વરૂપે લઘુ ચૈત્યવંદન સ્વરૂપે ‘વિશાલ લોચનદલં’ સૂત્ર બોલાય છે અને ચાર થોડના દેવવંદન સ્વરૂપ ‘શ્રી કલ્લાણ-કંદં’ સૂત્ર બોલાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૧૬ પૂ.મહાત્માઓ અને પોષધવ્રતધારી શ્રદ્ધાળુઓ ‘ભગવાનહં’ આદિનાં ચાર ખમાસમણ પહેલાં ‘બહુવેલ સંદિસાહું’ અને બહુવેલ કરશું ? ના

આદેશ કયા હેતુથી માંગે છે ?

ઉત્તર : પૂ. મહાત્માઓ અને પોષધવ્રતધારીઓએ દિવસ-રાત સંબંધી સઘળા કાર્યો પૂ.વડીલ મહાત્માઓને પૂછીને અનુજ્ઞા મેળવીને ૪ કરવાના હોય છે અને તે મુજબ ગુરુ-આજ્ઞાથી કરેલી સઘળીયે સાધના સફળ કહેવાય છે. પણ ક્ષણ-ક્ષણ શ્વાસોશ્વાસ લેવા-મૂકવાની ક્રિયા, આંખના પલકારાની ક્રિયા, લોહીના પરિભ્રમણની ક્રિયા, સૂક્ષ્મતયા શરીરના હલન-ચલનની ક્રિયા અને તેવા ૪ પ્રકારની અન્ય સૂક્ષ્મક્રિયાઓ કરતાં પહેલા વારંવાર પૂ. ગુરુભગવંતની આજ્ઞા લેવી અશક્ય હોવાથી તેવા પ્રકારની સૂક્ષ્મક્રિયાની સંમતિ માટે ‘બહુવેલ સંદિસાહું ?’ અને ‘બહુવેલ કરશું ?’ ના આદેશ ‘પૂ. ગુરુ ભગવંત’ આદિ પાસે પહેલા મંગાય છે.

પ્રશ્ન નં. ૧૭ અહીં વિહરમાન ‘શ્રી સીમંધરસ્વામીજી’ અને ‘શ્રી શત્રુંજય ગિરિરાજ’નું ચૈત્યવંદન કયા હેતુથી કરાય છે ?

ઉત્તર : પૂર્વાચાર્યોની આજ્ઞા અને સમાચારી ના કારણે તેમજ આપણા સહુ માટે દક્ષિણાર્થ ભરતક્ષેત્રથી નજીક ઈશાન-ખૂણામાં મહાવિદેહક્ષેત્રમાં વિરહમાન (વિચરતાં) સાક્ષાત્ શ્રી સીમંધર સ્વામી અરિહંત ભગવંત હોવાથી તેઓનું પ્રભાતે સ્મરણ આપણને પાવન કરે છે. અને ૧૪ રાજલોકમાં અનન્ય, અનુપમ, અદ્વિતીય, અપૂર્વ, અદ્ભુત એવું શાશ્વત (પ્રાયઃ) તીર્થ શ્રી શત્રુંજય ગિરિરાજ હોવાથી તેઓનું ચૈત્યવંદન પાપોનું પક્ષાલન કરવા માટે કરાય છે.

ઈતિ શ્રી રાઈઅ પ્રતિક્રમણ વિધિ હેતુ સમાપ્ત

(૧) સામાયિક :

ગુરુવંદન કરીને વિધિ મુજબ 'સામાયિક' લેવું.

(૨) પ્રત્યાખ્યાન (આવશ્યક)

પછી પાણી વાપર્યું હોય (તિવિહાર-ઉપવાસ આદિનું પચ્ચક્ષાણ કરેલ હોય તેમને) તો ખમાસમણ આપીને 'યોગ-મુદ્રા'માં આદેશ માંગવો કે 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! મુહપત્તિ પડિલેહું ? ગુરુભગવંત કહે 'પડિલેવેહ' ત્યારે 'ઈચ્છ' કહીને યથાજાત મુદ્રામાં મુહપત્તિનું પડિલેહણ ૫૦ બોલ થી કરવું.

દિવસ દરમ્યાન આહાર-પાણી વાપરેલ હોય (આયંબિલ થી નવકારશી સુધીનું પચ્ચક્ષાણ કરેલ હોય તેમણે) મુહપત્તિ પડિલેહણ પછી બે વાંદણાં (દ્વાદશાવર્ત વંદન) સુગુરુ-વંદણ સૂત્ર દ્વારા આપવાં. બીજા વાંદણામાં 'આવસ્થિયાએ' ન બોલવું અને ગુરુના અવગ્રહમાં રહીને યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે 'ઈચ્છકારી ભગવન્ ! પસાય કરી પચ્ચક્ષાણ કરાવશોજી' ત્યારે ગુરુભગવંત અથવા વડીલજન તેઓ ન હોય તો પોતે નીચે લખેલ પચ્ચક્ષાણ અનુસાર પચ્ચક્ષાણ લેવું.

ચઉવિહાર ઉપવાસવાળાએ 'સૂરે ઉગગએ' લેવું, તિવિહાર ઉપવાસવાળાએ 'પાણહાર' લેવું. ઠામ ચઉવિહાર આયંબિલ-એકાસણ-નીવિ કે બિયાસણ વાળાએ 'દિવસ ચરિમં પચ્ચક્ષામિ ચઉવિહંપિ આહારં' લેવું; આયંબિલ, એકાસણ, બિયાસણ, નીવિ કર્યા બાદ તિવિહારનું પચ્ચક્ષાણ કરનારે અને નવકારશી આદિ કરનાર છૂટાવાળાએ બપોરે કે સાંજે જમ્યા પછી તિવિહારનું પચ્ચક્ષાણ કરી ફક્ત પાણીની જ છૂટ રાખેલ હોય, તેઓએ 'પાણહાર'નું પચ્ચક્ષાણ લેવું અને તે સિવાય નવકારશી થી અવક્ર સુધીના પચ્ચક્ષાણવાળાએ શક્તિ હોય તો 'દિવસ ચરિમં પચ્ચક્ષાઈ, ચઉવિહંપિ આહારં' અથવા 'દિવસ ચરિમં પચ્ચક્ષાઈ તિવિહંપિ આહારં' નું પચ્ચક્ષાણ લેવું. સમાધિ આદિના વિશેષ કારણે ઔષધ સેવનની જરૂર હોય તો ગુરુભગવંતને નિવેદન કર્યા પછી અનુમતિ મેળવીને જ 'દિવસ ચરિમં પચ્ચક્ષાઈ દુવિહંપિ આહારં'નું પચ્ચક્ષાણ લેવું. ૧૪ નિયમની ધારણા કરનારે રાત્રિ સંબંધિત ૧૪ નિયમની ધારણા સામાયિક લીધા પહેલાં કરેલ હોય તો 'દેશાવગાસિયં ઉપભોગ પરિભોગ પચ્ચક્ષાઈ' નું પચ્ચક્ષાણ લેવું. અને બે પ્રતિક્રમણ સહિત ૧૦ સામાયિક કરનારે પણ 'દેશાવગાસિયં ઉપભોગ પરિભોગ પચ્ચક્ષાઈ' નું પચ્ચક્ષાણ લેવું.

પચ્ચક્ષાણ લેનાર મહાનુભાવે 'પચ્ચક્ષાઈ' ના સ્થાને 'પચ્ચક્ષામિ' અને 'વોસિરઈ' ના સ્થાને 'વોસિરામિ' બોલવાનું કે ધારવાનું ધ્યાન રાખવું.

(૩) ચૈત્યવંદનાદિ

પચ્ચક્ષાણ લઈ અવગ્રહની બહાર નિકળવું. પછી

ગુરુભગવંત સામુહિક 'ઈચ્છિયાવહિયં' કરાવતા હોય તો સાથે કરવા. પણ જો પચ્ચક્ષાણ લીધા બાદ કોઈ પણ પ્રકારનો વાર્તાલાપ કર્યા વગરનો સમય પસાર થયેલ હોય અથવા વચ્ચે કોઈ વિશેષ આરાધના ન કરેલ હોય તો 'ઈચ્છિયાવહિયં' કરવાની જરૂર નથી.

પછી ખમાસમણ આપી પુરુષોએ ખેસનો સુયોગ્ય રીતિએ ઉપયોગ કરી આદેશ માંગવો કે 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! ચૈત્યવંદન કરું' ગુરુ ભગવંત કહે 'કરેહ' ત્યારે કહેવું 'ઈચ્છ', પછી ચૈત્યવંદન અવસ્થામાં નીચે ખેસીને યોગમુદ્રામાં પૂ. ગુરુ ભગવંત કે વડીલજન કે પોતે 'સકલ કુશલ વલ્લી..' બોલ્યા પછી ભાવવાહી ગુજરાતી / હિન્દી / સંસ્કૃત / પ્રાકૃત / અપભ્રંશ ભાષામાં પૂર્વાચાર્યોએ રચેલ ચૈત્યવંદન બોલવું, 'પછી જં કિંચિ નામ તિત્યં' સૂત્ર બોલી નમુત્યુણં સૂત્ર બોલ્યા બાદ ઉભા થઈ 'અરિંહત ચેઈઆણં' અન્નત્ય સૂત્ર બોલી જિનમુદ્રામાં એકવાર શ્રી નવકારમંત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો. થોય નો આદેશ લેનારે 'નમો અરિંહતાણં' બોલવાપૂર્વક કાઉસ્સગ્ગ પારીને (પુરુષોએ) 'નમોડર્હત્' બોલીને શ્રી કલ્લાણ કંદં સૂત્રની પહેલી ગાથા યોગ-મુદ્રામાં બોલવી. તે સિવાયના ભાવિકો કાઉસ્સગ્ગ મુદ્રામાં રહીને જ થોય સાંભળે અને સાંભળ્યા બાદ 'નમો અરિંહતાણં' બોલી કાઉસ્સગ્ગ પારે.

(દરેક માસની સુદ અને વદ-૧૩માં અને પક્ષી-ચૌમાસી-સંવત્સરી પ્રતિક્રમણના આગલા દિવસે અને એક સ્થાનથી બીજા સ્થાને સંથારો કરનાર પૂ. મહાત્માઓને થોયમાં 'શ્રી કલ્લાણ કંદં સૂત્ર' જ બોલાય. દરેક માસની સુદ અને વદ-૮ ના દિવસે (માંગલિક પ્રતિક્રમણ ન હોય તો) 'શ્રી સંસાર દાવાનલ' સૂત્રની થોય બોલાય. તે સિવાય ના દિવસોમાં પરમાત્માના કલ્યાણક અનુસાર અથવા કોઈ ભાવવાહી ગુજરાતી / હિન્દી / સંસ્કૃત / અપભ્રંશભાષામાં પૂર્વાચાર્યોએ રચેલ થોય ના જોડા બોલાય. પછી લોગસ્સ સૂત્ર બોલી 'સવ્વલોએ અરિંહત ચેઈઆણં સૂત્ર' - 'અન્નત્ય સૂત્ર' યોગમુદ્રામાં બોલીને જિનમુદ્રામાં એકવાર શ્રીનવકાર મહામંત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કરી યથાવિધિ (ઉપર જણાવ્યા મુજબ) પારીને શ્રી કલ્લાણ કંદં સૂત્રની બીજી થોય બોલવી.

પછી 'શ્રી પુક્ખર-વર-દીવકૃ સૂત્ર' બોલી 'સુઅસ્સ ભગવઓ કરેમિ કાઉસ્સગ્ગ-અન્નત્યસૂત્ર' યોગમુદ્રામાં બોલીને જિનમુદ્રામાં એકવાર શ્રી નવકારમહામંત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કરી યથાવિધિ પારીને શ્રી કલ્લાણ કંદં સૂત્રની ત્રીજી થોય બોલવી.

પછી 'શ્રી સિદ્ધાણં-બુદ્ધાણં સૂત્ર', 'વેયાવચ્ચ-ગરાણં સૂત્ર', 'અન્નત્ય સૂત્ર' યોગમુદ્રામાં બોલીને જિનમુદ્રામાં એકવાર શ્રી નવકારમહામંત્ર નો કાઉસ્સગ્ગ કરી યથાવિધિ પારીને ફક્ત પુરુષોએ 'નમોડર્હત્' બોલી 'શ્રી

‘કલ્લાણ કંદં સૂત્ર’ની ચોથી ગાથા બોલવી. (શ્રી સિદ્ધાણં-બુદ્ધાણં સૂત્રની શરૂઆત થયા પછી ચોથી થોડા ન બોલાય ત્યાં સુધી વચ્ચે અને શ્રુતદેવતા-ક્ષેત્રદેવતા અને ભવનદેવીના કાઉસસગ્ગ વખતે શ્રી સિદ્ધાણં-બુદ્ધાણં થી પ્રગટ સ્વરૂપે શ્રી નવકારમંત્ર બોલાય ત્યાં સુધી વચ્ચે કોઈપણ ભાગ્યશાળીને (પ્રતિક્રમણ સાથે ઠાવનારને) છીંક આવે, તો ફરીવાર શ્રી સિદ્ધાણં-બુદ્ધાણં સૂત્ર થી સઘળાં સૂત્રો બોલવા અને કાઉસસગ્ગ કરવો જોઈએ.)

પછી ચૈત્યવંદન અવસ્થામાં નીચે બેસીને યોગ-મુદ્રામાં નમુત્યુણં સૂત્ર બોલવું. પછી ખેસ નો ત્યાગ કરી સત્તર સંડાસા પૂર્વક એક-એક ખમાસમણ આપી, દરેક ખમાસમણની વચ્ચે અનુક્રમે પંચપરમેષ્ઠિભગવંતને વંદના સ્વરૂપ ‘ભગવાનું’ (અરિહંત-સિદ્ધ), ‘આચાર્યું,’ ‘ઉપાધ્યાયું’ અને ‘સર્વ-સાધુનું’ બોલી ભાવ પૂર્વક વંદના કરવી.

પછી શ્રદ્ધાળુ શ્રાવક કે શ્રાવિકા ગણે બે હાથ જોડી ‘ઈચ્છાકારી સમસ્ત શ્રાવકને ને વાંદું છું.’ એમ બોલવું.

પછી ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! દેવસિચ-પડિક્કમણે ઠાઉં ? ગુરુભગવંત કહે ‘ઠાવેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છં’ કહીને નીચે ઉભડક પગે બેસીને જમણા હાથની મુઢિવાળીને રજોહરણ / ચરવળો / કટાસણા-ઉપર સ્થાપન કરીને ડાબા હાથની હથેલીમાં મુહપત્તિ (કિનાર બહાર રહે તેમ) મુખ આગળ રાખીને ગુરુભગવંતે / વડીલજને કે પોતે ‘સવ્વસ્સવિ દેવસિચ દુચ્ચિતિય..’ નો પાઠ બોલવો. તે વખતે ‘મિચ્છા મિ દુક્કડં’ સર્વ આરાધકોએ એક સ્વરે એક સાથે બોલવું કે ધારવું.

(૪) પહેલું સામાયિક આવશ્યક અને બીજું ચતુર્વિંશતિ આવશ્યક

પછી ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં ‘શ્રી કરેમિ ભંતે ! સૂત્ર’ (પૂ. મહાત્માઓ પ્રતિક્રમણ ભણાવતા હોય ત્યારે સાથે પ્રતિક્રમણ કરનાર શ્રાવક-શ્રાવિકાગણે પોત-પોતાનું ‘કરેમિ ભંતે !’ અવશ્ય મનમાં બોલવું, તે જ મુજબ ‘ઈચ્છામિ ઠામિ’ સૂત્ર વખતે પણ સમજવું) તથા ‘ઈચ્છામિ ઠામિ કાઉસસગ્ગં જો મે દેવસિચો’ સૂત્ર બોલી ‘તસ્સ ઉત્તરી-અન્નત્ય સૂત્ર’ બોલીને જિનમુદ્રામાં શ્રી અઈયાર-વિઆરણ-ગાહા એટલે ‘શ્રી નાણમ્મિ દંસણમ્મિ’ની આઠ ગાથાઓનો (જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચારમાં લાગેલા અતિચારોનું ચિંતન) કાઉસસગ્ગમાં કરવો. તે ગાથાઓ ન આવડે તેમણે જ આઠવાર શ્રી નવકારમહામંત્રનો કાઉસસગ્ગ કરવો. યથાવિધિ કાઉસસગ્ગ પારીને ‘શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર’ પ્રગટ રીતે બોલવું.

(૫) ત્રીજું વાંદણાં (ગુરુવંદન) આવશ્યક

પછી યથાજાત મુદ્રામાં બેસીને ત્રીજા આવશ્યક (વાંદણાં માટે) ની મુહપત્તિનું ૫૦ બોલથી પડિલેહણ કરવું. ૨૫ આવશ્યક પૂર્વક બીજા દોષ રહિત દ્વાદશાવર્ત (વાંદણાં) વંદન કરવું. તેમાં બીજા વાંદણાં પછી અવગ્રહની અંદર રહેવું. (કેટલાકના મત અનુસાર અવગ્રહની બહાર આવવાનું પણ જાણવામાં આવ્યું છે.)

(૬) ચોથું પ્રતિક્રમણ આવશ્યક

પછી આદેશ માંગવો કે... ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! દેવસિચં આલોઉં ? ગુરુભગવંત કહે ‘આલોવેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છં, આલોએમિ જો મે દેવસિચો...’ સૂત્ર પૂર્ણ બોલવું. પછી ૮૪ લાખ જીવાયોનિની વિરાધનાની ક્ષમા યાચના માટે ‘શ્રી સાત લાખ સૂત્ર’ અને ૧૮ પાપસ્થાનકની આલોચના માટે ‘શ્રી પહેલે પ્રાણાતિપાત સૂત્ર’ બોલવું. પછી યોગમુદ્રામાં ‘સવ્વસ્સવિ દેવસિચ દુચ્ચિતિય દુબ્ભાસિચ દુચ્ચિટ્ઠિય ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ !’ નો આદેશ માંગતા ગુરુભગવંત કહે ‘પડિક્કમેહ’ ત્યારે સહુ કોઈએ બોલવું ‘ઈચ્છં, તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.’ પછી વીરાસને (-ગોદોહિકા-આસને) (નીચે બેસીને) અથવા તે શક્ય ન હોય તો નીચે બેસીને જમણા ટીંચણની જયણા (ઉચો) કરવી.

પછી યોગમુદ્રામાં ‘શ્રીનવકાર મહામંત્ર- કરેમિભંતે !- ઈચ્છામિ પડિક્કમિઉં, જો મે દેવસિચો’ ના પાઠ પૂર્વક ‘શ્રી વંદિતુ સૂત્ર’ બોલવું. તેમાં જ્યારે ‘તસ્સ ધમ્મસ્સ કેવલિપજ્જતસ્સ અન્નમુટ્ઠિઓમિ’ પદ આવે ત્યારે જયણા પૂર્વક ઉભા થવું. અને તે ગાથા પૂર્ણ થતાં ગુરુના અવગ્રહની બહાર આવીને શેષ બાકી રહેલ ગાથાઓ બોલવી. (ઉપર જણાવેલ અન્ય મતાનુસાર અવગ્રહની બહાર જ હોવાથી અહીં ફરીવાર બહાર આવવાનું રહેતું નથી.)

પછી બે વાંદણાં આપવાં, તેમાં બીજા વાંદણાં પછી ગુરુના અવગ્રહની અંદર રહીને બોલવું કે ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! અન્નમુટ્ઠિઓમિ અખિંભતર દેવસિચં ખામેઉં ?’ ગુરુભગવંત કહે ‘ખામેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છં ખામેમિ દેવસિચં’ કહીને પ્રમાર્જના પૂર્વક નીચે બેસીને ગુરુ ભગવંત સમક્ષ મુખ રાખીને ચરવળા/કટાસણા પર જમણી હથેળી ને ઉંઘી રાખીને ડાબી હથેળીમાં મુહપત્તિ મુખની પાસે રાખીને ‘જં કિંચિ અપત્તિયં’ સૂત્ર બોલવા દ્વારા ગુરુભગવંત પ્રત્યે જાણતાં-અજાણતાં થયેલા અપરાધોને ખમાવવા.

પછી ગુરુના અવગ્રહની બહાર નિકળીને ફરીવાર બે વાંદણાં આપવાં. તેમાં બીજા વાંદણાં પછી અવગ્રહની અંદર જ રહીને ‘આયરિય-ઉવજઝાએ’ સૂત્ર બોલવું અને પછી અવગ્રહની બહાર નિકળવું (કેટલાકના મત મુજબ અવગ્રહની બહાર આવ્યા પછી આ સૂત્ર બોલવાનું સંભળાય છે).

(બ) પાંચમું કાયોત્સર્ગ આવશ્યક

પછી ‘કરેમિભંતે’, ‘ઈચ્છામિ ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં, જો મે દેવસિઓ’..., ‘તસ્સ ઉત્તરી, અન્નત્થ સૂત્ર’ અનુક્રમે બોલીને જિનમુદ્રામાં બે વાર શ્રી લોગસ્સ સૂત્રનો ‘ચંદેસુ નિમ્મલયરા’ સુધીનો કાયોત્સર્ગ કરવો. શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર ન આવડતું હોય તો જ આઠવાર શ્રી નવકાર મહામંત્રનો કાયોત્સર્ગ કરવો.

પછી યથાવિધિ કાયોત્સર્ગ પારીને ‘શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર-સવ્વલોએ અરિહંત ચેઈઆણં-અન્નત્થ સૂત્ર’ અનુક્રમે બોલીને જિનમુદ્રામાં એકવાર શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર ‘ચંદેસુ નિમ્મલયરા’ સુધીનો કાયોત્સર્ગ કરવો અને તે ન આવડે તો જ ચારવાર શ્રી નવકાર મહામંત્ર નો કાયોત્સર્ગ કરવો.

પછી ‘શ્રી પુક્ખર-વર-દ્વીવક્રે-સુઅસ્સ ભગવઓ કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં - વંદણવત્તિચારમે... અન્નત્થ સૂત્ર’ અનુક્રમે બોલીને જિનમુદ્રામાં એકવાર શ્રી લોગસ્સ સૂત્રનો ‘ચંદેસુ નિમ્મલયરા’ સુધીનો કાયોત્સર્ગ કરવો અને તે ન આવડે તો જ ચારવાર શ્રી નવકાર મહામંત્ર નો કાયોત્સર્ગ કરવો.

પછી ‘શ્રી સિદ્ધાણં-બુદ્ધાણં સૂત્ર’ બોલી ‘સુઅદેવાચાએ કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં - અન્નત્થ સૂત્ર’ બોલી જિનમુદ્રામાં એકવાર શ્રી નવકાર મહામંત્રનો કાયોત્સર્ગ કરી પુરુષોએ ‘નમોડર્હત્’ બોલી ‘સુઅદેવયા ભગવઈ’ની સ્તુતિ બોલવી અને બેનોએ ફક્ત ‘કમલ-દલ-નયન’ ની સ્તુતિ બોલવી.

પછી ‘ખિત્તદેવચાએ કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં-અન્નત્થ સૂત્ર’ બોલી જિનમુદ્રામાં એકવાર શ્રી નવકારમંત્રનો કાયોત્સર્ગ કરી પુરુષોએ ‘નમોડર્હત્’ બોલી ‘જિસે ખિત્તે સાહૂ’ ની સ્તુતિ બોલવી અને બેનોએ ફક્ત ‘ચસ્થા: ક્ષેત્રં સમાશ્રિત્ય’ની સ્તુતિ બોલવી. પછી એકવાર પ્રગટ શ્રી નવકાર મહામંત્ર બોલવો.

(૮) છઠ્ઠું પ્રત્યાખ્યાન આવશ્યક

પછી યથાજાત મુદ્રામાં નીચે બેસીને છટ્ઠા આવશ્યકની મુહપત્તિનું ૫૦ બોલ થી પડિલેહણ કરી બે વાંદણાં આપી ગુરુના અવગ્રહ રહીને જ ઉભા-ઉભા-યોગ-મુદ્રામાં ‘સામાયિક, ચઉવિસત્થો, વાંદણાં, પડિક્કમણ, કાઉસ્સગ્ગ, પચ્ચકખાણ કર્યું છે જી..એમ બોલવું. પછી અવગ્રહની બહાર નિકળવું.

(૯) સ્તુતિ મંગલ

પછી ‘ઈચ્છામો અણુસદ્દિઠં’ કહી, નીચે બેસીને (ચૈત્યવંદન મુદ્રામાં) ‘નમો ખમાસમણાણં’ બોલતાં મસ્તક નમાવવું અને ‘નમોડર્હત્’..(પુરુષોએ) બોલી ‘શ્રી વર્ધ્ધમાન જિન સ્તવ’ એટલે ‘નમોડસ્તુ વર્ધ્ધમાનાય’ સ્તુતિ એકલયમાં એક સ્વરે મધુર કંઠે સર્વ પુરુષો સાથે બોલે. પણ બેનો ‘નમો ખમાસમણાણં’ બોલીને ‘શ્રી સંસાર-દાવાનલ’ સૂત્રની પ્રથમ

ત્રણ ગાથા સાથે બોલે. (‘નમો ખમાસમણાણં’ બોલતાં પહેલા પુરુષોએ (સુયોગ્ય રીતે બોલીને) ખેસનો અવશ્ય ઉપયોગ કરવો.)

પછી ‘શ્રી નમુત્થુણં સૂત્ર’ બોલીને ઓછામાં ઓછી પાંચ ગાથાનું પૂર્વાચાર્યોએ (૧૦૦ વર્ષ પહેલાંના) રચેલ ભાવવાહી ગુજરાતી / હિન્દી / સંસ્કૃત / પ્રાકૃત / અપભ્રંશ ભાષામાં ગૂંથિત સ્તવન ભાવુક થઈને બોલવું.

પછી એકસ્વરે લયબદ્ધ રીતે એક સાથે ‘સપ્પતિ-સત-જિનવંદન’ એટલે ‘શ્રી વરકનક સ્તુતિ’ બોલી પુરુષોએ ખેસનો ત્યાગ કરી સત્તર સંડાસા (પ્રમાર્જનાસ્થાન) પૂર્વક એક-એક ખમાસમણ આપવા દ્વારા દરેક ખમાસમણના આંતરે ‘પંચ પરમેષ્ઠિ વંદના સૂત્ર’ એટલે ‘ભગવાન્હં’ સૂત્રના પાઠ સાથે ચાર ખમાસમણ આપવાં જોઈએ.

પછી ઉભડક પગે ટીંચણના આધારે નીચે બેસીને ચરવાળા / કટાસણા ઉપર જમણા હાથની હથેળીને ઉંધી સ્થાપન કરી, ડાબા હાથની હથેળીને મુખની આગળ મુહપત્તિના ઉપયોગ સાથે રાખીને ‘શ્રી અડ્ઠાઈજેસા સુત્ર’ ખૂબ ભાવપૂર્વક બોલવું.

(૧૦) પ્રાયશ્ચિત - વિશુદ્ધિ નો કાયોત્સર્ગ

પછી ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! દેવસિઅ-પાયચ્છિત્ત-વિસોહણત્થં કાઉસ્સગ્ગ કરું?’ ‘ગુરુભગવંત કહે ‘કરેહ’ ત્યારે કહેવું. ‘ઈચ્છં, દેવસિઅ-પાયચ્છિત્ત વિસોહણત્થં કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં... અન્નત્થ સૂત્ર’ બોલી જિનમુદ્રામાં ચારવાર શ્રી લોગસ્સ સૂત્રનો ચંદેસુ નિમ્મલયરા સુધી કાઉસ્સગ્ગ કરવો, જેને લોગસ્સ સૂત્ર ન આવડે તેણે જ સોળ વાર શ્રી નવકાર મહામંત્રનો કાયોત્સર્ગ કરી યથાવિધિ પારીને પ્રગટ રૂપે ‘શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર’ પૂર્ણ બોલવું.

(૧૧) સજ્જાય (સ્વાધ્યાય)

પછી સત્તર સંડાસાપૂર્વક એક ખમાસમાણ આપી ઉભા થઈને આદેશ માંગવો કે.. ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ સજ્જાય સંદિસાહું?’ ગુરુભગવંત કહે ‘સંદિસાવેહ’ ત્યારે... ‘ઈચ્છં’, કહેવું. પછી ફરી (એકવાર) પંચાંગ પ્રણિપાત સ્વરૂપ ખમાસમાણ આપી ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે.. ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સજ્જાય કરું ? ગુરુભગવંત કહે ‘કરેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છં’ કહીને યથાજાત મુદ્રામાં બેસીને પૂ.ગુરુભગવંત અથવા તેઓશ્રીએ જેઓને આદેશ આપેલ હોય તે પૂ. સાધુભગવંતો અને જો પૂ. ગુરુભગવંતની નિશ્રા ન હોય તો વડીલજને જે શ્રાવક-શ્રાવિકાને આદેશ આપેલ હોય તેઓ ૧૦૦ વર્ષ પૂર્વે થયેલા ગીતાર્થ પૂર્વાચાર્ય મહાપુરુષોએ (ઓછામાં ઓછી પાંચ ગાથાની) ગુજરાતી / હિન્દી / સંસ્કૃત / પ્રાકૃત / અપભ્રંશ ભાષામાં રચેલ ભાવવાહી વૈરાગ્ય સંપન્ન સજ્જાય આગળ-પાછળ એક-એક શ્રી નવકારમહામંત્ર પ્રગટ સ્વરૂપે બોલવા પૂર્વક બોલવી. ‘સજ્જાય’ પૂર્ણ થાય ત્યારે ‘ધન્ય મૂનિરાજ’ કે ‘ધન્ય મહાત્મા’ બોલવું, તે અવિધિ કહેવાય.

(પૂ. ગુરુભગવંતની નિશ્ચા હોય ત્યારે તેઓશ્રી અથવા તેઓશ્રીને આશ્રિત પૂ.મહાત્માઓ જ સજ્જાય બોલે, પણ શ્રાવક-શ્રાવિકા ગણને કોઈ વિશેષ અપવાદિક કારણ વગર સજ્જાય પૂ.ગુરુભગવંતની નિશ્ચામાં બોલવાનો અધિકાર નથી. તેમજ માંગલિક પ્રતિક્રમણ આદિ કોઈપણ અવસરે સજ્જાય એક જ બોલાય પણ માંગલિક સજ્જાય સૂત્ર બોલીને બીજી સજ્જાય ન બોલાય. પ્રતિક્રમણ વિધિ પૂર્ણ થયા પછી ગમે તેટલી સંખ્યામાં સજ્જાય ગુરુ-આદેશથી કોઈપણ બોલી શકે)

(૧૨) દુઃખક્ષય અને કર્મક્ષય માટે કાયોત્સર્ગ

પછી સત્તર સંડાસાપૂર્વક એક ખમાસમણ આપી ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે..‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! દુઃખક્ષય-કર્મક્ષય નિમિત્તં કાઉરસગ્ગ કરં ? ગુરુ ભગવંત કહે ‘કરેહ’ ત્યારે કહેવું ‘ઈચ્છં,’ દુઃખક્ષય-કર્મક્ષય નિમિત્તં કરેમિ કાઉરસગ્ગ.. અન્નત્ય’ સૂત્ર બોલી જિનમુદ્રામાં ચારવાર શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર (સંપૂર્ણ)નો કાઉરસગ્ગ કરવો. જેઓને તે લોગસ્સ સૂત્ર ન આવડે તેઓને જ સોળવાર શ્રી નવકાર મહામંત્રનો કાઉરસગ્ગ કરવો. આદેશ મેળવનાર એક

ભાગ્યશાળીએ યોગમુદ્રામાં (ફક્ત પુરુષોએ) નમોઽર્હત્ કહી શ્રી લઘુશાંતિસ્તવ એટલે ‘શાન્તિં શાન્તિં નિશાન્તમ્ સૂત્ર’ પ્રગટ સ્વરૂપે બોલે જિનમુદ્રામાં અન્ય ભાગ્યશાળીઓ સાંભળે સ્તવ પૂર્ણ થતાની સાથે સહુ કોઈ એ એક સ્વરે એક સાથે જિનમુદ્રામાં ‘નમો અરિહંતાણં’ બોલીને કાયોત્સર્ગ પારવો અને ઉપર પ્રગટસ્વરૂપે પૂર્ણ ‘શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર’ બોલવું.

(૧૩) ક્ષમા-ચાચના

પછી એક ખમાસમણ આપી ઉભડક પગે ટીંચણના આધાર નીચે બેસીને જમણી હથેળીની મુઙ્ગિયાળીને ચરવળો / કટાસણા ઉપર સ્થાપન કરીને અને ડાબી હથેળીમાં મુહપતિ મુખ આગળ રાખીને બોલવું કે....

‘પ્રતિક્રમણની વિધિ કરતાં જે કાંઈ અવિધિ હુઈ હોય, તે સવિ હુ મન-વચન-કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડં’ (પ્રતિક્રમણ કરતાં પોતાનાથી જાણતાં કે અજાણતાં પ્રમાદને વશ થઈને જે કાંઈ પણ અવિધિ થયેલ હોય તે નજર સમક્ષ લાવીને યાદ કરીને ક્ષમા માગવી)

શ્રી દેવસિઅ-પ્રતિક્રમણ સમાપ્ત :

(૧૪) સામાયિક પારવાની વિધિ

એક ખમાસમણ આપી ઈરિયાવહિયં પડિક્કમીને કાઉરસગ્ગ કરી પ્રગટ લોગસ્સ સૂત્ર બોલવું.

પછી નીચે ચૈત્યવંદનમુદ્રામાં બેસી યોગમુદ્રામાં ‘ચઉક્કસાય સૂત્ર’ ચૈત્યવંદન સ્વરૂપે બોલીને ‘નમુત્યુણં-જાવંતિ ચેઈઆઈ’ -‘ એક ખમાસમણ’-‘જાવંત કે વિ સાહૂ’ ‘નમોઽર્હત્’-‘ઉવસગ્ગહરં સ્તોત્ર’ અને પૂર્ણ ‘જય વીયરાય સૂત્ર’ બોલવું. (તેમાં ‘જાવંતિ ચેઈઆઈ, ‘જાવંત કે વિ સાહૂ’ અને ‘જયવીરાય સૂત્ર આભવમખંડા’ સુધી- મુક્તાસુક્તિ-મુદ્રામાં બોલવું. અને ખમાસમણ સત્તર સંડાસા પૂર્વક ઉભા થઈને આપવું.)

(દેવસિઅ પ્રતિક્રમણનો પ્રારંભ થયા પછી અનિવાર્ય સંજોગો ના કારણે પ્રતિક્રમણમાં મોડા આવેલ ભાગ્યશાળીને પ્રતિક્રમણ સહુની સાથે ઠાવવાની ભાવના હોય, ત્યારે સામાયિક લઈ, મુહપતિ પડિલેહી પચ્ચકખાણ કરી, સકલકુશલ-વલ્લી ચૈત્યવંદન સાથે ભાવવાહી ચૈત્યવંદન બોલી, ‘જં કિંચિ નામ તિત્થં’ અને ‘નમુત્યુણં’ સૂત્ર બોલી ‘ભગવાનહં’ આદિ ચાર ખમાસમણ આપી સાથે પ્રતિક્રમણ ઠાવે, તેવા ભાગ્યશાળીને ચાર થોય કરવાની બાકી હોય, તેઓએ સામાયિક પારતી વખતે ચઉક્કસાય ચૈત્યવંદન બોલી નમુત્યુણં સૂત્ર બોલીને અરિહંત-ચેઈઆઈ...થી... સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં-વેયાવચ્ચગારાણં અન્નત્ય બોલી ચોથી થોય બોલી નીચે બેસીને નમુત્યુણં થી જયવીયરાય પૂર્ણ સુધી તે તે મુદ્રામાં બોલવું જોઈએ. આ અપવાદિક ક્રિયા હોવાથી વર્ષમાં એકાદ-બે દિવસ પૂ. ગુરુભગવંતની આજ્ઞાથી કરી શકાય. પણ વારંવાર આ પ્રમાણે કરવું યોગ્ય નથી. પ્રતિક્રમણ સાથે ઠાવનાર ભાગ્યશાળી જ પ્રતિક્રમણ દરમ્યાન સૂત્રો બોલી શકે. પોષધવ્રત- ધારીએ સાથે જ પ્રતિક્રમણ ઠાવવું જરૂરી જાણવું.)

(ચૈત્યવંદન કે દેવવંદન વખતે પુરુષોએ ખેસનો ઉપયોગ રાખવો જરૂરી છે.)

પછી એક ખમાસમણ આપીને ઉભા-ઉભા યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે..‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! મુહપતિ પડિલેહું ? ગુરુ ભગવંત કહે ‘પડિલેવેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છં’ કહીને મુહપતિ પગે બોલ થી પડિલેહવી.

પછી એક ખમાસમણ આપીને ઉભા-ઉભા યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સામાયિક પારં ?’ ગુરુ ભગવંત કહે ‘પુણો વિ કાયવ્વં’ (=ફરીવાર સામાયિક કરવા જેવું છે.) ત્યારે ‘યથાશક્તિ’ (=મારી શક્તિ અનુસાર સામાયિક કરવા પ્રયત્ન કરીશ)’ કહેવું.

પછી એક ખમાસમણ આપીને ઉભા ઉભા યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સામાયિક પાર્યુ? ગુરુ ભગવંત કહે ‘આચારો ન મોતવ્વો’ (=આચાર છોડવા જેવો નથી)’ ત્યારે ‘તહત્તિ’ (=આપની વાત બરાબર છે, મને પ્રમાણ છે) કહેવું. (‘યથાશક્તિ’ અને ‘તહત્તિ’ બોલ્યા પછી ‘ઈચ્છં’ બોલવાની જરૂર રહેતી નથી. બોલે તો અવિધિ કહેવાય.)

પછી નીચે ઉભડક પગે ટીંચણના આધારે બેસીને જમણી હથેળીની મુઙ્ગિયાળીને ચરવળો / કટાસણા ઉપર સ્થાપન કરવી અને ડાબી હથેળીમાં મુખ આગળ મુહપતિ રાખીને શ્રી નવકારમહામંત્ર એકવાર બોલીને (અન્યમત અનુસાર શ્રી નવકારમંત્ર ઉભા-ઉભા યોગમુદ્રામાં બોલીને નીચે બેસીને) એટલે ‘સામાઈય-વચ-જૂતો સૂત્ર’ બોલવું.

જ્ઞાન-દર્શન કે ચારિત્ર ના ઉપકરણની સ્થાપના કરેલ હોય તો જમણી હથેળી ચત્તી રાખીને એકવાર શ્રી નવકારમહામંત્ર પ્રગટ સ્વરૂપે ઉત્થાપન મુદ્રામાં બોલવો.

(શ્રી સામાયિક પારવાની વિધિ સમાપ્ત)

(૧) સામાયિક

વિધિપૂર્વક સામાયિક લેવું.

(૨) કુસ્વપ્ન-દુઃસ્વપ્ન નિમિત્તે કાયોત્સર્ગ

પછી ખમાસમણ આપીને ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે.. ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! કુસુમિણ - દુસુમિણ ઉજ્જવણિય રાઈઅ પાયચ્છિત વિસોહણત્યં કાઉસ્સગ્ગ કરું ? ગુરુભગવંત કહે ‘કરેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છ’, કુસુમિણ - દુસુમિણ ઉજ્જવણિય રાઈઅ - પાયચ્છિત વિસોહણત્યં કરેમિ કાઉસ્સગ્ગ... અન્નત્ય સૂત્ર’ બોલી જિનમુદ્રામાં કામભોગાદિકનાં કુસ્વપ્નો આવ્યાં હોય તો ‘સાગર વર ગંભીરા’ સુધી અને બીજાં દુઃસ્વપ્નો આવ્યા હોય કે ન આવ્યા હોય તો પણ ‘ચંદેસુ નિમ્મલયરા’ સુધી ચારવાર શ્રી લોગસ્સ સૂત્રનો કાયોત્સર્ગ કરવો. જેઓને આ લોગસ્સ સૂત્ર ન આવડે તેઓએ જ સોળવાર શ્રી નવકારમહામંત્રના કાયોત્સર્ગ કરવો અને યથાવિધિ પારીને ઉપર શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર પ્રગટ સ્વરૂપે પૂર્ણ બોલવું.

(૩) ચૈત્યવંદનાદિ

પછી એક ખમાસમણ આપીને ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે... ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! ચૈત્યવંદન કરું? ગુરુભગવંત કહે ‘કરેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છ’ કહી ‘શ્રી જગચિંતામણિ સૂત્રથી જયવીચરાય સૂત્ર’ પૂર્ણ તે તે મુદ્રામાં બોલવાં. (ચૈત્યવંદન વખતે ખેસ નો ઉપયોગ રાખવો) પછી સત્તર સંડાસાપૂર્વક ચાર ખમાસમણાં આપતી વખતે એક-એક ખમાસમણ પછી ‘ભગવાનું ‘થી સર્વ- સાધુનું’ સુધી અનુક્રમે બોલીને વંદના કરવી. પછી શ્રાવકે બે હાથ જોડીને ‘ઈચ્છકારી સમસ્ત શ્રાવકને વાંદું છું.’ એમ કહેવું.

(૪) સજ્જાય (સ્વાધ્યાય)

પછી સત્તર સંડાસાપૂર્વક એક ખમાસમણ આપીને યોગ મુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સજ્જાય સંહિસાહું? ગુરુ ભગવંત કહે-‘સંહિસાવેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છ’ કહી ફરી એકવાર વિધિપૂર્વક ખમાસમણ આપીને ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે.. ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સજ્જાય કરું ? ગુરુભગવંત કહે ‘કરેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છ’ કહેવું. ત્યારબાદ યથાજાત-મુદ્રામાં બેસીને શ્રી નવકાર મહામંત્ર પ્રગટ સ્વરૂપે એકવાર બોલીને ‘ભરહેસર- બાહુબલિ’ સજ્જાય બોલી ઉપર એકવાર શ્રી નવકાર મહામંત્ર પ્રગટ સ્વરૂપે બોલવો.

(૫) રાત્રિ-પ્રતિક્રમણ સ્થાપના

પછી ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં પ્રશ્ન પૂછતા હોઈએ તેવા

હાવભાવ સાથે ‘ઈચ્છકાર સુહરાઈ’ સૂત્ર બોલીને આદેશ માંગવો કે ‘ઈચ્છા- કારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! રાઈઅ પડિક્રમણ-ઠાઈ ?’ ગુરુભગવંત કહે.. ‘ઠાવેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છ’ બોલી નીચે ઉભડક પગે ટીંચણના આધારે બેસવું જમણા હાથની હથેળી મુઠ્ઠિવાળીને ચરવળો / કટાસણા પર સ્થાપન કરીને અને ડાબા હાથની હથેળીમાં મુખ આગળ યોગ્ય અંતરે મુહપતિ (બંધ કિનાર બહાર દેખાય તેમ) રાખીને ‘સવ્વસસવિ રાઈઅ દુચ્ચિતિય...’ સૂત્ર બોલવું.

(૬) દેવ-વંદન

પછી યોગ-મુદ્રામાં નીચે ઉભડક પગે બેસીને ખેસના ઉપયોગ સાથે ‘નમુત્યુણં સૂત્ર’ બોલવું.

(૭) પહેલું સામાયિક અને

બીજું ચઉવિસત્યો આવશ્યક

પછી ખેસનો ત્યાગ કરી ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં ‘કરેમિ ભંતે !’ - ‘ઈચ્છામિ ઠામિ કાઉસ્સગ્ગ, જો મે રાઈઅ’ - ‘તસ્સ ઉત્તરી-અન્નત્ય સૂત્ર’ ક્રમશઃ બોલીને એકવાર શ્રી લોગસ્સ સૂત્રનો ચંદેસુ નિમ્મલયરા સુધીનો કાયોત્સર્ગ કરવો. શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર ન આવડે તો જ ચારવાર શ્રી નવકારમહામંત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો. યથાવિધિ કાયોત્સર્ગ પારવો.

પછી ‘શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર’ - ‘સવ્વલોએ અરિહંત ચેઈઆણં-અન્નત્ય સૂત્ર’ ક્રમશઃ બોલીને એકવાર ‘શ્રી લોગસ્સ સૂત્રનો ચંદેસુ નિમ્મલયરા’ સુધી નો કાયોત્સર્ગ જિનમુદ્રામાં કરવો. જેઓને શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર ન આવડે તો જ ચારવાર શ્રી નવકાર મહામંત્રનો કાયોત્સર્ગ કરવો અને યથાવિધિ પારવો. પછી ‘શ્રી પુક્ખર-વરદીવકે સૂત્ર-સુઅસ્સ ભગવઓ-વંદણવત્તિયાએ-અન્નત્ય’ ક્રમશઃ બોલીને ‘અઈયાર-વિચારણ-ગાહા એટલે શ્રી નાણમ્મિ દંસણમ્મિની આઠ ગાથાનો જિનમુદ્રામાં કાયોત્સર્ગ કરવો. જેઓને તે ગાથા ન આવડે તો જ આઠવાર શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રનો કાયોત્સર્ગ કરવો પછી યથાવિધિ કાયોત્સર્ગ પારીને યોગમુદ્રામાં ‘શ્રી સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં’ સૂત્ર બોલવું.

(૮) ત્રીજાં વાંદણાં આવશ્યક

પછી યથાજાત મુદ્રામાં ત્રીજાં (વાંદણાં) આવશ્યકની મુહપતિ ૫૦ બોલથી પડિલેહવી અને પછી ૨૫ આવશ્યક સાચવીને ૩૨ દોષ ટાળીને દ્વાદશાવર્ત (વાંદણાં) વંદન કરવું.

(૯) ચોથું પ્રતિક્રમણ આવશ્યક

પછી યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! રાઈઅ આલોઈ ?’ ગુરુભગવંત કહે ‘આલોવેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છ’, આલોએમિ, જો મે રાઈઅ...’ સૂત્ર પૂર્ણ બોલવું.

પછી મુહપત્તિના ઉપયોગ સાથે ક્રમશઃ ‘સાતલાખ સૂત્ર’ અને ‘અટાર પાપ સ્થાનક સૂત્ર’ બોલીને યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે ‘સવ્યસ્સવિ રાઈઅ દુચ્ચિતિઅ દુબ્ભાસિઅ દુચ્ચિદ્ધિઅ ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ !’ ગુરુ ભગવંત કહે ‘પડિક્કમેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છં, તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં’ બોલીને વીરાસને નીચે બેસવું. અથવા જમણા ટોચણની જયણા કરવી.

પછી યોગમુદ્રામાં બન્ને હાથ જોડીને ‘શ્રીનવકાર મહામંત્ર’ ‘કરેમિ ભંતે ! ઈચ્છામિ પડિક્કમિ ઉં, જો મે રાઈઓ... ક્રમશઃ સૂત્રો બોલીને શ્રી વંદિતુ સૂત્ર બોલવું. તેમાં ૪૩મી ગાથા ‘અબ્બુદ્ધિઓમિ આરાહણાએ’ બોલતાં ઉભા થઈ શેષ સૂત્ર બોલવું. પછી બે વાંદણાં આપી અવગ્રહમાં રહી ગુરુવંદન (અબ્બુદ્ધિઓ સૂત્ર દ્વારા) કરી ફરીવાર બે વાંદણાં આપીને ‘આયરિય-ઉવજઝાએ’ સૂત્ર અવગ્રહમાં રહીને બોલવું.

(૧૦) પાંચમું કાયોત્સર્ગ આવશ્યક

પછી અવગ્રહની બહાર નિકળીને ‘કરેમિ ભંતે !’ ‘ઈચ્છામિ ઠામિ કાઉસ્સગ્ગ, જો મે રાઈઓ-તસ્સ ઉત્તરી’ અને ‘અન્નત્થ સૂત્ર’ ક્રમશઃ બોલીને ‘તપ ચિંતવણી’નો કાયોત્સર્ગ કરવો. તે ન આવડે તો જ સોળવાર શ્રી નવકાર મંત્રનો કાયોત્સર્ગ કરવો. યથાવિધિ કાયોત્સર્ગ પારીને શ્રી લોગસ્સ સૂત્ર બોલવું.

(૧૧) છટ્ઠું પ્રત્યાખ્યાન આવશ્યક

પછી યથાજાત મુદ્રામાં બેસીને છટ્ટ (પચ્ચક્ખાણ) આવશ્યક ની મુહત્તિનું ૫૦ બોલથી પડિલેહણ કરવું. પછી બે વાંદણા આપી ચૈત્યવંદન મુદ્રામાં બેસના ઉપયોગ સાથે ભાવપૂર્વક ‘સકલ તીર્થ-વંદન’ સૂત્ર બોલવું. પછી ગુરુભગવંત પાસે અથવા વડીલજન પાસે અને ઉભય ન હોય તો પોતે તપચિંતવણીમાં નિશ્ચિત કરેલ પચ્ચક્ખાણ ઉચ્ચારપૂર્વક લેવું અને તે પચ્ચક્ખાણ સૂત્ર ન આવડે તો તે તે પચ્ચક્ખાણની ધારણા કરવી પછી બોલવું કે...

સામાયિક, ચઉવિસત્થો, વાંદણાં, પડિક્કમણ, કાઉસ્સગ્ગ, પચ્ચક્ખાણ કર્યું છે જી (-જો પચ્ચક્ખાણ ઉચ્ચારપૂર્વક લીધેલ હોય તો) અથવા પચ્ચક્ખાણ ધાર્યું છે જી (- જો પચ્ચક્ખાણ ઉચ્ચાર પૂર્વક લેવાના બદલે ફક્ત ધારણા જ કરેલ હોય તો)

(૧૨) મંગલ-સ્તુતિ

પછી ‘ઈચ્છામો અણુસદ્ધિ’ બોલી પુરુષોએ બેસનો ઉપયોગ રાખીને ચૈત્યવંદન મુદ્રામાં બેસીને યોગમુદ્રામાં બે હાથ જોડીને ‘નમો ખમાસમણાણં’ નમ્રતા પૂર્વક બોલી

વડીલજને (ફક્તએ પુરુષોએ) ‘નમોડર્હત્,’ સૂત્ર બોલી ‘શ્રી વર્ધમાન જિનસ્તવ’ એટલે ‘વિશાલ લોચન-દર્શ’ સૂત્ર બોલવું. બહેનોએ ‘નમો ખમાસમણાણં’ બોલીને શ્રી સંસાર દાવાનલ ની પ્રથમ ત્રણ ગાથા બોલવી.

(૧૩) દેવ-વંદન

પછી ‘નમુત્થુણં સૂત્ર’ બોલી ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં ‘અરિહંત ચેઈઆણં’-‘અન્નત્થ સૂત્ર’ બોલી એકવાર શ્રી નવકાર મહામંત્રનો કાયોત્સર્ગ કરવો. યથાવિધિ કાઉસ્સગ્ગ પારીને (ફક્ત પુરુષોએ) ‘નમોડર્હત્’ બોલી ‘શ્રી કલ્લાણ કંદં સૂત્ર’ની પ્રથમ ગાથા બોલવી. સામુહિકમાં આદેશ લેનાર એક જ ભાગ્યશાળી યોગમુદ્રામાં હાથ જોડી થોય બોલે, જ્યારે અન્યો જિનમુદ્રામાં (કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાનમાં) જ થોય સાંભળે. અને થોય પૂર્ણ થતાં એક સ્વરે ‘નમો અરિહંતાણં’ કાઉસ્સગ્ગ મુદ્રામાં બોલીને કાયોત્સર્ગ પારે.

પછી ‘લોગસ્સ સૂત્ર - સવ્યલોએ અરિહંત ચેઈઆણં-અન્નત્થ સૂત્ર’ ક્રમશઃ બોલી એકવાર શ્રી નવકારમહામંત્ર નો કાયોત્સર્ગ કરવો. યથાવિધિ પારીને શ્રી કલ્લાણ કંદં સૂત્ર ની બીજી ગાથા બોલવી.

પછી ‘શ્રી પુક્ખર-વર-દીવજ્ઞે સૂત્ર’ - ‘સુઅસ્સ ભગવઓ-વંદણવત્તિયાએ-અન્નત્થસૂત્ર’ ક્રમશઃ બોલીને એકવાર શ્રી નવકાર મહામંત્રનો કાયોત્સર્ગ કરીને યથાવિધિ પારીને શ્રી કલ્લાણ કંદં સૂત્રની ત્રીજી ગાથા બોલવી.

પછી ‘શ્રી સિદ્ધાણં-બુદ્ધાણં સૂત્ર- વેયાવચ્ચગારાણં-અન્નત્થ સૂત્ર’ ક્રમશઃ બોલીને એકવાર શ્રી નવકારમંત્રનો કાયોત્સર્ગ કરવો. યથાવિધિ કાયોત્સર્ગ પારીને (ફક્ત પુરુષોએ) ‘નમોડર્હત્’ બોલી શ્રી કલ્લાણ કંદં સૂત્રની ચોથી થોય બોલવી.

પછી ચૈત્યવંદન મુદ્રામાં નીચે બેસીને યોગમુદ્રા પ્રમાણે બન્ને હાથ જોડીને નમુત્થુણં સૂત્ર બોલવું પછી ક્રમશઃ સત્તર સંડાસા પૂર્વક ચાર ખમાસમણ આપવાં. તેમાં દરેક ખમાસમણ પછી ‘પંચપરમેષ્ઠિ વંદના’ સ્વરૂપ ‘ભગવાન્હં’ થી ‘સર્વ સાધુહં સુધી સૂત્ર’ બોલવું.

(પોષધવ્રત ધારી શ્રાવક-શ્રાવિકાગણે ચાર ખમાસમણાં આપતાં પહેલાં બે ખમાસમણ નીચેના આદેશ માંગવા સાથે આપવા...ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! બહુવેલ સંદિસાહું ? ગુરુભગવંત કહે- ‘સંદિસાવેહ’ ત્યારે ‘ઈચ્છં’ બોલવું, પછી બીજું એક ખમાસમણ આપી ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! બહુવેલ કરશું ? ગુરુભગવંત કહે ‘કરજો’ ત્યારે ‘ઈચ્છં’ બોલવું)

પછી જમણી હથેળીને ચરવળા / કટાસણા ઉપર ઊંધી સ્થાપીને તથા ડાબી હથેળીમાં મુહપત્તિ મુખ પાસે રાખીને 'શ્રી અઙ્ગઈજજેસુ સૂત્ર' વડીલજને ખૂબ ભાવપૂર્વક બોલવું.

(૧૪) શ્રી સીમંધર સ્વામીના દુહાઓ તથા ચૈત્યવંદન વિધિ

અનંત ચઉવીશી જિન નમું; સિદ્ધ અનંતી કોડ ।

કેવલધર મુગતે ગયા, વંદુ બે કર જોડ ॥ ૧ ॥

બે કોડી કેવલ ધરા, વિહરમાન જિન વીશ ।

સહસ કોડી યુગલ નમું, સાધુ નમું નિશદિશ ॥ ૨ ॥

જે ચારિત્રે નિર્મળા, જે પંચાનન સિંહ ।

વિષય કષાયના ગંજીયા, તે પ્રણમું નિશદિશ ॥ ૩ ॥

ઉપરોક્ત દુહાઓ (ઈશાન ખૂણા તરફ મુખ રાખી અથવા ઈશાન ખૂણા તરફ મુખ છે તેમ કલ્પના કરીને) માંથી એક દુહો યોગમુદ્રામાં ઉભા-ઉભા બોલીને એક ખમાસમણ આપવું. તે જ મુજબ ત્રણ દુહા ક્રમશઃ બોલીને ત્રણ ખમાસમણ આપવાં. (એકી સંખ્યામાં વધારે ખમાસમણ અલગ-અલગ શ્રી સીમંધર સ્વામીજી ના દુહા બોલીને આપી શકાય.)

પછી એક ખમાસમણ આપીને આદેશ માંગવો કે 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ !' શ્રી સીમંધરસ્વામી જિન આરાધનાર્થ ચૈત્યવંદન કરું ? ગુરુભગવંત કહે 'કરેહ' ત્યારે 'ઈચ્છ' બોલવું.

પછી નીચે ચૈત્યવંદન મુદ્રામાં બેસીને યોગમુદ્રા પ્રમાણે બન્ને હાથ જોડીને ફક્ત શ્રી સીમંધર સ્વામીજીનું ભાવવાહી ચૈત્યવંદન બોલવું. પછી 'જંકિંચિ નામ તિત્યં', 'નમુત્યુણં', 'જાવંતિ ચેઈયાઈ', 'એક ખમાસમણ', 'જાવંત કેવિ સાહૂ', 'નમોડર્હત્' ક્રમશઃ બોલીને શ્રી સીમંધરસ્વામીજીનું જ ભાવવાહી સ્તવન બોલવું (અન્ય પરમાત્માનું ન બોલાય) પછી પૂર્ણ 'શ્રી જય વીયરાય સૂત્ર' બોલી ઉભા થઈને યોગમુદ્રામાં 'અરિહંત-ચેઈઆણં...અન્નત્ય' સૂત્ર બોલી એકવાર શ્રી નવકાર મંત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કરી, પારીને પુરૂષોએ 'નમોડર્હત્' બોલીને શ્રી સીમંધરસ્વામીજીની થોય બોલવી.

(૧૫) શ્રી સિદ્ધાચલજીના દુહાઓ તથા ચૈત્યવંદન વિધિ

એકેકું ડગલું ભરે, શેત્રુંજા સમું જેહ ।

ઋષભ કહે ભવકોડના, કર્મ ખપાવે તેહ...(૧)

શત્રુંજય સમો તીરથ નહિ, ઋષભ સમો નહિ દેવ ।

ગૌતમ સરીખા ગુરુ નહિ, વળી વળી વંદુ તેહ...(૨)

સિદ્ધાચલ સમરું સદા, સોરઠ દેશ મોઝાર ।

મનુષ્ય જન્મ પામી કરી, વંદુ વાર હજાર (૩)

શ્રી સિદ્ધાચલ ગિરિરાજની દિશા સન્મુખ મુખ રાખીને એક-એક દુહા ભાવપૂર્વક બોલવા સાથે એક-એક ખમાસમણ આપવા (અહીં પણ એકી સંખ્યામાં દુહા અને ખમાસમણ આપી શકાય.)

પછી એક ખમાસમણ આપી ઉભા-ઉભા યોગમુદ્રામાં આદેશ માંગવો કે.. 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ શ્રી સિદ્ધાચલ મહાતીર્થ આરાધનાર્થ ચૈત્યવંદન કરું ? ગુરુભગવંત કહે 'કરેહ' ત્યારે 'ઈચ્છ' બોલી શ્રી સિદ્ધાચલજીનો મહિમાગાતું ચૈત્યવંદન બોલવું.

પછી 'જંકિંચિ નામ તિત્યં' - 'નમુત્યુણં' - 'જાવંતિ ચેઈયાઈ', 'એક ખમાસમણ', 'જાવંત કેવિ સાહૂ' બોલી 'નમોડર્હત્' કહીને 'શ્રી શત્રુંજય ગિરિરાજ નો મહિમા વર્ણવતું ભાવવાહી સ્તવન (શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનું જ સ્તવન ન બોલાય) બોલવું.

પછી પૂર્ણ જય વીયરાય સૂત્ર બોલી ઉભા થઈ યોગમુદ્રામાં 'અરિહંત ચેઈઆણં'.. 'અન્નત્ય' બોલી એકવાર શ્રી નવકાર મહામંત્રનો કાયોત્સર્ગ કરી, યથાવિધિ પારીને 'નમોડર્હત્' બોલીને શ્રી સિદ્ધાચલજીની જ થોય બોલવી જોઈએ.

(૧૬) ક્ષમા-ચાચના

પછી સત્તર સંડાસા પૂર્વક ખમાસમણ આપીને ઉભડક પગે નીચે બેસીને જમણી હથેળીની મુઢિયાળીને ચરવળા કટાસણા ઉપર સ્થાપન કરીને અને ડાબી હથેળીમાં મુહપત્તિ મુખ આગળ રાખીને નીચે મુજબ ક્ષમા-ચાચના કરવી.

'રાઈઅ-પ્રતિક્રમણ કરતાં જે કોઈ અવિધિ - આશાતના થઈ હોય, તે સવિ હુ મન-વચન-કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડ'

(રાઈઅ-પ્રતિક્રમણ રાત્રિ સમયે સૂર્યોદય પહેલાં થવું હોવાથી ખૂબ જ મંદ સ્વરે ફક્ત સાથે કરનાર ભાગ્યશાળી સાંભળી શકે, તે પ્રમાણે જ બોલવું જોઈએ.)

(૧૭) સામાયિક પારવું.

આગળ વિધિ પ્રમાણે સામાયિક પારવું. અહીં 'ચઉક્કસાય'

ચૈત્યવંદનની જરૂર નથી.

ઈતિ શ્રી રાઈઅ-પ્રતિક્રમણ વિધિ સમાપ્ત.

પર 'શ્રી સ્નાતસ્થાની સ્તુતિ (થોય)'

આદાન નામ : સ્નાતસ્થા સ્તુતિ

ગોણ નામ : શ્રીવર્ધમાન જિન સ્તુતિ

વિષય :

શ્રી વર્ધમાનસ્વામીની
ભાવવાહી જન્માભિષેક
સંબંધિત સ્તુતિ

કાઉસગમાં સાંભળતી
વેળાની મુદ્રા

યોગમુદ્રામાં બોલતી
વેળાની મુદ્રા

છંદ : શાદૂલ-વિકીડિત; ★ રાગ-‘સિદ્ધે ભો પયઓ...’ (પુરુષ-વર દીવદ્વે સૂત્ર, ગાથા-૪)

સ્નાતસ્થા પ્રતિમસ્ય મેરુશિખરે-

શસ્થા વિભોઃ શૈશવે,
રૂપા-લોકન-વિસ્મયા-હૃતરસ-

ભ્રાન્ત્યા ભ્રમસ્યક્ષુષા ।
ઉન્મૃષ્ટં નયન-પ્રભા-ધવલિતં-
ક્ષીરોદકા-શક્કયા,
વક્ત્રં યસ્ય પુનઃ પુનઃ સ જયતિ-
શ્રી વર્ધમાનો જિનઃ ॥ ૧ ॥

સ્ના-તસ્-યા-પ્રતિ-મસ્-ય-મેરુ-શિખ-રે-

શચ્-યા વિભોઃ શૈ-શવે,
રૂપા-લોક-ન-વિસ્-મયા-હૃત-રસ-

ભ્રાન્-ત્યા ભ્રમચ્-ચક્-ષુષા ।
ઉન્-મૃષ્-ટમ્ નય-ન-પ્રભા-ધવ-લિતમ્-
ક્ષીરો-દકા-શક્-કયા,
વક્-ત્રમ્ યસ્-ય પુનઃ પુનઃ સ જય-તિ-
શ્રી-વર્-ધ-માનો જિનઃ ॥ ૧ ॥

સ્નાન કરાયેલ ઉપમા ન આપી શકાય
એવા મેરુશિખર ઉપર
ઘન્દ્રાણીએ પ્રભુના બાળપણમાં,
રૂપને જોવાથી થયેલ આશ્ચર્યના કારણે
ઉત્પન્ન અદ્ભુતરસની
ભ્રાન્તિથી, ફરતા નેત્રવાળી,
લુછ્યું છે આંખની નિર્મલ કાંતિ વડે ઉજ્જવલ
ક્ષીરસમુદ્રનું પાણી રહી ગયાની શંકાથી,
મુખ જેમનું વારંવાર તે જય પામે છે
શ્રી વર્ધમાન જિનેશ્વર. ૧.

અર્થ : બાલ્યકાળમાં મેરુ શિખર ઉપર સ્નાન કરાયેલા, નિરુપમપ્રભુના રૂપને જોવાથી થયેલ આશ્ચર્યના કારણે ઉત્પન્ન અદ્ભુતરસની ભ્રાન્તિથી ચંચલ નેત્રવાળી ઘન્દ્રાણીએ આંખની નિર્મલ કાંતિ વડે ઉજ્જવલ અને ક્ષીરસમુદ્રનું પાણી રહી ગયાની શંકાથી જેમનું મુખ વારંવાર લૂછ્યું છે, તે શ્રી વર્ધમાનસ્વામી જય પામે છે. ૧.

હંસાં-સાહત-પદ્મરેણુ-કપિશ-

ક્ષીરાર્ણ-વામ્ભો-ભૃતૈઃ,
કુંભૈ-રપ્સર-સાં પયોધર-ભર-
પ્રસ્પર્ધિભિઃ કાંચનૈઃ ।

યેષાં મંદર-રત્નશૈલ-શિખરે-
જન્માભિષેકઃ કૃતઃ,
સર્વૈઃ સર્વસુરા-સુરેશ્વર-ગણૈ-
સ્તેષાં નતોઽહં કમાન્ ॥ ૨ ॥

હન્-સામ્-સા-હત-પદ્-
મ-રેણુ-કપિ-શ-

ક્ષીરાર્-ણ-વામ્-ભો-ભૃતૈઃ,
કુમ્-ભૈ-રપ્-સર-સામ્ પયો-ધર-ભર-
પ્રસ્-પર્-ધિ-ભિઃ-કામ્- (કાન્)-ચનૈઃ ।

યેષામ્ મંદર-રત્-ન-શૈલ-શિખ-રે-
જન્-મા-ભિષે-કઃ-કૃતઃ,
સર્-વૈઃ સર્-વ-સુરા-સુરેશ્-વર-ગણૈ-
સ્તેષામ્ નતો-હમ્ કમાન્ ॥ ૨ ॥

હંસ પક્ષીની પાંખો વડે ઉડાડેલી
કમળની રજવડે પીળુ થયેલ
ક્ષીરસમુદ્રનું પાણી તેના વડે ભરેલા,
કળશો વડે અપ્સરાઓના સ્તનના સમૂહની સાથે
સ્પર્ધા કરતા સુવર્ણના,
જે તીર્થંકરોનો મેરુ પર્વતના શિખર ઉપર
જન્માભિષેક કરેલો છે,
સર્વ પ્રકારના સમગ્ર સુર અને અસુરના
ઘન્દ્રના સમુદાયવડે તેઓના નમેલો છું હું ચરણોને ૨.

અર્થ : હંસ પક્ષીની પાંખોવડે ઉડાડેલી કમળની રજવડે પીળા થયેલ ક્ષીરસમુદ્રના પાણીવડે ભરેલા અપ્સરાઓના સ્તનના સાથે સ્પર્ધા કરતા સુવર્ણના કળશોવડે સર્વ પ્રકારના સમગ્ર સુર અને અસુરના ઘન્દ્રના સમુદાયવડે, મેરુ શિખર ઉપર જે તીર્થંકરોનો જન્માભિષેક કરેલો છે, તેઓના ચરણોને હું નમેલો છું. ૨.

છંદ : સગ્ધરા, ★ રાગ-‘આમૂલા-લોલ-ધૂલી...’ (સંસારદાવાનલ. સૂત્ર, ગાથા-૪)

અર્હદ્વક્ત્ર-પ્રસૂત-
ગણધર-રચિત-
દ્વાદશાંગ વિશાલ,
ચિત્રં બહુવર્થ-યુક્ત-
મુનિગણ-
વૃષભૈ-ધારિતં બુદ્ધિમદ્ભિઃ ।
મોક્ષાગ્ર-દ્વારભૂતં વ્રત-ચરણ-
ફલ-
જ્ઞેય-ભાવ-પ્રદીપં,
ભક્ત્યા નિત્યં પ્રપદ્યે-
શ્રુત-મહ-મખિલ-
સર્વ-લોકૈક-સારમ્ ॥ ૩ ॥

અર્-હદ્-વક્ત્ર-પ્રસૂ-તમ્-
ગણ-ધર-રચિ-તમ્-
દ્વા (દ્વા)-દ-શાડ્-ગમ્ વિશા-લમ્,
ચિત્રમ્-બહુ-વર્-થ-યુક્ત-મ્
મુનિ-ગણ-
વૃષ-ભૈર્-ધારિ-તમ્-બુદ્-ધિ-મદ્-ભિઃ ।
મોક્ષ-ધા-ગ્રહદ્-વાર-ભૂ-તમ્ વ્રત-ચર-ણ-
ફલમ્-
જ્ઞેય-ભાવ-પ્રદી-પમ્,
ભક્-ત્યા નિત્-યમ્ પ્ર-પદ્યે (પદ્-યે)-
શ્રુત-મહ-મખિ-લમ્-
સર્-વ-લોકૈ-ક-સારમ્ ॥૩॥

અરિહંતના મુખમાંથી જન્મેલ,
ગણધરોએ રચેલા,
દ્વાદશાંગી રૂપ વિશાલ,
આશ્ચર્યકારી, ઘણા અર્થથી યુક્ત
સાધુ સમુદાયના નાયકોએ
ધારણ કરેલ બુદ્ધિમંત,
મોક્ષના મુખ્ય દ્વાર સમાન,
વ્રત અને ચારિત્ર ફળ રૂપ,
જાણવા યોગ્ય પદાર્થોને જાણાવવામાં દીપક સમાન
ભક્તિ વડે હંમેશા સ્વીકાર કરું છું.
સિદ્ધાંતને હું સમસ્ત સર્વ લોકને વિષે
એક સારભૂત. ૩.

અર્થ : અરિહંતના મુખમાંથી જન્મેલ, ગણધરોએ રચેલ, આશ્ચર્યકારી, ઘણા અર્થથી યુક્ત બુદ્ધિમાન એવા સમુદાયના નાયકોએ (આચાર્યોએ) ધારણ કરેલ, મોક્ષના મુખ્ય દ્વાર સમાન, વ્રત અને ચારિત્રના ફળ રૂપ, જાણવા યોગ્ય પદાર્થોને જાણાવવામાં દીપક સમાન, સર્વ લોકને વિષે એક સારભૂત એવા વિશાળ દ્વાદશાંગી રૂપ સમસ્ત સિદ્ધાંતને હું અંગીકાર કરું છું. ૩.

નિષ્પંક-વ્યોમ-નીલ-
ધુતિ-મલ-સદૃશ-
બાલચંદ્રા-ભદ્રં,
મતં ઘટ્ટારવેણ પ્રસૂત-
મદજલં, પૂરયન્તં સમન્તાત્ ।
આરૂઢો દિવ્યનાગં વિચરતિ-
ગગને-કામદઃ કામરૂપી,
યક્ષઃ સર્વાનુભૂતિ-દિશતુ મમ-
સદા, સર્વકાર્યેયુ સિદ્ધિમ્ ॥ ૪ ॥

નિષ્-પદ્-ક-વ્યો-મ-ની-લ-
ધુ (દ્યુ) તિ-મલ-સદ્-શ્ચ-શમ્-
બાલ-ચન્-દ્રા-ભ-દન્-ધ્રમ્,
મત્-તમ્ ઘટ્-ટાર-વેણ- પ્રસૂ-ત-
મદ-જલમ્-પૂર-યન્-તમ્ સમન્-તાત્ ।
આરૂ-ઢો દિવ્-ય-નાગમ્ વિચ-રતિ-
ગગ-ને-કામ-દઃ-કામ-રૂપી,
યક્ષઃ સર્-વા-નુ-ભૂતિર્-દિશ-તુ મમ-
સદા, સર્-વ-કાર્-યેષુ સિદ્-ધિમ્ ॥૪॥

વાદળ રહિત આકાશ જેવા નીલવર્ણવાળા,
આળસુ-મંદ છે દૃષ્ટિ જેની
બીજના ચંદ્રની કાંતિ જેવી ઉજ્જવળ દાઢાવાળા
મદોન્મત, ઘંટના શબ્દ વડે, પ્રસરતા
મદજળવાળા, પૂર્ણ કરતા સર્વ બાજુએ,
બેઠેલ દિવ્ય હાથી ઉપર વિચરે છે આકાશમાં
મનોવાંછિત આપનાર, ઘચ્છા પ્રમાણે રૂપ કરનાર
યક્ષ સર્વાનુભૂતિ આપો મને હંમેશા
સર્વકાર્યમાં સિદ્ધિને. ૪.

અશુદ્ધ	શુદ્ધ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
વિસ્મયાહિતરસ	વિસ્મયાહિતરસ	અર્હદ્વક્ત્ર પ્રસૂત	અર્હદ્વક્ત્ર પ્રસૂત
પ્રસ્પર્ધિભિ	પ્રસ્પર્ધિભિઃ	મન્તં ઘંટારવેણ	મતં ઘંટારવેણ
દુતિમલસદૃશં	દુતિમલસદૃશં	ક્ષીરાણવાંભોભૂતૈ	ક્ષીરાણવાંભોભૂતૈઃ
ઉન્મૃષ્ટં	ઉન્મૃષ્ટં	વૃષભૈધારિતં	વૃષભૈધારિતં
ગણૈ તેષાં	ગણૈસ્તેષાં	પ્રસૂતમદજલં	પ્રસૂતમદજલ
બાલચન્દ્રાભદ્રં	બાલચન્દ્રાભદ્રં	નિત્યં પ્રપદ્યે	નિત્યં પ્રપદ્યે
વક્ત્રં યસ્ય	વક્ત્રં યસ્ય	સર્વાનુભૂતિ દિશતુ	સર્વાનુભૂતિદિશતુ

અર્થ : વાદળ રહિત આકાશ જેવા નીલવર્ણવાળા, (મદ વડે) આળસવાળી દૃષ્ટિવાળા, બીજના ચંદ્રની કાંતિ જેવી ઉજ્જવળ દંતશૂતવાળા, ઘંટના અવાજથી મદોન્મત, ગંડસ્થાનમાંથી નીકળતા મદજળને ચારે બાજુ ફેલાવનાર એવા દિવ્ય હાથી ઉપર બેઠેલ, ઘચ્છિત વસ્તુને આપનાર, ઘચ્છા મુજબ રૂપ ધારણ કરનાર, જે આકાશમાં વિચરે છે તેવા સર્વાનુભૂતિ યક્ષ મને હંમેશાં સર્વકાર્યમાં સિદ્ધિને આપો. ૪.

દેવવંદન, ચૈત્યવંદન તથા
રાઈઅ પ્રતિક્રમણ વખતે
આ સૂત્ર જોલતી-સાંભળતી
વખતે ની મુદ્રા.

અપવાદિક મુદ્રા.

પ૪ 'શ્રી સકલાહર્દત્ સ્તોત્ર'

આદાન નામ : શ્રી સકલાહર્દત્ સ્તોત્ર
ગોણ નામ : શ્રી ચોવીશ જિન
સ્તવના
ગાથા : ૩૩

વિષય :
વર્તમાન ચોવીશી
પરમાત્માની ભાવવાહી
સ્તવના.

છંદ : અનુષ્ટુપ્- ★ રાગ-દર્શન દેવ-દેવસ્ય-(પ્રભુસ્તુતિ)

સકલાહર્દત્પ્રતિષ્ઠાન-
મધિષ્ઠાનં શિવશ્રિયઃ ।
ભૂર્ભુવઃ-સ્વરત્રયી-શાન-
માર્હન્ત્યં પ્રણિદધ્મહે ॥ ૧ ॥

સક-લાર્-હત્-પ્રતિષ્-ઠાન-
મધિષ્-ઠાનમ્ શિવ-શ્રિયઃ ।
ભૂર્-ભુવઃ-સ્વસ્-ત્ર-યી-શાન-
માર્-હન્-ત્યમ્ પ્રણિ દધ્-મહે ॥૧॥

સઘળા અરિહંતોમાં રહેલું
નિવાસસ્થાન મોક્ષ-લક્ષ્મીનું,
પાતાળ, મર્ત્યલોક, સ્વર્ગલોક એ ત્રણે ઉપર પ્રભુત્વ ધરાવનાર
એવા અરિહંતપણાનું અમે ધ્યાન ધરીએ છીએ. ૧.

અર્થ : સઘળા અરિહંતોમાં રહેલા, મોક્ષ-લક્ષ્મીના નિવાસસ્થાન, પાતાળ, મનુષ્યલોક અને સ્વર્ગલોક ઉપર પ્રભુત્વ ધરાવનાર એવા અરિહંતપણાનું અમે ધ્યાન ધરીએ છીએ. ૧.

નામાઽઽકૃતિ-દ્રવ્યભાવૈઃ,
પુનિતસ્ત્રિ-જગજ્જનમ્ ।
ક્ષેત્રે કાલે ચ સર્વસ્મિન્ન-
હતઃ સમુપાસ્મહે ॥ ૨ ॥

નામા-કૃતિ-દ્રવ્ય-ભાવૈઃ,
પુનિ-તસ્-ત્રિ-જગજ્-જનમ્ ।
ક્ષેત્રે-કાલે-ચ સર્-વ સ્-મિન્-નર્-
હતઃ-સમુ-પાસ્-મહે ॥૨॥

નામ-સ્થાન -દ્રવ્ય-ભાવ વડે,
પવિત્ર કરતા ત્રણે જગતના લોકોને,
ક્ષેત્રમાં અને કાળમાં સર્વ અરિહંતની
અમે ઉપાસના કરીએ છીએ. ૨.

અર્થ : જેઓ સર્વ ક્ષેત્રમાં અને સર્વકાળમાં નામ-સ્થાપના-દ્રવ્ય-ભાવ વડે ત્રણે જગતના લોકોને પવિત્ર કરી રહેલા છે, એવા અરિહંતની અમે ઉપાસના કરીએ છીએ. ૨.

આદિમં પૃથિવીનાથ-
માદિમં નિષ્પત્તિગ્રહમ્ ।
આદિમં તીર્થનાથં ચ,
ઋષભ-સ્વામિનં સ્તુમઃ ॥ ૩ ॥

આદિ-મમ્ પૃથિ-વી-નાથ-
માદિ-મમ્ નિષ્-પત્તિ-ગ્રહમ્ ।
આદિ-મમ્ તીર્-થ-નાથમ્ ચ
ઋ-ષભ-સ્વા-મિનમ્ સ્તુ-મઃ ॥૩॥

પહેલા પૃથ્વીના નાથ (રાજા)
પહેલા નિષ્પત્તિગ્રહી-સાધુ,
અને પહેલા તીર્થના સ્વામી એવા
ઋષભદેવની સ્તુતિ કરીએ છીએ. ૩.

અર્થ : પ્રથમરાજા, પ્રથમસાધુ, પ્રથમતીર્થકર એવા શ્રી ઋષભદેવસ્વામીની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. ૩.

અર્હન્ત-મજિતં વિશ્વ-
કમલાકર-ભાસ્કરમ્ ।
અમ્ભાન-કેવલાદર્શ-
સંકાન્ત-જગતં સ્તુવે ॥ ૪ ॥

અર્-હન્-ત-મજિ-તમ્ વિશ્-વ-
કમ-લા-કર-ભાસ્-કરમ્ ।
અમ્-ભાન-કેવ-લા-દર્-શ-
સન્-કાન્-ત-જગ-તમ્ સ્તુ-વે ॥૪॥

અરિહંત અજિતને જગત રૂપી
કમલના વનને વિકસાવવા માટે સૂર્ય સમાન,
નિર્મળ કેવળજ્ઞાનરૂપ દર્પણમાં પ્રતિબિંબિત થયું છે
ત્રણ જગત, હું સ્તવના કરું છું. ૪.

અર્થ : જગત રૂપ કમળના વનને વિકસાવવા માટે સૂર્ય સમાન, નિર્મળ કેવળજ્ઞાન રૂપ દર્પણમાં પ્રતિબિંબિત થયું છે ત્રણ જગત જેમનામાં એવા શ્રી અજિતનાથ અરિહંતની હું સ્તવના કરું છું. ૪.

વિશ્વ-ભવ્ય-જનારામ-
કુલ્યા-તુલ્યા-જયન્તિ તાઃ ।
દેશના-સમયે વાયઃ,
શ્રી-સંભવ-જગત્પતેઃ ॥ ૫ ॥

વિશ્-વ-ભવ્-ય-જના-રામ-
કુલ્-યા-તુલ્-યા-જયન્-તિ-તાઃ ।
દેશ-ના સમ-યે વાયઃ ,
શ્રી-સમ્-ભવ-જગત્-પતેઃ ॥૫॥

જગતમાં રહેલ ભવ્ય માણસો રૂપ
બગીચાને માટે નહેર સમાન જય પામે છે તે,
ઉપદેશ સમયના વચનો
શ્રી સંભવનાથ સ્વામીના. ૫.

અર્થ : જગતમાં રહેલ ભવ્ય માણસો રૂપ બગીચા માટે નહેર સમાન એવા શ્રી સંભવનાથસ્વામીના તે દેશનાના સમયના વચનો જય પામે છે. ૫.

અનેકાન્ત-મતાંભોધિ-
સમુલ્લા-સન-ચંદ્રમાઃ ।
દધાદ-મન્દ-માનન્દં,
ભગવાન-ભિનંદનઃ ॥ ૬ ॥

અને-કાન્-ત-મતામ્-ભોધિ-
સમુલ્-લા-સન-ચન્-દ્ર-માઃ ।
દદ્-યાદ-મન્-દ-માનન્-દમ્,
ભગ-વા-ન ભિ-નન્-દનઃ ॥૬॥

અનેકાન્ત (સ્થાદ્વાદ)મત રૂપી
સમુદ્રને ઉલ્લસિત કરવા માટે ચંદ્ર સમાન,
આપો પરિપૂર્ણ આનંદ
ભગવાન અભિનંદન. ૬.

અર્થ : (જેવી રીતે ચંદ્રથી સમુદ્ર વૃદ્ધિ પામે છે તેવી રીતે) સ્થાદ્વાદમત રૂપ સમુદ્રને ઉલ્લસિત કરવા માટે ચંદ્ર સમાન એવા શ્રી અભિનંદન સ્વામી પરિપૂર્ણ આનંદ આપો. ૬.

ધુસત્કિરીટ-શાણા-ગ્રો-
તેજિતાંદિ-નખાવલિઃ ।
ભગવાન્ સુમતિસ્વામી,
તનોત્વ-ભિમતાનિ વઃ ॥ ૭ ॥

ધુ (દ્યુ)-સત્-કિરી-ટ-શાણા-ગ્રોત્-
તે-જિ-તાઙ્-દિ-નખા-વલિઃ ।
ભગ-વાન્ સુ-મતિ-સ્વા-મી,
તનોત્-વ-ભિમ-તાનિ-વઃ ॥૭॥

દેવોના મુકુટરૂપ શરાણના અગ્રભાગ વડે
ચકચકિત (તેજવંત)થઈ છે પગના નખોની શ્રેણી જેની,
ભગવાન સુમતિનાથ પૂર્ણ કરો
મનોરથોને તમારા. ૭

અર્થ : દેવોના મુકુટરૂપ શરાણના અગ્ર ભાગ વડે ચકચકિત થઈ છે પગના નખોની શ્રેણી જેની એવા શ્રી સુમતિનાથ ભગવાન તમારા મનોરથોને પૂર્ણ કરો. ૭.

પદ્મપ્રભ-પ્રભોર્દેહ-
ભાસઃ પુષ્પાન્તુ વઃ શ્રિયમ્ ।
અંત-રંગારિ-મથને,
કોપા-ટોપાદિ-વારુણાઃ ॥ ૮ ॥

પદ્-મ-પ્રભ-પ્રભોર્-દેહ-
ભાસઃ પુષ્-ણન્-તુ વઃ શ્રિયમ્ ।
અન્-ત-રઙ્-ગારિ-મથ-ને,
કોપા-ટોપા-દિ વા-રુણાઃ ॥૮॥

પદ્મપ્રભસ્વામીના શરીરની
કાન્તિ પોષણ કરો તમારી લક્ષ્મીનું,
અભ્યંતર શત્રુઓ (અંતરંગ શત્રુઓ કામ, ક્રોધ આદિ) ને દૂર કરવા
કોપના આડંબરથી જાણે લાલ થઈ હોય. ૮.

અર્થ : અંતરંગ શત્રુઓને દૂર કરવા કોપના આડંબરથી જાણે લાલ થઈ હોય એવી શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામીના શરીરની કાન્તિ તમારી મોહલક્ષ્મીનું પોષણ કરો. ૮.

શ્રી સુપાર્શ્વ-જિનેન્દ્રાય,
મહેન્દ્ર-મહિતાંદયે ।
નમસ્થતુ-ર્વર્ણ-સંઘ-
ગગના-ભોગ-ભાસ્વતે ॥ ૯ ॥

શ્રી-સુપાર્-શ્વ-જિનેન્-દ્રાય,
મહેન્-દ્ર-મહિ-તાઙ્-દયે ।
નમશ્-ચતુર્-વર્-ણ-સઙ્-ઘ-
ગગ-ના-ભોગ-ભાસ્-વતે ॥૯॥

શ્રી સુપાર્શ્વનાથસ્વામીને
મોટા ઇન્દ્રોથી પૂજાયેલ છે ચરણો જેમના,
નમસ્કાર થાઓ ચતુર્વિધ શ્રી સંઘ
રૂપ આકાશના વિસ્તારમાં સૂર્ય જેવા. ૯.

અર્થ : (સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા રૂપ) ચતુર્વિધસંઘ રૂપ આકાશના વિસ્તારમાં સૂર્ય જેવા, મોટા ઇન્દ્રોથી પૂજાયેલ છે ચરણો જેમના એવા શ્રી સુપાર્શ્વનાથસ્વામીને નમસ્કાર થાઓ. ૯.

ચંદ્રપ્રભ-પ્રભોશ્ચંદ્ર-
મરીચિ-નિચયોજ્જ્વલા ।
મૂર્તિર્મૂર્ત-સિતધ્યાન-
નિર્મિતેવ શ્રિયેડસ્તુ વઃ ॥ ૧૦ ॥

ચન્-દ્ર-પ્રભ-પ્રભોશ્-ચન્-દ્ર-
મરી-ચિ-નિચ-યોજ્-જ્વલા ।
મૂર્-તિર્-મૂર્-ત-સિત-ધ્યાન-
નિર્-મિ-તેવ-શ્રિયેડ-સ્તુ વઃ ॥૧૦॥

ચંદ્રપ્રભસ્વામીની
ચંદ્રના કિરણોના સમૂહથી ઉજ્જ્વળ,
પ્રતિમા સાક્ષાત્ શુક્લ ધ્યાન વડે
બનાવી હોય તેના જેવી જ્ઞાનલક્ષ્મી માટે થાઓ તમને. ૧૦.

અર્થ : ચંદ્રના કિરણોના સમૂહથી ઉજ્જ્વળ, સાક્ષાત્ શુક્લ ધ્યાન વડે બનાવી હોય તેના જેવી શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીની પ્રતિમા તમને જ્ઞાનલક્ષ્મી માટે થાઓ. ૧૦.

કરામલ-કવદ્-વિશ્વં,
કલયન્-કેવલ-શ્રિયા ।
અચિન્ત્ય-માહાત્મ્ય-નિધિઃ,
સુવિધિ-બોધયે-સ્તુ વઃ ॥ ૧૧ ॥

કરા-મલ-ક-વદ્-વિશ્-વમ્,
કલ-યન્-કેવ-લ-શ્રિયા ।
અચિન્-ત્ય-માહાત્-મ્ય-નિધિઃ,
સુવિ-ધિર્-બોધ-યે-સ્તુ વઃ ॥૧૧॥

હાથમાં રહેલ આમળાની જેમ વિશ્વને
જાણનાર કેવળજ્ઞાનરૂપ લક્ષ્મી વડે,
અચિન્ત્ય મહાત્મ્યના નિધાન,
શ્રી સુવિધિનાથ ભગવાન બોધિ
(સમ્યક્ત્વ) માટે થાઓ તમારા. ૧૧.

અર્થ : કેવળજ્ઞાન રૂપી લક્ષ્મી વડે હાથમાં રહેલ આમળાની જેમ સમસ્ત વિશ્વને જાણનાર એવા અચિન્ત્ય મહાત્મ્યના નિધાન એવા શ્રી સુવિધિનાથ ભગવાન તમારા બોધિ (સમ્યક્ત્વ)ને માટે થાઓ. ૧૧.

સત્વાનાં પરમાનન્દ-
કન્દોદ્-ભેદન-વામ્બુદઃ ।
સ્થાદ્વાદા-મૃત-નિરચન્દી,
શીતલઃ પાતુ વો જિનઃ ॥ ૧૨ ॥

સત્-ત્વા-નામ્ પર-મા-નન્-દ
કન્-દોદ્-ભેદ-નવામ્-બુદઃ ।
સ્થાદ્-વાદા-મૃત-નિ-રચન્-દી,
શિત-લઃ-પાતુ-વો જિનઃ ॥૧૨॥

પ્રાણીઓના ઉત્કૃષ્ટ આનંદના
અંકુરને પ્રગટ કરવામાં નવીન મેઘ સમાન,
સ્થાદ્વાદમત રૂપ અમૃતના ઝરણા સમાન
શ્રી શીતલનાથ સ્વામી રક્ષણ કરો તમારું જિનેશ્વર. ૧૨.

અર્થ : પ્રાણીઓના ઉત્કૃષ્ટ આનંદના અંકુરને પ્રગટ કરવામાં નવીન મેઘ સમાન, સ્થાદ્વાદમત રૂપ અમૃતના ઝરણા સમાન શ્રી શીતલનાથ જિનેશ્વર તમારું રક્ષણ કરો. ૧૨.

ભવ-રોગાર્ત-જન્તુના-
મગ-દંકાર-દર્શનઃ ।
નિઃશ્રેયસ-શ્રી-રમણઃ,
શ્રેયાંસઃ શ્રેયસોડસ્તુ વઃ ॥ ૧૩ ॥

ભવ-રો-ગાર્ત-ત-જન્-તૂ-ના-
મગ-દડ્-કાર-દર્-શનઃ ।
નિઃ શ્રે-યસ-શ્રી-રમ-ણઃ,
શ્રેયાન્-સઃ શ્રેય-સે-ડસ્તુ વઃ ॥૧૩॥

સંસાર રૂપ રોગથી પીડા પામેલા જીવોને
વૈદ્ય સમાન છે જેમનું દર્શન (સમ્યક્ત્વ),
મોક્ષ રૂપ લક્ષ્મીના સ્વામી
શ્રી શ્રેયાંસનાથ સ્વામી કલ્યાણ માટે થાઓ તમારા ૧૩.

અર્થ : સંસારરૂપ રોગથી પીડા પામેલા જીવોને જેમનું દર્શન (સમ્યક્ત્વ) વૈદ્ય સમાન છે તેમજ મોક્ષ રૂપ લક્ષ્મીના સ્વામી શ્રી શ્રેયાંસનાથ ભગવાન તમારા કલ્યાણ માટે થાઓ. ૧૩.

વિશ્વોપકાર-કીભૂત-
તીર્થકૃત્કર્મ-નિમિત્તિઃ ।
સુરાસુર-નરૈઃ પૂજ્યો,
વાસુપૂજ્યઃ પુનાતુ વઃ ॥ ૧૪ ॥

વિશ્-વો-પકાર-ર-કી-ભૂત-
તીર્-થ-કૃત્-કર્-મ-નિર્-મિત્તિઃ ।
સુરા-સુર-નરૈઃ-પૂજ્-યો,
વાસુ-પૂજ્-યઃ-પુના-તુ વઃ ॥૧૪॥

વિશ્વને ઉપકાર કરનાર
તીર્થકર નામકર્મની ઉપાર્જના કરી છે જેમણે,
દેવ, અસુર અને મનુષ્ય વડે પૂજવા લાયક
શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામી પવિત્ર કરો તમને. ૧૪.

અર્થ : વિશ્વ ઉપર ઉપકાર કરનારા એવા તીર્થકર નામકર્મની ઉપાર્જના કરનાર, દેવ-અસુર-મનુષ્યો વડે પૂજવા યોગ્ય એવા શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી તમને પવિત્ર કરો. ૧૪.

વિમલ-સ્વામિનો વાયઃ,
ક્ત-ક ક્ષો-દ સો-દરાઃ ।
જયંતિ ત્રિજગત્-ચેતો-
જલનૈર્-મલ્ય-હેતવઃ ॥ ૧૫ ॥

વિમ-લ-સ્વા-મિનો વાયઃ,
ક્ત-ક-ક્ષોદ-સોદ-રાઃ ।
જયન્-તિ ત્રિ જગત્-ચેતો-
જલ-નૈર્-મલ્-ય-હેત-વઃ ॥૧૫॥

વિમલસ્વામિની વાણી
ક્તક ફળના ચૂર્ણ જેવી
જય પામે છે ત્રણ જગતના ચિત્ત
રૂપ પાણી ને નિર્મળ કરવામાં હેતુરૂપ. ૧૫.

અર્થ : ક્તક ફળના ચૂર્ણ જેવી, ત્રણ જગતના ચિત્ત રૂપી પાણીને નિર્મળ કરવા માટે હેતુ રૂપ એવા શ્રી વિમલનાથસ્વામીના વચનો જય પામે છે. ૧૫.

સ્વયંભૂ-રમણ-સ્પર્ધિ-
કરુણા-રસ-વારિણા ।
અનંત-જિદ-નન્તાં વઃ,
પ્રચચ્છતુ સુખ-શ્રિયમ્ ॥ ૧૬ ॥

સ્વ-યમ્-ભૂ-રમ-ણ સ્પર્-ધિ-
કરુ-ણા-રસ-વારિ-ણા ।
અનન્-ત-જિદ-નન્-તામ્ વઃ,
પ્ર-ચચ્-છતુ સુખ શ્રિયમ્ ॥૧૬॥

સ્વયંભૂરમણ (છેલ્લા) સમુદ્રની હરિફાઈ કરનાર
કરુણારસરૂપ પાણી વડે,
શ્રી અનંતનાથસ્વામી અનંત તમને
આપો સુખ રૂપ લક્ષ્મી. ૧૬.

અર્થ : સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રની હરિફાઈ કરનાર, કરુણા રસ પાણી વડે શ્રી અનંતનાથસ્વામી તમને અનંતસુખ રૂપ લક્ષ્મી આપો. ૧૬.

કલ્પ-દ્રુમ-સધર્માણ-
મિષ્ટ-પ્રાપ્તો શરીરિણામ્ ।
ચતુર્ધા-ધર્મદેષ્ટારં,
ધર્મનાથ-મુપાસ્મહે ॥ ૧૭ ॥

કલ્-પ-દ્રુમ-સધર્-માણ-
મિષ્-ટ-પ્રાપ્-તૌ શરી-રિણામ્ ।
ચતુર્-ધા-ધર્-મ-દેષ્-ટારમ્,
ધર્-મ-નાથ-મુ-પાસ્-મહે ॥૧૭॥

કલ્પદ્રુમ સમાન વાંછિત
ફળની પ્રાપ્તિમાં પ્રાણીઓને,
ચાર પ્રકારે (દાન, શીલ, તપ, ભાવ) ધર્મના ઉપદેશક
શ્રી ધર્મનાથ સ્વામીની અમે ઉપાસના કરીએ છીએ. ૧૭.

અર્થ : પ્રાણીઓને વાંછિત ફળની પ્રાપ્તિમાં કલ્પદ્રુમ સમાન, ચાર પ્રકારે ધર્મના ઉપદેશક એવા શ્રી ધર્મનાથસ્વામીની અમે ઉપાસના કરીએ છીએ. ૧૭.

સુધા-સોદર-વાગ્-જયોત્સ્ના-
નિર્મલી-કૃત-દિઃમુખઃ ।
મૃગ-લક્ષ્મા-તમઃશાન્ત્યૈ,
શાન્તિનાથઃ જિનોડસ્તુ વઃ ॥ ૧૮ ॥

સુધા-સો-દર-વાગ્-જયોત્-સ્ના-
નિર્-મલી-કૃત-દિઃ-મુખઃ ।
મૃગ-લક્ષ્-મા-તમઃ-શાન્-ત્યૈ,
શાન્-તિ-નાથઃ જિનો-ડસ્તુ વઃ ॥૧૮॥

અમૃત સમાન વાણી રૂપ ચંદ્રિકા વડે
નિર્મલ કર્યો છે દિશાઓનો મુખભાગ જેણે,
હરણના ચિહ્નવાળા, અજ્ઞાનની શાંતિને માટે
શ્રી શાંતિનાથ જિનેશ્વર થાઓ તમને. ૧૮.

અર્થ : અમૃત સમાન વાણી રૂપ ચંદ્રિકા વડે નિર્મલ કર્યો છે દિશાઓનો મુખભાગ જેણે, હરણના ચિહ્નવાળા શ્રી શાંતિનાથ જિનેશ્વર તમારા અજ્ઞાનની શાંતિ માટે થાઓ. ૧૮.

શ્રી-કુંથુ-નાથો ભગવાન્,
સનાથો-ડતિશય-ઋદ્ધિભિઃ ।
સુરાસુર-નૃનાથાના-
મેક-નાથોડસ્તુ વઃ શ્રિયે ॥ ૧૯ ॥

શ્રી-કુન્-થુ-નાથો ભગ-વાન્,
સના-થો-ડતિશ-યર્દ્-ધિ-ભિઃ ।
સુરા-સુર-નૃ-નાથા-ના-
મેક-નાથો ડસ્તુ વઃ-શ્રિયે ॥૧૯॥

શ્રી કુંથુનાથ ભગવાન
યુક્ત અતિશય ઋદ્ધિ વડે,
દેવ-અસુર-મનુષ્યોના સ્વામીના (ઇન્દ્ર, ચક્રવર્તી વગેરેના)
અદ્વિતીયનાથ થાઓ તમારી લક્ષ્મી માટે. ૧૯.

અર્થ : અતિશય ઋદ્ધિ વડે યુક્ત, દેવ-અસુર-મનુષ્યોના સ્વામીના અદ્વિતીય નાથ એવા શ્રી કુંથુનાથ ભગવાન તમારી (કલ્યાણ રૂપી) લક્ષ્મી માટે થાઓ. ૧૯.

અરનાથસ્તુ ભગવાન્-
શ્યતુર્થા-ર નભોરવિઃ ।
ચતુર્થ-પુરુષાર્થ-શ્રી-
વિલાસં વિતનોતુ વઃ ॥ ૨૦ ॥

અર-નાથ-સ્તુ ભગ-વાન્-
શ્ય તુર્-થાર-નભો-રવિઃ ।
ચતુર્-થ-પુરુ-ષાર્-થ-શ્રી-
વિલા-સમ્-વિત-નોતુ-વઃ ॥૨૦॥

અરનાથ વળી ભગવાન
ચોથા આરા રૂપ આકાશમાં સૂર્ય સમાન,
ચોથા પુરુષાર્થ (મોક્ષ) રૂપ લક્ષ્મીના
વિલાસને વિસ્તારો તમારા. ૨૦.

અર્થ : ચોથા આરા રૂપી આકાશમાં સૂર્ય સમાન શ્રી અરનાથ ભગવાન વળી તમારા ચોથા પુરુષાર્થ (મોક્ષ) રૂપ લક્ષ્મીના વિલાસને વિસ્તારો. ૨૦.

સુરાસુર-નરા-ધીશ-
મયૂર-નવ-વારિદમ્ ।
કર્મદ્રુમ્ભૂલને હસ્તિ-
મલ્લં મલ્લિ-મભિષ્ટુમઃ ॥ ૨૧ ॥

સુરા-સુર-નરા-ધીશ-
મયૂ-ર-નવ-વારિ-દમ્ ।
કર્-મ-દ્રુન્-મૂલ-ને હસ્-તિ-
મલ્-લમ્ મલ્-લિ મભિષ્-ટુમઃ ॥૨૧॥

દેવ-અસુર-મનુષ્યોના સ્વામી (ઇન્દ્ર, ચક્રવર્તી વગેરે) રૂપ
મોરને ઉલ્લસિત કરવા માટે નવીન મેઘ સમાન,
કર્મ રૂપ વૃક્ષને ઉખેડી નાખવામાં ઐરાવત હાથી રૂપ
શ્રી મલ્લિનાથની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. ૨૧.

અર્થ : દેવ-અસુર-મનુષ્યોના સ્વામી રૂપ મોરને ઉલ્લસિત કરવા માટે નવીન મેઘ સમાન અને કર્મ રૂપ વૃક્ષને ઉખેડી નાખવામાં ઐરાવત હાથી સમાન શ્રી મલ્લિનાથની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. ૨૧.

જગન્મહા-મોહ-નિદ્રા-
પ્રત્યૂષ-સમયો-પમમ્ ।
મુનિસુવ્રત-નાથસ્ય,
દેશના-વચનં સ્તુમઃ ॥ ૨૨ ॥

જગન્-મહા-મોહ-નિદ્-રા-
પ્રત્-યૂ-ષ-સમ-યો-પમમ્ ।
મુનિ-સુ-વ્રત-નાથ-સ્ય,
દેશ-ના-વચ-નમ્ સ્તુ-મઃ ॥૨૨॥

જગતના લોકોની ગાઢ મોહનીય કર્મ રૂપ નિદ્રાને
દૂર કરવા માટે પ્રભાત સમયની ઉપમાવાળા,
મુનિસુવ્રતસ્વામીના
દેશનાના વચનની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. ૨૨.

અર્થ : જગતના લોકોની ગાઢ મોહનીય કર્મ રૂપ નિદ્રા દૂર કરવા માટે પ્રભાત સમયની ઉપમાવાળા શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીની દેશનાના વચનની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. ૨૨.

લુઠંતો નમતાં મૂર્ધ્નિ,
નિર્મલી-કાર-કારણમ્ ।
વારિપ્લવા ઈવ નમેઃ,
પાન્તુ પાદ-નખાંશવઃ ॥ ૨૩ ॥

લુ-ઠન્-તો-નમ-તામ્ મૂર્-ધ્નિ,
નિર્-મલી-કાર-કાર-ણમ્ ।
વારિપ્-લવા ઈવ નમેઃ,
પાન્-તુ-પાદ-નખાંમ્ (નખાન્) શવઃ ॥૨૩॥

પડતા નમસ્કાર કરનારના મસ્તક ઉપર
નિર્મળ કરવાના કારણ રૂપ,
જળના પ્રવાહની માફક શ્રી નમિનાથના
રક્ષણ કરો ચરણના નખના કિરણો. ૨૩.

અર્થ : નમસ્કાર કરનારના મસ્તક ઉપર પાણીના પ્રવાહની માફક પડતા અને નિર્મળ કરવાના કારણ રૂપ એવા શ્રી નમિનાથ ભગવાનના ચરણના નખના કિરણો રક્ષા કરો. ૨૩.

યદુવંશ-સમુદ્રેન્દુઃ,
કર્મ-કક્ષ-હુતાશનઃ ।
અરિષ્ટ-નેમિ-ભગવાન્,
ભૂયાદ્ વોડરિષ્ટ-નાશનઃ ॥ ૨૪ ॥

યદુ-વંશ (વન્-શ)-સમુ-ન્-દ્રેન્-દુઃ,
કર્-મ-કક્-ષ-હુતા-શનઃ ।
અરિષ્-ટ-નેમિર્-ભગ-વાન્,
ભૂ-યાદ્-વો-ડરિષ્-ટ-નાશ-નઃ ॥૨૪॥

યદુવંશ રૂપ સમુદ્રમાં ચંદ્ર સમાન,
કર્મ રૂપ વન માટે અગ્નિ સમાન,
શ્રી અરિષ્ટનેમિ ભગવાન
થાઓ તમારા ઉપદ્રવને નાશ કરનારા. ૨૪.

અર્થ : યદુવંશ રૂપ સમુદ્રમાં ચંદ્ર સમાન, કર્મ રૂપ વનને બાળવા માટે અગ્નિ સમાન, એવા શ્રી અરિષ્ટનેમિ ભગવાન તમારા ઉપદ્રવને નાશ કરનારા થાઓ. ૨૪.

કમઠે ધરણેન્દ્ર ચ,
સ્વોચિતં કર્મ કુર્વતિ ।
પ્રભુસ્તુલ્ય મનોવૃત્તિઃ,
પાર્શ્વનાથઃ શ્રિયેડસ્તુ વઃ ॥ ૨૫ ॥

કમ-ઠે-ધર-ણેન્-દ્રે-ચ,
સ્વો-ચિતમ્ કર-મ-કુર્-વતિ ।
પ્રભુસ્-તુલ્-ય-મનો-વૃત્-તિઃ,
પાર્-શ્વ-નાથઃ શ્રિયે-ડસ્તુ-વઃ ॥૨૫॥

કમઠ તાપસ ઉપર ધરણેન્દ્ર ઉપર
અને પોતાને ઉચિત કર્મ કરતે છતાં
ભગવાન સરખી મનોવૃત્તિવાળા
શ્રી પાર્શ્વનાથ લક્ષ્મી માટે થાઓ તમારી. ૨૫.

અર્થ : પોતાને ઉચિત એવા કર્મ કરનાર કમઠ ઉપર અને ધરણેન્દ્ર ઉપર સરખી મનોવૃત્તિ રાખનાર શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન તમારી જ્ઞાનલક્ષ્મી માટે થાઓ. ૨૫.

શ્રીમતે વીર-નાથાય,
સના-થાયાદ્-ભુત-શ્રિયા ।
મહાનંદ-સરોરાજ-
મરા-લાયાર્હતે નમઃ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ : ચોત્રીશ અતિશય રૂપ અદ્ભુત લક્ષ્મીથી યુક્ત, મહા આનંદ રૂપ સરોવરને વિષે રાજહંસ સમાન, શ્રીમાન્ મહાવીર સ્વામી અરિહંતને નમસ્કાર થાયો. ૨૬.

કૃતા-પરાધેડપિ જને,
કૃપા-મંથર-તારયોઃ ।
ઈષદ્-બાષ્પાર્દ્રયો-ભદ્રં,
શ્રી-વીરજિન-નેત્રયોઃ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ : અપરાધ કરનાર માણસ ઉપર પણ દયા વડે નમેલી છે બે કીકીઓ જેની અને થોડા અશ્રુથી ભીંજાયેલાં એવા શ્રી વીરજિનેશ્વરના બે નેત્રો તમારું કલ્યાણ કરનારા થાયો. ૨૭.

જયતિ વિજિ-તાન્ય-તેજાઃ,
સુરા-સુરાધીશ-સેવિતઃ શ્રીમાન્ ।

વિમલસ્ત્રાસ-વિરહિત-
સ્ત્રિ-ભુવન-ચૂડામણિ-
ભગવાન્ ॥ ૨૮ ॥

અર્થ : વિશેષ પ્રકારે અન્યના તેજને જીતનારા, દેવ-દાનવના સ્વામી વડે સેવાયેલા, કેવળજ્ઞાન રૂપ લક્ષ્મીવાળા, નિર્મળ, વિશેષ પ્રકારે ભયથી રહિત, ત્રણ ભુવનમાં મુકુટ સમાન (શ્રી વીરસ્વામી) ભગવાંત જય પામે છે. ૨૮.

જય-તિ-વિજિ-તાન્-ય-તેજાઃ,
સુરા-સુરા-ધીશ સેવિ-તઃ શ્રી-માન્ ।

વિમ-લસ્-ત્રાસ-વિર-હિત-
સ્ત્રિ-ભુવ-ન-ચૂડા-મણિર્-
ભગ-વાન્ ॥ ૨૮ ॥

કરેલો છે અપરાધ જેણે એવા પણ માણસ
ઉપર દયા વડે નમેલી છે આંખની બે કીકીઓ જેની,
થોડા અશ્રુથી ભીંજાયેલાં કલ્યાણ થાયો
શ્રી વીરજિનેશ્વરનાં બે નેત્રોનું. ૨૭.

જય પામે છે વિશેષ પ્રકારે જીત્યા છે અન્યના તેજને જેણે
દેવ-દાનવના સ્વામી વડે સેવાયેલા,
કેવળજ્ઞાન રૂપ લક્ષ્મીવાળી
નિર્મળ, વિશેષ પ્રકારે ભયથી રહિત,
ત્રણ ભુવનમાં મુકુટ સમાન
ભગવાન. ૨૮.

છંદ : શાર્દૂલ-વિકીડિત; ★ રાગ-સ્નાતસ્યા પ્રતિમસ્ય.... (ગાથા-૧)

વીરઃ સર્વ-સુરા-સુરેન્દ્ર-મહિતો-
વીરં બુધાઃ સંશ્રિતાઃ,
વીરે-ણાભિ-હતઃ સ્વ-કર્મ-નિયયો-

વીરાય નિત્યં નમઃ ।
વીરાતીર્થ-મિદં
પ્રવૃત્ત-મતુલં-
વીરસ્ય ઘોરં તપો,
વીરે શ્રી-ધૃતિ-કીર્તિ-
કાંતિ-નિયયઃ-
શ્રી વીર ! ભદ્રં દિશ ॥ ૨૯ ॥

અર્થ : શ્રી વીરસ્વામી દેવ-દાનવોના ઇન્દ્રો વડે પૂજાયેલા છે, પંડિતો શ્રી વીરસ્વામીને આશ્રય કરીને રહેલા છે, પોતાના કર્મનો સમૂહ શ્રી વીર વડે હણાયો છે, શ્રી વીરને હંમેશાં નમસ્કાર થાયો. શ્રી વીર પરમાત્માથી ઘોર તપ તપાયો છે, શ્રી વીરસ્વામીમાં લક્ષ્મી, ધૈર્ય, કીર્તિ અને કાંતિનો સમૂહ છે. હે શ્રી વીર ! અમને કલ્યાણ આપો. ૨૯.

વીરઃ-સર્-વ-સુરા
-સુરેન્-દ્ર-મહિ-તો-
વીરમ્ બુધાઃ સં (સમ્)-શ્રિતાઃ,
વિરે-ણા-ભિ-હતઃ-
સ્વ-કર્-મ-નિય-યો-
વીરા-ય નિત્-યમ્ નમઃ ।
વીરાત્-તીર્-થ-મિદમ્
પ્રવૃત્-ત-મતુ-લમ્-
વી-રસ્ય-ઘોરમ્ તપો,
વીરે શ્રી-ધૃતિ-કીર્-તિ-
કાન્-તિ-નિય-યઃ-
શ્રી-વીર ભદ્રમ્ દિશ ॥ ૨૯ ॥

શ્રી વીરસ્વામી સર્વ દેવ અને
દાનવોના ઇન્દ્રો વડે પૂજાયેલા
શ્રી વીરસ્વામીને પંડિતો આશ્રય કરીને રહેલા છે,
શ્રી વીર વડે હણાયો છે પોતાના કર્મનો સમૂહ,

શ્રી વીરને હંમેશાં નમસ્કાર થાયો,
શ્રી વીરપરમાત્માથી તીર્થ આ પ્રવર્ત્યું છે,

તુલના ન થઈ શકે તેવું શ્રી વીર પરમાત્માનું ઘોર તપ છે
શ્રી વીર પરમાત્મામાં લક્ષ્મી, ધૈર્ય, કીર્તિ અને
કાંતિનો સમૂહ છે,
હે શ્રી વીર ! કલ્યાણને આપો. ૨૯.

છંદ : માલિની; રાગ : સક્લ-કુશલ-વલ્લી....(ચૈત્યવંદન)

અવનિતલ-ગતાનાં-
કૃત્રિમા-કૃત્રિમાનાં,
વર-ભવન-ગતાનાં-
દિવ્ય-વૈમાનિકાનામ્ ।
ઇહ-મનુજ-કૃતાનાં-

અવ-નિ-તલ-ગતા-નામ્-
કૃત્રિ-મા-કૃત્રિ-માણામ્,
વર-ભવ-ન-ગતા-નામ્
દિવ્-ય-વૈમા-નિકા-નામ્ ।
ઇહ મનુ-જ-કૃતા-નામ્-

પૃથ્વીતલ ઉપર રહેલા,
અશાશ્વત અને શાશ્વત,
શ્રેષ્ઠ ભવનમાં (ભવનપતિ આદિમાં) રહેલાં
દેવલોક સંબંધ વૈમાનિકમાં રહેલા,
અહીં લોકમાં મનુષ્યોએ કરેલા,

દેવ-રાજાડચિતાનાં,
જિનવર-ભવનાનાં-
ભાવતોડહં નમામિ ॥ ૩૦ ॥

દેવ-રાજાડર્-ચિતા-નામ્,
જિન-વર-ભવ-ના-નામ્-
ભાવ-તો-ડહમ્ નમા-મિ ॥૩૦॥

દેવતાઓના રાજાઓએ પૂજેલ
જિનેશ્વરનાં શ્રેષ્ઠ
ચૈત્યોને ભાવથી હું નમું છું. ૩૦.

અર્થ : પૃથ્વીતલ ઉપર રહેલા, આશાશ્ચત અને શાશ્વત રૂપે, શ્રેષ્ઠ ભવનપતિના આવાસોમાં રહેલા, દિવ્ય વિમાનોમાં રહેલા, આ લોકમાં મનુષ્યો કરેલા, દેવતાઓના રાજાઓએ પૂજેલ એવા જિનેશ્વરના ચૈત્યોને હું ભાવથી નમું છું. ૩૦.

છંદ : અનુષ્ટુપ; ★ રાગ-દર્શન દેવ દેવસ્ય.... (જિન-સ્તુતિ)

સર્વેષાં વેદ-સામાધ-
માદિમં પરમેષ્ઠિનામ્ ।
દેવાધિદેવં સર્વજ્ઞં,
શ્રી વીરં પ્રણિદધ્મહે ॥ ૩૧ ॥

સર્-વે-ધામ્ વેદ-સામાદ્-ય
માદિ-મમ્-પર-મેષ્-ઠિ-નામ્ ।
દેવા-ધિ-દેવમ્ સર્-વ-જ્ઞમ્,
શ્રી-વીરમ્ પ્રણિ-દધ્-મહે ॥૩૧॥

સર્વ જ્ઞાતાઓમાં પ્રથમ,
પ્રથમપરમેષ્ઠિઓમાં,
દેવોના દેવ, સર્વજ્ઞ,
શ્રી વીરસ્વામીનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ. ૩૧.

અર્થ : સર્વ જ્ઞાતાઓમાં પ્રથમ, પરમેષ્ઠિઓમાં પ્રથમ, દેવોના દેવ એવા શ્રી મહાવીર સ્વામીનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ. ૩૧.

છંદ : શાર્દૂલ-વિકીત; ★ રાગ-સ્નાતસ્ય પ્રતિમસ્ય.... (ગાથા-૧-૨)

દેવોડનેક-ભવા-જિતો-જિતમહા-
પાપ-પ્રદીપા-નલો,
દેવ: સિદ્ધિ-વધૂ-વિશાલ-હૃદયા-
લંકાર-હારોપમ: ।
દેવોડષ્ટા-દશ-દોષ-સિન્ધુર-ઘટા-
નિર્ભેદ-પંચાનનો,
ભવ્યાનાં વિદધાતુ
વાંછિત ફલં-
શ્રી-વીતરાગો જિન: ॥ ૩૨ ॥

દેવો-નેક-ભ-વાર્-જિતોર્-જિત-મહા-
પાપ-પ્રદી-પા-નલો,
દેવ:-સિદ્-ધિ-વધૂ-વિશા-લ-હૃદ-યા-
લક-કાર-હારો-પમ: ।
દેવોષ્-ટા-દશ-દોષ-સિન્-ધુર-ઘટા-
નિર્-ભેદ-પમ્-(પન્)-યા-નનો,
ભવ્-યા-નામ્-વિદ-ધાતુ-
વામ્-(વાન્)છિત-ફલમ્-
શ્રી-વીત-રાગો-જિન: ॥૩૨॥

દેવ અનેક ભવોમાં ઉપાર્જન કરેલા ઘણા મોટા
પાપોને સળગાવવા માટે અગ્નિ સમાન,
જે દેવ સિદ્ધિ રૂપ વધુના વિશાલ હૃદયને
અલંકૃત કરવા માટે હાર સમાન છે,
જે દેવ અટાર દોષ રૂપ હાથીના
સમૂહને ભેદવામાં સિંહ સમાન છે,
ભવ્ય જીવોને આપો
વાંછિતફળને
શ્રી વીતરાગ જિનેશ્વર. ૩૨.

અર્થ : જે દેવ અનેક ભવમાં ભેગા કરેલા ઘણા મોટા પાપોને બાળી નાખવા માટે અગ્નિ સમાન છે, જે દેવ સિદ્ધિ રૂપ વધુના વિશાલ હૃદયને અલંકૃત કરવા માટે હાર સમાન છે, જે દેવ અટાર દોષ રૂપ હાથીના સમૂહને ભેદવામાં સિંહ સમાન છે, તેવા શ્રી વીતરાગ જિનેશ્વર ભવ્યજીવોના વાંછિત ફલને આપો. ૩૨.

છંદ : શાર્દૂલ-વિકીડિત; ★ રાગ : સ્નાતસ્યા પ્રતિમસ્ય.... (ગાથા-૧-૨)

પ્ર્યાતોડષ્ટા-પદ-પર્વતો-
ગજપદ: સંમેત-શૈલાભિધ:,
શ્રીમાન્ ચૈવતક: પ્રસિદ્ધ-મહિમા-
શત્રુંજયો મંડપ: ।
વૈભાર: કનકાયલો-ડર્બુદ-ગિરિ:
શ્રી-ચિત્ર-કૂટાદય,
સ્તત્ર શ્રી-ઋષભાદયો જિનવરા:
કુર્વન્તુ વો મંગલમ્ ॥ ૩૩ ॥

પ્ર્યા-તો-ષ્ટા-પદ-પર્-વતો-
ગજ-પદ:-સમ્-મેત-શૈલા ભિધ:,
શ્રી-માન્ ચૈવ-ત-ક: પ્રસિદ્-ધ-મહિ-મા-
શત્-રમ્ (રન્)-જયો-મણ્-ડપ: ।
વૈભા-ર: કન-કા-યલોર્-બુદ-ગિરિ:
શ્રી-ચિત્ર-કૂટા-દય,
સ્ત-ત્ર શ્રી-ઋષ-ભા-દયો જિન-વરા:-
કુર્-વન્-તુ વો-મડ્-ગ-લમ્ ॥૩૩॥

પ્રસિદ્ધ અષ્ટાપદ પર્વત, ગજપદ પર્વત,
સંમેતશિખર નામે પર્વત,
શ્રીમાન્ ગિરનાર પર્વત, પ્રગટ મહિમાવાળો,
શત્રુંજય પર્વત માંડવગઢ,
વૈભારગિરિ, સુવર્ણગિરિ, આબુ પર્વત,
શ્રી ચિત્રકૂટ (ચિતોડ) વગેરે,
ત્યાં શ્રી ઋષભદેવ વગેરે જિનેશ્વરો
તમારું મંગલ કરો. ૩૩.

અર્થ : પ્રસિદ્ધ અષ્ટાપદ પર્વત, ગજપદ પર્વત, સંમેતશિખર નામે પર્વત, શ્રીમાન ગિરનાર પર્વત, પ્રસિદ્ધ માહાત્મ્યવાળો શત્રુંજય પર્વત, માંડવગઢ, વૈભારગિરિ, સુવર્ણગિરિ, આબુ પર્વત, શ્રી ચિતોડ વગેરે ત્યાં શ્રી ઋષભાદિ જિનેશ્વરો છે, તે તમારું મંગલ કરો. ૩૩

ઉપયોગના અભાવે થતા અશુદ્ધ ઉચ્ચાર સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારનો કોષ્ટક

અશુદ્ધ

સકલાર્ત્
આદિમં પૃથવીનાથ
ધ્યુસત્કિરીટ
શાણાગ્રોતેજિતાંધિ
મૂર્તિ મૂર્તિસિતધ્યાન

શુદ્ધ

સકલાર્હત્
આદિમં પૃથિવીનાથ
ધ્યુસત્કિરીટ
શાણાગ્રોતેજિતાંધિ
મૂર્તિમૂર્તિસિતધ્યાન

અશુદ્ધ

નિર્મલીકારકારિણમ્
કમઠે ધરણેન્દ્રેય
બાષ્પાદ્રયોભદ્રં
કૃત્રિમાકૃત્રિમાનાં
વિશાલહૃદયા

શુદ્ધ

નિર્મલીકારકારણમ્
કમઠે ધરણેન્દ્રેય
બાષ્પાદ્રયોભદ્રં
કૃત્રિમાકૃત્રિમાનાં
વિશાલહૃદયા

પુરુષો માટે
પ્રતિક્રમણ વખતે
બોલતી વેળાની મુદ્રા.

અપવાદિક મુદ્રા.

પપ 'શ્રી સંતિકરં સ્તવન' સૂત્ર

આદાન નામ : શ્રી સંતિકરં સ્તોત્ર
ગોણ નામ : શ્રી શાંતિનાથ સ્તવન
ગાથા : ૧૩
પદ : ૫૨
સંપદા : ૫૨

વિષય :

શાસન રક્ષક દેવ-દેવીઓના
સ્મરણ સાથે શ્રી શાંતિનાથની
ભાવવાહી સ્તવના.

છંદ :- ગાહા - ★ રાગ : જિણજમ્મસમયે મેરુ સિહરે... (સ્નાત્ર પૂજા)
(રચનાની ભાષા-અર્ધમાગધી-(પ્રાકૃત)

<p>મુળસૂત્ર સંતિકરં સંતિજિણં, જગ-સરણં જય-સિરીઈ-દાયારં ।</p> <p>સમરામિભત્ત-પાલગ- નિવ્વાણી-ગરુડ-કય-સેવં ॥૧॥</p> <p>અર્થ : જેઓ (ઉપદ્રવોને નાશ કરીને) શાંતિ કરનારા છે, જગતના જીવોને શરણરૂપ (આધાર રૂપ) છે, જય અને લક્ષ્મીને આપનારા છે તથા ભક્તોનું પાલન કરવા સમર્થ એવી નિર્વાણીદેવી તથા ગરુડ યક્ષ વડે સેવાયેલા છે એવા શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનનું હું સ્મરણ કરું છું. ૧.</p>	<p>ઉચ્ચારણમાં સહાયક સન્-તિ કરમ્ સન્-તિ-જિણમ્ જગ-સરણમ્-જય-સિરીઈ-દાયા-રમ્ ।</p> <p>સમરા-મિભત્-ત-પાલગ- નિવ્-વાણી-ગરુડ-કય-સેવમ્ ॥૧॥</p>	<p>પદક્રમાનુસારી અર્થ શાંતિ કરનારા, શાંતિનાથ ભગવાનને, જગતના જીવોને શરણરૂપ જય અને શ્રી ને (લક્ષ્મીને) આપનારને, સ્મરણ કરું છું ભક્તોનું પાલન કરનારા નિર્વાણી દેવી તથા ગરુડ યક્ષ વડે ૧.</p>
---	---	--

<p>ૐ સ નમો વિષ્ણો-સહિ- પતાણં સંતિ સામિ-પાયાણં । ૐ સ્વાહા-મંતેણં, સવ્વા-સિવ-દુરિઅ-હરણાણં ॥૨॥ ૐ સંતિ નમુક્કારો, ખેલોસહિ-માઈ-લક્ષ્મિ-પતાણં । સૌં હ્રીં નમો સવ્વોસહિ- પતાણં ચ દેઈ સિરિં ॥૩॥</p> <p>અર્થ : વિષ્ણુઔષધિ (જે લલિતના પ્રભાવે, વિષ્ટા રોગને શમાવનારી થાય છે) શ્લેષ્મીઔષધિ (કફ આદિ ઔષધિરૂપ હોય) સર્વોષધિ(જેના શરીરના સર્વ પદાર્થો ઔષધિરૂપ હોય) આદિ લલિતોને પામેલા તથા સર્વ ઉપદ્રવને દૂર કરનારા, એવા શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનને 'ૐ નમઃ', 'ૐ સ્વાહા' તથા 'સૌં હ્રીં નમઃ' આવા મંત્રાક્ષરોપૂર્વક નમસ્કાર હો. શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનને કરાયેલો નમસ્કાર લક્ષ્મીને આપે છે. ૨-૩.</p>	<p>ૐ સ-નમો વિપ્-પો-સહિ- પત્-તાણં સન્-તિ-સામિ-પાયા-ણમ્ । ૐ સ્વાહા-મન્-તેણમ્, સવ્-વા-સિવ-દુરિઅ-હરણા-ણમ્ ॥૨॥ ૐ સન્-તિ નમુ-ક્-કારો, ખેલો-સહિ-માઈ-લદ્-ધિ-પત્-તાણમ્ । સૌમ્-હ્રીમ્ નમો સવ્-વો-સહિ, પત્-તાણમ્ ચ દેઈ સિરિમ્ ॥૩॥</p>	<p>ૐ નમઃ સંયુક્ત, વિષ્ણુઔષધિ નામની લલિત પ્રાપ્ત કરનારને, શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનને પૂજ્ય, ૐ સ્વાહાવાળા મંત્રો વડે (મંત્રાધિષ્ઠ થયેલ) સર્વ ઉપદ્રવ અને પાપ હરણ કરવા સમર્થ. ૨. ૐ મંત્ર વડે શ્રી શાંતિનાથને (કરાયેલો) નમસ્કાર શ્લેષ્મીઔષધાદિક લલિત પામેલાને, સૌં હ્રીં નમઃ એ મંત્ર સર્વોષધિ નામક લલિત પ્રાપ્ત કરનારને અને આપે છે શ્રી ને. ૩.</p>
--	--	--

વાણી-તિહુઅણ-સામિણિ,
સિરિદેવી-જક્ખરાય-ગણિ-પિડગા ।
ગહ-દિસિ-પાલ-સુરિંદા,
સયા-વિ રક્ખંતુ જિણભતે ॥૪॥

વાણી-તિહુઅણ-સામિણિ,
સિરિદેવી-જક્ખ-પ-રાય ગણિ-પિડગા ।
ગહ-દિસિ-પાલ-સુરિન્-દા,
સયા વિ રક્ખ-ખન્-તુ જિણ-ભત્-તે ॥૪॥

સરસ્વતી, ત્રણ ભુવનની સ્વામિની,
શ્રી દેવી, ચક્ષરાજ ગણિપિટક,
ગ્રહો, દિક્પાલો, દેવેન્દ્રો,
નિરંતર-સદા માટે પણ રક્ષણ
કરો જિન-ભક્તોનું. ૪.

અર્થ : સરસ્વતી, ત્રણ ભુવનની સ્વામિની (ત્રિભુવન સ્વામિની), શ્રી દેવી, ચક્ષરાજ ગણિપિટક, ગ્રહો, દિક્પાલો, દેવેન્દ્રો નિરંતર-નિત્ય (સદા કાળ માટે) જિનેશ્વર ભગવંતોના ભક્તોનું રક્ષણ કરો. ૪.

રક્ખંતુ મમ રોહિણી-
પન્નતી વજ્રજિંખલા ય સયા ।
વજ્રજં-કુસિ ચક્કેસરિ-
નરદતા-કાલિ-મહાકાલી ॥૫॥

રક્ખ-ખન્-તુ મમ રોહિણી-
પન્-નતી વજ્ર-જ-સિડ્-ખલા ય સયા ।
વજ્ર-જડ્-કુસિ ચક્કે-કે સરિ-
નર-દત્-તા કાલિ-મહા-કાલી ॥૫॥

રક્ષણ કરો મારું રોહિણી,
પ્રજ્ઞાપ્તિ, વજ્રજંખલા અને સદા માટે,
વજ્રંકુશી, ચક્રેશ્વરી,
નરદતા, કાલી, મહાકાલી. ૫.

અર્થ : રોહિણી, પ્રજ્ઞાપ્તિ, વજ્રજંખલા, વજ્રંકુશી, ચક્રેશ્વરી, નરદતા, કાલી અને મહાકાલી મારું સદા માટે રક્ષણ કરો. ૫.

ગોરી તહ ગંધારી,
મહાજાલા માણવી અ વર્ધરુદ્ધા ।
અચ્છુતા માણસિઆ,
મહામાણસિઆ ઉ દેવીઓ ॥૬॥

ગોરી તહ ગન્-ધા-રી,
મહાજાલા માણવી અ વર્ધ-રુદ્-ટા ।
અચ્-છુત્-તા માણ સિઆ,
મહા-માણ-સિઆ-ઉ-દેવીઓ ॥૬॥

ગૌરી તથા ગાંધારી
મહાજવાલા, માનવી અને વૈરોટ્યા
અચ્છુપ્તા, માનસી,
મહામાનસી વળી વિદ્યાદેવીઓ. ૬.

અર્થ : વળી ગૌરી, ગાંધારી, મહાજવાલા, માનવી, વૈરોટ્યા તેવી જ રીતે અચ્છુપ્તા, માનસી, મહામાનસી એ સોળ વિદ્યાદેવીઓ. ૬.

જક્ખા ગોમુહ-મહજક્ખ-
તિમુહ-જક્ખેસ-તુંબરુ કુસુમો ।
માયંગ-વિજય-અજિઆ,
બંભો મણુઓ સુરકુમારો ॥૭॥

જક્ખ-ખા ગો-મુહ મહ-જક્ખ-
તિ-મુહ-જક્ખેસ તુમ્-બરુ કુસુમો ।
માયડ્-ગ વિજય અજિઆ,
ખમ્-ભો મણુ-ઓ સુર-કુમારો ॥૭॥

ચક્ષો, ગોમુખ, મહાચક્ષ,
ત્રિમુખ, ચક્ષેશ અને તુંબરું, કુસુમ,
માતંગ, વિજય અને અજિત,
બ્રહ્મચક્ષ, મનુજ, સુરકુમારો. ૭.

અર્થ : તેમજ એવા ચક્ષ જેમકે ગોમુખ, મહાચક્ષ, ત્રિમુખ, ચક્ષેશ, તુંબરું, કુસુમ, માતંગ, વિજય, અજિત, બ્રહ્મચક્ષ, મનુજ અને સુરકુમાર. ૭.

છમ્મુહ પયાલ કિન્નર,
ગરુલો ગંધવ્વ તહ ચ જક્ખિંદો ।
કૂબેર વરુણો ભિઉડી,
ગોમેહો પાસ માયંગા ॥૮॥

છમ્-મુહ પ-યાલ કિન્-નર,
ગરુ-લો ગન્-ધવ્-વ તહ-ચ-જક્ખ-ખિન્-દો ।
કૂ-બેર વરુ-ણો ભિ-ઉડી,
ગો-મેહો પાસ-માયડ્-ગા ॥૮॥

ષણ્મુખ, પાતાલ, કિન્નર,
ગરુડ, ગંધર્વ તેજ રીતે ચક્ષેન્દ્ર,
કુબેર, વરુણ, ભૃકુટિ,
ગોમેધ, પાર્શ્વ અને માતંગ, ૮.

અર્થ : ષણ્મુખ (છ મુખવાળો) પાતાલ, કિન્નર, ગરુડ, ગંધર્વ તેજ રીતે ચક્ષેન્દ્ર વળી કુબેર, વરુણ, ભૃકુટિ, ગોમેધ, પાર્શ્વ અને માતંગ આ પ્રકારે ચોવીશ ચક્ષો. ૮.

દેવીઓ ચક્કેસરિ-અજિઆ-
દુરિઆરિ-કાલિ-મહાકાલિ ।
અચ્ચુઅ-સંતા-જાલા,
સુતારયા-સોય-સિરિવચ્છા ॥૯॥

દેવી-ઓ ચક્કે-કેસરિ અજિ-આ-
દુરિ-આરિ કાલિ મહા-કાલી ।
અચ્-ચુઅ સન્-તા જાલા,
સુતા-રયા-સોય-સિરિ-વચ્-છા ॥૯॥

દેવીઓ ચક્રેશ્વરી, અજિઆ
દુરિતારિ, કાલી, મહાકાલી,
અચ્ચુતા, શાંતા, જવાલા,
સુતારકા, અશોકા, શ્રીવત્સા. ૯.

અર્થ : ચક્રેશ્વરી, વિજયા, દુરિતારી, કાલી, મહાકાલી, અચ્ચુતા, શાંતા, જવાલા, સુતારકા, અશોકા, શ્રીવત્સા દેવીઓ. ૯.

ચંડા વિજયં-કુસિ,
પન્નઈતિ નિવ્વાણી-
અચ્યુતા ધરણી ।
વઈરુદ્ધ છુત ગંધારિ,
અંબ પઠિમાવઈ સિદ્ધા ॥૧૦॥

ચણ્-ડા વિ-જયડ્-કુસિ,
પન્-ન-ઈત્-તિ-નિવ્-વાણી-
અચ્-ચુઆ ધર-ણી ।
વઈ-રુદ્-ટ છુત્-ત ગન્-ધારિ,
અમ્-બ પઠિ-મા-વઈ સિદ્-ધા ॥૧૦॥

ચંડા, વિજયા, અંકુશા,
પન્નગા, નિર્વાણી
અચ્યુતા (બલા) ધારિણી,
વૈરુટ્યા, અચ્છુપ્તા, ગાંધારી, અંબા,
પદ્માવતી, સિદ્ધાચિકા. ૧૦

અર્થ : ચંડા, વિજયા, અંકુશા, પ્રજ્ઞપ્તિ, નિર્વાણી, અચ્યુતા, ધારિણી, વૈરુટ્યા, અચ્છુપ્તા, ગાંધારી, અંબા, પદ્માવતી, સિદ્ધાચિકા (આ ૨૪ ચક્ષિણી છે) ૧૦.

ઈઅ તિત્થ-રક્ખણ-રયા,
અન્ને વિ સુરાસુરી ચ ચઈહાવિ ।
વંતર જોઈણિ પમુહા,
કુણંતુ રક્ખં સયા અમ્હં ॥૧૧॥

ઈઅ-તિત્-થ-રક્-ખણ-ર-યા,
અન્-ને-વિ સુરા-સુરી ચ ચઈ-હા-વિ ।
વન્-તર-જોઈ-ણિ-પમુ-હા,
કુ-ણન્-તુ રક્-ખમ્-સયા અમ્-હમ્ ॥૧૧॥

એ પ્રકારે તીર્થ (ચતુર્વિધ શ્રીરંધ્ર)ની રક્ષામાં તત્પર
અને બીજા પણ દેવ-દેવીઓ તથા પ્રકારના પણ,
વ્યંતર અને યોગિની વગેરે
કરો રક્ષણ હંમેશાં અમારું. ૧૧.

અર્થ : એ પ્રકારે ચતુર્વિધ શ્રી સંઘરૂપ તીર્થની રક્ષામાં તત્પર એવા પૂર્વોક્ત ચક્ષ અને ચક્ષિણી અને બીજા પણ ચારે ચ પ્રકારના દેવ-દેવીઓ તથા વ્યંતર અને યોગિની વગેરે અમારું હંમેશાં રક્ષણ કરો. ૧૧.

એવં સુદિહ્ધિ-સુરગણ-
સહિઓ સંઘસ્સ સંતિ-જિણચંદો ।
મજ્ઞવિ કરેઉ રક્ખં,
મુણિસુંદર-સૂરિ થુઅ-મહિમા ॥૧૨॥

એવમ્ સુ-દિદ્-ઠિ-સુર-ગણ-
સહિઓ સડ્-ઘસ-સ સન્-તિ-જિણ-ચન્-દો ।
મજ્-ઞ વિ કરે-ઉ રક્-ખમ્,
મુણિ-સુન્-દર-સૂરિ થુઅ-મહિમા ॥૧૨॥

એ પ્રકારે સમ્યગ્દષ્ટિ દેવોના સમૂહથી
સહિત સંઘની શ્રી શાંતિ જિનચંદ્ર,
મારું પણ કરો રક્ષણ મુનિઓમાં પ્રધાન
શ્રુતકેવલીઓએ સ્તવ્યો છે મહિમા જેનો ૧૨.

અર્થ : એ રીતે સમ્યગ્દષ્ટિ દેવોના સમૂહ સહિત એવા (અને) મુનિસુંદર સૂરિ દ્વારા સ્તવાયેલા મહિમાવાળા જેનો એવા શ્રી શાંતિજિનચંદ્ર સંઘનું અને મારું પણ રક્ષણ કરો. ૧૨.

ઈઅ સંતિનાહ સમ્મ-દિહ્ધિ-
રક્ખં સરઈ તિકાલં જો ।
સવ્વો-વદ્ધવ-રહિઓ,
સ લહઈ સુહ-સંપયં પરમં ॥૧૩॥

ઈઅ સન્-તિ-નાહ સમ્-મ-દિદ્-ઠિ-
રક્-ખમ્ સર-ઈ તિકા-લમ્ જો ।
સવ્-વો-વદ્-દવ-રહિઓ
સ લહ-ઈ સુહ-સમ્-પયમ્ પર-મમ્ ॥૧૩॥

આ પ્રમાણે શાંતિનાથની સમ્યગ્દષ્ટિ
મનુષ્ય રક્ષાને સ્મરણ કરે છે ત્રણે કાળે જે,
સર્વ ઉપદ્રવથી રહિત થયેલો
તે પામે છે સુખસંપદાને ઉત્કૃષ્ટ. ૧૩.

ઉપયોગના અભાવે થતાં
અશુદ્ધ ઉચ્ચાર સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારણનું કોષ્ટક

અશુદ્ધ
ખેલોસઘમાઇ
પતાણં ચ દેઈ સિરિ
ઇહ તિત્થરક્ખણરયા
સોં રોં
મહજ્વાલા માણવી અ
વ્યન્તર જોઈણિ પમુહા
ઇહ સંતિ-નાહ સમ્મદિહ્ધિ

શુદ્ધ
ખેલોસહિમાઇ
પતાણં ચ દેઈ સિરિં
ઇઅ તિત્થરક્ખણરયા
સોં રોં
મહજાલા માણવી અ
વંતર જોઈણિ પમુહા
ઇઅ સંતિ-નાહ સમ્મદિહ્ધિ

અર્થ : એ પ્રકારે જે સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્ય શાંતિનાથની રક્ષાને ત્રણે કાળે જે સ્મરણ કરે છે તે સર્વ ઉપદ્રવથી રહિત થઈને ઉત્કૃષ્ટ સુખસંપદાને પામે છે. ૧૩.

પદ 'શ્રી અજિત-શાંતિ સ્તવન'

પુરુષો માટે
પ્રતિક્રમણ વખતે
બોલતી વેળાની મુદ્રા. અપવાદિક મુદ્રા.

આદાન નામ : અજિત-શાંતિ સ્તવઃ
ગોણ નામ : અજિતનાથ-શાંતિનાથ
સ્તવના
ગાથા : ૪૦

વિષય :

શત્રુંજય પર શ્રી અજિતનાથ
અને શાંતિનાથ ભગવાનની
કરેલી વિવિધ છંદોમાં સ્તવના.

(રચનાની ભાષા : અર્ધ માગધી -પ્રાકૃત)

છંદ : દરેક ગાથામાં વિવિધ છંદોનો સમાવેશ, ★ રાગ-શાસ્ત્રીયરાગજા પાસે જાણી લેવું.

અજિતં જિત-સવ્-ભયં,
સંતિં ચ-
પસંત-સવ્-ગય-પાવં ।
જયગુરુ સંતિ-ગુણ-કરે,
દોવિ જિણવરે-
પણિવયામિ ॥ ૧ ॥ (ગાહા)

અજિ-અમ્ જિત-સવ્-વ-ભયમ્,
સન્-તિમ્ ચ-
પસન્-ત-સવ્-વ-ગય-પાવમ્ ।
જય-ગુરુ સન્-તિ ગુણ-કરે,
દો-વિ જિણ-વરે-
પણિ-વયા-મિ ॥ ૧ ॥ (ગાહા)

શ્રી અજિતનાથને, જીત્યા છે સર્વ ભય જેમણે,
શ્રી શાંતિનાથને અને
શાંત પામ્યા છે સર્વ રોગ અને પાપ જેમના,
જગતના ગુરુ, શાંતિ રૂપ ગુણને
કરનારા તે બંને પણ જિનેશ્વરોને
હું પ્રણામ કરું છું. ૧.

અર્થ : જીત્યા છે સર્વ ભય જેમણે એવા શ્રી અજિતનાથને અને શાંત પામ્યા છે સર્વ રોગ અને પાપ જેમના એવા શ્રી શાંતિનાથને
વળી જગતના ગુરુ અને શાંતિ રૂપ ગુણને કરનારા એવા બંને પણ જિનેશ્વરોને હું પ્રણામ કરું છું. ૧.

વવગય-મંગુલ-ભાવે,
તે હં વિહિલ-તવ-
નિમ્મલ-સહાવે ।
નિરુવમ-મહપ્-ભાવે,
થોસામિ-
સુદિટ્ સખભાવે ॥ ૨ ॥ (ગાહા)

વવ-ગય-મઙ્-ગુલ-ભાવે,
તે-હમ્ વિહિ-લ-તવ-
નિમ્-મલ સહા-વે ।
નિરુ-વમ-મહપ્-પ-ભા-વે,
થોસા-મિ-
સુ-દિટ્-ઠ-સખ્-ભાવે ॥ ૨ ॥ (ગાહા)

ચાલી ગયો છે ખોટો ભાવ જેમનો,
તે બેને હું, વિસ્તીર્ણ એવા તપથી નિર્મલ છે
સ્વભાવ જેમના
નિરુપમ અને મહાન પ્રભાવ છે જેમનો,
સ્તવના કરીશ, સારી રીતે જાણ્યા છે.
વિદ્યમાન ભાવો (જીવ-અજીવ વગેરે) જેમણે. ૨.

અર્થ : ચાલી ગયો છે ખોટો ભાવ જેમનો, વિસ્તીર્ણ તપથી નિર્મલ સ્વભાવવાળા નિરુપમ અને મહાન પ્રભાવવાળા, સારી રીતે
જાણ્યા છે વિદ્યમાન ભાવો જેમણે એવા તે બેની હું સ્તવના કરીશ. ૨.

સવ્વ-દુક્ખ-સંતીર્ણ,
સવ્વ-પાવ-સંતીર્ણ ।
સયા-અજિ-સંતીર્ણ,
નમો અજિ-
સંતીર્ણ ॥ ૩ ॥ (સિલોગો)

સવ્-વ-દુક્-ખ-પ-સન્-તીર્ણ,
સવ્-વ-પા-વ-પ-સન્-તીર્ણ ।
સયા અજિ-અ-સન્-તીર્ણ,
નમો અજિ-અ-
સન્-તીર્ણ ॥૩॥ (સિલોગો)

સર્વ દુઃખો વિશેષે શાંત થાય છે જેમના,
સર્વ પાપ વિશેષે શાંત થાય છે જેમને,
નિરંતર-હંમેશા પરાભવ નહિ પામેલા અને ઉપશાંત થયેલા,
નમસ્કાર થાઓ. શ્રી અજિતનાથને
અને શ્રી શાંતિનાથને. ૩.

અર્થ : સર્વ દુઃખો વિશેષે શાંત થાય છે જેમના, સર્વ પાપો વિશેષે શાંત થાય છે જેમના, પરાભવ નહિ પામેલા અને ઉપશાંત થયેલા એવા શ્રી અજિતનાથને અને શાંતિનાથને સદા નમસ્કાર થાઓ. ૩.

અજિ-અ-જિ ! સુહ-વ-વત્તાં,
તવ પુરિ-સુત્તમ ! નામકિત્તાં ।
તહ ય ધિર્ધ-મર્ધ-વત્તાં,
તવ ય જિણુ-તમ-
સંતિ ! કિત્તાં ॥ ૪ ॥ (માગહિઆ)

અજિ-અ-જિ ! સુહ-પ-વત્-તણમ્,
તવ પુરિ-સુત્-તમ ! નામ-કિત્-તણમ્ ।
તહ ય ધિર્ધ-મર્ધ-પ-વત્-તણમ્,
તવ ય જિણુ-તમ-
સન્-તિ કિત્-તણ ॥૪॥ (માગહિઆ)

હે અજિત જિનેશ્વર ! સુખ પ્રવર્તવનારું,
તમારું હે પુરુષોત્તમ ! નામનું કીર્તન,
તથા અને સ્થિરતાવાળી બુદ્ધિને પ્રવર્તવનારું,
તમારું પણ હે જિનોત્તમ !
શ્રી શાંતિનાથ ! કીર્તન. ૪.

અર્થ : હે અજિત જિનેશ્વર ! પુરુષોત્તમ ! તમારા નામનું કીર્તન સુખને પ્રવર્તવનારું અને સ્થિરતાવાળી બુદ્ધિ પ્રવર્તવનારું છે. હે જિનોત્તમ ! શ્રી શાંતિનાથ ! તમારું પણ કીર્તન એવું છે. ૪.

કિરિ-આ-વિહિ-સંચિ-અ-
કમ્મ-કિલે-સ વિ-મુક્ખ-યરં,
અજિ-અ-નિચિ-અ-ય ગુણે-હિ-
મહા-મુણિ-સિદ્ધિ-ગયં ।

કિરિ-આ-વિહિ-સન્ (સન્)-ચિ-અ-
કમ્-મ-કિલે-સ વિ-મુક્-ખ-યરમ્,
અજિ-અમ્-નિચિ-અમ્-ય ગુણે-હિમ્-
મહા-મુણિ-સિદ્ધિ-ધિ-ગયમ્ ।

(કાચિકી આદિ પચ્ચીશ) કિયાના ભેદ વડે ભેગા કરેલા
કર્મના કલેશથી સંપૂર્ણપણે મૂકાવનારું,
નહિ જિતાયેલા, પરિપૂર્ણ ગુણો વડે
મહામુનિઓની (આણિમાદિ)
સિદ્ધિઓને પ્રાપ્ત કરાવનારું,
શ્રી અજિતનાથને અને શ્રી શાંતિનાથને
મહામુનિને પણ, શાંતિ કરનારને,
સદા મને મોક્ષનું
કારણ અને નમસ્કાર. ૫.

અજિ-અ-સ-ય સન્-તિ-
મહા-મુણિ-ણો વિ ય સંતિકરં,
સયયં મમ નિવ્વુર્ધ-
કારણયં ય નમ્-સણયં ॥ ૫ ॥
(આલિંગણયં)

અજિ-અ-સ-ય સન્-તિ-
મહા-મુણિ-ણો-વિય સન્-તિ-કરમ્,
સય-યમ્ મમ-નિવ્-વુર્ધ-
કાર-ણ-યમ્ ય નમમ્-સણ-યમ્ ॥૫॥
(આલિડ્-ગણ-યમ્)

અર્થ : કાચિકી આદિ પચ્ચીશ કિયાના ભેદ વડે ભેગા કરેલા કર્મના કલેશથી સંપૂર્ણપણે મૂકાવનારા, અન્ય દર્શનીય દેવોના વંદનના પુણ્ય-વડે નહિ જિતાયેલા, ગુણો વડે પરિપૂર્ણ, મહામુનિઓની આણિમાદિ સિદ્ધિઓને પ્રાપ્ત કરાવનાર, શ્રી અજિતનાથ અને શ્રી શાંતિનાથ મહામુનિને કરેલ નમસ્કાર હંમેશાં મને શાંતિને કરનાર અને મોક્ષનું કારણ થાઓ. ૫.

પુરિસા ! જઈ દુક્ખ-વારણં,
જઈ અ વિમગ્ગ-સુક્ખ-કારણં ।
અજિ-અ-સંતિ ય ભાવઓ,

અભયકરે શરણં-
પવજજહા ॥ ૬ ॥ (માગહિઆ)

અર્થ : હે મનુષ્યો ! જો તમે દુઃખનું નિવારણ અને સુખનું કારણ શોધતા હો તો અભયને કરનારા શ્રી અજિતનાથને અને શ્રી શાંતિનાથનું શરણ ભાવથી સ્વીકારો. ૬.

પુરિસા ! - જઈ દુક્-ખ-વાર-ણમ્,
જઈ-અ વિમગ્-ગહ સુક્-ખ-કાર-ણમ્ ।
અજિ-અમ્ સન્-તિમ્ ય ભાવ-ઓ,

અભ-ય-કરે સર-ણમ્-
પવજ્-જહા ॥૬॥ (માગ-હિઆ)

હે પુરુષો ! જો દુઃખનું નિવારણ જો
અને શોધો છો સુખનું કારણ,
શ્રી અજિતનાથને શ્રી શાંતિનાથને
અને ભાવથી અભય
કરનારા શરણને
સ્વીકારો. ૬.

અરઈ-રઈ-તિમિર-વિરહિઅ-
મુવરય-જર-મરણ,
સુર-અસુર-ગરુલ-ભુય-ગવઈ-
પયય-પણિ-વઈઅં ।
અજિઅ-મહમવિ અ-
સુનય-નય-નિઉણ-મભય-કરં,

સરણ-મુવસ-રિઅ-

ભુવિ-દિવિજ-મહિઅં-
સયય-મુવણમે ॥ ૭ ॥ (સંગયયં)

અર્થ : અરતિ, રતિ અને અજ્ઞાન વડે રહિત અને નિવૃત્ત થયા છે જરા અને મર જેમના; પૈમાનિક દેવ, ભવનપતિ દેવ, જ્યોતિષ્ક દેવ અને વ્યંતરદેવોના ઈન્દ્ર વડે આદરપૂર્વક નમસ્કાર કરાયેલા, સુંદર છે ન્યાય જેનો એવા નેગમાદિ સાતે નયમાં નિપુણ, અભયને કરનારા, મનુષ્યો અને દેવોથી પૂજાયેલા, શ્રી અજિતનાથને શરણ પામીને નિરંતર સમીપ રહેલો હું નમું છું. ૭.

અર-ઈ-રઈ તિમિ-ર-વિર-હિઅ-
મુવ-રય-જર-મર-ણમ્,
સુર-અસુ-ર-ગરુ-લ-ભુય-ગવઈ-
પય-ય-પણિ-વઈ-અમ્ ।
અજિ-અ મહ-મવિ અ-
સુ-નય-નય-નિઉ-ણ-મભ-ય-કરમ્,

સર-ણ-મુવ-સરિ-અ-

ભુવિ-દિવિજ-મહિ-અમ્-
સય-ય-મુવ-ણમે ॥૭॥ (સડ્-ગ-યયમ્)

અરતિ, રતિ તથા અજ્ઞાન વડે રહિત અને નિવૃત્ત થયાં છે જરા અને મરણ જેમના, સુર, અસુર, ગરુડ અને ભુજગના ઇન્દ્રો વડે આદરથી નમસ્કાર કરાયેલા, શ્રી અજિતનાથને હું પણ, સુંદર ન્યાય છે જેનો એવા, સાતે નયમાં નિપુણ, અભયને કરનારા, શરણને પામીને પૃથ્વી ઉપર ઉત્પન્ન થયેલા (મનુષ્યો) અને સ્વર્ગમાં ઉત્પન્ન થયેલા (દેવો)થી પૂજાયેલા, નિરંતર સમીપ રહેલો નમું છું. ૭.

તં ય જિણુતમ-મુતમ-
નિતમ-સત-ધરં,
અજ્જવ-મદ્વ-ખંતિ-વિમુત્તિ-
સમાહિ-નિહિં ।
સંતિકરં પણમામિ-
દમુતમ-તિત્થ-યરં,
સંતિ મુણી મમ-સંતિ-
સમાહિ વરં દિસઉ ॥ ૮ ॥

(સોવાણયં)

તમ્-ય જિણુત્-તમ-મુત્-તમ-
નિત્-તમ-સત્-ત-ધરમ્,
અજ્-જવ-મદ્-દવ-ખન્-તિ-વિમુત્-તિ-
સમા-હિ-નિહિમ્ ।
સન્-તિ-કરમ્ પણ-મામિ-
દમુત્-તમ્ તિત્-થ-યરમ્,
સન્-તિ-મુણી મમ-સન્-તિ
સમા-હિ-વરમ્ દિસ-ઉ ॥૮॥

(સોવાણયં)

તેમને અને સામાન્ય કેવળી વિષે ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ અને નિર્દોષ સત્ત્વને ધારણ કરનારા, સરલતા, મૃદુતા, ક્ષમા અને નિર્લોભતા વડે સમાધિના ભંડાર, શાંતિને કરનારા, પ્રમાણ કરું છું. ઈન્દ્રિયના દમન વડે ઉત્તમ તીર્થને કરનારા, શ્રી શાંતિનાથ મુનિ મને શાંતિ વડે સમાધિ રૂપ વરદાન આપો. ૮.

અર્થ : સામાન્ય કેવળીને વિષે ઉત્તમ શ્રેષ્ઠ અને નિર્દોષ સત્ત્વને ધારણ કરનારા, સરલતા, મૃદુતા, ક્ષમા અને નિર્લોભતા વડે સમાધિના ભંડાર, શાંતિને કરનારા, ઈન્દ્રિયના દમન વડે ઉત્તમ તીર્થને કરનાર એવા તે શ્રી શાંતિનાથને પ્રણામ કરું છું અને તે મને શાંતિ વડે સમાધિ -રૂપ વરદાન આપો. ૮.

સાવલ્લિ-પુલ્લ-પલ્લિવં ય-
વર-હલ્લિ-મલ્લય-પસલ્લ-
વિચ્છિન્ન-સંથિયં,

થિર-સરિચ્છ-વચ્છં-
મય-ગલ લીલાય-માણ-
વર-ગંધ-હલ્લિ-પલ્લાણ-
પલ્લિયં સંથ-વારિહં ।
હલ્લિ-હલ્લ-બાહું-
ધંત-કણગ-રુઅગ-નિરુ-
વહય-પિંજરં-
પવર-લક્ષણો-વ ચિય
સોમ-ચારુ-રૂવં,
સુઈ-સુહ-મણાભિરામ-પરમ-
રમણિજ્જ-વર-દેવ-દુંદુહિ-
નિનાય-મહુર-યર-સુહ-
ગિરં ॥ ૯ ॥ (વેજ્ઞઓ)
અજિઅં જિઆરિ ગણં,
જિઅ સવ્વ-ભયં ભવો-હરિઉં ।
પણમામિ અહં પયઓ,

સાવલ્-થિ-પુલ્-વ-પ-લ્-થિ-વમ્-ય-
વર-હલ્-થિ મલ્-થય-પસલ્-થ-
વિચ્-છિન્-ન-સન્-થિ-યમ્,

થિર-સરિચ્-છ-વચ્-છમ્-
મય-ગલ-લીલા-ય-માણ-
વર-ગન્-ધ-હલ્-થિ-પલ્-થાણ-
પલ્-થિ-યમ્ સન્-થ-વારિ-હમ્ ।
હલ્-થિ-હલ્-થ-બાહુમ્-
ધન્-ત-કણ-ગ-રુઅ-ગ-નીરુ-
વહ-ય-પિમ્ (પિન્)-જરમ્-
પવ-ર-લક્ષ-ખણો-વ ચિ-ય-
સોમ-ચારુ-રુવમ્,
સુઈ-સુહ-મણા-ભિ-રામ-પર-મ-
રમ-ણિજ્-જ-વર-દેવ દુન્-દુહિ-
નિના-ય-મહુ-ર-યર-સુહ-
ગિરમ્ ॥૯॥ (વેડ્-ટ-ઓ)
અજિ-અમ્ જિઆ-રિ-ગણમ્,
જિઅ-સવ્-વ-ભયમ્ ભવો-હ-રિઉમ્ ।
પણ-મામિ-અહમ્ પય-ઓ,

શ્રાવસ્તી નગરીની પહેલાંની નગરીના (અયોધ્યાના) જે રાજા હતા એવા અને શરીરનો આકાર જેનું શ્રેષ્ઠ હાથીના મસ્તક જેવું પ્રશસ્ત (વખાણવા યોગ્ય) અને વિસ્તીર્ણ છે સંસ્થાન, સ્થિર શ્રીવત્સવાળું હૃદય જેનું, મદ વડે ઉન્મત્ત અને લીલા યુક્ત શ્રેષ્ઠ-ગંધહસ્તિના ગમન જેવી ચાલ છે-જેની, સ્તુતિ કરવા યોગ્ય, હાથીની સૂંઢ જેવા બાહુ (હાથ) છે-જેના, તપાવેલ સોનાની કાંતિ જેવી-સ્વચ્છ પીળા વર્ણની કાંતિવાળા, શ્રેષ્ઠ લક્ષણથી વ્યાપ્ત, સૌમ્ય અને સુંદર રૂપ છે જેનું, કાળને સુખકારી, મનને મનોહર, અત્યંત-અત્યંત રમણીય, શ્રેષ્ઠ, દેવદુંદુભિના શબ્દ કરતાં વધારે મધુર અને કલ્યાણકારી વાણી છે જેની એવા. ૯.

અજિતનાથને દુશ્મનનો સમુદાય જીત્યો છે જેણે જીત્યા છે સર્વ ભયોને જેણે, ભવ પરંપરાના શત્રુ, પ્રણામ કરું છું હું આદરપૂર્વક

પાવં પસમેઉ મે ભયવં ॥ ૧૦ ॥
(રાસાલુદ્ધઓ)

પા-વમ્-પસ-મેઉ મે ભય-વમ્ ॥૧૦॥
(રાસા-લુદ્-ધ-ઓ)

પાપને શાંત કરો મારા ભગવાન. ૧૦.

અર્થ : અયોધ્યા નગરીને વિષે પૂર્વ રાજા હતા એવા, શ્રેષ્ઠ હાથીના મસ્તક જેવો પ્રશસ્ત અને વિસ્તીર્ણ છે શરીરનો આકાર જેનો, સ્થિર શ્રીવત્સવાળું હૃદય છે જેનું, મદ વડે ઉન્મત્ત અને લીલાયુક્ત શ્રેષ્ઠ ગંધહસ્તિના ગમન જેવી ચાલ છે જેની, સ્તુતિ કરવા યોગ્ય, હાથીની સૂંઢ જેવા છે હાથ જેના, તપાવેલ સોનાની કાંતિ જેવી સ્વચ્છ પીળા વર્ણની કાંતિવાળા, શ્રેષ્ઠ લક્ષણથી વ્યાપ્ત, સૌમ્ય, સુંદર રૂપ છે જેનું, કાનને સુખકારી, મનને મનોહર, અત્યંત રમણીય, શ્રેષ્ઠ દુંદુભિના અવાજ કરતાં મધુર અને કલ્યાણકારી વાણી છે જેની એવા, દુશ્મનનો સમુદાય જીત્યો છે જેણે, જીત્યા છે સર્વ ભયોને જેણે, ભવપરંપરાના શત્રુ એવા શ્રી અજિતનાથ સ્વામીને પ્રણામકરું છું અને હે ભગવાન ! મારા પાપને શાંત કરો. ૯, ૧૦.

કુરુ-જણ-વય-હત્થિ-ણાઉર-
નરી-સરો-પટમં તઓ-
મહા-ચક્ક-વટ્ટિ ભોએ-
મહપ્-ભાવો,
જો બાવતરિ-પુર-વર-સહસ્સ-વર
નગર-નિગમ-જણ-વય-વર્ધ-
બત્તીસા-રાય-વર-સહસ્સાણુ-
ચાય-મગ્ગો ।

ચઉ-દસ-વર-રથણ-
નવ-મહા-નિહિ-
ચઉ-સહ્સિહસ્સ-પવર-
જુવર્ણણ-સુંદર-વર્ધ,
ચુલસી-હય-ગય-રહ-
સય-સહસ્સ-સામી-
છન્નવર્ધ ગામ-કોડિ-સામી-આસી-
જો ભારહમિ-ભયવં ॥ ૧૧ ॥

(વક્કઓ)
તં સંતિં સંતિકરં,
સંતિણં સવ્વભયા ।
સંતિં થુણામિ જિણં,
સંતિં વિહેઉ મે ॥ ૧૨ ॥
(રાસાનંદિઅયં)

અર્થ : કુરુ દેશના હસ્તિનાપુર નગરના પ્રથમ રાજા હતા એવા, ત્યાર પછી મોટા ચક્રવર્તીના રાજ્યને ભોગવનારા, મોટા પ્રભાવવાળા, જે બહોંતેર હજાર મુખ્ય શહેરો, શ્રેષ્ઠ નગરો, નિગમ અને દેશના સ્વામી, બત્રીશ હજાર શ્રેષ્ઠ રાજાઓ જેમનો માર્ગ અનુસરતા હતા, ચૌદ રત્ન, નવ મહાનિધિ અને શ્રેષ્ઠ ચૌપન અને સોંદર્યવાળી ચોસઠ હજાર સ્ત્રીઓના સ્વામી, ચોરાશી લાખ ઘોડા , ચોરાશી લાખ હાથી, ચોરાશી લાખ રથના સ્વામી તથા છન્નુ કોડ ગામના સ્વામી એવા જે ભગવાન ભરતક્ષેત્રને વિષે હતા, તે ઉપશાંત રૂપ હતા, શાંતિને કરનારા, સારી રીતે તર્યા છે સર્વ ભયો જેમણે, એ શ્રી શાંતિનાથ જિનેશ્વર મને શાંતિને કરે, તે માટે સ્તવના કરું છું. ૧૧, ૧૨.

ઈક્ખાગ ! વિદેહ-નરીસર !-
નર-વસહા ! મુણિ-વસહા !
નવ-સારય-સસિ-સકલા-ણણ !-
વિગય-તમા ! વિહુઅ-રયા ! !

અજિઉત્તમતેઅ !-
ગુણોહિં મહામુણિ !-
અમિ-અબલા ! વિહિલ-કુલા !,
પણ-મામિ-તે ભવ-ભય-મૂરણ !

કુરુ-જણ-વય-હત્-થિણા-ઉર-
નરી-સરો-પટ-મમ્ તઓ-
મહા-ચક્-ક-વટ્-ટિ-ભોએ-
મહપ્-પભા-વો,
જો બાવત્-તરિ પુર-વર-સહસ્-સ-વર
નગર-નિગ-મ-જણ-વય-વર્ધ-
બત્-તીસા રાય-વર-સહસ્-સાણુ-
ચાય-મગ્-ગો ।

ચઉ-દસ-વર-રથ-ણ-
નવ-મહા-નિહિ-
ચઉ-સદ્-ઠિ સહસ્-સ-પવ-ર-
જુવ-ર્ણણ સુન્-દર-વર્ધ,
ચુલ-સી-હય-ગય-રહ-
સય સહસ્-સ-સામી-
છન્-ન-વર્ધ ગામ-કોડિ સામી-આસી
જો-ભાર-હમ્-મિ-ભય-વમ્ ॥૧૧॥

(વેડ્-ટઓ)
તમ્ સન્-તિમ્ સન્-તિ-કરમ્,
સન્-તિણ-ણમ્ સવ્-વ-ભયા ।
સન્-તિમ્ થુણા-મિ-જિણમ્,
સન્-તિમ્ વિહે-ઉ મે ॥૧૨॥
(રાસા-નન્-દિ-અયમ્)

અર્થ : કુરુ દેશના હસ્તિનાપુર નગરના પ્રથમ રાજા હતા એવા, ત્યાર પછી મોટા ચક્રવર્તીના રાજ્યને ભોગવનારા, મોટા પ્રભાવવાળા, જે બહોંતેર હજાર મુખ્ય શહેરો, શ્રેષ્ઠ નગરો, નિગમ અને દેશના સ્વામી, બત્રીશ હજાર શ્રેષ્ઠ રાજાઓ જેમનો માર્ગ અનુસરતા હતા, ચૌદ રત્ન, નવ મહાનિધિ અને શ્રેષ્ઠ ચૌપન અને સોંદર્યવાળી ચોસઠ હજાર સ્ત્રીઓના સ્વામી, ચોરાશી લાખ ઘોડા , ચોરાશી લાખ હાથી, ચોરાશી લાખ રથના સ્વામી તથા છન્નુ કોડ ગામના સ્વામી એવા જે ભગવાન ભરતક્ષેત્રને વિષે હતા, તે ઉપશાંત રૂપ હતા, શાંતિને કરનારા, સારી રીતે તર્યા છે સર્વ ભયો જેમણે, એ શ્રી શાંતિનાથ જિનેશ્વર મને શાંતિને કરે, તે માટે સ્તવના કરું છું. ૧૧, ૧૨.

ઈક્ખાગ ! વિદેહ-નરી-સર !-
નર-વસહા ! મુણિ-વસહા !,
નવ-સાર-ય-સસિ-સક-લા-ણણ !-
વિગ-ય-તમા ! વિહુ-અ ર-યા ! !

અજિ-ઉત્-તમ-તેઅ !
ગુણો-હિમ્ મહા-મુણિ !-
અમિ-અ બ-લા ! વિહિ-લ-કુલા !,
પણ-મામિ-તે ભવ-ભય-મૂર-ણ !-

કુરુદેશના હસ્તિનાપુર નગરીના રાજા
રાજા પ્રથમ, ત્યાર પછી
મોટો ચક્રવર્તીના રાજ્યને ભોગવનારા
મોટો પ્રભાવ છે જેમનો,
જે બહોંતેર, શહેરો મુખ્ય, હજાર, પ્રધાન,
નગર, નિગમઅને દેશના
સ્વામી, બત્રીશ રાજાઓ શ્રેષ્ઠ હાજર અનુસર્યો છે
માર્ગ જેમનો,
ચૌદ શ્રેષ્ઠ રત્ન
નવ મહાનિધિ,
ચોસઠ હજાર શ્રેષ્ઠ
સ્ત્રીઓના સુંદર સ્વામી,
ચોરાશી લાખ ઘોડા, હાથી,
રથના સ્વામી
છન્નુ ગામકોડના સ્વામી હતા
જે ભરતક્ષેત્રને વિષે ભગવાન. ૧૧.

તે ઉપશાંત રૂપ, શાંતિને કરનારા,
સારી રીતે તર્યા છે સર્વ ભયો જે,
શ્રી શાંતિનાથની સ્તવના કરું છું
જિનેશ્વરને શાંતિને કરવાને માટે મને. ૧૨.

ઈક્ષ્વાકુ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા, વિદેહ દેશના રાજા,
મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ, મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ,
નવા શરદઋતુ પૂર્ણ ચંદ્ર જેવા મુખવાળા,
ચાલી ગયું છે અજ્ઞાન જેમનું,
છોડી દીધી છે કર્મ રૂપ રજ જેણે,
એ અજિતનાથ ! ઉત્તમતેજવાળા
ગુણો વડે, મહામુનિ !
અપરિમિત (અનંત) બળવાળા, વિશાળ કુલવાળા
પ્રણામ કરું છું તમને ભવના ભયને છોડનારા,

જગ શરણા મમ-સરણાં ॥ ૧૩ ॥
(ચિત્તલેહા)

જગ-સર-ણા મમ-સર-ણામ્ ॥૧૩॥
(ચિત્-ત-લેહા)

જગતને શરણ રૂપ મને શરણભૂત. ૧૩

અર્થ : હે ઈશ્વરકુ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલ, હે વિદેહ દેશના રાજા, હે મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ, હે મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ, હે નવી શરદઋતુના પૂર્ણ ચંદ્ર જેવા મુખવાળા, હે ચાલી ગયું છે અજ્ઞાન જેમનું એવા, હે દૂર કરી છે કર્મ રૂપ રજ જેમને, હે ગુણો વડે ઉત્તમ તેજવાળા, હે મોટા મુનિ ! હે અનંત બળવાળા, હે વિશાળ કુળવાળા, હે ભવના ભયને છોડનાર, હે જગતના શરણરૂપ અને મને શરણ આપનાર હે અજિતનાથ ! હું તમને પ્રણામ કરું છું. ૧૩.

દેવ-દાણ-વિંદ !-
ચંદ-સૂર-વંદ !-
હૃદ-તુદ્ધ જિદ્ધ-પરમ,

લદ્ધ-રૂપ ! ધંત-રૂપ-પદ્ધ-
સેઅ-સુદ્ધ-નિદ્ધ ધવલ !
દંત પંતિ-સંતિ !-
સત્તિ-કિત્તિ-મુત્તિ-
જુત્તિ-ગુત્તિ-પવર !,
દિત્ત-તેઅ-વંદ-ધેઅ-
સવ્વ-લોઅ-ભાવિ-
અપ્પ-ભાવ ! હેઅ -
પર્ધસ મે સમાહિં ॥ ૧૪ ॥
(નારાયણો)

દેવ-દાણ-વિન્-દ !-
ચન્-દ-સૂર-વન્-દ !-
હદ્-ઠ-તુદ્-ઠ-જિદ્-ઠ-પર-મ,

લદ્-ઠ-રૂપ ! ધન્-ત-રૂપ-પ-પદ્-ટ-
સેઅ-સુદ્-ધ નિદ્-ધ-ધવ-લ !
દન્-ત-પન્-તિ-સન્-તિ !
સત્-તિ-કિત્-તિ-મુત્-તિ-
જુત્-તિ-ગુત્-તિ-પવ-ર !,
દિત્-ત-તેઅ-વન્-દ ધેઅ !-
સવ્-વ-લોઅ-ભાવિ-
અપ્-પ ભા-વ ! હે અ-
પર્ધ-સ મે સમા-હિમ્ ॥૧૪॥
(નારા-યણો)

હે દેવ અને દાનવના ઈન્દ્ર, ચંદ્ર અને સૂર્યને વંદના કરવા યોગ્ય. હે આરોગ્યવંત, પ્રીતિવંત, પ્રશસ્ત્ય અને અત્યંત કાંતિયુક્ત રૂપવાળા, ધમાવેલ રૂપાના પાટા જેવી સફેદ, નિર્મળ સ્નિગ્ધ અને ઉજ્જવળ દાંતની પંક્તિ છે જેમની, હે શાંતિનાથ ! હે શક્તિ, કીર્તિ, નિર્લોભતા, યુક્તિ (ન્યાયયુક્ત વચન) અને ગુપ્તિ વડે શ્રેષ્ઠ, હે દેદીપ્યમાન તેજના સમૂહવાળા, ધ્યાન કરવા યોગ્ય સર્વ લોકોએ જાણ્યો છે પ્રભાવ જેમનો, હે જાણવા યોગ્ય, આપો મને સમાધિ. ૧૪.

અર્થ : હે દેવ અને દાનવના ઈન્દ્ર, ચંદ્ર અને સૂર્યને વંદના કરવા યોગ્ય, હે આરોગ્યવાળા, પ્રીતિવાળા, પ્રશસ્ત્ય અને અત્યંત કાંતિયુક્ત રૂપવાળા, ધમાવેલ રૂપાના પાટા જેવી સફેદ, નિર્મળ, સ્નિગ્ધ અને ઉજ્જવળ દાંતની પંક્તિ છે જેમની, હે શક્તિ, કીર્તિ, નિર્લોભતા, યુક્તિ અને ગુપ્તિ વડે શ્રેષ્ઠ, હે દેદીપ્યમાન તેજના સમૂહવાળા, ધ્યાન કરવા યોગ્ય સર્વ લોકોએ જાણ્યો છે પ્રભાવ જેમનો, હે જાણવા યોગ્ય, એવા હે શાંતિનાથ ! મને સમાધિ આપો. ૧૪.

વિમલ-સસિ-કલાઈ-રેઅ-સોમં,
વિતિમિર-સૂર-કરાઈ-રેઅ-તેઅં ।
તિઅ-સવઈ-ગણાઈ-રેઅ-રૂવં,
ધરણિ-ધરપ્પવ-રાઈ-
રેઅ-સારં ॥૧૫॥
(કુસુમલયા)

સતે અ સયા અજિઅં,
સારીરે અ બલે અજિઅં ।
તવ-સંજમે અ અજિઅં,
એસ થુણામિ જિણં-
અજિઅં ॥૧૬॥
(ભુઅગ-પરિરિંગિઅં)

વિમ-લ-સસિ-કલા-ઈ-રેઅ-સોમમ્,
વિતિ-મિર-સૂર-કરા-ઈ-રેઅ-તેઅમ્ ।
તિઅ-સ-વઈ-ગણા-ઈ-રેઅ-રૂવમ્,
ધર-ણિ-ધરપ્-પવ-રાઈ-
રેઅ-સારમ્ ॥૧૫॥
(કુસુમ-લયા)

સત્-તે અ સયા અજિ-અમ્,
સારી-રે અ બલે-અજિ-અમ્ ।
તવ સમ્-(સન્)-જમે અ અજિ-અમ્,
એસ-થુણા-મિ જિણમ્-
અજિ-અમ્ ॥૧૬॥
(ભુઅગ-પરિરિડ્-ગિઅમ્)

નિર્મળ ચંદ્રની પ્રભા કરતાં અધિક સૌમ્યતાવાળા, વાદળાં રહિત સૂર્યના કિરણથી અધિક તેજવાળા, ઈન્દ્રોના સમૂહથી અધિક રૂપવાળા, શ્રેષ્ઠ મેરુ પર્વત કરતાં પણ અધિક દૃઢતાવાળા. ૧૫.

સત્ત્વને વિષે નિરંતર નહિ જુતાય એવા, શારીરિક બળ વિષે પણ જુતાય નહિ એવા, તપ તથા સંયમમાં પણ નહિ જિતાયેલા, એ પ્રકારે સ્તવના કરું છું જિનેશ્વર શ્રી અજિતનાથને. ૧૬.

અર્થ : નિર્મળ ચંદ્રની પ્રભા કરતાં વધુ સૌમ્યતાવાળા, વાદળાં રહિત સૂર્યના કિરણથી વધુ તેજવાળા ઈન્દ્રોના સમૂહથી અધિક રૂપવાળા, શ્રેષ્ઠ મેરુ પર્વતથી વધુ દૃઢતાવાળા, સત્ત્વને વિષે નિરંતર નહિ જિતાય એવા, શારીરિક બળને વિષે પણ નહિ જુતાયેલા, તપ અને સંયમમાં નહિ જુતાયેલા, એવા શ્રી અજિતનાથ જિનેશ્વરને હું સ્તવના કરું છું. ૧૫, ૧૬.

સોમ-ગુણેહિં પાવર્ધ ન-
તં નવ-સરય-સસી,
તેઅ-ગુણેહિં પાવર્ધ ન-
તં નવ-સરય-રવી ।
રૂવ-ગુણેહિં પાવર્ધ ન-
તં તિઅસ-ગણ-વર્ધ,
સાર-ગુણેહિં પાવર્ધ ન-
તં ધરણિ-ધર-વર્ધ ॥ ૧૭ ॥
(ખિખિઅયમ્)
તિત્થવર-પવત્તયં-
તમ-રય-રહિયં,
ધીર-જણ-થુઅચ્ચિઅં-
ચુઅ-કલિ-કલુસં ।
સંતિ-સુહૃપ્-વત્તયં,
તિગ-રણ-પચયો,
સંતિ-મહં-મહામુણિ-
સરણ મુવણમે ॥ ૧૮ ॥
(લલિઅયં)

સોમ-ગુણે-હિમ્ પાવ-ર્ધ ન-
તમ્-નવ-સર-ય-સસી,
તેઅ-ગુણે-હિમ્ પાવ-ર્ધ ન-
તમ્ નવ-સર-ય-રવી ।
રૂવ-ગુણે-હિમ્ પાવ-ર્ધ ન-
તમ્-તિઅ-સ-ગણ-વર્ધ,
સાર-ગુણે-હિમ્ પાવ-ર્ધ ન-
તમ્ ધર-ણિ-ધર વર્ધ ॥૧૭॥
(ખિખ્-જિ-અ-યમ્)
તિત્-થ-વર-પવત્-તયમ્-
તમ-રય-રહિ-યમ્,
ધીર-જણ-થુઅચ્-ચિઅમ્-
ચુઅ-કલિ-કલુ-સમ્ ।
સન્-તિ-સુહૃપ્-પવત્-તયમ્-
તિગ-રણ-પચ-ઓ,
સન્-તિ-મહમ્ મહા-મુણિ-
સર-ણ-મુવ-ણમે ॥૧૮॥
(લલિ-અયમ્)

સૌમ્યગુણ વડે પામી શકે નહિ
તેને નવા શરદઋતુનો ચંદ્ર
તેજ ગુણ વડે પામી શકે નહિ
તેને નવીન શરદઋતુનો સૂર્ય,
રૂપ ગુણ વડે પામી શકે નહિ
તેને ઈન્દ્ર
દૃઢતા ગુણ વડે, પામી શકે નહિ
તેને મેરુ પર્વત. ૧૭.

શ્રેષ્ઠ તીર્થના પ્રવર્તક,
કર્મ રૂપ રજથી રહિત,
ધીર પુરુષો વડે સ્તુતિ કરાયેલ અને પૂજાયેલ,
દૂર થયા છે વૈર અને મલિનતા જેના
શાંતિ અને સુખ (મોક્ષ)ના પ્રવર્તક,
બ્રહ્મ કરણમાં પ્રયત્નવાળા
(મન, વચન, કાયાથી સાવધાન) શાંતિનાથને હું
મહામુનિને શરણે જાઉં છું. ૧૮.

અર્થ : સૌમ્ય ગુણ વડે તેમને નવીન શરદઋતુનો ચંદ્ર ન પામી શકે, તેજ ગુણ વડે તેમને નવીન શરદઋતુનો સૂર્ય ન પામી શકે, રૂપના ગુણ વડે ઈન્દ્ર તેમને ન પામી શકે અને દૃઢતા ગુણ વડે મેરુ પર્વત તમને પામી શકે નહિ, તેવા શ્રેષ્ઠ તીર્થના પ્રવર્તક, કર્મ રૂપ રજથી રહિત, ધીર પુરુષો વડે સ્તુતિ કરાયેલ અને પૂજાયેલ, દૂર થયા છે વૈર અને મલિનતા જેના, મોક્ષના પ્રવર્તક મહામુનિ એવા શ્રી શાંતિનાથનું મન, વચન, કાયાની એકાગ્રતા પૂર્વક હું શરણ સ્વીકારું છું. ૧૭, ૧૮.

વિણાઓ-ણય-સિર-
રર્ધ-અંજલિ-
રિસિ-ગણ-સંથુઅં થિમિઅં,
વિબુહાહિવ-ધણવર્ધ-નરવર્ધ-
થુઅ-મહિ-અચ્ચિઅં બહુસો ।
અર્ધ-રુગ્ગય-સરય-દિવાયર-
સમહિઅ-સપ્પભં તવસા,
ગયણં-ગણ-વિય-રણ-
સમુર્ધઅ-
ચારણ-વંદિઅં સિરસા ॥ ૧૯ ॥
(કિસલય-માલા)
અસુર-ગરુલ-
પરિ-વંદિઅં,
કિન્ન-રોરગ-નમંસિઅં ।
દેવકોડિ-સય-સંથુઅં,
સમણ-સંઘ-પરિવંદિઅં ॥૨૦॥
(સુમુહં)
અભયં અણહં,
અરયં અરુયં ।
અજિઅં અજિઅં,
પચઓ પણમે ॥૨૧॥
(વિજ્જુ-વિલસિઅં)

વિણ-ઓ-ણય-સીર-
રર્ધ-અમ્ (અન્)-જલિ-
રિસિ-ગણ-સન્-
થુઅમ્ થિમિ-અમ્,
વિબુ-હાહિ-વ-ધણ-વર્ધ-નર-વર્ધ-
થુઅ-મહિ-અચ્-ચિ-અમ્-બહુ-સો ।
અર્ધ-રુગ્-ગય-સર-ય-દિવા-યર-
સમહિ-અ-સપ્-પ-ભમ્-ત-વસા,
ગય-ણમ્-ગણ-વિય-રણ-
સમુ-ર્ધઅ-
ચાર-ણ-વન્-દિ-અમ્-
સિર-સા ॥૧૯॥ (કિસલયમાલા)
અસુ-ર-ગરુ-લ-
પરિ-વન્-દિ-અમ્,
કિન્-ન-રો-ર-ગ-નમમ્-સિઅમ્ ।
દેવ-કોડિ-સય-સન્-થુઅમ્,
સમ-ણ-સડ્-ઘ-પરિ-વન્-દિ-યમ્ ॥૨૦॥
(સુમુ-હમ્)
અ-ભયમ્ અણ-હમ્,
અર-યમ્-અર-યમ્ ।
અજિ-અમ્ અજિ-અમ્,
પચ-ઓ પણ-મે ॥૨૧॥
(વિજ્-જુ-વિલ-સિઅમ્)

વિનય વડે નમેલા, મસ્તકને વિષે
રચી છે અંજલિ જેણે એવા
ઋષિઓના સમૂહ વડે
સ્તુતિ કરાયેલા, નિશ્ચલ
ઈન્દ્ર, કુબેર (શ્રેષ્ઠ), ચક્રવર્તી (રાજા)
વડે સ્તવાએલા, વંદાએલા, પૂજાએલા, ઘણીવાર,
તત્કાળ ઉદય પામેલ શરદઋતુના સૂર્યની પ્રભાથી
અધિક કાંતિવાળા, તપ, વડે,
આકાશના વિષે વિચરતા ભેગા
થયેલા
ચારણ મુનિઓ (જંઘાયરણ અને વિધાયરણ) વડે
વંદાયેલા મસ્તક વડે. ૧૯.
અસુરકુમાર, સુવર્ણકુમાર વગેરે ભવનપતિ દેવો
વડે સમસ્ત પ્રકારે વંદાયેલો
કિન્નર અને મહોરગ વ્યંતર વડે નમસ્કાર કરાયેલા
સેંકડો કોડ વૈમાનિક દેવો વડે સ્તવાયેલા,
શ્રમણ સંઘ વડે સમસ્ત પ્રકારે વંદાયેલા. ૨૦.

ભય રહિત, પાપરહિત,
આસક્તિ રહિત, રોગ રહિત,
નહિ જિતાયેલ અજિતનાથને
આદર વડે પ્રમાણ કરું છું. ૨૧.

અર્થ : વિનય વડે નમેલા, મસ્તકને વિષે રચી છે અંજલિ જેને એવા મુનિઓના સમૂહ વડે સ્તુતિ કરાયેલા, નિશ્ચલ, ઈન્દ્ર, કુબેર

અને ચક્રવર્તી વડે ઘણી વાર સ્તુતિ કરાચેલા, વંદાચેલ અને પૂજાચેલ, તપવડે તત્કાળ ઉદય પામેલ શરદઋતુના સૂર્યની પ્રભાથી અધિક કાંતિવાળા, આકાશના વિષે વિચરતા ભેગા થયેલા ચારણ મુનિઓવડે મસ્તક વડે વંદાચેલા, અસુરકુમાર સુવર્ણકુમાર વગેરે ભવનપતિ દેવો વડે સમસ્ત પ્રકારે વંદન કરાચેલા, કિન્નર અને મહોરગ વ્યંતર દેવોવડે નમસ્કાર કરાચેલા, સેંકડો ક્રોડ યૈમાનિક દેવોવડે સ્તુતિ કરાચેલ, શ્રમણ સંઘવડે સમસ્ત પ્રકારે વંદાચેલ, ભય રહિત, પાપ રહિત, કરાચેલા, પાપ રહિત, આસક્તિ રહિત, રોગ રહિત, નહિ જુતાચેલ એવા શ્રી અજિતનાથને આદર વડે પ્રણામ કરું છું. ૧૯, ૨૦, ૨૧.

આગયા-વર-વિમાણ-
દિવ્ય-કણ-ગ-
રહ-તુરય-પહકર-સએહિં-
હુલિઅં,
સસંભમો-અરણ-ખુભિઅ-
લુલિય-ચલ-કુંડલં-
ગય-તિરીડ સોહંત-મઉલિ-
માલા ॥ ૨૨ ॥ (વેક્રઓ)
જં સુર-સંઘા-સાસુર-સંઘા-
વેર-વિઉતા-ભત્તિ-સુજુતા,
આયર-ભૂસિઅ-સંભમ-પિંડિઅ-
સુકુ-સુવિમ્હિય-સવ્વ-બલોઘા ।

ઉત્તમ-કંચણ-
રયણ-પરૂવિય-
ભાસુર-ભૂસણ-ભાસુરિ-અંગા,
ગાય-સમોણય-ભત્તિ-વસાગય-

પંજલિ-પેસિય-સીસ-
પણામા ॥ ૨૩ ॥ (રયણમાલા)
વંદિ-ઊણ થોઊણ તો જિણં,

તિગુણમેવ-ય પુણો પયાહિણં ।
પણમિ-ઊણ-ય જિણં સુરા-સુરા,
પમુઈ આ-સભવણાઈતો
ગયા ॥ ૨૪ ॥ (ખિતયં)
તં મહામુણિ-મહંપિ-
પંજલી,
રાગ-દોસ-ભયમોહ-વજ્જિયં ।
દેવ-દાણવ-નરિંદ-વંદિઅં,
સંતિ-મુત્તમં મહા-તવં
નમે ॥ ૨૫ ॥ (ખિતયં)

આગ-યા-વર-વિમા-ણ-
દિવ્-વ-કણ-ગ-
ગ-રહ-તુર-ય-પહ-કર-સએ-હિમ્-
હુલિ-અમ્,
સસમ્-ભમો-અર-ણ-ખુભિ-અ-
લુ-લિય-ચલ કુણ્-ડલમ્-
ગય-તિ-રીડ- સોહન્-ત-મઉ-લિ-
માલા ॥૨૨॥ (વેડ્-ટ-ઓ)
જમ્-સુર-સડ્-ધા-સાસુ-ર-સડ્-ધા-
વેર-વિઉત્-તા ભત્-તિ સુજુત્-તા,
આય-ર-ભૂસિ-અ સમ્-ભમ-પિણ્-ડિઅ-
સુટ્-કુ-સુ વિમ્-હિય-સવ્ બલો-ધા ।

ઉત્-તમ-કમ્ (કન્)-ચણ-
રય-ણ-પરૂ-વિય-
ભાસુ-ર-ભૂસ-ણ-ભાસુ-રિ-અડ્-ગા,
ગાય-સમો-ણય-ભત્-તિ-વસા-ગય-

પમ્-(પન્) જલિ-પેસિય સીસ-
પણા-મા ॥ ૨૩ ॥ (રય-ણ-માલા)
વન્-દિ-ઊણ થો-ઊણ- તો જિણમ્,

તિ-ગુણ-મેવ ય પુણો પયા-હિણમ્ ।
પણ-મિ-ઊણ ય જિણમ્ સુરા-સુરા,
પમુ-ઈઆ સભ-વણા-ઈમ્ તો
ગયા ॥૨૪॥ (ખિત્-ત-યમ્)
તમ્ મહા-મુણિ-મહમ્-પિ
પમ્ (પન્)-જલી,
રાગ-દોસ-ભય-મોહ-વજ્-જિયમ્ ।
દેવ-દાણ-વ-નરિન્-દ-વન્-દિ-અમ્,
સન્-તિ-મુત્-તમમ્-મહા-તવમ્-
નમે ॥૨૫॥ (ખિત્-ત-યમ્)

આવેલા શ્રેષ્ઠ વિમાન અને
દિવ્ય સુવર્ણમય
રથ અને ઘોડાના સમૂહ સેંકડો વડે શીઘ્ર
સંભ્રમવડે આકાશથી ઉતરતા ક્ષુભિત ચિત્તવાળા
હોવાથી ડોલતા-ચંચલ કુંડલ, બાજુબંધ,
મુકુટ તથા શોભતી છે મસ્તકની
માળા જેમની. ૨૨.
જે ભગવંતને દેવ સમુદાય અસુરના સમુદાય રહિત,
વૈર રહિત, ભક્તિથી સારી રીતે યુક્ત,
આદર વડે શોભિત, સંભ્રમવડે એકત્ર થયેલ,
અતિશય વિસ્મિત થયેલા છે,
સર્વ જાતના સૈન્યના સમૂહ જેમના એવા,
શ્રેષ્ઠ સુવર્ણ અને
રત્ન વડે વિશેષ રૂપ યુક્ત કરેલા
દેદીપ્યમાન આભૂષણ વડે શોભાયમાન છે અંગો જેના
શરીર વડે નમેલા ભક્તિના વશથી આવેલા
અને અંજલિ
વડે કર્યો છે મસ્તક ઉપર
પ્રણામ જેણે. (એવા દેવોનો સમૂહ) ૨૩
(જે ભગવંતને) વંદન કરીને, સ્તવના કરીને
તે પછી જિનેશ્વરે-
ત્રણ વખત જ ફરીથી પ્રદક્ષિણા કરીને,
પ્રણામ કરીને અને જિનેશ્વરને દેવ દાનવ-
આનંદિત થયેલા પોતાના ભવન તરફ તે પછી
ગયા. ૨૪
તે મહામુનિને હું પણ
અંજલિ કરું છું,
જેને રાગ, દ્વેષ, ભય અને મોહ રહિત,
દેવ, દાનવ અને રાજાઓ વડે વંદાચેલ,
શાંતિનાથને શ્રેષ્ઠ અને મોટા તપવાળા નમસ્કાર
કરું છું. ૨૫

અર્થ : શ્રેષ્ઠ વિમાન અને દિવ્ય, સુવર્ણમય સેંકડો રથ અને ઘોડાના સમૂહ વડે શીઘ્ર આવેલા, સંભ્રમવડે આકાશથી ઉતરતાં ક્ષુભિત ચિત્તવાળા હોવાથી ડોલતા ચંચલ કુંડલ, બાજુબંધ, મુકુટ તથા શોભતી છે મસ્તકની માળા જેમની, (૨૨) વૈરરહિત, ભક્તિથી, સારી રીતે યુક્ત, આદર વડે શોભિત, સંભ્રમવડે એકત્ર થયેલ, અતિશય વિસ્મિત થયેલા છે સર્વ જાતના સૈન્યના સમૂહ જેમના, શ્રેષ્ઠ સુવર્ણ અને રત્ન વડે વિશેષ રૂપ યુક્ત કરેલા દેદીપ્યમાન આભૂષણ વડે શોભાયમાન છે અંગો જેમના, શરીર વડે નમેલા, ભક્તિના વશથી આવેલા અને અંજલી વડે કર્યો છે મસ્તક ઉપર પ્રણામ જેમને, એવા દેવસમુદાયો જે ભગવંતને (૨૩) વંદન કરીને, તે પછી જિનની સ્તવના કરીને, વળી ફરીથી ત્રણ વખત પ્રદક્ષિણા કરીને અને જિનને પ્રમાણ

કરીને આનંદિત થયેલા દેવ-દાનવ ત્યાંથી પોતાના ભવન તરફ પાછા ગયા, (૨૪) તે ભગવંતને, જે મહામુનિ છે રાગ, દ્વેષ, ભય અને મોહથી રહિત છે, દેવ, દાનવ અને રાજા વડે વંદાયેલા છે, શ્રેષ્ઠ અને વિશાળ તપવાળા એવા શ્રી શાંતિનાથને અંજલી કરી છે જેણે એવો હું નમસ્કાર કરું છું. ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫.

અંબ-રંતર-
વિઆ-રણિ-આહિં,
લલિઅ-હંસ-વહુ-
ગામિણિ-આહિં ।
પીણ-સોણિથણ-સાલિણિ-આહિં,
સકલ-કમલ-દલ-લોઅણિ-
આહિં ॥ ૨૬ ॥ (દીવયમ્)
પીણ-નિરંતર-થણભર-
વિણમિય-ગાયલ-આહિં,
મણિ-કંચણ-પસિદિલ-
મેહલ-સોહિઅ-સોણિત-ડાહિં ।

વર-ખિંખિણિ-નેઉર-
સતિલય-વલય-
વિભૂસણિ-આહિં,
રઈકર-ચઉર-મણોહર-
સુંદર-દંસણિ-આહિં ॥ ૨૭ ॥
(ચિત્તકખરા)
દેવ-સુંદરીહિં પાય-
વંદિઆહિં-
વંદિઆ-ય જસ્સ તે
સુવિક્કમા કમા,
અપ્પણો નિડાલ-એહિં-
મંડણોહ્રણપ્પ-
ગારઅ-હિં-કેહિં કેહિં વિ ।
અવંગ-તિલય-પત્ત-
લેહ-નામ-એહિં-
ચિલ્લ-એહિં સંગ-
ચંગ-ચાહિં,
ભત્તિ-સન્નિ-વિટ્ટ-
વંદણા-ગયાહિં-
હુંતિ તે વંદિયા પુણો પુણો ॥ ૨૮ ॥
(નારાયણો)
તમહં જિણ-ચંદં,
અજિઅં જિઅમોહં ।
ધુય સવ્વ-કિલેસં,
પયઓ પણમામિ ॥ ૨૯ ॥
(નંદિઅયં)

અમ્-બ-રન્-તર-
વિઆ-રણિ-આહિમ્,
લલિ-અ-હંસ(હન્-સ)-વહુ-
ગામિ-ણિ-આહિમ્ ।
પીણ-સોણિ-થણ-સાલિ-ણિ-આહિમ્,
સક-લ-કમ-લ-દલ-લોઅ-ણિ-
આહિમ્ ॥ ૨૬ ॥ (દીવ-યમ્)
પીણ-નિરન્-તર-થણ-ભર-
વિણ-મિય-ગાય-લ-આહિમ્,
મણિ-કમ્ (કન્) ચણ-પસિ-દિલ-
મેહલ-સો-હિઅ-સોણિ-ત-ડા-હિમ્ ।

વર-ખિડ્-ખિણિ-નેઉ-ર-
સતિ-લય-વલ-ય-
ય-વિભૂ-સણિ-આહિમ્,
રઈ-કર-ચઉર-મણો-હર-
સુન્-દર-દં(દન્)-સણિ-આહિમ્ ॥૨૭॥
(ચિત્-તક્-ખરા)
દેવ-સુન્-દરી-હિમ્ પાય-
વન્-દિ-આહિમ્-
વન્-દિઆ ય જસ્-સ-તે
સુવિક્-કમા કમા,
અપ્-પણો નિડા-લ એ-હિમ્-
મણ્-ડણોડ્-ડણપ્-પ-
ગા-ર-એહિમ્, કેહિમ્-કેહિમ્ વિ ।
અવડ્-ગા-તિલ-ય-પત્-ત-
લેહ-નામ-એહિમ્-
ચિલ્-લ-એહિમ્ સડ્-ગા-
ય-ડ્-ગા-યા-હિમ્,
ભત્-તિ-સન્-નિ-વિટ્-ઠ-
વન્-દણા-ગયા-હિમ્-
હુન્-તિ તે-વન્-દિયા પુણો પુણો ॥૨૮॥
(નારા-યઓ)
તમ-હમ્ જિણ-ચન્-દમ્,
અજિ-અમ્ જિઅ-મોહમ્ ।
ધુય-સવ્-વ-કિલે-સમ્,
પય-ઓ પણ-મામિ ॥૨૯॥
(નન્-દિ-અયમ્)

આકાશના અંતરાલમાં
વિચરનારી,
મનોહર હંસલીની જેમ
ચાલનારી,
પુષ્ટ કેડની નીચેનો ભાગ અને સ્તનો વડે શોભતી,
કલાયુક્ત-ખીલેલા કમળના પાંદડા જેવા
નયનોવાળી. ૨૬.
પુષ્ટ અને અંતરરહિત એવા સ્તનોના ભારથી
વિશેષ નમી ગયેલ શરીર સ્વરૂપ વેલડીવાળી,
મણિ અને સુવર્ણની બનાવેલ વિશેષ
ટીલી મેખલા (કંદોરા) વડે શોભાયમાન છે
કેડનો પ્રદેશ જેનો
શ્રેષ્ઠ ઘૂંઘરીઓવાળા ઝાંઝર અને
ટપકીવાળા કંકણ (વલય)
વડે સુશોભિત એવી,
પ્રીતિ ઉપજાવનારી, ચતુર જનના મનને હરનારી,
સુંદર દર્શનવાળી. ૨૭.

દેવાંગનાઓ વડે, કિરણોના સમૂહવાળી
વંદાયેલા અને
જેમના તે ઘણા
પરાક્રમવાળા,
બે ચરણો, પોતાના લટો કરીને આભૂષણની
રચનાના પ્રકાર વડે
કેવો કેવા પ્રકારો તે વળી,
અપાંગ (નેત્રને વિષે અંજનની રચના-
આંખે કાજળ) તિલક, પત્રલેખા (કસ્તુરી વગેરેની
કપાળ ઉપર કરેલી પત્રલેખા-કપાળે તિલક)
નામે છે જેનાં, દેદીયમાન, પ્રમાણોપેત અંગવાળી,
ભક્તિ વડે વ્યાપ્ત
વંદના કરવા આવેલી છે
તે બે ચરણો વંદાયેલા છે. વળી ફરીથી. ૨૮.

તેમને હું જિનચંદ્રને
અજિતનાથને જીત્યા છે મોહ જેને,
દુર કર્યા છે સર્વ દુઃખો
જેણે આદર પૂર્વક નમસ્કાર કરું છું. ૨૯.

અર્થ : આકાશના અંતરાલમાં વિચરનારી, મનોહર હંસલીની જેમ ચાલનારી, પુષ્ટ એવા કેડના ભાગ અને સ્તનો વડે શોભતી, કલાયુક્ત-ખીલેલા કમળના પાંદડા જેવા નયનોવાળી, મણિ અને સુવર્ણની બનાવેલ વિશેષ ટીલી મેખલા (કંદોરા) વડે શોભાયમાન છે કેડનો પ્રદેશ જેનો, શ્રેષ્ઠ ઘુઘરીઓવાળા ઝાંઝર અને ટપકીવાળા કંકણ (વલય) વડે સુશોભિત એવી, પ્રીતિ ઉપજાવનારી, ચતુર જનના મનને હરનારી, સુંદર દર્શનવાળી (અલંકાર દ્વારા શરીરના) કિરણોના સમૂહવાળી આભૂષણની રચનાના પ્રકારો વડે તે વળી

કેવા કેવા પ્રકારો ? અપાંગતિલક (આંખે કાજળ) અને પત્રલેખા (કપાળે તિલક) નામવડે દેદીપ્યમાન પ્રમાણોપેત અંગવાળી, ભક્તિ વડે પૂર્ણ વંદન માટે આવેલી દેવાંગનાઓવડે પોતાના લલાટોવડે જેમના ઘણા પરાક્રમવાળા ચરણો વંદાયા છે તથા ફરી ફરી વંદાયા છે જેમના તે મોહને સર્વથા જિતનારા, દૂર કર્યા છે સર્વ દુઃખો જેણે તેવા શ્રી જિનેશ્વર શ્રી અજિતનાથને હું આદરપૂર્વક નમસ્કાર કરું છું. ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯.

થુઅ-વંદિઅ-ચસ્સા-
રિસિ-ગણ-દેવ-ગણેહિં,
તો દેવ-વહુહિં પયઓ-
પણમિઅસ્સા ।
જસ્સ જગુતમ-
સાસણ-અસ્સા-
ભત્તિ-વસા-ગય-
પિંડિઅ-યાહિં,
દેવ-વરચ્છર-સા-બહુ-આહિં-

સુર-વર-રઈ-ગુણપંડિય-
આહિં ॥૩૦॥ (ભાસુરયં)
વંસ-સદ્-તંતિ-
તાલ-મેલિએ,
તિઉક્-ખરા-ભિરામ-

સદ્મી-સએ કએ અ,

સુઈ-સમાણ-ણે અ સુઈ-
સજ્જ-ગીઅ-પાય-
જાલ-દાંટિ-આહિં,
વલય મેહલા કલાવ-ને

ઉરા ભિરામ-સદ્મી-
સએ-કએ અ ।
દેવ-નદ્દિ-આહિં હાવ-ભાવ-
વિબ્ભમ્પ-ગાર-એહિં,
નચ્ચિણિઅ અંગ-હાર-એહિં-
વંદિઆ ય જસ્સ તે સુવિક્કમા-કમા ।
તયં તિલોચ-સવ્વ-
સત્ત-સંતિ-કારયં,
પસંત-સવ્વ-પાવ-
દોસ-મેસહં-
નમામિસંતિ મુત્તમં જિણં ॥ ૩૧ ॥
(નારાયણો)

થુઅ-વન્-દિ-અયસ્-સા-
રિસિ-ગણ-દેવ-ગણે-હિમ્,
તો દેવ-વહુ-હિમ્, પય-ઓ-
પણ-મિ-અસ્-સા ।
જસ્-સ જગુત્-તમ-
સાસ-ણ-અસ્-સા-
ભત્-તિ-વસા-ગય-
પિણ્-ડિઅ-યા-હિમ્,
દેવ-વરચ્-છર-સા બહુ-આહિમ્-

સુર-વર-રઈ-ગુણ-પણ્-ડિ-
ય-આ-હિમ્ ॥૩૦॥ (ભાસુ-રયમ્)
વન્-સ-સદ્-દ-તન્-તિ-
તાલ-મેલિ-એ,
તિ-ઉક્-ખ-રામિ-રામ-

સદ્-દ-મીસ-એ કએ અ ।

સુઈ-સ-માણ-ણે અ સુઈ-ધ-
સજ્-જ ગીઅ-પાય-
જાલ-ધણ્-ટિ-આહિમ્,
વલ-ય-મેહ-લા-કલા-વ

નેઉરામિ-રામસદ્-દ-મી-
સ-એ કએ અ ।
દેવ-નદ્-ટિ-આહિમ્- હાવ-ભાવ-
વિબ્-ભ મપ્-પ-ગાર-એહિમ્-
નચ્-ચિ-ણિઅ અડ્-ગ-હાર-એહિમ્,
વન્-દિઆ ય જસ્-સ તે સુવિક્-કમા કમા ।
તયમ્ તિ-લોચ-સવ્-વ-
સત્-ત-સન્-તિ-કાર-યમ્
પસન્-ત-સવ્-વ-પાવ-
દોસ-મેસ-હમ્ ।
નમા-મિ-સન્-તિ-મુત્-ત-મમ્ જિણમ્
॥ ૩૧ ॥ (નારા-યરઓ)

સ્તુતિ કરાયેલ, વંદન કરાયેલ,
ઋષિઓના સમુદાય અને દેવોના સમુદાયવડે
તે પછી દેવીઓવડે
આદરપૂર્વક પ્રણામ કરાયેલા,
(મોક્ષ આપવાને શક્તિમાન હોવાથી)
જેમનું જગતને વિષે ઉત્તમ છે
શાસન ભક્તિના વશે
આવીને ભેગી થયેલી,
નર્તકવાદક શ્રેષ્ઠ દેવ અને
નૃત્યકુશળ દેવાંગનાઓ વડે,
ઘણા, દેવોની સાથે રતિકીડા રૂપ ગુણને વિષે
પંડિતા. ૩૦.
વાંસળીનો શબ્દ, વીણા અને
તાલ (ચપટી, પટહાદિ ઢોલના
તાલ અથવા કાંસી, કરતાલ વગેરેના તાલ)
મળ્યે છે,
ત્રિપુષ્કર નામના વાજિંત્રના મનોહર
શબ્દ વડે મિશ્રિત કર્યે છે,
સાંભળવાનું સમાનપણું કર્યે છે, નિર્દોષ અને
ગુણયુક્ત ગીતો ગાનારી પગમાં
જાળના આકારવાળી ઘૂંઘરાવાળી,
વલય, કટિસૂત્ર (કંદોરો), કલાપ
(ઘણી સેરવાળાં કટસૂત્ર)
અને ઝાંઝરના મનોહર શબ્દ વડે
મિશ્રિત કર્યે છે,
દેવનર્તકીઓ વડે હાવ, ભાવ
અને વિલાસના પ્રકાર વડે,
નૃત્ય કરીને અંગના વિક્ષેપ વડે વંદાએલા,
મોક્ષને આપનાર તે પરાક્રમવાળા બે ચરણ કમળો,
તે (શ્રી શાંતિનાથ) ત્રણ લોકના સર્વ
પ્રાણીઓનાં શાંતિ કરનાર,
વિશેષ શાંત થયાં છે સર્વ પાપ,
દોષ જેમના એવા એમને હું,
નમસ્કાર કરું છું. શાંતિનાથ ઉત્તમ
જિનેશ્વરને. ૩૧.

અર્થ : ભક્તિના વશથી એકત્ર થયેલી, દેવોની સાથે રતિકીડા રૂપ ગુણને વિષે પંડિતા, એવી નર્તકવાદક ઘણા શ્રેષ્ઠ દેવોની નૃત્યકુશળ દેવાંગનાઓવડે વાંસળીના શબ્દ, વીણા અને તાલ મળે છે-ત્રિપુષ્કર વાજિંત્રના મનોહર શબ્દવડે મિશ્રિત કર્યે છે, સાંભળવાનું સમાનપણું કર્યે છે, નિર્દોષ અને ગુણયુક્ત ગીતો ગાનારી તથા પગે જાળના આકારવાળા ઘૂંઘરા બાંધેલી એવી દેવનર્તકીઓવડે વલય, કટિસૂત્ર, કલાપ અને ઝાંઝરના મનોહર શબ્દવડે મિશ્રિત કર્યે છે હાવ ભાવ અને વિભ્રમના પ્રકારવાળા અંગના વિક્ષેપ વડે નૃત્ય કરીને, મોક્ષ આપનાર જે જગતમાં ઉત્તમ શાસનવાળા, ઋષિસમુદાય અને દેવોના સમુદાયવડે સ્તવના કરાયેલ અને વંદાયેલ પાછળથી દેવવધૂઓવડે પ્રણામ કરાયેલા એવા પરાક્રમવાળા જેમનાં બંને ચરણકમળો વંદાય છે તે ત્રણે લોકમાં શાંતિ કરનાર, સર્વ પાપ અને દોષથી રહિત ઉત્તમશ્રી શાંતિનાથ જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરું છું. ૩૦, ૩૧.

છત-ચામર-પડાગ-જુઅ
-જવ-મંડિઆ,
ઝયવર-મગર-તુરય-સિરિ-વચ્છ
-સુલંછણા ।
દિવ-સમુદ્-મંદર-

દિસા-ગય-સોહિયા,
સત્થિઅ-વસહ-સીહરહ-
ચક્ક-વરંકિયા ॥૩૨॥
(લલિઅયં)

સહા-વ લઙ્ગ સમપ્પ-ઈઙ્ગ,
અદોસ-દુઙ્ગ ગુણેહિં જિઙ્ગ ।
પસાય-સિઙ્ગ તવેણ પુઙ્ગ,
સિરીહિં ઈઙ્ગ રિસીહિં-
જુઙ્ગ ॥૩૩॥ (વાણસીઆ)
તે તવેણ ધુઅ-સવ્વ-પાવયા,
સવ્વ-લોઅ-હિઅ-મૂલ-પાવયા ।
સંથુઆ અજિઅ-
સંતિ-પાયયા,
હુંતુ મે સિવ-સુહાણ-
દાયયા ॥૩૪॥ (અપરાંતિકા)

છત્-ત-ચામ-ર-પડા-ગ-જુઅ-
જવ-મણ્-ડિ-આ ।
ઝય-વર-મગ-ર-તુર-ય-સિરિ-વચ્-છ
સુલમ્(ન્)-છણા ।
દીવ-સમુદ્-દ-મન્-દર-

દિસા-ગય-સોહિ-યા ।
સત્-થિઅ-વસ-હ સીહ-રહ-
ચક્-ક-વરડ્-કિયા ॥૩૨॥
(લલિ-અયમ્)

સહા-વ-લટ્-હા સમપ્-પઈટ્-હા,
અદોસ-દુટ્-હા ગુણે-હિમ્ જિટ્-હા ।
પસા-ય-સિટ્-હા તવે-ણ પુટ્-હા,
સિરી-હિમ્ ઈટ્-હા રિસી હિમ્
જુટ્-હા ॥૩૩॥ (વાણ-વાસિ-આ)
તે તવે-ણ ધુઅ-સવ્-વ પાવયા,
સવ્-વ-લોઅ-હિઅ-મૂલ-પાવ-યા ।
સન્-થુઆ અજિ-અ-
સન્-તિ-પાય-યા,
હુન્-તુ મે સિવ સુહા-ણ-
દાય-યા ॥૩૪॥ (અપ-રાન્-તિકા)

છત્ર, ચામર, પતાકા, ચૂપ (સ્તુપ)
અને જવ (લક્ષણો) વડે શોભિત,
શ્રેષ્ઠ ધ્વજ, મગર, ઘોડો અને શ્રીવત્સ
એવા શુભ લાંછનો છે જેમને,
દ્વીપ, સમુદ્ર, મેરુ પર્વત અને
(ઐરાવણ હાથીના ચિહ્નથી શોભિત)
દિગ્ગજકૂટ વડે શોભિત,
સ્વસ્તિક, વૃષભ, સિંહ, રથ અને
શ્રેષ્ઠ ચક્રથી અંકિત. ૩૨.

સ્વભાવથી સુંદર, સમતા ભાવમાં સ્થિર,
દોષ વડે વિકાર નહિ પામેલા, ગુણો વડે શ્રેષ્ઠ,
કૃપા કરવામાં શ્રેષ્ઠ, તપ વડે પુષ્ટ,
લક્ષ્મીથી પૂજાયેલા, ઋષિઓથી
સેવાયેલા. ૩૩.
તેઓને તપ વડે દૂર કર્યા છે સર્વ પાપ જેમણે,
સર્વ લોકના હિતના મૂળને પ્રાપ્ત કરાવનારા
સારી રીતે સ્તવેલા છે, પૂજ્ય એવા
શ્રી અજિતનાથ
તથા શ્રી શાંતિનાથ, થાઓ મને શિવસુખને
આપનારા. ૩૪.

અર્થ : છત્ર, ચામર, પતાકા, સ્તૂપ અને જવવડે શોભિત, શ્રેષ્ઠ ધ્વજ, મગર, ઘોડો અને શ્રીવત્સ એવા શુભ લંછનવાળા, દ્વીપ, સમુદ્ર, મેરુ પર્વત અને દિગ્ગજવડે શોભિત, સ્વસ્તિક, વૃષભ, સિંહ, રથ અને ચક્ર વડે અંકિત, સ્વભાવથી સુંદર સમતાભાવમાં સ્થિર, દોષ વડે વિકાર નહિ પામેલા, ગુણોવડે શ્રેષ્ઠ, કૃપા કરવામાં શ્રેષ્ઠ, તપ વડે પુષ્ટ, લક્ષ્મીથી પૂજાયેલા, ઋષિઓથી સેવાયેલા, તપવડે દૂર કર્યા છે સર્વ પાપ જેમણે, સર્વ લોકના હિતના મૂળને પ્રાપ્ત કરાવનારા, સારી રીતે સ્તુતિ કરાયેલા તે શ્રી અજિતનાથ અને શ્રી શાંતિનાથ પૂજ્યો મને મોક્ષસુખ આપનારા થાઓ. ૩૨, ૩૩, ૩૪

એવં તવ-બલ-વિઊલં,
થુઅમ્-મએ અજિઅ-
સંતિ-જિણ-જુઅલં ।
વવગય-કમ્મ-રય-મલં,
ગઈ ગયં સાસયં વિઊલં-॥૩૫॥
(ગાહા)

એવમ્ તવ-બલ-વિઊ-લમ્,
થુઅમ્-મએ અજિઅ-
સન્-તિ-જિણ-જુઅ-લમ્ ।
વવ-ગય-કમ્-મ રય-મલમ્,
ગઈમ્ ગયમ્ સાસ-યમ્ વિઊ-લમ્-॥૩૫॥
(ગાહા)

એ પ્રકારે તપના બળથી મહાન સ્તવના કરી છે
મેં અજિતનાથ અને
શાંતિનાથ સ્વામીના યુગલની,
દૂર થયાં છે કર્મ રૂપ રજ અને મલ જેમનાં,
ગતિને પામેલા શાશ્વત વિસ્તીર્ણ. ૩૫.

અર્થ : એ પ્રકારે તપના બળથી મહાન, દૂર થયાં છે કર્મ રૂપ રજ અને મલ જેમનાં, વિસ્તીર્ણ અને શાશ્વત ગતિને પામેલા શ્રી અજિતનાથ અને શ્રી શાંતિનાથ સ્વામીના યુગલની મેં સ્તવના કરી. ૩૫

તં બહુ-ગુણપ્-સાયં,
મુક્ખ-સુહેણ પરમેણ-
અવિસાયં ।
નાસેઉ મે વિસાયં,
કુણઉ અ-પરિસાવિ
અ પ્પસાયં ॥૩૬॥ (ગાહા)

તમ્ બહુ-ગુણપ્-પસા-યમ્,
મુક્-ખ-સુહે-ણ પર-મેણ
અવિ-સાયમ્ ।
નાસે-ઉ મે વિસા-યમ્,
કુણ-ઉ અ-પરિ-સાવિ-
અપ્-પસા-યમ્ ॥૩૬॥ (ગાહા)

તે ઘણા ગુણોના પ્રસાદવાળું,
મોક્ષસુખ વડે ઉત્કૃષ્ટ
વિષાદ રહિત,
નાશ કરો મારા વિષાદને કરો (સ્તવન સાંભળનારી)
સભાને પણ(અને મારા ઉપર પણ) પ્રસાદ (અનુગ્રહ) ૩૬.

અર્થ : ઘણા ગુણોના પ્રસાદવાળું ઉત્કૃષ્ટ મોક્ષસુખ વડે વિષાદ રહિત તે યુગલ મારા વિષાદને નાશ કરો તથા સભાને અને મને પણ અનુગ્રહ કરો. ૩૬

તં મોએઉ અ નંદિં,
પાવેઉ અ નંદિ-
સેણ-મભિ-નંદિં ।
પરિસાવિ અ સુહનંદિં,
મમ ય દિસઉ સંજમે નંદિં ॥૩૭॥
(ગાહા)

તમ્ મોએ-ઉ અ નન્-દિમ્,
પાવે-ઉ અ નન્-દિ-
સેણ-મભિ-નન્-દિમ્ ।
પરિ-સાવિ અ સુહ નન્-દિમ્,
મમ ય દિસ-ઉ સન્ (સન્)-જમે નન્-દિમ્ ॥૩૭॥
(ગાહા)

તે યુગલ (ભવ્ય જીવોને) હર્ષ કરાવો,
સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરાવો અને નંદિષેણને
સમસ્ત પ્રકારે આનંદ કરાવો,
શ્રોતાજનોની સભાને પણ સુખ સમૃદ્ધિ
આપો તથા મને આપો સંયમમાં
આનંદ. ૩૭.

અર્થ : તે યુગલ ભવ્ય જીવોને હર્ષ કરાવો, સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરાવો અને નંદિષેણને સમસ્ત પ્રકારે આનંદ કરાવો, શ્રોતાજનોની સભાને પણ સુખ સમૃદ્ધિ આપો તથા મને પણ સંયમને વિષે આનંદ આપો. ૩૭.

પક્ષિખઅ ચાઉમ્માસિઅ,
સંવચ્છરિએ અવસ્સ-
ભણિઅવ્વો ।
સોઅવ્વો સવ્વેહિં,
ઉવસગ્ગ નિવારણો એસો ॥૩૮॥

પક્-ખિઅ ચાઉમ્-માસિ-અ,
સર્વ (સમ્)-વચ્-છ-રિએ અવસ્-સ-
ભણિ-અવ્-વો ।
સો અવ્-વો સવ્-વેહિમ્,
ઉવ-સગ્-ગ નિવા-રણો એસો ॥૩૮॥

પક્ષી પ્રતિક્રમણને વિષે, ચાતુર્માસિક
પ્રતિક્રમણને વિષે અને
સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણને વિષે અવશ્ય
ભણવા યોગ્ય છે,
સાંભળવા યોગ્ય છે દરેકે
ઉપસર્ગનું નિવારણ કરનાર આ. ૩૮.

અર્થ : આ સ્તોત્ર ઉપસર્ગનું નિવારણ કરનાર છે. તેથી પક્ષી પ્રતિક્રમણને વિષે, ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણને વિષે અને સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણને વિષે (એક જણે) અવશ્ય ભણવા યોગ્ય છે અને સર્વે માણસોએ સાંભળવા યોગ્ય છે. ૩૮.

જો પઢઈ જો અ નિસુણઈ,
ઉભઓ કાલં પિ અજિઅ-
સંતિથયં ।
ન હુ હુંતિ તસ્સ રોગા,
પુવ્વુપ્પન્ના-વિનાસંતિ ॥૩૯॥

જો પઢ-ઈ જો અ નિસુ-ણઈ,
ઉભ-ઓ કાલમ્-પિ અજિ-અ-
સન્-તિ-થયમ્ ।
ન હુ-હુન્-તિ તસ્-સ રોગા,
પુવ્-વુપ્-પન-ના વિ-ના-સન્-તિ ॥૩૯॥

જે ભણે છે, જે અને સાંભળે છે
બંને વખત પણ અજિત-
શાંતિસ્તવનને,
નથી નિશ્ચયે થતા તેને રોગો,
પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલા પણ નાશ પામે છે. ૩૯.

અર્થ : શ્રી અજિતશાંતિ સ્તવનને બંને વખત પણ જે ભણે છે અને જે સાંભળે છે તેને રોગો થતા નથી અને પૂર્વ ઉત્પન્ન થયેલા નાશ પામે છે. ૩૯.

જઈ ઈચ્છહ પરમપયં,
અહવા કિત્તિં સુવિત્થં ભુવણે ।
તા તેલુક્કુદ્ધરણે,
જિણવચણે આયરં-
કુણહ ॥૪૦॥

જઈ ઈચ્-છહ પરમ-પયમ્,
અહ-વા કિત્-તિમ્ સુવિત્-થડમ્ ભુવ-ણે ।
તા તેલુક્-કુદ્-ધર-ણે,
જિણ-વચ-ણે આય-રમ્-
કુણ-હ ॥૪૦॥

જો ઈચ્છો છો પરમપદને,
અથવા કીર્તિને વિસ્તાર પામેલી ભુવનને વિષે,
તો ત્રણ લોકનો ઉદ્ધાર કરનાર
જિનવચનને વિષે આદર
કરો. ૪૦.

અર્થ : જો તમે પરમપદને અથવા ત્રણ ભુવનમાં વિસ્તાર પામેલી કીર્તિને ઈચ્છો છો, તો ત્રણ લોકનો ઉદ્ધાર કરનાર જિનવચનને વિષે આદર કરો. ૪૦

ઉપયોગના અભાવે થતા અશુદ્ધ ઉચ્ચાર સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારણનું કોષ્ટક

અશુદ્ધ
નિરુવમમહપભાવે
ભાવિઅપભાવણેઅ
પંડિઅયાહિ
દુક્ખપસંતીણં
ધરણિધરપવરાઈરેઅ
પિંડિઅયાહિ
પાવપસંતીણં
પાવઈ નતં
સુવિકમાકમા
સુહપવતણં
સિરિરઅજલિ
વિળ્લમપગારઅહે
ધિધ મધ પવતણં
ચલકુંડલગય

શુદ્ધ
નિરુવમમહપભાવે
ભાવિઅપભાવણેઅ
પિંડિઅયાહિં
દુક્ખપસંતીણં
ધરણિધરપવરાઈરેઅ
પંડિઅયાહિં
પાવપસંતીણં
પાવઈ ન તં
સુવિક્કમા કમા
સુહપવતણં
સિરરઅજલિ
વિળ્લમપગારઅહે
ધિઈમધપવતણં
ચલકુંડલંગય

ગુણેહિમજિજ્ઞા
નિચિયં ચ ગુણેહિ
વંદિઉણ તોઉણ તો
ગઈ ગય સાસયં
સમાહિનિહિ
સભવણાઈ તો
તે મોએઉ અ નંદિ
હત્થિહત્થનાહુ
વિઆરણિઆહિ
પક્ષિઅ ચઉમાસિઅ
સૂઘસુઅમણાભિરામ
મંડણોડણપગારઅહે
પુવ્વુપ્પન્ના
દંતિ પંતિ
પતલેઅનામઅહે

ગુણેહિં જિજ્ઞા
નિચિયં ચ ગુણેહિં
વંદિઉણ થોઉણ તો
ગઈ ગયં સાસયં
સમાહિં નિહિં
સભવણાઈ તો
તં મોએઉ અ નંદિં
હત્થિહત્થનાહું
વિઆરણિઆહિં
પક્ષિઅ ચાઉમાસિઅ
સૂઘસુહમણાભિરામ
મંડણોડુણપગારઅહે
પુવ્વુપ્પન્ના
દંતપંતિ
પતલેહનામઅહે

અહવા કિત્તિ
તા તેલુકુદ્ધરણે

અહવા કિત્તિં
તા તેલુક્કુદ્ધરણે

પ્રતિક્રમણ વખતે
જિનમુદ્રામાં
સાંભળવાની મુદ્રા

પ્રતિક્રમણ વખતે
યોગમુદ્રામાં
બોલવાની મુદ્રા

પૃષ્ઠ 'શ્રી બૃહત્-શાંતિ સ્તોત્ર'

આદાન નામ : શ્રી ભોભો ભવ્યાઃ
સૂત્ર ગોણ નામ : શ્રી મોટી
શાંતિ સૂત્ર

વિષય : સર્વવિદન નિવારક,
પરમમંગલવાચક,
શ્રી શાંતિનાથની ભાવવાહી સ્તવના

છંદ : ગાહા- મંદાકાન્તા, ★ રાગ-ભાવાવનામ-સુરદાનવ.... (સંસારદાવા. સૂત્ર ગાથા-૨)

ભો ભો ભવ્યાઃ ! શૃણુત વચનં-
પ્રસ્તુતં સર્વમેતદ્,
યે યાત્રાયાં-
ત્રિભુવન-ગુરો-રાહતા-
ભક્તિભાજઃ ।
તેષાં શાન્તિર્ભવતુ-
ભવતા-મર્હદાદિ-પ્રભાવા,
દારોગ્ય-શ્રી-ધૃતિ-મતિ-કરી-

ભો ભો ભવ્-યાઃ ! શૃ-ણુત વચ-નમ્-
પ્રસ્-તુતમ્ સર્-વ-મેતદ્ ।
યે યાત્-રાયામ્-
ત્રિ-ભુવન-ગુરો-રાર્-હતા-
ભક્-તિ-ભાજઃ ।
તેષામ્ શાન્-તિર્-ભવ-તુ-
ભ-વતા-મર્-હદા-દિ-પ્રભા-વા,
દારોગ્-ય-શ્રી-ધૃતિ-મતિ-કરી-

હે ભવ્ય લોકો ! સાંભળો વચનને
અવસર ઉચિત સર્વ આ,
જેઓ યાત્રાને વિષે
ત્રિભુવનગુરુની શ્રાવકો
ભક્તિ વડે યુક્ત છે,
તેઓને શાંતિ થાઓ તમોને અરિહંતાદિ
પંચપરમેષ્ઠિ માહાત્મ્ય થકી,
આરોગ્ય અને લક્ષ્મી, સંતોષ અને
વિશિષ્ટ બુદ્ધિને ઉત્પન્ન
કરનારી રાગદ્વેષાદિના નાશના કારણભૂત. ૧.

ક્લેશ-વિધ્વંસ-હેતુઃ ॥૧॥

ક્લે-શ-વિધ્-વન્-સ-હેતુઃ ॥૧॥

અર્થ : હે ભવ્યલોકો ! આ અવસર ઉચિત સર્વ વચન તમે સાંભળો. જે શ્રાવકો ત્રણ લોકના ગુરુ (વીતરાગ)ની યાત્રા (જન્મ મહોત્સવ પ્રસંગે) ને વિષે ભક્તિને ભજનારા છે, તેઓને અરિહંતાદિ પંચપરમેષ્ઠીના માહાત્મ્ય થકી (પ્રસાદ) આરોગ્ય લક્ષ્મી, સંતોષ અને વિશિષ્ટ બુદ્ધિને કરનારી તથા રાગદ્વેષાદિના નાશના કારણભૂત એવી શાંતિ થાઓ. ૧.

ભો ! ભો ! ભવ્યલોકાઃ !
ઈહ હિ ભરતૈરાવત-વિદેહ-
સંભવાનાં,
સમસ્ત-તીર્થ-કૃતાં
જન્મ-ન્યાસન-પ્રકમ્પા-નન્તર-
મવધિના-વિજ્ઞાય,
સૌધર્માધિપતિઃ-
સુઘોષા-ઘણ્ટા-ચાલના-નન્તર-
સકલ-સુરાસુરેન્દ્રૈઃ-
સહ સમાગત્ય,
સવિનય-મર્હદ્-ભટ્ટારક-
ગૃહીત્વા, ગત્વા કનકાદ્રિ-શૃંગો,
વિહિત-જન્માભિષેકઃ-
શાન્તિ-મુદ્ઘોષયતિ,
યથા-તતોઽહં કૃતાનુ-કાર
મિતિ-કૃત્વા-
મહાજનો યેન ગતઃ સ પન્થાઃ,
ઈતિ ભવ્યજનૈઃ સહ સમેત્ય
સ્નાત્રપીઠે સ્નાત્રં વિધાય,
શાન્તિમુદ્-ઘોષયામિ-
તત્પૂજા-યાત્રા-સ્નાત્રાદિ-
-મહોત્સવા-નન્તર-મિતિ-
કૃત્વા કર્ણ દત્ત્વા
નિશમ્યતાં નિશમ્યતાં
સ્વાહા ॥૨॥

ભો ભો ભવ્-ય-લોકાઃ !
ઈહ હિ ભર-તૈ-રા-વત-વિ-દેહ-
સમ્-ભ-વા-નામ્
સમસ્-ત-તીર્-થ-કૃતામ્-
જન્-મ-ન્યા-સન-પ્ર-કમ્-પા-નન્-તર-
મવ-ધિના વિજ્ઞા-ય,
સૌ-ધર્-મા-ધિ-પતિઃ-
સુ-ઘોષા ઘણ્-ટા-ચાલ-ના-નન્-તરમ્
સક-લ-સુરા-સુરેન્-દ્રૈઃ-
સહ-સમા-ગત્-ય,
સ-વિન-ય-મર્-હદ્-ભટ્-ટા-રકમ્-
ગૃહીત્-વા ગત્-વા કન-કાદ્રિ શૃન્-ગો,
વિ-હિત-જન્-મા-ભિષે-કઃ-
શાન્-તિ-મુદ્-ઘોષ-યતિ,
યથા તતો-હમ્ કૃતા-નુ-કાર-
મિતિ કૃત્-વા
મહા-જનો યેન ગતઃ સ પન્-થાઃ,
ઈતિ ભવ્-ય-જનૈઃ સહ સમેત્-ય-
સ્ના-ત્ર-પીઠે સ્ના-ત્રમ્ વિ-ધાય,
શાન્-તિ-મુદ્-ઘોષ-યામિ-
તત્-પૂજા-યાત્રા-સ્ના-ત્રાદિ-
મહોત્-સવા-નન્-તર-મિતિ-
કૃત્-વા કર્-ણમ્ દત્-ત્વા
નિ-શમ્-ય-તામ્ નિ-શમ્-ય-તામ્
સ્વા-હા ॥૨॥

હે ભવ્ય લોકો ! અહીં જે કારણ માટે
ભરતક્ષેત્ર, ઐરાવતક્ષેત્ર, મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે
ઉત્પન્ન થયેલા,
સમગ્ર તીર્થકરોના-
જન્મ સમયે આસન ચલાયમાન થયા પછી,
અવધિજ્ઞાનના ઉપયોગ વડે જાણીને
સૌધર્મેન્દ્ર
સુઘોષા નામની ઘંટાને વગાડ્યા પછી
સર્વ સુર, અસુરના ઈંદ્રોની સાથે
રૂડે પ્રકારે આવીને
પરમ વિનય-સહિત અરિહંત ભટ્ટારક (પૂજ્ય)ને
ગ્રહણ કરીને જઈને મેરુ પર્વતના શિખર ઉપર
કર્યો છે જન્મસ્નાત્રમહોત્સવ જેણે એવો,
શાંતિને મોટા શબ્દવડે ભણે છે.
જેમ તેથી હું કરેલું અનુકરણ
થાય એમ કરીને,
ઈન્દ્રાદિ દેવસમૂહ જે માર્ગે ગયો તે જ રસ્તા
પ્રમાણે એ કારણથી ભવ્ય પ્રાણીઓ સાથે આવીને
સ્નાત્ર પીઠિકા ઉપર સ્નાત્ર કરીને,
શાંતિ માટે ઉદ્ઘોષણ કરુ છું,
તે પૂજા, યાત્રા અને સ્નાત્ર વગેરે
મહોત્સવ કર્યા પછી એ પ્રમાણે,
કૃત્ય કરીને કાનને
સાવધાન કરીને સાંભળા, સાંભળો (તમે)
સ્વાહા. ૨.

અર્થ : હે ભવ્ય જીવો અહીં જે કારણ માટે ભરતક્ષેત્ર, ઐરાવતક્ષેત્ર અને મહાવિદેહક્ષેત્રને વિષે ઉત્પન્ન થયેલા સમગ્ર તીર્થંકરોના જન્મસમયે સૌધર્મ-દેવલોકના ઈંદ્રના આસન ચલાયમાન થયા પછી ઈંદ્ર વડે અવધિજ્ઞાનના ઉપયોગ વડે (જિન જન્મને) જાણીને (હર્ષ પામેલા) સુદ્યોષા નામની ઘંટને વગાડ્યા પછી સર્વ સુર (પૈમાનિક દેવો) અસુર (ભવનપતિના દેવો) અને તેના ઈંદ્રોની સાથે (જિન જન્મસ્થાને) ભક્તિવડે રૂડે પ્રકારે આવીને પરમવિનય સહિત સૌધર્મેન્દ્ર અર્હદ્ ભટ્ટારક (પૂજ્ય)ને કરસંપુટમાં ગ્રહણ કરીને મેરુ પર્વતના શિખર ઉપર જેમણે સ્નાત્રમહોત્સવ કર્યો, પછી તે (સ્નાત્રમહોત્સવના અંતે) શાંતિને મોટા શબ્દો વડે ઉદ્ઘોષણ કરે છે તેથી તે પ્રમાણે કરેલું અનુકરણ થાય તે માટે, હું વળી ઈંદ્રાદિ દેવસમૂહ જે માર્ગે ગયો, તે જ માર્ગ પ્રમાણ એ કારણથી ભવ્ય પ્રાણીઓ સાથે(જિનાલય) ભક્તિથી રક્ત થઈને આવીને સ્નાત્રપીઠિકા ઉપર વિધિ પ્રમાણે સ્નાત્ર કરીને હું મોટા શબ્દો વડે શાંતિવડે ઉદ્ઘોષણ કરું છું, તે પૂજા, યાત્રા અને સ્નાત્ર વગેરે મહોત્સવ કર્યા પછી એ પ્રમાણે કૃત્ય કરીને કાનને સાવધાન કરીને તમે સાંભળો, સાંભળો. (સ્વાહા) ૨.

ૐ પુણ્યાહં પુણ્યાહં

પ્રીયન્તાં પ્રીયન્તાં

ભગવન્તોઽર્હન્તઃ,

સર્વજ્ઞાઃ સર્વદર્શિન-

સ્ત્રિલોક-નાથા-

સ્ત્રિલોક-મહિતા-

સ્ત્રિલોક-પૂજ્યા-સ્ત્રિલોકેશ્વરા-

સ્ત્રિલોકોદ્યોત-કરાઃ ॥૩॥

ઓમ્ પુણ્યા-હમ્ પુણ્યા-હમ્

પ્રી-યન્-તામ્ પ્રી-યન્-તામ્

ભગ-વન્-તોર્-હન્-તઃ

સર્-વ-જ્ઞાઃ સર્-વ-દર્-શિ-નસ્-

ત્રિ-લોક-નાથાસ્-

ત્રિ-લોક-મહિ-તાસ્

ત્રિ-લોક-પૂજ્-યાસ્ ત્રિ-લોકેશ્-વરાસ્-

ત્રિ-લોકો-દ્યો(દ્યો)-ત-કરાઃ ॥૩॥

ૐ પદ વડે નમસ્કાર કરીને ઉત્તમ દિવસ છે

ઉત્તમ દિવસ છે, સંતુષ્ટ થાઓ,

સંતુષ્ટ થાઓ, ઐશ્વર્યાદિ ચુક્ત તીર્થંકરો,

સર્વ પદાર્થને જાણકાર, સર્વને જોનારા,

ત્રણ લોકના નાથ,

ત્રણ લોક વડે પૂજાયેલા,

ત્રણ લોકના પૂજ્ય, ત્રણ લોકના ઈશ્વર,

ત્રણ લોકનો ઉદ્યોત (પ્રકાશ) કરનારા. ૩.

અર્થ : ૐ પદ વડે શોભાયમાન થયેલા પંચપરમેષ્ઠિને નમસ્કાર કરીને કહે છે કે આજનો દિવસ ઉત્તમ છે. કેવળજ્ઞાન વડે સર્વ પદાર્થને જાણનારા, કેવળદર્શન વડે સર્વને જોનારા, જે ત્રણ લોકના સ્વામી, ત્રણ લોક વડે (ત્રિભુવનવાસી જીવો વડે) પુષ્પાદિકે પૂજાયેલા, ત્રણ લોકના પૂજ્ય, ત્રણ લોકના ઈશ્વર અને ત્રણ લોકના ઉદ્યોત (પ્રકાશ) કરનારા એવા ઐશ્વર્યાદિ ચુક્ત (ચોવીશ) તીર્થંકરો અત્યંત સંતુષ્ટ થાઓ, સંતુષ્ટ થાઓ. ૩.

ૐ ઋષભ-અજિત-

સંભવ-અભિનન્દન-સુમતિ

પદ્મપ્રભ સુપાર્શ્વ-ચન્દ્રપ્રભ-

સુવિધિ-

શીતલ-શ્રેયાંસ-વાસુપૂજ્ય-

વિમલ-અનન્ત-ધર્મ-શાન્તિ-

કુંથુ-અર-મલ્લિ-મુનિસુવ્રત-

નમિ-નેમિ-પાર્શ્વ-

વર્ધમાનાન્તા-જિનાઃ-

શાન્તાઃ શાન્તિકરા-

ભવન્તુ સ્વાહા ॥૪॥

ઓમ્ ઋ-ષભ-અ-જિત-

સમ્-ભવ-અભિ-નન્-દન-સુ-મતિ

પદ્-મ-પ્રભ સુ-પાર્-શ્વ-ચન્-દ્ર-પ્રભ-

સુ-વિધિ-

શીત-લ-શ્રે-યાન્-સ-વાસુ-પૂજ્-ય-

વિમલ-અ-નન્-ત-ધર્-મ-શાન્-તિ-

કુન્-થુ-અર-મલ્-લિ-મુનિ-સુ-વ્રત-

નમિ-નેમિ-પાર્-શ્વ-

વર્ દ્-ધ-માનાન્-તા જિનાઃ-

શાન્-તાઃ શાન્-તિ-કરા-

ભવન્-તુ સ્વાહા ॥૪॥

ૐ પદ વડે શોભાયમાન થયેલા ઋષભદેવ, અજિતનાથ,

સંભવનાથ, અભિનંદનસ્વામી, સુમતિનાથ

પદ્મપ્રભસ્વામી, સુપાર્શ્વનાથ, ચન્દ્રપ્રભસ્વામી,

સુવિધિનાથ,

શીતલનાથ, શ્રેયાંસનાથ, વાસુપૂજ્યસ્વામી,

વિમલનાથ, અનંતનાથ, ધર્મનાથ, શાંતિનાથ,

કુંથુનાથ અરનાથ, મલ્લિનાથ, મુનિસુવ્રતસ્વામી,

નમિનાથ, નેમિનાથ, પાર્શ્વનાથ,

મહાવીરસ્વામી પર્યંત (ચોવીશ) તીર્થંકરો

ઉપશમ પામેલા ક્રોધાદિ કષાયના

ઉપદ્રવોને શાંત કરનારા થાઓ. ૪.

અર્થ : ૐ પદ વડે નમસ્કાર કરીને, શોભાયમાન થયેલા શ્રી ઋષભદેવ, અજિતનાથ, સંભવનાથ, અભિનંદનસ્વામી, સુમતિનાથ, પદ્મપ્રભસ્વામી, સુપાર્શ્વનાથ, ચંદ્રપ્રભસ્વામી, સુવિધિનાથ, શીતલનાથ, શ્રેયાંસનાથ, વાસુપૂજ્યસ્વામી, વિમલનાથ, અનંતનાથ, ધર્મનાથ, શાંતિનાથ, કુંથુનાથ, અરનાથ, મલ્લિનાથ, મુનિસુવ્રતસ્વામી, નમિનાથ, નેમિનાથ, પાર્શ્વનાથ, મહાવીર સ્વામી પર્યંત ઉપશાંત થયેલા એવા હે (ચોવીશ) તીર્થંકરો ઉપશમભાવ વડે કષાયો દ્વેષાદિ વગેરે ઉપદ્રવોને નાશ કરનારા થાઓ - શાંતિ કરનારા થાઓ. ૪.

ૐ મુનયો મુનિ-પ્રવરા-

રિપુ-વિજય-દુર્ભિક્ષ-

કાન્તારેષુ-દુર્ગ-માર્ગેષુ-

રક્ષન્તુ વો-નિત્યં સ્વાહા ॥૫॥

ઓમ્ મુન-યો મુનિ-પ્રવરા-

રિપુ-વિ-જય-દુર્-ભિક્ષ-પ-

કાન્-તા-રેષુ-દુર્-ગ-માર્-ગેષુ

રક્ષ-પન્-તુ વો-નિત્-યમ્-સ્વા-હા ॥૫॥

ૐ પદ વડે નમસ્કાર કરીને એવા હે મુનિઓ

મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ,

શત્રુના વિજય વિષે, દુષ્કાળ અને

મહા અટવીને વિષે વિકટ માર્ગોને વિષે

રક્ષણ થાઓ તમારું સદા. ૫.

અર્થ : ૐ પદ વડે નમસ્કાર કરીને મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા હે મુનિઓ શત્રુના વિજયને વિષે, દુષ્કાળ અને મહાઅટવીને વિષે, વિકટ માર્ગોને વિષે તમારું સદા રક્ષણ થાઓ. ૫.

ૐ હ્રી શ્રી ધૃતિ-મતિ-
કીર્તિ-કાન્તિ-બુદ્ધિ-
લક્ષ્મી-મેધા-વિદ્યા સાધન-

ઓમ્ હ્રી શ્રી-ધૃતિ-મતિ-
કીર્-તિ કાન્-તિ બુદ્-ધિ-
લક્ષ્-મી-મેધા-વિદ્-યા-સા-ધન-

ૐ (પ્રાણ મંત્ર), હ્રી (માયા બીજ-વશ કરનાર),
શ્રી (લક્ષ્મીને આપનાર) સંતોષ મતિ-(દીર્ઘદૃષ્ટિ),
યશ, (શોભા, બુદ્ધિ, સંપત્તિ, ધારણ કરવાની બુદ્ધિ,
વિદ્યાની સાધનામાં,
નગરાદિ પ્રવેશ, નિવાસસ્થાનોને
વિષે રૂડે પ્રકારે નામોને
ગ્રહણ કરાય જેના જયવંતા વર્તો તે જિનેશ્વરો. ૬.

પ્રવેશ-નિવેશ-નેષુ-
સુગૃહીત-નામાનો-
જયન્તુ ને જિનેન્દ્રાઃ ॥૬॥

પ્ર-વેશ-નિ-વેશ-નેષુ-
સુ-ગૃહીત-નામા-નો-
જયન્-તુ તે જિનેન્-દ્રાઃ ॥૬॥

અર્થ : ૐ (પ્રાણ મંત્ર), હ્રી (માયા બીજ વશ કરનાર) શ્રી (લક્ષ્મીને આપનાર) સંતોષ મતિ (દીર્ઘદૃષ્ટ) યશ, શોભા, બુદ્ધિ (કાળ પ્રમાણે), સંપત્તિ, ધારણ કરવાની બુદ્ધિ વિદ્યાની સાધનામાં, નગરાદિ પ્રવેશમાં, નિવાસ સ્થાનોને વિષે રૂડે પ્રકારે જેમના નામ ગ્રહણ કરાયા છે તેવા જિનેન્દ્ર જયવંતા વર્તો. ૬.

ૐ રોહિણી-પ્રજ્ઞપ્તિ-
વજ્રશૃંખલા-
વજ્રકુંશી-અપ્રતિચક્રા-
પુરુષદત્તા-કાલી-મહાકાલી-
ગૌરી ગાંધારી-
સર્વાસ્ત્ર મહાજવાલા-માનવી-
વૈરોટ્યા-અચ્છુપ્તા-માનસી-
મહામાનસી ષોડશ-વિદ્યાદેવ્યો-
રક્ષન્તુ વો નિત્યં સ્વાહા ॥૭॥

ઓમ્ રોહિ-ણી પ્રજ્ઞપ્-તિ-
વજ્ર-ર-શૃક્-ખલા-
વજ્ર-રાક્-કુંશી-અપ્ર-તિ-ચક્-રા-
પુરુ-ષ-દત્-તા-કાલી-મહા-કાલી-
ગૌરી-ગાન્-ધારી-
સર્-વાસ્-ત્ર-મહાજ્-વાલા-માનવી-
વૈરોટ્-યા અચ્-છુપ્-તા માન-સી-
મહા-માન-સી ષોડ-શ વિદ્-યા-દેવ્-યો-
રક્-ષન્-તુ વો નિત્-યમ્ સ્વા-હા ॥૭॥

ૐ રોહિણી, પ્રજ્ઞપ્તિ,
વજ્રશૃંખલા,
વજ્રકુંશી, અપ્રતિચક્રા (ચક્રેશ્વરી),
નરદત્તા, કાલી, મહાકાલી,
ગૌરી, ગાંધારી,
સર્વ અસ્ત્રવાળી મહાજવાલા, માનવી,
વૈરાટ્યા, અચ્છુપ્તા, માનસી,
મહામાનસી (એ) સોળ વિદ્યાદેવીઓ
રક્ષણ કરો તમારું સદા માટે. ૭.

અર્થ : ૐ રોહિણી, પ્રજ્ઞપ્તિ, વજ્રશૃંખલા, વજ્રકુંશી, અપ્રતિચક્ર (ચક્રેશ્વરી), નરદત્તા, કાલી, મહાકાલી, ગૌરી, ગાંધારી, સર્વ અસ્ત્રવાળી-મહાજવાલા, માનવી, વૈરોટ્યા, અચ્છુપ્તા, માનસી, (અને) મહામાનસી, એ સોળ વિદ્યાદેવીઓ તમારું હંમેશાં રક્ષણ કરો. ૭.

ૐ આચાર્ય-પાધ્યાય-
પ્રભૃતિ-ચાતુર્વર્ણ્ય-
શ્રી-શ્રમણ-સંઘસ્ય
શાન્તિર્ભવતુ-
તૃષ્ટિર્ભવતુ-
પુષ્ટિર્ભવતુ ॥૮॥

ઓમ્-આચાર્-યો-પાધ્-યાય-
પ્ર-ભૃતિ-ચાતુર્-વર્-ણસ્-ય-
શ્રી-શ્ર-મણ-સંઘ-સ્ય-
શાન્-તિર્-ભ-વતુ
તૃષ્-ટિર્-ભ-વતુ
પુષ્-ટિર્-ભ-વતુ ॥૮॥

ૐ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય પ્રમુખ ચાર
પ્રકારો (સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા) છે જેને વિષે,
શ્રી મહાવીર પ્રભુના સંઘને થાઓ, (સર્વ પ્રકારે)
સંતોષ થાઓ,
(સર્વ પ્રકારે) ધર્મની (સર્વ પ્રકારે) ઉપશાંતિ થાઓ,
પુષ્ટિ થાઓ. ૮.

અર્થ : ૐ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પ્રમુખ ચાર પ્રકારો (સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા) છે જેને વિષે, એવા શ્રી મહાવીર પ્રભુના સંઘને ઉપશાંતિ થાઓ. સર્વ પ્રકારે સંતોષ થાઓ, સર્વ પ્રકારે ધર્મની પુષ્ટિ થાઓ. ૮.

ૐ ગ્રહાશ્ચન્દ્ર સૂર્યાન્-ગારક-
બુધ-બૃહસ્પતિ-શુક્ર-શનૈશ્વર-
રાહુ-કેતુસહિતાઃ સલોક-પાલાઃ-
સોમ-યમ-વરુણ-કુબેર-
વાસવાદિત્ય-સ્કન્દ-
વિનાયકોપેતા-
યે ચાન્યેડપિ-
ગ્રામ-નગર-ક્ષેત્ર-દેવતા-દયસ્તે-
સર્વે પ્રીયંતાં પ્રીયંતાં-
અક્ષીણ-કોશ-કોષ્ઠા-ગારા-
નર-પતયશ્ચ ભવન્તુ સ્વાહા ॥૯॥

ઓમ્ ગ્રહાશ્-ચન્-દ્ર-સૂર્-યાન્-ગા-રક-
બુધ-બૃહસ્-પતિ-શુક્-ર-શનૈશ્-ચર-
રાહુ-કેતુ-સહિ-તાઃ સ-લોક-પાલાઃ-
સોમ-યમ-વર-ણ-કુ-બેર-
વાસ-વા-દિત્-ય-સ્કન્-દ-
વિ-નાય-કો-પેતા-
યે ચાન્-યે-પિ-
ગ્રામ-નગ-ર-ક્ષેત્ર-દેવ-તા-દયસ્-તે-
સર્-વે પ્રીયન્-તામ્ પ્રીયન્ તામ્-
અક્-ષીણ-કોશ-કોષ્-ઠા-ગારા-
નર-પત-યશ્-ચ ભ-વન્-તુ સ્વા-હા ॥૯॥

ૐ નવ ગ્રહો, ચન્દ્ર, સૂર્ય,
મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ,
રાહુ કેતુ સહિત, લોકપાળના દેવો સહિત
સોમ, યમ, વરુણ, કુબેર,
ઈંદ્ર, બાર સંક્રાંતિના સૂર્ય,
કાર્તિકેય, ગણેશ સહિત
જે બીજા પણ,
ગામ, નગર અને ક્ષેત્રના અધિષ્ઠાયક દેવો
વગેરે તે સર્વ પ્રસન્ન થાઓ, પ્રસન્ન થાઓ.
અક્ષય ભંડાર (અને) ધાન્યના
કોઠારોવાળા રાજાઓ થાઓ. ૯.

અર્થ : ૐ નવગ્રહો = ચન્દ્ર, સૂર્ય, મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ, રાહુ, કેતુ, (પુંછડીયા તારા) સહિત, લોકપાળના દેવો સહિત, સોમ, યમ, વરુણ, કુબેર, ઈંદ્ર, બાર સંક્રાંતિના સૂર્ય, કાર્તિકેય, ગણેશ સહિત ને બીજા પણ ગામ, નગર અને ક્ષેત્રના અધિષ્ઠાયક દેવો વગેરે તે સર્વ પ્રસન્ન થાઓ, પ્રસન્ન થાઓ, ક્ષય ન પામે તેવા (નિધિ) અક્ષય ભંડાર ધાન્યના કોઠારોવાળા રાજા પ્રાપ્ત થાઓ. ૯.

ૐ પુત્ર-મિત્ર-ભ્રાતૃ-કલત્ર-
સુહૃત્-સ્વજન-સંબન્ધિ-
બંધુ-વર્ગ-સહિતા નિત્યં-
ચામોદ-પ્રમોદ-કારિણ:-
અસ્મિન્-ભૂમણ્-ડલ-
આયતન-નિવાસિ
સાધુ-સાધ્વી શ્રાવક-શ્રાવિકાણાં,
રોગોપ-સર્ગ-વ્યાધિ-દુઃખ-
દુર્મિત્ત-દૌર્ભનસ્યો-પશમનાય

શાન્તિ-ર્ભવતુ ॥૧૦॥

અર્થ : ૐ પુત્ર, હિતેચ્છુ, સહોદરબંધુ, સ્ત્રી, મિત્ર, જ્ઞાતિજન, સગાં, પોતાના કુળની ગોત્રીઓ હંમેશાં આમોદ-પ્રમોદ કરનારા થાઓ અર્થાત્ સર્વ વિશેષે કરીને પરસ્પર આનંદને કરવાવાળા થાઓ. વળી આ પૃથ્વી ઉપર પોતાના સ્થાનકોને વિષે વસનારા સાધુ, શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓનાં રોગ, ઉપસર્ગ, વ્યાધિ, દુઃખ, દુષ્કાળ અને ચિત્તની અસ્વસ્થતાના નિવારણને માટે શાંતિ થાઓ. ૧૦.

ઓમ્-પુત્ર-મિત્ર-ભ્રાતૃ-કલ-ત્ર-
સુ-હૃત્-સ્વ-જન-સમ્-બન્-ધિ-
બન્-ધુ-વર્-ગ સહિ-તા નિત્-યમ્-
ચામો-દ-પ્રમો-દ-કારિ-ણ:-
અસ્-મિન્-શ્ચ ભૂમણ્-ડલ-
આય-તન-નિવા-સિ
સાધુ-સાધ્-વી-શ્રાવ-ક-શ્રાવિ-કાણામ્-
રોગો-પ સર્-ગ-વ્યા-ધિ-દુઃખ-
દુર્-ભિક્ષ-દૌર્-મ-નસ્-યો-
પશ-મ-નાય-

શાન્-તિર્-ભ-વતુ ॥૧૦॥

ૐ પુત્ર, હિતેચ્છુ, સહોદર (ભાઈ) સ્ત્રી, મિત્ર, જ્ઞાતિજન, સગાં, પોતાના ગોત્રીઓ, પિત્રાઈ સહિત હંમેશાં આમોદ-પ્રમોદ કરવાવાળા આ પૃથ્વી ઉપર પોતાના સ્થાનકોને વિષે વસનારા સાધુ-સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓનાં, રોગ, ઉપસર્ગ, વ્યાધિ, દુઃખ, દુષ્કાળ અને ચિત્તની અસ્વસ્થતાના નિવારણને માટે શાંતિ થાઓ. ૧૦.

ૐ તુષ્ટિ-પુષ્ટિ-
ઋદ્ધિ-વૃદ્ધિ-
માઙ્ગલ્યોત્સવાઃ સદા-
પ્રાદુર્ભૂતાનિ-પાપાનિ,
શામ્યન્તુ દુરિતાનિ,
શત્રવઃ પરાઙ્મુખા ભવન્તુ-
સ્વાહા ॥૧૧॥

ઓમ્ તુષ્-ટિ-પુષ્-ટિ-
ઋદ્-ધિ વૃદ્-ધિ-
માઙ્-ગલ્-યોત્-સવાઃ-સદા-
પ્રાદુર્-ભૂ-તાનિ પાપ-નિ,
શામ્-યન્-તુ દુરિ-તાનિ,
શત્ર-વઃ-પરાઙ્-મુખા ભ-વન્-તુ-
સ્વાહા ॥૧૧॥

ૐ ચિત્તનો સંતોષ થાઓ, ધર્મની પુષ્ટિ થાઓ, ધનસંપત્તિ, વંશવૃદ્ધિ, કલ્યાણ અને ઉત્સવો સદા ઉદયમાં આવેલા, પાપો શાંત થાઓ, અશુભ કર્મફળો શત્રુઓ અવળા મુખવાળા થાઓ. ૧૧.

અર્થ : ૐ ચિત્તનો સંતોષ, ધર્મ પ્રત્યેની પુષ્ટિ, ધનસંપત્તિ, વંશવૃદ્ધિ, કલ્યાણ અને ઉત્સવ થાઓ. ઉદયમાં આવેલાં પાપો નિરંતર સદા માટે શાંત થાઓ, અશુભ કર્મફળો શાંત થાઓ, શત્રુઓ અવળા મુખવાળા થાઓ. ૧૧.

છંદ : અનુષ્ટુપ્; રાગ - દર્શનં દેવદેવસ્ય... (પ્રભુસ્તુતિ)

શ્રીમતે શાન્તિ-નાથાય,
નમઃ શાન્તિવિધાયિને ।
ત્રૈલોક્યસ્યા મરાધીશ-
મુક્ષુટાભ્યર્ચિતાંઘ્રયે ॥૧૨॥

શ્રી-મતે શાન્-તિ-નાથા-ય,
નમઃ શાન્-તિ-વિધા-યિને ।
ત્રૈ-લોક્-ય-સ્યા-મરા-ધીશ-
મુક્ષુ-ટા-ભ્યર્-ચિતાઙ્-ઘ્રયે ॥૧૨॥

શ્રીમાન્ શાંતિનાથને
નમસ્કાર થાઓ શાંતિને કરનારા,
ત્રણ લોકના દેવેન્દ્રોના મુક્ષુટો વડે સેવાયેલા છે
ચરણકમળ જેમનાં એવા. ૧૨.

અર્થ : શ્રીમાન્, ત્રણ લોકની શાંતિને કરનારા, દેવેન્દ્રોના મુક્ષુટો વડે પૂજાયેલા છે ચરણ કમળ જેમના એવા શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનને નમસ્કાર થાઓ. ૧૨.

શાન્તિઃ શાન્તિકરઃ શ્રીમાન્,
શાન્તિં દિશતુ મે ગુરુઃ ।
શાન્તિરેવ સદા તેષાં,
યેષાં શાન્તિર્ગૃહે ગૃહે ॥૧૩॥

શાન્-તિઃ શાન્-તિ-કરઃ શ્રી-માન્-
શાન્-તિમ્ દિ-શતુ મે ગુરુઃ ।
શાન્-તિ-રેવ સદા તેષામ્,
યેષામ્ શાન્-તિર્-ગૃહે ગૃહે ॥૧૩॥

શાંતિનાથ, શાંતિને કરનારા શ્રીમાન્,
શાંતિને આપો મને ગુરુ,
શાંતિ જ હંમેશાં તેઓને થાય છે,
જેઓના શાંતિનાથ પૂજાય છે ઘર ઘરમાં. ૧૩.

અર્થ : તત્પનો ઉપદેશ કરનારા શ્રીમાન, શાંતિને કરનારા એવા શ્રી શાંતિનાથ મને શાંતિ આપો. જેઓના ઘર ઘરમાં શ્રી શાંતિનાથ પૂજાય છે, તેઓને હંમેશા શાંતિ જ થાય છે. ૧૩.

ઉન્મૃષ્ટ-રિષ્ટ-દુષ્ટ-
ગ્રહ-ગતિ
દુઃસ્વપ્ન-દુર્નિ-મિત્તાદિ ।
સમ્પાદિત-હિત-સંપ-ન્નામ-
ગ્રહણં જયતિ શાન્તેઃ ॥૧૪॥

ઉન્-મૃષ્-ટ-રિષ્-ટ-દુષ્-ટ-
ગ્રહ-ગતિ-
દુઃ-સ્વપ્-ન-દુર્-નિ-મિત્-તાદિ ।
સમ્-પા-દિત-હિત-સમ્-પન્-નામ-
ગ્રહ-ણમ્ જય-તિ શાન્-તેઃ ॥૧૪॥

દૂર કર્યા છે ઉપસર્ગો, (ખરાબ રીતે અસર)
ખરાબ ગ્રહની ગતિ
ખરાબ સ્વપ્ન અને દુષ્ટ નિમિત્તે વગેરે જેણે એવું,
પ્રાપ્ત કરી છે શુભલક્ષ્મી જેણે એવું
નામોચ્ચારણ જયવંત વર્તે છે શાંતિનાથનું. ૧૪.

અર્થ : ઉપદ્રવ, જે ખરાબ રીતે અસર કરે છે તેવી દુષ્ટ ગ્રહની ગતિ, ખરાબ સ્વપ્ન અને દુષ્ટ નિમિત્ત વગેરે દૂર કર્યા છે અને સંપાદન કરી છે શુભ લક્ષ્મી જેણે એવું શાંતિનાથ પ્રભુનું નામગ્રહણ (નામોચ્ચારણ) જયવંત વર્તે છે. ૧૪.

શ્રી સંઘ-જગજ્-જનપદ-

રાજા-ધિપરાજ-સન્નિ-વેશાનામ્ ।
ગોષ્ઠિક-પુરમુખ્યાણાં,

વ્યાહરણૈ-વ્યાહરે-ચ્છાન્તિમ્ ॥૧૫॥

શ્રી-સઙ્-ઘ-જગજ્-જન-પદ-

રાજા-ધિપ-રાજ-સન્-નિ-વેશા-નામ્ ।
ગોષ્-ઠિક-પુર-મુખ્-યાણામ્,

વ્યાહ-રણૈર્-વ્યા-હરે ચ્-છાન્-તિમ્ ॥૧૫॥

શ્રી સંઘ, જગત, દેશ, રાજા રૂપ
અધિપતિ (અને)

રાજાના સારાં રહેવાનાં સ્થાનોનાં,
ધર્મસભાના સભ્યો અને નગરના
મોટા પુરુષોનાં

નામ ગ્રહણ કરીને ઉદ્ધોષણ
કરવી શાંતિની. ૧૫.

અર્થ : શ્રી સંઘ, જગત, રાજા રૂપ અધિપતિઓ અને રાજાના રહેવાનાં સ્થાનોનાં તેમજ ધર્મસભાના સભ્યો અને નગરના મોટા પુરુષોનાં નામગ્રહણ કરીને શાંતિની ઉદ્ધોષણ કરવી. ૧૫.

શ્રીશ્રમણ-સંઘસ્ય
શાન્તિ-ભવતુ,
શ્રી જનપ-દાનાં-
શાન્તિ-ભવતુ,
શ્રીરાજા-ધિપાનાં-
શાન્તિ-ભવતુ,
શ્રી રાજ-સન્નિવેશાનાં-
શાન્તિ-ભવતુ,
શ્રી ગોષ્ઠિકાનાં-
શાન્તિ-ભવતુ,
શ્રી પૌર-મુખ્યાણાં-
શાન્તિ-ભવતુ,
શ્રી પૌર-જનસ્ય-
શાન્તિ-ભવતુ,
શ્રી બ્રહ્મ-લોકસ્ય-
શાન્તિ-ભવતુ,
ૐ સ્વાહા ૐ સ્વાહા ૐ
શ્રી પાર્શ્વનાથાય-
સ્વાહા ॥૧૬॥

શ્રી-શ્રમ-ણ-સઙ્-ઘસ્ય-ચ-
શાન્-તિર્-ભ-વતુ,
શ્રી-જન-પદા-નામ્-
શાન્-તિર્-ભ-વતુ,
શ્રી-રાજા-ધિપા-નામ્-
શાન્-તિર્-ભ-વતુ,
શ્રી-રાજ-સન્-નિ વેશા-નામ્-
શાન્-તિર્-ભ-વતુ,
શ્રી-ગોષ્-ઠિકા-નામ્-
શાન્-તિર્-ભ-વતુ,
શ્રી પૌર-મુખ્-યાણામ્-
શાન્-તિર્-ભ-વતુ,
શ્રી-પૌર-જનસ્ય-
શાન્-તિર્-ભ-વતુ,
શ્રી-બ્રહ્-મ-લોકસ્ય-
શાન્-તિર્-ભ-વતુ,
ઓમ્ સ્વા-હા ઓમ્ સ્વા-હા ઓમ્
શ્રી પાર્-શ્વ-નાથા-ય
સ્વા-હા ॥૧૬॥

શ્રી મહાવીરસ્વામીના સંઘને
સંતોષ થાઓ,
દેશોની
શાંતિ થાઓ,
રાજા રૂપ અધિપતિઓને
શાંતિ થાઓ,
રાજાના રહેવાનાં સારા સંસ્થાનોને
શાંતિ થાઓ,
ધર્મસભાના સભ્યોને
શાંતિ થાઓ,
નગરના મોટા પુરુષોને
શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ,
નગરમાં વસતા જનોને
શાંતિ થાઓ,
સમસ્ત જીવલોકને
શાંતિ થાઓ,
ૐ સ્વાહા, ૐ સ્વાહા,
ૐ શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામીને
સ્વાહા. ૧૬.

અર્થ : શ્રી
શ્રમણસંઘને શાંતિ
થાઓ, શ્રી
જનપદ=દેશોને શાંતિ
થાઓ, મહારાજાઓને
શાંતિ થાઓ,
રાજાઓના રહેવાનાં
સ્થાનોને શાંતિ
થાઓ, ધર્મસભાના
સભ્યોને શાંતિ થાઓ,
નગરના અગ્રણીઓને
શાંતિ થાઓ, શ્રી
નગરજનોને શાંતિ
થાઓ અને શ્રી
બ્રહ્મલોકને શાંતિ
થાઓ ૐ સ્વાહા, ૐ
સ્વાહા ૐ શ્રી
પાર્શ્વનાથ સ્વામીને
સ્વાહા. ૧૬.

એષા શાન્તિઃ પ્રતિષ્ઠા-યાત્રા-
સ્નાત્રા-ધવસાનેષુ-
શાન્તિકલશં ગૃહીત્વા-
કુન્દુમ-ચન્દન-
કપૂરા-ગરુ-ધૂપ-
વાસ-કુસુમાન્જલિ-સમેતઃ-
સ્નાત્ર ચતુષ્કિ-કાયાં-
શ્રી-સંઘ-સમેતઃ,
શુચિ-શુચિવપુઃ-
પુષ્પ-વસ્ત્ર-ચન્દના-
ભરણા-લઙ્કૃતઃ-
પુષ્પ-માલાં કણ્ઠે કૃત્વા-
શાન્તિ-મુદ્ધો-ષયિત્વા-
શાન્તિ-પાનીયં-
મસ્તકે દાતવ્ય-મિતિ ॥૧૭॥

એષા શાન્-તિઃ પ્રતિષ્-ઠા-યાત્-રા-
સ્ના-ત્રા-ધ (દ્ય) -વસા-નેષુ-
શાન્-તિ-કલશમ્ ગૃહીત્-વા-
કુન્-દુમ-ચન્-દન-
કર્-પૂરા-ગરુ-ધૂપ-
વાસ-કુસુ-માન્(માન્) જલિ-સમે-તઃ-
સ્ના-ત્ર-ચતુષ્-કિ-કાયામ્-
શ્રી સઙ્-ઘ-સમે-તઃ-
શુચિ-શુચિ-વપુઃ-
પુષ્-પ-વસ્-ત્ર-ચન્-દના-
ભર-ણા-લઙ્-કૃતઃ-
પુષ્-પ-માલામ્ કણ્-ઠે કૃત્-વા-
શાન્-તિ-મુદ્-ધોષ-યિ-ત્વા-
શાન્-તિ-પાની-યમ્-
મસ્-તકે દાતવ્-ય-મિતિ ॥૧૭॥

આ શાંતિ પાઠ પ્રતિષ્ઠા, યાત્રા અને
સ્નાત્રાદિને અંતે
શાંતિકળશને ગ્રહણ કરીને,
કેસર, સુખડ,
બરાસ, અગર,
ધૂપવાસ, કુસુમાંજલિ સહિત છતો,
સ્નાત્ર મંડપમાં
શ્રીસંઘસહિત,
પવિત્ર છે શરીર જેનું,
પુષ્પ, વસ્ત્ર, ચંદન, અલંકાર વડે
(ધારણ કરીને) શોભાયમાન થઈને
ફૂલની માળાને કંઠમાં ધારણ કરીને,
શાંતિની ઉદ્ધોષણ કરીને,
શાંતિજળ
મસ્તક ઉપર લગાડવું જોઈએ એ પ્રકારે. ૧૭.

અર્થ : આ શાંતિપાઠ પ્રતિષ્ઠા, રથયાત્રા અને સ્નાત્રમહોત્સવના અંતમાં કુંકુમ(કાકુ) ચંદન, કપૂર, અગરુ, ધૂપવાસ અને કુસુમાંજલિથી યુક્ત બાહ્ય અને અભ્યંતર રીતે પવિત્ર શરીરવાળા, પુષ્પ, વસ્ત્ર, ચંદન અને અલંકારોથી સજ્જ એવા પુરુષે પુષ્પમાળાને કંઠમાં ધારણ કરીને સ્નાત્ર મંડપમાં શ્રી સંઘ સહિત હાથમાં શાંતિકળશને ગ્રહણ કરીને શાંતિની ઉદ્ધોષણ કરીને શાંતિ જળ મસ્તક ઉપર લગાડવું જોઈએ. ૧૭.

છંદ : ગાહા ★ રાગ-જિણજમ્મ-સમયે મેરુ-સહિરે....(સ્નાત્ર પૂજા)

નૃત્યન્તિ નૃત્યન્-
મણિ-પુષ્પવર્ષ,
સૃજન્તિ ગાયન્તિ-
ય મઙ્ગલાનિ ।
સ્તોત્રાણિ ગોત્રાણિ-
પઠન્તિ મન્ત્રાનં,
કલ્યાણભાજો હિ-
જિનાભિષેકે ॥૧૮॥

નૃત્-યન્-તિ નૃત્-યમ્-
મણિ-પુષ્-પ-વર્-ષમ્,
સૃ-જન્-તિ ગા-યન્-તિ-
ય મઙ્-ગ-લાનિ ।
સ્તો-ત્રાણિ ગો-ત્રાણિ-
પ-ઠન્-તિ મન્-ત્રાન્,
કલ્-યાણ-ભાજો હિ-
જિના-ભિ-ષેકે ॥૧૮॥

નાચે છે નૃત્યને રત્ન અને
પુષ્પને વરસાવવા પૂર્વક,
રચે છે, ગાય છે,
અને અષ્ટમંગલો,
સ્તોત્રો, નામ ગોત્રો,
ભણે છે મંત્રોને,
પુણ્યવાનો
જિનસ્નાત્ર પ્રસંગે. ૧૮.

અર્થ : શ્રી જિનસ્નાત્રના
પ્રસંગે રત્ન અને પુષ્પને
વરસાવવા પૂર્વક પુણ્યવાનો
જ નૃત્યને નાચે છે,
અષ્ટમંગલની રચના કરે છે.
ગીતો ગાય છે, સ્તોત્રો,
તીર્થકરોના ગોત્રો અને
મંત્રોને ભણે છે. ૧૮.

છંદ : ગાથા; ★ રાગ-જિણજમ્મસમયે મેરુ સિહરે....(સ્નાત્ર પૂજા)

શિવમસ્તુ સર્વજગતઃ,
પર-હિત-નિરતા-
ભવન્તુ ભૂત-ગણાઃ ।
દોષાઃ પ્રયાન્તુ નાશં,
સર્વત્ર સુખી ભવતુ લોકઃ ॥૧૯॥

શિવ-મસ્-તુ સર્-વ-જગ-તઃ,
પર હિત-નિ-રતા-
ભવન્-તુ ભૂત-ગણાઃ ।
દોષાઃ પ્ર-યાન્-તુ નાશમ્,
સર્-વત્ર સુખી ભ-વતુ લો-કઃ ॥૧૯॥

કલ્યાણ થાઓ સર્વ જગતનું
બીજના હિતમાં
તત્પર થાઓ પ્રાણીઓનો સમુદાય,
દોષો પામો નાશ,
સર્વ ઠેકાણે સુખી થાઓ લોકો. ૧૯.

અર્થ : સર્વ જગતનું કલ્યાણ થાઓ, પ્રાણીઓનો સમુદાય બીજના હિતમાં તત્પર થાઓ, દોષો નાશ પામો અને સર્વ ઠેકાણે લોકો સુખી થાઓ. ૧૯.

છંદ : આર્યા; ★ રાગ સુપવિત્રતીર્થનીરેણ.... (૧૦૮ પાર્શ્વનાથપૂજન સ્તુતિ)

અહં તિત્થયર માયા,
સિવાદેવી-તુમ્હ નયર નિવાસિની ।
અમ્હ સિવં તુમ્હ સિવં,
અસિવો વસમં સિવં ભવતુ-
સ્વાહા ॥૨૦॥

અહમ્ તિત્-થ-યર-માયા,
સિવા-દેવી-તુમ્-હ નય-ર-નિ-વાસિની ।
અમ્-હ સિવમ્ તુમ્-હ સિવમ્,
અસિ-વો-વસ-મમ્ સિવમ્ ભ-વ-તુ-
સ્વા-હા ॥૨૦॥

હું તીર્થકરની માતા શીવાદેવી
તમારા નગરમાં રહેનારી,
અમારું કલ્યાણ તમારું કલ્યાણ
વિઘ્નનો નાશ અને કલ્યાણ
થાઓ. ૨૦.

અર્થ : હું શ્રી નેમિનાથ તીર્થકરની માતા શીવાદેવી તમારા નગરમાં રહેનારી છું. અમારું કલ્યાણ થાઓ, તમારું કલ્યાણ થાઓ. વિઘ્નનો નાશ અને કલ્યાણ થાઓ. ૨૦.

છંદ : અનુષ્ટુપ્; ★ રાગ-દર્શન-દેવ-દેવસ્ય-(પ્રભુસ્તુતિ)

ઉપસર્ગાઃ ક્ષયં યાન્તિ,
છિદ્યન્તે વિઘ્નવલ્લયઃ ।
મનઃ-પ્રસન્ન-તામેતિ,
પૂજ્યમાને જિનેશ્વરે ॥૨૧॥

ઉપ-સર્-ગાઃ ક્ષ-યમ્-તિ,
છિદ્-યન્-તે વિદ્-ન-વલ્-લ-યઃ ।
મનઃ પ્રસન્-ન-તા-મેતિ,
પૂજ્-ય-માને જિનેશ્-વરે ॥૨૧॥

ઉપસર્ગો ક્ષય પામે છે,
છેદાય છે વિઘ્ન રૂપી વેલડીઓ,
મન પ્રસન્નતાને પામે છે,
પૂજાયે છે જિનેશ્વર. ૨૧.

અર્થ : શ્રી જિનેશ્વરની
પૂજા કરે છતે ઉપસર્ગો
ક્ષય પામે છે. વિઘ્ન રૂપી
વેલડીઓ છેદાય છે
અને મન પ્રસન્નતાને
પામે છે. ૨૧.

સર્વમંગલમંગલ્યં
સર્વ કલ્યાણકારણમ્;
પ્રધાનં સર્વધર્મોભાં,
જૈનં જયતિ શાસનમ્ ॥૧૯॥

સર્-વ મઙ્-ગલ માઙ્-ગ-લ્યમ્
સર્-વ કલ્-યાણ કાર-ણમ્;
પ્રધા-નમ્- સર્-વ ધર્-મા-ણામ્,
જૈનમ્ જયતિ શાસનમ્.

સર્વ મંગલમાં મંગલિક
સર્વ કલ્યાણનું કારણ;
મુખ્ય સર્વધર્મોમાં,
જૈન જય પામે છે શાસન.

અર્થ : સર્વ મંગલોમાં મંગલિક, સર્વ કલ્યાણનું કારણ અને સર્વ ધર્મોમાં શ્રેષ્ઠ એવું શ્રી જૈનશાસન જય પામે છે. ૧૯.

ઉપયોગના અભાવે થતા અશુદ્ધ ઉચ્ચારણ સામે શુદ્ધ ઉચ્ચારણનો કોષ્ટક

અશુદ્ધ	શુદ્ધ	શાન્તિકલશં ગ્રહીત્વા	શાન્તિકલશં ગૃહિત્વા	પુષ્ટિર ભવતુ	પુષ્ટિર્ભવતુ
પુણ્યાહં પુણ્યાહં	પુણ્યાહં પુણ્યાહં	સુગ્રહીતનામાનો	સુગૃહીતનામાનો	ઉન્મૃષ્ટ રિષ્ટ	ઉન્મૃષ્ટ રિષ્ટ
કોષ્ટાગારા	કોષ્ટાગારા	ગોષ્ટિક પુરમુખ્યાણાં	ગોષ્ટિક-પુરમુખ્યાણાં	વિધ્યાદેવ્યો	વિદ્યાદેવ્યો
શાન્તિર ભવતુ	શાન્તિર્ભવતુ	અમ્હ શિવં તુમ્હ શિવં	અમ્હ સિવં તુમ્હ સિવં	મેઘા વિધ્યાસાધન	મેઘા વિદ્યાસાધન
ભગવતો રન્તઃ	ભગવતોર્હન્તઃ	તિત્થયરમાયા શિવાદેવી	તિત્થયરમાયા સિવાદેવી	કંઠે કૃત્વા	કંઠે કૃત્વા
તૃષ્ટિર ભવતું	તૃષ્ટિર્ભવતુ	અશિવોવસમં શિવં ભવતુ	અસિવોવસમં સિવં ભવતુ	બ્રહ્મસ્પતિ	બૃહસ્પતિ
લોકોઘ્યોતકરાઃ	લોકોઘ્યોતકરાઃ	વ્યાહરણૈવ્યાહરેછાન્તિમ્	વ્યાહરણૈવ્યાહરેછાન્તિમ્	ધૃતિ મતિ	ધૃતિ મતિ
માંગલ્યોત્સવા	માંગલ્યોત્સવાઃ	સુહૃત્ સ્વજન સખન્ધિ	સુહૃદ્-સ્વજન-સખન્ધિ	શાન્તિર્ગ્રહે ગ્રહે	શાન્તિર્ગૃહે ગૃહે

શ્રી પાક્ષિકાદિ અતિચાર સૂત્ર

નાણંમિદંસણંમિચ, ચરણંમિતવંમિતહ ચ વીરિયંમિ ।

આચરણં આપારો, ઈઅ એસો પંચહા ભણિઓ ॥૧॥

જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર, વીર્યાચાર એ પંચવિધ આચારમાંહિ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહિ સૂક્ષ્મબાદર જાણતાં અજાણતાં હુઓ હોય, તે સવિ હુ મન-વચન-કાયાએ કરી મિચ્છા મિદુક્કડં ॥૧॥

તત્ર જ્ઞાનાચારે આઠ અતિચાર

કાલે વિણએ બહુમાણે, ઉવહાણે તહ અનિણહવણે ।

વંજણ અત્ય તદુભએ, અટ્ટવિહો નાણ-માયારો ॥૧॥

જ્ઞાન કાળ વેળાએ ભણ્યો ગુણ્યો નહીં, અકાળે ભણ્યો. વિનયહીન, બહુમાનહીન, યોગ-ઉપધાનહીન, અનેરા કન્હે ભણી અનેરો ગુરુ કહ્યો. દેવ-ગુરુ વાંદણે, પડિક્કમણે સજ્જાય કરતાં, ભણતાં, ગુણતાં, કૂડો અક્ષર કાને માત્રાએ અધિકો ઓછો ભણ્યો. સૂત્ર કૂડું કહ્યું, અર્થ કૂડો કહ્યો, તદુભય કૂડા કહ્યાં, ભણીને વિસાર્યા, સાધુતણે ધર્મ કાળે અણઉદ્ધર્યે, દાંડો અણપડિલેહે, વસતિ અણશોધે, અણપવેસે, અસજ્જાય અણોજ્જાયમાંહે શ્રી દશવૈકાલિક પ્રમુખ સિદ્ધાંત ભણ્યો, ગણ્યો. શ્રાવકતણે ધર્મે સ્થવિરાવલિ, પડિક્કમણાં, ઉપદેશમાળા પ્રમુખ સિદ્ધાંત ભણ્યો ગુણ્યો, કાળવેળાએ કાળે અણઉદ્ધર્યે પઢ્યો. જ્ઞાનોપગરણ પારી, પોથી, ઠવણી, કવલી, નોકારવાળી, સાપડા, સાપડી, દસ્તરી, વહી, કાગળીઆ ઓલિયા પ્રમુખ પ્રત્યે પગ લાગ્યો, થુંકે કરી અક્ષર માંજ્યો, ઓશીસે ઘર્યો, કન્હે છતાં આહાર નિહાર કીધો.

જ્ઞાનદ્રવ્ય ભક્ષતાં ઉપેક્ષા કીધી. પ્રજ્ઞાપરાધે વિણાશ્યો, વિણસતો ઉવેખ્યો, છતી શક્તિએ સારસંભાળ ન કીધી. જ્ઞાનવંત પ્રત્યે ભણતાં, ગણતાં અંતરાય કીધો. આપણા જાણપણા તણો ગર્વ ચિંતવ્યો. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન, કેવલજ્ઞાન એ પંચવિધ જ્ઞાનતણી અસદ્દહણા કીધી. કોઈ તોતડો, બોળડો હસ્યો, વિતકર્યો, અન્યથા પ્રરૂપણા કીધી ॥ જ્ઞાનાચાર વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ ॥૧॥

દર્શનાચારે આઠ અતિચાર

નિસ્સંકિય નિક્કંમિય, નિવ્વિ-તિગિચ્છા અમૂઢ-દિટ્ઠિ અ ।

ઉવવૂહ થિરી-કરણે, વચ્છલ્લ-પ્પભાણે અટ્ટ ॥૧॥

દેવ ગુરુ ધર્મ તણે વિષે નિઃશંકપણું ન કીધું તથા એકાંત નિશ્ચય ન કીધો. ધર્મ સંબંધીયા ફલ તણે વિષે નિઃસંદેહ બુદ્ધિ ધરી નહીં. સાધુ-સાધ્વીનાં મલમલિન ગાત્ર દેખી દુગંછા નિપજાવી. કુચારિત્રીયા દેખી ચારિત્રીયા ઉપર અભાવ હુઓ. મિથ્યાત્વી તણી પૂજા પ્રભાવના દેખી મૂઢદષ્ટિપણું કીધું તથા સંઘમાંહે ગુણવંતતણી અનુપબૃંહણા કીધી. અસ્થિરીકરણ,

પ્રતિક્રમણ વખતે
યોગમુદ્રામાં
બોલવાની મુદ્રા

અવાત્સલ્ય, અપ્રીતિ, અભક્તિ નીપજાવી. અબહુમાન કીધું. તથા દેવદ્રવ્ય, ગુરુદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, સાધારણદ્રવ્ય, ભક્ષિત ઉપેક્ષિત પ્રજ્ઞાપરાધે વિણાશ્યાં, વિણસતાં ઉવેખ્યાં, છતી શક્તિએ સારસંભાળ ન કીધી. તથા સાધર્મિક સાથે કલહ કર્મબંધ કીધો. અધોતી, અષ્ટપડ મુખકોશ પાખે દેવપૂજા કીધી. બિંબપ્રત્યે વાસકુંપી, ધૂપધાણું કળશ તણો ઠપકો લાગ્યો. બિંબ હાથ થકી પાડ્યું. ઊસાસ-નિઃસાસ લાગ્યો. દેહરે, ઉપાશ્રયે, મલ-શ્લેષ્માદિક લોહ્યું. દેહરામાંહે હાસ્ય, ખેલ, કેલિ, કુતૂહલ, આહાર-નિહાર કીધાં. પાન સોપારી, નિવેદીઆ ખાધાં. ઠવણાચરિય હાથથકી પાડ્યાં, પડિલેહવા વિસાર્યા. જિનભવનને ચોરાશી આશાતના, ગુરુ ગુરુણી પ્રત્યે તેત્રીશ આશાતના કીધી હોય, ગુરુવચન તહત્તિ કરી પડિવજ્યું નહીં ॥ દર્શનાચાર વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ ॥૨॥

ચારિત્રાચારે આઠ અતિચાર

પણિહાણ-જોગ-જુત્તો, પંચહિં સમઈહિં તીહિં ગુત્તીહિં ।

એસ ચરિત્તાચારો, અટ્ટવિહો હોઈ નાયવ્વો ॥૧॥

ઈર્યાસમિતિ તે અણજોયે હિંડ્યા. ભાષાસમિતિ તે સાવધ વચન બોલ્યા. એષણાસમિતિ તે તૃણ, ડગલ, અન્ન પાણી અસૂઝવું લીધું. આદાનભંડમત-નિક્ખેવણા સમિતિ તે આસન, શયન, ઉપકરણ, માતરું પ્રમુખ અણપુંજી જીવાકુલ ભૂમિકાએ મૂક્યું લીધું. પારિષ્ઠાપનિકા-સમિતિ તે મલ, મૂત્ર, શ્લેષ્માદિક અણપુંજી જીવાકુલ ભૂમિકાએ પરઠવ્યું. મનોગુપ્તિ=મનમાં આર્તરોદ્ર ધ્યાન ધ્યાયાં. વચન-ગુપ્તિ=સાવધવચન બોલ્યાં, કાયગુપ્તિ શરીર અણપડિલેહ્યું હલાવ્યું, અણપૂંજે બેઠા. એ અષ્ટ પ્રવચનમાતા સાધુતણે ધર્મે સદૈવ અને શ્રાવકતણે ધર્મે સામાયિક પોસહ લીધે રૂડી પેરે પાળ્યાં નહીં, ખંડણા વિરાધના હુઈ ॥ ચારિત્રાચાર વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહી સૂક્ષ્મ-બાદ જાણતાં અજાણતાં હુઓ હોય, તે સવિ હુ મન-વચન-કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડં ॥૩॥

વિશેષતઃ શ્રાવકતણે ધર્મ શ્રી સમ્યક્ત્વ મૂલ બાર વ્રત સમ્યક્ત્વતણા પાંચ અતિચાર ॥ સંકા કંખ વિગિચ્છા ॥ શંકા-શ્રી અરિહંતતણાં બળ, અતિશય, જ્ઞાનલક્ષ્મી, ગાંભીર્યાદિક ગુણ, શાશ્વતી પ્રતિમા, ચારિત્રીયાનાં ચારિત્ર, શ્રી જિનવચનતણો સંદેહ કીધો ॥ આકાંક્ષા= બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ્વર, ક્ષેત્રપાલ, ગોગો, આસપાલ, પાદરદેવતા, ગોત્રદેવતા, ગ્રહપૂજા, વિનાયક, હનુમંત, સુગ્રીવ, વાલી, નાહ, ઇત્યેવમાદિક દેશ, નગર, ગામ, ગોત્ર, નગરી, જૂજૂઆ દેવ દેહરાના પ્રભાવ દેખી રોગ આતંક કષ્ટ આવ્યે ઈહલોક-

પરલોકાર્થે પૂજ્યા માન્યા. સિદ્ધ વિનાયક જીરાઉલાને માન્યું-
ધર્ય્યું.

બૌદ્ધ, સાંખ્યાદિક, સંન્યાસી, ભરડા, ભગત, લિંગિયા, જોગિયા, જોગી, દરવેશ, અનેરા દર્શનીયાતણો કષ્ટ, મંત્ર ચમત્કાર દેખી પરમાર્થ જાણ્યા વિના ભૂલ્યા વ્યામોહ્યા. કુશાસ્ત્ર શીખ્યાં, સાંભળ્યાં. શ્રાદ્ધ, સંવચ્છરી, હોળી, બળેવ, માહિપૂનમ, અજા-પડવો, પ્રેત-બીજ, ગૌરી-ત્રીજ, વિનાયક-ચોથ, નાગ-પંચમી, ઝીણલા-છટ્ટી, શીલ-સાતમી, ધ્રુવ-આઠમી, નૌલી-નવમી, અહવા-દશમી, વ્રત-અગ્યાચશી, વત્સ-બારશી, ધન-તેરશી, અનંત-ચઉદશી, અમાવાસ્યા, આદિત્યવાર, ઉત્તરાયણ નૈવેદ્ય કીધાં. નવોદક, યોગ-ભોગ, ઉતારણાં કીધાં, કરાવ્યાં, અનુમોધાં.

પીંપલે પાણી ઘાલ્યાં, ઘલાવ્યા, ઘર બાહિર ક્ષેત્રે, ખલે, કૂવે, તળાવે, નદીએ, દ્રહે, વાવીએ સમુદ્રે, કુંડે પુણ્યહેતુ સ્નાન કીધાં, કરાવ્યાં, અનુમોધા, દાન દીધાં. ગ્રહણ, શનૈશ્વર, માહમાસે નવરાત્રિ ન્હાયા. અજાણના થાપ્યાં, અનેરાઈ વ્રત વ્રતોલાં કીધાં, કરાવ્યાં ॥

વિતિગિચ્છા=ધર્મસંબંધિયા ફલ તણે વિષે સંદેહ કીધો. જિન અરિહંત ધર્મના આગાર, વિશ્વોપકારસાગાર, મોક્ષમાર્ગના દાતાર, ઈર્ષ્યા ગુણ ભણી ન માન્યા, ન પૂજ્યા. મહાસતી-મહાત્માની, ઇહલોક પરલોક સંબંધીઆ ભોગવાંછિત પૂજા કીધી. રોગ, આતંક, કષ્ટ આવ્યે ખીણ વચન ભોગ માન્યા. મહાત્માનાં ભાત, પાણી, મલ, શોભા તણી નિંદા કીધી. ક્યુચિત્રીયા દેખી ચાત્રીયા ઉપર કુભાવ હુઓ. મિથ્યાત્વીતણી પૂજા પ્રભાવના દેખી પ્રશંસા કીધી, પ્રીતિ માંડી. દાક્ષિણ્ય લગે તેહનો ધર્મ માન્યો, કીધો ॥ **શ્રી સમ્યક્ત્વ વિષયઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહિ.....**

પહેલા સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રતે પાંચ અતિચાર ॥ વહબંધ છવિચ્છેએ ॥ દ્વિપદ ચતુષ્પદ પ્રત્યે રીસ-વશે ગાઢો ઘાવ ઘાલ્યો, ગાઢે બંધને બાંધ્યો. અધિક ભાર ઘાલ્યો. નિર્લાંછન કર્મ કીધાં. ચારાપાણી તણી વેળાએ સારસંભાળ ન કીધી. લેહણે દેહણે કિણહિ પ્રત્યે લંઘાવ્યો, તેણે ભૂખે આપણે જમ્યા. કન્હે રહી મરાવ્યો. બંદીખાને ઘલાવ્યો. સળ્યાં ધાન્ય તાવડે નાખ્યાં, દળાવ્યાં, ભરડાવ્યાં, શોધી ન વાવર્યાં, ઇંધણ, છાણાં અણશોધ્યાં બાળ્યાં. તે માંહિ સાપ વિંછી, ખજૂરા, સરવલા, માંકડ, જૂઆ, ગીંગોડા સાહતાં મુઆ, દુહવ્યા, રૂડે સ્થાનકે ન મૂક્યા. કીડી મંકોડીનાં ઇંડાં વિછોહ્યાં, લીખ ફોડી. ઉદેહી, કીડી, મંકોડી, ધીમેલ, કાતરા, ચૂડેલ, પતંગિયાં, દેડકાં, અલસિયાં, ઇચલ, કુંતા, ડાંસ, મસા, બગતરા, માખી, તીડ પ્રમુખ જીવ વિણઙ્ગ. માલા હલાવતાં ચલાવતાં પંખી, ચકલાં, કાગતણા ઇંડાં ફોડ્યાં. અનેરા એકેંદ્રિયાદિક જીવ વિણાસ્યા, ચાંપ્યા, દુહવ્યા. કાંઈ હલાવતાં, ચલાવતાં, પાણી છાંટતાં અનેરા કાંઈ કામકાજ કરતા, નિર્ધર્સપણું કીધું જીવરક્ષા રૂડી ન કીધી. સંખારો સૂકવ્યો. રૂડું ગલણું ન કીધું. અણગળ પાણી વાવર્યું. રૂડી જયણા ન કીધી. અણગળ પાણીએ ઝીલ્યા, લુગડાં ધોયાં. ખાટલા તાવડે નાખ્યા, ઝાટક્યા. જીવાકુલ ભૂમિલીંપી. વાશી

ગાર રાખી. દલણે, ખાંડણે, લીંપણે રૂડી જયણા ન કીધી. આઠમચઉદશના નિયમભાંગ્યા. ધૂણી કરાવી ॥ **પહેલે સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત-વિરમણવ્રત વિષયઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહિ ॥૧॥**

બીજે સ્થૂલ મૃષાવાદ વિરમણ વ્રતે પાંચ અતિચાર ॥ સહસા રહસ્સ દારે ॥ સહસાત્કારે કુણહી પ્રત્યે અજુગતું આળ અભ્યાખ્યાન દીધું. સ્વદારા-મંત્રભેદ કીધો. અનેરા કુણહીનો મંત્ર, આલોચ મર્મ પ્રકાશ્યો. કુણહીને અનર્થ પાડવા કૂડી બુદ્ધિ દીધી. કૂડો લેખ લખ્યો. કૂડી સાખ ભરી. થાપણમોસો કીધો. કન્યા, ગૌ, ટોર, ભૂમિ સંબંધી લેહણે દેહણે વ્યવસાયે વાદ વટવાદ કરતાં મોટકું જૂઠું બોલ્યા, હાથ પગ તણી ગાળ દીધી. કડકડા મોડ્યા. મર્મવચન બોલ્યાં ॥ **બીજે સ્થૂલ મૃષાવાદવિરમણવ્રત વિષયઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ ॥૨॥**

ત્રીજે સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રતે પાંચ અતિચાર ॥ તેનાહડખ્ખઓગે ॥ ઘર બાહિર ક્ષેત્રે ખલે પરાઈ વસ્તુ અણમોકલી લીધી, વાવરી, ચોરાઈ વસ્તુ વહોરી. ચોર ઘાડ પ્રત્યે સંકેત કીધો. તેહને સંબલ દીધું, તેહની વસ્તુ લીધી. વિરુદ્ધ રાજ્યાતિક્રમ કીધો. નવા, પુરાણા, સરસ, વિરસ, સજીવ, નિર્જીવ વસ્તુના ભેલસંભેલ કીધા. કૂડે કાટલે, તોલે માને, માપે વહોર્યા. દાણચોરી કીધી. કુણહીને લેખે વરાંસ્યો. સાંટે લાંચ લીધી. કૂડો કરહો કાઢ્યો. વિશ્વાસઘાત કીધો. પરવંચના કીધી. પાસંગ કૂડાં કીધાં. દાંડી ચઢાવી. લહકે ત્રહકે કૂડાં કાટલાં, માન માપાં કીધાં. માતા, પિતા, પુત્ર, મિત્ર, કલત્ર, વંચી કુણહીને દીધું. જુદી ગાંઠ કીધી. થાપણ ઓળવી. કુણહીને લેખે પલેખે ભૂલવ્યું. પડી વસ્તુ ઓળવી લીધી ॥ **ત્રીજે સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રત વિષયઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ ॥૩॥**

ચોથે સ્વદારા સંતોષ પરસ્ત્રીગમન વિરમણ વ્રતે પાંચ અતિચાર ॥ અપરિગ્રહિયાર્થતર ॥ અપરિગ્રહિતાગમન, ઈત્વરપરિગ્રહિતાગમન કીધું. વિધવા, વેશ્યા, પરસ્ત્રી કુલાંગના, સ્વદારાશોકતણે વિષે દૃષ્ટિ વિપર્યાસ કીધો. સરાગ વચન બોલ્યાં. આઠમ ચઉદશ, અનેરી પર્વતિથિના નિયમ લઈ ભાગ્યાં. અનંગકીડા કીધી. સ્ત્રીનાં અંગોપાંગ નીરખ્યા. પરાયા વિવાહ જોડ્યા. ટીંગલા ટીંગલી પરણાવ્યા. કામભોગતણે વિષે તીવ્ર અભિલાષ કીધો. અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર અનાચાર સુહણે સ્વપ્નન્ટરે હુઆ. કુસ્વપ્ન લાધ્યાં. નટ, વિટ, સ્ત્રીશું હાંસું કીધું ॥ **ચોથે સ્વદારા સંતોષ વ્રત વિષયઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ ॥૪॥**

પાંચમે પરિગ્રહ પરિમાણવ્રતે પાંચ અતિચાર ॥ ઘણધન્ય ખિતવત્યૂ ॥ ધન, ધાન્ય, ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, રૂપ્ય, સુવર્ણ, કુપ્ય, દ્વિપદ, ચતુષ્પદ, એ નવવિધ પરિગ્રહતણા નિયમ ઉપરાંત વૃદ્ધિ દેખી મૂર્ચ્છા લગે સંક્ષેપ ન કીધો. માતા, પિતા, પુત્ર, સ્ત્રીતણે લેખે કીધો. પરિગ્રહ પરિમાણ લીધું નહીં. લઈને પઢ્યું નહીં, પઢવું વિસાર્યું. અલીધું મેલ્યું. નિયમ વિસાર્યા ॥ **પાંચમે પરિગ્રહ પરિમાણવ્રત વિષયઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહિ ॥૫॥**

છટ્ટે દિગ્પરિમાણ વ્રતે પાંચ અતિચાર ॥ ગમણસ્સ ઉ પરિમાણે ॥ ઊર્ધ્વ દિશિ, અધો દિશિ, તિર્યગ્ દિશિએ જવા આવવા તણા નિયમલઈ ભાંગ્યા. અનાભોગે વિસ્મૃત લગે અધિક ભૂમિગયા. પાઠવણી આઘી પાછી મોકલી. વહાણ-વ્યવસાય કીધો. વર્ષાકાલે ગામતરું કીધું. ભૂમિકા એક ગામમાં સંક્ષેપી, બીજી ગામમાં વધારી ॥ છટ્ટે દિગ્પરિમાણ વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહિ ॥૬॥

સાતમે ભોગોપભોગ-પરિમાણ-વ્રતે ભોજન આશ્રયી પાંચ અતિચાર અને કર્મહુંતી પંદર અતિચાર, એવં વીશ અતિચાર ॥ સચ્ચિત્તે-પડિબદ્ધે ॥ સચિત્ત નિયમ લીધે અધિક સચિત્ત લીધું, અપકવાહાર, દુષ્કવાહાર, તુચ્છૌષધિતણું ભક્ષણ કીધું. ઓલા, ઊંબી, પોંક, પાપડી ખાધાં ॥

સચ્ચિત્ત દલ્લવિગઈ, -વાણહ-તંબોલ-વત્થ-કુસુમેસુ ।

વાહણ-સયણ-વિલેવણ, -બંભ-દિસિ-ન્હાણ-ભત્તેસુ ॥૧॥

એ ચૌદ નિયમ દિનગત, રાત્રિગત લીધા નહિં. લઈને ભાંગ્યા. બાવીશ અભક્ષ્ય, બત્રીશ અનંતકાયમાંહિ આદુ, મૂલા, ગાજર, પિંડ, પિંડાલુ, કચુરો, સૂરણ, ફુણી આંબલી, ગલો, વાઘરડાં ખાધાં. વાશી, કઠોલ, પોલી રોટલી, ત્રણ દિવસનું ઓદન લીધું. મધુ, મહુડાં, માખણ, માટી, વેંગણ, પીલુ, પીચુ, પંપોટા, વિષ, હિમ, કરહા, ઘોલવડાં, અજાણ્યાં ફલ, ટિંબરું, ગુંદાં, મહોર, બોળ અથાણું, અમ્બલબોર, કાયું મીઠું, તિલ, ખસખસ, કોઠિબડાં ખાધાં. રાત્રિ ભોજન કીધાં. લગભગ વેળાએ વાળું કીધું. દિવસ વિણગોગે શીરાવ્યા.

તથા કર્મતઃ પન્નર-કર્માદાન - ઈગાલ-કમ્મે, વણ-કમ્મે, સાડિ-કમ્મે, ભાડિ-કમ્મે, ફોડિ-કમ્મે, એ પાંચ કર્મ ॥ દંત-વાણિજ્યે, લક્ખ-વાણિજ્યે, રસ-વાણિજ્યે, કેસ-વાણિજ્યે, એ પાંચ વાણિજ્ય, જંત-પિલ્લણ-કમ્મે, નિલ્લંછણ-કમ્મે, દવગ્ગિ-દાવણયા, સર-દહ-તલાય-સોસણયા, અસઈ-પોસણયા, એ પાંચ સામાન્ય એ પાંચ કર્મ, પાંચ વાણિજ્ય, પાંચ સામાન્ય એવં પન્નર કર્માદાન બહુ સાવધ મહારંભ, રાંગણ લીહાલા કરાવ્યા. ઇંટ નિભાડા પચાવ્યા. ઘાણી, ચણા, પકવાન કરી વેચ્યાં, વાશી માખણ તવાવ્યાં. તિલ વહોર્યા, ફાગણ માસ ઉપરાંત રાખ્યા, દલીદો કીધો. અંગીઠા કરાવ્યા. શ્વાન, બિલાડા, સૂડા સાલહિ પોષ્યાં. અનેરાં જે કાંઈ બહુ સાવધ ખર કર્માદિક સમાચર્યા. વાશી ગાર રાખી. લીંપણે ગૂંપણે મહારંભ કીધો. અણશોધ્યા ચૂલાં સંધૂક્યા. ઘી, તેલ, ગોળ, છાશતણાં ભાજન ઉઘાડાં મૂક્યા. તે માંહિ માખી, કુંતિ, ઉંદર, ગીરોલી, પડી, ચડી, તેની જચણા ન કીધી ॥ સાતમે ભોગોપભોગ પરિમાણ વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહિ ॥૭॥

આઠમે અનર્થદંડવિરમણ વ્રતે પાંચ અતિચાર ॥ કંદખે કુક્કુઈએ ॥ કંદર્પ લગે વિટચેષ્ટા હાસ્ય, ખેલ, કુતૂહલ કીધાં. પુરુષ સ્ત્રીના હાવભાવ, રૂપ, શૃંગાર, વિષયરસ વખાણ્યા. રાજકથા, ભક્તકથા, દેશકથા સ્ત્રીકથા કીધી. પરાઈ તાંત કીધી તથા પૈશુન્યપણું કીધું. આર્ત-રોદ્રધ્યાન ધ્યાયાં. ખાંડા, કટાર, કોશ, ફુહાડા, રથ, ઉખલ, મુશલ, અગ્નિ, ઘરંટી, નિસાહે, દાતરડાં, પ્રમુખ અધિકરણ મેલી દાક્ષિણ્ય લગે

માગ્યા આપ્યા. પાપોપદેશ દીધો. અષ્ટમી ચતુર્દશીએ ખાંડવા દળવાતણા નિયમ ભાંગ્યા. મુખરપણા લગે અસંબદ્ધ વાક્ય બોલ્યાં. પ્રમાદાચરણ સેવ્યાં. અંધોલે, નાહણે, દાતણે, પગ ધોઅણે, ખેલ પાણી તેલ છાંટ્યાં. ઝીલણે ઝીલ્યા. જુગટે રમ્યા. હિંચોલે હિંચ્યા. નાટક પ્રેક્ષણક જોયાં. કણ, કુવસ્તુ ટોર લેવરાવ્યાં. કર્કશ વચન બોલ્યાં, શાપ દીધા, ભેંસા, સાંઢ, હુડુ, કૂકડા, શ્વાનાદિક ગુઝાર્યા, ગૂઝતાં જોયાં. ખાદિ લગે અદેખાઈ ચિંતવી. માટી, મીઠું, કણ, કપાસિયા, કાજ વિણ ચાંપ્યા, તે ઉપર બેઠા, આલી વનસ્પતિ ખૂંદી. સૂઈ, શસ્ત્રાદિક નિપજાવ્યાં. ઘણી નિદ્રા કીધી. રાગ દ્વેષ લગે એકને ઋદ્ધિ પરિવાર વાંછી, એકને મૃત્યુ હાનિ વાંછી ॥ આઠમે અનર્થદંડ-વિરમણવ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહિ ॥૮॥

નવમે સામાયિક-વ્રતે પાંચ અતિચાર ॥ તિવિહે દુષ્પણિહાણે ॥ સામાયિક લીધે મને આહરુ, દોહરુ ચિંતવ્યું. સાવધ વચન બોલ્યાં. શરીર અણપડિલેલું હલાવ્યું. છતી વેળાએ સામાયિક ન લીધું. સામાયિક લઈ ઉઘાડે મુખે બોલ્યા. ઉંઘ આવી. વાત વિકથા ઘરતણી ચિંતા કીધી. વિજ દીવા તણી ઉજેહિ હુઈ. કણ, કપાસિયા, માટી, મીઠું, ખડી, ધાવડી, અરણેટો પાષાણ પ્રમુખ ચાંપ્યા. પાણી, નીલ, ફૂલ, સેવાલ, હરિયકાય, બીયકાય ઇત્યાદિક આભડ્યા, સ્ત્રી તિર્યચતણા નિરંતર પરંપર સંઘરુ હુઆ. મુહપત્તિ ઉત્સંઘટ્ટી, સામાયિક અણપૂચું પાર્યું, પારવું વિસાર્યું ॥ નવમે સામાયિક વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ ॥૯॥

દેશમે દેશાવગાસિક-વ્રતે પાંચ અતિચાર ॥ આણવણે પેસવણે ॥ આણ-વણખઓગે, પેસવણ-ખઓગે, સદ્ણુવાઈ, રવાણુ-વાઈ, બહિયા-પુગ્ગલ-પક્ષમેવે ॥ નિયમિત ભૂમિકામાંહિ બાહિરથી કાંઈ અણાવ્યું. આપણ કન્હે થકી બાહેર કાંઈ મોકલ્યું અથવા રૂપ દેખાડી, કાંકરો નાખી, સાદ કરી આપણપણું છતું જણાવ્યું ॥ દેશમે દેશાવગાસિક વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહિ ॥૧૦॥

અગ્યારમે પૌષધોપવાસ વ્રતે પાંચ અતિચાર ॥ સંથારુચ્યારવિહિ ॥

અખ્પડિલેહિય-દુખ્પડિલેહિય-સિજ્જસંથારએ, અખ્પડિલેહિય દુખ્પડિલેહિય ઉચ્ચાર પાસવણ ભૂમિા પોસહ લીધે સંથારા તણી ભૂમિ ન પૂજી. બાહિરલાં લહુડાં વડાં સ્થંડિલ દિવસે શોધ્યાં નહીં, પડિલેલાં નહીં. માતરું અણપૂજ્યું હલાવ્યું, અણપૂજી ભૂમિકાએ પરઠવ્યું. પરઠવતાં ‘અણુજાણહ !, જસ્સુગ્ગહો’ ન કહ્યો, પરઠવ્યા પૂંઠે ‘વોસિરે વોસિરે’ વાર ત્રણ ભણી નહીં. પુટવી અપ્, તેઉ, વાઉ, વનસ્પતિ, ત્રસકાયતણા સંઘરુ, પરિતાપ ઉપદ્રવ હુઆ. સંથારા પોરિસિ તણોવિધિ ભણવો વિસાર્યો. પોરિસિમાંહે ઉંઘ્યા. અવિધે સંથારો પાથર્યો. પારણાદિકતણી ચિંતા કીધી. કાળવેળાએ દેવ ન વાંધા. પડિક્કમણું ન કીધું. પોસહ અસૂરો લીધો. સવેરો પાર્યો. પર્વતિથિએ પોસહ લીધો નહીં ॥ અગ્યારમે પૌષધોપવાસવ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ ॥૧૧॥

બારમે અતિથિ-સંવિભાગ-વ્રતે પાંચ અતિચાર ॥ સચિતે નિક્ષિપવણે ॥ સચિત વસ્તુ હેઠ ઉપર છતાં મહાત્મા મહાસતી પ્રત્યે અસૂઝતું દાન દીધું. દેવાની બુદ્ધે અસૂઝતું ફેડી સૂઝતું કીધું, પરાયું ફેડી આપણું કીધું. અણદેવાની બુદ્ધે સૂઝતું ફેડી અસૂઝતું કીધું, પરાયું કીધું, આપણું ફેડી પરાયું કીધું. વહોરવા વેલા ટલી રહ્યા. અસુર કરી મહાત્મા તેડ્યા. મત્સર ધરી દાન દીધું. ગુણવંત આવ્યે ભક્તિ ન સાચવી. છતી શક્તિએ સ્વામીવાત્સલ્ય ન કીધું. અનેરાં ધર્મક્ષેત્ર સીદાતાં છતી શક્તિએ ઉદ્ધર્યાં નહીં. દીન ક્ષીણ પ્રત્યે અનુકંપા દાન ન દીધું.

બારમે અતિથિ-સંવિભાવગ્રત વિષયઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહિ ॥૧૨॥

સંલેષણ તણા પાંચ અતિચાર । ઇહલોએ પરલોએ ॥ ઇહલોગા-સંસપ્પઓગે, પરલોગા-સંસપ્પઓગે, જીવિઆ-સંસપ્પઓગે, મરણા-સંસપ્પઓગે, કામભોગા-સંસપ્પઓગે ॥ ઇહલોકે ધર્મના પ્રભાવ લગે રાજ ઋદ્ધિ, સૌભાગ્ય, પરિવાર વાંછ્યા. પરલોકે દેવ, દેવેન્દ્ર દેવેન્દ્ર વિદ્યાધર, ચક્રવર્તી તણી પદવી વાંછી. સુખ આવ્યે જીવિતવ્ય વાંછ્યું. દુખ આવ્યે મરણ વાંછ્યું. કામભોગ તાણી વાછાં કીધી ॥ સંલેષણ વ્રત વિષયઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહિ ॥૧૩॥

તપાચાર બાર ભેદ, છ બાહ્ય, છ અભ્યંતર ॥ અણસણ-મૂળોઅરિઆ ॥ અણસણ ભણી ઉપવાસ વિશેષ પર્વતિથિએ છતી શક્તિએ કીધો નહીં. ઊણોદરીવ્રત તે કોળિયા પાંચ સાત ઊણા રહ્યા નહીં. વૃત્તિસંક્ષેપ તે દ્રવ્યભણી સર્વ વસ્તુનો સંક્ષેપ કીધો નહિ. રસત્યાગ તે વિગર્ભત્યાગ ન કીધો. કાયકલેશ તે લોચાદિક કષ્ટ સહન કર્યા નહીં. સંલીનતા તે અંગોપાંગ સંકોચી રાખ્યા નહીં. પચ્ચક્ખાણ ભાંગ્યા. પાટલો ડગડગતો ફેડ્યો નહીં. ગંઠસી, પોરિસિ, સાઙ્ગપોરિસિ, પુરિમકુ, એકાસણું, બિઆસણું, નીવિ, આંબિલ પ્રમુખ પચ્ચક્ખાણ પારવું વિસાર્યું. બેસતાં નવકાર ન ભણ્યો. ઉઠતાં પચ્ચક્ખાણ કરવું વિસાર્યું. ગંઠસિયું ભાંગ્યું. નીવિ, આંબિલ ઉપવાસાદિ તપ કરી કાર્ય પાણી પીધું. વમન હુઓ. બાહ્ય તપ વિષયઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ ॥૧૪॥

અભ્યંતર તપ, પાયચ્છિંતં વિણઓ ॥ મનશુદ્ધે ગુરુ કન્હે આલોઅણા લીધી નહીં. ગુરુદત પ્રાયશ્ચિત તપ લેખા શુદ્ધે

પહુંચાડ્યો નહીં. દેવ, ગુરુ, સંઘ, સાહમ્મિઅ પ્રત્યે વિનય સાચવ્યો નહીં. બાલ, વૃદ્ધ, ગ્લાન, તપસ્વી પ્રમુખનું વૈયાવચ્ચ ન કીધું. વાચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા, ધર્મકથા લક્ષણ પંચવિધ સ્વાધ્યાય ન કીધો. ધર્મધ્યાન, શુક્લધ્યાન ન ધ્યાયાં, આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન ધ્યાયાં. કર્મક્ષય નિમિત્તે લોગસ્સ દશ વીશનો કાઉસ્સગ્ગ ન કીધો ॥ અભ્યંતર તપ વિષયઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહિ ॥૧૫॥

વીર્યાચારના ત્રણ અતિચાર ॥ અણિગૂહિઅબલવિરિઓ ॥ પટવે, ગુણવે, વિનય, વૈયાવચ્ચ, દેવપૂજા, સામાયિક, પોસહ, દાન, શીલ, તપ, ભાવનાદિક ધર્મકૃત્યને વિષે મન વચન કાયાતણું છતું બલ, છતું વીર્ય ગોપવ્યું. રૂડાં પંચાંગ ખમાસમણ ન દીધાં. વાંદણ તણા આવર્ત વિધિ સાચવ્યા નહીં. અન્યથિત નિરાદરપણે બેઠા. ઉતાવળું દેવવંદન, પડિક્કમણું કીધું ॥ વીર્યાચાર વિષયઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ ॥૧૬॥

નાણાઈઅકુ-પર્થવય, સમ્મસંલેહણ પણ પન્નર-કમ્મેસુ । બારસ-તપ વિરિઅતિંગ, ચઉવ્વીસ સયં અર્થચારો ॥ પડિસિદ્ધાણં કરણે ॥ પ્રતિષેધ અભક્ષ્ય, અનંતકાય, બહુબીજ ભક્ષણ, મહારંભ પરિગ્રહાદિક કીધાં. જીવાજીવાદિક સૂક્ષ્મવિચાર સદ્દહ્યા નહીં. આપણી કુમતિલગે ઉત્સૂખ પ્રરૂપણા કીધી. તથા પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, કલહ, અભ્યાખ્યાન, પૈશુન્ય, રતિ, અરતિ, પરપરિવાદ, માયામૃષાવાદ, મિથ્યાત્વશલ્ય એ અઠાર પાપસ્થાન કીધાં, કરાવ્યાં, અનુમોદ્યાં હોય. દિનકૃત-પ્રતિક્રમણ, વિનય, વૈયાવચ્ચ ન કીધાં. અનેરું જે કાંઈ વીતરાગની આજ્ઞા વિરુદ્ધ કીધું, કરાવ્યું, અનુમોદ્યું હોય ॥ એ ચિહ્ન પ્રકારમાંહે અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહિ, સૂક્ષ્મ-બાદર જાણતાં અજાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હુ મન-વચન-કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડં ॥૧૭॥

એવંકારે શ્રાવકતણે ધર્મે શ્રી સમ્યક્ત્વ મૂલ બાર વ્રત, એક સો ચોવીશ અતિચારમાંહિ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહિ સૂક્ષ્મ-બાદર-જાણતાં અજાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હુ મને-વચન-કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડં.

અતિચારમાં આવતા અઘરા શબ્દોની સરળ સમજૂતિ

જ્ઞાનાચારે

અણઉદ્ધર્યે	=	કાટ્યા વિના
ક્વલી	=	પાનારક્ષણ સાધન
દસ્તરી	=	બે તરફના પૂંઠા
વહી	=	ચોપડો
ઓલિયા	=	ભાઈન કરવાનું સાધન
ઓશીસે	=	ઓશિકે
નિહાર	=	ઝાડો
પ્રજાપરાધે	=	ઓછી સમજને લીધે

વિણાશ્યો	=	નાશ કર્યો
ઉવેખ્યો	=	ઉપેક્ષા કરી
હસ્યો	=	મશ્કરીમાં હસ્યા
અન્યથા	=	સૂત્ર વિરુદ્ધ
દર્શનાચારે		
અધોતી	=	ધોતી સિવાય
	=	સીવેલા વસ્ત્ર
કેલિ	=	રમત
નિવેદીઆ	=	નૈવેદ્ય

ઠવણારિય	=	સ્થાપનાચાર્યજી
પડિવજ્યું	=	અંગીકાર કર્યું.
ચારિત્રાચારે		
તૃણ	=	ઘાસ
ડગલ	=	અચિત્તમાટીના ટેંફા
શ્લેષ્માદિક	=	બડખો, લીંટ આદિ
જીવાકુલ	=	ઘણા જીવજંતુ વાળી
સાવધ	=	પાપવાળા
આણપૂંજે	=	પ્રમાર્જના કર્યા વગર

સમ્યક્ત્વતણા

ગોગો	=	નાગદેવ-સર્પ
પાદર દેવતા	=	ગામની દેવી
વિનાયક	=	ગણેશ
જૂજૂઆ	=	જુદાં-જુદાં
જીરાઉલા	=	અન્ય મતિ દેવ
વિશેષ		

ભરડા	=	બ્રહ્માણ
લિંગિયા	=	વેષધારી
દરવેશ	=	ફકીર
વ્યામોહ્યા	=	ભોળવાણા
સંવચ્છરી	=	મૃતક પાછળ વાર્ષિક જમણવાર
મહાસતી	=	સાધ્વીજી ભગવંત
મહાત્મા	=	સાધુ ભગવંત
ભોગવાંછિત	=	ભોગ પ્રાપ્તિ માટે
ખીણ	=	દીન

પહેલે સ્થૂળ પ્રાણાતિપાત

ગાટો	=	આકરો
ઘાવ	=	પ્રહાર
ઘાલ્યો	=	કર્યો
નિર્લાંછન	=	નાક-કાન વીંધવા,
કર્મ	=	ખસી કરવા.
તાવડે	=	તડકે
સાહતાં	=	ઝાલતાં-પકડતાં
ઉદ્દેહી	=	જીવ વિશેષ
લીંખ ફોડી	=	લીંખના બે ટુકડા કર્યા
નિર્ધ્વંસપણું	=	નિર્દયતા
ઝીલ્યા	=	નહાયા

બીજે સ્થૂળ મૃધાવાદ

અનર્થ	=	કષ્ટમાં નુકસાનીમાં
થાપણા મોસો	=	થાપણનો લોપ કરવો.
ગાળ દીધી	=	હાથ-પગ ભાંગે એક કહેવું.

ત્રીજે સ્થૂળ અદત્તાદાન

વહોરી	=	ખરીદ કરી
સંબલ	=	ભાતું
સરાંસ્થો	=	છેતર્યો
ક્લત્ર	=	સ્ત્રી
વાંચી	=	ઠગી
સંભેડા	=	એક-બીજાને સાચું-જુદું સમજાવીને વઢવાડ કરાવી.

ચોથે સ્વદારા સંતોષ

અપરિ-ગૃહિતાગન = વેશ્યાગમન

ઈત્વરપરિગૃહિતાગમન = થોડા

	=	સમય માટે રાખેલી સ્ત્રી સાથે મૈથુન
ઘરઘરણાં	=	નાતરું-પુનર્લગ્ન
અનંગકીડા	=	સુષ્ટિવિરુદ્ધ કર્મ

પાંચમે પરિગ્રહ પરિમાણ

વાસ્તુ	=	ઘર વગેરે ઈમારત ઘરવખરી
કુપ્ય	=	ત્રાંબુ, પિતળ આદિ ધાતુ
દ્વિપદ	=	દાસ, દાસી આદિ
પદ્યું	=	સંભાર્યું

છઠ્ઠે દિગ્પરિમાણ

અનાભોગે	=	અજાણતા
પાઠવણી	=	મોકલવાની ચીજ
ગામતરું	=	બીજે ગામ જવું તે

સાતમે ભોગોપભોગ પરિમાણ

કુણી	=	કુકળી-કાચી
ઓદન	=	દહી નાખેલા ભાત
આમ્બલબોર	=	ખાટા બોર
શીરાવ્યા	=	સવારનો નાસ્તો
રાંગણ	=	રંગવવાનું કામ
લીહાલા	=	કોચલા
સંધુક્યાં	=	સળગાવ્યા

આઠમે અનર્થ-દંડ-વિરમણ

ભક્તકથા	=	ભોજન આશ્રયિને કથા
તાંત	=	વાત
ઉખલ	=	ખારણિયો
મુસલ	=	સાંબેલું
નિસાહ	=	દાળ વાટવાની છીપર
મેલી	=	એકઠા કરી
મુખરપણા	=	વાચાલ પણા
અંધોલે	=	પીઠી ચોળવી
ખેલ	=	શ્લેષ
પ્રેક્ષાણક	=	ગમ્મત
કુવસ્તુ	=	હલકી વસ્તુ
કર્કશ	=	આકરા
હુડુ	=	બોકડા
ખાદિ લગે	=	હરના લીધે
આલી	=	લીલી

નવમે સામાયિક વ્રત

દોહટ્ટ	=	આર્ત
ઉજેહિ	=	અજવાળું શરીર પર પડવું
અભડ્યા	=	સ્પર્શ્યા

નિરંતર = અનંતર

અગ્યારમે પૌષધોપવાસ

બાહિરલા	=	પરઠવાની જગ્યા દિવસે જ જોઈ
‘અણુજાણહ’	=	જેમનો અવગ્રહ હોય,
‘જરસુગ્ગહો’	=	તેઓ અનુજ્ઞા આપો.
વોસિરે	=	અવશ્ય કરવા યોગ્ય આરાધનાર્થે બહાર નિકળુ છું.

પોરિસિ	=	રાત્રીનો પહેલો પ્રહાર
અસૂરો	=	સૂર્યોદય પછી
સવેરો	=	સૂર્યોદય પહેલા

બારમે અતિથિ સવિભાગ

અસૂઝવું	=	સાધુને ન કલ્પે તેવું
ટલી	=	કાળ વ્યતિત
અસૂર	=	ગોચરીકાળ વીત્યા પછી
સીદાતાં	=	નિર્ધન
દીન	=	ગરીબ
ક્ષીણ	=	નિર્બળ

વીર્યાચાર તણા

બલ	=	ઈન્દ્રિય-જન્ય શક્તિ
વીર્ય	=	આત્મિક શક્તિ
અન્યયિત	=	શુન્ય ચિત્ત

નાણાઈ અટ્ટ

જ્ઞાનાદિ આચાર	=	૮ X ૩ = ૨૪
તપાચાર	=	૬ + ૬ = ૧૨
બાર વ્રત	=	૧૨ X ૫ = ૬૦
સંલેષણા	=	૧ X ૫ = ૫
સમ્યક્ત્વ	=	૧ X ૫ = ૫
કર્માદાન	=	૫ X ૩ = ૧૫
વીર્યા-ચાર	=	૧ X ૩ = ૩
કુલ	=	૧૨૪

● પક્ષી પ્રતિક્રમણમાં પક્ષ દિવસમાંહે

સૂક્ષ્મ-બાદર જાણતાં
અજાણતાં....મિચ્છા મિ દુક્કડં
● ચઉમાસી પ્રતિક્રમણમાં ચઉમાસી દિવસમાંહે.

સૂક્ષ્મ-બાદર જાણતાં
અજાણતાં....મિચ્છા મિ દુક્કડં
● સંવચ્છરી પ્રતિક્રમણમાં સંવત્સરી દિવસમાંહે

સૂક્ષ્મ-બાદર જાણતાં
અજાણતાં....મિચ્છા મિ દુક્કડં
એમ બોલવું

॥ ઈતિ શ્રી અતિચાર સૂત્ર સમાપ્ત ॥

શ્રી પક્ષિ પ્રતિક્રમણની વિધિ

૧. પ્રથમ દેવસિય પ્રતિક્રમણમાં વંદિતુ આવે ત્યાં સુધી સર્વ કહેવું પણ ચૈત્યવંદન 'શ્રી સકલાર્હત્' કહેવું અને થોથો 'શ્રી સ્નાતસ્થા'ની કહેવી.
૨. પછી ખમાસમણ દઈ - 'દેવસિય આલોઈય પડિક્કતા ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! પક્ષિ મુહપત્તિ પડિલેહું? ઈચ્છ' એમ કહી મુહપત્તિ પડિલેહવી.
૩. બે વાંદણાં દેવાં. (તેમાં દેવસિયો ના બદલે પક્ષો, દેવસિયં ના બદલે પક્ષિયં બોલવું)
૪. પછી ' ઈચ્છાકારેણ-સંદિસહ ભગવન સંબુદ્ધા ખામણેણં, અબ્બુદ્ધિઓમિ અખિંભતર પક્ષિયં ખામેઉં ? ઈચ્છં ખામેમિ પક્ષિયં, એક પક્ષસ્સ પન્નરસ રાઈ-દિયાણં, જંકિંચિ અપત્તિયં.' કહી - અબ્બુદ્ધિઓ ખામવો. પછી ઉભા થઈ યોગમુદ્રામાં બોલવું.
૫. ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન પક્ષિયં આલોઈ ? ઈચ્છં આલોએમિ જો મે પક્ષિઓ આઈયારો કઓ સૂત્ર કહી 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન પક્ષિ અતિયાર આલોઈ ? ઈચ્છં' એમ કહી અતિયાર કહેવા. પછી અંતે 'એવંકારે શ્રાવકતણે ધર્મ શ્રી સમક્કિ મૂલ બાર વ્રત એકસો ચોવીશ અતિયાર પક્ષ દિવસમાંહે સૂક્કમ-બાદર જાણતાં-અજાણતાં હુઓ હોય, તે સવિ હુ મન-વચન- કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડં' કહેવું પછી ઉભા યોગમુદ્રામાં-
૬. 'સવ્વસ્સવિ પક્ષિય ધુચ્ચિતિય, દુબ્બાસિય, દુચ્ચિદ્ધિય ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! ઈચ્છં, તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં' કહી-
૭. 'ઈચ્છકારી ! ભગવન્ પસાય કરી પક્ષિ તપ પસાય કરશોજી' એમ ઉચ્ચાર કરીને આવી રીતે કહેવું. 'પક્ષિ લેખે યઉત્થેણં, એક ઉપવાસ, બે આયંબિલ, ત્રણ નીવિ, ચાર એકાસણાં, આઠ બિઆસણાં, બે હજાર સ્વાધ્યાય યથાશક્તિ તપ લેખાશુદ્ધિ કરી પહોંચાડવો.' પછી તપ કર્યો હોય તો 'પઈદ્ધિઓ' કહેવું અને કરવાનો હોય તો 'તહત્તિ' કહેવું, તથા
 ૮. પછી વાંદણાં બે દેવાં.
 ૯. પછી 'ઈચ્છાકારેણ ભગવન્ પતેય ખામણેણં અબ્બુદ્ધિઓમિ અખિંભતર પક્ષિયં ખામેઉં, ઈચ્છં, ખામેમિ પક્ષિયં, એક પક્ષસ્સ પન્નરસ રાઈદિયાણં જંકિંચિ અપત્તિયં.' કહી. અબ્બુદ્ધિઓ ખામવો. પછી 'સક્કલ શ્રીસંઘને મિચ્છા મિ દુક્કડં' બોલવું.
 ૧૦. બે વાંદણાં દેવાં પછી ઉભા થઈ યોગમુદ્રામાં બોલવું... કે..
 ૧૧. 'દેવસિય અલોઈય પડિક્કતા ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! પક્ષિયં પડિક્કમામિ? સમ્મં પડિક્કમેહ', એક કહી, 'કરેમિ ભંતે ! સામાઈયં' કહી 'ઈચ્છામિ પડિક્કમિઉં જો મે પક્ષિઓ સૂત્ર કહેવું.
 ૧૨. પછી ખમાસમણ દઈ 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ પક્ષિ સૂત્ર સંભળેમિ' ? ઈચ્છં. પછી માસમણ દઈ 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ પક્ષિસૂત્ર કદું, ઈચ્છં.' કહી-ત્રણ શ્રી નવકાર મંત્ર ગાળીને શ્રાવક વંદિતુ કહે પછી અંતે સહદેવયાની થોય કહેવી.
 ૧૩. પછી નીચે બેસી ગોદોહિકા મુદ્રામાં (જમણો ટીંચણ ઉભો રાખી) એક શ્રી નવકાર મંત્ર ગાળી કરેમિ ભંતે !, ઈચ્છામિ પડિ. કહી શ્રી વંદિતુ સૂત્ર' બોલવું તેમા 'પડિક્કમે દેવસિયં સવ્વં.'ના બદલે 'પડિક્કમે પક્ષિયં સવ્વં' બોલવું.
 ૧૪. પછી ઉભા થઈને 'કરેમિ ભંતે. ઈચ્છામિ ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં જો મે પક્ષિઓ તસ્સ ઉત્તરી. અન્નત્થ. કહીને બાર લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ ચંદેસુ નિમ્મલયરા સુધી કરવો. ન આવડે તો અડતાલીશ શ્રી નવકાર મંત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કરી પારવો, પારીને પ્રગટ લોગસ્સ કહી....
 ૧૫. મુહપત્તિ પડિલેહીને બે વાંદણાં દેવો.
 ૧૬. પછી 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ સમત

ખામણેણં અબ્બુહિઓમિ અખિંમતર પક્ષિઅં
ખામેઉ; ઇચ્છં, ખામેમિ પક્ષિઅં, એક પક્ષસ્સ
પન્નરસ રાઈ-દિયાણં જંકિંચિ અપત્તિઅં...કહી
અબ્બુહિઓ ખામવો.

૧૭. પછી ખમાસમણ દઈને ‘ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ
ભગવન્ પક્ષિ-ખામણા ખામું ? ઇચ્છં’ એક કહી
ખામણાં ચાર ખામવાં.

૧૮. પૂ. મુનિ મહારાજ ખામણાં કહે અને પૂ. મુનિ
મહારાજને ન હોય તો ખમાસમણ દઈ ઇચ્છામિ
ખમાસમણો કહી જમણો હાથ ચરવળા કે કટાસણા
પર સ્થાપી ‘એક શ્રી નવકાર મંત્રી કહી ‘ સિરસા
મણસા મત્યએણ વંદામિ’ કહેવું. એમ કુલ ચાર

ખમાસમણ આપવા. માત્ર ત્રીજા ખામણાને અંતે ‘તસ્સ
મિચ્છા મિ દુક્કડ’ કહેવું. અહીં પક્ષિ પ્રતિક્રમણ પૂરું
થાય છે.

૧૯. પછી દેવસિઅ પ્રતિક્રમણમાં વંદિતું પછીના, બે
વાંદણાંથી દઈને, ત્યાંથી તે સામાયિક પારીએ ત્યાં
સુધી સર્વ દેવસિઅ પ્રતિક્રમણ જેમ કરવું. (પણ
સુઆદેવયા તથા જુસે ખિતેની થોયને ઠેકાણે
જ્ઞાનાદિ તથા યસ્યાઃ ક્ષેત્રની થોયો કહેવી) સ્તવન
શ્રી અજિતશાંતિનું કહેવું.

સજ્જાયને ઠેકાણે શ્રી નવકાર મંત્ર, શ્રી ઉવસગ્ગહરં
સ્તોત્ર તથા સંસારદાવાની થોયો ચાર કહેવી.
ઝંકારાથી સકળ શ્રી સંઘે સાથે બોલવું. લઘુશાંતિને
ઠેકાણે મોટી શાંતિ કહેવી.

શ્રી ચઉમાસી પ્રતિક્રમણની વિધિ

એમા ઉપર કહ્યા મુજબ પક્ષિની વિધિ પ્રમાણે કરવું. પણ
એટલું વિશેષ કે બાર લોગસ્સના કાઉસ્સગ્ગને ઠેકાણે
વિશ લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો અને પક્ષિ શબ્દને
ઠેકાણે ચઉમાસી શબ્દ કહેવો, વાંદણામાં પક્ષો
વર્ધકકંતોના સ્થાને ‘ચઉમાસી વર્ધકકંતા’ ‘ચઉમાસી
વર્ધકકમં’ કહેવું તથા તપને ઠેકાણે ચઉમાસી લેખે છઠ્ઠેણં,
બે ઉપવાસ, ચાર આયંબિલ, છ નીવિ, આઠ એકાસણાં,
સોલ ખિઆસણાં, ચાર હજાર સ્વાધ્યાય.... એ રીતે
કહેવું અબ્બુહિઓ ખામવામાં એક પક્ષસ્સ પન્નરસ
રાઈદિયાણંના સ્થાને ચાર માસાણં આઠ પક્ષાણં
એકસો વીસ રાઈદિયાણં કહેવું.

શ્રી સંવચ્છરી પ્રતિક્રમણની વિધિ

એમાં પણ ઉપર લખ્યા મુજબ પક્ષિની વિધિ પ્રમાણે કરવું.
પણ એટલું વિશેષ કે બાર લોગસ્સના-કાઉસ્સગ્ગને ઠેકાણે
ચાલીસ લોગસ્સ અને એક શ્રી નવકાર મંત્ર ન આવડે તો
એક્કસોને સાઠ શ્રી નવકાર મંત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો અને
તપને ઠેકાણે સંવચ્છરી લેખે અહ્મ- ભતેણં, ત્રણ ઉપવાસ,
છ આયંબિલ, નવ નીવિ, બાર એકાસણાં, ચોવીશ
ખિઆસણાં અને છ હજાર સ્વાધ્યાય આ રીતે કહેવું,
અબ્બુહિઓ ખામવામાં એક પક્ષસ્સ પન્નરસ રાઈદિયાણં ના
સ્થાને બાર માસાણં ચોવીસ પક્ષાણં ત્રણ સો સાઠ
રાઈદિયાણં કહેવું, અને પક્ષિ શબ્દને ઠેકાણે ‘સંવચ્છરો
વર્ધકકંતો, સંવચ્છરિઅં વર્ધકકમં’ શબ્દ કહેવો.

છીંક આવે તો

પક્ષિ-ચઉમાસી અને સંવચ્છરી પ્રતિક્રમણમાં અતિચાર
પહેલા છીંક આવે, તો ચૈત્યવંદનથી ફરીથી શરૂઆત કરવી
જોઈએ અને અતિચાર પછી છીંક આવે તો દુક્ખક્ખય
કમ્મક્ખયના કાઉસ્સગ્ગ પહેલાં છીંકનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો.

છીંકના કાઉસ્સગ્ગની વિધિ

સજ્જાય કર્યા પછી ખમાસમણ દઈ ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ
ભગવન્ ક્ષુદ્રોપદ્રવ ઉહ્ણવણાર્થ કાઉસ્સગ્ગ કરું ? ઇચ્છં,
ક્ષુદ્રોપદ્રવ ઉહ્ણવણાર્થ કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં અન્નત્થં કહી
ચાર લોગસ્સ સાગરવરગંભીરા સુધીનો કાઉસ્સગ્ગ, ન
આવડે તો ૧૬ વાર શ્રી નવકાર મંત્રનો કાઉસ્સગ્ગ પરી
નમોડર્હત્ કહી નીચેની થોય કહેવી.

સર્વે યક્ષામ્ખિકાધા યે, વૈયાવૃત્ત્યકરા જિને ।

ક્ષુદ્રોપદ્રવ-સંઘાતં, તે દ્રુતં દ્રાવયન્તુ નઃ ॥૧॥

અર્થ - ‘જિનેશ્વરને વિષે વૈયાવચ્ચ કરનારા સર્વ યક્ષ
અને અંખિકાદિ વગેરે દેવો જલ્દીથી અમારા ક્ષુદ્ર
ઉપદ્રવના સમૂહને દૂર કરો.’ પછી લોગસ્સ કહી
આગળની વિધિ ચાલુ કરવી.

ઈતિ આવશ્યક ક્રિયા સાધના સમાપ્ત

સમ્યગ્જ્ઞાન રમ્ય પર્ષદા

જૈનશાસનના અણમોલ સિદ્ધાંત વારસાને જીવંત રાખવા માટે ઘરના વડીલજનોની મુખ્ય જવાબદારી રહેતી, પણ કેટલીક આધુનિકતા અને પશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિમાં ઉછરતાં બાળકોના બાલમાનસ પર પડતી ખરાબ અસરના કારણે વડીલ યોગ્ય જવાબદારી ગૌણ બનવા લાગી છે. તેમ છતાં ભવિષ્યના જૈન શાસનના રક્ષક એવા બાલ-યુવાનને જૈનધર્મ પ્રત્યે આકર્ષિત કરવા ‘જૈન પાઠશાળા’ આદિ સંસ્થાની સ્થાપના કરવામાં આવેલ છે.

ચતુર્વિધ શ્રીસંઘમાં સમાવિષ્ટ તેમજ પૂ.સાધુભગવંતો-સાધ્વીજી ભગવંતોને ગૂઢરહસ્યથી ભરેલા જૈન શાસ્ત્રોનો તલસ્પર્શી અભયૌસ કરાવવા માટે અને મુમુક્ષુ શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ પણ જૈન તત્ત્વનો અભ્યાસ સરળતાથી કરી શકે, તે માટે પોતાના જીવનના અણમોલ વર્ષોનો જૈન તત્ત્વનો અભ્યાસ કરવામાં વ્યતીત કરનાર સૂક્ષ્મ-તીક્ષ્ણ-વિચક્ષણ બુદ્ધિ-મતિ ધારક કોઈ હોય તો તે શ્રદ્ધાળુ અધ્યાપક શિક્ષક-શિક્ષિકા તરીકે કહી શકાય,

જૈન તત્ત્વાભ્યાસ કરી અંતરમાં સ્થિર કરી જ્ઞાનપિપાસુ શ્રી સંઘમાં વિનિયોગ કરવામાં ઘણા વર્ષો યાવત્ પૂર્ણ જીવન સમર્પિત કરવાનો મહાન્ સુકૃત કરનાર પણ આ જ શિક્ષક શિક્ષિકાઓ હોય છે.

તે શ્રદ્ધાળુ શિક્ષક-શિક્ષિકા ગૃહસ્થાશ્રમમાં વિવિધ જવાબદારીઓને વહન કરતા હોય છે. નિર્ધારિત અને મર્યાદિત આર્થિક ઉપાર્જનના સહારે તેમના વ્યવહાર ચાલતા હોય છે. કાંઈક અશુભકર્મના ઉદયથી ક્યારેક શરીર માંદુ પડવાની શક્યતા હોવા સાથે ક્યારેક અકસ્માત્ આદિ પણ થવાની શક્યતા રહેલી હોય છે. કોઈક વખતે વ્યવહારિક મોટા પ્રસંગની જવાબદારી નિભાવવા અર્થોપાર્જન વિશેષની જરૂરીયાત પણ ઉભી થતી હોય છે.

તેવા સમયે સીમિત આવકમાં આર્થિક સંકળામણનો અનુભવ થતાં ભણવા-ભણાવવાની પ્રવૃત્તિમાં ઉત્સાહ જળવાઈ રહેવાની શક્યતા ઓછી હોય છે. તેથી તેઓના શિક્ષણકાર્યને સદા વેગવંતુ અને હર્ષોલ્લાસપૂર્વક આગળ વધતું રાખવા માટે ‘સમ્યગ્જ્ઞાન રમ્ય પર્ષદા’ એ કાંઈક અદકેરું આયોજન કરેલ છે. તેમા સહકારી બનવાનો સદ્ભાગ્ય મહાભાગ્યશાળી જ પ્રાપ્ત કરી શકે.

અચાનક આવતી માંદગી માટે, અકસ્માત અચાનક થાય તે માટે, અસાધ્ય બીમારીમાં કાંઈક આર્થિક સહયોગ દ્વારા ભક્તિ, આર્થિક સંકળામણમાં નિર્વ્યાજ લોન વ્યવસ્થા રાખવામાં આવેલ છે.

અત્યારે આ સંસ્થામાં ૫૦૦ (પાંચસો) આસપાસ સભ્યો છે. બે વર્ષમાં તેઓને માંદગી આદિમાં ૧,૫૦,૦૦૦ ની ભક્તિ કરેલ છે. તે સિવાય અન્ય સુકૃત પણ ચાલુ છે. કેટલાક સભ્યોને ભક્તિરૂપે નિર્વ્યાજ લોન પણ આપવામાં આવેલ છે.

આ સાથે શ્રી “સમ્યગ્જ્ઞાન રમ્ય પર્ષદા” સંચાલિત “મોક્ષપથ પ્રકાશન” દ્વારા પ્રકાશિત “આવશ્યક ક્રિયા સાધના” પુસ્તક પ્રથમ આવૃત્તિ ૫૦૦૦ નકલ (ગુજરાતી) અને દ્વિતીય આવૃત્તિ ૫૦૦૦ નકલ ગુજરાતી તથા હિન્દી ૪૦૦૦ નકલ તેમજ જિન પૂજા વિધિ પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૨,૦૦૦ નકલ (ગુજરાતી) તથા ૨૦૦૦ નકલ (હિન્દી)નું પણ પ્રકાશન કરાયેલ છે. તે સિવાય અન્ય નાની-મોટી અનેકવિધ પ્રવૃત્તિ કરી રહેલ છે.

સંપર્ક સ્થળ :

જી-૨, નિર્મિત એપાર્ટમેન્ટ,
જેઠાભાઈ પાર્ક બસ સ્ટોપ પાસે,
નારાયણ નગર રોડ,
પાલડી, અમદાવાદ-૭.
મો. ૯૮૨૫૦ ૭૪૮૮૯, ૯૨૨૮૨ ૬૬૫૦૧

લિ. સમ્યગ્જ્ઞાન રમ્ય પર્ષદા, ટ્રસ્ટી ગણ

શ્રેષ્ઠિવર્ય શ્રી પ્રકાશચન્દ્ર માનમલજી પુનમિયા, મુંબઈ.
પંડિતવર્ય શ્રી ચન્દ્રકાન્તભાઈ સ્વરૂપચંદ સંઘવી, પાટણ.
અધ્યાપક શ્રી પરેશકુમાર જશવંતલાલ શાહ, અમદાવાદ.
શ્રેષ્ઠિવર્ય શ્રી પ્રદિપભાઈ કચરાભાઈ શાહ, અમદાવાદ.
શ્રેષ્ઠિવર્ય શ્રી સંજયભાઈ ભરતભાઈ કોઠારી, અમદાવાદ.

આદિજના ઉપકરણો

તરપણી

પાત્ર

દંડસાલ

સાલી

ચોળપટ્ટો

કપડો

આસાન

સંચાસીયું

દંડો

ઓઘો

મોરપીંછી

કામળી

પાંગરણી

ઉત્તર પટ્ટો

મુદપતી

ગુરણ

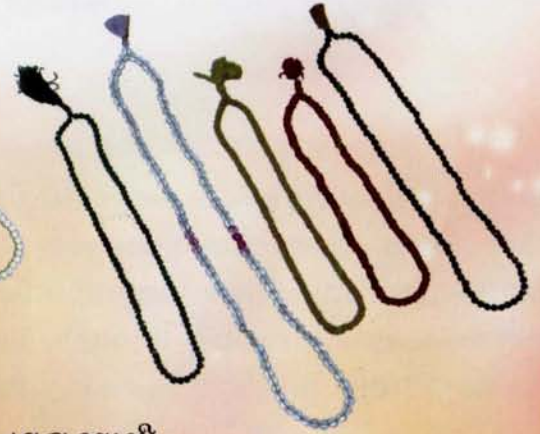

સુપડી

પુસ્તક

સાપડો

વિવિધ જાતિની નવકારવાળી

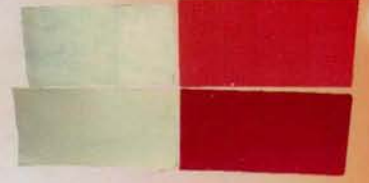
સ્રાવ તા ઉપકરણો

તાડપત્ર

ભોઈરવાળા કાગળ

કાગળ

ઓળિયું

પાટી

દાબડો

સાપડો

શાદી

કલમ

કાંભી

સુખડ છરી

ખડિયા

ખડિયા

ઘૂટા

કોંસ

પોથીબંધત

દોડિયા પુછા

દસ્તાખત

જીવનમાં થતી આરાધનાને જિનાજ્ઞા મુજબ જ કરવાનો આગ્રહ સેવનાર, આરાધનાને ફક્ત ક્રિયામય બનાવવાના બદલે ભાવમય બનાવવાના મનોરથ સેવનાર, દરેક સૂત્ર ના શુદ્ધ-ઉચ્ચાર ની કામના રાખનાર, સૂત્રો ના નામસાથે છંદ અને રાગની માહિતી મેળવવાની ઈચ્છા ધરાવનાર, સૂત્રો બોલતા-સાંભળતા શાસ્ત્રીય માર્ગદર્શન અનુસાર સુવિશુદ્ધ મુદ્રાની જાણકારી ઈચ્છનાર તેમજ નાની થી મોટી સર્વે ક્રિયાઓને સુવિશુદ્ધ વિધિપૂર્વક કરવાની શુભભાવના રાખનારને આ અદ્ભૂત 'આવશ્યક ક્રિયા સાધના' પુસ્તક વસાવવું જ રહ્યું.

પ્રકાશન

મોક્ષ પથ પ્રકાશન

જી/ર, નિર્મિત એપાર્ટમેન્ટ, જેઠાભાઈ પાર્ક બસ સ્ટોપ પાસે,
નારાયણનગર રોડ, પાલડી, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૭.